Ri C'ac'ac Testamento pa Kach'abel

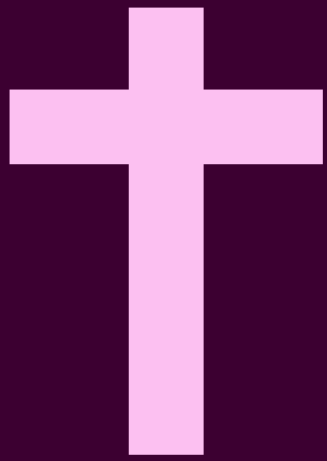

New Testament in Kaqchikel, Western Sololа; cak

(GT:cak:Kaqchikel)

Ri C'ac'ac' Testamento pa Kach'abel
New Testament in Kaqchikel, Western Sololá; cak (GT:cak:Kaqchikel)

copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Kaqchikel

Dialect: Western

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2010, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.
This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.
You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

- You must give Attribution to the work.
- You do not sell this work for a profit.
- You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Kaqchikel, Western

© 2010, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.
This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

- You include the above copyright and source information.
- You do not sell this work for a profit.
- You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-27

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 25 Nov 2022 from source files dated 29 Jan 2022
bcdeb1b5-4326-5f44-aea3-38cf3fc1d2ab

Contents

SAN MATEO 1
SAN MARCOS 83
SAN LUCAS 132
SAN JUAN 216
HECHOS 276
ROMANOS 354
1 CORINTIOS 387
2 CORINTIOS 423
GÁLATAS 447
EFESIOS 460
FILIPENSES 472
COLOSENSES 481
1 TESALONICENSES . 489
2 TESALONICENSES . 497
1 TIMOTEO 501
2 TIMOTEO 511
TITO 518
FILEMÓN 523
HEBREOS 526
SANTIAGO 552
1 PEDRO 561
2 PEDRO 572
1 JUAN 578
2 JUAN 587
3 JUAN 589
SAN JUDAS APOSTOL 591
EL APOCALIPSIS . . . 595

Ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic ri tz'ibatal ca ruma San Mateo

Ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic ri tz'iban ca ruma San Mateo, nrajo' nuc'ut chkawech chi ri Jesús yari' ri Cristo ri Ruc'ajol ri Dios ri can tzujun (sujun) wi pe chi nipe. Y ri Cristo can xpe wi riche (rixin) chi xorubana' ka ri rutzujun (rusujun) pe ri Dios chique ri rutinamit chupan ri Antiguo Testamento.

Chupan ri tanaj 1 y chupan ri tanaj 2, yerunataj ri achique rati't rumama' ri Jesús, y yerunataj chuka' ri achique xebanatej tek Riya' xalex.

Ri tanaj 3 y napon c'a pa mocaj 11 chare ri tanaj 4, nubij tek ri Jesús xban bautizar y tek xtojtobex ruma ri itzel winek.

Ri tanaj 4 mocaj 12 y napon c'a pa mocaj 35 chare ri tanaj 18, nubij tek ri Jesús ye rucha'on chic ri cablajuj rudiscípulos xuchop rusamaj ri chiri' pa Galilea; xuchop yerutijoj ri winek riq'ui ri ruch'abel ri Dios; xeruc'achojsala' yawa'i' y xerelesala' chuka' itzel tak espíritu quiq'ui ri winek.

Ri tanaj 19 y ri tanaj 20 nubij ronojel ri xerubanala' ri Jesús tek ruchapon el bey riche (rixin) chi xapon ri ruq'uisbel mul pa tinamit Jerusalem.

Ri tanaj 21 y napon c'a pa tanaj 28, nubij ri achique ri xerubanala' ri Jesús chupan ri ruq'uisbel semana chare ri ruc'aslen chuwech re ruwach'ulef. Chupan ri semana ri' xuk'alajsaj ri achique xquebanatej chupan ri ruq'uisbel tak k'ij chare ri tiempo re kachapon y tek xtoka c'a ri rajawaren ri Dios chkacojol. Nubij chuka' tek xcamisex, tek xc'asox el chiquicojol ri caminaki', tek xuc'ut ri' chiquiwech ri xetzekelben riche (rixin) y tek xubij chuka' ca chi rajawaxic chi yequitijoj ri winek riche (rixin) chi ye'oc tzekelbey riche (rixin) Riya'.

Ri quibi' ri ye ojer tak rati't rumama' ri Jesucristo

1 Re wuj ri nuchop el wawe', jun wuj ri tz'ibatal wi ca ri quibi' ri ye ojer tak rati't rumama' ri Jesucristo. Can nik'alajin wi c'a chi Riya' can jun chique ri ye ralc'ual ca ri rey David,* y can ralc'ual ca chuka' ri Abraham.

2 Ri Abraham yari' ri xalc'ualan ri Isaac; ri Isaac xralc'ualaj ri Jacob; ri Jacob xralc'ualaj ri Judá y ri nic'aj chic rach'alal. 3 Yac'a ri Judá y ri Tamar ri rixjayil xecalc'ualaj ri Fares y ri Zara; yac'a ri Fares ri xalc'ualan ri Esrom; y ri Esrom xralc'ualaj ri Aram. 4 Y ri Aram xralc'ualaj ri Aminadab; ri Aminadab xralc'ualaj ri Naasón;† y ri Naasón xralc'ualaj ri Salmón. 5 Y ri Salmón y ri Rahab‡ ri rixjayil xcalc'ualaj ri Booz; ri Booz y ri Rut ri rixjayil xcalc'ualaj ri Obed; y ri Obed xralc'ualaj ri Isaí. 6 Y ri Isaí§ xralc'ualaj ri David ri xoc jun rey; y ri rey David xralc'ualaj ri Salomón. Y ri rute' ri Salomón, ya ri rixjayil ca ri Urías.*

7 Yac'a ri Salomón xralc'ualaj ri Roboam; ri Roboam xralc'ualaj ri Abías; y ri Abías xralc'ualaj ri Asa.† 8 Y ri Asa xralc'ualaj ri Josafat; ri Josafat xralc'ualaj ri Joram; y ri Joram xralc'ualaj ri Uzías. 9 Y ri

* **1:1** Sal. 132.11; Is. 11.1; Hch. 2.30; Ga. 3.16. † **1:4** Nm. 1.7. ‡ **1:5** Jos. 6.22, 23; He. 11.31. § **1:6** 1 S. 16.1. * **1:6** 2 S. 11.3. † **1:7** 1 Cr. 3.10.

Uzías xralc'ualaj ri Jotam; ri Jotam xralc'ualaj ri Acaz; y ri Acaz xralc'ualaj ri Ezequías. 10 Y ri Ezequías xralc'ualaj ri Manasés;‡ ri Manasés xralc'ualaj ri Amón; y ri Amón xralc'ualaj ri Josías. 11 Y ri Josías xralc'ualaj ri Jeconías y ri ye nic'aj chic rach'alal ri Jeconías. Y ya tiempo ri' tek ri kech aj Israel xechapatej el y xe'uc'uex c'a pa Babilonia.§

12 Y tek yec'o chic chiri' pa Babilonia, ri Jeconías xralc'ualaj ri Salatiel; y ri Salatiel xralc'ualaj ri Zorobabel.* 13 Y ri Zorobabel xralc'ualaj ri Abiud; ri Abiud xralc'ualaj ri Eliaquim; y ri Eliaquim xralc'ualaj ri Azor. 14 Y ri Azor xralc'ualaj ri Sadoc; ri Sadoc xralc'ualaj ri Aquim; y ri Aquim xralc'ualaj ri Eliud. 15 Y ri Eliud xralc'ualaj ri Eleazar; ri Eleazar xralc'ualaj ri Matán; ri Matán xralc'ualaj chuka' jun ri Jacob chuka' rubi'. 16 Y ri Jacob xralc'ualaj c'a ri José ri xoc rachijil ri María. Y ri María ri' yari' ri xalan ri Jesús ri Cristo.†

17 Cajlajuj c'a sol winek xec'ase' el, ri nitiquir pe riq'ui ri Abraham c'a riq'ui ri rey David. Cajlajuj chuka' sol winek xec'ase' el, ri nitiquir pe riq'ui ri rey David c'a chupan ri tiempo tek ri kech aj Israel xechapatej el y xe'uc'uex c'a pa Babilonia. Y cajlajuj chuka' sol winek xec'ase' el, ri nitiquir pe tek ri kech aj Israel xebec'oje' pa Babilonia, hasta riq'ui ri tiempo tek xalex ri Cristo.

Tek xalex ri Jesús

18 Y ri ralaxbel‡ ri Jesucristo quec'are' ri rubanic: Ri María rute'§ ri Jesucristo, jun c'a k'opoj ri c'utun chic ruma ri José.* Y xc'ulwachitej c'a chi tek c'a ma jane quic'uan ta qui', xnabetej chi ri María yawa' chic riche (rixin) chi nic'oje' ral. Yac'a ri María queri' xril ruma ruchuk'a' ri Lok'olaj Espíritu. 19 Yac'a ri José ri nbe'oc rachijil ri María, can jun chojmilaj winek wi; y man c'a xrajo' ta xuya' (xutzek) ruq'uix ri María chiquiwech ri winek, rumari' xrajo' chi man ta ninabex chi nuya' ca.† 20 Y ri José ya c'a ri' ri nuch'ob pa ránima. Y pa rachic' xuc'ut c'a ri' jun ángel riche (rixin) ri Ajaf chuwech, y xbix chare ruma ri ángel ri': Riyit José, ri yit jun chique ri ye ralc'ual ca ri rey David, man c'a taxibij ta awi' chi yac'ule' riq'ui ri María ri ac'utun chic riche (rixin) chi ntoc awixjayil. Wacami petenak chic alanic chrij ruma ya ri Lok'olaj Espíritu xka pa ruwi'.‡ 21 Ri ac'al c'a ri xtralaj ri María, ti c'ajol (ala'), y JESÚS c'a rubi' xtaya', ruma ya Riya' ri xquecolo ri winek chupan ri quimac.§

22 Ronojel c'a re' xc'ulwachitej riche (rixin) chi can nibanatej ri xbix ruma ri Dios chare ri profeta Isaías ri jun chique ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, tek xubij:

23 Tiwetamaj c'a chi xtic'oje' jun ri
c'a k'opoj na y xtic'oje' jun
ral, astape' man c'o ta riq'ui
achi.
Y can xtralaj na wi jun ac'al, ti c'ajol
(ala'), ri xtubini'aj Emanuel.
Re bi'aj re' can ntel c'a chi tzij chi ri
Dios c'o kiq'ui.*

24 Tek xc'astej c'a ri José, can xuben wi achi'el ri xbix chare ruma ri ángel riche (rixin) ri Ajaf. Riya' can xuc'om na wi ri María riche (rixin) chi xoc rixjayil. 25 Pero ri José majun xunek ta ri María c'a ya tek alaxnek chic na ri nabey ral.†

‡ **1:10** 2 R. 20.21. § **1:11** 2 R. 25.11; Jer. 27.20. * **1:12** Esd. 3.2; 1 Cr. 3.19; Hag. 1.1. † **1:16** Gn. 3.15; Is. 9.6. ‡ **1:18** Mt. 2.1-6; Gn. 3.15. § **1:18** Ga. 4.4; He. 10.5. * **1:18** Lc. 1.27. † **1:19** Dt. 24.1. ‡ **1:20** Lc. 1.35. § **1:21** Gn. 49.10; Jer. 33.16; Dn. 9.24; Hch. 5.31; He. 7.25; 1 Jn. 3.5; Ap. 1.5. * **1:23** Is. 7.14; 9.6. † **1:25** Ex. 13.2.

Y tek xalex ri ac'al, JESÚS ri rubi' xuya'.

2

Tek ri achi'a' ri c'o quetamabel chiquij ri ch'umila' xquiya' ruk'ij ri Jesús

1 Ri Jesús* xalex c'a pa tinamit Belén, ri tinamit ri c'o pa rucuenta ri Judea. Tek xalex ri Jesús, ya c'a ri Herodes ri rey, y yac'ari' tek jun ca'i' achi'a' ri c'o quetamabel chiquij ri ch'umila', xe'apon pa Jerusalem. Ri achi'a' ri', pa relebel k'ij ye petenak wi,† 2 y xquic'utuj c'a chique ri winek: ¿Acuchi (achique) c'o wi ri ac'al ri qui-Rey ri israelitas ri xa c'a xalex? Ri ruch'umil‡ katz'eton pe riyoj c'a quela' pa relebel k'ij, y xojpe chuya'ic ruk'ij,§ xecha'.

3 Tek ri rey Herodes xrac'axaj ri xquibij ri achi'a' ri c'o quetamabel chiquij ri ch'umila', xsach ruc'u'x. Y can queri' c'a chuka' xquic'ulwachij ri winek ri aj pa tinamit Jerusalem. 4 Y ri rey Herodes xerumol c'a quinojel ri principali' tak sacerdotes y ri aj tz'iba'* chiquicojol ri israelitas, y c'ac'ari' xuc'utuj chique chi acuchi (achique) c'a nalex wi ri Cristo. 5 Xepe ri principali' tak sacerdotes y ri aj tz'iba' xquibij c'a chare ri rey: Ri Cristo nalex pa tinamit Belén† wawe' pa rucuenta re Judea. Ruma jun chique ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, quec'are' ri rutz'iban ca:

6 Y riyit tinamit Belén ri yitc'o pa Judá,‡
riyit ma can ta yit co'ol chiquicojol ri nima'k tak tinamit chiri' pa Judá,
ruma ya ri chiri' awuq'ui riyit xtipe wi ri uc'uey bey,
y can xqueruchajij§ ri nutinamit Israel achi'el nuben jun utzilaj aj yuk',
nicha' ri Dios, xecha' apo chare ri rey Herodes.*

7 Yac'ari' tek ri rey Herodes pan ewel xerusiq'uij (xeroyoj) ri achi'a' ri c'o quetamabel chiquij ri ch'umila', y xuc'utuj ca jabel chique janipe' chic k'ij tiquitz'et wi ri ruch'umil† ri Cristo. 8 C'ac'ari' tek xerutek el pa tinamit Belén y xubij el chique: Quixbiyin c'a chila' y ticanoj ri ac'al, y tek iwilon chic ca, no'ibij ca chuwe, riche (rixin) chi riyin yibe chuka' chuya'ic ruk'ij.

9 Y tek ri achi'a' ri c'o quetamabel chiquij ri ch'umila' quic'axan chic c'a ri ch'abel ri xbix el chique ruma ri rey Herodes, xebe. Y ri ch'umil ri quitz'eton pe riye' ri c'a acuchi (achique) quepe wi, pa relebel k'ij, can ruc'uan c'a el quibey. Y tek xe'apon, ri ch'umil ri' xpa'e' pa ruwi' ri acuchi (achique) c'o wi ri ac'al. 10 Y tek xquitz'et c'a ri ch'umil chi xpa'e', sibilaj xquicot ri cánima. 11 Yac'a tek ri achi'a' ri' xe'oc apo pa jay, can xquitz'et wi c'a ri ac'al y ri María ri rute' ri ac'al, y can yac'ari' xexuque' xemaje' ka riche (rixin) chi xquiya' ruk'ij ri ac'al. Y chuka' can xequijakala' c'a ri quiyaconobal y xquisipaj c'a ca k'anapuek, pon y mirra chare.‡ 12 Y ri achi'a' ri c'o quetamabel chiquij ri ch'umila', can xk'alajsex c'a chiquiwech ri pa cachic',§ chi man chic quetzolin ta pa quibey riche (rixin) chi nbequiya' ca rubixic chare ri rey Herodes. Y can queri' wi xquiben ri achi'a' ri', ruma tek xetzolin chic el pa

* **2:1** Lc. 2.4-7. † **2:1** 1 R. 4.30. ‡ **2:2** Nm. 24.17. § **2:2** Lc. 2.11. * **2:4** 2 Cr. 34.13; Esd. 7.6, 12; Mal. 2.7; Jn. 3.10. † **2:5** Mi. 5.2; Jn. 7.42. ‡ **2:6** Gn. 49.10. § **2:6** Is. 40.11. * **2:6** Nm. 24.19. † **2:7** Nm. 24.17. ‡ **2:11** Sal. 2.12; 22.29; 72.10; 95.6; Jn. 5.23; Ap. 19.10. § **2:12** Gn. 20.6, 7; 31.24; Job 33.15; Mt. 1.20.

quiruwach'ulef, xa jun wi chic chi bey ri xquic'uaj el.

Tek ri rey Herodes xutek quicamisaxic ri tak c'ajola' (alaboni')

13 Y tek ri achi'a' ri c'o quetamabel chiquij ri ch'umila' ye elenak chic el, can yac'ari' tek jun ángel riche (rixin) ri Ajaf Dios xuc'ut ri' chuwech ri José pa rachic'. Y ri ángel ri' xubij chare: Cayacatej c'a el. Tac'uaj el ri ac'al rachibilan ri rute' y quixanmej el wawe'. Quixbiyin c'a pan Egipto y quixc'oje' chila', y riyin xtinya' rubixic chawe tek utz chic yixtzolin pe. Ruma chi re wacami, ri rey Herodes can xtorucanoj wi re ac'al riche (rixin) chi nucamisaj, xcha' chare.

14 Y ri José can yac'ari' tek xc'astej, y can chupan c'a ri ak'a' ri' xquichop el bey riche (rixin) chi xebe c'a pan Egipto, xuc'uaj el ri ac'al y ri te'ej. 15 Can chila' wi c'a pan Egipto* xebec'oje' wi y xetzolin pan Israel c'a ya tek caminek chic ri rey Herodes. Riche (rixin) chi queri' can nibanatej na c'a ri ruk'alajsan ri Ajaf Dios chuwech ri jun profeta ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Ri tz'ibatal c'a ca nubij: Pan Egipto c'a c'o wi ri nuc'ajol† tek xinsiq'uij (xinwoyoj). Quec'ari' ri rubin ri Dios.

16 Y can yac'ari' tek ri rey Herodes xunabej chi ri achi'a' ri c'o quetamabel chiquij ri ch'umila' xa ma xquiben ta ri achi'el ri rubin el riya' chique, rumari' xyacatej c'a sibilaj royowal y xutek c'a quicamisaxic quinojel ri tak c'ajola' (alaboni') ri xa c'a ma jane nik'ax ta caca' quijuna' ri yec'o chiri' pa tinamit Belén, y ri yec'o pa tak lugar ri yec'o pe chunakajal ri tinamit. Queri' xuben ruma riya' can retaman ca chi c'o chic ca'i' juna' titz'etetej wi ri ch'umil cuma ri achi'a' ri c'o quetamabel chiquij ri ch'umila'. 17 Wawe' can xbanatej wi c'a achi'el ri tz'ibatal ca‡ ruma ri jun profeta ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, ri xubini'aj Jeremías, tek xubij ca:

18 Chiri' c'a pa tinamit Ramá
xac'axatej ok'ej.
Can c'o wi nimalaj bis. C'o c'a jun ri
nujik' ok'ej.
Ri' ya ri Raquel yerok'ej ri ral,
y astape' nibochi'ix, xa can ma
nik'ax ta c'a ri bis chare
ruma ri ral xecom.
Queri' ri tz'ibatal ca ruma ri Jeremías.

19 Y tek caminek chic el ri rey Herodes, can yac'ari' tek ri ángel riche (rixin) ri Ajaf Dios xuc'ut chic ri' chuwech ri José pa rachic', ri chila' pan Egipto. 20 Y ri ángel riche (rixin) ri Ajaf xubij c'a chare: Cayacatej c'a el. Tac'uaj el ri ac'al rachibilan ri rute' y quixtzolin c'a pan Israel. Ruma ri xe'ajowan chi xquicamisaj ta ri ac'al, xecom yan.

21 Y ri José can xuben wi c'a ri xbix chare pa rachic' ruma ri ángel. Xuc'uaj el ri ac'al, y ri te'ej. Y xetzolin c'a pan Israel. 22 Xa yac'a riya' tek xrac'axaj chi ya ri Arquelao ri ruc'ajol ca ri rey Herodes ri oconek aj k'atbel tzij pa Judea, xuxibij ri' chi yec'oje' ka ri chiri' pa Judea. Y xk'alajsex c'a chuwech ri José pa jun achic' chi tuc'uaj el ri ac'al y ri te'ej c'a pa Galilea.§ 23 Y xe'apon c'a pa tinamit Nazaret* y chiri' xec'oje' wi ka, riche (rixin) chi queri' can nibanatej na c'a achi'el ri tz'ibatal ca cuma ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Riye' can quitz'iban ca chi ri Jesús can c'o na chi nibix nazareno chare.†

* **2:15** Nm. 24.8; Os. 2.15. † **2:15** Ex. 4.22; Os. 11.1. ‡ **2:17** Jer. 30.10; 31.15. § **2:22** Mt. 3.13. * **2:23** Lc. 2.39. † **2:23** Jn. 1.45.

3

Ri Juan ri Bautista nutzijoj ri ruch'abel ri Dios

1 Chupan c'a ri k'ij ri', ri Juan
ri Bautista xuchop ruk'alajsaxic ri
ruch'abel ri Dios chiquiwech ri
winek ri ye'apon riq'ui, ri chiri'
pa jun desierto* ri c'o chiri' pa ru-
cuenta ri Judea. 2 Riya' xubij c'a
chique ri winek: Can titzolin c'a pe
ic'u'x† riq'ui ri Dios, ruma xa nakaj
chic c'o wi pe ri rajawaren ri Dios,‡
nicha' chique.

3 Can chrij c'a ri Juan ri' ch'onak
wi ca ri profeta Isaías, jun achi ri
xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer
ca. Riya' quec'are' ri rutz'iban ca:

C'o c'a jun achi ri xtic'oje' pa jun
desierto.
Y riya' xturek c'a ruchi' riche
(rixin) chi xtubij chique ri
winek ri xque'apon riq'ui:
Tichojmirisaj apo rubey ri Ajaf.§
Y can choj c'a tibana' chare.
Quec'ari' ri tz'ibatal ca.

4 Ri rutziak c'a ri Juan ri Bautista
banon riq'ui rusmal camello,* y ru-
cusan jun tz'um ri oconek ximibel
xerupan.† Y ri ruway ye c'a ri sac'‡
y ri cab§ ri niquiya' ri tak chicop pa
tak juyu'.* 5 Y ri winek ri ye'apon
c'a riq'ui ri Juan ri Bautista, sibilaj
c'a ye q'uiy. Yec'o c'a ri ye aj pa tina-
mit Jerusalem, ri tinamit ri c'o pa
rucuenta ri Judea. Y yec'o chuka'
ri aj pa nic'aj chic tinamit riche
(rixin) ri Judea. Y chuka' can yec'o
c'a ri yepe c'a quela' chunakajal ri
raken ya' Jordán. Can quinojel c'a
ri winek ri' ri ye'apon riq'ui. 6 Ri
winek c'a ri' yeban c'a el bautizar
ruma riya' ri chiri' pa raken ya'
Jordán. Y can yequik'alajsaj wi c'a
ri quimac.

7 Y tek riya' xutz'et chi can ye
q'uiy c'a chique ri achi'a' fariseos
y ye q'uiy chuka' chique ri achi'a'
saduceos ye'apon riq'ui ruma
nicajo' chi yeban el bautizar ruma
riya', riya' xubij c'a chique: Riyix
xa yix achi'el itzel tak cumatz,
ruma niwajo' yixanmej chuwech
ri ruc'ayewal.† ¿Achique xbin
chiwe chi utz yixanmej chuwech ri
ruc'ayewal ri xtutek pe ri Dios, re
chkawech apo? 8 Riyix rajawaxic
c'a chi nik'alajin chupan ri ic'aslen
chi can kitzij xtzolin pe ic'u'x‡
riq'ui ri Dios. 9 Man c'a tich'ob ta
ka riyix chi can xu (xe) wi ruma
chi yix ralc'ual§ ca ri Abraham, chi
ruma ta ri' xquixcolotej, ma que ta
ri'. Ruma xa ta ri Dios nrajo', Riya'
can nicowin wi nuben ralc'ual ri
Abraham chique re abej re ye'itz'et
wawe'. 10 Ri ruc'ayewal ri nuya'
ri Dios xa nipe yan. Riya' can
xtuben achi'el nuben jun achi ri c'o
chic ri iquej pa ruk'a' riche (rixin)
chi xqueruchoy ri che' ri xa ma
yewachin ta jabel. Y ronojel c'a
ri xqueruchoy el, xqueruq'uek pa
k'ak'.*

11 Riyin, pa ya' yixinben wi bau-
tizar tek nitzolin pe ic'u'x riq'ui ri
Dios. Pero c'o c'a jun achi ri xtipe
re chkawech apo, ri man achi'el
ta oc riyin. Riyin can ma yin
ruc'amon ta (takal ta chuwij) riche
(rixin) chi nc'uaj ri ruxajab, ruma
ri jun achi ri' can más wi nim ruk'ij
y can más wi nim ruchuk'a' que
chinuwech riyin. Tek Riya' xtipe,
can xquixruben wi bautizar riq'ui
ri Lok'olaj Espíritu† y riq'ui k'ak'.‡
12 Y can ruchojmirisan chic ri' riche
(rixin) chi nuben achi'el nuben jun
achi tek nujosk'ij ri rutrigo pan
era,§ ri can c'o chic jun horqueta

* **3:1** Jos. 14.10. † **3:2** Mt. 3.8, 11; Hch. 17.30. ‡ **3:2** Mt. 4.17. § **3:3** Is. 40.3; Lc. 1.76; 3.4. * **3:4** Zac. 13.4. † **3:4** 2 R. 1.8. ‡ **3:4** Lv. 11.22. § **3:4** 1 S. 14.25. * **3:4** Re' nich'o chrij ri colmena. † **3:7** Ro. 5.9; 1 Ts. 1.10. ‡ **3:8** Mt. 4.17; Hch. 17.30. § **3:9** Jn. 8.33; Hch. 13.26. * **3:10** Mt. 7.19; Jn. 15.6. † **3:11** Mr. 1.8; Hch. 2.4. ‡ **3:11** Is. 4.4; Mal. 3.2; Lc. 3.16. § **3:12** Mal. 3.3.

pa ruk'a' riche (rixin) chi nuq'uek chuwacak'ik' ri trigo ri ch'ayon chic. Ri trigo ri nuchayuj ca ri', yari' ri numol y nuyec. Yac'a ri raken ri trigo ri nuc'uaj el cak'ik', xa nuporoj pa k'ak' ri majun bey nichuptej ta.*

Tek xban bautizar ri Jesús

13 Y yac'ari' tek ri Jesús petenak c'a pa Galilea† y xapon riq'ui ri Juan chiri' chuchi' ri raken ya' Jordán. Riya' can petenak c'a riche (rixin) chi niban el bautizar ruma ri Juan ri Bautista. 14 Yac'a ri Juan ma nrajo' ta nuben bautizar ri Jesús, y nubij c'a chare: Xa yin ta riyin ri' ri utz chi yiban bautizar awuma riyit y mani chi can yit c'a riyit ri xatoka wuq'ui riyin, riche (rixin) chi yatinben el bautizar, xcha' ri Juan.

15 Yac'a ri Jesús xubij chare ri Juan ri Bautista: Riyoj rajawaxic c'a chi nikaben‡ ronojel ri nubij ri Dios chake. Rumari' re wacami rajawaxic c'a chi riyit yinaben bautizar riyin. Y c'ac'ari' tek ri Juan ri Bautista xuben bautizar ri Jesús.§

16 Y tek ri Jesús banon chic c'a bautizar, xbe'el pe pa ya'. Y Riya' xutz'et c'a chi ri caj xjakatej* y xutz'et chuka' chi ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Dios nika c'a pe pa ruwi'† achi'el jun palomax. Can choj wi c'a petenak pa ruwi' Riya'. 17 Y can c'o c'a jun ch'abel xpe chila' chicaj‡ y xubij: Yare' ri Nuc'ajol§ y can sibilaj nwajo', y nucukuban nuc'u'x riq'ui, xcha' ri ch'abel ri'.

4

Tek ri Jesús xtojtobex ruma ri itzel winek

1 Y yac'ari' tek ri Jesús xuc'uex* ruma ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) chi xbe c'a pa jun desierto, riche (rixin) chi nitojtobex c'a ruma ri itzel winek.

2 Tek ri Jesús can cawinek k'ij y cawinek ak'a'† chic ri ma waynek ta, yac'ari' tek xpe runumic.‡ 3 Y can yac'ari' tek xpe ri itzel winek nutojtobej ri Jesús, y xubij c'a chare: Wi kas kitzij chi yit c'a riyit ri Ruc'ajol ri Dios, tabana' c'a chique re abej re' chi que'oc caxlan wey, xcha'.

4 Yac'a ri Jesús xubij c'a chare ri itzel winek: Tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri Dios, chi ma xu (xe) ta wi riq'ui caxlan wey§ nic'ase' wi ri winek, xa can nic'ase' chuka' riq'ui ronojel ri ruch'abel ri Dios.*

5 Y yac'ari' tek ri itzel winek xuc'uaj ri Jesús c'a chupan ri lok'olaj† tinamit Jerusalem, y c'a pa ruwi' ri rachoch ri Dios xberuya' wi. 6 C'ac'ari' tek ri itzel winek xubij chare ri Jesús: Wi kas kitzij chi yit Ruc'ajol ri Dios, tac'aka' ka awi' pa xulan. Ruma chupan ri ruch'abel ri Dios tz'ibatal ca, nubij:

Ri Dios can xquerutek pe ri ru'ángeles awuq'ui riche (rixin) chi yatquichajij.
Xcatquili'ej pa quik'a',
riche (rixin) chi queri' ma xtachak'ij (xtatoch') ta awaken chuwech abej,‡
xcha' chare.

7 Yac'a ri Jesús xubij chare ri itzel winek: Riyin ma nben ta ri narayij riyit. Ruma tz'ibatal ca chuka' chupan ri ruch'abel ri Dios chi ma tatojtobej ta ri Awajaf Dios,§ xcha' ri Jesús.

8 Y ri itzel winek xuc'uaj chic c'a ri Jesús c'a pa ruwi' jun juyu'

* **3:12** Mal. 4.1; Mt. 13.30. † **3:13** Mt. 2.22. ‡ **3:15** 1 Jn. 3.7. § **3:15** Dn. 9.24. * **3:16** Lc. 3.21. † **3:16** Is. 11.2; Mr. 1.10. ‡ **3:17** Mt. 17.5; Mr. 9.7; Lc. 9.35. § **3:17** Sal. 2.7. * **4:1** 1 R. 18.12; Mr. 1.12. † **4:2** Ex. 34.28. ‡ **4:2** He. 4.15. § **4:4** Dt. 8.3. * **4:4** Ef. 6.17. † **4:5** Neh. 11.1; Is. 48.2; 52.1. ‡ **4:6** Sal. 91.11, 12; He. 1.14. § **4:7** Ex. 17.2, 7; Nm. 14.22; Dt. 6.16; Mal. 3.15.

ri nej jotol chicaj, y xuc'ut c'a chuwech ronojel ri cajawaren y ri quic'ojlen ri nima'k tak tinamit ri yec'o chuwech re ruwach'ulef. 9 Y yac'ari' tek ri itzel winek xubij c'a chare ri Jesús: Can ronojel c'a re xinc'ut chawech xtinya' chawe, wi yaxuque' yamaje' chinuwech riche (rixin) chi naya' nuk'ij, xcha' chare ri Jesús.

10 Yac'ari' tek ri Jesús xubij chare: Cabiyin quela' riyit Satanás. Ruma chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, nubij: Xaxu (xaxe wi) c'a ri Ajaf Dios taya' ruk'ij,* y xaxu (xaxe wi) chuka' Riya' ri ruc'amon chi nanimaj ri nubij,† xcha' ri Jesús chare.

11 Y yac'ari' tek ri itzel winek xuya' ca ri Jesús. Y xe'oka ri ángeles‡ riq'ui ri Jesús, y xquichop niquinimaj niquilij.

Tek ri Jesús xuchop rutzijoxic ri ruch'abel ri Dios

12 Y tek ri Jesús xrac'axaj chi ri Juan ri Bautista xchapatej y xya'ox (xya') pa cárcel,§ yac'ari' tek ri Jesús xtzolin chic pa ruwach'ulef Galilea. 13 Pero xa ma xc'oje' ta ka pa tinamit Nazaret,* xa xuya' ca ri tinamit ri', riche (rixin) chi xbec'oje' pa jun tinamit ri Capernaum rubi';† jun tinamit ri c'o chuchi' jun choy. Ri Capernaum ri' pa culef ri ye quiy quimam ca ri Zabulón y ri Neftalí c'o wi. 14 Ri Jesús xapon c'a chupan ri jun tinamit ri', riche (rixin) chi queri' nibanatej ri tz'ibatal ca ruma ri profeta Isaías, ri achi ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Y riya' rubin c'a ca:

15 Ri winek ri yec'o pa culef ca ri ye riy rumam ri Zabulón y ri yec'o ri pa culef ca ri ye riy rumam ri Neftalí;
ri acuchi (achique) nik'ax wi ri bey ri nibe chuchi' mar, ri juc'an chic ruchi' ri raken ya' Jordán.
Ri chila' pa Galilea, acuchi (achique) xa juba' ma quiyon chic winek ri ma ye israelitas ta yec'o.‡
16 Can ye tinamit c'a ri achi'el pa k'eku'm yec'o wi, y xapon c'a ri Nimalaj Sakil quiq'ui.
Y chuka' can ye tinamit c'a ri pa rumujal ri camic yec'o wi,
y xapon c'a quiq'ui ri nisakirisan§ quiche (quixin).
Queri' ri tz'ibatal ca.

17 Y tek ri Jesús xapon ri pa tinamit Capernaum, can yac'ari' tek xuchop rutzijoxic ri ruch'abel ri Dios y nubij c'a chique ri winek: Can titzolin c'a pe ic'u'x riq'ui ri Dios, ruma xa can nakaj chic c'o wi pe ri rajawaren* ri caj, xcha' ri Jesús chique.

18 Y tek ri Jesús benak c'a chuchi' ri choy Galilea, xerutz'et c'a ye ca'i' achi'a'† cach'alal qui'. Ri ca'i' achi'a' ri', ya ri Simón ri nibix chuka' Pedro chare,‡ rachibilan ri Andrés ri rach'alal. Riye' can ye aj chapoy car wi, rumari' tek yetajin niquiq'uek ka ri quiya'l chapabel car chupan ri choy.§ 19 Y tek ri Jesús xch'o quiq'ui ri ca'i' aj chapoy tak car ri',* xubij chique: Quinitzekelbej y xtinc'ut chiwech achique rubanic ye'ich'ec pe winek riche (rixin) chi yinquitzekelbej.†

20 Ri ca'i' achi'a' ri', can yac'ari' xquiya' ca ri chapoj car y xquitzekelbej el.‡

21 C'a juba' c'a quebiyin apo, tek ri Jesús xerutz'et c'a ye ca'i' chic

* **4:10** Dt. 6.13; 10.20; Jos. 24.14; 1 S. 7.3. † **4:10** Stg. 4.7. ‡ **4:11** He. 1.14. § **4:12** Lc. 3.20. * **4:13** Mt. 2.23. † **4:13** Lc. 4.31. ‡ **4:15** Is. 9.1, 2. § **4:16** Is. 42.6, 7; Lc. 2.32. * **4:17** Mt. 10.7; Mr. 1.14, 15. † **4:18** Jn. 1.35-42. ‡ **4:18** Mt. 16.18. § **4:18** Mr. 1.16. * **4:19** Ez. 47.10. † **4:19** Lc. 5.10. ‡ **4:20** Mt. 10.37, 38; Mr. 10.28; Lc. 18.28; Ga. 1.16.

achi'a' ri cach'alal qui'. Y ri ca'i' achi'a' ri', ya ri Jacobo y ri Juan ri ye ruc'ajol ri jun achi Zebedeo rubi'. Riye' can ya c'a ri pa jucu' yesamej wi riq'ui ri Zebedeo ri quitata', yequic'ojoj c'a ri quiya'l chapabel car. Y xpe c'a ri Jesús xerusiq'uij (xeroyoj) riche (rixin) chi niquitzekelbej. 22 Y ri Jacobo y ri Juan, ri ye ca'i' achi'a' ri', can yac'ari' tek xquiya' ca ri quijucu' y ri quitata' y xquitzekelbej el ri Jesús.

23 Ri Jesús can ronojel tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Galilea xapon wi, nuc'ut§ c'a ri ruch'abel ri Dios chiquiwech ri winek pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, nutzijoj c'a ri lok'olaj ch'abel ri nich'o chrij ri rajawaren* ri Dios. Yeruc'achojsaj c'a winek ri jalajoj chi yabilal y k'axon ntoc chique. 24 Ri rutzijol† ri Jesús xapon c'a pa ronojel tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Siria. Y ri ye yawa'i'‡ xec'amer c'a pe chuwech ri Jesús riche (rixin) chi yeruc'achojsaj el, yawa'i' ri ma junan ta ruwech yabil ntoc chique. Yec'o ri can k'axon c'a riche (rixin) ri ch'aculaj ri ntoc chique. Yec'o ri xa itzel tak espíritu ri ye oconek quiq'ui. Yec'o c'a ri ye ch'u'j y yec'o c'a chuka' ri ye siquirnek. Y can quinojel c'a ri yawa'i' ri' xeruc'achojsaj el. 25 Y ri Jesús can xtzekelbex c'a cuma sibilaj ye q'uiy winek§ ri ye petenak pa tak tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Galilea, cuma chuka' ri ye petenak pa tak tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Decápolis, ri yepe pa Jerusalem y ri ye petenak pa nic'aj chic tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Judea. Y can queri' chuka', xtzekelbex cuma sibilaj ye q'uiy winek ri ye petenak c'a juc'an chic ruchi' ri raken ya' Jordán.

5

Tek ri Jesús xutzijoj ri achique chi winek ri jabel ruwaquik'ij

1 Y tek ri Jesús xerutz'et chi ye sibilaj ye q'uiy winek ri quimolon qui', Riya' xjote' c'a pa ruwi' jun juyu',* y xtz'uye' c'a ka. Y c'ac'ari' xquimol apo qui' ri ye rudiscípulos riq'ui. 2 Y yac'ari' tek ri Jesús xuchop nitzijon riche (rixin) chi yerutijoj, y xubij c'a:

3 Jabel ruwaquik'ij† ri winek ri can niquina' pa cánima chi nic'atzin ri Dios chique, ruma quiche (quixin) riye' ri rajawaren ri caj.

4 Jabel ruwaquik'ij ri ye'ok' chuwech ri Dios, ruma riye' xquebochi'ix ruma ri Dios. Y xquequicot.‡

5 Jabel ruwaquik'ij ri ch'uch'uj cánima, ruma riye' xtoc quiche (quixin) ri ruwach'ulef§ ri rutzujun (rusujun) ca ri Dios chique.

6 Jabel ruwaquik'ij ri can ninum y nic'at cánima chrij ri chojmilaj c'aslen riq'ui ri Dios, ruma ri Dios xtuben c'a chique chi xtich'uch'u' ka ri cánima.*

7 Jabel ruwaquik'ij ri can niquijoyowaj† quiwech ri winek, ruma riye' can xtijoyowex chuka' quiwech.

8 Jabel ruwaquik'ij ri ch'ajch'oj‡ cánima, ruma riye' can xtiquitz'et c'a ruwech ri Dios.

9 Jabel ruwaquik'ij ri c'o cánima riche (rixin) chi yequibochi'ij ri yebano oyowal,§ ruma riye' xtibix chique chi ye ralc'ual ri Dios.

10 Jabel ruwaquik'ij ri niquik'axaj tijoj pokonal* pa quik'a' nic'aj chic,

§ **4:23** Mt. 9.35; Mr. 1.21, 39; Lc. 4.15. * **4:23** Mt. 3.2. † **4:24** Is. 52.13; Mr. 1.28; Lc. 4.14. ‡ **4:24** Mr. 1.32, 33; Lc. 4.40. § **4:25** Gn. 49.10; Is. 55.5; Mt. 19.2; Mr. 3.7. * **5:1** Mt. 17.1; 8.1; Mr. 3.13; Lc. 6.12. † **5:3** Sal. 1.1; 32.1; 119.1; 51.17. ‡ **5:4** 2 Co. 1.7. § **5:5** Sal. 37.11. * **5:6** Sal. 37.11; Is. 65.13. † **5:7** Sal. 41.1. ‡ **5:8** He. 12.14. § **5:9** He. 12.14. * **5:10** 2 Ti. 2.12; 1 P. 3.14.

ruma can choj wi ri quic'aslen chuwech ri Dios. Can jabel wi ruwaquik'ij, ruma chi quiche (quixin) riye' ri rajawaren ri caj.†

11 Jabel ruwa'ik'ij tek wuma riyin yixyok' y tek ri winek itzel niquina' chiwe, y niquibij ronojel itzel chiwij, y tek wuma riyin nitz'uculux tzij chiwij. 12 Rumari' riyix quixtze'en y quixquicot c'a, ruma nim rajel ruq'uexel‡ ri xtic'ul chila' chicaj. Ruma ri tijoj pokonal ri nik'axaj riyix wacami, can queri' chuka' xquik'axaj ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, achi'a' ri xec'oje' el nabey que chiwech riyix.§

Ri natz'amin quic'aslen ri winek chuwech re ruwach'ulef

13 Yix c'a riyix ri ratz'amil ri quic'aslen ri winek ri yec'o chuwech re ruwach'ulef. Y wi ta re achi'el atz'an re' niq'uis ta el ri ratz'amil, ¿achique ta c'a rubanic niban chare riche (rixin) chi queri' nitzolin ta chic pe ri ratz'amil? Xa majun chic c'a nic'atzin wi; xa can nirokix el, y nipalbex cuma ri winek.*

Ri nisakirisan quic'aslen ri winek chuwech re ruwach'ulef

14 Riyix can yix sakil riche (rixin) ri quic'aslen ri winek† chuwech re ruwach'ulef, y yixk'alajin jabel,‡ achi'el nik'alajin pe jun tinamit ri c'o pa ruwi' jun juyu' y ma nicowin ta nrewaj ri'. 15 Riyix tek nitzij jun k'ak', majun bey niya' ta oc chuxe' jun almul, ma que ta ri'. Riyix xa nicanoj jun ruc'ojlibel ri nitz'uyuba' wi, riche (rixin) chi queri' can yerusakirisaj c'a quinojel ri yec'o pa jay.§ 16 Can queri' ta c'a nuben ri ic'aslen riyix chiquiwech ri winek; can jun ta c'a sakil. Riche (rixin) chi queri' niquitz'et ta c'a ri utz ri ye'ibanala', y ri winek can xtiquiya' c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Itata' ri c'o chila' chicaj.*

Ri Jesús yerutijoj ri winek chrij ri ley

17 Man c'a tich'ob ta chi riyin xipe riche (rixin) chi majun ruk'ij nben chare ri ley riche (rixin) ri Moisés, y chuka' ma tich'ob ta chi riyin xipe riche (rixin) chi queri' chuka' nben chique ri ye tz'ibatal ca cuma ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Ma que ta ri'. Riyin xipe riche (rixin) chi nbek'alajin pe jabel ri kas nubij ri ley y ri quitz'iban ca ri profetas. 18 Ruma kas kitzij nbij chiwe chi ronojel ri tz'ibatal ca chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés, can xquebanatej wi.† Re ruwach'ulef y ri caj xa xquek'ax. Pero ri ye tz'ibatal chupan ri ley can xquebanatej wi ronojel, y can majun ri man ta xtibanatej.‡ 19 Xabachique winek ri ma nrajo' ta nuben jun chique ri pixa' ri nubij chupan ri ley, astape' jun pixa' ri achi'el xa ma nim ta rejkalen y can queri' chuka' nuc'ut chiquiwech ri winek, ri nibano c'a queri', ma nim ta oc ruk'ij ri xtic'oje' pa rajawaren ri caj.§ Yac'a ri winek ri can nuben wi ronojel ri pixa' ri nubij chupan ri ley y can queri' chuka' nuc'ut chiquiwech ri winek, riya' can nim c'a ruk'ij xtic'oje' pa rajawaren ri caj. 20 Nbij c'a chiwe, riyix can rajawaxic chi nic'uaj jun ic'aslen ri más* choj que chuwech ri quic'aslen ri ye aj tz'iba' y chuwech ri quic'aslen ri fariseos. Ruma wi ma que ta

† **5:10** 2 Co. 4.17. ‡ **5:12** Mt. 6.1-4; 1 Co. 3.14. § **5:12** 2 Cr. 36.16; Mt. 23.34, 37; Lc. 13.33, 34. * **5:13** Mr. 9.50; Lc. 14.34, 35. † **5:14** Is. 49.6. ‡ **5:14** Fil. 2.15. § **5:15** Mr. 4.21; Lc. 8.16; 11.33. * **5:16** Jn. 15.8; 1 Co. 14.25; 1 P. 2.12. † **5:18** Ap. 22.19. ‡ **5:18** Lc. 16.17. § **5:19** Ga. 3.10; Stg. 2.10. * **5:20** Lc. 18.11, 12; Ro. 10.3, 10; 2 Co. 5.17; Fil. 3.9.

ri' xtiben, ma xquixoc ta pa rajawaren ri caj.

Ri nipe royowal chare ri rach'alal, utz chi nik'at tzij pa ruwi'

21 Y riyix can jabel iwetaman, ruma iwac'axan ri xbix chique ri xec'oje' ojer ca,† chi ma‡ quecamisan ta. Y xabachique c'a winek ri nicamisan, can aj mac wi y c'o chi nik'at tzij pa ruwi'. 22 Yac'a riyin nbij chi xabachique ri nipe royowal chare jun chic rach'alal, can aj mac wi y can utz wi chi nik'at tzij pa ruwi'. Chuka' xabachique ri nibin chare jun chic rach'alal: Majun ana'oj, nicha' chare; ri nibin queri', can aj mac wi chuka', rumari' can utz chi nuc'uex chiquiwech ri achi'a' ri pa moc (comon) yek'ato tzij riche (rixin) chi nik'at tzij pa ruwi'. Y xabachique ri nibin nacanic chare jun chic rach'alal, ri' xa can utz wi chi nibe pa k'ak'.§

23 Rumari' wi riyit can yitc'o chic apo riq'ui ri altar riche (rixin) chi naya' jun ofrenda chare ri Dios y yari' tek ninatej chawe chi riyit c'o jun pokon abanon chare jun awach'alal, 24 taya' c'a ca ri ofrenda chiri' chuwech ri altar y cabiyin riq'ui ri jun awach'alal ri', jac'utuj acuybel mac chuwech. Y tek achojmirisan chic ca y junan chic iwech, c'ac'ari' catzolin y taya' ri ofrenda chare ri Dios.*

25 Can tachojmirisaj c'a awi' chanin riq'ui ri ac'ulel† ri yatuc'uan chuwech ri aj k'atbel tzij, tek xa c'ac'ari' ichapon el bey pa k'atbel tzij. Ruma wi xa ma que ta ri' xtaben, ri nitzujun (nisujun) chawij xcarujech pa ruk'a' ri aj k'atbel tzij, y ri aj k'atbel tzij ri' xcarujech el pa ruk'a' ri aj ch'ame'y y ri aj ch'ame'y xcaberutz'apij ca pa cárcel. 26 Y can kitzij wi nbij chawe, chi can ma xcatel ta pe chiri' pa cárcel, c'a ya tek atojon chic na ca ri ruq'uisbel centavo ri nibix chawe chi natoj.‡

Tek ri Jesús xubij chi jun achi ri c'o rixjayil ma turayij ta jun chic ixok

27 Riyix can jabel iwetaman, ruma can iwac'axan ri tzij bin ca ojer. Ri tzij ri' nubij: Jun achi ri c'o rixjayil, man c'a tucanoj ta jun chic ixok.§ Y jun ixok ri c'o rachijil, man c'a tuc'om ta ruwech jun chic achi. 28 Yac'a riyin nbij chi xabachique c'a achi ri nutzu' jun ixok y can nurayij ruwech; ri nibano queri', pa ránima xa can xmacun yan c'a riq'ui ri jun ixok ri'.*

29 Rumac'ari' wi xa jun runak' awech nibano chawe chi yamacun, tawelesaj y tarokij el, astape' can ya ri runak' awech ri c'o pan awajquik'a'. Ruma xa más utz chi xaxu (xaxe wi) jun chique ri runak' awech nawelesaj el que chuwech chi can tz'aket ak'a' awaken y xa pa k'ak' yatbec'ak wi ca.† 30 Chuka' wi xa jun chique ri ak'a' nibano chawe chi yamacun, más ta utz chi nachoy y narokij el, astape' can ya ri awajquik'a'. Ruma xa más utz chi xaxu (xaxe wi) jun chique ri ak'a' nawelesaj el que chuwech chi can tz'aket ak'a' awaken y xa pa k'ak' yatbec'ak wi ca.‡

Ri winek ri ye c'ulan ma utz ta chi niquijech qui'

31 Y chuka' bin ri ojer ca: Ri achi ri can jurayil nujech ri' riq'ui ri rixjayil; tutz'ibaj jun wuj y tubij chupan ri wuj ri' chi xquijech qui'§ y tuya' el chare ri ixok. 32 Yac'a riyin nbij chiwe: Ri achi ri nujech ca ri rixjayil y xa ma ruma ta chi ri ixok xuc'om ruwech jun chic

† **5:21** 2 S. 20.18; Job 8.8. ‡ **5:21** Ex. 20.13. § **5:22** 1 Jn. 3.15. * **5:24** Job 42.8; Sal. 32.6. † **5:25** Lc. 12.58, 59; Pr. 25.8; Lm. 2.4, 5. ‡ **5:26** 2 Ts. 1.9. § **5:27** Ex. 20.14; Dt. 5.18. * **5:28** Pr. 6.25; 2 S. 11.2-5; Stg. 1.14. † **5:29** Sal. 119.37. ‡ **5:30** Mt. 18.8; Mr. 9.43. § **5:31** Dt. 24.1; Jer. 3.1; Mr. 10.2-12.

achi; ri achijlon ri' can nuben wi c'a chare ri rixjayil chi nimacun tek nibe chic riq'ui jun achi. Ri achijlon ri' can nimacun wi, y queri' chuka' ri jun chic achi ri nic'amo ri ixok ri jachon ca, can nimacun c'a chuka'.*

Majun bey tiben ta jurar

33 Y chuka' riyix xa can jabel iwetaman, ruma iwac'axan ri xbix chique ri ojer tak winek, chi ma tiquik'ej ta ri quitzij. Y queri' chuka' tek niquiben jurar,† ma tiquik'ej ta ri quitzij. Y tek c'o ri niquitzuj (niquisuj) chare ri Ajaf chi niquiben,‡ can tiquibana' c'a. 34 Yac'a riyin nbij chiwe:§ Majun bey tiben ta jurar, ni ma tinataj ta ri caj ruma chi niben jurar, ruma ya ri chila' chicaj tz'uyul wi ri Dios. 35 Y ma tinataj ta ri ruwach'ulef, ruma ya ri chiri' nuya' wi ri raken ri Dios.* Ni ma tinataj ta chuka' ri tinamit Jerusalem, ruma ri tinamit ri' riche (rixin) ri Nimalaj† Rey. 36 Y chuka' ma tinataj ta ri ijolon (iwi') ruma chi niben jurar. Ruma ma yixcowin ta niben sek o k'ek chare jun rusmal iwi'. 37 Ronojel ri nibij, can choj c'a tibij,‡ wi kitzij ri nibij o xa ma kitzij ta. Can majun bey c'a tiben ta jurar, ruma ronojel ri' xa riq'ui ri itzel nipe wi.§

Tek ri Jesús xubij chi que'awajo' ri yec'ulu'an awuche (awixin)

38 Y riyix can jabel iwetaman, ruma iwac'axan ri xbix ojer ca, chi ri nelesan* jun runak' ruwech jun winek, can queri' c'a chuka' tiban chare ri xbano. Ri nik'ajo el rey jun winek, can queri' c'a chuka' niban chare ri xbano. 39 Yac'a riyin nbij chiwe: Xa ticoch'o' ri nibano jun pokon chiwe. Wi xa c'o c'a jun ri xupak'ij juc'an apalej chi k'a' ri c'o pan awajquik'a', xa taya' chic apo ri juc'an apalej chuwech.† 40 Y wi c'o c'a jun winek ri yarutzujuj (yarusujuj) pa k'atbel tzij ruma nrajo' nrelesaj jun atziak, can man c'a tapokonaj ta naya' ca chare; y xa can taya' c'a ca chuka' ri achaqueta chare. 41 O wi c'o c'a jun chiwe riyix ri niban puersa chare ruma jun winek chi tuc'uaj jun ejka'n c'a pa jun kilómetro, xa can tiquicot c'a tuc'uaj el ri ejka'n ri', y chuka' ma tupokonaj ta chi nuc'uaj jun kilómetro chic ri ejka'n ri'.‡ 42 Y wi c'o c'a jun chiwe riyix ri c'o nic'utux chare ruma jun winek, can tuya'§ c'a el chare. Y wi c'o chuka' jun ri c'o nrajo' nukej el chare, ma tupokonaj ta nuya' el chare.

43 Riyix can jabel iwetaman, ruma iwac'axan ri tzij ri bin ojer ca. Ri tzij ri' nubij: Can utz wi chi que'awajo'* ri awuc' awach'alal. Yac'a ri ye'etzelan awuche (awixin), can que'awetzelaj. 44 Yac'a riyin nbij chiwe: Can que'iwajo' c'a ri ye'etzelan iwuche (iwixin); tic'utuj c'a chare ri Dios chi yeruben ta bendecir ri winek ri yerayin itzel pan iwi'; tibana' utzil chique ri xa ma utz ta quina'oj iwuq'ui riyix; y tibana' chuka' orar pa quiwi' ri ye'okotan y yeyok'o† iwuche (iwixin). 45 Riche (rixin) chi queri' can nik'alajin wi chi riyix yix ralc'ual ri Itata' ri c'o chila' chicaj. Ruma Riya' can utz wi c'a pa quiwi' quinojel. Riya' nuben pe chi ri k'ij‡ nitzu'un pe pa quiwi' ri winek ye utz y pa quiwi' ri winek ri xa ye itzel; y chuka' nuya' pe job pa quiwi' ri winek ri choj

* **5:32** Ro. 7.3; 1 Co. 7.10. † **5:33** Ex. 20.7; Lv. 19.12. ‡ **5:33** Dt. 23.23. § **5:34** Stg. 5.12. * **5:35** Is. 66.1. † **5:35** Sal. 48.2. ‡ **5:37** Col. 4.6. § **5:37** Stg. 5.12. * **5:38** Ex. 21.24; Lv. 24.20; Dt. 19.21. † **5:39** Is. 50.6; Mt. 26.67; Mr. 14.65. ‡ **5:41** Mr. 15.21. § **5:42** Dt. 15.7-11; Lc. 6.30-34; 1 Ti. 6.18. * **5:43** Lv. 19.18; Dt. 23.3-6. † **5:44** Pr. 25.21; Lc. 23.34; Hch. 7.60; Ro. 12.14; 1 Co. 4.12; 1 P. 2.23. ‡ **5:45** Sal. 65.9-13; Hch. 14.17.

quic'aslen y pa quiwi' ri ma choj ta quic'aslen. 46 Ruma wi riyix xaxu (xaxe wi) ri winek ri ye'ajowan iwuche (iwixin) ri ye'iwajo', ¿la can c'o ta cami rajel ruq'uexel xtic'ul? Ruma ri c'utuy tak alcawal queri' chuka' niquiben; riye' yecajo' xaxu (xaxe wi) ri ye'ajowan quiche (quixin). 47 Y wi xaxu (xaxe wi) ri iwach'alal ye'ik'etela' tek niya' rutzil quiwech, ¿achique ta chic c'a ri más rejkalen ri yixtajin chubanic riyix? Majun. Ruma ri winek ri ma quetaman ta ruwech ri Dios can queri' chuka' niquiben riye'. 48 Riyix can choj tibana' riq'ui ri ye'ibanala'§ achi'el nuben ri Itata' ri c'o chila' chicaj. Riya' can choj wi riq'ui ri yerubanala'.

6

Tek riyix niben jun utzil, ma tiwelesaj ta rutzijol

1 Can tichajij c'a iwi' jabel, chi ma xaxu (xaxe) ta riche (rixin) chi utz yixtz'etetej cuma ri winek tek niben ri nrajo' ri Dios, ri' ma utz ta. Ruma wi xa queri' niben, can majun c'a rajel ruq'uexel* xtic'ul riq'ui ri Itata' ri c'o chila' chicaj.

2 Tek riyix niya' limosna chare jun winek, man c'a tiwelesaj ta rutzijol, ma tixupuj ta trompeta riche (rixin) chi nac'axex cuma ri winek.† Ma tiben ta achi'el ri niquiben ri winek ri xa ca'i' quipalej. Riye' can niquelesaj rutzijol pa tak bey y pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, riche (rixin) chi netamex chi c'o utzil ri yetajin chubanic. Can kitzij wi nbij chi ri winek ri yebano queri', riq'ui ri xquic'ul quik'ij chique ri winek, xa can xquic'ul yan c'a rajel ruq'uexel ri yequibanala'. 3 Yac'a tek riyix niya' limosna, man c'a titzijoj ta chare jun chic. Can majun c'a nic'atzin wi chi nretamaj ta na‡ jun chic winek ri yixtajin chubanic. 4 Riche (rixin) chi queri' ri limosna ri niya', majun c'a winek netaman. Yac'a ri Itata' ri c'o chila' chicaj, Riya' retaman. Riya' can nutz'et ri ma tz'etetel ta cuma ri winek y xtuya' rajel ruq'uexel chiwe.§ Y ri rajel ruq'uexel ri xtuya' chiwe, can xtik'alajin c'a chiquiwech ri winek.

Ri Jesús nuc'ut rubanic ri oración

5 Riyix tek niben c'a orar,* ma tiben ta achi'el niquiben ri winek ri xa ca'i' quipalej. Ruma ri winek ri' can sibilaj c'a nika chiquiwech chi ya ri acuchi (achique) yec'o wi winek, chiri' niquiben wi orar. Tek niquiben orar, can yepa'e' pa tak jay ri kas nic'ut wi ruch'abel ri Dios, y ri pa tak xquina riche (rixin) ri bey xaxu (xaxe) wi riche (rixin) chi yetz'et cuma ri winek. Y can kitzij wi nbij chiwe, chi ri winek ri yebano queri', riq'ui ri niquic'ul quik'ij chique ri winek, xa can xquic'ul yan c'a rajel ruq'uexel ri yequibanala'. 6 Y tek jun c'a chiwe riyix nuben orar,† utz ntoc pa rachoch y tutz'apij ruchi' ri rachoch y c'ac'ari' tich'o riq'ui ri Dios Tata'ixel ri c'o chila' chicaj. Y astape' ma nutz'et ta ri achoj riq'ui nich'o wi, can retaman chi c'o ri nac'axan pe riche (rixin). Y ri nac'axan pe riche (rixin) can nutz'et wi c'a ri ma tz'etetel ta cuma ri winek y nuya' rajel ruq'uexel chare. Y ri rajel ruq'uexel ri xtuya' chare, can xtik'alajin c'a chiquiwech ri winek.

7 Tek riyix niben c'a orar, ma tiben ta achi'el niquiben ri winek ri ma quiniman ta ri Dios. Ruma riye', niquicamuluj‡ ch'abel y q'uiy ch'abel niquibij ruma riye'

§ **5:48** Gn. 17.1; Dt. 18.13; Ef. 5.1. * **6:1** Mt. 10.41, 42; 1 Co. 3.14. † **6:2** Ro. 12.8. ‡ **6:3** Mt. 8.4. § **6:4** Lc. 14.12-14; Fil. 4.17-19. * **6:5** Jer. 29.12; Lc. 18.1; Jn. 16.24. † **6:6** Mr. 12.38-40; Lc. 18.10-12. ‡ **6:7** 1 R. 18.26-39.

niquich'ob chi riq'ui ri' ye'ac'axex pe ruma ri Dios. 8 Tek riyix niben orar, ma tiben ta achi'el niquiben ri winek ri ma quiniman ta ri Dios. Ruma chi ri Itata' ri c'o chila' chicaj, can retaman§ chic c'a ri achique ri rajawaxic chiwe, tek c'a ma jane nic'utuj ta chare. 9 Tek riyix niben orar, tibana' jun oración* achi'el re': Katata' Dios† yitc'o chila' chicaj, xtibanatej ta c'a chi quinojel ta ri winek niquiya' ta ak'ij, y man ta xtiquixolk'otij ri lok'olaj abi'. 10 Y xtipe yan ta c'a ri awajawaren.‡ Y can ya ta c'a ri nawajo' riyit ri xtibanatej wawe' chuwech re ruwach'ulef, achi'el nibanatej chila' chicaj awuq'ui riyit. 11 Y taya' c'a chuka' ri kaway ri nic'atzin chake ronojel k'ij. 12 Y xtacuy§ ta c'a ronojel ri kamac ri yekaben chawech, achi'el yekacuy ri winek ri c'o pokon niquiben chake. 13 Y man c'a taya' ta k'ij chi ri itzel nuben ta chake chi yojtzak* pa mac. Xa can kojacolo' c'a chuwech. Queri' ri nikac'utuj, ruma xaxu (xaxe) wi c'a riyit ri yitc'o pa kawi', c'o awuchuk'a', y c'o ak'ij ac'ojlen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Amén.

14 Wi riyix ye'icuy ri winek ri c'o pokon niquiben chiwe, ri Itata' ri c'o chila' chicaj can xquixrucuy c'a chuka' riyix.† 15 Y wi ma nicuy ta quimac ri winek ri c'o pokon niquiben chiwe, chuka'‡ ri Itata' ri c'o chila' chicaj ma xtucuy ta ri imac ri ye'ibanala' chuwech.

Tek ri Jesús xubij achique rubanic tek niban ri ayuno

16 Tek riyix ma yixwa' ta§ riche (rixin) chi niben orar, ma tiben ta achi'el niquiben ri winek ri xa ca'i' quipalej; ruma riye' xa yebison ri yetzu'un, riche (rixin) chi can nik'alajin chiquiwech ri winek chi ma ye waynek ta. Y kitzij nbij chiwe, chi ri yebano queri', riq'ui ri niquic'ul quik'ij chique ri winek, xquic'ul yan c'a ri rajel ruq'uexel. 17 Yac'a tek riyix ma yixwa' ta riche (rixin) chi niben orar, ma tiben ta chi can nik'alajin apo chi ma yix waynek ta, xa jabel tich'aja' ipalej, tiya'* juba' aceite pan iwi' y jabel tijica' rusmal tak iwi'. 18 Riche (rixin) chi queri', ma tik'alajsaj ta iwi' chiquiwech ri winek chi ma ibanon ta wa'in ruma niben orar. Xaxu (xaxe) wi ri Tata'ixel ri ma tz'etetel ta ri netaman chi ma ibanon ta wa'in. Riya' can nutz'et c'a ri ma tz'etetel ta cuma ri winek y xtuya' rajel ruq'uexel chiwe. Ri rajel ruq'uexel ri xtuya' chiwe, can xtik'alajin chiquiwech ri winek.

Ri beyomel riche (rixin) chila' chicaj

19 Man c'a timol ta† ibeyomal chuwech re ruwach'ulef, ri xa nichicopir y chuka' xa nipusir, y ri acuchi (achique) xa yec'o alek'oma' ri ye'elek'an y ye'elesan el. 20 Timolo' ibeyomal riche (rixin) chila' chicaj‡ ri acuchi (achique) ma nichicopir ta y ni ma nipusir ta, ri acuchi (achique) chuka' majun alek'om ri nelek'an y nelesan el. 21 Ruma ri iwánima can nic'oje' acuchi (achique) c'o wi ri ibeyomal.

Ri runak' tak awech yec'atzin achi'el nic'atzin jun k'ak' riche (rixin) sakil

22 Ri runak' tak awech can yec'atzin c'a chawe, achi'el nic'atzin jun k'ak' riche (rixin) sakil. Y wi ri runak' tak awech ye utz, riyit yitc'o pa jun sakil.§

§ **6:8** Sal. 139.2; Ro. 8.26, 27. * **6:9** Lc. 11.1-4; Jn. 16.24; Ef. 6.18; Jud. 20. † **6:9** Lc. 11.2. ‡ **6:10** Mt. 3.2. § **6:12** Mt. 9.2, 5, 6; 18.21-35. * **6:13** Stg. 1.14; Jn. 17.15; 1 Co. 10.13. † **6:14** Mr. 11.25; Ef. 4.32; Col. 3.13. ‡ **6:15** Mt. 18.21-35; Stg. 2.13. § **6:16** 2 S. 12.16; Neh. 1.4; Est. 4.16; Is. 58.3-7; Sal. 69.10. * **6:17** 2 Co. 6.10. † **6:19** Pr. 23.4; 1 Ti. 6.17; He. 13.5. ‡ **6:20** 1 P. 1.4. § **6:22** Lc. 11.39.

23 Yac'a wi ri runak' tak awech ma
ye utz ta, riyit yitc'o pa jun k'eku'm.
Rumari' wi xa nichuptej ri sakil* ri
ruya'on ri Dios pan awánima, can
pa jun nimalaj k'eku'm yac'oje' wi.†

Ri Dios y ri beyomel

24 Majun c'a mozo ri nicowin
ta nisamej quiq'ui ye ca'i' patrón.
Ruma wi nrajo' jun chique ri ru-
patrón, nretzelaj ca ri jun chic. Y
wi can sibilaj nunimaj rutzij ri jun,
can nretzelaj ri jun chic. Y quec'ari'
chuka', ri winek ri xa benak ránima
chrij ri beyomel,‡ ma nicowin ta
nuben ri nrajo' ri Dios,§ xcha' ri
Jesús.

Tek ri Jesús xubij chi ma tikach'ujirisaj ta ki' chupan ri kac'aslen

25 Y rumari' tek riyin nbij chiwe:
Ma tich'ujirisaj ta iwi'* chupan ri
ic'aslen chi acuchi (achique) nipe
wi ri iway iwuc'ya', ni ruma ta
ri itziak ri nicuchbej ri ich'acul.
¿La ma ya ta cami ri ic'aslen ri
ruya'on ri Dios ri más rejkalen que
chuwech ri iway iwuc'ya'? ¿La
ma ya ta cami ri ich'acul ri más
rejkalen que chuwech ri itziak?
26 Que'itz'eta' na pe' ri aj xic' tak
chicop ri yebe pa cak'ik', riye' ma-
jun quitico'n niquiben ta, y ma-
jun cosecha niquelesaj, ni majun
chuka' quic'ujay riche (rixin) chi
quiyacon ta quijal. Ma riq'ui wi ri'
riye' can yewa', ruma ya ri Itata' ri
c'o chila' chicaj ri niya'o quiway.†
¿C'a ta c'a riyix man ta xtuya' iway
ri Dios, tek riyix más iwejkalen que
chiquiwech ri aj xic' tak chicop?
27 ¿La c'o ta cami c'a jun chiwe
riyix‡ ri nicowin chi niq'uiy chic
nic'aj vara ri rupalen, ruma can
nuch'ujirisaj ri'? Majun.

28 ¿Y achique c'a ruma tek
nich'ujirisaj iwi' ruma ri itziak?
Ri Dios retaman nuya' itziak.
Xaxu (xaxe) na pe' que'itzu' ri
cotz'i'j ri lirio quibi', ri yec'o pa
tak juyu'. Que'itzu' tek yeq'uiy.
Riye' ma yesamej ta, ni ma
yebatz'in ta, riche (rixin) chi queri'
yequibanala' ta quitziak ri ye jabel
oc. 29 Y c'o c'a jun rey riche (rixin)
re ruwach'ulef Israel ri xc'oje' ojer
ca ri xubini'aj Salomón. Riya'
ruyon jabel tak tziek ri xerucusaj,
pero majun bey xucusaj ta jun
rutziak ri can achi'el jun cotz'i'j.§
30 Wi ri k'ayis riche (rixin) pa
juyu' wacami jabel oc rubanon,
yac'a ri chua'k xa chaki'j chic y
nic'ak pa k'ak', y ma riq'ui wi ri'
ri Dios yeruwik, ¿c'a ta c'a riyix
winek chi man ta xtuya' itziak
ri Dios? ¿Achique c'a ruma tek
xa ma nicukuba' ta ic'u'x riq'ui?*
31 Riyix man c'a tich'ujirisaj ta
iwi' ruma iway iwuc'ya' y ruma
ri itziak. 32 Ruma ri winek ri ma
quetaman ta ruwech ri Dios queri'
niquiben, yac'a riyix c'o ri Itata'
chila' chicaj y retaman chi ronojel
ri' nic'atzin chiwe.† 33 Rumari' ri
más rajawaxic chi niben riyix, ya
ri ticanoj ri rajawaren ri Dios y ri
achique rubanic nic'uaj jun c'aslen
choj chuwech. Y wi queri' xtiben,
ri Dios can xtuya' c'a pe ronojel ri
nic'atzin chiwe.‡

34 Riyix ma nic'atzin ta chi
nich'ujirisaj iwi' ruma nich'ob yan
riche (rixin) ri chua'k.§ Ri chua'k
can c'o wi ri xtuc'om pe. Tiya' c'a ca
riche (rixin) chua'k, ruma ronojel
k'ij can c'o wi ruc'ayewal nuc'om
pe.

7

Majun bey titzu' ta achique

* **6:23** 2 Co. 4.4. † **6:23** Ro. 1.21. ‡ **6:24** 1 Ti. 6.17. § **6:24** Lc. 16.13; Ga. 1.10. * **6:25** Sal. 55.22; Lc. 12.22-31; He. 13.5, 6; Fil. 4.6, 7. † **6:26** Job 38.41; Sal. 147.9. ‡ **6:27** Sal. 39.5. § **6:29** 1 R. 10.4-7. * **6:30** Mt. 8.26; 14.31; 16.8; Lc. 12.28. † **6:32** Sal. 23.1; 34.9, 10; 37.25; Lc. 12.31; Ro. 8.32; Fil. 4.19. ‡ **6:33** 1 R. 3.11-14; Sal. 37.25; 1 Ti. 4.8. § **6:34** Stg. 4.13, 14.

quibanic ri winek xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi itzel yixtzijon chiquij

1 Majun bey titzu' ta achique
quibanic ri winek xaxu (xaxe wi)
riche (rixin) chi itzel yixtzijon
chiquij,* riche (rixin) chi queri'
ma xtiban ta chuka' queri' chiwe
riyix. 2 Ruma wi ye'itzu' ri winek
xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi
itzel yixtzijon chiquij, can queri'
chuka' xtiban chiwe riyix. Can
achi'el wi c'a rubanic ri niben
riyix chique ri winek, can queri'
chuka' xtiban chiwe riyix. 3 Y riyit,
¿achique ruma tek ya ri ti k'ayis†
c'o pa runak' ruwech ri awach'alal
ri natz'et chanin y ma nana' ta
ri che' ri k'atel pa runak' awech
riyit? 4 ¿Achique ta c'a modo nabij
chare jun awach'alal: Taya' k'ij
chuwe riche (rixin) chi nwelesaj
re ti k'ayis k'atel pa runak' awech,
yacha' chare, y riyit xa can jun che'
ri k'e'el pa runak' awech? 5 Xa ca'i'
apalej, nabey na tachojmirisaj‡ ka
ri ac'aslen riyit, c'ac'ari' utz nato'
ri awach'alal chi nuchojmirisaj ri
ruc'aslen.

6 Ri lok'olaj ruch'abel ri Dios y
ronojel ri c'o quejkalen, ri achi'el
quejkalen ri abej ri nibix perla
chique, ma que'iya' ta chiquiwech
ri winek ri xa ye achi'el ri tz'i' y ye
achi'el ri ak. Ruma ri chicop ri',
astape' sibilaj quejkalen ri niya'ox
(nya') chique, riye' xa niquipal-
bela' chi aken y c'o jantek yeyacatej
chrij ri xya'o chique y niquic'ajij
chi eyaj.§

Tek nikaben orar, ri Dios can yo-jrac'axaj wi pe

7 Can tic'utuj c'a ri nic'atzin
chiwe y ri Dios can xtuya'* wi
pe chiwe. Ticanoj ri niwajo' y
xtiwil.† Quixsiq'uin (quixoyon)
apo chuchi' jay y xquixac'axex
pe. 8 Ruma wi riyix can riq'ui
ronojel iwánima nic'utuj chare ri
Dios, Riya' can xtuya' wi pe chiwe.
Wi riyix can nicanoj, can xtiwil
wi. Y wi riyix yixsiq'uin (yixoyon)
apo chuchi' jay, can xtojak wi c'a
chiwech.

9 ¿La c'o ta cami jun achi ri nuya'
jun abej pa ruk'a' ri ralc'ual, tek ri
ac'al xa jun caxlan wey ri nuc'utuj
chare? 10 ¿O la nuya' ta cami jun
itzel cumatz pa ruk'a', tek ri ac'al
xa jun car nrajo'? 11 Riyix majun
bey niben ta queri'. Y astape' ta chi
ma can ta utz ri ina'oj, pero riyix
ya ri utz tak cosas ri niya' chique
ri iwalc'ual. C'a ta c'a ri Itata' ri c'o
chila' chicaj, chi man ta xtuya' pe ri
nic'utuj chare. Riya' ronojel utz ri
nuya' pe chiwe.‡

12 Rumac'ari' ri achi'el niwajo'
riyix chi ri winek utz niquiben
iwuq'ui, can quec'ari' tibana' riyix
quiq'ui riye'.§ Ruma queri' ri
tz'ibatal chupan ri ley riche (rixin)
ri Moisés,* y queri' chuka' quibin
ca ri profetas ri xek'alajsan ri
ruch'abel ri Dios ojer ca.

Quixoc pa puerta ri xa co'ol oc ruwech

13 Chupan c'a ri puerta ri xa
co'ol ruwech, chiri' c'a quixoc
wi.† Ruma can nim wi ruwech ri
puerta riche (rixin) ri itzel c'aslen,
ri nic'amo pe ri camic riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek, y sibilaj c'a ye
q'uiy ri ye'oc chiri'. 14 Pero xa co'ol
ri puerta y co'ol oc ruwech ri bey ri
yatuc'uan pa utzilaj c'aslen, y ma
ye q'uiy ta oc ri ye'ilo.

Jun che' netamatej ruwech xaxu (xaxe wi) riq'ui ri ruwech ri nuya'

15 Rumari' nic'atzin nichajij iwi'
chiquiwech ri winek ri yebin

* **7:1** Ro. 2.1; Stg. 4.11. † **7:3** Lc. 6.41, 42; Ro. 2.1, 21; Ga. 6.1. ‡ **7:5** Mt. 5.23, 24; Jn. 8.7. § **7:6** Pr. 9.7, 8; 23.9; Hch. 13.45. * **7:7** Mt. 21.22; Mr. 11.24; Lc. 11.9-13; 18.1; Jn. 15.7. † **7:7** Pr. 8.17; Jer. 29.12. ‡ **7:11** Is. 49.15; Ro. 8.32. § **7:12** Lv. 19.18; Lc. 6.35. * **7:12** Ga. 5.14. † **7:13** Lc. 13.24; Jn. 10.7, 9. ‡ **7:15** Dt. 13.1-5; Jos. 23.16.

chi niquik'alajsaj ri ruch'abel ri Dios y xa ma kitzij ta ri niquibij.‡ Ruma tek xa can c'ari' ye'apon iwuq'ui, niquic'ut chi can jabel ri quic'aslen, achi'el quibanic ri tak carne'l; can majun itzel nitz'etetej ta chiquij. Yac'a tek nbec'ulun pe ri etzelal ri c'o pa tak cánima, xa ye achi'el chic quibanic ri utiwa'§ (coyotes); yequiq'uis c'a ri achoj quiq'ui ye'apon wi. 16 Can xtiwetamaj wi quiwech, achi'el tek niwetamaj ruwech juwi' che', xaxu (xaxe) wi riq'ui nitz'et rubanic ri ruwech ri nuya'.* Tek niwachin jun k'ayis ri c'o q'uiy ruq'uixal, ma xtuya' ta uva o higo. 17 Queri' c'a chuka' iwetaman chi jun utzilaj che' nuya' utzilaj tak ruwech, yac'a ri itzel che', itzel chuka' ri ruwech ri nuya'. 18 Majun utzilaj che' xtuya' ta itzel tak ruwech, ni majun chuka' itzel che' ri xtuya' ta utzilaj tak ruwech. 19 Y ronojel c'a che' ri ma niquiya' ta utzilaj tak quiwech,† yechoy el y c'ac'ari' yec'ak pa k'ak'. 20 Rumac'ari' can xtiwetamaj quiwech ri winek ri ye'apon iwuq'ui, xaxu (xaxe wi) riq'ui nitz'et ri rubanic ri quic'aslen.

Tek ri Jesús xubij chi ma quinojel ta ri yebin Ajaf chare ri xque'apon riq'ui ri Dios

21 Ma quinojel ta ri yebin ¡Ajaf! ¡Ajaf!‡ chuwe, ri ye'oc pa rajawaren ri caj. Ruma xaxu (xaxe) wi c'a ri can riq'ui ronojel cánima niquiben ri ruraybel ri Nata'§ ri c'o chila' chicaj ri ye'oc chiri'. 22 Y chupan c'a ri k'ij tek riyin xtink'et tzij pa quiwi' ri winek, ye q'uiy c'a ri xquebin chuwe: ¡Ajaf! ¡Ajaf! xquecha', riyoj pan abi' riyit xkak'alajsaj wi ri ruch'abel ri Dios, pan abi' riyit xekelesaj* itzel tak espíritu quiq'ui q'uiy winek y pan abi' chuka' riyit xekabanala' sibilaj q'uiy milagros,† xquecha'. 23 Pero riyin, can yac'ari' tek xtinbij chique ri yebin queri': Riyin can ma wetaman ta c'a iwech. Quixel‡ el chinuwech riyix ri xa yix banoy tak etzelal, xquicha' chique.

Ri c'ambel tzij chiquij ca'i' jay

24 Y xabachique c'a winek ri nac'axan re ch'abel re' y can nuben, can njunumaj c'a riq'ui jun achi ri c'o runa'oj§ ri can pa ruwi' abej xuben wi ka rachoch. 25 Xka c'a job, xepe c'a raken tak ya' y xepe c'a cak'ik' chrij ri jun jay ri'* y ri jay ma xtzak ta ruma chi ri rucimiento ri jay ri' can pa ruwi' abej† tz'uyul wi. 26 Y xabachique c'a winek ri nac'axan re ch'abel re xinbij ka, y xa ma nuben ta ri nbij chare, can junan c'a riq'ui ri jun nacanic achi ri xuben jun rachoch pa ruwi' sanayi'. 27 Xka c'a job, xepe c'a raken tak ya' y xepe c'a cak'ik' chrij ri jun jay ri' y ri jay xtzak; y xq'uis c'a chiri'.‡ Queri' c'a ri ch'abel ri xerubij ri Jesús.

28 Y tek ri Jesús xtane' ka chubixic re ch'abel re', ri winek ri xe'ac'axan riche (rixin) can sibilaj c'a xquimey§ ri ch'abel ri xuc'ut chiquiwech. 29 Ruma ri ch'abel ri nuc'ut chiquiwech ri winek can achi'el jun achi ri c'o k'atbel tzij pa ruk'a'* y man achi'el ta oc ri niquic'ut ri aj tz'iba'.

8

Tek ri Jesús xrelesaj el ri jun itzel yabil lepra rubi' chrij jun achi

§ **7:15** Mi. 3.5; Hch. 20.29; Ro. 16.17; 2 Ti. 3.5. * **7:16** Lc. 6.43. † **7:19** Mt. 3.10; 25.41-46; Jn. 15.2, 6. ‡ **7:21** Is. 29.13; Ez. 33.31; Os. 8.2, 3; Lc. 6.46; Hch. 19.13-15. § **7:21** Ro. 2.13; Stg. 1.22. * **7:22** Lc. 10.17-20. † **7:22** 1 Co. 13.2. ‡ **7:23** Sal. 5.5; 6.8; Mt. 25.41. § **7:24** Lc. 6.47, 48. * **7:25** Hch. 14.22; 2 Ti. 3.12; 1 P. 1.6, 7. † **7:25** Mt. 21.42-44; 2 Ti. 2.19; 1 P. 2.8. ‡ **7:27** He. 10.31; 2 P. 2.20. § **7:28** Mt. 13.54; Mr. 1.22; Lc. 4.32. * **7:29** Jn. 7.46.

1 Y tek ri Jesús kajnek chic c'a
pe pa ruwi' ri juyu', ri winek ri ye
tzeketel chrij can sibilaj ye q'uiy.
2 Y xpe c'a jun achi ri c'o jun itzel ya-
bil chrij, y ri yabil ri'* lepra rubi'. Ri
achi ri' xxuque' xmaje' ka chuwech
ri Jesús y xubij c'a chare: Ajaf, wi
riyit nawajo' yinac'achojsaj chare
re nuyabil, can yic'achoj wi c'a ri',
ruma riyin wetaman chi can ya-
cowin wi, xcha'.
3 Y ri Jesús can yac'ari' tek xuyuk
apo ruk'a' y xuchop apo† ri achi ri
c'o ri itzel yabil chrij y xubij chare:
Nwajo' chi yac'achoj. Tiq'uis c'a el
re yabil re' chawij, xcha' chare. Y
can xu (xe) wi xubij queri' ri Jesús,
ri achi xch'ajch'ojir chare ri ruya-
bil. 4 C'ac'ari' ri Jesús xubij chare ri
achi ri': Nchilabej c'a el chawe chi
majun achoj chare tatzijoj‡ wi ri
xbanatej awuq'ui, xa choj jac'utu'
awi' chuwech ri sacerdote, y can
taya' c'a ri ofrenda ri rajawaxic
chi naya', achi'el nubij chupan
ri rutz'iban ca ri Moisés, riche
(rixin) chi queri' nak'alajsaj c'a
awi' chiquiwech chi yit ch'ajch'oj
chic,§ xcha' el chare.

Tek ri Jesús xuc'achojsaj rumozo jun capitán

5 Y tek ri Jesús xoc c'a pa tina-
mit Capernaum, c'o c'a jun achi
ri xapon riq'ui. Y ri achi ri' jun
capitán y xuc'utuj c'a jun utzil
chare ri Jesús. 6 Quec'are' ri xubij ri
capitán: Ajaf, ri numozo siquirnek;
y ri yabil ri' rukasan pa ruwarabel
chila' chwachoch. Y sibilaj pokonal
ri ntajin chuk'axaxic, xcha' chare.
7 Xpe ri Jesús xubij chare ri
capitán: Yibe c'a y xtinc'achojsaj ri
amozo, xcha' chare.
8 Y quec'are' ri ch'abel ri xubij
chic apo ri capitán chare ri Jesús:
Ajaf, riyit nim ak'ij y ma ruc'amon
ta (takal ta chuwij) chi yatoc pa
wachoch. Xaxu (xaxe) wi tabij jun
ch'abel chi nic'achoj ri numozo y
xtic'achoj.* 9 Riyin can wetaman
wi chi queri' xtibanatej, ruma chi
yin jun achi ri nnimaj ri nubij ri aj
k'atbel tzij chuwe ri c'o chi nben. Y
yec'o chuka' soldados ri ye ya'on pa
nuk'a'. Tek nbij c'a chare jun chi
tibe, can nibe wi; y wi nbij chuka'
chare jun chic chi tipe, can nipe
wi chuka'. Y tek nbij c'a chare ri
numozo chi tabana' re', can nuben
wi chuka', xcha' ri capitán.
10 Y ri Jesús can xumey c'a tek
xrac'axaj ri ch'abel ri' y xubij
chique ri ye tzekelbeyon riche
(rixin): Can kitzij nbij chiwe chi ri
xbin re ch'abel re', can rucukuban
wi ruc'u'x wuq'ui. Y majun c'a
wech aj Israel ri wilon ta ri can
rucukuban ta ruc'u'x† wuq'ui,
achi'el re jun achi re'. 11 Can nbij
wi c'a chiwe chi sibilaj ye q'uiy
winek ri xquepe quere' pa relebel
k'ij‡ y quere' chuka' pa rukajbel
k'ij, winek ri quicukuban quic'u'x
wuq'ui. Riye' xquetz'uye' c'a riq'ui
ri Abraham, ri Isaac y ri Jacob§
pa rajawaren ri caj. 12 Pero yec'o
chuka' nic'aj chic aj Israel ri can
c'o chi ye'oc pa rajawaren ri caj, ri
xa ma xque'oc ta, xa xque'elesex
ca y xquec'ak chupan ri k'eku'm,*
ruma xa can ma xquicukuba' ta
quic'u'x wuq'ui riyin. Y chiri' c'a
xque'ok' wi y xtiquikach'ach'ej
quey.†
13 Yac'ari' tek ri Jesús xubij el
chare ri capitán: Catzolin chawa-
choch. Ruma xanimaj‡ chi riyin yi-
cowin yic'achojsan, can xtibanatej
c'a ri araybel, xcha' el chare. Y ri
rumozo ri capitán, can ya c'a hora

* **8:2** Lv. 13.1-46; 2 R. 5.1; Mr. 1.40-45; Lc. 5.12-15. † **8:3** Mt. 8.15; 20.34. ‡ **8:4** Mt. 9.30; Mr. 5.43; Lc. 5.14. § **8:4** Lv. 14.3. * **8:8** Sal. 33.9; 107.20. † **8:10** Mt. 9.2; He. 11.39. ‡ **8:11** Is. 2.2, 3; Mal. 1.11. § **8:11** Lc. 13.29; Ro. 15.9; Ef. 3.6. * **8:12** 2 P. 2.17; Jud. 13; Mt. 22.13; 24.51. † **8:12** Lc. 13.28. ‡ **8:13** Mt. 9.22, 28, 29; Lc. 7.50; 8.48, 50.

ri' xc'achoj chare ri ruyabil.

Tek ri Jesús xuc'achojsaj rujite' ri Pedro

14 Y tek ri Jesús xapon pa rachoch
ri Pedro, xutz'et c'a chi ri rujite'
ri Pedro kajnek pa ch'at ruma c'o
jun nimalaj c'aten§ chrij. 15 Xpe
Riya' xuchop ruk'a' ri yawa' y can
yac'ari' tek xq'uis el ri nimalaj
c'aten chrij. Ri rujite' ri Pedro xy-
acatej c'a pe pa ruch'at y xuchop
yerunimaj yerilij apo ri Jesús y ri ye
benak riq'ui.

16 Tek ntoc c'a pe ak'a' ri k'ij ri',
ye q'uiy c'a ri c'o itzel tak espíritu
quiq'ui xe'uc'uex apo chuwech ri
Jesús, riche (rixin) chi ri Jesús
yerelesaj ta el ri itzel tak espíritu
quiq'ui. Y Riya' xubij c'a chique
ri itzel tak espíritu chi que'el el, y
xeruc'achojsaj chuka' el quinojel
ri ye yawa'i';* 17 riche (rixin) chi
queri' can nibanatej c'a ri rubin
ca ri profeta Isaías, ri jun achi ri
xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer
ca. Ri Isaías quec'are' ri rubin ca
chrij ri Jesús: Xerelesaj c'a el kaya-
bilal konojel, y xuc'uaj† c'a ronojel
ri kak'axomal. Queri' ri rubin ca.

Ca'i' achi'a' ri xebin chi niq-uitzekelbej ri Jesús

18 Tek ri Jesús xerutz'et chi sibi-
laj ye q'uiy winek ri quisutin qui'
chrij, yac'ari' tek Riya' xubij chique
ri rudiscípulos chi jo' kojk'ax chic
apo la juc'an ruchi' ya'. 19 Y c'o c'a
jun achi aj tz'ib ri xapon apo riq'ui
ri Jesús y xubij chare: Tijonel,
riyin nwajo' c'a chi yatintzekelbej‡
xabacuchi (xabachique) ri yabe wi,
xcha' chare.

20 Xpe ri Jesús xubij chare ri aj
tz'ib ri': Ri xwan can c'o wi jul
ri acuchi (achique) yec'oje' wi; y
queri' chuka' ri aj xic' tak chicop
ri yebe pa cak'ik', can c'o chuka'
quisoc. Yac'a riyin ri C'ajolaxel
ri xinalex chicojol, can majun wa-
choch§ ri acuchi (achique) yin-
uxlan wi juba', xcha' chare.

21 Yac'a chuka' ri' tek jun chic ri
can tzekelbey riche (rixin) ri Jesús,
xubij c'a apo chare: Ajaf, riyin can
nwajo' wi yatintzekelbej. Xa yac'a
chi taya' na k'ij chuwe chi nmuk na
el ri nata', c'ac'ari' tek xcatintzekel-
bej chic,* xcha'.

22 Xpe ri Jesús xubij chare: Riyit
quinatzekelbej. Xa taya' c'a ca chi
ri caminaki' quemuk na cuma ri ye
caminek† chupan ri quimac, xcha'
ri Jesús.

Tek ri Jesús xuk'et ruchuk'a' ri cak'ik' y ri ruwi' ya'

23 Y ri Jesús xoc c'a el pa jun jucu'‡
y ri ye rudiscípulos xquitzekelbej
el. 24 Y yac'ari' tek xpe jun nimalaj
cak'ik'§ pa ruwi' ri choy. Ri ruwi'
ya' xa juba' ma numuk ri jucu'.
Pero ri Jesús warnek el. 25 Y xepe
ri discípulos xquic'asoj c'a ri Jesús y
xquibij chare: ¡Ajaf! ¡Ajaf! Kojacolo'
c'a. Wacami yojcom, xecha' chare.

26 Xpe ri Jesús xubij chique ri
ye rudiscípulos: Can ma cukul ta
c'a ic'u'x* wuq'ui, rumari' tek ix-
ibin iwi', xcha' chique. Y Riya'
xbeyacatej c'a pe y xubij: Tiq'uis
el ri cak'ik' y titane' ka ri ruwi'
ya', xcha'. Y queri' xbanatej. Ri
cak'ik' xq'uis el, y chuka' ri ruwi'
ya' xtane' ka.† 27 Y ri discípulos
xquimey tek xquitz'et ri xuben ri
Jesús y niquibila' c'a: ¿Achique c'a
rubanic chi achi re'? Ruma hasta
ri cak'ik' y ri ya' can niquinimaj wi
chuka' rutzij, xecha'.

Tek ri Jesús xerelesaj itzel tak espíritu quiq'ui ye ca'i' aj Gadara

§ **8:14** Mr. 1.30; Lc. 4.38. * **8:16** Mr. 1.32; Lc. 4.40. † **8:17** Is. 53.4; 2 Co. 5.21; 1 P. 2.24. ‡ **8:19** Lc. 9.57. § **8:20** Sal. 22.6; Lc. 2.7, 12; Jn. 1.10, 11. * **8:21** 1 R. 19.20; Lc. 9.59. † **8:22** Lc. 15.24; Ef. 2.1. ‡ **8:23** Mr. 4.36; Lc. 8.22. § **8:24** Mr. 4.37; Lc. 8.23. * **8:26** Mt. 17.20; Mr. 16.17, 18. † **8:26** Job 38.8-11; Sal. 65.7; 89.9; 93.4; 104.3; 107.29.

28 Y tek ri Jesús y ri ye rudiscípulos
xe'apon c'a ri juc'an chic ruchi' ya',
chiri' pa jun lugar ri Gadara rubi',‡
yec'o c'a ye ca'i' winek xe'apon
riq'ui ri Jesús; winek ri xa c'o itzel
tak espíritu quiq'ui, xebe'el pe pa
camposanto. Y ruma chi can q'uiy
pokon niquiben ri winek ri', ru-
mari' majun chic winek ri nik'ax
ta chic chupan ri bey ri'. 29 Ri ca'i'
winek ri', ri c'o itzel tak espíritu
quiq'ui, xquirek apo quichi' chare
ri Jesús, y xquibij: Riyit Jesús ri
Ruc'ajol ri Dios, ¿achique c'a ruma
tek yojanek? ¿Achique c'a ruma
yojach'ujirisaj yan, tek xa ma jane
napon ta ruk'ijul?§ xecha' chare.
30 Y quela' c'a apo juba' chare
ri lugar ri', sibilaj c'a ye q'uiy ak
ntajin yewa'.* 31 Xepe ri itzel tak
espíritu ri yec'o quiq'ui ri ye ca'i'
winek ri', xquic'utuj utzil chare
ri Jesús,† y xquibij c'a chare: Wi
yojawelesaj el wawe' quiq'ui re
winek re', taya' k'ij chake chi yoj-oc
quiq'ui la ak yec'o chila', xecha'.
32 Ri Jesús xubij c'a chique: Jix
c'a. Y can yac'ari' tek ri itzel tak
espíritu xe'el el y xebe'oc quiq'ui ri
ak. Y quinojel ri ak ri' xquichop
anin (anibel) pa xulan, chuwech
jun juyu' xulan ruwech y choj xe-
beka c'a pa choy. Can quinojel c'a
ri ak ri' xecom pa ya'.
33 Yec'a ri yeyuk'un quiche
(quixin) ri ak ri', xu (xe) wi c'a
xquitz'et ca ri xbanatej, xe'anmej.
Xebe pa tinamit, xbequiyala' ca
rutzijol achique ri xquic'ulwachij
ri ak y xbequibij chuka' ri xbanatej
quiq'ui ri ye ca'i' winek ri c'o itzel
tak espíritu quiq'ui. 34 Y yac'ari'
tek quinojel ri winek riche (rixin)
ri tinamit xepe c'a riq'ui ri Jesús
chutz'etic y chuka' riche (rixin) chi
xquic'utuj utzil chare chi tel el‡
ri chiri' chupan ri quilugar, ruma
riye' ma nicajo' ta chi nic'oje' ka
chiri'.

9

Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun achi siquirnek

1 Yac'ari' tek ri Jesús xoc el
pa jucu' y xebe c'a juc'an chic
ruchi' choy. Y ri Jesús xapon pa
tinamit* ri acuchi (achique) xq'uiy
wi Riya'. 2 Y yac'ari' tek c'o jun
achi siquirnek,† li'en el chuwech
ruwarabel, xuc'uex apo chuwech
ri Jesús. Y tek ri Jesús xerutz'et
chi can quicukuban quic'u'x‡
riq'ui, Riya' xubij c'a chare ri achi
siquirnek: Walc'ual, tiquicot c'a ri
awánima; ri amac xecuyutej,§ xcha'
chare.
3 Y can yac'ari' tek yec'o jun ca'i'
chique ri aj tz'iba' ri yec'o apo
chiri', xquibij ka pa tak cánima
chrij ri Jesús: Re' xa itzel xubij
ruma nujunumaj ri' riq'ui ri Dios.
4 Yac'a ri Jesús can retaman c'a
ri niquich'ob ka ri aj tz'iba'. Ru-
mari' Riya' xubij chique: ¿Achique
ruma tek itzel ri xich'ob pa tak
iwánima?* 5 Wacami tibij na c'a
chuwe: ¿Achique cami ri más c'ayef
(cuesta) rubanic nich'ob riyix? ¿La
ya cami ri nbij chare re achi re'
chi ri rumac xecuyutej yan, o ya ri
nbij chare: Cayacatej y cabiyin el?
6 Wacami c'a, riche (rixin) chi riyix
niwetamaj chi riyin ri C'ajolaxel ri
xinalex chicojol can c'o k'atbel tzij
pa nuk'a' riche (rixin) chi ncuy mac
chuwech re ruwach'ulef, titz'eta'
c'a.† Y ri Jesús xubij c'a chare
ri achi siquirnek: Nbij c'a chawe:
Cayacatej, tac'uaj el la awarabel y
cabiyin chawachoch, xcha' chare.
7 Y yac'ari' tek ri achi siquirnek
xyacatej anej y xbe chrachoch.

‡ **8:28** Mr. 5.1. § **8:29** Mr. 1.24; 5.7; Lc. 4.34; 2 P 2.4. * **8:30** Dt. 14.8. † **8:31** Fil. 2.10. ‡ **8:34** Lc. 5.8; Hch. 16.39. * **9:1** Mt. 4.13. † **9:2** Mr. 2.1-12. ‡ **9:2** Mt. 8.10; 9.22. § **9:2** Sal. 32.1, 2; Lc. 5.20; Ro. 4.6-8; Ef. 1.7. * **9:4** Sal. 139.2; Mt. 12.25; Mr. 12.15. † **9:6** Lc. 5.21; Hch. 5.31.

8 Ri winek c'a ri quimolon apo
qui' chiri', tek xquitz'et chi ri achi
siquirnek xpa'e' el, xquimey; ruma
majun bey c'a quitz'eton ta chi ni-
banatej ta queri'. Y ri winek ri'
xquiya' c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Dios;
ruma ruya'on pe ri jun nimalaj
uchuk'a' ri' chique ri winek.

Tek ri Jesús xusiq'uij (xroyoj) ri Mateo

9 Y tek ri Jesús ruchapon el bey,
xutz'et jun achi Mateo rubi'. Ri achi
ri' tz'uyul c'a ri acuchi (achique)
yetoj wi ca ri alcawal. Y xpe ri
Jesús xubij c'a chare: Quinatzekel-
bej.‡ Y yac'ari' tek riya' xbeyacatej
pe ri acuchi (achique) tz'uyul wi y
xutzekelbej el ri Jesús.

10 Y tek Riya' tz'uyul pa mesa ri
chiri' pa jay, ye q'uiy c'a chique ri
ye c'utuy tak alcawal y nic'aj chic
winek ri xa ye aj maqui', xetz'uye'
apo ri pa mesa junan riq'ui ri Jesús
y quiq'ui ri rudiscípulos.§ 11 Y
ri achi'a' fariseos tek xquitz'et ri',
xquibij c'a chique ri ye rudiscípulos
ri Jesús: ¿Achique ruma tek la Iti-
jonel niwa' quiq'ui ri ye c'utuy tak
alcawal y quiq'ui nic'aj chic winek
ri xa ye aj maqui'?* xecha' chique.

12 Tek ri Jesús xrac'axaj pe ri
tzij ri niquibij ri achi'a' fariseos,
Riya' xubij chique: Jun ajk'omanel
ma ye ta ri ye utz ri yerak'omaj.
Riya' yerak'omaj ri yawa'i'. 13 Riyin
ma xipe ta chiquicanoxic winek
ri choj quic'aslen. Riyin xipe
chiquicanoxic ri aj maqui',† ri
rajawaxic chi nitzolin pe quic'u'x
riq'ui ri Dios. Quixbiyin c'a
chiretamaxic ri achique ntel wi chi
tzij ri ruch'abel ri Dios tek nubij:
Riyin ri más nika chinuwech‡
chi niben riyix ya chi nijoyowaj
quiwech ri winek, ya c'a ri' ri más
nika chinuwech, que chuwech
ri chicop ri yecamisex y ye'itzuj
(ye'isuj) chinuwech.

Tek xc'utux chare ri Jesús chi achique ruma tek ri rudiscípulos ma niquiben ta ayuno

14 Y yac'ari' tek ri ye rudiscípulos
ri Juan ri Bautista xe'oka riq'ui
ri Jesús, y xquibij chare: Riyoj
can c'o c'a k'ij nikachajij tek can
ma yojwa' ta riche (rixin) chi
nikaben orar.§ Y queri' chuka'
niquiben ri quidiscípulos ri achi'a'
fariseos. ¿Y achique c'a ruma tek
ri adiscípulos riyit ma que ta ri'
niquiben? xecha'.

15 Xpe ri Jesús xubij chique:
¿Achique nibij riyix? ¿La utz
cami chi xa yebison ri xesiq'uix
(xe'oyox) pa jun c'ulanen y chi
man ta yewa',* tek xa c'a c'o
na apo quiq'ui ri achijlon ri xa
c'a xc'ule'? Ma utz ta. Pero
xtapon na ri k'ij tek re achijlon re'
xtelesex el chiquicojol,† y yac'ari'
tek ma xquewa' ta, riche (rixin) chi
xtiquiben orar.‡

16 Y majun chuka' winek nibano
chi nucusaj ta jun c'ojobel c'ac'ac'
riche (rixin) chi nuc'ojoj jun tziek
ri xa ri'j chic. Ruma jun c'ojobel
c'ac'ac' nuc'ol ri' y nujic' ri tziek; y ri
tziek ri' más niretzetaj (nitzeretej).
17 Y queri' chuka' majun niya'o
ta c'ac'ac' ruya'al uva chupan jun
tz'um yabel ya' ri xa ri'j chic. Ruma
wi queri' niban, y ri tz'um xa ma
niyukuk ta chic, xa nirakaro' y
niq'uis el ri ruya'al uva chupan.
Y chuka' ri tz'um ri' majun chic
nic'atzin wi. Yac'a jun c'ac'ac'
tz'um yabel ya', utz niyaque' ri
c'ac'ac' ruya'al uva chupan.§ Ri
ruya'al uva can nic'oje' c'a jabel
chupan ruma chi ri ruya'al uva y ri
tz'um niquito' qui'. Quec'ari' xubij
ri Jesús chique ri winek.

‡ **9:9** Mr. 2.14; Mt. 4.18-22. § **9:10** Mr. 2.15; Lc. 5.29. * **9:11** Lc. 5.30; 15.2; 19.7; Ef. 2;12, 13. † **9:13** 1 Ti. 1.15; 1 Jn. 3.5; Mt. 3.2; Hch. 17.30. ‡ **9:13** Pr. 21.3; Os. 6.6. § **9:14** Mr. 2.18; Lc. 5.33. * **9:15** Mr. 2.19, 20; Lc. 5.34, 35. † **9:15** Jn. 16.16. ‡ **9:15** Hch. 13.2; 14.23. § **9:17** Jos. 9.4.

Ri ruyi'al ri Jairo y ri ixok ri xuchop rutziak ri Jesús

18 Y tek ri Jesús c'a ntajin c'a
chutzijoxic ronojel ri', c'o c'a jun
achi principal* xapon y xbexuque'
xbemaje' chuwech y c'ac'ari' xubij
chare: Ri numi'al xa c'a juba' ticom
ka, tabana' jun utzil jaya' ri ak'a'
pa ruwi' riche (rixin) chi queri'
xtic'ase' chic jun bey, xcha' ri achi.

19 Xpe ri Jesús xyacatej c'a el
y ye rachibilan ri rudiscípulos
xquitzekelbej el ri achi. 20 Y c'o
c'a jun ixok ri c'o jun ruyabil riche
(rixin) ic' chare. Ri ixok ri' c'o chic
c'a cablajuj juna' ri ma tanel ta ri
ruquiq'uel,† xjel c'a apo chrij ri
Jesús, y xberuchapa'‡ c'a ca juba'
ri ruchi' rutziak ri Jesús. 21 Ruma
ri ixok ri' can yerubila' c'a pa
ránima: Xa riq'ui ta nchop el juba'
ruchi' rutziak ri Jesús, yic'achoj,
chinek pa ránima. 22 Yac'a ri Jesús
chanin c'a xuna' chi xchapatej
rutziak y xtzu'un ca chrij. Y tek
rutz'eton chic achique ri xchapo
ruchi' rutziak, xubij c'a chare ri
ixok ri': Numi'al, xac'achoj, ruma
xacukuba' ac'u'x wuq'ui.§ Ma
cabison ta chic, xuche'ex. Y ri ixok
ri', can yac'ari' xc'achoj chare ri
ruyabil.

23 Y tek ri Jesús ntoc c'a apo pa
rachoch ri achi ri principal, xutz'et
chi ri winek yech'ujlan* y yec'o
chic c'a ri yebano xul.† 24 Xpe Riya'
xubij: Kojiya' na ca juba' kayon,‡
ruma re ti k'opoj re' xa ma caminek
ta,§ xa warnek, xcha' chique ri
winek. Yac'a riye' xa xetze'en chrij
ri Jesús, ruma can quetaman chi
caminek chic ri ti k'opoj ri'. 25 Y
yac'a tek ri winek ye elenak chic
el, ri Jesús xoc apo chupan ri jay ri
acuchi (achique) c'o wi ri ti k'opoj
ri caminek chic. Xpe Riya' xuchop
ruk'a' ri ti k'opoj, y can yac'ari' tek
xc'astej. 26 Ri xbanatej c'a chiri',
xbe c'a rutzijol* ri pa tak tinamit
chupan ri ruwach'ulef ri'.

Tek ri Jesús xeruc'achojsaj ca'i' moyi'

27 Y tek ri Jesús elenak chic
c'a pe ri chiri', yec'o c'a ca'i'
moyi' xquitzekelbej el ri Jesús y
niquirek quichi' chrij y niquibij c'a
chare: ¡Riyit ri yit ralc'ual ca ri rey
David,† tajoyowaj kawech ruma re
kabanon! yecha'.

28 Tek ri Jesús xapon pa jay, ri ca'i'
moyi' xe'apon c'a chuka' riq'ui. Y ri
Jesús xuc'utuj c'a chique: ¿Can ninimaj c'a riyix chi riyin yicowin nben chiwe chi yixtzu'un? xcha' chique. Y ri ca'i' moyi' ri' xquibij: Ja' (je) Ajaf, nikanimaj, xecha' chare.

29 Xpe ri Jesús xuchop ri runak'
tak quiwech‡ chi ye ca'i' y xubij chique: Ruma riyix ninimaj chi riyin yicowin yixinc'achojsaj, can tibanatej c'a ri iraybel, xcha' chique.

30 Y can yac'ari' tek xetzu'un.§
Yac'a ri Jesús xuchilabej c'a el chique: Can tiwac'axaj c'a el jabel, chi re xbanatej iwuq'ui, majun achoj chare titzijoj wi,* xcha' el chique.

31 Yac'a riye' xa ma que ta ri'
xquiben tek ye elenak chic pe chiri'
riq'ui ri Jesús. Riye' xa xquichop c'a rutzijoxic† pa ronojel ri
ruwach'ulef ri', ri xuben ri Jesús.

Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun achi mem

32 Y tek ri ca'i' achi'a' ri yetzu'un
chic, kas elen c'a niquiben pe, can
yac'ari' tek yec'o chic nic'aj xe'oc

* **9:18** Mr. 5.22-43; Lc. 8.41-56. † **9:20** Lv. 15.25; Mr. 5.25; Lc. 8.43. ‡ **9:20** Mt. 8.3. § **9:22** Mr. 10.52; Lc. 7.50; 8.48; 17.19; 18.42; Hch. 14.9. * **9:23** Mr. 5.38. † **9:23** 2 Cr. 35.25. Lc. 8.51, 52. ‡ **9:24** Hch. 9.40. § **9:24** 1 R. 17.18-24; Hch. 20.10; Jn. 11.11-14; 1 Ts. 4.13, 14. * **9:26** Is. 52.13. † **9:27** Mt. 15.22; 20.30-34; Lc. 18.38. ‡ **9:29** Mt. 20.34. § **9:30** Sal. 146.8; Jn. 9.7, 26. * **9:30** Lc. 5.14. † **9:31** Mr. 7.36.

apo riq'ui ri Jesús, quic'uan apo jun achi ri memurnek ruma chapatajnek ruma jun itzel espíritu.‡ 33 Y tek elesan chic c'a ri itzel espíritu riq'ui ri achi ruma ri Jesús, ri achi xch'o. Y ri winek ri xetz'eto xquimey y xquibij: Majun bey c'a tz'eton ta chi que ta re' banatajnek wawe' pan Israel, yecha' c'a.

34 Yac'a ri achi'a' fariseos xa niquibij c'a chrij ri Jesús: La' xa ya ri cajawalul ri itzel tak espíritu ri niya'o uchuk'a' chare,§ rumari' tek nicowin yerelesaj itzel tak espíritu, yecha'.

Tek ri Jesús xubij chi sibilaj nim ri samaj y xa ma ye q'uiy ta ri ye aj samajel

35 Ri Jesús can pa ronojel wi c'a nima'k tak tinamit y pa tak aldea xapon wi, y xerutijoj c'a ri winek riq'ui ri ruch'abel ri Dios. Y ya c'a ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, chiri' napon wi riche (rixin) chi yerutijoj* ri winek. Y chuka' can nutzijoj c'a ri lok'olaj ch'abel ri nich'o chrij ri rajawaren ri Dios. Yeruc'achojsaj chuka' yawa'i', y yerucol c'a ri winek chuwech ronojel ruwech k'axomal. 36 Y tek xerutz'et chi sibilaj ye q'uiy ri winek, xujoyowaj quiwech, ruma can quiyon yec'o y quitalun qui'; can achi'el niquiben ri carne'l† tek xa majun ri niyuk'un quiche (quixin).‡ 37 Yac'ari' tek ri Jesús xubij chique ri rudiscípulos: Can kitzij wi chi ri samaj riche (rixin) chi nitzijox ri ruch'abel ri Dios, sibilaj nim; yec'a ri yetzijon ri ch'abel ri' xa ma ye q'uiy ta oc.§ 38 Rumari' can tic'utuj c'a chare ri Rajaf ri samaj, chi querutaka' pe q'uiy samajela' chiquicojol ri winek ri rajawaxic chi niquic'axaj ri ruch'abel.*

10

Tek ri Jesús xerucha' ri cablajuj apóstoles

1 Y ri Jesús xerusiq'uij (xeroyoj) c'a ri ye cablajuj rudiscípulos,* y xuya'† k'atbel tzij pa quik'a', riche (rixin) chi yecowin yequelesaj ri itzel tak espíritu y riche (rixin) chi yequic'achojsaj ri winek chare xabachique chi yabil y xabachique chi k'axomal.

2 Y yec'are' ri quibi' chiquijujunal ri ye cablajuj apóstoles. Ri nabey, Simón ri nibix chuka' Pedro chare,‡ ri Andrés ri rach'alal ri Simón. Ri Jacobo§ y ri Juan ri ye ruc'ajol jun achi Zebedeo rubi'. 3 Ri Felipe, ri Bartolomé, ri Tomás, ri Mateo* ri c'utuy alcawal, ri Jacobo ruc'ajol ri jun achi ri Alfeo rubi', ri Lebeo ri nibix chuka' Tadeo chare. 4 Ri Simón ri c'o quiq'ui ri achi'a' ri nibix cananista chique, y ri Judas Iscariote ri xjacho riche (rixin) ri Jesús pa quik'a' ri winek.

Tek ri cablajuj discípulos xetak chutzijoxic ruch'abel ri Dios

5 Y yec'a ri cablajuj achi'a' ri' ri xerutek el ri Jesús. Xerupixabala' c'a el. Xubila' chique: Nichop c'a bey, xa yac'a ri ma quixapon ta quiq'ui ri winek ri xa ma ye israelitas ta. Chuka' ma quixapon ta ri pa tak tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Samaria.† 6 Xa quixbiyin nabey quiq'ui ri israelitas ri ye sachnek‡ ca. Ruma riye' quibanon c'a achi'el niquiben ri carne'l tek yesach ca. 7 Y yac'a tek yix benak chic, can titzijoj ri ruch'abel ri Dios y tibij c'a: Nakaj chic c'o wi pe ri rajawaren§ ri caj, quixcha' chique.

‡ **9:32** Mt. 12.22; Mr. 9.17; Lc. 11.14. § **9:34** Mr. 3.22. * **9:35** Mr. 6.6; Lc. 13.22. † **9:36** Is. 53.6. ‡ **9:36** Mr. 6.34. § **9:37** Lc. 10.2; Jn. 4.35. * **9:38** 1 Co. 12.28. * **10:1** Mr. 3.13-19; Lc. 6.12-16. † **10:1** Mr. 6.7-12; Lc. 9.1-6. ‡ **10:2** Jn. 1.42. § **10:2** Mt. 4.21. * **10:3** Mt. 9.9. † **10:5** 2 R. 17.24. ‡ **10:6** Hch. 13.46; Ro. 11.1. § **10:7** Mt. 3.2; 4.17; Lc. 9.2.

8 Que'ic'achojsaj c'a yawa'i'. Ri
c'o c'a ri yabil lepra chiquij, can
tibana' c'a chique chi nich'ajch'ojir
jabel ri quich'acul. Ri ye caminek
chic, que'ic'asoj. Can que'iwelesaj
c'a chuka' ri itzel tak espíritu. Y
ruma c'a ronojel re uchuk'a' re' xa
sipan chiwe riyix, can queri' c'a
chuka' tibana' riyix. Tek niben ca
ri utzil, ma tic'utuj ta rajel.

9 Ma tic'uaj ta el irajil pa tak xim-
ibel ipan.* Can majun c'a ruwech
puek tic'uaj el. Ma tic'uaj ta el puek
ri banon riq'ui ri ch'ich' ri nibix
cobre chare, y ma tic'uaj ta chuka'
el ri banon riq'ui sakapuek, ni xa
ta ri banon riq'ui k'anapuek. 10 Re
nichop el bey man c'a tic'uaj ta el
ya'l. Ma tic'uaj ta el ca'i' itziak, xa
can xu (xe) wi ri icusan el. Ma
tic'uaj ta jun chic c'ulaj ixajab, ni
ma tic'uaj ta chuka' ich'ame'y. Can
majun c'a ri tic'uaj. Ruma chi ri aj
samajel† xabacuchi (xabachique)
ri napon wi, ruc'amon chi niya'ox
(nya') ri nic'atzin chare.‡

11 Xabachique ta na tinamit o
xabachique ta na aldea ri yixapon
wi, nabey na tiwetamaj achique
winek ri utz chi yixapon pa
rachoch. Y can chiri' c'a quixc'oje'
wi ka, y can c'a ya tek yixel pe
chupan ri tinamit ri', c'ac'ari' utz
chi niya' ca ri jay ri xixc'oje' wi. 12 Y
tek xa c'ari' yixoc apo chupan ri
jay ri yixbec'oje' wi, tiyala' rutzil
quiwech§ ri yec'o chupan ri jay
ri'. 13 Tibij c'a chique: Ya ta c'a
ri uxlanibel c'u'x riche (rixin) ri
Dios xtic'oje' pan iwi'. Y wi can
utz chi yixc'oje' ka chupan ri jay
ri', ri uxlanibel c'u'x ri nuya' ri
Dios ri niraybej pa quiwi', can
xtika wi c'a pa quiwi'. Yac'a wi ma
ruc'amon ta chi yixc'oje' ka chupan
ri jay ri', ri uxlanibel c'u'x ri nuya'
ri Dios ri niraybej pa quiwi', ma
xtic'oje' ta ca quiq'ui, xa xtitzolin
pe iwuq'ui riyix. 14 Wi can ma
nicajo' ta yixquic'ul, y ma nicajo'
ta chuka' niquic'axaj ri ruch'abel
ri Dios ri nitzijoj riyix chique,
can quixel c'a pe chiri' quiq'ui pa
cachoch o pa quitinamit. Y titotala'
(tiquirala')* ca ri pokolaj ri c'o
chiwaken chiquiwech ri winek ri',
riche (rixin) chi tiquetamaj chi ma
utz ta ri xquiben. 15 Kitzij c'a nbij
chiwe, chi chupan ri k'ij tek xtik'at
tzij† pa ruwi' re ruwach'ulef, más
xtik'ax ruwi' ri ruc'ayewal ri xtika
pa quiwi' ri winek riche (rixin)
ri tinamit ri ma xquixquic'ul ta,
que chiquiwech ri aj Sodoma y
Gomorra, xcha' el chique.

Tek ri Jesús xubij chique ri rud-
iscípulos ri achique chi ruc'ayewal
xtiquik'axaj ruma nbequitzijoj ri
ruch'abel ri Dios

16 Wacami yixintek c'a el, y riyix
iwetaman chi xa yix achi'el tak
carne'l‡ ri yixbeka chiquicojol ri
winek ri ye achi'el utiwa' (coyotes).
Xa yac'a chi can tibana' achi'el
nuben ri cumatz, ruma riya' nuna'
ri' tek c'o ri petenak chrij. Can
tibana' c'a chuka' achi'el nuben
jun palomax,§ ruma riya' majun
etzelal c'o ta riq'ui.* 17 Can tichajij†
c'a iwi', riche (rixin) chi manxa
choj tibejacha' iwi' pa quik'a'
ri winek ri ye'etzelan iwuche
(iwixin). Ruma riye' xquixquijech
pa quik'a' ri achi'a' ri pa moc
(comon) yek'ato tzij; y chuka'
ri winek ri' xquixquich'ey‡ ri
chiri' pa tak jay ri kas nic'ut wi
ri ruch'abel ri Dios. 18 Chuka'
ri winek can xquixquic'uaj c'a
chiquiwech ri aj k'atbel tak tzij;§
chiquiwech reyes y nic'aj chic aj

* **10:9** Mr. 6.8-11; Lc. 9.3-5; 10.4-12. † **10:10** Lc. 10.7; 1 Ti. 5.18. ‡ **10:10** 1 Co. 9.7. § **10:12** 1 S. 25.6. * **10:14** Neh. 5.13; Lc. 10.10-12; Hch. 13.51; 18.6. † **10:15** Mt. 11.22, 24. ‡ **10:16** Lc. 10.3. § **10:16** Fil. 2.14-16. * **10:16** Lc. 21.15; Ro. 16.19; 1 Co. 14.20; Ef. 5.15. † **10:17** 1 P. 3.13, 14. ‡ **10:17** Hch. 5.40; 22.19. § **10:18** Hch. 12.1; 24.20.

k'atbel tak tzij. Y xa wuma c'a riyin tek xtic'ulwachij queri', pero xa can xquixcowin c'a xquinik'alajsaj chiquiwech riye' y chiquiwech chuka' ri winek ri ma ye israelitas ta. 19 Yac'a tek ri winek xquixquijech pa quik'a' ri aj k'atbel tak tzij, ma tich'ujirisaj ta iwi' chuch'obic achique chi ch'abel ri xtibij chique. Ruma chupan ri hora ri', ri Dios xtuya' c'a ch'abel chiwe ri nic'atzin chi nibij.* 20 Ruma xa can ma yix ta chic riyix ri xquixch'o, xa can ya chic ri Lok'olaj Espíritu† riche (rixin) ri Itata' ri c'o chila' chicaj ri xtiya'o ri ch'abel chiwe ri xtibij.

21 Y xtibanatej c'a, chi yec'o achi'a' cach'alal qui', jun chique riye' xtiyacatej y xtujech ri rach'alal pa camic. Chuka' can yec'o wi tata'aj ri xqueyacatej chiquij ri calc'ual. Ri alc'ualaxela' xqueyacatej chuka' chiquij ri quite' quitata' y xquequiya' pa camic.‡ 22 Xa can xquixetzelex wi c'a cuma quinojel, ruma icukuban ic'u'x wuq'ui riyin. Yac'a ri ma xtutzolij§ ta ri' chrij y xtucoch' ronojel c'a pa ruq'uisbel, ya c'a ri' ri xticolotej. 23 Y tek ri winek ri yec'o chupan jun tinamit niquichop yixquiya' pa tijoj pokonal, utz niya' ca y yixanmej c'a el chuwech ronojel ri',* y yixbe pa jun chic tinamit. Y nbij c'a chiwe chi ma jane quixk'ax ta pa ronojel tinamit ri yec'o wawe' pan Israel, tek riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol xapon yan ri k'ij chi yipe.

24 Majun c'a discípulo† ri más ta nim ruk'ij que chuwech ri rutijonel. Chuka' majun mozo ri más ta nim ruk'ij que chuwech ri rupatrón. 25 Ri discípulo c'o chi nuk'axaj tijoj pokonal achi'el ri rutijonel, y ri mozo c'o chi nuk'axaj tijoj pokonal achi'el ri rupatrón. Riyin ri Tata'ixel, wi ri winek quibin Beelzebú‡ chuwe, ¿c'a ta c'a chiwe riyix ri yix walc'ual man ta xtiquibij itzel chiwe?

Ri achoj chuwech ruc'amon chi nikaxibij wi ki'

26 Riyix man c'a tixibij ta iwi' chiquiwech ri xquebano queri' chiwe, ruma xa can rajawaxic chi nik'alajsaj§ ri majun bey can ta k'alajsan pe jabel. Can nic'atzin c'a chi netamatej ri ewan. 27 Ronojel c'a ri ch'abel ri nbij chiwe, ma tic'oje' ta ca pa k'eku'm, xa can tiwelesaj c'a pe chuwasakil. Ri xinbij c'a chiwe pa tak ixquin, ma tiwewaj ta ka, xa tik'alajsaj* c'a pa ruwi' tak iwachoch. 28 Ma tixibij ta iwi'† chiquiwech ri xaxu (xaxe wi) oc ri ch'aculaj ri yecowin niquicamisaj, yac'a ri iwánima ma yecowin ta niquicamisaj. Ri achoj chuwech ri ruc'amon chi nixibij wi iwi', can chuwech ri jun ri nicowin nuya' ri iwánima y ri ich'acul chupan ri k'ak' ri majun bey nichuptej ta.

29 Can jabel c'a iwetaman chi tek ye'ic'ayij‡ ca'i' tak aj xic' tak chicop, xaxu (xaxe) wi ca'i' oxi' oc tak centavos cajel. Y ma riq'ui ta chi ri aj xic' tak chicop ri' xa ma q'uiy ta oc cajel, majun c'a ri xtitzak ta pan ulef wi xa ma ruraybel ta ri Itata' ri c'o chila' chicaj. 30 C'a ta c'a riyix. Ruma riyix hasta ri rusmal§ tak iwi' ajlan ronojel. 31 Rumari' ma tixibij ta iwi'. Riyix más c'o iwejkalen que chiquiwech ye q'uiy aj xic' tak chicop.

32 Y xabachique c'a winek ri nuk'alajsaj* ri' chi riya' yin

* **10:19** Ex. 4.12; Jer. 1.7; Lc. 21.12-17. † **10:20** 2 S. 23.2; Mt. 12.18. ‡ **10:21** Mi. 7.6; Lc. 21.16. § **10:22** Mt. 24.9, 13. * **10:23** Hch. 14.6. † **10:24** Jn. 13.16; 15.19-21. ‡ **10:25** Mr. 3.22. § **10:26** Mr. 4.22; Lc. 12.2, 3; 1 Co. 4.5. * **10:27** Col. 1.23. † **10:28** Is. 8.12, 13; 2 Co. 5.11; 1 P. 3.14. ‡ **10:29** Lc. 12.6, 7. § **10:30** Lc. 21.18; Hch. 27.34. * **10:32** Sal. 119.46; Lc. 12.8.

runiman riyin, riyin chuka' xtink'alajsaj chuwech ri Nata' Dios ri c'o chila' chicaj† chi ri winek ri' wuche (wixin) chic riyin. 33 Yac'a jun winek ri xa ma nuk'alajsaj ta ri' chiquiwech ri winek chi riya' wuche (wixin) riyin, riyin chuka' can ma xtink'alajsaj ta apo rubi'‡ chuwech ri Nata' Dios ri c'o chila' chicaj.

Tek ri Jesús xubij chi ruma Riya' tek nipe oyowal chiquicojol ri winek

34 Man c'a tich'ob ta chi ruma xipe riyin chuwech re ruwach'ulef, ruma ta ri' can ta c'o uxlanibel c'u'x quiq'ui quinojel. Ma que ta ri'. Xa wuma riyin xqueyojtej ri winek chiquiwech§ y xtiquiben ch'a'oj. 35 Riyin xipe c'a chuwech re ruwach'ulef y wuma c'a riyin nipe oyowal* chiquicojol ri winek. Queri' xtibanatej ri pa tak jay. Ri c'ajol xtiyacatej chrij ri rutata'. Ri k'opoj xtiyacatej c'a chrij ri rute'. Y can queri' chuka' ri alibetz xtiyacatej chrij ri ralite'. 36 Ri xque'etzelan c'a riche (rixin) jun winek ri nucukuba' ruc'u'x wuq'ui riyin, can yec'a ri ye aj pa rachoch.

37 Ri winek ri xa más c'a xquerajo' rute' rutata' que chinuwech riyin, can ma ruc'amon ta chi ntoc wuche (wixin) riyin. Ri te'ej tata'aj ri xa can más yecajo' ri calc'ual que chinuwech riyin, can ma ruc'amon ta chi ye'oc wuche (wixin) riyin.† 38 Jun winek ri can nrajo' ntoc wuche (wixin) riyin, nic'atzin chi ma tupokonaj ta nuk'axaj tijoj pokonal wuma riyin, achi'el jun ri can benak chuxe' jun cruz riche (rixin) chi nbecamisex.‡ Yac'a ri winek ri xa nupokonaj nuk'axaj tijoj pokonal wuma riyin y ma nrajo' ta yirutzekelbej, ma ruc'amon ta chi ntoc wuche (wixin) riyin. 39 Rumari' wi xa ya ri c'aslen riche (rixin) re ruwach'ulef ri nrajo', ma xtril ta ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Yac'a ri winek ri ma nupokonaj ta ri ruc'aslen re wawe' choch'ulef, astape' ta na can napon pa camic wuma riyin, can xtril wi ri ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.§

Can c'o rajel ruq'uexel xtiquic'ul ri can jabel quic'ulic niquiben chique ri ye ralc'ual ri Dios

40 Yac'a ri can yixruc'ul riyix, can yin c'a chuka' riyin ri yiruc'ul; y ri nic'ulu c'a wuche (wixin) riyin, can nuc'ul c'a chuka' ri yin takayon pe.* 41 Ri winek c'a ri can nika chuwech ri ruch'abel ri Dios, y rumari' nuc'ul jun profeta ri nik'alajsan ruch'abel ri Dios, ri winek ri' can xtuc'ul c'a rajel ruq'uexel achi'el rajel ruq'uexel ri nuc'ul ri nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios.† Y queri' chuka' ri winek ri utz nutz'et jun c'aslen choj y rumari' can nuc'ul riq'ui quicoten jun winek ri can choj wi ruc'aslen; can achi'el c'a rajel ruq'uexel ri xtuc'ul ri choj ruc'aslen, can queri' chuka' xtuc'ul riya'. 42 Y xabachique c'a winek, astape' xa jun vaso‡ raxya' nuya' chare jun ri ma can ta nim ruk'ij pero ruma chi yin rutzekelben, kitzij nbij chiwe chi can c'o wi rajel ruq'uexel ri xtuc'ul.

11

Tek ri Juan ri Bautista xerutek ye ca'i' rudiscípulos riq'ui ri Jesús

1 Y tek ri Jesús xuq'uis rubixic chique ri cablajuj rudiscípulos ri achique chi samaj ri nbequibana', Riya' can ma xc'oje' ta chic ca chiri', xa xbe c'a pa nic'aj chic tinamit ri

† **10:32** Mt. 25.34; Ap. 3.5. ‡ **10:33** Mr. 8.38; Lc. 9.26; 12.9; 2 Ti. 2.12. § **10:34** Lc. 12.51-53. * **10:35** Mi. 7.6; Mt. 24.10; Mr. 13.12, 13. † **10:37** Lc. 14.26. ‡ **10:38** Mt. 16.24. § **10:39** Mt. 16.25; Lc. 17.33; Jn. 12.25; Ap. 2.10. * **10:40** Jn. 13.20. † **10:41** 1 R. 17.10-16; 2 R. 4.8; Mt. 16.27. ‡ **10:42** 1 R. 18.4; Mt. 25.40; He. 6.10.

yec'o chiri' pan Israel, chuc'utic y chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios.

2 Y ri Juan ri Bautista tek c'o pa cárcel* xrac'axaj c'a ri samaj ri nuben ri Jesús, rumari' riya' xerutek c'a el ye ca'i' rudiscípulos† c'a riq'ui ri Jesús. 3 Y riya' xutek c'a el ruc'utuxic chare: ¿Can yit c'a riyit ri Cristo ri c'o chi nipe?‡ ¿O xa nikoyobej chic na jun? Can quec'ari' xbequibij ri ca'i' discípulos riche (rixin) ri Juan ri Bautista.

4 Y ri Jesús xubij c'a el chique ri ye ca'i' rudiscípulos ri Juan: Wacami quixtzolin y jebe'itzijoj chare ri xitz'et ca y ri xiwac'axaj el re wawe'. 5 Jebe'itzijoj chare achique rubanic tek ri moyi' yecowin yetzu'un§ el, achique rubanic tek ri winek ri ye cojo can yebiyin wi el jabel y achique rubanic tek ri ye yawa'i' riq'ui ri yabil lepra yech'ajch'ojir el. Jebe'itzijoj chuka' chare ri achique rubanic tek ri ma ye'ac'axan ta yec'achoj, ri caminaki' yec'astej, y chique ri pobres ntzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic.* 6 Can tibij c'a chuka' chare chi can jabel ruwaruk'ij ri winek ri can rucukuban ruc'u'x wuq'ui y ma yirumalij ta ca. Quec'ari' xbix el chique ri ca'i' discípulos.

7 Y tek ri ye ca'i' rudiscípulos ri Juan ri Bautista xebe el, ri Jesús xerubila' c'a utzilaj tak ch'abel chrij ri Juan chiquiwech ri winek ri yec'o chiri'. Y quec'are' ri nubij ri Jesús chique:† ¿Achique ri xbe'itz'eta' riyix pa desierto? ¿La xitz'et cami riyix jun achi chiri', chi xa achi'el jun aj, ri xa nibe quela' y nibe chic quela' pa ruk'a' ri cak'ik'? Ma que ta ri'. 8 ¿Achique c'a ri xbe'itz'eta' riyix chiri'? ¿La xitz'et cami riyix jun achi ri jabel tak tziek ye rucusan? Ma que ta ri'. Ri achi'a' ri ye quicusalon jabel tak tziek, riye' can pa tak cachoch reyes yec'oje' wi. 9 ¿Pero achique ri xbe'itz'eta' riyix pa desierto? ¿Xitz'et cami jun profeta‡ ri nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios? Ja' (je). Ri achi ri xitz'et chiri' can ya wi ri' ri rusamaj. Pero can c'o c'a chuka' jun chic samaj ri ya'on pe chare. 10 Ruma can ya c'a riya' ri' ri tako'n ri natan ca chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, tek ri Dios xubij:

Xtintek§ c'a ri nutako'n ri ninabeyej chawech,
riche (rixin) chi nuchojmirisaj apo ri abey.*

Quec'ari' nubij ri tz'ibatajnek ca.

11 Kitzij c'a re xtinbij chiwe wacami: Chiquicojol quinojel ri ye alaxnek chuwech re ruwach'ulef, majun chic jun profeta ri más ta nim ruk'ij que chuwech ri Juan ri Bautista. Pero wacami ri pa rajawaren ri Dios, astape' jun winek xa co'ol oc ruk'ij, hasta ri' más nim ruk'ij que chuwech ri Juan.

12 Y ri winek chupan c'a ri k'ij tek can c'a nisamej na ri Juan ri Bautista, yac'ari' tek quichapon pe y c'a yetajin na chupan re k'ij re', chi can niquitij quik'ij† chi ye'oc pa rajawaren ri caj. Can niquimajla' c'a qui' chrij y más niquiben ri can riq'ui c'a ronojel quic'u'x ye'apon. 13 Queri' niquiben ruma ri k'alajsan ca cuma quinojel ri profetas y ri nuk'alajsaj chuka' ri ley riche (rixin) ri Moisés, can chrij wi c'a tek ri winek ye'oc pa rajawaren ri caj ch'onak wi pe, hasta que xoc'ulun ri Juan. 14 Wi riyix ninimaj o ma ninimaj ta, yac'a ri nbij chiwe riyin chi ri tz'ibatal ca tek nubij chi nipe ri Elías xa chrij

* **11:2** Mt. 14.3. † **11:2** Lc. 7.18. ‡ **11:3** Gn. 49.10; Nm. 24.17; Mal. 3.1-3. § **11:5** Is. 29.18; 35.4-6; 42.7. * **11:5** Is. 61.1; Mt. 24.14; Lc. 4.18. † **11:7** Lc. 7.24-30. ‡ **11:9** Lc. 1.76. § **11:10** Mal. 3.1. * **11:10** Is. 40.3; Mr. 1.2. † **11:12** Lc. 16.16. ‡ **11:14** Mal. 4.5; Mt. 17.10, 12.

c'a ri Juan nich'o wi.‡ 15 ¡Ri c'o
rac'axabel,§ can trac'axaj c'a ri xin-
bij!
16 ¿Achoj riq'ui yenjunumaj wi ri
winek yec'o re tiempo re'?* Re
winek re' xa ye junan quiq'ui ri
ac'ala' ri yetz'uye' pa tak c'aybel y
niquirek quichi' chiquij ri cachibil
tek ye'etz'eyaj. 17 Y ri ac'ala' ri'
niquibila' c'a: Xojk'ojoman riq'ui
xul chiwech y ma xixxajo ta. Xk-
abixaj bix riche (rixin) bis chiwech
y ma xixok' ta. Queri' niquibila'
ri ac'ala' pa quetz'anen. Y ye
queri' ri winek riche (rixin) re
tiempo re', majun ri nika ta chiqui-
wech. 18 Ruma tek xpe ri Juan ri
Bautista, riya' ma nutij ta caxlan
wey y ma nukum ta chuka' ruya'al
uva.† Y ye q'uiy yebin chi riya'
c'o itzel espíritu riq'ui. 19 Y tek xi-
noka riyin ri C'ajolaxel ri xinalex
chicojol, riyin ntij caxlan wey y
nkum chuka' ruya'al uva. Y ye
q'uiy yebin chi xu (xe wi) wa'in
nwajo', y niquibij chuka' chi yin
jun k'abarel, chi yin cachibil ri
c'utuy tak alcawal y yin cachi-
bil chuka' ri aj maqui'.‡ Yac'a ri
runa'oj ri Dios can nik'alajin pa
quic'aslen ri ye ralc'ual chic,§ chi
can choj wi, xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xubij chi juyi' oc quiwech ri tinamit ri ma xtitzolin ta pe quic'u'x

20 Yec'o c'a tinamit ri xeban
wi sibilaj q'uiy milagros* ruma
ri Jesús. Y ma riq'ui wi ri' ri
winek ri yec'o chupan ri tinamit
ri' ma xtzolin ta pe quic'u'x riq'ui
ri Dios. Y rumari' ri Jesús q'uiy
ri xubij chiquij. 21 Riya' xubij
c'a: Juyi' oc iwech riyix ri yixc'o
pa tinamit Corazín, y juyi' oc
chuka' iwech riyix ri yixc'o pa
tinamit Betsaida, ruma sibilaj q'uiy
milagros xeban chiwech y ma
xinimaj ta ri ruch'abel ri Dios.
Ruma xa ta ya ri pa tinamit Tiro
y pa tinamit Sidón ri xeban ta wi
ri milagros ri', ri winek aj chiri'
xtzolin yan ta pe quic'u'x riq'ui ri
Dios, y quicusalon ta chic quitziak
riche (rixin) bis,† y quiyalon ta chic
chaj chiquij, riche (rixin) chi queri'
nik'alajin chi yebison‡ ruma sibilaj
q'uiy quimac ri ye quibanalon.
22 Yac'a tek xtapon ri k'ij§ tek xtik'at
tzij pa ruwi' re ruwach'ulef, riyin
nbij c'a chiwe chi riyix ri yixc'o pa
Corazín y ri yixc'o pa Betsaida ri
más xtik'ax ruwi' ri ruc'ayewal ri
xtika pan iwi', que chiquiwech ri aj
Tiro y ri aj Sidón. 23 Y riyix ri yixc'o
pa tinamit Capernaum can nich'ob
chi yixbe chila' chicaj riq'ui ri Dios*
y xtinimirisex ik'ij. Pero xa ma
que ta ri'. Xa xtikasex ik'ij, ruma
xa c'a chupan ri lugar riche (rixin)
ri tijoj pokonal† ri xquixbeka wi.
Ruma xa ta ronojel ri milagros ri
xeban chiwech riyix, ya ta ri' ri
xeban chiquiwech ri aj Sodoma,
xquinimaj ta y man ta xeq'uis
rachibilan ri quitinamit. Xa c'a
yec'o ta na re k'ij re'. 24 Yac'a tek
xtapon ri k'ij tek xtik'at tzij pa ruwi'
ri ruwach'ulef, riyin nbij c'a chiwe
chi riyix ri yixc'o pa Capernaum
ri más xtik'ax ruwi' ri ruc'ayewal
xtika pan iwi', que chiquiwech ri
aj Sodoma.

Tek ri Jesús xubij chi ya Riya' niya'o uxlanen

25 Y ya tiempo chuka' ri' tek
ri Jesús xubij: Nya' ak'ij Nata'
Dios, riyit ri yit Rajaf ri caj y re
ruwach'ulef, ruma ma xak'alajsaj
ta ri lok'olaj ach'abel chiquiwech
ri winek ri can niquina' chi sibilaj
q'uiy quina'oj y q'uiy quetaman.‡

§ **11:15** Ap. 2.7. * **11:16** Lc. 7.31. † **11:18** Lc. 1.15. ‡ **11:19** Mt. 9.10; Lc. 7.37. § **11:19** Fil. 2.15. * **11:20** Lc. 10.13. † **11:21** Jon. 3.8. ‡ **11:21** Lc. 10.13. § **11:22** Mt. 10.15; 12.36, 41, 42. * **11:23** Is. 14.13; Lm. 2.1. † **11:23** Lc. 16.23. ‡ **11:25** 1 Co. 1.27; 2.7, 8; 2 Co. 3.14.

Xa chiquiwech c'a ri winek ri ma q'uiy ta quetaman ri xa ye achi'el tak ac'ala',§ xa chiquiwech riye' xak'alajsaj wi re lok'olaj ach'abel re'. 26 Can que wi c'a ri' Nata' Dios, ruma chi queri' ri araybel riyit, xcha' ri Jesús pa ru'oración.

27 Y c'ac'ari' Riya' xubij c'a: Ri Nata' Dios, can ronojel cosas rujachon pa nuk'a'.* Y majun chic c'a etamayon ta yin achique riyin, xaxu (xaxe) wi ri Nata' ri etamayon. Y majun chuka' etamayon ta achique ri' ri Nata', xaxu (xaxe) wi riyin ri Ruc'ajol ri etamayon,† y ri winek ri achoj chare xtinwajo' xtink'alajsaj wi riyin, xtretamaj achique c'a ri' ri Nata'. 28 Quixam pe wuq'ui chi'iwonojel riyix ri yix samajnek y ri yixc'o chuxe' jun ejka'n, y riyin xtinben c'a chiwe chi yixuxlan. 29 Riyix tic'uaj c'a ri nuyugo chrij tak iwi', y tiwetamaj c'a chuwij riyin,‡ chi riyin nc'uan jun c'aslen ch'uch'uj y nch'utinirisan wi'.§ Can quec'ari' tibana' riyix riche (rixin) chi ri iwánima xtril uxlanen.* 30 Ruma ri nuyugo riyin ma ruc'ayewal ta ruc'uaxic† y ma al ta ri wejka'n, xcha' ri Jesús.

12

Tek ri rudiscípulos ri Jesús xquich'up ruwi' trigo pa jun uxlanibel k'ij

1 Y ya tiempo chuka' ri', pa jun uxlanibel k'ij,* ri Jesús y ri rudiscípulos ye benak c'a pa jun ulef ri ticon trigo chuwech. Y ri discípulos xpe quinumic y rumari' c'o c'a ruwi' trigo ri yequich'upla'† c'a riche (rixin) chi niquitij. 2 Y xetz'et c'a pe cuma ri achi'a' fariseos, y xquibij c'a chare ri Jesús: Que'atzu' la adiscípulos xajan yetajin chubanic. Ruma can ma utz ta chi yesamej‡ chupan jun uxlanibel k'ij achi'el re k'ij re wacami, xecha'.

3 Yac'a ri Jesús xubij chique: ¿La majun bey c'a isiq'uin ta ri tz'ibatal ca chupan ri wuj chrij ri xquiben ri David y ri ye rachibil ri ojer ca, tek sibilaj xenum?§ 4 Ri David xbe c'a chucanoxic wey chiri' pa rachoch ri Dios, y can ya ri lok'olaj tak caxlan wey ri xbejach pe chare. Riya' xutij ri lok'olaj* tak caxlan wey ri' y xuya' chuka' chique ri ye benak riq'ui. Pero ma riq'ui wi ri', ma mac ta ri xquiben, astape' ri caxlan wey† ri' xaxu (xaxe wi) ri sacerdotes yetijo. 5 Riyin nbij chi riyix can isiq'uin chuka' ri tz'ibatal chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés, chi ri sacerdotes can yesamej wi pa rachoch ri Dios chupan ri uxlanibel k'ij y riye' ma mac ta ri niquiben. 6 Ri' ruma chi ri rachoch ri Dios can c'o wi ruk'ij.‡ Yac'a re wacami, yinc'o riyin ri más nuk'ij que chuwech ri rachoch ri Dios.§ 7 Xa ta riyix iwetaman achique ntel wi chi tzij ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios, man ta xixcowin xibij chi ri nudiscípulos ma utz ta yetajin chubanic. Ruma chupan ri ruch'abel ri Dios nubij: Riyin ri más nika chinuwech chi niben riyix, ya chi nijoyowaj* quiwech ri winek, ya c'a ri' ri más nika chinuwech, que chuwech ri chicop ri yecamisex y ye'itzuj (ye'isuj) chinuwech. 8 Riyin ri C'ajolaxel† ri xinalex chicojol can yin Rajaf ri uxlanibel k'ij, xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun achi

§ **11:25** Sal. 8.2. * **11:27** Mt. 28.18; 1 Co. 15.27. † **11:27** Jn. 1.18; Lc. 10.22. ‡ **11:29** 1 Jn. 2.6. § **11:29** Zac. 9.9. * **11:29** Jer. 6.16. † **11:30** 1 Jn. 5.3. * **12:1** Gn. 2.3. † **12:1** Mr. 2.23; Dt. 23.25; Lc. 6.1. ‡ **12:2** Ex. 20.10. § **12:3** 1 S. 21.6. * **12:4** Ex. 25.30; 29.32; Lv. 8.31; 24.5. † **12:4** Nm. 28.9, 10; Jn. 7.22. ‡ **12:6** Is. 66.1, 2. § **12:6** 2 Cr. 6.18; Hag. 2.7, 9. * **12:7** 1 S. 15.22; Os. 6.6; Mi. 6.6-8. † **12:8** Dn. 7.13.

chaki'j jun ruk'a'

9 Y tek ri Jesús y ri ye rudiscípulos ye k'axnek chic chupan
ri tico'n ri', riye' xebe ri pa jay‡
ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri
Dios. 10 Y chiri' chiquicojol ri
winek ri quimolon qui', c'o c'a
jun achi chaki'j jun ruk'a'. Xepe
c'a ri winek ri' xquic'utuj chare
ri Jesús: ¿La ruc'amon cami chi
nic'achojsex jun yawa' pa jun
uxlanibel k'ij?§ xecha' chare.
Queri' c'a ri xquic'utuj chare ruma
nicajo' yetzujun (yesujun) chrij.
11 Xpe c'a ri Jesús xubij chique: Wi
jun chiwe riyix c'o ta jun rucarne'l
ri nitzak ta chupan jun jul pa jun
uxlanibel k'ij, ¿achique ta cami
nuben riq'ui? ¿La ma nrelesaj ta
cami chiri'?* Riya' xa can nuc'om
wi ka riche (rixin) chi nrelesaj pe.
12 C'a ta c'a jun achi chi man ta
nic'achojsex, tek xa can c'o más
ruk'ij que chuwech jun carne'l. Xa
rumac'ari' tek can ruc'amon wi chi
niban ri utz pa jun uxlanibel k'ij.

13 Y c'ac'ari' tek ri Jesús xubij
chare ri achi ri chaki'j ri ruk'a':
Tayuku' la ak'a'. Y ri achi can
xu (xe wi) xuyuk ri ruk'a', can
yac'ari' xchojmir y xuben achi'el
ri jun chic ruk'a'. 14 Y ri achi'a'
fariseos can xu (xe wi) xquitz'et
ca ri xbanatej, xebe y xbequimolo'
qui' riche (rixin) chi niquich'ob
achique rubanic niquiben† riche
(rixin) chi niquicamisaj ri Jesús.

Ri Jesús jun Samajel ri can cha'on pe ruma ri Dios

15 Ri Jesús xel c'a el chiri' ruma
Riya' can retaman wi ri niquich'ob
chrij.‡ Riya' can sibilaj ye q'uiy
c'a ri winek xetzekelben el riche
(rixin).§ Y yeruc'achojsaj c'a
quinojel ri ye yawa'i'. 16 Y can
nuchilabej c'a el chique quinojel
riye' chi ma tiquiya' ta rutzijol*
chi Riya' xeruc'achojsaj chare ri
quiyabil. 17 Ri Jesús xubanala' c'a
ronojel ri' riche (rixin) chi queri'
can nibanatej† wi c'a ri ruk'alajsan
chic ri Dios chuwech ri profeta
Isaías,‡ ri xk'alajsan ri ruch'abel
ri Dios ojer ca. Ri tz'ibatal c'a ca
nubij:

18 Yac'are' ri Nusamajel§ ri
nucha'on.
Riyin sibilaj nwajo' Riya'; can
niquicot c'a ri wánima riq'ui.
Can xtinya' c'a pe chuka' ri nu-
Espíritu pa ruwi';*
y Riya' xtuk'alajsaj c'a chiquiwech
ri ma ye israelitas ta, ri
achique rubanic niquic'uaj
jun c'aslen choj.
19 Ma xtuben ta oyowal, ma xturek
ta ruchi',
ni ma xtutzijoj ta ri' chiquiwech ri
winek ri pa tak bey.
20 Y ri aj ri xa paxnek chic, Riya'
ma xtuben ta c'a chare chi
nik'aj.
Chuka' jun k'ak' ri xa nibuku chic
ruma xa nichuptej yan ka,
Riya' xtuben chare chi ma
xtichuptej ta ka.
Y queri' xtuben apo, c'a ya tek
xtapon ri k'ij chi Riya'
xtuben chi xtich'acon ri
utzilaj ruk'atbel tzij.
21 Y ri winek c'a ri ma ye israelitas
ta, riq'ui c'a Riya' xticoyobej
wi ri quicolotajic.

Ri winek yeyok'on chrij ri Lok'olaj Espíritu

22 Y c'o c'a jun achi moy y mem
xuc'uex apo chuwech ri Jesús, y
queri' ruc'ulwachin ruma chapatajnek ruma jun itzel espíritu.† Y
ri Jesús can xrelesaj c'a el ri itzel

‡ **12:9** Mr. 3.1. § **12:10** Lc. 13.14; 14.3. * **12:11** Ex. 23.4; Dt. 22.4. † **12:14** Sal. 2.2; Lc. 6.11; Mr. 3.6; Jn. 5.18; 11.53. ‡ **12:15** Sal. 139.2; He. 4.13. § **12:15** Mr. 3.7. * **12:16** Mr. 3.12; 8.30. † **12:17** Nm. 23.19. ‡ **12:17** Is. 49.5, 6; 52.13. § **12:18** Is. 42.1-4; Mt. 3.16, 17. * **12:18** Is. 61.1. † **12:22** Mt. 7.22; 9.32; Mr. 3.11; 9.17. ‡ **12:22** Lc. 11.14.

espíritu ri'. Can xuben c'a chare ri achi chi xtzu'un y xch'o.‡ 23 Y rumari' tek quinojel winek can xquimey tek xquitz'et y niquibila' c'a: ¿La ma ya ta cami re' ri Cristo ralc'ual ca ri David§ ri koyoben? yecha'.

24 Yac'a tek ri achi'a' fariseos xquic'axaj ri niquibij ri winek chrij ri Jesús, riye' xquibij c'a: Ri Jesús yerelesaj itzel tak espíritu pero xa ya ri Beelzebú* ri cajawalul ri itzel tak espíritu ri niya'o uchuk'a' chare, yecha' c'a.

25 Y ruma chi ri Jesús can retaman c'a ri niquich'obola' ri achi'a' fariseos,† Riya' xubij chique: Wi ri winek riche (rixin) jun ruwach'ulef wi xa ma junan ta quiwech niquiben, nipe ch'a'oj chiquicojol. Y ri' ma utz ta, ruma nuben chare ri quiruwach'ulef chi ma xtiyaloj ta. Y queri' chuka' ronojel tinamit y quinojel winek ri yec'o chupan jun jay, wi xa ma junan ta quiwech niquiben, xa xtiquitaluj el qui'. 26 Y wi ri Satanás yerelesaj el ri can yesamej riq'ui, can ntel c'a chi tzij chi xa ruyon riya' nrokotaj el ri'. Xa ruyon riya' nuben ka ch'a'oj chrij. Y wi queri' nuben, chanin nitzak y niq'uis ka ruk'ij. 27 Riyix nibij chuwe chi xa uchuk'a' riche (rixin) ri Beelzebú ri ncusaj riyin tek yenwelesaj ri itzel tak espíritu, pero ri ye tzekelbey iwuche (iwixin) riyix yequelesaj chuka' itzel tak espíritu. ¿La ya cami ruchuk'a' ri Beelzebú ri niquicusaj chuka' riye' nich'ob riyix? Rumari' yec'a ri ye tzekelbey iwuche (iwixin) riyix, yec'a riye' ri xquebin chiwe chi xa ma kitzij ta ri xibij chuwe. 28 Yac'a wi riyin riq'ui ri ru-Espíritu ri Dios yenwelesaj wi ri itzel tak espíritu, ntel chi tzij chi kitzij chi xoka yan ri rajawaren ri Dios iwuq'ui riyix.‡

29 Y ri nrajo' nelek' el pa rachoch jun achi ri c'o sibilaj ruchuk'a',§ nabey c'o chi nuxim ri achi ri', y c'ac'ari' nicowin nucanoj el ronojel ri nrajo' yeruc'uaj.

30 Achique c'a ri ma ruya'on ta ránima wuq'ui, xa can yiretzelaj wi c'a ri'. Y achique ri ma nito'o ta wuche (wixin), xa yari' ri niyojo ronojel ri yenben riyin.*

31 Y rumac'ari' riyin nbij chiwe: Ri mac y ri yok'onic ri yequibanala' ri winek, can c'a yecuyutej na. Yac'a ri yeyok'on chrij ri Lok'olaj Espíritu,† can ma xticuyutej ta quimac.‡ 32 Y xabachique c'a winek ri niyok'on§ chuwij riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, can c'a nicuyutej* na rumac. Yac'a ri niyok'on chrij ri Lok'olaj Espíritu, can man c'a xticuyutej ta rumac re wacami, ni ri chkawech apo.

33 O niben achi'el jun che' utz, ri utz ruwech ri nuya' o niben achi'el jun che'† ri ma utz ta, ri xa ma utz ta ruwech ri nuya'. Ruma jun che' netamatej ruwech‡ riq'ui ri ruwech ri nuya', wi utz ri che' ri' o xa ma utz ta. 34 Rumac'ari' riyix ri xa yix achi'el itzel tak cumatz,§ ¿achique modo yixcowin nibij ri utz, tek xa yix itzel tak winek? Ruma chi jun winek can ya c'a ri yec'o pa ránima ri yerubij. 35 Jun utzilaj winek, ri utz ri yec'o pa ránima, yeri' ri yerubij pe tek nitzijon. Yac'a ri winek ri xa itzel yec'o pa ránima, yeri' ri yerubij pe tek nitzijon.* 36 Y riyin nbij c'a chiwe chi chupan ri k'ij tek xtik'at

§ **12:23** Mt. 9.27; 21.9. * **12:24** Mt. 9.34; Mr. 3.22, 30; Lc. 11.14-20. † **12:25** Mt. 9.4; Ap. 2.23. ‡ **12:28** Dn. 2.44; 7.14; Lc. 11.20; 17.20; He. 12.28. § **12:29** Is. 49.24. * **12:30** Mr. 9.40; Lc. 9.50; 11.23. † **12:31** Hch. 7.51; He. 6.4-6. ‡ **12:31** Mr. 3.29; Lc. 12.10; He. 10.26; 1 Jn. 5.16. § **12:32** Mt. 11.19; 1 Ti. 1.13. * **12:32** Lv. 4.20. † **12:33** Mt. 7.17, 18; Lc. 6.43. ‡ **12:33** Stg. 3.12. § **12:34** Mt. 3.7; 23.33; Lc. 3.7. * **12:35** Lc. 6.45; 1 Jn. 3.10. † **12:36** Mt. 10.15; Ap. 20.11.

tzij† pa ruwi' re ruwach'ulef, ri winek ri xebin ch'abel ri xa majun rejkalen, can xtik'at c'a tzij pa quiwi',‡ ruma ronojel ri ch'abel ri xequibila'. 37 Riq'ui ri ch'abel ri nibij, riq'ui ri' xtik'at tzij pan iwi'. Wi utzilaj ch'abel ri nibij, riq'ui ri' nik'alajin chi choj ri ic'aslen chuwech ri Dios. Yac'a ri ch'abel wi xa majun rejkalen ri nibij, riq'ui ri' nik'alajin chi xtika ruc'ayewal pan iwi'.§

Ri winek ri ma niquinimaj ta ri Dios nicajo' chi niban jun milagro chiquiwech

38 Y yec'o c'a chique ri aj tz'iba' y yec'o chuka' chique ri achi'a' fariseos ri xech'o apo chare ri Jesús, y xquibij c'a: Riyit ri can yit jun Tijonel, riyoj nikajo' nikatz'et c'a chi naben jun milagro* chkawech, xecha'.

39 Yac'a ri Jesús xubij c'a chique: Ri winek yec'o wacami sibilaj ye itzel y xa ma niquinimaj ta chic ri Dios.† Riye' xa can nicajo' c'a chi riyin nben na jun milagro chiquiwech c'ac'ari' chi yinquinimaj.‡ Y xa ma ya ta c'a ri nicajo' riye' ri xtibanatej. Ruma xa can xu (xe wi) ri xbanatej riq'ui ri profeta Jonás ri jun achi ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, xaxu (xaxe wi) c'a ri' ri retal ri xtibanatej. 40 Ruma achi'el xc'oje' ri Jonás§ chupan jun nimalaj car oxi' k'ij y oxi' ak'a', can queri' chuka' ri retal ri xtinya' riyin chiwech. Riyin c'a ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, xquimuke' oxi' k'ij y oxi' ak'a' pan ulef. 41 Y tek xtapon c'a ri k'ij riche (rixin) chi xtik'at tzij pa quiwi' ri winek ri yec'o re tiempo re', xquec'astej c'a pe ri winek aj Nínive* y xtiquibij c'a chi ma utz ta xquiben ri winek ri yec'o re tiempo re'. Ruma ri winek ri xec'oje' pa tinamit Nínive ri ojer ca, can xu (xe) wi c'a xquic'axaj ri ruch'abel ri Dios ri xutzijoj ri Jonás chique, can yac'ari' tek xtzolin pe quic'u'x riq'ui ri Dios.† Y wacami yinc'o riyin ri más nim nuk'ij que chuwech ri Jonás, y xa ma yinquinimaj ta‡ ri winek, xcha' ri Jesús. 42 Y tek xtapon c'a chuka' ri k'ij riche (rixin) chi xtik'at tzij pa quiwi' ri winek ri yec'o re tiempo re', xtic'astej c'a pe ri jun reina§ ri xc'oje' ojer ca, ri xk'ato tzij pa ruwi' ri ruwach'ulef ri c'o pa sur. Y xtubij c'a chi ma utz ta xquiben ri winek ri yec'o re tiempo re'. Ruma tek xc'ase' ri jun reina ri', sibilaj nej xbiyin wi riche (rixin) chi xorac'axaj ri runa'oj ri jun rey riche (rixin) re Israel, ri xubini'aj Salomón* ri xc'oje' ojer ca, y wacami yinc'o riyin ri más nim nuk'ij† que chuwech ri rey Salomón. Y xa ma yinquinimaj ta ri winek, xcha' ri Jesús.

Tek jun itzel espíritu nitzolin chic ri acuchi (achique) elenak wi el

43 Tek jun itzel espíritu‡ ntel el pa ránima jun winek, nucanoj uxlanen pa chaki'j tak lugar. Tek nuna' chi majun uxlanen nril, 44 nuch'ob ka: quitzolin na chic pa ránima ri winek ri acuchi (achique) xinel wi pe, nicha' c'a. Y tek ri itzel espíritu ri' nitzolin chic apo pa ránima ri winek, nril c'a ri ránima ri winek ri' achi'el jun jay ri majun c'o ta chupan, meson y wikon jabel. 45 Y c'ac'ari' tek ri itzel espíritu ri' yeberuc'ama' pe ye wuku' chic itzel tak espíritu ri más chi na ye itzel, y quinojel c'a ri' ye'oc pa ránima ri winek. Y ri winek achoj riq'ui yec'oje' wi ri itzel tak espíritu ri',

‡ **12:36** Ec. 12.14; Ap. 20.12. § **12:37** Stg. 3.2, 9, 10. * **12:38** Mt. 16.1-4; Mr. 8.11; Lc. 11.16; Jn. 2.18-22. † **12:39** Is. 57.3. ‡ **12:39** Jn. 4.48. § **12:40** Jon. 1.17. * **12:41** Nah. 1.1; Lc. 11.32. † **12:41** Jon. 3.5-9. ‡ **12:41** Ez. 16.50. § **12:42** 2 Cr. 9.1-12. * **12:42** 1 R. 10.1; 2 Cr. 9.1. † **12:42** Col. 2.2, 3. ‡ **12:43** Job 1.7; Lc. 11.24-26; 1 P. 5.8.

más lawalo' nuben ri ruc'aslen que chuwech ri rubanon pa nabey mul. Y can quec'ari' xtiquic'ulwachij ri winek ri itzel§ quic'aslen, ri yec'o re tiempo re'.

Ri rute' y ri ye rach'alal ri Jesús

46 Y ri Jesús can c'a nich'o na quiq'ui ri winek tek xapon ri rute' y ri ye rach'alal.* Riye' nicajo' c'a yech'o riq'ui ri Jesús, xa yac'a ri ma xe'oc ta apo c'a riq'ui.† 47 Y c'o c'a jun ri xbin apo chare ri Jesús: Ri ate' y ri ye awach'alal yec'o pe wawe' chuwajay el. Riye' nicajo' yech'o awuq'ui, xcha' chare.

48 Yac'a ri Jesús xubij c'a chare ri xbin apo queri': ¿Achique c'a ri' ri nte' y ye achique c'a ri' ri wach'alal ri nach'ob riyit?

49 Y ri Jesús riq'ui c'a ri ruk'a' xeruc'ut ri rudiscípulos y xubij c'a: Yec'are' ri ye oconek nte' y ye oconek wach'alal. 50 Ruma chi can quinojel c'a ri yebano ri ruraybel‡ ri Nata' Dios ri c'o chila' chicaj, yec'ari' ri ye achi'el nte', wana' y nchak', xcha' ri Jesús.

13

Ri c'ambel tzij chrij ri aj ticonel

1 Chupan c'a ri k'ij ri' ri Jesús ye rachibilan ri ye rudiscípulos xel el pa jay y xbetz'uye' chuchi' ri choy.* 2 Y sibilaj ye q'uiy winek ri xquimol apo qui' riq'ui.† Rumari' Riya' xoc apo pa jun jucu' y xtz'uye' ka chiri' y nubij c'a pe ri ruch'abel ri Dios chique ri winek.‡ Y quinojel c'a ri winek yec'o chuchi' ri choy xquic'axaj apo ri Jesús. 3 Riya' q'uiy c'a ri xubij chique, xa yac'a chi ruyon riq'ui c'ambel tak tzij. Y jun c'a chique ri c'ambel tak tzij ri xucusaj, yare': C'o c'a jun achi ri xbe pa jopin ija'tz. 4 Y tek ri achi c'o chic pa samaj nijopin ija'tz, c'o c'a juba' chare ri ija'tz ri' xa pa bey xka wi. Y xepe c'a ri aj xic' tak chicop ri yebe pa cak'ik' xquitij el ri ija'tz ri'. 5 C'o c'a juba' chic chare ri ija'tz cojol tak abej xka wi§ y chiri' xa ma q'uiy ta ri ulef c'o. Y can chanin c'a xe'el pe ruma chi ma pim ta ri ulef. 6 Xa yac'a tek xpe ruchuk'a' ri k'ij, xemayamo' y xechaki'j ka chanin, ruma chi xa ma nej ta benak wi ka ri quic'amal.* 7 Y juba' chic chare ri ija'tz xka cojol tak k'ayis ri c'o quiq'uixal. Y tek xe'el pe, junan xeq'uiy quiq'ui ri q'uix. Y ruma chi ri q'uix sibilaj xeq'uiy, ri tico'n xejik' pa quik'a'. 8 Yac'a ri juba' chic chare ri ija'tz xka pa jun utzilaj ulef, jabel xeq'uiy y xewachin chuka' jabel. Ruma c'o ija'tz xquiyala' a treinta quiwech, c'o xquiyala' a sesenta quiwech y c'o ri can jojun ciento† quiwech xquiyala'. 9 Ri c'o c'a rac'axabel, can trac'axaj c'a ri xinbij,‡ xcha' ri Jesús.

Ri nic'atzin wi jun c'ambel tzij

10 Y yac'ari' tek ri discípulos xebe apo riq'ui ri Jesús y xquic'utuj chare: ¿Achique ruma tek riq'ui c'ambel tak tzij yach'o wi chiquiwech ri winek? xecha' chare.

11 Xpe c'a ri Jesús xubij chique: Chiwe c'a riyix can ya'on c'a k'ij riche (rixin) chi niwetamaj§ chrij ri rajawaren ri Dios, ri ma k'alaj ta chiquiwech nic'aj chic winek, ruma riye' ma ya'on ta k'ij chique riche (rixin) chi niquetamaj.* 12 Ruma chi ri can c'o q'uiy riq'ui, xtiya'ox (xtya') c'a más chare y queri' q'uiy ri xtic'oje' riq'ui. Yac'a ri xa juba' oc c'o riq'ui, hasta ri juba' ri' xa xtelesex

§ **12:45** Is. 66.3; He. 10.26. * **12:46** Mr. 6.3; Jn. 2.12; 7.3, 5; 1 Co. 9.5; Ga. 1.19. † **12:46** Mr. 3.31-35; Lc. 8.19-21. ‡ **12:50** Jn. 15.14; He. 2.11. * **13:1** Mr. 4.1. † **13:2** Lc. 8.4. ‡ **13:2** Lc. 5.3. § **13:5** Ez. 11.19. * **13:6** Col. 2.7. † **13:8** Gn. 26.12. ‡ **13:9** Mr. 4.9. § **13:11** Mr. 4.11; 1 Co. 2.10; Col. 1.26; 1 Jn. 2.27. * **13:11** Mt. 11.25; 16.17. † **13:12** Mr. 4.25; Lc. 8.18; 19.26.

chare.† 13 Xa rumac'ari' tek riyin
yencusaj c'ambel tak tzij riche
(rixin) chi yich'o quiq'ui riche
(rixin) chi queri' astape' niquitzu'
y xa ma nich'obotej ta chiquiwech
ri niquitzu', y riche (rixin) chi
astape' niquic'axaj y xa ma nik'ax
ta chiquiwech ri niquic'axaj. 14 Can
ya wi c'a re' nibanatej ri tz'ibatal ca
ruma ri profeta Isaías, ri xk'alajsan
ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Y
quec'are' ri rutz'iban ca riya':
Riyix xtiwac'axaj y ma xtik'ax ta
chiwech ri xtiwac'axaj.
Riyix xtitzu' y xa ma xtiya' ta c'a pa
cuenta ri nitzu'.‡
15 Ruma ri ánima re winek re' xa
xquicowirisaj.
C'ayef (cuesta) chi ntoc pa tak
quixquin ri niquic'axaj.
Ri runak' tak quiwech quiyupuban,
ruma ma nicajo' ta
yetzu'un.§
Riye' can majun nicajo',
can ma nicajo' ta niquic'axaj,
can ma nicajo' ta nika pa tak
ánima,
ma nicajo' ta nitzolin pe quic'u'x,
riche (rixin) chi riyin ncho-
jmirisaj ri quic'aslen.
Queri' ri xubij ri Dios, ri tz'ibatal ca
ruma ri Isaías.
16 Yac'a riyix nudiscípulos, can jabel
wi ruwa'ik'ij,* ruma chi ri runak'
tak iwech can yetzu'un wi jabel y ri
ixquin can ye'ac'axan wi. 17 Riyin
can kitzij c'a nbij chiwe wacami,
chi ye q'uiy chojmilaj tak winek y ri
profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel
ri Dios ojer ca, sibilaj xcajo' chi
xquitz'et ta ri nitz'et riyix wacami,
y xa ma xquitz'et ta el.† Can sibilaj
chuka' xcajo' chi xquic'axaj ta ri
niwac'axaj riyix re wacami, y xa
ma xquic'axaj ta el.‡

Tek ri Jesús xubij achique ntel wi chi tzij ri c'ambel tzij chrij ri aj ticonel

18 Y ri Jesús xubij c'a chique:
Tiwac'axaj c'a achique nubij ri
c'ambel tzij ri nich'o chrij ri achi ri
xbe pa jopin ija'tz.§ 19 Ri juba' ija'tz
ri xka pa bey, yari' ri nich'o chrij ri
ch'abel riche (rixin) ri rajawaren ri
Dios, ri nac'axex ruma jun winek, y
xa ma nik'ax ta chuwech. Rumari'
nipe ri itzel* nrelesaj el ri ch'abel
ri xtic pa ránima.† 20 Ri ija'tz ri
xka cojol tak abej, can nich'o wi
c'a chrij ri ruch'abel ri Dios‡ ri
nac'axex ruma jun winek. Ri
winek ri' can chanin c'a nuc'ul ri
ruch'abel ri Dios pa ránima§ riq'ui
quicoten. 21 Xa yac'a chi ma xbe
ta ka jabel ruc'amal ri ruch'abel ri
Dios pa ránima, xa can ma niyaloj
ta c'a ri quicoten riq'ui. Y tek
yepe c'a tijoj pokonal y netzelex
ruma runiman ri ruch'abel ri Dios,
chanin nitzak. 22 Y ri ija'tz ri xka
cojol tak k'ayis ri c'o quiq'uixal,*
can nich'o wi c'a chrij ri ruch'abel
ri Dios ri nac'axex ruma jun winek.
Pero ri winek ri' xa ya c'a ri nrajo'
re tiempo re' ri nuben y nik'olotej
c'a pa ruk'a' ri beyomel† riche
(rixin) re ruwach'ulef, y rumari'
xa nijik' c'a ri ruch'abel ri Dios
ri c'o riq'ui. Y can majun bey c'a
xtiwachin ta jabel ri ruch'abel ri
Dios pa ruc'aslen. 23 Yac'a ri ija'tz ri
xka pa jun utzilaj ulef,‡ can nich'o
wi c'a chrij ri ruch'abel ri Dios
ri nac'axex ruma jun winek, y ri
winek ri' can nik'ax c'a ri ruch'abel
ri Dios chuwech y ri ruc'aslen
niwachin jabel. Can niwachin§
wi c'a achi'el niquiben ri ija'tz.
Ruma c'o ija'tz ri niquiya' a treinta
quiwech, yec'o ri niquiya' a sesenta

‡ **13:14** Is. 6.9; Ez. 12.2; Mr. 4.12; Lc. 8.10; Jn. 12.40; Hch. 28.26; Ro. 11.8; 2 Co. 3.14. § **13:15** Hch. 28.27. * **13:16** Lc. 10.23, 24. † **13:17** He. 11.13. ‡ **13:17** Lc. 10.24; Ef. 3.5; 1 P. 1.10. § **13:18** Mr. 4.14; Lc. 8.11. * **13:19** 2 Co. 2.11. † **13:19** Mr. 4.15; Lc. 8.12. ‡ **13:20** Ez. 33.31. § **13:20** Is. 58.2; Jn. 5.35; Mr. 4.16; Hch. 8.13. * **13:22** Jer. 4.3. † **13:22** Mt. 19.23; Mr. 10.23; Lc. 18.24; 1 Ti. 6.9. ‡ **13:23** Lc. 8.15. § **13:23** Fil. 1.11; Col. 1.6.

quiwech y yec'o ri can jojun ciento c'a quiwech niquiya', xcha' ri Jesús.

Ri c'ambel tzij chrij ri trigo y ri itzel k'ayis

24 Ri Jesús xutzijoj chic c'a jun c'ambel tzij chiquiwech ri winek, y xubij c'a: Ri rajawaren ri caj,* junan c'a riq'ui jun achi ri xberutica' ca jun utzilaj ija'tz pa rulef. 25 Xa yac'a tek quinojel ri winek ye warnek, xpe c'a ri ruc'ulel ri rajaf ri ulef, xberutica'† ca rujatzul ri itzel k'ayis chucojol ri trigo ri ticon chic ca. Y xu (xe wi) xberubana' ca ri', y xbe.‡ 26 Yac'a tek xbeq'uiy pe ri tico'n y xuchop xebe'el pe ri ruwi', c'a yac'ari' tek xk'alajin ri itzel k'ayis. 27 Y yac'ari' tek ri ye rumozo ri rajaf ri ulef xe'apon c'a riq'ui y xquibij chare: Ri ija'tz ri xatic ka pan awulef can utz wi. Xa yac'a wacami c'o itzel k'ayis chucojol. ¿Acuchi (achique) c'a xpe wi ri ija'tz riche (rixin) ri itzel k'ayis? xecha'. 28 Y ri achi xubij c'a chique ri ye rumozo: Re' rusamaj jun ri netzelan wuche (wixin), xcha'. Y ri ye rumozo xquibij c'a chare: ¿Nawajo' c'a chi yojbe chuc'ukic? xecha' chare. 29 Yac'a ri achi xubij c'a chique ri rumozo: Mani, ma yixbe ta chuc'ukic, man xa ruma chi nic'uk ri itzel k'ayis yec'ukutej chuka' ri trigo. 30 Xa tiya' na c'a k'ij chare ri itzel k'ayis§ chi junan niq'uiy riq'ui ri trigo, c'a ya na tek xtapon ri k'ij riche (rixin) ri k'atoj. C'a ya na c'a k'ij ri' tek riyin xtinbij c'a chique ri xquebano k'atoj, chi nabey tiquimolo' ri itzel k'ayis y quequibanala' pa tak manojo riche (rixin) chi yeporox; y c'ac'ari' tiquik'ata' ri trigo riche (rixin) chi nbequiyaca' ca,* xcha' ri achi. Queri' xubij ri Jesús.

Ri c'ambel tzij chrij ri ija'tz riche (rixin) ri mostaza

31 Y ri Jesús xutzijoj chic c'a jun c'ambel tzij chiquiwech ri winek, y xubij c'a: Ri rajawaren ri caj† junan riq'ui jun ti ija'tz riche (rixin) ri mostaza ri nberutica' ca jun achi pa rulef. 32 Ruma ri ija'tz riche (rixin) ri mostaza astape' yari' ri más tak cocoj, yac'a tek niq'uiy, ya riya' ri sibilaj nim ntel que chiquiwech ri nic'aj chic ichaj. Y can achi'el jun ti alaj che' nuben. Rumari' ri aj xic' tak chicop ri yebe pa cak'ik', ye'apon chiri' y niquibanala' quisoc pa tak ruk'a',‡ xcha' ri Jesús.

Ri c'ambel tzij chrij ri ch'om (levadura)

33 Ri Jesús xuya' chic c'a jun c'ambel tzij chiquiwech,§ y xubij c'a chique: Ri rajawaren ri caj junan c'a riq'ui ri ch'om (levadura) ri xberuc'ama' pe jun ixok y xuya' ca chupan oxi' pajbel harina, xuch'omirisaj c'a ronojel. Quec'ari' chuka' xtibiyin rutzijol ri ruch'abel ri Dios, xcha' ri Jesús.

Ri Jesús can xerucusaj wi ri c'ambel tak tzij

34 Y ronojel c'a ri xubij ri Jesús chique ri winek ri', ruyon c'ambel tak tzij yerucusaj tek nich'o quiq'ui. Can majun c'a ri xubij ta chique chi man ta xucusaj c'ambel tak tzij.* 35 Riche (rixin) chi queri' can nibanatej c'a ri rubin ca ri profeta ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Ri rusamajel ri Dios can quec'are' ri rutz'iban ca chrij ri Jesús:

Riyin tek xquich'o xquencusaj c'a
c'ambel tak tzij.

* **13:24** Mr. 4.26. † **13:25** Hch. 20.29, 30. ‡ **13:25** 1 P. 5.8. § **13:30** Fil. 3.18, 19; 2 Ts. 3.6; 2 Ti. 2.19. * **13:30** Mt. 3.12; Lc. 3.17. † **13:31** Is. 2.2, 3; Mi. 4.1; Mr. 4.30; Lc. 13.18. ‡ **13:32** Lc. 13.19. § **13:33** Mr. 4.33, 34. * **13:34** Sal. 49.4; 78.2; 1 Co. 2.7. † **13:35** Am. 3.7; Ro. 16.25; Ef. 3.9; Col. 1.26. ‡ **13:35** Mt. 13.24-30.

Q'uiy c'a ri can ye ewatel† pe pa
rutiquiribel re ruwach'ulef,
xquenk'alajsaj c'a.‡
Queri' nubij ri tz'ibatal ca.

Tek ri Jesús xubij achique ntel wi chi tzij ri c'ambel tzij chrij ri trigo y ri itzel k'ayis

36 Y tek ri Jesús rubin chic c'a chique ri winek chi quebe chi tak cachoch, yac'ari' tek Riya' xtzolin pa jay ye rachibilan ri rudiscípulos. Y yac'ari' tek ri rudiscípulos xejel apo riq'ui y xquibij c'a chare: Riyoj nikajo' c'a chi riyit nabij ta chake achique ntel wi chi tzij ri c'ambel tzij chrij ri trigo y ri itzel k'ayis ri xetic ca pa jun ulef. Ruma can ma xk'ax ta chkawech, xecha'.

37 Y ri Jesús can xuk'alajsaj c'a chiquiwech ri c'ambel tzij, y xubij c'a: Ri ticonel riche (rixin) ri utzilaj ija'tz, yin c'a riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol. 38 Ri ulef ri xban wi ri ticoj, can ya c'a re ruwach'ulef.§ Ri utzilaj ija'tz yec'a ri yec'o pa rajawaren ri Dios.* Y ri itzel k'ayis yec'a ri can ye riche (rixin) wi ri itzel.† 39 Y ri xbetico ca ri itzel k'ayis, ya c'a ri itzel winek. Ri k'atoj, ya c'a ri xtibanatej pa ruq'uisbel chare re tiempo re kachapon; y ri xquebano ri k'atoj‡ yec'a ri ángeles. 40 Can achi'el c'a niban riq'ui ri itzel k'ayis chi ye'elesex el y yeporox pa k'ak', can quec'ari' chuka' xtibanatej pa ruq'uisbel chare re tiempo re kachapon. 41 Riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol xquentek c'a ri nu'ángeles chiquimolic quinojel ri yebano etzelal y ri yebano chique ri nic'aj chic chi yetzak. Ruma ma nwajo' ta c'a chi yec'o ta ri winek ri' chiquicojol§ ri yec'o pa rajawaren ri Dios. 42 Y quinojel c'a ri xquemol el, xquebec'ak ca chupan ri nimalaj k'ak';* y chiri' c'a xque'ok' wi y xtiquikach'ach'ej quey.† 43 Yec'a ri winek ri choj chic quic'aslen can xquetz'itz'an c'a achi'el ri k'ij,‡ pa rajawaren ri Tata'ixel ri c'o chila' chicaj. Ri c'o c'a rac'axabel, can trac'axaj c'a ri xinbij, xcha' ri Jesús.

Ri c'ambel tzij chrij jun beyomel ri mukun ca

44 Ri rajawaren ri caj junan c'a riq'ui jun beyomel mukul ca pa jun ulef y xilitej ruma jun achi. Ri achi ri' xumuk chic c'a ca ri beyomel ri' y niquicot ránima xtzolin y xuchop c'a ruc'ayixic ronojel ri c'o riq'ui y c'ac'ari' xbe chulok'ic§ ri ulef ri acuchi (achique) mukul wi ri beyomel.

Ri c'ambel tzij chrij jun abej ri sibilaj jotol rajel

45 Y chuka' ri rajawaren ri caj, can junan c'a riq'ui jun lok'onel y c'ayinel quiche (quixin) tak abej ri nibix perlas chique. 46 Tek ri achi ri' nril c'a ca jun perla sibilaj jabel y nic'ayix, junanin (anibel) nitzolin y nuc'ayij ronojel ri c'o riq'ui, c'ac'ari' nibe chulok'ic ri perla ri'.*

Ri c'ambel tzij chrij ri ya'l chapabel car

47 Y chuka' ri rajawaren ri caj xa junan c'a riq'ui jun ya'l chapabel car,† ri niya'ox (nya') ka pa ya' y yeberuc'ama' pe quinojel quiwech car.‡ 48 Y tek nojnek chic c'a ri ya'l riq'ui car, niquic'uaj c'a el c'a chuchi' ya'. Y c'ac'ari' yetz'uye' chucha'ic. Ri utzilaj tak car yequiya' c'a pa tak chaquech, yac'a ri car ri xa ma ye utz ta, xa yequelesaj c'a ca. 49 Quec'ari' ri xtic'ulwachitej pa ruq'uisbel chare re tiempo re kachapon. Ri ángeles xquepe c'a chiquicha'ic ri winek.

§ **13:38** Lc. 24.47. * **13:38** Mt. 24.14. † **13:38** Hch. 13.10. ‡ **13:39** Jl. 3.13; Ap. 14.15. § **13:41** 2 P. 2.1, 2. * **13:42** Mt. 3.12; Ap. 19.20; 20.10. † **13:42** Mt. 8.12. ‡ **13:43** Dn. 12.3. § **13:44** Pr. 23.23; Is. 55.7; Ap. 3.18. * **13:46** Pr. 2.4; 3.14; 8.10. † **13:47** Mt. 4.19. ‡ **13:47** Mt. 22.10.

Juc'an xquequiya' wi ri choj chic quic'aslen, y xquequelesaj c'a ca ri ma ye utz ta.§ 50 Y ri winek ri ma ye utz ta, xquebequic'aka' c'a ca chupan ri nimalaj k'ak',* y chiri' c'a xque'ok' wi y xtiquikach'ach'ej quey.†

Ri discípulos can xk'ax wi chiquiwech ri xubij ri Jesús

51 Y ri Jesús xubij c'a chique ri rudiscípulos: ¿Xk'ax chiwech ronojel re xinbij chiwe? xcha' chique. Y ri discípulos xquibij c'a: Ja' (je) Ajaf, xk'ax chkawech, xecha'.

52 Riya' xubij chic c'a: Can utz wi chi xk'ax chiwech, ruma xixoc yan achi'el jun aj tz'ib ri q'uiy retaman chrij ri ye tz'ibatal ojer ca, y q'uiy chuka' ntajin nretamaj chrij ri rajawaren ri Dios. Y rumari' can yix junan c'a riq'ui jun tata'aj pa jun jay ri can c'o rubeyomal ruyacon. Tek c'o nic'atzin wi, riya' yeberelesaj pe ri can c'o chic k'ij ye ruyacon‡ y yeberelesaj pe chuka' ri xa c'a juba' quec'oje' riq'ui, xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xapon chic pa tinamit Nazaret

53 Y tek ri Jesús xtane' c'a chubixic ri c'ambel tak tzij ri', Riya' xel c'a el chiri' y xbe, ye rachibilan el ri rudiscípulos. 54 Yac'a tek xapon pa tinamit ri acuchi (achique) xq'uiy wi,§ Riya' xuchop c'a ruc'utic ri ruch'abel ri Dios ri chiri' pa jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Y ruma c'a ri ch'abel ri yerubij chique,* ri winek ri' can xquimey c'a y xquibij: ¿Achique c'a ruma tek re achi re' sibilaj q'uiy etamabel c'o riq'ui y nicowin yeruben milagros? 55 ¿La xa ma ya ta cami re' ri ruc'ajol ri jun achi ri aj samajel† chrij che'? ¿La xa ma ya ta c'a re' ral ri María y rach'alal ri Jacobo, ri José, ri Simón y ri Judas?‡ 56 Y ri ye rana', ¿la xa man ta c'a yec'o chkacojol? ¿Acuchi (achique) ta c'a xretamaj wi ri retaman y acuchi (achique) ta c'a petenak wi ri ruchuk'a' riche (rixin) chi yerubanala' milagros? yecha' chiquiwech.

57 Y rumari' ri winek can ma juba' xquinimaj ta ri Jesús. Y ri Jesús xubij c'a chique ri winek ri': Majun c'a jun profeta ri nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios, ri man ta jun ruk'ij. Quinojel can c'o wi quik'ij, xa yac'a chi ma niya'ox (nya') ta quik'ij pa tak quitinamit y pa tak cachoch,§ xcha' chique.

58 Chupan ri rutinamit, ri Jesús ma q'uiy ta c'a milagros ri xerubanala', ruma ri ruwinak ma xquinimaj ta.*

14

Tek xcamisex ri Juan ri Bautista

1 Ri Herodes jun chique ri ye caji' aj k'atbel tak tzij chupan ri tiempo ri', xrac'axaj c'a chi ri Jesús sibilaj rutzijol* c'o chiquicojol ri winek. 2 Y ri Herodes xubij c'a chique ri rusamajel: Ri Jesús xa ya ri Juan ri Bautista ri xc'astej pe chiquicojol ri caminaki'. Rumari' tek c'o uchuk'a' pa ruk'a' riche (rixin) chi q'uiy ri nicowin yerubanala', xcha' chique.

3 Ruma can ya wi c'a ri rey Herodes ri xbin chi tichapatej ri Juan. Can xuxim wi c'a pa cadena y xuya' pa cárcel ruma ri Herodes ruc'amon ka ri Herodías rixjayil ri Felipe, y ri Felipe ri' xa can rach'alal ri Herodes, 4 y ri Juan rubin c'a chare ri Herodes: Ma utz ta abanon chi ac'amon ka ri awixnan.†

5 Y rumac'ari' ri Herodes can rajowan wi c'a chi rucamisan ta ri Juan, xa yac'a ri can nuxibij

§ **13:49** Mt. 25.32-33; Mal. 3.18. * **13:50** Ap. 20.12-15. † **13:50** Mt. 22.12-14; 2 Ts. 1.8, 9. ‡ **13:52** Cnt. 7.13. § **13:54** Mt. 2.23; Mr. 6.1; Lc. 4.16; Jn. 1.11. * **13:54** Dt. 18.15. † **13:55** Is. 53.2, 3; Lc. 3.23; Jn. 6.42. ‡ **13:55** Mt. 12.46; Mr. 6.3. § **13:57** Sal. 22.6. Lc. 4.24; Jn. 4.44. * **13:58** He. 3.19; 4.2. * **14:1** Mr. 6.14; Lc. 9.7. † **14:4** Lv. 18.16; 20.21.

c'a ri' chiquiwech ri winek, ruma riye' can quetaman wi chi ri Juan ri Bautista can jun profeta‡ ri nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios. 6 Pero chupan ri k'ij tek ri Herodes xtz'aket chic jun rujuna',§ riya' xuben c'a jun nimak'ij, y chupan c'a ri nimak'ij ri' ri k'opoj ral ri Herodías xxajo c'a chuwech ri Herodes, y ri xajoj ri xuben ri k'opoj sibilaj xka chuwech ri Herodes. 7 Y rumari' ri Herodes xuben c'a jurar chare ri ral ri Herodías chi xabachique c'a ri nrajo' can xtuya' wi chare. 8 Yac'a tek ri k'opoj can ya'on chic c'a runa'oj ruma ri rute', can yac'ari' tek xubij chare ri Herodes: Riyin nwajo' chi naya' pe wawe' pa jun plato, ri rujolon (ruwi') ri Juan ri Bautista, xcha'.

9 Y ri rey Herodes can xpe bis pa ránima ruma ri xc'utux chare, pero ruma chi can rubanon chic jurar chi can xtuya' wi ri xtrajo' ri k'opoj y ruma chuka' chi can chiquiwech ri ye rachibilan pa mesa tek xubij; rumari' riya' xubij c'a chi tic'amer pe ri rujolon (ruwi') ri Juan ri Bautista chare ri k'opoj ral ri Herodías. 10 Xutek c'a rutzaq'uixic rujolon (ruwi') ri Juan ri Bautista chiri' pa cárcel. 11 Y ri rujolon (ruwi') xc'amer pe pa jun plato chare ri k'opoj, y ri k'opoj xberuya' pa ruk'a' ri rute'.

12 Y ri ye rudiscípulos* ri Juan ri Bautista xe'apon c'a chuc'amaric ri ruch'acul y xbequimuku' ca. Y riye' xbequibij c'a chuka' chare ri Jesús ronojel ri xbanatej.

Tek ri Jesús xerutzuk más ye wu'o' mil winek

13 Y ri Jesús can xu (xe) wi c'a xrac'axaj el ronojel ri xbanatej, xbe, ye rachibilan el ri rudiscípulos. Xe'oc el pa jun jucu' y xek'ax c'a juc'an chic ruchi' choy, xebe c'a pa jun desierto.† Yac'a tek ri winek xquic'axaj el, chicaken c'a xe'el el ri pa tak tinamit riche (rixin) chi xe'apon c'a acuchi (achique) xbe wi ri Jesús.‡ 14 Y tek ri Jesús xel c'a pe chupan ri jucu' chiri' ri juc'an chic ruchi' choy, xutz'et c'a chi sibilaj ye q'uiy chic ri winek ri ye oyobeyon apo riche (rixin) y Riya' xujoyowaj§ c'a quiwech ri winek ri'. Y Riya' can xeruc'achojsaj wi c'a ri yawa'i' ri yec'o chiquicojol. 15 Y tek xa ntoc c'a pe ak'a' chupan ri jun k'ij ri', ri rudiscípulos xejel c'a apo riq'ui y xquibij chare: Re wawe' xa majun c'o y xa xka ka k'ij. Que'ataka' c'a el re winek re' riche (rixin) chi yebe ri pa tak aldea ri yec'o pe nakaj riche (rixin) chi nbequilok'o' quiway,* xecha'.

16 Yac'a ri Jesús xubij chique ri rudiscípulos: Ma rajawaxic ta chi yebe riche (rixin) chi niquicanoj quiway, xa tiya'† quiway riyix, xcha' chique.

17 Y ri rudiscípulos xquibij c'a: Riyoj xaxu (xaxe wi) wu'o' caxlan wey y ca'i' car c'o kiq'ui, y re' ma xqueruben ta, xecha'.

18 Yac'a ri Jesús xubij chique:‡ Tic'ama' pe wawe'.

19 Y can yac'ari' tek Riya' xubij chique quinojel ri winek chi quetz'uye' pa ruwi' ri rexlaj k'ayis. Yac'ari' tek Riya' xeruli'ej c'a pa ruk'a' ri wu'o' caxlan wey y ri ca'i' car y c'ac'ari' xtzu'un chicaj y xuc'utuj ri rubendición§ ri Dios pa ruwi'. C'ac'ari' xeruwech'ela'* c'a el ri caxlan wey y ri car y xuya' el chique ri rudiscípulos y ri discípulos xbequiyala' chique ri winek.† 20 Can quinojel c'a jabel

‡ **14:5** Mt. 21.26; Lc. 20.6. § **14:6** Gn. 40.20. * **14:12** Jn. 1.35-37. † **14:13** Mr. 6.32-46; Lc. 9.10. ‡ **14:13** Mt. 12.15; Jn. 6.1, 2. § **14:14** Mt. 9.36; He. 2.17; 4.15; 5.2. * **14:15** Lc. 9.12. † **14:16** Mt. 10.8; 2 Co. 8.2, 3; 2 R. 4.42, 43; Lc. 3.11. ‡ **14:18** Mt. 28.18. § **14:19** Mt. 15.36; 26.26; Mr. 8.6; Lc. 22.19. * **14:19** Hch. 27.35. † **14:19** Jn. 6.11, 23.

xewa'. Can majun c'a ri man ta xwa' chi utz. Y c'a c'o na c'a cablajuj chaquech ri xnoj ca riq'ui ri caxlan wey rachibilan car ri xmolotej ca,‡ ri xa ma xq'uis ta. 21 Sibilaj ye q'uiy c'a ri winek ri xewa' ruma xaxu (xaxe) wi ri achi'a' yec'o wu'o' mil, yac'a ri ixoki' y ri ac'ala' ma xe'ajlex ta.

Tek ri Jesús xbiyin chraken pa ruwi' ri choy

22 Y yac'ari' tek ri Jesús xerucusaj el ri rudiscípulos chupan ri jucu' y xubij chique chi quebe c'a ri juc'an chic ruchi' ya'; chi can quenabeyej c'a el chuwech, ruma Riya' c'a yerutek na ca ri winek chi tak cachoch.§ 23 Yac'a tek ye rutakon chic ca ri winek chi tak cachoch, ruyon c'a xjote' el pa ruwi' ri juyu'* chubanic orar. Y c'a chiri' c'a c'o wi tek xoc pe ri ak'a'. 24 Y ri jucu' ri ye benak wi ri discípulos pa runic'ajal chic c'a ri choy c'o wi, pero ri ruwi' ya' y ri cak'ik' nupaxij ri' chuwech ri jucu' y ma nuya' ta k'ij chare ri jucu' chi choj nibiyin chiquiwech, xa nutzolij c'a. 25 Y tek xa ruchapon c'a pe rusekeric, ri Jesús petenak c'a chraken pa ruwi' ri choy, riche (rixin) chi napon quiq'ui. 26 Yac'a tek ri rudiscípulos xquitz'et chi c'o jun petenak chraken pa ruwi' ri choy,† riye' xsach quic'u'x y xquibij: ¡La' jun subunel (xibinel)! xecha'. Y xquirek quichi' tek xquibila' queri' ruma xquixibij qui'.

27 Yac'a ri Jesús chanin xch'o pe chique, y xubij c'a: Ma tixibij ta iwi'.‡ Xa ticukuba' ic'u'x, xa yin c'a riyin, xcha' chique.

28 Y tek ri Jesús c'a petenak na pa ruwi' ya', ri Pedro xch'o c'a apo chare y xubij: Ajaf, wi yit c'a riyit, tabana' c'a chuwe chi yibiyin pa ruwi' ya' riche (rixin) chi yibe apo awuq'ui, xcha' ri Pedro.

29 Y ri Ajaf xubij pe chare ri Pedro: Catan c'a pe. Y ri Pedro can yac'ari' tek xel el chupan ri jucu' y xuchop c'a nibiyin pa ruwi' ya' riche (rixin) chi nibe apo riq'ui ri Jesús. 30 Xa yac'a tek xutz'et ri nuben ri nimalaj cak'ik', xpe xibinri'il chare. Y tek xuna' chi nibe ka chuxe' ya', riq'ui c'a ruchuk'a' xubij: ¡Ajaf, quinacolo'! xcha'.

31 Y ri Jesús can yac'ari' tek chanin xuchop ruk'a' ri Pedro y xubij chare: ¿Achique c'a ruma tek xa juba' oc xacukuba' ac'u'x wuq'ui?§ xcha' chare.

32 Tek riye' ye oconek chic el pa jucu',* xtane' ri cak'ik'.† 33 Y can yac'ari' tek quinojel ri ye benak chiri' pa jucu' xquiya' c'a ruk'ij ri Jesús y xquibij c'a chare: Can kitzij wi chi yit Ruc'ajol‡ ri Dios, xecha' chare.

Tek ri Jesús q'uiy yawa'i' ri xeruc'achojsaj pa Genesaret

34 Y riye' xek'ax c'a pa ruwi' ri choy ri' y xe'apon chuchi' ya' chiri' pa Genesaret.§ 35 Ri chiri', tek xetamex c'a ruwech ri Jesús cuma ri achi'a', riye' xquelesaj c'a rutzijol chanin pa ronojel lugar ri yec'o pe chunakajal ri quitinamit, y ri winek xequic'amala' c'a pe ri yawa'i'. 36 Y ri yawa'i' ri' can niquic'utuj c'a utzil chare ri Jesús, chi tuya' k'ij chique chi astape' xaxu (xaxe) ta ruchi' ri rutziak niquichop* riche (rixin) chi yec'achoj. Y can queri' wi c'a xbanatej. Quinojel c'a ri xechapo ruchi' rutziak ri Jesús xec'achoj† chare ri quiyabil.

‡ **14:20** Mt. 16.9. § **14:22** Mr. 6.45. * **14:23** Mr. 6.46; Lc. 6.12; Hch. 6.4. † **14:26** Job 9.8; Is. 43.16. ‡ **14:27** Mt. 17.7; Jn. 14.27; 16.33. § **14:31** Mt. 8.26; 16.8; Stg. 1.6. * **14:32** Jn. 6.21. † **14:32** Sal. 107.29; Mr. 4.41. ‡ **14:33** Sal. 2.7; Mt. 16.16; 26.63; Mr. 1.1; Lc. 4.41; Jn. 1.49; 11.27. § **14:34** Mr. 6.53. * **14:36** Mt. 9.20; Lc. 6.19. † **14:36** Mr. 3.10; 5.27-29.

15

Ri nibano tz'il chare ruc'aslen jun winek xa ya ri itzel ri yepe pa ránima

1 Y yec'o c'a ca'i' oxi' achi'a' ri
xe'apon riq'ui ri Jesús. Ri achi'a'
ri' ye aj Jerusalem, y yeri' ri
nibix fariseos y aj tz'iba' chique.*
Xe'apon c'a riq'ui ri Jesús y xquibij
c'a chare: 2 ¿Achique c'a ruma tek
la adiscípulos riyit ma niquiben ta
ri bin ca cuma ri kati't kamama'?†
Ruma ri adiscípulos tek yewa' ma
niquich'ej ta quik'a' achi'el rubanic
ri nikaben riyoj,‡ xecha'.

3 Y ruma chi queri' xquic'utuj
chare ri Jesús, Riya' xubij c'a
chique: ¿Achique c'a ruma tek riyix
xa ya ri quibin ca ri iwati't imama'
ri niben? Riq'ui ri' niben chare ri
rupixa' ri Dios chi majun rejkalen.
4 Ri rupixa' ri Dios nubij c'a: Taya'
quik'ij ri ate' atata'.§ Y wi c'o jun
nibin pokon tak ch'abel* chique ri
rute' rutata', can majun chic c'a ri
nrajo', xa can ticamisex. Quec'ari'
ri rubin ca ri Dios. 5 Yac'a riyix xa
ma que ta ri' niben y nic'ut. Xa ma
niben ta achi'el ri rubin ca ri Dios.
Riyix xa ye'itijoj ri alc'ualaxela'
chi ma rajawaxic ta chi yequito'
ri quite' quitata'.† Riyix xa nibij
chique ri alc'ualaxela' chi xa
tiquibij chique ri quite' quitata':
Riyin ma yicowin ta yixinto' riq'ui
ri nic'atzin chiwe, ruma ri c'o
wuq'ui xa ntzujun (nsujun) chic
chare ri Dios, yixcha' chique. Y
riq'ui niquibij queri' chi quitzujun
(quisujun) chic chare ri Dios, xa
riche (rixin) chi ma yequito' ta ri
quite' quitata'. 6 Y riq'ui ri nibij
queri', can nik'alajin wi chi riyix
nibij chique ri alc'ualaxela' chi ma
tiquiya' ta quik'ij ri quite' quitata'.
Y riq'ui ri', riyix ibanon chare ri
rupixa' ri Dios chi majun rejkalen.
Y queri' ibanon xaxu (xaxe wi)
riche (rixin) chi niben ri quibin ca
ri iwati't imama'. 7 Riyix xa ca'i'
c'a ipalej. Xa can jabel c'a rubixic
rubanon ca ri Isaías chiwij. Ruma
ri Isaías rutz'iban c'a ca ri xbix
chare ruma ri Dios y quec'are' ri
nubij:

8 Re winek re' xaxu (xaxe) wi c'a
riq'ui ri quich'abel‡ niquiya'
nuk'ij,
yac'a ri cánima xa nej c'o wi el
chuwe riyin.
9 Xa majun c'a nic'atzin wi chi
niquiya' nuk'ij,
ruma ri ch'abel ri niquic'ut xa pixa'
quiche (quixin) winek§ y
niquibij chi can yari' ri
rajawaxic chi niban.

Queri' ri rutz'iban ca ri Isaías, xcha'
ri Jesús.

10 Y can yac'ari' tek ri Jesús
xerusiq'uij (xeroyoj) apo ri winek
riq'ui, ri quimolon qui' chiri', y
xubij c'a chique: Tiwac'axaj c'a re
xtinbij chiwe y tik'ax chiwech.*
11 Ri nitz'ilobisan† riche (rixin) ri
winek ma ya ta c'a ri nutij ka, xa
ya ri itzel tak ch'abel ri yerubij ri
nitz'ilobisan riche (rixin),‡ xcha' ri
Jesús.

12 Yac'ari' tek ri discípulos xe-
jel apo riq'ui ri Jesús, y xquibij
chare: Ri fariseos xpe coyowal tek
xquic'axaj ri ch'abel ri xabij, xecha'
chare.

13 Yac'a Riya' xubij chique ri rud-
iscípulos: Ronojel tico'n ri ma ticon
ta ruma ri Nata' ri c'o chila' chicaj
xtic'uk el.§ 14 Xa que'iya' ca. Xa
ye achi'el moyi' y ye uc'uey quiche
(quixin) nic'aj chic ri xa ye achi'el
moyi' chuka'.* Y wi ri ye moyi'

* **15:1** Mr. 7.1. † **15:2** Ga. 1.14. ‡ **15:2** Mr. 7.5. § **15:4** Ex. 20.12; Lv. 19.3; Dt. 5.16; Jer. 35.18, 19. * **15:4** Ex. 21.17; Pr. 20.20. † **15:5** Mr. 7.11. ‡ **15:8** Ez. 33.31; Mr. 7.6. § **15:9** Is. 29.13. * **15:10** Mr. 7.14. † **15:11** Ro. 14.14-23; 1 Ti. 4.4. ‡ **15:11** Hch. 10.15; Tit. 1.15. § **15:13** Jn. 15.2. * **15:14** Mt. 23.16. † **15:14** Is. 9.16; Os. 4.14, 17; Mal. 2.8; Lc. 6.39.

yequiyukej ri nic'aj chic moyi', junan c'a xquetzak pa tak jul,† xcha' ri Jesús.

15 Y ri Pedro xubij c'a chare ri Jesús: Tabij juba' chake chrij ri nitz'ilobisan‡ riche (rixin) jun winek, ruma can ma xk'ax ta chkawech, xcha' ri Pedro.

16 Y ri Jesús xubij: ¿Riyix chuka' can c'a ma jane nik'ax ta chiwech ri nbij?§ 17 ¿La ma nik'ax ta cami chiwech ri tzij ri nubij chi ri nutij ka ri winek, xa ma ya ta ri' ri nitz'ilobisan riche (rixin)? Ruma ri nutij ka xa chupan nibe wi y c'ac'ari' ntel el. 18 Yac'a ri itzel tak ch'abel ri nubij ri winek, can pa ránima c'a yepe wi, y ya c'a ri' ri nitz'ilobisan* riche (rixin). 19 Ruma chi can pa cánima c'a ri winek yepe wi ri itzel† tak na'oj tek yecamisan. Chiri' chuka' nipe wi ri na'oj tek ri ixok c'o rachijil y nuc'om ruwech jun chic achi, y tek ri achi c'o rixjayil y nucanoj jun chic ixok,‡ y ri winek ri yemacun y xa ma quic'ulaj ta qui'. Y pa cánima chuka' nipe wi tek ye'elek', tek yequibila' tzij ri xa ma kitzij ta chiquij nic'aj chic, y chuka' tek yeyok'on. 20 Y ronojel c'a ri yequibanala' ri achi'el ri', yari' ri nitz'ilobisan riche (rixin) ri winek. Yac'a ri nuben ri winek chi ma ruch'ajon ta jabel ri ruk'a' tek niwa',§ ri' xa ma nutz'ilobisaj ta ri ruc'aslen. Quec'ari' xubij ri Jesús.

Jun ixok ri xa ma israelita ta ri can xucukuba' ruc'u'x riq'ui ri Jesús

21 Y ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos xel c'a el chiri', y xbe c'a quela' pa jun lugar ri nakaj nicanaj chique ri tinamit Tiro y Sidón.* 22 Y chiri' c'o c'a jun ixok aj Canaán xpe c'a riq'ui ri Jesús. Riya' ruma nibison, can nuc'utuj c'a utzil chare ri Jesús y can nurakala' c'a ruchi' chubixic: Tajoyowaj nuwech riyit Ajaf, ri yit Ralc'ual ca ri rey David.† Quinato' c'a, ruma ri ti wal c'o jun itzel espíritu riq'ui, y ch'ujernek pa ruk'a'.

23 Yac'a ri Jesús majun ch'abel xubij ta chare ri ixok. Y ri discípulos xejel apo riq'ui ri Jesús‡ y xquibij chare: Tabij chare re ixok re' chi titzolin ca, ruma nurakala' ruchi' tzeketel pe chikij, xecha' chare.

24 Xpe ri Jesús xubij: Riyin xitak pe xaxu (xaxe wi) chiquicanoxic ri winek israelitas§ ri quibanon achi'el carne'l ri ye sachnek, xcha' chique.

25 Can yac'ari' xpe ri ixok xoxuque' xomaje' chuwech ri Jesús,* y xubij chare: Ajaf, can quinato', xcha' chare.

26 Yac'a ri Jesús xubij chare ri ixok: Ri rutzil ri Dios ma utz ta chi chare xabachique† niya'ox (nya') wi. Ruma ma ruc'amon ta chi nelesex quiway ri alc'ualaxela', riche (rixin) chi niya'ox (nya') chique ri tak tz'i',‡ xcha' ri Jesús.

27 Yac'a ri ixok xubij: Ajaf, can kitzij ri nabij. Pero chuka' ri tak tz'i' yequitij ri ruc'aj caxlan wey ri yequitzek ka ri cajaf chuxe' ri mesa.

28 Y ri Jesús can yari' xubij chare ri ixok: Can nik'alajin chi nim ri acukbel c'u'x.§ Can tibanatej c'a ri nawajo' riyit, xcha' ri Jesús. Y ri ti k'opoj, ral ri ixok, can chupan c'a ri hora ri' xel el ri itzel espíritu riq'ui.

Tek ri Jesús xeruc'achojsaj ye q'uiy yawa'i'

29 Tek ri Jesús k'axnek chic c'a pe chupan ri lugar ri nakaj nicanaj wi chique ri tinamit Tiro

‡ **15:15** Mr. 7.17. § **15:16** Mt. 16.9; Mr. 7.18. * **15:18** Stg. 3.6. † **15:19** Gn. 4.6-8; 8.21; Pr. 6.14; Jer. 17.9. ‡ **15:19** Mr. 7.21. § **15:20** Mr. 7.2, 5. * **15:21** Mr. 3.8; 7.31; Lc. 6.17. † **15:22** Mt. 9.27. ‡ **15:23** Mt. 14.15. § **15:24** Ro. 15.8. * **15:25** Mt. 8.2. † **15:26** Ef. 2.12. ‡ **15:26** Mt. 7.6; Fil. 3.2. § **15:28** Mt. 9.2; Lc. 7.9. * **15:29** Mt. 4.18; Mr. 7.31 Jn. 6.1, 23.

y Sidón, xapon c'a chunakajal ri choy Galilea.* Riya' xjote' c'a pa ruwi' ri juyu', y tek c'o chic chiri' xtz'uye' c'a. 30 Y yec'o c'a sibilaj ye q'uiy winek ri xe'apon riq'ui y ye quic'uan apo yawa'i'. Chique ri yawa'i' ri ye quic'uan apo, yec'o ri xa ma choj ta yebiyin ruma ye cojo, yec'o moyi',† yec'o mema',‡ yec'o ri ma utz ta ri quik'a' caken, y yec'o nic'aj chic ri jun wi chic ruwech chi yabil ri ntoc chique. Ri winek ri' xequiya' c'a apo ri yawa'i' chuwech ri Jesús, y Riya' xeruc'achojsaj. 31 Can ruma c'a ri xuben ri Jesús quiq'ui ri yawa'i', ri winek can xquimey tek xquitz'et. Ruma ri mema' tek rubanon ca, wacami yech'o chic. Ri ma utz ta ri quik'a' caken, xec'achoj. Ri ye cojo, choj chic yebiyin. Ri moyi', yetzu'un chic. Ri winek can xquiya' wi c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Dios riche (rixin) ri Israel.

Tek ri Jesús xerutzuk más ye caji' mil winek

32 Ri Jesús xerusiq'uij (xeroyoj) ri rudiscípulos, y xubij c'a chique: Riyin sibilaj njoyowaj§ quiwech re winek re', ruma c'o chic oxi' k'ij yec'o pe wuq'ui y wacami majun chic quiway riche (rixin) chi niquitij.* Y yentek ta c'a el chi tak cachoch y xa majun niquitij el, ma utz ta; man xa quebetzak pa tak bey ruma wayjal,† xcha' chique.

33 Can yac'ari' tek xech'o apo ri discípulos chare ri Jesús y xquibij c'a: Re acuchi (achique) re yojc'o wi xa majun c'o. ¿Acuchi (achique) ta c'a nbekila' wi pe wey riche (rixin) chi yekatzuk jabel re winek re'?‡ Xa can sibilaj ye q'uiy, xecha'.

34 Yac'a ri Jesús xuc'utuj c'a chique ri rudiscípulos: ¿Janipe' caxlan wey c'o iwuq'ui? xcha' chique. Y riye' xquibij: Riyoj xaxu (xaxe wi) wuku' caxlan wey y ca'i' oxi' tak car c'o kiq'ui, xecha' chare.

35 Y ri Jesús xubij c'a chique ri winek chi quetz'uye' ka ri pan ulef. 36 Yac'ari' tek Riya' xeruli'ej ri wuku' caxlan wey y ri car pa ruk'a' y tek rumatioxin chic chare ri Dios,§ c'ac'ari' xeruwech'ela' y xuyala' el chique ri rudiscípulos, y ri discípulos xequiya' chique ri sibilaj winek ri'.* 37 Can quinojel c'a jabel xewa'. Can majun c'a ri man ta xwa' chi utz. Y c'a c'o na caxlan wey y car ri xmol ca. Wuku' chaquech† c'a ri xnoj riq'ui ri caxlan wey y car ri xemolotej ca. 38 Ye caji' mil achi'a'‡ c'a ri xewa', yec'a ri ixoki' y ri ac'ala' ma xe'ajlex ta. 39 Y yac'a tek ri Jesús ye rutakon chic ca ri winek chi tak cachoch, Riya' ye rachibilan ri rudiscípulos xoc el pa jucu'§ y xbe c'a pa Magdala.

16

Tek ri fariseos y ri saduceos xquibij chare ri Jesús chi tubana' chi c'o jun retal nibanatej chuwech ri caj riche (rixin) chi niquinimaj

1 Y yac'ari' tek yec'o achi'a' fariseos y yec'o chuka' achi'a' saduceos xe'apon riq'ui ri Jesús. Ri achi'a' ri' xe'apon c'a riq'ui ri Jesús ruma nicajo' niquitojtobej y xquibij c'a chare chi tubana' chi c'o jun retal nibanatej* chuwech ri caj. 2 Yac'a ri Jesús xubij chique ri achi'a' ri': Tek riyix nitz'et chi quek rubanon ri sutz' chuwech ri caj, tek xka ka ri k'ij,† nibij chi jabel ri tiempo nberubana'. 3 Y chuka' ri pa tak nimak'a', tek riyix nitz'et chi mukul ruwech ri caj y quek

† **15:30** Mt. 11.5; Lc. 7.22. ‡ **15:30** Is. 35.5, 6. § **15:32** Sal. 86.15; Mt. 9.36; Mr. 1.41; He. 2.17; 4.15; 5.2. * **15:32** Mr. 8.1. † **15:32** Sal. 103.13; 111.4. ‡ **15:33** Nm. 11.21; 2 R. 4.43. § **15:36** Lc. 22.19. * **15:36** Dt. 8.10; 1 S. 9.13; Sal. 104.28; Mt. 14.19. † **15:37** Mt. 14.20. ‡ **15:38** Mt. 14.21. § **15:39** Mr. 8.10. * **16:1** Mt. 12.38-41; Mr. 8.10-13; Lc. 11.16. † **16:2** Lc. 12.54-57.

chuka' quibanon ri sutz', nibij chi ma utz ta ri k'ij nuben wacami. Riyix xa ca'i' c'a ipalej, ruma jabel iwetaman nitzu' achique nuben ruwech ri caj, iwetaman wi utz o ma utz ta ri k'ij nberubana'. Yac'a ri retal ri ntajin nibanatej‡ chiwech wacami nubij achique tiempo yojc'o wi, pero riyix xa ma nitzu' ta. 4 Ri winek riche (rixin) re tiempo re' sibilaj ye itzel y xa ma niquinimaj ta chic ri Dios. Riye' xa can nicajo' chi riyin nben na jun milagro chiquiwech c'ac'ari' yinquinimaj. Xa ma ya ta c'a ri nicajo' riye' ri xtibanatej. Ma que ta ri'. Xa can xu (xe wi) achi'el ri xbanatej riq'ui ri profeta Jonás ri jun achi ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, xaxu (xaxe) wi ri' ri retal ri xtibanatej, xcha' ri Jesús. Y xbe ye rachibilan ri rudiscípulos; xeruya' ca quiyon ri achi'a' ri'.

Ri niquic'ut ri fariseos y saduceos man achi'el ta nubij ri ruch'abel ri Dios

5 Y tek ri Jesús y ri rudiscípulos xe'apon c'a ri juc'an chic ruchi' ya',§ ri discípulos c'ac'ari' xquinabej chi xa majun caxlan wey quic'uan el.* 6 Ri Jesús xubij c'a chique ri rudiscípulos: Can tiwac'axaj c'a ri xtinbij chiwe, chi can tichajij c'a iwi'† chuwech ri ch'om (levadura) quiche (quixin) ri achi'a' fariseos‡ y ri achi'a' saduceos, xcha' chique.

7 Y ruma chi queri' xubij ri Jesús, ri discípulos xquich'ob c'a pa tak cánima: Riya' xubij queri' ruma majun caxlan wey xkac'om pe riche (rixin) chi nikatij, xecha'.

8 Yac'a ri Jesús xretamaj c'a ri niquich'ob ri rudiscípulos pa tak cánima,§ y xubij c'a chique: ¿Achique ruma riyix nich'ob chi ruma majun caxlan wey xic'om pe, rumari' tek xinbij queri'? ¿Can ma icukuban ta ic'u'x wuq'ui y rumari' xaxu (xaxe wi) ri caxlan wey ri nich'ob? 9 Achi'el xa c'a ma jane nik'ax ta chiwech.* ¿Y ma ninatej ta chiwe tek xentzuk ri wu'o' mil winek riq'ui ri wu'o' caxlan wey?† ¿Can ma ninatej ta c'a chiwe janipe' chi chaquech caxlan wey ri ximol ca? 10 ¿Chuka' can ma ninatej ta c'a chiwe tek xentzuk ri caji' mil winek riq'ui ri wuku' caxlan wey?‡ Chuka' chiri' can c'a pa tak chaquech na ri xe'imol ca. 11 ¿Achique ruma tek riyix ma xk'ax ta chiwech chi ma ruma ta chi majun caxlan wey ic'amom pe, tek xinbij chiwe chi can tichajij iwi' chuwech ri ch'om (levadura) quiche (quixin) ri fariseos y saduceos? xcha' ri Jesús.

12 Y ri discípulos, c'ac'ari' xk'ax chiquiwech chi ma chuwech ta c'a ri ch'om (levadura) ri niquicusaj ri fariseos y saduceos ri c'o chi niquichajij wi qui'. Xa chuwech ri niquic'ut ri achi'a' ri', ri man achi'el ta nubij ri ruch'abel ri Dios.

Tek ri Simón Pedro xubij chi ri Jesús yari' ri Cristo

13 Y ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos xapon c'a pa jun lugar ri nakaj nicanaj wi chare ri tinamit Cesarea ri nibix chuka' riche (rixin) ri Felipe chare. Xpe ri Jesús xuc'utuj c'a chique ri rudiscípulos: ¿Achique c'a niquibij ri winek chuwij riyin§ ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, chi yin achique c'a riyin? xcha' chique.

14 Y ri discípulos xquibij c'a chare ri Jesús: Yec'o ri yebin chi yit c'a riyit ri Juan ri Bautista.* Yec'o nic'aj chic niquibij chi yit c'a riyit ri Elías.† Yec'o chuka' yebin chi yit c'a

‡ **16:3** Is. 7.14. § **16:5** Mt. 15.39. * **16:5** Mr. 8.14. † **16:6** Mt. 7.15; 24.4; Fil. 3.2; Col. 2.8; 2 P. 3.17. ‡ **16:6** Lc. 12.1. § **16:8** Ap. 2.23. * **16:9** Mt. 15.16, 17. † **16:9** Mt. 14.17; Jn. 6.9. ‡ **16:10** Mt. 15.34. § **16:13** Mr. 8.27; Lc. 9.18. * **16:14** Mt. 14.2. † **16:14** Mal. 4.5.

riyit ri Jeremías. Y can yec'o chuka' yebin chi yit jun c'a chique ri profetas‡ ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, xecha' ri discípulos.

15 Y c'ac'ari' ri Jesús xuc'utuj c'a chique ri rudiscípulos: ¿Yin achique c'a riyin nibij riyix? xcha' chique.

16 Y ri Simón Pedro can yac'ari' tek xubij: Yit c'a riyit ri Cristo, ri Ruc'ajol§ ri c'aslic Dios, xcha' chare.

17 Y can xu (xe wi) xrac'axaj queri' ri Jesús, can yac'ari' xubij: Riyit Simón Pedro ruc'ajol ri Jonás, can jabel c'a ruwa'ak'ij, ruma ri xabij chi yin c'a riyin ri Cristo ri Ruc'ajol ri Dios. Ri xabij majun ta c'a winek ri xk'alajsan chawech,* xa can ya c'a ri Nata' Dios ri c'o chila' chicaj ri xk'alajsan chawech. 18 Y riyin chuka' nbij c'a chawe chi riyit Pedro† chic c'a abi', y pa ruwi' re abej re'‡ xtinpaba' wi ri nu'iglesia,§ y man c'a xtich'acatej ta ruma ruchuk'a' ri camic. 19 Y chawe c'a riyit xtinya' wi ri rulawa'il riche (rixin) ri rajawaren ri caj.* Ronojel ri xtaxim wawe' chuwech re ruwach'ulef xtixime' chila' chicaj y ronojel ri xtaquir wawe' chuwech re ruwach'ulef xtiquiritej chila' chicaj.†

20 Y ri Jesús can yac'ari' xuchilabej chique ri rudiscípulos chi majun achoj chare tiquitzijoj‡ wi chi ya Riya' ri Cristo.

Tek ri Jesús xubij chi xticamisex

21 Can yac'a chuka' ri' tek ri Jesús xuchop ruk'alajsaxic chiquiwech ri rudiscípulos, chi rajawaxic c'a chi Riya' nibe pa tinamit Jerusalem riche (rixin) chi nuk'axaj§ q'uiy tijoj pokonal pa quik'a' ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij, pa quik'a' ri principali' tak sacerdotes y pa quik'a' chuka' ri aj tz'iba'. Can xubij chi xticamisex na wi,* pero pa rox k'ij xtic'astej pe.† 22 Y tek ri Pedro xrac'axaj chi queri' xubij ri Jesús, xuc'uaj el juba' quela' y xbechapon pe chare. Can xubij c'a chare: ¿Achique ruma ma napokonaj ta awi' riyit? Man ta nibanatej achi'el ri xabij riyit Ajaf, xcha' ri Pedro.

23 Yac'a tek ri Jesús xrac'axaj queri', xupiscolij ri' y xubij c'a chare ri Pedro: Cabiyin quela' riyit Satanás,‡ ruma ma utz ta ri nach'ob. Riyit xa yatoc k'atbel nubey. Ruma ri nach'ob riyit xa can junan riq'ui ri niquich'ob ri winek y xa ma ya ta ri nrajo' ri Dios ri nach'ob.

24 Y ri Jesús xch'o c'a chique ri rudiscípulos, y xubij: Wi c'o jun nrajo' yirutzekelbej, man c'a tupokonaj ta nuk'axaj tijoj pokonal.§ Xa can tubana' c'a achi'el nuben jun ri benak chuxe' jun cruz riche (rixin) chi nbecamisex. Ma nuben ta chic ri nurayij ka riya'. Wi c'o c'a jun nich'obo queri', utz chi nipe wuq'ui y quirutzekelbej c'a. 25 Ruma xabachique ri can nupokonaj ri ruc'aslen re wawe' chuwech re ruwach'ulef, xa ma xtril ta c'a ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Yac'a ri ma nupokonaj ta ri ruc'aslen re wawe' choch'ulef, astape' ta na can napon pa camic wuma riyin, can xtril wi ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.* 26 Ruma, ¿achique ta c'a nuc'om pe chare ri winek, wi nic'oje' ri beyomel riche (rixin) ronojel re ruwach'ulef riq'ui y wi xa ma nicolotej ta? Astape' sibilaj q'uiy ri beyomel c'o riq'ui ri winek, ma nicowin ta c'a nulok'

‡ **16:14** Lc. 9.7-9. § **16:16** Sal. 2.7; Mt. 14.33. * **16:17** Ga. 1.16. † **16:18** Jn. 1.42. ‡ **16:18** Is. 28.16; Ef. 2.20; Ap. 21.14. § **16:18** 1 Co. 3.11. * **16:19** Mt. 3.2. † **16:19** Jn. 20.23. ‡ **16:20** Mr. 8.30; Lc. 9.20, 21. § **16:21** Mt. 17.12. * **16:21** Mt. 20.18. † **16:21** Mt. 27.63; Mr. 8.31; Lc. 9.22. ‡ **16:23** Gn. 3.1-6; Mt. 4.10; Mr. 8.33; 2 Co. 11.14, 15. § **16:24** Hch. 14.22; 2 Co. 4.10, 11; 1 Ts. 3.3; 2 Ti. 3.12. * **16:25** Mt. 10.39. † **16:26** Sal. 49.7, 8.

ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.† 27 Riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol can xquipe chic c'a jun bey, y junan chic c'a nuk'ij nuc'ojlen riq'ui ri Nata' y ye wachibilan pe ri nu'ángeles.‡ Y yac'ari' tek xtinya' rajel ruq'uexel chique quinojel; rajel ruq'uexel ri xequibanala'.§ 28 Y kitzij c'a re nbij chiwe, chi yec'o nic'aj chiwe riyix ri yec'o wawe' ri ma xquecom ta na, xquecom* pero c'a ya tek quitz'eton chic na ca ri C'ajolaxel ri xalex chicojol petenak riq'ui ruk'ij ruc'ojlen, xcha' ri Jesús.

17

Tek ri Jesús xjalatej ruwachbel

1 Y tek k'axnek chic c'a* waki' k'ij, ri Jesús xerucha' ri Pedro, y chuka' ri Jacobo y ri Juan ri cach'alal qui', riche (rixin) chi xeruc'uaj chi ye oxi' c'a pa ruwi' jun nimajuyu'. 2 Ri Jesús xjalatej c'a ruwachbel chiquiwech ri ye oxi' rudiscípulos. Xuben c'a achi'el tek nitz'itz'an ri k'ij. Y ri rutziak can sek xuben achi'el ri sakil. Can sibilaj c'a rusakil xuben. 3 Y xebec'ulun c'a pe ri Moisés† y ri Elías, y xquichop c'a tzij riq'ui ri Jesús. 4 Y yac'ari' tek ri Pedro xubij apo chare ri Jesús: Ajaf, xcha' chare. Xa utz kabanon chi yojc'o wawe'. Wi nawajo', tikabana' oxi' tak ca'aj. Jun awuche (awixin) riyit, jun riche (rixin) ri Moisés, y queri' chuka' jun chic riche (rixin) ri Elías, xcha' chare ri Jesús.

5 Tek ri Pedro can c'a nich'o na apo riq'ui ri Jesús, yac'ari' tek c'o jun sutz' sibilaj sek ri xka pe pa quiwi' y xerucuch. Y chupan c'a ri sutz' ri' c'o jun ch'abel xquic'axaj ri xubij: Yare' ri Nuc'ajol y can sibilaj nwajo' y nucukuban nuc'u'x riq'ui.‡ Can ya c'a Riya' tiwac'axaj,§ xcha' ri ch'abel ri'.

6 Y tek ri ye oxi' discípulos xquic'axaj* ri ch'abel ri', xexuque' xemaje' ka. Y sibilaj c'a xquixibij qui'. 7 Y ri Jesús xjel c'a apo quiq'ui ri rudiscípulos, xeruchop ka riq'ui ruk'a' y xubij c'a chique: Quixyacatej c'a y ma tixibij ta iwi',† xcha' ri Jesús chique.

8 Tek ri discípulos xquijek anej ri runak' quiwech, majun chic c'a ri xquitz'et, xa can ruyon chic ri Jesús c'o ca.

9 Y tek riye' ye xulan c'a pe chuwech ri juyu', ri Jesús xuchilabej chique ri rudiscípulos, y xubij: Majun achoj chare tibij‡ wi ri xitz'et. Riyix utz nitzijoj, c'a ya tek riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol yin c'astajnek chic pe chiquicojol ri caminaki',§ xcha' chique.

10 Ri discípulos ri' can yac'ari' tek xquibij chare ri Jesús: Riyoj ketaman chi yit c'a riyit ri Cristo ri yit takon pe ruma ri Dios. ¿Y achique c'a ruma tek ri aj tz'iba' niquibij chi nabey c'o chi nipe ri Elías,* c'ac'ari' nipe ri Cristo? xecha'.

11 Y ri Jesús xubij c'a chique: Can kitzij wi chi ri Elías nipe nabey y nuben† c'a ruchojmil ronojel ri rajawaxic chi nichojmirisex.‡ 12 Yac'a riyin nbij c'a chiwe chi ri Elías ri' xpe yan y ma xquetamaj ta el ruwech. Xa sibilaj c'a pokon xquiben el chare. Can achique ri xcajo' xquiben el chare,§ can queri' wi xquiben. Y can queri' chuka' riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, yec'o ri xquebano chuwe chi xtink'axaj tijoj pokonal, xcha' ri Jesús.

‡ **16:27** Jud. 14. § **16:27** Jer. 17.10; Ro. 2.6; 2 Co. 5.10; 1 P. 1.17. * **16:28** Mr. 9.1. * **17:1** Mr. 9.2-10; Lc. 9.27-36. † **17:3** Ro. 3.21. ‡ **17:5** Is. 42.1; Mr. 1.11; Hch. 3.22; 2 P. 1.17. § **17:5** Dt. 18.15; Lc. 9.35. * **17:6** 2 P. 1.18. † **17:7** Mt. 14.27. ‡ **17:9** Mt. 16.20. § **17:9** Mr. 9.9. * **17:10** Mal. 4.5; Mt. 11.14; 27.47-49; Mr. 9.11; Jn. 1.21, 25. † **17:11** Lc. 1.17. ‡ **17:11** Mal. 4.5, 6. § **17:12** Mt. 14.3; Mr. 9.13.

13 Y c'ac'ari' tek ri discípulos xk'ax
chiquiwech chi ri Jesús chrij ri Juan
ri Bautista xch'o wi.

Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun
c'ajol ri c'o ataque chare

14 Tek ri Jesús y ri ye oxi'
rudiscípulos* xe'apon ka acuchi
(achique) quimolon wi qui' sibilaj
ye q'uiy winek, c'o c'a jun achi
xoc'ulun riq'ui ri Jesús y xoxuque'
chuwech. Ri achi ri' xubij c'a
chare ri Jesús: 15 Ajaf, tajoyowaj
ruwech ri nuc'ajol, ruma riya'
sibilaj nutij pokon pa ruk'a' ri
ataque,† y q'uiy c'a mul tzaknek
pa k'ak' y pa tak ya'. 16 Xinc'om
c'a pe riche (rixin) chi xonya'
chiquiwech re adiscípulos riche
(rixin) chi niquic'achojsaj ta el, y
xa ma xecowin ta, xcha' ri achi.

17 Y ri Jesús yac'ari' tek xubij:
Riyix winek ri yixc'o chuwech
re ruwach'ulef, majun chiwe ri
cukul ta ruc'u'x riq'ui ri Dios.
Chi'iwonojel xa yix sachnek. ¿Riyix
nich'ob chi riyin can ronojel k'ij
xquic'oje' iwuq'ui y man c'a xquitane' ta chi yixincoch'?‡ Tic'ama'
c'a pe ri c'ajol wawe', xcha' ri Jesús.

18 Y can yac'ari' tek ri Jesús
xchapon chare ri itzel espíritu
riche (rixin) chi tel el riq'ui ri c'ajol
ri'. Y can ya c'a hora ri' tek xc'achoj
chare ri ruyabil, ruma xel el ri itzel
espíritu riq'ui.

19 Y tek ri Jesús y ri rudiscípulos
quiyon chic c'a yec'o, xepe ri
discípulos xquic'utuj chare ri Jesús:
¿Achique ruma riyoj ma xojcowin ta
xkelesaj§ el ri itzel espíritu? xecha'
chare.

20 Y ri Jesús xubij chique: Ma
xixcowin ta xiwelesaj ruma ma
icukuban ta ic'u'x jabel riq'ui ri
Dios. Y can kitzij c'a ri nbij chiwe:
Xa riq'ui ta nicukuba' juba' ic'u'x
riq'ui ri Dios,* astape' jun cukbel
c'u'x ri xa achi'el jun ti ija'tz riche
(rixin) ri mostaza,† xa riq'ui ri' yixcowin nibij chare re jun juyu' re'
chi tel el wawe' y tik'ax quela', y
can xtik'ax wi. Y can ronojel c'a
xquixcowin xtiben, wi nicukuba'
ic'u'x riq'ui ri Dios. 21 Yac'a re jun
ruwech itzel espíritu re' ntel, pero
wi riyix niben orar y ma yixwa'‡
ta tek niben ri oración ri',§ xcha'
chique.

Tek ri Jesús xubij chic jun bey chi
xticamisex

22 Y tek ri Jesús y ri rudiscípulos
yec'o chic c'a ri pa Galilea, xpe ri
Jesús xubij chic c'a chique ri rudiscípulos: Riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol,* can xquijach wi
pa quik'a' ri winek. 23 Can xquinquicamisaj,† yac'a ri pa rox k'ij
xquic'astej pe chiquicojol ri caminaki'.‡ Y tek ri discípulos xquic'axaj
ri xubij ri Jesús, can sibilaj c'a xebison.

Tek ri Jesús xuya' ri puek riche
(rixin) pa rachoch ri Dios

24 Y yac'a tek ri Jesús y ri
rudiscípulos xe'apon ri pa tinamit
Capernaum,§ ri yec'utun ri puek
riche (rixin) pa rachoch ri Dios, ri
c'o chi niquitoj quinojel ri achi'a',
can xe'apon c'a chuka' riq'ui ri
Pedro y xquic'utuj chare: ¿Ri
Itijonel ma nuya' ta cami ri puek
riche (rixin) pa rachoch ri Dios?*
xecha'.

25 Y ri Pedro xubij: Ja' (je), nuya'.
Y tek ri Pedro xapon ri pa jay,
nabey ri Jesús xbech'o pe y xubij
chare: Simón Pedro, ¿achique nabij
riyit? Ri aj k'atbel tak tzij chuwech
re ruwach'ulef, ¿achoj chare c'a

* **17:14** Mr. 9.14; Lc. 9.37. † **17:15** Mt. 4.24. ‡ **17:17** Lc. 9.41. § **17:19** Mr. 9.28. * **17:20** Mt. 21.21; Mr. 11.23; 1 Co. 12.9; 13.2. † **17:20** Lc. 17.6. ‡ **17:21** Hch. 13.2, 3. § **17:21** Mt. 6.16, 18; 9.15; Hch. 14.23. * **17:22** Mt. 16.21; Mr. 8.31; 9.30, 31; Lc. 9.22; 18.31; 24.6, 7. † **17:23** Is. 53.7, 10-12; Dn. 9.26. ‡ **17:23** Sal. 22.15, 22; 1 Co. 15.3, 4. § **17:24** Mr. 9.33. * **17:24** Mt. 22.17, 19; Ro. 13.7.

niquic'utuj wi ri alcawal o ri impuestos? ¿Chique ri calc'ual ka riye' o chique ri nic'aj chic ri xa ma ye calc'ual ta? xcha' ri Jesús.

26 Y ri Pedro xubij c'a chare ri Jesús: Ri aj k'atbel tak tzij xa chique ri ma ye calc'ual ta niquic'utuj wi ri alcawal o ri impuestos, xcha'. Y ri Jesús can yac'ari' tek xubij: Rumac'ari' tek riyin ma ntoj ta ri alcawal o ri impuestos, ruma yin c'a riyin ri Alc'ualaxel. 27 Pero riche (rixin) c'a chi ma niyacatej ta coyowal, jet ka chuchi' choy chuchapic car. Y ri nabey ri xtachop, tajaka' c'a pa ruchi' y chiri' xtawil wi ri puek ri nic'atzin riche (rixin) chi nbe'aya' ca chique ri ye c'utuy puek riche (rixin) pa rachoch ri Dios. Ri puek c'a ri' nuben c'a riche (rixin) chi naya' ca ri awuche (awixin) riyit y ri wuche (wixin) riyin, xcha' ri Jesús chare ri Pedro.

18

Tek ri Jesús xubij achique ri c'o más ruk'ij

1 Y ya c'a tiempo ri' tek ri discípulos xejel apo riq'ui ri Jesús, y xquic'utuj c'a chare: ¿Achique chake riyoj ri más nim ruk'ij* ri xtic'oje' pa rajawaren ri caj? xecha'.

2 Y ri Jesús can yac'ari' tek xusiq'uij (xroyoj) jun ti ac'al y xuya' chiri' pa quinic'ajal. 3 C'ac'ari' tek Riya' xubij chique ri rudiscípulos: Can kitzij c'a nbij chiwe, wi riyix ma nijel ta ri ina'oj, wi ma yixoc ta achi'el jun ti ac'al,† ma xquixoc ta pa rajawaren ri caj.‡ 4 Xaxu (xaxe) wi c'a ri xtuch'utinirisaj ri' achi'el re jun ti ac'al re', ya c'a ri' ri más nim ruk'ij ri xtic'oje' chiquicojol ri yec'o pa rajawaren ri caj. 5 Xabachique ri nuc'ul jun ac'al pa nubi' riyin, jun ri achi'el re', ma xu (xe) ta wi xtuc'ul ri ac'al, xa can xquiruc'ul chuka' riyin.§

Juyi' oc ruwech ri winek ri nibano chare jun ralc'ual ri Dios chi nitzak pa mac

6 Y xabachique c'a winek ri nuben chi nitzak pa mac jun chique re tak ac'ala' re', ri yin quiniman riyin, ri winek ri xbano ri pokon ri', nimalaj ruc'ayewal nipe pa ruwi'. Rumari' xa utz na juba' chi ximon ta el jun nimalaj abej chukul y nbec'ak ca pa mar,* que chuwech chi nuben chare jun co'ol chi nitzak pa mac. Y ri abej ri ximon ta el chukul ri winek ri' can ta ya ri abej ri nucusex riche (rixin) chi niban ri qui'en, ri nisitix ruma jun bur. 7 Juyi' oc quiwech† ri winek ri yec'o chuwech re ruwach'ulef, ruma yec'o ri yebano chique chi yemacun. Can c'o wi c'a chi queri' nic'ulwachitej chuwech re ruwach'ulef. Pero juyi' c'a oc ruwech ri winek ri nibano chare‡ jun chic chi nimacun.

8 Xa rumac'ari' wi xa ta jun ak'a' o jun awaken ri nibano chawe chi yamacun, xa utz tachoyo' el y tarokij el. Ruma más utz chi xaxu (xaxe wi) jun ak'a' o jun awaken c'o y yatoc chupan ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek, que chuwech chi can tz'aket ak'a' awaken y xa pa k'ak'§ riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek ri yatbec'ak wi ca. 9 Y chuka' wi xa ta jun chique ri runak' awech ri nibano chawe chi yamacun, xa utz chi tawelesaj y tarokij el. Ruma más utz chi xaxu (xaxe wi) jun runak' awech c'o y yatoc chupan ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek, que chuwech ca'i' runak' awech c'o y xa pa k'ak' yatbec'ak wi ca.*

* **18:1** Mr. 9.34; Lc. 9.46-48. † **18:3** Sal. 131.2. ‡ **18:3** Mr. 10.14; Lc. 18.16. § **18:5** Mt. 10.40. * **18:6** Mr. 9.42; Lc. 17.2. † **18:7** Mt. 26.24. ‡ **18:7** Dt. 13.6; Lc. 17.1. § **18:8** Mt. 5.30; Mr. 9.43, 45. * **18:9** Mt. 5.29.

Ri c'ambel tzij chrij jun carne'l ri sachnek ca

10 Man c'a tiwetzelaj ta jun chique re tak ac'ala' re',† ruma riyin nbij c'a chiwe chi ri ángeles‡ ri nichajin quiche (quixin) riye' can quitzuliben apo ri Nata' chila' chicaj. 11 Y riyin ri C'ajolaxel§ ri xinalex chicojol, can xipe wi c'a chiquicanoxic y chiquicolic ri ye sachnek pa mac.*

12 ¿Achique nibij riyix? Wi c'o jun achi ri yec'o ta jun ciento rucarne'l† y nisach ta ca jun tek yeberuyuk'uj, ¿la ma yeruya' ta cami ca juba' ri nic'aj chic tak rucarne'l, y nibe pa tak juyu' chucanoxic ri jun ri sachnek ca? 13 Y astape' ri achi ri' c'a yec'o na ri noventa y nueve rucarne'l ri ma xesach ta ca, riyin nbij chi riya' más niquicot ránima riq'ui ri jun rucarne'l ri sachnek ca, tek nberila' pe. 14 Can queri' c'a chuka' ri Itata' ri c'o chila' chicaj, can ma ruraybel ta c'a Riya' chi nisach ta ca jun chique re tak ac'ala' re'.

Achique rubanic nacuy jun awach'alal

15 Tek c'o c'a jun awach'alal‡ ri c'o pokon ri xuben chawe, jet riq'ui y pa ruyonil tabij c'a chare chi ma utz ta ri xuben. Y wi ri awach'alal ri' nrac'axaj ri nabij chare, can xach'ec wi c'a pe ri awach'alal ri'. 16 Yac'a wi xa ma yarac'axaj ta, que'ac'uaj c'a jun o ye ca'i' chic, riche (rixin) chi chiquiwech riye' tek nabij chare ri awach'alal chi ma utz ta ri rubanon. Riche (rixin) chi queri' can yix ca'i' o yix oxi' c'a ri yixc'o tek nichojmirisaj ronojel ri'. 17 Y wi ri awach'alal can ma nrac'axaj ta§ riq'ui ri xibij riyix chare, c'ac'ari' riyit ri banon ri pokon chawe, tabij chique ri kach'alal riche (rixin) ri iglesia. Y tek bin chic chare cuma ri kach'alal* y ma riq'ui wi ri' ma nunimaj ta tzij, tibana' c'a chare achi'el xa jun c'utuy alcawal chi ma iwachibil ta chic.

18 Y can kitzij c'a re nbij chiwe: Ronojel c'a ri xtixim† wawe' chuwech re ruwach'ulef xtixime' chuka' chila' chicaj. Ronojel c'a ri xtiquir wawe' chuwech ri ruwach'ulef xtiquiritej chila' chicaj.

19 Chuka' nbij chiwe: Wi chuwech re ruwach'ulef yec'o ye ca'i' kach'alal ri can junan quiwech‡ niquiben riche (rixin) chi niquic'utuj xabachique cosa chare ri Dios, ri Nata' Dios ri c'o chila' chicaj can xtuben c'a ri nic'utux chare cuma ri ye ca'i' ri'. 20 Ruma xabacuchi (xabachique)§ c'a ri quimolon wi qui' ye ca'i' o ye oxi' pa nubi' riyin, can yinc'o c'a pa quinic'ajal, xcha' ri Jesús.

21 Y can yac'ari' tek xjel apo ri Pedro riq'ui ri Jesús y xubij chare: Ajaf, wi jun wach'alal can c'o pokon nubanala' chuwe, ¿c'a janipe'* c'a mul utz chi ncuy rumac? ¿La wuku' cami mul ncuy rumac? xcha' ri Pedro chare ri Jesús.

22 Yac'ari' tek ri Jesús xubij chare ri Pedro: Riyin ma nbij ta c'a chawe chi wuku' mul ri utz chi nacuy rumac jun awach'alal ri c'o pokon nubanala' chawe. Riyin nbij c'a chawe chi ri rumac ri awach'alal utz chi wuku' mul chi† setenta ri nacuy rumac.

Ri c'ambel tzij chiquij ri ye ca'i' aj c'as

23 Ruma chupan ri rajawaren ri caj, can nibanatej c'a achi'el ri

† **18:10** Zac. 13.7. ‡ **18:10** Sal. 34.7; Lc. 1.19; He. 1.14. § **18:11** Mt. 8.20. * **18:11** Jn. 3.16; Ro. 1.16. † **18:12** Lc. 15.4-7. ‡ **18:15** Lc. 17.3, 4; Ga. 6.1, 2. § **18:17** Mt. 18.16. * **18:17** 1 Co. 5.3-5; 6.1, 5. † **18:18** Mt. 16.19; Jn. 20.22, 23. ‡ **18:19** 1 P. 3.7. § **18:20** Hch. 20.7; 1 Co. 14.26. * **18:21** Mt. 18.15; Lc. 17.4. † **18:22** Sal. 78.40.

xuben jun rey, tek xrajo' c'a xuchojmirisaj janipe' quic'as chiquijujunal ri rumozos. 24 Y tek ri rey ri' xuchop c'a ruchojmirisaxic, c'o c'a jun rumozo ri xbepabex chuwech y ri mozo ri' lajuj mil talentos ri ruc'as. 25 Y ruma c'a ri mozo ri' ma nicowin‡ ta nutoj ri ruc'as ri rubanon, ri rey xubij c'a chi tic'ayix ri mozo ri' rachibilan ri rixjayil y ri ye calc'ual. Y chuka' can quec'ayix ri rucosas riche (rixin) chi ri rajel ntoc tojbel ri c'as. 26 Can yac'ari' tek ri mozo xxuque' xmaje' ka chuwech ri rey riche (rixin) chi nuc'utuj jun utzil chare. Y xubij c'a chare ri rey: Tabana' jun utzil chi quinawoyobej na juba'. Riyin can§ xtintoj c'a chawe ronojel ri nuc'as, xcha'. 27 Y ri rey ri rupatrón ri mozo ri', can xujoyowaj c'a ruwech ri rumozo ri q'uiy ruc'as, rumari' xucuy ri ruc'as y majun xuben chare. 28 Yac'a tek cuyutajnek chic el ri mozo ri' chare ri ruc'as, xberuc'ulu' c'a jun rech mozo. Ri mozo ri' c'o c'a jun kajo'n rubanon riq'ui riya'. Ri kajo'n c'a ri rubanon ri rech mozo ri', man achi'el ta c'a ri ruc'as riya', xa jun ciento puek ri nibix denario chare. Pero ma riq'ui wi ri', riya' xupitz' chukul y nutz'apij yan c'a ruxla', y nubij c'a chare: Tatojo' pe ri ac'as ri abanon wuq'ui, nicha' chare. 29 Y ri rech mozo can yac'ari' xxuque' ka chuwech riche (rixin) chi nuc'utuj c'a utzil chare; y xubij c'a: Quinawoyobej na juba' y riyin xtintoj ronojel nuc'as chawe, xcha'. 30 Yac'a ri achi mozo achoj riq'ui banon wi ri c'as, ma xrajo' ta achi'el ri xbix chare y rumari' xbe pa k'atbel tzij y xberuya' ca pa cárcel, riche (rixin) chi queri' tek rutojon chic na ca ruc'as, c'ac'ari' utz chi ntel pe. 31 Tek xtz'etetej c'a cuma ri nic'aj chic cachibil ronojel ri xbanatej, can xpe c'a bis pa cánima. Y riye' xebe c'a riq'ui ri rey ri quipatrón y xbequitzijoj c'a chare ronojel ri xuben ri jun mozo riq'ui ri jun chic. 32 Y ri rey, ri quipatrón, can yac'ari' xutek rusiq'uixic (royoxic) ri mozo ri ma utz ta xuben, y xubij c'a chare: Riyit xa yit jun c'a itzel numozo. Riyin xincuy ronojel ri ac'as, ruma riyit xac'utuj utzil chuwe. 33 ¿La ma que ta cami ri', ri utz chuka' chi xaben ta riyit riq'ui ri awech mozo achi'el ri xinben riyin awuq'ui chi xinjoyowaj* awech? 34 Y can yac'ari' tek ri rey ri quipatrón ri mozos ri', ruma xyacatej royowal, xujech c'a el ri itzel mozo pa quik'a' ri achi'a' ri yebano pokon. Y chiri' xtiban chare chi nuk'axaj tijoj pokonal c'a ya tek nitojtej na ca ronojel ri ruc'as.

35 Can quec'ari' chuka' xtuben ri Nata' Dios ri c'o chila' chicaj iwuq'ui riyix,† wi xa ma riq'ui ta ronojel iwánima nicuy quimac ri iwach'alal tek c'o pokon niquiben chiwe,‡ xcha' ri Jesús.

19

Tek ri Jesús xubij chi ri achi ma utz ta chi nujech ca ri rixjayil

1 Y tek ri Jesús xtane' chubixic ri ch'abel ri', xel c'a el chiri' ye rachibilan ri rudiscípulos, xuya' c'a ca ri lugar ri', ri Galilea rubi'. Riya' xbe c'a quela' pa Judea, y xk'ax c'a juc'an* chic chare ri raken ya' Jordán. 2 Riya' sibilaj c'a ye q'uiy winek ri xetzekelben riche (rixin)† y yec'o c'a chuka' ri xeruc'achojsaj ca chiri'.

3 Y yac'ari' tek yec'o achi'a' fariseos ri xe'apon riq'ui ri Jesús, riche (rixin) chi niquitojtobej y nitzak ta pa quik'a'. Y rumari' xquic'utuj c'a chare: ¿Utz cami chi jun achi nujech ri' riq'ui ri

‡ **18:25** Ro. 3.19, 20; 5.8. § **18:26** Ez. 18.22; Lc. 15.19. * **18:33** Ef. 4.32. † **18:35** Pr. 21.13. ‡ **18:35** Mt. 6.12; Mr. 11.26. * **19:1** Mr. 10.1-12; Jn. 10.40. † **19:2** Mt. 12.15; Mr. 6.55.

rixjayil‡ ruma xabachique ta chi
mac nuben ri rixjayil? xecha'.
4 Yac'a ri Jesús xubij c'a chique
ri achi'a' ri': ¿La ma isiq'uin ta
c'a riyix chupan ri ruch'abel ri
Dios ri nubij wi chi ri Dios can
pa rutiquiribel pe tek can pa c'ulaj
xeruben? Can ma ruyon ta c'a ri
achi, y chuka' ma ruyon ta ri ixok.§
5 Y xubij chique: Rumari' ri achi
man chic c'a quiq'ui ta rute' rutata'
xtic'oje' wi. Xa xtiquic'uaj c'a qui'
riq'ui ri rixjayil,* y chi ye ca'i' xa
jun† c'a ri xtiquiben. 6 Rumari' tek
quic'uan chic qui', man chic ye ca'i'
ta c'a winek, ma que ta chic ri', xa
jun xtiquiben. Rumac'ari' ri can
ye tunun chic ruma ri Dios, majun
winek ri tijacho ta quiche (quixin).
Queri' ri tz'ibatajnek ca, xcha' ri
Jesús.
7 Y ri fariseos xquic'utuj c'a chare
ri Jesús: Wi ma utz ta chi queri' ni-
ban, ¿achique c'a ruma tek ri Moisés
xubij chi ri achi, utz nutz'ibaj jun
wuj‡ y tubij chupan chi xquijech
qui' riq'ui ri rixjayil y tuya' chare ri
ixok y tuya' ca?
8 Y ri Jesús xubij c'a chique ri
achi'a' ri': Ruma chi can cowirnek§
ri iwánima riyix chi ma ninimaj ta
ri Dios, xa rumac'ari' tek ri Moisés
xuya' k'ij chi nijech ca ri iwixjaylal.
Yac'a ri pa rutiquiribel pe xa ma
que ta ri' xbanatej. 9 Riyin can nbij
wi c'a chiwe chi xabachique achi ri
nujech ri' riq'ui ri rixjayil* y xa ma
ruma ta chi ri ixok xuc'om ruwech
jun chic achi; wi ri achi ri' nuc'om
chic pe jun ixok, ri achi ri' nimacun
chuwech ri Dios.† Y wi c'o c'a jun
achi ri nuc'uan el ri ixok ri jachon
ca ruma ri rachijil, chuka' ri achi ri'
nimacun chuwech ri Dios, xcha' ri
Jesús.
10 Y ri discípulos xquibij c'a chare
ri Jesús: Wi jun achi can majun chic
modo nujech ri' riq'ui ri rixjayil,
xa más ta utz chi ri achi man ta
nucanoj rixjayil,‡ xecha'.
11 Y ri Jesús can yac'ari' tek
xubij chique ri rudiscípulos: Ma
quinojel ta yecoch'o chi man
ta xtic'oje' quixjayil, ruma ma
quinojel ta yatajnek chique chi
man ta xquec'ule'.§ 12 Y can yec'o
na wi achi'a' ri can c'a pa calaxic
pe riq'ui ri quite' tek xk'alajin yan
chi ma xtiquicanoj ta ixok. Yec'o
chuka' achi'a' ri ye queri', xa ruma
chi xa banon chique cuma ri ye
ajk'omanel. Y yec'o chuka' achi'a' ri
ye queri', xa ruma chi xa yec'a riye'
ri xech'obo chi ma niquicanoj ta
ixok, riche (rixin) chi yesamej jabel
pa rusamaj ri Dios* y yequito' ri
winek ri ye'oc pa rajawaren ri caj.
Ri jun c'a ri can nuna' chi nicowin
nic'oje' ruyonil, man c'a tucanoj ta
ixok riche (rixin) chi ntoc rixjayil,
xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xeruben bendecir ri ac'ala'

13 Y yec'o c'a ac'ala' ri xe'uc'uex
apo chuwech ri Jesús, chi nuya'
ta el ri ruk'a' pa quiwi' y tuc'utuj
chuka' ri rubendición ri Dios
pa quiwi' ri ac'ala' ri'. Yac'a ri
discípulos xa xechapon chique ri
winek chi ma quequic'om ta pe ri
ac'ala'.† 14 Yac'a ri Jesús xa xubij
c'a chique ri rudiscípulos: Tiya' k'ij
chique ri ac'ala' chi yepe wuq'ui
riyin, y ma que'ik'et ta. Ruma ri
xque'oc pa rajawaren ri caj, xaxu
(xaxe) wi ri winek ri ye achi'el re
ac'ala' re'.‡
15 Y tek ri Jesús ruya'on chic
ruk'a' pa tak quiwi' ri ac'ala', Riya'
xbe, xuya' c'a ca ri lugar ri'.

‡ **19:3** Mt. 5.31; 1 Co. 7.10-16. § **19:4** Gn. 1.27; 5.2; Mal. 2.15; Mr. 10.6. * **19:5** Gn. 2.24. † **19:5** Mr. 10.9; Ef. 5.29-32; 1 Co. 6.16. ‡ **19:7** Dt. 24.1-4; Mt. 5.31. § **19:8** Jer. 6.16; He. 3.15. * **19:9** 1 Co. 7.10, 11. † **19:9** Mt. 5.32; Mr. 10.11; Lc. 16.18. ‡ **19:10** Gn. 2.18; Pr. 5.15-19; 1 Co. 7.1, 8; 1 Ti. 4.3. § **19:11** 1 Co. 7.7, 9. * **19:12** 1 Co. 7.32, 34; 9.5, 15. † **19:13** Mr. 10.13; Lc. 18.15. ‡ **19:14** Mt. 18.3; 1 P. 2.2.

Tek jun c'ajol achi ri c'o q'uiy rubeyomal xbetzijon riq'ui ri Jesús

16 Y c'o c'a jun c'ajol achi ri
xapon riq'ui ri Jesús y xubij: Riyit
ri can yit utzilaj Tijonel, tabij c'a
chuwe: ¿Achique c'a ri rajawaxic
chi nben riyin riche (rixin) chi ntoc
ta wuche (wixin) ri c'aslen§ riche
(rixin) xtibe k'ij xtibe sek? xcha'
chare ri Jesús.

17 Y ri Jesús xubij chare: ¿Achique
c'a ruma tek nabij utz chuwe riyin?
Ruma majun winek ri utz ta, xa can
xu (xe) wi c'a Jun ri utz y ri' ya ri
Dios. Wi riyit can nawajo' c'a yat-
apon chupan ri c'aslen riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek, can que'animaj
c'a ri pixa',* xcha' chare.

18 Y xpe ri c'ajol achi ri aponak
riq'ui ri Jesús xuc'utuj c'a: ¿Achique
c'a chi pixa' ri'? xcha'. Y ri Jesús
xubij chare: Ri pixa' ri' ya ri ma
cacamisan ta;† riyit achi ri c'o aw-
ixjayil, ma tacanoj ta jun chic ixok;
ma catelek' ta, ma tatz'uc ta tzij
chrij jun chic winek. 19 Chuka'
taya' quik'ij‡ ri ate' atata'. Y achi'el
nawajo' ka awi' riyit, queri' chuka'
que'awajo' ri awuc' awach'alal.§
Ye pixa' ri', xcha' ri Jesús.

20 Y ri c'ajol achi xubij c'a chare ri
Jesús: C'a yin co'ol na tek nchapon
pe rubanic ronojel ri'. ¿Achique ta
c'a ri nic'aj chic ri ma nbanon ta?
xcha'.

21 Y ri Jesús xubij c'a chare:
Wi riyit nawajo' chi can tz'aket*
nuben ri ac'aslen chuwech ri Dios,
jet, jac'ayij† c'a ri c'o awuq'ui y ri
rajel taya' chique ri pobres,‡ riche
(rixin) chi queri' nic'oje' abeyomal
chila' chicaj.§ Y catam pe wuq'ui y
quinatzekelbej, xcha' ri Jesús.

22 Tek ri c'ajol achi xrac'axaj c'a
ri ch'abel ri xubij ri Jesús, nibison
ránima xtzolin el, ruma q'uiy ri be-
yomel c'o riq'ui y ma nrajo' ta ntel
pa ruk'a'.

23 Can yac'ari' tek ri Jesús xubij
chique ri rudiscípulos: Wacami can
nbij wi c'a chi can kitzij wi chi
c'ayef (cuesta) chi jun beyon* ntoc
pa rajawaren ri caj. 24 Y can nbij
c'a chiwe chi xa ma can ta c'ayef
(cuesta) chi nik'ax ri jun chicop ri
camello rubi' pa ti rachek jun bak
riche (rixin) t'iso'n (tz'iso'n), que
chuwech chi ntoc jun beyon pa ra-
jawaren ri Dios, xcha' ri Jesús.

25 Y tek ri rudiscípulos ri Jesús
xquic'axaj ri ch'abel ri', xsach
quic'u'x. Y niquibila' c'a chiqui-
wech: Wi can achi'el ri xubij,
¿achique ta c'a jun ri xticolotej?
yecha'.

26 Ri Jesús xerutzu' apo ri rud-
iscípulos y xubij chique: Ma tich'ob
ta queri'. Ri winek ma yecowin ta
niquicol qui', yac'a ri Dios ronojel
nicowin nuben,† xcha' chique.

27 Y yac'ari' tek ri Pedro xubij
c'a chare ri Jesús: Riyit aweta-
man chi riyoj kaya'on ca ronojel
ri c'o kiq'ui,‡ riche (rixin) chi yit
katzekelben.§ ¿Y achique c'a ri
xtikach'ec riyoj rumari'? xcha'.

28 Ri Jesús xubij c'a: Can kitzij c'a
nbij chiwe chi tek xtapon ri k'ij tek
ronojel c'ac'ac' chic rubanic,* riyin
ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol
c'o chic c'a nuk'ij nuc'ojlen y
xquitz'uye' pa jun ch'aquet† riche
(rixin) chi nk'et tzij. Y yac'a chuka'
ri' tek riyix ri xixtzekelben wuche
(wixin), xquixtz'uye' pa cablajuj
ch'aquet riche (rixin) chi nik'et
tzij pa quiwi' ri cablajuj tinamit ri

§ **19:16** Mt. 7.14; Lc. 10.25. * **19:17** Lv. 18.5. † **19:18** Ex. 20.13; Dt. 5.17. ‡ **19:19** Ex. 20.12; Mt. 15.4; Ef. 6.1, 2. § **19:19** Lv. 19.18; Ro. 13.9; Ga. 5.14; Stg. 2.8. * **19:21** Mt. 5.48. † **19:21** Hch. 2.45. ‡ **19:21** Hch. 4.34; 1 Ti. 6.18. § **19:21** Lc. 12.33; 16.9. * **19:23** Mr. 10.23-27; 1 Ti. 6.9. † **19:26** Gn. 18.14; Job 42.2; Jer. 32.17; Mr. 10.27. ‡ **19:27** Lc. 14.33. § **19:27** Mt. 4.20; 9.9; Mr. 1.17-20; 10.28; Lc. 5.11; 18.28. * **19:28** 2 Co. 5.17. † **19:28** 1 Co. 6.2; Ap. 2.26. ‡ **19:28** Lc. 22.30.

yec'o pa rucuenta ri Israel.‡ 29 Y xabachique winek ri wuma c'a riyin ruya'on ca rachoch, ruya'on ca rach'alal ye c'ajola' o k'opoji', rute' rutata', rixjayil, ralc'ual o rulef, q'uiy c'a ri xtuc'ul; can pa ciento c'a mul ri xtuc'ul. Y xtiyatej chuka' ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. 30 Y c'o ri yec'o nabeyel ri xquecanaj c'a pa ruq'uisbel. Y c'o ri yec'o pa ruq'uisbel ri xquec'oje' pa nabey,§ xcha' ri Jesús.

20

Ri c'ambel tzij chiquij ri mozos ri junan cajel xquic'ul

1 Ri rajawaren ri caj can junan c'a riq'ui achi'el nuben jun achi tata'aj pa jun jay ri xel el ri nimak'a' chiquicanoxic mozos, riche (rixin) chi yerutek pa rulef ri ruticon ruwech riq'ui uva. 2 Tek ri achi ri' xeril c'a ri mozos y tek ch'onak chic quiq'ui chi niquich'ec jojun denario ri jun k'ij, c'ac'ari' xerutek chusamajixic ri rulef ri ruticon ruwech riq'ui uva. 3 Achi'el xa pa tak a las nueve ri nimak'a' ri', riya' xel chic el jun bey y xerutz'et c'a chi chiri' pa c'aybel yec'o mozos ri ma quilon ta quisamaj. 4 Riya' xubij c'a chique: ¿Niwajo' isamaj? Wi niwajo', quixbiyin c'a chuka' riyix, quixbesamej pa nujuyu' ri nuticon ruwech riq'ui uva, y riyin xtintoj c'a chiwe ri ruc'amon chi nich'ec, xcha' chique. Y ri mozos ri' can xebe c'a pa samaj. 5 Ri tata'aj c'a, ri rajaf ri ulef, can queri' c'a chuka' ri xubanala' quiq'ui ri nic'aj chic mozos ri xeril tek xel el achi'el xa pa nic'aj k'ij y achi'el xa pa tak a las tres ri tikak'ij. Riya' xerutek c'a ri mozos pa rusamaj y xubij chique chi can xtuya' wi c'a chique ri ruc'amon chi niquich'ec. 6 Y achi'el xa pa tak a las cinco ri tikak'ij riya' xel chic el jun bey y xeberila' c'a pe nic'aj chic mozos. Y riya' xubij c'a chique ri mozos ri': ¿Achique c'a ruma tek ma iwilon ta el isamaj y chi jun k'ij re yixc'o wawe'? xcha' chique. 7 Y ri mozos ri' xquibij c'a: Majun xya'o kasamaj, xecha'. Y ri tata'aj rajaf ri ulef xubij c'a chique ri mozos ri': Quixbesamej c'a chuka' riyix pa nujuyu' ri nuticon ruwech riq'ui uva y xtintoj c'a chiwe ri ruc'amon chi nich'ec, xcha' chique. Y ri mozos ri' can xebe c'a pa samaj.

8 Yac'a tek xka ka ri k'ij, xpe ri rajaf ri ulef ri ticon ruwech riq'ui uva, xubij c'a chare ri uc'uey quiche (quixin) ri rumozos: Que'asiq'uij (que'awoyoj) pe quinojel ri mozos y que'atojo' el.* Nabey c'a que'asiq'uij (que'awoyoj) pe ri mozos ri xe'oka pa ruq'uisbel, y yec'a ri mozos ri xe'oka pa nabey yeri' ri xqueruq'uisbej ca, xcha' riya'. 9 Tek ri mozos ri xe'oc pa samaj ri pa tak a las cinco ri tikak'ij xe'apon riche (rixin) chi yetoj pe, jun puek ri nibix denario chare ri xbequic'ulula' pe, ruma queri' ri ruraybel ri rajaf ri ulef chi xuya' chique. 10 Y tek xe'apon c'a ri mozos ri xe'oc pa samaj nabey riche (rixin) chi yebetoj pe, xquich'ob chi riye' más q'uiy cajel xtiquic'ul que chiquiwech ri nic'aj chic ri xa majun k'ij ta ri xesamej. Yac'a tek xquic'ul ri cajel, yac'ari' tek xquitz'et chi riye' chuka' xa jun puek ri nibix denario chare ri xquic'ul. 11 Tek ri mozos ri' xquic'ul ri cajel y xquitz'et chi xa junan ri xquic'ul quiq'ui ri nic'aj chic, xexebexot (xexebeloj) chrij ri tata'aj. 12 Ri mozos ri' niquibij c'a: Ri ye ruq'uisbel mozos xe'oc pa samaj, y xa jun hora oc xesamej, y riyit can junan xaben chake quiq'ui riye', tek riyoj can jun k'ij xojsamej y xojc'oje' chuxe' ri

§ **19:30** Mt. 20.16; Mr. 10.31. * **20:8** Lv. 19.13.

ruc'atanal ri k'ij, yecha' c'a. 13 Y ri rajaf ri samaj xubij c'a chare jun chique ri mozos ri': Riq'ui ri junan xentoj ri nic'aj chic mozos majun itzel ta xinben chawe riyit. Ruma awuq'ui riyit xkaya' chkawech chi jun denario ri nya' chawe. ¿Ninatej chawe? 14 Wacami riyit xaxu (xaxe wi) c'a tac'uaj la arajil y utz yabe. Y yac'a chique ri mozos ri c'a pa ruq'uisbel xe'oc pa samaj, can pa wánima c'a riyin xpe wi tek xinya' el ri cajel achi'el ri awajel riyit. 15 Ruma ronojel ri c'o wuq'ui riyin, can pa nuk'a' c'a riyin c'o wi riche (rixin) chi nben† achique ri nwajo' nben riq'ui. ¿O riyit xa itzel nana' chuwe tek riyin xa utz nuna'oj nben quiq'ui ri nic'aj chic?‡ xcha'. 16 Y quec'ari', c'o ri yec'o nabeyel ri xquecanaj c'a pa§ ruq'uisbel. Y c'o ri yec'o pa ruq'uisbel ri xquec'oje' pa nabey, ruma ye q'uiy ri ye siq'uin (oyon),* xa yac'a ri ma ye q'uiy ta ri ye cha'on,† xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xunataj chic jun bey chi xticamisex

17 Ri Jesús y ri cablajuj rudiscípulos y ri nic'aj chic winek ri ye benak quiq'ui, quichapon el bey riche (rixin) chi ye jotol el pa tinamit Jerusalem.‡ Y yac'ari' tek ri Jesús xeruc'uaj el juba' quela' pa quiyonil ri rudiscípulos ruma c'o c'a ri nrajo' nubij chique. 18 Riya' xubij c'a: Riyix iwetaman chi pa tinamit Jerusalem kachapon wi el bey, y ya ri chiri' xquijach wi el riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol. Xquijach§ na pa quik'a' ri principali' tak sacerdotes y pa quik'a' ri aj tz'iba'. Y riye' xtiquibij c'a chi can quicamisex. 19 Y chuka' xquinquijech el pa quik'a' winek* ri xa ma ye israelitas ta. Y ri winek ri' xquetze'en chuwij, xquinquich'ey y c'ac'ari' xquinquibajij chuwech jun cruz riche (rixin) chi yinquicamisaj. Pero pa rox k'ij xquic'astej c'a pe, xcha' ri Jesús.

Ri xuc'utuj ri quite' ri Jacobo y ri Juan

20 Y ri ye ca'i' discípulos ri ye ruc'ajol ri achi ri Zebedeo rubi',† xejel apo riq'ui ri Jesús,‡ cachibilan ri quite'.§ Y ri quite' xxuque' xmaje' ka chuwech ri Jesús riche (rixin) chi nuc'utuj jun utzil chare. 21 Ri Jesús xubij c'a chare ri te'ej ri': ¿Achique c'a ri nawajo'? xcha' chare. Y ri ixok xubij c'a chare ri Jesús: Riyin nwajo' c'a chi tek yitc'o chic pan awajawaren, can tabana' c'a chi re ye ca'i' wal re' yetz'uye' ta apo awuq'ui;* jun ta c'a ri pan awajquik'a' y jun ta c'a ri pan awajxocon, xcha'.

22 Y yac'ari' tek ri Jesús xubij chique ri ye ca'i' ral ri ixok ri': Riyix ma iwetaman ta c'a ri nic'utuj chuwe. ¿La nicoch'† cami riyix achi'el ri xtiban chuwe riyin? ¿Y la nicoch' cami chuka' riyix jun tijoj pokonal achi'el ri xtink'axaj riyin?‡ xcha' ri Jesús. Y riye' xquibij c'a: Nikacoch', xecha' chare.

23 Y ri Jesús xubij chic c'a chique: Can kitzij wi c'a chi riyix xticoch' na wi achi'el ri xtiban chuwe riyin. Chuka' can xticoch' jun tijoj pokonal§ achi'el ri xtink'axaj riyin. Yac'a ri nic'utuj chuwe, chi riyix niwajo' chi jun nitz'uye' ri pa wajquik'a'* y jun nitz'uye' ri pa wajxocon, ri' ma pa nuk'a' ta riyin c'o wi chi nya' chiwe. Ruma ri nic'utuj riyix, ri' xa quiche (quixin)

† **20:15** Ro. 9.20, 21. ‡ **20:15** Jon. 4.1. § **20:16** Mt. 19.30. * **20:16** Lc. 14.24. † **20:16** Mt. 22.14. ‡ **20:17** Jn. 12.12. § **20:18** Mt. 16.21. * **20:19** Mt. 27.2; Jn. 18.28; Hch. 3.13. † **20:20** Mt. 4.21. ‡ **20:20** Mr. 10.35. § **20:20** Mt. 27.56; Mr. 15.40. * **20:21** Mt. 19.28. † **20:22** Mt. 26.39; Mr. 14.36; Jn. 18.11. ‡ **20:22** Lc. 12.50. § **20:23** Ro. 8.17; Ap. 1.9. * **20:23** Mt. 25.34.

chic c'a ri xtubij ri Nata' chi utz chi xquetz'uye' chiri', xcha' ri Jesús.

24 Y yac'a tek ri lajuj chic discípulos xquic'axaj ri xbitej ka, xpe c'a coyowal chique ri ye ca'i' discípulos ri cach'alal qui'. 25 Can yac'ari' tek ri Jesús xerusiq'uij (xeroyoj) ri rudiscípulos y xubij c'a chique: Riyix jabel iwetaman chi re wawe' chuwech re ruwach'ulef ri ye aj k'atbel tak tzij, yeri' ri yec'o pa quiwi' ri winek, y ruma chi can c'o quik'atbel tzij pa quiwi' ri winek, rumari' niquina' chi can yec'a riye' ri ye cajaf ri winek. Xa can xu (xe) wi c'a ri c'o quik'ij ri yebin ri c'o chi niban.† 26 Yac'a ri chicojol riyix jun wi chic. Ruma ri nrajo' chi nic'oje' ruk'ij chicojol, xa tuch'utinirisaj ri', y querunimaj querilij‡ ri nic'aj chic. 27 Wi c'o jun chiwe riyix ri nrajo' chi ya riya' ri nabey, xa tuch'utinirisaj ri',§ querunimaj querilij ri nic'aj chic. 28 Can achi'el nben riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol. Riyin ma xipe ta riche (rixin) chi ye ri winek yebano samaj pa nucuenta riyin. Riyin xipe riche (rixin) chi nben ri samaj ri nic'atzin chi nben pa quicuenta* ri winek, y can nya' wi' pa camic riche (rixin) chi queri' ye q'uiy ri yecolotej,† xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xeruc'achojsaj ye ca'i' moyi'

29 Ri Jesús y ri rudiscípulos yac'a tek quichapon‡ el elen pa tinamit Jericó, y sibilaj c'a ye q'uiy winek ri ye tzekelbeyon el riche (rixin), 30 can yac'ari' tek ye ca'i' moyi'§ ye tz'uyul chuchi' ri bey xquic'axaj c'a chi ri Jesús yari' ri nik'ax el queri', y riye' xquirek quichi' y xquibij c'a: Riyit Ajaf, ri yit ralc'ual ca ri rey David, tajoyowaj* c'a kawech ruma re kabanon, xecha'.

31 Y ri winek xequik'il c'a ri moyi' ri' chi ma tiquirek ta chic quichi'. Yac'a riye' xa más niquirek quichi' y xquibij: Riyit Ajaf, ri yit ralc'ual ca ri rey David, tajoyowaj c'a kawech ruma re kabanon, xecha'.

32 Y ri Jesús xrac'axaj c'a ri quich'abel. Rumari' Riya' xpa'e' c'a y xerusiq'uij (xeroyoj). Y xubij chique: ¿Achique c'a niwajo'? xcha'.

33 Riye' xquibij c'a chare ri Jesús: Ajaf, riyoj nikajo' c'a chi yojtzu'un, xecha'.

34 Ri Jesús ruma xujoyowaj c'a quiwech ri ye ca'i' achi'a' moyi' ri', can yac'ari' tek xuchop ri runak' tak quiwech, y riye' xetzu'un c'a. Y xquitzekelbej chuka' el ri Jesús.

21

Ri xbanatej tek ri Jesús xoc apo pa tinamit Jerusalem

1 Y ri Jesús, y ri ye rudiscípulos y ri nic'aj chic winek ri ye benak quiq'ui, xa juba' chic c'a nrajo' chi ma ye'apon pa tinamit Jerusalem, ruma xa can pa tinamit Betfagé chic yec'o wi, tinamit ri c'o chunakajal ri juyu' Olivos.* Y xpe c'a ri Jesús xerutek c'a el ye ca'i' rudiscípulos.† 2 Riya' xubij c'a el chique: Quixbiyin apo chupan la jun aldea la nitzu' apo chila', y can xu (xe) wi xquixoc apo, xtiwil jun ti alaj bur ri ximil ca chiri' riq'ui ri rute'. Tiquira' c'a pe ri te'ej y que'ic'ama' pe chi ye ca'i' chuwe. 3 Y wi c'o c'a jun xtibin pe chiwe chi achique ruma yixtajin ye'iquir, tibij c'a ca chare: Nic'atzin chare ri Ajaf,‡ y xa chanin xque'orutzolij ca, quixcha' ca, xe'uche'ex el ruma ri Jesús.

4 Ronojel re' nibanatej ruma queri' tz'iban ca ruma ri jun

† **20:25** Lc. 22.25. ‡ **20:26** Mt. 23.11; Mr. 9.35; 10.43; 1 P. 5.3. § **20:27** Mt. 18.14. * **20:28** Jn. 13.4; Fil. 2.7. † **20:28** Mt. 26.28. ‡ **20:29** Mr. 10.46-52; Lc. 18.35-43. § **20:30** Mt. 9.27. * **20:30** Sal. 145.8; He. 4.15. * **21:1** Zac. 14.4. † **21:1** Mr. 11.1; Lc. 19.29. ‡ **21:3** Sal. 24.1.

profeta ri xk'alajsan ri ruch'abel
ri Dios ojer ca. Ri rutz'iban c'a ca
riya', nubij:
5 Tiya' c'a rutzijol chique ri winek
ye riche (rixin) ri tinamit
Sion,§
chi ri qui-Rey yac'are' petenak.
Ri qui-Rey can ch'uch'uj wi c'a
ránima. Y Riya' ch'ocol pe
chrij jun ti bur.
Can chrij wi c'a jun ti alaj bur
ch'ocol wi pe.
Ri ti alaj bur ral c'a jun chicop*
riche (rixin) ejka'n.
Quec'ari' ri tz'ibatal ca.
6 Y ri ca'i' discípulos xebe c'a,† y
xquiben wi ri bin el chique ruma
ri Jesús. 7 Xquic'om c'a pe ri ti
alaj bur rachibilan ri rute', c'ac'ari'
ri discípulos xquiya' ri quitziak‡
chiquij ri bur riche (rixin) chi ri
Jesús xch'oque' el chrij. 8 Y ri
ye tzeketel chrij ri Jesús sibilaj
ye q'uiy. Y juba' ma quinojel
chique riye' ri xquiriq'uila' ri
nima'k tak quitziak pa rubey ri
Jesús riche (rixin) chi niquiya'
ruk'ij. Y nic'aj chic winek ruma
can niquiya' chuka' ruk'ij ri Jesús
xebequic'amala' pe ruxak tak che'§
ri can riche (rixin) wikbel, riche
(rixin) chi xequiric' pa rubey. Y
quec'ari' niquibanala' ye benak.
9 Y ri winek c'a ri ye nabeynek
chuwech ri Jesús y ri yec'o ca chrij,
can riq'ui c'a ronojel quichuk'a'
niquibij: ¡Matiox chi petenak
ralc'ual ca ri rey David!* ¡Riya' can
banon pe bendecir ruma ri Ajaf
Dios! ¡Y can pa rubi' ri Ajaf Dios†
petenak wi! ¡Matiox chare ri Dios ri
c'o chila' chicaj! yecha' c'a.
10 Yac'a tek ri Jesús ntoc apo ri
pa tinamit Jerusalem,‡ xepe c'a
ri winek xquimol apo qui' chanin
chutz'etic ri Jesús. Y ri winek ri'
niquibila' c'a: ¿Achique c'a chi achi
re'? yecha'.
11 Y yec'o c'a nic'aj chic ri xe-
bin: Re' yare' ri Jesús, ri profeta§
ri nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios ri
nipe pa tinamit Nazaret; tinamit ri
c'o pa rucuenta ri Galilea, yecha'.

Tek ri Jesús xerokotaj pe ri yetajin yec'ayin y ri yelok'onaj pa rachoch ri Dios

12 Y ri Jesús xoc c'a pa rachoch ri
Dios* ri c'o pa tinamit Jerusalem. Y
tek xerutz'et ri winek chi achi'el
c'aybel quibanon chare rachoch
ri Dios, xerokotaj c'a pe quinojel
ri yetajin yec'ayin y ri yelok'onaj
chiri'. Y ri aj q'uexoy tak puek
xerutecmayila' ca ri quimesas,†
y queri' chuka' xuben chique ri
quich'acat ri yetajin yec'ayin palo-
max. 13 Ri Jesús xubij c'a chique
ri winek ri': Chupan ri ruch'abel
ri Dios ri tz'ibatal ca nubij chi ri
wachoch, jay‡ riche (rixin) oración.
Yac'a riyix xa achi'el jul quiche
(quixin) alek'oma'§ ibanon chare,
xcha' ri Jesús chique.
14 Y tek ri Jesús c'o c'a pa
rachoch* ri Dios, yec'o c'a winek
ye moyi'† y yec'o chuka' ri ma
yecowin ta yebiyin ruma chi ye
cojo,‡ ri xe'apon riq'ui Riya', riche
(rixin) chi yeruc'achojsaj el. Y Riya'
can xeruc'achojsaj wi el.§ 15 Yac'a
ri principali' tak sacerdotes y ri
ye aj tz'iba' xpe coyowal, ruma ri
Jesús q'uiy milagros ri yerubanala',
y ruma chuka' ri ac'ala' riq'ui
c'a quichuk'a' niquibila' chiri' pa
rachoch ri Dios: ¡Matiox chi xoka
ralc'ual* ca ri David! yecha'. Y ya

§ **21:5** Is. 62.11. * **21:5** Zac. 9.9. † **21:6** Mr. 11.4. ‡ **21:7** 2 R. 9.13. § **21:8** Lv. 23.40; Jn. 12.13. * **21:9** Mt. 22.42; Mr. 12.35-37; Lc. 18.38; Ro. 1.3. † **21:9** Sal. 118.26; Mt. 23.39. ‡ **21:10** Mr. 11.15; Lc. 19.45. § **21:11** Jn. 6.14. * **21:12** Mal. 3.1, 2; Mr. 11.11. † **21:12** Jn. 2.13-15. ‡ **21:13** Is. 56.7. § **21:13** Jer. 7.11; Mr. 11.17; Lc. 19.46. * **21:14** Hch. 3.1-10. † **21:14** Is. 35.5. ‡ **21:14** Mt. 11.4, 5. § **21:14** Hch. 10.38. * **21:15** Is. 11.1; Mt. 22.42; Jn. 7.42.

c'a ri' ri xyaco coyowal. 16 Xepe ri principali' tak sacerdotes y ri achi'a' aj tz'iba', xquibij c'a chare ri Jesús: ¿Nawac'axaj c'a ri yetajin chubixic ri ac'ala'? xecha'. Y xpe ri Jesús xubij chique ri achi'a' ri': Ja' (je), nwac'axaj. Y riyix, ¿la majun bey cami isiq'uin chupan ri ruch'abel ri Dios tek nubij:

Riyit Dios can abanon chique ri ac'ala' y chique ri c'a yetz'uman† na chi ntel ch'abel pa quichi' riche (rixin) chi nac'ul ak'ij ac'ojlen?

Quec'ari' nubij ri ruch'abel ri Dios, xcha' ri Jesús chique ri achi'a' ri'.
17 Y ri Jesús xeruya' c'a ca chiri' ri achi'a' ri'. Riya' xel el ri pa tinamit Jerusalem y xbe c'a pa tinamit Betania.‡ C'a chiri' c'a xbe wi riche (rixin) chi xbe'uxlan ri jun ak'a' ri'.

Tek ri Jesús xubij chare ri juwi' che' ri higo rubi' chi majun bey chic xtiwachin ta

18 Y nimak'a' ri ruca'n k'ij, tek ruchapon bey riche (rixin) chi nitzolin pa tinamit Jerusalem, ri Jesús xpe runumic.§ 19 Y tek benak, Riya' xutz'et c'a juwi' che' ri higo rubi' tiquil chunakajal ri bey. Xbe c'a apo chuxe' chucanoxic ruwech, pero xa majun ruwech c'o ta, xa ruyon ruxak c'o. Yac'ari' tek ri Jesús xubij chare ri che': Majun bey chic c'a xcawachin ta. Y ri juwi' che' ri' can chanin xchaki'j ka. 20 Tek ri rudiscípulos ri Jesús xquitz'et chi chaki'j chic ri juwi' che' higo rubi',* xquibila' chiquiwech: ¿Achique c'a rubanic la' chi can chanin xchaki'j ka re juwi' che' re'? xecha'.
21 Xpe ri Jesús xubij c'a chique: Can kitzij nbij chiwe, chi wi riyix can nicukuba'† ic'u'x riq'ui ri Dios y ma nuben ta ca'i' ic'u'x, can xquixcowin c'a niben achi'el xinben riyin chare re jun higo re'. Y ma xu (xe) ta wi re' ri xquixcowin xtiben, xa can xquixcowin nibij chare re juyu' re' chi tel el wawe' y tik'ax chupan ri mar, y can quec'ari' ri xtibanatej. 22 Can ronojel wi c'a ri nic'utuj chare ri Dios, wi riyix can ninimaj chi nic'ul, can xtic'ul wi c'a.‡

Yec'o ri yec'utun chare ri Jesús chi achique xya'o k'atbel tzij pa ruk'a'

23 Y tek ri Jesús c'o chic pa rachoch ri Dios y nuc'ut chic ri ruch'abel ri Dios chiquiwech ri winek, ri principali' tak sacerdotes y ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij chiquicojol ri winek, xe'apon apo riq'ui ri Jesús y xquic'utuj c'a chare:§ ¿Achique chi k'atbel tzij* c'o pan ak'a' riche (rixin) chi xe'awokotaj el ri winek ri yec'ayin re pa rachoch ri Dios? ¿Y achique chuka' xya'o ri k'atbel tzij ri' pan ak'a' chi ye'abanala' quere'? xecha' chare.
24 Xpe ri Jesús xubij c'a chique ri achi'a' ri': Riyin c'o c'a chuka' jun ri nwajo' nc'utuj chiwe, y wi riyix xtibij chuwe, riyin chuka' xtinbij c'a chiwe achique ri yayon pe k'atbel tzij pa nuk'a' chi yenbanala' quere'.† 25 Y yac'ari' tek ri Jesús xuc'utuj c'a: ¿Ri Juan xtak pe ruma ri Dios riche (rixin) chi xeruben bautizar ri winek? ¿O xa ye ri winek xebin chare chi xuben queri'? xcha' ri Jesús. Y ri principali' tak sacerdotes y ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij xquibila' c'a chiquiwech: ¿Achique c'a xtikabij chare wacami? xecha' ka. Ruma wi nikabij chi ri Juan ya ri Dios ri takayon pe, ri Jesús xa xtubij c'a chake chi achique c'a

† **21:16** Sal. 8.2. ‡ **21:17** Mr. 11.1-11; Jn. 11.18; 12.1-8. § **21:18** Mr. 11.12-14. * **21:20** Mr. 11.20, 21. † **21:21** Mt. 17.20; Mr. 11.23; Lc. 17.6; Stg. 1.6. ‡ **21:22** Mt. 7.7; Mr. 11.24; Lc. 11.9; Stg. 5.16. § **21:23** Lc. 20.21. * **21:23** Ex. 2.14; Hch. 4.7; 7.17. † **21:24** Job 5.13.

ruma tek ma xinimaj ta ri xubij.
26 Y wi nikabij chi xa winek xebin chare ri Juan chi xuben queri', c'o ruc'ayewal nuc'om pe chake riyoj, ruma ri winek xqueyacatej pe chikij. Ruma quinojel ri winek quetaman wi chi ri Juan can jun profeta‡ ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios, xecha' c'a ka chiquiwech.
27 Y yac'ari' tek xquibij apo chare ri Jesús: Riyoj ma ketaman ta, xecha' apo. Y ri Jesús can yac'a chuka' ri' xubij chique ri achi'a' ri': Ruma c'a chi riyix ma xixcowin ta xibij chuwe, queri' c'a chuka' riyin ma xtinbij ta chiwe achique yayon k'atbel tzij pa nuk'a' chi yicowin yenbanala' quere', xcha' ri Jesús.

Ri c'ambel tzij chiquij ri ye ca'i' c'ajola'

28 Yac'ari' tek ri Jesús xubij chic c'a chique ri achi'a' ri': ¿Achique nibij riyix chrij re xtinbij chiwe? C'o c'a jun achi yec'o ca'i' ruc'ajol. Y ri tata'aj ri' xapon c'a nabey riq'ui ri jun, y xubij chare: Wacami, jabana' juba' kasamaj, ri acuchi (achique) katicon wi ri uva, xcha' chare.
29 Xpe ri c'ajolaxel ri' xubij c'a chare ri rutata':§ Riyin ma yibe ta, xcha'. Pero xtzolin pe ruc'u'x* ruma xuch'ob chi ma utz ta ri ch'abel ri xubij y xbe c'a pa samaj.†
30 Y ri tata'aj xapon c'a chuka' riq'ui ri jun chic ruc'ajol, y xubij chare chi tibe pa samaj. Y ri c'ajolaxel ri' xubij chare ri rutata': Táta, yare' yibe, xcha'. Yac'a ri c'ajolaxel ri' xa ma xbe ta‡ pa samaj.
31 Y c'ac'ari' ri Jesús xuc'utuj: ¿Achique chique ri ye ca'i' ri' ri xbano ri ruraybel ri rutata'? xcha'. Y ri achi'a' ri' xquibij c'a: Ri xbano ri ruraybel ri rutata' ya ri nabey, xecha'. Y ri Jesús xubij c'a chique: Can kitzij c'a nbij chiwe chi xa ye ri c'utuy tak alcawal y ri ixoki'§ ri ma utz ta c'aslen quic'uan, xa yeri' ri xque'oc nabey pa rajawaren ri Dios, que chiwech riyix, ruma riye' xtzolin pe quic'u'x.
32 Ri Juan ri Bautista* tek xpe, riya' xuc'ut c'a jun chojmilaj bey chiwech,† yac'a riyix xa ma xinimaj ta. Xaxu (xaxe wi) ri c'utuy tak alcawal‡ y ri ixoki' ri ma utz ta quic'aslen, xaxu (xaxe) wi riye' ri xeniman. Yac'a riyix, astape' xitz'et ri' xa ma xtzolin ta pe ic'u'x riche (rixin) chi queri' xinimaj ta.

Ri c'ambel tzij chiquij ri itzel tak kajoy ulef

33 Y tiwac'axaj na pe' jun chic c'ambel tzij, xcha' ri Jesús chique ri winek: Xc'oje' c'a jun achi ri can tetata' chic, ri xutic c'a ruwech ri rulef riq'ui uva§ y xuben coral chrij ri rulef. Xuben chuka' achi'el jun ti pila pan ulef riche (rixin) chi niyitz' ri uva chupan, y xuben chuka' jun setesic tz'ak ri nej xujotoba' chicaj, y pa ruwi' ri' xc'oje' wi rachoch ri chajinel. C'ac'ari' xuya' ca pa kajic chique ca'i' oxi'* mozos, y riya' xbe nej.†
34 Y yac'a tek xapon ri ruk'ijul riche (rixin) chi nijunex ruwech ri uva, ri rajaf ri ulef xutek nabey jun rumozo, c'a juba' ri' xutek jun chic. Y queri' ye q'uiy mozos ri xerutek quiq'ui ri kajoy tak ulef chuc'ulic ri uva kajbel riche (rixin) ri ulef.‡
35 Xa yac'a ri achi'a' kajoy tak ulef, xa ma xequic'ul§ ta jabel ri mozos ri ye takon el ruma ri rajaf ri ulef. Jun xquich'ey, jun chic xquiq'uek chi abej* y jun chic xquicamisaj.
36 Y ri rajaf ri ulef xerutakala' c'a nic'aj chic achi'a' ri ye rumozos.

‡ **21:26** Mt. 14.5; Mr. 6.20; Lc. 20.6; Jn. 5.35; 10.41, 42. § **21:29** Lc. 15.18. * **21:29** Is. 55.6, 7; Dn. 4.34-37; Mt. 3.2; Hch. 26.20. † **21:29** Jon. 3.3. ‡ **21:30** Mt. 7.21-23; 15.8. § **21:31** Lc. 7.37-50. * **21:32** Mt. 3.1. † **21:32** Is. 35.8; Jer. 6.16. ‡ **21:32** Lc. 3.12. § **21:33** Sal. 80.8, 9; Cnt. 8.11; Is. 5.1; Jer. 2.21. * **21:33** Lc. 20.9. † **21:33** Mt. 25.14; Mr. 12.1. ‡ **21:34** Cnt. 8.11. § **21:35** 2 Cr. 36.16. * **21:35** 2 Cr. 24.21.

Sibilaj ye q'uiy chic c'a ri xerutek.
Xa yac'a ri achi'a' kajoy tak ulef xa
can queri' chuka' xquibanala' pe
chique.

37 Y pa ruq'uisbel, xutek† ri
ruc'ajol ruma riya' xuch'ob ka: Ri
achi'a' ri ye kajayon ri ulef can
xqueniman wi c'a chare ri nuc'ajol
tek xtiquitz'et chi can ya riya' ri
napon quiq'ui, xcha'. 38 Yac'a ri
achi'a' ri ye kajayon ri ulef, can xu
(xe) wi xquitz'et chi ya ri ruc'ajol‡
ri rajaf ri ulef ri xapon, xquibila'
c'a chiquiwech: Yare' ri xtoc ca
rajaf ronojel re ulef re kakajon.
Wacami quixam pe, tikacamisaj§
riche (rixin) chi re ulef ntoc ca
kiche (kixin) riyoj, xecha'. 39 Y can
queri' wi c'a xquiben. Xquichop
ri c'ajolaxel y c'ac'ari' xquelesaj
c'a el chiri' chupan ri rulef y
xquicamisaj.*

40 Yac'ari' tek ri Jesús xubij: Tek
xtipe ri rajaf ri ulef ri ticon ruwech
riq'ui uva, ¿achique cami xtuben
chique ri achi'a' kajoy tak ulef,
nich'ob riyix? xcha' ri Jesús.

41 Y ri winek xquibij c'a: Ri ra-
jaf ri ulef man c'a xtujoyowaj ta
quiwech ri itzel tak achi'a' kajoy
ulef y xquerucamisaj† y c'ac'ari' ri
rulef xtuya' chic ca pa kajic chique
nic'aj chic‡ achi'a' kajoy tak ulef, ri
can xtiquiya' wi ri uva kajbel riche
(rixin) ri ulef tek napon ri ruk'ijul,
xecha'.

42 Xpe ri Jesús xubij c'a chique:
¿La can majun bey c'a isiq'uin ta
ri jun tzij tz'ibatal ca chupan ri
ruch'abel ri Dios? Ri tzij ri' nubij
c'a:

C'o c'a jun abej§ ri ma xka ta chiqui-
wech chi xquicusaj ri nic'aj
aj banoy tak jay.
Pero re abej re' xa can c'o wi xu-
cusan chare ri xquina riche
(rixin) ri jay, riche (rixin) chi
ri jay ri' ma nitzak ta.
Ri xbano c'a re' can ya wi ri Ajaf,
y re' can nikamey ruma majun bey
katz'eton ta chi nibanatej ta
quere'.
Queri' nubij ri ruch'abel ri Dios.

43 Y ruma c'a ri quere' ye banata-
jnek, rumac'ari' riyix xa xtelesex
ri rajawaren ri Dios pan ik'a'* y
xtiya'ox (xtya') chic chique nic'aj
chic winek ri can xtiwachin wi pa
quic'aslen. 44 Ri winek ri xtitzak
c'a chuwech re jun abej re',† can
xtuquiraj ri' chuwech. Y ri winek ri
xtika ri abej ri' chrij, can xtic'ajtej
c'a,‡ xcha' ri Jesús.

45 Y tek ri principali' tak sac-
erdotes y ri achi'a' fariseos tek
quic'axan chic ka ri c'ambel tak tzij
ri xerutzijoj ri Jesús, can xk'ax c'a
chiquiwech chi chiquij riye' xch'o
wi ka. 46 Y yac'ari' tek riye' can
ta c'o xcajo' chi xquichop ta el
ri Jesús. Pero ma xquichop ta
el ruma xa niquixibij qui' chiqui-
wech ri winek; ruma chiquiwech
ri winek, ri Jesús can jun profeta§
ri nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios, y
nubij chuka' chique ri xquebanatej
ri chiquiwech apo.

22

Ri c'ambel tzij chrij jun c'ulanen

1 Ri Jesús xuchop chic c'a tzij
quiq'ui ri winek, y xerucusaj nic'aj
chic c'ambel tak tzij. Riya' xuchop
c'a rubixic: 2 Ri rajawaren ri caj,
can junan c'a riq'ui ri xbanatej
pa jun nimak'ij* ri xuben ri jun
rey chare ri ruc'ajol tek xc'ule'.†
3 Ri rey ri' can yec'o wi ri rubin
chic chique chi ye'apon chupan ri
jun c'ulanen ri', y rumari' xerutek
c'a ri ye rumozos chiquisiq'uixic

† **21:37** Jn. 3.16; He. 1.2. ‡ **21:38** Hch. 4.27. § **21:38** Jn. 11.53. * **21:39** Hch. 2.23.
† **21:41** Dt. 4.26. ‡ **21:41** Lc. 20.16. § **21:42** Sal. 118.22; Is. 28.16; Mr. 12.10; Hch. 4.11.
* **21:43** Mt. 8.12. † **21:44** Is. 8.14; Ro. 9.32, 33; 1 Co. 1.23. ‡ **21:44** Dn. 2.44; Zac. 12.3.
§ **21:46** Lc. 7.16. * **22:2** Lc. 14.16. † **22:2** Ap. 19.7, 9.

(chicoyoxic) ri winek ri'. Yac'a tek xesiq'uix (xe'oyox), man chic xcajo' ta xebe. 4 Y ri rey xerutek chic el nic'aj rumozos y xubij el chique: Tibij chique quinojel ri nya'on chic rutzijol chique chrij re jun nimak'ij re', chi ronojel c'o chic riche (rixin) chi nikaben ri wa'in.‡ Ri achij tak nuwáquix y ri nic'aj chic chicop ri xentiojirisaj riche (rixin) chi yec'atzin chupan re k'ij re', xecamisex yan y xechojmirisex yan riche (rixin) chi yetij. Can ronojel c'a c'o chic, quixcha' chique. Chi can quepe c'a chupan re jun c'ulanen re', xcha' el chique. 5 Yac'a ri xesiq'uix (xe'oyox), ma xeniman ta pe§ riq'ui ri xbebix chic jun bey chique. Yec'o xa xebe pa tak quisamaj ri pa tak juyu'; y yec'o xa xebe pa tak c'aynic. 6 Yac'a ri nic'aj chic xequichop ri mozos ri ye rutakon el ri rey, jani' na c'a xquiben chique y xequicamisaj. 7 Yac'a tek xapon rutzijol riq'ui ri rey ri xbanatej, xyacatej royowal.* Can yac'ari' tek riya' xerutek achi'a' ye banoy tak ch'a'oj chiquij riche (rixin) chi xeruq'uis† c'a ri xecamisan quiche (quixin) ri rumozos, y chuka' can xubij chi tiporox c'a ri quitinamit. 8 Yac'ari' tek ri rey xch'o chic quiq'ui ri rumozos y xubij c'a chique: Can kitzij wi chi ronojel c'o chic riche (rixin) chi nibanatej ri c'ulanen, xa yac'a ri xensiq'uij (xenwoyoj) ma xcajo' ta xepe, y riq'ui ri' xk'alajin chi ma ruc'amon ta (takal ta chiquij)‡ chi yepe. 9 Wacami c'a, quixbiyin ri pa tak bey y que'isiq'uij (que'iwoyoj) pe quinojel ri xque'iwil riche (rixin) chi yepe chupan re jun c'ulanen re', xcha' chique. 10 Y ri mozos can xebe na wi ri pa tak bey, xebequimolo' c'a pe quinojel winek,§ chi utz y ma utz ta quic'aslen. Y ri jay ri acuchi (achique) xban wi ri c'ulanen, xnoj.

11 Y ri rey xoc c'a apo chiquitz'etic quinojel ri xerusiq'uij (xeroyoj). Y riya' xutz'et c'a chi c'o c'a jun achi chiri' ri ma rucusan ta ri tziek* ri nic'atzin chi nucusex chupan jun c'ulanen. 12 Ri rey xch'o c'a riq'ui ri achi ri', ri can rusiq'uin (royon) wi chuka' chupan ri jun c'ulanen ri', y xuc'utuj c'a chare: Y riyit ¿achique c'a modo xatoc pe wawe', tek xa ma xacusaj ta† ri tziek ri nic'atzin chupan re jun c'ulanen re'? xcha' ri rey chare. Y ri achi ma xch'o ta.‡ 13 Yac'ari' tek ri rey xubij chique ri rumozos: Tixima' el ruk'a' raken re jun achi re xa ma xucusaj ta ri tziek ri nic'atzin tek c'o jun c'ulanen y je'ic'aka' c'a ca quela' pa k'eku'm ri acuchi (achique) xtok' wi y xtukach'ach'ej rey.§ 14 Y astape' can ye q'uiy c'a ri yesiq'uix (ye'oyox), xa ma ye q'uiy ta ri xquechatej* riche (rixin) chi ye'oc pa rajawaren ri Dios, xcha' ri Jesús.

Tek xc'utux chare ri Jesús wi utz o ma utz ta chi nitoj ri alcawal

15 Y yac'ari' tek ri achi'a' fariseos† xebe. Riye' xquiya' c'a chiquiwech riche (rixin) chi achique ta jun niquiben riche (rixin) chi ri Jesús nitzak ta pa quik'a'‡ riq'ui ri ch'abel ri nubij. 16 Yac'ari' tek riye' xequitek ri quidiscípulos ye cachibilan el ye ca'i' oxi' chique ri yec'o pa rupartido ri rey Herodes.§ Xequitek el c'a riq'ui ri Jesús; y riye' xbequibij c'a chare tek xe'apon riq'ui: Riyit ri can yit jun Tijonel, riyoj can ketaman c'a chi xaxu (xaxe) wi c'a ri kas kitzij ri nika

‡ **22:4** Pr. 9.2. § **22:5** Sal. 81.11. * **22:7** Lc. 19.27. † **22:7** Is. 10.5-7; Jer. 51.20-23. ‡ **22:8** Hch. 13.46. § **22:10** Mt. 13.47. * **22:11** 2 Co. 5.3; Ap. 3.4; 19.8. † **22:12** Ro. 10.1-3; Fil. 3.7-9. ‡ **22:12** Ro. 3.19. § **22:13** Mt. 8.12. * **22:14** Mt. 20.16. † **22:15** Mr. 12.13. ‡ **22:15** Lc. 20.20. § **22:16** Mr. 3.6; 12.13.

chawech y yari' ri natzijoj. Can nac'ut wi ri bey riche (rixin) ri Dios chiquiwech ri winek. Y riyit ma naxibij ta awi' chuwech jun winek, astape' can c'o ruk'ij. 17 Y wacami nikajo' c'a nikac'axaj achique nabij riyit. ¿La ruc'amon cami chi nikatoj ri alcawal ri nubij ri César* ri c'o chi nikatoj o xa ma ruc'amon ta? xecha'.

18 Yac'a ri Jesús can retaman ri itzel ch'obonic ri yetajin chrij. Rumari' Riya' xubij c'a chique: Riyix xa ca'i' ipalej. ¿Achique c'a ruma riyix nitij ik'ij riche (rixin) chi yinitojtobej? 19 Tic'utu' c'a pe ri puek ri niya' riyix riche (rixin) chi nitoj ri alcawal, xcha' chique. Y riye' can yac'ari' xquic'ut apo ri puek chuwech; y ri puek ri xquic'ut apo, ya c'a ri niquibij denario chare. 20 Y ri Jesús yac'ari' tek xuc'utuj chique: ¿Achoj ruwachbel c'a la'? ¿Y achoj rubi' chuka' la c'o chuwech la puek? xcha' chique.

21 Y riye' xquibij c'a chare ri Jesús: Riche (rixin) ri César, xecha'. Y ri Jesús xubij c'a chique: Can tiya' c'a chare ri César† ri can riche (rixin) wi ri César. Y can tiya' c'a chare ri Dios, ri can riche (rixin) wi ri Dios, xcha' chique.

22 Y tek ri achi'a' ri' quic'axan chic ka ri xubij ri Jesús, can xquimey tek xquic'axaj.‡ Y riye' xquiya' c'a ca ri Jesús, y xebe el.

Ri Saduceos c'o xquic'utuj chrij ri c'astajbel quiche (quixin) ri caminaki'

23 Y ya c'a k'ij ri' tek nic'aj chique ri achi'a' saduceos§ xe'apon riq'ui ri Jesús, ruma c'o nicajo' niquic'utuj chare. Ri achi'a' ri' ma niquinimaj ta chi ri caminaki'* xquec'astej chic pe. 24 Rumac'ari' riye' xquibij c'a chare ri Jesús: Riyit ri can yit jun Tijonel, c'o c'a jun ri nikajo' nikac'utuj chawe. Ri Moisés can rutz'iban wi c'a ca chake chi tek jun achi nicom el y majun ralc'ual nic'oje' ca riq'ui ri rixjayil, can jun c'a rach'alal ri achi ri' c'o chi nic'ule' riq'ui ri ixok ri xmalcanij ca, riche (rixin) chi queri' yec'oje' ta ralc'ual riq'ui ri ixok ri'. Y ri nabey ti c'ajol (ala') ri nalex ntoc ralc'ual ri caminek chic el.† 25 Y riye' xquibij c'a: Chkacojol riyoj xec'oje' c'a ye wuku' achi'a' cach'alal qui'. Y xbanatej c'a chi ri nimalaxel xc'ule' pero ri achi ri' xa xcom el y majun ralc'ual xc'oje' ta ca. Y ri rixjayil xcanaj ca chare ri rach'alal. 26 Ri ruca'n achi can queri' chuka' xuc'ulwachij el, riya' xcom el y majun ralc'ual xc'oje' ta ca. Ri rox achi can queri' chuka' xuc'ulwachij el, achi'el ri ca'i' nabey tak rach'alal y ri ixok c'a xc'oje' na ca. Y quec'ari' xquic'ulwachila' el chi ye wuku' cach'alal qui'. 27 Y tek ye caminek chic c'a el ri ye wuku' achi'a' cach'alal qui' chuwech ri ixok ri', pa ruq'uisbel xcom chuka' el ri ixok. 28 Y ri achi'a' saduceos xquibij c'a chare ri Jesús: Riyit nabij chi xtapon na jun k'ij tek ri caminaki' xquec'astej pe. Y tek xtapon ri k'ij ri', ¿achoj rixjayil c'a xtoc wi ri ixok ri'? Ruma chi ye wuku' achi'a' cach'alal qui' xec'oje' riq'ui, xecha' chare.

29 Can yac'ari' tek ri Jesús xubij chique ri achi'a' ri': Riyix xa yix sachnek riq'ui ri xibij. Xa ma k'axnek ta chiwech ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios.‡ Y xa ma iwetaman ta chi ri ruchuk'a' ri Dios sibilaj nim. 30 Ruma tek xtapon ri k'ij chi ri caminaki' xquec'astej el, ri achi ma xtic'oje' ta chic rixjayil, ni ri ixok ma xtic'oje' ta chic rachijil, ruma can majun chic c'ulanen

* **22:17** Lc. 3.1. † **22:21** Lc. 23.2; Ro. 13.7. ‡ **22:22** Job 5.13. § **22:23** Mt. 3.7; 16.6; Mr. 12.18; Hch. 4.1; 5.17. * **22:23** Lc. 20.27; Hch. 23.8; 1 Co. 15.12. † **22:24** Dt. 25.5, 6. ‡ **22:29** Jn. 20.9. § **22:30** Sal. 103.20; Zac. 3.7.

xtibanatej. Riye' xa can xque'oc c'a achi'el ri ru'ángeles§ ri Dios chila' chicaj. 31 Yac'a ri c'astajbel quiche (quixin) ri caminaki', can c'o wi. ¿La ma isiq'uin ta c'a chupan ri ruch'abel ri Dios? Tek ri Dios xubij: 32 Yin c'a riyin ri ru-Dios ri Abraham, ri ru-Dios ri Isaac y ri ru-Dios chuka' ri Jacob.* Can quec'ari' ri xubij ri Dios ojer ca. Y xa ta ri kati't kamama' ri' xa xecom ta jurayil, ri Dios man ta qui-Dios chic riye', ruma xa ma xquec'astej ta chic pe. Ruma ri Dios, ma Dios ta quiche (quixin) ri caminaki', xa can Dios quiche (quixin) ri c'o quic'aslen, xcha' ri Jesús.

33 Y tek ri winek quic'axan chic ri ch'abel ri nuc'ut ri Jesús, can xquimey† ri xquic'axaj, ruma majun bey quic'axan ta ch'abel queri'.

Tek ri Jesús xubij ri achique chique ri pixa' ri más nim rejkalen

34 Tek ri achi'a' fariseos xquic'axaj chi ri Jesús can xutz'apij wi c'a xequey ri achi'a' saduceos riq'ui ri xubij chique, can chanin c'a xquimol qui' chuch'obic achique ri xtiquiben. 35 Xpe c'a jun chique ri achi'a' fariseos, ri can c'o q'uiy retaman chrij ri ley riche (rixin) ri Moisés, xaxu (xaxe wi) c'a riche (rixin) chi nutojtobej‡ ri Jesús, xuc'utuj c'a chare: 36 Riyit ri can yit Tijonel wi, tabij c'a chuwe, ¿achique c'a chique ri pixa' ri más nim§ rejkalen ri xuya' ri Dios pa ruk'a' ri Moisés? xcha'.

37 Y ri Jesús xubij chare: Ri pixa' ri' ya ri tawajo' c'a ri Dios ri Awajaf. Tawajo' riq'ui ronojel awánima.* Tawajo' chupan ronojel ri ac'aslen, y riq'ui ronojel ri anojibal. 38 Can yac'ari' ri nabey y nimalaj pixa' ri c'o chupan ri ley. 39 Y c'o chuka' jun ruca'n pixa' y juba' ma junan riq'ui ri nabey. Y ri pixa' ri' nubij c'a: Can achi'el nawajo' ka awi' riyit, can queri' c'a chuka' que'awajo'† ri awuc' awach'alal. Queri' nubij ri pixa' ri'. 40 Re ca'i' pixa' re', yare' ruc'u'x ri nubij‡ ri ley riche (rixin) ri Moisés y ronojel c'a ri quibin ca ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, xcha' ri Jesús.

Ri niquich'ob ri fariseos chrij ri Cristo

41 Y tek quimolon qui' ri achi'a' fariseos, xpe ri Jesús xuc'utuj c'a chique: 42 ¿Achique c'a nibij riyix chrij ri Cristo? Tek Riya' xtipe, ¿achoj ralc'ual§ Riya'? xcha' c'a chique. Y ri achi'a' fariseos xquibij c'a: Ralc'ual ca ri rey David,* xecha'.

43 Y ri Jesús xubij c'a chique: Pero wi Riya' xa choj jun ralc'ual ca ri rey David, ¿achique c'a ruma tek ri rey David xubij Wajaf chare ri Cristo? Ruma xa can xk'alajsex chare ruma ri Lok'olaj Espíritu;† y rumari' tek xubij c'a:

44 Ri Dios xubij c'a chare ri Wajaf:
Catz'uye' re pa wajquik'a',‡
c'a ya tek xquenya' na pan ak'a'
pan awaken ri ye'etzelan§
awuche (awixin).
Queri' ri rutz'iban ca.

45 Y wi ri rey David, Wajaf xcha' chare ri Cristo, ¿achique c'a ruma tek ri winek niquibij chi ri Cristo xa choj jun ralc'ual ca ri rey David? xcha' ri Jesús.

46 Y can majun c'a jun ri xcowin ta* xbin apo ri xuc'utuj ri Jesús chique. Can ya c'a k'ij ri' tek can majun chic ri xbano cowil chi c'o ta ri xuc'utuj apo chare ri Jesús.

* **22:32** Ex. 3.6, 16; Mr. 12.26; Lc. 20.37; Hch. 7.32; He. 11.16. † **22:33** Mt. 7.28. ‡ **22:35** Lc. 10.25. § **22:36** Lc. 10.27. * **22:37** Dt. 6.5; 10.12; 30.6; Pr. 23.26. † **22:39** Lv. 19.18; Mt. 19.19; Mr. 12.31; Ro. 13.9; Ga. 5.14; Stg. 2.8. ‡ **22:40** Mt. 7.12; Ro. 13.8-10. § **22:42** Hch. 2.25-36; Ro. 1.3, 4. * **22:42** Mt. 1.1; Mr. 12.35-37; Hch. 2.30. † **22:43** 2 P. 1.21; Hch. 2.30. ‡ **22:44** Sal. 110.1; Hch. 2.34; He. 10.12. § **22:44** 1 Co. 15.25; He. 1.13. * **22:46** Lc. 14.6.

23

Tek ri Jesús xuk'alajsaj ri achique chi mac yetajin chubanic ri aj tz'iba'y ri fariseos

1 Y ri Jesús yac'ari' tek xch'o
quiq'ui ri winek y chuka' quiq'ui
ri rudiscípulos y xubij c'a: 2 Ri aj
tz'iba' y ri achi'a' fariseos yec'a
riye' ri yec'o ca pa ruq'uexel ri
Moisés riche (rixin) chi niquic'ut
ri ruch'abel ri Dios chiwech.
3 Rumac'ari' riyix can tinimaj
quitzij. Can ronojel c'a ri niquibij
chiwe, tibana' y titakej. Xa
yac'a ri ma tiben ta achi'el ri
niquiben riye'. Ruma chi riye'
xa ma niquiben ta ri niquibij chi
tiban. 4 Riye' nima'k tak ejka'n*
niquiyala' chiquikul ri winek,
ejka'n ri can c'o calal y c'ayef
(cuesta) quic'uaxic. Ri ejka'n ri'
xaxu (xaxe) wi chiquikul ri winek
niquiya' wi y riye' ni xa ta jun ti
ruwi' quik'a' niquisiloj riche (rixin)
chi niquic'uaj ri ejka'n ri niquibij
ri c'o chi niquic'uaj ri winek.† 5 Y
ronojel ri niquiben xaxu (xaxe wi)
riche (rixin) chi utz yetz'et‡ cuma
ri winek y yenimex. Y rumari'
tek nima'k ruwech niquibanala'
chare ri niquitz'ibaj wi ri ruch'abel
ri Dios ri niquic'uaj chrij ri
quik'a'§ y ri nic'aj tak quiwech. Y
ruma chuka' ri' tek nima'k raken
niquibanala' chare ri retz'aba'l*
ruchi' tak quitziak. 6 Can ya chuka'
ri nabey tak ch'aquet yequicanola'
ri pa nima'k tak wa'in y ya chuka'
ri' ri yequicha' pa tak jay ri kas
nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, riche
(rixin) chi queri' nibix chi riye'
c'o quik'ij.† 7 Can sibilaj nika
chiquiwech ri niya'ox (nya') rutzil
quiwech ri pa tak c'aybel. Y chuka'
can sibilaj nika chiquiwech nibix
Tijonel, Tijonel chique cuma ri
winek, ruma c'o quik'ij yetz'et.

8 Yac'a riyix ma tiwajo' ta chi
nibix nimalaj tijonel‡ chiwe,
ruma xa can xu (xe) wi c'a Jun
ri ruc'amon (takal chrij) chi
nibij Itijonel chare, y ri' ya ri
Cristo. Yac'a chi'iwonojel riyix,
xa iwach'alal iwi'. 9 Majun ri c'o
wawe' chuwech ri ruwach'ulef ri
utz nibij tata'ixel chare. Ruma xa
jun ri Tata'ixel§ iwuche (iwixin)
riyix ri c'o chila' chicaj. 10 Can ma
tiwajo' ta c'a chi ri winek niquibij
tijonel chiwe. Ruma xa can xu (xe)
wi Jun ri Tijonel c'o y ri' ya ri Cristo.
11 Ruma ri más nim ruk'ij chiwe
riyix, nic'atzin chi nuna' ka ri' chi
xa majun ruk'ij y tuch'utinirisaj ri'
riche (rixin) chi yerunimaj yerilij ri
nic'aj chic.* 12 Ruma chi ri niquin-
imirisaj qui', xa xtikasex quik'ij.†
Y yac'a ri niquich'utinirisaj qui',
xtinimirisex quik'ij.‡

13 Yac'a riyix aj tz'iba' y riyix
fariseos ri xa ca'i' ipalej, ¡can juyi'
oc iwech! ruma xa can ik'aton§
c'a quibey ri winek riche (rixin) chi
ma ye'oc ta pa rajawaren ri caj. Y ni
xa ta c'a yixoc riyix y ni xa ta niya'
k'ij chique ri winek chi ye'oc.

14 ¡Juyi' oc iwech riyix aj tz'iba'
y riyix fariseos ri xa ca'i' ipalej!
ruma riyix niwelesala' ronojel
quicosas ri malcani'* tak ixoki'. Y
xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi tin-
imex chi jabel ri ic'aslen, yixyaloj
c'a tek niben orar. Pero riyix can
xtik'ax ruwi' ri ruc'ayewal ri xtika
pan iwi', ruma chi ri imac sibilaj
q'uiy.†

15 ¡Juyi' oc iwech riyix aj tz'iba'
y riyix fariseos ri xa ca'i' ipalej!
ruma riyix can nik'axala' mar y
nik'axala' ruwach'ulef chucanoxic

* **23:4** Hch. 15.10. † **23:4** Lc. 11.46. ‡ **23:5** Mt. 6.1, 2, 5, 16. § **23:5** Ex. 13.9. * **23:5** Nm. 15.38; Dt. 22.12. † **23:6** Lc. 20.46. ‡ **23:8** Stg. 3.1. § **23:9** Mal. 1.6; Ro. 8.14-17. * **23:11** Mt. 20.26. † **23:12** Dn. 4.30. ‡ **23:12** Job 22.29; Pr. 15.33; 29.23; Lc. 14.11; 18.14; Stg. 4.6; 1 P. 5.5. § **23:13** Lc. 11.52. * **23:14** Ez. 22.25. † **23:14** Mr. 12.40; Lc. 20.47.

chi c'o ta jun ri ntoc tzekelbey iwuche (iwixin) y nunimaj ta achi'el ri ninimaj riyix. Xa yac'a tek iwilon chic ri achique xtitzekelben iwuche (iwixin), riyix xa niben chare chi ntoc más itzel winek, ruma ri nic'ut chuwech nuben chare chi nej nibe wi ca chare ri Dios. Riyix can nej c'a yixc'o wi, yac'a riya' ca'i' mul más nej nibe wi ca chare ri Dios, y xa rumari' tek can ruc'amon chi nibe‡ pa k'ak' chuka' riya'.

16 ¡Y chuka' can juyi' oc iwech riyix ri yixbin chi yix uc'uey bey y xa yix moyi'!§ Riyix ri yixbin chi wi c'o jun ri ninatan ri rachoch ri Dios riche (rixin) chi nuben jurar,* astape' ma nuben ta ri xubij, ri' majun nuben. Yac'a ri ninatan ri k'anapuek ri c'o pa rachoch ri Dios riche (rixin) chi nuben jurar, ri' c'o chi nuben, yixcha' riyix. 17 Riyix xa yix nacanek y yix moyi'. Ruma, ¿achique c'a ri más nim ruk'ij? ¿La ya cami ri k'anapuek ri c'o pa rachoch ri Dios o xa can ya ri rachoch ri Dios ri nibano lok'olaj† chare ri k'anapuek ri c'o chiri'? 18 Riyix chuka' nibij: Ri ninatan ri altar riche (rixin) chi nuben jurar, astape' ma nuben ta c'a ri xubij, ri' majun nuben. Yac'a ri ninatan ri ofrenda ri nic'oje' pa ruwi' ri altar riche (rixin) chi nuben jurar, ri' c'o chi nuben. 19 Riyix xa yix nacanek y yix moyi'. Ruma, ¿achique c'a ri más nim ruk'ij? ¿La ya cami c'a ri ofrenda o xa can ya ri altar? Can ya wi ri altar ri más nim ruk'ij,‡ ruma yari' ri nibano lok'olaj chare ri ofrenda. 20 Ri ninatan c'a ri altar riche (rixin) chi nuben jurar, can nunataj c'a ronojel. Nunataj ri altar y nunataj chuka' ri ofrenda ri ya'on pa ruwi' ri altar. 21 Ri can ninatan c'a ri rachoch§ ri Dios riche (rixin) chi nuben jurar, can nunataj c'a ronojel. Nunataj ri rachoch ri Dios y nunataj ri c'o chiri'. 22 Y ri ninatan c'a ri caj riche (rixin) chi nuben jurar, can nunataj wi c'a ronojel. Nunataj c'a ri tz'uyul* wi ri Dios y can nunataj c'a chuka' ri Dios ri tz'uyul chiri'.

23 ¡Xa can juyi' oc iwech riyix aj tz'iba' y riyix fariseos ri xa ca'i' ipalej! ruma tek riyix niya' ri idiezmo, can niya' wi ri k'ayis ri jubul ruxla', ri menta rubi', ri anís y ri comino. Pero xa iya'on ca rubanic ri ruchojmilal ri c'aslen ri nubij chupan ri ley ri más rajawaxic chi niben, chi tic'oje' joyowanic† iwuq'ui y kitzij tucuke' ic'u'x riq'ui ri Dios. Ya ta c'a ri' ri rajawaxic chi niben y rajawaxic chuka' chi ma niya' ta ca ruya'ic ri idiezmo.‡ 24 Riyix c'a ri yixbin chi yix uc'uey bey, xa yix achi'el moyi', ruma xaxu (xaxe wi) nichayuj ca ri us y xa nibik' ri nimalaj chicop ri camello rubi'.

25 ¡Can juyi' oc iwech riyix aj tz'iba' y riyix fariseos ri xa ca'i' ipalej! ruma xa yix achi'el lek ri jabel ch'ajch'oj§ rij y ri rupan xa tz'il. Riyix can nic'ut c'a chiquiwech ri winek chi utz ri ye'ibanala', yac'a ri pa tak iwánima xa ma que ta ri', ruma xa nojnek riq'ui alek', y nojnek riq'ui itzel tak raynic, ruma riyix can nirayij chi ronojel ri c'o quiq'ui ri winek iwuq'ui ta riyix c'o wi. 26 Riyix fariseos xa yix moyi'. Can tibana' c'a chare ri ic'aslen achi'el niban riq'ui ri lek, nich'ajch'ojsaj rupan y ri rij. Riyix tich'ajch'ojsaj c'a ri iwánima nabey,* riche (rixin) chi queri' ri ic'aslen chiquiwech ri winek can ch'ajch'oj chuka' nik'alajin.†

‡ **23:15** Mt. 5.22. § **23:16** Is. 56.10; Mt. 15.14; Mal. 2.8. * **23:16** Mt. 5.33. † **23:17** Ex. 30.29. ‡ **23:19** Ex. 29.37. § **23:21** 1 R. 8.13; 2 Cr. 6.2. * **23:22** Sal. 11.4; Mt. 5.34; Hch. 7.49. † **23:23** Os. 6.6; Mi. 6.8. ‡ **23:23** 1 S. 15.22; Lc. 11.42. § **23:25** Mr. 7.4, 8, 9; Lc. 11.39, 40. * **23:26** Jer. 4.14; Ez. 18.31; Lc. 6.45. † **23:26** Tit. 1.15.

27 ¡Juyi' oc iwech riyix aj tz'iba' y riyix fariseos ri xa ca'i' ipalej!‡ ruma xa yix junan riq'ui jun panteón ri acuchi (achique) ya'on wi jun caminek. Ri rij jabel sek y ch'ajch'oj, yac'a ri rupan xa ma ch'ajch'oj ta, xa ruyon rubakil caminek c'o. 28 Can quec'ari' ibanic riyix. Riyix nic'ut c'a chi choj ri ic'aslen chiquiwech ri winek, yac'a ri pan iwánima xa ma que ta ri'. Ri iwánima xa nojnek riq'ui etzelal.§ Y chuka' xa ca'i' ipalej.

29 ¡Juyi' oc iwech riyix aj tz'iba' y riyix fariseos ri xa ca'i' ipalej! ruma nibanala' ruchojmil* ri panteón acuchi (achique) ye mukun wi ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Riyix can jabel wi niwik ri acuchi (achique) ye mukun wi ri chojmilaj tak ralc'ual ri Dios. 30 Y riyix nibij c'a: Xa ta riyoj xojc'oje' pa quitiempo ri kati't kamama', riyoj man ta xoj-oc cachibil riye' tek xequicamisaj ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, yixcha' c'a. 31 Y riq'ui ri queri' nibij, xa yix c'a riyix ri yixk'alajsan ka chiwij chi yix quiy quimam ca ri xecamisan† quiche (quixin) ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. 32 Can tiq'uisa' c'a rubanic‡ chuka' riyix ri quichapon ca rubanic ri iwati't imama'.§

33 Riyix xa yix achi'el itzel tak cumatz.* Can majun chic c'a rubanic ri niben riche (rixin) chi yixcolotej chi man ta yixbe pa k'ak' chuc'ulic ri rutojbalil ri ye'ibanala'. Riyix xa can chiri' c'a xquixapon wi. 34 Y riche (rixin) c'a chi xtik'alajin ri iwetzelal, riyin yare' yentek† el chicojol, profetas ri yek'alajsan ri ruch'abel ri Dios, yentek c'a achi'a' ri c'o quina'oj,‡ y yentek chuka' aj tz'iba'. Yac'a riyix yec'o c'a chique riye' ri xque'icamisaj§ y yec'o ri xque'ibajij chuwech tak cruz. Yec'o c'a xque'ich'ey* chiri' pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios; y xabachique c'a tinamit yebe wi riye', riyix chuka' xquixapon chiri' riche (rixin) chi ye'iwokotan. 35 Y ronojel re' can xtuben c'a chiwe chi pan iwi' riyix xtika wi ri rutojbalil ri quicamic† quinojel ri chojmilaj tak winek ri ye camisan el chuwech re ruwach'ulef. Xuchop pe riq'ui tek xcamisex ri chojmilaj achi xubini'aj Abel‡ y nbeq'uis c'a riq'ui tek xcamisex ri achi xubini'aj Zacarías, ri ruc'ajol ri achi xubini'aj Berequías. Y nbij c'a chiwe, chi ri Zacarías§ can yix chuka' riyix ri xixcamisan riche (rixin), chiri' chunakajal ri altar ri c'o chuwarachoch ri Dios. 36 Ronojel re xinbij c'a ka chiwe, can kitzij wi chi pa quiwi' ri winek ri yec'o re wacami ri xtika wi ri rutojbalil.

Tek ri Jesús xerok'ej ri winek aj Jerusalem

37 Y c'ac'ari' ri Jesús xubij c'a: Riyix aj Jerusalem, aj Jerusalem,* ¿achique c'a ruma tek ye'icamisala' ri profetas ri yek'alajsan ri ruch'abel ri Dios? ¿Achique c'a ruma chuka' tek ye'icamisala' chi abej ri yerutek pe ri Dios chicojol? Riyin can q'uiy c'a mul ri xinwajo' chi xixinmol ta wuq'ui, achi'el nuben ri quite' ec' chique ri tak ral, yerumol chuxe' ri ruxic'.† Yac'a riyix ma xiwajo' ta. 38 Wacami c'a, ri itinamit xtimalix ca ruma ri

‡ **23:27** Hch. 23.3. § **23:28** Ro. 3.23. * **23:29** Lc. 11.47, 48. † **23:31** Hch. 7.51, 52; 1 Ts. 2.15. ‡ **23:32** Gn. 15.16; Zac. 5.6-11. § **23:32** Nm. 32.14. * **23:33** Mt. 3.7; 12.34; Lc. 3.7. † **23:34** Mt. 21.34. ‡ **23:34** Hch. 11.27; 13.1; 15.32. § **23:34** Lc. 11.49; Ap. 11.7, 10. * **23:34** Hch. 5.40; 22.19; 2 Co. 11.24. † **23:35** Ap. 18.24. ‡ **23:35** Gn. 4.8-10; He. 12.24; 1 Jn. 3.12. § **23:35** 2 Cr. 24.20-22. * **23:37** Lc. 13.34, 35; 19.41, 42. † **23:37** Dt. 32.11; Mt. 11.28-30.

Dios, xtiban c'a ca chare chi xtoc achi'el jun desierto. 39 Y queri' c'a nbij chiwe ruma riyix can man c'a xquinitz'et ta chic. Y xquinitz'et chic c'a jun bey, c'a ya tek xtibij chuwe: ¡Matiox chi petenak re jun achi re'! ¡Riya' banon pe bendecir‡ ruma ri Ajaf Dios! ¡Y can pa rubi' ri Ajaf Dios petenak wi! xquixcha' chuwe, xcha' ri Jesús.

24

Tek ri Jesús xubij yan apo ri xtiban chare ri rachoch ri Dios

1 Y tek ri Jesús xel c'a pe ri chiri' pa rachoch ri Dios riche (rixin) chi nibe el, ri rudiscípulos xejel c'a apo riq'ui y xquic'ut ri jay* ri ye riche (rixin) ri rachoch ri Dios chuwech. 2 Yac'ari' tek Riya' xubij chique ri rudiscípulos: Riyix can ye'itzu' c'a chi re jay† re' sibilaj ye jabel. Yac'a riyin can kitzij c'a nbij chiwe, chi xtapon na jun k'ij tek xa can xquewulex y majun chic ri xtipa'e' ta ca. Ronojel re nima'k tak abej re ye ucusan chique re jay re', xa can xquewulex c'a pe.‡ Can majun c'a abej ri xtic'oje' ta ca achi'el la rubanon wacami, xcha' chique.

Ri xquebanatej yan tek can c'a ma jane niq'uis ta re tiempo re kachapon

3 Y tek ri Jesús tz'uyul chic c'a pa ruwi' ri juyu' ri Olivos rubi', yac'ari' tek ri rudiscípulos xejel apo riq'ui y xquic'utuj chare: Tabij c'a chake, ¿ajan (jampe') c'a xtic'ulwachitej ri xabij yan ka chrij ri rachoch ri Dios? ¿Achique c'a retal nibanatej riche (rixin) chi queri' ninabex tek xcape chic jun bey, y riche (rixin) chi queri' ninabex chi xa napon yan ri ruq'uisbel k'ij§ riche (rixin) re tiempo re'? xecha'.

4 Y ri Jesús xubij c'a chique ri rudiscípulos: Can jabel c'a tichajij iwi' riche (rixin) chi ma xquixk'olotej ta.* 5 Ruma can ye q'uiy ri xquepe y xtiquibila':† Yin c'a riyin ri Cristo, xquecha'. Y sibilaj ye q'uiy ri xquek'olotej pa quik'a'. 6 Y xtiwac'axala' c'a chi yec'o ruwach'ulef ri c'o ch'a'oj ntajin chiquicojol. Y xtiwac'axala' rutzijol chi c'o chuka' ch'a'oj ri xquepe. Yac'a riyix ma tisach ta ic'u'x, ruma ronojel ri' xa can c'o c'a chi yebanatej na. Pero xa ma ya ta ri' ri ruq'uisbel tak k'ij chare re ruwach'ulef. 7 Jun tinamit xtiyacatej c'a el chi nberubana' ch'a'oj riq'ui jun chic tinamit. Yec'o c'a chuka' nima'k tak ruwach'ulef‡ ri xqueyacatej el chi nbequibana' ch'a'oj quiq'ui nic'aj chic nima'k tak ruwach'ulef. Xquepe c'a yabil, wayjal y chuka' nimalaj tak silonel xabachique lugar chare re ruwach'ulef. 8 Y yac'ari' ri nabey tak k'axomal, y c'ac'ari' tek xquepe c'a nic'aj chic quiwech tijoj pokonal.

9 Xquixya'ox (xquixya') c'a pa tak tijoj pokonal,§ y xquixcamisex.* Xa can xquixetzelex wi c'a cuma quinojel ri winek ri yec'o chuwech re ruwach'ulef, ruma riyix can icukuban ic'u'x wuq'ui riyin. 10 Ye q'uiy c'a ri can xquetzak ca,† yec'o chuka' xtiquitzujuj (xtiquisujuj) qui' y yec'o ri xtiquetzelaj qui'. 11 Y xquebec'ulun pe chuka' ye q'uiy ri xquebin chi ye profetas‡ y xtiquibij chi niquik'alajsaj ri ruch'abel ri Dios y xa ma kitzij ta. Y ruma c'a can queri' ri niquibij, can ye q'uiy wi c'a winek ri xquek'olotej§ pa quik'a'. 12 Chuka' chupan ri tiempo ri' ruma can q'uiyirnek

‡ **23:39** Sal. 118.26. * **24:1** Lc. 21.5. † **24:2** 1 R. 9.7. ‡ **24:2** Lc. 19.44. § **24:3** 1 Ts. 5.1. * **24:4** Ef. 5.6; 2 Ts. 2.3. † **24:5** Jer. 14.14; 23.21; Jn. 5.43. ‡ **24:7** Is. 19.2. § **24:9** Hch. 4.3; 12.1. * **24:9** Hch. 7.59, 60. † **24:10** 2 Ti. 1.15. ‡ **24:11** 2 Co. 11.13; 2 P. 2.1; Ap. 19.20. § **24:11** 1 Ti. 4.1; Hch. 20.29.

chic ri etzelal, ye q'uiy c'a ri xa can
ma xticajo' ta chic qui'. 13 Yac'a ri
ma xtutzolij ta ri' chrij y xtucoch'
ronojel c'a pa ruq'uisbel, ya c'a
ri' ri xticolotej. 14 Y c'o c'a chi
nitzijox na ri lok'olaj ch'abel ri
nich'o chrij ri rajawaren ri Dios
chuwech ronojel re ruwach'ulef,*
riche (rixin) chi netamex cuma
quinojel ri tinamit. Y c'ac'ari'
tek xtapon ri ruq'uisbel k'ij riche
(rixin) re tiempo re kachapon.

15 Y chuka' can xtapon wi ri k'ij
tek xquebanatej ri xajan† chupan
ri lok'olaj lugar ri ma ruc'amon ta
chi nibanatej chiri'. Y rumari' xti-
wulex c'a ca ri lugar ri'. Can achi'el
ri tz'ibatal ca ruma ri Daniel, jun
chique ri profetas ri xek'alajsan
ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Ri
nitz'eto c'a ri tz'ibatal ca, tik'ax
c'a chuwech‡ ri nutz'et. 16 Riche
(rixin) chi queri' tek xtitz'et chi
can ya chic ri' ri ntajin, ri yixc'o
pa Judea xa can quixanmej c'a
el y tiwewaj iwi' ri pa tak juyu'.
17 Ri c'o c'a pa ruwi' ri rachoch
tek xtibanatej ronojel ri', xa utz
chi tanmej el. Y ma toc ta chic
pa rachoch riche (rixin) chi c'o na
ri nberuc'ama' pe.§ 18 Ri nisamej
c'a pa juyu', ma tibe ta chic chra-
choch chuc'amaric ri ruchaqueta.
Xa choj chuka' queri' tanmej el.
19 Yac'a ri ixoki' ri coyoben chic ala-
nen, y ri ixoki' ri xa c'a yetz'uman
na ri tak cal, juyi' oc quiwech tek
xtapon ri k'ij ri'. 20 Rumac'ari' xa
tic'utuj chare ri Dios chi ronojel ri'
man ta xtibanatej pa ruk'ijul ri job*
y chuka' can tic'utuj c'a chi man ta
pa jun uxlanibel k'ij xtibanatej wi
ronojel ri'. 21 Ruma tek xtapon c'a
ri k'ij ri', can xtik'ax ruwi' ri tijoj
pokonal ri xtipe, jun tijoj pokonal
ri majun bey c'ulwachitajnek ta
pa ruwi' re ruwach'ulef jani' chi
tiempo ri winakirsan wi pe ruma ri
Dios.† Chuka' ri jun tijoj pokonal ri'
majun bey chic c'a xtic'ulwachitej
ta.‡ 22 Y wi xa ta ri Dios man ta
nuben chi xa k'atatel ri k'ij riche
(rixin) ri tijoj pokonal ri', quino-
jel ta yecom. Pero ruma ri rutzil
ri Dios pa quiwi' ri ye rucha'on
chic,§ rumari' can xtuben wi chi xa
k'atatel ri k'ij ri'.

23 Chupan ri k'ij ri', wi yec'o c'a
ri yebin chiwe: Titzu', ya c'a Cristo
re'. O wi niquibij chiwe: Titzu', ya
c'a Cristo la', man c'a tinimaj ta ri
niquibij chiwe.* 24 Ruma can yec'o
c'a ri xquebec'ulun pe y xtiquibila'
c'a chi ye riye' ri Cristo. Yac'a riyix
man c'a que'inimaj ta, ruma xa ye
k'olonel. Y yac'a chuka' tiempo
ri' tek xquebec'ulun pe ri xque-
bin chi ye profetas ri xtiquibij chi
niquik'alajsaj ri ruch'abel ri Dios.
Yac'a riyix man c'a que'inimaj ta,
ruma xa ye k'olonel chuka'. Y
xquequibanala' c'a nima'k tak mi-
lagros† ri majun bey ye tz'eton ta,
ruma nicajo' chi yenimex, y yec'o
ri xquek'olotej pa quik'a'. Y wi ta
xa can yecowin, riye' yequik'ol ta
chuka' ri ye cha'on chic ruma ri
Dios. 25 Can yac'are' xinbij yan ca
chiwe ri xquebanatej. 26 Rumari'
wi xa can nibix c'a chiwe: Ri
Cristo xpe yan y wacami c'o pa
jun desierto, riyix man c'a quixbe
ta chutz'etic. Y wi nibix chiwe
chi ri Cristo c'o chic y wacami
chupan ri jun jay ri' c'o wi, ma
que'inimaj ta. 27 Ruma tek xtipe
chic jun bey ri C'ajolaxel ri xalex
chicojol, can xtik'alajin wi c'a jabel
achi'el nuben ri coyopa'‡ tek ntel
pe ri pa relebel k'ij y nbek'alajin
c'a pa rukajbel k'ij, can quinojel
c'a yetz'eto. Y quec'ari' xtibanatej.

* **24:14** Ro. 10.18. † **24:15** Dn. 9.27; 12.11. ‡ **24:15** Dn. 9.23. § **24:17** Lc. 17.31. * **24:20** Quela' pan Israel ri "invierno" ma ruk'ijul ta ri job, xa ruk'ijul ri tef. † **24:21** Dn. 12.1. ‡ **24:21** Jl. 2.2. § **24:22** Is. 65.8, 9, 15, 22. * **24:23** Lc. 17.23. † **24:24** Dt. 13.1; 2 Ts. 2.9; Ap. 13.13. ‡ **24:27** Lc. 17.24.

28 Ruma ri ruc'ayewal ri xtuya' ri Dios xtika acuchi (achique) c'o wi ri mac. Can xtibanatej c'a achi'el niquiben ri c'uch. Ruma ri aj xic' tak chicop ri' xabacuchi (xabachique) c'o wi jun caminek§ ch'aculaj, chiri' c'a yeka wi.

Ri xquebanatej tek xa nipe yan ri Jesús

29 Y tek ye k'axnek chic c'a ronojel ri tijoj pokonal riche (rixin) ri tiempo ri', can xtibanatej wi c'a chi ri k'ij xtik'ekumatej y ri ic' chuka' ma xtitzu'un ta* chic. Ri ch'umila'† xquetzak c'a el chuwech ri caj. Can ronojel wi c'a ri nimalaj tak uchuk'a' ri yec'o chicaj xquesilon na. 30 Yac'ari' tek xtitz'etetej jun retal chila' chicaj chi yin c'a riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol ri yin petenak. Yac'ari' tek xque'ok' quinojel quiwech chi winek ri yec'o chuwech re ruwach'ulef, tek xquinquitz'et‡ chi yin c'a riyin ri yin petenak pa sutz' ri chila' chicaj,§ riq'ui chic nimalaj wuchuk'a' y riq'ui chuka' jun nimalaj nuk'ij nuc'ojlen. 31 Y yac'a chuka' ri' tek c'o jun trompeta* ri can riq'ui ruchuk'a' xtik'ajan pe y riyin xquentek c'a ri nu'ángeles chiquimolic ri ye nucha'on chic. Can xquequimol wi c'a pe re quere' pa relebel k'ij y re quere' pa rukajbel k'ij, re quere' c'a pa jotol y re quere' chuka' pa xulan. Can xquequimol wi c'a pe, ronojel ri acuchi (achique) nitiquir wi pe ri jun ruchi' re caj, c'a la jun chic ruchi'.

32 Can tic'ama' c'a ina'oj chrij ri juwi' che'† ri higo rubi'. Tek can yeraxer c'a pe ri ruk'a' y niquichop yeq'uiy pe ri ruxak, etaman c'a ri' chi ya xa nik'ax yan ruk'ijul ri sak'ij.‡ 33 Y quec'ari' tek xtitz'et chi yec'ulwachitej chic ronojel ri xinbij yan ka, tiwetamaj c'a ri' chi noka yan ri ruq'uisbel tak k'ij.§ Xa can nakaj chic c'a c'o wi pe. 34 Y tiwac'axaj c'a jabel re xtinbij chiwe re wacami: Ronojel ri' xtic'ulwachitej tek ri winek* riche (rixin) re tiempo re kachapon, c'a ma jane queq'uis ta chuwech re ruwach'ulef. 35 Y re ruwach'ulef y ri caj† xa xquek'ax. Yac'a ri nuch'abel can ma xtiq'uis ta chak que ta ri', xa can xtibanatej na wi ri nubij.‡

36 Yac'a ri k'ij y ri hora tek riyin xquipe, majun achique etamayon ta. Ni xa ta ri ángeles ri yec'o chila' chicaj ma quetaman ta§ ajan (jampe') xquipe. Xa can xu (xe) wi ri Nata' ri etamayon ri'.*

37 Xa can achi'el c'a ri xbanatej pa rutiempo ri Noé,† xa can queri' c'a chuka' xtic'ulwachitej tek xquipe chic riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol. 38 Ruma ri pa rutiempo ri Noé, tek can c'a ma jane tibanatej ta ri nimalaj job, ri winek xaxu (xaxe) wi c'a chrij ri quiway quic'uya' benak wi ri cánima. Chuka' chi achi'a' chi ixoki' can benak c'a cánima chrij ri quic'ulanen. Y can c'a que na ri' yetajin chubanic ri winek chupan ri k'ij tek ri Noé y ri ye aj pa rachoch xe'oc chupan ri nimalaj barco.‡ 39 Y ma xk'ax ta chiquiwech ri nimalaj ruc'ayewal ri nipe chiquij, xk'ax chiquiwech pero c'a ya tek xpe ri nimalaj job ri

§ **24:28** Job 39.30; Ap. 19.17, 21. * **24:29** Hch. 2.20; Ap. 6.12. † **24:29** Is. 13.10; Ez. 32.7. ‡ **24:30** Zac. 12.10. § **24:30** Dn. 7.13; Ap. 1.7. * **24:31** 1 Co. 15.52; 1 Ts. 4.16. † **24:32** Lc. 21.29-31. ‡ **24:32** Ri español nubij chi ri sak'ij xa nakaj chic c'o wi pe. Queri' nubij ruma chi quela' pan Israel ri “verano” xa yari' ri ruk'ijul ri job. § **24:33** Stg. 5.8. * **24:34** Mt. 16.28; 23.36. † **24:35** 2 P. 3.7-12; Ap. 6.14; Sal. 102.26, 27; Is. 34.4; He. 1.11. ‡ **24:35** Is. 51.6; Mt. 5.18; Mr. 13.31; Lc. 21.33. § **24:36** Hch. 1.7; 1 Ts. 5.2; 2 P. 3.10. * **24:36** Zac. 14.7. † **24:37** Lc. 17.26. ‡ **24:38** Gn. 7.1, 7; Lc. 17.27; 1 P. 3.20.

xq'uiso quiche (quixin) quinojel. Y can queri' c'a chuka' xtibanatej tek xtapon ri k'ij tek riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol xquipe chic jun bey. 40 Yac'ari' tek xtibanatej chi ye ca'i' achi'a' ri junan yesamej pa juyu', jun c'a ri xtuc'uex el y jun ri xticanaj ca. 41 Chuka' ye ca'i' ixoki' ri junan yequi'en, jun c'a ri xtuc'uex el y jun ri xticanaj ca.

42 Rumac'ari' can ma quixmestan ta, xa can quiniwoyobej apo,§ ruma xa ma iwetaman ta ajan (jampe')* tek xquipe riyin ri Iwajaf.† 43 Riyix iwetaman, chi xa ta ri rajaf jun jay nretamaj ajan (jampe') napon‡ ri alek'om pa rachoch, ri rajaf ri jun jay ri' nic'ase'§ ta riche (rixin) chi nuchajij ri rachoch, y man ta nuya' k'ij chare ri alek'om chi nelek' el pa rachoch. 44 Rumac'ari', riyix nic'atzin chi can quiniwoyobej apo, ruma riq'ui juba' ri hora tek xa ma yin ta riyin ri yinich'ob, yari' tek xquipe riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol.

45 Chupan ri k'ij ri' can xtibanatej c'a achi'el ri nuben jun patrón ri ruya'on* ca jun rumozo ri can c'o runa'oj pa quiwi' ri ye aj pa rachoch† y rubin ca chare chi querutzuku' apo tek napon ri hora. Wi can nuben wi ri bin ca chare y utz nuben chare ronojel ri samaj, 46 can jabel ruwaruk'ij ri mozo ri', ruma ntajin chubanic ri samaj tek no'ilitej ruma ri rupatrón. 47 Can kitzij wi c'a nbij chiwe chi ri patrón ri' can xtuya' wi c'a ronojel ri rubeyomal pa ruk'a' ri mozo ri'‡ riche (rixin) chi nuchajij. 48 Pero ri itzel mozo, wi xa nuch'ob ka pa ránima: Ri nupatrón ri' xa c'a ma jane noka ta na, nicha'; 49 y nuchop c'a quich'ayic ri nic'aj chic mozos y chuka' can xu (xe) ta wi wa'in y tijoj ya' nuben quiq'ui ri k'abarela', 50 ya c'a ri k'ij y ri hora tek majun nuch'ob chi noka ri rupatrón, yac'ari' tek noka. 51 Y ri rupatrón, can xtuc'ajsaj wi ruwech ri mozo ri' y xtuya' quiq'ui ri nic'aj chic ri xa ca'i' quipalej.§ Y chiri' c'a xtok' wi y xtukach'ach'ej rey.*

25

Ri c'ambel tzij chiquij ri lajuj k'opoji'

1 Y chupan c'a ri k'ij tek xquipe chic, ri pa rajawaren ri caj xtibanatej c'a achi'el ri xquic'ulwachij ye lajuj k'opoji' ri xquic'uaj el quilámpara chi xebe chiroyobexic jun c'ajol* ri xtic'ule'† chupan ri ak'a' ri'. 2 Ye wu'o' c'a chique ri k'opoji' ri' can c'o wi quina'oj.‡ Yec'a ri ye wu'o' chic man c'o ta quina'oj. 3 Ri wu'o' k'opoji' ri xa man c'o ta quina'oj,§ xebe c'a chiroyobexic ri c'ajol ri xtic'ule', xa yac'a ri ma xquic'uaj ta c'a nic'aj chic aceite riche (rixin) ri quilámpara, xa can xu (xe) wi ri c'o el chupan. 4 Yac'a ri wu'o' chic k'opoji' ri c'o quina'oj, xquic'uaj c'a ri quilámpara y quic'ualon chuka' el c'ojlibel (frasco) nojnek el riq'ui aceite. Y riye' xebe c'a chiroyobexic ri c'ajol ri xtic'ule'. 5 Y ruma c'a chi ri c'ajol ri nic'ule' xyaloj y ma noka ta chanin, ri lajuj k'opoji' ri ye oyobeyon riche (rixin), xa xquichop c'a xeyuxcu'r y xewer ka.* 6 Yac'a ri pa nic'aj ak'a' xac'axatej c'a jun ri nurek ruchi'† y nubij c'a: Ya xpe ri c'ajol ri xtic'ule'.‡ Can quixel c'a pe chuc'ulic. Quec'ari' nubij ri ntajin

§ **24:42** Mt. 25.13; Lc. 12.40. * **24:42** Mt. 24.36. † **24:42** Ap. 3.3; 16.15. ‡ **24:43** Mr. 13.33, 36. § **24:43** 1 Ts. 5.6. * **24:45** 1 Co. 4.2. † **24:45** He. 3.5. ‡ **24:47** Mt. 25.21, 23. § **24:51** Lc. 12.46. * **24:51** Mt. 25.30. * **25:1** Jn. 3.29. † **25:1** Ap. 19.7; 21.2, 9. ‡ **25:2** Mt. 7.24. § **25:3** Mt. 7.26. * **25:5** 1 Ts. 5.6. † **25:6** 1 Ts. 4.16. ‡ **25:6** 2 Ts. 1.10.

nurek pe ruchi'. 7 Y yac'ari' tek ri lajuj k'opoji' ri', ri ye oyobeyon riche (rixin) ri c'ajol ri xtic'ule', chanin c'a xeyacatej y xquibanala' ruchojmil ri quilámpara.§ 8 Yec'a ri wu'o' k'opoji' ri man c'o ta quina'oj xquibij c'a chique ri wu'o' chic k'opoji' ri can c'o wi quina'oj: Re kak'ak' xa can xquechuptej ka ruma xa ma q'uiy ta chic aceite c'o chupan. Tiya' c'a juba' kaceite riyoj, xecha' c'a ri k'opoji' ri'. 9 Yec'a ri wu'o' chic k'opoji' ri can c'o wi quina'oj, xquibij c'a: Ri utz chi niben riyix wacami jix jilok'o' ri aceite quiq'ui ri yec'ayin, ruma wi riyoj nikaya' ri kaceite chiwe, ma xkojruben ta riyoj, y queri' chuka' riyix, xecha'. 10 Y tek ri ye wu'o' k'opoji' ri' c'ari' ye benak chulok'ic ri aceite, yac'ari' tek xoc'ulun ri c'ajol ri xtic'ule'. Ri wu'o' k'opoji' ri can yec'o wi apo chiri' coyoben ri c'ajol ri xtic'ule', xe'oc c'a pa jay acuchi (achique) niban wi ri c'ulanen. Y tek can ye oconek chic c'a apo quinojel ri ye benak, xtz'apix c'a ca ruchi' ri jay.* 11 Y c'ac'ari' tek xe'apon ri ye wu'o' chic k'opoji' ri xebe ca chulok'ic ri aceite riche (rixin) ri quilámpara, y riye' xech'o c'a apo chare ri rajaf ri jun c'ulanen ri' y xquibila' c'a: Tajaka' ri ruchi' jay chkawech,† xecha'. 12 Y riya' xubij c'a pe chique ri k'opoji' ri': ¿Yix achique c'a riyix? Riyin can kitzij ri nbij chiwe chi ma wetaman ta iwech, xe'uche'ex pe.‡

13 C'ac'ari' ri Jesús xubij chique ri rudiscípulos: Riyix can ma quixmestan ta, can quiniwoyobej apo,§ ruma xa ma iwetaman ta achique k'ij, y achique hora tek riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol xquipe chic jun bey.

Ri c'ambel tzij chiquij oxi' mozos ri xjach ca puek chique ruma ri quipatrón

14 Rumac'ari' ri pa rajawaren ri caj xtibanatej c'a achi'el ri xuben jun achi tek xbe nej.* Riya' xerusiq'uij (xeroyoj) c'a ri rumozos y xuya'† c'a ca ri rubeyomal chique.

15 Chare c'a jun rumozo xuya' ca wu'o' puek ri nibix talento chare, y chare jun chic xuya' c'a ca ca'i', y chare ri jun chic xuya' c'a ca xa jun. Riya' xuya' c'a ca chique chiquijujunal xaxu (xaxe wi) ri puek ri yecowin yesamej‡ riq'ui. Y ri achi ri' can xu (xe) wi xuben ca queri', xbe c'a el c'anej. 16 Y ri mozo ri ya'on ca wu'o' talento§ chare riche (rixin) chi nisamej riq'ui, can xuben na wi ri bin ca chare. Riya' can xsamej wi c'a riq'ui ri wu'o' talento y xuch'ec chic* c'a wu'o' riq'ui. 17 Y queri' chuka' xuben ri jun chic mozo ri ya'on ca ca'i' talento chare, riya' can xuch'ec chic c'a ca'i' talento riq'ui. 18 Yac'a ri jun chic mozo ri xa jun oc talento ri ya'on ca chare ruma ri rupatrón, xa xberuc'oto' c'a jun jul pan ulef y chiri' xumuk† wi ca ri puek ri ya'on ca chare.

19 Y tek k'axnek chic c'a q'uiy k'ij, c'ac'ari' xtzolin pe ri quipatrón ri mozos ri'. Y riya' xuc'utuj c'a chique achique xquiben‡ riq'ui ri puek ri xuya' ca chique tek xbe. 20 Tek xapon c'a ri mozo ri ya'on ca wu'o' talento chare, can ma xu (xe) ta wi ri' ri ruc'uan apo, xa can ruc'uan c'a apo wu'o' chic talento y xubij c'a chare ri rupatrón: Riyit wu'o' c'a talento ri xaya' ca chuwe. Yac'are' c'o, y ya chuka' re' c'o wu'o' talento ri xinch'ec riq'ui, xcha' ri mozo ri'. 21 Y ri patrón ri' xubij c'a chare: Sibilaj utz ri xaben. Riyit

§ **25:7** Lc. 12.35. * **25:10** Lc. 13.25. † **25:11** Mt. 7.21. ‡ **25:12** Sal. 5.5. § **25:13** Mt. 24.36-42. * **25:14** Mt. 21.33; Mr. 13.34. † **25:14** Lc. 19.12-27. ‡ **25:15** Ro. 12.6-8; 1 Co. 12.7; Ef. 4.11. § **25:16** 1 P. 4.10. * **25:16** Pr. 3.14. † **25:18** Pr. 26.15. ‡ **25:19** 2 Co. 5.10.

can yit jun utzilaj numozo ri can naben wi ri nibix chawe.§ Y ruma c'a chi can utz xaben riq'ui ri juba' ri xinya' ca chawe tek xibe, wacami c'a yatinya' pa ruwi'* jun samaj nim. Catam pe c'a y catoc† chupan ri quicoten ri c'o wuq'ui,‡ xuche'ex ri mozo. 22 Tek xapon chuka' ri mozo ri ya'on ca ca'i' talento chare, riya' xubij c'a chare ri rupatrón: Riyit ca'i' talento ri xaya' ca chuwe. Yac'are' c'o, y ya chuka' re' c'o ca'i' talento chic ri xinch'ec riq'ui, xcha' ri mozo ri'. 23 Y ri patrón ri' xubij c'a chare: Sibilaj utz ri xaben. Riyit can yit jun utzilaj numozo ri can naben wi ri nibix chawe. Y ruma c'a chi can utz xaben riq'ui ri juba' ri xinya' ca chawe tek xibe, wacami c'a yatinya' pa ruwi' jun samaj nim. Catam pe c'a y catoc§ chupan ri quicoten ri c'o wuq'ui, xuche'ex chuka' ri mozo ri'. 24 Yac'a tek xapon chuka' ri mozo ri xa jun talento ri ya'on ca chare, riya' xubij c'a chare ri rupatrón: Riyin can wetaman wi c'a awech, y rumari' wetaman chi riyit yit jun c'a'nlaj (c'a'elaj) achi. Xa can nawajo' wi c'a yach'acon. Riyit nawajo' nac'ul ri ntel pe chuwech ri tico'n ri xa ma yit ta riyit xatico ka. Nawajo' nac'ol ruwech ri tico'n ri xa ma yit ta riyit xajopin ka. 25 Y rumari' riyin xinpokonaj xisamej riq'ui ri jun talento ri xaya' ca chuwe. Riyin tek xinc'ul c'a el ri puek, xinc'ot jun jul pan ulef y chiri' xinmuk wi ca. Y ya c'a arajil re' nonjacha' ca chawe, xcha' ri mozo ri'. 26 Y ri rupatrón ri mozo ri' xubij c'a: Ma utz ta ri xaben. Ruma yit jun itzel mozo y ma naben ta ri nibix chawe. Ruma wi can awetaman chi riyin yin jun c'a'nlaj (c'a'elaj) achi y chi riyin nwajo' nc'ul ri ntel pe chuwech ri tico'n ri xa ma yin ta xitico ka y nwajo' nc'ol ruwech ri tico'n ri xa ma yin ta xijopin ka, 27 ri más ta utz chi xaben, xaya' ta re nurajil pa banco, y re xinoka wacami xinc'ul ta c'a ri puek ri can wuche (wixin) wi riyin y xinc'ul ta chuka' ri ral re nurajil. 28 Wacami tiwelesaj c'a ca ri talento chare y tiya' chare ri numozo ri c'o ri lajuj talento riq'ui. 29 Ruma ri can c'o q'uiy riq'ui, xtiya'ox (xtya') c'a más chare y q'uiy c'a ri xtic'oje' riq'ui. Yac'a ri xa juba' oc c'o riq'ui hasta ri juba' ri' xa xtelesex chare.* 30 Y ri mozo ri xa majun nic'atzin wi, tiwelesaj el y jibe'ic'aka' ca chupan ri nimalaj k'eku'm, ri acuchi (achique) xtok' wi y xtukach'ach'ej rey.†

Tek xtik'at tzij pa quiwi' ri winek

31 Y tek ri C'ajolaxel ri xalex chicojol xtipe chic,‡ can riq'ui chic c'a ruk'ij ruc'ojlen; y chuka' can quinojel ri lok'olaj tak ángeles§ xquepe riq'ui. Y yac'ari' tek xtitz'uye' pa ruch'acat ri can c'o chuka' rejkalen y xtuk'et c'a tzij.* 32 Can xquemol wi c'a pe chuwech quinojel ri winek riche (rixin) re ruwach'ulef. Y Riya' can xquerujech c'a, achi'el nuben jun aj yuk' tek juc'an yeruya'† wi ri tak carne'l, y juc'an chic yeruya' wi ri tak q'uisic' (cabras).‡ 33 Ri winek c'a ri achi'el tak carne'l, ruma ch'ajch'oj chic quic'aslen, xqueruya' c'a pa rajquik'a'. Yac'a ri winek ri achi'el tak q'uisic' (cabras),§ ruma ma utz ta ri quic'aslen, xqueruya' pa rajxocon. 34 Y yac'ari' tek ri Rey xtubij chique ri yec'o pa rajquik'a': Quixam pe riyix ri ic'ulun chic ri rutzil ri Nata' Dios. Quixc'oje'

§ **25:21** 2 Ti. 4.7, 8. * **25:21** Mt. 24.47; Lc. 12.44. † **25:21** Mt. 25.34; He. 12.2. ‡ **25:21** Ap. 3.21; 21.7. § **25:23** Sal. 16.11; Sof. 3.17. * **25:29** Lc. 8.18. † **25:30** Mt. 8.12. ‡ **25:31** Hch. 1.11. § **25:31** Zac. 14.5. * **25:31** Sal. 96.13; Ro. 14.10; 2 Co. 5.10. † **25:32** Mt. 13.49. ‡ **25:32** Ez. 20.38. § **25:33** Zac. 10.3. * **25:34** Mt. 3.2.

c'a pa rajawaren* ri Dios, ri can iwuche (iwixin) wi riyix tek xuchojmirisaj.† Y ri' ruchojmirisan chic tek c'a ma jane c'o ta re ruwach'ulef. 35 Ruma tek riyin xiwayjan,‡ riyix xiya' c'a nuway. Tek riyin xchaki'j c'a nuchi', riyix xiya' nuya'§ riche (rixin) chi xinkum. Tek Riyin xinapon pan itinamit, riyix xinic'ul pa tak iwachoch.* 36 Tek xitz'et chi can ti lawalo' chic ri nutziak chuwij, riyix xiya' nutziak. Tek riyin xiyawej, xixapon chinutz'etic. Tek riyin xitz'ape' pa cárcel,† xixapon chuka' chinutz'etic, xticha' ri Rey. 37 Yac'ari' tek ri winek choj quic'aslen xtiquibij c'a: Ajaf, ¿ajan (jampe') c'a ri' tek riyit c'o wayjal chawe y riyoj xkaya' away? ¿Ajan (jampe') c'a ri' tek riyoj xkaya' aya' riche (rixin) chi xakum tek xchaki'j achi'? 38 ¿Y ajan (jampe') c'a ri' tek xatapon pa katinamit y xatkac'ul pa tak kachoch? ¿Ajan (jampe') c'a ri' tek riyoj xkaya' atziak ruma xa can ti lawalo' chic atziak? 39 ¿Ajan (jampe') c'a ri' tek xojapon chatz'etic ruma yit yawa'? ¿Y ajan (jampe') c'a chuka' ri' tek xojapon chatz'etic ruma yitc'o pa cárcel? xquecha' riye'. 40 Y ri Rey xtubij c'a: Can kitzij wi c'a ri nbij chiwe chi ronojel ri utzil ri xiben‡ chare jun wach'alal ri majun oc ruk'ij, ntel chi tzij chi can chuwe c'a riyin§ xiben wi ri utzil ri', xticha' ri Rey.

41 Y yac'a chuka' ri' tek ri Rey xtubij chique ri yec'o pa rajxocon: Riyix ri xa can c'o chic chi nika ri ruc'ayewal pan iwi', quixel c'a el chinuwech.* Wacami xa xquixbe pa k'ak'† ri majun bey xtichuptej ta riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek, ri xa riche (rixin) wi ri itzel winek y quiche (quixin) ri ye ru'ángeles‡ tek banon. 42 Ruma riyin can xiwayjan c'a y riyix ma xiya' ta nuway. Sibilaj c'a xchaki'j nuchi' y riyix xa ma xiya' ta juba' nuya' riche (rixin) chi xinkum. 43 Y tek riyin xinapon pan itinamit, riyix ma xinic'ul ta pa tak iwachoch. Tek lawalo' chic nutziak chuwij, riyix ma xiya' ta nutziak. Tek xiyawej, riyix ma xixapon ta chinutz'etic. Y tek xic'oje' pa cárcel, ma xixapon ta chuka' chinutz'etic, xticha' ri Rey chique. 44 Y yac'ari' tek riye' chuka' xtiquibij: Ajaf, riyoj majun bey xatkatz'et ta chi natij ta wayjal, nichaki'j ta achi', chuka' majun bey xatkatz'et ta pa katinamit chi nic'atzin aposada, o chi man ta jun atziak, yit yawa' ta, yitc'o ta pa cárcel. Riyoj majun bey xatkatz'et ta chi que ta ri' ac'ulwachin, rumari' can majun wi c'a utzil xkaben chawe, xquecha'. 45 Y yac'ari' tek ri Rey xtubij chique: Can kitzij wi c'a ri nbij chiwe chi ruma majun utzil xiben chique re tak wach'alal ri majun oc quik'ij, ntel chi tzij chi xa can majun c'a chuka' utzil xiben ta chuwe riyin.§ 46 Y ri winek ri ma xebano ta ri utzil ri', can xquebe wi c'a pa tijoj pokonal* riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Y ri chojmilaj tak winek xtiquil c'a jun c'aslen† riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Quec'ari' ri ch'abel ri xubij ri Jesús.

26

Tek ri principali' tak sacerdotes y ri aj tz'iba' xquich'ob yan apo chi niquicamisaj ri Jesús

1 Tek ri Jesús rubin chic c'a ka ronojel ri', Riya' xch'o c'a quiq'ui ri rudiscípulos y xubij c'a: 2 Riyix can

† **25:34** Ro. 8.17; 1 Co. 2.9. ‡ **25:35** Ez. 18.7; Stg. 2.15, 16. § **25:35** Is. 58.7; He. 13.2. * **25:35** 2 Ti. 1.16; 3 Jn. 5. † **25:36** 2 Ti. 1.16. ‡ **25:40** Pr. 19.17; He. 6.10. § **25:40** Pr. 14.31. * **25:41** Sal. 6.8. † **25:41** Mt. 13.40. ‡ **25:41** 2 P. 2.4; Jud. 6. § **25:45** Pr. 14.31; 17.5; Hch. 9.5. * **25:46** Ap. 20.10, 15. † **25:46** Dn. 12.2; Jn. 5.29; Ro. 2.7.

iwetaman wi chi pa ca'i' k'ij nichapatej ri nimak'ij pascua.* Chupan c'a ri nimak'ij ri' tek riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol can xquijach wi el riche (rixin) chi yibajix chuwech cruz riche (rixin) chi xquicamisex, xcha' chique.

3 Y can ya c'a chuka' hora ri' tek ri principali' tak sacerdotes,† ri aj tz'iba' y chuka' ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij chiquicojol ri winek, can quimolon c'a qui'‡ chuwarachoch ri nimalaj sacerdote ri Caifás rubi'. 4 Riye' xquiya' c'a chiquiwech achique chi k'oloj ri xtiquicusaj riche (rixin) chi nika ri Jesús pa quik'a', y c'ac'ari' niquicamisaj. 5 Y chuka' can xquibij c'a: Ma tikachop ta chupan re nimak'ij re', riche (rixin) chi ma yeyacatej ta pe ri winek chikij.

Tek jun ixok xuk'ej jun ak'om ri jubul ruxla' pa rujolon (ruwi') ri Jesús

6 Y ri Jesús c'o c'a ri pa tinamit Betania,§ chiri' pa rachoch ri Simón* ri xc'achojsex chare ri itzel yabil ri lepra rubi'. 7 Y yac'ari' tek xoc apo jun ixok riq'ui ri Jesús, ruc'uan apo jun c'ojlibel (frasco) ri banon riq'ui jun abej alabastro rubi', y c'o el jun ak'om ri jubul ruxla' chupan; ak'om ri sibilaj jotol rajel. Y yari' ri xberuk'eja' pa rujolon (ruwi') ri Jesús, tek tz'uyul apo chiri' pa mesa, niwa' pa rachoch ri Simón. 8 Tek ri discípulos xquitz'et ri xuben ri ixok riq'ui ri ak'om ri jubul ruxla' chi xuk'ej pa rujolon (ruwi') ri Jesús, xpe coyowal y xquibila' c'a:† ¿Achique c'a ruma tek la ixok la' chi chak queri' xutix la ak'om la'? 9 Ruma la ak'om la' jotol rajel,‡ y rumari' xa más ta utz chi xc'ayix, y ri rajel xa xya'ox (xya') ta chique ri pobres, xecha'.

10 Ri Jesús chanin xk'ax chuwech ri niquibila' ri rudiscípulos, rumari' Riya' xubij c'a chique: ¿Achique c'a ruma tek riyix ma yixtane' ta ka chi tzij chrij re ixok re'? Xa tiya' ca, ma tinek ta. Riya' can jun utzilaj samaj c'a ri xuben wuq'ui. 11 Ri pobres§ xa can yec'o wi iwuq'ui, y xabachique k'ij utz niben utzil chique. Yac'a riyin ma ronojel ta tiempo xquic'oje' iwuq'ui.* 12 Ruma tek re ixok re' xuk'ej chuwij re jun ak'om jubul ruxla', riya' xa can xuben yan apo nuchojmil riche (rixin) chi xquibemuk ca.† 13 Y kitzij nbij chiwe, chi xabacuchi (xabachique) c'a ri xtitzijox wi ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic,‡ chiri' chuka' xtitzijox wi re xuben re jun ixok re'. Can pa ronojel c'a ruwach'ulef xtitzijox wi, chi natabel riche (rixin) riya', xcha' ri Jesús.

Tek ri Judas xutzuj (xusuj) ri' riche (rixin) chi nujech ri Jesús

14 Y jun c'a chique ri ye cablajuj rudiscípulos ri Jesús, ri Judas Iscariote rubi',§ xapon c'a quiq'ui ri principali' tak sacerdotes.* 15 Riya' xberubij c'a chique: ¿Achique niya' chuwe riyix, wi riyin njech ri Jesús pan ik'a'? xcha' chique. Y ri principali' tak sacerdotes xquibij chi niquiya'† juwinek lajuj sakapuek chare. 16 Y yac'ari' tek ri Judas Iscariote xuchop ruch'obic chi achique ta rubanic nuben chi xtujech ri Jesús pa quik'a' ri achi'a' ri'.

Tek ri Jesús xutiquiriba' ca rubanic ri lok'olaj wa'in, riche (rixin) ninatabex ri rucamic

* **26:2** Mr. 14.1; Lc. 22.1; Jn. 13.1. † **26:3** Jn. 11.47. ‡ **26:3** Sal. 2.2; Hch. 4.26. § **26:6** Mt. 21.17; Jn. 11.1, 2. * **26:6** Mr. 14.3. † **26:8** Jn. 12.4. ‡ **26:9** Mr. 14.5; Jn. 12.5. § **26:11** Dt. 15.11; Pr. 22.2. * **26:11** Mr. 14.7; Jn. 8.21; 12.8; 13.33; 16.5, 28; 17.11. † **26:12** Jn. 19.40. ‡ **26:13** Mr. 13.10; Col. 1.6, 23; Lc. 24.47; Ro. 1.8; 1 Ti. 2.6. § **26:14** Mt. 10.4; Lc. 22.3; Jn. 13.2. * **26:14** Mr. 14.10. † **26:15** Zac. 11.12, 13; Mt. 27.3.

17 Y chupan c'a ri nabey k'ij chare ri nimak'ij, tek ri israelitas niquitij ri caxlan wey ri majun ch'om (levadura) riq'ui, yac'ari' tek ri discípulos xejel apo riq'ui ri Jesús, y xquic'utuj c'a chare: ¿Acuchi (achique) c'a nawajo' naben wi ri wa'in chupan re jun pascua re',‡ riche (rixin) chi nbekabana' c'a ruchojmil ronojel ri nic'atzin? xecha'.

18 Y yec'o c'a chique ri discípulos ri xetak el ruma ri Jesús c'a pa tinamit Jerusalem,§ pa rachoch jun achi, y xbix el chique chi tek xque'apon, tiquibij c'a chare: Ri Katijonel rubin c'a pe: Ri nutiempo xa nakaj chic c'a c'o wi pe. Ya c'a ri pan awachoch riyit nwajo' nben wi ri wa'in riche (rixin) re pascua re', ye wachibilan ri nudiscípulos, quixcha' chare, xcha' ri Jesús chique ri discípulos ri'.

19 Y ri discípulos can xquiben wi c'a achi'el ri bin el chique ruma ri Jesús. Riye' can xquiben wi c'a ruchojmil ronojel ri nic'atzin chare ri wa'in chupan ri pascua ri'.

20 Yac'a tek xoc pe ri ak'a' chupan ri k'ij ri', ri Jesús y ri ye cablajuj rudiscípulos* xebetz'uye' c'a pa mesa riche (rixin) ri wa'in. 21 Y tek yetajin chic c'a chi wa'in, ri Jesús xubij c'a: Kas kitzij c'a nbij chiwe, chi jun chiwe riyix ri xquijacho† el pa quik'a' ri winek, xcha' chique.

22 Yac'ari' tek ri discípulos xpe nimalaj bis pa cánima tek xquic'axaj ri xubij ri Jesús chique. Y c'ac'ari' chiquijujunal xech'o apo chare y xquic'utula' c'a: Ajaf, ¿la ma yin ta cami riyin ri xquibano queri'? xecha' c'a chiquijujunal.

23 Y ri Jesús yac'ari' tek xubij chique ri rudiscípulos: Ri jun c'a ri xtuya' pe ri ruk'a' riche (rixin) chi xtumu' pe ri caxlan wey‡ wuq'ui§ pa lek, yac'ari' ri xtijacho* el wuche (wixin) pa quik'a' ri winek. 24 Tiwac'axaj c'a chuka' ri xtinbij chiwe, chi riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol can xquicamisex na wi,† achi'el ri tz'ibatal ca.‡ Pero juyi' c'a ruwech ri xquijacho el riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol. Ri achi ri xquijacho el utz ta chi man ta xalex, xcha' ri Jesús.

25 Y yac'ari' tek ri Judas, ri xtijacho§ riche (rixin) ri Jesús pa quik'a' ri winek, xubij apo: Riyit Nutijonel, ¿la yin cami riyin ri xquijacho el awuche (awixin)? xcha'. Y ri Jesús xubij: Ja' (je), queri', can achi'el ri xabij, xcha' ri Jesús.

26 Y tek c'a yetajin na c'a chi wa'in, ri Jesús xuc'om c'a apo jun caxlan wey y tek ruc'utun chic ri rubendición* ri Dios pa ruwi', xuwech'ela' ri caxlan wey ri'† y xuya' chique ri rudiscípulos, y xubij c'a chique: Tic'ama' y titija' re caxlan wey re'. Ruma yac'are' ri nuch'acul.

27 Y ri Jesús xuc'om c'a chuka' apo ri vaso ri c'o ruya'al uva chupan; y tek rumatioxin chic chare ri Dios, xuya' c'a chique ri rudiscípulos. Y xubij c'a chique: Tikumu' c'a chi'iwonojel ri ruya'al uva ri c'o chupan re vaso re'. 28 Ruma yac'are' ri nuquiq'uel‡ ri xtibiyin tek xquicamisex. Riq'ui c'a ri xtibiyin ri nuquiq'uel, can yac'ari' tek xtic'achoj ri c'ac'ac'§ trato ri rajowan pe ri Dios chi nuben quiq'ui ri winek, riche (rixin) chi ye q'uiy winek c'a ri nicuyutej ri quimac.* 29 Can nbij c'a chiwe chi yac'are' ri ruq'uisbel mul ri xinkum el re ruya'al uva. Y tek xtinkum chic jun bey, c'a chupan

‡ **26:17** Lv. 23.5, 6. § **26:18** Mr. 14.13. * **26:20** Mr. 14.17, 18; Lc. 22.14. † **26:21** Jn. 13.21. ‡ **26:23** Sal. 41.9. § **26:23** Jn. 13.18. * **26:23** Lc. 22.21. † **26:24** Gn. 3.15; Is. 53.7. ‡ **26:24** Dn. 9.26; Hch. 26.22, 23; 1 Co. 15.3. § **26:25** Jn. 13.26. * **26:26** Mr. 6.41. † **26:26** 1 Co. 10.16; 11.23. ‡ **26:28** Ex. 24.8; Lv. 17.11. § **26:28** Jer. 31.31. * **26:28** Ro. 5.15; He. 9.22.

chic ri rajawaren ri Nata'. Xtinkum riyin y riyix chuka' xtikum ri ruya'al uva ri'. Y ri xtikakum c'a chiri',† jun c'ac'ac' ruya'al uva, xcha' ri Jesús chique.

Riyit xa xtabij chi ma awetaman ta nuwech, xcha' ri Jesús chare ri Pedro

30 Y tek quibixan chic c'a ri bix riche (rixin) ri pascua, ri Jesús y ri rudiscípulos xe'el el chiri' pa jay y xebe ri pa juyu' ri Olivos rubi'.‡ 31 Y tek ye benak c'a, ri Jesús xubij chique ri rudiscípulos: Chi'iwonojel riyix xtitaluj el iwi' y xquiniya' c'a ca nuyon§ chupan re ak'a' re', tek xa xtitz'et chi riyin yijach el pa quik'a' ri winek. Ruma ri Dios can nubij wi c'a chupan ri tz'ibatal ca: Tek riyin xtinya' k'ij chi nicamisex ri aj yuk',* ri rucarne'l xa xtiquitaluj el qui'. Queri' ri tz'ibatal ca. 32 Yin c'a riyin ri Aj Yuk', pero man c'a xquicom ta el jurayil, xa xquic'astej chic pe. Y riyin xquixinwoyobej chila' pa Galilea,† xcha' ri Jesús.

33 Y ri Pedro can yac'ari' tek xubij apo chare‡ ri Jesús: Astape' can quinojel xcatquiya' ca ayon, yac'a riyin ma xcatinya' ta ca, xcha'.

34 Yac'a ri Jesús xubij c'a chare ri Pedro: Riyin can kitzij c'a nbij chawe, chi wacami chupan re ak'a' re', c'a ma jane tisiq'uin ta pe ri ec', tek riyit oxi' yan chic mul abin chique ri yec'utun chawe, chi ma awetaman ta nuwech,§ xcha' ri Jesús.

35 Y ri Pedro xubij chic c'a chare: Wi can rajawaxic chi yicom* junan awuq'ui riyit, can quec'ari' ri', pero can ma xtinbij ta chi ma wetaman ta awech, xcha' ri Pedro. Y quinojel c'a ri discípulos can queri' chuka' xquibij.

Tek ri Jesús xuben orar pa Getsemaní

36 Y yac'ari' tek ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos† xe'apon c'a chiri' chupan ri lugar ri Getsemaní rubi'. Xpe ri Jesús xubij c'a chique ri rudiscípulos: Riyix quixtz'uye' na c'a ca juba' wawe', riyin xa yibe na apo juba' quere' nbenbana' orar, xcha' chique.

37 Riya' xa quiyon c'a ri Pedro y ri ye ca'i' ruc'ajol ri achi Zebedeo‡ rubi' ri xeruc'uaj el. Yac'ari' tek Riya' can xuna' yan k'axon ruma ri xtiberuc'ulwachij. Can jun nimalaj bis c'a ri xpe pa ránima. 38 Y yac'ari' tek Riya' xubij chique ri ye oxi' rudiscípulos: Sibilaj nim ri bis c'o pa wánima,§ ya yirucamisaj nna' riyin. Quixc'oje' c'a ca juba' wawe', quixc'ase' y ma quixwer ta ka, xcha' chique.

39 Riya' xbiyin chic c'a apo juba' y c'ac'ari' xxuque' ka. Xujupuba' c'a ka ri rupalej c'a pan ulef, y xuben c'a orar.* Y quec'are' ri ch'abel ri xerubij: Nata' Dios,† xa ta c'o modo, tabana'‡ c'a chi man ta nk'axaj re jun tijoj pokonal§ re', pero ma taben ta c'a achi'el ri nuraybel riyin.* Tabana' ri araybel† riyit, xcha'.

40 Y tek Riya' xbeyacatej pe chare ri oración, xpe c'a quiq'ui ri ye oxi' rudiscípulos, yac'a tek xoka quiq'ui, xa ye warnek. Xpe Riya' xubij c'a chare ri Pedro: ¿Can ma juba' c'a xacowin ta xac'ase' jun ti hora wuq'ui? 41 Man c'a quixwer ta ka, xa tibana' orar‡ y tic'utuj chare ri Dios riche (rixin) chi ma yixtzak ta

† **26:29** Hch. 10.41. ‡ **26:30** Mr. 14.26. § **26:31** Jn. 16.32. * **26:31** Zac. 13.7. † **26:32** Mt. 28.7; Mr. 16.7. ‡ **26:33** Lc. 22.31-34. § **26:34** Lc. 22.34; Jn. 13.38. * **26:35** Jn. 13.37. † **26:36** Jn. 18.1. ‡ **26:37** Mt. 4.21. § **26:38** Jn. 12.27. * **26:39** He. 5.7. † **26:39** Jn. 12.27. ‡ **26:39** 2 S. 15.26. § **26:39** Mt. 20.22; Jn. 18.11. * **26:39** Jn. 5.30; 6.38. † **26:39** Mr. 14.36; Lc. 22.42; Fil. 2.8. ‡ **26:41** Mr. 13.33. § **26:41** Lc. 22.40.

pa mac§ tek yixtojtobex. Can wetaman wi chi ri iwánima can nrajo' wi nuben ri nrajo' ri Dios. Xa yac'a ri ich'acul xa majun ruchuk'a',* xcha' chique.

42 Y ri Jesús xbe chic c'a apo chubanic orar pa rucamul y nubij c'a: Nata' Dios, wi can c'o c'a chi nk'axaj na ri tijoj pokonal, riyin can nwajo' c'a nben ri araybel riyit. Quec'ari' ri xubij pa ru'oración.

43 Y tek Riya' xpe chic c'a jun bey quiq'ui ri ye oxi' rudiscípulos, xa ye warnek chic c'a jun bey xeril, ruma ri discípulos ri' sibilaj al rubanon ri runak' tak quiwech ruma ri quiwaran. 44 Ri Jesús xeruya' chic c'a ca jun bey y xbe chic chubanic orar pa rox mul. Riya' xerubij chic c'a ri achi'el ri ch'abel ri xerubij chupan ri oración ri xa c'a juba' tuben ka. 45 Yac'ari' tek ri Jesús xpe c'a quiq'ui ri ye oxi' rudiscípulos, y xubij c'a chique: ¿Can c'a yixwer na? Wacami can quixwer c'a y quixuxlan. Riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol can ya wi c'a re' xoka ri hora, chi xquijach c'a el pa quik'a' ri aj maqui'. 46 Chanin, quixyacatej. Yala' petenak ri xquijacho el pa quik'a' ri aj maqui', xcha' ri Jesús.

Tek xchapatej ri Jesús

47 Y ri Jesús can c'a nich'o na c'a quiq'ui ri rudiscípulos, tek yari' xoka ri Judas† ri jun chique ri cablajuj rudiscípulos, y ye ruc'uan c'a apo ye q'uiy winek‡ ri ye quic'ualon che' y espada. Quinojel ri' ye takon c'a el cuma ri principali' tak sacerdotes y cuma chuka' ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij§ chiquicojol ri winek. 48 Ri Judas ri nijacho el ri Jesús can rubin c'a pe chique ri ye petenak riq'ui, chi achique rubanic xtuben riche (rixin) chi xtuc'ut ri Jesús chiquiwech. Riya' can rubin c'a pe chique: Ya c'a ri xquijel apo riq'ui y xtintz'umaj (xtintz'ubaj) ruchi', yari' ri Jesús, y tichapa' c'a.

49 Y ri Judas can yac'ari' tek xjel apo riq'ui ri Jesús y xubij: Xoc ak'a' Nutijonel, xcha' chare. Y xutz'umaj (xutz'ubaj)* c'a ruchi' ri Jesús.

50 Xpe ri Jesús xubij c'a chare: Judas,† ¿Achique c'a ri nawajo'? xcha' chare. Y can yac'ari' tek ri winek ri ye benak riq'ui ri Judas xejel apo riq'ui ri Jesús y xquichop c'a.

51 Y jun c'a chique ri yec'o riq'ui ri Jesús, can yac'ari' chanin xbe ri ruk'a', xrelesaj ri ru'espada y xusoc ri jun rumozo ri nimalaj sacerdote. Can xuchoy c'a ri ruxquin.‡ 52 Y ri Jesús yac'ari' tek xubij chare ri xbano queri': Tayaca' la awespada pa ruc'ojlibel. Ruma achique yecamisan chi espada,§ can chi espada c'a chuka' yecamisex wi. 53 ¿La ma awetaman ta c'a chi riyin yicowin nc'utuj chare ri Nata' chi yerutek ta pe más ye setenta y dos mil* ángeles chinuto'ic? 54 Pero can nic'atzin chi nibanatej na ri ye tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri Dios,† rumari' tek ma rajawaxic ta c'a chi yepe ri ángeles chinuto'ic, xcha' ri Jesús.

55 Y chupan c'a chuka' ri hora ri' ri Jesús xubij chique ri winek: ¿Achique c'a xich'ob riyix? ¿Xich'ob chi yix petenak chuchapic jun alek'om y rumari' ic'amom pe che' y espada? Can k'ij k'ij c'a ri xitz'uye' iwuq'ui chiri' pa rachoch ri Dios, tek xinc'ut ri ruch'abel chiwech y majun bey xinichop ta. 56 Ronojel c'a re nibanatej wacami, xa can riche (rixin) chi can nibanatej wi ri tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri Dios cuma ri

* **26:41** Mr. 14.38. † **26:47** Jn. 18.3; Hch. 1.16. ‡ **26:47** Lc. 22.47. § **26:47** Mr. 14.43.
* **26:49** 2 S. 20.9. † **26:50** Sal. 41.9; 55.13. ‡ **26:51** Jn. 18.10. § **26:52** Gn. 9.6; Ap. 13.10.
* **26:53** Sal. 91.11. † **26:54** Is. 53.7; Dn. 9.26.

profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ojer ca. Y can yac'ari' tek ri ye rudiscípulos ri Jesús,‡ xquiya' ca ruyon y xe'anmej el.

Tek ri Jesús xuc'uex chiquiwech ri achi'a' ri pa moc (comon) yek'ato tzij

57 Ri xebechapo pe riche (rixin) ri Jesús chiri' pa Getsemaní, xquic'uaj c'a riq'ui ri Caifás§ ri nimalaj sacerdote, ri acuchi (achique) quimolon wi ca qui' ri aj tz'iba' y ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij. 58 Y ri Pedro c'anej c'a c'o wi ca,* ye rutzekelben el, y xoc chuka' apo ri chiri' chuwarachoch ri nimalaj sacerdote. Tek riya' c'o chic c'a chiri', xtz'uye' c'a ka chiquicojol ri ye aj ch'ame'y ri yec'o apo chiri', riche (rixin) chi nutz'et na achique ri xtuc'ulwachij ri Jesús.

59 Y ri principali' tak sacerdotes, ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij, y quinojel c'a ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij, niquicanola' c'a k'aban tak tzij chrij ri Jesús, riche (rixin) chi niquitek pa camic. 60 Y astape' can ye q'uiy c'a ri xe'apon ri xquitz'uc tzij† chrij ri Jesús, pero xa ma junan ta ri xquibij. Pa ruq'uisbel xe'apon ye ca'i'‡ ri junan wi ri xquibij,§ xa yac'a ri ma kitzij ta chuka' ri xquibij. 61 Ri ye ca'i' ri' xquibij c'a: Re achi re' rubin: Riyin yicowin nwulaj ri rachoch ri Dios y pan oxi' k'ij npaba' chic jun bey.* Queri' rubin, xecha' ri ye ca'i' ri'.

62 Y ri Caifás, ri nimalaj sacerdote, xbepa'e' c'a pe y xubij chare ri Jesús: ¿Kitzij cami ri xquibij ka chawij re ye ca'i' re'? ¿Achique c'a nabij riyit chi natobej awi'? xcha'.

63 Yac'a ri Jesús ma xch'o ta,† y yac'ari' tek ri nimalaj sacerdote xubij chare: Can chuwech c'a ri c'aslic Dios tabij c'a chake wi yit c'a riyit ri Cristo ri Ruc'ajol ri Dios.

64 Y ri Jesús xubij c'a chare: Kitzij ri xabij, y chuka' can nbij wi c'a chiwe chi can xu (xe wi) xtink'axaj re jun tijoj pokonal re', can yac'ari' tek xquinitz'et‡ riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, yin tz'uyul pa rajquik'a'§ ri Dios ri nicowin nuben ronojel. Y xquinitz'et tek yipe* pa sutz' ri chila' chicaj,† xcha' ri Jesús.

65 Yac'ari' tek ri Caifás ri nimalaj sacerdote xuretz (xutzer) ka ri rutziak‡ chrij ruma itzel xrac'axaj y xubij c'a: Ma rajawaxic ta c'a chi noka chic jun ri norubij chake chi re achi re' can aj mac wi. Riyix, xa c'ari' niwac'axaj ka chi'iwonojel ri xubij chi ya Riya' ri Cristo. Can itzel c'a xuben chuwech ri Dios. 66 ¿Y achique c'a nibij riyix wacami chi nikaben chare? xcha'. Y ri nic'aj chic ri quimolon qui' chiri' xquibij c'a: Ruc'amon c'a chi nicamisex,§ xecha'.

67 Y xquichubala' c'a* rupalej ri Jesús,† y xquibuc'la' chi k'a'‡ y yec'o chuka' xquipak'ila' rupalej chi k'a'. 68 Chuka' xquibila' chare ri Jesús tek quitz'apin ruwech:§ Riyit ri Cristo, tabij na c'a chake achique ri yech'ayo awuche (awixin), xecha' chare.

Tek ri Pedro xubij chi ma retaman ta ruwech ri Jesús

69 Yac'a tek ntajin ronojel ri', ri Pedro* tz'uyul c'a ri chuwajay.† Y yac'ari' tek c'o jun ixok raj ic' ri nimalaj sacerdote ri xjel apo riq'ui y xubij c'a chare: Riyit chuka' yit

‡ **26:56** Mr. 14.50. § **26:57** Mr. 14.53; Lc. 22.54. * **26:58** Jn. 18.15, 16. † **26:60** Sal. 27.12. ‡ **26:60** 1 R. 21.10. § **26:60** Dt. 19.15. * **26:61** Mt. 27.40; Jn. 2.19. † **26:63** Is. 53.7; Mt. 27.12. ‡ **26:64** Jn. 1.51. § **26:64** Sal. 110.1; Mr. 14.62; Hch. 7.55, 56. * **26:64** Mt. 24.30; Ap. 1.7. † **26:64** 1 Ts. 4.16. ‡ **26:65** 2 R. 18.37; 19.1. § **26:66** Lv. 24.16; Jn. 19.7. * **26:67** Mt. 27.30; Lc. 18.32. † **26:67** Is. 50.6; 53.3; Mi. 5.1. ‡ **26:67** Mr. 14.65; Lc. 22.63. § **26:68** Mr. 14.65. * **26:69** Jn. 18.16-18, 25-27. † **26:69** Mt. 26.3.

rachibil‡ ri Jesús ri aj Galilea, xcha' chare.
70 Yac'a riya' xa xrewaj chiquiwech quinojel, ruma xubij: Ma wetaman ta achique ri nabij chuwe, xcha' chare ri aj ic'.
71 Y tek riya' ntel c'a el ri pa puerta, c'o chic c'a jun ixok aj ic' ri xtz'eto riche (rixin) y xubij c'a chique ri yec'o apo chiri': Re jun achi re' can rachibil chuka' ri Jesús ri nipe pa tinamit Nazaret, xcha' chique.
72 Yac'a ri Pedro xa xrewaj chic c'a jun bey. Riya' xubij: Chuwech ri Dios nbij wi chi riyin ma wetaman ta ruwech ri jun achi ri', xcha'.
73 Xa c'a juba' chic ri', tek ye chic c'a ri quimolon qui' chiri' ri xejel apo riq'ui ri Pedro y xquibij c'a chare: Can kitzij na wi chi riyit can yit jun chique ri yec'o riq'ui ri Jesús. Can k'alaj rubanic ri yach'o, ruma ri aj Galilea§ queri' yech'o, xecha' chare.
74 Yac'a ri Pedro xubij c'a: Riyin ma wetaman ta ruwech ri achi ri'. Can chuwech Dios nbij chiwe chi ma wetaman ta ruwech. Y wi ma kitzij ta ri nbij, tika c'a ruc'ayewal pa nuwi', xcha'. Y yac'ari' tek xbesiq'uin pe ri ec'. 75 Y ri Pedro can yac'ari' tek xenatej chare ri ch'abel ri bin ca chare ruma ri Jesús, chi c'a ma jane tisiq'uin ta pe ri ec' tek riyit oxi' yan chic mul abin chique ri yec'utun chawe, chi ma awetaman ta nuwech. Y riya' xel c'a el y xuchop jun nimalaj ok'ej.*

27

Tek ri Jesús xuc'uex chuwech ri Pilato

1 Y tek xseker pe, quinojel c'a ri principali' tak sacerdotes y ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij chiri' chiquicojol ri winek, xquimol qui'* riche (rixin) chi niquich'ob achique niquiben riche (rixin) chi niquitek ri Jesús pa camic. 2 Ri Jesús can ximon wi el tek xquic'uaj y xbequijacha'† pa ruk'a' ri aj k'atbel tzij ri Poncio Pilato‡ rubi'.

Tek ri Judas xberutzolij ca ri puek y xujitz'aj ri'

3 Yac'a ri Judas§ ri xjacho riche (rixin)* ri Jesús pa quik'a' ri winek, tek xutz'et chi ri Jesús xa nitak pa camic, yac'ari' tek riya' xpe k'axon† pa ránima y xberutzolij ca ri juwinek lajuj sakapuek‡ chique ri principali' tak sacerdotes y chique ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij. 4 Ri Judas xubij c'a chique ri achi'a' ri': Riyin can ximacun wi ruma xinjech ri Jesús pan ik'a', ruma Riya' can majun mac rubanon riche (rixin) chi nicamisex, xcha' chique. Yac'a ri principali' tak sacerdotes y ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij, xa xquibij c'a pe chare ri Judas: Riyoj majun kacuenta chare ri'. Ri' chawech riyit c'o wi, xecha' chare.
5 Xpe c'a ri Judas xurokij ca ri sakapuek chiri' pa rachoch ri Dios. C'ac'ari' xel el, y xberujitz'aj§ c'a ri'.
6 Y ri principali' tak sacerdotes xquic'ol c'a ri sakapuek ri' y xquibij c'a: Re puek re' ma utz ta c'a chi nikaxol ka riq'ui ri ofrenda wawe' pa rachoch ri Dios, ruma re puek re' xa rajel quic'.
7 Yac'a tek quiya'on chic c'a chiquiwech ri achique niquiben riq'ui ri puek ri', riye' xquilok' c'a ri rulef jun aj banoy bojo'y. Ri ulef ri' can xtic'atzin c'a riche (rixin) chi chiri' yemuk wi ri winek ri ma ye aj chiri' ta. 8 Y rumari' tek ri jun ulef ri' can c'a nibix na c'a Ulef riche (rixin) Quic'* chare. Can man

‡ **26:69** Mr. 14.66, 67; Lc. 22.55, 56. § **26:73** Mr. 14.70; Lc. 22.59. * **26:75** Zac. 12.10.
* **27:1** Sal. 2.2; Mr. 15.1; Lc. 22.66. † **27:2** Mt. 20.19. ‡ **27:2** Lc. 23.1; Jn. 18.28; Hch. 3.13.
§ **27:3** Mt. 26.14. * **27:3** Mr. 14.10, 11, 43-46; Lc. 22.2-6, 47, 48. † **27:3** Job 20.5; 2 Co. 7.10.
‡ **27:3** Zac. 11.12, 13. § **27:5** 1 S. 31.4; 2 S. 17.23; Job 7.15; Hch. 1.18. * **27:8** Hch. 1.19.

c'a jalatajnek ta ri rubi'. 9 Riq'ui c'a ri' can xbanatej wi ri rubin ca ri profeta Jeremías ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Riya' can rubin wi c'a ca: Ri ye riy rumam ca ri achi ri Israel rubi', xquic'om c'a el ri juwinek lajuj sakapuek,† puek ri xquiya' riye', ri xoc rajel ri rusamajel ri Dios. 10 Y ya puek ri' ri xquilok'bej ri ulef riche (rixin) ri aj banoy bojo'y, can achi'el ri xubij ri Ajaf chuwe. Queri' c'a ri rubin ca ri Jeremías.

Tek ri Jesús c'o apo chuwech ri Poncio Pilato

11 Y ri Jesús pa'el c'a apo chuwech ri aj k'atbel tzij ri Poncio Pilato.‡ Y ri aj k'atbel tzij ri' xuc'utuj c'a chare ri Jesús: ¿Yit c'a riyit ri qui-Rey ri israelitas?§ xcha' chare. Y ri Jesús xubij c'a: Ja' (je), queri'. Can achi'el* ri xabij, xcha'.

12 Ri principali' tak sacerdotes y ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij q'uiy c'a ri niquibij riche (rixin) chi yetzujun (yesujun) apo chrij ri Jesús, pero Riya' can majun c'a ch'abel ri xubij† riche (rixin) chi nuto' ri'. 13 Ri Pilato can yac'ari' tek xubij chare ri Jesús: ¿Can ma nawac'axaj ta c'a ri niquibij ri winek chawij‡ riche (rixin) chi yatquitzujuj (yatquisujuj)?

14 Pero ri Jesús can majun c'a ch'abel ri xubij ta chare ri Pilato. Y rumari' tek ri aj k'atbel tzij ri' xumey, ruma majun bey rutz'eton ta chi c'o ta jun winek ri que ta ri' nuben.

Tek ri Pilato xujech c'a el ri Jesús riche (rixin) chi nicamisex chuwech cruz

15 Y ronojel juna' chupan ri nimak'ij pascua, ri aj k'atbel tzij can nrelesaj c'a el jun chique ri yec'o pa cárcel.§ Riya' nrelesaj c'a el ri preso* ri nicajo' ri winek chi ntel el. 16 Y chupan c'a ri k'ij ri', c'o c'a jun achi tz'apel pa cárcel ri Barrabás rubi', jun achi ri can c'o rutzijol chi sibilaj itzel. 17 Y ri Pilato xubij c'a chique ri winek ri quimolon c'a qui' chiri': ¿Achique c'a ri niwajo' riyix chi riyin nwelesaj el? ¿Niwajo' chi nwelesaj el ri Barrabás o ya ri Jesús ri nibix chuka' Cristo chare? xcha' chique.

18 Ri Pilato can que wi c'a ri' ri xubij pe, ruma riya' can retaman wi chi ri winek ri' quiya'on ri Jesús pa ruk'a', ruma itzel niquina'† chare chi sibilaj ye q'uiy ri yetzekelben riche (rixin).

19 Y ri Pilato tz'uyul c'a ri acuchi (achique) nuk'et wi tzij, tek xapon c'a rutzijol riq'ui ri rubin el ri rixjayil. Ri rixjayil rutakon c'a el rubixic chare: Ri Jesús jun achi choj, rumari' riyit, ma catoc ta cachibil ri ye'ajowan niquicamisaj. Ruma riyin xinben jun achic'‡ ri sibilaj ruc'ayewal ruma ri Jesús. Quec'ari' ri rutakon el rubixic ri rixjayil ri Pilato.

20 Yac'a ri principali' tak sacerdotes y ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij, xquiya' c'a quina'oj ri winek riche (rixin) chi tiquic'utuj chi ya ri Barrabás ri trelesaj el§ y ri Jesús ticamisex.* 21 Y yac'a tek ri aj k'atbel tzij xuc'utuj chic jun bey chique ri winek ri' chi achique c'a chique chi ye ca'i' ri nrelesaj el, ri winek ri' can yac'ari' xquibij: Ya ri Barrabás tawelesaj el, xecha'.

22 Yac'ari' tek ri Pilato xuc'utuj c'a chique ri winek: ¿Y achique c'a ri niwajo' chi nben chare ri Jesús, ri nibix chuka' Cristo chare? xcha' chique. Can yac'ari' tek quinojel

† **27:9** Zac. 11.12, 13; Mt. 26.15. ‡ **27:11** 1 Ti. 6.13. § **27:11** Jn. 18.33. * **27:11** Jn. 18.37; Mr. 15.2; Lc. 23.3. † **27:12** Is. 53.7; Mt. 26.63; Jn. 19.9; 1 P. 2.23. ‡ **27:13** Mt. 26.62. § **27:15** Jn. 18.39. * **27:15** Mr. 15.6; Lc. 23.17. † **27:18** Hch. 7.9. ‡ **27:19** Job 33.15. § **27:20** Mr. 15.11; Jn. 18.40; Hch. 3.14. * **27:20** Lc. 23.18. † **27:22** Lc. 23.21.

xech'o apo y xquibij: Ri Jesús xa ticamisex† chuwech cruz, xecha'.

23 Xpe c'a ri aj k'atbel tzij xubij chique ri winek: ¿Achique c'a rumac rubanon chiwech? Pero riye' xa ma yetane' ta ka. Xa más xquirek apo quichi' y xquibij: Xa ticamisex chuwech cruz, xecha'.

24 Y tek ri Pilato xutz'et chi xa majun chic c'a ri nicowin ta nuben y ri winek xa sibilaj pa quichi' niquiben, xpe riya' xberuc'ama' pe juba' ruya' y xuch'ej ruk'a' chiquiwech quinojel ri winek ri', y xubij: Riyin majun numac chare ri rucamic re jun chojmilaj achi re'. Kas yix wi c'a riyix achique niben chare, xcha' chique.

25 Xepe c'a quinojel ri winek xquibij c'a: Xa can pa kawi' c'a riyoj‡ y pa quiwi' ri kalc'ual tika wi rutojbalil ri rucamic re jun achi re', xecha'.

26 Yac'ari' tek ri aj k'atbel tzij xrelesaj c'a el ri Barrabás, yac'a ri Jesús xa xutek ruch'ayic,§ y c'ac'ari' xujech el riche (rixin) chi ticamisex chuwech cruz.*

27 Y ri soldados† riche (rixin) ri aj k'atbel tzij ri' xquic'uaj c'a apo ri Jesús chupan ri palacio. C'ac'ari' xequisiq'uij (xecoyoj) c'a quinojel ri nic'aj chic soldados, ri ye cachibil. Y xbequimolo' qui' chrij ri Jesús. 28 Xepe ri soldados ri' xquelesaj c'a el nic'aj rutziak ri Jesús, c'ac'ari' xquiya' jun tziek quek chrij can achi'el wi ri yequicusala' ri reyes.‡ 29 Riye' xquipach'uj chuka' jun k'ayis ri c'o sibilaj ruq'uixal. Can achi'el jun corona xquiben chare, y c'ac'ari' xquiya' pa rujolon (ruwi') ri Jesús. Y xquiben chuka' chare ri Jesús chi xuchop jun aj riq'ui ri rajquik'a'. Y c'ac'ari' yetze'en c'a tek yexuque' chuwech ri Jesús y niquibila' c'a: Caquicot c'a, riyit ri qui-Rey ri israelitas,§ yecha' c'a chare.

30 Can niquichubala'* c'a chuka' ri Jesús y niquelesala' ri aj† c'o pa rajquik'a' riche (rixin) chi niquik'osij‡ pa rujolon (ruwi'). 31 Y tek riye' xetane' c'a chi yetze'en chrij,§ xquelesaj el ri tziek ri quiya'on chrij. C'ac'ari' xquiya' el ri can rutziak wi Riya', y xquic'uaj c'a el* riche (rixin) chi nbequibajij chuwech cruz.†

Tek ri Jesús xbajix chuwech cruz riche (rixin) chi nicamisex

32 Y yac'a tek quichapon el elen chupan ri tinamit,‡ xquic'ul jun achi aj Cirene, ri Simón rubi'. Xepe c'a ri soldados can xquiben c'a chare ri achi ri' chi xuc'uaj el ri rucruz ri Jesús.§

33 Y xe'apon c'a chupan ri jun juyu'* Gólgota rubi'. Gólgota ntel chi tzij rubakil rujolon (ruwi') caminek. 34 Tek can yec'o chic c'a chiri', xquiya' c'a chare ri Jesús jun ch'omilaj† ruya'al uva xolon riq'ui jun c'ayilaj ak'om. Yac'a tek Riya' xuna' ri xquiya' chare, ma xrajo' ta xukum.

35 Y tek ri soldados quibajin chic ri Jesús chuwech cruz, xesaquin‡ c'a chrij ri rutziak ri Jesús riche (rixin) chi xquijech chiquiwech. Y riq'ui ri' can xbanatej c'a ri bin ca ruma ri jun profeta ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, tek xubij: Xequijech ri nutziak chiquiwech y chuka' xesaquin chrij. Queri' ri rutz'iban ca. 36 Ri soldados ye

‡ **27:25** Dt. 19.10; Jos. 2.19; 2 S. 1.16; 1 R. 2.32. § **27:26** Jn. 19.1. * **27:26** Is. 53.5; Mr. 15.15. † **27:27** Mr. 15.16-21; Jn. 19.2-5. ‡ **27:28** Lc. 23.11. § **27:29** Sal. 35.15, 16; 69.19; Is. 49.7; 53.3; Jer. 20.7; He. 12.2, 3. * **27:30** Job 30.10; Lc. 18.32, 33. † **27:30** Mi. 5.1. ‡ **27:30** Is. 52.14; Mr. 15.19. § **27:31** Lc. 22.63. * **27:31** Is. 53.7. † **27:31** Mt. 20.19; Jn. 19.16, 17. ‡ **27:32** Nm. 15.35; 1 R. 21.13; Hch. 7.58; He. 13.12. § **27:32** Mr. 15.21. * **27:33** Mr. 15.22; Lc. 23.26, 33; Jn. 19.17. † **27:34** Sal. 69.21; Mr. 15.23; Lc. 23.36; Jn. 19.28-30. ‡ **27:35** Sal. 22.18; Mr. 15.24; Lc. 23.34; Jn. 19.24.

tz'uyul c'a chiri' quichajin apo ri Jesús tek c'o chuwech ri cruz. 37 Y pa ruwi' c'a ri cruz, riye' xquiya' c'a jun tz'alan ri tz'iban el chuwech ri achique mac ri niquibij riye' chi xuben ri Jesús, y rumari' nicamisex. Chuwech ri tz'alan ri' nubij c'a: YARE' RI JESÚS RI QUI-REY RI ISRAELITAS.§

38 Y yac'ari' tek yec'o chic ye ca'i' alek'oma'* ri xequibajij chuka' chuwech cruz. Jun xc'oje' pa rajquik'a' ri Jesús y ri jun chic pa rajxocon.† 39 Ri winek c'a ri yek'ax el riq'ui ri Jesús, niquisiloj apo‡ quijolon (quiwi') chuwech, y c'o chuka' pokon tak ch'abel ri yequibila' ca chare, ruma can ma niquinimaj ta chi ya Riya' ri Ruc'ajol ri Dios. 40 Ri winek ri' niquibila' c'a ca chare ri Jesús: Riyit ri yabin chi nawulaj ri rachoch ri Dios y pan oxi' k'ij napaba' chic jun bey,§ tacolo' c'a awi' ayon. Y wi yit c'a riyit ri Ruc'ajol ri Dios, caka pe chuwech la cruz, yecha' c'a ca chare.

41 Y can queri' chuka' ri ch'abel ri niquibila' ri principali' tak sacerdotes. Riye' y ri aj tz'iba', ri achi'a' fariseos y ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij, niquitze'ej c'a ri Jesús y niquibila' c'a chiquiwech: 42 Riya' can yec'o wi c'a ri xerucol,* pero Riya' ma nicowin ta nucol el ri'. Y wi can ya c'a Riya' ri Rey riche (rixin) re katinamit Israel, tika c'a pe chuwech la cruz y riyoj can xtikanimaj c'a Riya'. 43 Riya' can xucukuba' wi ruc'u'x riq'ui ri Dios, y wi ri Dios can nrajo' wi re Jesús,† tucolo' c'a. Ruma re Jesús xa can rubin wi: Yin c'a riyin ri Ruc'ajol ri Dios, chinek, xecha' ri achi'a' ri'.

44 Y ri alek'oma' ri ye bajin chuwech quicruz ri yec'o apo chuxquin ri Jesús, can queri' chuka' niquibila' apo,‡ achi'el ri nic'aj chic.

45 Y tek xnic'ajer ri k'ij, yac'ari' tek xoc k'eku'm ronojel ri ruwach'ulef. Y ri k'eku'm ri'§ xq'uis c'a el c'a pa tak a las tres ri tikak'ij. 46 Y ya c'a hora ri' tek ri Jesús xurek ruchi'* y xubij: Elí, Elí, ¿lama sabactani? xcha'. Y ri ch'abel ri' ntel chi tzij: Nata' Dios,† Nata' Dios, ¿achique c'a ruma tek xinamalij ca?

47 Y yec'o ri yec'o apo chiri' chunakajal ri Jesús, tek xquic'axaj ri xubij, xquibila' c'a: Riya' ya ri Elías ri nusiq'uij (nroyoj), xecha' c'a.

48 Y can yac'ari' tek c'o c'a jun ri junanin (anibel) xberuc'ama' pe jun esponja y xumuba' pa jun ch'omilaj ruya'al uva. C'ac'ari' xuya' chutza'n jun aj, riche (rixin) chi xuya' chare ri Jesús riche (rixin) chi nich'uch'u' ka juba' ri chaki'j chi'‡ chare. 49 Yac'a ri nic'aj chic ri yec'o apo chiri' riq'ui ri Jesús, xquibij: Tikatzu' na c'a, k'alaj ri' wi nipe ri Elías chucolic,§ xecha'.

50 Yac'a ri Jesús yac'ari' tek riq'ui ruchuk'a' xurek ruchi', y xujech c'a ri ránima pa ruk'a' ri Dios; y xcom ka.*

51 Y yac'ari' tek ri tziek† ri achoj riq'ui jachon wi ri rupan ri rachoch ri Dios‡ xel pa ca'i'.§ Xuchop pe c'a pa ruwi' y xbeq'uis c'a chuxe' ka.* Chuka' ri ruwach'ulef can xsilon c'a y ri nima'k tak abej xepax.† 52 Ri jul ri ye mukun wi ri caminaki' xejakatej. Y ye q'uiy

§ **27:37** Mr. 15.26; Lc. 23.38; Jn. 19.19. * **27:38** Lc. 23.32. † **27:38** Is. 53.12; Mr. 15.27; Jn. 19.18. ‡ **27:39** Sal. 22.7, 8; 109.25. § **27:40** Mt. 26.61; Jn. 2.19. * **27:42** Jn. 3.15; He. 9.22. † **27:43** Sal. 22.8. ‡ **27:44** Mr. 15.32; Lc. 23.39-43. § **27:45** Is. 50.3; Am. 8.9. * **27:46** He. 5.7. † **27:46** Sal. 22.1; 88.14. ‡ **27:48** Sal. 69.21; Jn. 19.29. § **27:49** Mr. 15.36. * **27:50** Lc. 23.46; Jn. 19.30. † **27:51** 2 Cr. 3.14. ‡ **27:51** Ex. 26.31, 33. § **27:51** Lc. 23.45; Ef. 2.14, 18; He. 10.19, 20. * **27:51** Mr. 15.38. † **27:51** Ex. 19.18; Sal. 18.7; Nah. 1.5.

c'a chique ri lok'olaj tak ralc'ual ri Dios ri ye caminek el xec'astej pe,‡ 53 y xebe'el pe. Yac'a tek c'astajnek chic pe ri Jesús, yac'ari' tek xetz'etetej chuka' riye'. Y riye' xe'apon c'a chupan ri lok'olaj tinamit Jerusalem. Can chiquiwech wi c'a ye q'uiy ri xquic'ut wi qui'.

54 Ri quicapitán ri soldados y quinojel ri yec'o chiri' quichajin apo ri Jesús, tek quitz'eton chic ka ri xuben ri silonel, y quitz'eton chuka' chic ri nic'aj chic ri xebanatej, riye' can sibilaj c'a xquixibij qui'§ y xquibila' c'a: Can kitzij na wi chi re jun achi* re' can Ruc'ajol wi ri Dios,† xecha'.

55 Y ye q'uiy c'a ixoki'‡ ri can c'a pa Galilea ye tzeketel wi pe chrij ri Jesús riche (rixin) chi niquinimaj niquilij, riye' yetzu'un c'a apo, xa yac'a chi c'anej yec'o wi el.§ 56 Y chiquicojol c'a quinojel ri ixoki' ri', c'o c'a ri María Magdalena, c'o ri María ri quite' ri Jacobo y ri José, y c'o chuka' apo ri rixjayil ri Zebedeo, ri quite' ri Jacobo y ri Juan.*

Tek xmuk ri Jesús

57 Yac'a tek xoc pe ri ak'a', c'o c'a jun tzekelbey riche (rixin) ri Jesús ri xapon, jun beyon aj pa tinamit Arimatea, ri José rubi'. 58 Riya' xbe c'a riq'ui ri Pilato ri aj k'atbel tzij y xberuc'utuj ri ruch'acul ri Jesús chare riche (rixin) chi numuk†. Y ri Pilato xubij c'a chi tijach pe ri ruch'acul ri Jesús chare ri José.‡ 59 Y ri José xberuc'ama' c'a pe ri ruch'acul ri Jesús, y c'ac'ari' xubor pa jun sakilaj tziek. 60 Y xberuya' c'a ca pa jun jul riche (rixin) chi niya'ox (nya') caminek chupan.§ Ri jul ri' c'ac'ac', ri can riche (rixin) wi ka ri José tek ruc'oton chuwech jun nimabej. Y tek riya' rutz'apin chic ca ruchi' ri jul riq'ui ri nimalaj setesic abej ri tz'apebel ruchi' ri jul, c'ac'ari' xtzolin el. 61 Ri María Magdalena y ri jun chic ixok María* chuka' rubi', can ye tz'uyul c'a apo chuwech ri jul tek xmuk ri Jesús.

Tek ri principali' tak sacerdotes y ri fariseos can xequiya' c'a chajinel acuchi (achique) mukun wi ri Jesús

62 Ri k'ij tek xmuk ri Jesús, ya k'ij chuka' ri' tek ri winek niquibanala' chic ruchojmil ronojel ri xtic'atzin chique ri pa ruca'n k'ij, ruma yari' napon ri uxlanibel k'ij.† Y pa ruca'n k'ij, tek yec'o chic chupan ri uxlanibel k'ij, yac'ari' tek ri principali' tak sacerdotes y ri achi'a' fariseos xquiben c'a chi xbequic'ulu' qui' chuwech ri Pilato ri aj k'atbel tzij. 63 Riye' xbequibij c'a chare: Táta, riyoj xnatej chake chi tek ri Jesús can c'a q'ues na, xubij c'a chi xtic'astej pe‡ ri pa rox k'ij. Can queri' wi c'a rubin ca ri k'olojel ri'.§ 64 Y riche (rixin) c'a chi man xa quepe ri rudiscípulos y niquelek'aj el ri ruch'acul ri Jesús re chak'a', y c'ac'ari' xtiquibij chique ri winek chi ri Jesús can xc'astej wi el chiquicojol ri caminaki'; rumari' yoj petenak re wacami riche (rixin) chi nikac'utuj jun utzil chawe chi tataka' ruchajixic ri acuchi (achique) mukun wi ca, c'a ya tek nitz'aket na ri oxi' k'ij. Ruma wi xa ma xtikaben ta queri' y nisach el ri ruch'acul, yac'ari' tek can más ye q'uiy winek ri xquek'olotej que chuwech ri nabey mul, xecha'.

65 Y ri Pilato xubij c'a chique ri achi'a' ri': Quixbiyin c'a y que'ic'uaj c'a el la achi'a' ye chajinel.* Tibana'

‡ **27:52** Dn. 12.2. § **27:54** Ex. 20.18, 19. * **27:54** Lc. 23.47-49. † **27:54** Mr. 15.39. ‡ **27:55** Lc. 8.2. § **27:55** Lc. 23.27, 28, 48, 49. * **27:56** Mr. 15.40. † **27:58** Mr. 15.42, 43. ‡ **27:58** Mr. 15.44, 45; Lc. 23.50-53; Jn. 19.38. § **27:60** Is. 53.9. * **27:61** Mt. 27.56. † **27:62** Lc. 23.54; Jn. 19.14, 31, 42. ‡ **27:63** Mt. 16.21; 17.23; 20.19; 26.61; Mr. 8.31; 10.34; Lc. 9.22; 18.33. § **27:63** 2 Co. 6.8. * **27:65** Mt. 28.11.

c'a ca rubanic chi utz, achi'el ri iwetaman riyix chi utz nuben ca, xe'uche'ex el.
66 Ri achi'a' ri' can yac'ari' xebe acuchi (achique) mukun wi ca ri Jesús y xbequichojmirisaj ca chi tichajix chi utz. Y xquiya' c'a ca retal ri abej† tz'apebel ruchi' ri jul, ri xtic'utu wi c'o ri xtijako. Y xequiya' ca chuka' ri ye chajinel chiri'.

28

Tek c'astajnek chic ri Jesús

1 Y tek k'axnek chic ri uxlanibel k'ij, nimak'a' yan c'a chupan ri nabey k'ij chare ri semana, ri María Magdalena y ri jun chic ixok ri María* chuka' rubi' xebe c'a chuchi' ri jul† ri acuchi (achique) mukun wi ca ri Jesús. 2 Yac'a tek can c'a ma jane ye'apon ta ri ixoki' chiri' chuchi' ri jul, xuben jun nimalaj silonel. Queri' xbanatej ruma jun ángel riche (rixin) ri Ajaf ri petenak chila' chicaj, xka acuchi (achique) mukun wi ca ri Jesús, y xrelesaj c'a el ri setesic abej ri tz'apebel ruchi' ri jul y xtz'uye' ka pa ruwi'. 3 Ri sakil c'a riche (rixin) ri ángel‡ ri tz'uyul pa ruwi' ri abej, xa can junan c'a riq'ui ri sakil ri nuya' jun coyopa'.§ Y ri rusakil ri rutziak* can junan c'a riq'ui ri rusakil ri chumatef ri nika. 4 Y ri achi'a' ye chajinel,† ruma c'a sibilaj xquixibij qui' chuwech ri ángel, can xebarbot (xebaybot) c'a. Xa can achi'el ye caminaki' xquiben ca ruma quixibinri'il. 5 Yac'a tek xch'o ri ángel quiq'ui‡ ri ca'i' ixoki', xubij c'a chique: Riyix man c'a tixibij ta iwi'.§ Ruma riyin can wetaman chi riyix nicanoj* ri ruch'acul ri Jesús ri xcamisex chuwech cruz. 6 Ri ruch'acul xa man c'o ta chic wawe', ruma Riya' xc'astej† yan el, achi'el ri rubin ca chiwe.‡ Quixam pe y titzu' na pe' ri acuchi (achique) xc'oje' wi ri ruch'acul ri Ajaf. 7 Wacami c'a quixbiyin chanin, y je'ibij chique quinojel ri rudiscípulos ri Jesús, chi Riya' xc'astej yan c'a el chiquicojol ri caminaki'. Riya' can ninabeyej c'a el chiwech, y nic'ul iwi' chila' pa Galilea.§ Y chiri' xtitz'et wi,* achi'el re nbij el chiwe.

8 Y ri ca'i' ixoki' ri' can yac'ari' xe'el el ri chiri' pa jul. Y astape' can quixibin qui',† xa can sibilaj chuka' yequicot. Riye' can junanin (anibel) c'a xebe riche (rixin) chi nbequiya' rutzijol chique ri rudiscípulos ri Jesús. 9 Y yac'ari' tek ri Jesús xbec'ulun pe chiquiwech‡ ri pa bey y xuya' rutzil quiwech. Y ri ca'i' ixoki' ri' can yac'ari' xexuque' ka chraken ri Jesús, xquik'etej ri raken y can xquiya' c'a chuka' ruk'ij. 10 Y ri Jesús can yac'ari' tek xubij chique ri ixoki' ri': Man chic c'a tixibij ta iwi'. Wacami quixbiyin c'a y je'iya' rutzijol chique ri wach'alal,§ riche (rixin) chi can quebiyin c'a pa Galilea y chila' c'a xquinquitz'et wi, xcha' chique.

Ri tzij ri xquitz'ucula' ri ye chajinel

11 Ri ixoki' ri' quichapon c'a el bey. Y yac'ari' tek yec'o chique ri ye chajinel* chuchi' ri jul ri xebe c'a pa tinamit Jerusalem. Y xbequiya' c'a rutzijol chique ri principali' tak sacerdotes, ronojel c'a ri xbanatej. 12 Xepe ri principali' tak sacerdotes xquimol c'a qui' quiq'ui ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij y

† **27:66** Dn. 6.17. * **28:1** Mt. 27.56; Mr. 16.1. † **28:1** Mr. 16.2. ‡ **28:3** Ap. 10.1; 18.1. § **28:3** Dn. 10.6. * **28:3** Mt. 17.2. † **28:4** Mt. 27.65, 66. ‡ **28:5** He. 1.14. § **28:5** Is. 35.4; Dn. 10.12; Lc. 1.12, 13; Ap. 1.17. * **28:5** Mr. 16.6. † **28:6** Mt. 16.21; 17.23; 20.19; Mr. 8.31. ‡ **28:6** Mt. 12.40. § **28:7** Mt. 26.32. * **28:7** Mr. 16.7. † **28:8** Mr. 16.8. ‡ **28:9** Mr. 16.9; Jn. 20.14; Ap. 1.17, 18. § **28:10** Ro. 8.29; He. 2.11. * **28:11** Mt. 27.65, 66.

xquiya' c'a chiquiwech chi niquiya' q'uiy quirajil ri soldados ri xechajin. 13 Y xquibij c'a chique ri ye chajinel: Riyix xaxu (xaxe) wi c'a tibij chi ya tek yix warnek yac'ari' tek xe'apon ri ye rudiscípulos ri Jesús pa k'eku'm y xquelek'aj el ri ruch'acul. 14 Y wi ri aj k'atbel tzij nretamaj c'a chi xa xixwer ka y ma xixchajin ta achi'el ri bin chiwe, riyoj xkojbech'o c'a riq'ui. Y queri' xquixkacol pa ruk'a', xecha'.

15 Ri soldados ri xechajin chuchi' ri jul xquic'ul c'a el ri puek, y achi'el ri xbix el chique, can quec'ari' rutzijol ri xquelesaj rubixic chiquicojol ri israelitas. Y ya c'a ri' ri etaman cuma ri israelitas c'a chupan re k'ij re'.

Ri samaj ri xubij ca ri Jesús chi niban

16 Yac'a ri julajuj† rudiscípulos ri Jesús,‡ xebe c'a pa Galilea. Y xebe c'a pa ruwi' ri juyu' ri bin ca chique ruma ri Jesús. 17 Y tek xquitz'et c'a ruwech ri Jesús, riye' can xquiya' c'a ruk'ij. Pero yec'o nic'aj chic ri ma can ta niquinimaj chi ya Jesús ri'. 18 Ri Jesús xjel c'a apo quiq'ui, y xubij c'a chique: Ronojel c'a k'atbel tzij jachon pa nuk'a'§ riyin, can queri' ri chila' chicaj y queri' chuka' wawe' chuwech re ruwach'ulef.* 19 Rumac'ari' re wacami nbij c'a chiwe: Quixbiyin c'a chuwech ronojel re ruwach'ulef, que'itijoj c'a ri winek† riche (rixin) chi ye'oc tzekelbey‡ wuche (wixin). Y ri can yinquitzekelbej, que'ibana' c'a bautizar§ pa rubi' ri Dios Tata'ixel, pa nubi'* riyin ri C'ajolaxel y pa rubi' ri Lok'olaj Espíritu. 20 Y tic'utu' c'a chiquiwech chi tiquinimaj ronojel ri pixa' ri nbin ca.† Y riyin can ronojel c'a k'ij xquic'oje'‡ iwuq'ui; y majun bey xquixinya' ta ca, c'a tek xtapon ri ruq'uisbel k'ij chare re ruwach'ulef. Amén.

† **28:16** Mr. 16.14; Jn. 6.70; Hch. 1.13. ‡ **28:16** 1 Co. 15.5. § **28:18** Mt. 11.27; Jn. 5.22; 1 Co. 15.27; Ef. 1.22. * **28:18** Ef. 1.10; Fil. 2.9, 10. † **28:19** Hch. 2.39. ‡ **28:19** Is. 52.7. § **28:19** Mr. 16.15, 16. * **28:19** Lc. 24.47. † **28:20** Hch. 18.9. ‡ **28:20** Mt. 18.20; Hch 23.11.

Ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic ri tz'ibatal ca ruma San Marcos

Ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic ri tz'iban ca ruma San Marcos, nuk'alajsaj chkawech chi tek ri Kajaf Jesús xerutijoj ri winek riq'ui ri ruch'abel ri Dios, xuc'ut chi Riya' can Dios wi y can ya wi Riya' ri c'o pa ruwi' ronojel, ruma can c'o wi ri ruchuk'a' pa quiwi' ri itzel tak espíritu, xerubanala' q'uiy ruwech milagros y xucuy chuka' quimac ri winek.

Chupan re wuj re' nubij chi ri Kajaf Jesús q'uiy mul xch'o ka chrij Riya' mismo y xubij re ch'abel re': "Riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol". Y riq'ui ri queri' xubij, xuc'ut ri' chi can ya wi Riya' ri tzujun (sujun) pe ruma ri Dios (Dn. 7.13 y Ap. 14.14).

Ri San Marcos nubij chuka' chi ri Jesús xpe riche (rixin) chi ya Riya' ri xniman xilin quiche (quixin) ri winek, y can xuya' chuka' ri' pa camic riche (rixin) chi xerucol ri winek pa ruk'a' ri mac (Mr. 10.45).

Ri Juan ri Bautista nutzijoj ri ruch'abel ri Dios

1 Quec'are' rubanic tek xtiquir pe rutzijoxic ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, ruch'abel ri Jesucristo ri Ruc'ajol ri Dios.*

2 Ri profeta Isaías, ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, rutz'iban c'a ca ri xbix chare ri Jesucristo ruma ri Dios. Y quec'are' ri xutz'ibaj ca riya':

Xtintek c'a ri nutako'n ri ninabeyej chawech,
riche (rixin) chi nuchojmirisaj apo ri abey.†
3 Ri achi ri' xtic'oje' pa jun desierto.
Y riya' can xturek c'a ruchi' riche (rixin) chi xtubij chique ri winek ri xque'apon riq'ui:
Tichojmirisaj apo rubey ri Ajaf y can choj tibana' chare.‡

4 Ri achi ri xunataj c'a ri Isaías chi xtipe nabey, ya ri Juan ri Bautista. Y riya' xc'oje' c'a pa jun desierto, y xubij c'a chique ri winek ri xe'apon riq'ui, chi titzolin c'a pe quic'u'x riq'ui ri Dios y tiquibana' bautizar qui', riche (rixin) chi queri' ri Dios nucuy ri quimac. Y ye q'uiy ri xeruben el bautizar. 5 Y sibilaj c'a ye q'uiy ri winek ri xe'apon riq'ui ri Juan ri Bautista. Yec'o aj Jerusalem, ri tinamit ri c'o chiri' pa rucuenta ri Judea. Y yec'o riche (rixin) ri nic'aj chic tinamit ri yec'o chuka' pa rucuenta ri Judea. Ri winek c'a ri' xeban c'a el bautizar ruma riya' chiri' pa raken ya' Jordán. Y can xequik'alajsaj wi c'a ri quimac.

6 Ri rutziak c'a ri Juan banon riq'ui rusmal camello, y rucusan jun tz'um ri oconek ximibel xerupan. Y ri ruway, yec'a ri sac' y ri cab§ ri niquiya' ri tak chicop pa tak juyu'. 7 Ri Juan nuk'alajsaj c'a chique ri winek: C'o jun achi ri xtipe re chkawech apo ri man achi'el ta oc riyin. Ri jun achi ri' can nim wi ruk'ij y nim chuka' ri ruchuk'a'; rumari', astape' riyin yiwuque' ka riche (rixin) chi nquir ri ruximbel ri ruxajab, hasta ri' ma yin ruc'amon ta (takal ta chuwij) chi nben ruma nim ruk'ij y nim ruchuk'a'.* 8 Y riyin, ya' ri ncusaj riche (rixin) chi yixinben bautizar. Pero ri jun achi ri xtipe,† riq'ui ri Lok'olaj Espíritu xquixruben wi bautizar.‡

Tek xban bautizar ri Jesús

* **1:1** Sal. 2.7; Lc. 1.35; Jn. 1.34; Ro. 8.3; 1 Jn. 4.15. † **1:2** Mal. 3.1. ‡ **1:3** Is. 40.3; Lc. 3.4; Jn. 1.23. § **1:6** Re' nich'o chrij ri colmena. * **1:7** Hch. 13.25. † **1:8** Hch. 19.4. ‡ **1:8** Hch. 11.16.

9 Ye k'ij c'a ri' tek ri Jesús elenak
pe pa tinamit Nazaret ri c'o chiri'
pa rucuenta ri Galilea y xapon
riq'ui ri Juan. Y Riya' chuka' xban
c'a bautizar ruma ri Juan ri pa
raken ya' Jordán.§ 10 Y tek ri Jesús
ntel c'a pe pa ya', xutz'et chi ri
caj xjakatej, y ri Lok'olaj Espíritu
nika c'a pe pa ruwi' achi'el jun
palomax.* 11 Y yac'ari' tek c'o jun
ch'abel ri xpe chila' chicaj y xubij:
Yit c'a riyit ri Nuc'ajol† y can sibilaj
yatinwajo', y can nucukuban wi
nuc'u'x awuq'ui, xcha' ri ch'abel ri'.

Tek ri Jesús xtojtobex ruma ri itzel winek

12 Can yac'ari' tek ri Jesús xban
chare ruma ri Lok'olaj Espíritu
riche (rixin) chi xbe pa jun de-
sierto.‡ 13 Y can xc'oje' pa desierto
y ri chiri' can yec'o apo ri itzel tak
chicop. Chiri' c'a xc'oje' wi cawinek
k'ij. Y tek ri Jesús c'o c'a chiri', ri
Satanás nutij c'a ruk'ij chrij ruma
nrajo' chi nitzak pa ruk'a', pero ma
xcowin ta. Y ri ángeles xquichop
niquinimaj niquilij ri Jesús.§

Tek ri Jesús xuchop rutzijoxic ri ruch'abel ri Dios

14 C'o chic c'a ri Juan pa cárcel,
tek ri Jesús xbe pa Galilea. Ri
Jesús nutzijoj c'a ri lok'olaj ch'abel
ri nich'o chrij ri rajawaren ri Dios,*
15 y nubij c'a: Xtz'aket yan c'a ri
tiempo, ri rajawaren ri Dios xa
nakaj chic c'o wi pe. Titzolin c'a pe
ic'u'x y tinimaj ri lok'olaj ch'abel ri
niya'o colotajic, nicha' chique.

Tek ri Jesús xerusiq'uij (xeroyoj) ye caji' chapoy tak car

16 Y tek ri Jesús benak c'a chuchi'
ri choy Galilea, xerutz'et c'a ye ca'i'
achi'a' cach'alal qui'; Simón rubi'
ri jun y Andrés rubi' ri jun chic.
Ri ca'i' c'a achi'a' ri' ye chapoy tak
car, rumari' tek yetajin niquiq'uek
ka ri quiya'l chapabel car chupan
ri choy.† 17 Y tek ri Jesús xch'o
quiq'ui ri ye ca'i' chapoy tak car
ri', xubij chique: Quinitzekelbej y
xtinc'ut chiwech achique rubanic
ye'ich'ec pe winek riche (rixin) chi
yinquitzekelbej.

18 Ri ca'i' achi'a' ri', can yac'ari'
xquiya' ca ri chapoj car y
xquitzekelbej el.‡

19 Y xa c'a juba' c'a quebiyin
apo, tek ri Jesús xerutz'et c'a ri
Jacobo y ri Juan, ri ye ruc'ajol
ri jun achi Zebedeo rubi'. Ri ye
ca'i' achi'a' ri' pa jucu' c'a yec'o
wi, yesamej. Riye' yequic'ojoj ri
quiya'l chapabel car.§ 20 Xpe c'a
ri Jesús xerusiq'uij (xeroyoj) riche
(rixin) chi niquitzekelbej. Y ri Ja-
cobo y ri Juan can xu (xe wi) chuka'
xquic'axaj queri', xquitzekelbej el
ri Jesús y xquiya' ca ri quitata'. Ri
tata'aj y ri mozos xec'oje' c'a ca
chiri' pa jucu'.

Jun achi ri c'o jun itzel espíritu riq'ui

21 Ri Jesús y ri ye benak riq'ui,
xe'apon c'a pa tinamit Caper-
naum.* Y chupan ri uxlanibel k'ij,
ri Jesús xbe c'a pa jay ri kas nic'ut
wi ri ruch'abel ri Dios chupan ri
tinamit ri'. Riya' nutzijoj c'a ri
ruch'abel ri Dios chique ri winek.†
22 Y ri xe'ac'axan riche (rixin), can
xquimey‡ ruma chi ri ch'abel ri
xuc'ut can nik'alajin chi achi'el
ruch'abel jun ri c'o k'atbel tzij
pa ruk'a' y man achi'el ta oc ri
niquic'ut ri aj tz'iba'. 23 Y ri chiri'
pa jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel
ri Dios, ri k'ij ri' c'o c'a apo jun
achi ri c'o jun itzel espíritu riq'ui.
Y ri itzel espíritu ri c'o riq'ui ri
achi ri', xuchop nurakala' ruchi'.§

§ **1:9** Mt. 3.13. * **1:10** Jn. 1.32. † **1:11** Sal. 2.7. ‡ **1:12** Mt. 4.1. § **1:13** Mt. 4.11; 1 Ti. 3.16. * **1:14** Mt. 4.23. † **1:16** Mt. 4.18. ‡ **1:18** Mt. 19.27; Lc. 5.11. § **1:19** Mt. 4.21. * **1:21** Mt. 4.13. † **1:21** Lc. 4.31. ‡ **1:22** Mt. 7.28, 29. § **1:23** Lc. 4.33.

24 Y xubij c'a chare ri Jesús: ¡Ah!
¿Achique c'a ri nawajo' chake, riyit
Jesús aj Nazaret? ¿Xape c'a riche
(rixin) chi naq'uis kak'ij? Riyin
wetaman yit achique c'a riyit y
rumari' wetaman chi riyit can yit
lok'olaj wi y yit petenak riq'ui ri
Dios,* xcha' chare.
25 Yac'a ri Jesús xchapon chare ri
itzel espíritu y xubij: Ma cach'o ta
chic. Catel el.
26 Y ri itzel espíritu nurek ruchi'
xel el. Y xuquiyica' ca† ri ruch'acul
ri achi ri achoj riq'ui xel wi el.
27 Y ri winek ri quimolon qui'
chiri', xsach quic'u'x tek xquitz'et
ri xuben ri Jesús, y niquibila' c'a
chiquiwech: ¿Achique c'a rubanic
re'? Ruma re tijonic re ye ruc'amon
pe Riya', majun bey kac'axan ta
riyoj. Ruma ri ruch'abel can nuc'ut
c'a chi Riya' can c'o k'atbel tzij pa
ruk'a'. Y hasta ri itzel tak espíritu
can niquinimaj rutzij, yecha' c'a ka
chiquiwech.
28 Y chanin c'a xbe rutzijol ri
Jesús, y rumari' ri winek ri yec'o pa
tak tinamit ri yec'o pe chunakajal
ri Galilea, chanin c'a xquic'axaj ri
yerubanala' ri Jesús.

Tek ri Jesús xuc'achojsaj rujite' ri Simón Pedro

29 Tek ri Jesús, ri Jacobo y ri Juan
xe'el c'a pe ri chiri' pa jay ri kas
nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, riye'
xebe c'a chcachoch ri Simón y ri
Andrés. 30 Yac'a tek xe'apon, xbix
chare ri Jesús chi ri rujite' ri Simón
kajnek pa ruch'at, ruma c'o jun ni-
malaj c'aten chrij.‡ 31 Y ri Jesús can
yac'ari' xjel apo riq'ui, xuchop c'a
ruk'a' y xuben chare chi xyacatej.
Y can xu (xe) wi c'a queri' xuben
chare, can yac'ari' tek xq'uis el ri
nimalaj c'aten chrij.§ Y ri ixok ri'
can yac'ari' xuchop yerunimaj yer-
ilij apo ri Jesús y ri ye benak riq'ui.

Tek ri Jesús xeruc'achojsaj c'a ye q'uiy yawa'i' tek xka ka ri k'ij

32 Y yac'a tek xka yan ka ri k'ij
y xoc c'a pe ri ak'a' chupan ri k'ij
ri', yac'ari' tek quinojel ri winek
ri c'o yawa'i' quiq'ui xequic'uala'
apo chuwech ri Jesús.* Chiquico-
jol ri yawa'i' c'a ri', yec'o ri relic
yabil ri ntoc chique y yec'o c'a
ri ye yawa'i' pa quik'a' itzel tak
espíritu. 33 Y quinojel ri winek
ri yec'o chupan ri jun tinamit ri'
xbequimolo' qui' chuchi' ri jay ri
acuchi (achique) c'o wi ri Jesús. 34 Y
ri Jesús can xeruc'achojsaj wi el ri
yawa'i'. Ri yawa'i' ri' can jalajoj
c'a ruwech chi yabil ri chapayon
quiche (quixin). Chuka' Riya' xere-
lesala' el† ri itzel tak espíritu ri
yec'o quiq'ui ri winek. Ri Jesús can
ma xuya' ta c'a k'ij chique ri itzel
tak espíritu riche (rixin) chi xech'o
ta, ruma riye' quetaman ruwech
Riya'.‡

Tek ri Jesús xbe pa ronojel tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Galilea chuk'alajsaxic ri ruch'abel ri Dios

35 Nimak'a' yan ri ruca'n k'ij, can
c'a mukmuj na, ri Jesús xyacatej
el y xbe pa jun lugar ri acuchi
(achique) majun winek c'o, riche
(rixin) chi xberubana' orar.§ 36 Y ri
Simón y ri ye rachibil xebe c'a chu-
canoxic ri Jesús. 37 Tek xquil c'a,
xquibij chare: Quinojel ri winek
yatquicanoj, xecha'.
38 Y ri Jesús xubij c'a chique:
Jo' pa nic'aj chic tinamit ri yec'o
pe nakaj, riche (rixin) chi ntzijoj
chuka' ri ruch'abel ri Dios* chiri',
ruma chubanic ri samaj ri' tek xipe
wawe' chuwech re ruwach'ulef,†
xcha'.
39 Y Riya' xbe c'a chutzijoxic ri
ruch'abel ri Dios pa ronojel tina-
mit ri yec'o pa rucuenta ri Galilea.

* **1:24** Lc. 4.34. † **1:26** Mr. 9.20. ‡ **1:30** Mt. 8.14; Lc. 4.38. § **1:31** Sal. 103.3. * **1:32** Lc. 4.40. † **1:34** Mt. 8.16. ‡ **1:34** Mr. 3.11, 12; Lc. 4.41. § **1:35** Mr. 6.46. * **1:38** Is. 61.1. † **1:38** Lc. 4.43; Jn. 16.28.

Xabachique c'a tinamit ri xapon wi, Riya' xutzijoj ri ruch'abel ri Dios ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios.‡ Y chuka' can xerelesala' c'a ri itzel tak espíritu.

Tek ri Jesús xrelesaj el ri jun itzel yabil lepra rubi' chrij jun achi

40 Xpe c'a jun achi ri c'o jun itzel yabil chrij, y ri yabil ri' lepra rubi'. Ri achi ri' xuc'utuj c'a utzil chare ri Jesús, xxuque' ka chuwech y xubij c'a chare: Wi riyit nawajo'§ yinac'achojsaj chare re nuyabil, can yic'achoj wi c'a ri', ruma riyin wetaman chi can yacowin wi, xcha'.

41 Ri Jesús sibilaj c'a xujoyowaj ruwech ri achi ri ruc'ulwachin ri yabil ri'; rumari' Riya' can yac'ari' tek xuchop apo y xubij chare: Nwajo' chi yac'achoj. Tiq'uis c'a el re yabil re' chawij,* xcha' chare.

42 Y can xu (xe) wi xubij queri' ri Jesús, can yac'ari' xq'uis el ri lepra chrij ri achi y xc'achoj ca. 43 Y ri Jesús, can yac'ari' tek xubij chare ri achi chi tibe el, pero can xuchilabej c'a el chare ri achique rajawaxic chi nuben. 44 Ri Jesús xubij c'a el chare ri achi ri': Majun achoj chare tatzijoj wi ri xbanatej awuq'ui, xa choj jac'utu' awi' chuwech ri sacerdote. Y can taya' c'a ri ofrenda ri rajawaxic chi naya', achi'el nubij chupan ri rutz'iban† ca ri Moisés, riche (rixin) chi queri' nak'alajsaj c'a awi' chiquiwech chi yit ch'ajch'oj chic,‡ xuche'ex el.

45 Yac'a ri achi xaxu (xaxe) wi xuya' ca ri Jesús, can yari' xuchop rutzijoxic chique ri winek ri achique xbanatej riq'ui riya'. Y queri' ri Jesús chanin c'a xel rutzijol, y rumari' xa pan ewel chic tek ntoc apo chupan ri tinamit, y ruma c'a chuka' ri' tek nic'oje' ca ri pa tak juyu' ri acuchi (achique) majun winek c'o. Y ri winek c'a ri ye'apon riq'ui ri Jesús sibilaj ye q'uiy,§ y chuka' q'uiy lugar yepe wi.

2

Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun achi siquirnek

1 Y tek k'axnek chic c'a ca'i' oxi' k'ij, ri Jesús xtzolin ri pa tinamit Capernaum, y yac'ari' tek ri winek xquic'axaj chi Riya' c'o pa jun jay chiri' pa tinamit. 2 Yac'ari' tek yec'o winek ri can chanin c'a xquimol apo qui' ri achique jay c'o wi ri Jesús, y ma xeruben ta chic chi xe'oc chupan ri jay. Ri pa ruchi' jay can majun chic c'a nicowin ta ntoc. Rumari' hasta chuwajay el yec'o winek. Y ri Jesús can nubij c'a ri ruch'abel ri Dios* chique quinojel ri xquimol apo qui'. 3 Yac'a chuka' ri' tek yec'o nic'aj chic ri xe'apon, quic'uan c'a apo jun achi siquirnek. Ye caji' c'a ri ye uc'uayon apo riche (rixin), quili'en el chuwech ri ruwarabel.† 4 Pero riye' xa ma xecowin ta xe'oc apo c'a riq'ui ri Jesús, cuma ri winek ri quimolon apo qui' sibilaj ye q'uiy. Ma xecowin ta c'a xek'ax chiquicojol ri winek ri', rumari' xa ya chic ruwi' ri jay ri xquelesaj el juba'. Y chiri' c'a xquikasaj wi ka ri yawa',‡ rachibilan ri ruwarabel. 5 Y tek ri Jesús xerutz'et§ chi can quicukuban quic'u'x riq'ui Riya', xubij c'a chare ri achi siquirnek: Walc'ual, ri amac* xecuyutej, xcha'.

6 Y ri jay ri quimolon wi qui', ye tz'uyul chuka' apo ca'i' oxi' aj tz'iba'. Riye' niquich'ob c'a pa tak cánima: 7 ¿Achique ruma tek re Jesús nubij chare la achi la' chi nucuy rumac?† Can itzel ri nubij ruma

‡ **1:39** Mt. 4.23. § **1:40** Mt. 8.2; Lc. 5.12. * **1:41** Jer. 32.17. † **1:44** Lv. 14.2-32. ‡ **1:44** Lc. 5.14. § **1:45** Mr. 2.13; Lc. 5.15. * **2:2** Is. 61.1; Mt. 5.2; Mr. 6.34; Lc. 8.1; Hch. 8.25; Ef. 2.17; He. 2.3. † **2:3** Mt. 9.2; Lc. 5.18. ‡ **2:4** Lc. 5.19. § **2:5** He. 4.13. * **2:5** Sal. 103.3; Is. 53.11. † **2:7** Sal. 130.4; Is. 43.25.

nuben chi can ya Riya' ri Dios. ¿Ruma achique ta chic jun ri nicuyu mac? Majun chic jun.‡ Xaxu (xaxe) wi ri Dios ri nicuyu mac, yecha' c'a pa tak cánima ri aj tz'iba' ri'.
8 Yac'a ri Jesús can jabel retaman ri niquich'ob pa tak cánima§ ri achi'a' ri'. Y rumari' xubij chique: ¿Achique c'a ruma tek riyix queri' nich'ob pa tak iwánima? 9 Wacami tibij na c'a chuwe: ¿Achique cami ri más c'ayef (cuesta) rubanic nich'ob riyix? ¿La ya cami ri nbij chare re achi siquirnek chi ri rumac* xecuyutej yan, o ya ri nbij chare: Cayacatej, tac'uaj la awarabel y cabiyin el?
10 Wacami c'a, riche (rixin) chi riyix niwetamaj chi riyin ri C'ajolaxel† ri xinalex chicojol can c'o k'atbel tzij pa nuk'a' riche (rixin) chi ncuy mac,‡ titz'eta' c'a. Y ri Jesús xubij c'a chare ri achi siquirnek:
11 Nbij c'a chawe: Cayacatej, tac'uaj el la awarabel y cabiyin chawachoch, xcha' chare.

12 Y ri achi can yac'ari' tek xyacatej anej, xuc'ol ri ruwarabel, y xel el chiquicojol ri quimolon qui' chiri'. Y ri winek ri' xquimey c'a, ruma majun bey quitz'eton ta chi que ta ri' nibanatej. Y xquiya' c'a chuka' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios y xquibila' c'a: Majun bey katz'eton ta chi que ta re' nibanatej, xecha' c'a.

Tek ri Jesús xusiq'uij (xroyoj) ri Leví

13 Y ri Jesús xbe chic c'a jun bey chuchi' ri choy; y quinojel c'a ri winek xe'apon riq'ui,§ y Riya' xerutijoj c'a riq'ui ri ruch'abel ri Dios.
14 Y yac'a tek ri Jesús ruchapon el bey riche (rixin) chi nitzolin, yac'ari' tek xutz'et ri Leví, ri ruc'ajol ri jun achi Alfeo rubi'. Ri Leví tz'uyul c'a acuchi (achique) yetoj wi ca ri alcawal. Y xpe ri Jesús xubij c'a chare: Quinatzekelbej. Y can yac'ari' tek riya' xbeyacatej pe ri acuchi (achique) tz'uyul wi y xutzekelbej el ri Jesús.*

15 Y yac'a tek ri Jesús tz'uyul pa mesa ri chiri' pa rachoch ri Leví, ye q'uiy c'a chique ri ye c'utuy tak alcawal y nic'aj chic winek ri xa ye aj maqui' ri xetz'uye' chuka' apo ri pa mesa junan riq'ui ri Jesús y quiq'ui ri rudiscípulos,† ruma sibilaj ye q'uiy ri yetzekelben riche (rixin) ri Jesús ri yec'o c'a chiri'.
16 Y tek ri aj tz'iba' y ri achi'a' fariseos xquitz'et ri Jesús chi xa niwa' quiq'ui ri ye c'utuy tak alcawal y quiq'ui ri winek ri xa ye aj maqui', xquic'utuj c'a chique ri rudiscípulos: ¿Achique ruma la' chi Riya' niwa' y nuc'uya' quiq'ui ri ye c'utuy tak alcawal y quiq'ui nic'aj chic winek ri xa ye aj maqui'?‡ xecha' chique.

17 Y tek ri Jesús xrac'axaj ri tzij ri xquibij ri aj tz'iba' y ri achi'a' fariseos, Riya' xubij c'a chique: Jun ajk'omanel ma ye ta ri ye utz ri yerak'omaj. Riya' yerak'omaj ri yawa'i'. Riyin ma xipe ta chiquicanoxic winek ri choj quic'aslen. Riyin xipe chiquicanoxic ri aj maqui',§ ri rajawaxic chi nitzolin pe quic'u'x riq'ui ri Dios.

Tek xc'utux chare ri Jesús chi achique ruma tek ri rudiscípulos ma niquiben ta ayuno

18 Ri ye rudiscípulos ri Juan ri Bautista y ri quidiscípulos ri fariseos, c'o c'a k'ij niquichajij tek can ma yewa' ta riche (rixin) chi niquiben orar. Y rumari' xoquic'utuj c'a chare ri Jesús: Ri yoj rudiscípulos ri Juan y ri quidiscípulos ri fariseos can c'o k'ij

‡ **2:7** Job 14.4. § **2:8** 1 S. 16.7; 1 Cr. 29.17; Sal. 7.9; 139.1; Jer. 17.10; Mt. 9.4; He. 4.13. * **2:9** Mt. 9.5. † **2:10** Dn. 7.13. ‡ **2:10** Is. 53.11. § **2:13** Mr. 1.45. * **2:14** Mt. 9.9; Lc. 5.27, 28. † **2:15** Mt. 9.10. ‡ **2:16** Is. 65.5. § **2:17** Mt. 9.12, 13; 18.11; Lc. 5.31, 32; 15.7; 19.10; 1 Ti. 1.15.

nikachajij tek can ma yojwa' ta, riche (rixin) chi nikaben orar. ¿Y achique c'a ruma tek ri adiscípulos riyit ma que ta ri' niquiben?*

19 Y ri Jesús xubij c'a chique: ¿Achique nibij riyix? ¿La utz cami chi man ta yewa' ri xesiq'uix (xe'oyox) pa jun c'ulanen tek xa c'a c'o na apo quiq'ui ri achijlon ri xa c'a xc'ule'? Ma utz ta. Can ma utz ta c'a ri niquiben, wi xa ma yewa' ta, ruma ri achijlon xa c'a c'o na chiquicojol.† 20 Pero xtapon ri k'ij tek re achijlon re' xtelesex el chiquicojol, y yac'ari' tek ma xquewa' ta riche (rixin) chi xtiquiben orar.

21 Y majun chuka' winek nibano chi nucusaj ta jun c'ojobel c'ac'ac' riche (rixin) chi nuc'ojoj jun tziek ri xa ri'j chic. Ruma jun c'ojobel c'ac'ac' nuc'ol ri' y nujic' ri tziek ri xa ri'j chic, y ri tziek ri' más niretzetaj (nitzeretej). 22 Y queri' chuka' majun niya'o ta c'ac'ac' ruya'al uva chupan jun tz'um yabel ya' ri xa ri'j chic. Ruma wi queri' niban, y ri tz'um xa ma niyukuk ta chic, xa nirakaro' y niq'uis el ri ruya'al uva chupan. Y chuka' ri tz'um ri' majun chic nic'atzin wi. Yac'a jun c'ac'ac' tz'um yabel ya', utz niyaque' ri c'ac'ac' ruya'al uva chupan. Queri' xubij ri Jesús chrij ri ch'abel ri xuc'ut.

Tek ri rudiscípulos ri Jesús xquich'up ruwi' trigo pa jun uxlanibel k'ij

23 Pa jun uxlanibel k'ij, ri Jesús y ri rudiscípulos yek'ax c'a el pa jun ulef ri ticon trigo chuwech. Y ri discípulos c'o c'a ruwi' trigo ri xequich'up el.‡ 24 Yec'a ri achi'a' fariseos xquibij chare ri Jesús: Que'atzu' la adiscípulos ruma xajan yetajin chubanic. ¿Achique ruma yequich'upla' trigo re k'ij re'? Ruma re k'ij re', uxlanibel k'ij y ma ruc'amon ta chi yesamej, xecha'.

25 Yac'a ri Jesús xubij chique: ¿La majun bey c'a isiq'uin ta ri tz'ibatal ca chupan ri wuj chrij ri xquiben ri David y ri ye rachibil ri ojer ca, tek sibilaj xenum§ y rajawaxic chi yewa'? 26 Ri David xbe c'a chucanoxic wey pa rachoch ri Dios. Y ri nimalaj sacerdote chupan ri tiempo ri' ya c'a ri Abiatar. Y can ya ri lok'olaj tak caxlan wey* ri xbejach pe chare ri David y ma xu (xe) ta wi riya' ri xtijo, xa can xuya' chuka' chique ri ye benak riq'ui. Y ma riq'ui wi ri', ma mac ta ri xquiben, astape' ri caxlan wey ri' xaxu (xaxe wi) ri sacerdotes ri yetijo.

27 Y ri Jesús xubij chuka' chique: Ri uxlanibel k'ij† xban riche (rixin) jun utzil chare ri winek, y ma ya ta ri winek ri xban riche (rixin) ta jun utzil chare ri uxlanibel k'ij. 28 Rumac'ari' riyix can ruc'amon c'a chi niwetamaj chi yin c'a riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, ri yin Rajaf‡ ri uxlanibel k'ij. Can pa nuk'a' c'a riyin c'o wi riche (rixin) chi nbij achique utz niban chupan ri k'ij ri', xcha' ri Jesús.

3

Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun achi chaki'j jun ruk'a'

1 Y ri Jesús y ri rudiscípulos xe'apon chic c'a ri pa jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Y chiquicojol ri winek ri quimolon qui' chiri', c'o c'a jun achi chaki'j jun ruk'a'.* 2 Y yec'o c'a ri ye tzulibeyon apo riche (rixin) ri Jesús, k'alaj ri' wi nuc'achojsaj ri achi, riche (rixin) chi queri' niquitzujuj (niquisujuj) chi ri Jesús xsamej chupan ri jun uxlanibel k'ij ri'. 3 Ma riq'ui wi ri', ri Jesús

* **2:18** Mt. 9.14; Lc. 5.33. † **2:19** Jn. 3.29. ‡ **2:23** Dt. 23.25; Mt. 12.1; Lc. 6.1. § **2:25** 1 S. 21.1-6. * **2:26** Lv. 24.5-9. † **2:27** Ex. 23.12; Dt. 5.14. ‡ **2:28** Mt. 12.8. * **3:1** Mt. 12.9, 10; Lc. 6.6.

xubij chare ri achi chaki'j ri ruk'a': Cayacatej pe y cac'oje' pa nic'aj, xcha' chare.

4 Xpe c'a ri Jesús xubij chique ri winek ri yec'o chiri': Riyin nwajo' c'a nc'utuj chiwe: ¿La más cami ruc'amon chi niban utzil pa jun uxlanibel k'ij o xa ya ri etzelal? ¿Ri nicol jun winek chuwech ri camic o ri nicamisex? ¿Achique nich'ob riyix? xcha' chique. Pero quinojel majun xquibij ta.

5 Yac'ari' tek ri Jesús xerutzu' c'a quinojel ri quimolon qui' chiri', y xerutz'et chi xa cowirnek ri cánima y ma nicajo' ta niquinimaj. Rumari' Riya' xpe royowal y xbison. C'ac'ari' Riya' xubij c'a chare ri achi chaki'j ri ruk'a': Tayuku' la ak'a'. Y ri achi can xu (xe) wi xuyuk ri ruk'a', can yac'ari' xchojmir.

6 Y ri achi'a' fariseos can xu (xe) wi xquitz'et ca ri xbanatej, xbequimolo' qui' quiq'ui ri yec'o pa rupartido ri rey Herodes, riche (rixin) chi niquich'ob achique rubanic niquiben† riche (rixin) chi niquicamisaj ri Jesús.

Ye q'uiy c'a winek ri xetzekelben riche (rixin) ri Jesús chiri' chuchi' ri choy Galilea

7 Y ri Jesús xbe c'a chuchi' jun choy, ye rachibilan el ri rudiscípulos. Y chuka' xtzekelbex el cuma q'uiy winek‡ ri ye petenak pa rucuenta ri Galilea, y cuma nic'aj chic winek ri ye petenak pa rucuenta ri Judea. 8 Y can xtzekelbex chuka' cuma ri winek ri ye petenak pa Jerusalem, jun tinamit ri c'o chuka' pa rucuenta ri Judea. Y yec'o chuka' ri ye petenak pa rucuenta ri Idumea, y ri ye petenak c'a juc'an chic ruchi' ri raken ya' Jordán. Xtzekelbex chuka' cuma ri winek ri ye petenak pa Tiro y pa Sidón y ri ye petenak chuka' chiquinakajal ri ca'i' tinamit ri'. Can quinojel c'a ri winek ri xe'oka riq'ui ri Jesús, xepe ruma quic'axan c'a pe ri milagros ri yerubanala' ri Jesús. 9 Y ruma chi can ye q'uiy ri winek ri ye'oka riq'ui, ri Jesús xubij c'a chique ri rudiscípulos chi tiquiya' pe jun jucu' queri' nakaj, riche (rixin) chi queri', wi ri winek más niquipitz', Riya' ntoc c'a chupan ri jucu' ri'. 10 Ri Jesús can ye q'uiy wi c'a ri ye ruc'achojsan chic. Pero ruma quinojel c'a ri ye yawa'i' nicajo' chuka' chi yec'achojsex ruma ri Jesús, rumari' niquimajla' c'a qui' chrij, riche (rixin) chi niquichop ta apo ri rutziak, ruma nicajo' yec'achoj chare ri quiyabil. 11 Y ri itzel tak espíritu tek niquitz'et c'a ri Jesús, niquixucubala' c'a qui' chuwech, chuka' niquirek quichi' y niquibij: Yit c'a riyit ri Ruc'ajol ri Dios,§ yecha' c'a.

12 Yac'a ri Jesús xchapon c'a chique chi ma tiquiya' ta rutzijol chi ya Riya' ri Ruc'ajol ri Dios.*

Tek ri Jesús xerucha' ri cablajuj apóstoles

13 Ri Jesús xjote' c'a el pa ruwi' jun juyu' y xerusiq'uij (xeroyoj) el ri xrajo' Riya' chi xeruc'uaj el. Ri Jesús xerusiq'uij (xeroyoj) apo† chiquijujunal ri achi'a' ri' y ri achi'a' ri' xebe apo riq'ui. 14 Ye cablajuj c'a ri xerucha' riche (rixin) chi yerachibilaj y riche (rixin) chuka' chi yerutek el chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios. 15 Y queri' chuka' can xtuya' k'atbel tzij pa quik'a' riche (rixin) chi yequic'achojsaj yawa'i', y riche (rixin) chi yecowin yequelesala' itzel tak espíritu. 16 Ri ye cablajuj ri xerucha' ri Jesús, ya ri Simón ri xubij chuka' Pedro chare.‡ 17 Ri Jacobo y ri Juan, ri ye ruc'ajol ri Zebedeo, ri xubij chuka' Boanerges chique; bi'aj ri ntel c'a

† **3:6** Mt. 12.14; 22.15. ‡ **3:7** Lc. 6.17. § **3:11** Lc. 4.41. * **3:12** Mr. 1.24, 25, 34. † **3:13** Lc. 6.12, 13. ‡ **3:16** Jn. 1.42.

chi tzij chi ye achi'el coklajay. 18 Ri Andrés, ri Felipe, ri Bartolomé, ri Mateo, ri Tomás, ri Jacobo ri ruc'ajol ri jun achi ri Alfeo rubi', ri Tadeo, ri Simón ri c'o quiq'ui ri achi'a' ri nibix cananista chique, 19 y ri Judas Iscariote ri xjacho riche (rixin) ri Jesús pa quik'a' ri winek. Y quinojel c'a ri' xebe riq'ui ri Jesús pa jun jay.

Ri winek yeyok'on chrij ri Lok'olaj Espíritu

20 Y ruma sibilaj ye q'uiy winek ri xquimol chic apo qui' jun bey, rumari' riye' hasta ma utz ta chic chi yewa'.§ 21 Y tek ri ye rach'alal ri Jesús xquic'axaj ri nibanatej, xe'apon riche (rixin) chi nbequic'ama' pe, ruma riye' xquich'ob chi ri Jesús xch'ujer.*

22 Y ri aj tz'iba' ri ye petenak pa tinamit Jerusalem, yec'o apo ri chiri' riq'ui ri Jesús. Y niquibila' c'a chiquiwech chi ri Jesús c'o ri Beelzebú riq'ui; ri cajawalul ri itzel tak espíritu.† Y ya ri Beelzebú ri niya'o uchuk'a' chare riche (rixin) chi queri' nicowin yerelesaj ri itzel tak espíritu,‡ yecha' c'a.

23 Y rumari' ri Jesús xerusiq'uij (xeroyoj), y riche (rixin) chi xtzijon quiq'ui, xerucusaj c'ambel tak tzij. Riya' xubij c'a chique: ¿Achique modo chi ri Satanás can ya riya' mismo nrokotaj el ri'? 24 Ruma ri winek riche (rixin) jun ruwach'ulef, wi xa ma junan ta quiwech niquiben, ri' ma utz ta, ruma nuben chare ri quiruwach'ulef chi ma xtiyaloj ta. 25 Y queri' chuka' ri winek pa jun jay, wi xa ma junan ta quiwech niquiben, xa xtiquitaluj el qui'.§ 26 Y rumari' ri Satanás, ma xtuben ta ka ch'a'oj chrij riya' mismo y ca'i' c'a nuben. Ruma wi queri' nuben, chanin nitzak y niq'uis ka ruk'ij.*

27 Y wi c'o jun winek ri nrajo' nelek' el pa rachoch jun achi ri c'o sibilaj ruchuk'a', nabey c'o chi nuxim ri achi ri', y c'ac'ari' nicowin nucanoj el ronojel ri nrajo' yeruc'uaj.†

28 Y tiwac'axaj c'a jabel re ch'abel re xtinbij chiwe wacami. Xabachique mac yequibanala' ri winek ri ye alaxnek chuwech re ruwach'ulef can c'a yecuyutej na. Y queri' chuka' ronojel ri yok'onic ri yequibanala' ri winek, can c'a yecuyutej na chuka'. 29 Yac'a ri niyok'on chrij ri Lok'olaj Espíritu, can ma xticuyutej ta rumac,‡ xa can xtrejkalej rumac riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.§

30 Quec'are' xubij chique ri aj tz'iba', ruma chi riye' niquibij c'a chare, chi Riya' c'o itzel espíritu riq'ui.

Ri rute' y ri ye rach'alal ri Jesús

31 Y ri rute' y ri ye rach'alal ri Jesús xepe c'a ri acuchi (achique) c'o wi Riya'. Pero ma xe'oc ta apo riq'ui.* Xaxu (xaxe) wi c'a xquitek rubixic chare chi nicajo' yetzijon riq'ui. 32 Y ri winek ri ye tz'uyul ka ri can quisutin apo qui' chrij ri Jesús xquibij c'a apo chare: Ri ate' y ri ye awach'alal yec'o pe wawe' chuwajay el y yatquicanoj.

33 Yac'a ri Jesús xubij c'a chique ri winek ri quimolon qui' riq'ui: ¿Achique c'a ri' ri nte' y ye achique c'a ri' ri wach'alal ri nich'ob riyix?

34 Y ri Jesús xerutzu' c'a quinojel ri quisutin qui' chrij ye tz'uyul y xubij chique: Yec'are' ri ye oconek nte' y ye oconek wach'alal. 35 Ruma

§ **3:20** Mr. 6.31. * **3:21** Jn. 7.20; 10.20. † **3:22** Jn. 8.48, 52. ‡ **3:22** Mt. 9.34; Lc. 11.15. § **3:25** Mt. 12.25; Lc. 11.17. * **3:26** Mt. 12.26; Lc. 11.18. † **3:27** Mt. 12.29; Lc. 11.21, 22. ‡ **3:29** Mt. 12.31; Lc. 12.10. § **3:29** 2 Ts. 1.9. * **3:31** Mt. 12.46. † **3:35** He. 2.11.

chi can quinojel c'a ri yebano ri ruraybel ri Dios, yec'ari' ri ye achi'el nte', wana' y nchak',† xcha' ri Jesús.

4

Ri c'ambel tzij chrij ri aj ticonel

1 Y ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos xbe chic c'a chuchi' ri choy y Riya' yerutijoj c'a ri winek riq'ui ri ruch'abel ri Dios. Y sibilaj ye q'uiy winek ri xquimol apo qui'.* Rumari' ri Jesús xoc apo pa jun jucu' ri chiri' pa ruwi' ya', y xtz'uye' c'a chupan. Y ri chiri' chuchi' apo ri choy, yec'o c'a ri winek niquic'axaj apo ri Jesús. 2 Riya' q'uiy c'a ri xuc'ut chiquiwech riq'ui c'ambel tak tzij. Y xubij c'a chique: 3 Tiwac'axaj c'a jabel re xtinbij chiwe: C'o c'a jun achi ri xbe pa jopin ija'tz. 4 Y tek ri achi c'o chic pa samaj nijopin ija'tz, c'o c'a juba' chare ri ija'tz ri' xa pa bey xka wi. Y xepe c'a ri aj xic' tak chicop ri yebe pa cak'ik', xquitij el ri ija'tz ri'. 5 C'o c'a juba' chic chare ri ija'tz cojol tak abej xka wi y chiri' xa ma q'uiy ta ri ulef c'o. Y chanin c'a xe'el pe ruma xa ma pim ta ri ulef. 6 Xa yac'a tek xpe ruchuk'a' ri k'ij, xemayamo' y xechaki'j ka. Y ruma chi xa ma nej ta benak wi ka ri quic'amal, rumari' xechaki'j ka chanin. 7 Y c'o c'a juba' chic chare ri ija'tz ri' xa cojol tak k'ayis ri c'o quiq'uixal† xka wi. Y tek xe'el pe, junan xeq'uiy quiq'ui ri q'uix. Y ruma chi ri q'uix sibilaj xeq'uiy, ri tico'n xejik' pa quik'a' y man c'a xquiya' ta quiwech. 8 Yac'a ri juba' chic chare ri ija'tz xka pa jun utzilaj ulef, y xe'el pe y xeq'uiy jabel.‡ Y c'o c'a ija'tz xquiyala' a treinta quiwech, c'o xquiyala' a sesenta y c'o ri xquiyala' jojun ciento quiwech.

9 C'ac'ari' ri Jesús xubij c'a: Ri c'o c'a rac'axabel, can trac'axaj c'a ri xinbij, xcha' chique.

10 Y tek xcanaj ca ruyon ri Jesús quiq'ui ye ca'i' oxi' winek y ri ye cablajuj rudiscípulos, ri yec'o riq'ui xquic'utuj c'a chare chi achique c'a ri nrajo' nubij chique riq'ui ri c'ambel tzij ri xutzijoj chique.§ 11 Y Riya' xubij chique: Chiwe c'a riyix can ya'on c'a k'ij riche (rixin) chi niwetamaj chrij ri rajawaren ri Dios, yac'a ri nic'aj chic winek ri ma yeniman ta wuche (wixin), ma ya'on ta k'ij chique riche (rixin) chi niquetamaj. Rumac'ari' riq'ui c'ambel tak tzij yitzijon wi quiq'ui, 12 riche (rixin) chi queri' astape' niquitzu' y xa ma nich'obotej ta chiquiwech ri niquitzu'* y astape' niquic'axaj y xa ma nik'ax ta chiquiwech ri niquic'axaj, riche (rixin) chi queri' ma nitzolin ta pe quic'u'x, y ma nicuyutej ta chuka' quimac ruma ri Dios.

13 Y ri Jesús xubij chuka' chique ri winek y ri rudiscípulos: ¿La ma xk'ax ta cami chiwech ri c'ambel tzij ri xa c'a juba' tinbij ka chiwe? Ruma wi xa ma xk'ax ta chiwech, ¿la xtik'ax cami chiwech ri nic'aj chic c'ambel tak tzij? 14 Ya c'a ri aj ticonel ri xbejopin ija'tz, yac'ari' ri samajel ri nic'utu ri ruch'abel ri Dios. 15 Ri juba' ija'tz ri xeka pa bey, ye achi'el ri winek tek quic'axan chic ri ruch'abel ri Dios, y ri Satanás chanin napon quiq'ui y nrelesaj el ri ch'abel ri xtic pa tak cánima.† 16 Ri ija'tz ri xeka cojol tak abej, can nich'o wi c'a chrij ri ruch'abel ri Dios ri nac'axex cuma ri winek. Ri winek ri' can chanin c'a niquic'ul ri ruch'abel ri Dios pa tak cánima riq'ui quicoten. 17 Xa yac'a chi can ma xbe ta ka jabel ruc'amal ri ruch'abel ri Dios pa tak cánima, xa can ma niyaloj ta c'a ri

* **4:1** Mt. 13.1, 2; Mr. 2.13; Lc. 8.4. † **4:7** Jer. 4.3. ‡ **4:8** Jn. 15.5; Col. 1.6. § **4:10** Lc. 8.9.
* **4:12** Is. 6.9, 10; 44.18; Jer. 5.21; Mt. 13.14. † **4:15** Mt. 13.19; Lc. 8.12; 2 Co. 4.4. ‡ **4:17** Job 27.10.

quicoten quiq'ui.‡ Y tek yepe c'a tijoj pokonal y ye'etzelex ruma quiniman ri ruch'abel ri Dios, chanin yetzak. 18 Yac'a ri ija'tz ri xeka cojol tak k'ayis ri c'o quiq'uixal, can nich'o chuka' chrij ri ruch'abel ri Dios ri nac'axex cuma ri winek. 19 Pero ri winek ri' xaxu (xaxe wi) c'a ri nrajo' re tiempo re' ri nicajo' niquiben, y yek'olotej pa ruk'a' ri beyomel§ riche (rixin) re ruwach'ulef. Y q'uiy chuka' ruwech raynic yepe quiq'ui, y rumari' xa nijik' ri ruch'abel ri Dios ri c'o quiq'ui y majun bey c'a xtiwachin ta jabel ri ruch'abel ri Dios pa tak quic'aslen. 20 Yac'a ri ija'tz ri xeka pa jun utzilaj ulef, nich'o wi c'a chrij ri ruch'abel ri Dios ri nac'axex cuma ri winek, y ri winek ri' can niquic'ul wi ka ri ruch'abel ri Dios y ri quic'aslen niwachin jabel.* Can yewachin c'a achi'el niquiben ri ija'tz. Ruma yec'o ija'tz ri niquiya' a treinta quiwech, yec'o ri niquiya' a sesenta quiwech y yec'o ri can jojun ciento quiwech niquiya'. Quec'ari' nuben quic'aslen ri winek ri niquic'ul ka ri ruch'abel ri Dios pa tak cánima.

Majun ri ewan ca ri man ta xtibek'alajin pe

21 Y ri Jesús xubij c'a chuka' chique: Tek nbec'amer pe jun k'ak'† riche (rixin) nusakirisaj pa jay, ¿la chuxe' cami jun almul o chuxe' cami jun ch'at niya'ox (nya') wi? Ma que ta ri'. Ri k'ak' can c'o ruc'ojlibel ri acuchi (achique) nipabex wi. 22 Queri' chuka' majun ri ewan ca, ri man ta xtibek'alajin pe. Y chuka' can majun ri tz'apin ca rij, ri xa man ta xtibek'alajin pe y ntel pe chuwasakil.‡ 23 Ri c'o c'a rac'axabel, can trac'axaj c'a ri xinbij, xcha' ri Jesús.

24 Y ri Jesús xubij chuka' chique ri winek: Tek riyix niwac'axaj ri ruch'abel ri Dios, can tiwac'axaj c'a ri nubij. Can tika c'a ka pa tak iwánima, ruma wi queri' niben, q'uiy etamabel ri nic'ul ca y xtiya'ox (xtya') chic juba' ruwi' chiwe. 25 Ruma ri can c'o q'uiy riq'ui, xtiya'ox (xtya') c'a más chare y queri' q'uiy c'a ri xtic'oje' riq'ui. Yac'a ri xa juba' oc c'o riq'ui, hasta ri juba' ri' xa xtelesex chare.§

Ri c'ambel tzij chrij ri ija'tz tek nitz'uc pe y niq'uiy

26 Y ri Jesús xubij chuka': Tek ri winek ye'oc pa rajawaren ri Dios, nibanatej c'a achi'el nibanatej riq'ui jun ija'tz ri nbetic ca ruma jun achi pan ulef.* 27 Tek ri ija'tz c'o chic c'a pan ulef, ri ticonel majun chic ri nuben. Riya' nbewer tek ntoc pe ri ak'a' y niyacatej el tek niseker pe, y queri' nuben ronojel k'ij. Y tek napon ri k'ij, ri ija'tz ntz'uc pe y niq'uiy, yac'a ri xtico ka riche (rixin) ri ija'tz ma retaman ta achique rubanic tek ri ija'tz ntz'uc pe y achique rubanic tek niq'uiy. 28 Ri ticonel can majun chic c'a nuben ta, xa ruyon ri ulef nuben chi niq'uiy pe ri tico'n. Pero nabey ya ri ti ral ri trigo nbetz'uc pe. C'ac'ari' niq'uiy ri ruxak, y tek nim chic, ntel pe ri ruwi'. Y pa ruq'uisbel ninoj c'a pe ri ruwi' riq'ui ri rupan. 29 Y tek k'en chic, ri rajaf can yac'ari' yerutek ri rumozos chupan, riche (rixin) chi niquik'et, ruma ya k'ij chic riche (rixin) ri k'atoj.†

Ri c'ambel tzij chrij ri ija'tz riche (rixin) ri mostaza

30 Y ri Jesús xubij c'a chuka': ¿Achique rubanic xtinbij chrij ri rajawaren ri Dios? ¿Y achoj riq'ui njunumaj wi?‡ ¿Y achique ta cami

§ **4:19** Sal. 52.7; Pr. 23.5; Ec. 5.13. * **4:20** Ro. 7.4; 2 Co. 5.17; 2 P. 1.4-8. † **4:21** Mt. 5.15; Lc. 8.16; 11.33. ‡ **4:22** Mt. 10.26. § **4:25** Mt. 13.12; Lc. 8.18. * **4:26** Mt. 13.24. † **4:29** Ap. 14.15. ‡ **4:30** Lc. 13.18.

c'ambel tzij ri nik'alajsan riche (rixin)? 31 Xa junan c'a riq'ui ri ija'tz riche (rixin) ri mostaza ri nitic ka pan ulef. Ruma yari' ri ija'tz ri más tak cocoj ri c'o chuwech re ruwach'ulef. 32 Y xa yari' ri sibilaj nim ntel§ que chiquiwech ri nic'aj chic ichaj, y yec'oje' ruk'a' ri can ye nima'k. Rumari' ri aj xic' tak chicop ri yebe pa cak'ik' niquibanala' quisoc pa tak ruk'a', ruma chiri' jabel yemujan.

Ri Jesús can xerucusaj wi ri c'ambel tak tzij

33 Ri Jesús can q'uiy c'a c'ambel* tak tzij ri xerucusaj achi'el re' riche (rixin) chi xch'o quiq'ui ri winek, y xutzijoj chique ri janipe' ri yecowin nich'obotej chiquiwech. 34 Riya' majun c'a ri xubij ta chique ri winek chi man ta xerucusaj c'ambel tak tzij. Yac'a tek ri Jesús nicanaj ca ruyon quiq'ui ri rudiscípulos, Riya' can nuk'alajsaj c'a chiquiwech ri achique ntel wi chi tzij ri c'ambel tak tzij.

Tek ri Jesús xuk'et ruchuk'a' ri cak'ik' y ri ruwi' ya'

35 Y tek xoc c'a pe ri ak'a' chupan ri k'ij ri', ri Jesús xubij chique ri rudiscípulos: Jo', kojk'ax la† juc'an chic apo ruchi' ya', xcha' chique.

36 Riya' xerutakala' c'a ca ri winek. Y ruma Riya' can tz'uyul chic chupan ri jucu', can quec'ari' rubanon, xuc'uex el cuma ri rudiscípulos. Y yec'o chuka' nic'aj chic jucu' ri junan xebe el quiq'ui. 37 Y tek ye benak, xpe jun nimalaj cak'ik'. Y ri jucu' ri ye benak wi xuchop ninoj pe chi ya'. Y rumari' xa juba' ma yebe ka chuxe' ya'. 38 Pero ri Jesús warnek‡ c'a chupan ri jucu' tek ntajin ri cak'ik' pa ruwi' ri choy. Riya' chrij ca ri jucu' rucanon wi ka jun ruch'equet wi' y chiri' warnek wi. Y xepe c'a ri discípulos xquic'asoj y xquibij c'a chare: ¡Tijonel! Riyoj ya xa yojcom y riyit xa yit warnek, xecha' chare.

39 Y ri Jesús xyacatej c'a pe, y xubij chare ri cak'ik' chi tiq'uis el y xubij chare ri ruwi' ya' chi titane' ka. Y queri' xbanatej. Ri cak'ik' xq'uis el, y chuka' ri ruwi' ya' xtane' ka.§

40 C'ac'ari' ri Jesús xubij chique: ¿Achique ruma tek xixibij iwi'? ¿Can ma icukuban ta ic'u'x wuq'ui?

41 Yac'a ri discípulos can quixibin qui' y xquic'utula' c'a chiquiwech chrij ri Jesús: ¿Achique c'a chi achi re'? Ruma ri cak'ik' y ri ya' xa can niquinimaj chuka' rutzij.

5

Tek ri Jesús xerelesaj itzel tak espíritu riq'ui jun achi aj Gadara

1 Y ri Jesús y ri ye rudiscípulos xe'apon c'a ri juc'an chic ruchi' choy, ri chiri' pa jun lugar ri Gadara* rubi'. 2 Y tek ri Jesús xel pe chupan ri jucu', yac'ari' tek xapon jun achi riq'ui ri elenak pe pa camposanto. Y ri achi ri' xa c'o c'a itzel espíritu riq'ui. 3 Ri achi ri' can ya c'a ri camposanto ri oconek rachoch, y riya' hasta riq'ui cadena ma ye cowinek ta quichapon, ruma can sibilaj ruchuk'a' c'o. 4 Can q'uiy c'a mul quiximon ri ruk'a' raken pa ch'ich' y riq'ui chuka' cadena, pero xa yeruc'okpij y yeruk'aj ca. Can majun c'a ri cowinek ta chrij. 5 Riya' can nibiyaj wi c'a ri pa tak juyu' y pa camposanto, nurek ruchi' y nusocola' ri' riq'ui abej. Can chi pak'ij chi chak'a' c'a ri nubanala' queri' ri achi ri'. 6 Y tek riya' xutz'et c'a pe ri Jesús, c'anej c'a c'o wi, pero junanin (anibel) c'a xpe y xoxuque'† chuwech. 7 Y can xurek c'a ruchi' y xubij c'a:

§ **4:32** Mal. 1.11; Mt. 13.31, 32; Lc. 13.19; Hch. 2.41; 4.4; 5.14; 19.20; Ap. 11.15. * **4:33** Mt. 13.34. † **4:35** Mt. 8.18; Lc. 8.22. ‡ **4:38** Mt. 8.24; Lc. 8.23. § **4:39** Job 38.8-11; Sal. 65.7; 89.9; 93.4; 107.23-29; 135.5, 6. * **5:1** Mt. 8.28; Lc. 8.26. † **5:6** Fil. 2.10, 11.

Riyit Jesús ri Ruc'ajol ri nimalaj Dios, ¿Achique ruma tek yinanek? Pa rubi' ri Dios nc'utuj jun utzil chawe, chi ma quinach'ujirisaj ta, xcha' chare ri Jesús.

8 Ri achi xubij queri' ruma ri Jesús rubin chic c'a chare ri itzel espíritu ri c'o riq'ui ri achi ri', chi tel el.

9 Y xpe ri Jesús xuc'utuj c'a chare: ¿Achique abi'? Y riya' xubij pe: Yoj q'uiy ri nubi', ruma ma nuyon ta riyin, xa can ye q'uiy chuka' ri wachibil yec'o, xcha'. 10 Y can xuc'utula' c'a utzil chare ri Jesús chi ma querelesaj ta el chupan ri ruwach'ulef ri'. 11 Y chunakajal apo ri lugar ri', sibilaj c'a ye q'uiy ak yetajin yewa'‡ pa ruwi' jun juyu'. 12 Y xepe c'a quinojel ri itzel tak espíritu ri yec'o riq'ui ri achi, xquic'utuj utzil chare ri Jesús. Y xquibij c'a chare: Taya' k'ij chake chi yoj-oc quiq'ui la ak yec'o chila', xecha'.

13 Ri Jesús can yac'ari' tek xuya' k'ij chique. Y ri itzel tak espíritu can yac'ari' xe'el el y xebe'oc quiq'ui ri ak. Ri ak ri' sibilaj c'a ye q'uiy. Xa juba' ma ye ca'i' mil. Y quinojel ri ak ri' xquichop anin (anibel) pa xulan, chuwech jun juyu' xulan ruwech y choj xebeka c'a pa choy. Can quinojel c'a ri ak ri' xejik' chiri'.

14 Yac'a ri yeyuk'un quiche (quixin) ri ak ri', xaxu (xaxe) wi c'a xquitz'et ca ri xbanatej, xe'anmej; y xbequiyala' ca rutzijol pa tinamit y ri pa tak juyu'. Y ri winek xepe c'a riche (rixin) chi noquitz'eta'§ ri xbebix ca chique. 15 Y tek ri winek ri' xe'oka riq'ui ri Jesús, xquitz'et c'a chi ri achi ri xec'oje' itzel tak espíritu riq'ui, tz'uyul, rucusan rutziak* y ma nuben ta chic c'a ri achi'el ri rubanon pe. Yac'a ri winek ri' xa xquixibij c'a qui' tek xquitz'et ri achi ri'. 16 Ri winek c'a ri can xetz'eto ri xbanatej riq'ui ri achi ri xelesex itzel tak espíritu riq'ui y ri xc'ulwachitej quiq'ui ri ak, xquitzijola' c'a chique ri nic'aj chic winek ri ye petenak chutz'etic ri xc'ulwachitej chiri'. 17 Rumac'ari' ri winek xquic'utuj utzil chare ri Jesús chi tel el chiri' chupan ri quilugar.†

18 Y yac'a tek ntoc el ri Jesús pa jucu', ri achi ri xec'oje' itzel tak espíritu riq'ui, xuc'utuj c'a utzil chare ri Jesús chi tuya' k'ij chare riche (rixin) chi nibe riq'ui.‡ 19 Yac'a ri Jesús ma xrajo' ta. Xa xubij c'a chare: Catzolin chawachoch, y jatzijoj chique ri ye aj pan awachoch ri xuben ri Dios awuq'ui riyit, ruma xjoyowex awech ruma ri Ajaf.

20 Y ri achi xbe c'a y xuchop rutzijoxic ri xuben ri Jesús riq'ui riya'. Riya' xutzijoj§ c'a chique ri winek ri yec'o pa rucuenta ri ruwach'ulef Decápolis. Y ri winek sibilaj c'a xquimey ri ruc'aslen ri achi ri'.

Ri rumi'al ri Jairo y ri ixok ri xuchop rutziak ri Jesús

21 Y ri Jesús y ri discípulos xe'oc chic c'a el pa jucu'* y xek'ax c'a juc'an chic ruchi' ya'. Y tek xe'apon, sibilaj c'a ye q'uiy winek ri xquimol apo qui' riq'ui.† Riya' chuchi' c'a ri choy xc'oje' wi. 22 Xapon c'a chuka' jun achi ri Jairo‡ rubi'. Ri achi c'a ri' jun chique ri principali' chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Y tek riya' xutz'et apo ri Jesús, can yac'ari' xbexuque' xbemaje' chuwech. 23 Y c'ac'ari' xubij chare ri Jesús: Ri ti numi'al yawa', y ya xa juba' ma nicom ka. Tabana' c'a jun utzil jaya' ri ak'a' pa ruwi' riche (rixin) chi nic'achoj

‡ **5:11** Mt. 8.30; Lc. 8.32. § **5:14** Mt. 8.34. * **5:15** Lc. 8.27, 35. † **5:17** Job 21.14; Mt. 8.34. ‡ **5:18** Lc. 8.38. § **5:20** Lc. 8.39. * **5:21** Mt. 9.1; Lc. 8.37. † **5:21** Gn. 49.10. ‡ **5:22** Mt. 9.18; Lc. 8.41.

y ma nicom ta, xcha'. Y riya' can xuc'utula' c'a utzil chare ri Jesús.

24 Y ri Jesús can xbe wi c'a. Y can sibilaj ye q'uiy c'a winek ri xetzeke' el chrij. Y rumari' niquipitz'ila' c'a qui' chrij, ye benak. 25 Y chiquicojol c'a ri winek ri' benak c'a chuka' jun ixok ri c'o jun ruyabil riche (rixin) ic' chare. Ri ixok ri' c'o chic c'a cablajuj juna' ri ma tanel§ ta ri ruquiq'uel. 26 Riya' rutijon c'a pokon ruma benak chic quiq'ui q'uiy ajk'omanela' y xuq'uis yan chuka' ronojel rurajil; y ma xc'achoj ta juba' chare ri ruyabil, xa más xnimatej.* 27 Ri ixok ri' c'o c'a rac'axan pe chrij ri milagros ri yeruben ri Jesús. Riya' benak c'a chuka' chiquicojol ri winek ri yec'o ca chrij ri Jesús, y yac'ari' tek xberuchapa' ca juba' ri rutziak† ri Jesús. 28 Ruma ri ixok ri' can rubilon c'a pe pa ránima: Xa riq'ui ta nchop el juba' rutziak ri Jesús, yic'achoj. 29 Y can xu (xe) wi xuchop rutziak ri Jesús, can yac'ari' xk'atak'o ri ruquiq'uel. Riya' can xuna' c'a chi xc'achoj chare ri ruyabil ri ruc'ulwachin. 30 Y ri Jesús can chanin c'a xuna' chi c'o jun xuc'achojsaj riq'ui ri uchuk'a'‡ ri xel el riq'ui. Rumari' xtzu'un chrij, y xubij chique ri winek: ¿Achique c'a xchapo nutziak chuwij? xcha'.

31 Y ri discípulos xquibij c'a chare: Riyit nawajo' nawetamaj achique xchapo ri atziak, pero re wawe' ma xtawetamaj ta. Ye'atz'et chi re winek yatquipitz', y riyit nac'utuj: ¿Achique xichapo?

32 Yac'a ri Jesús yerutzula' c'a ri winek, nucanoj ri achique xchapo rutziak. 33 Y ri ixok ruxibin ri' y nibarbot (nibaybot) c'a ruma xa ya riya' ri xchapo ri rutziak ri Jesús, y can xc'achoj wi chare ri ruyabil. C'ac'ari', riya' xoxuque' xomaje' chuwech ri Jesús y xubij c'a ronojel ri achique xuben. 34 Y ri Jesús xubij chare ri ixok: Numi'al, xac'achoj, ruma xacukuba' ac'u'x§ wuq'ui. Wacami c'a, catzolin; ya xawil yan uxlanibel c'u'x. Y can riche (rixin) jurayil xac'achoj chare ri ayabil ri awilon pe, xcha' chare.

35 Y c'a ntajin na c'a nitzijon ri Jesús riq'ui ri ixok, tek yec'o ri xe'oka ri ye petenak chrachoch ri Jairo ri principal chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Ri achi'a' ri xe'oka, xoquibij c'a chare ri Jairo: Ri ti ami'al xa xcom yan y ma rajawaxic ta chic nac'uaj el ri Tijonel,* xecha' chare.

36 Yac'a tek ri Jesús xrac'axaj pe, chanin xubij chare ri achi ri principal chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios: Ma taxibij ta awi' ruma ri xobix chawe. Xaxu (xaxe wi) tacukuba' ac'u'x† wuq'ui, xcha' chare.

37 Y ri Jesús ma xuya' ta k'ij chi yec'o ta chic nic'aj ri xetzeke' ta el chrij, xaxu (xaxe) wi c'a ri Pedro, ri Jacobo y ri Juan ri rach'alal ri Jacobo,‡ ri xeruc'uaj el. 38 Y ri Jesús ye rachibilan ri ye oxi' rudiscípulos xebe c'a chrachoch ri achi ri principal chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Y tek xe'apon c'a, ri Jesús xerutz'et chi ri winek yech'ujlan pa jay, y xerutz'et chuka' chi ye'ok' y can niquirek quichi' chi ok'ej. 39 Tek ri Jesús xoc c'a apo, xubij chique ri winek: ¿Achique ruma yixok' y yixch'ujlan? Ri ac'al ma caminek ta, riya' xa warnek, xcha' chique.

40 Yac'a riye' xa xetze'en chrij ri Jesús, ruma quetaman chi ri ti k'opoj ri' xa can caminek chic. Xpe c'a ri Jesús xerelesaj c'a pe ri winek. C'ac'ari' Riya' xerucusaj apo ri rute'

§ **5:25** Lv. 15.25; Mt. 9.20; Lc. 8.43. * **5:26** Sal. 108.12. † **5:27** Mr. 3.10; Lc. 6.19. ‡ **5:30** Lc. 6.19; 8.46. § **5:34** Mt. 9.22; Mr. 10.52; Lc. 7.50; 8.48; 17.19; 18.42; Hch. 14.9. * **5:35** Lc. 8.49. † **5:36** Mt. 9.28, 29; 17.20; Lc. 8.50; Jn. 11.40. ‡ **5:37** Mt. 17.1.

rutata' ri ti k'opoj y ri ye oxi' chic ri ye benak riq'ui, chupan ri jay ri acuchi (achique) c'o wi ri ruch'acul ri ti k'opoj.§ 41 Riya' xuchop c'a ruk'a' ri ti caminek y xch'o pa jun chic ch'abel, y xubij: Talita cumi, xcha'. Re tzij re' ntel chi tzij: Nóya, chawe riyit nbij wi chi cayacatej.

42 Can xu (xe) wi c'a xubij* queri' ri Jesús, can yac'ari' xyacatej y xbiyaj el ri ti k'opoj, ruma xa can cablajuj chic c'a rujuna'. Y ri yec'o riq'ui, xquimey tek xquitz'et chi xc'astej pe. 43 Yac'a ri Jesús can xuchilabej chique chi majun achoj chare tiquitzijoj† wi y chuka' xubij chi titzuj (tisuj) ruway.

6

Tek ri Jesús xapon chic pa tinamit Nazaret

1 Y ri Jesús ye rachibilan ri discípulos xe'el el ri chiri' y xebe pa Nazaret ri tinamit ri xq'uiy wi Riya'.* 2 Y tek xapon c'a ri uxlanibel k'ij, xuchop c'a ruc'utic ri ruch'abel ri Dios ri pa jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Ruma c'a ri ch'abel ri yerubij chique, ri winek ri' can xquimey c'a y xquibij: ¿Achique c'a ruma re achi re' sibilaj q'uiy etamabel c'o riq'ui y nicowin yeruben milagros? ¿Achique modo tek nicowin nuben ronojel re'? 3 Ruma re achi re', xa yare' ri aj samajel chrij che', ral ri María, cach'alal ri Jacobo, ri José, ri Judas y ri Simón. Y ri ye rana' xa yec'o chkacojol, xecha'. Rumari' ri winek can ma xquinimaj† ta ri Jesús, ruma Riya' aj chiri' pa quitinamit. 4 Y ri Jesús xubij c'a chique ri winek ri': Majun c'a jun profeta ri nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios ri man ta jun ruk'ij. Quinojel can c'o wi quik'ij, xa yac'a chi ma niya'ox (nya') ta quik'ij pa tak quitinamit, ni cuma ri cach'alal‡ y ni cuma chuka' ri aj pa cachoch, xcha' chique.

5 Ri Jesús ma q'uiy ta c'a milagros xuben chupan ri tinamit ri xq'uiy wi Riya'. Xaxu (xaxe wi) oc ca'i' oxi' yawa'i' ri xuya' ruk'a' pa quiwi' y queri' xeruc'achojsaj. 6 Y Riya' can xumey ruma xerutz'et chi ri winek ri aj chiri' pa rutinamit, xa can ma niquinimaj ta. Riya' xbe c'a ri pa tak aldea ri yec'o pe chunakajal ri rutinamit, y xuc'ut c'a ri ruch'abel ri Dios chiquiwech ri winek.§

Tek ri cablajuj discípulos xetak chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios

7 C'ac'ari' ri Jesús xerusiq'uij (xeroyoj) c'a ri cablajuj discípulos. Y chi caca' xuchop el quitakic chubanic ri samaj, y xuya' el k'atbel tzij pa quik'a' riche (rixin) chi yecowin yequelesaj ri itzel tak espíritu.* 8 Y Riya' xubij c'a chuka' el chique chi xaxu (xaxe) wi ri quich'ame'y tiquic'uaj el y majun chic ri tiquic'uaj el. Ma tiquic'uaj ta ya'l, ma tiquic'uaj ta caxlan wey y chuka' can ma tiquic'uaj ta el quirajil† ri pa tak ximibel quipan. 9 Ma tiquicusaj ta el ca'i' quitziak. Pero utz chi niquicusaj el ri quixajab. 10 Ri Jesús xubij c'a chuka' chique ri discípulos: Xabachique ta na tinamit ri yixapon wi; tek yixoc pa jun jay, chiri' quixc'oje' wi ka. Xa can c'a ya tek yixel pe chupan ri tinamit ri', c'ac'ari' utz chi niya' ca ri jay ri xixc'oje' wi.‡ 11 Y ri acuchi (achique) yixapon wi, wi ri winek ma nicajo' ta yixquic'ul, y ma nicajo' ta chuka' niquic'axaj ri ruch'abel ri Dios ri nitzijoj riyix chique, can quixel c'a pe chiri', y titotala' (tiquirala') ca ri pokolaj ri c'o chiwaken chiquiwech ri winek

§ **5:40** Lc. 8.51. * **5:42** Sal. 33.9. † **5:43** Mt. 12.16; 17.9; Mr. 3.12; Lc. 5.14. * **6:1** Mt. 13.54. † **6:3** Is. 53.2, 3; Jn. 6.42. ‡ **6:4** Mt. 13.57; Jn. 7.5. § **6:6** Mt. 9.35. * **6:7** Mt. 10.1. † **6:8** Lc. 9.3. ‡ **6:10** Mt. 10.11; Lc. 9.4.

ri', riche (rixin) tiquetamaj chi ma utz ta ri xquiben.§ Ruma can nbij wi c'a chiwe, chi chupan ri k'ij tek xtibanatej ri k'atoj tzij, más xtik'ax wi c'a ruwi' ri ruc'ayewal* ri xtika pa quiwi' ri winek riche (rixin) ri tinamit ri can ma xquixquic'ul ta, que chuwech ri Sodoma y Gomorra, xcha' el chique.

12 Y ri discípulos xebe c'a. Riye' xquibij c'a chique ri winek chi titzolin pe quic'u'x riq'ui ri Dios. 13 Y ri discípulos q'uiy c'a itzel tak espíritu ri xequelesala'. Y chuka' xquiyala' aceite† pa quiwi' ye q'uiy yawa'i' y xequic'achojsaj ca.

Tek xcamisex ri Juan ri Bautista

14 Y ri rey Herodes can xrac'axaj c'a chi ri Jesús sibilaj rutzijol c'o chiquicojol ri winek. Ri Herodes xubij c'a ka pa ránima chi ri Jesús xa ya ri Juan ri Bautista ri xc'astej pe chiquicojol ri caminaki',‡ y rumari' tek c'o uchuk'a' pa ruk'a' riche (rixin) chi q'uiy ri nicowin yerubanala', xcha' ka ri Herodes.

15 Pero yec'o c'a chique ri winek ri xquibij chi ri Jesús xa ya ri Elías.§ Y yec'o nic'aj chic xquibij chi Riya' jun achi profeta ri nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios y chuka' xquibij chi Riya' jun chique ri achi'a' ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca.

16 Yac'a tek ri rey Herodes xrac'axaj c'a ri', xubij: Ri Jesús xa ya ri Juan ri Bautista ri xintek rutzaq'uixic rujolon (ruwi'), ri xc'astej pe chiquicojol ri caminaki'.

17 Ruma chi xa can ya c'a ri rey Herodes ri xbin chi tichapatej ri Juan. Y c'ac'ari' xuya' pa cárcel y xxime' pa cadena. Ruma ri Herodes ruc'amon ka ri Herodías* rixjayil ri Felipe, y ri Felipe ri' xa can rach'alal ri Herodes. 18 Y ri Juan rubin chare ri Herodes: Ma utz ta abanon chi ac'amon ka rixjayil† ri awach'alal.

19 Y ri Herodías can rajowan wi c'a chi rucamisan ta ri Juan ruma itzel nuna' chare, pero ma cowinek ta. 20 Ruma ri rey Herodes can retaman wi c'a chi ri Juan can choj wi y jun lok'olaj achi riche (rixin) ri Dios; y rumari' can nuxibij c'a ri' chuwech ri Juan. Can ma ruya'on ta c'a k'ij riche (rixin) chi c'o ta ruc'ulwachin. Ri Herodes can jabel wi c'a nrac'axaj tek ri Juan nutzijoj ri ruch'abel ri Dios chare. Xa yac'a chi ma nich'obotej ta c'a chuwech ri achique ruc'amon chi nuben. Pero ma riq'ui wi ri', riya' can jabel wi c'a nrac'axaj ri nibix chare. 21 Y ri k'ij c'a ri oyoben ruma ri Herodías riche (rixin) chi nika ri Juan pa ruk'a', xoka c'a. Chupan ri k'ij tek ri rey Herodes xtz'aket chic jun rujuna',‡ ri Herodes ri' xuya' jun wa'in y xerusiq'uij (xeroyoj) c'a ri aj k'atbel tak tzij ri yec'o pa ruk'a', xerusiq'uij (xeroyoj) chuka' ri achi'a' ri can c'o quik'ij chiquicojol ri soldados y xerusiq'uij (xeroyoj) ri achi'a' ri c'o quik'ij chiquicojol ri aj Galilea. 22 Y ri acuchi (achique) c'a quimolon wi qui' riye', xoc c'a apo jun k'opoj, ral ri Herodías; y ri k'opoj ri' xxajo chiquiwech. Y ri xajoj ri xuben sibilaj xka chuwech ri rey Herodes y chiquiwech quinojel ri yewa' riq'ui. Y ri Herodes xubij c'a chare ri k'opoj: Tac'utuj c'a ri achique nawajo' y xtinya' chawe. 23 Ri rey Herodes can xuben c'a jurar chare, y xubij: Xabachique c'a ri xtac'utuj chuwe, xtinya' chawe, astape' ta na chi can pa nic'aj chare re ruwach'ulef ri c'o pa nuk'a', xcha'.

24 Y xel el ri k'opoj y xberubij chare ri rute': ¿Achique ri utz chi nc'utuj? xcha'. Y ri te'ej xubij c'a

§ **6:11** Mt. 10.14; Lc. 10.10, 11; Hch. 13.51. * **6:11** He. 10.31. † **6:13** Stg. 5.14. ‡ **6:14** Mt. 14.1, 2; Lc. 9.7. § **6:15** Mt. 16.14; Mr. 8.28. * **6:17** Lc. 3.19, 20. † **6:18** Lv. 18.16; 20.21; He. 13.4. ‡ **6:21** Mt. 14.6.

chare: Tac'utuj chi tiya'ox (tya') pe chawe§ ri rujolon (ruwi') ri Juan ri Bautista.
25 Y ri k'opoj can yac'ari' xtzolin apo riq'ui ri rey Herodes y xberubij c'a chare: Riyin nwajo' chi ya re wacami yan, naya' pe chuwe pa jun plato ri rujolon (ruwi') ri Juan ri Bautista, xcha' chare ri rey Herodes.
26 Y ri rey Herodes can xpe bis pa ránima ruma ri xc'utux chare, pero ruma c'a chi can rubanon chic jurar chi can xtuya' wi ri xtrajo' ri k'opoj y ruma chuka' chi can chiquiwech ri ye rachibilan pa mesa tek xubij, rumari' can c'o c'a chi nuben ri nic'utux chare, y queri' ma nuya' (nutzek) ta ruq'uix. 27 Y ri rey can yac'ari' tek xutek el jun soldado riche (rixin) chi tic'amer pe ri rujolon (ruwi') ri Juan ri Bautista. 28 Y ri soldado xbe c'a, xberutzaq'uij pe rujolon (ruwi') ri Juan ri Bautista pa cárcel y xuc'om c'a pe chare ri k'opoj pa jun plato y ri k'opoj xberuya' chare ri rute'.
29 Tek ri rudiscípulos ri Juan xquic'axaj chi xcamisex, xebe c'a chuc'amaric ri ruch'acul, y xbequimuku' ca.*

Tek ri Jesús xerutzuk más ye wu'o' mil winek

30 Ri ye ru'apóstoles ri Jesús tek xetzolin pe chubanic ri rusamaj ri Dios, can xquimol apo qui' riq'ui ri Jesús y xquitzijola' c'a chare ronojel ri xquibanala'† y ronojel ri tijonic ri xquiyala' chique ri winek. 31 Y ri Jesús xubij c'a chique: Jo' pa jun lugar ri acuchi (achique) majun winek c'o riche (rixin) chi yixuxlan juba'. Y queri' xubij chique ruma can ye q'uiy c'a winek ri ye'el ye'oc quiq'ui y rumari' hasta ma utz ta chic chi yewa'.‡
32 Y ri Jesús y ri rudiscípulos xe'oc c'a el pa jun jucu' riche (rixin) chi xek'ax c'a juc'an chic ruchi' ya', y xebe c'a pa jun desierto.§ 33 Yac'a tek riye' xe'el el, ye q'uiy c'a winek ri xetz'eto el y can xquetamaj el quiwech. Rumari' ri winek junanin (anibel) xebe chicaken, xquimolola' el qui' pa bey; ri pa tak tinamit ri xek'ax wi el. Y xa ye riye' ri xe'apon nabey. Y tek ri Jesús y ri rudiscípulos xe'apon, ri winek xquimol c'a apo qui' chiquij. 34 Y tek ri Jesús xel pe chupan ri jucu', xutz'et c'a chi sibilaj ye q'uiy winek yec'o chiri' coyoben apo. Riya' xujoyowaj* c'a quiwech, ruma quibanon achi'el c'a ri carne'l tek majun niyuk'un quiche (quixin), y xuchop c'a nuc'ut q'uiy chiquiwech ri nic'atzin chi niquetamaj chrij ri ruch'abel ri Dios.† 35 Yac'a tek xka ka más ri k'ij, ri rudiscípulos ri Jesús xejel apo riq'ui y xquibij chare: Re wawe' xa majun‡ c'o y xa xka ka k'ij. 36 Que'ataka' c'a el re winek re' riche (rixin) chi yebe ri pa tak aldea y pa tak nic'aj chic lugar ri yec'o pe nakaj, riche (rixin) chi nbequilok'o' quiway, ruma xa majun quiway riche (rixin) chi niquitij, xecha' chare ri Jesús.
37 Yac'a ri Jesús xubij chique ri rudiscípulos: Tiya' quiway riyix, xcha' chique. Y riye' xquibij: ¿Riyit nabij chi yojbe chulok'ic ca'i' ciento denarios caxlan wey riche (rixin) chi yewa' riye'? xecha' chare.
38 Y Riya' xuc'utuj c'a chique: ¿Janipe' caxlan wey c'o iwuq'ui? Je'itz'eta' na c'a. Y tek riye' quitz'eton chic ca, xquibij: C'o wu'o' caxlan wey y ca'i' car,§ xecha' chare.
39 Y c'ac'ari' Riya' xubij chique ri rudiscípulos chi tiquibij chique ri winek chi quetz'uye' quinojel

§ **6:24** Pr. 12.10. * **6:29** Mt. 14.12. † **6:30** Lc. 9.10. ‡ **6:31** Mr. 3.20. § **6:32** Mt. 14.13. * **6:34** Mt. 9.36; 14.14; He. 4.15. † **6:34** Is. 54.13; 61.1. ‡ **6:35** Mt. 14.15; Lc. 9.12. § **6:38** Mt. 14.17; 15.34.

pa ruwi' ri rexlaj k'ayis, y pa tak moc quetz'uye' c'a. 40 Y ri winek ri' can xetz'uye' c'a pa ruwi' ri k'ayis, y xquic'uala' c'a qui' pa tak ciento y pa nic'aj tak ciento. 41 Y ri Jesús xeruli'ej c'a pa ruk'a' ri wu'o' caxlan wey y ri ca'i' car y c'ac'ari' xtzu'un chicaj y xuc'utuj ri rubendición* ri Dios pa ruwi'. Y c'ac'ari' xeruwech'ela' c'a el ri caxlan wey, y xuya' el chique ri discípulos riche (rixin) chi niquiya' chique ri winek. Y queri' chuka' xuben riq'ui ri car. Xujech c'a chiquiwech quinojel. 42 Can quinojel c'a jabel xewa'. Can majun c'a ri man ta xwa' chi utz. 43 Y c'a c'o na c'a cablajuj chaquech caxlan wey rachibilan car ri xmolotej ca, ri ma xq'uis ta. 44 Sibilaj ye q'uiy c'a ri winek ri xewa' ruma xaxu (xaxe) wi ri achi'a' yec'o wu'o' mil.

Tek ri Jesús xbiyin chraken pa ruwi' ri choy

45 Yac'ari' tek ri Jesús xerucusaj el ri rudiscípulos chupan ri jucu', riche (rixin) chi yenabeyej el chuwech; chi quebe c'a pa Betsaida, tinamit ri c'o juc'an chic ruchi' ya'. Y Riya' xerutek† na c'a el ri winek chi tak cachoch. 46 Y tek ri Jesús ye ruch'aben chic c'a ca ri winek, xbe pa ruwi' jun juyu'‡ chubanic orar.§ 47 Tek xoc c'a pe ri ak'a', ri discípulos ri ye benak pa jucu', pa runic'ajal chic c'a ri choy yec'o wi. Y ri Jesús ruyonil c'a c'o na ca pa ruwi' ri ulef ruma xa ma benak ta quiq'ui. 48 Y ri Jesús xerutz'et c'a chi ri rudiscípulos ye cosnek chic y ma yecowin ta niquiben chare ri jucu' chi nibiyin chiquiwech, ruma ri cak'ik' nupaxij ri' chuwech ri jucu' y nutzolij c'a. Y tek xa ruchapon c'a pe rusekeric, ri Jesús petenak c'a chraken pa ruwi' ri choy, y nrajo' c'a nik'ax el chiquiwech. 49 Yac'a tek ri discípulos xquitz'et chi c'o jun petenak chraken pa ruwi' ri choy, xquirek quichi' y xquibila' c'a chiquiwech chi achique c'a la', xecha'. Ruma riye' xquibij chi ri petenak pa ruwi' ri choy xa jun subunel (xibinel). 50 Y ruma can quinojel c'a xetz'eto, xquixibij qui'. Y rumari' ri Jesús chanin xch'o apo chique y xubij: Ma tixibij ta iwi'. Xa ticukuba' ic'u'x. Xa yin c'a riyin,* xcha' chique.

51 Y Riya' xoc c'a el quiq'ui ri pa jucu'. Y can yac'ari' tek xtane' ri cak'ik'. Y ri discípulos xsach quic'u'x tek xquitz'et ri xbanatej y sibilaj xquimey. 52 Y astape' can xquitz'et tek ri Jesús xuq'uiyirisaj ri caxlan wey, riye' ma k'axnek ta chiquiwech chi Riya' can nicowin wi nuben xabachique, ruma can c'o ruchuk'a'. Riye' c'a cowirnek na ri cánima.†

Tek ri Jesús q'uiy yawa'i' ri xeruc'achojsaj pa Genesaret

53 Y riye' xek'ax c'a pa ruwi' ri choy ri' y xe'apon ri chuchi' ya' chiri' pa Genesaret.‡ 54 Y xu (xe) wi xe'el pe pa jucu', ri winek ri yec'o chiri' chuchi' ya', chanin c'a xquetamaj ruwech chi ya ri Jesús ri xel pe pa jucu'. 55 Rumari' xquelesaj c'a rutzijol pa ronojel lugar ri yec'o pe nakaj, chi ri Jesús c'o chiri'. Y ri winek xequic'amala' c'a pe ri quiyawa'i'. Can ronojel wi c'a lugar xec'amalox wi pe yawa'i'; y chuwech c'a ri quiwarabel ye quic'amalon wi pe, y xequic'amala' pe chuwech ri Jesús ri acuchi (achique) niquic'axaj chi c'o wi. 56 Y xabacuchi (xabachique) xapon wi, ri pa nima'k tak tinamit, pa tak aldeas y ri pa tak juyu' chuka', ri winek xequiyala' ri yawa'i' pa tak bey ri nik'ax wi Riya'. Can niquic'utuj c'a utzil

* **6:41** Mt. 26.26. † **6:45** Mt. 14.22. ‡ **6:46** Jn. 6.15. § **6:46** Mt. 14.23; Mr. 1.35; Lc. 6.12.
* **6:50** Mt. 14.27; Jn. 6.20. † **6:52** Jer. 17.9; Mr. 3.5; 8.17; 16.14. ‡ **6:53** Mt. 14.34.

chare ri Jesús chi tuya' k'ij chique chi astape' xaxu (xaxe) ta wi ri ruchi' rutziak§ ri niquichop riche (rixin) chi yec'achoj y can queri' wi c'a xbanatej. Can quinojel c'a ri xechapo ruchi' rutziak ri Jesús, xec'achoj chare ri quiyabil.

7

Ri nibano tz'il chare ruc'aslen jun winek xa ya ri itzel ri yepe pa ránima

1 Y chrij c'a ri Jesús xquimol c'a apo qui' ri achi'a' fariseos, y chuka' ca'i' oxi' aj tz'iba'* ri ye petenak ri pa tinamit Jerusalem. 2 Y tek ri achi'a' ri' xequitz'et chi yec'o chique ri rudiscípulos ri Jesús ri yetajin chi wa'in y xa ma xquich'ej ta quik'a' achi'el rubanic ri niquiben riye', ma utz ta xequitz'et, y rumari' q'uiy c'a ri xquibij chiquij. 3 Ruma ri fariseos y quinojel ri nic'aj chic winek israelitas, xa ya ri ye quibin ca ri cati't quimama', xa yari' ri yequibanala'. Ruma wi xa ma niquich'ej ta q'uiy mul ri quik'a', can ma yewa' ta. 4 Tek yetzolin c'a pe ri pa tak c'aybel, wi ma niquich'ajch'ojsaj ta qui', can ma yewa' ta. Y c'o c'a nic'aj chic ri ye quibin ca ri cati't quimama' ri yequibanala', achi'el ri achique rubanic ri quijosk'ixic ri kumbel tak ya', ri xára, ri ch'ich' tak lek y ri achique chuka' rujosk'ixic niquiben chare ri quiwarabel. 5 Rumari' ri fariseos y ri aj tz'iba' xquic'utuj c'a chare ri Jesús: ¿Achique c'a ruma tek la adiscípulos riyit ma niquiben ta achi'el ri bin ca cuma ri kati't kamama'? Ruma la adiscípulos riyit tek yewa' ma niquich'ej ta quik'a', achi'el rubanic ri nikaben riyoj,† xecha' chare ri Jesús.

6 Yac'a ri Jesús xubij chique ri achi'a' ri': Riyix xa ca'i' ipalej. Xa can jabel c'a rubixic rubanon ca ri Isaías chiwij. Ruma ri Isaías rutz'iban c'a ca ri xbix chare ruma ri Dios, y quec'are' ri nubij:

Re winek re' xaxu (xaxe) wi c'a
riq'ui ri quich'abel niquiya'
nuk'ij,
yac'a ri cánima xa nej c'o wi el
chuwe riyin.
7 Xa majun c'a nic'atzin wi chi
niquiya' nuk'ij,
ruma ri ch'abel ri niquic'ut xa
pixa' quiche (quixin) winek
y niquibij chi can yari' ri ra-
jawaxic chi niban.

Queri' ri rutz'iban ca ri Isaías,‡ xcha' ri Jesús.

8 Y riyix yari' ri yixtajin chubanic. Xa iya'on ca ri rupixa' ri Dios ri c'o chi niben. Riyix can ma niben ta c'a ri nrajo' ri Dios, xa ya ri niquibij ri winek, xa yari' ri yixtajin chubanic. Achi'el tek nibij ri achique quijosk'ixic ri xára y ri achique quijosk'ixic ri kumbel tak ya'. Y yec'o chuka' nic'aj chic ye achi'el ri', ri ye'ibanala'.

9 Y ri Jesús xubij chuka' chique: Riyix riche (rixin) chi niben ri achique ye quibin ca ri iwati't imama', can niben chare ri rupixa' ri Dios chi majun rejkalen. 10 Ruma ri ch'abel ri ye rutz'iban ca ri Moisés, nubij: Taya' quik'ij ri ate' atata'.§ Y wi c'o jun nibin pokon tak ch'abel chique ri rute' rutata', can majun chic c'a ri nrajo', xa can ticamisex.* Quec'ari' ri tz'ibatal ca. 11 Yac'a riyix xa ma que ta ri' ri niben y nic'ut. Xa ma niben ta achi'el ri rubin ca ri Dios. Riyix xa ye'itijoj ri alc'ualaxela' chi ma rajawaxic ta chi yequito' ri quite' quitata'. Riyix xa nibij chique ri alc'ualaxela' chi xa tiquibij chique

§ **6:56** Mt. 9.20; Lc. 8.44. * **7:1** Mt. 15.1. † **7:5** Mt. 15.2. ‡ **7:7** Is. 29.13; Mt. 15.8, 9.
§ **7:10** Ex. 20.12; Dt. 5.16. * **7:10** Ex. 21.17; Lv. 20.9. † **7:11** Mt. 15.5; 1 Ti. 5.8.

ri quite' quitata':† Riyin ma yi-
cowin ta yixinto' riq'ui ri nic'atzin
chiwe, ruma ri c'o wuq'ui xa ntzu-
jun (nsujun) chic chare ri Dios, yix-
cha' chique. Y riq'ui niquibij queri'
chi quitzujun (quisujun) chic chare
ri Dios, xa riche (rixin) chi ma
yequito' ta ri quite' quitata'. 12 Y
riq'ui ri nibij, can nik'alajin wi chi
riyix niben chique ri alc'ualaxela'
chi majun chic tiquiya' chique ri
quite' quitata'. 13 Y riq'ui ri', riyix
ibanon chare ri rupixa' ri Dios chi
majun rejkalen. Y queri' ibanon
xaxu (xaxe) wi riche (rixin) chi
niben ri achique quibin ca ri iwati't
imama'. Y yec'o chuka' nic'aj chic
achi'el re' ri ye'ibanala'. Queri' xu-
bij ri Jesús chique ri achi'a' fariseos
y ri ye aj tz'iba'.

14 Can yac'ari' tek ri Jesús
xerusiq'uij (xeroyoj) apo quinojel
ri winek riq'ui, ri quimolon
qui' chiri', y xubij c'a chique:
Tiwac'axaj c'a chi'iwonojel re
xtinbij chiwe y tik'ax chiwech.
15 Ri nitz'ilobisan riche (rixin) ri
winek, ma ya ta c'a ri nutij ka.‡
Xa ya ri itzel ri yepe pa ránima ri
nitz'ilobisan riche (rixin). 16 Ri
c'o c'a rac'axabel, can trac'axaj c'a
ri xinbij, xcha' ri Jesús chique ri
winek.

17 Y Riya' xeruya' c'a ca ri winek,
y xbe pa jun jay. Y ri discípulos
xquic'utuj c'a chare chrij ri c'ambel
tzij§ ri nich'o chrij ri nitz'ilobisan
riche (rixin) jun winek. 18 Y ri Jesús
xubij c'a chique: ¿Riyix chuka', can
c'a ma jane nik'ax ta chiwech ri
nbij? ¿La ma nik'ax ta c'a chiwech
chi ronojel ri nutij ka ri winek
ma ya ta ri' ri nitz'ilobisan riche
(rixin)? 19 Ruma ronojel ri achique
nutij ka ri winek, xa ma pa ránima
ta nibe wi. Xa chupan nibe wi y
c'ac'ari' ntel el. Y riq'ui ri queri'
xubij ri Jesús, nik'alajin chi ronojel
ri yec'o ca riche (rixin) chi yetij, can
ye ch'ajch'oj wi.

20 Y ri Jesús xubij chuka' chi
xa ya ri itzel ri yepe pa ránima
ri winek, xa yari' ri nitz'ilobisan
riche (rixin). 21 Ruma xa pa ránima
c'a ri winek yepe wi ri itzel tak
na'oj,* achi'el tek jun ixok c'o
rachijil y xa nuc'om ruwech jun
chic achi y achi'el tek jun achi c'o
rixjayil y nucanoj jun chic ixok, y
achi'el chuka' ri winek yemacun
y xa ma quic'ulaj ta qui'.† Y pa
ránima chuka' nipe wi ri na'oj tek
yecamisan. 22 Pa tak ránima c'a ri
winek nipe wi ri jalajoj ruwech
itzel tak na'oj, achi'el tek ye'elek',
tek niquirayij chi ronojel ta cosa
quiq'ui ta riye' c'o wi, yequibanala'
etzelal, yek'olon, ri achi'a' y ri
ixoki' yequibanala' mac ri sibilaj
q'uixbel, itzel niquina' chare jun
winek ri utz c'o, yequibila' itzel
tak ch'abel chiquij ri nic'aj chic,
ri niquina' chi can c'o quik'ij, y ri
ma yech'obon ta jabel. 23 Ronojel
c'a ri etzelal achi'el ri', pa ránima
c'a ri winek yepe wi, y yac'ari'
ri nitz'ilobisan riche (rixin).
Quec'ari' xubij ri Jesús chique ri
rudiscípulos.

Jun ixok ri xa ma israelita ta ri can xucukuba' ruc'u'x riq'ui ri Jesús

24 Y ri Jesús ye rachibilan ri rud-
iscípulos xel c'a el ri chiri', y xbe
c'a quela' pa jun lugar ri nakaj
nicanaj chique ri tinamit‡ Tiro y
Sidón. Y xc'oje' c'a pa jun jay, ruma
ma nrajo' ta c'a chi netamex chi
Riya' c'o chiri'. Pero ma riq'ui wi
ri', chanin xnabex chi c'o chiri'.
25 Can chanin c'a xnabex pe ruma
jun ixok ri c'o jun ral ti k'opoj, ri c'o
jun itzel espíritu riq'ui. Ri ixok ri'
can xu (xe) wi c'a xrac'axaj pe chi
ri Jesús c'o chiri', riya' xpe c'a riq'ui
y xoxuque' xomaje' chuwech. 26 Ri

‡ **7:15** Hch. 10.14, 15; Ro. 14.17; 1 Co. 8.8; 1 Ti. 4.4. § **7:17** Mt. 15.15. * **7:21** Gn. 6.5; 8.21; Mt. 15.19; Hch. 8.22. † **7:21** Ga. 5.19. ‡ **7:24** Mt. 15.21. § **7:26** Ga. 3.28; Col. 3.11.

jun ixok ri' ma israelita ta.§ Riya' jun aj sirofenicia. Pero xoxuque' chuwech ri Jesús riche (rixin) chi xoruc'utuj jun utzil chare chi trelesaj el ri itzel espíritu ri c'o riq'ui ri ral. 27 Yac'a ri Jesús xubij chare ri ixok: Ri rutzil ri Dios ma utz ta chi chare xabachique niya'ox (nya') wi. C'o chi ya ri nuwinak israelitas yento' nabey.* Ruma ma ruc'amon ta chi nelesex ri quiway ri alc'ualaxela' riche (rixin) chi niya'ox (nya') chique ri tak tz'i', xcha' ri Jesús chare.

28 Y ri ixok xubij c'a chare ri Jesús: Ajaf, can kitzij wi ri nabij. Pero chuka' riyoj utz nikac'ul apo juba' chare ri utzil ri'. Achi'el niquiben ri tak tz'i' chuxe' ri mesa, yequimolola' chuka' ri ruc'aj tak caxlan wey ri yequitzakala' ka ri ac'ala'.

29 Y ri Jesús can yac'ari' xubij chare ri ixok: Ri xabij can queri' wi. Wacami catzolin c'a, ruma ri itzel espíritu xel yan el riq'ui ri awal, xcha' ri Jesús.

30 Y ri ixok xtzolin c'a chrachoch. Y xberila' ri ral cotz'ol pa ch'at. Y chanin chuka' xutz'et chi ri itzel espíritu man c'o ta chic† riq'ui ri ral.

Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun achi ri ma nac'axan ta y ma ntel ta jabel ruch'abel

31 Ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos xel c'a pe chupan ri lugar ri nakaj nicanaj chare ri tinamit Tiro y xbek'ax pe pa Sidón. Y xbek'ax pe chuka' pa Decápolis, c'ac'ari' xoka chuchi' ri choy Galilea. 32 Chiri' c'a c'o wi ri Jesús tek xbeya'ox (xbeya') jun achi chuwech, jun achi ri ma nac'axan ta y ma ntel ta jabel ruch'abel. Y ri ye c'amayon pe, xquic'utuj c'a jun utzil chare ri Jesús chi tuya' ruk'a' pa ruwi'. 33 Ri Jesús xrelesaj c'a el ri achi ri' chiquicojol ri winek y xuju' ruwi' ruk'a' pa tak ruxquin. C'ac'ari' ri Jesús xchuban,‡ y xuya' chuka' apo ruwi' ruk'a' pa ruwi' rak' ri achi ri'. 34 Y ri Jesús xtzu'un chicaj,§ xjik'jo'x (xjik'jo't) ránima* y xubij: Efata. Re tzij re' nubij c'a: Tijakatej.

35 Y ri achi can yac'ari' tek xac'axan y xel ri ruch'abel jabel. 36 Y ri Jesús xuc'om c'a pe ri achi y xuchilabej chique ri winek chi majun achoj chare tiquibij† wi ri xbanatej. Yac'a ri winek, ma riq'ui ta chi can bin chique ruma ri Jesús chi majun achoj chare tiquibij wi, riye' xa yari' ri más xquitzijoj. 37 Y ri winek ri' can xquimey‡ tek xquitz'et ri xbanatej, y xquibila' c'a: Jabel ri xuben. Nuben c'a chique ri ma ye'ac'axan ta, chi ye'ac'axan; y nuya' chuka' quich'abel ri ye mema', xecha' c'a.

8

Tek ri Jesús xerutzuk más ye caji' mil winek

1 Chupan c'a ri tiempo ri' xbanatej c'a chi sibilaj ye q'uiy winek quimolon apo qui' riq'ui ri Jesús y ri winek ri' xq'uis c'a quiway. Rumari' ri Jesús xerusiq'uij (xeroyoj) c'a ri rudiscípulos y xubij c'a chique: 2 Riyin sibilaj njoyowaj quiwech re winek re',* ruma c'o chic oxi' k'ij yec'o pe wuq'ui y wacami majun chic quiway riche (rixin) chi niquitij. 3 Y yentek ta c'a el chi tak cachoch y xa majun niquitij el, ma utz ta. Ruma yec'o nej ye petenak wi, y riq'ui juba' yetzak pa tak bey ruma wayjal, xcha' chique.

4 Y ri rudiscípulos xquibij c'a chare: Re acuchi (achique) yojc'o wi xa majun c'o. ¿Acuchi (achique)

* **7:27** Mt. 10.5, 6; 15.26; Hch. 13.46; 22.21; Ro. 9.4; Ef. 2.11, 12. † **7:30** 1 Jn. 3.8. ‡ **7:33** Mr. 8.23; Jn. 9.6. § **7:34** Mr. 6.41; Jn. 11.41. * **7:34** Jn. 11.33, 38. † **7:36** Is. 42.1, 2. ‡ **7:37** Mt. 15.31; Mr. 6.51; 10.26. * **8:2** Sal. 145.9; Mt. 15.32.

ta c'a nbekila' wi pe wey riche (rixin) chi yekatzuk† jabel re winek re'? xecha' chare ri Jesús.

5 Y ri Jesús xuc'utuj c'a chique ri rudiscípulos: ¿Janipe' caxlan wey c'o iwuq'ui?‡ xcha' chique. Y riye' xquibij c'a: C'o wuku', xecha' chare.

6 Y ri Jesús xubij c'a chique ri winek chi quetz'uye' ka ri pan ulef. Yac'ari' tek Riya' xeruli'ej ri wuku' caxlan wey y tek rumatioxin chic chare ri Dios, c'ac'ari' xeruwech'ela' y xuyala' el chique ri rudiscípulos riche (rixin) chi niquiya' chique ri winek. Y ri rudiscípulos can xquiya' wi chique ri sibilaj winek ri'. 7 Y c'o c'a chuka' ca'i' oxi' tak car quiq'ui. Y ri Jesús xuc'utuj ri rubendición ri Dios pa ruwi', y c'ac'ari' xutek rujachic chique ri winek.§ 8 Ri winek can jabel c'a xewa'. Can majun c'a ri man ta xwa' chi utz y c'a c'o na c'a wuku' chaquech caxlan wey rachibilan car ri xmolotej ca, ri ma xq'uis ta. 9 Ri xquiben wa'in chupan ri k'ij ri', achi'el xa caji' mil winek. Y c'ac'ari' ri Jesús xerutek el ri winek chi tak cachoch. 10 Y can yac'ari' tek ri Jesús xoc el pa jucu' quiq'ui ri rudiscípulos y xebe c'a pa jun lugar Dalmanuta rubi'.

Tek ri fariseos xquibij chare ri Jesús chi tubana' chi c'o jun retal nibanatej chuwech ri caj riche (rixin) chi niquinimaj

11 Y yec'o c'a chique ri achi'a' fariseos ri xe'apon riq'ui ri Jesús, y xquichop c'a qui' riq'ui ch'abel riq'ui Riya'. Y riche (rixin) chi niquitojtobej,* xquibij c'a chare chi tubana' c'a chi c'o jun retal nibanatej chuwech ri caj.

12 Yac'a ri Jesús xjik'jo'x (xjik'jo't) ránima† y c'ac'ari' xubij: ¿Achique c'a ruma re winek re yec'o re wacami nicajo' niquitz'et chi c'o jun retal nibanatej chuwech ri caj? Riyin can kitzij c'a nbij chiwe chi ma ya ta ri nicajo' riye' ri xtibanatej, xcha' ri Jesús.

13 Y ri Jesús xeruya' c'a ca ri fariseos, y xoc el pa jucu' quiq'ui ri rudiscípulos riche (rixin) chi xek'ax c'a juc'an chic ruchi' ya'.

Ri niquic'ut ri fariseos y ri Herodes man achi'el ta nubij ri ruch'abel ri Dios

14 Y ri discípulos xquimestaj c'a xquic'uaj quiway,‡ y chiri' pa jucu' xaxu (xaxe wi) c'a jun caxlan wey c'o ca. 15 Y ri Jesús xubij c'a chique ri rudiscípulos: Can tiwac'axaj c'a re xtinbij chiwe, chi can tichajij c'a iwi' chuwech ri ch'om (levadura)§ quiche (quixin) ri fariseos y riche (rixin) ri Herodes, xcha' chique.

16 Yac'a ri discípulos xa xquibila' c'a chiquiwech: Riya' xubij queri' ruma majun caxlan wey* xkac'om pe riche (rixin) chi nikatij, xecha' c'a.

17 Yac'a ri Jesús can retaman c'a ri niquibila' ka chiquiwech ri rudiscípulos, y rumari' xubij c'a chique: ¿Achique ruma riyix nich'ob chi ruma majun caxlan wey iwuq'ui, rumari' tek xinbij queri'? ¿La ma xk'ax ta c'a chiwech† ri xinbij? ¿Xa can c'a cowirnek na ri iwánima,‡ rumari' chi ma nik'ax ta chiwech? 18 Riyix c'o runak' tak iwech, pero achi'el xa ma yixtzu'un ta. C'o ixquin, pero achi'el xa ma yixac'axan ta. ¿Can ma ninatej ta c'a chiwe? 19 Tek riyin xentzuk ri wu'o' mil winek riq'ui ri wu'o' caxlan wey ri xinwech' chiquiwech, ¿janipe' chaquech ri xe'inojsaj riq'ui ri caxlan wey ri ximol ca? xcha' chique. Y ri

† **8:4** Nm. 11.21, 22; 2 R. 4.42, 43; 7.1, 2. ‡ **8:5** Mt. 15.34; Mr. 6.38. § **8:7** Mr. 6.41. * **8:11** Mt. 12.38; 16.1; Jn. 6.30. † **8:12** Mr. 7.34. ‡ **8:14** Mt. 16.5. § **8:15** Lc. 12.1; 1 Co. 5.7. * **8:16** Mt. 16.7. † **8:17** Mt. 15.17; 16.8, 9; He. 5.11. ‡ **8:17** Is. 63.17; Mr. 6.52; 16.14. § **8:19** Mt. 14.20; Mr. 6.43; Lc. 9.17; Jn. 6.13.

discípulos xquibij c'a chare ri Jesús:
Cablajuj chaquech,§ xecha' apo.

20 Y ri Jesús xubij: Tek riyin
xentzuk ri caji' mil winek riq'ui ri
wuku' caxlan wey, ¿janipe' chuka'
chaquech ri xe'inojsaj riq'ui ri
caxlan wey ri ximol ca? xcha'
chique. Y ri discípulos xquibij c'a
chare ri Jesús: Wuku' chaquech,*
xecha'.

21 Y ri Jesús xubij c'a chique: ¿Y
achique c'a ruma tek can ma nik'ax
ta chiwech† ri nbij chiwe? xcha' ri
Jesús.

Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun moy pa Betsaida

22 Y ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos xe'apon c'a pa Betsaida.
Y c'o c'a jun achi moy xbeya'ox
(xbeya') chuwech. Y ri ye c'amayon
pe ri moy ri', xquic'utuj utzil chare
ri Jesús chi tuya' ruk'a' pa ruwi'
ri moy riche (rixin) chi nitzu'un.
23 Xpe ri Jesús xuchop el chuk'a' ri
achi moy y xuc'uaj el c'a chuchi'
ri aldea. C'ac'ari' ri Jesús xuya'
apo ruchub (ruc'axej) chrij runak'
ruwech ri moy. Y xuya' ruk'a' pa
ruwi'. C'ac'ari' tek xuc'utuj chare
wi c'o ri nutz'et. 24 Y tek ri moy
xujek runak' ruwech, xubij c'a: Ja'
(je), yentz'et ri achi'a'. Ntz'et chi
achi'el ye che'. Pero xa ma ye che'
ta ruma xa can yebiyin, ncha'.

25 Y ri Jesús xuya' chic c'a ri
ruk'a' chrij ri runak' tak ruwech ri
achi y xuben c'a chare chi xtzu'un
chic apo jun bey. Y yac'ari' tek ri
achi xtzu'un chic jun bey achi'el ri
rubanon ca. Can jabel c'a yerutzu'
ronojel ri yec'o chi nej chi nakaj.
26 Y ri Jesús xutek c'a el ri achi
chrachoch. Riya' xubij c'a el chare:
Ma catoc ta pan aldea riche (rixin)
chi nbe'atzijoj‡ ca chiri', xa choj
jet chawachoch, xcha' el ri Jesús
chare.

Tek ri Pedro xubij chi ri Jesús yari' ri Cristo

27 Y ri Jesús y ri rudiscípulos xebe
ri pa tak aldea ri yec'o pa rucuenta
ri tinamit Cesarea ri nibix chuka'
riche (rixin) ri Felipe chare. Y pa
bey, ri Jesús xuc'utuj c'a chique ri
rudiscípulos: ¿Yin achique c'a riyin,
niquibij ri winek?§ xcha' chique.

28 Y riye' xquibij chare: Yec'o
ri yebin chi yit c'a riyit ri Juan ri
Bautista.* Yec'o nic'aj chic niquibij
chi yit c'a riyit ri Elías. Y yec'o
c'a chuka' ri yebin chi riyit yit jun
chique ri nic'aj chic profetas ri
xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer
ca, xecha' chare ri Jesús.

29 Y Riya' xuc'utuj c'a chique ri
rudiscípulos: ¿Yin achique c'a riyin
nibij riyix? xcha' chique. Y ri Pedro
can yac'ari' tek xubij: Yit c'a riyit ri
Cristo,† xcha' chare.

30 Y ri Jesús xuchilabej c'a chique
chi majun achoj chare tiquitzijoj
wi.‡

Tek ri Jesús xubij chi xticamisex

31 Y ri Jesús xuchop c'a rubixic
chique ri rudiscípulos: Riyin ri
C'ajolaxel ri xinalex chicojol, c'o
chi nk'axaj na q'uiy tijoj pokonal.
Xquinetzelex cuma ri rijita'k tak
achi'a' ri c'o quik'ij. Xquinetzelex
cuma ri principali' tak sacerdotes.
Chuka' xquinetzelex cuma ri aj
tz'iba'. Y xquicamisex. Yac'a ri
pa rox k'ij xquic'astej pe,§ xcha' ri
Jesús chique.

32 Y tek ri Jesús xubij c'a re
ch'abel re' chique ri rudiscípulos,
can jabel c'a k'alaj rubixic xuben
chare. Yac'a ri Pedro ma xka
ta chuwech ri xubij ri Jesús, rumari' xuc'uaj el juba' quela', y
xbechapon pe chare. 33 Pero tek

* **8:20** Mt. 15.37. † **8:21** Sal. 94.8; Mr. 6.52. ‡ **8:26** Mt. 8.4; Mr. 5.43. § **8:27** Mt. 16.13; Lc. 9.18. * **8:28** Mt. 14.1, 2. † **8:29** Mt. 16.16; Jn. 1.41; 6.69; 11.27; Hch. 9.20. ‡ **8:30** Mt. 16.20. § **8:31** Mt. 16.21; 17.22, 23; Lc. 9.22.

ri Jesús xrac'axaj queri', xupiscolij ri' y xerutzu' ri nic'aj chic rudiscípulos y c'ac'ari' xubij chare ri Pedro: Cabiyin quela' riyit Satanás, ruma ma utz ta ri nach'ob. Ruma ri nach'ob riyit xa can junan riq'ui ri niquich'ob ri winek y xa ma ya ta ri nrajo' ri Dios ri nach'ob.

34 Y ri Jesús xerusiq'uij (xeroyoj) c'a ri winek y ri rudiscípulos y Riya' xubij c'a chique: Wi c'o jun nrajo' yirutzekelbej, man c'a tupokonaj ta nuk'axaj tijoj pokonal. Xa can tubana' c'a achi'el nuben jun ri benak chuxe' jun cruz* riche (rixin) chi nbecamisex. Ma nuben ta chic ri nurayij ka riya'. Wi c'o c'a jun nich'obo queri', utz chi nipe wuq'ui y quirutzekelbej c'a. 35 Ruma xabachique ri can nupokonaj ri ruc'aslen re wawe' chuwech re ruwach'ulef, xa ma xtril ta c'a ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Yac'a ri ma nupokonaj ta ri ruc'aslen† re wawe' choch'ulef, astape' ta na can napon pa camic wuma riyin y ruma ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, can xtril c'a ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. 36 Ruma, ¿achique ta c'a nuc'om pe chare ri winek wi nic'oje' ri beyomel riche (rixin) ronojel re ruwach'ulef riq'ui y wi xa ma nicolotej ta? 37 Y astape' sibilaj q'uiy ri beyomel ri c'o riq'ui ri winek, xa can ma xticowin ta nulok' ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. 38 Ruma wi jun winek niq'uix yiruk'alajsaj riyin y niq'uix nuk'alajsaj ri nuch'abel chique ri winek ri xa can ma yeniman ta chic chare ri Dios, winek ri can ye aj maqui' ri yec'o chuwech re ruwach'ulef re tiempo re', queri' chuka' riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol xquiq'uix xtinbij chi ri jun winek ri' wuche (wixin) riyin.‡ Queri' xtinben tek xquipe chic jun bey, y junan chic nuk'ij nuc'ojlen riq'ui ri Nata' y ye wachibilan pe ri lok'olaj tak ángeles.

9

1 Y chuka' ri Jesús xubij c'a chique ri yec'o riq'ui: Can tiwac'axaj c'a re xtinbij chiwe, chi yec'o nic'aj chiwe riyix ri yec'o wawe' ri ma xquecom ta na, xquecom pero c'a ya tek quitz'eton chic na ca* ri rajawaren ri Dios petenak† riq'ui ruchuk'a', xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xjalatej ruwachbel

2 Y tek k'axnek chic c'a waki' k'ij, ri Jesús xerucha' ri Pedro, ri Jacobo y ri Juan, riche (rixin) chi xeruc'uaj chi ye oxi' c'a pa ruwi' jun nimajuyu'.‡ Y ri Jesús xjalatej c'a ruwachbel chiquiwech ri ye oxi' rudiscípulos. 3 Y chuka' ri rutziak can xjalatej ri yetzu'un. Can sibilaj rusakil xuben, can achi'el ri chumatef ri nika,§ y hasta nitz'itz'an. Y majun c'a jun aj ch'ajoy tziek ri nicowin ta nuben queri' rusakil chare jun tziek. 4 Y xebec'ulun c'a pe ye ca'i' achi'a', ri Elías rachibilan ri Moisés, y xquichop tzij riq'ui ri Jesús. 5 Y yac'ari' tek ri Pedro xubij apo chare ri Jesús: Tijonel, xa utz kabanon chi yojc'o wawe'. Tikabana' oxi' tak ca'aj, jun awuche (awixin) riyit, jun riche (rixin) ri Moisés, y queri' chuka' ri jun chic riche (rixin) ri Elías, xcha' chare ri Jesús.

6 Ri Pedro quec'ari' xubij apo y ma retaman ta achique ruma tek xch'o apo. Xa ch'obon ma ch'obon ri xerubila' apo, ruma chi ye oxi' quixibin qui'. 7 Y yac'ari' tek xpe jun sutz'* ri xuben muj pa quiwi'.

* **8:34** Mt. 10.38; 16.24; Lc. 9.23; 14.27; Ga. 5.24; 6.14. † **8:35** Jn. 12.25; Ap. 12.11. ‡ **8:38** Mt. 10.33; Lc. 9.26; 12.9; 2 Ti. 2.12. * **9:1** Mt. 16.28; Lc. 9.27. † **9:1** Lc. 22.18. ‡ **9:2** Mt. 17.1; Lc. 9.28. § **9:3** Dn. 7.9; Mt. 28.3. * **9:7** Ex. 40.34. † **9:7** He. 1.1, 2; 2 P. 1.17.

Y chupan c'a ri sutz' ri' c'o jun ch'abel xquic'axaj ri xubij: Yare' ri Nuc'ajol† y can sibilaj nwajo', can ya c'a Riya' tiwac'axaj, xcha' ri ch'abel ri'.

8 Y tek ri discípulos xetzu'un chic c'a apo, xquitz'et chi xa majun chic c'o riq'ui ri Jesús. Xa ruyon chic c'o ca.

9 Y tek riye' ye xulan c'a pe chuwech ri juyu', ri Jesús xuchilabej chique ri rudiscípulos chi majun achoj chare tiquitzijoj wi ri xquitz'et, utz niquitzijoj pero c'a ya tek ri C'ajolaxel c'astajnek chic pe chiquicojol ri caminaki'; c'a yac'ari' tek utz niquitzijoj.‡

10 Y riye' can ma xquitzijoj ta c'a ri achique xquitz'et, pero niquic'utula' c'a chiquiwech chi achique ri xrajo' xubij ri Jesús riq'ui ri ch'abel tek xubij chi xtic'astej pe chiquicojol ri caminaki'. 11 Y ri ye oxi' discípulos xquibij c'a chare ri Jesús: ¿Achique c'a ruma tek ri aj tz'iba' niquibij chi nabey c'o chi nipe ri Elías,§ y c'ac'ari' nipe ri Cristo? xecha' chare.

12 Y ri Jesús xubij c'a chique: Kas kitzij wi chi ri Elías nipe nabey y nuben c'a ruchojmil ronojel ri rajawaxic chi nichojmirisex. ¿Y achique nibij riyix? ¿Ma xtibanatej ta chuka' cami ri tz'ibatal ca chuwij riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol chi c'o chi nk'axaj q'uiy tijoj pokonal* y can majun nuk'ij xtiban chuwe?† 13 Pero riyin nbij c'a chiwe chi ri Elías‡ ri' xpe yan. Y sibilaj q'uiy pokon ri xquiben el chare. Can achique ri xcajo' xquiben el chare, can queri' wi xquiben. Can achi'el ri ye tz'ibatajnek ca chrij, xcha' ri Jesús chique.

Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun c'ajol ri c'o jun itzel espíritu riq'ui

14 Y tek ri Jesús ye rachibilan ri ye oxi' rudiscípulos xapon quiq'ui ri nic'aj chic discípulos, Riya' xutz'et c'a chi sibilaj ye q'uiy winek ri quimolon qui' chiquij, y chuka' ca'i' oxi' aj tz'iba' ri quichapon qui' riq'ui ch'abel quiq'ui ri discípulos. 15 Quinojel can xu (xe) wi c'a xquitz'et chi petenak ri Jesús, can xquimey. Y xequicot, y chanin xebe y xquiya' rutzil ruwech. 16 Y ri Jesús xuc'utuj c'a chique: ¿Achoj pa ruwi' c'a ichapon wi iwi' quiq'ui riye'? xcha' chique.

17 Y jun c'a chique ri winek xuchop apo rubixic chare ri Jesús: Tijonel, riyin nc'amon c'a pe ri nuc'ajol awuq'ui, ruma c'o jun itzel espíritu riq'ui. Y re itzel espíritu re', rumemurisan. 18 Y tek nuchop, xabacuchi (xabachique) ta na c'o wi, nuch'akij pan ulef, niwoko pa ruchi', y nukach'ach'ej rey. Sibilaj chuka' rucajman chic ruma re quere' ruc'ulwachin. Y rumari' xinc'utuj utzil chique re adiscípulos chi tiquelesaj el re jun itzel espíritu re' riq'ui re nuc'ajol, y xa ma ye cowinek ta,§ xcha' chare ri Jesús.

19 Y ri Jesús yac'ari' tek xubij chique: Riyix winek ri yixc'o chuwech re ruwach'ulef, can majun chiwe ri cukul ta ruc'u'x riq'ui ri Dios. ¿Riyix nich'ob chi riyin can ronojel k'ij xquic'oje' iwuq'ui y man c'a xquitane' ta chi yixincoch'? Tic'ama' c'a pe ri c'ajol wawe', xcha' ri Jesús.

20 Y xuc'uex c'a apo ri c'ajol chuwech ri Jesús. Pero tek ri itzel espíritu xutz'et ri Jesús, riq'ui ruchuk'a' xuyicaj* ri c'ajol y xuch'akij pan ulef. Y ri c'ajol nubolkotila' c'a ri' y niwoko ruchub (ruc'axej) pa ruchi'. 21 Y ri

‡ **9:9** Mt. 17.9. § **9:11** Mal. 4.5; Mt. 17.10. * **9:12** Gn. 3.15; Zac. 13.7. † **9:12** Sal. 22.6; Is. 50.6; 53.2; Dn. 9.26; Lc. 23.11. ‡ **9:13** Mt. 11.14; 17.12; Lc. 1.17. § **9:18** Mt. 17.16; Lc. 9.40. * **9:20** Mr. 1.26; Lc. 9.42.

Jesús xuc'utuj c'a chare ri rutata' ri c'ajol: ¿Janipe' chic tiempo ruc'ulwachin pe quere' re c'ajol re'? xcha' ri Jesús. Y ri tata'aj xubij: Can c'a co'ol tek quere' ruc'ulwachin pe. 22 Can q'uiy c'a mul ruc'akon pa k'ak' y pa tak ya' riche (rixin) chi nucamisaj. Pero wi riyit yacowin nato', tajoyowaj c'a kawech; y kojato' c'a. Queri' xubij ri tata'aj chare ri Jesús.

23 Y ri Jesús xubij chare ri tata'aj: Wi riyit yacowin nacukuba' ac'u'x wuq'ui chi yicowin nto' ri ac'ajol, can xtibanatej wi ri achi'el nawajo'.† Pero ri' awuq'ui riyit c'o wi, ruma jun winek ri can nucukuba' ruc'u'x wuq'ui tek c'o ri nuc'utuj, can nibanatej wi ri achique ri nrajo', xcha' ri Jesús chare.

24 Y ri rutata' ri c'ajol can riq'ui ruchuk'a' xch'o y xubij: Ncukuba' nuc'u'x awuq'ui. Y chuka' can quinato' riche (rixin) chi queri' más ta xtincukuba' nuc'u'x‡ awuq'ui, xcha'.

25 Tek ri Jesús xutz'et chi sibilaj ye q'uiy winek ri yetajin niquimol apo qui', ri más utz xuben ya ri xchapon chare ri itzel espíritu. Riya' xubij c'a chare: Riyit ri abanon chare re c'ajol re' chi ma nac'axan ta y amemurisan, catel el,§ y ma catzolin ta pe chic riq'ui, xcha' chare.

26 Y ri itzel espíritu nurek ruchi', xel el riq'ui ri c'ajol ri'. Y xuyicaj ca. Y ri c'ajol ri' xc'oje' ca pan ulef, achi'el jun caminek. Y rumari' ye q'uiy winek xquibij chi xcom. 27 Pero ri Jesús xuchop ruk'a' ri c'ajol ri' y xuyec anej. Y can yac'ari' tek xbeyacatej pe.

28 Y tek ri discípulos yec'o chic pa jay quiyon riq'ui ri Jesús, xquic'utuj c'a chare: ¿Achique ruma tek riyoj ma xojcowin ta xkelesaj el ri itzel espíritu?* xecha' chare.

29 Y ri Jesús xubij c'a chique: Re jun ruwech itzel espíritu re' ntel, pero wi riyix niben orar y ma yixwa' ta tek niben ri oración ri', xcha' chique.

Tek ri Jesús xubij chic jun bey chi xticamisex

30 Y tek riye' ye elenak chic pe chiri', xek'ax ri pa Galilea. Pero ri Jesús ma xrajo' ta chi ninabex chi Riya' nik'ax chiri'. 31 Ruma Riya' nrajo' c'a chi c'o ri niquetamaj ca ri rudiscípulos, y rumari' Riya' xuchop chic c'a rubixic chique: Riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, can xquijach wi pa quik'a' ri winek† y xquinquicamisaj.‡ Yac'a tek xa yin caminek chic, pa rox k'ij xquic'astej pe.§

32 Yac'a ri discípulos xa ma xk'ax ta chiquiwech ri xbix chique ruma ri Jesús. Y niquixibij c'a qui' niquic'utuj chare chi achique ri xubij chique.

Tek ri Jesús xubij achique ri c'o más ruk'ij

33 Y ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos xapon ri pa tinamit Capernaum. Y tek c'o chic pa jay, Riya' xuc'utuj chique ri rudiscípulos: Y riyix ¿achique c'a ri nich'ojila' chiwech tek yoj petenak pa bey? xcha' chique.

34 Yac'a ri discípulos ma xek'ajan ta apo chuwech ri Jesús, ruma tek ye petenak pa bey, xa xquich'ojila' c'a chiquiwech chi achique ri más nim ruk'ij chique riye'.* 35 Y ri Jesús xtz'uye' c'a ka. C'ac'ari' xerusiq'uij (xeroyoj) apo chi ye cablajuj rudiscípulos y xubij c'a chique: Wi c'o jun nrajo' chi ya riya' ri nabey y c'o ta ruk'ij, nic'atzin chi tuna' ka ri' chi riya'

† **9:23** Mt. 17.20; Lc. 17.6; Jn. 11.40; Hch. 14.9. ‡ **9:24** Lc. 17.5. § **9:25** Hch. 10.38; 1 Jn. 3.8. * **9:28** Mt. 17.19. † **9:31** Lc. 9.44. ‡ **9:31** Jn. 3.14. § **9:31** Mt. 17.22, 23; Mr. 8.31; Jn. 2.19; 10.17, 18; Hch. 2.23, 24. * **9:34** Pr. 13.10; Mt. 18.1; Lc. 9.46.

xa majun ruk'ij y tuch'utinirisaj ri', querunimaj y querilij quinojel.†

36 Y ri Jesús xberuc'ama' c'a
pe jun ti ac'al y xuya' chiri' pa
quinic'ajal.‡ C'ac'ari' xuch'elej;
y Riya' xubij c'a chique ri rudiscípulos: 37 Ri can pa nubi' riyin
nuc'ul jun ac'al, jun ac'al ri achi'el
re', ma xu (xe) ta wi xtuc'ul ri ac'al,
xa can xquiruc'ul chuka' riyin. Y ri
xquic'ulu c'a riyin, ma xu (xe) ta wi
riyin ri xquiruc'ul, xa can xtuc'ul
chuka' ri yin takayon pe.§

Ri ma yojquetzelaj ta, can kachibil c'a ki' quiq'ui

38 Y ri Juan xubij c'a pe chare
ri Jesús: Tijonel, riyoj c'o jun achi
katz'eton ca. Y pan abi' riyit yere-
lesala' itzel tak espíritu. Pero ruma
xa ma kachibil ta, xkak'il ca,* xcha'
chare ri Jesús.

39 Yac'a ri Jesús xubij: Ma tik'il
ta chic. Ruma majun jun winek ri
pa nubi' riyin yerubanala' wi mila-
gros, y c'a ta ri' xticowin xquerubij itzel tak tzij chuwij, ma que
ta ri'. 40 Ruma ri ma yojquetze-
laj ta, can ye kachibil wi c'a ri'.
41 Y xabachique c'a ri utz yixrutz'et
ruma wuq'ui riyin ri Cristo yixc'o
wi, astape' xa jun vaso raxya' ri
nuya' chiwe, can kitzij c'a nbij
chiwe chi can c'o rajel ruq'uexel ri
xtuc'ul.†

Juyi' oc ruwech ri winek ri nibano chare jun ralc'ual ri Dios chi nitzak pa mac

42 Wi c'o ta jun co'ol ri yirunimaj y nipe ta jun winek y nuben
chare ri jun co'ol ri' chi nitzak pa
mac, ri winek ri xbano ri pokon ri',
nimalaj ruc'ayewal nipe pa ruwi'.
Rumari' xa utz na juba' chi ximon ta el jun nimalaj ca' chukul y
nbec'ak ca pa mar,‡ que chuwech
ri nuben chare jun co'ol chi nitzak
pa mac. 43 Xa rumac'ari' wi xa
jun chique ri ak'a' ri nibano chawe
chi yamacun, más ta utz chi nachoy el.§ Ruma xa más utz chi
xaxu (xaxe) wi jun ak'a' c'o y yatoc chupan ri c'aslen riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek, que chuwech
ca'i' ta ak'a' c'o y xa yabe chupan ri
tijoj pokonal; chupan ri k'ak' ri ma
nichuptej ta, 44 ri acuchi (achique)
ri quijutil riye' xa ma yecom ta, y ri
k'ak' chuka' can ma nichuptej ta.*
45 Y xa ta jun awaken ri nibano
chawe chi yamacun, más ta utz chi
nachoy el. Ruma más utz chi xaxu
(xaxe) wi jun awaken c'o y yatoc
chupan ri c'aslen riche (rixin) xtibe
k'ij xtibe sek, que chuwech c'o chi
ca'i' awaken y xa pa k'ak' ri majun
bey xtichuptej ta ri yatbec'ak wi
ca, 46 ri acuchi (achique) ri quijutil
riye' xa ma yecom ta, y ri k'ak'
chuka' can ma nichuptej ta. 47 Y
xa ta jun runak' awech ri nibano
chawe chi yamacun, tawelesaj el.†
Ruma más utz chi xaxu (xaxe) wi
jun runak' awech c'o y yatoc chila'
pa rajawaren ri Dios, que chuwech
ca'i' ta runak' awech c'o y xa pa
k'ak' yatbec'ak wi ca, 48 ri acuchi
(achique) ri quijutil riye' xa ma
yecom ta, y ri k'ak' chuka' can ma
nichuptej ta.

49 Can ronojel wi c'a chicop
ri yecamisex y ri yetzuj (yesuj)
chuwech ri Dios, yetz'amix riq'ui
atz'an.‡ Queri' chuka' quinojel
winek xquetz'amix, pero ma riq'ui
ta chic atz'an, xa riq'ui k'ak'. 50 Ri
atz'an jabel. Y wi ta ri atz'an niq'uis
ta el ri ratz'amil, ¿achique ta c'a
rubanic niban chare riche (rixin)
chi queri' nitzolin ta chic pe ri
ratz'amil? Rumari' riyix tichajij
ri ic'aslen, riche (rixin) chi queri'
ma yixoc ta achi'el ri atz'an ri

† **9:35** Mt. 20.26, 27; Mr. 10.43. ‡ **9:36** Mt. 18.2. § **9:37** Mt. 10.40; Lc. 9.48. * **9:38** Nm. 11.27-29; Lc. 9.49. † **9:41** Mt. 10.42. ‡ **9:42** Mt. 18.6; Lc. 17.1, 2. § **9:43** Mt. 5.30; 18.8; Col. 3.5; He. 12.1. * **9:44** Is. 66.24; 2 Ts. 1.9. † **9:47** Ro. 8.13; Ga. 5.24. ‡ **9:49** Lv. 2.13.

ma natz'amin ta chic, y chuka' can ta c'o uxlanibel c'u'x chicojol chi'iwonojel.§ Queri' xubij ri Jesús.

10

Tek ri Jesús xubij chi ri achi ma utz ta chi nujech ca ri rixjayil

1 Y c'ac'ari' ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos xel el chiri' y xbe c'a quela' pa Judea. Y xk'ax c'a juc'an chic chare ri raken ya' Jordán.* Chiri', sibilaj ye q'uiy winek xquimol chic qui' riq'ui. Y Riya' xuchop chic c'a ruc'utic ri ruch'abel ri Dios chiquiwech, can achi'el wi rubanon pe.

2 Y yac'ari' tek yec'o achi'a' fariseos ri xe'apon riq'ui, ruma nicajo' chi niquitojtobej ri Jesús y nitzak ta pa quik'a'. Riye' xquic'utuj c'a chare wi ruc'amon chi jun achi nujech ri' riq'ui ri rixjayil.† 3 Y ri Jesús xubij c'a chique ri achi'a' ri': ¿Achique c'a rubin ca ri Moisés chiwe chi niben? xcha' chique.

4 Y riye' xquibij c'a: Ri Moisés can xuya' wi ca k'ij chare ri achi chi utz nutz'ibaj jun wuj y nubij chupan chi xquijech qui'‡ riq'ui ri rixjayil y tuya' chare ri ixok, y tuya' ca, xecha' riye'.

5 Y ri Jesús can yac'ari' xubij chique: Ruma chi can cowirnek ri iwánima riyix chi ma ninimaj ta§ ri Dios, xa rumac'ari' tek ri Moisés xuya' k'ij chi nijech ca ri iwixjaylal. 6 Yac'a ri pa rutiquiribel pe xa ma que ta ri'. Ri pa rutiquiribel, tek ri Dios xuben re ruwach'ulef, can pa c'ulaj c'a xeruben ri winek. Can ma ruyon ta ri achi y ma ruyon ta chuka' ri ixok.* 7 Rumari' ri achi man chic c'a quiq'ui ta rute' rutata' xtic'oje' wi. Xa xtiquic'uaj qui' riq'ui ri rixjayil, 8 y chi ye ca'i' xa jun c'a xtiquiben.† Rumari' tek quic'uan chic qui', man chic ye ca'i' ta c'a winek, xa jun chic quibanon. 9 Rumac'ari' ri can ye tunun chic ruma ri Dios, majun winek ri tijacho ta quiche (quixin), xcha' chique.

10 Tek ri Jesús y ri rudiscípulos yec'o chic c'a pa jay, xepe ri discípulos xquic'utula' chare ri Jesús chi achique c'a ri xrajo' xubij riq'ui ri ch'abel ri xa c'ari' xerubij ca chique ri achi'a' fariseos. 11 Y ri Jesús xubij c'a chique: Xabachique achi ri nujech ca ri rixjayil‡ y c'ac'ari' nuc'om chic jun ixok, ri achi ri' nimacun chuwech ri rixjayil. 12 Y queri' chuka' ri ixok ri nujech ca ri rachijil y nibe chic riq'ui jun achi, ri ixok ri' can nimacun chuka'.§ Queri' xubij chique.

Tek ri Jesús xeruben bendecir ri ac'ala'

13 Yec'o c'a ac'ala' ri xe'uc'uex apo chuwech ri Jesús, chi nuya' ta el ri ruk'a' pa quiwi', riche (rixin) chi niquic'ul ri rubendición ri Dios. Yac'a ri discípulos xa xechapon chique ri winek chi ma quequic'om ta pe ri ac'ala'.* 14 Yac'a tek ri Jesús xutz'et ri niquiben ri rudiscípulos, ma xka ta chuwech ri yetajin chubanic, y xubij c'a chique: Tiya' k'ij chique ri ac'ala' chi yepe wuq'ui riyin, y ma que'ik'et ta. Ruma ri xque'oc pa rajawaren ri Dios, xaxu (xaxe) wi ri winek ri ye achi'el re ac'ala' re'. 15 Y can kitzij c'a nbij chiwe, chi ri xa ma niquiben ta achi'el ri ac'ala' riche (rixin) chi niquijech qui' pa ruk'a' ri Dios, can man c'a xque'oc ta pa rajawaren ri Dios,† xcha' chique. 16 Y Riya' xeruch'elej chiquijujunal ri ac'ala'

§ **9:50** Ro. 12.18. * **10:1** Mt. 19.1. † **10:2** Mt. 19.3. ‡ **10:4** Dt. 24.1; Mt. 5.31; 19.7. § **10:5** Dt. 9.6; Hch. 13.18. * **10:6** Gn. 1.27; 2.20-23; 5.2. † **10:8** Gn. 2.24; 1 Co. 6.16; Ef. 5.31. ‡ **10:11** Mt. 5.32; 19.9; Lc. 16.18. § **10:12** Ro. 7.3. * **10:13** Mt. 19.13; Lc. 18.15. † **10:15** Mt. 18.3.

y xuyala' ri ruk'a' pa quiwi' y xerubanala' c'a bendecir.

Tek jun c'ajol achi ri c'o q'uiy rubeyomal xbetzijon riq'ui ri Jesús

17 Y tek ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos xuchop chic el ri rubey, c'o jun achi junanin (anibel) xoka riq'ui, xxuque' chuwech, y xubij c'a chare: Riyit ri can yit utzilaj Tijonel, tabij c'a chuwe: ¿Achique c'a ri rajawaxic chi nben riyin riche (rixin) chi ntoc ta wuche (wixin) ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek?‡ xcha' chare ri Jesús.

18 Y ri Jesús xubij c'a chare: ¿Achique ruma tek nabij utz chuwe riyin? Ruma majun winek ri utz ta, xa can xu (xe wi) Jun ri utz y ri' ya ri Dios. 19 Y riyin nbij chi riyit jabel awetaman ri rupixa' ri Dios, chi riyit achi ri c'o awixjayil ma tacanoj ta jun chic ixok, ma cacamisan ta,§ ma catelek' ta, ma tatz'uc ta tzij chrij jun chic winek, ma tak'ol ta jun winek riche (rixin) chi nawelesaj chare ri xa riche (rixin) riya'; taya' quik'ij ri ate' atata', xcha' chare.

20 Y ri achi ri' xubij chare ri Jesús: Tijonel, c'a yin co'ol na tek nchapon pe rubanic ronojel ri', xcha'.

21 Y ri Jesús riq'ui c'a ajowabel xutzu' ruwech ri achi tek xubij queri', y c'ac'ari' xubij chare: C'a c'o na jun ri ma abanon ta. Wacami, jet jac'ayij c'a ronojel ri c'o awuq'ui* y ri rajel taya' chique ri pobres, riche (rixin) chi queri' nic'oje' abeyomal chila' chicaj. Y catam pe wuq'ui, quinatzekelbej, y ma tapokonaj ta nak'axaj tijoj pokonal† wuma riyin, achi'el jun ri can benak chuxe' jun cruz riche (rixin) chi nbecamisex, xcha' chare.

22 Pero tek ri achi xrac'axaj ri ch'abel ri xubij ri Jesús chare, xa can pokon xuna' ri ránima, ruma riya' can q'uiy ri beyomel c'o riq'ui. Y nibison c'a ránima xtzolin el, ruma ma nrajo' ta chi ntel ri rubeyomal pa ruk'a'.

23 Y ri Jesús xerutzu' ri rudiscípulos y xubij chique: Ri c'o quibeyomal, c'ayef (cuesta) chi ye'oc pa rajawaren ri Dios,‡ xcha' chique.

24 Y ri rudiscípulos can achique na xquic'axaj ri ch'abel ri xubij ri Jesús. Pero Riya' xubij chic jun bey chique: Walc'ual, ri winek ri can quicukuban quic'u'x riq'ui quibeyomal,§ c'ayef (cuesta) chi ye'oc pa rajawaren ri Dios. 25 Xa ma can ta c'ayef (cuesta) chi nik'ax ri jun chicop ri camello rubi' pa ti rachek jun bak riche (rixin) t'iso'n (tz'iso'n), que chuwech chi ntoc jun beyon pa rajawaren ri Dios, xcha' ri Jesús.

26 Pero tek ri discípulos xquic'axaj chic jun bey ri ch'abel ri xubij ri Jesús, xsach quic'u'x y xquibila' c'a chiquiwech: Wi can achi'el ri xubij, ¿achique ta c'a jun ri xticolotej? xecha'.

27 Y ri Jesús xerutzu' chic c'a jun bey ri rudiscípulos y xubij c'a chique: Ri winek ma yecowin ta niquicol qui', yac'a ri Dios can nicowin wi yerucol, ruma Riya' ronojel nicowin nuben,* xcha' chique.

28 Y yac'ari' tek ri Pedro xubij chare: Riyit awetaman chi riyoj kaya'on ca ronojel ri c'o kiq'ui, riche (rixin) chi yit katzekelben,† xcha'.

29 Y ri Jesús xubij: Can kitzij c'a nbij chiwe, wi c'o jun winek

‡ **10:17** Mt. 19.16; Lc. 18.18. § **10:19** Ex. 20.12-16; Ro. 13.9; Stg. 2.11. * **10:21** Mt. 19.21; Lc. 12.33; Hch. 2.45. † **10:21** Hch. 14.22; 2 Ti. 3.12. ‡ **10:23** Mt. 19.23; Lc. 18.24. § **10:24** Job 31.24; Sal. 52.7; 62.10; 1 Ti. 6.17. * **10:27** Jer. 32.17; Mt. 19.26; Lc. 1.37. † **10:28** Mt. 19.27; Lc. 18.28.

ri ruya'on ca rachoch, ruya'on ca rach'alal ye c'ajola' o k'opoji', rute' rutata', rixjayil, ralc'ual o rulef, wuma riyin y ruma ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, 30 ri winek ri nibano queri' can q'uiy c'a xtuc'ul. Can pa ciento c'a mul ri xtuc'ul chupan re tiempo re kachapon. Xtuc'ul rachoch, rach'alal ye c'ajola' o k'opoji', rute', ralc'ual y rulef. Astape' can c'o wi c'a tijoj pokonal‡ ri xtuk'axaj ruma tzekelbey wuche (wixin) riyin, pero chupan apo ri jun chic tiempo chkawech apo, can xtiyatej c'a chuka' ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.§ 31 Y c'o ri yec'o nabeyel ri xquecanaj c'a pa ruq'uisbel. Y c'o ri yec'o pa ruq'uisbel ri xquec'oje' pa nabey,* xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xunataj chic jun bey chi xticamisex

32 Ri Jesús, ri rudiscípulos y ri nic'aj chic winek, quichapon c'a el bey pa tinamit Jerusalem. Y can yac'a ri Jesús ri nabeynek el chiquiwech, y rumari' ri rudiscípulos y ri winek can achique na xquina' y quixibin chuka' qui' ye tzeketel el chrij. Yac'ari' tek ri Jesús xeruc'uaj c'a el juba' quela' pa quiyonil ri cablajuj rudiscípulos y xubij chic c'a chique ri achique chi tijoj pokonal ri xtuk'axaj.† 33 Riya' xubij c'a chique: Riyix iwetaman chi pa tinamit Jerusalem kachapon wi el bey, y ya ri chiri' ri xquijach wi el riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol. Xquijach na pa quik'a' ri principali' tak sacerdotes y pa quik'a' ri aj tz'iba'. Y riye' xtiquibij chi can quicamisex. Y chuka' xquinquijech el pa quik'a' winek ri xa ma ye israelitas ta. 34 Y ri winek ri' xquinquiyok',‡ xquinquichubaj, xquinquich'ey, y c'ac'ari' xquinquicamisaj. Pero pa rox k'ij xquic'astej c'a pe, xcha' ri Jesús.

Ri xquic'utuj ri Jacobo y ri Juan

35 Y ri Jacobo y ri Juan, ri ye ruc'ajol ri achi ri Zebedeo rubi', xejel c'a apo riq'ui ri Jesús, y xquibij chare: Tijonel, riyoj nikajo' nikac'utuj jun utzil chawe.§ Pero naben ta c'a ri xtikac'utuj chawe, xecha' chare.

36 Y Riya' xubij chique: ¿Achique c'a chi utzil ri niwajo'? xcha' chique.

37 Y riye' xquibij c'a: Riyoj nikajo' c'a chi tek yitc'o chic pan awajawaren, naya' ta c'a k'ij chake chi yojtz'uye' apo awuq'ui; jun ta c'a ri pan awajquik'a' y jun ta c'a ri pan awajxocon, xecha' chare.

38 Y ri Jesús xubij chique: Riyix ma iwetaman ta c'a ri nic'utuj chuwe. ¿La nicoch' cami riyix achi'el ri xtiban chuwe riyin? ¿Y la nicoch' cami chuka' riyix jun tijoj pokonal achi'el ri xtink'axaj riyin? xcha' ri Jesús.

39 Y riye' xquibij c'a: Nikacoch', xecha' chare. Y ri Jesús xubij chic c'a chique: Can kitzij wi c'a chi riyix xticoch' na wi achi'el ri xtiban chuwe riyin.* Chuka' can xticoch' jun tijoj pokonal† achi'el ri xtink'axaj riyin; 40 yac'a ri nic'utuj chuwe, chi riyix niwajo' chi jun nitz'uye' ri pa wajquik'a' y jun nitz'uye' ri pa wajxocon, ri' ma pa nuk'a' ta riyin c'o wi chi nya' chiwe. Ruma ri nic'utuj riyix, ri' xa quiche (quixin) chic c'a ri xtubij ri Nata' chi utz chi xquetz'uye' chiri', xcha' ri Jesús.

41 Y yac'a tek ri lajuj chic discípulos xquic'axaj ri xbitej ka, xpe c'a coyowal chique ri Jacobo

‡ **10:30** Mt. 5.11, 12; Hch. 14.22; Ro. 5.3; 1 Ts. 3.3; 2 Ti. 3.12; 1 P. 4.12-16. § **10:30** Lc. 18.29, 30. * **10:31** Mt. 19.30; 20.16; Lc. 13.30. † **10:32** Mt. 20.17-19; Mr. 8.31; 9.31; Lc. 9.22; 18.31-33. ‡ **10:34** Sal. 22.6-8; Is. 53.3; Lc. 22.63; 23.11. § **10:35** Mt. 20.20. * **10:39** Hch. 12.2. † **10:39** Ap. 1.9. ‡ **10:41** Mt. 20.24.

y ri Juan.‡ 42 Y yac'ari' tek ri Jesús xerusiq'uij (xeroyoj) ri rudiscípulos y xubij c'a chique: Riyin nbij c'a chi riyix jabel iwetaman chi re wawe' choch'ulef, ri ya'on k'atbel tzij pa quik'a', yeri' ri yec'o pa quiwi' ri winek, y ruma chi can c'o quik'atbel tzij pa quiwi' ri winek, rumari' niquina' chi can yec'a riye' ri ye cajaf§ ri winek. Xa can xu (xe) wi c'a ri c'o quik'ij ri yebin ri c'o chi niban. 43 Yac'a ri chicojol riyix jun wi chic. Ruma ri nrajo' chi nic'oje' ruk'ij chicojol, xa tuch'utinirisaj ri', y querunimaj querilij* ri nic'aj chic. 44 Wi jun c'a chiwe riyix ri can nrajo' chi ya riya' ri nabey, xa tuch'utinirisaj ri', querunimaj querilij quinojel ri nic'aj chic. 45 Ruma riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol ma xipe ta riche (rixin) chi ye ri winek yebano samaj pa nucuenta riyin. Riyin xipe riche (rixin) chi nben ri samaj ri nic'atzin chi nben pa quicuenta ri winek,† y can nya' wi' pa camic‡ riche (rixin) chi queri' ye q'uiy ri yecolotej, xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun achi moy ri Bartimeo rubi'

46 Yac'ari' tek ri Jesús y ri rudiscípulos xe'apon c'a pa tinamit Jericó. Y tek quichapon el elen pa tinamit Jericó, sibilaj ye q'uiy winek ri ye tzekelbeyon§ el quiche (quixin). Y chiri' chuchi' bey c'o c'a jun moy ri Bartimeo rubi', ruc'ajol jun achi ri Timeo rubi'. Riya' tz'uyul c'a chiri', nuc'utula' ca limosna chique ri winek ri yek'ax el queri'.* 47 Y tek riya' xrac'axaj c'a chi ri nik'ax el queri' ya ri Jesús aj Nazaret, riya' xurek ruchi' y xubij c'a: Riyit Jesús, ri yit ralc'ual ca ri rey David,† tajoyowaj nuwech ruma re nbanon, xcha'.

48 Y ye q'uiy c'a winek ri xquik'il ri moy chi ma turek ta chic ruchi'. Pero riya' xa can más nurek ruchi' y nubij: Riyit ri yit ralc'ual ca ri rey David, tajoyowaj nuwech ruma re nbanon, xcha'.

49 Y ri Jesús xrac'axaj c'a ri ruch'abel. Rumari' xpa'e' c'a y xubij chi tisiq'uix (toyox) pe ri achi. Y yac'ari' tek xbequisiq'uij (xbecoyoj) pe ri achi moy y xquibij chare: Ma taxibij ta awi'. Jo' kiq'ui. Ri Jesús yarusiq'uij (yaroyoj), xecha' chare.

50 Y ri achi can xu (xe) wi c'a xrac'axaj queri', can yac'ari' xyacatej pe. Xuya' ca ri ruchaqueta chiri' y xbe apo riq'ui ri Jesús. 51 Y ri Jesús xuc'utuj chare: ¿Achique c'a ri nawajo'? Y ri achi moy xubij chare: Tijonel, riyin nwajo' yitzu'un, xcha'.

52 Y ri Jesús can yac'ari' tek xubij c'a chare: Wacami jet, ya xacolotej chuwech ri amoyil ruma xacukuba' ac'u'x wuq'ui.‡ Y ri moy can xtzu'un wi§ y xutzekelbej el ri Jesús.

11

Ri xbanatej tek ri Jesús xoc apo pa tinamit Jerusalem

1 Y tek xa nakaj chic c'a yec'o wi apo chique ri tinamit Betfagé y Betania, xa juba' chic c'a nrajo' chi ma ye'apon pa tinamit Jerusalem, ruma can chunakajal chic apo ri juyu' Olivos* yec'o wi. Y yac'ari' tek ri Jesús xerutek el ye ca'i' chique ri rudiscípulos. 2 Riya' xubij c'a el chique: Quixbiyin apo chupan la aldea la nitzu' apo chila'. Y can xu (xe) wi xquixoc apo, xtiwil jun ti alaj bur† ri ximil ca chiri' ri can c'a ma jane jun ch'ocolbeyon

§ **10:42** Lc. 22.25. * **10:43** Mr. 9.35. † **10:45** Jn. 13.14; Fil. 2.7. ‡ **10:45** Is. 53.10. § **10:46** Mt. 20.29. * **10:46** Lc. 18.35. † **10:47** Jer. 23.5; Ro. 1.3; Ap. 22.16. ‡ **10:52** Mt. 9.22. § **10:52** Is. 29.18; 35.5; 42.6, 7. * **11:1** Mt. 21.1; Lc. 19.29; Hch. 1.12. † **11:2** Jn. 12.14.

ta. Tiquira' c'a pe y nic'om c'a pe chuwe. 3 Y wi c'o jun xtibin pe chiwe chi achique ruma yixtajin niquir ri ti alaj bur, tibij c'a ca chare chi nic'atzin chare ri Ajaf,‡ pero chanin xtorutzolij ca, quixcha' ca chare, xe'uche'ex el ruma ri Jesús.

4 Y ri ca'i' discípulos xebe c'a. Tek xe'apon, xquil na wi ri ti alaj bur ximon ca ri acuchi (achique) nuya' wi vuelta ri bey ri ntoc chuwajay. Y riye' xquiquir c'a pe.

5 Y tek yetajin chuquiric ri ti alaj bur, xetz'et pe cuma jun ca'i' ri yec'o chiri' y xquibij chique ri ye ca'i' discípulos: ¿Achique yixtajin chubanic chiri'? ¿Achique ruma yixtajin chuquiric ri ti alaj bur? xecha' pe chique.

6 Y ri discípulos xquibij c'a ri rubin el ri Jesús chique. Y ri xetz'eto pe xquiya' k'ij chique chi xquic'om pe ri ti alaj bur ri'. 7 Y ri discípulos ri' xquic'om c'a pe ri ti alaj bur chare ri Jesús. C'ac'ari' xquiya' c'a quitziak chrij ri chicop ri', riche (rixin) chi ri Jesús xch'oque' el chrij.§ 8 Y ye q'uiy c'a chique ri winek ruma can nicajo' niquiya' ruk'ij ri Jesús, xquiriq'uila' ri nima'k tak quitziak pa rubey.* Y nic'aj chic winek ruma can xcajo' xquiya' chuka' ruk'ij ri Jesús, xebequic'amala' pe ruxak tak che' ri can riche (rixin) wikbel, riche (rixin) chi xequiric' pa rubey. Y quec'ari' niquibanala' ye benak.

9 Ri winek c'a ri ye nabeynek chuwech ri Jesús y ri yec'o ca chrij, can riq'ui c'a ronojel quichuk'a' niquibij: ¡Matiox chi petenak re jun achi re'! ¡Riya' can banon pe bendecir† ruma ri Ajaf Dios! ¡Y can pa rubi' ri Ajaf Dios petenak wi! 10 ¡Matiox chi nitzolin yan chic pe ri ruk'atbel tzij ri David ri katata' ri xc'oje' ojer ca! ¡Matiox chare ri Dios ri c'o chila' chicaj!‡ xecha' c'a.

11 Y ri Jesús xoc c'a apo ri pa tinamit Jerusalem y xbek'ax c'a pe pa rachoch ri Dios y xerutzu' ca ri yec'o chiri'. Y tek ntoc c'a pe ri ak'a', Riya' ye rachibilan ri ye cablajuj rudiscípulos xbe ri pa tinamit Betania.

Tek ri Jesús xubij chare ri juwi' che' ri higo rubi' chi majun bey chic xtiwachin ta

12 Pa ruca'n k'ij tek quichapon pe bey riche (rixin) chi yetzolin pe pa Betania y yebe pa Jerusalem, ri Jesús xpe c'a runumic.§ 13 Y Riya' c'anej c'a c'o wi tek xutz'et chi c'o juwi' che' ri higo rubi' y sibilaj jabel rubanon ri ruxak. Xbe c'a apo chuxe' chucanoxic ruwech. Y tek xapon apo riq'ui, xa majun ruwech c'o ta, xa ruyon ruxak* c'o. Ruma ma ruk'ijul ta chi niwachin. 14 Yac'ari' tek ri Jesús xubij chare ri che': Can majun chic c'a winek xtitijo ta jun ti awech, ruma can ma xcawachin ta chic, xcha' chare. Y ri rudiscípulos xquic'axaj c'a ri xubij.

Tek ri Jesús xerokotaj pe ri yetajin yec'ayin y ri yelok'onaj pa rachoch ri Dios

15 Y xe'apon chic c'a pa tinamit Jerusalem. Y ri Jesús xoc c'a pa rachoch ri Dios. Yac'a tek Riya' c'o chic chiri', xerokotaj c'a pe ri yetajin yec'ayin y ri yelok'onaj† chiri'. Y ri aj q'uexoy tak puek, xerutecmayila' ca ri quimesas. Y queri' chuka' xuben ca chique ri quich'acat ri yec'ayin palomax. 16 Y Riya' ma xuya' ta k'ij chique ri winek chi quic'uan cosas yek'ax chupan ri ruwajay ri c'o chiri' pa rachoch ri Dios. 17 C'ac'ari' Riya' xuc'ut c'a chuka' chiquiwech ri winek riq'ui ri ruch'abel ri Dios, chi ri

‡ **11:3** Sal. 24.1. § **11:7** Zac. 9.9. * **11:8** Mt. 21.8. † **11:9** Sal. 118.26; Mt. 21.9; Lc. 19.37, 38; Jn. 12.13. ‡ **11:10** Sal. 148.1. § **11:12** Mt. 21.18. * **11:13** Mt. 21.19. † **11:15** Mt. 21.12; Lc. 19.45; Jn. 2.14, 15.

rachoch ri Dios xa can jay riche (rixin) niban wi oración. Rumari' Riya' xubij chique ri winek: ¿La ma tz'ibatal ta c'a ca chupan ri ruch'abel ri Dios chi ri wachoch, can jay riche (rixin) chi niquiben wi orar quinojel winek ri yec'o chuwech re ruwach'ulef?‡ Yac'a riyix xa achi'el jul quiche (quixin) alek'oma'§ ibanon chare, xcha' ri Jesús.

18 Y ri' xac'axex c'a cuma ri principali' tak sacerdotes y ri aj tz'iba'. Rumari' riye' xa can niquicanola' c'a achique ta rubanic niquiben, riche (rixin) chi niquicamisaj ri Jesús.* Ruma ri sacerdotes y ri aj tz'iba' ri' can quixibin c'a qui' chuwech ri Jesús, ruma xa can juba' ma quinojel ri winek jabel niquic'axaj ri ch'abel ri nuc'ut chiquiwech. 19 Y tek xoc pe ri ak'a', ri Jesús xbe ye rachibilan ri rudiscípulos. Ma xc'oje' ta ka ri chiri' pa tinamit Jerusalem.

Can xchaki'j wi ka ri juwi' che' ri higo rubi'

20 Nimak'a' ruca'n k'ij, tek quichapon bey pa Jerusalem, xquitz'et c'a chi ri juwi' che' ri higo rubi' chaki'j† chic rachibilan ri ruc'amal. 21 Y ri Pedro chanin c'a xoka chuc'u'x, y xubij chare ri Jesús: Tijonel, tatzu' la juwi' higo ri xabij ca chare chi majun bey chic xtiwachin ta, xa can xchaki'j wi ka, xcha' ri Pedro.

22 Y ri Jesús xubij c'a chique quinojel ri rudiscípulos: Riyix chuka' rajawaxic chi nicukuba' ic'u'x riq'ui ri Dios. 23 Queri' nbij chiwe ruma kas kitzij chi xabachique ri nibin chare re juyu' re' chi tel el wawe'‡ y tik'ax pa mar, can queri' wi nibanatej wi can kitzij nucukuba' ruc'u'x y ma nuben ta ca'i' ruc'u'x. 24 Rumac'ari', riyin can nbij c'a chiwe chi ronojel ri nic'utuj tek riyix niben orar y wi can ninimaj chi nic'ul, can xtiyatej§ wi c'a chiwe. 25 Y tek niben c'a orar, can man ta jun ri nik'ato ri i'oración. Ruma wi xa c'o ta jun ri c'o jun pokon rubanon chiwe, ticuyu'.* Y queri' ri Itata' ri c'o chila' chicaj xquixrucuy chuka' riyix riq'ui ri imac ri ye'ibanala' chuwech. 26 Ruma wi riyix xa ma nicuy ta rumac jun ri c'o pokon rubanon chiwe,† chuka' ri Itata' ri c'o chila' chicaj ma xtucuy ta ri imac ri ye'ibanala' chuwech.

Yec'o ri yec'utun chare ri Jesús chi achique xya'o k'atbel tzij pa ruk'a'

27 Ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos xe'apon chic c'a pa tinamit Jerusalem. Y nibiyala' (nibiyajlan) c'a pa rachoch ri Dios tek xe'apon ri principali' tak sacerdotes riq'ui, chuka' ri aj tz'iba' y ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij.‡ 28 Y xquic'utuj c'a chare: ¿Achique chi k'atbel tzij c'o pan ak'a' riche (rixin) chi xe'awokotaj el ri winek ri yec'ayin wawe' pa rachoch ri Dios? ¿Y achique chuka' xya'o ri k'atbel tzij ri' pan ak'a' chi ye'abanala' quere'? xecha' chare.

29 Xpe ri Jesús xubij c'a chique ri achi'a' ri': Riyin c'o chuka' jun ri nwajo' nc'utuj chiwe. Y wi riyix xtibij chuwe, riyin chuka' xtinbij chiwe achique ri yayon pe k'atbel tzij pa nuk'a' rumari' yicowin yenbanala' quere'. 30 Tiwac'axaj c'a jabel re xtinc'utuj chiwe. ¿Ri Juan xtak pe ruma ri Dios riche (rixin) chi xeruben bautizar ri winek? ¿O xa ye ri winek xebin chare chi xuben queri'? Tibij c'a chuwe ri achique nich'ob, xcha' chique.

‡ **11:17** Is. 56.7. § **11:17** Jer. 7.11. * **11:18** Lc. 19.47. † **11:20** Mt. 21.19. ‡ **11:23** Mt. 17.20; 21.21; Lc. 17.6. § **11:24** Lc. 11.9; Jn. 14.13; 15.7; 16.23, 24; Stg. 1.5, 6. * **11:25** Mt. 6.14; Ef. 4.32; Col. 3.13. † **11:26** Mt. 18.35. ‡ **11:27** Mt. 21.23; Lc. 20.1.

31 Y ri principali' tak sacerdotes,
ri aj tz'iba' y chuka' ri rijita'k tak
achi'a' ri c'o quik'ij, xquibila' c'a
chiquiwech: ¿Achique c'a xtikabij
chare wacami? xecha' ka. Ruma
wi nikabij chi ri Juan ya ri Dios
ri takayon pe, ri Jesús xa xtubij
c'a chake chi achique c'a ruma
tek ma xinimaj ta ri xubij. 32 Y
wi nikabij chi xa winek xebin
chare ri Juan chi xuben queri',
c'o ruc'ayewal nuc'om pe chake
riyoj. Riye' xquich'ob ka queri',
ruma quixibin qui' chiquiwech ri
winek. Ruma quinojel ri winek
can quetaman c'a chi ri Juan jun
profeta§ ri can xuk'alajsaj wi ri
ruch'abel ri Dios.
33 Yac'ari' tek xquibij apo chare ri
Jesús: Riyoj ma ketaman ta, xecha'
apo. Y ri Jesús can yac'a chuka' ri'
xubij chique: Ruma c'a chi riyix xa
ma xixcowin ta xibij chuwe, queri'
chuka' riyin ma xtinbij ta chiwe
achique ri yayon pe k'atbel tzij
pa nuk'a' chi yicowin yenbanala'
quere', xcha' ri Jesús.

12

Ri c'ambel tzij chiquij ri itzel tak kajoy ulef

1 Y ri Jesús, riq'ui c'a c'ambel tak
tzij xch'o wi quiq'ui. Riya' quec'are'
xubila' chique: Xc'oje' c'a jun achi
ri xutic ruwech ri rulef riq'ui uva.*
Xuben coral chrij ri ulef y xuben
chuka' achi'el jun ti pila ri pan ulef
riche (rixin) chi niyitz' ri uva chu-
pan. Xuben chuka' jun setesic tz'ak
ri nej xujotoba' chicaj, y pa ruwi'
ri' xc'oje' wi rachoch ri chajinel.
C'ac'ari' xuya' ca pa kajic chique
ca'i' oxi' mozos, y riya' xbe nej.
2 Y ri rajaf ri ulef xutek c'a jun
rumozo quiq'ui ri achi'a' ri ye ka-
jayon ri ulef, tek xapon ruk'ijul
riche (rixin) chi nberuc'ulu' pe ri
uva kajbel riche (rixin) ri ulef.
3 Yac'a tek xapon ri mozo quiq'ui ri
achi'a' ri ye kajayon ri ulef, ri kajoy
tak ulef ri' xquichop c'a ri mozo
ri' y xquich'ey, y majun c'a uva
xquiya' el chare. 4 Y ri rajaf ri ulef
xutek chic c'a jun rumozo quiq'ui
ri kajoy tak ulef, chuc'amaric ri
uva kajbel riche (rixin) ri ulef.
Pero tek xapon ri mozo, xa xqui-
chop ruc'akic chi abej y xquiso-
cola' el ri rujolon (ruwi'). Q'uiy
c'a pokon ri xquibanala' el chare,
y queri' xquitek el. 5 Y ri rajaf
ri ulef xutek chic jun rumozo. Y
ri mozo ri' xcamisex cuma ri ka-
joy tak ulef. Y ye q'uiy chic mo-
zos ri xerutek, pero quinojel c'o ri
xquic'ulwachij.† Yec'o xech'ay pe,
y yec'o xecamisex.

6 Y pa ruq'uisbel, ri rajaf ri ulef
xaxu (xaxe wi) chic c'a ri ruc'ajol
xc'oje' ca riq'ui y riya' sibilaj nrajo'
ri ruc'ajol. Pero ri rajaf ri ulef
xutek c'a ri ruc'ajol‡ quiq'ui ri
achi'a' ri ye kajayon ri rulef, ruma
riya' xuch'ob ka: Ri achi'a' ri ye
kajayon ri ulef can xqueniman wi
c'a chare ri nuc'ajol tek xtiquitz'et
chi can ya riya' ri napon quiq'ui,
xcha' ka pa ránima. 7 Yac'a ri achi'a'
ri ye kajayon ri ulef can xu (xe)
wi xquitz'et chi ya ri ruc'ajol ri ra-
jaf ri ulef ri xapon, xquibila' c'a
chiquiwech: Yare' ri xtoc ca rajaf
ronojel re ulef re kakajon. Wa-
cami quixam pe, tikacamisaj riche
(rixin) chi queri' re ulef re' ntoc ca
kiche (kixin) riyoj, xecha'. 8 Y can
queri' wi c'a xquiben. Xquichop
ri c'ajolaxel, xquicamisaj.§ Xque-
lesaj c'a el chupan ri ulef ri ticon
ruwech riq'ui uva y xbequic'aka' ca
juc'an chic.

9 C'ac'ari' ri Jesús xubij: ¿Achique
cami xtuben ri rajaf ri ulef ri'
chique ri achi'a' kajoy tak ulef? Ri
rajaf ri ulef xtipe c'a y xqueru-

§ **11:32** Mt. 14.5. * **12:1** Sal. 80.8; Is. 5.1; Mt. 21.33; Lc. 20.9. † **12:5** 2 Cr. 36.16; Neh. 9.26; Hch. 7.52; 1 Ts. 2.15. ‡ **12:6** Ro. 8.3; Ga. 4.4; 1 Jn. 4.9. § **12:8** Hch. 2.23.

camisaj ri kajoy tak ulef ri' y ri rulef xtuya' chic ca pa kajic chique nic'aj chic.*

10 ¿La can majun bey c'a isiq'uin ta ri jun tzij ri tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri Dios? Tek nubij:

C'o c'a jun abej† ri ma xka ta chiquiwech chi xquicusaj ri nic'aj aj banoy tak jay.
Pero re abej re' xa can c'o wi ri xucusan chare ri xquina riche (rixin) ri jay, riche (rixin) chi ri jay ri' ma nitzak ta.

11 Ri xbano c'a re' can ya wi ri Ajaf y re' can nikamey ruma majun bey katz'eton ta chi nibanatej ta quere'.
Queri' nubij ri ruch'abel ri Dios.

12 Y ri achi'a' achoj quiq'ui xch'o wi ri Jesús, riye' can ta c'o xcajo' chi xquichop ta el ri Jesús, ruma xquinabej chi ri achi'a' kajoy tak ulef ri xerunataj chupan ri c'ambel tzij, xa chiquij riye' xch'o wi. Y xa majun xquiben chi xquichop ta el,‡ ruma niquixibij qui' chiquiwech ri sibilaj winek ri yec'o riq'ui. Riye' xquiya' c'a ca ri Jesús y xebe.

Tek xc'utux chare ri Jesús wi utz o ma utz ta chi nitoj ri alcawal

13 Y ri achi'a' ri' yec'o c'a nic'aj chic ri xequitek pe. Xequitek c'a pe ca'i' oxi' achi'a' fariseos y chuka' ye ca'i' oxi' ri yec'o pa rupartido ri rey Herodes, ruma can nicajo' chi ri Jesús nitzak ta pa quik'a' riq'ui ri ch'abel ri xtubij.§ 14 C'ac'ari' riye' xepe c'a y xquibij chare ri Jesús: Riyit ri can yit jun Tijonel, riyoj can ketaman c'a chi xaxu (xaxe) wi c'a ri kas kitzij ri nika chawech y yari' ri natzijoj. Y riyit ma naxibij ta chuka' awi' chuwech jun winek, astape' can c'o ruk'ij. Y can nac'ut wi ri bey riche (rixin) ri Dios chiquiwech ri winek. ¿Achique c'a nabij riyit? ¿La ruc'amon cami chi nikatoj ri alcawal ri nubij ri César ri c'o chi nikatoj o xa ma ruc'amon ta? xecha' chare.

15 Yac'a ri Jesús can retaman wi chi riq'ui ca'i' quipalej ri niquic'utuj queri'. Rumari' Riya' xubij chique: ¿Achique c'a ruma riyix nitij ik'ij riche (rixin) chi yinitojtobej?* Tic'ama' c'a pe jun puek riche (rixin) chi ntz'et, xcha' chique.

16 Y riye' xbequic'ama' c'a pe ri puek chi niquic'ut chuwech. Y c'ac'ari' Riya' xuc'utuj c'a chique: ¿Achoj ruwachbel la'? ¿Y achoj rubi' chuka' la c'o chuwech la puek? xcha' chique. Y riye' xquibij: Riche (rixin) ri César, xecha'.

17 Y yac'ari' tek ri Jesús xubij chique: Can tiya' c'a chare ri César ri can riche (rixin) wi ri César. Y can tiya' c'a chare ri Dios, ri can riche (rixin) wi ri Dios, xcha' chique. Y riye' xquimey tek xquic'axaj ri xubij ri Jesús chique, ruma ma xecowin ta chrij chi xtzak ta pa quik'a'.

Ri saduceos c'o xquic'utuj chrij ri c'astajbel quiche (quixin) ri caminaki'

18 Y yac'ari' tek nic'aj chique ri achi'a' saduceos xe'apon riq'ui ri Jesús ruma c'o nicajo' niquic'utuj chare. Ri achi'a' ri' ma niquinimaj ta c'a chi ri caminaki' xquec'astej chic pe.† Y rumac'ari' riye' xquibij c'a chare ri Jesús: 19 Tijonel, ri Moisés can rutz'iban wi c'a ca chake chi tek jun achi nicom el y majun ralc'ual nic'oje' ca riq'ui ri rixjayil, can jun c'a rach'alal ri achi ri' c'o chi nic'ule' riq'ui ri ixok ri xmalcanij ca, riche (rixin) chi queri' yec'oje' ta ralc'ual riq'ui ri ixok ri'. Y ri nabey ti c'ajol (ala') ri nalex ntoc ralc'ual ri caminek chic

* **12:9** Hch. 28.23-28. † **12:10** Sal. 118.22; Mt. 21.42; Lc. 20.17, 18; Ro. 9.33; Ef. 2.20; 1 P. 2.7, 8. ‡ **12:12** Mt. 21.45, 46; Jn. 7.30, 44. § **12:13** Mt. 22.15; Lc. 20.20. * **12:15** Jn. 8.6. † **12:18** Mt. 22.23; Lc. 20.27; Hch. 23.8; 1 Co. 15.12. ‡ **12:19** Gn. 38.8; Dt. 25.5, 6; Rt. 4.5.

el.‡ 20 Y riye' xquibij c'a: Xec'oje' c'a ye wuku' achi'a' cach'alal qui'. Y xbanatej c'a chi ri nimalaxel xc'ule'. Pero ri achi ri' xcom el, y majun ralc'ual ri xc'oje' ta ca. 21 Xpe ri ruca'n achi, ri rach'alal ca ri achi ri caminek chic el, xc'ule' riq'ui ri malca'n ixok. Pero chuka' ri achi ri' xcom el y majun ralc'ual ri xc'oje' ta ca. Ri rox achi can queri' chuka' ri xuc'ulwachij el, achi'el ri ca'i' nabey tak rach'alal y ri ixok c'a xc'oje' na ca. 22 Y tek ye caminek chic el ri ye wuku' achi'a' cach'alal qui' chuwech ri ixok ri', can majun chique ri ye wuku' achi'a' ri' xc'oje' ta ca ralc'ual. Y pa ruq'uisbel xcom chuka' el ri ixok. 23 Riyit nabij chi xtapon na jun k'ij tek ri caminaki' xquec'astej pe. Tek xtapon c'a ri k'ij ri', ¿achoj rixjayil c'a xtoc wi ri ixok ri'? Ruma chi ye wuku' achi'a' cach'alal qui' xec'oje' riq'ui, xecha' chare ri Jesús.

24 Can yac'ari' tek ri Jesús xubij chique ri achi'a' ri': Riyix xa yix sachnek riq'ui ri xibij, ruma ma k'axnek ta chiwech ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios. ¿Man c'a iwetaman ta chi ri ruchuk'a' ri Dios sibilaj nim?§ 25 Ruma tek xtapon ri k'ij chi ri caminaki' xquec'astej el, ri achi ma xtic'oje' ta chic rixjayil, ni ri ixok ma xtic'oje' ta chic rachijil, ruma can majun chic c'ulanen xtibanatej. Xa xque'oc achi'el ri ángeles* ri yec'o chila' chicaj. 26 Yac'a ri c'astajbel quiche (quixin) ri caminaki', can c'o wi. ¿La ma isiq'uin ta c'a ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca ruma ri Moisés, tek ri Dios xch'o pe chare chupan ri juwi' k'ayis ri c'o ruq'uixal? Tek ri Dios xubij: Yin c'a riyin ri ru-Dios ri Abraham, ri ru-Dios ri Isaac y ri ru-Dios chuka' ri Jacob,† xcha' chare. 27 Y wi ta riye' xecom el jurayil y xa man ta yec'astej chic pe jun bey, ri Dios man ta qui-Dios chic riye', ruma ri Dios ma Dios ta quiche (quixin) caminaki', xa can Dios quiche (quixin) ri c'o quic'aslen. Rumac'ari' riyin nbij chi xa yix sachnek riq'ui ri nibij, xcha' ri Jesús chique.

Tek ri Jesús xubij ri achique chique ri pixa' ri más nim rejkalen

28 Y yac'ari' tek xjel apo riq'ui ri Jesús jun aj tz'ib. Ri aj tz'ib ri' xrac'axaj c'a ri xquibij ri achi'a' saduceos chare ri Jesús, y xrac'axaj chuka' ri xubij ri Jesús chique ri achi'a' ri'. Y chuwech riya' can k'alaj wi chi utz ri xubij ri Jesús y c'ac'ari' xuc'utuj c'a: ¿Achique c'a ri nabey‡ pixa' chare ronojel ri pixa' ri xuya' ri Dios pa ruk'a' ri Moisés? xcha' chare ri Jesús.

29 Y ri Jesús xubij c'a chare: Ri nabey pixa' ya c'a ri nubij: Tiwac'axaj c'a riyix aj Israel, chi ri Kajaf xaxu (xaxe) wi jun, y ri' ya ri Kajaf Dios.§ 30 Can tawajo' c'a ri Dios ri Awajaf. Tawajo' riq'ui ronojel awánima. Tawajo' chupan ronojel ri ac'aslen, riq'ui ri anojibal y riq'ui chuka' ronojel ri awuchuk'a'.* Yac'are' ri pixa' ri más nim rejkalen. 31 Y c'o chuka' jun ruca'n pixa' ri nim rejkalen y juba' ma junan riq'ui ri nabey. Y ri pixa' ri' nubij c'a: Can achi'el ri nawajo' ka awi' riyit, can queri' c'a chuka' que'awajo'† ri awuc' awach'alal. Y ya ca'i' pixa' re' ri más ye nima'k quejkalen, xcha' c'a ri Jesús.

32 Y ri aj tz'ib xubij c'a chare ri Jesús: Tijonel, can queri' wi. Kas kitzij ri xabij chi xaxu (xaxe) wi jun Dios c'o,‡ y majun chic jun. 33 Rajawaxic chi nikajo' riq'ui

§ **12:24** Lc. 1.37; Ro. 4.17; Ef. 1.19, 20. * **12:25** Mt. 22.30; Lc. 20.35, 36. † **12:26** Ex. 3.1-6. ‡ **12:28** Mt. 22.35, 36. § **12:29** Dt. 6.4. * **12:30** Lc. 10.27. † **12:31** Ro. 13.9; 1 Co. 13.1; Ga. 5.14; Stg. 2.8. ‡ **12:32** Dt. 4.39; Is. 45.6, 14; 46.9; 1 Co. 8.4, 6.

ronojel kánima. Rajawaxic chi nikajo' riq'ui ri kanojibal, chupan ronojel ri kac'aslen y riq'ui chuka' ronojel ri kachuk'a'. Y achi'el chuka' nikajo' ka ki' riyoj, can que c'a chuka' ri' quekajo' ri kuc' kach'alal. Y wi yekaben c'a re', can más quejkalen que chuwech ri chicop ri yecamisex y yeporox chuwech ri Dios; y más quejkalen que chuwech xabachique cosa ri nikatzuj (nikasuj) chuwech ri Dios,§ xcha' c'a ri aj tz'ib.

34 Y tek ri Jesús xrac'axaj chi can jabel wi xk'ax chuwech ri jun aj tz'ib ri', ri Jesús xubij c'a chare: Riyit xa ma nej ta chic c'a yitc'o wi riche (rixin) chi yatoc pa rajawaren ri Dios, xcha' chare. Y yac'ari' tek can majun chic ri xbano cowil chi c'o ta ri xuc'utuj apo chare ri Jesús.*

Ri niquich'ob ri aj tz'iba' chrij ri Cristo

35 Y ri Jesús yerutijoj c'a ri winek ri quimolon qui' riq'ui, chiri' pa rachoch ri Dios, y xubij c'a chique: ¿Achique c'a ruma tek ri aj tz'iba' niquibij chi ri Cristo xa choj jun ralc'ual ca ri rey David?† 36 Tek xa can ya ri rey David xbin ri xk'alajsex chare ruma ri Lok'olaj Espíritu. Ri David can rubin wi ca:

Ri Dios xubij chare ri Wajaf:
Catz'uye' re pa wajquik'a',
c'a ya tek xquenya' na pan ak'a'
pan awaken ri ye'etzelan awuche (awixin).‡

Queri' xubij.

37 Y wi ri rey David, Wajaf xcha' chare ri Cristo, ¿achique c'a ruma tek ri aj tz'iba' niquibij chi ri Cristo xa choj jun ralc'ual ca ri rey David?§ xcha' ri Jesús. Y sibilaj ye q'uiy chique ri winek ri can riq'ui wi ronojel cánima xquic'axaj ri xubij.

Tek ri Jesús xuk'alajsaj ri achique chi mac yetajin chubanic ri aj tz'iba'

38 Y ri Jesús xubij c'a chuka' chique ri winek tek yerutijoj: Man c'a tiben ta achi'el niquiben ri aj tz'iba'.* Ruma riye' sibilaj nika chiquiwech niquicusaj tukutek tak tziek, riche (rixin) chi queri' nitz'et chi can c'o quik'ij. Nika chuka' chiquiwech chi niya'ox (nya') rutzil quiwech ri pa tak c'aybel.† 39 Y ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, can ya c'a ri nabey tak ch'aquet yequicanola', riche (rixin) chi queri' nibix chi riye' c'o quik'ij. Y can queri' chuka' yequibanala' ri pa nima'k tak wa'in. 40 Y yequelesala' chuka' ronojel quicosas ri malcani' tak ixoki'. Y xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi can quenimex chi riye' can ye utzilaj tak winek, yeyaloj tek niquiben orar. Pero riye' can xtik'ax ruwi' ri ruc'ayewal ri xtika pa quiwi', ruma sibilaj q'uiy quimac,‡ xcha' ri Jesús.

Ri ofrenda ri xuya' ri malca'n ixok

41 Y ri Jesús tz'uyul c'a chiri' chuwech apo ri acuchi (achique) niyalox wi ca ri ofrenda chiri' pa rachoch ri Dios. Yac'ari' tek Riya' yerutzu' ri winek tek niquiyala' ca puek chiri'. Xerutz'et c'a ye q'uiy beyoma' ri can q'uiy puek niquiyala' ca.§ 42 Y xapon c'a chuka' jun ixok malca'n ri can nik'alajin chi ma beyon ta y xuya' c'a ca ca'i' tak puek ri ma rubanon ta ni jun centavo. 43 Y tek ri Jesús xutz'et ri ixok ri', xuc'ut c'a chiquiwech ri rudiscípulos y xubij chique: Kitzij c'a nbij chiwe, chi riyin ntz'et chi xa ya la ixok la' ri xya'o ca

§ **12:33** Mi. 6.6-8. * **12:34** Mt. 22.46. † **12:35** Lc. 20.41. ‡ **12:36** Sal. 110.1; 1 Co. 15.25; He. 1.13. § **12:37** Ro. 1.3. * **12:38** Mt. 23.3. † **12:38** Lc. 11.43; 20.46. ‡ **12:40** Mt. 23.14. § **12:41** Lc. 21.1. * **12:43** 2 Co. 8.12.

más q'uiy* que chiquiwech quinojel ri ye yayon ca puek. 44 Ruma riya', astape' xa ti meba', xa can xuya' c'a ca ronojel ri c'o riq'ui; astape' xa can yari' ri nic'atzin chare riche (rixin) chi nutzukbej ri'. Yac'a la nic'aj chic, astape' q'uiy puek xquiyala' ca, xa juba' oc chare ronojel ri beyomel ri c'o quiq'ui ri xquiyala' ca, xcha' ri Jesús.

13

Tek ri Jesús xubij yan apo ri xtiban chare ri rachoch ri Dios

1 Y tek ri Jesús ntel c'a pe ri pa rachoch ri Dios, jun chique ri rudiscípulos xubij c'a chare: Tijonel, tatzu' re nima'k tak jay riche (rixin) re rachoch ri Dios,* y re nima'k tak abej re ye ucusan chare, xcha'.

2 Y ri Jesús xubij chare ri rudiscípulo: Riyit can ye'atzu' c'a chi re jay re' can ye jabel y ye nima'k, pero xtapon na jun k'ij tek xa can xquewulex† y majun chic ri xtipa'e' ta ca. Ronojel re nima'k tak abej re ye ucusan chique re jay re', xa can xquewulex c'a pe. Can majun c'a abej ri xtic'oje' ta ca achi'el la rubanon wacami, xcha' chare.

Ri xquebanatej yan tek can c'a ma jane niq'uis ta re tiempo re kachapon

3 Y tek ri Jesús xapon c'a pa ruwi' ri juyu' Olivos, xtz'uye' c'a ka ri acuchi (achique) jabel niquitzu' wi pe ri rachoch ri Dios, y yac'ari' tek ri Pedro, ri Jacobo, ri Juan y ri Andrés xejel c'a apo riq'ui ri Jesús y xquic'utuj c'a chare: 4 Tabij c'a chake, ¿ajan (jampe') c'a xtic'ulwachitej ri xabij yan ka chrij ri rachoch ri Dios?‡ ¿Y achique c'a retal nibanatej tek xa yec'ulwachitej yan ri'? xecha' chare.

5 Y xpe ri Jesús quec'are' ri xuchop rubixic chique: Can jabel c'a tichajij iwi' riche (rixin) chi ma xquixk'olotej ta.§ 6 Ruma can ye q'uiy ri xquepe y xtiquibila': Yin c'a riyin ri Cristo, xquecha'. Y sibilaj ye q'uiy ri xquek'olotej pa quik'a'.

7 Y tek xtiwac'axala' c'a chi yec'o ruwach'ulef ri c'o ch'a'oj ntajin chiquicojol y xtiwac'axala' rutzijol chi c'o chuka' ch'a'oj ri xquepe, man c'a tisach ta ic'u'x, ruma ronojel ri' xa can c'o c'a chi yebanatej na. Pero xa ma ya ta ri' ri ruq'uisbel tak k'ij chare re ruwach'ulef. 8 Jun tinamit xtiyacatej c'a el chi nberubana' ch'a'oj riq'ui jun chic tinamit. Yec'o c'a chuka' nima'k tak ruwach'ulef ri xqueyacatej el chi nbequibana' ch'a'oj quiq'ui nic'aj chic nima'k tak ruwach'ulef. Xquepe silonel xabachique lugar chare re ruwach'ulef y xquepe chuka' wayjal y q'uiy c'a chuka' quiwech ch'a'oj xquepe chiquicojol ri winek. Y ri' xa c'ari' ri nabey tak tijoj pokonal y xquepe chic c'a nic'aj chic quiwech tijoj pokonal.

9 Pero riyix can jabel c'a tichajij ka iwi'. Ruma xa can yec'o c'a ri xquixjacho pa quik'a' ri achi'a' ri pa moc (comon) yek'ato tzij. Y chuka' xquixquich'ey pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Y xquixuc'uex* c'a chiquiwech aj k'atbel tak tzij; xquixuc'uex chiquiwech reyes y nic'aj chic aj k'atbel tak tzij. Y xa wuma c'a riyin tek xtic'ulwachij queri', pero xa can xquixcowin c'a xquinik'alajsaj chiquiwech riye'. 10 Y can rajawaxic chi nitzijox na nabey ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic pa ronojel ruwach'ulef,† c'ac'ari' xtoka ri ruq'uisbel k'ij chare re ruwach'ulef. 11 Yac'a tek xquixuc'uex riche (rixin) chi yixbejach pa quik'a' ri aj k'atbel

* **13:1** Mt. 24.1; Lc. 21.5, 6. † **13:2** 1 R. 9.7; 2 Cr. 7.20; Jer. 26.18; Mi. 3.12. ‡ **13:4** Mt. 24.3; Lc. 21.7. § **13:5** Jer. 29.8; Mt. 24.5; Lc. 21.8. * **13:9** Mt. 10.17. † **13:10** Mt. 24.14; Ro. 10.18.

tak tzij, ma tich'ujirisaj ta iwi' chuch'obic achique chi ch'abel ri xtibij. Riyix xaxu (xaxe wi) c'a tibij ri achique chi ch'abel ri xtuya' ri Dios chiwe, ruma xa can ma yix ta chic riyix ri xquixch'o chupan ri hora ri', xa can ya chic ri Lok'olaj Espíritu ri xtich'o.‡ 12 Ruma xtibanatej c'a chuka', chi wi yec'o ta ca'i' achi'a' cach'alal qui', jun chique riye' xtiyacatej y xtujech ri rach'alal pa camic. Chuka' can yec'o wi tata'aj ri xqueyacatej chiquij ri calc'ual.§ Ri alc'ualaxela' xqueyacatej chuka' chiquij ri quite' quitata'* y xquequiya' pa camic. 13 Xa can xquixetzelex wi c'a cuma quinojel, ruma icukuban ic'u'x wuq'ui riyin. Yac'a ri ma xtutzolij ta ri' chrij y xtucoch' ronojel c'a pa ruq'uisbel, yac'ari' ri xticolotej.†

14 Y chuka' can xtapon wi c'a ri k'ij tek xquebanatej ri xajan chupan ri lok'olaj lugar ri xa ma ruc'amon ta chi nibanatej chiri'. Can achi'el ri tz'ibatal ca ruma ri Daniel,‡ jun chique ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Ri nitz'eto c'a ri tz'ibatal ca, tik'ax c'a chuwech ri nutz'et. Riche (rixin) chi queri' tek xtitz'et chi can ya chic ri' ri nibanatej, ri yixc'o pa Judea xa can quixanmej c'a el y tiwewaj iwi' ri pa tak juyu'.§ 15 Ri c'o c'a pa ruwi' ri rachoch tek xtibanatej ronojel ri', ma tika ta pe riche (rixin) chi ntoc pa rachoch riche (rixin) chi c'o na ri nberuc'ama' pe. Xa choj queri' tanmej el. 16 Ri nisamej c'a pa juyu', ma tibe ta chic chrachoch chuc'amaric ri ruchaqueta. Xa choj chuka' queri' tanmej el. 17 Yac'a ri ixoki' ri coyoben chic alanen, y ri ixoki' ri xa c'a yetz'uman na ri tak cal,* juyi' oc quiwech tek xtapon ri k'ij ri'. 18 Rumac'ari' xa tic'utuj chare ri Dios chi ronojel ri' man ta xtibanatej pa ruk'ijul ri job,† riche (rixin) chi queri' ma nitij ta más pokon tek yixanmej. 19 Ruma tek xtapon c'a ri k'ij ri', can xtik'ax ruwi' ri tijoj pokonal ri xtipe, jun tijoj pokonal ri majun bey c'ulwachitajnek ta‡ pa ruwi' re ruwach'ulef, jani' chi tiempo ri winakirsan wi pe ruma ri Dios. Y chuka' ri jun tijoj pokonal ri' majun bey chic c'a xtic'ulwachitej ta. 20 Y wi xa ta ri Ajaf Dios man ta nuben chi xa k'atatel ri k'ij riche (rixin) ri tijoj pokonal ri', quinojel ta yecom. Pero ruma ri rutzil Riya' pa quiwi' ri ye rucha'on chic, can xtuben wi chi xa k'atatel ri k'ij ri'.

21 Chupan ri k'ij ri', wi yec'o c'a ri yebin chiwe: Titzu', ya c'a Cristo re'.§ O wi niquibij chiwe: Titzu', ya c'a Cristo la', man c'a tinimaj ta ri niquibij chiwe. 22 Ruma can yec'o c'a ri xquebec'ulun pe y xtiquibila' c'a chi ye riye' ri Cristo.* Yac'a riyix man c'a que'inimaj ta, ruma xa ye k'olonel. Y yac'a chuka' tiempo ri' tek xquebec'ulun pe ri xquebin chi ye profetas ri niquibij chi niquik'alajsaj ri ruch'abel ri Dios. Yac'a riyix man c'a que'inimaj ta, ruma xa ye k'olonel chuka'. Y xquequibanala' c'a milagros ri majun bey ye tz'eton ta, ruma nicajo' chi yenimex y yec'o ri xquek'olotej pa quik'a'. Y wi xa ta yecowin,† riye' yequik'ol ta chuka' ri ye cha'on chic ruma ri Dios. 23 Pero riyix man c'a quixk'olotej ta pa quik'a', xa can tichajij c'a iwi',‡ xa rumac'ari' xinbij yan ca chiwe ronojel ri xquebanatej.

‡ **13:11** Lc. 12.11, 12; Hch. 4.8. § **13:12** Lc. 21.16. * **13:12** Mi. 7.6. † **13:13** Mt. 10.22; 24.13. ‡ **13:14** Dn. 9.27; Mt. 24.15. § **13:14** Lc. 21.21. * **13:17** Lc. 23.29. † **13:18** Quela' pan Israel ri "invierno" ma ruk'ijul ta ri job, xa ruk'ijul ri tef. ‡ **13:19** Dn. 12.1; Mt. 24.21. § **13:21** Lc. 17.23. * **13:22** Lc. 21.8. † **13:22** Ro. 8.38, 39; 1 P. 1.5. ‡ **13:23** Mt. 7.15; Lc. 21.8.

Ri xquebanatej tek xa nipe yan ri Jesús

24 Chupan ri k'ij tek k'axnek chic
ri tijoj pokonal ri', xtibanatej c'a
chi ri k'ij xtik'ekumatej y ri ic'
chuka' ma xtitzu'un ta chic.§ 25 Ri
ch'umila' xquetzak c'a el chuwech
ri caj. Can ronojel wi c'a ri ni-
malaj tak uchuk'a' ri yec'o chi-
caj xquesilon na. 26 Y yac'ari'
tek xquinquitz'et riyin ri C'ajolaxel
ri xinalex chicojol, chi yin pete-
nak pa sutz',* riq'ui chic nimalaj
wuchuk'a' y riq'ui chuka' jun ni-
malaj nuk'ij nuc'ojlen. 27 Y yac'ari'
tek riyin xquentek ri nu'ángeles
chiquimolic ri ye nucha'on chic.
Can xquequimol wi c'a pe re quere'
pa relebel k'ij y re quere' pa rukaj-
bel k'ij, re quere' pa jotol y re quere'
chuka' pa xulan. Can xquequimol
wi c'a pe chi ronojel ruwach'ulef;
nitiquir pe pa jun ruchi' re caj, c'a
la jun chic ruchi'.

28 Can tic'ama' c'a ina'oj chrij ri
juwi' che' ri higo rubi'. Tek can
yeraxer c'a pe ri ruk'a' y niquichop
yeq'uiy pe ri ruxak,† etaman c'a
ri' chi ya xa nik'ax yan ruk'ijul ri
sak'ij.‡ 29 Y quec'ari' tek xtitz'et
chi yec'ulwachitej chic ronojel ri
xinbij yan ka, tiwetamaj c'a ri'
chi xa noka yan ri ruq'uisbel tak
k'ij. Xa can nakaj chic c'o wi pe.
30 Y tiwac'axaj c'a jabel re xtin-
bij chiwe re wacami: Ronojel ri'
xtic'ulwachitej, tek ri winek riche
(rixin) re tiempo re kachapon, c'a
ma jane queq'uis ta chuwech re
ruwach'ulef. 31 Y re ruwach'ulef
y ri caj xa xquek'ax.§ Yac'a ri
nuch'abel can ma xtiq'uis ta* chak
que ta ri', xa can xtibanatej na wi ri
nubij.†

32 Yac'a ri k'ij y ri hora tek riyin
xquipe, majun achique etamayon
ta. Ni xa ta ri ángeles ri yec'o
chila' chicaj ma quetaman ta ajan
(jampe') tek xquipe chic jun bey.
Queri' chuka' riyin ri C'ajolaxel ma
wetaman ta. Xa can xu (xe) wi c'a
ri Nata' ri etamayon ri'.

33 Riyix xa can tichajij c'a apo
jabel ri ic'aslen. Can tiwoyobej c'a,‡
y tibana' chuka' orar, ruma xa ma
iwetaman ta ajan (jampe') xtapon
ri ruk'ijul tek xquipe chic jun bey.
34 Achi'el tek jun achi nuya' ca ri
rachoch y nibe nej c'a pa jun chic
tinamit. Riya' can nuchilabej c'a
ca ri rusamaj chique ri ye rumo-
zos. Can nuyala' c'a ca quisamaj
chiquijujunal; y chare ri chajinel
can nubij c'a ca chi can troyobej
apo. 35 Can quec'ari' tibana' riyix,
can quiniwoyobej apo. Achi'el ri
achi chajinel, ruma ma retaman ta
ajan (jampe') xtoka ri rajaf ri jay,§
riya' c'o chi noyoben apo. Ruma
ri rajaf ri jay riq'ui juba' xa noka
tek ntoc pe ri ak'a', o ya ri pa
nic'aj ak'a', o tek yesiq'uin pe ri
ec' tek xa nipe yan rusekeric o ri
nimak'a' yan. Rumari' riyix can
quiniwoyobej apo.* 36 Ruma riyin
can nwajo' chi yiniwoyobej ta apo,
y man ta yixwer, ruma can ma
xtinya' ta na rutzijol tek xquipe.
37 Y can achi'el ri nbij chiwe riyix
chi quiniwoyobej apo, can queri'
chuka' nbij chique quinojel, xcha'
ri Jesús chique ri rudiscípulos.

14

Tek ri principali' tak sacerdotes y ri aj tz'iba' xquich'ob yan apo chi niquicamisaj ri Jesús

1 Xa ca'i' chic c'a k'ij nrajo' chi
napon ri nimak'ij pascua, jun
quinimak'ij ri israelitas tek niquitij

§ **13:24** Is. 13.10; Ez. 32.7; Jl. 2.10, 31; 3.15; Mt. 24.29. * **13:26** Dn. 7.13. † **13:28** Mt. 24.32; Lc. 21.29, 30. ‡ **13:28** Ri español nubij chi ri sak'ij xa nakaj chic c'o pe. Queri' nubij ruma chi quela' pan Israel ri "verano" xa yari' ruk'ijul ri job. § **13:31** Sal. 102.25, 26. * **13:31** Is. 40.8. † **13:31** Nm. 23.19; Jos. 23.14-16; Lc. 21.33; 2 Ti. 2.13; Tit. 1.2. ‡ **13:33** Mt. 24.42; Lc. 12.40. § **13:35** Ap. 3.3. * **13:35** Mt. 24.42, 44.

ri caxlan wey ri majun ch'om (levadura) riq'ui. Y yac'ari' tek ri principali' tak sacerdotes y ri aj tz'iba' niquich'obola' achique chi k'oloj ri xtiquicusaj riche (rixin) chi nika ta c'a ri Jesús pa quik'a' y c'ac'ari' niquicamisaj.* 2 Y niquibila' c'a chiquiwech: Ma tikachop ta c'a chupan re nimak'ij re', riche (rixin) chi ma yeyacatej ta pe ri winek chikij, xecha'.

Tek jun ixok xuk'ej jun ak'om ri jubul ruxla' pa rujolon (ruwi') ri Jesús

3 Y ri Jesús c'o c'a ri pa tinamit Betania, chiri' pa rachoch ri Simón ri xc'achojsex chare ri itzel yabil ri lepra rubi'. Ri Jesús tz'uyul c'a ri pa mesa niwa', y yac'ari' tek c'o jun ixok xoc apo y ruc'uan apo jun c'ojlibel (frasco) ri banon riq'ui jun abej alabastro rubi' y c'o el nardo chupan; jun ak'om ri jubul ruxla' ri sibilaj jotol rajel. Y tek ri ixok ri' xuk'ip el ri ti rukul ri c'ojlibel (frasco), xuk'ej c'a ri ak'om† jubul ruxla' pa rujolon (ruwi') ri Jesús. 4 Y yec'o c'a ri xpe coyowal tek xquitz'et chi queri' xuben ri ixok riq'ui ri ak'om ri' y xquibila' c'a: ¿Achique c'a ruma tek la ixok la' chi chak queri' xutix la ak'om la'? 5 Ruma xa utz chi xc'ayix ta re ak'om re' chi más oxi' ciento denarios y ri rajel xa xya'ox (xya') ta chique ri pobres, xecha'. Y q'uiy c'a ri niquibij apo chare ri ixok.

6 Pero ri Jesús xubij c'a chique: ¿Achique c'a ruma tek ma yixtane' ta ka chi tzij chrij re ixok re'? Xa tiya' ca, ma tinek ta. Ruma riya' jun utzilaj samaj c'a ri xuben wuq'ui. 7 Ri pobres xa can yec'o wi iwuq'ui,‡ y xabachique k'ij niwajo' ye'ito', can tibana' c'a utzil chique. Yac'a riyin ma ronojel ta tiempo xquic'oje' iwuq'ui. 8 Riya' xuben c'a ri achique nicowin nuben wuq'ui. Riya' xa can xuben yan apo nuchojmil, riche (rixin) chi xquibemuk ca.§ 9 Y tiwac'axaj na pe' jabel re xtinbij chiwe, chi xabacuchi (xabachique) c'a xtitzijox wi ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, chiri' chuka' xtitzijox wi re xuben re jun ixok re'. Can pa ronojel c'a ruwach'ulef xtitzijox wi, chi natabel riche (rixin) riya', xcha' ri Jesús.

Tek ri Judas xutzuj (xusuj) ri' riche (rixin) chi nujech ri Jesús

10 Y jun c'a chique ri ye cablajuj rudiscípulos ri Jesús, ri Judas Iscariote rubi', xapon c'a quiq'ui ri principali' tak sacerdotes, riche (rixin) chi xutzuj (xusuj) ri', wi nicajo' chi nujech ri Jesús* pa quik'a'.

11 Y tek riye' xquic'axaj queri', sibilaj xequicot. Y xquitzuj (xquisuj) c'a puek chare. Y yac'ari' tek ri Judas Iscariote xuchop c'a ruch'obic chi achique ta rubanic nuben chi xtujech ri Jesús pa quik'a' ri achi'a' ri'.

Tek ri Jesús xutiquiriba' ca rubanic ri lok'olaj wa'in, riche (rixin) chi ninatabex ri rucamic

12 Chupan c'a ri nabey k'ij chare ri nimak'ij, tek ri israelitas niquitij ri caxlan wey ri majun ch'om (levadura) riq'ui, ya c'a chuka' k'ij ri' tek yecamisex ri tak carne'l riche (rixin) ri pascua.† Y can yac'a chuka' k'ij ri' tek ri discípulos xquic'utuj chare ri Jesús: ¿Acuchi (achique) c'a nawajo' chi naben wi ri wa'in chupan re jun pascua re', riche (rixin) chi nbekabana' c'a ruchojmil ronojel ri nic'atzin? xecha' chare.

13 Y ri Jesús can xerutek wi el ye ca'i' chique ri rudiscípulos,‡ y xubij el chique: Quixbiyin pa tinamit Jerusalem, y chiri' xtitz'et c'a chi

* **14:1** Lc. 22.1, 2. † **14:3** Mt. 26.6, 7; Lc. 7.37, 38; Jn. 12.3. ‡ **14:7** Dt. 15.11; Mt. 26.11; Jn. 12.8. § **14:8** Mt. 26.12. * **14:10** Mt. 26.14, 15; Jn. 13.2. † **14:12** Ex. 12.3-6; Lc. 22.7. ‡ **14:13** Lc. 22.8.

c'o jun achi ri ruc'amom pe ya' pa jun cucu'. Titzekelbej c'a el. 14 Ri jay ri xtoc wi riya', chiri' c'a chuka' quixoc wi riyix y tibij c'a chare ri rajaf ri jay: Ri Katijonel rubin c'a pe: ¿Acuchi (achique) c'o wi jun jay ri jamel chare ri awachoch, ri utz riche (rixin) chi nben ri wa'in riche (rixin) re pascua§ ye wachibilan ri nudiscípulos? quixcha' chare. 15 Y ri rajaf ri jay xquixruc'uaj c'a pa jun ruca'n tanaj (wik) chare ri jay. Y chiri' c'o jun nimajay ri chojmirisan chic rupan. Ya ri chiri' tibana' wi ruchojmil ri xtikatij chupan re pascua, xe'uche'ex el ruma ri Jesús.

16 Y ri ca'i' discípulos xebe c'a pa tinamit Jerusalem. Y tek xe'apon, can xbanatej na wi achi'el ri rubin el ri Jesús chique. Y riye' can xquiben wi c'a ruchojmil ronojel ri nic'atzin chare ri wa'in chupan ri pascua ri'.

17 Yac'a tek xoc pe ri ak'a' chupan ri k'ij ri', yari' tek ri Jesús ye rachibilan ri cablajuj rudiscípulos xe'apon ri chiri' pa jay. 18 Y tek riye' ye tz'uyul chic c'a apo pa mesa,* y yetajin chic chi wa'in, yac'ari' tek ri Jesús xubij chique ri rudiscípulos: Kas kitzij c'a nbij chiwe, chi jun chiwe riyix ri xquijacho el pa quik'a' ri winek. Jun ri can niwa' wuq'ui, yari' ri xquijacho el pa quik'a' ri winek,† xcha' ri Jesús.

19 Riye' can yac'ari' tek xpe bis pa cánima. Y niquic'utula' c'a apo chare ri Jesús: ¿La ma yin ta cami riyin ri xquibano queri'? xecha' c'a chiquijujunal.

20 Y yac'ari' tek ri Jesús xubij chique: Ri' jun chiwe riyix cablajuj, ri xtumu' pe ri rucaxlanway wuq'ui pa lek. 21 Can tiwac'axaj c'a ri xtinbij chiwe, chi riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol can xquicamisex na wi, achi'el ri tz'ibatal ca. Pero juyi' c'a ruwech ri xquijacho el riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol.‡ Ri achi ri xquijacho el, utz ta chi man ta xalex, xcha' ri Jesús.

22 Y tek can c'a yetajin na c'a chi wa'in, ri Jesús xuc'om c'a apo jun caxlan wey y tek ruc'utun chic ri rubendición ri Dios pa ruwi', c'ac'ari' xuwech'ela' ri caxlan wey ri' y xuya' chique ri rudiscípulos y xubij c'a chique: Tic'ama' c'a re caxlan wey re' y titija'. Ruma yac'are' ri nuch'acul.§

23 Y ri Jesús xuc'om chuka' apo ri vaso ri c'o ruya'al uva chupan; y tek rumatioxin chic chare ri Dios, xuya' chique, y quinojel c'a xquikum ri ruya'al uva.* 24 Y Riya' xubij c'a chique ri rudiscípulos: Yac'are' ri nuquiq'uel† ri xtibiyin tek xquicamisex. Riq'ui c'a ri xtibiyin ri nuquiq'uel, can yac'ari' tek xtic'achoj ri c'ac'ac' trato ri rajowan pe ri Dios chi nuben quiq'ui ri winek. Ri nuquiq'uel ri xtibiyin, can riche (rixin) wi c'a chi ye q'uiy winek yecolotej. 25 Tiwac'axaj c'a re xtinbij chiwe: Yac'are' ri ruq'uisbel mul ri xinkum el re ruya'al uva. Y tek xtinkum chic jun bey, c'a chupan chic c'a ri rajawaren ri Dios. Y ri ruya'al uva ri xtinkum ri chiri', jun c'ac'ac' ruya'al uva, xcha' ri Jesús chique.

Riyit xa xtabij chi ma awetaman ta nuwech, xcha' ri Jesús chare ri Pedro

26 Y tek quibixan chic c'a ri bix riche (rixin) ri pascua, ri Jesús y ri rudiscípulos xe'el el ri chiri' pa jay y xebe ri pa juyu' ri Olivos‡ rubi'. 27 Y tek ye benak c'a, ri Jesús xubij chique ri rudiscípulos: Chi'iwonojel

§ **14:14** Lv. 23.5. * **14:18** Mt. 26.20; Lc. 22.14. † **14:18** Jn. 13.21. ‡ **14:21** Mt. 26.24; Lc. 22.22. § **14:22** Mt. 26.26; Lc. 22.19; 1 Co. 11.23, 24. * **14:23** 1 Co. 10.16. † **14:24** 1 Co. 11.25; He. 9.14. ‡ **14:26** Mt. 26.30. § **14:27** Jn. 16.32.

riyix xtitaluj el iwi' y xquiniya' c'a ca nuyon§ chupan re ak'a' re', tek xa xtitz'et chi riyin yijach el pa quik'a' ri winek. Ruma ri Dios can nubij wi c'a chupan ri tz'ibatal ca: Tek riyin xtinya' k'ij chi nicamisex ri aj yuk', ri rucarne'l xa xtiquitaluj el qui'.* Queri' ri tz'ibatal ca. 28 Yin c'a riyin ri Aj Yuk' pero man c'a xquicom ta el jurayil, xa xquic'astej chic pe.† Y xquixinwoyobej ri chila' pa Galilea, xcha' ri Jesús.

29 Yac'ari' tek ri Pedro xubij: Astape' can quinojel xcatquiya' ca ayon, yac'a riyin ma xcatinya' ta ca, xcha'.

30 Yac'a ri Jesús xubij chare ri Pedro: Riyin can kitzij c'a nbij chawe, chi wacami chupan re jun ak'a' re', c'a ma jane tisiq'uin ta pe ri ec' pa rucamul, tek riyit oxi' yan chic mul abin chique ri yec'utun chawe, chi ma awetaman ta nuwech,‡ xcha' ri Jesús.

31 Y ma riq'ui wi chi queri' xubij ri Jesús, ri Pedro xa can nutij ruk'ij chubixic chare ri Jesús: Wi can rajawaxic chi yicom junan awuq'ui riyit, can quec'ari' ri', pero can ma xtinbij ta chi ma wetaman ta awech, xcha' ri Pedro. Y ri nic'aj chic discípulos can queri' chuka' xquibij.

Tek ri Jesús xuben orar pa Getsemaní

32 Ri Jesús y ri rudiscípulos§ xe'apon c'a chupan ri lugar ri Getsemaní rubi'. Xpe ri Jesús xubij c'a chique ri rudiscípulos: Riyix quixtz'uye' na c'a ca juba' wawe', y riyin nbenbana' na orar,* xcha' ca chique.

33 Y xaxu (xaxe wi) c'a ri Pedro, ri Jacobo y ri Juan ri xeruc'uaj el. Yac'ari' tek Riya' can xuna' yan k'axon ruma ri xtiberuc'ulwachij. Can jun nimalaj bis c'a ri xpe pa ránima. 34 Y xubij c'a chique ri ye oxi' rudiscípulos: Sibilaj nim ri bis c'o pa wánima,† ya yirucamisaj nna' riyin. Quixc'oje' c'a ca juba' wawe', quixc'ase' y ma quixwer ta ka, xcha' chique.

35 Riya' xbiyin chic c'a apo juba' y c'ac'ari' xxuque' ka y xukasaj ka ri' c'a pan ulef y xuben c'a orar. Y xuc'utuj c'a chare ri Dios chi xa ta c'o modo, choj ta nik'ax el ri hora ri', chi man ta nuk'axaj ri tijoj pokonal. 36 Y quec'are' ri ch'abel ri xerubij ri pa ru'oración: Nata' Dios, Nata' Dios, wetaman chi riyit yacowin naben ronojel. Tabana' c'a chi man ta nk'axaj re jun tijoj pokonal re'. Pero ma taben ta c'a ri xa nuraybel riyin. Tabana' ri araybel riyit,‡ xcha'.

37 Y tek Riya' xbeyacatej pe chare ri oración, xpe c'a quiq'ui ri ye oxi' rudiscípulos, y tek xoka quiq'ui xa ye warnek chic. Xpe Riya' xubij c'a chare ri Pedro: Simón, ¿xa xawer ka? ¿Can ma juba' c'a xacowin ta xac'ase' jun ti hora wuq'ui? 38 Man c'a quixwer ta ka, xa tibana' orar y tic'utuj chare ri Dios riche (rixin) chi ma yixtzak ta pa mac tek yixtojtobex. Can wetaman wi chi ri iwánima can nrajo' wi nuben ri nrajo' ri Dios. Pero ri ich'acul xa majun ruchuk'a',§ xcha' chique.

39 Y ri Jesús xbe chic c'a apo jun bey chubanic orar. Riya' xucamuluj chic c'a rubixic ri ch'abel ri xerubij chupan ri oración ri xa c'a juba' tuben ka.* 40 Y tek xpe chic c'a jun bey quiq'ui ri ye oxi' rudiscípulos, xa ye warnek chic c'a jun bey xeril, ruma ri discípulos ri' sibilaj al rubanon ri runak' tak quiwech ruma ri quiwaran. Y riye'

* **14:27** Zac. 13.7; Mt. 26.31. † **14:28** Mt. 16.21; 26.32; 28.7; Mr. 16.6; 1 Co. 15.4. ‡ **14:30** Mt. 26.33, 34; Lc. 22.33, 34; Jn. 13.38. § **14:32** Mt. 26.36; Lc. 22.39; Jn. 18.1. * **14:32** He. 5.7. † **14:34** Jn. 12.27. ‡ **14:36** Jn. 6.38; He. 5.7. § **14:38** Ro. 7.23; Ga. 5.17. * **14:39** Mt. 26.39, 42.

ma nich'obotej ta c'a chiquiwech achique ri niquibij, ruma xe'ilitej chic jun bey chi quichapon waran.
41 Y ri Jesús xbe chic c'a chubanic orar. Y tek xtzolin pe ri pa rox mul, Riya' xubij c'a chique ri ye oxi' rudiscípulos: Wacami can quixwer c'a y quixuxlan. Ya xa riq'ui c'a re'. Riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol can ya wi c'a re' xoka ri hora,† chi xquijach c'a el pa quik'a' ri aj maqui'. 42 Chanin, quixyacatej. Yala' petenak ri xquijacho el‡ pa quik'a' ri aj maqui', xcha' ri Jesús.

Tek xchapatej ri Jesús

43 Y tek ri Jesús can c'a nich'o na c'a quiq'ui ri rudiscípulos, yac'ari' tek xoka ri Judas§ ri jun chique ri cablajuj rudiscípulos, y ye ruc'uan c'a apo ye q'uiy winek ri quic'ualon che' y espada. Quinojel ri' ye takon c'a el cuma ri principali' tak sacerdotes, cuma ri aj tz'iba' y cuma chuka' ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij chiquicojol ri winek. 44 Ri Judas ri nijacho el ri Jesús can rubin c'a pe chique ri ye petenak riq'ui, chi achique rubanic xtuben riche (rixin) chi xtuc'ut ri Jesús chiquiwech. Riya' rubin c'a pe chique: Ya c'a ri xquijel apo riq'ui y xtintz'umaj (xtintz'ubaj) ruchi', yari' ri Jesús. Tichapa' chi utz riche (rixin) chi ma nanmej ta ca chiwech.
45 Y tek ri Judas xapon, can choj c'a xbe apo riq'ui ri Jesús y xubij chare: Nutijonel, Nutijonel, xcha' chare y c'ac'ari' xutz'umaj (xutz'ubaj) ruchi'. 46 Y ri winek ri ye benak chuchapic ri Jesús can yac'ari' tek xquichop.
47 Y jun c'a chique ri yec'o riq'ui ri Jesús chiri', xrelesaj ri ru'espada y xusoc ri rumozo ri nimalaj sacerdote y can ya ri ruxquin ri xuchoy. 48 Y c'ac'ari' xpe ri Jesús xubij chique ri winek ri ye benak chuchapic: ¿Achique c'a xich'ob riyix? ¿Xich'ob chi yix petenak chuchapic jun alek'om y rumari' ic'amom pe che' y espada?* 49 Riyin can k'ij k'ij c'a xic'oje' iwuq'ui chiri' pa rachoch ri Dios, tek xinc'ut ri ruch'abel chiwech y majun bey xinichop ta. Pero can quere' c'o chi nibanatej, ruma can quere' wi ri tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri Dios.†
50 Y can yac'ari' tek ri ye rudiscípulos ri Jesús, xquiya' ca ruyon‡ y xe'anmej el.

Ri xuc'ulwachij jun ti c'ajol chupan ri ak'a' tek xchapatej ri Jesús

51 Y c'o c'a jun ti c'ajol ri can tzeketel el chrij ri Jesús y xa pa jun tziek nim rucuchun wi el ri'. Y ri ye chapayon el ri Jesús, xquichop c'a ri ti c'ajol ri'. 52 Pero riya' xa xel c'a el chupan ri tziek ri', y xa choj queri' ch'anel xanmej el chiquiwech.

Tek ri Jesús xuc'uex chiquiwech ri achi'a' ri pa moc (comon) yek'ato tzij

53 Y ri winek ri ye chapayon el ri Jesús xquic'uaj c'a el c'a pa rachoch ri nimalaj sacerdote.§ Y chiri' chuka' xquimol wi qui' ri principali' tak sacerdotes, cachibilan ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij y ri aj tz'iba'. 54 Y ri Pedro c'anej c'o wi ca, y rutzekelben el ri Jesús. Y tek ri Jesús xucusex apo pa rachoch ri nimalaj sacerdote, chuka' ri Pedro xoc apo chiri' chuwajay, y xtz'uye' c'a ka chiquicojol ri ye aj ch'ame'y ri yec'o apo chiri', ri quimek'on apo qui' chuchi' k'ak'.*
55 Y ri principali' tak sacerdotes, y quinojel c'a ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij,

† **14:41** Jn. 13.1. ‡ **14:42** Mt. 26.46; Jn. 18.2. § **14:43** Mt. 26.47; Lc. 22.47; Jn. 18.3. * **14:48** Mt. 26.55; Lc. 22.52. † **14:49** Dn. 9.26; Lc. 22.37. ‡ **14:50** Job 19.13; Jn. 16.32. § **14:53** Mt. 26.57; Lc. 22.54. * **14:54** Jn. 18.18.

niquicanola' c'a achique chi mac niquil chrij ri Jesús, riche (rixin) chi queri' can niquitek wi pa camic,† pero xa majun mac ri xquil ta chrij. 56 Ruma astape' can ye q'uiy ri xe'apon ri xquitz'uc tzij chrij ri Jesús, pero xa ma junan ta ri xquibij. 57 Y c'ac'ari' yec'o chic nic'aj ri xebepa'e' pe y quec'are' ri xquibij chrij ri Jesús: 58 Riyoj can kac'axan c'a tek Riya' rubin: Riyin xtinwulaj re rachoch ri Dios ri banon cuma achi'a', y pan oxi' k'ij npaba' chic jun‡ ri ma achi'a' ta xquebano. Queri' rubin, xecha'.

59 Ma riq'ui wi ri', xa ma junan ta chuka' ri xquibila' apo.

60 Y ri Caifás, ri nimalaj sacerdote, xbepa'e' c'a pe ri pa quinic'ajal y xuc'utuj chare ri Jesús: ¿Kitzij cami ri xquibij ka chawij re winek re'? ¿Y achique c'a nabij riyit chi natobej awi'?§ xcha' chare.

61 Yac'a ri Jesús xa ma xch'o ta c'a.* Can majun c'a ch'abel ri xubij. Rumari' xpe ri nimalaj sacerdote, xuc'utuj chic c'a chare: ¿La yit c'a riyit ri Cristo ri Ruc'ajol ri nimalaj Dios ri nikaya' ruk'ij? xcha' chare.

62 Y ri Jesús xubij c'a: Ja' (je), yin c'a riyin. Y xquinitz'et chuka' riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol chi yin tz'uyul pa rajquik'a'† ri Dios ri nicowin nuben ronojel. Y xquinitz'et tek yipe pa sutz' ri chila' chicaj.‡

63 Tek ri nimalaj sacerdote xrac'axaj ri', xuretz (xutzer) ka ri rutziak chrij, ruma itzel xrac'axaj y xubij c'a: Ma rajawaxic ta c'a chi noka chic jun ri norubij chake chi re achi re' can aj mac wi. 64 Chi'iwonojel riyix xiwac'axaj ri xubij chi ya Riya' ri Cristo. Can itzel c'a xuben chuwech ri Dios. ¿Achique c'a nibij riyix wacami chi nikaben chare? xcha' riya'. Y quinojel c'a xquibij: Ruc'amon c'a chi nicamisex.

65 Y yec'o c'a ri xquichop niquiben q'uiy pokon chare ri Jesús. Xquichop c'a niquichubala' rupalej.§ Xquitz'apij ruwech. Xquibuc'la' chi k'a', y c'ac'ari' niquic'utula' chare: ¿Achique c'a ri xach'eyo? Tabij na c'a chake, yecha' chare. Chuka' ri ye aj ch'ame'y ri yec'o chiri', xquipak'ila' rupalej ri Jesús chi k'a'.

Tek ri Pedro xubij chi ma retaman ta ruwech ri Jesús

66 Y tek ri Pedro c'a c'o na c'a chiri' chuwajay ka, c'o c'a jun ixok raj ic' ri nimalaj sacerdote ri xapon chiri'. 67 Ri Pedro numek' c'a ri' chuchi' k'ak'. Y yac'ari' tek xpe ri aj ic' nutzu' nutzu' c'a apo ri Pedro, y yac'ari' tek xubij chare: Riyit chuka' yit rachibil ri Jesús* ri aj Nazaret, xcha' chare.

68 Yac'a ri Pedro xa xrewaj c'a, ruma xubij: Riyin ma wetaman ta ruwech ri Jesús. Ma nik'ax ta chuka' chinuwech achique ruma tek queri' nabij chuwe, xcha' chare ri aj ic'. Y ri Pedro xel c'a el ri chiri' chiquicojol y xbe chuchi' bey. Y yac'ari' tek xsiq'uin pe ri ec'. 69 Y tek ri ixok aj ic' xutzu' chic jun bey ri Pedro, xuchop chic c'a rubixic chique ri yec'o chiri': Re achi re' jun chique ri yec'o riq'ui ri Jesús,† xcha'.

70 Yac'a ri Pedro xa xrewaj chic jun bey. Y xa c'a jumej tibix queri' chare, ye chic ri yec'o chiri' xebin chic jun bey chare: Can kitzij na wi chi riyit yit jun chique ri yec'o riq'ui ri Jesús. Ruma riyit pa Galilea‡ yape wi, ruma can junan rubanic ri ach'abel quiq'ui, xecha' chare.

† **14:55** Mt. 26.59. ‡ **14:58** Mr. 15.29; Jn. 2.19. § **14:60** Mt. 26.62. * **14:61** Is. 53.7; Mt. 26.63; 1 P. 2.23. † **14:62** Lc. 22.69. ‡ **14:62** Mt. 24.30; 26.64; Hch. 1.11. § **14:65** Is. 50.6; 53.3. * **14:67** Mt. 26.69; Lc. 22.56. † **14:69** Mt. 26.71; Lc. 22.58. ‡ **14:70** Mt. 26.73; Hch. 2.7.

71 Yac'a ri Pedro xubij c'a: Riyin
ma wetaman ta ruwech ri achi ri
nibij riyix. Can chuwech Dios nbij
chiwe chi riyin ma wetaman ta
ruwech. Y wi ma kitzij ta ri nbij,
tika c'a ruc'ayewal pa nuwi', xcha'
chique.
72 Y yac'ari' tek xbesiq'uin pe ri
ec' pa rucamul. Y ri Pedro can yari'
tek xenatej chare ri ch'abel ri bin
ca chare ruma ri Jesús tek xubij:
C'a ma jane tisiq'uin ta pe ri ec' pa
rucamul, tek riyit oxi' yan chic mul
abin chique ri yec'utun chawe, chi
ma awetaman ta nuwech. Y riya'
xuchop jun nimalaj ok'ej§ tek xel
el chiri', ruma xuch'ob c'a quij ri
ch'abel ri'.

15

Tek ri Jesús xuc'uex chuwech ri Pilato

1 Y tek xseker c'a pe chupan ri
k'ij ri', ri principali' tak sacerdotes
xquimol c'a qui'* ye cachibilan ri
rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij y ri
aj tz'iba'. Can quinojel wi c'a ri
achi'a' ri pa moc (comon) yek'ato
tzij, can xquimol wi c'a qui'. Riye'
xquich'ob c'a achique ri niquiben
chare ri Jesús, y can ximon wi el tek
xquic'uaj y xbequijacha' pa ruk'a'
ri aj k'atbel tzij ri Pilato† rubi'. 2 Y
yac'ari' tek ri Pilato xuc'utuj chare
ri Jesús: ¿Yit c'a riyit ri qui-Rey ri
israelitas? xcha' chare. Y ri Jesús
xubij c'a: Ja' (je), queri'. Can achi'el
ri xabij,‡ xcha'.
3 Y ri principali' tak sacerdotes,
q'uiy c'a ri niquibila' apo chare
ri Pilato, chi niquitzujuj (niquisu-
juj) ri Jesús. 4 Xpe ri Pilato xch'o
chic apo riq'ui ri Jesús y xubij c'a
chare: Riye', q'uiy ri niquibila' pe
chawij chi yatquitzujuj (yatquisu-
juj), y riyit ¿can majun c'a jun
ch'abel ri nabij chi natobej awi'?§
xcha' ri Pilato chare.
5 Pero ma riq'ui wi chi queri'
xbix chare, ri Jesús can majun c'a
ch'abel ri xubij.* Y ri Pilato xumey,
ruma majun bey rutz'eton ta chi c'o
ta jun winek ri que ta ri' nuben.

Tek ri Pilato xujech c'a el ri Jesús riche (rixin) chi nicamisex chuwech cruz

6 Y ronojel juna' chupan ri ni-
mak'ij pascua, ri aj k'atbel tzij nre-
lesaj el jun preso;† ri preso ri
niquibij ri winek chi utz ntel el. 7 Y
ri k'ij ri', c'o c'a pa cárcel jun achi
Barrabás rubi' ye rachibilan nic'aj
chic rachibil. Riye' ye kajnek c'a
pa cárcel ruma xeyacatej chrij ri
k'atbel tzij y chuka' xquiben camic.
8 Y ruma c'a chi ri winek ri' can
quetaman chi ri aj k'atbel tzij can
nrelesaj wi el jun chique ri yec'o pa
cárcel, rumari' xepe riye' xquic'utuj
c'a chare ri Pilato chi trelesaj el
jun chique ri yec'o pa cárcel. 9 Y
ri Pilato can yac'ari' tek xubij pe
chique: ¿Niwajo' riyix chi riyin ncol
el re achi re' ri i-Rey riyix israeli-
tas? xcha' chique.
10 Ri Pilato can que wi c'a ri' ri
xubij pe, ruma riya' can retaman
wi chi ri principali' tak sacerdotes
quiya'on ri Jesús pa ruk'a', ruma
itzel niquina' chare chi sibilaj ye
q'uiy winek ri yetzekelben riche
(rixin). 11 Y ri principali' tak sacer-
dotes xquiya' c'a quina'oj ri winek,
chi tiquibij apo chare ri Pilato chi
xa ya ri Barrabás ri trelesaj el.‡ Y
ri winek can queri' xquibij. 12 Y
ri Pilato can yac'ari' xbech'o chic
pe jun bey y xuc'utuj c'a chique:
¿Y achique c'a ri niwajo' chi nben
chare re achi ri nibij chi i-Rey§
riyix israelitas? xcha' chique.

§ **14:72** 2 Co. 7.10. * **15:1** Mt. 27.1; Lc. 22.66. † **15:1** Lc. 23.1; Jn. 18.28; Hch. 3.13. ‡ **15:2** Mt. 27.11. § **15:4** Mt. 27.13, 14. * **15:5** Is. 53.7; 1 P. 2.23. † **15:6** Mt. 27.15; Lc. 23.17; Jn. 18.39. ‡ **15:11** Mt. 27.20; Hch. 3.14. § **15:12** Jer. 23.5.

13 Y ri winek xquirek c'a apo
quichi' y xquibij: Tataka' ru-
camisaxic chuwech cruz, xecha'
chare.
14 Rumari' ri Pilato xubij chique:
¿Achique c'a rumac rubanon chi-
wech? Pero riye' xa ma yetane'
ta ka. Xa más xquirek apo quichi'
y niquibila' apo: ¡Tataka' ru-
camisaxic chuwech cruz! xecha'.
15 Y ri Pilato xrelesaj c'a el ri
Barrabás, ruma nrajo' chi nuben ri
quiraybel* ri winek. C'ac'ari' xutek
ruch'ayic ri Jesús y xujech el riche
(rixin) chi ticamisex chuwech
cruz.
16 Xepe ri soldados xquicusaj c'a
apo ri Jesús chuwajay ri c'o chiri'
pa palacio. C'ac'ari' xequisiq'uij
(xecoyoj) quinojel ri nic'aj chic sol-
dados, ri ye cachibil. Xequimol
c'a apo chrij ri Jesús.† 17 Y ri
soldados ri' xquiya' c'a jun tziek
morado chrij ri Jesús, can achi'el
wi ri yequicusala' ri reyes. Y
xquipach'uj chuka' jun k'ayis ri
c'o sibilaj ruq'uixal. Xquiben jun
corona chare, y c'ac'ari' xquiya' pa
rujolon (ruwi') ri Jesús. 18 Y can
niquiben c'a chi achi'el niquiya'
rutzil ruwech ri Jesús, y niquibila'
c'a chare: Caquicot c'a riyit ri qui-
Rey ri israelitas, yecha' c'a chare.
19 Riye' niquik'osij c'a pa rujolon
(ruwi') ri Jesús riq'ui jun aj; y
niquichubala' chuka'. Can yexucu-
taj c'a chuwech. Can niquiben c'a
chi achi'el niquiya' ruk'ij, pero xa
yetze'en c'a chubanic. 20 Y tek riye'
xetane' c'a chi yetze'en chrij, xque-
lesaj el ri tziek morado ri quiya'on
ka chrij. C'ac'ari' xquiya' el ri
can rutziak wi Riya', y xquic'uaj
c'a el riche (rixin) chi nbequibajij
chuwech cruz.

Tek ri Jesús xbajix chuwech cruz riche (rixin) chi nicamisex

21 Tek quichapon c'a el bey,
xquic'ul jun achi aj Cirene, ri Simón
rubi', quitata' ri Alejandro y ri
Rufo. Y riya' petenak pa juyu'. Y ri
soldados xquiben c'a chare ri achi
ri' chi xuc'uaj el ri rucruz ri Jesús.‡
22 Y ri soldados pa ruwi' c'a ri
jun juyu' Gólgota rubi' xquic'uaj
wi ri Jesús. Gólgota§ ntel chi tzij
rubakil rujolon (ruwi') caminek.
23 Y tek yec'o chic c'a chiri', xquitzuj
(xquisuj) chare ri Jesús ruya'al uva
xolon riq'ui ruya'al jun ti che' ri
mirra rubi'. Yac'a ri Jesús ma xrajo'
ta xukum. 24 Y tek ri soldados
quibajin chic c'a ri Jesús chuwech
cruz, xesaquin c'a chrij ri rutziak
ri Jesús riche (rixin) chi xquitz'et
achique chi tziek ri niquic'uala' el
chiquijujunal.*
25 Las nueve c'a ri nimak'a' tek
xquibajij ri Jesús chuwech cruz.
26 Y pa ruwi' c'a ri cruz, riye'
xquiya' c'a jun tz'alan ri tz'iban el
chuwech ri achique mac ri niquibij
riye' chi xuben ri Jesús y rumari'
nicamisex. Chuwech ri tz'alan ri'
nubij c'a: YARE' RI QUI-REY RI IS-
RAELITAS.† 27 Y chuka' yec'o ye ca'i'
alek'oma' ri xequibajij chuwech
cruz. Jun xc'oje' pa rajquik'a' ri
Jesús y ri jun chic pa rajxocon. 28 Y
riq'ui ri' can xbanatej c'a achi'el ri
tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri
Dios, tek nubij: Riya' can achi'el
chuka' jun aj mac xban chare.‡
Queri' ri tz'ibatal ca.
29 Ri winek c'a ri yek'ax el riq'ui
ri Jesús, niquisiloj apo quijolon
(quiwi') chuwech,§ y c'o chuka'
pokon tak ch'abel ri yequibila' ca
chare, ruma can ma niquinimaj ta
chi ya Riya' ri Ruc'ajol ri Dios. Ri
winek ri' niquibila' c'a ca chare*
ri Jesús: ¡Ah! riyit ri xabin chi
can nawulaj ri rachoch ri Dios y

* **15:15** Pr. 29.25. † **15:16** Mt. 27.27. ‡ **15:21** Mt. 27.32; Lc. 23.26. § **15:22** Jn. 19.17.
* **15:24** Sal. 22.18; Mt. 27.35; Lc. 23.34; Jn. 19.23, 24. † **15:26** Mt. 27.37. ‡ **15:28** Is. 53.12;
Lc. 22.37. § **15:29** Sal. 22.7. * **15:29** Sal. 35.16. † **15:29** Mr. 14.58; Jn. 2.19.

pan oxi' k'ij napaba' chic jun bey,† 30 tacolo' c'a awi' ayon riyit y caka c'a pe chuwech la cruz, yecha' c'a ca chare.

31 Y can queri' chuka' ri ch'abel ri niquibila' ri principali' tak sacerdotes. Riye' y ri aj tz'iba' niquitze'ej c'a ri Jesús y niquibila' c'a chiquiwech: Riya' can yec'o wi c'a ri xerucol, pero Riya' ma nicowin ta nucol el ri'. 32 Can rubin c'a chi ya Riya' ri Cristo, ri Rey riche (rixin) re katinamit Israel. Wi queri', can tika c'a pe chuwech la cruz, y queri' nikatz'et y nikanimaj, yecha'. Y ri alek'oma' ri ye bajin chuwech quicruz ri yec'o apo chuxquin ri Jesús, c'o chuka' pokon tak ch'abel ri yequibila' apo chare.‡

33 Y tek xnic'ajer ri k'ij, yac'ari' tak xoc k'eku'm ronojel ri ruwach'ulef. Y ri k'eku'm ri' xq'uis c'a el c'a pa tek a las tres ri tikak'ij.§ 34 Y yac'a hora ri', tek ri Jesús xurek ruchi' y xubij: Eloi, Eloi, ¿lama sabactani? xcha'. Y ri ch'abel ri' ntel chi tzij: Nata' Dios, Nata' Dios, ¿achique c'a ruma tek xinamalij ca?*

35 Y yec'o ri yec'o apo chiri' chunakajal ri Jesús, tek xquic'axaj ri xubij, xquibila' c'a: ¿Xiwac'axaj? Riya' ya ri Elías ri nusiq'uij (nroyoj), xecha' c'a.

36 Y yac'ari' tek c'o jun ri junanin (anibel) xberumuba' pe jun esponja chupan jun ch'omilaj ruya'al uva,† y xuya' chutza'n jun aj y xuya' chare ri Jesús riche (rixin) chi nich'uch'u' ka juba' ri chaki'j chi' chare, y xubij: Tikatzu' na c'a, k'alaj ri' wi nipe ri Elías chukasaxic, xcha'.

37 Can yac'ari' tek ri Jesús riq'ui c'a ruchuk'a' xurek ruchi' y xcom.‡ 38 Y ri tziek ri achoj riq'ui jachon wi ri rupan ri rachoch ri Dios§ xel pa ca'i'. Xuchop pe c'a pa ruwi' y xbeq'uis c'a chuxe' ka. 39 Chuwech apo ri acuchi (achique) c'o wi ri Jesús c'o c'a apo ri quicapitán ri soldados. Riya' xrac'axaj c'a tek ri Jesús riq'ui ruchuk'a' xch'o tek xcom ka. Rumari' tek ri capitán ri' xubij c'a: Can kitzij na wi chi re jun achi re' can Ruc'ajol wi ri Dios,* xcha'.

40 Y yec'o chuka' ixoki' ri c'anej yetzu'un wi apo.† Chiquicojol c'a ri ixoki' ri', c'o c'a ri María Magdalena,‡ c'o ri María ri quite' ri José y ri Jacobo ri c'a c'ajol na, y c'o chuka' ri jun ixok Salomé rubi'. 41 Ri ixoki' ri', can c'a c'o na ri Jesús pa Galilea, tek quitzekelben y quiniman quilin pe. Y chuka' can yec'o c'a nic'aj chic ixoki' ri quitzekelben apo ri Jesús c'a pa Jerusalem.

Tek xmuk ri Jesús

42 Yac'a tek xoc pe ri ak'a' chupan ri k'ij tek xcom ri Jesús, ri winek niquibanala' chic c'a ruchojmil ronojel ri xtic'atzin chique chupan ri uxlanibel§ k'ij ri'. 43 Y yac'ari' tek xapon jun achi José* rubi'; ri aj pa tinamit Arimatea. Riya' cachibil ri achi'a' ri aj k'atbel tzij chiquicojol ri quiwinak; y c'o c'a ruk'ij chiquicojol riye'. Riya' chuka' can royoben† tek xtoka ri rajawaren ri Dios. Y riya' can majun xibinri'il chuwech chi xapon riq'ui ri Pilato chupan ri hora ri', chuc'utuxic ri ruch'acul ri Jesús riche (rixin) chi numuk. 44 Yac'a ri Pilato man c'a nunimaj ta chi can xcom yan chanin ri Jesús. Rumari' riya' xusiq'uij (xroyoj) ri capitán, y xuc'utuj chare wi kitzij

‡ **15:32** Mt. 27.44; Lc. 23.39; He. 12.3; 1 P. 2.23. § **15:33** Mt. 27.45; Lc. 23.44. * **15:34** Sal. 22.1; Mt. 27.46. † **15:36** Sal. 69.21; Mt. 27.48; Jn. 19.29. ‡ **15:37** Mt. 27.50; Lc. 23.46; Jn. 19.30. § **15:38** Ex. 26.31-33; Mt. 27.51; Lc. 23.45; He. 9.3; 10.19, 20. * **15:39** Mt. 27.54. † **15:40** Mt. 27.55, 56; Lc. 23.49. ‡ **15:40** Lc. 8.2. § **15:42** Mt. 27.62. * **15:43** Mt. 27.57; Lc. 23.50-52; Jn. 19.38. † **15:43** Lm. 3.25, 26; Lc. 2.25.

chi caminek chic ri Jesús. 45 Y tek ri Pilato xrac'axaj yan ca chare ri capitán, c'ac'ari' xuya' k'ij chare ri José chi nberumuku' ca ri Jesús. 46 Y ri José xulok' c'a jun sakilaj tziek. Y tek rukasan chic pe ri ruch'acul ri Jesús chuwech ri cruz, xubor c'a chupan ri tziek ri'. Y c'ac'ari' xberuya' ca pa jun jul riche (rixin) chi niya'ox (nya') caminek‡ chupan ri c'oton chuwech jun nimabej. Y c'ac'ari' xutz'apij ca ruchi' riq'ui jun nimalaj setesic abej ri tz'apebel ruchi' ri jul.

47 Y ri María Magdalena y ri María ri quite' ri José y ri Jacobo, xquitzu' c'a jabel acuchi (achique) xmuk wi ca ri Jesús.§

16

Tek c'astajnek chic ri Jesús

1 Y tek k'axnek chic c'a ri uxlanibel k'ij, ri María Magdalena, ri María ri rute' ri Jacobo, y chuka' ri ixok Salomé rubi' xbequilok'o' pe ak'om ri jubul ruxla'. Y ri ak'om ri' nic'atzin c'a chique riche (rixin) chi nbequiya' ca chrij ruch'acul ri Jesús.* 2 Y nimak'a' yan c'a chupan ri nabey k'ij chare ri semana, xebe c'a chuchi' ri jul.† Y tek ntel pe ri k'ij, yac'ari' tek xe'apon. 3 Y riye' xquibila' c'a chiquiwech: ¿Y achique c'a xtelesan el ri abej tz'apebel ruchi' ri jul chkawech? xecha'.

4 Yac'a tek xquitz'et ri jul, xquitz'et chi xa jakel chic. Ri nimalaj abej tz'apebel ruchi' ri jul,‡ xa elesan chic el. 5 Y tek ye oconek chic c'a apo chupan ri jul,§ riye' xquitz'et c'a chi c'o jun ri achi'el jun c'ajol achi, tz'uyul pa cajquik'a' apo, rucusan jun tziek sek ri napon c'a chraken ka. Y ri ixoki' tek xquitz'et ri', xquixibij qui'. 6 Yac'a riya' xubij chique: Man c'a tixibij ta iwi'. Riyin wetaman chi riyix nicanoj ri ruch'acul ri Jesús aj Nazaret, ri xcamisex chuwech cruz. Ri ruch'acul xa man c'o ta chic wawe'. Riya' xc'astej yan el.* Titzu' ri acuchi (achique) xc'oje' wi. 7 Wacami c'a quixbiyin, y je'ibij chare ri Pedro y chique ri nic'aj chic rudiscípulos ri Jesús. Je'ibij c'a chique chi ri Jesús xtinabeyej el chiwech, y nic'ul iwi' chila' pa Galilea.† Y chiri' xtitz'et wi, can achi'el wi ri rubin ca chiwe.

8 Y ri ixoki' xe'anmej c'a el ri chiri' pa jul,‡ y can yebarbot (yebaybot) c'a ruma ye ruchapon jun nimalaj xibinri'il. Y can majun c'a achoj chare xquitzijoj wi ca, ruma sibilaj quixibin qui'.

Tek ri Jesús xuc'ut ri' chuwech ri María Magdalena

9 Tek ri Jesús xc'astej c'a chupan ri nimak'a' chare ri nabey k'ij chare ri semana, nabey c'a xuc'ut ri' chuwech ri María Magdalena;§ ri ixok ri achoj riq'ui xerelesaj wi ye wuku' itzel tak espíritu. 10 Y ri María Magdalena can yac'ari' xbe y xberubij c'a chique quinojel ri xerachibilaj ri Jesús.* Riye' sibilaj yebison y ye'ok'. 11 Yac'a tek riye' xquic'axaj c'a chi ri Jesús c'astajnek chic pe y chi ri María Magdalena xutz'et yan ca ruwech, xa ma xquinimaj ta.†

Tek ri Jesús xuc'ut ri' chiquiwech ye ca'i' tzekelbey riche (rixin)

12 Queri' chuka' ri Jesús xuc'ut ri' chiquiwech ye ca'i' achi'a'‡ ri quichapon c'a bey chi yebe pa jun aldea. Pero ruma chi ri Jesús jun wi chic nitzu'un tek xuc'ut ri' chiquiwech, rumari' ma chanin ta c'a xquetamaj ruwech. 13 Ri

‡ **15:46** Is. 53.9. § **15:47** Lc. 23.55. * **16:1** Lc. 23.56. † **16:2** Mt. 28.1; Lc. 24.1; Jn. 20.1. ‡ **16:4** Mr. 15.46. § **16:5** Lc. 24.3. * **16:6** Mt. 28.5, 6; Mr. 10.34; Jn. 2.19; 1 Co. 15.4. † **16:7** Mt. 26.32; 28.10, 16; Mr. 14.28. ‡ **16:8** Mt. 28.8. § **16:9** Lc. 8.2; Jn. 20.11-16. * **16:10** Jn. 20.18. † **16:11** Lc. 24.11. ‡ **16:12** Lc. 24.13-15.

ca'i' achi'a' c'a ri' xbequibij chuka' chique ri nic'aj chic ri xetzekelben c'a ri Jesús,§ pero chuka' ma xenimex ta.

Tek ri Jesús xubij chique ri apóstoles chi quebe chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios

14 C'ac'ari' ri Jesús xuc'ut ri' chiquiwech ri julajuj ru'apóstoles* tek quichapon wa'in, y Riya' xubij c'a chique: ¿Achique c'a ruma tek xa can ma xicukuba' ta ic'u'x y xa xicowirisaj ri iwánima? xcha' chique. Queri' ri xubij chique ruma riye' xa can ma xequinimaj ta ri xetz'eto ca ri Jesús chi c'astajnek chic pe chiquicojol ri caminaki'. 15 Y xubij c'a chuka' chique: Can quixbiyin c'a chuwech re ruwach'ulef† y titzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic chique quinojel ri winek. 16 Ri winek c'a ri niniman ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic y nuben chuka' bautizar ri', xticolotej c'a. Yac'a ri winek ri xa ma niniman ta, can xtitak c'a pa ruc'ayewal.‡ 17 Y achique c'a ri xqueniman wuche (wixin), q'uiy c'a xquequibanala' riche (rixin) chi nik'alajin chi can yinc'o wi quiq'ui. Pa nubi' c'a riyin xquequelesala' itzel tak espíritu§ y xquech'o anej pa tak ch'abel ri xa ma ye quich'abel ta.* 18 Riye' chuka' astape' xquequichop itzel tak cumatz y xquequitijla' camisanel tak ak'om, majun xtiquic'ulwachij.† Xtiquiyala' chuka' quik'a' pa quiwi' yawa'i' y xquec'achoj.‡ Q'uiy c'a ri xquequibanala' riye', xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xtzolin chila' chicaj riq'ui ri Dios

19 Tek ri Ajaf Jesús ch'onak chic c'a ca chique ri rudiscípulos, xbe; y ri chila' chicaj§ xc'ul wi ruma ri Dios, y xtz'uye' apo* pa rajquik'a'.† 20 Y ri discípulos xe'el c'a chi nej chi nakaj chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios. Y ri Ajaf can c'o wi c'a quiq'ui riche (rixin) chi yeruto' y chuka' can xuben chique chi q'uiy milagros ri xecowin xquibanala', riche (rixin) chi nik'alajin chi can ya wi ri kitzij ri niquitzijoj.‡ Amén.

§ **16:13** Lc. 24.33-35. * **16:14** Lc. 24.36; 1 Co. 15.5. † **16:15** Mt. 28.19. ‡ **16:16** Jn. 3.18, 36. § **16:17** Lc. 10.17. * **16:17** Hch. 2.4; 1 Co. 12.10, 28. † **16:18** Hch. 28.5. ‡ **16:18** Hch. 9.17. § **16:19** Lc. 24.51; Hch. 1.2. * **16:19** Ap. 3.21. † **16:19** Sal. 110.1; Hch. 7.55; He. 1.3. ‡ **16:20** Hch. 14.3.

Ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic ri tz'ibatal ca ruma San Lucas

Ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic ri tz'iban ca ruma San Lucas, nuc'ut chkawech chi ri Jesús ya Riya' ri c'amayon pe ri colotajic y ma xu (xe) ta wi chique ri tinamit Israel, xa can chique chuka' ri nic'aj chic tinamit ri yec'o chuwech re ruwach'ulef.

Re wuj re' nuk'alajsaj chkawech ri achique xbanatej tek xalex y tek xq'uiy ri Jesús. Nubij chuka' ri achique xbanatej riq'ui ri ruc'aslen ri Juan ri Bautista.

Ri tanaj 4 mocaj 16 y napon c'a pa mocaj 29, nubij chi tek ri Jesús xapon chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios ri chiri' pa tinamit Nazaret, xbeya'ox (xbeya') pe chare ri wuj ri rutz'iban ca ri profeta Isaías y Riya' xusiq'uij ri tanaj 61 mocaj 1 y 2 ri acuchi (achique) nubij wi: Ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Dios c'o wuq'ui, nicha'. Y ri xusiq'uij ka ri Jesús can chrij Riya' mismo nich'o wi.

Nuc'ut chuka' chi ri Kajaf Jesús ma nrajo' ta ri mac, pero can yerajo' ri aj maqui', yerajo' ri winek ri can majun oc quik'ij, yerajo' ri pobres, ri yawa'i' y quinojel winek ri nicajo' niquinimaj ri achique nubij ri Dios. Y ri' nuc'ut chi ri Jesús can nojnek ránima riq'ui ajowabel.

Ri xtz'iban re wuj re' jun ajk'omanel y rumari' tek can jabel ruk'alajsaxic xuben chare ri achique rubanic xuben ri Jesús, tek xeruc'achojsaj ri winek chare ri quik'axon.

Ri nabey tak ch'abel chare ri Teófilo

1 Ye q'uiy yan c'a quitijon chic quik'ij riche (rixin) chi niquitz'ibaj pa rucholajen ri can kitzij chi xebanatej* chkacojol. 2 Y ri rutz'ibaxic ri xquiben chare can achi'el wi ri xtzijox chake cuma ri xetz'eto† ri c'a pa rutiquiribel pe. Y ri xetz'eto ri xbanatej xe'oc chuka' tzijoy ruch'abel ri Dios. 3 Y riyin chuka' nwajo' ntz'ibaj ri xbanatej. Can xintij c'a nuk'ij riche (rixin) chi xinwetamaj chrij ri rutiquiribel. Y yac'ari' ri nwajo' ntzijoj chawe. Nwajo' chi pa rucholajen‡ ntz'ibaj chawe riyit nimalaj Teófilo, 4 riche (rixin) chi queri' nawetamaj jabel chrij ri kitzij§ ri ye bin y ye c'utun pe chawech.

Jun ángel nubij chi xtalex jun ac'al ri xtubini'aj Juan

5 Chiri' pa Judea xc'oje' c'a jun sacerdote ri xubini'aj Zacarías, y riya' xc'oje' c'a quiq'ui ri jumoc sacerdotes ri quibini'an chi ye riche (rixin) ri Abías.* Y ri tiempo ri' ya c'a ri achi Herodes† ri rey chiri' pa Judea. Ri rixjayil c'a ri Zacarías, Elisabet rubi'. Ri Elisabet ri' jun chique ri ye riy rumam ca ri nimalaj sacerdote ri xubini'aj Aarón. 6 Ri juc'ulaj winek ri' choj ri quic'aslen chuwech ri Ajaf Dios, y niquinimaj c'a ri rutzij.‡ Can niquiben wi ri nubij. Y majun winek nicowin nibin ta jun tzij chiquij, ruma chi can ye choj wi. 7 Ri juc'ulaj winek ri' majun c'a calc'ual, ruma ri Elisabet ma alanel ta. Y chi ye ca'i' ye rijita'k chic.

8 Y tek xapon c'a ri semana chi yesamej§ pa rachoch ri Dios ri jumoc sacerdotes ri can cachibil qui' riq'ui ri Zacarías, 9 ri k'ij c'a ri' ya ri Zacarías ri xkajben

* **1:1** Jn. 20.30, 31; Hch. 1.1-3; 1 Ti. 3.16. † **1:2** Jn. 15.27; 2 P. 1.16; 1 Jn. 1.3. ‡ **1:3** Hch. 1.1; 11.4. § **1:4** Jn. 20.31. * **1:5** Neh. 12.4. † **1:5** Mt. 2.1. ‡ **1:6** 1 R. 9.4; 2 R. 20.3; Sal. 119.6; 2 Co. 1.12. § **1:8** 2 Cr. 8.14. * **1:9** Ex. 30.7, 8.

chi ntoc apo pa rachoch ri Dios riche (rixin) chi nuporoj ri pon,* can achi'el ri kas niquiben wi ri rech sacerdotes chi jalajoj ruwech samaj yequibanala'. 10 Y tek ntajin c'a chuporoxic ri pon, quinojel c'a ri winek ri quimolon qui' ri chuwajay el,† yetajin niquiben orar. 11 Yac'a tek c'o ri Zacarías chiri' ntajin nuporoj ri pon, yac'ari' tek xuc'ut ri' jun ángel riche (rixin) ri Ajaf Dios chuwech. Y ri ángel ri' xpa'e' chunakajal ri altar ri niporox wi ri pon. Pa rajquik'a' ri altar‡ xpa'e' wi. 12 Tek ri Zacarías xutz'et ri ángel ri', xsach ruc'u'x y xpe xibinri'il§ chare. 13 Pero ri ángel xubij chare ri Zacarías: Ma taxibij ta awi'.* Ri Dios xrac'axaj ri a'oración.† Ri Elisabet ri awixjayil xtic'oje' c'a jun ral, y ri ac'al ri', Juan ri rubi' ri xtaya'. 14 Ri ac'al c'a ri' xtuc'om pe sibilaj quicoten chawe riyit, y xtuc'om pe chuka' quicoten‡ chique sibilaj ye q'uiy winek. 15 Ruma ri awalc'ual xtoc jun samajel ri sibilaj nim ruk'ij xtitz'etetej ruma ri Dios.§ Ma xtukum ta ruya'al uva, ni nic'aj chic quiwech ya' ri yek'abarisan,* ruma chi can pa ralaxic pe nojnek ri ránima riq'ui ri Lok'olaj Espíritu. 16 Y xtuben c'a chique ye q'uiy awech israelitas chi niquinimaj ri Ajaf Dios y nijalatej ri quic'aslen. 17 Yac'a ri Juan ri awalc'ual ri xtinabeyej chuwech ri Ajaf.† Y riya' can xtic'oje' c'a ri Lok'olaj Espíritu y ri uchuk'a' riq'ui, can achi'el ri xc'oje' riq'ui ri Elías.‡ Chuka' ri Juan xtuben c'a chique ri te'ej tata'aj chi yecajo' ri calc'ual,§ y xtuben chuka' chique ri winek ri ma yeniman ta tzij, chi xtiquic'uaj jun chojlaj c'aslen, achi'el ri quic'uan ri winek choj quic'aslen. Queri' ruchojmirisaxic xtuben apo chique ri winek, riche (rixin) chi queri' ri winek ri' xa can xu (xe wi) chic ri Ajaf coyoben apo, xcha' ri ángel chare ri Zacarías.

18 Y ri Zacarías xuc'utuj chare ri ángel: ¿Achique c'a rubanic tek xtinwetamaj* riyin chi can kitzij ri nabij chuwe? Ruma chi riyin y ri wixjayil xa yoj rijita'k chic,† y ma yec'oje' ta chic kalc'ual, xcha'.

19 Y yac'ari' tek ri ángel xubij chare: Yin c'a riyin ri yin rutako'n ri Dios ri Gabriel‡ nubi' ri yinc'o chuwech ri Dios. Y xirutek pe wacami riche (rixin) chi nonbij ca chawe ri nuc'om pe quicoten, ruma chi xtic'oje' awalc'ual. 20 Y ruma c'a chi ma xanimaj ta ri xinbij chawe, xcamemur§ c'a ca, man c'a xcach'o ta chic, c'a ya tek xtalex na ri awalc'ual, c'ac'ari' xcach'o chic jun bey. Ronojel c'a ri' can xtibanatej na wi, pero c'a ya tek xtapon na ri k'ij, xcha'.

21 Y tek ri Zacarías nitzijon c'a ri ángel riq'ui, ri winek ri ye oyobeyon riche (rixin) ri chuwajay el, niquibila' c'a: ¿Achique c'a ruma tek xa ma ntel ta pe chupan ri lok'olaj rachoch ri Dios? 22 Y tek ri Zacarías xbe'el pe, ma nicowin ta chic nich'o chique, ruma chi memurnek chic. Rumac'ari', ri ye oyobeyon riche (rixin), xquinabej chi c'o xuc'ut ri' chuwech ri chiri' chupan ri lok'olaj rachoch ri Dios. Ri Zacarías xaxu (xaxe wi) riq'ui ruk'a' nich'o wi chique, ruma xa xmemur c'a ca.

23 Y tek riya' ye rutz'akatisan* chic ca ri k'ij riche (rixin) ri samaj

† **1:10** Lv. 16.17. ‡ **1:11** Ex. 30.1. § **1:12** Lc. 1.29; 2.9; 5.8; Hch. 10.4. * **1:13** Ap. 1.17. † **1:13** Gn. 25.21; 1 S. 1.27; Hch. 10.4. ‡ **1:14** Lc. 1.58. § **1:15** Mt. 11.11; Jn. 5.35. * **1:15** Nm. 6.1-3; Jue. 13.4; Lc. 7.33. † **1:17** Is. 40.3; Mal. 3.1; Lc. 1.76. ‡ **1:17** Mt. 11.14. § **1:17** Mal. 4.5, 6. * **1:18** Gn. 15.8; Jue. 6.36, 37; Is. 38.22. † **1:18** Gn. 17.17; 18.12. ‡ **1:19** Dn. 8.16; 9.21; Mt. 18.10; He. 1.14. § **1:20** Ex. 4.11; Ez. 3.26; 24.27; Lc. 1.62-64. * **1:23** 1 Cr. 9.25.

chiri' pa rachoch ri Dios, xbe chrachoch.
24 Tek xa ma jane q'uiy ta k'ij
tic'o ca ri xc'ulwachitej chiri' pa
rachoch ri Dios, ri Elisabet ri rix-
jayil ri Zacarías xunabej chi riya' xa
yawa' chic, y rumari' ma xel ta pa
bey wu'o' ic'. Ri Elisabet nubij c'a:
25 Wacami ri Wajaf Dios nuya' c'a
re ac'al re' chuwe, riche (rixin) chi
riyin ma xquiq'uix ta† chic chiqui-
wech ri winek ri niquikasaj nuk'ij‡
ruma chi majun wal.§

Jun ángel nuya' c'a rutzijol chare ri María chi xtralaj jun ac'al y Jesús rubi' ri c'o chi nuya'

26 Yac'a tek ri Elisabet ruchapon
chic waki' ic' yawa' pe, yac'ari' tek
ri Dios xutek chic ri ángel* Gabriel
pa jun tinamit ri Nazaret rubi',
jun tinamit ri c'o pa rucuenta ri
Galilea. 27 Ri ángel Gabriel xtak
riq'ui jun k'opoj, ri María rubi'.
Ri k'opoj c'a ri',† c'utun chic riche
(rixin) chi nic'ule' riq'ui jun c'ajol ri
José rubi'. Y ri José ri' jun chique
ri ye riy rumam ca ri rey David.
28 Ri ángel can xapon na wi riq'ui
ri k'opoj, y xubij chare: ¡Tiquicot
c'a ri awánima, ruma sibilaj xaka
chuwech ri Dios! Ri Ajaf can c'o
awuq'ui.‡ Y chique quinojel ri
ixoki', yit c'a riyit ri sibilaj bendición xac'ul.§
29 Y tek ri María xutz'et ri ángel
y xrac'axaj ri xbix chare, xsach
ruc'u'x* y xuch'ob c'a ka pa ránima
chi achique ruma tek quere' rutzil
ruwech niya'ox (nya') ruma ri
ángel. 30 Yac'ari' tek ri ángel chanin
xubij chare ri María: Ma taxibij ta
awi'. Riyit awilon rutzil ri Dios.
31 Wacami c'a, nbij ca chawe chi
xtipe alanic chawij, y tek xtalex†
c'a ri ac'al ri', ti c'ajol (ala') y Jesús
ri rubi' ri xtaya'. 32 Riya' sibilaj
nim c'a ruk'ij xtic'oje',‡ y xtubini'aj
chuka' Ruc'ajol ri nimalaj Dios. Ri
Jesús jun chique ri ye riy rumam
ca ri rey David, y ri Ajaf Dios can
ya c'a Riya' ri xtutz'uyuba'§ pa
ruch'acat ri rey David ri xc'oje' ojer
ca, 33 riche (rixin) chi queri' ri Jesús
nuk'et tzij pan iwi' riyix, ri yix riy
rumam ca ri Jacob. Y ri ruk'atbel
tzij can riche (rixin) xtibe k'ij xtibe
sek,* majun bey chic xtitane' ta,
xcha' ri ángel chare ri María.
34 Y tek ri María rac'axan chic ka
ronojel ri', xuc'utuj chare ri ángel:
¿Achique c'a modo ri' tek xtic'oje'
wal? Ruma riyin xa ma jane yinc'o
ta riq'ui ri achi ri xtoc wachijil.
35 Y ri ángel xubij chare ri
María: Ya ri Lok'olaj Espíritu riq'ui
ri ruchuk'a' ri nimalaj Dios, ri
xtika pe pan awi'.† Rumac'ari', ri
lok'olaj ac'al ri xtalex awuq'ui, can
xtubini'aj na wi Ruc'ajol ri Dios.‡
36 Y tawetamaj c'a chuka' ca, chi ri
Elisabet ri awach'alal xtralaj jun
ac'al, astape' ma alanel ta y chuka'
can ri'j chic. Y re wacami c'o chic
waki' ric'. 37 Ruma chi ri Dios can
ronojel nicowin nuben.§
38 Can yac'ari' tek ri María xubij:
Yac'are' yinc'o, yin jun rusamajel
ri Ajaf. Can tibanatej c'a achi'el ri
xabij chuwe, xcha' ri María chare ri
ángel. Y ri ángel xel el chiri' riq'ui ri
María, y xbe.

Ri María xbe chutz'etic ri Elisabet

39 Ye k'ij c'a ri' tek ri María can
chanin xbe pa jun tinamit ri c'o
pa ruwi' jun juyu' ri c'o pa ru-
cuenta ri Judea. 40 Y tek xapon
chiri' pa tinamit, riya' xbe pa ca-
choch ri Zacarías y ri Elisabet, y

† **1:25** Gn. 30.23; Is. 4.1. ‡ **1:25** 1 S. 1.6. § **1:25** Is. 54.1. * **1:26** Lc. 1.19. † **1:27** Is. 7.14; Mt. 1.18. ‡ **1:28** Jue. 6.12. § **1:28** Lc. 1.42. * **1:29** Lc. 1.12. † **1:31** Ga. 4.4. ‡ **1:32** Fil. 2.10. § **1:32** 2 S. 7.12; Sal. 132.11; Is. 9.6, 7; 16.5; Jer. 23.5. * **1:33** Dn. 2.44; 7.14; Mi. 4.7; Jn. 12.34. † **1:35** Mt. 1.18, 20. ‡ **1:35** Mt. 14.33; 26.63; Lc. 1.32; Jn. 1.34; 20.31; Hch. 8.37; Ro. 1.4. § **1:37** Gn. 18.14; Jer. 32.17; Ro. 4.21.

xuya' c'a rutzil ruwech ri Elisabet. 41 Tek ri Elisabet xrac'axaj ri rutzil ruwech ri xya'ox (xya') ruma ri María, can sibilaj xropin ri ac'al ri royoben xuna' riya'. Y ri Elisabet xnoj ránima riq'ui ri Lok'olaj Espíritu,* 42 y can riq'ui c'a ruchuk'a' xch'o, y xubij: Chkacojol riyoj ixoki', yit c'a riyit ri sibilaj bendición ac'ulun,† y queri' chuka' ri bendición c'o pa ruwi' ri ac'al ri xtalex awuq'ui. 43 Ma nik'ax ta c'a chinuwech, ¿ruma yin achique ta c'a riyin, riche (rixin) chi no'aya' ca rutzil nuwech riyit ri yit rute' ri Wajaf?‡ 44 Y can xu (xe) wi xinwac'axaj ri ach'abel tek xaya' rutzil nuwech, ri ac'al ri woyoben, can xropin ruma quicoten, xinna' riyin. 45 Jabel c'a ruwa'ak'ij§ ruma chi xanimaj ri xubij ri Ajaf chawe, ruma ri ac'al ri xbix chawe chi xtalex awuq'ui, can xtalex na wi.

46 Y yac'ari' tek ri María xubij:

Riyin riq'ui ronojel wánima nya'
ruk'ij ri Ajaf.*
47 Ri wánima niquicot ruma ri Dios
ri Nucolonel.†
48 Ruma chi ri Dios xirucha' riyin
ri rusamajel ri xa majun oc
nuk'ij.‡
Y janipe' ri xtibe apo, ri
winek xtiquibij chi jabel
ruwanuk'ij.§
49 Ruma q'uiy nima'k tak utzil ri
rubanon pe chuwe Riya', ri
can nicowin wi nuben rono-
jel.*
Y ri rubi' Riya' can lok'olaj wi.†
50 Can nujoyowaj c'a chuka' qui-
wech quinojel ri winek,‡
ri chi sol chi sol yek'ax el
chuwech re ruwach'ulef,§
ri can niquixibij wi qui' yemacun
chuwech.*
51 Y riq'ui c'a ri ruchuk'a', can q'uiy
c'a rubanalon.†
Riya' rukasan quik'ij ri yech'obo
pa tak cánima chi can nima'k
quik'ij.‡
52 Ye rukasan ri nima'k aj k'atbel
tak tzij,
y ye runimirisan ri xa majun
quik'ij.§
53 Ri yewayjan, can xuya' c'a rono-
jel ri nic'atzin chique;
yec'a ri beyoma' xa choj queri' xe-
tak el. Can majun xuya' el
chique.
54 Riya' yoj ruto'on c'a riyoj israeli-
tas ri can yoj rucha'on wi
riche (rixin) chi nikaben ri
rusamaj.
Ma yoj rumestan ta ca y rujoyowan
kawech.*
55 Can rujoyowan wi kawech,
achi'el ri rubin ca chique
ri kati't kamama' ri xec'oje'
ojer ca,
ri can rubin ca chare ri Abraham† y
chake riyoj ri yoj riy rumam
ca riya'.
Ri Dios can majun bey c'a xtumes-
taj ta ri rubin ca.
Quec'ari' xubij ri María.
56 Y ri María xa juba' ma achi'el oxi'
ic' xc'oje' ka pa rachoch ri Elisabet,
y c'ac'ari' xtzolin chrachoch.

Tek xalex ri Juan ri Bautista

57 Tek xapon ri k'ij riche (rixin) chi nalex ri ti ac'al riq'ui ri Elisabet, xralaj jun ac'al ti c'ajol (ala'). 58 Y ri winek c'a ri ye ruvecinos ri Elisabet y ri ye rach'alal tek xquic'axaj c'a chi xralaj jun ac'al‡ ruma ri nimalaj rutzil ri Dios, ri winek c'a ri' xe'apon riq'ui chuya'ic

* **1:41** Hch. 6.3; Ef. 5.18; Ap. 1.10. † **1:42** Jue. 5.24. ‡ **1:43** Lc. 2.11. § **1:45** Jn. 20.29. * **1:46** 1 S. 2.1. † **1:47** 1 Ti. 1.1; Tit. 3.4. ‡ **1:48** 1 S. 1.11; Sal. 138.6. § **1:48** Mal. 3.12; Lc. 11.27. * **1:49** Sal. 71.19; 126.2, 3. † **1:49** Sal. 111.9. ‡ **1:50** Ex. 20.6. § **1:50** Gn. 17.7. * **1:50** Sal. 85.9; 118.4; 145.19; 147.11; Mal. 3.16-18; Ap. 19.5. † **1:51** Sal. 98.1; 118.15. ‡ **1:51** Sal. 33.10; 1 P. 5.5. § **1:52** 1 S. 2.6, 7; Sal. 75.7. * **1:54** Sal. 98.3; Jer. 31.3, 20. † **1:55** Gn. 17.19; Ga. 3.16. ‡ **1:58** Lc. 1.36. § **1:58** Lc. 1.14.

rutzil ruwech, y sibilaj c'a chuka' xequicot riq'ui.§ 59 Y riye' xe'apon chic c'a riq'ui ri Elisabet, tek xapon c'a ri wakxaki' ruk'ij ri ac'al, tek can ya chuka' k'ij ri' niban ri circuncisión* chare ri ac'al. Y can ya chuka' k'ij ri' tek niquicanoj ca rubi' ri ac'al. Y ri yec'o quiq'ui ri rute' rutata' ri ac'al xcajo' c'a xquiya' ta ri rubi' ri rutata' chare ri ac'al, y queri' ri ac'al xubini'aj ta Zacarías. 60 Yac'a ri rute' ri ac'al chanin xubij: Re ac'al re' ma xtubini'aj ta achi'el rubi' ri rutata', ruma re ac'al re' xtubini'aj Juan.†

61 Y ri yec'o quiq'ui ri Elisabet xquibij chare: ¿Achique ruma tek nawajo' chi re ac'al nubini'aj Juan? Ruma majun chique ri ye awach'alal ri que ta ri' rubi'.

62 Yac'ari' tek xa riq'ui retal xech'o apo chare ri Zacarías, ri rutata' ri ac'al, riche (rixin) chi niquic'utuj chare achique bi'aj nrajo' nuya' chare ri ac'al. 63 Ri rutata' ri ac'al xuc'utuj jun tz'alan ri ye'ucusex riche (rixin) tz'ibanen y chuwech c'a ri tz'alan ri' xutz'ibaj: Ri ac'al xtubini'aj Juan. Y quinojel c'a ri quimolon apo qui' quiq'ui ri rute' rutata' ri ac'al, xquimey, ruma can ya ri bi'aj ri xubij ri te'ej, can ya chuka' ri' xutz'ibaj ri Zacarías chuwech ri tz'alan. 64 Can yac'ari' tek ri Zacarías xch'o chic jun bey.‡ Y riya' can xu (xe) wi xch'o, can yac'ari' xuya' ruk'ij ri Dios. 65 Y ri ye quivecinos xpe c'a xibinri'il chique, ruma ri xbanatej chiri'. Y ri xbanatej, xel c'a rutzijol chiri' pa tak juyu' ri c'o pa rucuenta ri Judea. 66 Y quinojel c'a winek ri ye'ac'axan ri xbanatej quiq'ui ri Zacarías y ri Elisabet, niquiyec c'a ka pa tak cánima§ ri nitzijox chique, y niquibij: ¿Achique c'a rusamaj ruc'amom pe re ac'al re'? yecha'. Ruma nik'alajin chi can c'o wi ri Ajaf Dios riq'ui.*

Ri Zacarías nuya' ruk'ij ri Dios

67 Rumac'ari' ri Zacarías, ri rutata' ri ac'al, tek nojnek ránima riq'ui ri Lok'olaj Espíritu,† riya' xuk'alajsaj c'a y xubij:

68 Sibilaj ta xtinimirisex rubi' ri Ajaf Dios kiche (kixin) riyoj ri yoj aj Israel,‡
ruma yojrunataj pe riyoj ri yoj rutinamit, y yojrucol.§
69 Ri Dios nuya' jun kanimalaj Colonel.
Y ri Kacolonel ri', jun chique ri ye riy rumam ca ri David ri jun ka-rey y rusamajel ri Dios ri xc'oje' ojer ca.*
70 Ri Dios xbin chique ri lok'olaj tak profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel Riya' ojer ca, chi xquibij chi xtuya' jun Kacolonel.†
71 Can rubin wi pe chi xkojrucol chiquiwech ri ye'etzelan kiche (kixin), y xkojrucol pa quik'a' ri ma yojcajo' ta,
72 y chuka' rubin ca chi nujoyowaj quiwech ri kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca,
y chuka' ma numestaj ta ri lok'olaj trato‡ ri xuben riq'ui ri Abraham.
73 Can xubij wi chare ri ojer kamama' Abraham§ ri c'o chi nuben chake,
74 chi can yojrucol pa quik'a' ri ye'etzelan kiche (kixin),*

* **1:59** Gn. 17.12; 21.4; Lv. 12.3; Lc. 2.21; Hch. 7.8; Fil. 3.5. † **1:60** Lc. 1.13. ‡ **1:64** Lc. 1.20. § **1:66** Gn. 37.11; Dn. 7.28; Lc. 2.19. * **1:66** Gn. 39.2; 1 S. 3.19; 16.18; 1 R. 18.46; Sal. 80.17; 89.21; Hch. 11.21. † **1:67** Nm. 11.25; 2 S. 23.2; 2 Cr. 20.14; Jl. 2.28; 2 P. 1.21. ‡ **1:68** 1 R. 1.48; Sal. 41.13; 72.18; 106.48. § **1:68** Ex. 3.16, 20; Sal. 111.9. * **1:69** Sal. 132.17. † **1:70** Jer. 23.5; Dn. 9.24; Hch. 3.20, 21; Ro. 1.2, 3. ‡ **1:72** Gn. 12.1-3; Lv. 26.42; Sal. 98.3; Hch. 3.25. § **1:73** He. 6.13, 14. * **1:74** Ro. 6.16-18. † **1:74** He. 9.14.

riche (rixin) chi queri' ma nikax-
ibij ta ki' chi nikaben ri
rusamaj,†
75 y riq'ui jun chojmilaj y
ch'ajch'ojlaj c'aslen chuwech
Riya',‡ nikaben ri rusamaj
ronojel k'ij ri yojc'ase' el
chuwech re ruwach'ulef.
76 Y riyit ti nuc'ajol, xcha' ri
Zacarías, xtibix chawe
chi can yit jun profeta
ri k'alajsey ruch'abel ri
nimalaj Dios.
Ruma yit c'a riyit ri xcanabeyej
chuwech ri Ajaf riche (rixin)
chi xtachojmirisaj apo ri
rubey,§
77 y yit c'a riyit ri xcak'alajsan chi ri
Dios nucuy quimac ri can ye
rutinamit, riche (rixin) chi
yecolotej.
78 Y ri', xaxu (xaxe) wi ruma chi ri
ka-Dios nujoyowaj kawech
riq'ui ronojel ajowabel.
Rumari' tek c'a chila' chicaj nutek
wi pe Jun ri nosakirisan
kiche (kixin),* ri can achi'el
tek ntel pe ri k'ij.
79 Ri Jun c'a ri nosakirisan,
xquerusakirisaj ri yec'o pa
k'eku'm y ri yec'o pa rumujal
ri camic,†
y xkojruc'uaj c'a chupan ri bey
riche (rixin) uxlanibel c'u'x.
Quecáre' ri chábel ri xerubij ri
Zacarías.
80 Y quec'ari', ri ac'al ri xalex
quiq'ui ri Zacarías y ri Elisabet,
ruchapon c'a q'uiyen y chuka'
queri' riq'ui ri ruc'aslen chuwech
ri Dios.‡ Y ya c'a ri pa tak desierto
xc'oje' wi, y xuk'alajsaj ri' c'a
ya tek xapon ri k'ij riche (rixin)
chi xutzijoj ri ruch'abel ri Dios
chiquiwech ri rech aj Israel.

2

Tek xalex ri Jesús

1 Y xbanatej c'a chi pa rutiempo
ri Augusto César tek ya riya' ri aj
k'atbel tzij, riya' xutek c'a rubixic
chique quinojel ri winek chi tiq-
uitz'ibaj quibi'. 2 Yari' ri nabey mul
niban queri'. Y tek xban ri nabey
tz'iban bi'aj ri',* yari' tek c'a nik'ato
na tzij ri jun achi ri Cirenio rubi',
chila' pa ruwach'ulef Siria. 3 Y ri
winek pan Israel c'o c'a chi nbe-
quitz'ibaj quibi' pa tak quitinamit.
4 Y chiri' pa rucuenta ri Galilea c'o
jun tinamit ri Nazaret rubi'. Y ri
chiri' pa Nazaret c'o c'a jun achi
ri José rubi'. Y ri José c'a ri', c'o
c'a chi nibe chutz'ibaxic ri rubi' c'a
pa Belén,† ri jun tinamit ri c'a pa
rucuenta ri Judea c'o wi, ruma ye aj
chiri' ri ye ojer tak rati't rumama'.
Chiri' c'a pa Belén xalex wi ri rey
David, y ri José can jun chique ri
ye riy rumam ca ri rey David.‡ 5 Y
ri José rachibilan ri María ri ya'on
chic chare riche (rixin) chi ntoc rix-
jayil, xebe c'a pa Belén chutz'ibaxic
quibi'. Y ri María xa nakaj chic
c'a ri alanic chrij. 6 Y chiri' c'a pa
Belén yec'o wi tek ri María xtz'aket
ri ruk'ij riche (rixin) chi nralaj ri
ac'al.§ 7 Riya' xc'oje' c'a ral ti c'ajol
(ala').* Ri María jabel xubor ri ac'al
pa tziek, y xuliba' pa jun quiway-
bal chicop. Pa jun quica'aj chicop
xalex wi ri nabey ti ral ri María,
ruma chi nojnek chic ri mesón.

Tek xquic'ut qui' ri ángeles chiquiwech ri ye aj yuk'a'

8 Y yec'o c'a aj yuk'a' yequi-
waraj quicarne'l pa jun juyu', ri
nakaj nicanaj wi ca chare ri tina-
mit Belén. 9 Can yac'ari' tek xuc'ut
ri' jun ángel chiquiwech ri aj yuk'a'
ri', jun ángel ri petenak chila' chicaj

‡ **1:75** Jer. 32.39; Ef. 4.24; 2 Ts. 2.13; 2 Ti. 1.9; Tit. 2.12; 1 P. 1.15; 2 P. 1.4. § **1:76** Is. 40.3; Mal. 3.1; Mt. 11.10. * **1:78** Mal. 4.2; Ef. 5.14; 2 P. 1.19. † **1:79** Is. 9.2. ‡ **1:80** Lc. 2.40. * **2:2** Hch. 5.37. † **2:4** 1 S. 16.1; Mi. 5.2; Jn. 7.42. ‡ **2:4** Mt. 1.20; Lc. 1.27. § **2:6** Mt. 2.1. * **2:7** Mt. 1.25; Ga. 4.4. † **2:9** Lc. 1.12.

riq'ui ri Ajaf. Y riye' sibilaj xquixibij qui' ruma ri ángel,† y ruma chuka' ri sakil riche (rixin) ri Ajaf ri xsakirisan quiche (quixin). 10 Yac'a ri ángel xubij chique: Ma tixibij ta iwi'. Tiwac'axaj na pe' re nwajo' nbij chiwe, can riche (rixin) sibilaj quicoten. Y ma xu (xe) ta wi iwuche (iwixin) riyix re quicoten re', xa can quiche (quixin) chuka' quinojel winek.‡ 11 Tiwac'axaj c'a re xtinbij chiwe: Chila' pa Belén, ri rutinamit ca ri rey David, wacami xalex c'a ri Colonel,§ ri Cristo ri Ajaf.* 12 Ri retal riche (rixin) chi wi ya ti ac'al ri' ri niwil, xtitz'et c'a chi boron jabel pa tziek y cotz'oban pa jun quiwaybal chicop, xcha' ri ángel.

13 Can yac'a chuka' ri' tek xebec'ulun pe nic'aj chic ángeles ri ye petenak chila' chicaj† y can sibilaj ye q'uiy. Y riye' niquiya' c'a ruk'ij ri Dios,‡ y niquibij:

14 ¡Wacami, ri chila' chicaj sibilaj
niya'ox (nya') ruk'ij ruc'ojlen
ri Dios!
¡Y wawe' chuwech re ruwach'ulef
xoka yan ri uxlanibel c'u'x.§
Xoka yan chiquicojol ri
winek, ruma ri rutzil ri Dios!

15 Can xu (xe) wi xquibij ca queri' ri ángeles, can yac'ari' tek xebe chila' chicaj. Y can xu (xe wi) c'a xebe ri ángeles ri', ri aj yuk'a' can yac'ari' xquibila' ka chiquiwech: Jo' chanin pa Belén. Jo' chutz'etic* ri ac'al ri xalex chila'. Ruma ri Ajaf can xutek pe rubixic chake.

16 Y riche (rixin) c'a chi nbequitz'eta' ri ac'al, ri aj yuk'a' ri' can chanin c'a xebe c'a pa tinamit. Can xebequila' wi c'a ri María, ri José, y ri ac'al can cotz'oban c'a pa jun quiwaybal chicop. 17 Ri aj yuk'a' ri', can xu (xe) wi xquitz'et ri ac'al, xquichop c'a rutzijoxic ri xbix chique ruma ri ángel, chrij ri ti ac'al ri'. 18 Y quinojel c'a ri winek ri ye'ac'axan quiche (quixin), can xquimey ri utzilaj tak ch'abel ri niquitzijoj ri aj yuk'a'. 19 Y ri María can xeruyec c'a pa ránima ronojel ri tzij ri', y yeruch'ob chuka' ronojel ri tzij ri'.† 20 Ri aj yuk'a' xetzolin c'a. Y riye' niquiyala' c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Dios y niquinimirisala' ri rubi'. Riye' quec'ari' niquiben ruma ronojel ri quitz'eton y quic'axan chic. Can xbanatej wi c'a achi'el ri rubin ca ri ángel.

Ri ti ac'al Jesús xuc'uex pa rachoch ri Dios

21 Y tek xtz'aket ri wakxaki' k'ij ri talex wi ri ac'al, xban ri circuncisión chare,‡ y can ya chuka' k'ij ri' tek nicanox rubi', y Jesús§ ri rubi' ri xquiya', ruma ya bi'aj ri' ri xubij ca ri ángel chare ri María tek can c'a ma jane c'o ta alanic chrij.

22 Y tek xtz'aket c'a ri k'ij achi'el nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés, chi ri ixoki' ri xe'alan c'o chi niquich'ajch'ojsaj qui',* ri María y ri José xquic'uaj c'a ri ac'al Jesús pa rachoch ri Dios pa Jerusalem, riche (rixin) chi xbequic'utu' ca chuwech ri Ajaf Dios. 23 Queri' xquiben ruma ri ruley ri Ajaf Dios nubij chi ronojel ri nabey ac'al, wi ti c'ajol (ala'), can nijach wi chare ri Dios riche (rixin) chi ntoc rusamajel.† 24 Ri José y ri María can xquiben wi c'a ri nubij chupan ri ruley ri Ajaf Dios, ri nich'o chrij ri ch'ajch'ojirisanic. Riye' xequiya' c'a ca'i' palomax‡ riche (rixin) chi xecamisex chuwech ri Dios, ruma ri ley can nubij wi c'a: Ca'i' palomax ye nima'k o ca'i' tak cocoj.

‡ **2:10** Gn. 12.3; Col. 1.23. § **2:11** Is. 9.6; Mt. 1.21; Ga. 4.4; 2 Ti. 1.10; 1 Jn. 4.14. * **2:11** Fil. 2.11. † **2:13** Gn. 28.12. ‡ **2:13** Sal. 103.20. § **2:14** Is. 57.19; Ef. 2.14, 17. * **2:15** Sal. 111.2; Mt. 2.1. † **2:19** Gn. 37.11; 1 S. 21.12; Pr. 4.4; Os. 14.9. ‡ **2:21** Gn. 17.12; Lv. 12.3. § **2:21** Mt. 1.21; Fil. 2.8-10. * **2:22** Lv. 12.2-8. † **2:23** Ex. 13.2; 22.29; Nm. 3.13. ‡ **2:24** Lv. 12.8.

25 Y chiri' pa tinamit Jerusalem ri
tiempo ri', c'o c'a jun achi ri Simeón
rubi'. Ri jun achi c'a ri', can choj ri
ruc'aslen y kas ya'ol ruk'ij ri Dios.
Ri Simeón, can c'o wi c'a ri Lok'olaj
Espíritu riq'ui y royoben§ chuka'
tek xtipe ri Cristo riche (rixin) chi
nicolotej riya' y ri rech aj Israel. 26 Y
ri Lok'olaj Espíritu ruk'alajsan chic
c'a chare ri Simeón chi ma nicom ta
na, xticom pero c'a ya tek rutz'eton
chic na ca ri Cristo, ri xtutek pe ri
Ajaf Dios. 27 Y chupan c'a ri k'ij
tek ri te'ej tata'aj xquic'uaj ri ac'al
pa rachoch ri Dios riche (rixin) chi
niquiben achi'el ri nubij ri ley, can
yac'a chuka' k'ij ri' tek xapon ri
Simeón pa rachoch ri Dios, ruma
queri' xrajo' ri Lok'olaj Espíritu.*
28 Ri Simeón xuch'elej c'a ri ac'al, y
riche (rixin) chi xuya' ruk'ij ri Dios,
xubij c'a:

29 Ajaf, wacami c'a ri yin asamajel
xa can utz chic chi yinawele-
saj el,† can riq'ui c'a uxlani-
bel c'u'x yibe,
ruma can achi'el ri abin chuwe,
can queri' xbanatej.
30 Ri runak' tak nuwech xquitzu'
yan c'a ca ri Colonel ri pete-
nak awuq'ui riyit,‡
31 ri xaya' pe riyit quiche (quixin)
quinojel ri winek.§
32 Ya Riya' chuka' ri Sakil quiche
(quixin) ri winek ri ma ye
israelitas ta, ruma ya Riya'
xtic'utu ri bey chiquiwech*
riche (rixin) chi ye'apon
awuq'ui.
Y riyoj ri yoj atinamit Israel,
ruma can chkacojol xalex
wi ri Colonel, q'uiy c'a utzil
xtikac'ul y xtic'oje' kak'ij
kac'ojlen,
xcha' ri Simeón.

33 Y ri José y ri María ri rute' ri
Jesús can xquimey tek xquic'axaj
ri xubila' ri Simeón chrij ri ac'al.
34 Y yac'ari' tek ri Simeón xeruben
bendecir ri José y ri María y c'ac'ari'
xubij chare ri María, ri rute' ri ac'al:
Tawac'axaj na pe', re ac'al re' nim
ri samaj ri ya'on pe chare ruma ri
Dios. Y ruma Riya', ye q'uiy chique
ri kech aj Israel ri xquecolotej. Y
ye q'uiy chuka' ri xquetzak, ruma
xtiquetzelaj.† 35 Can ruma c'a Riya'
tek xtibek'alajin pe ri etzelal ri c'o
pa tak cánima ri winek. Y ri Simeón
xubij chuka' chare ri María: Ruma
ri pokon ri xtiban chare ri Jesús,
xtipe k'axon awuq'ui riyit.‡ Xtana'
c'a chi can achi'el jun espada ri
xtusoc ri awánima, xcha' ri Simeón.

36 Chiri' c'a pa rachoch ri Dios
c'o c'a jun ixok ri Ana rubi'. Riya'
jun ixok ri nik'alajsan ri ruch'abel
ri Dios.§ Riya' rumi'al ca jun achi
ri Fanuel rubi', y jun chique ri
ye riy rumam ca ri Aser, ri jun
achi xc'oje' ojer ca. Ri Ana c'a
ri' ti ri'j chic. Riya' c'a co'ol tek
xc'ule'. Pero xaxu (xaxe wi) wuku'
juna' xquic'uaj qui' riq'ui ri rachi-
jil, ruma xa chanin xcom el ri achi
chuwech. 37 Y ma xc'ule' ta chic. C'o
chic c'a ochenta y cuatro rujuna',
y can k'ij k'ij nic'oje' pa rachoch ri
Dios. Q'uiy c'a mul can ma niwa'
ta, riche (rixin) chi nuben orar.
Nuya' c'a ruk'ij ri Dios chi pak'ij chi
chak'a'.* 38 Tek ri Ana xutz'et ri ti
ac'al Jesús, riya' xbe apo riq'ui. Y
sibilaj c'a xmatioxin chare ri Dios
ruma ri ac'al ri', ruma xunabej chi
ya Colonel ri'. Y xuchop c'a rutzi-
joxic chique ri winek ri ye oyobe-
yon† riche (rixin) ri Colonel ri', ri
chiri' pa Jerusalem.

Tek ri José y ri María xetzolin pa

§ **2:25** Lm. 3.25, 26; Mr. 15.43. * **2:27** Hch. 8.29; 10.19; 16.7. † **2:29** Gn. 46.30; Fil. 1.23. ‡ **2:30** Is. 52.10; Hch. 4.12. § **2:31** Sal. 98.2; Lc. 1.10, 11. * **2:32** Is. 9.2; Jn. 8.12. † **2:34** Is. 8.13-15; Os. 14.9; Ro. 9.32, 33; 1 Co. 1.23; 1 P. 2.7, 8. ‡ **2:35** Sal. 42.10; Mt. 11.19; Jn. 19.25; Hch. 28.22; 1 P. 2.4; 4.14. § **2:36** Ex. 15.20. * **2:37** Hch. 26.7; 1 Ti. 5.5. † **2:38** Lm. 3.25, 26; Mr. 15.43; Lc. 2.25.

tinamit Nazaret

39 Ri José y ri María xquiben
c'a ronojel ri nuchilabej ri Ajaf
Dios chupan ri ruley, ri c'o chi
niquiben tek c'a juba' talex jun
ac'al. C'ac'ari' xetzolin pa cachoch
chiri' pa Nazaret. Ri tinamit ri'
c'a pa rucuenta ri Galilea‡ c'o wi.
40 Y ri ac'al xuchop c'a ruq'uiyen, y
petenak más ruchuk'a'. Y petenak
chuka' más runa'oj, y c'o ri rutzil ri
Dios pa ruwi'.

Cablajuj c'a rujuna' ri Jesús tek nitzijon c'a quiq'ui ri aj tz'iba' ri chiri' pa rachoch ri Dios

41 Ri María y ri José ri ye rute'
rutata' ri Jesús, can ronojel c'a
juna' yebe pa tinamit Jerusalem,
tek napon ri k'ij riche (rixin) ri
nimak'ij pascua.§ 42 Y xapon chic
c'a jun bey ri k'ij riche (rixin) ri
nimak'ij ri'. Ri Jesús c'o c'a cablajuj
rujuna' tek xebe c'a pa tinamit
Jerusalem, can achi'el wi niquiben
ri quech aj Israel. 43 Tek k'axnek
chic c'a ca ri nimak'ij pascua, ri
María y ri José xetzolin chcachoch.
Pero riye' ma quetaman ta c'a chi
ri ac'al Jesús xa xc'oje' na c'a ca
chiri' pa tinamit Jerusalem. 44 Ri
José y ri María can quicukuban ka
quic'u'x chi ri ac'al benak, y queri'
xebiyin jun k'ij. Yac'a tek xquichop
xquic'utula' chique ri cach'alal
y chique ri quetaman quiwech,
c'ac'ari' tek xquinabej chi xa ma
benak ta. 45 Y ruma chi ma xquil
ta, ri José y ri María xetzolin ca
chucanoxic ri ac'al c'a pa tinamit
Jerusalem.

46 C'a pa rox k'ij c'a chare ri
quisachon wi ca ri ac'al, c'ac'ari'
xquil ri ac'al pa rachoch ri Dios
chiri' pa Jerusalem, tz'uyul apo
quiq'ui ri achi'a' ri q'uiy quetaman
chrij ri ley, nrac'axaj ri niquibij
y c'o chuka' ri yeruc'utula' apo
chique.* 47 Y quinojel c'a ri can
xquic'axaj ri nubij ri ac'al can
xquimey,† ruma chi ri nic'utux pe
chare cuma ri aj tz'iba', ri ac'al
can jabel wi nicowin nubij apo
chique. Riya' can nik'alajin wi chi
ronojel jabel nik'ax chuwech y c'o
etamabel riq'ui. 48 Chiri' c'a pa
rachoch ri Dios c'o wi ri Jesús tek ri
María y ri José xbequila'. Riye' can
xquimey c'a. Y yac'ari' tek ri rute'
xubij chare ri ral: ¿Achique xaben?
¿Achique ruma tek xac'oje' ca y ma
xabij ta chake? Tatzu' la'. La atata'
y riyin sibilaj yit kacanon chic. Y
can nik'axo chic kánima ruma ma
juba' yatkil ta.

49 Y yac'ari' tek Riya' xubij
chique: ¿Achique c'a ruma tek
sibilaj yinicanoj? Chinuwech
riyin, riyix can jabel wi iwetaman
chi ya ri nrajo' ri Nata' Dios, yari' ri
c'o chi nben.‡

50 Yac'a ri ch'abel ri xubij ri ac'al
chique ri José y ri María, ma xk'ax
ta chiquiwech.§

51 Y c'ac'ari' ri ac'al junan c'a
xtzolin quiq'ui riye' c'a chcachoch,
ri c'o pa tinamit Nazaret. Ri ac'al
can sibilaj c'a nunimaj quitzij.
Y ronojel c'a ri xbanatej ri pa
Jerusalem riq'ui ri ac'al, ri María
xeruyec c'a pa ránima.*

52 Y riq'ui ri benak ri tiempo, ri
Jesús ruchapon c'a q'uiyen, y can
queri' chuka' petenak más runa'oj.
Can sibilaj c'a utz nitz'etetej ruma
ri Dios, y sibilaj c'a chuka' utz
nitz'etetej cuma ri winek.†

3

Ri Juan ri Bautista nutzijoj ri ruch'abel ri Dios

1 Chupan ri wolajuj juna' tek
ruchapon nik'ato pe tzij ri Tiberio

‡ **2:39** Mt. 2.22, 23. § **2:41** Ex. 12.14; 23.15; 34.18; Lv. 23.5; Dt. 16.1-7; 1 S. 1.3, 21. * **2:46** Is. 49.1, 2; 50.4. † **2:47** Mt. 7.28; Mr. 1.22; Jn. 7.15. ‡ **2:49** Jn. 4.34; 8.29; 9.4; 14.31. § **2:50** Lc. 9.45; 18.34. * **2:51** Gn. 37.11; Dn. 7.28; Lc. 2.19. † **2:52** 1 S. 2.26. * **3:1** Mt. 22.17.

César,* ya c'a riya' ri c'o pa quiwi' ye caji' chic aj k'atbel tak tzij y ri caji' aj k'atbel tak tzij ri' yec'a achi'a' re': Jun ya ri Poncio Pilato rubi', ri nik'ato tzij pa Judea. Y ri jun chic, Herodes rubi', ri nik'ato tzij pa Galilea. Y ri rox, Felipe c'a rubi',† rach'alal ri Herodes, y ri Felipe ri' nik'ato tzij pa Iturea y pa Traconite. Y ri rucaj aj k'atbel tzij, Lisanias rubi', ri nik'ato tzij pan Abilinia. 2 Y can yac'a chuka' tiempo ri' tek ya ri Anás y ri Caifás ye nimalaj tak sacerdotes chiri' pa rachoch ri Dios.‡ Yac'a chuka' tiempo ri' tek ri Dios xch'o riq'ui ri Juan ri ruc'ajol ri Zacarías, pa jun desierto. 3 Y ri Juan ronojel c'a ri ruchi' ri raken ya' Jordán xbe wi. Riya' xubij c'a chique ri winek ri xe'apon riq'ui chi titzolin c'a pe quic'u'x riq'ui ri Dios§ y tiquibana' bautizar qui', riche (rixin) chi queri' ri Dios nucuy quimac.* 4 Y can ya c'a riq'ui ri Juan xbanatej wi ri rutz'iban ca ri profeta Isaías, jun chique ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Quec'are' ri rutz'iban ca:

C'o c'a jun achi ri xtic'oje' pa desierto.
Y riya' xturek c'a ruchi' riche (rixin) chi xtubij chique ri winek ri xque'apon riq'ui:
Tichojmirisaj apo rubey ri Ajaf† y can choj tibana' chare.
5 Y riche (rixin) c'a chi nichojmirisex jun bey, can nic'atzin c'a chi yenojsex ri jul.
Nic'atzin chuka' yejunumex ri tanatek.
Ri xotoxek tak bey, choj niban chique.
Y ri cujquek tak bey, li'an c'a chuka' niban chique.
6 Y quinojel c'a ri winek xtiquitz'et c'a ri xtuben ri Dios riche (rixin) chi yecolotej,‡
nicha' chupan ri wuj ri rutz'iban ca ri Isaías.

7 Y tek ri winek ye'apon riq'ui ri Juan ruma nicajo' chi yeban el bautizar ruma riya', riya' nubij c'a chique: Riyix xa yix achi'el itzel tak cumatz ruma niwajo' yixanmej chuwech ri ruc'ayewal. ¿Achique xbin chiwe chi utz yixanmej chuwech ri ruc'ayewal ri xtutek pe ri Dios re chkawech apo?§ 8 Riyix nic'atzin c'a chi nic'ut chi can kitzij nitzolin pe ic'u'x riq'ui ri Dios.* Y man c'a tich'ob ta ka chi can xu (xe) wi ruma chi yix ralc'ual ca ri Abraham, chi ruma ta ri' xquixcolotej, ma que ta ri'. Ruma xa ta ri Dios nrajo', Riya' can nicowin wi nuben ralc'ual ri Abraham chique re abej re ye'itz'et wawe'. 9 Ri ruc'ayewal ri nuya' ri Dios xa nipe yan. Riya' can xtuben achi'el nuben jun achi ri c'o chic ri iquej pa ruk'a' riche (rixin) chi xqueruchoy ri che' ri xa ma yewachin ta jabel. Y ronojel c'a ri xqueruchoy el, xqueruq'uek pa k'ak',† xcha' ri Juan.

10 Y can yac'ari' tek ri winek ri ye'ac'axan apo riche (rixin) ri Juan, xquic'utuj chare: ¿Achique c'a ri ruc'amon chi nikaben?‡ xecha'.

11 Y ri Juan xubij c'a chique ri xec'utun apo: Achique c'a chiwe riyix ri c'o ca'i' rutziak, tuya' jun chare ri majun rutziak. Y xabachique c'a chuka' chiwe riyix ri c'o wey riq'ui, tuya' c'a chuka' ruway§ ri xa majun ruway, xcha' chique.

12 Y yec'o c'a chuka' apo riq'ui ri Juan, ca'i' oxi' achi'a' ri ye c'utuy tak alcawal* riche (rixin) chi yeban

† **3:1** Mt. 14.1, 3. ‡ **3:2** Jn. 11.49; 18.13; Hch. 4.6. § **3:3** Mt. 3.1, 2; Mr. 1.4; Hch. 13.24; 19.4. * **3:3** Lc. 1.77. † **3:4** Is. 40.3; Mt. 3.3; Mr. 1.3; Jn. 1.23. ‡ **3:6** Sal. 98.2; Is. 52.10. § **3:7** Mt. 3.7. * **3:8** Is. 1.16; Ez. 18.27; Hch. 26.20; 2 Co. 7.10. † **3:9** Mt. 3.10; Jn. 15.2, 6. ‡ **3:10** Hch. 2.37. § **3:11** 2 Co. 8.14; 1 Ti. 6.18; Stg. 2.15, 16; 1 Jn. 3.17. * **3:12** Mt. 21.32.

el bautizar. Y xepe c'a ri achi'a' ri' xquic'utuj chare ri Juan: Tijonel, y riyoj, ¿achique c'a ri ruc'amon chi nikaben? xecha' chare.

13 Ri Juan xubij chique: Xaxu (xaxe wi) c'a ri alcawal ri bin chiwe ruma ri aj k'atbel tzij, can xu (xe) wi ri' tic'utuj chique ri winek. Man c'a tic'utuj ta más.†

14 Can yac'a chuka' ri' tek yec'o ca'i' oxi' soldados ri ye aponak riq'ui ri Juan, xquic'utuj apo chare: Y riyoj, ¿achique c'a ri ruc'amon chi nikaben? xecha'. Ri Juan xubij c'a chique: Man c'a que'iwelesala' ta quicosas ri winek, ma ruma ta chi c'o k'atbel tzij pan ik'a'. Ni ma tik'abaj ta tzij chiquij‡ ri winek riche (rixin) chi c'o niwelesaj chique. Xa quixquicot c'a riq'ui ri irajil ri nich'ec, xcha' ri Juan.

15 Y ri winek ri yec'o c'a apo riq'ui ri Juan, can coyoben c'a chi ri Juan nubij ta chique chi achique c'a ri' riya', ruma riye' niquibila' c'a pa tak cánima chi riq'ui juba' chi ri Juan yari' ri Cristo.§ 16 Rumac'ari' ri Juan xubij chique ri winek ri ye aponak riq'ui: Riyin pa ya' yixinben wi bautizar. Pero c'o c'a jun achi ri xtipe re chkawech apo, ri xquixruben bautizar riq'ui ri Lok'olaj Espíritu* y riq'ui k'ak'. Ri Jun c'a ri xtipe, can más wi nim ruk'ij y can más wi nim ruchuk'a' que chinuwech riyin. Rumari' riyin ma yin ruc'amon ta (takal ta chuwij) chi nquir ri ruximbel ri ruxajab. 17 Y ri Jun c'a ri xtipe, can ruchojmirisan chic ri' riche (rixin) chi nuben achi'el nuben jun achi tek nujosk'ij ri rutrigo pan era, ri can c'o chic jun horqueta pa ruk'a' riche (rixin) chi nuq'uek chuwacak'ik' ri trigo ri ch'ayon chic. Ri trigo ri nuchayuj ca ri', yari' ri numol y nuyec. Yac'a ri raken ri trigo ri nuc'uaj el cak'ik', xa nuporoj pa k'ak' ri majun bey nichuptej ta. Can quec'ari'† xtuben ri jun achi ri xtipe, xcha' ri Juan.

18 Q'uiy c'a tzij ri achi'el re' ri xerubij ri Juan riche (rixin) chi xerupixabaj ri winek, tek xutzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. 19 Chuka' ri Juan xchapon chare ri Herodes, ri jun chique ri ye caji' aj k'atbel tak tzij chupan ri tiempo ri' y xubij chare: Riyit ma utz ta abanon ruma ac'amon ka ri Herodías, rixjayil ri awach'alal Felipe, xcha' chare. Y ma xu (xe) ta wi ri' ri xubij chare, xa can xerunataj chuka' ri nic'aj chic rumac ri ye rubanalon‡ ri Herodes. 20 Y ri Herodes xa xnimatej c'a anej más ri rumac, ruma xutz'apij ri Juan pa cárcel.

Tek xban bautizar ri Jesús

21 Y xc'ulwachitej c'a chi tek ntajin yeban bautizar ri winek, xban chuka' bautizar ri Jesús.§ Y tek ri Jesús ntajin c'a chi oración, yac'ari' tek xjakatej ri caj. 22 Y ri Lok'olaj Espíritu can tz'etetel wi ri xka pe pa ruwi' ri Jesús. Can achi'el jun palomax ri xka pe pa ruwi' Riya'. Y yac'ari' tek c'o jun ch'abel ri xpe chila' chicaj y xubij: Yit c'a riyit ri Nuc'ajol y can sibilaj yatinwajo', y can nucukuban wi nuc'u'x awuq'ui,* xcha' ri ch'abel ri'.

Ri Jesús can Ruc'ajol wi ri Dios

23 Chupan ri tiempo ri', ri Jesús c'o achi'el xa juwinek lajuj rujuna'.† Can yac'ari' tek xuchop ri rusamaj. Y pa quic'u'x ri winek chi ri Jesús can ruc'ajol wi ri José.‡ Ri José ruc'ajol ca ri Elí. 24 Y ri Elí, ruc'ajol ca ri Matat, y ri Matat ruc'ajol ca ri Leví, y ri Leví ruc'ajol ca ri Melqui, y ri Melqui ruc'ajol ca ri Jana, y ri Jana ruc'ajol ca

† **3:13** Mi. 6.8; Lc. 19.8. ‡ **3:14** Ex. 23.1; Lv. 19.11, 12. § **3:15** Jn. 1.19, 20. * **3:16** Mt. 3.11; 1 Co. 12.13. † **3:17** Mi. 4.12. ‡ **3:19** Pr. 28.15, 16; Mt. 14.3, 4; Mr. 6.17, 18. § **3:21** Mt. 3.13-17. * **3:22** 2 P. 1.17. † **3:23** Nm. 4.3, 35, 39, 47. ‡ **3:23** Mt. 13.55; Jn. 6.42.

jun chic achi ri José rubi'. 25 Y ri José, ruc'ajol ca ri Matatías, y ri Matatías ruc'ajol ca ri Amós, y ri Amós ruc'ajol ca ri Nahum, y ri Nahum ruc'ajol ca ri Esli, y ri Esli ruc'ajol ca ri Nagai. 26 Y ri Nagai, ruc'ajol ca ri Maat, y ri Maat ruc'ajol ca jun chic achi ri Matatías rubi', y ri Matatías, ruc'ajol ca ri Semei, y ri Semei ruc'ajol ca jun chic achi José rubi', y ri José, ruc'ajol ca ri Judá. 27 Y ri Judá, ruc'ajol ca ri Joana, y ri Joana ruc'ajol ca ri Resa, y ri Resa ruc'ajol ca ri Zorobabel, y ri Zorobabel ruc'ajol ca ri Salatiel, y ri Salatiel ruc'ajol ca ri Neri. 28 Y ri Neri, ruc'ajol ca jun chic achi Melqui rubi', y ri Melqui ruc'ajol ca ri Adi, y ri Adi ruc'ajol ca ri Cosam, y ri Cosam ruc'ajol ca ri Elmodam, y ri Elmodam ruc'ajol ca ri Er. 29 Y ri Er, ruc'ajol ca ri Josué, y ri Josué ruc'ajol ca ri Eliezer, y ri Eliezer ruc'ajol ca ri Jorim, y ri Jorim ruc'ajol ca jun chic achi ri Matat rubi'. 30 Y ri Matat, ruc'ajol ca jun achi ri Leví rubi', y ri Leví ruc'ajol ca ri Simeón, y ri Simeón ruc'ajol ca jun chic achi ri Judá rubi', y ri Judá ruc'ajol ca jun chic achi ri José rubi', y ri José ruc'ajol ca ri Jonán, y ri Jonán ruc'ajol ca ri Eliaquim. 31 Y ri Eliaquim, ruc'ajol ca ri Melea, y ri Melea ruc'ajol ca ri Mainán, y ri Mainán ruc'ajol ca ri Matata, y ri Matata ruc'ajol ca ri Natán.§ 32 Y ri Natán, ruc'ajol ca ri David, y ri David ruc'ajol ca ri Isaí,* y ri Isaí ruc'ajol ca ri Obed, y ri Obed ruc'ajol ca ri Booz, y ri Booz ruc'ajol ca ri Salmón, y ri Salmón ruc'ajol ca ri Naasón. 33 Y ri Naasón, ruc'ajol ca ri Aminadab, y ri Aminadab ruc'ajol ca ri Aram, y ri Aram ruc'ajol ca ri Esrom, y ri Esrom ruc'ajol ca ri Fares, y ri Fares ruc'ajol ca jun chic achi ri Judá rubi'. 34 Y ri Judá, ruc'ajol ca ri Jacob, y ri Jacob ruc'ajol ca ri Isaac, y ri Isaac ruc'ajol ca ri Abraham, y ri Abraham ruc'ajol ca ri Taré, y ri Taré ruc'ajol ca ri Nacor.† 35 Y ri Nacor, ruc'ajol ca ri Serug, y ri Serug ruc'ajol ca ri Ragau, y ri Ragau ruc'ajol ca ri Peleg, y ri Peleg ruc'ajol ca ri Heber, y ri Heber ruc'ajol ca ri Sala. 36 Y ri Sala, ruc'ajol ca ri Cainán, y ri Cainán ruc'ajol ca ri Arfaxad, y ri Arfaxad ruc'ajol ca ri Sem,‡ y ri Sem ruc'ajol ca ri Noé, y ri Noé ruc'ajol ca ri Lamec. 37 Y ri Lamec, ruc'ajol ca ri Matusalén, y ri Matusalén ruc'ajol ca ri Enoc, y ri Enoc ruc'ajol ca ri Jared, y ri Jared ruc'ajol ca ri Mahalaleel, y ri Mahalaleel ruc'ajol ca jun chic achi ri Cainán rubi'. 38 Y ri Cainán, ruc'ajol ca ri Enós, y ri Enós ruc'ajol ca jun achi Set rubi', y ri Set ruc'ajol ca ri Adán, y ri Adán ralc'ual ri Dios.§

4

Tek ri Jesús xtojtobex ruma ri itzel winek

1 Ri k'ij c'a tek xban bautizar ri Jesús, Riya' nojnek ránima riq'ui ri Lok'olaj Espíritu* xtzolin pe ri pa raken ya' Jordán. Y ri Jesús xuc'uex c'a ruma ri Lok'olaj Espíritu, riche (rixin) chi xbe† c'a pa jun desierto. 2 Y chiri' xc'oje' wi. Ri cawinek‡ k'ij c'a ri xc'oje' chiri', ri itzel winek can nutij ruk'ij chrij riche (rixin) chi nitzak ta pa ruk'a'.§ Y janipe' tiempo xc'oje' ri Jesús chupan ri lugar ri', ma xwa' ta. Rumari' xpe runumic. 3 Y can yac'ari' tek c'o apo ri itzel winek, y xubij chare ri Jesús: Wi kas kitzij chi yit c'a riyit ri

§ **3:31** 2 S. 5.14; 1 Cr. 3.5; Zac. 12.12. * **3:32** Rt. 4.17, 22; 1 S. 17.58; 1 Cr. 2.12, 13; Sal. 72.20; Is. 11.1, 2; Mt. 1.5, 6; Hch. 13.22, 23. † **3:34** Gn. 11.24, 25. ‡ **3:36** Gn. 11.10, 11. § **3:38** Gn. 1.26, 27; 2.7; 5.1, 2; Is. 64.8. * **4:1** Is. 11.2; 61.1; Mt. 4.1; Mr. 1.12; Jn. 3.34. † **4:1** Lc. 2.27. ‡ **4:2** Ex. 34.28; 1 R. 19.8. § **4:2** Gn. 3.15; He. 2.18; 4.15.

Ruc'ajol ri Dios, tabana' c'a chique re abej re' chi que'oc caxlan wey.

4 Yac'a ri Jesús xubij chare:
Tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri Dios, chi ma xu (xe) ta wi riq'ui caxlan wey nic'ase' wi ri winek, xa can nic'ase' chuka' riq'ui ronojel ri ruch'abel ri Dios.*

5 Y can yac'ari' tek ri itzel winek xuc'uaj ri Jesús pa ruwi' jun juyu' ri nej jotol chicaj, y xa pa jun ti rato xuc'ut chuwech ri Jesús ronojel ri cajawaren ri nima'k tak tinamit ri yec'o chuwech re ruwach'ulef. 6 Y c'ac'ari' ri itzel winek xubij chic chare ri Jesús:
Riyin njech pan ak'a' re nima'k tak tinamit re', ri can c'o quic'ojlen, y riyin nya' k'ij chawe riche (rixin) chi riyit nak'et tzij pa quiwi', ruma pa nuk'a' riyin ye jachon wi ca, y riyin yicowin nya' xabachoj chare nwajo' nya' wi.† 7 Y wi riyit yaxuque' yamaje' chinuwech riche (rixin) chi naya' nuk'ij, ronojel c'a re' xque'oc awuche (awixin), xcha' ri itzel winek.

8 Yac'ari' tek ri Jesús xubij chare:
Cabiyin quela' riyit Satanás. Ruma chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, nubij:
Xaxu (xaxe) wi c'a ri Ajaf Dios taya' ruk'ij, y xaxu (xaxe wi) chuka' Riya' ri ruc'amon chi nanimaj ri nubij,‡ xcha' ri Jesús chare.

9 Y can yac'a chuka' ri' tek ri itzel winek xuc'uaj ri Jesús, c'a pa tinamit Jerusalem, y c'a pa ruwi' ri rachoch ri Dios xberuya' wi. Y tek yec'o chic chiri', ri itzel winek xubij chare ri Jesús:
Tac'aka' ka awi' wawe', wi kas kitzij chi yit Ruc'ajol ri Dios.§ 10 Ruma chupan ri ruch'abel ri Dios tz'ibatal ca, nubij:
Ri Dios can xquerutek pe ri ru'ángeles awuq'ui, riche (rixin) chi yatquichajij.
11 Xcatquili'ej pa quik'a',
riche (rixin) chi queri' ma xtachak'ij (xtatoch') ta awaken chuwech abej.*

12 Yac'a ri Jesús xubij chare ri itzel winek:
Bitajnek c'a ca chi ma tatojtobej ta ri Awajaf Dios.†

13 Y tek ri itzel winek majun chic xril ri nuben ta chare ri Jesús, riche (rixin) chi nutojtobej, xuya' c'a ca y xroyobej chic na juba' tiempo‡ c'ac'ari' xtutojtobej chic jun bey.

Tek ri Jesús xuchop rutzijoxic ri ruch'abel ri Dios

14 Y ri Jesús xtzolin pa Galilea,§ y nojnek ránima riq'ui ri ruchuk'a' ri Lok'olaj Espíritu. Y pa quinojel c'a tinamit ri yec'o pe chunakajal ri Galilea, xbe rutzijol ri Jesús ruma ri yerubanala'.* 15 Y Riya' xabachique tinamit napon wi, nuc'ut c'a ri ruch'abel ri Dios pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Y quinojel c'a ri winek ri ye'ac'axan ri nubij, niquiyala' c'a ruk'ij.†

Tek ri Jesús xapon chic pa tinamit Nazaret

16 Ri Jesús xbe pa tinamit Nazaret,‡ ri tinamit ri xq'uiy wi Riya'. Y chupan ri uxlanibel k'ij, Riya' xbe c'a chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios,§ can achi'el wi ri tuben. Y tek c'o chic chiri', Riya' xpa'e' c'a, riche (rixin) chi nusiq'uij ri ruch'abel ri Dios.
17 Y xjach c'a pa ruk'a' ri Jesús ri wuj ri rutz'iban ca ri profeta Isaías, jun chique ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, riche (rixin) chi nusiq'uij chiquiwech ri winek ri quimolon qui' chiri'. Y tek xuric' c'a ri wuj ri', xril ri acuchi (achique) nubij wi:

* **4:4** Dt. 8.3; Ef. 6.17. † **4:6** Jn. 12.31; 14.30; Ap. 13. 2, 7. ‡ **4:8** Dt. 6.13; 10.20. § **4:9** Mt. 4.6; 8.29; Ro. 1.4. * **4:11** Sal. 91.11, 12. † **4:12** Dt. 6.16. ‡ **4:13** Jn. 14.30; Stg. 4.7. § **4:14** Mt. 4.12. * **4:14** Hch. 10.37. † **4:15** Is. 52.13. ‡ **4:16** Mt. 2.23. § **4:16** Hch. 13.14.

18 Ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri
Ajaf Dios, c'o wuq'ui riyin,
ruma can xirucha' wi pe riche
(rixin) chi ntzijoj chique ri
pobres ri lok'olaj ch'abel ri
niya'o colotajic.
Xirutek pe chuka' riche (rixin) chi
yenwak'omaj ri winek ri
nik'axo cánima pa ruk'a' ri
mac.
Xirutek pe ri Dios riche (rixin) chi
nbij chique ri winek ri ye
ximil pa ruk'a' ri mac, chi c'o
modo yecolotej pa ruk'a'.
Xitak pe chuka' riche (rixin) chi
nben chique ri winek ri ye
moyi' chi yetzu'un.
Y ri Dios xirutek pe chuka' riche
(rixin) chi yencol ri winek
ri sibilaj niquitij pokon pa
quik'a' nic'aj chic.*
19 Y xirutek pe chuka' riche (rixin)
chi nbij chique ri winek chi
ya tiempo re' tek ri Ajaf Dios
nuben ri utzil.†
20 Y ri Jesús xubot c'a ca ri wuj
ri xusiq'uij chiquiwech ri winek ri
yec'o chupan ri jay ri kas nic'ut
wi ri ruch'abel ri Dios. Y yac'ari'
tek xuya' ca chare jun ri nisamej
chiri', y xbetz'uye' c'a riche (rixin)
chi nich'o. Y ri winek quitzuliben
quitzuliben c'a. 21 Y Riya' xu-
chop c'a rubixic chique: Wacami
yac'are' nibanatej chiwech riyix ri
tz'ibatal ca.
22 Y quinojel c'a ri winek ri
quimolon qui' chiri', sibilaj xka
chiquiwech ri Jesús. Y ri utzilaj
tak ch'abel‡ ri xerubij ri Jesús
chique, can xquimey c'a, ruma
chi majun bey ye quic'axalon ta
ch'abel achi'el ri xerubij§ chique.
Y ri winek ri' niquibila' c'a chuka'
chiquiwech: ¿La xa ma ya ta cami
re' ri ruc'ajol ri José?* yecha'.
23 Y ri Jesús xubij chique: Riyin
can wetaman chi riyix nibij re
ch'abel re' chuwij: Ajk'omanel,
tawak'omaj ka awi' ayon riyit.
Ruma kac'axan chi q'uiy milagros
ye'abanala' pa Capernaum.† Wa-
cami can que'abanala' c'a chuka'
wawe' pan atinamit,‡ yixcha'.
24 Y xubij chuka' chique ri
quimolon qui' chiri': Majun
profeta ri nik'alajsan ri ruch'abel
ri Dios ri xtiya'ox (xtya') ta ruk'ij
pa rutinamit.§ 25 Y riyin nbij chi
riyix iwetaman ri xbanatej tek
ma xuben ta job oxi' juna' riq'ui
nic'aj,* pa rutiempo ri profeta Elías
ri jun achi ri xk'alajsan ri ruch'abel
ri Dios ojer ca. Can kitzij wi chi
sibilaj ye q'uiy ri ixoki' ye malcani'
yec'o wawe' pan Israel ri tiempo ri',
tek xpe nimalaj wayjal chuwech
ronojel re karuwach'ulef. 26 Pero
ri Dios ma xutek ta ri Elías chuto'ic
jun malca'n ixok wawe' pan Israel.
Ri Dios xutek el ri Elías riq'ui jun
malca'n ixok c'a pa jun tinamit
ri Sarepta† rubi'. Y ri tinamit
Sarepta ri', xa ma pa rucuenta ta
ri Israel c'o wi, xa c'a chunakajal ri
tinamit Sidón c'o wi apo. 27 Y can
queri' chuka' xc'ulwachitej quiq'ui
ri yawa'i' pa rutiempo ri profeta
Eliseo, ri xk'alajsan ri ruch'abel
ri Dios ojer ca. Pa rutiempo c'a
ri Eliseo, ri wawe' pan Israel can
yec'o c'a q'uiy yawa'i' riq'ui ri jun
yabil ri lepra rubi'. Pero majun ri
xc'achojsex ta chique ri c'o ri yabil
ri' chiquij, xaxu (xaxe wi) c'a ri
Naamán ri xc'achojsex y riya' xa
ma israelita ta, xa jun achi ri nipe
pa Siria.‡
28 Y ri winek ri quimolon qui'
chiri' pa jay ri kas nic'ut wi ri
ruch'abel ri Dios, tek xquic'axaj ri

* **4:18** Sal. 45.7; Is. 11.2-5; 42.1; 59.14-18; Dn. 9.24. † **4:19** Lv. 25.8; 2 Co. 6.2. ‡ **4:22** Sal. 45.2; Pr. 10.32; Mr. 6.2. § **4:22** Mt. 13.54; Lc. 2.47. * **4:22** Jn. 6.42. † **4:23** Mt. 4.13; 11.23. ‡ **4:23** Mt. 13.54; Mr. 6.1. § **4:24** Mt. 13.57; Mr. 6.4; Jn. 4.44; Hch. 22.3, 18-22. * **4:25** 1 R. 17.7; 18.1; Stg. 5.17, 18. † **4:26** 1 R. 17.9. ‡ **4:27** 2 R. 5.1.

xubij ri Jesús chique, xyacatej coyowal. 29 Y xebeyacatej pe, c'ac'ari' xquelesaj el chuchi' ri tinamit. Ri jun tinamit c'a ri' pa ruwi' jun juyu' c'o wi. Rumari' ri winek xquic'uaj c'a el ri Jesús riche (rixin) chi nbequinima' ca chuchi' siwan. 30 Yac'a ri Jesús achi'el ye majun ri winek chuwech. Choj xel pe chiquicojol ri winek y xbe el.§

Jun achi ri c'o jun itzel espíritu riq'ui

31 Yac'ari' tek ri Jesús xbe ka pa tinamit Capernaum, jun tinamit ri c'o pa rucuenta ri Galilea. Y Riya' nutzijoj ri ruch'abel ri Dios chique ri winek ri quimolon qui' chiri' pa jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios* pa tak uxlanibel k'ij. 32 Y quinojel c'a ri winek ri quimolon qui' chiri', can sibilaj c'a xquimey ri ch'abel ri xuc'ut chiquiwech, ruma chi ri ruch'abel Riya' can nuc'ut chi can c'o k'atbel tzij pa ruk'a'.†

33 Y chiri' chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, ri k'ij ri' c'o c'a apo jun achi ri c'o jun itzel espíritu riq'ui. Y ri itzel espíritu ri c'o riq'ui ri achi, riq'ui ruchuk'a' xurek ruchi'‡ y xubij: 34 Man kojanek ta. ¿Achique nawajo' chake, riyit Jesús aj Nazaret? ¿Xape c'a riche (rixin) chi naq'uis kak'ij? Riyin wetaman yit achique c'a riyit y rumari' wetaman chi riyit can yit lok'olaj§ wi y yit petenak riq'ui ri Dios, xcha'.

35 Yac'a ri Jesús xchapon chare ri itzel espíritu y xubij: Ma cach'o ta chic, y catel el. Y ri itzel espíritu ri' tek xel el riq'ui ri achi xuben ca chare chi xtzak pan ulef, chiri' chiquicojol ri winek ri quimolon qui', pero majun chic achique ta xuben ca chare. 36 Y quinojel c'a ri winek ri quimolon qui' chiri', xquimey tek xquitz'et ri xuben ri Jesús, y niquibila' c'a chiquiwech: ¿Achique c'a rubanic ri ruchuk'a' ri ruch'abel re achi re'? Ruma ri ruch'abel can nuc'ut c'a chi Riya' can c'o k'atbel tzij pa ruk'a'. Ri itzel tak espíritu can niquinimaj rutzij y ye'el el, yecha' c'a ka chiquiwech.

37 Y chanin c'a xbe rutzijol ri Jesús. Rumari' ri winek ri yec'o pa tak lugar ri yec'o pe chunakajal ri tinamit Capernaum, xquic'axaj chuka' ri yerubanala' ri Jesús.*

Tek ri Jesús xuc'achojsaj rujite' ri Simón Pedro

38 Y chupan c'a ri uxlanibel k'ij ri', ri Jesús xel c'a pe chiri' pa jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios y choj c'a xbe pa rachoch ri jun rudiscípulo ri Simón rubi'. Y chupan c'a ri k'ij ri' ri rujite' ri Simón, yawa' riq'ui jun nimalaj c'aten.† Y ri yec'o chiri' pa jay xquic'utuj jun utzil chare ri Jesús chi tuc'achojsaj ri yawa'. 39 Y Riya' xluque' ka riq'ui ri yawa' y xubij chi tiq'uis el ri c'aten chrij. Y can xu (xe) wi c'a xubij queri' ri Jesús, can yac'ari' tek xq'uis el‡ ri nimalaj c'aten chrij ri yawa'. Y ri ixok ri', can yac'ari' tek xbeyacatej pe y xuchop yerunimaj yerilij apo ri Jesús y ri ye benak riq'ui.

Tek ri Jesús xeruc'achojsaj c'a ye q'uiy yawa'i' tek xka ka ri k'ij

40 Tek xka yan c'a ka ri k'ij chupan ri jun k'ij ri', quinojel c'a ri winek riche (rixin) ri tinamit, ri yec'o yawa'i' quiq'ui, xequic'uala' apo chuwech ri Jesús.§ Ri yawa'i' ri xequic'uala' apo ri winek ri', jalajoj c'a ruwech yabil ri ntoc chique. Y ri Jesús xuya' c'a ruk'a' pa quiwi' chiquijujunal ri yawa'i' y xeruc'achojsaj c'a el. 41 Ye q'uiy c'a chique ri yawa'i' ri' xa ma relic

§ **4:30** Jn. 8.59; 10.39; 18.6, 7; Hch. 12.11, 18. * **4:31** Mr. 1.21. † **4:32** Mt. 7.28, 29; Tit. 2.15. ‡ **4:33** Mr. 1.23. § **4:34** Sal. 16.10; Is. 49.7; Dn. 9.24; Lc. 1.35; Hch. 2.27, 31. * **4:37** Mi. 5.4. † **4:38** Mt. 8.14; Mr. 1.30. ‡ **4:39** Sal. 103.3; Lc. 8.24. § **4:40** Mt. 8.16; Mr. 1.32.

ta yabil ntoc chique. Xa itzel tak espíritu yec'o quiq'ui. Pero ri Jesús xerelesaj chuka' el. Y ri itzel tak espíritu, tek ye'el c'a el quiq'ui ri yawa'i' ri', can riq'ui c'a quichuk'a' yech'o y niquibij: Yit c'a riyit ri Ruc'ajol ri Dios,* yecha'. Y ri Jesús xeruk'il riq'ui ri ruch'abel y ma xuya' ta k'ij chique riche (rixin) chi xech'o chic. Ruma ri itzel tak espíritu ri' can quetaman chi ri Jesús, yari' ri Cristo.

Tek ri Jesús xbe pa ronojel tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Galilea chuk'alajsaxic ri ruch'abel ri Dios

42 Y tek xseker pe pa ruca'n k'ij, ri Jesús xel el pa tinamit y xbe pa jun lugar ri acuchi (achique) majun winek c'o.† Pero ri winek xa xebe chucanoxic y xbequila' pe. Ri winek c'a ri' xcajo' xquik'et ka ri Jesús ruma ma nicajo' ta chi nibe el. 43 Yac'a ri Jesús xubij chique: Riyin rajawaxic chi yibe pa nic'aj chic tinamit, riche (rixin) chi ntzijoj ri lok'olaj ruch'abel ri Dios ri nich'o chrij ri rajawaren ri Dios,‡ ruma chi xa can rumari' tek xitak pe, xcha' ri Jesús.

44 Y can queri' xuben pa ronojel tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Galilea, Riya' can xutzijoj c'a ri ruch'abel ri Dios ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios.§

5

Tek xechapatej sibilaj q'uiy car

1 Y jun k'ij, tek ri Jesús c'o chuchi' ri choy Genesaret,* ye q'uiy c'a winek xe'apon riq'ui,† ruma chi nicajo' niquic'axaj ri ruch'abel ri Dios. Y ri winek ri' can sibilaj wi ye q'uiy, rumari' niquipitz' ri Jesús. 2 Y Riya' chanin xutz'et apo ca'i' jucu' yec'o ca chuchi' ri ya', y majun c'o ta chiquipan. Ruma ri cajaf ri jucu' ri' ye chapoy tak car, y ri hora ri' xa quichapon yequich'ej ri ya'l chapabel car. 3 Y jun c'a chique ri jucu' ri' riche (rixin) ri Simón. Y chupan ri rujucu' ri Simón, xoc wi ri Jesús. Y Riya' xubij c'a chare ri Simón chi tunima' apo juba' pa ruwi' ya'. Y c'ac'ari' xtz'uye' ka chiri' pa jucu', y xuchop pe quitijoxic ri winek riq'ui ri ruch'abel ri Dios.‡ 4 Tek ri Jesús xtane' riche (rixin) chi nich'o quiq'ui ri winek ri', Riya' xubij chare ri Simón: Jo' apo pa raxal ya', y que'iya' ka ri iya'l chapabel car§ pa ya'.

5 Yac'ari' tek ri Simón xubij chare ri Jesús: Tijonel, riyoj junak'a' xojc'ase'* riche (rixin) chi xekacanoj car, y xa majun xkachop. Pero ruma c'a chi can yit c'a riyit yabin chi nikaya' ka re ya'l chapabel car pa ya', can nikaya' c'a ka, xcha'.

6 Y tek xquiq'uek ka ri quiya'l chapabel car pa ya', can ye q'uiy c'a car xquiya' pe qui', y rumari' ri ya'l xuchop nik'oxpitej ruma ri calal ri car. 7 Rumari' ri achi'a' chapoy tak car ri' xquiben apo retal chique ri nic'aj chic cachibil† ri yec'o pa jun chic jucu', riche (rixin) chi quepe chiquito'ic. Y ri cachibil can xepe na wi chiquito'ic. Y ri ca'i' jucu' xequinojsaj chi car. Rumari' ri ca'i' jucu' ri' xa juba' ma yebe ka chuxe' ya'. 8 Y tek ri Simón ri nibix chuka' Pedro chare, xutz'et chi jun milagro ri xbanatej ruma sibilaj q'uiy car xbequiya' pe qui', riya' xbexuque'‡ chuwech ri Jesús, y xubij chare: Ajaf, riyin xa yin jun achi aj mac, ma yin ruc'amon ta (ma takal ta chuwij) chi yac'oje' pe wuq'ui,§ ruma chi riyit can c'o ak'ij ac'ojlen, xcha'.

9 Queri' xubij ri Simón, ruma

* **4:41** Mr. 1.24, 34; 3.11. † **4:42** Mr. 1.35. ‡ **4:43** Mr. 1.14, 15; Hch. 10.38; Ro. 15.8. § **4:44** Mr. 1.39. * **5:1** Mt. 4.18; Mr. 1.16. † **5:1** Lc. 12.1. ‡ **5:3** Mt. 13.2. § **5:4** Jn. 21.6. * **5:5** Jn. 21.3. † **5:7** Lc. 5.10. ‡ **5:8** Dn. 8.17. § **5:8** Ex. 20.19; Jue. 13.22; 1 S. 6.20; 2 S. 6.9; 1 Cr. 13.12.

riya' majun bey rutz'eton ta chi que ta ri' nibanatej. Y can queri' chuka' quinojel ri ye benak riq'ui. Riye' can xquixibij qui' tek xquitz'et chi ye q'uiy car xequichop ri k'ij ri'. 10 Y chuka' ri Jacobo y ri Juan, ri ye rachibil ri Simón, ri ye ruc'ajol ri jun achi ri Zebedeo rubi', can xquixibij qui' tek xquitz'et ri xbanatej. Rumari' ri Jesús xubij chare ri Simón: Man c'a taxibij ta awi' ruma ri xatz'et. Re rubanon pe, yit jun achi chapoy car,* yac'a ri xtibe apo, xtawetamaj chuka' xque'ach'ec pe winek, riche (rixin) chi queri' yinquitzekelbej.

11 Y ri achi'a' chapoy tak car ri' xequic'om pe ri quijucu' c'a chuchi' ri ya'. Ri achi'a' ri' xquiya' ca ri quisamaj y xquitzekelbej el ri Jesús.†

Tek ri Jesús xrelesaj el ri jun itzel yabil lepra rubi' chrij jun achi

12 Y tek ri Jesús xapon c'a pa jun tinamit, xapon c'a jun achi riq'ui, ri c'o jun itzel yabil chrij, y ri yabil ri' lepra rubi'. Ri achi ri', can xu (xe) wi xutz'et ri Jesús, xbexuque' chuwech y xujupuba' c'a ka ri rupalej c'a pan ulef y xuc'utuj utzil chare ri Jesús, y xubij c'a: Ajaf, wi riyit nawajo' yinac'achojsaj chare re nuyabil, can yic'achoj wi c'a ri',‡ ruma riyin wetaman chi riyit can yacowin wi,§ xcha'.

13 Y ri Jesús can yac'ari' xuchop apo ri achi ri c'o ri itzel yabil chrij y xubij chare: Nwajo' chi yac'achoj. Tiq'uis c'a el re yabil re' chawij, xcha' chare. Y can xu (xe) wi xubij queri' ri Jesús, can yac'ari' xq'uis el ri lepra chrij ri achi.

14 Ri Jesús xuchilabej c'a el chare ri achi ri' chi majun achoj chare tutzijoj wi ri xbanatej riq'ui. Y xubij chuka' el chare: Wacami xa choj jac'utu' awi' chuwech ri sacerdote, y can taya' c'a ri ofrenda ri rajawaxic chi naya', achi'el nubij chupan ri rutz'iban ca ri Moisés,* riche (rixin) chi queri' nak'alajsaj c'a awi' chiquiwech chi yit ch'ajch'oj chic, xcha' el chare.

15 Pero ri Jesús más c'a xbe rutzijol, y sibilaj ye q'uiy winek niquimol qui' riq'ui.† Yec'o c'a winek ri yepe riq'ui riche (rixin) chi niquic'axaj ri ruch'abel ri Dios. Y yec'o c'a nic'aj chic nicajo' chi yec'achojsex el ruma Riya'. 16 Y Riya' ya c'a ri pa desierto nibe wi riche (rixin) chi nuben orar.‡

Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun achi siquirnek

17 Y xapon c'a jun k'ij, tek yec'o c'a achi'a' fariseos y yec'o chuka' achi'a' ri q'uiy quetaman chrij ri ley,§ ri xbequic'ulu' qui' ri acuchi (achique) c'o wi ri Jesús. Yec'o c'a chique riye' ri ye petenak c'a quela' pa tak tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Galilea. Yec'o ye petenak pa tinamit Jerusalem y pa nic'aj chic tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Judea. Ri achi'a' ri' ri q'uiy quetaman chrij ri ley y ri fariseos c'a ri', ye tz'uyul apo chiquicojol ri winek ri ye'ac'axan ri ruch'abel ri Dios ri nuc'ut ri Jesús chiquiwech. Y ri Jesús can c'o ruchuk'a' ri Ajaf Dios riq'ui, riche (rixin) chi yeruc'achojsaj ri yawa'i'. 18 Y c'o c'a jun achi siquirnek uc'uan apo cuma ca'i' oxi' achi'a' chuwech ri ruwarabel.* Y riye' xcajo' c'a xe'oc ta apo pa jay c'a riq'ui ri Jesús, riche (rixin) chi niquiya' ri quiyawa' chuwech. 19 Pero ri achi'a' ri' ma xecowin ta xe'oc apo chupan ri jay, ruma sibilaj ye q'uiy winek

* **5:10** Ez. 47.9, 10; Mt. 4.19; Mr. 1.17. † **5:11** Mt. 4.20; 19.27; Mr. 1.18; Lc. 18.28; Fil. 3.7, 8. ‡ **5:12** Mt. 8.2; Mr. 1.40. § **5:12** Gn. 18.14; Jer. 32.17, 27; Mt. 9.28; Mr. 9.22-24; He. 7.25. * **5:14** Lv. 13.1; 14.2-4, 10, 21, 22; Mt. 8.4. † **5:15** Mt. 4.25; Mr. 3.7; Lc. 12.1; 14.25; Jn. 6.2. ‡ **5:16** Mt. 14.23; Mr. 6.46. § **5:17** Lc. 2.46; Hch. 5.34. * **5:18** Mt. 9.2; Mr. 2.3.

ri quimolon qui' chiri'. Rumari' riye' xquich'ob chi xejote' pa ruwi' ri jay, y xquelesaj el juba' ruwi' ri jay. Y chiri' xquikasaj wi ka ri achi siquirnek c'o el chuwech ri ruwarabel. Y c'a chuwech ri Jesús xbeka wi ka, chiri' pa quinic'ajal ri winek. 20 Y tek ri Jesús xutz'et chi ri achi'a' ri ye uc'uayon apo ri achi siquirnek chi can quicukuban wi quic'u'x riq'ui Riya', xubij chare ri achi siquirnek: Ri amac xecuyutej yan.†

21 Can xu (xe) wi xquic'axaj ri aj tz'iba' y ri achi'a' fariseos ri ch'abel ri xubij ri Jesús, ri achi'a' ri' can yac'ari' xquichop niquich'ob ka: ¿Achique c'a chi achi re'? ¿Y achique ruma tek nuben chi can ya Riya' ri Dios?‡ ¿Ruma achique ta chic jun ri nicuyu mac? Majun chic jun. Xaxu (xaxe) wi ri Dios ri nicuyu mac,§ yecha' c'a pa tak cánima.

22 Yac'a ri Jesús can jabel retaman ri niquich'ob ka. Rumari' Riya' xubij chique: ¿Achique c'a ruma tek riyix nich'ob queri' pa tak iwánima? 23 Wacami tibij na c'a chuwe: ¿Achique cami ri más c'ayef (cuesta) rubanic nich'ob riyix? ¿La ya cami ri nbij chare ri achi re' chi ri rumac xecuyutej yan, o ya ri nbij chare: Cayacatej y cabiyin el? 24 Wacami c'a, riche (rixin) chi riyix niwetamaj chi riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol can c'o k'atbel tzij pa nuk'a' riche (rixin) chi ncuy mac,* titz'eta' c'a. Y ri Jesús xubij chare ri achi siquirnek: Nbij c'a chawe: Cayacatej, tac'uaj el la awarabel y cabiyin chawachoch, xcha' chare.

25 Y ri achi siquirnek, can yac'ari' tek xyacatej anej chiquiwech quinojel ri winek ri quimolon qui' chiri'. Y xuc'ol el ri ruwarabel ri acuchi (achique) cotz'oban wi pe, y xbe. Y riya' nuya' c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Dios ri xtzolin el chrachoch.† 26 Y quinojel ri winek ri quimolon qui' chiri', xquimey, ruma majun bey quitz'eton ta chi que ta ri' nibanatej. Ri winek c'a ri' sibilaj c'a xquiya' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios,‡ y quixibin qui' niquibij: Chupan re jun k'ij re' xekatz'et milagros ri majun bey ye tz'eton ta, xecha'.

Tek ri Jesús xusiq'uij (xroyoj) ri Leví

27 Ri Jesús xel c'a el chiri', y xutz'et c'a jun achi ri c'utuy alcawal. Ri achi ri' Leví rubi', y tz'uyul c'a acuchi (achique) yetoj wi ca ri alcawal. Y xpe ri Jesús xubij chare: Quinatzekelbej.§

28 Y yac'ari' tek riya' xbeyacatej pe ri acuchi (achique) tz'uyul wi, xuya' ca ronojel ri c'o chiri', y xutzekelbej el ri Jesús.

29 Y c'o c'a jun k'ij ri Leví xuben c'a jun nimawa'in pa rachoch, jun nimawa'in ri can riche (rixin) wi ri Jesús, pero chuka' xerusiq'uij (xeroyoj) ri ye c'utuy tak alcawal y chuka' nic'aj chic winek.* Y quinojel c'a ri' junan ye tz'uyul ri pa mesa riq'ui ri Jesús y ri rudiscípulos. 30 Y yec'o c'a aj tz'iba' y yec'o chuka' achi'a' fariseos ri yec'o apo chiri'. Y ri aj tz'iba' y ri fariseos ri', yexebexot (yexebeloj) c'a chiquij ri ye rudiscípulos ri Jesús. Yequibila' c'a chique: ¿Achique ruma tek riyix yixwa' yixuc'ya' quiq'ui ri ye c'utuy tak alcawal y quiq'ui nic'aj chic winek ri xa ye aj maqui'? xecha' chique.

31 Yac'a ri Jesús xubij chique ri achi'a' fariseos y ri aj tz'iba': Jun ajk'omanel ma ye ta ri ye utz ri yerak'omaj. Riya' yerak'omaj ri yawa'i'. 32 Riyin ma xipe ta chiquicanoxic winek

† **5:20** Hch. 5.31. ‡ **5:21** Mt. 9.3; Mr. 2.6, 7. § **5:21** Ex. 34.7; Sal. 32.5; 103.3; Is. 1.18; 43.25; Dn. 9.9. * **5:24** Is. 53.11; Mt. 9.6; 28.18; Jn. 5.22, 23; Hch. 5.31. † **5:25** Sal. 103.1. ‡ **5:26** Lc. 5.8. § **5:27** Mt. 9.9; Mr. 2.13, 14. * **5:29** Lc. 15.1.

ri choj quic'aslen. Riyin xipe chiquicanoxic ri aj maqui', ri rajawaxic chi nitzolin pe quic'u'x riq'ui ri Dios,† xcha' ri Jesús.

Tek xc'utux chare ri Jesús chi achique ruma tek ri rudiscípulos ma niquiben ta ayuno

33 Y ri achi'a' fariseos y ri aj tz'iba' xquic'utuj chare ri Jesús: ¿Achique ruma tek ri ye rudiscípulos ri Juan can c'o k'ij niquichajij tek can ma yewa' ta, riche (rixin) chi yequibanala' oraciones chare ri Dios? Y can queri' chuka' niquiben ri kadiscípulos riyoj, yac'a ri adiscípulos riyit ma que ta ri' niquiben, xa yewa' ye'uc'ya',‡ xecha' chare.

34 Y ri Jesús xubij c'a chique: ¿Achique nibij riyix? ¿La utz cami chi man ta yewa' ri xesiq'uix (xe'oyox) pa jun c'ulanen§ tek xa c'a c'o na apo quiq'ui ri achijlon ri xa c'a xc'ule'? Ma utz ta. 35 Pero xtapon na ri k'ij tek re achijlon re' xtelesex el* chiquicojol, y yac'ari' tek ma xquewa' ta riche (rixin) chi xtiquiben orar.†

36 Ri Jesús xucusaj chuka' re jun c'ambel tzij re' chiquiwech: Majun chuka' winek nibano chi nucusaj ta jun c'ojobel c'ac'ac' riche (rixin) chi nuc'ojoj jun tziek ri xa ri'j chic. Ruma wi c'o jun ri nibano queri', ma utz ta. Ruma can nuretz (nutzer) ka ri tziek c'ac'ac' riche (rixin) chi nrelesaj jun c'ojobel chare, y ri c'ojobel ri' xa ma numej ta ri' riq'ui jun rutziak ri xa ri'j chic.‡ 37 Y queri' chuka' majun niya'o ta c'ac'ac' ruya'al uva chupan jun tz'um yabel ya' ri xa ri'j chic. Ruma wi queri' niban, y ri tz'um xa ma niyukuk ta chic, xa nirakaro' y niq'uis el ri ruya'al uva chupan. Y chuka' ri tz'um ri' majun chic nic'atzin wi. 38 Yac'a jun c'ac'ac' tz'um yabel ya', utz niyaque' ri c'ac'ac' ruya'al uva chupan, ruma chi ri ruya'al uva y ri tz'um niquito' qui'. 39 Y majun ri rukumun chic ruya'al uva ri c'o yan chic k'ij yacon, y c'a ta ri' nrajo' ri c'ac'ac' ruya'al uva. Ma que ta ri'. Ruma xa xtubij: Ri ruya'al uva ri c'o yan chic k'ij yacon yari' ri más utz.

6

Tek ri rudiscípulos ri Jesús xquich'up ruwi' trigo pa jun uxlanibel k'ij

1 Pa jun uxlanibel k'ij, ri Jesús y ri rudiscípulos yek'ax c'a el pa jun ulef ri ticon trigo chuwech. Y ri discípulos c'o c'a ruwi' trigo yequich'up el,* yequibil pa quik'a'. Y ya c'a ri trigo niquitij ka. 2 Yac'ari' tek yec'o c'a achi'a' fariseos ri xquibij chique ri ye rudiscípulos ri Jesús: ¿Achique ruma riyix ye'ibil re trigo pan ik'a' re k'ij re'? Re k'ij re', uxlanibel k'ij y xajan chi niban samaj,† xecha'.

3 Yac'a ri Jesús xch'o apo chique, y xubij: ¿La majun bey c'a isiq'uin ta ri tz'ibatal ca chrij ri xquiben ri David y ri ye rachibil‡ ri ojer ca, tek sibilaj xenum? 4 Ri David xbe chucanoxic wey chiri' pa rachoch ri Dios, y can ya ri lok'olaj tak caxlan wey ri xbejach pe chare. Riya' xutij ri lok'olaj tak caxlan wey ri', y xuya' chuka' chique ri ye benak riq'ui. Pero ma riq'ui wi ri', ma mac ta ri xquiben, astape' ri caxlan wey ri' xaxu (xaxe) wi ri sacerdotes yetijo,§ xcha' ri Jesús.

5 Y ri Jesús xubij chuka' chique ri achi'a' fariseos: Yin c'a riyin ri

† **5:32** Mt. 9.13; 1 Ti. 1.15. ‡ **5:33** Mt. 9.14; Mr. 2.18. § **5:34** Mt. 22.2; Lc. 14.16-23; 2 Co. 11.2; Ap. 19.7; 21.2. * **5:35** Dn. 9.26; Zac. 13.7; Jn. 7.33. † **5:35** Mt. 6.16, 17; Hch. 13.2, 3; 2 Co. 6.4, 5; 11.27. ‡ **5:36** Mt. 9.16, 17; Mr. 2.21, 22. * **6:1** Mt. 12.1; Mr. 2.23. † **6:2** Ex. 20.10; Mt. 12.2. ‡ **6:3** 1 S. 21.6. § **6:4** Ex. 29.23, 33; Lv. 24.9.

C'ajolaxel ri xinalex chicojol ri yin Rajaf ri uxlanibel k'ij.

Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun achi chaki'j jun ruk'a'

6 Pa jun chic c'a uxlanibel k'ij,* ri Jesús y ri rudiscípulos xebe pa jun jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios,† y xuchop c'a quitijoxic ri quimolon qui' chiri'. Y chiquicojol ri winek ri quimolon qui' chiri', c'o c'a jun achi ri chaki'j ri rajquik'a'. 7 Rumac'ari' yec'o chique ri aj tz'iba' y yec'o chuka' achi'a' fariseos ri quitzuliben apo ri Jesús, k'alaj ri' wi nuc'achojsaj ri achi, riche (rixin) chi queri' niquitzujuj (niquisujuj) chi ri Jesús xsamej chupan ri jun uxlanibel k'ij ri'. 8 Yac'a ri Jesús jabel retaman ri yetajin chuch'obic‡ ri aj tz'iba' y ri achi'a' fariseos. Y ri Jesús xubij chare ri achi ri chaki'j ri ruk'a': Cac'oje' pe pa nic'aj. Y ri achi can yac'ari' xyacatej pe ri acuchi (achique) tz'uyul wi, y xbepa'e' acuchi (achique) ri xbix wi chare ruma ri Jesús. 9 Xpe c'a ri Jesús xubij chique ri winek ri yec'o chiri': Wacami nwajo' c'a nc'utuj chiwe: ¿La más cami ruc'amon chi niban utzil pa jun uxlanibel k'ij o xa ya ri etzelal?§ ¿Ri nicol jun winek chuwech ri camic o ri nicamisex? ¿Achique nich'ob riyix? xcha' chique.

10 Y ri Jesús xerutzu'* c'a quinojel ri quimolon qui' chiri'. Xch'o chare ri achi ri chaki'j ruk'a', y xubij: Tayuku' la ak'a'. Y ri achi can xu (xe) wi xuyuk ri ruk'a' achi'el ri xbix chare ruma ri Jesús, can yac'ari' xchojmir ca ri ruk'a'. 11 Yac'a ri aj tz'iba' y ri achi'a' fariseos ri yec'o apo chiri', xyacatej coyowal y niquic'utula'† chuka' chiquiwech achique niquiben chare ri Jesús riche (rixin) chi niquicamisaj.

Tek ri Jesús xerucha' ri cablajuj apóstoles

12 Y c'o c'a jun k'ij, tek ri Jesús xbe c'a pa ruwi' ri juyu' riche (rixin) chi xberubana' orar.‡ Y junak'a' c'a xc'ase' riche (rixin) chi xch'o riq'ui ri Dios pan oración. 13 Y chupan c'a ri nimak'a' chare ri ruca'n k'ij, Riya' xerusiq'uij (xeroyoj) ri achi'a' ri can yetzekelben wi riche (rixin).§ Chiquicojol c'a ri achi'a' ri', xerucha' ye cablajuj, y xubij apóstoles chique. 14 Ri ye cablajuj ri xerucha' ri Jesús, ya ri Simón ri xubij chuka' Pedro chare,* ri Andrés ri rach'alal ri Simón, ri Jacobo, ri Juan, ri Felipe, ri Bartolomé, 15 ri Mateo, ri Tomás, ri Jacobo ri ruc'ajol ri jun achi ri Alfeo rubi', ri Simón ri c'o quiq'ui ri jumoc achi'a' ri celadores nibix chique, 16 ri Judas† ri rach'alal ri Jacobo, y ri Judas Iscariote ri xc'ayin el riche (rixin) ri Jesús pa quik'a' ri winek.

Ri Jesús nuk'alajsaj ruch'abel ri Dios y yeruc'achojsaj yawa'i'

17 Y yac'ari' tek ri Jesús y ri ye ru'apóstoles xexule' pe ri pa ruwi' ri juyu', y xe'oc'oje' ka quiq'ui ri nic'aj chic discípulos pa jun li'on. Y chiri' ye q'uiy chuka' winek quimolon qui'. Yec'o winek ye petenak pa tinamit Jerusalem y pa nic'aj chic tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Judea, y yec'o chuka' ye petenak c'a quela' chuchi' mar, ri c'a quela' pa tinamit Tiro y Sidón.‡ Yec'o c'a chique ri winek ri' ye petenak riche (rixin) chi niquic'axaj ri ruch'abel ri Dios ri nutzijoj ri Jesús, y yec'o c'a ye petenak ruma nicajo'

* **6:6** Lc. 14.3; Jn. 9.16. † **6:6** Mt. 12.9; Mr. 3.1; Lc. 13.14. ‡ **6:8** 1 S. 16.7; Lc. 5.22; Jn. 2.24, 25; 6.64; 21.17; Hch. 1.24; Ap. 2.23. § **6:9** Mt. 12.12, 13; Mr. 3.4; Lc. 14.3; Jn. 7.23. * **6:10** Mr. 3.5. † **6:11** Mt. 12.14; Mr. 3.6. ‡ **6:12** Mr. 14.23. § **6:13** Mt. 10.1. * **6:14** Jn. 1.42. † **6:16** Jn. 14.22; Hch. 1.13; Jud. 1. ‡ **6:17** Mt. 4.25; Mr. 3.7, 8.

chi yec'achojsex el chare ri quiyabil ruma ri Jesús. 18 Y yec'o c'a chuka' winek ri yec'o pa pokonal pa quik'a' ri itzel tak espíritu ri yec'o quiq'ui. Xe'elesex chuka' el ri itzel tak espíritu ri' ruma ri Jesús. 19 Y quinojel ri winek ye yawa'i' nicajo' c'a niquichop apo ri rutziak ri Jesús, ruma Riya' c'o uchuk'a'§ riq'ui riche (rixin) chi yeruc'achojsaj quinojel.

Ri jabel ruwaquik'ij y ri itzel ruwaquik'ij

20 Y can yac'ari' tek ri Jesús xerutzu' ri ye rudiscípulos y xubij chique: Jabel ruwa'ik'ij riyix ri yix pobres, ruma iwuche (iwixin) c'a riyix ri' ri rajawaren ri Dios.*

21 Jabel ruwa'ik'ij riyix ri yixnum wacami, ruma ri Dios xtuben c'a chiwe chi xquixnoj na chi utz.† Jabel ruwa'ik'ij riyix ri yixok', ruma ri Dios xtuben chiwe chi ma xquixok' ta chic y xa xquixbetze'en.

22 Jabel ruwa'ik'ij chuka' riyix tek yixetzelex cuma ri winek, y yixquelesaj pe chiquicojol, yixyok', chuka' itzel yixtz'et ruma yin iniman riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol.‡ 23 Y tek xtic'ulwachij ronojel ri', xa quixquicot§ c'a, y can tic'oje' nimalaj quicoten iwuq'ui, ruma chi nim rajel ruq'uexel ri xtic'ul chila' chicaj. Ruma xa can queri' chuka' ri tijoj pokonal ri xquik'axaj ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Riye' xquik'axala' tijoj pokonal pa quik'a' ri cati't quimama' ri winek ri ye'etzelan iwuche (iwixin) riyix wacami.

24 Y riyix beyoma', juyi' oc iwech, ruma xik'axaj yan jun c'aslen sibilaj jabel chuwech re ruwach'ulef. Yac'a ri k'ij ri ye petenak chiwij ma ye que ta chic ri'.*

25 Riyix chuka' ri yixwa' jabel, juyi' oc iwech, ruma xtapon c'a ri k'ij tek xtitij wayjal. Riyix ri jabel yixtze'en wacami, juyi' oc iwech, ruma xtapon ri k'ij tek xquixbe'ok' ruma bis.†

26 Y riyix xa juyi' oc c'a iwech tek ninimirisex ik'ij cuma ri winek ri xa ma ye riche (rixin) ta ri Dios.‡ Ruma can queri' chuka' xquiben ri quite' quitata' riye', ruma ri quite' quitata' riye' xquinimirisaj quik'ij ri xebin chi ye profetas y xa ma kitzij ta chi ye profetas.

Que'iwajo' ri ye'etzelan iwuche (iwixin)

27 Yac'a riyix ri can niwac'axaj wi ri nuch'abel, tiwac'axaj c'a re xtinbij chiwe: Can que'iwajo' c'a ri ye'etzelan iwuche (iwixin), y tibana' utzil chique ri winek ri itzel niquina' chiwe.§ 28 Tic'utuj c'a chare ri Dios chi yeruben ta bendecir ri winek ri yerayin itzel pan iwi', y tibana' chuka' orar* pa quiwi' ri yek'aban tzij chiwij. 29 Y wi c'o c'a jun xupak'ij juc'an apalej chi k'a', xa taya' chic apo ri juc'an apalej chuwech. Y wi c'o c'a chuka' jun winek numej el achaqueta, can man c'a tapokonaj ta naya' el chuka' ri jun chic atziak chare.† 30 Xabachique c'a winek ri c'o nuc'utuj chawe, taya' chare ri nrajo'.‡ Y wi c'o jun winek ri c'o numej el chawe, majun bey chic c'a tach'ojij ta chare. 31 Achi'el niwajo' riyix chi ri winek utz niquiben

§ **6:19** Mt. 14.36; Mr. 5.30; Lc. 8.46. * **6:20** Mt. 5.3; 11.5; Hch. 14.22; Stg. 2.5. † **6:21** Is. 55.1; 1 Co. 4.11; Ap. 7.14-17. ‡ **6:22** Mt. 5.11; Jn. 16.2; 1 P. 2.19; 3.14; 4.14. § **6:23** Hch. 5.41; Col. 1.24; Stg. 1.2. * **6:24** Am. 6.1; Mt. 6.20; Lc. 12.21; 16.25; Stg. 5.1. † **6:25** Pr. 14.13; Is. 65.13. ‡ **6:26** Jn. 15.19; 1 Jn. 4.5. § **6:27** Ex. 23.4; Mt. 5.44; Ro. 12.20. * **6:28** Lc. 23.34; Hch. 7.60. † **6:29** Mt. 5.40; 1 Co. 6.7. ‡ **6:30** Dt. 15.7; Pr. 3.27; 21.26; Mt. 5.42. § **6:31** Mt. 7.12.

iwuq'ui,§ can quec'ari' tibana' riyix quiq'ui riye'.

32 Y wi riyix xaxu (xaxe wi) ye'iwajo' ri winek ri ye'ajowan iwuche (iwixin), majun ri más ta chic rejkalen ri yixtajin chubanic. Ruma chi xa can queri' chuka' niquiben ri winek ri ma quiniman ta ri Dios,* riye' yecajo' ri ye'ajowan quiche (quixin). 33 Y wi riyix, xaxu (xaxe) wi ri winek ri yebano utzil chiwe, xaxu (xaxe wi) chique riye' niben wi utzil, majun ri más ta chic rejkalen ri yixtajin chubanic. Ruma chi xa can queri' chuka' niquiben ri winek ri ma quiniman ta ri Dios, riye' niquiben utzil chique ri winek ri yebano utzil chique riye'. 34 Y wi riyix niya' pa kajic jun cosa chare jun winek,† xa riche (rixin) chi niwoyobej ri kajbel riche (rixin), majun ri más ta chic rejkalen ri yixtajin chubanic. Ruma chi xa can queri' chuka' niquiben ri winek ri ma quiniman ta ri Dios, ruma riye' yequiya' ka pa kajic ri quicosas chiquiwech riye', xa riche (rixin) chi c'o niquich'ec ca chrij. 35 Yac'a riyix ma tiben ta queri'. Xa que'iwajo' ri winek ri ye'etzelan iwuche (iwixin); tibana' utzil chique.‡ Y tek riyix niya' pa kajic jun icosa, man c'a tiwoyobej ta ri ruq'uexel. Wi queri' niben, nim ri rajel ruq'uexel ri xtic'ul, y xtik'alajin c'a chi can yix ralc'ual chic§ ri nimalaj Dios. Riya' jabel runa'oj* quiq'ui ri winek ri sibilaj ye itzel, y jabel runa'oj quiq'ui ri majun bey yematioxin ta. 36 Y riyix chuka' tijoyowaj quiwech ri winek, can achi'el nuben ri Itata' Dios† chi nujoyowaj quiwech quinojel.

Ma que'itzu' ta ri winek xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi itzel yixtzijon chiquij

37 Majun bey titzu' ta achique quibanic ri winek‡ xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi itzel yixtzijon chiquij, riche (rixin) chi queri' ma xtiban ta chuka' queri' chiwe riyix. Ma tirayij ta chi jun winek nika ruc'ayewal pa ruwi', riche (rixin) chi queri' ma xtika ta chuka' ruc'ayewal pan iwi' riyix. Ticuyu' quimac ri winek y xticuyutej chuka' ri imac riyix. 38 Wi riyix ye'ito' ri winek riq'ui ri nic'atzin chique, xtiya'ox (xtya') chuka' ri rajel ruq'uexel chiwe riyix. Ri rajel ruq'uexel ri xtiya'ox (xtya') chiwe riyix, sibilaj q'uiy, jun pajbel ri can xtinojsex, can xtipitz' y can xtipulin ruwi'. Y can achi'el ri niben riyix quiq'ui ri winek, can queri' chuka' xtiban chiwe riyix.§

39 Y ri Jesús xubij c'a chuka' re jun c'ambel tzij re' chique: ¿C'o cami jun moy ri nicowin ta nuyukej jun chic moy* y man ta yetzak pa tak jul? 40 Y queri' chuka' majun c'a discípulo ri más ta nim ruk'ij que chuwech ri rutijonel.† Xa c'a ya tek nretamaj na jabel ronojel ri nic'atzin, c'ac'ari' junan nuben el riq'ui ri rutijonel.

41 ¿Y achique ruma tek riyit xa ya ri ti k'ayis ri c'o pa runak' ruwech ri awach'alal ri natz'et chanin y ma nana' ta ri che'‡ k'atel pa runak' awech riyit? 42 Y man c'a tabij ta chuka' chare ri awach'alal: Taya' k'ij chuwe riche (rixin) chi nwelesaj re ti k'ayis k'atel pa runak' awech, y ma naya' ta ka pa cuenta ri che' k'e'el pa runak' awech riyit. Tek nabij queri' xa ca'i' apalej. Nabey na tachojmirisaj ka ri ac'aslen riyit, c'ac'ari' utz nato' ri awach'alal chi nuchojmirisaj ri ruc'aslen.

Jun che' netamex ruwech xaxu

* **6:32** Mt. 5.46. † **6:34** Mt. 5.42. ‡ **6:35** Sal. 37.26. § **6:35** Mt. 5.45; 1 Jn. 3.1. * **6:35** Hch. 14.17. † **6:36** Mt. 5.48; Ef. 5.1, 2. ‡ **6:37** Mt. 7.1. § **6:38** Pr. 19.17; Mt. 7.2. * **6:39** Mt. 15.14. † **6:40** Mt. 10.24. ‡ **6:41** Mt. 7.3.

(xaxe wi) riq'ui ri ruwech ri nuya'

43 Y majun utzilaj che' ri nuya' ta itzel tak ruwech. Majun chuka' itzel che' ri nuya' ta utzilaj§ tak ruwech. 44 Ri che' netamex ruwech riq'ui ri ruwech ri nuya', wi utz o ma utz ta.* Ruma ri k'ayis ri c'o quiq'uixal ma xtiquiya' ta higo, ni ma xtiquiya' ta uva. 45 Y can quec'ari' ri winek. Ri winek utz, ya ri utz ri nuben y nubij, ruma chi can ya ri utz ri c'o pa ránima. Yac'a ri winek itzel, ya ri itzel ri nuben y nubij, ruma chi can ya ri itzel ri c'o pa ránima. Ruma jun winek can ya c'a ri c'o pa ránima ri nubij.†

Ri c'ambel tzij chrij ri ca'i' jay

46 ¿Y achique c'a ruma tek riyix: Ajaf, Ajaf, yixcha' chuwe,‡ y xa ma niben ta ri nbij chiwe?§ 47 Rumari' ri winek ri nipe wuq'ui, ri nrac'axaj* ri nuch'abel y nuben ri nbij chare, nbij chiwe achoj riq'ui junan wi, 48 junan riq'ui jun achi ri xuben jun rachoch. Nabey, xuben ka ri jul riche (rixin) ri rucimiento ri jay, y can pa ruwi' abej xuc'ot wi ka ri jul ri'. C'ac'ari' xuya' ka ri rucimiento ri jay, y xuchop c'a samaj. Y tek c'achojnek chic c'a ri jay, xpe c'a ri raken ya'. Y ri raken ya' ri' riq'ui ruchuk'a' xberila' ri jay. Pero ri jay ma xsilon ta,† ruma chi ri rucimiento ri jay ri' can pa ruwi' abej tz'uyul wi. 49 Yac'a ri winek ri nipe wuq'ui riche (rixin) chi nrac'axaj ri nuch'abel, y ma nuben ta‡ ri nbij chare, xa junan riq'ui jun achi ri xa pa ruwi' ulef xuben wi ka rachoch, y xa ma xuya' ta ka ri rucimiento. Y tek ri raken ya' xbeq'uiy pe, riq'ui ruchuk'a' xberila' ri jay. Ri jay ri' xtzak y xq'uis§ chiri'.

7

Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun achi rumozo jun capitán

1 Tek ri Jesús xtane' chi tzij ri ruchapon rubixic chiquiwech ri winek, Riya' xbe pa tinamit Capernaum.* 2 Y chiri' pa tinamit c'o jun achi capitán. Y ri achi ri' c'o jun rumozo ri sibilaj c'a nrajo', pero yawa', y ya xa juba' ma nicom ka. 3 Y tek ri capitán xrac'axaj c'a ri nitzijox chrij ri Jesús, riya' xerutek nic'aj rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij, achi'a' israelitas, riche (rixin) chi queri' niquic'utuj jun utzil chare ri Jesús chi tipe juba', riche (rixin) chi noruc'achojsaj ca ri rumozo. 4 Y tek ri rijita'k tak achi'a' xe'apon riq'ui ri Jesús, sibilaj c'a xquic'utuj utzil chare. Y xquibij chuka' chare: Can ruc'amon wi c'a chi naben re jun utzil re' chare ri capitán. 5 Ruma chi riya' sibilaj yojrajo' riyoj israelitas, y chuka' xuben jun jay ri nikamol wi ki', riche (rixin) chi nikac'axaj ri ruch'abel ri Dios, xecha'.

6 Y ri Jesús xbe c'a quiq'ui ri rijita'k tak achi'a' ri ye takon pe ruma ri capitán. Y tek ri Jesús y ri ye benak riq'ui xa juba' ma ye'apon chrachoch ri capitán, ri capitán xerutek c'a pe jun ca'i' oxi' ramigo chuc'ulic ri Jesús. Y ri achi'a' ri' xoquibij c'a chare ri Jesús: Ajaf, ri achi ri yoj takayon pe chi'ac'ulic rubin c'a pe: Ajaf, man c'a tatij ta más pokon wuma riyin, ruma riyit nim ak'ij y ma ruc'amon ta (takal ta chuwij) chi yatoc pa wachoch. 7 Y ruma chi yin aj mac, can xinna' ka† chi ma ruc'amon ta (takal ta chuwij) chi yin c'a riyin ri xinapon awuq'ui. Riyit xaxu (xaxe wi) c'a tabij‡ jun ch'abel chi nic'achoj ri

§ **6:43** Mt. 7.16; Ga. 5.19-23; 2 Ti. 3.1-9. * **6:44** Mt. 12.33. † **6:45** Ro. 8.5-9. ‡ **6:46** Mal. 1.6; Mt. 25.11; Lc. 13.25. § **6:46** Ro. 2.13; Stg. 1.22. * **6:47** Mt. 7.24. † **6:48** Sal. 125.1; 2 Ti. 2.19. ‡ **6:49** He. 10.28-31; 2 P. 2.20, 21. § **6:49** Job 8.13. * **7:1** Mt. 8.5. † **7:7** Ex. 15.16. ‡ **7:7** Sal. 33.9; 107.20; Mr. 1.27; Lc. 5.13. § **7:7** Dt. 32.39; 1 S. 2.6.

numozo, y xtic'achoj.§ 8 Riyin can
wetaman wi chi queri' xtibanatej,
ruma chi yin jun achi ri nnimaj ri
nubij ri aj k'atbel tzij chuwe ri c'o
chi nben. Y yec'o chuka' soldados
ri ye ya'on pa nuk'a'. Tek nbij c'a
chare jun chi tibe, can nibe wi; y
wi nbij chuka' chare jun chic chi
tipe, can nipe wi chuka'. Y tek nbij
c'a chare ri numozo chi tabana' re',
can nuben wi chuka', nicha' pe,
xecha' ri achi'a' chare ri Jesús.

9 Y ri Jesús can xumey c'a tek
xrac'axaj ri rutakon el rubixic ri
capitán. Y can yac'ari' xerutzu' ri
winek ri ye tzeketel chrij, y xubij
c'a chique: Can kitzij nbij chiwe,
chi ri achi ri takayon pe rubixic
re ch'abel re', can rucukuban wi
ruc'u'x wuq'ui. Y majun c'a wech aj
Israel ri wilon ta ri can rucukuban
ta ruc'u'x wuq'ui,* achi'el ri jun
achi ri'.

10 Y tek xetzolin ri winek ri ye
takon pe ruma ri capitán, xquitz'et
c'a chi ri mozo ri yawa', can majun
chic yabil c'o ta chare.

Tek ri Jesús xuc'asoj jun c'ajol ri xa can caminek chic, ral jun malca'n ixok

11 Jun chic c'a k'ij, ri Jesús xbe
pa jun tinamit ri Naín rubi', y ye
benak chuka' ri rudiscípulos riq'ui.
Y sibilaj ye q'uiy chuka' winek ri ye
tzeketel el chiquij. 12 Tek ri Jesús y
ri ye benak riq'ui xa juba' ma ye'oc
apo ri pa tinamit Naín, xquitz'et c'a
chi c'amon pe jun caminek riche
(rixin) chi nbemuk ca. Ri caminek
ri' jun ti c'ajol, ral jun malca'n ixok.
Ri malca'n ixok ri', xa can xu (xe)
wi c'a jun ral c'o, y yari' ri benak
chumukic. Y ye q'uiy c'a winek
ri ye tz'etonel ri ye benak riq'ui
pa mukunic. 13 Y tek ri Ajaf Jesús
xutz'et ri ixok ri xcom el ri ral, xu-
joyowaj ruwech,† y xubij c'a chare:
Man c'a catok' ta chic.

14 Y ri Jesús xuchop apo ri rucáxa
ri caminek, y ri ye uc'uayon el
riche (rixin) ri caminek xepa'e' c'a
chiri'. Y Riya' xubij chare ri c'ajol
ri': Chawe riyit yich'o wi y nbij
chawe chi cayacatej.

15 Y tek ri Jesús xubij queri', ri
caminek xyacatej,‡ y xuchop nitz-
ijon pe. Y ri Jesús xujech c'a el ri
c'ajol ri' chare ri rute'.

16 Tek ri winek xquitz'et ri
xbanatej, xpe jun nimalaj xibinri'il
chique. Y xquiya' chuka' ruk'ij
ruc'ojlen ri Dios, y niquibila' c'a:
Wacami xbec'ulun pe jun nimalaj
profeta§ chkacojol, ri nik'alajsan
ri ruch'abel ri Dios. Wacami ri
Dios xutek pe jun ri niya'o rutzil
chkacojol riyoj ri yoj rutinamit,
xecha' ri winek.

17 Y ri xuben ri Jesús chupan
ri k'ij ri', xetamex* pa ronojel ri
Judea, y xbe chuka' rutzijol ri pa
tak tinamit ri yec'o pe chunakajal
ri Judea.

Ri Juan ri Bautista yec'o ri xerutek c'a riq'ui ri Jesús, ruma nrajo' nretamaj wi yari' ri Cristo

18 Y ri ye rudiscípulos ri Juan
ri Bautista xbequitzijoj c'a chare
ronojel ri nuben ri Jesús. Ru-
mari' ri Juan xerusiq'uij (xeroyoj)
ye ca'i' chique ri ye rudiscípulos,†
19 y xerutek c'a el c'a riq'ui ri Jesús.
Xerutek el riche (rixin) chi xbe-
quic'utuj chare: ¿Can yit c'a riyit
ri Cristo ri c'o chi nipe?‡ ¿O xa
nikoyobej chic na jun? Queri' xubij
el chique. 20 Y ri ye rutakon el ri
Juan, xe'apon c'a riq'ui ri Jesús. Y
riye' xquibij c'a chare: Ri Juan ri
Bautista yoj rutakon pe awuq'ui,
riche (rixin) chi nokac'utuj chawe:

* **7:9** Ro. 3.1, 3. † **7:13** Lm. 3.32; Jn. 11.33, 35; He. 2.17; 4.15. ‡ **7:15** Lc. 8.54; Jn. 11.43; Hch. 9.40; Ro. 4.17. § **7:16** Lc. 24.19; Jn. 4.19; 6.14; 9.17. * **7:17** Lc. 1.68; 19.44. † **7:18** Mt. 11.2. ‡ **7:19** Ez. 21.27; 34.23, 30; Dn. 9.24-26; Mi. 5.2; Hag. 2.7; Zac. 9.9; Mal. 3.1-3.

¿Yit c'a riyit ri Cristo ri c'o chi nipe? ¿O xa nikoyobej chic na jun? xecha'.

21 Y can ya hora ri' tek ri Jesús xeruc'achojsaj ye q'uiy yawa'i'. Xeruc'achojsaj chuka' winek ri ye chapatajnek ruma nima'k tak yabil y xerelesala' chuka' itzel tak espíritu ri yec'o quiq'ui nic'aj winek, y xuben chuka' chique ri moyi' chi xetzu'un. 22 Y c'ac'ari' ri Jesús xubij el chique ri ye ca'i' rudiscípulos ri Juan: Wacami quixtzolin, y jebe'itzijoj chare ri xitz'et ca y ri xiwac'axaj el re wawe'. Jebe'itzijoj chare achique rubanic tek ri moyi' yecowin yetzu'un el, achique rubanic tek ri winek ye cojo yebiyin el jabel,§ y achique rubanic tek ri ye yawa'i' riq'ui ri yabil lepra yech'ajch'ojir el. Jebe'itzijoj chuka' chare ri achique rubanic tek ri ma ye'ac'axan ta yec'achoj, ri caminaki' yec'astej, y chique ri pobres* ntzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. 23 Y tibij chuka' chare chi can jabel ruwaruk'ij ri winek ri can rucukuban ruc'u'x wuq'ui y ma yirumalij ta ca, xe'uche'ex el y xebe.

24 Y tek ri ye ca'i' achi'a' ri ye rutakon pe ri Juan xebe el, ri Jesús xerubila' c'a utzilaj tak ch'abel chrij ri Juan chiquiwech ri winek ri yec'o chiri'. Y quec'are' ri nubij ri Jesús chique ri winek: ¿Achique ri xbe'itz'eta' riyix pa desierto? ¿La xitz'et cami riyix jun achi chiri', chi xa achi'el jun aj, ri xa nibe quela' y xa nibe chic quela' pa ruk'a' ri cak'ik'?† Ma que ta ri'. 25 ¿Achique c'a ri xbe'itz'eta' riyix chiri'? ¿La xitz'et cami riyix jun achi ri jabel tak tziek ye rucusan? Ma que ta ri'. Ruma ri achi'a' ri ye quicusalon jabel tak tziek y c'o ronojel quiq'ui, riye' can pa tak cachoch reyes yec'oje' wi. 26 ¿Pero achique ri xbe'itz'eta' riyix pa desierto? ¿Xitz'et cami jun profeta ri nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios? Can kitzij wi chi ri achi ri xitz'et chiri', can ya wi ri' ri rusamaj. Pero can c'o c'a chuka' jun chic samaj ri ya'on pe chare. 27 Ruma can ya c'a riya' ri' ri tako'n ri natan chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, tek ri Dios xubij:

Xtintek c'a ri nutako'n ri ninabeyej
chawech,
riche (rixin) chi nuchojmirisaj apo
ri abey.‡

Quec'ari' nubij ri tz'ibatajnek ca.

28 Riyin kitzij nbij chiwe, chiquicojol quinojel ri ye alaxnek chuwech ri ruwach'ulef, majun chic jun profeta ri más ta nim ruk'ij que chuwech ri Juan ri Bautista. Pero wacami ri pa rajawaren ri Dios, astape' jun winek xa co'ol oc ruk'ij, hasta ri' más nim ruk'ij que chuwech ri Juan.

29 Y yec'o c'a ye q'uiy winek ye c'utuy tak alcawal§ ri ye banon bautizar ruma ri Juan. Y tek riye' xquic'axaj ri xubij ri Jesús chrij ri Juan, xquibij chi ri Dios can choj wi. 30 Y yac'a ri achi'a' fariseos y ri achi'a' ri yek'axan ri nubij ri ley, riye' can k'alaj chi ma xcajo' ta xquic'ul ri ruch'obon ri Dios chi nuben quiq'ui, ruma ma xcajo' ta chi xeban bautizar ruma ri Juan.

31 Y ri Ajaf Jesús xubij: ¿Achoj riq'ui cami yenjunumaj* wi ri winek ri yec'o re tiempo re'? ¿Y achoj riq'ui ye junan wi? 32 Re winek re' xa ye junan quiq'ui ri ac'ala' ye tz'uyul pa c'aybel. Ri ac'ala' ri' niquirakala' quichi' tek yech'o chiquiwech, y niquibij c'a chupan ri quetz'anen: Xojk'ojoman riq'ui xul chiwech

§ **7:22** Is. 29.18; 35.5; 42.6. * **7:22** Is. 29.19; Sof. 3.12; Mt. 11.5; Lc. 4.18; Stg. 2.5. † **7:24** Mt. 11.7. ‡ **7:27** Is. 40.3; Mal. 3.1; 4.5; Lc. 1.16, 17, 76. § **7:29** Lc. 3.12. * **7:31** Lm. 2.13; Mt. 11.16; Mr. 4.30.

y ma xixxajo ta y ma xixquicot ta. Xkabixaj bix riche (rixin) bis chiwech y ma xixok' ta. Queri' niquibila' ri ac'ala' pa quetz'anen. Y ye queri' re winek re', majun ri nika ta chiquiwech. 33 Ruma tek xpe ri Juan ri Bautista, riya' ma nutij ta† caxlan wey, ma nukum ta chuka' ruya'al uva. Yac'a riyix xibij chi riya' xa c'o itzel espíritu riq'ui. 34 Y tek xinoka riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, riyin ntij caxlan wey y nkum chuka' ruya'al uva. Y riyix nibij chuwe chi xu (xe wi) wa'in nwajo', y nibij chuka' chi yin jun k'abarel, chi yin cachibil ri c'utuy tak alcawal, y yin cachibil chuka' ri aj maqui'. 35 Pero ri runa'oj ri Dios‡ can nik'alajin pa quic'aslen quinojel ri ye ralc'ual chic, chi can choj wi, xcha' ri Jesús.

Ri xbanatej tek ri Jesús xapon pa rachoch jun fariseo ri Simón rubi'

36 Y c'o c'a jun achi fariseo ri xsiq'uin (xoyon) riche (rixin) ri Jesús riche (rixin) chi nbewa' pa rachoch. Y tek ri Jesús xapon c'a pa rachoch ri achi ri', xtz'uye' c'a apo ri pa mesa, riche (rixin) ri wa'in.§ 37 Y chupan ri tinamit ri', c'o c'a jun ixok ri itzel ruc'aslen.* Y ri ixok ri' xretamaj c'a chi ri Jesús c'o pa rachoch ri jun achi fariseo, rumari' riya' xapon chiri'. Y riya' ruc'uan c'a apo jun c'ojlibel (frasco), ri banon riq'ui jun abej ri alabastro rubi'. Ri c'ojlibel (frasco) ri' c'o el jun ak'om jubul ruxla' chupan. 38 Y ri ixok ri' xapon c'a riq'ui ri Jesús y xuchop c'a ok'ej.† Y ri ruya'al ri runak' tak ruwech ri ixok ri' xeka ka c'a chrij raken ri Jesús. Riya' yerusula' c'a raken ri Jesús riq'ui ri rusmal tak ruwi'. Ri ixok ri' yerutz'umala' (yerutz'ubala') c'a ri raken ri Jesús, y xuya' chuka' ri ak'om ri jubul ruxla' chrij ri raken. 39 Y ri fariseo ri xsiq'uin (xoyon) riche (rixin) ri Jesús, tek xutz'et ri xuben ri ixok, xuch'ob ka: Wi ta re achi re' kas kitzij wi chi jun profeta ri nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios, nunabej ta achique nichapo la raken, y achique chi winek la ixok la'. Ruma la jun ixok la' xa itzel ri ruc'aslen,‡ xcha' ka pa ránima. 40 Yac'a ri Jesús xubij chare ri achi fariseo ri xsiq'uin (xoyon) riche (rixin): Simón, c'o jun ri nwajo' nbij chawe, xcha' chare. Ri Simón xubij chare ri Jesús: Tijonel, ¿achique c'a ri nawajo' nabij chuwe? xcha'.

41 Y ri Jesús xubij chare: Xec'oje' c'a ye ca'i' achi'a' ri c'o quic'as riq'ui jun achi ri niya'o puek pa kajic. Jun chique ri achi'a' ri', wu'o' ciento puek ri nibix denario chare ri ruc'as, y ri jun chic, cincuenta ri ruc'as.§ 42 Pero ruma c'a ri achi'a' ri' ma yecowin ta niquitoj ri quic'as, ri achi ri yayon ri puek chique pa kajic, xubij chi ma tiquitoj ta chic, xa tiq'uis chi queri',* xcha' chique. Y c'ac'ari' ri Jesús xubij chuka' chare ri Simón ri fariseo: Wacami tabij c'a chuwe, ¿achique c'a chique ri ye ca'i' achi'a' ri' ri más najowan riche (rixin) ri achi ri xya'o puek pa kajic?

43 Ri Simón xubij: Riyin nbij chi ya ri más q'uiy ruc'as rubanon riq'ui. Ja' (je), can queri' achi'el ri xabij, xcha' ri Jesús chare ri Simón.

44 Y ri Jesús rutzuliben ri ixok tek xubij chare ri Simón ri fariseo: ¿Natz'et re ixok re'? Riyin tek xinoc pe re wawe' pan awachoch, ma xaya' ta nuya'† ch'ajbel waken. Yac'a re ixok re' xeruch'ej re waken riq'ui ri ruya'al ri runak' tak ruwech, y xeruchakirisaj riq'ui ri rusmal tak ruwi'. 45 Chuka'

† **7:33** Mt. 3.4; Mr. 1.6; Lc. 1.15. ‡ **7:35** Os. 14.9; Mt. 11.19; 1 Co. 1.23, 24. § **7:36** Mt. 26.6; Mr. 14.3; Jn. 12.2. * **7:37** Jn. 8.3, 4. † **7:38** Zac. 12.10. ‡ **7:39** Lc. 15.2. § **7:41** Mt. 18.2. * **7:42** Is. 1.18; 43.25; 44.22. † **7:44** Gn. 18.4; Jn. 13.5, 14; 1 Ti. 5.10.

tek xinoc pe, ma xinatz'umaj (xinatz'ubaj) ta‡ riche (rixin) chi xaya' rutzil nuwech. Yac'a re ixok re', can yac'a tek xinoc pe tek ruchapon yerutz'umaj (yerutz'ubaj) ri waken. 46 Riyit chuka' ma xak'ej ta aceite§ pa nujolon (nuwi') tek xinoc pe. Yac'a re ixok re', can ya ri ak'om ri jubul ruxla' ri xuyala' chrij ri waken. 47 Rumari' nbij chawe riyit Simón, chi re ixok re' sibilaj nrajo' ri xcuyu ri rumac. Y rumari' ri janipe' chi mac ri ye rubanalon pe xecuyutej yan. Yac'a jun winek ri nuna' chi xa ma q'uiy ta ri rumac ri xecuy, xa ma can ta nrajo' ri xcuyu ri rumac.*

48 Y ri Jesús xubij chare ri ixok: Ri amac xecuyutej yan.†

49 Y ri winek ri xesiq'uix (xe'oyox) ruma ri Simón ri fariseo y junan yec'o riq'ui ri Jesús ri chiri' pa mesa, niquibila' c'a chiquiwech: ¿Achique c'a chi achi‡ re'? Ruma can yerucuy chuka' mac, yecha'.

50 Y ri Jesús xubij chare ri ixok: Xac'achoj,§ ruma chi xacukuba' ac'u'x wuq'ui. Wacami c'a, catzolin; ruma xawil yan uxlanibel c'u'x.

8

Ri ixoki' ri yebano ronojel ri nic'atzin chare ri Jesús

1 Xa c'a ca'i' oxi' k'ij tibanatej wi ronojel ri', tek ri Jesús xuchop c'a chi nibe pa tak tinamit y pa tak aldeas, y chi ye cablajuj rudiscípulos ye benak riq'ui. Y Riya' nutzijoj c'a ri lok'olaj ch'abel ri nich'o chrij ri rajawaren ri Dios. 2 Y yec'o chuka' ca'i' oxi' ixoki' ri ye tzeketel* el chrij. Ri ixoki' ri', yeri' ri ye ruc'achojsan ri Jesús y relesalon itzel tak espíritu quiq'ui. Chiquicojol c'a ri ixoki' ri' benak ri María,† ri nibix chuka' Magdalena chare. Y ya c'a riq'ui ri ixok ri' xe'elesex wi ye wuku' itzel tak espíritu ruma ri Jesús. 3 Y benak chuka' ri Juana,‡ rixjayil ri jun achi ri Chuza rubi'. Y ri achi ri' jun rumozo ri Herodes. Y benak chuka' ri Susana. Y ye benak chuka' nic'aj chic ixoki' ri can c'o chuka' quibeyomal ri can ye riye' yeya'o y yebano ronojel ri nic'atzin chare ri Jesús, y chique ri ye rudiscípulos.

Ri c'ambel tzij chrij ri aj ticonel

4 Y riq'ui ri Jesús sibilaj ye q'uiy winek ri xquimol apo qui', y yec'o chuka' apo ri yepe pa nic'aj chic tinamit. Y Riya' c'o c'a jun c'ambel tzij§ ri xubij chique, y quec'are' ri xubij chique: 5 C'o c'a jun achi ri xbe pa jopin ija'tz. Y tek ri achi c'o chic pa samaj nijopin ija'tz, juba' c'a chare ri ija'tz ri' xa pa bey xka wi, rumari' ri winek yek'ax pa ruwi'. Y xepe ri aj xic' tak chicop ri yebe pa cak'ik', xquitij el ri ija'tz ri'. 6 Y juba' chic chare ri ija'tz xka cojol tak abej. Ri ija'tz c'a ri' xel pe. Xa yac'a tek xpe ruchuk'a' ri k'ij, xechaki'j ka, ruma man c'o ta más ruraxal ri ulef ri xka wi. 7 Y juba' chic chare ri ija'tz xka cojol tak k'ayis ri c'o quiq'uixal. Y tek xe'el pe, junan xeq'uiy quiq'ui ri q'uix. Y ruma chi ri q'uix sibilaj xeq'uiy, ri tico'n xejik' pa quik'a'. 8 Yac'a ri juba' chic chare ri ija'tz xka pa jun utzilaj ulef, y jabel xeq'uiy. Y xquiyala' jojun ciento quiwech jojun ija'tz, xcha'. Yac'a tek rubin chic ka ri', can riq'ui c'a ruchuk'a' xch'o, y xubij: Ri c'o c'a rac'axabel, can trac'axaj c'a ri xinbij, xcha' ri Jesús.

‡ **7:45** 1 Co. 16.20; 2 Co. 13.12. § **7:46** Sal. 23.5; Ec. 9.8; 1 Jn. 2.20, 27. * **7:47** 1 Ti. 1.14. † **7:48** Mt. 9.2; Mr. 2.5; Lc. 5.20; Hch. 13.38, 39; Ro. 4.6-8; Col. 1.12-14. ‡ **7:49** Is. 53.3. § **7:50** Mt. 9.22. * **8:2** Mt. 27.55, 56; Mr. 15.40, 41; Lc. 23.27; Hch. 1.14. † **8:2** Mr. 16.1, 9; Jn. 19.25. ‡ **8:3** Lc. 24.10. § **8:4** Mt. 13.3; Mr. 4.2. * **8:9** Mt. 13.10; Mr. 4.10.

9 Y ri ye rudiscípulos ri Jesús
xquic'utuj c'a chare chi achique
c'a ri nrajo' nuk'alajsaj chiquiwech
riq'ui re jun c'ambel tzij* re'. 10 Y
ri Jesús xubij c'a chique: Chiwe c'a
riyix can ya'on c'a k'ij riche (rixin)
chi niwetamaj chrij ri rajawaren
ri Dios, yac'a ri nic'aj chic winek
ri ma yeniman ta wuche (wixin),
ma ya'on ta k'ij chique chi nique-
tamaj. Rumac'ari' riq'ui c'ambel
tak tzij yitzijon wi quiq'ui, riche
(rixin) chi queri' astape' niquitzu'
y xa ma nich'obotej ta chiquiwech
ri niquitzu', y riche (rixin) chi
astape' niquic'axaj y xa ma nik'ax
ta chiquiwech ri niquic'axaj.†

11 Y quec'are' ri nubij ri c'ambel
tzij ri': Ri ija'tz junan nuben riq'ui
ri ruch'abel‡ ri Dios. 12 Ri juba'
ija'tz ri xeka pa bey, junan riq'ui
ri ruch'abel ri Dios tek nac'axex
cuma ri winek. Ri itzel winek§
chanin nipe, y nrelesaj el* ri
ruch'abel ri Dios ri xtic pa tak
cánima ri winek ri', riche (rixin) chi
queri' ri winek ri' ma niquinimaj
ta ri Dios, y ma yecolotej ta chuka'.
13 Y ri ija'tz ri xeka cojol tak abej,
can nich'o wi c'a chrij ri ruch'abel
ri Dios ri nac'axex cuma ri winek.
Ri winek ri' can sibilaj c'a yequicot
tek niquic'ul ri ruch'abel ri Dios pa
tak cánima. Pero ruma can ma xbe
ta ka jabel ruc'amal ri ruch'abel
ri Dios pa tak cánima, xa can ma
niyaloj ta c'a ri quicoten quiq'ui. Y
tek yetojtobex, niquiya' ca ri Dios.
14 Ri ija'tz ri xeka cojol tak k'ayis
ri c'o quiq'uixal can nich'o wi c'a
chiquij ri winek ri niquic'axaj ri
ruch'abel ri Dios. Pero ri winek
ri' xa yejik'† ruma xaxu (xaxe wi)
niquich'ob achique nic'atzin chare
ri quic'aslen wawe' chuwech re
ruwach'ulef‡ y xaxu (xaxe) wi
niquich'ob ri quibeyomal y chuka'
ri achique yequirayij. Y rumari'
ma niwachin ta jabel ri quic'aslen.
15 Yac'a ri ija'tz ri xeka pa jun
utzilaj ulef, can nich'o wi c'a chrij
ri ruch'abel ri Dios ri nac'axex
cuma ri winek. Riye' riq'ui ronojel
cánima§ niquic'axaj y niquiben ri
nubij. Y can niquiyec pa cánima ri
ruch'abel ri Dios, y niwachin jabel
ri quic'aslen ronojel tiempo.

Majun ri ewan ca ri man ta xtibek'alajin pe

16 Y majun chuka' winek ri
nutzij jun k'ak' y c'a ta ri' nutz'apij
rij riq'ui jun bojo'y o nuya' ta
chuxe' ri ruch'at. Ma que ta
ri' nuben. Ri k'ak' ri' nic'atzin
nicanox jun ruc'ojlibel ri acuchi
(achique) nipa'e' wi, riche (rixin)
chi queri' ri ye'oc apo pa jay
yetzu'un jabel.* 17 Y majun ri ewan
ca, ri man ta xtibek'alajin pe. Y
chuka' majun ri tz'apin ca rij, ri xa
man ta xtibek'alajin pe y ntel pe
chuwasakil.†

18 Y queri', wi riyix niwac'axaj
ri ruch'abel ri Dios, tiyaca' c'a ka
ri pa tak iwánima. Ruma ri can
c'o q'uiy riq'ui xtiya'ox (xtya') c'a
más chare y queri' q'uiy ri xtic'oje'
riq'ui.‡ Yac'a ri xa juba' oc c'o
riq'ui, y astape' nuch'ob chi c'o ri
juba' ri' riq'ui, hasta ri juba' ri' xa
xtelesex§ chare, xcha' ri Jesús.

Ri rute' y ri ye rach'alal ri Jesús

19 Y ri rute' y ri ye rach'alal* ri
Jesús xepe c'a ri acuchi (achique)
c'o wi Riya'. Pero xa ma xecowin
ta xe'oc apo riq'ui, ruma sibilaj ye
q'uiy winek ri quimolon apo qui'
riq'ui. 20 Y xbix c'a apo chare ri
Jesús: Ri ate' y ri ye awach'alal

† **8:10** Is. 6.9; Mr. 4.12. ‡ **8:11** Mt. 13.18; Mr. 4.14; Hch. 20.27, 32; 1 Co. 3.6, 7; He. 4.12; Stg. 1.21; 1 P. 1.23. § **8:12** 2 Co. 2.11; 2 Ts. 2.9, 10; 1 P. 5.8. * **8:12** 2 Co. 4.3; Stg. 1.23, 24. † **8:14** Mt. 13.22; 1 Ti. 6.9, 10. ‡ **8:14** 2 Ti. 4.10. § **8:15** Stg. 1.22, 25; 2 P. 1.5-10. * **8:16** Mt. 5.15; Mr. 4.21; Lc. 11.33; Fil. 2.15, 16. † **8:17** Mt. 10.26; Lc. 12.2. ‡ **8:18** Mt. 13.12; 25.29; Mr. 4.25; Lc. 19.26. § **8:18** Jn. 15.2. * **8:19** Mt. 12.46; Mr. 3.31; 6.3; Jn. 7.5; Hch. 1.14; 1 Co. 9.5; Ga. 1.19.

yec'o pe wawe' chuwajay el, ye petenak chatz'etic.
21 Yac'a Riya' xubij: Yec'a ri winek ri ye'ac'axan y niquiben ri nubij† ri ruch'abel ri Dios, yec'ari' ri ye achi'el nte' y ye achi'el wach'alal, xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xuk'et ruchuk'a' ri cak'ik' y ri ruwi' ya'

22 Y c'o c'a jun k'ij, tek ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos, xoc el pa jun jucu'. Y c'ac'ari' xubij chique: Jo', kojk'ax la juc'an chic apo ruchi' choy. Y xebe.‡
23 Y ri Jesús xwer el, tek quichapon el bey pa ruwi' ri choy. Y xpe c'a jun nimalaj cak'ik' chiri' pa ruwi' ri choy. Rumari' ri jucu' ri ye benak wi, xuchop ninoj pe chi ya', y xa juba' ma yebe chuxe' ya'. Can pa ruc'ayewal c'a yec'o wi. 24 Xepe c'a ri discípulos xquic'asoj ri Jesús, y xquibij chare: ¡Tijonel! ¡Tijonel! Wacami yojcom, xecha' chare. Y ri Jesús xyacatej c'a pe, y xubij: Tiq'uis el ri cak'ik' y ri ruwi' ya' titane' ka, xcha'. Y queri' xbanatej. Ri cak'ik' xq'uis el, y ri ruwi' ya'§ xtane' ka. 25 Yac'ari' tek ri Jesús xubij chique ri ye rudiscípulos: ¿Achique ruma tek ma xicukuba' ta ic'u'x wuq'ui? Yac'a ri discípulos quixibin qui'. Can xquimey tek xquitz'et ri xbanatej, y xquic'utula' chiquiwech: ¿Achique c'a chi achi re'? Ruma tek nich'o chique ri cak'ik' y ri ya', can niquinimaj* wi rutzij, xecha'.

Tek ri Jesús xerelesaj itzel tak espíritu riq'ui jun achi aj Gadara

26 Ri Jesús y ri rudiscípulos xe'apon c'a ri juc'an chic ruchi' choy, ri chiri' pa jun lugar ri Gadara† rubi', ri c'o apo chuwech ri Galilea. 27 Y tek ri Jesús xel pe chupan ri jucu', xapon c'a jun achi riche (rixin) ri tinamit ri' riq'ui. Y ri achi ri' c'o chic c'a q'uiy tiempo ri yec'o pe itzel tak espíritu riq'ui, majun rutziak nucusaj, ni ma nic'oje' ta pa rachoch. Xa ya ri camposanto ri oconek rachoch.‡
28 Y ri achi ri', can xu (xe) wi xutz'et ri Jesús, can yac'ari' tek xbexuque' xbemaje'§ chuwech. Y xurek apo ruchi' chare ri Jesús, y xubij c'a: Riyit Jesús ri can yit Ruc'ajol ri nimalaj Dios,* ¿achique ruma tek yinanek? Tabana' jun utzil ma quinach'ujirisaj ta, xcha'.

29 Ri achi xubij queri' ruma ri Jesús xubij chare ri itzel espíritu ri c'o riq'ui ri achi ri' chi tel el. Ruma q'uiy chic tiempo c'o pe ri itzel espíritu ri' riq'ui. Y ruma chuka' ri' ri winek q'uiy c'a mul quiximon ruk'a' raken ri achi ri' riq'ui ch'ich' y cadenas, pero ma ye cowinek ta chrij. Ruma chi ri achi ri' yeruc'okpij ri cadenas ri achoj riq'ui ximon wi, y ri itzel espíritu ri c'o riq'ui nuben c'a chare chi nibe pa tak lugar ri acuchi (achique) majun winek c'o. 30 Y ri Jesús xuc'utuj c'a chare ri achi: ¿Achique abi'? Y ri itzel espíritu ri c'o riq'ui ri achi xubij: Yoj q'uiy ri nubi', xcha'. Queri' xubij ruma can ye q'uiy ri itzel tak espíritu ri yec'o riq'ui ri achi ri'. 31 Y ri itzel tak espíritu ri' sibilaj c'a xquic'utuj utzil chare ri Jesús, chi wi yerelesaj el riq'ui ri achi, man c'a querutek ta el chupan ri itzel jul ri k'eku'm rupan, quilugar† ri itzel tak espíritu. 32 Y chunakajal apo ri c'o wi ri achi ri', sibilaj c'a ye q'uiy ak yetajin yewa' pa ruwi' jun juyu', y rumari' ri itzel tak espíritu xquic'utuj utzil chare ri Jesús chi tuya' k'ij chique riche

† **8:21** Lc. 11.28. ‡ **8:22** Mt. 8.23; Mr. 4.35. § **8:24** Job 28.11; 38.11; Sal. 65.7; 89.9; 93.4; 107.29; 135.6; Nah. 1.4. * **8:25** Sal. 33.8, 9; Mr. 4.41; 6.51. † **8:26** Mt. 8.28; Mr. 5.1. ‡ **8:27** Mt. 8.28. § **8:28** Fil. 2.10, 11. * **8:28** Hch. 16.16, 17. † **8:31** Ap. 20.3. ‡ **8:32** Lv. 11.7; Dt. 14.8.

(rixin) chi ye'oc quiq'ui ri ak‡ ri'. Y ri Jesús xuya' k'ij chique. 33 Y ri itzel tak espíritu can yac'ari' xe'el el riq'ui ri achi, y xebe'oc quiq'ui ri ak. Quinojel c'a ri ak ri' xquichop anin (anibel) chuwech jun juyu' xulan ruwech y choj xebeka c'a pa choy. Y chiri' xejik' wi quinojel ri ak ri'.

34 Y ri yeyuk'un quiche (quixin) ri ak ri', tek xquitz'et ri xbanatej, xe'anmej y xbequiyala' ca rutzijol pa tinamit y ri pa tak juyu'. 35 Y ri winek ri xe'ac'axan pe ri xbanatej, xepe chutz'etic. Tek ri winek ri' xe'oka riq'ui ri Jesús, xquitz'et§ c'a chi ri achi ri xe'elesex ri itzel tak espíritu riq'ui, tz'uyul c'a apo riq'ui ri Jesús, rucusan rutziak, y ma nuben ta chic* c'a achi'el ri rubanon pe. Pero ri winek ri' xa xquixibij qui' tek xquitz'et ri achi ri'. 36 Y xtzijox chuka' chique achique rubanic ri xbanatej. Ronojel ri' xtzijox chique cuma ri winek ri can xetz'eto tek xe'elesex ri itzel tak espíritu riq'ui ri achi ruma ri Jesús. 37 Riq'ui c'a ronojel ri xbanatej, ri winek ri aj chiri' pa Gadara, xquic'utuj† c'a utzil chare ri Jesús chi tel el ri chiri'. Ri winek ri aj chiri' xquibij c'a queri' chare ruma chi sibilaj quixibin qui'.‡ Rumac'ari' ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos xe'oc el pa jucu' riche (rixin) chi xebe. 38 Y ri achi ri xe'elesex ri itzel tak espíritu riq'ui, nuc'utuj c'a jun utzil chare ri Jesús chi tuya' k'ij chare riche (rixin) chi nibe riq'ui.§ Yac'a ri Jesús xa xubij c'a chare: 39 Catzolin chawachoch, y jatzijoj ri xuben ri Dios awuq'ui riyit, xuche'ex. Y ri achi can xberutzijoj na wi chrachoch, y chique quinojel ri winek pa rutinamit xutzijoj wi ri xuben ri Jesús riq'ui riya'.

Ri rumi'al ri Jairo y ri ixok ri xuchop rutziak ri Jesús

40 Y tek ri Jesús xtzolin c'a juc'an chic chare ri ruchi' ri choy, ri winek yec'o chiri', riq'ui c'a quicoten xquic'ul apo, ruma chi ri winek ri' can ya c'a Riya' ri coyoben. 41 Xapon c'a chuka' jun achi ri Jairo rubi'. Ri achi c'a ri' jun principal chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Riya' xbexuque' xbemaje'* chuwech ri Jesús, y xuc'utuj c'a jun utzil chare chi nibe riq'ui c'a pa rachoch, 42 ruma xa can xu (xe wi)† ri jun ti rumi'al c'o, y c'o achi'el xa cablajuj rujuna' y ya xa juba' ma nicom ka.

Y tek ri Jesús y ri ye benak riq'ui xquichop el bey riche (rixin) chi yebe chrachoch ri Jairo, sibilaj ye q'uiy c'a winek ri xetzeke' el chrij. Y rumari' niquipitz'ila' c'a qui' chrij, ye benak.

43 Chiquicojol c'a ri winek, benak jun ixok ri c'o jun ruyabil riche (rixin) ic'‡ chare. Ri ixok ri' c'o chic c'a cablajuj juna' ri ma tanel ta ri ruquiq'uel. Xuq'uis yan c'a ronojel rurajil, ruma benak chic quiq'ui q'uiy ajk'omanel, y majun chique ri ajk'omanel cowinek ta rak'oman ri ruyabil. 44 Ri ixok ri' xjel c'a apo chrij ri Jesús, y xberuchapa'§ c'a ca juba' ri ruchi' rutziak ri Jesús. Y can yac'ari' xk'atak'o ri ruquiq'uel.

45 Y yac'ari' tek ri Jesús xuc'utuj: ¿Achique ri xichapo? Y ruma chi quinojel niquibij chi majun xquichop ta riye', ri Pedro y ri nic'aj chic discípulos xquibij chare ri Jesús: Tijonel, riyit nawajo' nawetamaj achique xachapo. Pero wawe' ma xtawetamaj ta, ruma sibilaj ye q'uiy winek niquipitz' qui' y niquinimila' qui' chawij, y riyit nac'utuj: ¿Achique xichapo?

§ **8:35** Ro. 10.20. * **8:35** 1 Jn. 3.8. † **8:37** Job 21.14; Mt. 8.34; Mr. 5.17; Lc. 4.34; 5.8; Hch. 16.39; 1 Co. 2.14. ‡ **8:37** Dt. 5.25; 1 S. 6.20; 16.4; 2 S. 6.8, 9. § **8:38** Sal. 116.12; Mr. 5.18. * **8:41** Mt. 9.18; Mr. 5.22. † **8:42** Lc. 7.12. ‡ **8:43** Lv. 15.25; Mt. 9.20; Mr. 5.25. § **8:44** Dt. 22.12; Mr. 5.27, 28; 6.56; Hch. 5.15; 19.12.

46 Y yac'ari' tek ri Jesús xubij: C'o
jun ri xichapo, ruma can xinna'
chi c'o jun ri xinc'achojsaj riq'ui ri
uchuk'a'* c'o wuq'ui, xcha'.

47 Y ri ixok tek xutz'et chi xa
xnabex, nibarbot (nibaybot) c'a
xoxuque' xomaje' chuwech ri
Jesús. Y chiquiwech quinojel ri
winek xubij apo chare ri Jesús ri
achique ruma tek xuchop ruchi'
rutziak. Y xubij chuka' chi can
xu (xe wi) xuchop ruchi' rutziak
ri Jesús, can yac'ari' xuna' riya'
chi xc'achoj. 48 Ri Jesús xubij
chare: Numi'al, xac'achoj,† ruma
xacukuba' ac'u'x wuq'ui. Wacami
c'a, catzolin; ruma xawil yan
uxlanibel c'u'x, xcha' chare.

49 Y c'a ntajin na c'a nitzijon ri
Jesús riq'ui ri ixok, tek c'o jun achi
xoka ri petenak chrachoch ri Jairo,
ri Jairo ri principal chupan ri jay ri
kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Ri
jun achi ri xoka, xorubij c'a chare
ri Jairo: Man chic tac'uaj ta el ri
Tijonel Jesús, ruma ri ti ami'al xa
xcom yan.‡

50 Yac'a tek ri Jesús xrac'axaj pe,
xubij chare ri Jairo: Ma taxibij ta
awi' ruma ri xobix chawe. Xaxu
(xaxe wi) tacukuba' c'a ac'u'x§
wuq'ui, y ri ti ami'al xtic'astej,
xcha' chare.

51 Y tek xe'apon c'a chrachoch
ri Jairo, ri Jesús xaxu (xaxe) wi
c'a chique ri Pedro, ri Jacobo, ri
Juan, y ri rute' rutata' ri ac'al
xuya' k'ij riche (rixin) chi xe'oc pa
jay riq'ui ri ti k'opoj ri caminek.
52 Y ri Jesús xerutz'et chi quino-
jel ri winek ye'ok' y can niquirek
quichi' chi ok'ej. Yac'a ri Jesús xubij
chique: Man c'a tiwok'ej ta chic ri ti
k'opoj, ruma riya' xa ma caminek
ta,* riya' xa warnek, xcha' chique.

53 Pero riye' xa xetze'en chrij
ri Jesús, ruma quetaman chi ri ti
k'opoj xa caminek chic.

54 Y ri Jesús xuchop ruk'a' ri ti
caminek, y xubij c'a: Nóya, caya-
catej.†

55 Y ri ti k'opoj can xtzolin na
wi pe ri ránima y can yari' xya-
catej pe. Y ri Jesús xubij chi titzuj
(tisuj) ruway. 56 Y ri te'ej tata'aj can
xquimey tek xquitz'et ri xbanatej
riq'ui ri calc'ual. Y ri Jesús xubij
chique chi majun achoj chare tiq-
uitzijoj wi‡ ri xbanatej.

9

Tek ri cablajuj discípulos xetak chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios

1 Ri Jesús xerusiq'uij (xeroyoj) c'a
ri cablajuj rudiscípulos, y xuya'*
uchuk'a' chique y xuya' k'atbel tzij
pa quik'a' riche (rixin) chi yecowin
yequelesaj quinojel quiwech itzel
tak espíritu, y riche (rixin) chuka'
yequic'achojsaj yawa'i'. 2 Y xerutek
c'a el ri rudiscípulos riche (rixin)
chi xebe† chutzijoxic ri rajawaren
ri Dios, y riche (rixin) chuka' chi
yequic'achojsaj yawa'i'. 3 Y ri Jesús
xubij chuka' chique: Re nichop el
bey, can majun c'a tic'uaj el. Ma
tic'uaj ta ch'ame'y, ma tic'uaj ta ya'l,
ni caxlan wey, ni irajil. Y ma tic'uaj
ta el ca'i' itziak, xa can xu (xe) wi
ri icusan.‡ 4 Y xabachique ta na
jay ri yixapon wi pa jun tinamit,
chiri' quixc'oje' wi ka. Xa can c'a
ya tek yixel pe chupan ri tinamit
ri', c'ac'ari' utz chi niya' ca ri jay
ri xixc'oje' wi.§ 5 Y wi ri tina-
mit ri yixapon wi xa ma yixc'ul
ta, can quixel c'a pe chiri' y tito-
tala' (tiquirala') ca* ri pokolaj ri c'o
chiwaken chiquiwech ri winek ri',

* **8:46** Mr. 5.30; Lc. 5.17; 6.19. † **8:48** Mr. 10.52; Lc. 7.50. ‡ **8:49** Mr. 5.35. § **8:50** 2 Cr. 20.20; Mr. 9.23; 11.22-24; Jn. 11.25, 40. * **8:52** Jn. 11.11, 13. † **8:54** Lc. 7.14; Jn. 11.43; Hch. 9.40. ‡ **8:56** Mt. 8.4; 9.30; Mr. 5.43. * **9:1** Mt. 10.1; Mr. 3.13; 6.7; Jn. 14.12; Hch. 3.6. † **9:2** Mt. 10.7, 8; Mr. 6.12; Lc. 10.1, 9; Tit. 1.9; 2.12. ‡ **9:3** Sal. 37.3; Mt. 10.9; Mr. 6.8; Lc. 10.4; 22.35; 2 Ti. 2.4. § **9:4** Mt. 10.11; Mr. 6.10. * **9:5** Mt. 10.14; Hch. 13.51.

riche (rixin) chi queri' tiquetamaj chi ma utz ta ri xquiben, xcha' ri Jesús.

6 Y ri discípulos xebe na wi.† Xebe ri pa tak aldeas riche (rixin) chi xbequitzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. Y xequic'achojsaj chuka' yawa'i' ronojel ri acuchi (achique) xek'ax wi.

Tek xcamisex ri Juan ri Bautista

7 Y ri Herodes, jun chique ri ye caji' aj k'atbel tak tzij chupan ri tiempo ri', can yerac'axala'‡ c'a ronojel ri yerubanala' ri Jesús. Pero ma nril ta c'a achique ri nunimaj, ruma yec'o yebin chi ri nibano queri' ya ri Juan ri Bautista ri xc'astej pe chiquicojol ri caminaki'. 8 Yec'o c'a chuka' yebin chi ri Jesús ya ri Elías ri xtzolin pe. Y nic'aj chic winek niquibij c'a chi ri Jesús jun chique ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, ri xbec'astej pe. 9 Y ri Herodes nubij: ¿Achique cami chi achi ri'? Ruma q'uiy yenwac'axaj§ chrij. Pero riyin nbij chi ma ya ta ri Juan ri Bautista, ruma ri Juan yin c'a riyin xitako rutzaq'uixic rujolon (ruwi'), xcha'. Y ri Herodes nucanola' c'a achique nuben, ruma nrajo' nutz'et ruwech ri Jesús.

Tek ri Jesús xerutzuk más ye wu'o' mil winek

10 Y tek ri ye ru'apóstoles ri Jesús xetzolin pe chubanic ri rusamaj ri Dios, xquitzijola'* c'a chare ri Jesús ri xequibanala'. Y ri Jesús xeruc'uaj c'a el ri ru'apóstoles, y xebe pa jun desierto, jun lugar ri c'o pa rucuenta ri tinamit Betsaida. 11 Y tek ri winek xquinabej el chi xbe ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos, xebe chuka' riye'. Y tek ri winek ri' xe'apon riq'ui ri Jesús, Riya' jabel xeruc'ul y xubij chuka' chique achique rubanic ri rajawaren ri Dios. Y chuka' xeruc'achojsaj yawa'i'.

12 Y tek xka ka ri k'ij ri', ri cablajuj discípulos xejel apo riq'ui ri Jesús y xquibij chare: Que'ataka' c'a el re winek re' riche (rixin) chi yebe chucanoxic acuchi (achique) yebewer wi, y yebe chuka' chucanoxic quiway pa tak aldeas y pa nic'aj chic lugar ri yec'o pe nakaj. Ruma re yojc'o wi, xa majun winek† yec'o, xecha' chare.

13 Yac'a ri Jesús xubij chique ri rudiscípulos: Tiya' quiway‡ riyix. Y ri discípulos xquibij chare ri Jesús: Wawe' ma q'uiy ta caxlan wey c'o riche (rixin) chi nikaya' chique, xaxu (xaxe wi) wu'o' caxlan wey y ca'i' car. Re winek re' yewa', pero wi yojbe chulok'ic cosas§ riche (rixin) chi niquitij, xecha'. 14 Ruma ri winek sibilaj ye q'uiy. Y xaxu (xaxe wi) ri achi'a' yec'o achi'el xa wu'o' mil. Y ri Jesús xubij chique ri ye rudiscípulos: Tibij chique re winek re' chi quetz'uye' pa tak moc y chi nic'aj tak ciento tiquic'uaj qui', xcha' chique.

15 Y can que na wi ri' xquiben ri discípulos, xquiben chique quinojel ri winek chi xetz'uye'. 16 Y ri Jesús xeruli'ej c'a pa ruk'a' ri wu'o' caxlan wey y ri ca'i' car y c'ac'ari' xtzu'un chicaj y xuc'utuj ri rubendición ri Dios pa ruwi'. Y c'ac'ari' ri Jesús xeruwech'ela' c'a el ri caxlan wey y ri car, y xuya' el chique ri rudiscípulos riche (rixin) chi niquiya' chique ri winek. 17 Can quinojel c'a jabel xewa'. Can majun c'a ri man ta xwa' chi utz.* Y c'a c'o na c'a cablajuj chaquech caxlan wey y car ri xmolotej ca.

Tek ri Pedro xubij chi ri Jesús yari' ri Cristo

† **9:6** Mr. 6.12. ‡ **9:7** Mt. 14.1; Mr. 6.14. § **9:9** Lc. 23.8. * **9:10** Mt. 14.13; Mr. 6.30. † **9:12** Mt. 14.15; Mr. 6.35; Jn. 6.1, 5. ‡ **9:13** 2 R. 4.42, 43. § **9:13** Nm. 11.22. * **9:17** Sal. 145.15, 16.

18 Y c'o c'a jun k'ij tek ri Jesús
ruyon c'a ntajin nuben orar, y ri
ye rudiscípulos can yec'o chuka'
apo chunakajal. Y yac'ari' tek
ri Jesús xuc'utuj chique ri rud-
iscípulos: ¿Yin achique c'a riyin
niquibij ri winek?†
19 Y riye' xquibij chare: Yec'o
ri yebin chi yit c'a riyit ri Juan ri
Bautista.‡ Yec'o nic'aj chic niquibij
chi yit c'a riyit ri Elías. Y yec'o
c'a chuka' ri yebin chi riyit jun
chique ri profetas ri xek'alajsan ri
ruch'abel ri Dios ojer ca, y wacami
xac'astej pe chiquicojol ri cami-
naki', xecha' chare ri Jesús.
20 Y Riya' xuc'utuj c'a chique ri
rudiscípulos: ¿Yin achique c'a riyin
nibij riyix? xcha' chique. Y ri Pedro
can yac'ari' tek xubij chare ri Jesús:
Yit c'a riyit ri Cristo,§ ri yit takon pe
ruma ri Dios, xcha' chare.

Tek ri Jesús xubij chi xticamisex

21 Yac'a ri Jesús sibilaj xuchilabej
chique ri ye rudiscípulos chi ma-
jun achoj chare tiquitzijoj wi chi
ya Riya' ri Cristo. 22 Y xubij c'a
chuka' chique: Riyin ri C'ajolaxel
ri xinalex chicojol, c'o chi nk'axaj
na q'uiy tijoj pokonal. Y xquinet-
zelex cuma ri rijita'k tak achi'a' ri
c'o quik'ij. Xquinetzelex cuma ri
principali' tak sacerdotes y cuma
ri aj tz'iba'. Y xquicamisex. Pero
pa rox k'ij xquic'astej pe, xcha' ri
Jesús.*
23 Y c'ac'ari' xubij chique quino-
jel: Wi c'o jun nrajo' yirutzekelbej,
man c'a tupokonaj ta nuk'axaj tijoj
pokonal. Xa can tubana' c'a achi'el
nuben jun ri benak chuxe' jun
cruz riche (rixin) chi nbecamisex.
Ma nuben ta chic ri nurayij ka
riya'. Wi c'o c'a jun nich'obo chi
nicowin nuben queri' k'ij k'ij, utz
chi nipe wuq'ui y quirutzekelbej†
c'a. 24 Ruma wi can nupokonaj
ri ruc'aslen re wawe' chuwech
re ruwach'ulef, xa ma xtril ta c'a
ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij
xtibe sek. Yac'a ri ma nupokonaj
ta ri ruc'aslen re wawe' choch'ulef,
astape' ta na can napon pa camic
wuma riyin, xa can xtril ruc'aslen
riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.
25 Ruma, ¿achique ta c'a nuc'om
pe chare ri winek wi nic'oje' ri
beyomel riche (rixin) ronojel ri
ruwach'ulef riq'ui y wi xa ma
nicolotej ta?‡ Xa ruyon c'a nuya' ri'
chupan ri camic riche (rixin) xtibe
k'ij xtibe sek. 26 Ruma wi jun winek
niq'uix yiruk'alajsaj riyin y niq'uix
nuk'alajsaj ri nuch'abel, queri'
chuka' xtinben riyin ri C'ajolaxel
ri xinalex chicojol, tek xquipe chic
jun bey, xquiq'uix nbij chi ri jun
winek ri' wuche (wixin) riyin,§ tek
xtik'alajin chi can yin Rey wi, y
chuka' junan chic nuk'ij nuc'ojlen
riq'ui ri Nata' y ye wachibilan pe
ri lok'olaj tak ángeles. 27 Y can
kitzij c'a re nbij chiwe chi yec'o
c'a nic'aj chiwe ri yec'o wawe' ri
ma xquecom ta na, xquecom pero
c'a ya tek quitz'eton chic* na ca ri
rajawaren ri Dios, xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xjalatej ruwachbel

28 Y achi'el xa c'o yan jun semana
k'axnek ca tek ri Jesús tich'o wi
chiquiwech ri winek, yac'ari' tek
Riya' xerucha' c'a ri Pedro, ri Juan y
ri Jacobo riche (rixin) chi yerachi-
bilaj el chi nibe pa ruwi' jun juyu'
chubanic orar.† 29 Y tek ri Jesús
ntajin c'a chare ri oración, xjalatej
c'a ri ruwachbel,‡ y can queri'
chuka' ri rutziak, can xjalatej ri
yetzu'un. Ri rutziak sibilaj rusakil
xuben y nitz'itz'an. 30 Y can yac'ari'

† **9:18** Mt. 16.13; Mr. 8.27. ‡ **9:19** Mt. 14.2. § **9:20** Mt. 16.16; Mr. 8.29; Jn. 1.41, 49; 4.29, 42; 6.69; 7.41; 11.27; 20.31; Hch. 8.37; 9.22; Ro. 10.9; 1 Jn. 4.14, 15; 5.5. * **9:22** Mt. 16.21; 17.22, 23; 20.17-19; Mr. 9.31; Lc. 18.31-33; 24.6, 7. † **9:23** Mt. 10.38; 16.24; Mr. 8.34; Lc. 14.27. ‡ **9:25** Mt. 16.26; Mr. 8.36. § **9:26** Mt. 10.33; Mr. 8.38; 2 Ti. 2.12. * **9:27** Mt. 16.28; Mr. 9.1. † **9:28** Mt. 17.1. ‡ **9:29** Ex. 34.29-35.

tek xquichop tzij ye ca'i' achi'a' riq'ui ri Jesús. Y ri ye ca'i' achi'a' ri' ya ri Moisés y ri Elías§ ri ye rusamajel ri Dios ri xec'oje' ojer ca.
31 Riye' xusutij c'a ri' jun lok'olaj sakil chiquij, y yetzijon c'a chrij ri camic ri xtiban chare ri Jesús pa Jerusalem. 32 Y ri Pedro y ri ye rachibil, sibilaj quiwaran* c'o, pero xquicoch' ma xewer ta, y rumari' xquitz'et c'a ri lok'olaj sakil riche (rixin) ri Jesús, y xequitz'et chuka' ri ye ca'i' achi'a' ri yec'o riq'ui ri Jesús. 33 Y tek ri ca'i' achi'a' ri' niquiya' c'a ca ri Jesús riche (rixin) chi yebe, yac'ari' tek ri Pedro xubij chare ri Jesús: Tijonel, xa utz kabanon chi yojc'o wawe'. Tikabana' oxi' tak ca'aj, jun awuche (awixin) riyit, jun riche (rixin) ri Moisés y queri' chuka' jun riche (rixin) ri Elías, xcha' chare. Ri Pedro quec'ari' xubij apo y ma retaman ta achique ruma tek xch'o apo. Xa ch'obon, ma ch'obon ri xerubila' apo.

34 Y c'a nich'o na c'a ri Pedro, tek c'o jun sutz' ri xka pe pa quiwi' y xerucuch. Y ri ye rudiscípulos xquixibij qui' tek xquina' chi yec'o chic chupan ri sutz' ri'. 35 Y yac'ari' tek c'o jun ch'abel xquic'axaj chupan ri sutz' ri', y xubij: Yare' ri Nuc'ajol y can sibilaj nwajo'. Can ya c'a Riya' tiwac'axaj,† xcha' ri ch'abel ri'.

36 Y yac'a tek quic'axan chic ri jun ch'abel ri', yac'ari' tek xquitz'et chi ri Jesús xa ruyon chic c'o ca. Y ri discípulos ri', q'uiy c'a k'ij ri majun achoj chare xquibij wi ri xquitz'et ri chiri' pa ruwi' ri juyu'.‡

Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun c'ajol ri c'o jun itzel espíritu riq'ui

37 Y pa ruca'n k'ij, tek ri Jesús ye rachibilan ri ye oxi' rudiscípulos xka pe pa ruwi' ri juyu', can ye sibilaj c'a ye q'uiy ri winek ri xec'ulu apo riche (rixin). 38 Y jun achi ri c'o chiquicojol ri winek, riq'ui ruchuk'a' xch'o apo chare ri Jesús y xubij: Tijonel, riyin xaxu (xaxe wi) jun§ walc'ual c'o. Nc'utuj c'a jun utzil chawe chi tatzu' juba', 39 ruma chi c'o jun itzel espíritu nichapo. Y tek nuchop, nuben c'a chare chi nurek ruchi', nuben chare chi nibarbot (nibaybot)* ri ruch'acul, y nuben chuka' chare chi niwoko pa ruchi'. Ri itzel espíritu ri' can nik'ax ruwi' nuben chare ri nuc'ajol, y c'arunaj nuya' ca tek nuchop. 40 Rumari' xinc'utuj yan jun utzil chique re adiscípulos chi tiquelesaj el re jun itzel espíritu re' riq'ui ri nuc'ajol, pero xa ma ye cowinek ta chi niquelesaj, xcha' chare ri Jesús.

41 Y ri Jesús yac'ari' tek xubij chique: Riyix winek ri yixc'o chuwech re ruwach'ulef, majun chiwe ri cukul ta ruc'u'x riq'ui ri Dios. Chi'iwonojel xa yix sachnek.† ¿Riyix nich'ob chi riyin can ronojel k'ij xquic'oje' iwuq'ui, y man c'a xquitane' ta chi yixincoch'? Tac'ama' pe ri ac'ajol wawe', xcha' ri Jesús.

42 Y tek ri c'ajol xapon apo riq'ui ri Jesús, ri itzel espíritu riq'ui ruchuk'a' xuyicaj y xuch'akij pan ulef. Ri Jesús xchapon c'a chare ri itzel espíritu, riche (rixin) chi tel el riq'ui ri c'ajol ri'. Y ri Jesús can xuc'achojsaj wi c'a el y xujech el chare ri rutata'. 43 Y quinojel c'a ri winek xquimey tek xk'alajin ri nimalaj ruchuk'a' ri Dios.

Tek ri Jesús xubij chic jun bey chi xticamisex

Y tek quinojel c'a ri winek yetajin niquimey c'a rij ronojel ri yerubanala' ri Jesús, Riya' xubij

§ **9:30** 2 R. 2.11. * **9:32** Dn. 8.18; 10.9. † **9:35** Ex. 23.21; Dt. 18.15-18; Mt. 3.17; Hch. 3.22; He. 2.3; 12.25; 2 P. 1.16, 17. ‡ **9:36** Mt. 17.9. § **9:38** Mr. 9.17; Lc. 7.12. * **9:39** Mr. 1.26. † **9:41** Dt. 32.5; Sal. 78.8.

chique ri rudiscípulos: 44 Can tiwac'axaj c'a jabel re tzij re', y man c'a timestaj ta: Riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, can xquijach wi pa quik'a' ri winek, xcha'.

45 Y ri tzij ri' ma xk'ax ta‡ chiquiwech ri discípulos, ruma ma ya'on ta k'ij chique chi nik'ax chiquiwech, y riye' niquixibij c'a qui' niquic'utuj chare ri Jesús chi achique ri xubij chique.

Tek ri Jesús xubij achique ri c'o más ruk'ij

46 Y ri rudiscípulos ri Jesús xquich'ojila' chiquiwech chi achique chique riye' ri más nim ruk'ij.§ 47 Yac'a ri Jesús can retaman c'a achique yetajin chuch'obic pa tak ánima ri rudiscípulos. Rumari' Riya' xberuc'ama' pe jun ti ac'al, y xupaba' riq'ui. 48 Y xubij chique ri rudiscípulos: Xabachique ri nuc'ul jun ac'al pa nubi' riyin,* jun ri achi'el re', ma xu (xe) ta wi xtuc'ul ri ac'al, xa can xquiruc'ul chuka' riyin. Y ri xtic'ulu c'a wuche (wixin) riyin, can xtuc'ul c'a chuka' ri yin takayon pe.† Ruma chi ri can nuch'utinirisaj ri' chicojol riyix, yari' ri más nim ruk'ij,‡ xcha' ri Jesús.

Ri ma yojquetzelaj ta, can kachibil c'a ki' quiq'ui

49 Y xpe c'a ri Juan xubij chare ri Jesús: Tijonel, riyoj katz'eton c'a jun achi ri pan abi' riyit yerelesala' itzel tak espíritu. Pero ruma xa ma kachibil ta, xkak'il ca,§ xcha' chare ri Jesús.

50 Y ri Jesús xubij c'a chare ri Juan: Ma tik'il ta chic. Ruma ri ma yojquetzelaj ta, can ye kachibil wi c'a ri'.*

Tek ri Jesús xchapon chique ri Jacobo y ri Juan

51 Y tek xa noka yan c'a ri k'ij riche (rixin) chi ri Jesús xtitzolin chila' chicaj,† Riya' can xuch'ob c'a pa ránima chi xuchop el ri rubey riche (rixin) chi nibe pa tinamit Jerusalem. 52 Y yec'o chuka' ri xerutek el nabey riche (rixin) chi xebe pa jun aldea ri c'o pa rucuenta ri Samaria, xebe chucanoxic jun jay ri acuchi (achique) xtibe'uxlan wi ri Jesús y ri ye rachibilan el. 53 Pero ri winek aj chiri' ma xcajo' ta xquic'ul ri Jesús,‡ ruma chi ri winek ri' xquinabej chi xa pa Jerusalem ruchapon wi el bey. 54 Tek ri discípulos Jacobo y Juan xquinabej chi ma nic'ul ta ri Jesús cuma ri winek, xquibij chare ri Jesús: Ajaf, ¿nawajo' chi nikac'utuj chi tika pe k'ak'§ chila' chicaj, riche (rixin) chi yeruq'uis re winek re'? Achi'el xuben ri Elías, ri jun achi ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, xecha'.

55 Y ri Jesús xerutzu' y xchapon chique. Y xubij c'a chique: Riyix ni ma iwetaman ta chi ri Espíritu ri c'o iwuq'ui riche (rixin) chi ye'iwajo' quinojel. 56 Ruma chi riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, ma xipe ta wawe' chuwech re ruwach'ulef chiquicamisaxic winek, riyin xa xipe chiquicolic,* xcha'. Y ri Jesús y ri rudiscípulos xebe pa jun chic aldea.

Oxi' achi'a' ri xebin chi niquitzekelbej ri Jesús

57 Y tek riye' quichapon chic c'a el bey, c'o c'a jun achi ri xbec'ulun pe, y xubij chare ri Jesús: Ajaf, riyin nwajo' c'a yatintzekelbej xabacuchi (xabachique) yabe wi,† xcha' chare.

‡ **9:45** Mr. 9.32; Lc. 2.50; 18.34; Jn. 12.16; 14.5; 2 Co. 3.14. § **9:46** Mt. 18.1; Mr. 9.34. * **9:48** Mt. 18.5; Mr. 9.37. † **9:48** Mt. 10.40; Jn. 12.44; 13.20; 1 Ts. 4.8. ‡ **9:48** Mt. 23.11, 12. § **9:49** Nm. 11.28; Mr. 9.38. * **9:50** Mr. 9.39-41. † **9:51** 2 R. 2.1; Mr. 16.19; Jn. 6.62; Hch. 1.2. ‡ **9:53** Jn. 4.4, 9. § **9:54** 2 R. 1.10, 12; Ap. 13.13. * **9:56** Jn. 13.17; 12.47. † **9:57** Mt. 8.19.

58 Yac'a ri Jesús xubij chare ri
achi: Ri xwan, can c'o wi jul
ri acuchi (achique) yec'oje' wi; y
queri' chuka' ri aj xic' tak chicop
ri yebe pa cak'ik', can c'o chuka'
quisoc. Yac'a riyin ri C'ajolaxel
ri xinalex chicojol, can majun wa-
choch ri acuchi (achique) yinuxlan
wi juba', xcha' chare ri achi ri'.
59 Y ri Jesús xubij c'a chare jun
chic achi: Quinatzekelbej. Yac'a
ri achi ri' xubij: Ajaf, riyin can
nwajo' wi yatintzekelbej. Xa yac'a
chi taya' na k'ij chuwe chi nmuk na
el ri nata', c'ac'ari' tek xcatintzekel-
bej‡ chic, xcha'.
60 Yac'a ri Jesús xubij chare ri
achi ri': Xa taya' c'a ca chi ri
caminaki' quemuk na cuma ri ye
caminek chupan ri quimac. Yac'a
riyit jet, jatzijoj achique rubanic ri
rajawaren ri Dios.
61 Y c'o chic c'a jun ri xbin chare
ri Jesús: Ajaf, riyin nwajo' yat-
intzekelbej. Pero nabey, taya' c'a
k'ij chuwe riche (rixin) chi yibech'o
na ca chique ri nte' nata' y chique ri
ye wach'alal,§ xcha'.
62 Yac'a ri Jesús xubij chare ri
achi ri': Tek jun achi nisamej pa
juyu' riq'ui ri arado, ma utz ta chi
nitzu'un ca chrij.* Queri' c'a chuka'
ri winek ri niniman riche (rixin)
ri Dios, ma utz ta chi nitzu'un ca
chrij. Ruma wi queri' nuben, ma
ruc'amon ta chi nisamej chupan ri
samaj riche (rixin) ri rajawaren ri
Dios, xcha' ri Jesús.

10

*Tek xetak ri setenta achi'a'
chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios*

1 Y tek banatajnek chic c'a rono-
jel ri', ri Ajaf Jesús xerucha' c'a
nic'aj chic achi'a' riche (rixin) chi
yesamej riq'ui; y can ye setenta c'a
achi'a' ri xerucha', riche (rixin) chi
xerutek el chi ye caca'.* Xerutek
ri pa tak tinamit y pa tak nic'aj
chic lugar ri acuchi (achique) c'o
chi xtapon wi Riya'. 2 Y ri Jesús xu-
bij c'a chique ri achi'a' ri xerucha':
Can kitzij wi chi ri samaj riche
(rixin) chi nitzijox ri ruch'abel ri
Dios, sibilaj nim;† yec'a ri yetzi-
jon ri ch'abel ri' xa ma ye q'uiy ta
oc. Rumari' can tic'utuj c'a chare
ri Rajaf ri samaj, chi querutaka'
pe q'uiy samajela'‡ chiquicojol ri
winek ri rajawaxic chi niquic'axaj
ri ruch'abel. 3 Y wacami quixbiyin
c'a. Y riyix iwetaman chi xa
yix achi'el tak carne'l§ ri yixbeka
chiquicojol ri winek ri ye achi'el
utiwa' (coyotes). 4 Y man c'a tic'uaj*
ta yabel irajil, ni man c'a tic'uaj ta
ya'l, y man c'a tic'uaj ta chuka' jun
chic c'ulaj ixajab. Ni ma quixpa'e'
ta pa tak bey riche (rixin) chi
ye'iyala' ca rutzil tak quiwech ri
winek. Xa jic (choj) quixbiyin† c'a
acuchi (achique) c'o chi yixapon
wi. 5 Y tek yixapon c'a pa jun jay, ri
nabey c'o chi niben, ya ri ye'iyala'
rutzil quiwech‡ ri winek. Y nibij
c'a chique: Ya ta c'a ri uxlanibel
c'u'x riche (rixin) ri Dios ri xtic'oje'
iwuq'ui chupan re jay re', quixcha'
chique. 6 Y wi chiri' chupan ri jay
ri', c'o jun winek riq'ui quicoten
xquixruc'ul, ri uxlanibel c'u'x riche
(rixin) ri Dios xtic'oje' ca riq'ui.
Yac'a ri winek ri xa ma xquixruc'ul
ta, ri uxlanibel c'u'x ma xtic'oje' ta
ca riq'ui, xa xtitzolin pe iwuq'ui
riyix. 7 Riyix can quixc'oje' c'a
ka chupan ri jay ri yixapon wi
ri jabel ic'ulic niquiben, titija' y
tikumu' ri xtiquisipaj chiwe. Ruma
ri samajel can ruc'amon wi chi ni-
toj§ ruma ri samaj ri nuben. Y
man c'a tijalala' ta ri jay ri acuchi
(achique) yixc'oje' wi. Xa can

‡ **9:59** Mt. 8.21. § **9:61** 1 R. 19.20. * **9:62** He. 6.4. * **10:1** Mr. 6.7. † **10:2** Jn. 4.35. ‡ **10:2** Mt. 9.37, 38; 2 Ts. 3.1. § **10:3** Mt. 10.16. * **10:4** Mt. 10.9, 10; Mr. 6.8; Lc. 9.3. † **10:4** 2 R. 4.29. ‡ **10:5** Mt. 10.12. § **10:7** Mt. 10.10; 1 Co. 9.4.

acuchi (achique) yixapon wi nabey mul, chiri' quixc'oje' wi ka. 8 Y queri' chuka' tibana' tek yixapon xabachique tinamit y jabel ic'ulic niban. Can titija' c'a ronojel ri nisipex chiwe. 9 Que'ic'achojsaj c'a chuka' ri yawa'i' ri yec'o chiri', y tibij c'a chique: Xa nakaj chic c'a c'o wi ri rajawaren ri Dios* iwuq'ui. 10 Yac'a tek yixapon pa jun tinamit ri xa ma utz ta ic'ulic niban, quixel c'a el ri pa tak bey riche (rixin) ri tinamit y tibij c'a chique ri winek: 11 Ri pokolaj riche (rixin) re tinamit re' ri c'o el chikaken, nikatotaj (nikaquiraj)† ca chiwech, riche (rixin) chi queri' tiwetamaj chi ma utz ta ri xiben chi ma xojic'ul ta. Y tiwetamaj ca chuka' chi ri rajawaren ri Dios xa nakaj chic c'o wi iwuq'ui, quixcha' chique. 12 Y ri Jesús xubij chuka' el chique: Tek xtapon ri k'ij tek ri Dios xtuk'et tzij, ri winek quiche (quixin) ri tinamit ri ma xtiquic'ul ta ri ruch'abel ri Dios ri nibij riyix chique, más c'a xtik'ax ruwi' ri ruc'ayewal ri xtika pa quiwi' riye', que chuwech ri tinamit Sodoma.‡

Tek ri Jesús xubij chi juyi' oc quiwech ri tinamit ri ma xtitzolin ta pe quic'u'x

13 Rumari' juyi' oc iwech riyix ri yixc'o pa tinamit Corazín, y juyi' oc chuka' iwech riyix ri yixc'o pa tinamit Betsaida, ruma sibilaj q'uiy milagros xeban chiwech y ma xinimaj ta ri ruch'abel ri Dios. Ruma xa ta ya ri pa tinamit Tiro y pa tinamit Sidón ri xeban ta wi ri milagros ri', ri winek aj chiri' xtzolin yan ta pe quic'u'x riq'ui ri Dios, y quicusalon ta chic quitziak riche (rixin) bis, y quiyalon ta chic chaj chiquij, riche (rixin) chi queri' nik'alajin chi yebison ruma sibilaj q'uiy quimac ri ye quibanalon.§ 14 Yac'a tek xtapon ri k'ij tek xtik'at tzij pa ruwi' re ruwach'ulef, yix c'a riyix ri yixc'o pa Corazín y ri yixc'o pa Betsaida ri más xtik'ax ruwi' ri ruc'ayewal ri xtika pan iwi', que chiquiwech ri aj Tiro y ri aj Sidón. 15 Y riyix ri yixc'o pa tinamit Capernaum can nich'ob chi yixbe chila' chicaj* riq'ui ri Dios y xtinimirisex ik'ij. Pero xa ma que ta ri'. Xa xtikasex ik'ij,† ruma xa c'a chupan ri lugar riche (rixin) ri tijoj pokonal xquixbeka wi.

16 Y achique c'a winek ri xquixruc'ul jabel riche (rixin) chi nrac'axaj ri ruch'abel ri Dios, can yin c'a chuka' riyin ri yiruc'ul. Y achique c'a chuka' ri xquixetzelan ruma ri ruch'abel ri Dios, can yin c'a chuka' riyin ri yiretzelaj. Y ri netzelan wuche (wixin) riyin, can ya chuka' ri Dios‡ ri yin takayon pe ri nretzelaj, xcha' c'a el ri Jesús chique ri setenta achi'a' ri xerucha'.

Tek xetzolin pe ri setenta achi'a' ri xetak chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios

17 Y tek xetzolin c'a pe ri setenta achi'a' ri' chare ri samaj ri bin el chique y xe'oka riq'ui ri Jesús, sibilaj yequicot, y xquibij c'a chare: Ajaf, ri itzel tak espíritu can xeniman chuka' chake tek pan abi' riyit xojch'o wi chique.

18 Y ri Jesús xubij chique: Ja' (je), can kitzij wi ri nibij. Ruma riyin can xintz'et chi ri Satanás xuna' yan chi xch'acatej, ruma can achi'el nuben ri k'ak' riche (rixin) ri coklajay chicaj, queri' xuben riya' tek xtzak pe.§ 19 Riyin can nya'on k'atbel tzij chiwe riche (rixin) chi ye'ipalbej cumatz* y alacrán (k'asna'j) y riche (rixin) chuka' chi yixch'acon chrij ri ruchuk'a' ri itzel winek, y majun achique ta

* **10:9** Lc. 9.2. † **10:11** Mt. 10.14. ‡ **10:12** Mt. 10.15. § **10:13** Ez. 3.6; Jon. 3.5; Mt. 11.21. * **10:15** Gn. 11.4. † **10:15** Ez. 26.19, 20; Mt. 11.23. ‡ **10:16** Jn. 5.23; 1 Ts. 4.8. § **10:18** Jn. 12.31. * **10:19** Mr. 16.18.

ri xtic'ulwachij. 20 Yac'a riyix ma quixquicot ta xaxu (xaxe wi) ruma chi ri itzel tak espíritu yixquinimaj. Más quixquicot pa tak iwánima ruma can tz'ibatal† ri ibi' chila' chicaj riq'ui ri Dios.

Ri Jesús ri C'ajolaxel can nuya' wi c'a ruk'ij ri Tata'ixel

21 Y can yac'a hora ri', ri Jesús xquicot ránima ruma ri Lok'olaj Espíritu. Y xubij: Nya' ak'ij Nata' Dios, riyit ri can yit Rajaf ri caj y re ruwach'ulef, ruma ma xak'alajsaj ta ri lok'olaj ach'abel chiquiwech ri winek ri can niquina' chi sibilaj q'uiy quina'oj y q'uiy quetaman. Y xa chiquiwech ri winek ri ma q'uiy ta quetaman ri xa ye achi'el tak ac'ala', xa chiquiwech riye' xak'alajsaj wi‡ re lok'olaj ach'abel re'. Can que wi c'a ri' Nata' Dios, ruma chi queri' ri araybel riyit, xcha' ri Jesús pa ru'oración.

22 Y c'ac'ari' tek Riya' xubij: Ri Nata' Dios can ronojel cosas rujachon§ pa nuk'a'. Y majun chic c'a etamayon ta yin achique riyin, xaxu (xaxe) wi ri Nata' ri etamayon. Y majun chuka' etamayon ta achique ri' ri Nata', xaxu (xaxe) wi riyin ri Ruc'ajol ri etamayon, y ri winek ri achoj chare xtinwajo' xtink'alajsaj wi riyin, xtretamaj achique c'a ri' ri Nata'.

23 Yac'ari' tek ri Jesús xerutzu' ri rudiscípulos y xaxu (xaxe wi) chique riye' xubij wi: Jabel ruwa'ik'ij* riyix, ruma re yixtajin chutz'etic riq'ui ri runak' tak iwech. Y chuka' can jabel ruwaquik'ij ri nic'aj chic winek ri yetz'eto ronojel re'. 24 Y can nbij c'a chiwe, chi ye q'uiy chique ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios y ri reyes ri xec'oje' ojer ca, sibilaj xcajo' chi xquitz'et† ta ri nitz'et riyix wacami, y xa ma xquitz'et ta el. Can sibilaj chuka' xcajo' chi xquic'axaj ta ri niwac'axaj riyix re wacami, y xa ma xquic'axaj ta el, xcha' ri Jesús.

Jun c'ambel tzij chrij jun utzilaj achi aj Samaria

25 Y c'o c'a jun achi ri nik'axan ri nubij ri ley chiquiwech ri winek ri xbeyacatej pe y xbech'o riq'ui ri Jesús, y ruma chi nrajo' nutojtobej ri Jesús, xubij c'a chare: Tijonel, ¿achique ri rajawaxic chi nben riyin riche (rixin) chi ntoc ta wuche (wixin) ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek?‡ xcha'.

26 Ri Jesús xubij chare: ¿Achique c'a ri nubij chupan ri ley ri xuya' ri Dios chare ri Moisés? ¿Y achique nik'ax chawech riyit?

27 Y ri achi ri nik'axan ri nubij ri ley xubij chare ri Jesús: Ri ley nubij chi tawajo' ri Dios ri Awajaf.§ Tawajo' riq'ui ronojel awánima. Tawajo' chupan ronojel ri ac'aslen, riq'ui ronojel awuchuk'a', y riq'ui chuka' ri anojibal. Y can achi'el nawajo' ka awi' riyit, can queri' chuka' que'awajo'* ri awuc' awach'alal.

28 Y yac'ari' tek ri Jesús xubij chare ri achi ri nik'axan ri nubij ri ley: Can kitzij wi ri xabij. Wacami c'a, wi xtaben ronojel re', xtoc c'a awuche (awixin) ri c'aslen† riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek, xcha' ri Jesús chare.

29 Yac'a ri achi ri' ri nik'axan ri nubij ri ley can xrajo' chi nitz'etetej chi achi'el xa majun rumac.‡ Rumari' xuc'utuj c'a chare ri Jesús: ¿Achique c'a ri' ri wuc' wach'alal ri ruc'amon chi yenwajo' ri achi'el nwajo' ka wi' riyin? xcha'.

30 Y ri Jesús can yac'ari' xutzijoj jun c'ambel tzij chare ri achi

† **10:20** Ex. 32.32; Sal. 69.28. ‡ **10:21** Mt. 11.25; 1 Co. 1.19, 26; Col. 2.8. § **10:22** Mt. 28.18; Jn. 3.35; 13.3. * **10:23** Mt. 13.16. † **10:24** 1 P. 1.10. ‡ **10:25** Mt. 19.16; Mr. 10.17; Lc. 18.18. § **10:27** Dt. 6.5. * **10:27** Lv. 19.18. † **10:28** Lv. 18.5; Neh. 9.29; Ez. 20.11; Ro. 10.5. ‡ **10:29** Lc. 16.15.

ri nik'axan ri nubij ri ley: C'o c'a jun achi ri elenak pe ri pa tinamit Jerusalem y xulan ka riche (rixin) chi nibe ka c'a pa tinamit Jericó. Pero ri achi ri' xebe'el pe alek'oma' chrij pa bey, y ri alek'oma' ri' ronojel xquelesaj el chare. Hasta ri rutziak ri rucusan ri achi xquelesaj el chrij. Y sibilaj xquisoc ca ruma sibilaj xquich'ey ca. Ri achi ri' xpune' c'a ca ri chiri' pa bey y xa juba' ma nicom. 31 Y c'o c'a jun sacerdote ri petenak chuka' chupan ri bey ri'. Y tek ri sacerdote ri' xutz'et chi punul ri achi ri chiri' pa bey, xu (xe wi) xutzu' ca y xa choj xk'ax el.§ 32 Y queri' chuka' jun achi levita, ri yeto'o quiche (quixin) ri sacerdotes ri pa rachoch ri Dios, petenak chuka' chupan ri bey ri'. Y tek ri levita ri' xapon chupan ri lugar ri', xutz'et chuka' chi ri achi punul pa bey, y can achi'el xuben ri sacerdote can queri' chuka' xuben riya'. Xu (xe wi) xutzu' ca, y xa choj xk'ax el. 33 Pero c'o c'a jun achi aj Samaria ri petenak chuka' chupan ri bey ri', y c'o c'a chi nik'ax riq'ui ri achi punul ca pa bey, ri achi ri ch'ayon ca cuma alek'oma'. Y tek ri aj Samaria xutz'et ri achi punul pa bey, sibilaj c'a xujoyowaj ruwech ruma ri ruc'ulwachin* ca. 34 Rumari' ri aj Samaria ri' xjel apo riq'ui ri achi punul pa bey, xutz'et achique rubanon. Y xerak'omala' ruwech ri rusocotajic ri achi riq'ui aceite olivo y riq'ui vino, xerupisla' c'a chuka' ri socotajic riq'ui tziek. Y c'o ruquiej ruc'amom pe ri achi aj Samaria, chrij ri' xuya' wi el ri achi socotajnek y xuc'uaj c'a pa jun posada. Y xuchajij c'a ri jun ak'a' ri'. 35 Pa ruca'n k'ij tek ri aj Samaria nuchop yan chic el ri rubey, riya' xrelesaj ca'i' puek ri nibix denario chare y xuya' ca chare ri rajaf ri posada, y xubij chare: Tawilij y tawak'omaj re jun achi re'. Y tek xquitzolin pe, xtintoj c'a chawe ri nic'aj chic ri xtasech chrij. 36 Rumac'ari', chawech riyit, ¿achique c'a chique ri ye oxi' achi'a' ri can achi'el nrajo' ka ri' riya', can queri' chuka' xrajo' ri achi ri xka pa quik'a' alek'oma'? xcha' ri Jesús chare ri achi ri nik'axan ri nubij ri ley.

37 Y ri achi ri nik'axan ri nubij ri ley xubij: Ya ri achi ri xjoyowan ruwech, xcha'. Y ri Jesús xubij c'a chare ri achi ri nik'axan ri nubij ri ley: Wacami cabiyin c'a y tabana'† achi'el xuben ri achi aj Samaria, xcha' chare.

Tek ri Jesús xapon chiquitz'etic ri Marta y ri María

38 Y ri Jesús xuchop chic c'a rubey y xapon pa jun aldea. Y chiri' chupan ri aldea ri' c'o c'a jun ixok ri Marta‡ rubi', y riya' xuc'ul apo ri Jesús pa rachoch. 39 Ri ixok c'a ri' c'o c'a jun rach'alal María rubi'. Y ri María ri' xtz'uye' c'a chraken ka ri Jesús, riche (rixin) chi queri' nrac'axaj§ ri ruch'abel ri Dios ri nutzijoj ri Jesús. 40 Yac'a ri Marta xa ma que ta ri' xuben. Riya' xa ch'ujernek* c'a chubanic ri rusamaj. Rumac'ari' ri Marta xapon riq'ui ri Jesús y xubij chare: Ajaf, ¿chak utz chawe chi ri María nuyon riyin yin ruya'on ca chuwech re samaj? Tabij c'a juba' chare chi quiruto', xcha'.

41 Pero ri Ajaf Jesús xubij chare: Marta, Marta, riyit q'uiy ri nach'ob, y sachnek ac'u'x ruma q'uiy ri c'o chi naben. 42 Pero xaxu (xaxe wi) c'a jun ri más rajawaxic y más utz, y yac'ari' ri xucha' ri María. Y ri xucha' riya', majun xtelesan ta chare.

§ **10:31** Sal. 38.11; 69.20; Pr. 21.13; Stg. 2.13; 1 Jn. 3.16. * **10:33** Pr. 27.10. † **10:37** Lc. 6.31; Jn. 13.15; Ro. 12.20; 1 P. 2.21; 1 Jn. 3.16, 18; 4.10, 11. ‡ **10:38** Jn. 11.1. § **10:39** Dt. 33.3. * **10:40** 1 Co. 7.32.

11

Ri Jesús nuc'ut rubanic ri oración

1 Y jun bey c'a, ri Jesús c'o pa
jun lugar, y nuben c'a orar. Y
tek tanel chic ka, jun c'a chique
ri rudiscípulos xubij chare: Ajaf,
kojatijoj riche (rixin) chi nikaben
orar, achi'el ri Juan ri Bautista
xerutijoj ri rudiscípulos riche
(rixin) chi niquiben orar.* 2 Y can
yac'ari' tek ri Jesús xubij chique ri
rudiscípulos: Tek xtiben c'a orar,
tibana' c'a jun oración achi'el re':
Katata' Dios yitc'o chila' chicaj,
xtibanatej ta c'a chi quinojel ta ri
winek niquiya' ta ak'ij,† y man ta
xtiquixolk'otij ri lok'olaj abi'. Y
xtipe yan ta c'a ri awajawaren.
Y can ya ta c'a ri nawajo' riyit
ri xtibanatej wawe' chuwech re
ruwach'ulef, achi'el nibanatej
chila' chicaj awuq'ui riyit. 3 Y taya'
c'a chuka' ri kaway ri nic'atzin
chake ronojel k'ij. 4 Y xtacuy ta
c'a ronojel ri kamac ri yekaben‡
chawech, can achi'el yekacuy§
ri winek ri c'o pokon niquiben
chake. Y man c'a taya' ta k'ij chi ri
itzel nuben ta chake chi yojtzak*
pa mac. Xa can kojacolo'† c'a
chuwech, xcha' ri Jesús.

5 Y ri Jesús xubij c'a chuka'
chique ri rudiscípulos: Wi jun
chiwe riyix napon pa nic'aj ak'a'
riq'ui jun ramigo ri can retaman
ruwech jabel, y nubij ta c'a chare:
Tabana' jun utzil naya' ta oxi'
caxlan wey chuwe, y xa c'a xtinya'
na ruq'uexel chawe. 6 Ruma c'o jun
wamigo ri juc'an chic petenak wi
y xoka wuq'ui, y riyin majun c'o
wuq'ui riche (rixin) chi nya' apo
chare riche (rixin) chi nutij. Ru-
mac'ari' tabana' jun utzil chuwe,
xcacha' apo chare. 7 Y ri winek ri
achoj chare nac'utuj wi apo, can
c'a pa ruwarabel c'a xtich'o wi pe
chawe y xtubij c'a: Tabana' jun
utzil ma yinanek ta, ruma chi ri
ruchi' jay xa xintz'apij yan ca y ri
ac'ala' xa wuq'ui riyin ye warnek
wi. Rumari' ma utz ta yiyacatej el
riche (rixin) chi nbenya' ca chawe
ri nawajo'. 8 Y ri Jesús xubij c'a
chique ri rudiscípulos: Can kitzij
wi nbij chiwe, chi ri winek ri achoj
chare nic'utux wi apo, xtibeyacatej
pe, pero ma ruma ta chi can ya
ri ramigo ri nic'utun apo chare.
Ma que ta ri', xa ruma chi ma
nitane' ta chuc'utuxic, rumari'
xtibeyacatej pe y nberuya' pe
ronojel ri nic'atzin chare, riche
(rixin) chi titane' apo chuc'utuxic.‡

9 Y riyin nbij c'a chiwe riyix,
can tic'utuj c'a ri nic'atzin chiwe
y ri Dios can xtuya' wi pe
chiwe. Ticanoj ri niwajo' y
xtiwil. Quixsiq'uin (quixoyon)
apo chuchi' jay y xtojak chiwech.§
10 Ruma wi riyix can riq'ui ronojel
iwánima nic'utuj chare ri Dios,
Riya' can xtuya' wi pe chiwe. Wi
riyix can nicanoj, can xtiwil wi.
Y wi riyix yixsiq'uin (yixoyon)
apo chuchi' jay, can xtojak wi c'a
chiwech.

11 ¿La c'o ta cami jun tata'aj ri
nuya'* jun abej pa ruk'a' ri ralc'ual,
tek ri ac'al xa jun caxlan wey ri
nuc'utuj chare? ¿O la nuya' ta cami
jun itzel cumatz pa ruk'a', tek ri
ac'al xa jun car ri nrajo'? 12 ¿O la
nuya' ta c'a jun alacrán (k'asna'j) pa
ruk'a', tek ri ac'al xa jun sakmolo'
ri nuc'utuj chare? 13 Riyix majun
bey niben ta queri'. Y astape' ta chi
ma can ta utz ri ina'oj, pero riyix
ya ri utz tak cosas ri niya' chique
ri iwalc'ual. C'a ta c'a ri Itata' ri
c'o chila' chicaj chi man ta xtuya'

* **11:1** Sal. 10.17; 19.14; Ro. 8.26, 27; 2 Co. 3.5; Stg. 4.2, 3; Jud. 20. † **11:2** 2 Cr. 20.6; Is. 11.9; 63.16; Dn. 7.14; Mt. 5.16. ‡ **11:4** Mt. 6.12; Ef. 4.32; Stg. 2.13. § **11:4** Mt. 6.14, 15. * **11:4** Lc. 22.46; 1 Co. 10.13; Stg. 1.13. † **11:4** Ap. 3.10. ‡ **11:8** Lc. 18.1. § **11:9** 1 Jn. 5.14, 15. * **11:11** Mt. 7.9. † **11:13** Is. 44.3; Mt. 7.11; Jn. 4.10.

pe chiwe ri nic'utuj chare. Riya' can nuya' wi c'a ri Lok'olaj Espíritu† chique ri can niquic'utuj, xcha' ri Jesús.

Tek ma junan ta quiwech niquiben ri winek ri yec'o pa jun jay

14 Y c'o c'a jun k'ij ri Jesús ntajin nrelesaj jun itzel espíritu riq'ui jun achi. Ri itzel espíritu ri' rubanon c'a mem chare ri achi. Y xbanatej c'a chi tek ri Jesús xubij c'a chare ri itzel espíritu chi tel el riq'ui ri achi ri', ri itzel espíritu can xel c'a el, y yac'ari' tek ri achi mem‡ xch'o. Y ri winek ri xetz'eto, can xquimey c'a ri xquitz'et. 15 Pero yec'o c'a chuka' chique ri winek ri xebin: Ri Jesús c'o ri Beelzebú riq'ui; ri cajawalul ri itzel tak espíritu. Y ya ri Beelzebú ri niya'o uchuk'a' chare riche (rixin) chi queri' nicowin yerelesaj§ ri itzel tak espíritu.

16 Y yec'o c'a nic'aj chic winek, ri xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi niquitojtobej ri Jesús, xquibij c'a chare chi tubana' c'a chi c'o jun retal* nibanatej chuwech ri caj.

17 Yac'a ri Jesús retaman† c'a ri niquich'obola' ri achi'a' ri', rumari' xubij chique: Wi ri winek riche (rixin) jun ruwach'ulef wi xa ma junan ta quiwech niquiben, nipe ch'a'oj chiquicojol. Y ri' ma utz ta, ruma nuben chare ri quiruwach'ulef chi ma xtiyaloj ta. Y queri' chuka' ri winek pa jun jay, wi xa ma junan ta quiwech niquiben, xa xtiquitaluj el qui'.‡ 18 Y queri' c'a chuka' ri Satanás, wi xa nuben ka ch'a'oj chrij riya' mismo, y ca'i' c'a nuben, chanin nitzak y niq'uis ka ruk'ij. Rumari' xa ma kitzij ta ri nibij riyix, chi riyin xa ya ri uchuk'a' riche (rixin) ri Beelzebú ri ncusaj riche (rixin) chi yenwelesaj ri itzel tak espíritu. 19 Ruma wi xa ya ri uchuk'a' riche (rixin) ri Beelzebú ri ncusaj riche (rixin) chi yenwelesaj ri itzel tak espíritu, ¿achique c'a nich'ob riyix chiquij ri ye tzekelbey iwuche (iwixin)? ¿La ya cami ruchuk'a' ri Beelzebú ri niquicusaj chuka' riye' riche (rixin) chi yequelesaj ri itzel tak espíritu? Ma que ta ri'. Rumari' can yec'a ri ye tzekelbey iwuche (iwixin) ri xquebin chiwe chi xa ma kitzij ta ri nibij riyix. 20 Y wi ya ri Dios ri yayon pe uchuk'a' chuwe riche (rixin) chi yenwelesaj ri itzel tak espíritu, ntel chi tzij chi xoka yan ri rajawaren ri Dios iwuq'ui riyix.

21 Tek c'o jun achi ri can c'o ruchuk'a',§ y c'o ronojel ruwech camisabel riq'ui, ri achi ri' can jabel wi nuchajij* ri rachoch, y majun ri xtelesan ta chare ronojel ri cosas ri yec'o pa rachoch. 22 Yac'a tek noc'ulun chic c'a jun achi ri más k'axnek ruchuk'a'† que chuwech riya', nich'acatej ruma ri achi ri' y nelesex chare ronojel ri camisabel ri nucusaj ri can rucukuban ruc'u'x riq'ui. Y ri achi ri más c'o ruchuk'a', ronojel c'a ri cosas ri xerelesaj el nujachala' chique ri rachibil.

23 Y rumac'ari', achique c'a ri ma ruya'on ta ránima wuq'ui, xa can yiretzelaj wi c'a ri'. Y achique ri ma nito'o ta wuche (wixin), xa yari' ri niyojo ronojel ri yenben riyin.‡

Tek jun itzel espíritu nitzolin chic ri acuchi (achique) elenak wi el

24 Y tek jun itzel espíritu ntel el pa ránima jun winek, nucanoj uxlanen pa chaki'j tak lugar. Y tek nuna' chi majun uxlanen nril,§ nuch'ob ka: Quitzolin na chic pa ránima ri winek ri acuchi (achique) xinel wi pe, nicha' c'a. 25 Y tek ri

‡ **11:14** Mt. 9.32; 12.22. § **11:15** Mt. 9.34; 12.24. * **11:16** Mt. 12.38; 16.1. † **11:17** Jn. 2.25; Ap. 2.23. ‡ **11:17** Mt. 12.25; Mr. 3.24. § **11:21** Mt. 12.29; Mr. 3.27; Ef. 6.12. * **11:21** 1 P. 5.8. † **11:22** Is. 53.12; Col. 2.15; He. 7.24, 25. ‡ **11:23** Mt. 12.30. § **11:24** Mt. 12.43.

itzel espíritu ri' nitzolin chic apo pa ránima ri winek, nril c'a ri ránima ri winek ri' achi'el jun jay ri majun c'o ta chupan, meson y wikon jabel.
26 Y c'ac'ari' tek ri itzel espíritu ri' yeberuc'ama' pe ye wuku' chic itzel tak espíritu ri más chi na ye itzel, y quinojel c'a ri' ye'oc pa ránima ri winek. Y ri winek achoj riq'ui yec'oje' wi ri itzel tak espíritu ri', más lawalo'* nuben ri ruc'aslen que chuwech ri rubanon pa nabey mul.

Ri Jesús nubij achique ri más jabel ruwaquik'ij

27 Y tek ri Jesús ntajin c'a chubixic re tzij re' chiquiwech ri sibilaj ye q'uiy winek ri quimolon qui' riq'ui, yac'ari' tek c'o c'a jun ixok chiri' chiquicojol xurek pe ruchi', y xubij c'a: Jabel ruwaruk'ij† ri te'ej ri xalan awuche (awixin) chuwech re ruwach'ulef y xaq'uiytisan riq'ui tz'umaj, xcha' ri ixok chare ri Jesús.

28 Yac'a ri Jesús xubij: Más jabel ruwaquik'ij ri ye'ac'axan y niquiben‡ ronojel ri nubij ri ruch'abel ri Dios, xcha' ri Jesús.

Ri winek ri ma niquinimaj ta ri Dios nicajo' chi niban jun milagro chiquiwech

29 Y tek can ye sibilaj q'uiy c'a ri winek ri yetajin niquimol apo qui' chrij ri Jesús, xpe Riya' xubij c'a chique ri winek ri': Ri winek ri yec'o re tiempo re' sibilaj ye itzel y ma niquinimaj ta ri nbij chique. Rumari' tek nicajo' chi riyin nben jun milagro chiquiwech riche (rixin) chi yinquinimaj. Pero ma ya ta c'a ri nicajo' riye' ri xtibanatej. Xa can xu (xe) wi c'a ri xbanatej riq'ui ri profeta Jonás, ri jun achi ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, xaxu (xaxe wi) c'a ri' ri retal§ ri xtibanatej. 30 Ri xuc'ulwachij ri Jonás xuc'ut chiquiwech ri winek ri xec'oje' ojer ca chupan ri tinamit Nínive, chi can ya ri Dios takayon pe riche (rixin). Y queri' chuka' riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, ri xtinc'ulwachij riyin xtucusex riche (rixin) jun retal* chiquiwech ri winek ri yec'o wacami. 31 Y tek xtapon c'a ri k'ij riche (rixin) chi xtik'at tzij pa quiwi' ri winek ri yec'o re tiempo re', xtic'astej c'a pe ri jun reina ri xc'oje' ojer ca, ri xk'ato tzij pa ruwi' ri ruwach'ulef ri c'o pa sur y xtubij c'a chi ma utz ta xquiben ri winek ri yec'o re tiempo re'. Ruma tek xc'ase' ri jun reina ri', sibilaj nej xbiyin wi riche (rixin) chi xorac'axaj† ri runa'oj ri jun rey riche (rixin) re Israel, ri xubini'aj Salomón. Y wacami yinc'o riyin ri más nim nuk'ij‡ que chuwech ri rey Salomón ri xc'oje' ojer ca, y xa ma yinquinimaj ta ri winek, xcha' ri Jesús. 32 Y tek xtapon c'a ri k'ij riche (rixin) chi xtik'at tzij pa quiwi' ri winek ri yec'o re tiempo re', xquec'astej c'a pe ri winek aj Nínive y xtiquibij c'a chi ma utz ta xquiben ri winek ri yec'o re tiempo re'. Ruma ri winek ri xec'oje' pa tinamit Nínive ri ojer ca, can xu (xe) wi c'a xquic'axaj ri ruch'abel ri Dios ri xutzijoj ri Jonás chique, can yac'ari' tek xtzolin pe quic'u'x§ riq'ui ri Dios. Y wacami yinc'o riyin ri más nim nuk'ij que chuwech ri Jonás, y xa ma yinquinimaj ta ri winek, xcha' ri Jesús.

Ri runak' tak awech yec'atzin achi'el nic'atzin jun k'ak' riche (rixin) sakil

33 Y majun winek ri nutzij ta jun k'ak' y c'ac'ari' nuya' ta acuchi (achique) ri ma nik'alajin ta pe, o

* **11:26** Jn. 5.14; He. 6.4-6; 10.26; 2 P. 2.20. † **11:27** Lc. 1.28, 48. ‡ **11:28** Mt. 7.21; 12.50; Lc. 8.21; Stg. 1.25. § **11:29** Mt. 12.38, 39. * **11:30** Jon. 1.17; 2.10. † **11:31** 1 R. 10.1. ‡ **11:31** Is. 9.6; Ro. 9.5; Fil. 2.10; Tit. 2.13. § **11:32** Jon. 3.5.

nuya' ta chuxe' jun almul. Ri winek
ri nutzij jun k'ak', can c'o ruc'ojlibel
ri acuchi (achique) nuya'* wi riche
(rixin) chi queri' niquitz'et quibey
ri ye'oc apo pa jay. 34 Y ri runak'
tak awech can yec'atzin c'a chawe,
achi'el nic'atzin jun k'ak' riche
(rixin) sakil. Ruma chi ri runak'
tak awech wi ye utz, riyit yitc'o
pa jun sakil.† Yac'a wi ri runak'
tak awech ma ye utz ta, riyit yitc'o
pa jun k'eku'm. 35 Rumac'ari'
tachajij ri ac'aslen, riche (rixin)
chi queri' ri sakil ri ruya'on ri
Dios pan awánima ma tijalatej ta,
riche (rixin) chi man xa tibec'ulun
pe chi xa pa k'eku'm chic yitc'o
wi. 36 Ruma wi can yitc'o pa jun
sakil, y wi can majun c'a retal ri
k'eku'm awuq'ui, can yacowin wi
c'a yatzu'un jabel achi'el tek tzijon
jun k'ak' riche (rixin) sakil.

Tek ri Jesús xuk'alajsaj ri achique chi mac yetajin chubanic ri fariseos y ri yek'axan ri nubij ri ley

37 Y tek ri Jesús xtane' c'a ka riche
(rixin) chi nitzijon chiquiwech ri
winek, c'o c'a jun chique ri achi'a'
fariseos xubij chare ri Jesús chi
tubana' jun utzil nibe ta juba' ri
pa rachoch, riche (rixin) chi nutij
jun ruway. Y ri Jesús can xbe na
wi. Riya' xapon, y xbetz'uye' ri pa
mesa.
38 Y ri achi fariseo, can achique
na xuna' tek xutz'et chi ri Jesús
xtz'uye' apo pa mesa y ma xuch'ej
ta ruk'a' achi'el rubanic ri niquiben
riye'.‡ 39 Y ri Ajaf Jesús xutz'et
ri nuch'ob ri fariseo ri xsiq'uin
(xoyon) riche (rixin), y rumari' xu-
bij chare: Riyix fariseos xa yix
achi'el lek ri jabel ch'ajch'oj rij y
ri rupan xa tz'il. Riyix can nic'ut
c'a chiquiwech ri winek chi utz ri
ye'ibanala', yac'a ri pa tak iwánima
xa ma que ta ri', ruma xa nojnek
riq'ui alek', y nojnek riq'ui etzelal.§
40 Riyix xa yix nacanek. ¿Can ma
iwetaman ta c'a chi ri xbano re
kach'acul, xuben chuka' ri kánima?
41 Rumari' ri rajawaxic chi niben
riche (rixin) chi nik'alajin chi wi
kitzij chi ch'ajch'oj ri iwánima, ya ri
ticusaj ri c'o iwuq'ui riche (rixin)
chi ye'ito'* ri winek ri nic'atzin
quito'ic. Y wi queri' niben, can
xtik'alajin c'a chi yix ch'ajch'oj.

42 ¡Juyi' oc iwech riyix fariseos!
Tek riyix niya' ri idiezmo can niya'
wi ri k'ayis ri jubul ruxla' ri menta
rubi', ri róra (ruda) y nic'aj qui-
wech ichaj. Pero yac'a ri ruchojmi-
lal ri c'aslen, xa ma niben ta y ma
niwajo' ta ri Dios. Y ya ta c'a ri'
ri rajawaxic chi niben, y rajawaxic
chuka' chi ma niya' ta ca ruya'ic ri
idiezmo.†

43 ¡Juyi' oc iwech riyix fariseos!
ruma can ya oc ri nabey tak
ch'aquet ye'icanola' ri pa tak jay ri
kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios,
riche (rixin) chi queri' nibix chi
riyix can c'o ik'ij. Y can más chuka'
nika chiwech ri niya'ox (nya') ca
rutzil tak iwech‡ ri pa tak c'aybel.

44 ¡Juyi' oc iwech riyix aj tz'iba'
y chuka' riyix fariseos ri xa ca'i'
ipalej!§ ruma xa yix achi'el ri ulef
ri c'o pa quiwi' ri caminaki'. Tek
ri ulef ri' xa xq'uis yan ka y xa ma
can ta nik'alajin chic, ri winek choj
chic yek'ax el pa ruwi'. Can man
c'a quetaman ta chi xa pa ruwi' jun
caminek yek'ax wi el, xcha' ri Jesús.

45 Pero jun c'a chique ri achi'a' ri
nik'axan ri nubij ri ley xubij chare
ri Jesús: Tijonel, tek riyit nabij
queri', ma xu (xe) ta wi chique
ri fariseos nabij wi, xa can chake
chuka' riyoj nabij wi, xcha' chare.

* **11:33** Mt. 5.15; Mr. 4.21. † **11:34** Sal. 119.18; Mt. 6.22; Mr. 8.18; Hch. 26.18; Ef. 1.17, 18. ‡ **11:38** Mr. 7.3. § **11:39** Mt. 23.25; 2 Ti. 3.5; Tit. 1.15. * **11:41** Is. 58.7; Dn. 4.27; Lc. 12.33. † **11:42** Mal. 3.8-10; Mt. 23.23. ‡ **11:43** Mt. 23.6, 7; Mr. 12.38, 39. § **11:44** Sal. 5.9; Mt. 23.27; Hch. 23.3.

46 Y ri Jesús xubij c'a chare ri achi ri nik'axan ri nubij ri ley: ¡Juyi' oc chuka' iwech riyix! ruma nima'k tak ejka'n niyala' chiquikul ri winek ri can c'ayef (cuesta) quic'uaxic. Ri ejka'n ri' xaxu (xaxe) wi c'a chiquikul ri winek niya' wi, y riyix ni xa ta jun ti ruwi' ik'a' nisiloj riche (rixin) chi nic'uaj ta ri ejka'n ri nibij ri c'o chi niquic'uaj ri winek.*

47 ¡Juyi' oc iwech riyix ri yixk'axan ri nubij ri ley! ruma riyix nibanala' ruchojmil ri panteón† ri acuchi (achique) ye mukun wi ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, y riye' xa ye ri iwati't imama' ri xecamisan quiche (quixin). 48 Wacami nik'alajin c'a chi riyix can nika chiwech ri itzel ri xequibanala' ri iwati't imama'‡ ojer, ruma ye riye' ri xecamisan ri ruprofetas§ ri Dios, y riyix nibanala' ruchojmil ri quipanteón ri profetas ri'.

49 Y rumac'ari' ri Dios, ri can retaman ronojel, xubij: Xquentek c'a profetas ri xquek'alajsan* ri nuch'abel, y xquentek chuka' apóstoles† chiquicojol. Pero yec'o c'a ri xquentek ri xquecamisex, y yec'o ri xtiban chique chi niquik'axaj tijoj pokonal pa quik'a' ri winek, xcha'. 50 Rumari', xubij ri Jesús, pa quiwi' c'a re winek ri yec'o re tiempo re', pa quiwi' c'a riye' xtuya' wi ri Dios rutojbalil ri quicamic quinojel ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, quinojel ri ye camisan ri winakirsan wi pe re ruwach'ulef. 51 Xuchop pe riq'ui tek xcamisex ri Abel‡ y nbeq'uis c'a riq'ui tek xcamisex ri profeta Zacarías, ri xcamisex chunakajal ri altar ri c'o chuwarachoch ri Dios. Rumac'ari' nbij chiwe chi pa quiwi' re winek ri yec'o re tiempo re' xtuya' wi ri Dios rutojbalil ri quicamic quinojel ri profetas.

52 ¡Juyi' oc iwech riyix ri yixk'axan ri nubij ri ley! ruma chi riyix iwetaman achique rubaniquil riche (rixin) chi jun winek ntoc riche (rixin) ri Dios, yac'a riyix ma yix oconek ta riche (rixin) ri Dios y chuka' ye ik'aton§ ri winek ri nicajo' ye'oc riche (rixin) ri Dios.

53 Tek ri Jesús xubij ronojel re', ri aj tz'iba' y ri fariseos sibilaj xpe coyowal. Y rumac'ari' riye' ronojel c'a niquic'utuj apo chare ri Jesús xaxu (xaxe) wi riche (rixin) chi niquinek. 54 Ri aj tz'iba' y ri fariseos, can ma niquiya' ta ca juba' ri Jesús, c'o ta nicajo' riye' chi niquic'axaj chi Riya' c'o ta jun ch'abel ri ma ruc'amon ta ri nubij y nika ta pa quik'a',* riche (rixin) chi niquitzujuj (niquisujuj). Yac'a ri Jesús can ruyon c'a pa ruchojmil ri yerubij.

12

Ri fariseos ca'i' quipalej

1 Y ri winek xemolotej c'a apo. Pa mil winek ri xquimol apo qui'. Rumari' niquipalbej chic qui'. Y ri Jesús xuchop c'a tzij quiq'ui ri ye rudiscípulos nabey, y xubij c'a chique: Tichajij iwi'* chuwech ri ch'om (levadura) quiche (quixin) ri achi'a' fariseos. Ri ch'om (levadura) quiche (quixin) ri achi'a' fariseos ntel chi tzij chi xa ca'i' quipalej, xa ma niquiben ta ri niquic'ut. 2 Y ronojel ri ma k'alajsan ta, xtik'alajin pe. Y ronojel ri tz'apel ca rij, xtel† c'a pe chuwasakil. 3 Rumac'ari' riyix, ronojel ri tzij ri nitzijoj pa k'eku'm, ronojel ri' xtel rutzijoxic pa sakil.

* **11:46** Mt. 23.4. † **11:47** Mt. 23.29. ‡ **11:48** Hch. 7.51, 52; 1 Ts. 2.14, 15. § **11:48** Stg. 5.10. * **11:49** Mt. 23.34. † **11:49** 1 Co. 1.1, 2. ‡ **11:51** Gn. 4.8. § **11:52** Mt. 23.13. * **11:54** Mr. 12.13. * **12:1** Mt. 16.6, 12; Mr. 8.15; 1 Co. 5.7, 8. † **12:2** Ec. 12.14; Mt. 10.26; Mr. 4.22; Lc. 8.17; 1 Co. 4.5.

Y ronojel c'a ch'abel ri pan ekal ibin pa tak ixquin ri pa tak jay, xtetamex na cuma ri winek y xtiquirek quichi' chubixic c'a pa ruwi' tak jay.

Ri achoj chuwech ruc'amon chi nikaxibij wi ki'

4 Y riyix ri can yix wamigo nbij c'a chiwe: Ma tixibij ta iwi'‡ chiquiwech ri xaxu (xaxe wi) ri ch'aculaj ri yecowin niquicamisaj, y tek quicamisan chic ri ch'aculaj majun chic achique ta ri xquecowin xtiquiben. 5 Y nbij c'a chiwe achoj chuwech ri ruc'amon chi nixibij wi iwi': Tixibij iwi' chuwech ri jun ri can nicowin nucamisaj ri ch'aculaj y nicowin yixrutek pa k'ak'.§ Can chuwech c'a ri' tixibij wi iwi'.

6 Y riyix chuka' jabel iwetaman chi tek ye'ic'ayij wu'o' aj xic' tak chicop, xaxu (xaxe) wi ca'i' oxi' oc tak centavos cajel. Y ma riq'ui ta chi ri aj xic' tak chicop ri' xa ma q'uiy ta oc cajel, ri Dios majun bey yerumestaj ta ca.* 7 Y c'a ta c'a riyix. Ruma riyix hasta ri rusmal tak iwi' ajlan ronojel. Ri Dios can sibilaj yixrajo'. Riyix más c'o iwejkalen que chiquiwech ye q'uiy aj xic' tak chicop. Rumac'ari' ma tixibij ta iwi'.

Ri niniman riche (rixin) ri Jesucristo, ma tiq'uix ta nuk'alajsaj ri'

8 Chuka' nbij c'a chiwe, chi xabachique winek ri nuk'alajsaj ri' chi yin runiman riyin, queri' chuka' riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, xtink'alajsaj chiquiwech ri ru'ángeles ri Dios chi ri winek ri' wuche (wixin) chic riyin.† 9 Yac'a jun winek ri ma nuk'alajsaj ta ri' chiquiwech ri winek chi yin runiman riyin, queri' chuka' xtinben riyin, man c'a xtink'alajsaj ta chiquiwech ri ru'ángeles ri Dios, ruma ri winek ri' xa ma wuche (wixin) ta riyin.

10 Y xabachique c'a winek ri niyok'on chuwij riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, c'a nicuyutej na rumac. Yac'a ri niyok'on chrij ri Lok'olaj Espíritu, man c'a xticuyutej ta rumac.‡

11 Y tek yixuc'uex c'a chiquiwech ri principali' pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, y tek yixuc'uex chuka' chiquiwech ri aj k'atbel tak tzij, ma tich'ujirisaj ta iwi' chuch'obic achique chi ch'abel ri xtibij§ tek yixch'o chiquiwech. 12 Ruma tek c'o chi yixch'o apo, can ya ri Lok'olaj Espíritu ri xtiya'o* ri ch'abel chiwe ri rajawaxic chi xtibij apo, xcha' ri Jesús.

Ri c'ambel tzij chrij jun beyon y ri ruc'ayewal ri beyomel

13 Y chiri' chiquicojol ri sibilaj ye q'uiy winek ri quimolon apo qui', c'o c'a jun ri xch'o apo y xubij chare ri Jesús: Tijonel, tabana' jun utzil cach'o riq'ui ri wach'alal y tabij chare chi tuya' pe ri werencia ri rubanon ka riche (rixin) chare, xcha' chare ri Jesús.

14 Yac'a ri Jesús xubij chare ri achi: Riyin ma banon ta pe chuwe chi yin jun aj k'atbel tzij pan iwi' riyix y chuka' ma yin ta jun jachoy herencia chicojol.†

15 Y ri Jesús xch'o chic c'a chique ri winek y xubij: Can titzu' c'a ka iwi' jabel riche (rixin) chi nichajij ri ic'aslen, riche (rixin) chi ma tipe ta raynic pa tak iwánima chrij ronojel ruwech cosas.‡ Ruma astape' jun winek sibilaj q'uiy rubeyomal c'o, ma ya ta ri' ri xtiya'o ri ruc'aslen.

‡ **12:4** Is. 8.12, 13; 51.7, 8, 12, 13; Jer. 1.8; Mt. 10.28; Fil. 1.28; 1 P. 3.14. § **12:5** Sal. 9.17; Mt. 10.28; 25.41, 46; 2 P. 2.4; Ap. 1.18. * **12:6** Mt. 10.29. † **12:8** Mt. 10.32; Ro. 10.9, 10; 2 Ti. 2.12; 1 Jn. 2.23; Ap. 2.13. ‡ **12:10** Mt. 12.31, 32; Mr. 3.28, 29. § **12:11** Mt. 10.19; Mr. 13.11; Lc. 21.14. * **12:12** Ex. 4.12. † **12:14** Jn. 18.36. ‡ **12:15** Pr. 28.16; 1 Ti. 6.7; He. 13.5.

16 Y can yac'ari' tek ri Jesús
xuchop rubixic jun c'ambel tzij,
y xubij: C'o c'a jun achi beyon,
ri sibilaj ulef c'o riq'ui. Y jun
bey c'a, q'uiy cosecha ri xumol.
17 Rumac'ari' ri beyon ri' xuch'ob
ka pa ránima: ¿Achique ta jun nben
riche (rixin) chi queri' nyec ronojel
ri nucosecha? Ruma majun chic
nya' wi re nic'aj chic, xcha'. 18 Y
tek xch'obotej chuwech, xubij:
Más utz quenwulaj na el re cocoj
tak nuc'ujay, y yenben chic nic'aj
más ye nima'k. Y chupan ri
nuc'ujay ri' xquenyacala' wi ri c'o
wuq'ui y ronojel ri nucosecha.
19 Y xtinbij c'a chare ri wánima:
Wánima, wacami sibilaj q'uiy
abeyomal ri ayacon, y q'uiy juna'
ma xtatij ta wayjal. Caquicot c'a,
catuxlan, cawa' y catuc'ya', xcha'
ri beyon chare ri ránima.§ 20 Pero
ri Dios xubij chare ri beyon ri':
Nacanic chi achi, chupan re ak'a'
re' xtinsiq'uij (xtinwoyoj) el ri
awánima, y ronojel ri abeyomal ri
ayacon, ¿achoj riche (rixin) cami
xtoc wi ca?* 21 Quec'ari' ri winek
ri nimolo beyomel riche (rixin)
re ruwach'ulef, y xa man c'o ta
ri beyomel riche (rixin) ri Dios
riq'ui.†

Tek ri Jesús xubij chi ma tikach'ujirisaj ta ki' chupan ri kac'aslen

22 Y ri Jesús xubij c'a chique ri
rudiscípulos: Nbij c'a chiwe, chi
ma tich'ujirisaj ta iwi' chupan ri
ic'aslen, chi acuchi (achique) xtipe
wi ri iway y chi acuchi (achique)
xtipe wi ri itziak.‡ 23 Ruma chi
ri kitzij c'aslen, más rejkalen
que chuwech ri iway iwuc'ya'
y ri ich'acul chuka' can más
rejkalen que chuwech ri itziak.
24 Que'itz'eta' na pe' ri ko'ch.§
Ri aj xic' tak chicop ri' majun
quitico'n niquiben ta, y majun
cosecha niquelesaj, ni majun
riche (rixin) quiwaybal quiyacon,
majun chuka' quic'ujay. Pero ma
riq'ui wi ri', riye' yewa', ruma chi
ri Dios can nuya' wi quiway. ¿C'a
ta c'a riyix man ta xtuya' iway ri
Dios? tek riyix más iwejkalen que
chiquiwech ri aj xic' tak chicop.
Rumac'ari' ma más ta c'a tich'ob
ri'. 25 ¿La c'o ta cami c'a jun chiwe
riyix ri nicowin chi niq'uiy chic
nic'aj vara ri rupalen, ruma can
nuch'ujirisaj ri'? Majun. 26 Y wi xa
jun samaj ri xa ti co'ol oc achi'el
ri' ma yixcowin ta niben, ¿achique
c'a ruma tek can nich'ujirisaj iwi'
riche (rixin) chi niwil nic'aj chic
chique ri yec'atzin chiwe?

27 Que'itzu' na pe' ri cotz'i'j ri
lirio quibi'. Que'itzu' na pe' tek
yeq'uiy. Riye' ma yesamej ta, ni ma
yebatz'in ta, riye' majun quitziak
niquiben, pero ma riq'ui wi ri'
jabel oc yetzu'un. Y c'o c'a jun
rey riche (rixin) re ruwach'ulef
Israel ri xc'oje' ojer ca, ri xubini'aj
Salomón. Riya' ruyon jabel tak
tziek ri xerucusaj, pero majun
bey xucusaj ta jun rutziak ri can
achi'el jun cotz'i'j. 28 Y wi ri Dios
queri' yeruwik ri k'ayis, ri wacami
c'o pa juyu' y chua'k xa niya'
pa k'ak', ¿c'a ta c'a riyix winek
chi man ta xtuya' itziak ri Dios?
Rumari', ¿achique c'a ruma tek
xa ma nicukuba' ta ic'u'x riq'ui?
29 Rumari' riyix ma tich'ujirisaj ta
iwi' chupan ri ic'aslen chi acuchi
(achique) nipe wi ri iway iwuc'ya'.
30 Ruma chi quinojel ri winek
queri' niquiben. Yac'a riyix c'o jun
Itata' ri can retaman chi ronojel
ri' nic'atzin chiwe.* 31 Rumari' ri
más rajawaxic chi niben riyix ya ri
ticanoj ri rajawaren ri Dios. Y wi

§ **12:19** Job 20.22; 27.8; Sal. 52.7; Pr. 27.1; Ec. 11.9; Dn. 4.30, 31; 1 Ts. 5.3; Stg. 4.14, 16. * **12:20** Sal. 39.6. † **12:21** Mt. 6.20; 1 Ti. 6.18, 19; Stg. 2.5. ‡ **12:22** Mt. 6.25; Fil. 4.6. § **12:24** Job 38.41; Sal. 147.9. * **12:30** 2 Cr. 16.9. † **12:31** Mt. 6.33; Ro. 8.31.

queri' xtiben, ri Dios can xtuya' c'a pe ronojel ri nic'atzin chiwe.†

Ri beyomel riche (rixin) ri chila' chicaj

32 Ma tixibij ta iwi' riyix ri yixtzekelben wuche (wixin), ruma astape' xa yix juba' oc, ri Tata'ixel can nrajo' wi c'a chi yixbec'oje' pa rajawaren. 33 Tic'ayila' c'a ri c'o iwuq'ui y tiyala' chique ri winek ri nic'atzin quito'ic. Wi queri' niben, xtic'oje' jun iyaconobal chila' chicaj ri majun bey xtijar ta,‡ y xtic'oje' ibeyomal chupan, beyomel ri majun bey xtiq'uis ta, ni majun alek'om xtelek'an ta,§ ni ma nichicopir ta chuka'. 34 Ruma chi acuchi (achique) c'o wi ri ibeyomal,* chiri' chuka' nic'oje' wi ri iwánima.

Rajawaxic chi nikoyobej apo ri k'ij tek xtipe ri Jesucristo

35 Tichajij c'a ri ic'aslen, y can ma tichuptej ta ri icantil.† 36 Tibana' c'a achi'el niquiben ri mozos pa jun jay. Ri mozos coyoben ajan (jampe') nitzolin pe ri quipatrón ri benak pa jun c'ulanen, riche (rixin) chi queri' tek noka y nisiq'uin (noyon) apo, can yac'ari' niquijek pe ruchi' ri jay chuwech. 37 Y can jabel c'a ruwaquik'ij ri mozos ri ye q'ues tek noka ri quipatrón. Y kas kitzij nbij chiwe, chi ri quipatrón xtuchojmirisaj c'a ri' y yerutz'uyuba' c'a ri rumozos pa mesa. Y yerunimaj yerilij apo jabel ruma sibilaj niquicot chi c'a coyoben na apo ri hora ri'.‡ 38 Y wi ri quipatrón ri mozos ri' noka pa nic'aj ak'a' o ya tek xa niseker yan pe, ri mozos ri' can jabel ruwaquik'ij ruma c'a ye q'ues na chiroyobexic ri quipatrón ri hora ri'. 39 Y riyix iwetaman, chi xa ta ri rajaf jun jay nretamaj ajan (jampe') napon ri alek'om§ pa rachoch, ri rajaf ri jun jay ri' nic'ase' ta riche (rixin) chi nuchajij ri rachoch, y man ta nuya' k'ij chare ri alek'om chi nelek' el pa rachoch. 40 Rumac'ari' riyix nic'atzin chi can quiniwoyobej apo,* ruma riq'ui juba' ri hora tek xa ma yin ta riyin ri yinich'ob, yari' tek xquipe riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, xcha' ri Jesús.

Tikabana' achi'el nuben jun utzilaj mozo, y ma tikaben ta achi'el nuben jun itzel mozo

41 Yac'ari' tek ri Pedro xubij chare ri Jesús: Ajaf, ¿tek riyit xatzijoj re c'ambel tzij re', la xaxu (xaxe) wi chake riyoj ri yoj adiscípulos, o xabij chuka' chique quinojel ri winek?

42 Y ri Ajaf xubij: Ri mayordomo ri choj y c'o runa'oj, yac'ari' ri nicha'ox (ncha') ca ruma ri rupatrón,† riche (rixin) chi nicanaj ca pa quiwi' quinojel ri yec'o pa rachoch ri rupatrón, riche (rixin) chi nuya' quiway y ronojel ri nic'atzin chique tek napon ri hora. 43 Can jabel c'a ruwaruk'ij ri mozo ri', ruma ntajin chubanic ri samaj tek no'ilitej ruma ri rupatrón. 44 Can kitzij c'a nbij chiwe chi ri patrón can xtuya'‡ wi c'a ronojel ri rubeyomal pa ruk'a' ri mozo riche (rixin) chi nuchajij. 45 Pero ri mozo ri' wi xa nuch'ob ka pa ránima: Ri nupatrón ri' xa c'a ma jane noka ta na, nicha'; y nuchop c'a quich'ayic ri nic'aj chic mozos chi achi'a' y chi ixoki', y can xu (xe) wi wa'in y tijoj ya' nuben quiq'ui ri k'abarela', 46 ya c'a ri k'ij y ri hora tek majun nuch'ob

‡ **12:33** Mt. 19.21. § **12:33** Mt. 6.20. * **12:34** Mt. 6.21. † **12:35** Mt. 25.1, 8. ‡ **12:37** Mt. 24.46; 25.21-23; 2 Ti. 4.7, 8; 1 P. 5.1-4; 2 P. 3.14. § **12:39** 1 Ts. 5.2; Ap. 16.15. * **12:40** Mt. 25.13; Mr. 13.33; Ro. 13.11-14; 2 P. 3.14. † **12:42** Mt. 24.45, 46; 25.21; Lc. 19.15-19. ‡ **12:44** Ap. 3.21. § **12:46** Mt. 24.51.

chi noka ri rupatrón, yac'ari' tek noka. Ri rupatrón can xtuc'ajsaj§ wi ruwech ri mozo ri' y xtuya' quiq'ui ri nic'aj chic ri ma yeniman ta tzij.

47 Ri mozo ri retaman* achique ri nrajo' ri rupatrón, pero xa ma xuchojmij ta ri' riche (rixin) chi nuben ri samaj, ni ma nuben ta ri nrajo' ri rupatrón, ri mozo c'a ri' sibilaj c'a xtich'ay.† 48 Yac'a ri mozo ri xa ma retaman ta‡ achique ri nrajo' ri rupatrón, astape' c'o ri ma utz ta yerubanala' apo, y astape' ri mozo ri' can ruc'amon chi nich'ay ta más, pero xa ma que ta ri' xtiban chare. Riya' ma xtik'ax ta ruwi' ri ch'ayquil ri xtiban chare. Ruma ri can q'uiy c'a ya'on ca chare, chuka' can q'uiy c'a ri xtich'ojix chare, y chuka' ri can q'uiy ri jachon ca pa ruk'a', can q'uiy c'a chuka' ri xtic'utux chare, xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xubij chi ruma Riya' tek nipe oyowal chiquicojol ri winek

49 Riyin can chuyaquic c'a k'ak' chicojol re xipe chuwech re ruwach'ulef. Y riyin nwajo' chi ri k'ak' ri' nic'at ta chic. 50 Pero nabey nic'atzin c'a chi nk'axaj na tijoj pokonal, y can nik'axo ri wánima ruma ri woyoben apo, y sibilaj nrayij chi k'axnek ta chic ca ri jun c'ayewalej§ bautismo ri'. 51 ¿Riyix nich'ob chi riyin xipe riche (rixin) chi nya' uxlanibel c'u'x chuwech re ruwach'ulef? Ma que ta ri'. Wuma riyin yec'o ri xa xtiquitaluj qui'.* 52 Rumari' re xtibe apo, wi pa jun jay yec'o ye wu'o' winek, ye oxi' xa xqueyacatej c'a chiquij ri ye ca'i', o ya ri ye ca'i' ri xqueyacatej† chiquij ri ye oxi'. Y can xtiquitaluj qui'. 53 Ri tata'aj ma xtika ta c'a chuwech ri nubij ri ruc'ajol. Ni ri c'ajolaxel ma xtika ta chuwech ri nubij ri tata'aj. Ni ri te'ej ma xtika ta chuwech ri nubij ri ruxok'al (ruxok-al) chare. Y can queri' c'a chuka' ri k'opoj ma xtika ta chuwech ri nubij ri rute' chare. Y can quec'ari' ri alite' ma xtiquic'uaj ta qui' riq'ui ri ralibatz, ruma ma junan ta niquich'ob, y can ni ta c'a ri alibetz xtiquic'uaj qui' riq'ui ri ralite'.‡

Ri Jesús xubij chi c'o retal tek ni-jalatej ri tiempo

54 Y ri Jesús xubij c'a chuka' chique ri winek: Riyix iwetaman§ achique nitzu'un ri sutz' ri nic'amo pe job. Y tek nitz'et c'a ri sutz' ri', chanin nibij chi nipe job. Y can nipe wi. 55 Y tek nipe ri cak'ik' quere' pa sur, ya c'a retal ri' iya'on chi nuchop ruk'ijul ri sak'ij.* Y can nuchop wi c'a ri sak'ij. 56 Riyix xa ca'i' c'a ipalej, ruma jabel iweta-man nitzu' achique nuben ruwech ri caj y jabel chuka' iwetaman achique ri nipe xaxu (xaxe wi) riq'ui nitzu' achique rubanon re ruwach'ulef. ¿Achique c'a ruma tek can ma niwetamaj ta chuka' achique tiempo† re yojc'o wi wa-cami?

Tatojo' c'a ri ac'as chanin, riche (rixin) chi ma yatuc'uex ta chuwech ri aj k'atbel tzij

57 ¿Y achique ruma tek ma nich'obotej ta ka iwuma riyix mismo achique ri ruc'amon chi niben y achique ri ma ruc'amon ta? 58 Tek c'o jun chiwe riyix ri nitzujux (nisujux) pa k'atbel tzij, tutija' ruk'ij riche (rixin) chi nuchojmirisaj ri' riq'ui ri ruc'ulel tek xa c'ac'ari' quichapon el bey pa k'atbel tzij. Ruma wi ma nuchojmirisaj‡ ta ri' riq'ui

* **12:47** Nm. 15.30; Jn. 9.41; 15.22; Hch. 17.30; Stg. 4.17. † **12:47** Dt. 25.2. ‡ **12:48** Lv. 5.17; 1 Ti. 1.13. § **12:50** Mt. 20.22; Mr. 10.38. * **12:51** Mt. 10.34. † **12:52** Mi. 7.6; Mt. 10.35; Jn. 7.43; 10.19. ‡ **12:53** Mi. 7.6. § **12:54** Mt. 16.2. * **12:55** Job 37.17. † **12:56** Mt. 16.3; Lc. 19.42-44; Ga. 4.4. ‡ **12:58** Sal. 32.6; Pr. 25.8; Is. 55.6; Mt. 5.25.

ri nitzujun (nisujun) chrij, can xtuc'uex c'a chuwech ri aj k'atbel tzij, y ri aj k'atbel tzij ri' nujech el pa ruk'a' ri aj ch'ame'y, y ri aj ch'ame'y nuc'uaj el, y nberutz'apij ca pa cárcel. 59 Y can kitzij nbij, chi ri winek ri ntoc pa cárcel ruma ruc'as, ma xtel ta pe chiri' c'a ya tek rutojon chic ca ri ruq'uisbel centavo ri nibix chare ri c'o chi nutoj.

13

Nic'atzin chi nitzolin pe kac'u'x riq'ui ri Dios

1 Y yec'a k'ij ri' tek yec'o ca'i' oxi' winek ri xe'apon riq'ui ri Jesús, y riye' xquichop c'a niquitzijoj apo chare ri Jesús ri xuben ri Pilato chique nic'aj achi'a' ri ye aj Galilea, tek ri achi'a' ri' yec'o c'a pa rachoch ri Dios, y ye quic'ualon apo chicop riche (rixin) chi yequicamisaj chi yequitzuj (yequisuj) chuwech ri Dios. Y yac'a tek yetajin chutzujic (chusujic) ri chicop chuwech ri Dios, yac'ari' tek ri aj k'atbel tzij ri Pilato rubi' xutek quicamisaxic ri achi'a' ri'. Rumari' ri quiquiq'uel c'a ri chicop y ri quiquiq'uel ri achi'a', xuxol ri'.

2 Yac'a ri Jesús xubij chique: ¿Riyix nich'ob chi ri achi'a' aj Galilea ri', queri' xquic'ulwachij ruma más c'o quimac* que chiquiwech ri nic'aj chic aj Galilea? 3 Ma que ta ri'. Yac'a riyix, wi ma xtitzolin ta pe ic'u'x riq'ui ri Dios, xa can xtitz'ila' chuka' iwi' chi'iwonojel riyix achi'el riye'. 4 ¿O riyix nich'ob chuka' chi ri ye wakxaklajuj ri xecom acuchi (achique) c'o wi ri atinibel ri Siloé† rubi', tek xtzak ri torre chiquij, chi más c'o quimac que chiquiwech quinojel ri nic'aj chic winek ri yec'o chiri' pa tinamit Jerusalem? 5 Ma que ta ri'. Nbij c'a chiwe: Wi riyix ma xtitzolin ta pe ic'u'x riq'ui ri Dios,‡ xa can xtitz'ila' chuka' iwi' chi'iwonojel riyix achi'el riye'.

Ri c'ambel tzij chrij juwi' che' ri higo rubi' ri majun ruwech

6 Y ri Jesús xuchop c'a rubixic jun c'ambel tzij chiquiwech, y xubij: C'o c'a jun achi ruticon juwi' che' ri higo§ rubi' pa rulef, y xapon chuxe' ri che' chutz'etic wi c'o ruwech. Y ri juwi' che' ri' xa majun ti ruwech c'o ta. 7 Rumari' ri rajaf ri ulef xubij chare ri achi ri samajiy rulef: Oxi' yan c'a juna' re' noncanoj ruwech re che' re', y majun bey wilon ta jun ti ruwech. Rumac'ari' más utz tachoyo' el. ¿Achique nic'atzin wi chi xaxu (xaxe wi) nuq'uis ruchuk'a' re ulef? 8 Yac'a ri samajiy riche (rixin) ri ulef xubij chare ri rajaf: Taya' na chic ca re juna' re'.* Nc'ot na ri ulef chuxe' y nya' na abono chuxe'. 9 Wi nuya' c'a ruwech, utz. Y wi mani, tachoyo' c'a el, xcha' ri samajiy riche (rixin) ri ulef. Queri' ri c'ambel tzij ri xutzijoj ri Jesús.

Pa jun uxlanibel k'ij ri Jesús xuc'achojsaj c'a jun ixok luculic rij

10 Y pa jun uxlanibel k'ij, ri Jesús yerutijoj c'a ri winek riq'ui ri ruch'abel ri Dios, pa jun jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. 11 Y chiquicojol ri winek ri quimolon qui' ri chiri', c'o c'a jun ixok ri c'o chic wakxaklajuj juna' ruchapon pe yabil. Ri ixok c'a ri' luculic rij, y can ma nicowin ta nipa'e' choj. Ri ixok ri' ruc'ulwachin c'a queri' ruma jun itzel espíritu. 12 Pero tek ri Jesús xutz'et apo ri ixok ri', xusiq'uij (xroyoj) apo y xubij chare: Re wacami yac'are' xacolotej chuwech ri ayabil.†

13 Y xuya' c'a ruk'a'‡ pa ruwi' ri ixok. Y ri ixok can yac'ari'

* **13:2** Job 22.5-16; Jn. 9.2; Hch. 28.4. † **13:4** Neh. 3.15. ‡ **13:5** Ez. 18.30. § **13:6** Mt. 21.19. * **13:8** Ex. 32.11; Jl. 2.17; He. 7.25. † **13:12** Sal. 107.20; Mt. 8.16. ‡ **13:13** Mr. 16.18; Hch. 9.17.

xchojmir, xpa'e' jabel. Y ri ixok can yac'ari' xuya' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios.§ 14 Yac'a ri achi ri principal chiri' chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, sibilaj itzel xuna' chare ri Jesús ruma xuc'achojsaj ri ixok chupan ri uxlanibel k'ij. Rumari' ri achi principal xubij chique ri winek ri quimolon qui' chiri': Ronojel semana c'o waki' k'ij riche (rixin) chi yojsamej. Y chupan c'a ri k'ij ri', quixpe riq'ui ri Jesús riche (rixin) chi yixc'achojsex,* y ma ya ta chupan jun uxlanibel k'ij, xcha'.

15 Yac'a ri Ajaf Jesús can yac'ari' tek xubij chare: Riyit xa ca'i' apalej. ¿Chi'ijujunal riyix la ma ye'iquir ta c'a el juba' ri iwáquix, ri iquiej pa jun uxlanibel k'ij,† riche (rixin) chi yixbe chuya'ic quiya'? 16 C'a ta c'a re jun ixok re', ri can riy rumam ca ri Abraham.‡ Y re ixok re' c'o chic wakxaklajuj juna' kasan chi yabil ruma ri Satanás. ¿La ma ruc'amon ta cami chi nic'achojsex chupan jun uxlanibel k'ij?

17 Tek ri Jesús rubin chic ka ri tzij ri', quinojel ri ye'etzelan riche (rixin) xeq'uix apo chuwech. Yac'a ri nic'aj chic winek sibilaj niquicot cánima,§ ruma ri Jesús ntajin chubanic nima'k tak samaj riche (rixin) ri Dios.

Ri c'ambel tzij chrij ri ija'tz riche (rixin) ri mostaza

18 Y ri Jesús xubij c'a: ¿Achique rubanic xtinbij chrij ri rajawaren ri Dios? ¿Y achoj riq'ui njunumaj wi?* 19 Riyin nbij c'a chi junan riq'ui ri ija'tz riche (rixin) ri mostaza ri nutic ka jun achi pa rulef. Tek niq'uiy, can achi'el jun ti alaj che' nuben. Rumari' ri aj xic' tak chicop ri yebe pa cak'ik', niquibanala' quisoc pa tak ruk'a'.

Ri c'ambel tzij chrij ri ch'om (levadura)

20 Y ri Jesús xubij c'a chuka': ¿Achoj riq'ui junan wi ri rajawaren ri Dios? 21 Xa can junan c'a riq'ui ri ch'om (levadura)† ri nberuc'ama' pe jun ixok y nuya' ca chupan oxi' pajbel harina, y nuch'omirisaj ronojel, xcha' ri Jesús.

Quixoc pa ruchi' jay ri xa co'ol ruwech

22 Y ri Jesús xuchop chic c'a el ri rubey‡ chi nibe pa tinamit Jerusalem. Pero nabey xbek'ax na pe pa tak tinamit y pa tak aldeas riche (rixin) chi nutzijoj ri ruch'abel ri Dios.§ 23 Y c'o c'a jun ri xc'utun chare ri Jesús, y xubij chare: Ajaf, ¿ye q'uiy cami ri xquecolotej? Yac'a ri Jesús xa chique c'a quinojel xch'o wi, y xubij: 24 Can titija' c'a ik'ij yixoc pa ruchi' jay ri xa co'ol ruwech.* Ruma sibilaj c'a ye q'uiy ri winek xticajo' xque'oc chupan ri ruchi' jay ri', pero ma xquecowin ta† xque'oc. 25 Ruma tek ri Ajaf xtiyacatej pe y xtorutz'apij‡ ca ruchi' ri jay, riyix ri ma jane yix oconek ta apo riq'ui, xquixsiq'uin (xquixoyon) c'a apo§ y xtibij: Ajaf, Ajaf, tajaka'* ri ruchi' jay chkawech riche (rixin) chi yojoc apo, xquixcha'. Pero Riya' xtubij pe chiwe: Ma wetaman ta acuchi (achique) quixpe wi.† 26 Y riyix xtibila' c'a apo chare: Yoj c'a riyoj ri xojwa' xojuc'ya' awuq'ui. Y ya ri pa tak c'aybel ri pa tak katinamit, chiri' xac'ut wi ri ruch'abel ri Dios.‡ 27 Yac'a Riya' xtubij pe chiwe: Xinbij yan chiwe chi

§ **13:13** Lc. 17.15. * **13:14** Jn. 5.15, 16; Ro. 10.2. † **13:15** Mt. 12.10; Mr. 3.2; Lc. 6.7; 14.3, 5; Jn. 7.21-24. ‡ **13:16** Lc. 19.9; Ro. 4.12-16. § **13:17** Lc. 18.43. * **13:18** Mt. 13.31; Mr. 4.30. † **13:21** Mt. 13.33. ‡ **13:22** Hch. 10.38. § **13:22** Mt. 9.35; Mr. 6.6. * **13:24** Mt. 7.13. † **13:24** Jn. 7.34; 8.21; 13.33; Ro. 9.31; 10.2, 3. ‡ **13:25** Mt. 25.10. § **13:25** Sal. 32.6; Is. 55.6. * **13:25** Mt. 25.11. † **13:25** Mt. 7.23. ‡ **13:26** Tit. 1.16. § **13:27** Sal. 6.8; Mt. 7.23; 25.41.

ma wetaman ta acuchi (achique) quixpe wi. Quixel el chinuwech§ riyix ri xa yix banoy tak etzelal, xticha' ri Ajaf. 28 Y tek xque'itz'et ri Abraham, ri Isaac, ri Jacob* y quinojel ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, chi yec'o pa rajawaren ri Dios chila' chicaj, yac'ari' tek xquixok' ruma bis, xtikach'ach'ej iwey† ruma xixelesex ca. 29 Y xquepe c'a winek quere' pa jotol, quere' pa xulan, quere' pa relebel k'ij y quere' pa rukajbel k'ij.‡ Winek ri quicukuban quic'u'x wuq'ui. Y ri winek ri' xquetz'uye' c'a apo ri pa mesa chupan ri rajawaren ri Dios. 30 Y c'o ri yec'o nabeyel ri xquecanaj c'a pa ruq'uisbel y c'o ri yec'o pa ruq'uisbel ri xquec'oje' pa nabey,§ xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xerok'ej ri winek aj Jerusalem

31 Y chupan c'a chuka' ri k'ij ri', yec'o achi'a' fariseos ri xe'apon riq'ui ri Jesús, y xquibij chare: Ri Herodes, ri aj k'atbel tzij, nrajo' yarucamisaj. Catel c'a el wawe' chanin, xecha' chare.

32 Yac'a ri Jesús xubij chique ri achi'a' ri': Quixbiyin y tibij chare ri jun aj k'atbel tzij ri', ri achi'el jun itzel xwan, chi riyin c'a yenwelesaj na itzel tak espíritu y can c'a yenc'achojsaj na chuka' ri c'o quiyabil. Queri' xtinben re wacami, ri chua'k y c'a pa rox k'ij xtinq'uis ca rubanic re samaj re'. 33 Riyin xa can c'o wi chi nchop el nubey re wacami, ri chua'k y ri cabij. C'o chi pa tinamit Jerusalem xquicamisex wi,* ruma chi ri profetas ri yek'alajsan ri ruch'abel ri Dios, majun bey ri xquecamisex ta pa jun chic tinamit.

34 Y c'ac'ari' ri Jesús xubij c'a: Riyix aj Jerusalem, aj Jerusalem, ¿achique c'a ruma tek ye'icamisala' ri profetas ri yek'alajsan ri ruch'abel ri Dios? ¿Achique c'a ruma chuka' tek ye'icamisala' chi abej ri yerutek pe ri Dios chicojol?† Y riyin can q'uiy c'a mul ri xinwajo' chi xixinmol ta wuq'ui, achi'el nuben ri quite' ec' chique ri tak ral, yerumol chuxe' ri ruxic'. Yac'a riyix ma xiwajo' ta.‡ 35 Wacami c'a, ri itinamit xtimalix ca ruma ri Dios, xtiban c'a ca chare achi'el jun desierto.§ Y kas kitzij chuka' nbij chiwe chi man c'a xquinitz'et ta chic.* Xquinitz'et chic jun bey, c'a ya tek xtapon na ri k'ij tek xtibij chuwe: ¡Matiox chi petenak re jun achi re'! ¡Riya' can banon pe bendecir ruma ri Ajaf Dios!† ¡Y can pa rubi' ri Ajaf Dios petenak wi! xquixcha' chuwe, xcha' ri Jesús.

14

Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun achi sipojnek

1 Y pa jun uxlanibel k'ij, ri Jesús xbe pa rachoch jun principal quiche (quixin) ri achi'a' fariseos. Ri Jesús siq'uin (oyon) c'a ruma ri achi ri' riche (rixin) jun wa'in.* Y ri yec'o chiri' niquitzula' c'a apo ri Jesús. 2 Y chiri' chuwech ri Jesús c'o c'a apo jun achi ri sipojnek. 3 Y ri Jesús xubij c'a chique ri achi'a' ri yek'axan ri nubij ri ley y chuka' chique ri achi'a' fariseos ri yec'o apo chiri': ¿La xajan cami chi nic'achojsex jun yawa' pa jun uxlanibel k'ij?† ¿Achique nibij riyix? xcha' chique.

4 Yac'a riye' majun xquibij. Rumari' ri Jesús xuchop apo ri yawa' y xuc'achojsaj y xubij chare chi tibe

* **13:28** Mt. 8.11. † **13:28** Mt. 8.12; 13.42; 24.51. ‡ **13:29** Gn. 28.14. § **13:30** Mt. 19.30; 20.16; Mr. 10.31. * **13:33** He. 2.10; 5.8. † **13:34** 2 Cr. 24.20, 21; Neh. 9.26; Mt. 21.35, 36. ‡ **13:34** Mt. 23.37. § **13:35** Lv. 26.31, 32; Sal. 69.25; Pr. 1.24-30; Is. 1.7; Mi. 3.12. * **13:35** Jn. 8.21. † **13:35** Sal. 118.26; Mt. 21.9; Lc. 19.38; Jn. 12.13. * **14:1** Lc. 7.36. † **14:3** Mt. 12.10.

el. 5 Y c'ac'ari' tek ri Jesús xubij chique ri achi'a' ri yek'axan ri nubij ri ley y chique ri fariseos: Wi c'o jun chiwe riyix ri nitzak jun ruquiej o jun ruwáquix pa jun jul, ¿La ma nibe ta cami chanin churelesaxic,‡ astape' pa jun uxlanibel k'ij?

6 Y ri achi'a' ri yek'axan ri nubij ri ley y ri fariseos ma xquil ta c'a achique xquibij apo chare ri Jesús.

Ri ye siq'uin (oyon) pa jun c'ulanen

7 Y ri Jesús xuchop c'a rubixic jun c'ambel tzij chique ri winek ri ye siq'uin (oyon) chupan ri wa'in ri', ruma xerutz'et chi ri winek ri' yequichala' ri nabey tak ch'aquet§ riche (rixin) chi yetz'uye' chiri' pa mesa. Rumari' xubij c'a chique: 8 Tek c'o c'a jun ri nisiq'uin (noyon) iwuche (iwixin) pa jun c'ulanen, man c'a quixtz'uye' ta pa tak ch'aquet ri xa quiche (quixin) ri nima'k quik'ij. Ruma chi riq'ui juba' yit tz'uyul chic ri chiri' tek napon jun winek ri más nim ruk'ij que chawech riyit, 9 y nipe ri xsiq'uin (xoyon) awuche (awixin) chupan ri c'ulanen ri', y nubij chawe: Tabana' jun utzil taya' ca re ch'aquet re' chare re jun re nusiq'uin (woyon) chuka'. Y riyit xa xcaq'uix ka tek xcabetz'uye' pa ruq'uisbel tak ch'aquet. 10 Rumac'ari' tek c'o jun ri nisiq'uin (noyon) awuche (awixin) pa jun c'ulanen, catz'uye' ri pa ruq'uisbel tak ch'aquet riche (rixin) chi queri' tek yarutz'et pe ri xsiq'uin (xoyon) awuche (awixin), xtoka c'a awuq'ui riyit y xtubij chawe: Tabana' jun utzil cajote' pe wawe'. Y tek queri' xtiban chawe, quinojel c'a ri yetz'uye' awuq'ui ri pa mesa riche (rixin) ri wa'in, xtiquetamaj chi can c'o ak'ij.* 11 Rumac'ari', xabachique ri nunimirisaj ri', xa xtikasex ruk'ij. Y yac'a ri nuch'utinirisaj ri', xtinimirisex ruk'ij,† xcha' ri Jesús.

12 Y ri Jesús xubij c'a chuka' chare ri xsiq'uin (xoyon) riche (rixin): Tek nawajo' c'a chi c'o yepe awuq'ui riche (rixin) chi noquibana' jun wa'in, ma xaxu (xaxe) ta wi ri awachibil, ri ate' atata', ri ye awach'alal, y ri avecinos ri ye beyoma' ri ye'asiq'uij (ye'awoyoj), ruma chi riye' xa can yecowin chuka' yatquisiq'uij (yatcoyoj) riyit pa jun wa'in pa cachoch, y riq'ui ri' xa can xtiquiya' yan el ri rajel ruq'uexel chawe. 13 Yac'a riyit, tek naben jun nimak'ij, que'asiq'uij (que'awoyoj)‡ ri pobres, ri winek ri cut quik'a' o cut caken, ri ye cojos y ri moyi'. 14 Y wi queri' naben can jabel c'a ruwa'ak'ij, ruma ri winek ri xe'asiq'uij (xe'awoyoj), ma yecowin ta niquiya' rajel ruq'uexel chawe. Yac'a riyit xtac'ul ri rajel ruq'uexel, tek junan xcac'astej el§ quiq'ui ri chojmilaj tak winek, xcha' ri Jesús.

Ri c'ambel tzij chrij ri jun nimalaj wa'in

15 Y c'o c'a jun achi ri tz'uyul chiri' pa mesa, tek rac'axan chic ka ri tzij ri xubij ri Jesús, xubij c'a apo chare ri Jesús: Jabel ruwaruk'ij* ri can xtibewa' pa rajawaren ri Dios, xcha'.

16 Y yac'ari' tek ri Jesús xubij: Jun achi jun bey ca, xuben jun nimak'ij† pa rachoch riche (rixin) chi niquiben jun wa'in. Rumari' riya' ye q'uiy winek ri xubij chique chi yeroyobej chrachoch ri k'ij riche (rixin) ri wa'in. 17 Rumari', tek xapon ri k'ij riche (rixin) ri wa'in, ri achi xutek c'a el jun rumozo

‡ **14:5** Ex. 23.5; Dt. 22.4; Lc. 13.15. § **14:7** Mt. 23.6. * **14:10** Pr. 15.33; 18.12; 25.6, 7. † **14:11** Job 22.29; Sal. 18.27; Pr. 29.23; Mt. 23.12; Lc. 18.14; Stg. 4.6; 1 P. 5.5. ‡ **14:13** Neh. 8.10, 12; Job 31.14-20; Pr. 3.9, 28. § **14:14** Dn. 12.2; Jn. 5.29; Hch. 24.15. * **14:15** Ap. 19.9. † **14:16** Mt. 22.2.

chiquisiq'uixic (chicoyoxic) quinojel ri winek ri'. Y ri mozo xberubij c'a chique: Ronojel ya c'o chic, wacami jo' c'a pa wa'in. 18 Pero quinojel can c'o c'a jun ri xquibij pe, chi achique ruma tek ma yecowin ta yebe. C'o c'a jun xubij pe: Tabana' jun utzil tabij juba' chare ri apatrón, chi tucuyu' juba' numac chi ma yicowin ta yibe,‡ ruma xa c'a xinlok' ca jun wulef, y rajawaxic chi yibe chutz'etic. 19 C'o chic c'a jun ri xa xubij pe: Tabana' jun utzil tabij juba' chare ri apatrón chi ma yicowin ta yibe, ruma yec'o lajuj nuwáquix riche (rixin) samaj xenlok', y rajawaxic chi yentojtobej na. 20 Y jun chic xubij pe: Ma yicowin ta yibe ruma xa c'a xic'ule'. 21 Y tek ri mozo ri takon el xtzolin apo riq'ui ri rupatrón, ronojel c'a ri xbix pe xberubij chare. Rumari' ri rupatrón xpe royowal, y xubij chare ri rumozo: Wacami c'a cabiyin§ pa tak c'aybel y pa tak bey riche (rixin) re tinamit re' y quebe'amolo' c'a pe ri cut quik'a' o cut caken, ri ye cojo, ri ye moyi', y chuka' ri pobres. 22 Y tek ri mozo xtzolin pe, xubij c'a chare ri rupatrón: Xenc'om pe ri winek ri xabij el chuwe, pero ri ch'aquet c'a q'uiy na c'o. 23 Y ri rupatrón xubij chare ri mozo ri': Wacami c'a jet ri tzan tak jay y ri pa tak bey ri ye'el el chare ri tinamit y tabana'* c'a chique ri winek chi puersa yepe pa wachoch, riche (rixin) chi queri' ninoj rupan re wachoch. 24 Ruma riyin can kitzij wi nbij chiwe chi majun chique ri xensiq'uij (xenwoyoj)† nabey, ri xtorubana' ta re wa'in re' wuq'ui. Queri' xubij ri achi' ri', xcha' ri Jesús.

Ri nic'atzin chi nikaben riche (rixin) chi nikatzekelbej ri Jesús

25 Y sibilaj c'a ye q'uiy winek ri ye tzekelbeyon el riche (rixin) ri Jesús. Y tek Riya' xtzu'un c'a ca chrij y xerutz'et ri winek ri', xpa'e', y xuchop c'a rubixic chique: 26 Wi c'o c'a jun ri nipe wuq'ui riche (rixin) chi nrajo' yirutzekelbej, c'o c'a chi can yin c'a riyin ri más yirajo'.‡ Man c'a ruc'amon ta c'a chi ya ta ri rute' rutata' ri más yerajo' que chinuwech riyin. Ni ma ruc'amon ta chuka' chi ya ta ri rixjayil, ri ye ralc'ual, ri ye rach'alal ri más yerajo' o xa ya ri ruc'aslen riya' mismo ri más nrajo'. C'o c'a chi can yin c'a riyin ri más yirajo'. Ruma wi ma que ta ri' ri nuben, ma nicowin ta c'a ntoc tzekelbey wuche (wixin). 27 Ri winek ri can nrajo' wi yirutzekelbej, nic'atzin chi ma tupokonaj§ ta nuk'axaj tijoj pokonal wuma riyin, achi'el jun ri can benak chuxe' jun cruz riche (rixin) chi nbecamisex. Yac'a ri winek ri xa nupokonaj nuk'axaj tijoj pokonal wuma riyin, ma nicowin ta ntoc tzekelbey wuche (wixin). 28 Ruma tek c'o jun chiwe riyix ri nrajo' nuben jun jay nim, ¿la ma nitz'uye' ta cami juba' riche (rixin) chi nuch'ob janipe' puek ri xtic'atzin chare, y wi can c'o ronojel riq'ui riche (rixin) nuq'uis rubanic o xa ma nicowin ta? 29 Ruma wi xaxu (xaxe wi) ri rucimiento ri jay ri nicowin nuya' ka y nupaba' ca ri samaj chiri', xquepe c'a ri winek xquetze'en chrij. 30 y xtiquibila' c'a: La jun achi la' xrajo' xupaba' jun jay, y xa ma xcowin ta chic xuq'uis, xquecha'. 31 O wi jun rey ri c'o chi nuben ch'a'oj riq'ui jun chic rey, ¿la ma nitz'uye' ta cami juba' riche (rixin) chi queri' nuch'ob na wi lajuj mil rusoldados yecowin niquiben ch'a'oj quiq'ui ri juwinek

‡ **14:18** Mt. 6.24; 13.22; Lc. 8.14; Jn. 5.40; 1 Ti. 6.9, 10; 2 Ti. 4.10. § **14:21** Mt. 28.19; Hch. 13.46. * **14:23** Pr. 1.20; 2 Co. 5.20. † **14:24** Mt. 8.11, 12; 21.43; 22.8; Hch. 13.46; He. 3.19. ‡ **14:26** Dt. 13.6, 10; Mt. 10.37; Ap. 12.11. § **14:27** Mt. 16.24; Mr. 8.34; Lc. 9.23.

mil soldados ri ye ruc'amom pe ri
jun chic rey? 32 Y wi nuch'ob chi
ma nicowin ta, riya' yerutek achi'a'
chuc'ulic ri rey, tek c'a c'anej c'o
wi. Y ri achi'a' ri yebe chuc'ulic
nbequic'utuj ri achique c'a nrajo'
chi niquiya' chare riche (rixin)
chi tiq'uis chi queri' ri ch'a'oj.*
33 Rumari', wi jun chiwe riyix
nrajo' yirutzekelbej, c'o c'a chi
nuch'ob nabey chi rajawaxic chi
nuya' ca ronojel† ri c'o riq'ui. Wi
ma nuben ta queri', ma nicowin ta
ntoc tzekelbey wuche (wixin).

Tek ri atz'an ma natz'amin ta chic

34 Ri atz'an jabel. Y wi ta ri atz'an
niq'uis ta el ri ratz'amil,‡ ¿achique
ta c'a rubanic niban chare riche
(rixin) chi queri' nitzolin ta chic pe
ri ratz'amil? 35 Jun atz'an ri ma
natz'amin ta chic, ni ma nic'atzin
ta chare ri ulef, ni ma nic'atzin ta
chi nucusex achi'el ri mes riche
(rixin) chi niban abonar jun ulef.
Xa nirokix el, ruma majun chic
nic'atzin wi. Ri c'o rac'axabel, can
trac'axaj c'a ri xinbij, xcha' ri Jesús.

15

Ri c'ambel tzij chrij jun carne'l ri sachnek ca

1 Y quinojel c'a ri achi'a' ri ye
c'utuy tak alcawal y ri nic'aj chic
winek ri xa ye aj maqui' xe'apon*
c'a apo riq'ui ri Jesús riche (rixin)
chi niquic'axaj ri ruch'abel ri Dios
ri nutzijoj. 2 Yac'a ri achi'a' fariseos
y ri aj tz'iba' xexebexot (xexebeloj)
apo chrij ri Jesús. Y niquibila' c'a:
Re Jesús can junan ruwech quiq'ui
ri xa ye aj maqui'. Ruma ma xu (xe)
ta wi chi jabel quic'ulic nuben, xa
can niwa' chuka' quiq'ui,† yecha'
c'a.

3 Rumac'ari' ri Jesús xuchop c'a
rubixic jun c'ambel tzij chiquiwech, y xubij: 4 Wi ta jun chiwe
riyix ri yec'o ta jun ciento rucarne'l y nisach‡ ta ca jun tek
yeberuyuk'uj, ¿la ma yeruya' ta
cami ca juba' ri nic'aj chic tak
rucarne'l chiri' pa juyu', y nibe
chucanoxic ri jun hasta que nril
pe? 5 Y tek nberila' pe ri carne'l
ri', nuya' c'a pe chuwirutele'n.§
Can niquicot wi c'a ruma chi xril
pe. 6 Y tek napon chrachoch,
yerusiq'uij (yeroyoj) ri winek ri
retaman quiwech, y yerusiq'uij
(yeroyoj) chuka' ri ruvecinos, y
nubij c'a chique: Quixquicot c'a
wuq'ui re wacami, ruma ri nucarne'l ri sachnek ca, xinwil pe.*
7 Can kitzij c'a nbij chiwe, chi chila'
chicaj c'o más quicoten tek c'o jun
aj mac ri nitzolin pe ruc'u'x riq'ui
ri Dios que chiquiwech yec'o ta
noventa y nueve ri choj quic'aslen,
ri ma nic'atzin ta chique chi nitzolin pe quic'u'x riq'ui ri Dios.

Ri c'ambel tzij chrij ri puek sachnek

8 O wi ta c'o jun ixok ri c'o lajuj sakapuek riq'ui, y chare ri lajuj sakapuek ri' nisach ta jun ri
chiri' pa rachoch, ¿la ma nutzij
ta cami jun k'ak', y la ma numes
ta cami rupan ri rachoch riche
(rixin) chi nucanoj? Ri ixok ri'
can xtucanoj wi. 9 Y tek nril,
yerusiq'uij (yeroyoj) ri winek ri
retaman quiwech, y yerusiq'uij
(yeroyoj) chuka' ri ruvecinos, y
nubij c'a chique: Quixquicot c'a
wuq'ui, ruma ri nurajil ri sachnek,
xinwil, xticha'. 10 Y can kitzij c'a
nbij chiwe, chi can queri' chuka'
sibilaj yequicot ri ángeles† riche
(rixin) ri Dios, tek c'o jun aj mac

* **14:32** Job 22.21; Mt. 5.25; Lc. 12.58; 2 Co. 6.2. † **14:33** Mt. 19.27, 28; Lc. 18.22. ‡ **14:34** Mt. 5.13; Mr. 9.50. * **15:1** Ez. 18.23; Mt. 9.10; 1 Ti. 1.15. † **15:2** Hch. 11.3. ‡ **15:4** Mt. 18.12; 1 P. 2.25. § **15:5** Is. 40.11. * **15:6** 1 P. 2.10, 25. † **15:10** Mt. 18.10.

ri nitzolin pe ruc'u'x riq'ui ri Dios,
xcha' ri Jesús.

Ri c'ambel tzij chrij jun c'ajol achi ri ma utz ta rucusaxic xuben chare ri ruherencia

11 Y ri Jesús xubij c'a chuka'
chique: C'o c'a jun achi ri yec'o ca'i'
ruc'ajol. 12 Y jun k'ij ri chak'laxel
xubij c'a chare ri rutata': Táta,
riyin nwajo' c'a ri werencia, y taya'
c'a chuwe ri c'o chi naya' chuwe,
xcha'. Y ri tata'aj can xujech wi
c'a ri herencia chiquiwech chi ye
ca'i'. 13 C'a juba' ri', ri chak'laxel
xuc'ayila' ca ronojel ri ruherencia. Can q'uiy c'a ri puek ri xumol el, y c'ac'ari' xbe pa jun chic
ruwach'ulef ri nej c'o wi. Y tek
c'o chic chiri', xuc'uaj c'a jun itzel‡
c'aslen, y rumari' xuq'uis ronojel
ri rurajil. 14 Pero tek riya' kas
xuq'uis ronojel ri rurajil, ya chuka'
tiempo ri' tek xpe jun nimalaj wayjal chupan ri ruwach'ulef ri acuchi
(achique) c'o wi. Y ri c'ajol ri'
xpe c'a nimalaj wayjal chare y
majun chic c'a nucusaj. 15 Y rumari' xberutzuju' (xberusuju') ri'
pa samaj riq'ui jun achi aj chiri'
chupan ri ruwach'ulef ri', y ri achi
xutek c'a el pa rulef riche (rixin)
chi yeruyuk'uj ak. 16 Y ruma chi
can c'o sibilaj wayjal chare ri c'ajol
ri', can nurayij c'a nutij ri quiway ri
ak. Pero majun ri niya'o ta chare.
17 Y ri c'ajol ri', c'ac'ari' tek xtzolin
pe ruc'u'x, y xubij ka pa ránima:
Q'uiy mozos ri yec'o chrachoch ri
nata' y c'o q'uiy quiway. Y riyin
xa juba' ma yicom ka wawe' ruma
wayjal. 18 Más utz quitzolin na§
riq'ui ri nata', y xtinbij c'a chare:
Táta, ximacun chuwech ri Dios, y
can ximacun chuka' chawech riyit.
19 Man c'a ruc'amon ta chic chi
nabij ac'ajol chuwe. Xa más utz tabana' chuwe chi yinoc jun amozo,
xcha' ka pa ránima. 20 Y can xuchop
c'a el bey chi nibe chrachoch, c'a
riq'ui ri rutata'. Y ri c'ajol ri' c'anej*
na c'a c'o wi riche (rixin) chi napon
chrachoch, tek ri tata'aj xutz'et yan
ri ruc'ajol, y sibilaj c'a xujoyowaj†
ruwech. Rumari' ri tata'aj junanin
(anibel) xbe chuc'ulic, xutz'umaj
(xutz'ubaj) ruchi' y xuk'etej. 21 Y
ri c'ajol can yac'ari' xubij chare
ri rutata': Táta, ximacun chuwech
ri Dios, y can ximacun chuka'
chawech riyit.‡ Man c'a ruc'amon
ta chic chi nabij ac'ajol chuwe.
22 Yac'a ri tata'aj xubij c'a chique ri
rumozos: Tiwelesaj pe ri tziek más
jabel y tiwika'§ re nuc'ajol. Tiya'
jun puk'a' (napak'e') chuwiruk'a'
y tiya' chuka' ruxajab chraken.
23 Y jibe'ic'ama' c'a pe chuka' ri ti
wáquix ri más ti'oj, y ticamisaj. Tikabana' c'a jun nimak'ij, y kojwa' c'a.
24 Ruma chi riyin nbij c'a, chi re jun
nuc'ajol re' caminek chic, pero wacami xa achi'el xc'astej pe.* Rusachon c'a el ri', pero xoka chic
kiq'ui,† xcha' ri tata'aj. Y yac'ari'
tek xchapatej ri nimak'ij.

25 Y tek ntajin c'a ri nimak'ij, ri
nimalaxel nisamej pa juyu'. Y tek
xtzolin c'a pe y xapon c'a chunakajal ri jay, xrac'axaj c'a chi ntajin
ri k'ojon y xajoj. 26 Rumari' riya'
xusiq'uij (xroyoj) jun chique ri mozos y xuc'utuj c'a chare: ¿Achique
xbanatej? ¿Y achique ruma tek
c'o nimak'ij ntajin? xcha'. 27 Y ri
mozo xubij c'a chare: Ruma chi
xtzolin pe ri achak', y utz ruwech
xtzolin pe. Rumari' ri atata' xutek
rucamisaxic ri alaj wáquix ri más
ti'oj. 28 Tek xrac'axaj ri queri' ri nimalaxel, xyacatej royowal,‡ y ma

‡ **15:13** Gn. 6.5; Sal. 81.12; Jer. 2.5; Ro. 1.21; Tit. 3.3. § **15:18** Lv. 26.40, 41; 1 R. 8.47, 48; 2 Cr. 33.12, 13; Job 33.27, 28; Lm. 3.40; Jon. 2.4. * **15:20** Hch. 2.39; Ef. 2.13, 17. † **15:20** Is. 49.15. ‡ **15:21** Sal. 51.4. § **15:22** Mt. 22.11; Ga. 3.27; Ap. 19.8. * **15:24** Ef. 2.1; 5.14; Col. 1.13. † **15:24** Is. 35.10. ‡ **15:28** 1 S. 17.28; Jon. 4.1-3.

nrajo' ta c'a ntoc apo ri pa jay. Xbe'el c'a pe ri rutata', y nubochila' c'a, riche (rixin) chi queri' ntoc ta apo. 29 Pero ma xrajo' ta. Riya' xa xubij c'a chare ri rutata': Riyin can ronojel k'ij c'a yisamej awuq'ui y majun bey ri man ta nuniman atzij. Y ma riq'ui wi ri', majun ri aya'on ta chuwe. Astape' xa ta jun ti q'uisic' (cabra) riche (rixin) chi nikaben ta jun nimak'ij quiq'ui ri wamigos, pero majun,§ xcha'. 30 Y wacami riyit xacamisaj ri ti wáquix ti'oj, xaxu (xaxe wi) ruma chi xtzolin pe re jun ac'ajol re', ri xa xberuq'uisa' yan ca ronojel ri abeyomal quiq'ui ixoki' ri ma utz ta quic'aslen, xcha'. 31 Y ri tata'aj xubij: Nuc'ajol, riyit can yitc'o wi wuq'ui.* Rumari' ronojel ri c'o wuq'ui, can awuche (awixin) wi riyit. 32 Yac'a ri achak' chinuwech riyin can caminek chic, y wacami xa achi'el xc'astej pe. Rusachon c'a el ri', y wacami xoka chic kiq'ui. Y rumari' rajawaxic chi c'o nimak'ij y quicoten† pa tak kánima, xcha' ri tata'aj ri', xcha' ri Jesús.

16

Ri c'ambel tzij chrij jun mozo ri ma utz ta xuben

1 Ri Jesús xubij c'a chuka' chique ri ye rudiscípulos: C'o c'a jun achi beyon. Y ri beyon ri' c'o c'a jun rumayordomo ri ruya'on pa ruwi' ronojel ri rubeyomal. Y xbix c'a chare ri achi beyon chi ri rumayordomo, ntajin c'a chuq'uisic ri beyomel. 2 Y ri patrón xutek c'a rusiq'uixic (royoxic) ri mayordomo ri'. Y tek xoka c'a ri mayordomo, ri patrón xubij c'a chare: ¿Achique c'a nabij chuwe chrij ri nitzijox chawij chi achapon ruq'uisic ri nubeyomal? Wacami nwajo' c'a ntz'et achique rubanon* ronojel ri nubeyomal pan ak'a', ruma chi ri asamaj yare' niq'uis ca wawe', xcha' ri patrón chare. 3 Y ri mayordomo xuch'ob c'a ka pa ránima: ¿Achique nben? Ruma chi re nupatrón nrelesaj nusamaj. Wi yibesamej pa juyu', xa ma yicowin ta. Wi yinoc c'utuy limosna pa tak bey, yiq'uix. 4 Tek xch'obotej chuwech, xubij: Wacami wetaman chic achique ri xtinben, riche (rixin) chi queri' yec'o yec'ulu wuche (wixin) ri pa tak cachoch, tek xtelesex ri nusamaj. 5 Ri mayordomo c'a ri' xerusiq'uij (xeroyoj) chiquijujunal ri c'o quic'as riq'ui ri rupatrón, y xuc'utuj c'a chare ri nabey: ¿Achique c'a ri ac'as, y janipe'? 6 Y ri achi aj c'as xubij c'a: Riyin c'o jun ciento barril aceite olivo ri nuc'as, xcha'. Y ri rumayordomo ri beyon achi xubij c'a chare ri aj c'as: Ya ruwujil ri ac'as re'. Y wacami aninek catz'uye' ka y tabana' chic ca jun ruwujil. Y chupan ri jun wuj ri xtaben, tabana' c'a ka chupan chi xa nic'aj ciento barril aceite ri ac'as. 7 Y tek xapon chic c'a jun aj c'as, ri mayordomo xuc'utuj c'a chare: Y riyit, ¿achique ri ac'as y janipe'? Ri aj c'as xubij: Riyin c'o jun ciento pajbel trigo ri nuc'as, xcha'. Y ri mayordomo xubij c'a chare: Ya ruwujil ri ac'as re', y wacami catz'uye' ka y tabana' chic jun. Y chupan ri jun chic wuj ri xtaben, tatz'ibaj ka chi xa ochenta, xcha'. 8 Y tek ri rupatrón xrac'axaj ri nuben ri jun itzel mayordomo ri', xubij: Can c'o runa'oj chubanic, xcha'. Y achi'el c'a ri achi ri', ye queri' ri winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x. Can c'o quina'oj niquiben quiq'ui ri winek ri xa riq'ui chuka' re ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x. Y can más c'a c'o quina'oj ri winek ri', que chiquiwech ri quiniman ri Dios y ye riche (rixin)

§ **15:29** Mt. 20.11, 12. * **15:31** Jn. 8.35. † **15:32** Sal. 51.8; Is. 35.10. * **16:2** Ro. 14.12. † **16:8** Jn. 12.36.

chic ri sakil.†

9 Y riyin nbij c'a chiwe chi can
ticusaj ri beyomel riche (rixin)
re ruwach'ulef,‡ riche (rixin) chi
ye'ito' ri nic'atzin quito'ic. Riche
(rixin) chi queri' tek xtiq'uis ri ibe-
yomal, xquixc'ul c'a ri chila' chicaj,
chupan ri jay ri can c'o riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek, xcha' ri Jesús.

10 Jun winek ri can utz nuben
riq'ui ri xa ma q'uiy ta ri ya'on ca
chare, can utz§ c'a chuka' xtuben
riq'ui wi q'uiy niya'ox (nya') ca
chare. Yac'a jun winek ri xa ma
utz ta nuben riq'ui ri ma q'uiy ta
ri ya'on ca chare, xa can ma utz
ta chuka' xtuben riq'ui wi q'uiy
niya'ox (nya') ca chare. 11 Y wi
riq'ui ri beyomel ri xa riche (rixin)
re ruwach'ulef, riyix majun utz
niben riq'ui, ¿la xtujech cami ri
Dios ri kitzij beyomel* chiwe?
12 Ruma wi xa majun utz niben
riq'ui jun beyomel ri xa ma iwuche
(iwixin) ta riyix, ¿la c'o ta cami jun
xtijacho ri kitzij beyomel pan ik'a',
beyomel ri can yacon apo riche
(rixin) chi ntoc iwuche (iwixin)
riyix?

13 Y majun c'a mozo ri nicowin
ta nisamej quiq'ui ye ca'i' patrón.†
Ruma wi nrajo' jun chique ri ru-
patrón, nretzelaj ca ri jun chic. Y
wi can sibilaj nunimaj rutzij ri jun,
can nretzelaj ri jun chic. Y quec'ari'
chuka', ri winek ri xa benak ránima
chrij ri beyomel, ma nicowin ta
nuben ri nrajo' ri Dios, xcha' ri
Jesús.

14 Y ri achi'a' fariseos xquic'axaj
c'a ri xubij ri Jesús, rumari'
xquibanala' apo quipalej chuwech,
ruma chi riye' can benak cánima
chrij ri beyomel. 15 Y ri Jesús
xubij chique: Riyix can nibananej
iwi' chiquiwech ri winek chi can
sibilaj yix choj. Yac'a ri Dios xa
can retaman wi achique ri c'o‡ pan
iwánima, y ma utz ta yixrutz'et.
Y astape' can jabel c'a yixtz'et y
astape' chuka' chi can janipe' na
nimirisan ik'ij cuma ri winek.

Ri ruch'abel ri Dios ma xtiq'uis ta

16 Y tek c'a ma jane c'a tuchop
ta samaj ri Juan ri Bautista, can
c'a ya na c'a ri ley riche (rixin) ri
Moisés ri nitzijox. Y can c'a ya na
chuka' ri ruch'abel ri Dios ri tz'iban
ca cuma ri profetas ri xek'alajsan
ri ruch'abel ri Dios ojer ca, can c'a
ya na c'a chuka' ri' nitzijox. Yac'a
tek xuchop samaj ri Juan, yac'ari'
tek xchapatej rutzijoxic§ ri lok'olaj
ruch'abel ri Dios ri nich'o chrij
ri rajawaren ri Dios. Y ye q'uiy
c'a winek ri sibilaj niquitij quik'ij
riche (rixin) chi ye'oc chupan.

17 Y chuka' nbij chiwe, chi xa
ma can ta c'ayef (cuesta) chi re
ruwach'ulef y ri caj xquek'ax,* que
chuwech ri ley. Ruma ri nubij
chiri', can c'o wi c'a chi nibanatej
na ronojel, y majun jun ti letra
chak ta queri' xtic'oje' ta ca, xcha'
ri Jesús.†

Tek ri Jesús xubij chi ri achi ma utz ta chi nujech ca ri rixjayil

18 Y ri Jesús xubij chuka': Wi c'o
c'a jun achi ri nujech ca ri rixjayil
y c'ac'ari' nuc'om chic jun ixok, ri
achi ri' nimacun chuwech ri Dios.
Y wi c'o c'a jun achi ri nic'amo jun
ixok ri jachon ca ruma ri rachijil,
chuka' ri achi ri' nimacun chuwech
ri Dios.

Jun achi beyon y ri Lázaro

19 Y ri Jesús xubij c'a chuka':
Xc'oje' c'a jun achi ri q'uiy rube-
yomal c'o. Ri achi ri' ruyon c'a
jabel tak tziek ri jotol cajel ri
yerucusala', y k'ij k'ij nubanala'
nimak'ij. 20 Pero queri' chuka'
xc'oje' c'a jun c'utuy limosna y

‡ **16:9** Lc. 11.41. § **16:10** Mt. 25.21; Lc. 19.17. * **16:11** Ef. 3.8; Ap. 3.18. † **16:13** Mt. 6.24.
‡ **16:15** 1 S. 16.7; Sal. 7.9; Jer. 17.10; Ap. 2.23. § **16:16** Mt. 11.12. * **16:17** Is. 40.8; 51.6; 1 P. 1.25. † **16:17** 1 Co. 7.10, 11.

nojnek ri ruch'acul pa ch'a'c. Ri achi ri' Lázaro rubi', y can yac'a ri pa ruchi' rachoch ri beyon nic'oje' wi. 21 Ri Lázaro can sibilaj c'a nurayij chi nutij ta ri ruc'aj tak wey ri yetzak ka chuxe' ri mesa. Y ri tz'i' can ye'apon c'a riq'ui churak'ic ri ch'a'c ri c'o chrij. 22 Y c'o c'a jun k'ij tek ri c'utuy limosna xcom, y xuc'uex c'a el cuma ri ángeles y c'a ya ri lugar riche (rixin) quicoten xapon wi; chiri' riq'ui ri Abraham.‡ Y chuka' ri achi beyon xcom, y xmuk. 23 Y tek ri beyon nutij chic c'a pokonal chupan ri lugar ri ye'apon wi ri caminaki' ri ma xquinimaj ta el ri Dios, riya' xtzu'un anej chicaj, y yac'ari' tek xutz'et ri Abraham, pero c'anej c'a c'o wi. Xutz'et c'a chuka' ri Lázaro rak'el apo chuwaruc'u'x ri Abraham. 24 Y ri achi beyon xurek ruchi' y xubij c'a chare ri Abraham: Nata' Abraham, tajoyowaj nuwech. Tabana' c'a jun utzil tataka' pe ri Lázaro wuq'ui wawe', chi astape' xaxu (xaxe wi) juba' ruwi' ruk'a' tuxek'eba' (tuch'ekeba') pe, riche (rixin) chi noruya' ca pa ruwi' wak'. Ruma nic'at§ wánima chupan re k'ak' re', xcha'. 25 Yac'a ri Abraham xubij chare: Nuc'ajol, toka c'a chac'u'x, chi tek xac'ase' chuwech ri ruwach'ulef, sibilaj jabel xak'axaj* ri ac'aslen, y re Lázaro sibilaj tijoj pokonal xuk'axaj. Pero riya' sibilaj jabel ri ruc'aslen ri xorila' wawe', y riyit xa jun c'aslen riche (rixin) tijoj pokonal ri xawil. 26 Y chuka' xa c'o jun nimalaj siwan chkacojol. Rumari', wi c'o jun ri c'o wawe' nrajo' ta napon iwuq'ui, ma nicowin ta. Y wi ta jun chiwe riyix nrajo' nipe wawe' kiq'ui riyoj, ma nicowin ta chuka',† xcha' ri Abraham. 27 Y ri achi beyon xubij c'a: Wi queri', nwajo' c'a nc'utuj jun chic utzil chawe riyit nata' Abraham. Tataka' c'a el juba' ri Lázaro pa rachoch ri nata'. 28 Ruma yec'o wu'o' wach'alal, y nberubij ta chique riche (rixin) chi ma yepe ta chupan re jun lugar riche (rixin) tijoj pokonal, xcha'. 29 Y ri Abraham xubij chare: Riye' c'o ri ruch'abel ri Dios quiq'ui, ri rutz'iban ca ri Moisés.‡ Y c'o chuka' ruch'abel ri Dios ri tz'iban ca cuma ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Yac'ari' ri tiquic'axaj, y tiquinimaj, xcha' ri Abraham. 30 Y ri achi beyon xubij: Ja' (je), can kitzij wi ri xabij, nata' Abraham. Pero wi c'o jun ri caminek chic ri nic'astej el y napon quiq'ui ri wach'alal, can xtitzolin wi pe quic'u'x riq'ui ri Dios, xcha' ri beyon. 31 Yac'a ri Abraham xubij chare: Wi can ma niquinimaj ta ri ruch'abel ri Dios ri rutz'iban ca ri Moisés, ni ma niquinimaj ta chuka' ri ruch'abel ri Dios ri quitz'iban ca ri profetas ri xek'alajsan ri ch'abel ri' ojer ca, c'a ta c'a chi xtiquinimaj§ jun ri nic'astej el chiquicojol ri caminaki'.

17

Juyi' oc ruwech ri winek ri nibano chare jun winek chi nitzak pa mac

1 Y ri Jesús xubij c'a chique ri ye rudiscípulos: Ronojel tiempo can c'o wi c'a ri xtibano chique ri winek riche (rixin) chi yetzak pa mac. Pero juyi' oc ruwech* ri nibano chare jun chic winek chi nitzak pa mac. 2 Ruma ri winek ri xbano ri pokon ri', nimalaj ruc'ayewal nipe pa ruwi'. Rumari' xa utz na juba' chi ximon ta jun nimalaj ca' chukul y nbec'ak ca pa mar, que chuwech nuben chare jun co'ol chi nitzak pa mac. 3 Rumari' riyix

‡ **16:22** Mt. 8.11. § **16:24** Is. 66.24; Mr. 9.44; He. 10.31. * **16:25** Job 21.13; Sal. 17.14; Lc. 6.24. † **16:26** 2 Ts. 1.9. ‡ **16:29** Is. 34.16; Jn. 5.39, 45; Hch. 15.21; 17.11. § **16:31** Jn. 12.10.
* **17:1** Mt. 18.6, 7; Mr. 9.42.

tichajij c'a ri ic'aslen. Y wi c'o jun awach'alal ri c'o jun pokon nuben chawe, tabij† c'a chare chi ma utz ta xuben. Y wi ri nibano pokon chawe noruc'utuj cuybel rumac chawech ruma xtzolin pe ruc'u'x, tacuyu' c'a rumac. 4 Y wi pa jun k'ij wuku'‡ ta mul c'o pokon nuben chawe y chi wuku' mul nitzolin ta pe ruc'u'x y nipe awuq'ui y nubij chawe: Tacuyu' tasacha' numac, nicha' ta; can utz c'a chi nacuy rumac, xcha' ri Jesús.

Ri discípulos niquic'utuj más quicukbel c'u'x chare ri Jesús

5 Y ri apóstoles xquibij c'a chare ri Ajaf Jesús: Tabana' c'a chake chi nikacukuba' más kac'u'x riq'ui ri Dios.

6 Yac'a ri Ajaf Jesús xubij chique: Xa riq'ui ta nicukuba' juba' ic'u'x§ riq'ui ri Dios, astape' jun cukbel c'u'x ri xa achi'el jun ti ija'tz riche (rixin) ri mostaza, xa riq'ui ri' can yixcowin wi nibij chare re jun che' ri sicómoro rubi' chi tel el wawe' y tik'ax chupan ri mar riche (rixin) chi nberutica' ri' chiri', y re che' re' can xtunimaj wi itzij.

Ri rajawaxic chi nuben jun mozo

7 Y wi c'o ta jun chiwe riyix ri c'o jun rumozo ri rutakon el pa juyu' riche (rixin) chi nisamej riq'ui ri arado o niyuk'un carne'l, ¿la can xu (xe wi) cami tek nitzolin pe, can ya cami ri' xtubij chare: Catoc pa jay, catz'uye' pa mesa y cawa'? Mani. 8 ¿La ma nubij ta cami chare: Tachojmirisaj ri xtintij re wacami tikak'ij, y tachojmirisaj awi' riche (rixin) chi queri' yinanimaj yinawilij pe re yiwa' y yinuc'ya', y can c'a ya tek xiwa' yan riyin, c'ac'ari' xcawa' y xcatuc'ya' riyit? 9 ¿Y numatioxij cami chare ri mozo ruma xuben ri xubij chare? Ma que ta ri'. 10 Y can achi'el ri mozo ri', queri' chuka' riyix. Tek ibanon chic ri samaj ri nubij ri Dios chiwe, tibij: Riyoj yoj mozos ri majun yojc'atzin wi.* Ruma xaxu (xaxe) wi ri bin† chake, xaxu (xaxe) wi ri' ri xkaben, quixcha', xcha' ri Jesús chique ri ye rudiscípulos.

Tek ri Jesús xeruc'achojsaj ye lajuj achi'a' ri c'o ri yabil lepra chiquij

11 Y tek ri Jesús ye rachibilan ri ye rudiscípulos xuchop chic el bey chi nibe pa Jerusalem, xk'ax c'a chiquicojol ri lugar Samaria‡ y ri Galilea. 12 Y tek xapon pa jun aldea, yec'o c'a ye lajuj achi'a' ri c'o ri yabil lepra chiquij. Ri achi'a' ri' xebec'ulun pe, pero c'anej§ xepa'e' wi apo chare ri Jesús. 13 Y xquichop niquirek apo quichi' chare ri Jesús y xquibij: Tijonel, tajoyowaj kawech ruma re kabanon, xecha'.

14 Y ri Jesús tek xerutzu' xubij c'a chique: Quixbiyin c'a y je'ic'utu' iwi'* chiquiwech ri sacerdotes, xcha' el ri Jesús chique. Y tek quichapon c'a el binen riche (rixin) chi nbequic'utu' qui' chiquiwech ri sacerdotes, ri quiyabil xq'uis el chiquij y xech'ajch'ojir c'a. 15 Y jun c'a chique ri ye lajuj achi'a' ri', tek xutz'et chi can xc'achojsex wi chare ri ruyabil, riya' xtzolin. Y can nuya' ruk'ij ruc'ojlen† ri Dios, y can nurek ruchi' chubixic. 16 Y tek xapon riq'ui ri Jesús, xxuque' chuwech y xujupuba' ka ri rupalej c'a pan ulef, y sibilaj c'a numatioxij chare ri Jesús. Ri achi c'a ri' aj Samaria.‡ 17 Y ri Jesús xubij: Ye lajuj c'a ri xec'achoj chare ri quiyabil y xech'ajch'ojir. Y ri beleje' chic, ¿acuchi (achique) yec'o wi? 18 ¿Can majun chic c'a ri xtzolin ta pe riche (rixin) chi nuya' ruk'ij ruc'ojlen ri

† **17:3** Lv. 19.17; Pr. 17.10; Mt. 18.15; Stg. 5.19, 20. ‡ **17:4** Mt. 18.21. § **17:6** Mt. 17.20; 21.21; Mr. 9.23; 11.23. * **17:10** Mt. 25.37-40; Ro. 3.12; Flm. 11. † **17:10** 1 Co. 9.16. ‡ **17:11** Jn. 4.4. § **17:12** Lv. 13.46. * **17:14** Lv. 13.2; 14.2; Mt. 8.4. † **17:15** Sal. 103.1. ‡ **17:16** 2 R. 17.24; Jn. 8.48.

Dios? ¿Xaxu (xaxe) wi re jun achi re' ri ma israelita ta? xcha' ri Jesús.

19 Y ri Jesús xubij c'a chare ri achi aj Samaria: Cayacatej y cabiyin c'a. Xac'achoj ruma chi can xacukuba' ac'u'x§ wuq'ui, xcha' chare.

Ri rajawaren ri Dios c'o chic

20 Y ri achi'a' fariseos xquic'utuj c'a chare ri Jesús chi achique tiempo xtoka ri rajawaren ri Dios. Y ri Jesús xubij c'a chique: Can ma xtinabex ta achique tiempo xtoka ri rajawaren* ri Dios. 21 Y majun c'a xtibin ta chi yare' c'o wawe', o yala' c'o chila', ruma chi ri rajawaren ri Dios c'o† chic chicojol, xcha' ri Jesús.

22 Y Riya' xch'o c'a chique ri ye rudiscípulos, y xubij: Xque'oka‡ c'a ri k'ij tek riyix xtiwajo' chi astape' xaxu (xaxe wi) jun k'ij xtiwajo' xtitz'et ri C'ajolaxel ri xalex chicojol. Pero ma xtitz'et ta. 23 Y can yec'o c'a ri xquebin chiwe: Yare' c'o wawe'. Yala' c'o chila'.§ Pero riyix man c'a quixbe ta quiq'ui, ni man c'a chuka' que'itzekelbej ta. 24 Ruma tek xtapon ri k'ij chi ri C'ajolaxel ri xalex chicojol xtipe chic jun bey, can xtuben wi c'a achi'el jun coyopa', ri can nusakirisaj ruwech ri caj ruma can nitz'etetej* cuma quinojel ri winek. 25 Pero nabey c'o c'a chi nk'axaj na q'uiy tijoj pokonal,† y c'o c'a chuka' chi yinetzelex cuma ri winek riche (rixin) re tiempo re'. 26 Y ri k'ij c'a tek xquipe chic riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, can xtibanatej‡ c'a chuka' achi'el ri xc'ulwachitej pa rutiempo ri Noé.§ 27 Chupan c'a ri rutiempo ri Noé, ri winek ri' xaxu (xaxe) wi c'a chrij ri quiway quic'uya' benak wi ri cánima, chuka' chi achi'a' chi ixoki' can benak c'a cánima chrij ri quic'ulanen. Y can c'a que na ri' yetajin chubanic ri winek chupan ri k'ij tek ri Noé y ri ye aj pa rachoch xe'oc chupan ri nimalaj barco, y xuchop ri nimalaj k'ekelaj job. Y quinojel ri winek xecom. 28 Y can queri' c'a chuka' xc'ulwachitej pa rutiempo ri Lot. Ri winek ri' xaxu (xaxe) wi c'a chrij ri quiway quic'uya' benak wi cánima, riq'ui ri quilok'oj, ri quic'ayij, ri quitico'n y ri paban tak jay. 29 Y ya c'a ri k'ij tek ri Lot y ri ye aj pa rachoch xe'el el pa tinamit Sodoma, xka c'a ca k'ak' y azufre pa ruwi' ri tinamit.* Can achi'el c'a job xuben tek xka pe ri chicaj, y can quinojel ri winek yec'o chiri' xeq'uis ruma ri k'ak'. 30 Y quec'ari' quibanon ri winek chupan ri k'ij tek ri C'ajolaxel ri xalex chicojol xtipe† chic jun bey, sibilaj c'a ye q'uiy winek ri xa riq'ui ronojel ri c'o quiq'ui benak wi ri cánima.

31 Ri c'o c'a pa ruwi' ri rachoch tek xtibanatej ronojel ri', xa utz chi tanmej el. Y ma tika ta pe riche (rixin) chi ntoc pa rachoch riche (rixin) chi nberuc'ama' pe ri rucosas ri c'o pa jay.‡ Y wi c'o c'a chuka' jun ri nisamej pa juyu' chupan ri k'ij ri', ma titzolin ta chic pa rachoch. 32 Ruma toka c'a chi'ic'u'x ri xuc'ulwachij§ ri rixjayil ri Lot, tek xporox ri tinamit Sodoma ruma ri Dios. 33 Ri can sibilaj c'a nupokonaj* ri ruc'aslen re wawe' chuwech re ruwach'ulef, ma xtril ta ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Yac'a ri ma nupokonaj ta ri ruc'aslen re wawe' choch'ulef, xtril ri ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.

34 Y tek riyin xquipe chic jun bey,

§ **17:19** Mt. 9.22; Mr. 5.34. * **17:20** Jn. 18.36. † **17:21** Jn. 1.26; Ro. 14.17; Col. 1.27. ‡ **17:22** Mt. 9.15. § **17:23** Mt. 24.23; Mr. 13.21; Lc. 21.8; 1 Jn. 4.1. * **17:24** 1 Ti. 6.15. † **17:25** Lc. 9.22. ‡ **17:26** Mt. 24.37. § **17:26** Gn. 7.22, 23. * **17:29** Gn. 19.16, 24. † **17:30** Mt. 24.3; Mr. 13.26; Lc. 21.27; 2 Ts. 1.7. ‡ **17:31** Mr. 13.15. § **17:32** Gn. 19.26. * **17:33** Mt. 16.25; Jn. 12.25.

yac'ari' tek xtibanatej chi yec'o ye ca'i' ye warnek pa jun ch'at, jun xtuc'uex el† y jun ri xticanaj ca. 35 Chuka' ye ca'i' ixoki' ri junan yequi'en,‡ jun c'a ri xtuc'uex el y jun ri xticanaj ca. 36 Y chuka' ye ca'i' achi'a' ri junan yesamej pa juyu', jun c'a ri xtuc'uex el y jun ri xticanaj ca.

37 Y tek ri ye rudiscípulos quic'axan chic ka ri xubij ri Jesús, xquic'utuj c'a chare: Ajaf, ¿acuchi (achique) c'a xtic'ulwachitej wi ri queri' ri'? xecha'. Y ri Jesús xubij c'a chique: Ri ruc'ayewal ri xtuya' ri Dios xtika acuchi (achique) c'o wi ri mac. Can xtibanatej c'a achi'el niquiben ri c'uch. Ruma ri aj xic' tak chicop ri' xabachique lugar c'o wi jun caminek ch'aculaj, chiri' c'a yeka wi,§ xcha' chique.

18

Ri c'ambel tzij chrij jun malca'n ixok y jun aj k'atbel tzij

1 Y ri Jesús xutzijoj c'a jun c'ambel tzij chique ri ye rudiscípulos riche (rixin) chi nuc'ut chiquiwech chi can rajawaxic wi chi ma quetane'* ta chi niquiben orar y ma tiquimalij ta ca rubanic. 2 Riya' xubij c'a chique: Pa jun c'a tinamit xc'oje' jun aj k'atbel tzij ri can ma nuxibij ta ri' chuwech ri Dios, y majun chuka' quejkalen ri winek chuwech. 3 Y chupan c'a chuka' ri tinamit ri', c'o c'a jun malca'n ixok. Y ri malca'n ixok ri' binakil napon riq'ui ri aj k'atbel tzij ri' y nubij c'a chare: Tak'ata' tzij pa ruwi' ri nuc'ulel, nicha'. 4 Y q'uiy c'a k'ij ri xk'ax, y ri aj k'atbel tzij ma xrajo' ta xuto' ri ixok ri' chuwech ri ruc'ulel. Pero jun k'ij ri aj k'atbel tzij ri' xuch'ob c'a ka pa ránima: Astape' riyin ma nnimaj ta ri Dios, ni majun chuka' quejkalen ri winek chinuwech, 5 pero ruma c'a re ixok re' ntel ntoc wuq'ui, nben na c'a ri nrajo'. Ruma wi ma xtinben ta, xtic'o† nuc'u'x pa ruk'a'. Queri' nubij ri c'ambel tzij ri xutzijoj ri Jesús.

6 Y c'ac'ari' ri Ajaf Jesús xubij: Riyin wetaman chi riyix xiwac'axaj ri jabel tak ch'abel ri xerubij ri aj k'atbel tzij, y riya' xa ma utzilaj aj k'atbel tzij ta. 7 ¿C'a ta c'a ri Dios chi man ta xqueruto' ri winek ri ye rucha'on chic Riya' y chi pak'ij chi chak'a' niquiben orar? ¿Ri Dios ma chanin ta cami xqueruto' pe ri winek ri ye rucha'on chic? 8 Riyin can nbij c'a chiwe chi chanin xqueruto' pe. Y tek ri C'ajolaxel ri xalex chicojol xtipe‡ chic jun bey wawe' chuwech re ruwach'ulef, ¿la c'a yec'o na cami winek ri quicukuban quic'u'x riq'ui ri Dios? xcha' ri Jesús.

Ri c'ambel tzij chrij jun fariseo y jun c'utuy alcawal

9 Y ri Jesús xubij chic c'a jun c'ambel tzij chiquiwech ri winek, ruma yec'o chique riye' ri niquich'ob chi choj§ ri quic'aslen, y yequetzelaj ri nic'aj chic winek. Rumari' ri Jesús xubij: 10 Yec'o c'a ye ca'i' achi'a' ri xebe pa rachoch ri Dios riche (rixin) chi nbequibana' orar. Ri jun achi, jun chique ri fariseos, y ri jun chic, jun c'utuy alcawal. 11 Ri achi fariseo pa'el, ruyon nuben orar, y nubij c'a chupan ri ru'oración: Dios, matiox nya' chawe ruma chi riyin ma yin junan ta quiq'ui ri nic'aj chic. Ruma chi ri nic'aj chic winek ye alek'oma', c'o quixjayil y yequicanoj nic'aj chic ixoki', y ma choj ta ri quic'aslen.* Ni ma yin junan ta c'a chuka' riq'ui re jun achi c'utuy alcawal re'. 12 Ruma

† **17:34** 1 Ts. 4.17. ‡ **17:35** Mt. 24.41. § **17:37** Job 39.30. * **18:1** Lc. 21.36; Ro. 12.12; Ef. 6.18; Col. 4.2; 1 Ts. 5.17. † **18:5** Lc. 11.8. ‡ **18:8** He. 10.37; 2 P. 3.8, 9. § **18:9** Lc. 10.29; 16.15; Ap. 3.17. * **18:11** Is. 1.15; 58.1.

chi riyin can ca'i' c'a k'ij pa jun semana ri ma yiwa' ta riche (rixin) chi nben orar. Y niwelesaj ca ri nudiezmo chare ronojel ri nch'ec, riche (rixin) chi nya' chawe riyit, xcha' ri fariseo pa ru'oración. 13 Y yac'a ri c'utuy alcawal c'anej c'a xpa'e' wi ca y xluque' c'a chiri', riche (rixin) chi nuben orar, ruma chi chuwech riya' can ma ruc'amon ta (takal ta chrij) chi nuyec ri runak' ruwech chicaj y riya' nubajila' c'a ruwaruc'u'x riq'ui ri ruk'a', y nubij c'a chare ri Dios: Tajoyowaj nuwech, ruma chi riyin yin jun aj mac chawech, xcha'. 14 Can kitzij c'a nbij chiwe, xcha' ri Jesús, chi ri achi c'utuy alcawal xtzolin el, y xtz'etetej ruma ri Dios chi xa majun rumac. Y yac'a ri achi fariseo ma que ta ri' xc'ulun chuwech ri Dios. Ruma chi xabachique c'a ri nunimirisaj ri',† xa can xtikasex c'a ruk'ij. Yac'a ri ruch'utinirisan ri', xtinimirisex ruk'ij, xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xeruben bendecir ri ac'ala'

15 Y yec'o c'a ac'ala' ri xe'uc'uex‡ apo chuwech ri Jesús, chi nuya' ta el ri ruk'a' pa quiwi', riche (rixin) chi niquic'ul ri rubendición ri Dios. Yac'a ri discípulos xa xechapon chique ri winek chi ma quequic'om ta pe ri ac'ala'. 16 Pero ri Jesús xerusiq'uij (xeroyoj) ri ye rudiscípulos y xubij chique: Tiya' k'ij chique ri ac'ala' chi yepe wuq'ui riyin, y ma que'ik'et ta. Ruma ri xque'oc pa rajawaren ri Dios, xaxu (xaxe) wi ri winek ri ye achi'el re ac'ala' re'. 17 Y can kitzij c'a nbij chiwe, chi ri xa ma niquiben ta achi'el ri ac'ala' riche (rixin) chi niquijech qui' pa ruk'a' ri Dios, can man c'a xque'oc ta pa rajawaren ri Dios, xcha'.

Tek jun c'ajol achi ri c'o q'uiy rubeyomal xbetzijon riq'ui ri Jesús

18 Y c'o c'a jun achi ri nim ruk'ij, xuc'utuj c'a chare ri Jesús: Riyit ri can yit utzilaj Tijonel, tabij c'a chuwe: ¿Achique c'a ri rajawaxic chi nben riyin riche (rixin) chi ntoc ta wuche (wixin)§ ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek? xcha' chare ri Jesús.

19 Y ri Jesús xubij chare: ¿Achique ruma tek nabij utz chuwe riyin? Ruma majun winek ri utz ta, xa can xu (xe wi) ri Dios ri utz. 20 Y riyin nbij chi riyit jabel awetaman ri rupixa' ri Dios: chi riyit achi ri c'o awixjayil man c'a tacanoj ta jun chic ixok, ma cacamisan ta; ma catelek' ta; ma tatz'uc ta tzij chrij jun chic winek; taya' quik'ij* ri ate' atata', xcha' ri Jesús.

21 Y ri achi xubij chare ri Jesús: C'a yin co'ol na tek nchapon pe rubanic ronojel ri', xcha'.

22 Tek ri Jesús xrac'axaj queri', xubij: C'a c'o na c'a jun ri ma abanon ta. Ma aya'on ta ri abeyomal chique ri pobres. Tac'ayij c'a ronojel ri c'o awuq'ui y ri rajel taya' chique ri pobres, riche (rixin) chi queri' nic'oje' abeyomal† chila' chicaj. Y catam pe wuq'ui y quinatzekelbej, xcha' ri Jesús.

23 Y tek ri achi ri' xrac'axaj ri xubij ri Jesús, sibilaj xbison pa ránima, ruma q'uiy rubeyomal c'o y ma nrajo' ta ntel pa ruk'a'. 24 Y tek ri Jesús xutz'et chi xa xpe sibilaj bis pa ránima ri achi, xubij: Ri c'o quibeyomal,‡ c'ayef (cuesta) chi ye'oc pa rajawaren ri Dios. 25 Xa ma can ta c'ayef (cuesta) chi nik'ax ri jun chicop ri camello rubi' pa ti rachek jun bak riche (rixin) t'iso'n (tz'iso'n), que chuwech chi ntoc jun beyon pa rajawaren ri Dios, xcha' ri Jesús.

† **18:14** Job 22.29; 40.9-13; Is. 2.11-17; Stg. 4.6; 1 P. 5.5, 6. ‡ **18:15** Mt. 19.13; Mr. 10.13. § **18:18** Mt. 19.16. * **18:20** Ex. 20.12; Dt. 5.16; Ef. 6.2; Col. 3.20. † **18:22** Mt. 6.19; 19.21; 1 Ti. 6.18, 19. ‡ **18:24** Pr. 11.28; 18.11; 1 Ti. 6.9.

26 Ri xe'ac'axan ri xubij ri Jesús,
xquibila' c'a: Wi can achi'el ri xu-
bij, ¿achique ta c'a jun ri xticolotej?
xecha'.
27 Y ri Jesús xubij c'a chique: Ri
ma yecowin ta niquiben ri winek,
ri Dios can nicowin wi§ nuben,
xcha' chique.
28 Yac'ari' tek ri Pedro xubij: Riyit
awetaman chi riyoj kaya'on ca*
ri c'o kiq'ui, riche (rixin) chi yit
katzekelben, xcha'.
29 Y ri Jesús xubij c'a chique: Can
kitzij nbij chiwe, chi xabachique
winek ri ruya'on ca rachoch,
ruya'on ca rute' rutata',† rach'alal,
rixjayil o ralc'ual, riche (rixin)
chi nuben samaj riche (rixin) ri
rajawaren ri Dios, can xtuc'ul c'a
rajel ruq'uexel. 30 Can q'uiy yan
c'a ri nuc'ul‡ chupan re tiempo re
kachapon. Y chupan apo ri jun chic
tiempo chkawech apo, can xtiyatej
c'a chuka' ruc'aslen riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek.§

Tek ri Jesús xunataj chic jun bey chi xticamisex

31 Y ri Jesús xeruc'uaj c'a el juba'
quela' pa quiyonil ri cablajuj rud-
iscípulos, y xubij chique: Riyix iwe-
taman chi pa tinamit Jerusalem
kachapon wi el bey, y ri chiri',
q'uiy c'a ri xtiban chuwe riyin
ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol.
Can ronojel wi c'a ri tz'ibatal ca
chuwij riyin can xtibanatej wi,*
can achi'el ri quitz'iban ca ri pro-
fetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri
Dios ojer ca. 32 Xquijach† c'a pa
quik'a' winek ri ma ye israelitas ta.
Y ri winek ri' xquetze'en chuwij,
xtiquibila' itzel tak ch'abel chuwe y
xquinquichubaj. 33 Xquinquich'ey,
y c'ac'ari' xquinquicamisaj. Pero
pa rox k'ij xquic'astej c'a pe, xcha'
ri Jesús.

34 Pero ri cablajuj rudiscípulos
can ma xk'ax ta c'a chiquiwech
ri xubij ri Jesús. Ri ch'abel ri'
xa ewatajnek c'a chiquiwech riche
(rixin) chi ma niquetamaj ta, ru-
mac'ari' xaxu (xaxe) wi xquic'axaj
y ma xk'ax ta chiquiwech achique
ntel wi ri tzij ri'.

Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun achi moy pa tinamit Jericó

35 Tek ri Jesús ntoc yan c'a apo ri
pa tinamit Jericó,‡ ri chiri' chuchi'
bey tz'uyul c'a jun achi. Y ri
achi c'a ri' moy, y nuc'utula' ca
limosna chique ri winek ri yek'ax
el queri'. 36 Y tek ri moy ri'
xrac'axaj chi sibilaj ye q'uiy winek
ri yek'ax el, xuc'utuj c'a chi achique
ri xc'ulwachitej. 37 Y xquibij chare
chi ya ri Jesús aj Nazaret ri nik'ax
el queri'. 38 Y ri achi moy ri' xurek
ruchi', y xubij c'a: Riyit Jesús, ri yit
ralc'ual ca ri rey David, tajoyowaj
nuwech ruma re nbanon, xcha'.
39 Y ri winek c'a ri ye nabeynek
el chuwech ri Jesús, xquik'il c'a ri
achi chi ma turek ta chic ruchi'.
Pero riya' xa más xurek ruchi', y
xubij: Riyit ri yit ralc'ual ca ri rey
David, tajoyowaj nuwech ruma ri
nbanon, xcha'.
40 Y ri Jesús xrac'axaj c'a ri
ruch'abel. Rumari' xpa'e' c'a y
xubij chi tic'amer pe. Y tek c'o
chic apo ri achi riq'ui, xuc'utuj c'a
chare: 41 ¿Achique c'a ri nawajo'?
Y ri achi moy xubij: Ajaf, riyin
nwajo' yitzu'un, xcha'.
42 Y ri Jesús xubij chare: Catzu'un
c'a. Ruma chi xacukuba' ac'u'x§
wuq'ui, rumari' xac'achoj.
43 Y ri achi moy can yac'ari' tek
xtzu'un* y xtzeke' el chrij ri Jesús.
Ri achi c'a chuka' ri' nuya' ruk'ij
ruc'ojlen ri Dios.† Y quinojel ri
winek ri xetz'eto chi xtzu'un ri

§ **18:27** Jer. 32.17; Ef. 1.19, 20. * **18:28** Mt. 19.27. † **18:29** Dt. 33.9. ‡ **18:30** Job 42.10. § **18:30** Ap. 2.7. * **18:31** Sal. 22; Is. 53; Mt. 16.21. † **18:32** Mt. 27.2; Lc. 23.1. ‡ **18:35** Mt. 20.29; Mr. 10.46. § **18:42** Lc. 17.19. * **18:43** Is. 35.5. † **18:43** Sal. 103.1; Is. 43.7, 21; Lc. 17.15; Hch. 11.18; 1 P. 2.9.

moy, can xquiya' c'a chuka' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios.

19

Ri Jesús y ri Zaqueo

1 Y yac'ari' tek ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos xoc apo ri pa tinamit Jericó,* y nik'ax c'a el. 2 Y ri chiri' chupan ri tinamit ri' c'o c'a jun achi beyon ri Zaqueo rubi'. Ri achi c'a ri', yari' ri más nim ruk'ij que chiquiwech ri nic'aj chic c'utuy tak alcawal. 3 Y riya' can nutij c'a ruk'ij riche (rixin) chi nrajo' nutzu' el ri Jesús, pero ruma chi sibilaj ye q'uiy ri winek y riya' xa ti co'ol oc ri rupalen, rumari' ma nicowin ta c'a nutz'et el ri Jesús. 4 Rumari' riya' junanin (anibel) xnabeyej el y xbejote' pa ruwi' jun che' ri sicómoro rubi', riche (rixin) chi queri' nutz'et el ri Jesús, ruma c'o chi nik'ax el queri'. 5 Y tek ri Jesús nik'ax c'a el queri', xtzu'un anej pa ruwi' ri che', y xubij c'a chare ri jotol chiri': Zaqueo, chanin caka pe chiri', ruma chi can ya re wacami c'o chi yinapon pan awachoch,† riche (rixin) chi yinuxlan juba', xcha' chare.

6 Y ri Zaqueo can yac'ari' xka pe chanin, y riq'ui quicoten xuc'ul apo ri Jesús pa rachoch. 7 Tek xbanatej c'a ri queri', ri winek xexebexot (xexebeloj) c'a apo chrij ri Jesús y niquibila' c'a chi ri Jesús xa pa rachoch jun achi aj mac‡ xbec'oje' wi. 8 Y ri Zaqueo xpa'e' c'a y xch'o apo chare ri Ajaf Jesús y xubij: Ajaf, wacami pa nic'aj chare ri nubeyomal nya' chique ri pobres. Y wi c'o winek ri can xk'ax ruwi' ri alcawal welesan chique, can caji'§ chic c'a ruq'uexel ri xtintzolij chique, y ma xu (xe wi) ta chic ri xinwelesaj chique, xcha'.

9 Y ri Jesús xubij chare: Wacami xoka yan ri colotajic chupan re jay re', ruma chi riya' chuka' can riy rumam ca ri Abraham.* 10 Ruma chi riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, can xipe c'a chiquicanoxic y chiquicolic ri ye sachnek† pa mac, xcha' ri Jesús.

Ri c'ambel tzij chiquij lajuj mozos ri xjach ca puek chique ruma ri quipatrón

11 Y tek ri Jesús rubin chic ka ronojel ri', ri winek c'a ri ye'ac'axan riche (rixin) ri Jesús, niquich'ob c'a chi tek Riya' xtoc apo ri pa tinamit Jerusalem, xtibetz'uye' ca pa k'atbel tzij‡ y chanin xtibek'alajin pe ri rajawaren ri Dios. Y ruma chi queri' niquich'ob ri winek, y ruma chi xa nakaj chic yec'o wi apo chare ri tinamit Jerusalem, rumari' ri Jesús xuchop c'a rubixic jun c'ambel tzij chique. 12 Y Riya' xubij c'a: Xc'oje' c'a jun achi ri nim ruk'ij. Ri achi ri' xbe§ c'a pa jun chic ruwach'ulef ri c'anej c'o wi, riche (rixin) chi ntoc pe rey. Y c'ac'ari' nitzolin chic pe. 13 Yac'a tek c'a ma jane c'a tibe, xerusiq'uij (xeroyoj) ye lajuj rumozos y xuya' ca lajuj puek chique ri nibix mina chare, y xubij chique: Tic'uaj c'a re puek re xinya' ca chiwe riche (rixin) chi c'o nich'ec riq'ui, c'a achique tiempo xquitzolin pe riyin, xcha' ca chique, y xbe. 14 Pero ri achi ri' netzelex c'a cuma ri ruwinak, rumari' tek riya' c'o chic chupan ri ruwach'ulef ri acuchi (achique) c'o chi napon wi riche (rixin) chi niya'ox (nya') pe k'atbel tzij pa ruk'a' riche (rixin) chi ntoc pe rey, ri ye ruwinak xequitek c'a el achi'a' ri xe'apon ri c'a acuchi (achique) c'o wi riya' riche (rixin)

* **19:1** Jos. 2.1; 6.26; 1 R. 16.34; 2 R. 2.18. † **19:5** Jn. 14.23. ‡ **19:7** Mt. 9.11; Lc. 5.30. § **19:8** Ex. 22.1; 1 S. 12.3. * **19:9** Lc. 13.16. † **19:10** Mt. 10.6; 15.24. ‡ **19:11** Hch. 1.6. § **19:12** Mt. 25.14; Mr. 13.34. * **19:14** Jn. 1.11.

chi xbequibij: Riyoj ma nikajo' ta* chi re achi re' ntoc jun aj k'atbel tzij pa kawi', xecha'. 15 Y xc'ulwachitej c'a chi tek xbetzolin pe riya', tek c'o chic pe ruk'ij ruc'ojlen, y tek c'o chic ri pa ruruwach'ulef, xutek c'a quisiq'uixic (coyoxic) ri rumozos ri ruya'on ca puek chique tek riya' c'a ma jane tibe. Queri' xuben ruma nrajo' nretamaj janipe' puek quich'acon chiquijujunal. 16 Tek xapon c'a ri nabey mozo ri ruc'ulun ca puek ri nibix mina chare, xubij: Ajaf ri puek ri xaya' ca chuwe riche (rixin) chi c'o nch'ec riq'ui, can xinch'ec wi c'a lajuj chic riq'ui, xcha'. 17 Y ri achi, rey chic ri tiempo ri', xubij c'a chare ri rumozo: Sibilaj utz ri xaben. Riyit can yit jun utzilaj numozo ri can naben wi ri nibix chawe. Y ruma c'a chi can utz xaben† riq'ui ri juba' ri xinya' ca chawe, wacami c'a nya' lajuj tinamit pan ak'a' riche (rixin) chi nak'et tzij pa quiwi', xcha' ri rey. 18 Y yac'ari' tek xapon jun chic mozo ri ruc'ulun ca chuka' puek ri nibix mina chare, y xubij: Ajaf, ri puek ri xaya' ca chuwe tek xabe, xinch'ec wu'o' puek más riq'ui, xcha'. 19 Y ri rey xubij c'a chuka' chare ri jun mozo ri': Ruma c'a chi can utz xaben riq'ui ri juba' ri xinya' ca chawe, wacami c'a nya' wu'o' tinamit pan ak'a' riche (rixin) chi nak'et tzij pa quiwi', xcha' chuka' ri rey chare. 20 Yac'a tek xapon jun chic mozo ri ruc'ulun ca chuka' puek ri nibix mina chare, xubij: Ajaf, ya c'a arajil re' nonjacha' ca chawe. Re puek re' ximpis pa jun su't riche (rixin) chi xinyec. 21 Ruma riyin nxibij wi'‡ chawech. Ruma yit jun c'a'nlaj (c'a'elaj) achi. Riyit xa yit junan riq'ui jun achi ri nberuc'utuj pe rurajil y xa majun puek ruya'on ca chiri'. Y chuka' nawajo' nac'ul ri ntel pe chuwech ri tico'n ri xa ma riyit ta xatico ka, xcha' ri mozo chare ri rey. 22 Y ri rey xubij c'a chare ri mozo ri': Riyit xa yit jun itzel mozo. Ri tzij ri xabij§ yari' ri xtincusaj riche (rixin) chi nk'et tzij pan awi'. Ruma wi can awetaman chi riyin can yin c'a'nlaj (c'a'elaj) achi, chi riyin can nch'ojij wi nurajil ri acuchi (achique) xa majun nyacon ca, y chuka' can nwajo' nc'ul ri ntel pe chuwech ri tico'n ri xa ma yin ta riyin xitico ka; 23 wi queri' nabij riyit, ¿achique c'a ruma tek ma xaya' ta re nurajil pa banco? Riche (rixin) chi queri' nc'ul ta c'a ri puek ri can wuche (wixin) riyin y nc'ul ta chuka' ral re nurajil re wacami re xitzolin pe, xcha'. 24 Y ri rey xubij c'a chique ri yec'o chiri': Tiwelesaj c'a ca la puek pa ruk'a' re itzel mozo re', y tiya' chare ri utzilaj mozo ri c'o chic ri lajuj puek riq'ui. 25 Y ri yec'o chiri' xquibij: Ajaf, pero ri utzilaj mozo c'o chic lajuj riq'ui, xecha'. 26 Pero riya' xubij chique: Riyin nbij c'a chiwe, chi ri c'o q'uiy riq'ui,* xtiya'ox (xtya') más chare y queri' q'uiy ri xtic'oje' riq'ui. Yac'a ri xa juba' oc c'o riq'ui, hasta ri juba' ri' xa xtelesex chare. 27 Wacami c'a, que'ic'ama' c'a pe ri ye'etzelan wuche (wixin), y ri ma xe'ajowan ta chi xinoc rey, y chinuwech riyin que'icamisaj wi, xcha' ri rey. Queri' xubij ri Jesús.

Ri xbanatej tek ri Jesús xoc apo pa tinamit Jerusalem

28 Y tek ri Jesús xtane' chubixic re' chiquiwech ri winek, xuchop chic c'a el bey chi xjote' pa Jerusalem,† nabeynek el chiquiwech ri ye rudiscípulos. 29 Y tek xa nakaj chic c'a yec'o wi apo chique ri

† **19:17** Mt. 25.21; Lc. 16.10. ‡ **19:21** Ex. 20.19, 20; 1 S. 12.20; Mt. 25.24, 25; Ro. 8.15; 2 Ti. 1.7; 1 Jn. 4.18; Ap. 21.8. § **19:22** 2 S. 1.16; Job 15.6; Mt. 12.37; Tit. 3.11. * **19:26** Mt. 13.12; 25.29; Mr. 4.25; Lc. 8.18. † **19:28** Mr. 10.32; Lc. 9.51. ‡ **19:29** Mt. 21.1; Mr. 11.1.

tinamit Betfagé‡ y Betania, tinamit ri yec'o chunakajal ri juyu' Olivos, ri Jesús xerutek c'a el ye ca'i' chique ri rudiscípulos. 30 Y xubij el chique: Quixbiyin apo chupan la aldea la nitzu' apo chila' y can xu (xe) wi xquixoc apo, xtiwil jun ti alaj bur ri ximil ca chiri' ri can c'a ma jane jun ch'ocolbeyon ta. Tiquira' c'a pe y nic'om c'a pe chuwe. 31 Y wi c'o c'a jun xtibin pe chiwe chi achique ruma yixtajin niquir ri ti alaj bur, riyix tibij c'a ca chare chi nic'atzin chare ri Ajaf,§ xe'uche'ex el ruma ri Jesús.

32 Ri ca'i' discípulos ri xetak el, xebe c'a, y can xquil na wi ri ti alaj bur, can achi'el ri bin el chique ruma ri Jesús. 33 Yac'a tek yetajin chuquiric, ri ye rajaf xquibij pe chique: ¿Achique ruma tek niquir el? xecha' pe.

34 Y ri ye rudiscípulos ri Jesús xquibij c'a ca chique ri ye rajaf ri ti bur: Xa nic'atzin chare ri Ajaf, xecha' ca chique.

35 Y xquic'om pe chare ri Jesús. Y riye' xquiya' c'a chuka' quitziak* chrij ri bur ri', y xquich'ocoba' c'a el ri Jesús chrij.† 36 Y tek benak c'a ri Jesús, ri winek niquiriq'uila'‡ c'a ka ri nima'k tak quitziak pa rubey riche (rixin) chi niquiya' ruk'ij. Y queri' ri niquibanala' ye benak. 37 Yac'a tek xa ye'apon yan apo acuchi (achique) nuchop nixule' wi el ri bey chuwech ri juyu' Olivos, quinojel ri ye tzekelbey riche (rixin) ri Jesús ri ye benak, ruma niquicot ri cánima, xquichop c'a niquirek quichi' chuya'ic ruk'ij ri Dios. Niquiya' c'a ruk'ij ri Dios ruma ye quitz'eton ri milagros ri ye rubanalon ri Jesús. 38 Riye' niquibij c'a: ¡Re Rey re' can banon pe bendecir ruma ri Ajaf Dios, y can pa rubi' ri Ajaf Dios petenak wi! ¡Uxlanibel c'u'x c'a ri chila' chicaj! ¡Jani' na niya'ox (nya') ruk'ij ruc'ojlen ri Dios ri chila' chicaj!§ yecha'.

39 Y chiri' chiquicojol ri winek, ye benak c'a nic'aj achi'a' fariseos. Y riye' xquibij c'a chare ri Jesús: Tijonel, que'ak'ila' ri ye adiscípulos, xecha' chare.

40 Yac'ari' tek ri Jesús xubij chique: Can kitzij c'a nbij chiwe, chi xa ta yetane' ka riye', ye ri abej* xquebech'o pe riche (rixin) chi niquiya' nuk'ij, xcha' chique ri fariseos.

41 Y tek nakaj chic c'o wi apo ri Jesús chare ri tinamit Jerusalem, xutz'et c'a apo ri tinamit ri' y xuchop nrok'ej† ruwech, 42 y xubij c'a: Riyix ri yixc'o pa Jerusalem, astape' c'a ya k'ij re' nik'ax ta chiwech achique ri niya'o uxlanibel c'u'x chiwe. Pero xa ewatajnek chiwech, y rumari' ma yixcowin ta nitz'et. 43 Ruma xtapon na k'ij tek xtipe k'axon pan iwi', k'ij tek ri achi'a' ye banoy tak ch'a'oj xquebeyacatej pe chiwij, y xtiquisutij rij ri itinamit y xtiquiben achi'el jun coral chiwij. Xquixquiya' pa quinic'ajal‡ y xquixc'oje' pa tijoj pokonal. 44 Xtiquikasaj c'a pan ulef ri itinamit iwachibilan riyix. Y chare ri itinamit majun c'a jay ri xtipa'e' ta ca. Ronojel ronojel xquewulex.§ Ruma chi can ma xiya' ta pa cuenta chi ri Dios xoka yan iwuq'ui re tiempo re', xcha'.

Tek ri Jesús xerokotaj pe ri yetajin yec'ayin y ri yelok'onaj pa rachoch ri Dios

45 Y tek ri Jesús aponak chic c'a, Riya' xoc c'a pa rachoch ri Dios ri c'o chiri' pa Jerusalem. Yac'ari' tek Riya' xerokotala' pe*

§ **19:31** Sal. 50.10-12; Mt. 21.2, 3; Mr. 11.2-6. * **19:35** 2 R. 9.13; Mt. 21.7; Mr. 11.7. † **19:35** Jn. 12.14. ‡ **19:36** Mt. 21.8. § **19:38** Sal. 118.26; Zac. 9.9; Mt. 21.9; Lc. 2.14; 13.35. * **19:40** Hab. 2.11. † **19:41** Os. 11.8. ‡ **19:43** Is. 29.3, 4; Jer. 6.2, 3. § **19:44** 1 R. 9.7, 8; Mt. 24.2. * **19:45** Mt. 21.12.

ri yetajin yec'ayin y ri yelok'onaj ri chiri' pa rachoch ri Dios. 46 Y xubij c'a chuka' chique: Chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, nubij chi ri wachoch, jay riche (rixin) oración. Yac'a riyix xa achi'el jul quiche (quixin) alek'oma' ibanon chare,† xcha' chique.

47 Y yac'ari' tek ri Jesús k'ij k'ij yerutijoj ri winek riq'ui ri ruch'abel ri Dios, chiri' chupan ri rachoch ri Dios. Pero ri principali' tak sacerdotes ye cachibilan ri aj tz'iba' y ri achi'a' ri can c'o wi quik'ij chupan ri tinamit, niquicanola' c'a achique ta rubanic niquiben riche (rixin) chi queri' niquicamisaj ri Jesús.‡ 48 Y ma niquil ta c'a achique niquiben chare, ruma chi ri winek can benak cánima chirac'axaxic ri nubij ri Jesús chique.

20

Yec'o ri yec'utun chare ri Jesús chi achique xya'o k'atbel tzij pa ruk'a'

1 Y xbanatej c'a chi jun chique ri k'ij tek ri Jesús c'o ri pa rachoch ri Dios ntajin nuc'ut y nutzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic chiquiwech ri winek, yac'ari' tek ri principali' tak sacerdotes, ri aj tz'iba' ye cachibilan ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij xe'oka* riq'ui ri Jesús. 2 Y ri achi'a' ri' xquibij c'a chare ri Jesús: Tabij c'a chake: ¿Achique chi k'atbel tzij c'o pan ak'a'† riche (rixin) chi xe'awokotaj el ri winek ri yec'ayin wawe' pa rachoch ri Dios? ¿Y achique chuka' xya'o ri k'atbel tzij ri' pan ak'a' chi ye'abanala' quere'? xecha' chare.

3 Y ri Jesús xubij c'a chique: Riyin c'o c'a chuka' jun ri nwajo' nc'utuj chiwe. Tibij c'a chuwe: 4 ¿Ri Juan xtak pe ruma ri Dios riche (rixin) chi xeruben bautizar ri winek? ¿O xa ye ri winek xebin chare chi xuben queri'? xcha' ri Jesús.

5 Yac'a ri principali' tak sacerdotes, ri aj tz'iba' y ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij, xquibila' c'a chiquiwech: ¿Achique c'a xtikabij chare wacami? xecha' ka. Ruma wi nikabij chi ri Juan ya ri Dios ri takayon pe, ri Jesús xa xtubij c'a chake chi achique c'a ruma tek ma xinimaj ta ri xubij. 6 Y wi nikabij chi xa winek xebin chare ri Juan chi xuben queri', xquepe quinojel ri winek y xkojquiq'uek chi abej. Ruma chi ri winek can quetaman wi chi ri Juan can jun chique ri profetas‡ ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios, xecha' c'a ka chiquiwech.

7 Yac'ari' tek xquibij apo chare ri Jesús chi ma quetaman ta achique xbin chare ri Juan chi xeruben bautizar ri winek.

8 Y ri Jesús xubij c'a chique ri achi'a' ri': Ruma c'a chi riyix ma xixcowin ta xibij chuwe, queri' c'a chuka' riyin ma xtinbij ta chiwe achique yayon k'atbel tzij pa nuk'a' chi yicowin yenbanala' quere',§ xcha' ri Jesús.

Ri c'ambel tzij chiquij ri itzel tak kajoy ulef

9 Y ri Jesús xuchop c'a rubixic jun c'ambel tzij chique ri winek, y xubij c'a: Xc'oje' c'a jun achi ri xutic ruwech ri rulef riq'ui uva. Y c'ac'ari' xuya' ca pa kajic chique ca'i' oxi' mozos. Y riya' xbe el riche (rixin) q'uiy tiempo.* 10 Y ri rajaf ri ulef ri' xutek c'a jun rumozo quiq'ui ri achi'a' ri ye kajayon ri ulef, tek can ruk'ijul chic riche (rixin) chi niquiya' ri uva kajbel riche (rixin) ri ulef. Yac'a tek xapon ri mozo quiq'ui ri achi'a' ri ye kajayon ri ulef, ri kajoy tak ulef ri' xquichop c'a ri mozo y xquich'ey, y majun c'a uva xquiya'

† **19:46** Sal. 93.5; Jer. 7.11. ‡ **19:47** Mr. 11.18; Jn. 7.19; 8.37. * **20:1** Mt. 21.23. † **20:2** Hch. 4.7; 7.27. ‡ **20:6** Mt. 14.5; 21.26. § **20:8** Job 5.12, 13. * **20:9** Mt. 21.33; Mr. 12.1. † **20:10** 2 R. 17.13, 14; 2 Cr. 36.15, 16; Hch. 7.52.

el chare.† 11 Y ri rajaf ri ulef xutek chic jun rumozo chuc'amaric ri uva kajbel riche (rixin) ri ulef. Pero ri achi'a' kajoy tak ulef xa xquichop y xquich'ey. Q'uiy c'a pokon ri xquibanala' y xquibila' el chare, y majun chuka' uva kajbel riche (rixin) ri ulef xquiya' ta el chare. 12 Yac'a ri rajaf ri ulef xutek chic c'a el jun rumozo chuc'amaric ri uva kajbel riche (rixin) ri ulef, pero can queri' chuka' xuc'ulwachij. Xquisocola', y c'ac'ari' xcokotaj el.‡

13 Y pa ruq'uisbel c'a, ri rajaf ri ulef xuch'ob ka: ¿Achique c'a xtintek el? xcha'. Y riya' c'o c'a jun ruc'ajol ri sibilaj nrajo', y yac'ari' ri xutek el chuc'amaric ri kajbel riche (rixin) ri ulef.§ Ruma ri rajaf ri ulef ri' xuch'ob chi ri achi'a' ri ye kajayon ri rulef, riq'ui juba' can xqueniman wi chare ri ruc'ajol tek xtiquitz'et chi can ya riya' ri napon quiq'ui. 14 Yac'a ri achi'a' ri ye kajayon ri ulef, can xu (xe) wi xquitz'et chi ya ri ruc'ajol ri rajaf ri ulef* ri xapon, xquibila' c'a chiquiwech: Yare' ri xtoc ca rajaf ronojel re ulef re kakajon. Wacami quixam pe, tikacamisaj riche (rixin) chi queri' re ulef re' ntoc ca kiche (kixin) riyoj, xecha'. 15 Y can queri' wi c'a xquiben. Xquelesaj c'a el ri c'ajolaxel chiri' chupan ri rulef y xquicamisaj.† Yac'ari' tek ri Jesús xubij: ¿Achique cami xtuben ri rajaf ulef chique ri achi'a' kajoy tak ulef? 16 Ri rajaf ri ulef xtipe c'a y xquerucamisaj ri kajoy tak ulef ri' y ri rulef xtuya' chic ca pa kajic chique nic'aj chic, xcha' ri Jesús. Tek ri winek quic'axan chic ka ri c'ambel tzij ri', xquibij: Dios ta c'a xkojto'o chi man ta xtibanatej queri', xecha'.

17 Y ri Jesús xerutzu' c'a ri winek, y xubij: ¿Achique cami ntel wi chi tzij ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca? Tek nubij:

C'o c'a jun abej ri ma xka ta chiquiwech chi xquicusaj ri nic'aj aj banoy tak jay.

Pero re abej re' xa can c'o wi xucusan chare ri xquina riche (rixin) ri jay, riche (rixin) chi ri jay ri' ma nitzak ta.‡

18 Y xabachique c'a winek ri xtitzak chuwech re jun abej re', can xtuquiraj ri' chuwech. Y xabachique c'a winek ri xtika ri abej ri' chrij, can xtic'ajtej§ c'a, xcha' ri Jesús.

Tek xc'utux chare ri Jesús wi utz o ma utz ta chi nitoj ri alcawal

19 Y ri principali' tak sacerdotes, y ri aj tz'iba', can yac'ari' tek riye' can ta c'o xcajo' chi xquichop ta el ri Jesús, ruma xquinabej chi ri achi'a' kajoy tak ulef ri xerunataj chupan ri c'ambel tzij, xa chiquij riye' xch'o wi. Pero ma xquichop ta el, ruma niquixibij qui' chiquiwech ri winek ri yec'o riq'ui. Y xebe. 20 Y ri principali' tak sacerdotes y ri aj tz'iba' ri' xequitek c'a pe nic'aj chic achi'a' ri can choj ri quic'aslen nik'alajin, pero xa ma ye que ta ri'. Queri' xquiben ruma chi can nicajo' chi ri Jesús nitzak ta pa quik'a' riq'ui ri ch'abel ri nubij.* Y wi can nika c'a pa quik'a', niquiya' pa ruk'a' ri aj k'atbel tzij. 21 Y riche (rixin) c'a chi nitzak ta ri Jesús pa quik'a', ri achi'a' ri' xquic'utuj c'a chare: Riyit ri can yit jun Tijonel, riyoj can ketaman wi chi can kitzij ri natzijoj.† Ma naxibij ta awi' chuwech jun winek, astape' c'o ruk'ij. Y can nac'ut wi ri bey riche (rixin) ri Dios chiquiwech ri winek. 22 ¿Achique nabij riyit? ¿La ruc'amon cami chi nikatoj ri alcawal ri nubij ri César ri c'o

‡ **20:12** Neh. 9.29, 30. § **20:13** Jn. 3.16; Ro. 8.3; Ga. 4.4. * **20:14** Is. 9.6; Col. 1.15, 16; He. 1.2. † **20:15** Hch. 3.15; 1 Co. 2.8. ‡ **20:17** Sal. 118.22; Mt. 21.42; 1 P. 2.7. § **20:18** Is. 8.15; Dn. 2.34, 35; Mt. 21.44. * **20:20** Mt. 22.15. † **20:21** Mt. 22.16; Mr. 12.14.

chi nikatoj, o xa ma ruc'amon ta? xecha' chare ri Jesús.
23 Yac'a ri Jesús can retaman wi c'a ri niquich'ob chrij. Rumari' Riya' xubij c'a chique: ¿Achique c'a ruma riyix nitij ik'ij riche (rixin) chi yinitojtobej? 24 Tic'utu' c'a pe jun puek, xcha'. Y ri Jesús xuc'utuj c'a: ¿Achoj ruwachbel la'? ¿Y achoj rubi' chuka' la c'o chuwech la puek? xcha' chique. Y riye' xquibij chare: Riche (rixin) ri César, xecha'.
25 Y ri Jesús xubij c'a chique: Can tiya' c'a chare ri César ri can riche (rixin) wi ri César. Y can tiya' c'a chare ri Dios, ri can riche (rixin) wi ri Dios, xcha' chique.
26 Y ri achi'a' ri xec'utun chare ri Jesús, man c'a xech'acon ta chrij chiquiwech ri winek, ruma chi ri Jesús ronojel tzij pa ruchojmil c'a yerubila' chique. Y ri achi'a' ri' can xquimey c'a tek xquic'axaj ri xubij ri Jesús chique. Y rumari' ma xech'o ta chic apo.

Ri saduceos c'o xquic'utuj chrij ri c'astajbel quiche (quixin) ri caminaki'

27 Y yac'ari' tek nic'aj chique ri achi'a' saduceos xe'apon riq'ui ri Jesús ruma c'o nicajo' niquic'utuj chare. Ri achi'a' ri' ma niquinimaj ta c'a chi ri caminaki' can xquec'astej‡ chic pe. Y rumac'ari' riye' xquibij chare ri Jesús: 28 Riyit ri can yit jun Tijonel, c'o c'a jun ri nikajo' nikac'utuj chawe. Ri Moisés can rutz'iban wi c'a ca chake chi tek jun achi nicom el y majun ralc'ual nic'oje' ca riq'ui ri rixjayil, can jun c'a rach'alal ri achi ri' c'o chi nic'ule' riq'ui ri ixok ri xmalcanij ca, riche (rixin) chi queri' yec'oje' ta ralc'ual riq'ui ri ixok ri'. Y ri nabey ti c'ajol (ala') ri nalex ntoc ralc'ual ri caminek chic el.§ 29 Y riye' xquibij c'a: Xec'oje' c'a ye wuku' achi'a' cach'alal qui'. Y xbanatej c'a chi ri nimalaxel xc'ule', pero ri achi ri' xcom el, y majun ralc'ual xc'oje' ta ca. 30 Xpe ri ruca'n achi, ri rach'alal ca ri achi ri caminek chic el, xc'ule' c'a riq'ui ri malca'n ixok. Pero chuka' ri achi ri' xcom el, y majun ralc'ual xc'oje' ta ca. 31 Ri rox achi xc'ule' c'a chuka' riq'ui ri malca'n ixok, pero can achi'el ri xquic'ulwachij el ri ye ca'i' nabey rach'alal, can queri' c'a chuka' xuc'ulwachij el riya'. Y chi ye wuku' achi'a' cach'alal qui' queri' xquic'ulwachila' el. Y majun c'a chique ri ye wuku' achi'a' ri' ri xec'oje' ta ca ralc'ual. 32 Y pa ruq'uisbel xcom chuka' el ri ixok.
33 Y ri achi'a' saduceos xquibij c'a chare ri Jesús: Riyit nabij chi xtapon na jun k'ij tek ri caminaki' xquec'astej pe. Tek xtapon c'a ri k'ij ri', ¿achoj rixjayil c'a xtoc wi ri ixok ri'? Ruma chi ye wuku' achi'a' cach'alal qui' xec'oje' riq'ui, xecha' chare.
34 Y ri Jesús can yac'ari' tek xubij chique: Chuwech re ruwach'ulef, ri achi nic'oje' rixjayil y ri ixok nic'oje' rachijil ruma c'a c'o na c'ulanen nibanatej. 35 Yac'a ri ye caminek chic el ri can ruc'amon (takal chiquij)* chi yebe chila' chicaj, tek xtapon ri k'ij chi xquec'astej el chiquicojol ri caminaki', ri achi ma xtic'oje' ta chic rixjayil y ri ixok ma xtic'oje' ta chic rachijil, ruma can majun chic c'ulanen xtibanatej. 36 Y chuka' ri camic can ma xtapon ta chic quiq'ui, ruma xque'oc achi'el ri ángeles† y chuka' ye ralc'ual ri Dios ruma ye c'astajnek chic el. 37 Yac'a ri c'astajbel quiche (quixin) ri caminaki', can c'o wi.‡ Ri Moisés rutz'iban ca chupan ri ruch'abel ri Dios, tek riya' xutz'et chi nic'at ri juwi' k'ayis ri c'o ruq'uixal, y xrac'axaj tek xubij ri Ajaf Dios: Yin

‡ **20:27** Mt. 22.23; Mr. 12.18; Hch. 4.1, 2; 23.6. § **20:28** Gn. 38.8; Dt. 25.5. * **20:35** 2 Ts. 1.5; Ap. 3.4. † **20:36** Mt. 22.30; Mr. 12.25; Ro. 8.23; 1 Jn. 3.1, 2. ‡ **20:37** He. 11.19, 35.

c'a riyin ri ru-Dios ri Abraham, ri ru-Dios ri Isaac, y ri ru-Dios chuka' ri Jacob,§ xcha'. 38 Ruma ri Dios ma Dios ta quiche (quixin) caminaki', xa can Dios quiche (quixin) ri can c'o quic'aslen. Rumac'ari' chuwech ri Dios riye' can ye q'ues wi.*

39 Y yec'o c'a nic'aj chique ri aj tz'iba' ri xquibij chare ri Jesús: Ti-jonel, can kitzij wi ri xabij, xecha' chare.

40 Y yac'ari' tek can majun chic ri xbano cowil chi c'o ta ri xquic'utuj apo chare ri Jesús.†

Ri niquich'ob ri aj tz'iba' chrij ri Cristo

41 Yac'ari' tek ri Jesús xubij c'a chique: ¿Achique c'a ruma tek ri winek niquibij chi ri Cristo xa choj jun ralc'ual ca ri rey David?‡ 42 Tek xa can ya ri rey David tz'ibayon ca chupan ri wuj ri Salmos rubi', tek xubij:

Ri Dios xubij chare ri Wajaf:
Catz'uye' re pa wajquik'a',
43 c'a ya tek xquenya' na pan ak'a'
pan awaken ri ye'etzelan
awuche (awixin).§
Queri' ri rutz'iban ca.

44 Y wi ri rey David Wajaf xcha' chare ri Cristo, ¿achique c'a ruma tek ri winek niquibij chi ri Cristo xa choj jun ralc'ual ca ri rey David? xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xuk'alajsaj ri achique chi mac yetajin chubanic ri aj tz'iba'

45 Y quinojel c'a ri winek ri quimolon qui' chiri', xquic'axaj tek ri Jesús xubij chique ri rudiscípulos: 46 Man c'a tiben ta achi'el niquiben ri achi'a' ye aj tz'iba'. Ruma riye' sibilaj nika chiquiwech niquicusaj tukutek tak tziek,* riche (rixin) chi queri' nitz'et chi can c'o quik'ij. Sibilaj chuka' nika chiquiwech chi niya'ox (nya') rutzil tak quiwech† ri pa tak c'aybel. Y ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, can ya c'a ri nabey tak ch'aquet yequicanola', riche (rixin) chi queri' nibix chi riye' c'o quik'ij. Y can queri' chuka' yequibanala' ri pa nima'k tak wa'in. 47 Y yequelesala' chuka' ronojel quicosas ri malcani' tak ixoki'. Y xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi can quenimex chi riye' can ye utzilaj tak winek, yeyaloj tek niquiben orar. Pero riye' can xtik'ax ruwi' ri ruc'ayewal ri xtika pa quiwi', ruma sibilaj q'uiy quimac,‡ xcha' ri Jesús.

21

Ri ofrenda ri xuya' ri malca'n ixok

1 Ri chiri' c'a ri pa rachoch ri Dios, ri Jesús xerutz'et c'a chi ri winek beyoma' niquiyala' ca ofrenda ri acuchi (achique) niyalox wi ca ri ofrenda chiri' pa rachoch ri Dios.* 2 Y queri' c'a chuka' xutz'et chi jun malca'n ixok ri can nik'alajin chi ma beyon ta, xuya' ca ca'i' tak puek† ri ma rubanon ta ni jun centavo. 3 Y tek ri Jesús xutz'et ri jun malca'n ixok ri', xuc'ut c'a chiquiwech ri ye rudiscípulos, y xubij chique: Can kitzij c'a nbij chiwe, chi riyin ntz'et chi xa ya la ixok la' ri xya'o ca más q'uiy‡ que chiquiwech quinojel ri ye yayon ca puek. 4 Ruma riya', astape' xa ti meba', xa can xuya' c'a ca ronojel ri c'o riq'ui, astape' xa can yari' nic'atzin chare riche (rixin) chi nutzukbej ri'. Yac'a ri beyoma', astape' sibilaj q'uiy puek xquiyala' ca, xa juba' oc chare ronojel ri beyomel ri c'o quiq'ui ri xquiyala' ca, xcha' ri Jesús.

§ **20:37** Ex. 3.6; Hch. 7.32. * **20:38** Sal. 16.5-11; 73.23-26; Jn. 11.25; Ro. 4.17; 2 Co. 13.4. † **20:40** Mt. 22.46; Mr. 12.34. ‡ **20:41** Mt. 22.42-45; Mr. 12.35. § **20:43** Sal. 110.1. * **20:46** Mt. 23.5. † **20:46** Lc. 11.43. ‡ **20:47** Mt. 23.14. * **21:1** Mr. 12.41. † **21:2** Mt. 12.42. ‡ **21:3** Pr. 3.9; 2 Co. 8.12.

Tek ri Jesús xubij yan apo ri xtiban chare ri rachoch ri Dios

5 Y yec'o c'a ri quichapon tzij
chrij achique rubanic ri rachoch
ri Dios.§ Y niquibila' c'a chi sibi-
laj jabel rubanic, chi ruyon jabel
tak abej ri ye ucusan chare, y chi
ronojel ri wikbel, ruyon ofrenda
quiche (quixin) ri winek, xecha'. Y
ri Jesús xubij c'a chique: 6 Xtapon
na jun k'ij tek ronojel re nitz'et
wawe' xquewulex y majun chic ri
xtipa'e' ta ca. Ronojel re nima'k tak
abej re ye ucusan chare re jay re',
xa can xquewulex c'a pe. Can ma-
jun c'a abej ri xtic'oje' ta ca achi'el
la rubanon wacami,* xcha' chique.

Ri xquebanatej yan tek can c'a ma jane niq'uis ta re tiempo re kachapon

7 Y ri discípulos xquic'utuj c'a
chare ri Jesús: Tijonel, ¿ajan
(jampe') c'a xtic'ulwachitej ri xabij
yan ka chrij ri rachoch ri Dios? ¿Y
achique c'a retal nibanatej tek xa
yec'ulwachitej yan ri'? xecha'.

8 Y ri Jesús xubij chique: Can ja-
bel c'a tichajij iwi' riche (rixin) chi
ma xquixk'olotej ta.† Ruma can ye
q'uiy ri xquepe y xtiquibila': Yin c'a
riyin ri Cristo, xquecha'. Ya tiempo
re' xoka, xquecha'. Yac'a riyix ma
que'inimaj ta, ni ma que'itzekelbej
ta chuka'. 9 Y tek xtiwac'axala' c'a
chi yec'o ruwach'ulef ri c'o ch'a'oj
ntajin chiquicojol o ri winek yey-
acatej chiquij ri aj k'atbel tak tzij
pa quitinamit, man c'a tixibij ta
iwi', ruma nabey can c'o chi ni-
banatej na queri', pero xa ma ya
ta ri' ri ruq'uisbel tak k'ij chare re
ruwach'ulef.

10 Y ri Jesús xubij c'a chuka':
Jun tinamit xtiyacatej c'a el chi
nberubana' ch'a'oj riq'ui jun chic
tinamit. Yec'o c'a chuka' nima'k
tak ruwach'ulef ri xqueyacatej
c'a el chi nbequibana' ch'a'oj
quiq'ui nic'aj chic nima'k tak
ruwach'ulef.‡ 11 Xquepe nima'k
tak silonel, xabachique lugar
chare re ruwach'ulef, xquepe
wayjal y yabil. Xtuya' c'a jun
nimalaj xibinri'il ri xquebanatej
y xquetz'etetej chuwech ri caj ri
majun bey ye tz'eton ta.

12 Y tek ma jane nibanatej ta
ronojel ri', riyix xquixchapatej
y xtiban c'a chiwe chi xtik'axaj
tijoj pokonal ruma ri ruch'abel
ri Dios. Xquixuc'uex c'a chiqui-
wech ri principali' ri pa tak jay
ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri
Dios. Xquixtz'apix pa cárcel.
Xquixuc'uex chiquiwech aj k'atbel
tak tzij; chiquiwech reyes§ y nic'aj
chic aj k'atbel tak tzij. Ronojel c'a ri'
xtic'ulwachila' ruma ic'uan ri nubi'
riyin.* 13 Y tek queri' c'a xtiban
chiwe cuma ri winek, yac'ari'
tek xquixcowin xquinik'alajsaj
chiquiwech.† 14 Y can tic'oje' c'a
pa tak iwánima chi ma rajawaxic
ta chi nich'ob más‡ achique chi
ch'abel ri c'o chi xtibij riche (rixin)
chi nito' iwi', 15 ruma can yin c'a
riyin ri xquiya'o ch'abel chiwe. Y
xtinya' chuka' na'oj chiwe riche
(rixin) chi queri', riq'ui ri na'oj ri'
xtik'il quichi'§ ri ye'etzelan iwuche
(iwixin). 16 Y xquixjachalox c'a
pa quik'a' ri ye'etzelan iwuche
(iwixin). Y riq'ui juba' hasta ri
ite' itata', ri iwach'alal o can ye
ri iwachibil ri xquejacho iwuche
(iwixin). Y yec'o c'a jojun chiwe
riyix ri can xquecamisex.* 17 Xa
can xquixetzelex wi c'a cuma
quinojel, ruma icukuban ic'u'x
wuq'ui† riyin. 18 Pero man c'a
tixibij ta iwi', ruma ri Dios can

§ **21:5** Mt. 24.1; Mr. 13.1. * **21:6** 1 R. 9.7-9; Is. 64.10, 11; Lm. 2.6-8; Ez. 7.20-22; Mi. 3.12. † **21:8** Mt. 24.4; Mr. 13.5; 2 Co. 11.13-15; Ef. 5.6; 2 Ts. 2.3; 2 Ti. 3.13; 1 Jn. 4.1; Ap. 12.9. ‡ **21:10** Mt. 24.7. § **21:12** Hch. 25.23. * **21:12** Jn. 15.20; Ap. 2.10. † **21:13** Fil. 1.28. ‡ **21:14** Mt. 10.19. § **21:15** Hch. 6.10. * **21:16** Hch. 7.59; 12.2. † **21:17** Mt. 10.22; 2 Ti. 3.12.

yixruchajij yixruwaraj, y ni xa ta jun ti rusmal iwi' ri xtitzak ta ca chak ta queri'.‡ 19 Y riq'ui c'a ronojel coch'onic,§ xtiwil c'a ri utzilaj c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.

20 Y tek xtitz'et c'a chi ri tinamit Jerusalem sutin chic rij cuma achi'a' ye banoy tak ch'a'oj, tiwetamaj c'a ri' chi xa juba' chic tiempo nrajo' riche (rixin) chi ri tinamit xtiwulex.* 21 Rumari', riyix ri yixc'o pa ruwach'ulef Judea, quixanmej c'a el y je'iwewaj iwi' ri pa tak juyu'. Y wi pa tinamit Jerusalem yixc'o wi, quixanmej c'a pe chupan. Y wi pa tak juyu' yixc'o wi, man chic c'a quixtzolin ta apo ri pa tinamit. 22 Ruma tek xtapon c'a ri k'ij riche (rixin) ri tijoj pokonal, yac'ari' tek ri tinamit ri' xtuc'ul rutojbalil ronojel ri ye rubanalon pe, y can xtibanatej c'a ronojel ri tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri Dios.† 23 Yac'a ri ixoki' ri coyoben chic alanen, y ri ixoki' ri xa c'a yetz'uman na ri tak cal, juyi' c'a oc quiwech tek xtapon ri k'ij ri'. Ruma chi chupan ri k'ij ri' can xtik'ax ruwi' ri tijoj pokonal ri xtipe pa ruwi' re ruwach'ulef, y can xtika wi c'a ri royowal ri Dios pa ruwi' re tinamit re'. 24 Sibilaj ye q'uiy c'a winek ri xquecamisex tzan espada cuma ri achi'a' ye banoy tak ch'a'oj. Y ri nic'aj chic chique ri winek xque'uc'uex preso cuma ri achi'a' ye banoy ch'a'oj. Xque'uc'uex c'a pa nic'aj chic ruwach'ulef. Y re tinamit Jerusalem xtixak' c'a chi aken cuma winek ri xa ma ye israelitas ta, c'a ya tek xtitz'aket na ri tiempo‡ ri xtic'oje' pa quik'a'.

Ri xquebanatej tek xa nipe yan ri Jesús

25 Y q'uiy c'a ri majun bey ye banatajnek ta y majun bey ye tz'eton ta ri xquec'ulwachitej chuwech ri k'ij, ri ic' y ri ch'umila'. Y ri winek c'a ri yec'o chuwech re ruwach'ulef ma xtiquil ta chic achique xtiquiben, xa xtisach quic'u'x ruma chi ri mar, can xtik'ax c'a ruwi' xtik'ajan, ruma sibilaj xtibolko't ri ruwi' ya'. 26 Y ri winek ruma chi can coyoben c'a ri achique xtic'ulwachitej chuwech re ruwach'ulef, xtipe quicamic ruma ri xibinri'il ri'. Ruma hasta ronojel ri nimalaj tak uchuk'a' ri yec'o chila' chicaj xquesilon§ na ruma ri ruchuk'a' ri Dios. 27 Y yac'ari' tek xquinitz'et riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol,* chi yin petenak pa jun sutz',† riq'ui chic nimalaj wuchuk'a' y riq'ui chuka' jun nimalaj nuk'ij nuc'ojlen, xcha' ri Jesús. 28 Y riyix, tek xtitz'et chi ronojel ri' yec'ulwachitej chic, quixquicot y tic'oje' el más iwuchuk'a', ruma chi can napon yan ri k'ij riche (rixin) chi yixcolotej el chuwech ronojel tijoj pokonal riche (rixin) re ruwach'ulef, xcha' ri Jesús.

29 Y yac'ari' tek Riya' xubij chuka' jun c'ambel tzij chique: Titzu' na pe' ri juwi' che' ri higo‡ rubi'. O xabachique chic chi che'. 30 Tek xa can niquichop yeq'uiy pe ri ruxak, iwetaman c'a ri' chi ya xa nik'ax yan ruk'ijul ri sak'ij.§ 31 Y quec'ari' tek xtitz'et chi yec'ulwachitej chic y yebanatej chic ronojel ri xinbij yan ka, tiwetamaj c'a ri' chi xa noka yan ri rajawaren ri Dios.

32 Y tiwac'axaj c'a jabel re xtinbij chiwe re wacami: Ronojel ri' xtic'ulwachitej, tek c'a ma jane queq'uis ta el ri winek riche (rixin) re tiempo re kachapon. 33 Y re

‡ **21:18** Mt. 10.30. § **21:19** Ro. 5.3; Stg. 1.3. * **21:20** Mt. 24.15. † **21:22** Dn. 9.26, 27. ‡ **21:24** Dn. 9.27; Ro. 11.25. § **21:26** Mt. 24.29. * **21:27** Ap. 14.14. † **21:27** Hch. 1.9, 11; Ap. 1.7. ‡ **21:29** Mr. 13.28. § **21:30** Ri español nubij chi ri sak'ij xa nakaj chic c'o wi pe. Queri' nubij ruma chi quela' pan Israel ri “verano” xa yari' ruk'ijul ri job.

ruwach'ulef y ri caj xa xquek'ax. Yac'a ri nuch'abel ma xtiq'uis ta chak que ta ri', xa can xtibanatej na wi ri nubij.

34 Y tichajij c'a ri ic'aslen. Ma xaxu (xaxe) ta wi chrij ri wa'in tibe wi ri iwánima, y tichajij ri ic'aslen chi ma quixk'aber ta;* y chuka' ma xaxu (xaxe) ta wi ri nic'atzin chiwe chuwech re ruwach'ulef ri nich'ob, y xa c'a tek xtina',† xa yari' xoka ri k'ij riche (rixin) chi riyin xquinoka. 35 Queri' nbij chiwe ruma xa xtoka achi'el tika jun trampa. Queri' rubanic tek xtoka pa quiwi' quinojel ri winek ri yec'o chuwech re ruwach'ulef. 36 Rumac'ari' can quiniwoyobej apo chi pak'ij chi chak'a' y ma quixwer ta ka. Y chuka' can tibana' orar,‡ riche (rixin) chi yixcolotej chuwech ronojel ri tijoj pokonal ri xtipe pa ruwi' re ruwach'ulef, y riche (rixin) chuka' chi utz yixapon c'a chinuwech riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol,§ xcha' ri Jesús chique ri ye rudiscípulos.

37 Y ri pak'ij, ri Jesús nic'oje' c'a chiri' pa rachoch ri Dios, yerutijoj ri winek riq'ui ri ruch'abel ri Dios. Y ri chak'a' nibe el y nbec'oje' ri pa juyu' ri Olivos* rubi'. 38 Y ruma c'a chi ri Jesús nutzijoj ri ruch'abel ri Dios ri chiri' pa rachoch ri Dios, can ye q'uiy c'a winek ri ye'apon nimak'a' yan riche (rixin) chi niquic'axaj.†

22

Tek ri principali' tak sacerdotes y ri aj tz'iba' xquich'ob yan apo chi niquicamisaj ri Jesús

1 Y tek xa nakaj chic c'a ri quinimak'ij ri israelitas ri nibix pascua chare, jun nimak'ij tek niquitij caxlan wey ri majun ch'om (levadura) riq'ui, 2 can yac'ari' tek ri principali' tak sacerdotes y ri aj tz'iba' niquich'obola' c'a achique ta rubanic niquiben riche (rixin) chi queri' niquicamisaj ri Jesús.* Queri' niquiben ruma xa quixibin qui' chiquiwech ri winek.

3 Y ri Judas ri jun chique ri cablajuj rudiscípulos ri Jesús, ri xbix chuka' Iscariote chare, can oconek chic ri Satanás pa ránima. 4 Rumari' ri Judas xbe c'a quiq'ui ri principali' tak sacerdotes y quiq'ui chuka' ri c'o quik'ij chique ri ye chajinel ri chiri' pa rachoch ri Dios, y xch'o quiq'ui chrij chi achique rubanic xtuben riche (rixin) chi nujech ri Jesús pa quik'a'. 5 Y riye' can sibilaj xequicot tek xquic'axaj ri', y xquitzuj (xquisuj) puek chare.† 6 Y ri Judas xubij c'a chique chi can xtujech ri Jesús pa quik'a'. Y xuchop c'a ruch'obic chi achique ta rubanic nuben chi xtujech pa quik'a' ri achi'a' ri', y xuch'ob chi nujech tek majun winek quimolon ta qui' riq'ui ri Jesús.‡

Tek ri Jesús xutiquiriba' ca rubanic ri lok'olaj wa'in, riche (rixin) chi ninatabex ri rucamic

7 Tek xapon ruk'ijul ri nimak'ij, tek ri israelitas niquitij ri caxlan wey ri majun ch'om (levadura) riq'ui, y tek yecamisex chuka' ri tak carne'l riche (rixin) ri pascua,§ 8 ri Jesús xerutek c'a el ri Pedro y ri Juan, y xubij c'a el chique: Quixbiyin y tibana' ruchojmil ri xtikatij chupan re pascua re'.

9 Y ri ca'i' discípulos xquic'utuj c'a chare: ¿Acuchi (achique) c'a nawajo' chi nikaben wi ruchojmil? xecha'.

10 Y ri Jesús xubij chique: Tek xquixapon ri pa tinamit Jerusalem, xtitz'et c'a chi c'o jun achi ri

* **21:34** Ro. 13.13. † **21:34** 1 Ts. 5.2; 2 P. 3.10; Ap. 3.3. ‡ **21:36** Mt. 25.13; Mr. 13.33; Lc. 18.1; Ef. 6.18. § **21:36** 1 Jn. 2.28. * **21:37** Lc. 22.39; Jn. 8.1, 2. † **21:38** Hag. 2.7; Mal. 3.1. * **22:2** Sal. 2.2; Jn. 11.47. † **22:5** Zac. 11.12; 1 Ti. 6.10. ‡ **22:6** Mt. 26.5; Mr. 14.2. § **22:7** Mt. 26.17; Mr. 14.12.

ruc'amom pe ya' pa jun cucu'. Titzekelbej c'a el ri achi ri' c'a achique jay xtoc wi. 11 Y tibij c'a chare ri tata'aj chupan ri jay ri': Ri Katijonel rubin c'a pe: ¿Acuchi (achique) c'o wi jun jay ri jamel chare ri awachoch ri utz riche (rixin) chi nben ri wa'in riche (rixin) re pascua ye wachibilan ri nudiscípulos? quixcha' chare. 12 Y ri rajaf ri jay xquixruc'uaj c'a pa jun ruca'n tanaj (wik) chare ri jay. Y chiri' c'o jun nimajay ri chojmirisan chic rupan. Ya ri chiri' tibana' wi ruchojmil ri xtikatij chupan re pascua, xe'uche'ex el.

13 Y ri ca'i' discípulos xebe c'a. Y can achi'el ri rubin el ri Jesús chique, can queri' ri xbanatej. Y riye' can xquiben wi c'a ruchojmil ronojel ri nic'atzin chare ri wa'in chupan ri pascua ri'.

14 Y tek xapon c'a ri hora, ri Jesús y ri cablajuj apóstoles xetz'uye' apo ri pa mesa.* 15 Y ri Jesús xubij c'a chique: Can nrayin pe chi tek c'a ma jane yinapon ta chuwech ri camic, junan nikaben re jun wa'in riche (rixin) re jun pascua re'. 16 Ruma can nbij wi c'a chiwe, chi majun bey xtinben ta chic re wa'in re', c'a ya tek banatajnek chic ronojel pa rajawaren ri Dios ri nuc'ut re jun wa'in re'. Can c'a yac'ari' tek xtinben chic re wa'in re'.

17 Y ri Jesús xuchop c'a jun vaso ri c'o ruya'al uva chupan, y tek rumatioxin chic chare ri Dios, xubij: Tikumu' c'a ca chi'iwonojel. 18 Ruma can nbij wi c'a chiwe, chi can c'a ya tek c'o chic na ri rajawaren ri Dios, can yac'ari' tek xtinkum chic jun bey ri ruya'al uva,† xcha'.

19 Y queri' c'a chuka' xuc'om apo jun caxlan wey, y tek rumatioxin chic chare ri Dios, c'ac'ari' xuwech'ela' ri caxlan wey ri' y xuya' chique ri rudiscípulos y xubij: Yac'are' ri nuch'acul ri xtijach pa camic, riche (rixin) chi yixcolotej.‡ Tibana' c'a re' riche (rixin) natabel wuche (wixin) riyin.

20 Y tek ye waynek chic, ri Jesús xuchop c'a chuka' ri vaso ri c'o ruya'al uva chupan, y xubij: Re ruya'al uva re', yac'are' ri nuquiq'uel§ ri xtibiyin tek xquicamisex. Riq'ui c'a ri xtibiyin ri nuquiq'uel, can yac'ari' tek xtic'achoj ri c'ac'ac' trato ri rajowan pe ri Dios chi nuben quiq'ui ri winek. Ri nuquiq'uel ri xtibiyin, iwuma riyix riche (rixin) chi yixcolotej.

21 Y wacami c'a, ri achi ri xquijacho el pa quik'a' ri winek, can c'o c'a pe wuq'ui re pa mesa.* 22 Can tiwac'axaj c'a re nbij chiwe, chi riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, can xquicamisex na wi, ruma can yare' ri ruch'obon pe ri Dios chi nibanatej.† Pero juyi' c'a ruwech ri xtijacho el wuche (wixin), xcha' ri Jesús.

23 Y yac'ari' tek ri ye rudiscípulos ri Jesús niquibila' ka chiquiwech chi achique cami ri xtijacho el riche (rixin) ri Jesús.

Ri nrajo' chi nic'oje' ruk'ij, querunimaj querilij ri nic'aj chic

24 Y ri discípulos ri' xquichop c'a yech'ojin pa ruwi' chi achique ri más nim ruk'ij chiquicojol riye'.‡ 25 Yac'a ri Jesús xa xubij chique: Ri aj k'atbel tak tzij riche (rixin) re ruwach'ulef,§ ruma can c'o quik'atbel tzij pa quiwi' ri winek, rumari' can niquina' chi can yec'a riye' ri ye c'ajaf ri winek, y nicajo' chi nibix chique chi ye aj banoy tak utzil. 26 Yac'a ri chicojol riyix

* **22:14** Mt. 26.20. † **22:18** Jue. 9.13; Sal. 104.15; Is. 24.9; 25.6; 55.1; Zac. 9.15; Mt. 26.29; Mr. 14.25. ‡ **22:19** 1 Co. 11.24. § **22:20** 1 Co. 10.16. * **22:21** Sal. 41.9; Mr. 14.18; Jn. 13.21, 26. † **22:22** Hch. 2.23; 4.28. ‡ **22:24** Mr. 9.34; Lc. 9.46. § **22:25** Mt. 20.25.

jun wi chic. Ruma ri nrajo' chi nic'oje' ruk'ij chicojol, xa tubana' chi ya riya' ri más co'ol que chiquiwech ri nic'aj chic. Y ri nrajo' chi ntoc jun c'amol bey chicojol riyix, xa yari' ri tuch'utinirisaj ri', querunimaj querilij ri nic'aj chic.* 27 Rumac'ari', ¿achique ri más c'o ruk'ij, ya ri tz'uyul pa mesa, o ya ri niya'o apo pa ruwi' mesa ronojel ri nitij? Can ya wi ri tz'uyul pa mesa ri c'o más ruk'ij. Pero riyin ma que ta ri' nben, ruma riyin yinc'o chicojol ri xa yin achi'el jun ri niniman nilin apo pa mesa.†

28 Pero riyix can yixc'o pe wuq'ui chupan ri tijoj pokonal‡ ri ye nk'axan pe. 29 Rumac'ari', riyin xtinya' jun k'atbel tzij pan ik'a' riyix, can achi'el ri rubanon ri Nata' Dios wuq'ui riyin, 30 riche (rixin) chi queri' xquixwa' y xquixuc'ya' wuq'ui pa numesa§ ri pa nujawaren. Y riyix xquixtz'uye' na pa tek ch'aquet riche (rixin) chi nik'et tzij pa quiwi' ri cablajuj tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Israel.

Riyit xa xtabij chi ma awetaman ta nuwech, xcha' ri Jesús chare ri Pedro

31 Y ri Ajaf Jesús xubij c'a chuka' chare ri jun rudiscípulo ri nibix Pedro chare: Simón, Simón, nbij c'a chawe chi ri Satanás xixruc'utuj chare ri Dios riche (rixin) chi yixrutojtobej.* Can nrajo' c'a yixruchayuj achi'el nichayux ri trigo chupan jun chuybel. 32 Pero riyin can nbanon wi orar† pan awi' riyit, riche (rixin) chi queri' can nacukuba' ac'u'x wuq'ui. Can xcatapon wi pa ruk'a' ri Satanás. Pero tek xtitzolin pe ac'u'x wuq'ui, tabana' chique ri nic'aj chic awach'alal chi can niquicukuba' quic'u'x wuq'ui,‡ xcha' ri Jesús.

33 Y ri Simón xubij: Ajaf, wi riyit xcatuc'uex pa cárcel, yibe awuq'ui. Hasta yibe awuq'ui, wi riyit xcatapon pa camic,§ xcha'.

34 Yac'a ri Jesús xubij chare: Pedro, riyin nbij c'a chawe, chi chupan re jun ak'a' re wacami, c'a ma jane tisiq'uin ta pe ri ec', tek riyit oxi' yan chic mul abin chique ri yec'utun chawe, chi ma awetaman ta nuwech,* xcha' ri Jesús chare ri Pedro.

Ri Jesús c'o ri xubij chique ri ye rudiscípulos tek xa napon yan chuwech ri camic

35 Y ri Jesús xuc'utuj c'a chique ri ye rudiscípulos: Tek xixintek y ma xinwajo' ta chi xic'uaj yabel irajil, ni ya'l, ni jun chic c'ulaj ixajab,† ¿la c'o cami ri xiwajo' y man ta xiwil? xcha' chique. Y riye' xquibij: Majun ri man ta xkil, xecha'.

36 Y ri Jesús xubij c'a chique: Yac'a re wacami jun wi chic ri rubanic nrajo' chi niben. Ruma wacami ri c'o yabel rurajil y c'o ruya'l, tuc'uaj. Y ri majun ru'espada, tuc'ayij ri ruchaqueta y c'ac'ari' tulok'o' jun riche (rixin). 37 Y wacami quere' nbij chiwe, ruma c'o chi nibanatej achi'el ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca. Ri chiri' nubij c'a: Can achi'el chuka' jun aj mac‡ xban chare. Queri' ri tz'ibatal ca. Y ri' can xtibanatej na wi wuq'ui riyin. Ronojel c'a ri ye tz'ibatal ca chuwij riyin chupan ri ruch'abel ri Dios, can xquebanatej na wi, xcha' ri Jesús.

38 Y ri discípulos xquibij c'a chare ri Jesús: Ajaf, wawe' c'o ca'i' espada, xecha'. Yac'a ri Jesús xubij chique: Xa riq'ui c'a ri', xcha'.

* **22:26** Lc. 9.48; Stg. 4.6; 1 P. 5.3. † **22:27** Fil. 2.7. ‡ **22:28** He. 2.18. § **22:30** Lc. 14.15. * **22:31** Am. 9.9; 1 P. 5.8. † **22:32** Jn. 17.9. ‡ **22:32** Sal. 51.13. § **22:33** Jn. 13.37. * **22:34** Mt. 26.34; Jn. 13.38. † **22:35** Lc. 9.3; 10.4. ‡ **22:37** Is. 53.12; Mr. 15.28; 2 Co. 5.21; Ga. 3.13.

Tek ri Jesús xuben orar pa Getsemaní

39 Ri Jesús tek elenak chic c'a el
chiri', xbe c'a ri acuchi (achique)
kas tibe wi. Riya' xbe c'a ri pa juyu'
ri Olivos§ rubi'. Y ri rudiscípulos
can ye tzeketel wi el chrij. 40 Y tek
xe'apon c'a, xubij chique: Tibana'
orar y tic'utuj chare ri Dios riche
(rixin) chi queri' ma yixtzak ta pa
mac* tek yixtojtobex.
41 Y ri Jesús xbiyin chic c'a apo
jun ca'i' raken c'an, y c'ac'ari'
xxuque' ka chiri', y xuchop c'a
rubanic orar. 42 Y nubij c'a ri pa
ru'oración: Nata' Dios, wi riyit
nawajo', tabana' c'a chi riyin man
ta nk'axaj re jun tijoj pokonal re',
pero ma taben ta ri xa nuraybel
riyin. Tabana' ri araybel riyit,†
xcha'.
43 Y c'o c'a jun ángel ri petenak
chila' chicaj xuc'ut ri' chuwech,
riche (rixin) chi xoruya' ka más
ruchuk'a' ri Jesús.‡ 44 Y can sibilaj
c'a k'axon ri c'o pa ránima Riya'. Rumari' can riq'ui c'a ronojel ránima
nuben orar.§ Y ruma chuka' ri
k'axon ri', ri ya' ri ntel chrij, xa can
achi'el chic nima'k tak tz'uj quic' ri
yeka pan ulef.
45 Tek Riya' xbeyacatej pe chare
ri oración, xpe c'a quiq'ui ri ye rudiscípulos, pero tek xoka quiq'ui, xa
quichapon waran, ruma yebison.
46 Y ri Jesús xubij c'a chique ri
ye rudiscípulos ri': ¿Achique ruma
tek xa yix warnek? Quixyacatej,
tibana' orar y tic'utuj chare ri Dios
riche (rixin) chi ma yixtzak ta pa
mac tek yixtojtobex, xcha' chique.

Tek xchapatej ri Jesús

47 Y can c'a nich'o na c'a ri Jesús
quiq'ui ri ye rudiscípulos, tek c'a
xquitz'et xe'apon ye q'uiy winek
quiq'ui.* Y can ya c'a jun chique
ri ye cablajuj discípulos, ri Judas
rubi', ri uc'uayon apo quibey ri
winek ri'. Y ri Judas xjel apo riq'ui
ri Jesús riche (rixin) chi xutz'umaj
(xutz'ubaj) ruchi'. 48 Yac'a ri Jesús
xubij chare ri Judas: Judas, ¿la
riq'ui jun tz'uban (tz'uman) chi'ij
najech el ri C'ajolaxel ri xalex
chicojol? xcha' ri Jesús.
49 Y ri discípulos tek xquitz'et
ri ntajin nibanatej, xquinabej ri
achique ri xtic'ulwachitej. Rumari'
xquibij c'a chare: Ajaf, ¿nawajo' chi
yojyacatej chiquij riq'ui espada?
xecha'.
50 Y jun c'a chique ri ye rudiscípulos xusoc jun rumozo ri nimalaj sacerdote.† Can xuchoy
ruxquin. Y ri ruxquin ri xuchoy
ya ri c'o pa rajquik'a'. 51 Y ri Jesús
xubij c'a chique ri ye rudiscípulos:
Ma tinek ta, xa tiya' ca. Y xpe ri
Jesús xuchop ri ruxquin ri mozo ri'
y xuc'achojsaj ca. 52 Y c'ac'ari' ri
Jesús xubij chique ri principali' tak
sacerdotes, y chique ri achi'a' ri c'o
quik'ij chiquicojol ri ye chajinel pa
rachoch ri Dios, y chique ri rijita'k
tak achi'a' ri c'o quik'ij ri ye benak chuchapic: ¿Achique c'a xich'ob
riyix? ¿Xich'ob chi yix petenak
chuchapic jun alek'om y rumari'
ic'amom pe che' y espada? 53 Riyin
can k'ij k'ij c'a xic'oje' iwuq'ui ri pa
rachoch ri Dios, y majun achique ta
xiben chuwe. Pero c'a ya c'a hora
re' ri ya'on chiwe riyix,‡ hora tek
nik'alajin ruchuk'a' ri rajawalul ri
k'eku'm, xcha' ri Jesús chique.

Tek ri Pedro xubij chi ma retaman ta ruwech ri Jesús

54 Xquichop c'a el ri Jesús, y
xquic'uaj§ pa rachoch ri nimalaj

§ **22:39** Mt. 26.30, 36; Mr. 14.26, 32; Jn. 18.1. * **22:40** Mt. 6.13; Mr. 14.38. † **22:42** Jn. 6.38. ‡ **22:43** Mt. 4.11. § **22:44** Jn. 12.27; He. 5.7. * **22:47** Mt. 26.47; Mr. 14.43; Jn. 18.3. † **22:50** Mt. 26.51; Mr. 14.47; Jn. 18.10; Ro. 12.19; 2 Co. 10.4. ‡ **22:53** Gn. 3.15; Jn. 12.27; Hch. 2.23; 4.27, 28. § **22:54** Mt. 26.57; Hch. 8.32. * **22:54** Jn. 18.15.

sacerdote. Y ri Pedro ye rutzekelben el,* pero c'anej c'o wi ca chiquij. 55 Y ri chiri' pa nic'aj ruwajay,† xquibox c'a jun k'ak', y xetz'uye' apo quinojel chuchi'. Y chuka' ri Pedro xtz'uye' apo chiquicojol. 56 Y jun ixok raj ic' ri nimalaj sacerdote, tek xutz'et chi ri Pedro tz'uyul chiri' numek' ri', xutzu' xutzu', y xubij: Re jun achi re' rachibil chuka' ri Jesús, xcha'.

57 Yac'a ri Pedro xa xrewaj c'a y xubij: Riyin ma wetaman ta ruwech ri Jesús, xcha'.

58 Y xa c'a juba' ka ri', tek c'o chic c'a jun ri xtz'eto pe riche (rixin) ri Pedro, y xubij chare: Riyit, yit jun chique ri yec'o riq'ui ri Jesús, xcha'. Y ri Pedro xubij: Táta, kitzij nbij chawe ma yin ta ri', xcha'.

59 Y achi'el xa jun hora tik'ax ka ri', tek c'o chic c'a jun ri xbin: Re achi re', can kitzij wi chi rachibil ri Jesús, ruma can pa Galilea chuka' nipe wi, xcha'.

60 Yac'a ri Pedro xubij chare: Táta, ma nik'ax ta chinuwech achique ruma tek nabij queri' chuwe, xcha' ri Pedro. Y can c'a nich'o na c'a ri Pedro, tek ri ec' xsiq'uin pe. 61 Y ri Ajaf Jesús xtzu'un pe chrij y xutzu' pe ri Pedro. Y ri Pedro can yac'ari' tek xenatej chare ri ch'abel ri bin ca chare ruma ri Ajaf, chi c'a ma jane tisiq'uin ta pe ri ec' tek riyit oxi' yan chic mul abin chique ri yec'utun chawe, chi ma awetaman ta nuwech.‡ 62 Y ri Pedro xel c'a el y xuchop jun nimalaj ok'ej.§

Tek ri chajinel xquitze'ej y xquich'ey ri Jesús

63 Y ri achi'a' ri ye chajiyon c'a riche (rixin) ri Jesús, yetze'en c'a chrij y niquich'ey* c'a. 64 Y xquitz'apij runak' ruwech y xquiyala' k'a' chupalej y niquic'utula' c'a chare: ¿Achique c'a ri xach'eyo? Tabij na c'a chake, yecha' chare ri Jesús.

65 Y c'o c'a q'uiy itzel tak tzij ri xquibila' chare.

Tek ri Jesús xuc'uex chiquiwech ri achi'a' ri pa moc (comon) yek'ato tzij

66 Tek xseker c'a pe, xquimol c'a qui' ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij, ri principali' tak sacerdotes, y chuka' ri aj tz'iba'.† Y ri Jesús xuc'uex c'a apo chiquiwech ri achi'a' ri', ri can pa moc (comon) yek'ato tzij. Y xquic'utuj c'a chare ri Jesús: 67 Tabij c'a chake: ¿La yit c'a riyit ri Cristo?‡ xecha'. Yac'a ri Jesús xubij chique: Wi nbij chiwe chi yin c'a riyin ri Cristo, ma yininimaj ta. 68 Y chuka' wi ta c'o ri yenc'utuj apo chiwe, majun xtibij pe chuwe, ni ma xquiniwisk'opij ta el chuka'. 69 Y can xu (xe wi) xtink'axaj re jun tijoj pokonal re', can yac'ari' riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, xquibetz'uye' c'a pa rajquik'a' ri Dios ri nicowin nuben ronojel,§ xcha' ri Jesús.

70 Can yac'ari' tek quinojel xec'utun apo chare ri Jesús: ¿La can yit c'a riyit ri Ruc'ajol ri Dios? xecha'. Ja' (je), queri', can achi'el ri nibij riyix,* xcha' ri Jesús chique.

71 Y riye' xquibij: Ma rajawaxic ta c'a chi noka chic jun ri norubij chake chi re achi re' can aj mac wi. Ruma konojel xkac'axaj ri xa c'ari' xubij ka,† xecha'.

23

Tek ri Jesús xuc'uex chuwech ri Pilato

† **22:55** Mt. 26.69; Mr. 14.66. ‡ **22:61** Mt. 26.75; Mr. 14.72; Jn. 13.38. § **22:62** Is. 66.2; Ez. 7.16; 2 Co. 7.10. * **22:63** Sal. 69.4; Is. 50.6; 52.14; Mt. 26.67, 68; Mr. 14.65. † **22:66** Sal. 2.1, 2; 22.12, 16; Mt. 27.1; Hch. 4.26. ‡ **22:67** Mt. 26.63; Mr. 14.61. § **22:69** Sal. 110.1; Dn. 7.13, 14; He. 1.3; 8.1. * **22:70** Mt. 26.64; Mr. 14.62. † **22:71** Mt. 26.65; Mr. 14.63.

1 Y c'ac'ari', quinojel ri yec'o
chiri' xeyacatej c'a el, y xquic'uaj
el ri Jesús riche (rixin) chi nbequi-
jacha' pa ruk'a' ri aj k'atbel tzij ri Pi-
lato* rubi'. 2 Y chiri' chuwech ri aj
k'atbel tzij, xquichop c'a niquitzu-
juj (niquisujuj) apo† y niquibij:
Riyoj ketaman chi re Jesús re' q'uiy
rumac. Riya' nusuk' quina'oj ri
katinamit Israel. Nubila' chuka'
chique ri winek chi ma tiquitoj ta‡
ri alcawal chare ri César. Y nubila'
chi ya Riya' ri Cristo, y re' ntel chi
tzij chi jun Rey,§ xecha'.

3 Y ri Pilato xuc'utuj c'a chare
ri Jesús: ¿Yit c'a riyit ri qui-Rey ri
israelitas? xcha' chare. Y ri Jesús
xubij c'a: Ja' (je), queri',* can achi'el
ri xabij, xcha'.

4 Y c'ac'ari' ri Pilato xubij chique
ri principali' tak sacerdotes y
chuka' chique ri winek: Riyin can
majun achique ta mac nwil ta chrij
re jun achi re',† xcha'.

5 Yac'a riye' xa ma yetane' ta ka.
Xa niquitij c'a quik'ij chi niquibila'
apo: Xa nusuk' quina'oj ri winek
pa ronojel tinamit riche (rixin)
re Judea. Chila' c'a pa Galilea
ruchapon wi pe rubanic. Y queri'
nubanala' ri petenak y xoc'ulun
c'a wawe' pa tinamit Jerusalem,
xecha' apo.

Tek ri Jesús xuc'uex apo chuwech ri Herodes

6 Y tek ri Pilato xrac'axaj ri xa
c'ari' niquibij ka, xuc'utuj c'a chi
wi aj Galilea ri Jesús. 7 Tek xbix
c'a chare ri Pilato chi ri Jesús
kitzij chi aj Galilea,‡ ri lugar ri
c'o pa ruk'a' ri Herodes, xutek c'a
el chare ri Herodes, ri aj k'atbel
tzij riche (rixin) ri Galilea. Ruma
ri Herodes c'o c'a chiri' pa tina-
mit Jerusalem ri k'ij ri'. 8 Y tek
ri Herodes xutz'et ri Jesús, sibilaj
xquicot ránima, ruma can q'uiy chic
k'ij rurayin chi rutz'eton ta. Y q'uiy
c'a ri rac'axan chrij. Rumari' can
royoben c'a chi can xtutz'et na jun
bey tek nuben jun milagro.§ 9 Y
ri Herodes q'uiy c'a ri xeruc'utuj
chare ri Jesús, yac'a ri Jesús majun
tzij xubij ta chare. 10 Y can yec'o
c'a apo chuka' ri principali' tak sac-
erdotes y ri aj tz'iba', riche (rixin)
chi niquitzujuj (niquisujuj) ri Jesús.
Riye' can niquitij c'a quik'ij riche
(rixin) chi yetzujun (yesujun) apo
chrij. 11 Y ri Herodes y ri ye ruso-
dados can majun c'a ruk'ij xquiben
chare ri Jesús* y xquitze'ej. Xquiya'
c'a jun tziek chrij, can achi'el ri
yequicusala' ri reyes. Y c'ac'ari'
ri Herodes xutzolij chic el ri Jesús
c'a riq'ui ri Pilato. 12 Ri Herodes y
ri Pilato quic'ulel qui' rubanon pe.
Yac'a ri k'ij ri' tek junan quiwech
xquiben.†

Tek ri Pilato xujech c'a el ri Jesús riche (rixin) chi nicamisex chuwech cruz

13 Yac'ari' tek ri Pilato xerusiq'uij
(xeroyoj) ri ye principali' tak
sacerdotes y ri ye cachibil ri pa
moc (comon) yek'ato tzij. Y chuka'
xerusiq'uij (xeroyoj) ri winek.
14 Y c'ac'ari' xubij chique: Riyix
xo'iya' re Jesús pa nuk'a', y nitzujuj
(nisujuj) chi nusuk' quina'oj ri
winek. Pero can chiwech c'a riyix
xinc'utuj wi chare, y riyin ntz'et chi
can majun mac‡ ye rubanalon ta
ri achi'el ri nibij riyix. 15 Y chuka'
ri Herodes majun xril ta chrij
tek xixintek el riq'ui, y rumari'
xutzolij chic pe pa nuk'a' riyin.
Xaxu (xaxe wi) riq'ui ri' niketamaj
chi can majun mac rubanon riche
(rixin) chi nicamisex. 16 Xtintek c'a

* **23:1** Mt. 27.2; Mr. 15.1; Jn. 18.28, 29. † **23:2** Sal. 35.11; 62.4; 64.3-6; Dn. 3.12. ‡ **23:2** Mt. 22.21. § **23:2** Jn. 19.12; Hch. 17.7. * **23:3** Mt. 27.11; 1 Ti. 6.13. † **23:4** Jn. 18.38; 2 Co. 5.21; 1 P. 2.22. ‡ **23:7** Lc. 3.1. § **23:8** Mt. 14.1; Mr. 6.14; Lc. 9.9. * **23:11** Is. 53.3. † **23:12** Hch. 4.27. ‡ **23:14** Dn. 6.4. § **23:16** Mt. 27.26; Mr. 15.15; Jn. 19.1; Hch. 5.40, 41.

ruch'ayic,§ y c'ac'ari' ncol el, xcha' ri Pilato.
17 Y ri aj k'atbel tzij can c'o c'a chi nucol el jun preso,* ruma queri' niban ronojel juna' chupan ri nimak'ij pascua, jun chique ri quinimak'ij ri israelitas. 18 Rumari' quinojel junan xquirek apo quichi', y xquibij: ¡Ya ri Barrabás tacolo' el, y ri Jesús ticamisex!† xecha'.
19 Y ri Barrabás ya'on pa cárcel ruma xyacatej chrij ri k'atbel tzij chiri' pa tinamit, y rubanon chuka' camic. 20 Y ri Pilato, ruma c'a can nrajo' wi nucol el ri Jesús, xch'o chic c'a jun bey chique ri winek. 21 Yac'a ri winek xquirek apo quichi', y xquibij: ¡Ticamisex chuwech cruz! ¡Ticamisex chuwech cruz!
22 Y pa rox mul ri Pilato xubij c'a chique: ¿Achique c'a mac rubanon chiwech re jun achi re'? Riyin can majun achique ta mac nwil ta chrij, riche (rixin) chi ruc'amon ta chi nicamisex. Xtintek c'a ruch'ayic, y c'ac'ari' ncol el, xcha'.
23 Pero riye' xa ma xetane' ta ka, xa más niquirek apo quichi', niquic'utuj chi ticamisex ri Jesús chuwech cruz. Can nik'alajin c'a chi ya ri ch'abel ri xquibila' apo ri winek y ri principali' tak sacerdotes ri xtich'acon. 24 Y yac'ari' tek ri Pilato xubij chi tiban c'a achi'el ri niquic'utuj apo riye'.‡ 25 Y xucol c'a el ri achi ri xquic'utuj apo chare chi tucolo' el. Y ri achi ri' xa ya'on pa cárcel ruma xyacatej chrij ri k'atbel tzij y rubanon chuka' camic. Yac'a ri Jesús xa xujech el riche (rixin) chi ticamisex chuwech cruz, ruma can yari' ri xcajo' ri winek.§

Tek ri Jesús xbajix chuwech cruz riche (rixin) chi nicamisex

26 Y tek ri soldados quic'uan c'a el ri Jesús riche (rixin) chi nbequibajij chuwech cruz, xquic'ul c'a jun achi petenak pa juyu', jun achi aj Cirene, ri Simón rubi'. Y ri soldados chrij c'a riya' xquiya' wi el ri rucruz ri Jesús. Riya' xuc'uan el* ri cruz, y xutzekelbej el ri Jesús.
27 Y sibilaj ye q'uiy c'a winek ri ye benak chrij. Ye q'uiy c'a chuka' ixoki' ye'ok' ri ye benak chrij ri Jesús, y can niquibisoj ruwech. 28 Y ri Jesús xerutzu' c'a, y xubij chique: Ixoki' aj Jerusalem, man c'a quiniwok'ej ta riyin. Xa tiwok'ej ka iwi' riyix, y que'iwok'ej chuka' ri ye iwal. 29 Ruma can xque'oka c'a k'ij tek xquepe ruc'ayewal y rumari' tek xtibix chi jabel ruwaruk'ij ri ixok ri ma nalan ta, ni majun bey xralaj ta jun ac'al, y majun ac'al xtz'uman ta chuwaruc'u'x.† 30 Y xtibanatej chuka' chi ri winek xtiquibij chique ri nima'k tak juyu': Quixtzak pe chikij. Chuka' xtiquibij chique ri cocoj tak juyu': Kojiwewaj, xquecha'.‡ 31 Ruma wi chuwe riyin ri achi'el jun che' rex can niban chi c'o chi nk'axaj tijoj pokonal, ¿achique ta cami ri ma xtiban ta chique ri xa ye achi'el chaki'j tak che'?§ xcha' ri Jesús.
32 Y yec'o c'a chuka' ye ca'i' alek'oma' ri ye uc'uan el, riche (rixin) chi yecamisex junan riq'ui ri Jesús.* 33 Y tek xe'apon c'a acuchi (achique) c'o wi ri jun juyu' ri nibix Rubakil Rujolon (Ruwi') Caminek† chare, ri soldados xquibajij c'a ri Jesús chuwech ri cruz, y queri' chuka' xquiben chique ri ye ca'i' alek'oma'. Jun xc'oje' pa rajquik'a' ri Jesús, y ri jun chic pa rajxocon. 34 Y ri Jesús nubij

* **23:17** Mt. 27.15; Mr. 15.6; Jn. 18.39. † **23:18** Hch. 3.14. ‡ **23:24** Ex. 23.2; Jn. 19.16. § **23:25** Pr. 17.15. * **23:26** Mt. 27.32. † **23:29** Lc. 21.23. ‡ **23:30** Is. 2.19; Os. 10.8; Ap. 6.16; 9.6. § **23:31** Pr. 11.31; Jer. 25.29; Ez. 20.47; 21.3, 4; 1 P. 4.17. * **23:32** Is. 53.12; Mt. 27.38. † **23:33** Mr. 15.22; Jn. 19.17; He. 13.12. ‡ **23:34** Mt. 5.44; Hch. 3.17; 7.60; 1 Co. 4.12.

c'a: Nata' Dios, tacuyu' quimac,‡ ruma ma quetaman ta achique ri yetajin chubanic, xcha'. Y ri soldados xesaquin c'a chrij rutziak ri Jesús, riche (rixin) chi xquitz'et achique chi tziek ri niquic'uala' el chiquijujunal.§ 35 Y ri Jesús tzuliben* c'a apo cuma sibilaj ye q'uiy winek y cuma chuka' ri achi'a' ri can yek'ato wi tzij chiquicojol ri israelitas. Y quinojel c'a ri winek ri' niquitze'ej apo, y niquibila' c'a: Riya' can yec'o wi c'a ri xerucol. Wacami tucolo' c'a ri' ruyon, wi kas kitzij chi ya Riya' ri Cristo ri cha'on pe ruma ri Dios, xecha'.

36 Y can queri' chuka' niquiben ri soldados. Yetze'en apo chrij ri Jesús. Yejel apo riq'ui y xquitzuj (xquisuj) jun ch'omilaj ruya'al uva chare. 37 Y niquibila' c'a chuka' chare: Wi can yit c'a riyit ri qui-Rey ri israelitas, tacolo' c'a awi' ayon, yecha' chare.

38 Y pa ruwi' c'a ri cruz c'o c'a jun tzij tz'iban chuwech jun tz'alan. Ri tzij c'a ri' tz'ibatal el pan oxi' ch'abel. Tz'iban pa quich'abel ri aj Grecia, pa quich'abel ri aj Roma y pa quich'abel ri israelitas.† Y ri tzij ri' nubij c'a: YARE' RI QUI-REY RI ISRAELITAS.

39 Y jun c'a chique ri ye ca'i' alek'oma' ri yec'o chuka' chuwech quicruz, itzel xch'o apo chare ri Jesús,‡ ruma xubij: Riyit ri nabij chi yit c'a riyit ri Cristo, tacolo' c'a awi' riyit, y kojacolo' chuka' riyoj, xcha'.

40 Yac'a ri jun chic alek'om xchapon apo chare ri jun y xubij: ¿Can ma naxibij ta awi' chuwech ri Dios chupan re ruc'ayewal re junan yojc'o wi riq'ui?§ 41 Riyoj can utz wi rubanic chake, ruma yojtajin chutojic ri itzel ye kabanalon. Yac'a Riya' majun achique ta mac rubanon.

42 Y ri alek'om ri' xubij c'a apo chare ri Jesús: Quinatej c'a chawe, tek xcape y tek yitc'o chic chupan ri awajawaren,* xcha'.

43 Y ri Jesús xubij c'a chare: Kitzij c'a nbij chawe, chi can ya re wacami xcabec'oje' wuq'ui ri acuchi (achique) c'o wi quicoten,† xcha'.

44 Achi'el xa pa nic'aj k'ij tek xoc k'eku'm ronojel ri ruwach'ulef. Y ri k'eku'm ri' xq'uis c'a el c'a pa tak a las tres ri tikak'ij.‡ 45 Ri k'ij can ma xtzu'un ta chic, y yac'ari' tek xel pa ca'i'§ ri tziek ri achoj riq'ui jachon wi rupan ri rachoch ri Dios. 46 Can yac'ari' tek ri Jesús xurek ruchi' y xubij: Nata' Dios, pan ak'a' c'a riyit njech wi ri wánima,* xcha'. Y can xu (xe) wi c'a xubij queri', can yac'ari' xcom ka.

47 Tek ri quicapitán ri soldados xutz'et ri xbanatej, xuya' c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Dios, y xubij c'a: Can kitzij na wi chi re jun achi re' can majun wi rumac,† xcha'.

48 Y quinojel c'a ri winek ri yec'o apo y xquitz'et ri xbanatej, niquibajla' (niquibuc'la') c'a ruwa tak quic'u'x‡ ri xetzolin el, ruma ri k'axon c'o pa tak cánima. 49 Y ri ye etamayon ruwech ri Jesús, y ri ixoki' ri can c'a pa Galilea ye tzeketel wi pe chrij, c'anej c'a yec'o wi el, niquitzu' apo ri xbanatej.§

Tek xmuk ri Jesús

50 Y c'o c'a jun achi José rubi', y aj pa tinamit Arimatea,* tinamit ri c'o pa rucuenta ri Judea. Ri jun utzilaj y chojmilaj achi ri' cachibil ri achi'a' ri yek'ato tzij

§ **23:34** Mr. 15.24; Jn. 19.24. * **23:35** Sal. 22.17; Zac. 12.10. † **23:38** Jn. 19.19. ‡ **23:39** Mt. 27.44; Mr. 15.32. § **23:40** Ef. 5.11. * **23:42** He. 1.3; 8.1. † **23:43** Ap. 2.7. ‡ **23:44** Mr. 15.33. § **23:45** Mt. 27.51. * **23:46** Sal. 31.15. † **23:47** Mt. 27.54. ‡ **23:48** Lc. 18.13. § **23:49** Sal. 38.11; Jn. 19.25. * **23:50** Mt. 27.57; Mr. 15.43; Jn. 19.38. † **23:51** Lc. 2.25, 38.

chiquicojol ri israelitas. 51 Y ri José chuka' royoben apo† ri rajawaren ri Dios y rumari' tek riya' ma xka ta chuwech ri xquibij ri rachibil chi niban chare ri Jesús.‡ 52 Y riya' xbe c'a riq'ui ri Pilato ri aj k'atbel tzij y xberuc'utuj ri ruch'acul ri Jesús chare, riche (rixin) chi numuk. 53 Y tek rukasan chic c'a pe ri ruch'acul ri Jesús chuwech ri cruz, riya' xubor pa jun sakilaj tziek. Y c'ac'ari' xberuya' ca pa jun jul riche (rixin) chi niya'ox (nya') caminek chupan, ri c'oton chuwech jun nimabej. Can c'a ma jane jun caminek ri ya'on ta chupan ri jul ri'.§ 54 Pero ri k'ij ri', ri winek niquichojmirisala' chic c'a qui', ruma xa nuchop yan ri uxlanibel k'ij. Y can ya c'a tek nika ri k'ij ri', yac'ari' tek nuchop* ri uxlanibel k'ij.

55 Y ri ixoki' ri can c'a pa Galilea ye tzeketel wi pe chrij ri Jesús,† xquitzekelbej c'a chuka' ri ruch'acul ri Jesús tek xbemuk ca; y rumari' tek can jabel quetaman ri acuchi (achique) xmuk wi ca,‡ y chuka' xquitzu' ca jabel achique rubanic xban ca chare ri ruch'acul. 56 Y tek xetzolin ri pa tak cachoch ri ixoki' ri', xequibanala' ruchojmil ri ak'om ri jubul ruxla' riche (rixin) chi yari' nbequiya' ca chrij ruch'acul ri Jesús.§ Y xe'uxlan c'a chupan ri jun k'ij riche (rixin) uxlanen ri', can achi'el nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés.*

24

Tek c'astajnek chic ri Jesús

1 Y nimak'a' yan c'a chupan ri nabey k'ij chare ri semana, ri ixoki' xebe c'a chuchi' ri jul,* y ye quic'ualon el ak'om ri jubul ruxla' ri ye quichojmirisan el. Y yec'o c'a chuka' nic'aj chic ixoki' ri ye benak quiq'ui. 2 Y tek xe'apon c'a chuchi' ri jul, xquitz'et c'a chi ri abej tz'apebel ruchi' ri jul, elesan chic el. 3 Riye' xe'oc c'a apo chupan ri jul,† y xquitz'et c'a chi ri ruch'acul ri Ajaf Jesús xa man c'o ta chic chiri'. 4 Rumari' sibilaj c'a xquixibij qui', y xsach quic'u'x. Y can yac'ari' tek xequitz'et ye ca'i' achi'el achi'a' ye pa'el apo quiq'ui, y nitz'itz'an ri quitziak. 5 Y ri ixoki', ruma ri quixibinri'il xquilucuba' ka quijolon (quiwi'). Y yac'ari' tek ri achi'el achi'a' xquibij c'a chique: ¿Achique c'a ruma riyix chiquicojol caminaki' nicanoj wi ri xa q'ues?‡ 6 Ri ruch'acul xa man c'o ta chic wawe'. Riya' xc'astej yan el. Toka c'a chi'ic'u'x ri xubij chiwe tek Riya' c'a c'o na c'a chiri' pa Galilea. 7 Ri Jesús xubij c'a chiwe: Riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, can c'o c'a chi xquijach pa quik'a' ri aj maqui'. Xquicamisex chuwech cruz. Y pa rox k'ij xquic'astej pe,§ chinek ca chiwe, xecha' ri ye ca'i' achi'el achi'a' ri'.

8 Y ri ixoki' can xoka c'a chiquic'u'x ri ch'abel ri rubilon ca ri Jesús.* 9 Y tek ye tzolijnek chic c'a pe ri chiri' pa jul, xquitzijoj chique ri julajuj apóstoles y chique ri quimolon qui' quiq'ui,† ronojel ri xquitz'et ca. 10 Ri ixoki' ri xebeya'o rutzijol chique ri apóstoles ya ri María Magdalena, ri Juana, ri María ri rute' ri Jacobo, y nic'aj chic ixoki'.‡ 11 Yac'a ri apóstoles xa xquich'ob chi ri ixoki' ri' xa ch'obon ma ch'obon ri xquibij apo, y rumari' ma xquinimaj ta ri xbix chique§ cuma ri ixoki'.

‡ **23:51** Gn. 37.21, 22; 42.21, 22; Ex. 23.2; 1 Ti. 5.22. § **23:53** Is. 53.9; Mt. 27.59, 60. * **23:54** Mt. 27.62. † **23:55** Lc. 8.2, 3. ‡ **23:55** Mr. 15.47. § **23:56** Mr. 16.1. * **23:56** Ex. 20.10; Is. 56.2, 6; 58.13; Jer. 17.24. * **24:1** Mt. 28.1; Mr. 16.1; Jn. 20.1. † **24:3** Mr. 16.5. ‡ **24:5** 1 Ti. 1.17; Ap. 1.18. § **24:7** Mt. 16.21; Mr. 8.31; Lc. 9.22. * **24:8** Jn. 2.22. † **24:9** Mt. 28.8; Mr. 16.10. ‡ **24:10** Lc. 8.3. § **24:11** Lc. 24.25, 41. * **24:12** Jn. 20.3, 10.

12 Y ri Pedro can yac'ari' xel el,* y
junanin (anibel) xbe c'a chuchi' ri
jul. Y tek xtzu'un c'a apo chupan ri
jul, xutzu' chi ri tziek yec'o ca chiri'.
Riya' xtzolin c'a el, y numey rij ri
xbanatej.

Ri xquic'ulwachij ca'i' tzekelbey riche (rixin) ri Jesús tek quichapon el bey pan Emaús

13 Y chupan chuka' ri k'ij ri', yec'o
c'a ye ca'i' chique ri xetzekelben
riche (rixin) ri Jesús quichapon
el bey riche (rixin) chi yebe pa
Emaús,† jun ti aldea ri nicanaj ca
achi'el xa pa jun oxi' leguas chare
ri tinamit Jerusalem. 14 Y tek ye
benak pa bey yetzijon c'a chrij ri
xebanatej‡ ri cabjir oxjir ca. 15 Y
tek benak c'a cánima riq'ui ri quitzij
ri ye benak y riq'ui ri niquic'utula'
c'a chiquiwech ka riye', ri Jesús
c'astajnek chic el, xeberuk'i' c'a,
y junan xebe.§ 16 Ri ye ca'i' c'a
achi'a' ri' can niquitzu' wi c'a ri
benak quiq'ui, pero c'o c'a ba-
nayon chique chi ma niquetamaj
ta ruwech.* 17 Y ri Jesús xuc'utuj c'a
chique: ¿Achique c'a ri nitzijola' chi-
wech re yix petenak? ¿Y achique
ruma tek yixbison? xcha' chique.

18 Y jun c'a chique riye', ri Cleo-
fas† rubi', xubij apo chare: ¿Xaxu
(xaxe wi) c'a riyit ri ma yit aj wawe'
ta ri yitc'o pa Jerusalem y ma awe-
taman ta achique ri ye banatajnek
chiri', chupan re ca'i' oxi' k'ij re'?
xcha' chare.

19 Y ri Jesús xuc'utuj c'a chique:
¿Achique ri xc'ulwachitej? Y
riye' xquibij: Ri xuc'ulwachij ri
Jesús aj Nazaret, jun profeta ri
xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios. Y
chuka' can xuc'ut chi c'o ruchuk'a'
ruma c'o nima'k tak milagros‡ ri
xerubanala' y chuka' c'o ruchuk'a'
ri ruch'abel. Queri' c'a xk'alajin
chiquiwech ri winek y chuka'
chuwech ri Dios. 20 Yac'a ri
principali' tak sacerdotes y ri
ye cachibil ri pa moc (comon)
yek'ato tzij chkacojol, yeri' ri
xebano chi xcamisex chuwech
cruz.§ 21 Y riyoj can xkacukuba'
c'a kac'u'x riq'ui chi can ya wi Riya'
ri petenak chkacolic konojel riyoj
israelitas.* Pero wacami majun
chic c'a achique xtikaben, ruma
ya xa xuben oxi' k'ij ticom wi el.
22 Pero yec'o ixoki' ri ye kachibil,
ri can nimak'a' yan xebe chuchi'
ri jul, y xojoquixibij.† 23 Ruma
xquibij chake chi ri ruch'acul ri
Jesús xa man c'o ta chic chiri' pa
jul. Y niquibij c'a chuka' chi c'o
ángeles xquic'ut qui' chiquiwech, y
chi ri ángeles ri' xquibij chique chi
ri Jesús xc'astej yan el. 24 Y rumari'
yec'o c'a achi'a' ri ye kachibil riyoj
ri xebe chuchi' ri jul riche (rixin)
chi xbequitz'eta'.‡ Y can achi'el ri
xquibij ri ixoki' chake, can queri'
ri xbequitz'eta' ca ri achi'a' ri', pero
ri Jesús can man c'o ta chic chiri'
xquitz'et ca.

25 Y ri Jesús nitzijon benak
quiq'ui, xubij c'a chique: Nacanek.
Ri iwánima riyix c'ayef (cuesta)
juba' chi nunimaj ri quibin ca ri
profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel
ri Dios ojer ca. 26 ¿Ma quibin ta
cami ca riye' chi ri Cristo can c'o
wi chi nuk'axaj tijoj pokonal,§ y
c'ac'ari' nibe chila' chicaj riche
(rixin) chi nbec'oje' chic ruk'ij
ruc'ojlen? xcha' chique.*

27 Y ri Jesús xuchop c'a
ruk'alajsaxic chiquiwech ri ye ca'i'
achi'a' ri', ronojel ri ye tz'ibatal
ca chrij Riya' chupan ri ruch'abel
ri Dios. Xuchop c'a el riq'ui ri ye

† **24:13** Mr. 16.12. ‡ **24:14** Dt. 6.7; Mal. 3.16. § **24:15** Mt. 18.20. * **24:16** 2 R. 6.18, 20; Jn. 20.14; 21.4. † **24:18** Jn. 19.25. ‡ **24:19** Jn. 3.2; 6.14; Hch. 2.22. § **24:20** Mt. 27.1, 2, 20. * **24:21** Hch. 1.6. † **24:22** Mt. 28.1, 8; Mr. 16.1, 2, 10; Jn. 20.1, 2. ‡ **24:24** Lc. 24.12; Jn. 20.3. § **24:26** Hch. 17.3. * **24:26** Fil. 2.6-11; 1 P. 1.11. † **24:27** Gn. 3.15; 22.18; 26.4; Nm. 21.9; Sal. 16.9, 10; Jer. 23.5; Ez. 34.23; Dn. 9.24.

rutz'iban ca ri Moisés, c'a riq'ui ri quitz'iban ca ri nic'aj chic profetas† ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca.

28 Y tek xe'apon c'a ri pan aldea Emaús, ri Jesús xuben chi can choj nik'ax el. 29 Y riche (rixin) c'a chi can niquiben chare ri Jesús chi nicanaj ka quiq'ui, ri ca'i' achi'a' ri' xquibij c'a chare: Cacanaj ka kiq'ui, ruma ri k'ij xa xka yan ka,‡ y xa can ntoc yan pe ri ak'a', xecha'. Y ri Jesús xoc c'a apo, riche (rixin) chi nic'oje' ka quiq'ui. 30 Y tek ye tz'uyul chic c'a apo pa mesa, ri Jesús xuc'om apo ri caxlan wey y tek ruc'utun chic ri rubendición ri Dios pa ruwi', xuwech'ela' c'a ri caxlan wey y xuya' chique. 31 Y can yac'ari' tek achi'el xjakatej ri runak' tak quiwech, y c'ac'ari' xquetamaj ruwech chi can ya wi ri Jesús ri c'o quiq'ui. Ri Jesús xmalomo' el chiquiwech. 32 Y ri ca'i' achi'a' ri' niquibila' c'a chiquiwech: Can kitzij wi chi can nuna' wi c'a juba' ri ánima tek yojtzijon ri yoj petenak, tek Riya' xuk'alajsaj chkawech ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, xecha'.

33 Ri ca'i' achi'a' ri' can yac'ari' xeyacatej el ri pa mesa, y xquichop bey riche (rixin) chi xetzolin pa Jerusalem. Y xebequila' c'a ri julajuj discípulos y ri nic'aj chic ri can ye tzekelbey wi riche (rixin) ri Jesús,§ quimolon qui'. 34 Y ri discípulos y ri nic'aj chic niquibij c'a: Ri Ajaf Jesús can kitzij wi chi xc'astej el, y xuc'ut yan ri' chuwech ri Simón.*

35 Y yac'ari' tek ri ca'i' achi'a' xquitzijoj apo ri xquic'ulwachij tek quichapon el bey pan Emaús, y xquetamaj ruwech chi can ya wi ri Jesús tek xeruwech' ri caxlan wey.

Tek ri Jesús xuc'ut ri' chiquiwech ri rudiscípulos

36 Y quinojel ri quimolon qui', c'a yetzijon na c'a chrij ri Jesús, y c'a tek xquitz'et, xa c'o chic chiri' chiquicojol, y xubij c'a chique: Ya ta c'a ri uxlanibel c'u'x ri xtic'oje' pa tak iwánima chi'iwonojel,† xcha'.

37 Pero riye' xquich'ob chi ri niquitz'et xa ya c'a ri ánima riche (rixin) ri Jesús, rumari' sibilaj xquixibij qui'.‡ 38 Yac'a ri Jesús xubij chique: ¿Achique ruma tek xsach ic'u'x tek xinitz'et y xpe re ch'obonic re' pa tak iwánima? 39 Que'itzu' re nuk'a' waken. Quinichapa' na pe', y xtitz'et chi can yin wi riyin. Ruma xa ta yin jun ánima achi'el ri nich'ob riyix, man ta c'o nuch'acul. Y riyix nitz'et chi riyin can c'o nuch'acul y c'o nubakil, xcha' ri Jesús chique.

40 Y tek ri Jesús rubin chic ka queri' chique, xeruc'ut c'a ri ruk'a' raken chiquiwech. 41 Yac'a riye' ma niquinimaj ta. Xa xquimey ruma ri niquitzu' y ruma ri quicoten. Y riche (rixin) chi niquinimaj, xpe ri Jesús xuc'utuj c'a chique: ¿Majun cami riche (rixin) nitij c'o iwuq'ui? xcha'.

42 Y riye' c'o c'a juba' sa'on car y juba' cab ri c'a c'o na pa rucera'il xquiya' chare. 43 Y Riya' xuc'ul y xuchop rutijic, riche (rixin) chi tiquitz'eta' chi can ya wi Riya' ri Jesús.§ 44 Y xubij c'a chique: Tek can c'a ma jane quicamisex ta, xinbij c'a chiwe ri xtink'axaj, y xinbij chuka' chiwe chi can rajawaxic chi nibanatej na ronojel ri ye tz'ibatal ca chuwij riyin chupan ri ruch'abel ri Dios, achi'el ri ye tz'ibatal ca ruma ri Moisés, ri ye tz'ibatal ca cuma ri nic'aj chic profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, y ri ye tz'ibatal ca chupan ri wuj Salmos* rubi'.

‡ **24:29** Gn. 32.26. § **24:33** Mr. 16.12, 13. * **24:34** 1 Co. 15.5. † **24:36** Jn. 20.19. ‡ **24:37** Mt. 14.26; Mr. 6.49. § **24:43** Hch. 10.41. * **24:44** Mt. 16.21; Mr. 8.31, 32; 9.31; Lc. 18.31, 32. † **24:45** Hch. 16.14; 2 Co. 4.6.

45 C'ac'ari' Riya' xuben chique chi
nik'ax c'a chiquiwech ri ruch'abel
ri Dios ri tz'ibatal ca.† 46 Y xubij
c'a chique: Can tz'ibatal wi ca, chi
riyin ri Cristo c'o chi nk'axaj tijoj
pokonal, y chi can yicom na wi, y
pa rox k'ij yic'astej pe, 47 y chi yec'o
ri xquebe pa nubi' riyin chutzijoxic
ri ruch'abel ri Dios chique ri winek
chuwech ronojel re ruwach'ulef,‡
chi titzolin pe quic'u'x riq'ui ri
Dios riche (rixin) chi nicuyutej
quimac.§ Y nitiquiribex el re pa
Jerusalem. 48 Y riyix ri can xitz'et,
tik'alajsaj c'a ri xitz'et.* 49 Y can ti-
wac'axaj c'a jabel re nbij ca chiwe,
xcha' ri Jesús. Can xtintek c'a
pe chiwe ri rutzujun (rusujun) ri
Nata' Dios chi nuya' pe chiwe. Ri
rutzujun (rusujun) c'a Riya' chiwe
riyix, ya ri Lok'olaj Espíritu.† Y
yac'ari' ri xtoya'o ka iwuchuk'a'. Y
can quixc'oje' c'a re wawe' pa tina-
mit Jerusalem c'a ya tek xtapon ri
k'ij tek xtika pe ri Lok'olaj Espíritu,
xcha' chique.

Tek ri Jesús xtzolin chila' chicaj riq'ui ri Dios

50 Y ri Jesús xeruc'uaj el ri rud-
iscípulos c'a pa tinamit Betania. Y
chiri', Riya' xeruyec ri ruk'a' chi-
caj, y xeruben c'a bendecir. 51 Y
ri Jesús ntajin c'a yeruben bende-
cir ri discípulos tek xujech el ri'
chiquicojol. Yac'ari' tek xyacatej el
pa cak'ik' y xuc'uex c'a el chila' chi-
caj riq'ui ri Dios.‡ 52 Y ri discípulos
can xquiya' c'a ruk'ij ruc'ojlen ri
Jesús chiri'.§ C'ac'ari' xetzolin pa
tinamit Jerusalem. Riye' can sibilaj
c'a quicoten ri c'o pa tak cánima.
53 Y can k'ij k'ij c'a yec'o pa rachoch
ri Dios* riche (rixin) chi niquiya'
ruk'ij y niquinimirisaj rubi' ri Dios.
Amén.

---

‡ **24:47** Sal. 22.27; Is. 49.6. § **24:47** Jer. 31.34; Dn. 9.24; Hch. 13.38; 1 Jn. 2.12. * **24:48** Jn. 15.27; Hch. 1.21, 22. † **24:49** Is. 44.3; Jl. 2.28; Jn. 14.16, 17; 15.26; Hch. 1.4, 5. ‡ **24:51** 2 R. 2.11; Ef. 1.20. § **24:52** Mt. 28.9, 17. * **24:53** Hch. 2.46.

Ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic ri tz'ibatal ca ruma San Juan

Ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic ri tz'iban ca ruma San Juan, nubij chi ri Jesús yari' ri Ch'abel. Y ya Riya' ri xucusex ruma ri Dios riche (rixin) chi xuk'alajsaj chkawech ri achique chi ch'obonic rubanon ri Dios pa quiwi' ri winek ri yec'o chuwech re ruwach'ulef. Nubij chuka' chi ri Jesús can Dios wi y ruma Riya' tek c'o ronojel ri ye tz'etetel y ri ma ye tz'etetel ta.

Re wuj re' xtz'ibex riche (rixin) chi nuc'ut chkawech chi ri Kajaf Jesús can ya wi Riya' ri tzujun (sujun) pe ruma ri Dios chi nipe chiquicolic ri tinamit Israel y chiquicolic chuka' ri ma ye israelitas ta. Y rumari' tek nubij chi xabachique c'a ri xtiniman ri Jesús can xtril wi c'a jun c'aslen ri can riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.

Ri tanaj 1 mocaj 19 y napon c'a pa mocaj 34, nuc'ut chkawech ri samaj ri xuben ri Juan ri Bautista.

Ri tanaj 2 y napon c'a pa mocaj 50 chare ri tanaj 12, nuk'alajsaj chkawech tek ri Kajaf Jesús xuchop rusamaj pa Judea y c'o chuka' ri xuben pa Galilea.

Ri tanaj 13 y napon c'a pa mocaj 42 chare ri tanaj 19, nuk'alajsaj ri achique xbanatej pa Jerusalem chupan ri ruq'uisbel tak k'ij chare ri ruc'aslen ri Kajaf Jesús.

Y ri tanaj 20 y ri tanaj 21, nuk'alajsaj chkawech ri achique xbanatej tek ri Kajaf Jesús c'astajnek chic pe chiquicojol ri caminaki'. Nubij chi Riya' xuc'ut ri' chiquiwech ri rudiscípulos chi xc'astej pe chiquicojol ri caminaki', xtzijon y xwa' xuc'ya' quiq'ui chuchi' ri choy Galilea. Y nubij chuka' tek ri Jesús xuchilabej chare ri Pedro chi ya riya' ri ntoc uc'uey bey quiche (quixin) ri nic'aj chic discípulos.

Chupan ri tanaj 20 mocaj 30 y 31, ri apóstol Juan nubij chuka' ri achique ruma tek xtz'ibex re wuj re'.

Ri Cristo ri Ch'abel xoc c'a winek achi'el riyoj

1 Tek xtiquir c'a pe ronojel, can
c'o chic pe ri Ch'abel;* y ri Ch'abel
yari' ri Cristo. Riya' can c'o c'a
riq'ui ri Dios, y Riya' chuka' can
Dios wi.† 2 Riya' can c'o riq'ui ri
Dios tek xban re ruwach'ulef. 3 Y
ruma Riya' tek c'o ronojel.‡ Ruma
ri Dios pa ruk'a' ri Cristo xuya' wi
riche (rixin) chi xuben ronojel§ ri
c'o chicaj y ri c'o choch'ulef. 4 Riq'ui
c'a Riya' c'o wi ri c'aslen.* Y re
c'aslen re', yac'are' ri Sakil quiche
(quixin) ri winek. 5 Y re jun Sakil
re', can nisakirisan wi ri pa tak
itzel quic'aslen ri winek ri achi'el
k'eku'm. Y can majun bey c'a chuptajnek ta pa ruk'a' ri k'eku'm ri'.

6 Y xc'oje' c'a jun achi ri can ya
ri Dios† takayon pe riche (rixin),
ri xubini'aj Juan. 7 Ri Juan c'a ri'
xpe riche (rixin) chi xoruk'alajsaj
ri Sakil, riche (rixin) chi queri' can
quinojel c'a winek tiquinimaj ri
nuya' rutzijol chique. 8 Y ma ya
ta c'a ri Juan ri Sakil.‡ Riya' xaxu
(xaxe) c'a xoruk'alajsaj achique ri'
ri Sakil.

9 Y can yac'ari' tek xoka ri Cristo
chuwech re ruwach'ulef. Yari'
ri kas kitzij Sakil, ri nisakirisan

* **1:1** Ap. 19.13. † **1:1** Jn. 10.30; Fil. 2.6. ‡ **1:3** 1 Co. 8.6; Col. 1.15, 16. § **1:3** He. 1.2.
* **1:4** Jn. 8.12; 11.25; 1 Jn. 5.11. † **1:6** Mal. 3.1. ‡ **1:8** Hch. 13.25. § **1:9** Is. 49.6.

quiche (quixin) ri winek.§ 10 Can
xoc'oje' wi c'a ka chuwech re
ruwach'ulef ri banon ruma
Riya',* pero ri yec'o chuwech re
ruwach'ulef re' xa ma xquetamaj
ta c'a ruwech tek xoka. 11 Xoka
chiquicojol ri israelitas ri can ye
ruwinak Riya' mismo. Pero ri
winek ri' xa ma xquic'ul ta. 12 Yac'a
quinojel ri xec'ulu riche (rixin) tek
xoka chuwech re ruwach'ulef, ri
xeniman riche (rixin), can xuben
c'a chique chi xe'oc ralc'ual ri
Dios.† 13 Ri xe'oc ralc'ual ri Dios can
xe'alex wi chic,‡ pero ma xe'alex
ta chic achi'el tek xe'alex riq'ui ri
quite' quitata'. Ri c'ac'ac' alaxic
ri xquic'ul riye', yari' tek xe'alex
achi'el ri ruraybel ri Dios, y ma
ruraybel ta chic jun achi.

14 Y ri Ch'abel, ya ri Cristo, ri
xoka c'a chuwech re ruwach'ulef y
can xoc c'a winek achi'el riyoj.§ Y
can xkatz'et c'a chi xaxu (xaxe) wi
Riya' ri Ruc'ajol ri Dios, ruma can
xkatz'et chi c'o ruk'ij ruc'ojlen.* Y
Riya' can nojnek c'a riq'ui utzil y
chuka' riq'ui ri kitzij. 15 Y ri Juan
ri Bautista xuk'alajsaj c'a ri Cristo.
Can riq'ui wi ruchuk'a' tek xubij:
Yare' ri ntzijon pe chiwe, tek xinbij
chiwe chi chuwij ca riyin c'o c'a jun
achi ri xtoka ri sibilaj nim ruk'ij
que chinuwech riyin. Ruma Riya'
can c'o tek c'a ma jane quinalex ta
riyin, xcha' c'a ri Juan ri Bautista.

16 Can konojel c'a riyoj kac'ulun
ri rutzil ránima† ri Cristo. Can ma
nitane' ta c'a chi yeruya' pe ri utzil
ri' pa kawi'. 17 Ri Dios ya c'a ri
Moisés ri xucusaj riche (rixin) chi
xuya' pe ri ley. Yac'a riche (rixin)
chi xoka ri utzil‡ y ri kitzij,§ ya ri
Jesucristo ri xucusaj. 18 Can ma-
jun c'a winek ri tz'eteyon ta riche
(rixin) ri Dios,* xa can xu (xe) wi
ri Ruc'ajol ri tz'eteyon riche (rixin).
Ri Dios xaxu (xaxe wi) jun Ruc'ajol
c'o† y sibilaj nrajo'. Y yari' ri
xok'alajsan ka ri Dios chkawech re
wawe' chuwech re ruwach'ulef.

Ri Juan ri Bautista can xuk'alajsaj wi ri Cristo

19 Y ri achi'a' israelitas ri can c'o
quik'ij chiri' pa tinamit Jerusalem,
yec'o c'a achi'a' ri xequitek el c'a
riq'ui ri Juan ri Bautista. Xequitek
c'a ye sacerdotes y achi'a' ri ye
levitas nibix chique, riche (rixin)
chi xbequic'axaj chare ri Juan chi
tubij wi ya riya' ri Cristo. Y riya'
can xuk'alajsaj wi chiquiwech chi
ma ya ta riya'. 20 Ri Juan can
kitzij wi ri xubij chique, ruma xubij
c'a chique: Ma yin ta c'a riyin ri
Cristo.‡

21 Y yac'ari' tek ri achi'a' ri ye
takon el, xquic'utuj chic c'a chare:
¿Yit achique c'a riyit? ¿La ma
yit ta cami riyit ri profeta Elías ri
xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer
ca? xecha' chare. Pero ri Juan
xubij: Ma yin ta riyin, xcha' chique.
C'ac'ari' ri achi'a' ri' xquic'utuj chic
c'a jun bey chare: ¿La ma yit ta
cami riyit ri profeta ri nik'alajsan ri
ruch'abel ri Dios ri kac'axan rutz-
ijol chi nipe?§ xecha' chare. Pero
riya' xubij: Ma yin ta, xcha'.

22 Yac'ari' tek can xquic'utuj chic
c'a chare: ¿Yit achique c'a riyit?
Ruma riyoj nic'atzin c'a chake
chi niketamaj el yit achique c'a
riyit, y yari' ri nbekabij chique
ri ye takayon pe kiche (kixin).
Tak'alajsaj c'a awi' chkawech,
xecha' chare.

23 Ri Juan xubij c'a chique ri
achi'a' ri': Yin c'a riyin ri' ri xunataj
ca ri profeta Isaías chupan ri
ruch'abel ri Dios, tek xubij: C'o
c'a jun achi ri xturek c'a ruchi' pa
jun desierto riche (rixin) chi xtubij
chique ri winek ri xque'apon

* **1:10** 1 Co. 8.6. † **1:12** Ro. 8.15; Ga. 3.26. ‡ **1:13** Jn. 3.3, 6, 7. § **1:14** Ro. 1.3; Col. 2.9; He. 2.14. * **1:14** Is. 40.5. † **1:16** Ef. 1.6. ‡ **1:17** Ro. 5.21. § **1:17** Jn. 14.6. * **1:18** Ex. 33.20. † **1:18** 1 Jn. 4.9. ‡ **1:20** Jn. 3.28. § **1:21** Dt. 18.15, 18; Jn. 6.14.

riq'ui: Tichojmirisaj apo rubey ri Ajaf,* xticha' chique. Quec'ari' tz'ibatajnek ca, y yin c'a riyin ri', xcha' ri Juan chique.

24 Ri achi'a' c'a ri xetak el riq'ui ri Juan, ye ri ye cachibil ri fariseos. 25 Y riye' xquic'utuj chic c'a chare: ¿Achique c'a ruma tek riyit ye'aben bautizar ri winek, wi xa ma yit ta riyit ri Cristo, ni xa ma yit ta chuka' ri Elías, ni ma yit ta ri profeta ri nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios ri kac'axan rutzijol chi nipe na? xecha' chare.

26 Y ri Juan xubij c'a chique: Riyin riq'ui ya' yenben wi bautizar† ri winek, pero chicojol riyix c'o c'a jun achi ri ma iwetaman ta ruwech, 27 y Riya' xtipe chuwij ca riyin re chkawech apo, pero can ya Riya' ri c'o nabey que chinuwech riyin. Y riyin can ma yin ruc'amon ta (takal ta chuwij) riche (rixin) chi nquir ri ruximbel ri ruxajab.

28 Y ronojel c'a re', ya ri chiri' pa Betábara xbanatej wi, ri lugar ri c'o juc'an chic ruchi' ri raken ya' Jordán, ri acuchi (achique) yeruben wi bautizar winek ri Juan.

Ya ri Jesús nelesan quimac ri winek

29 Pa ruca'n k'ij tek ri Juan ri Bautista xutz'et chi petenak ri Jesús c'a riq'ui riya', xubij: Yare' xoka ri achi'el Alaj Carne'l‡ ri takon pe ruma ri Dios, riche (rixin) chi nrelesaj quimac§ ri winek ri yec'o chuwech re ruwach'ulef. 30 Y yare' ri nutzijon chiwe, tek xinbij chi chuwij c'a riyin xtoka na jun achi ri can sibilaj nim ruk'ij que chinuwech riyin, y can c'o tek riyin c'a ma jane quinalex ta.* 31 Y riyin ma wetaman ta ruwech achique chi achi ri'. Pero riche (rixin) chi nik'alajsex chare re tinamit Israel, rumari' xipe chi yenben bautizar ri winek riq'ui ya'.

32 Y ri Juan xuk'alajsaj c'a chuka' y xubij: Riyin can xintz'et c'a ri Lok'olaj Espíritu tek xka pe chila' chicaj achi'el nika jun palomax, y xka pa ruwi'† y can xc'oje' riq'ui. 33 Y riyin ri chiri' can c'a ma jane c'a wetaman ta ruwech achique chi achi ri'. Pero ri Dios ri yin takayon pe riche (rixin) chi yenben bautizar ri winek riq'ui ya', can ruk'alajsan wi c'a chic chinuwech chi tek xtintz'et chi nika pe ri Lok'olaj Espíritu y xtika pa ruwi' jun achi y can xtic'oje' riq'ui, ya c'a achi ri' ri nibano bautizar quiche (quixin) ri winek riq'ui ri Lok'olaj Espíritu.‡ 34 Wacami xintz'et yan c'a. Y rumari' nk'alajsaj chi ya Riya' ri Ruc'ajol ri Dios.§

Ye ca'i' chique ri ye rudiscípulos ri Juan ri Bautista xquitzekelbej el ri Jesús

35 Y pa ruca'n k'ij, ri Juan ri Bautista c'o chic c'a chiri' jun bey, ye rachibilan ye ca'i' chique ri rudiscípulos. 36 Y yac'ari' tek riya' xutz'et chi ri Jesús nik'ax el queri'. Riya' xubij: Titzu', ya achi la', ri achi'el Alaj Carne'l ri takon pe ruma ri Dios.

37 Y ri ye ca'i' rudiscípulos ri Juan tek xquic'axaj c'a ri xubij, riye' xquitzekelbej el ri Jesús. 38 Y tek ri Jesús xtzu'un ca chrij y xerutz'et ri ye ca'i' rudiscípulos ri Juan chi ye tzeketel el chrij, Riya' xuc'utuj c'a chique: ¿Achique nicanoj? xcha' chique. Y riye' xquibij c'a chare ri Jesús: Rabí, riyoj nikajo' niketamaj acuchi (achique) c'o wi ri awachoch, xecha' chare. Rabí ntel chi tzij nimalaj tijonel.

39 Y ri Jesús xubij c'a chique: Jo', y je'iwetamaj ca. Y riye' xebe chiretamaxic ri rachoch. Y xec'oje' c'a ka

* **1:23** Is. 40.3. † **1:26** Mt. 3.11. ‡ **1:29** Is. 53.7; 1 P. 1.19; Ap. 5.6. § **1:29** 1 Co. 15.3; Ga. 1.4; He. 1.3; 9.28; 1 P. 2.24; 1 Jn. 2.2; Ap. 1.5. * **1:30** Jn. 1.15. † **1:32** Mt. 3.16. ‡ **1:33** Jn. 20.22; Hch. 1.5. § **1:34** Mt. 14.33; Jn. 1.49.

riq'ui ri k'ij ri', ruma xa can a las cuatro chic ri tikak'ij.

40 Ri jun c'a chique ri ye ca'i' discípulos ri xe'ac'axan el achique ri xubij ri Juan y xquitzekelbej el ri Jesús, ya c'a ri Andrés ri rach'alal ri Simón Pedro. 41 Ri Andrés nabey c'a xberila' ri Simón ri rach'alal y xberubij chare: Xkil ri Mesías. Ri Mesías ntel chi tzij ri Cristo.

42 Y ri Andrés xuc'uaj c'a ri Simón c'a riq'ui ri Jesús. Y tek ri Jesús xutz'et, xubij c'a chare: Yit c'a riyit ri Simón ri ruc'ajol ri Jonás. Wacami xtabini'aj Cefas, xcha' chare. Ri Cefas ntel chi tzij Pedro.

Tek ri Jesús xerusiq'uij (xeroyoj) ri Felipe y ri Natanael

43 Yac'a ri pa ruca'n k'ij, ri Jesús xuch'ob chi nibe c'a pa Galilea. Y chupan c'a ri k'ij ri' ri Jesús xuc'ul jun achi ri Felipe* rubi' y xubij chare: Quinatzekelbej.

44 Y ri jun achi ri', ri Felipe rubi', aj pa tinamit Betsaida, ri tinamit ri quitinamit chuka' ri Andrés y ri Pedro. 45 Ri Felipe xuc'ul jun achi ri Natanael rubi', y xubij c'a chare: Riyoj xkil ri jun achi ri achoj chrij tz'ibatajnek wi ca ruma ri Moisés chupan ri ley† y tz'ibatajnek chuka' ca cuma ri profetas‡ ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, ri kac'axan rutzijol chi nipe, xa c'o chic ajc'a, ya ajc'a ri Jesús ri ruc'ajol ri José aj Nazaret. C'ari' niketamaj ca ruwech, xcha'.

46 Y ri Natanael xubij: ¿La xtel ta c'a pe jun utzilaj achi chiri' pa tinamit Nazaret?§ xcha'. Pero ri Felipe xubij chare: Wi ma nanimaj ta, catam pe, jo' tikatzu'.

47 Y tek ri Jesús xutz'et ri Natanael chi xa napon yan apo riq'ui, xubij c'a: Titzu' la jun achi la'. Riya' can k'alaj chi kitzij jun israelita. Ruma majun k'oloj riq'ui.

48 C'ac'ari' ri Natanael xuc'utuj c'a chare ri Jesús: ¿Acuchi (achique) xawetamaj wi nuwech? Y ri Jesús xubij c'a chare: Riyin xatintz'et tek c'a yitc'o na chiri' chuxe' ri juwi' higo, tek c'a ma jane carusiq'uij (caroyoj) pe ri Felipe, xcha' ri Jesús chare.

49 Ri Natanael yac'ari' tek xubij: Tijonel, can yit wi riyit ri Ruc'ajol ri Dios. Y can yit wi riyit ri Rey* riche (rixin) re tinamit Israel, xcha' chare.

50 Y ri Jesús xubij chare ri Natanael: Riyit can xanimaj chi yin c'a riyin ri Ruc'ajol ri Dios, xa ruma chi xinbij chawe chi chuxe' ri juwi' higo yitc'o wi tek c'a ma jane carusiq'uij (caroyoj) ta pe ri Felipe. Pero yec'o milagros ri más ye nima'k que chuwech re' ri xtatz'et na.

51 Y ri Jesús xubij c'a chuka': Can kitzij re xtinbij chiwe: Riyix can xtitz'et c'a chi ri caj xtijakatej, y chi ri ángeles riche (rixin) ri Dios xquexule' xquejote' pa nuwi' riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol.

2

Ri xbanatej pa jun c'ulanen chiri' pa tinamit Caná

1 Y pa rox k'ij, chiri' pa tinamit Caná ri c'o chiri' pa rucuenta ri Galilea,* c'o c'a jun c'ulanen xbanatej. Y ri María ri rute' ri Jesús, c'o c'a chuka' chiri' chupan ri c'ulanen ri'. 2 Y ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos xesiq'uix (xe'oyox) c'a chuka' riye' chupan ri c'ulanen ri'. 3 Yac'a ri ruya'al uva xa xq'uis yan chanin chupan ri c'ulanen ri'. Y ri María ri rute' ri Jesús, xapon c'a apo riq'ui ri Jesús y xberubij chare: Xa majun chic ri ruya'al uva quiq'ui, xcha'.

4 Pero ri Jesús xubij c'a chare: Nána, ¿achique c'a ri nawajo'? Ri

* **1:43** Jn. 6.5-7; 12.21, 22; 14.8, 9. † **1:45** Gn. 3.15; 22.18; Dt. 18.18. ‡ **1:45** Is. 9.6; 53.1-12; Mi. 5.2; Zac. 6.12; 9.9; Mal. 3.1. § **1:46** Jn. 7.41, 42, 52. * **1:49** Sal. 2.6; Is. 9.7; Os. 3.5. * **2:1** Jn. 4.46.

nuhora xa c'a ma jane napon ta,† xcha'.
5 Y ri rute' ri Jesús xubij c'a
chique ri yeniman ye'ilin chiri': Wi
c'o achique xtubij chiwe chi niben,
can tibana' c'a, xcha' chique.
6 Y chiri' yec'o c'a waki' yabel ya'
ye banon riq'ui abej. Ri israelitas
sibilaj yequicusaj yabel ya' ri queri'
quibanic, ruma chupan ri yabel
tak ya' ri' niquiya' wi ya' ri nic'atzin
chique riche (rixin) chi niquiben
q'uiy ruwech ch'ajch'ojirisanic‡
achi'el nubij chupan ri ley riche
(rixin) ri Moisés. Y ri yabel tak ya'
ri', ca'i' o oxi' cucu' quipan. 7 Y
ri Jesús xubij chique ri yeniman
ye'ilin chiri': Que'inojsaj chi ya'
re yabel tak ya' re', xcha' chique.
Y riye' can que wi ri' xquiben.
8 C'ac'ari' ri Jesús xubij c'a chique:
Wacami tipaja' el juba' y tic'uaj
chare ri achi ri nisamej chrij
re c'ulanen re', riche (rixin) chi
tuna'. Y ri yeniman ye'ilin chiri'
can xquiben wi ri xubij ri Jesús
chique. 9 Ri achi ri nisamej chrij
ri c'ulanen ri', man c'a retaman
ta acuchi (achique) petenak wi
ri ruya'al uva ri'. Xa can xu (xe)
wi c'a ri yeniman ye'ilin chiri' ri
xepajo ri ye etamayon. Y tek ri
achi ri nisamej chrij ri c'ulanen
ri' runa'on chic chi sibilaj jabel ri
ruya'al uva ri', xusiq'uij (xroyoj)
c'a ri c'ajol ri xc'ule'. 10 Y tek ri
c'ajol ri xc'ule' xapon c'a, ri achi ri
nisamej chrij ri c'ulanen ri' xubij
c'a chare: Tek c'o jun nimak'ij
quere', quinojel c'a winek ya ri
ruya'al uva ri utz niquiya' nabey
mul, y tek q'uiy chic ri quikumun,
niquiya' c'a jun ruya'al uva ri
ma can ta utz. Pero riyit xa ma
que ta ri' xaben. Riyit xa c'ac'ari'
xbe'awelesaj pe ri ruya'al uva ri
más utz, xcha'.
11 Ri xuben c'a ri Jesús, chi xuben
ruya'al uva chare ri relic ya' pa jun
c'ulanen chiri' pa Caná ri c'o pa ru-
cuenta ri Galilea, yac'ari' ri nabey
milagro ri xuben. Can xuc'ut c'a
chi Riya' can c'o ruk'ij ruc'ojlen.§
Y ri ye rudiscípulos xquicukuba' c'a
quic'u'x riq'ui.
12 Tek c'achojnek chic ca ri
c'ulanen ri', ri Jesús rachibilan ri
rute', ri ye rach'alal y ri rudiscípulos
xebe pa tinamit Capernaum. Y
xec'oje' c'a ca'i' oxi' k'ij chiri'.

Tek ri Jesús xerokotaj pe ri yeta-
jin yec'ayin pa rachoch ri Dios

13 Y xa nakaj chic c'a ri k'ij riche
(rixin) ri quinimak'ij ri israelitas, ri
pascua* rubi'. Rumari' ri Jesús xbe
c'a pa tinamit Jerusalem,† riche
(rixin) ri nimak'ij ri'. 14 Y chupan
ri lugar ri acuchi (achique) c'o wi
rachoch ri Dios ri c'o pa Jerusalem,
ri Jesús xeberila' c'a ri yec'ayin
wáquix, carne'l, y ri yec'ayin tak
palomax. Y xeberila' chuka' ri aj
q'uexoy tak puek ri ye tz'uyul ri
chiri'. 15 Ri Jesús, xu (xe wi) tek
xerutz'et, xberuc'ama' pe ca'i' oxi'
tak colo' y xuben c'a jun ruch'aybal
y xerokotaj pe‡ quinojel. Xeroko-
taj c'a pe cachibilan ri quicarne'l
y ri quiwáquix ri chiri' chupan ri
lugar riche (rixin) ri rachoch ri
Dios. Y chique ri aj q'uexoy tak
puek, xuc'akala' c'a ca ri quirajil
chiquiwech y xerutecmayila' ca ri
quimesas. 16 Y chique ri yec'ayin
palomax xubij c'a: Que'iwelesaj el
re' wawe'. Y ma tiben ta chare ri
rachoch ri Nata' Dios, jun c'aybel,
xcha' ri Jesús.
17 Rumari' ri rudiscípulos can
chanin xoka chiquic'u'x ri jun tzij
tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri
Dios. Ri tzij c'a ri' nubij: Sibilaj
nik'axo chic wánima ruma ri itzel
yetajin chubanic ri winek chupan
ri awachoch,§ nicha'.

† **2:4** Jn. 7.6. ‡ **2:6** Mr. 7.3, 4. § **2:11** Jn. 1.14. * **2:13** Ex. 12.1-14; Nm. 28.16. † **2:13** Jn. 5.1. ‡ **2:15** Mt. 21.12; Mr. 11.15; Lc. 19.45. § **2:17** Sal. 69.9.

18 Yac'ari' tek ri achi'a' israelitas ri can c'o quik'ij, xquibij chare ri Jesús: ¿Achique c'a chi milagro nac'ut chkawech* riche (rixin) chi niketamaj chi c'o k'atbel tzij pan ak'a' riche (rixin) chi xe'awokotaj el ri winek wawe'? xecha' chare.

19 Y ri Jesús xubij c'a chique: Tikasaj c'a pan ulef re jay re', jay ri can riche (rixin) wi ri Dios y riyin pan oxi' k'ij npaba' chic jun bey,† xcha' chique.

20 Y yac'ari' tek ri achi'a' israelitas ri can c'o quik'ij, xquibij chare ri Jesús: Re jun jay re', cawinek waki' juna' xquiben ri kate' katata' chrij riche (rixin) chi xquipaba'. ¿La yacowin cami riyit napaba' pan oxi' k'ij? xecha' chare.

21 Pero ri jay ri xubij ri Jesús chique ri winek ri', ya ri ruch'acul Riya' mismo. 22 Y rumac'ari', tek ri Jesús xcamisex chuwech ri cruz y pa rox k'ij xbec'astej pe, ri rudiscípulos xoka c'a chiquic'u'x chi ri jun tzij ri' rubin chique ri achi'a' israelitas ri can c'o quik'ij. Y c'ac'ari' xquinimaj ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca,‡ y ri ch'abel ri ye rubin ca ri Jesús.§

Ri Jesús retaman ri c'o pa tak cánima ri winek

23 Y chupan c'a ri k'ij tek c'o ri Jesús pa Jerusalem ruma ri nimak'ij pascua, can ye q'uiy wi c'a winek ri xeniman. Ri winek ri' xquinimaj tek xequitz'et ri milagros ri xeruben* chiquiwech. 24 Pero ri Jesús man c'a xucukuba' ta ruc'u'x quiq'ui ri winek ri', ruma Riya' can retaman wi ri c'o pa tak cánima quinojel ri winek. 25 Y ma rajawaxic ta c'a chare chi c'o ta jun ri nibin chare achique rubanic ri quic'aslen chiquijujunal ri winek; ruma Riya' can retaman wi achique c'a ri c'o pa tak cánima.†

3

Ri Jesús y ri Nicodemo

1 Y c'o c'a jun achi chiquicojol ri fariseos ri Nicodemo* rubi', y ri achi ri' c'o c'a ruk'ij chiquicojol ri rech aj Israel. 2 Y pa jun chak'a', riya' xapon c'a riq'ui ri Jesús y xubij chare: Can nik'alajin wi c'a chi yit jun Tijonel ri yit takon pe ruma ri Dios, ruma ri milagros ri ye'abanala',† xaxu (xaxe wi) c'a ri c'o Dios riq'ui‡ ri nicowin nibano quere', xcha'.

3 Y ri Jesús xubij c'a chare ri Nicodemo: Riyin can kitzij c'a re nbij chawe: Ri achique c'a ri ma xtalex ta chic jun bey,§ ma xtoc ta pa rajawaren ri Dios, xcha' chare.

4 Pero ri Nicodemo xubij chare ri Jesús: ¿La can nicowin cami nalex chic jun bey jun achi ri xa ri'j chic? ¿Y can nicowin cami jun te'ej nralaj chic jun bey jun achi ri xa ri'j chic? xcha'.

5 Ri Jesús xubij c'a: Kas kitzij wi c'a re nbij chawe: Ri ma xtalex ta ruma ri Lok'olaj Espíritu y ruma ya',* ma xtoc ta pa rajawaren ri Dios. 6 Ri winek ri xaxu (xaxe wi) alaxnek riq'ui ri ruch'acul,† can aj ruwach'ulef wi. Yac'a ri winek ri xalex ruma ri Lok'olaj Espíritu, can riche (rixin) wi ri Lok'olaj Espíritu. 7 Y man c'a tisach ta ac'u'x riq'ui re xinbij chawe, ruma can queri' wi: Can rajawaxic wi chi yatalex chic jun bey. 8 Ri ye'uc'uan ri alaxic riche (rixin) ri Lok'olaj Espíritu, nijalatej ri quic'aslen. Ri Lok'olaj Espíritu man c'a tz'etetel ta, xa can achi'el c'a ri cak'ik' ri xabacuchi (xabachique) nbec'ulun wi pe. Ruma xaxu (xaxe wi)

* **2:18** Mt. 12.38. † **2:19** Jn. 10.18. ‡ **2:22** Lc. 24.45. § **2:22** Jn. 14.26. * **2:23** Jn. 3.2; 4.45. † **2:25** 1 S. 16.7; 1 Cr. 28.9; Mt. 9.4. * **3:1** Jn. 7.50; 19.39. † **3:2** Jn. 9.16, 33; Hch. 2.22. ‡ **3:2** Hch. 10.38. § **3:3** Jn. 1.13; Stg. 1.18. * **3:5** Tit. 3.5. † **3:6** Jn. 1.13.

nawac'axaj, pero man c'a awetaman ta acuchi (achique) petenak wi y ma awetaman ta chuka' acuchi (achique) nibe wi, xcha' ri Jesús.

9 Y ri Nicodemo xuc'utuj c'a chare ri Jesús: ¿Achique c'a rubanic ri'? xcha'.

10 Ri Jesús xubij c'a chare: ¿La ma awetaman ta c'a achique rubanic re', y can yit jun tijonel chiquicojol ri kech aj Israel? 11 Kitzij nbij chawe: Ya ri wetaman y ri ntz'eton riyin ri ntzijoj, yac'a riyix ma niwajo' ta‡ ninimaj. 12 Wi riyix ma ninimaj ta re nbij chiwe, y xa cosas riche (rixin) ri ruwach'ulef, ¿achique ta c'a modo xtinimaj, wi ntzijoj chiwe ri cosas ri ye riche (rixin) chila' chicaj?

13 Majun chic c'a jun ri aponak ta chila' chicaj, xa can xu (xe wi) c'a ri C'ajolaxel kajnek pe chila' chicaj.§ Ri C'ajolaxel ri xalex chicojol ri can c'o wi chila' chicaj riq'ui ri Dios.* 14 Y ojer ojer ca ri', tek ri Moisés xc'oje' ri pa jun desierto, riya' xutic c'a jun che' y xuya' anej ruwachbel jun cumatz chutza'n.† Y achi'el c'a xban chare ri ruwachbel ri cumatz ri', can queri' chuka' nic'atzin chi niban chare ri C'ajolaxel ri xalex chicojol.‡ 15 Riche (rixin) chi queri' xabachique c'a winek ri xtiniman ri C'ajolaxel, ma xtibe ta pa tijoj pokonal, xa can xtic'oje' ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.§

Ri Dios nrajo' chi quinojel ri winek yecolotej

16 Ri Dios can sibilaj yerajo' ri winek* ri yec'o chuwech re ruwach'ulef, y rumari' xutek c'a pe ri Ruc'ajol wawe' chuwech re ruwach'ulef. Riya' xaxu (xaxe wi) c'a jun Ruc'ajol c'o, pero xutek pe† riche (rixin) chi xabachique c'a winek ri xtiniman riche (rixin), ma xtibe ta pa tijoj pokonal, xa can xtic'oje' c'a ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. 17 Ruma chi ri Dios ma xutek ta pe ri Ruc'ajol wawe' chuwech re ruwach'ulef riche (rixin) chi noruk'ata' tzij pa quiwi' ri winek y noruya' ta ruc'ayewal pa quiwi'. Ma que ta ri'. Ri Dios xutek pe ri Ruc'ajol, riche (rixin) chi yecolotej‡ ri winek chupan ri mac.

18 Y achique winek ri xtiniman ri C'ajolaxel, ma xtika ta ruc'ayewal pa ruwi'.§ Yac'a ri winek ri ma xtiniman ta riche (rixin), ri ruc'ayewal riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek c'o chic riche (rixin) chi nika pa ruwi', ruma xa can ma xunimaj ta rubi' ri Ruc'ajol ri Dios, y ri Dios xaxu (xaxe wi) jun Ruc'ajol ri c'o. 19 Y quinojel c'a ri ma yeniman ta, can c'o chic riche (rixin) chi nika ri ruc'ayewal pa quiwi'; ruma ri Sakil can xoka wi chuwech re ruwach'ulef,* pero riye' xa más xcajo' ri k'eku'm que chuwech ri Sakil, ruma riye' can xu (xe wi) c'a ri etzelal ri yequibanala'. 20 Y quinojel c'a ri yebano ri etzelal, man c'a nika ta chiquiwech ri Sakil, ni ma ye'apon ta chuka' riq'ui ri Sakil; ruma re Sakil re' nuben c'a chi yebek'alajin pe ronojel ri etzelal ri yetajin chubanic. 21 Yac'a ri winek ri can yequibanala' ri kitzij, can yebe chupan ri Sakil, riche (rixin) chi yek'alajin jabel chi yecowin niquiben ri nrajo' ri Dios, ruma xa jun chic quibanon riq'ui Riya'.

Ri utzilaj ch'abel ri xerubij ri Juan ri Bautista chrij ri Jesús

22 Y tek banatajnek chic c'a ronojel ri', ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos xbe pa Judea, y chiri' xebec'oje' wi. Y xe'apon c'a winek

‡ **3:11** Jn. 3.32. § **3:13** Jn. 6.33; 16.28. * **3:13** 1 Co. 15.47. † **3:14** Nm. 21.9. ‡ **3:14** Jn. 8.28. § **3:15** Jn. 3.36; 6.40, 47. * **3:16** Ro. 5.8; Tit. 3.4. † **3:16** 1 Jn. 4.9. ‡ **3:17** Lc. 9.56; 1 Jn. 4.14. § **3:18** Ro. 8.1. * **3:19** Jn. 1.9. † **3:22** Jn. 4.2.

chiri' riche (rixin) chi yeban el bautizar.† 23 Chupan c'a chuka' ri tiempo ri', ri Juan ri Bautista c'o c'a ri chiri' pa Enón, ri c'o chunakajal ri tinamit Salim. Riya' chiri' c'a yeruben wi bautizar ri winek, ruma chupan ri lugar ri' jabel ya' c'o y ri winek ye'apon c'a riq'ui riche (rixin) chi yeban el bautizar. 24 Chupan ri tiempo ri' ri Juan c'a ma jane c'a titz'apix ta pa cárcel.‡

25 Y yec'o israelitas ri xquibila' chiquiwech quiq'ui ri rudiscípulos ri Juan chrij ri achique chi bautismo ri más utz. 26 Xepe c'a ri discípulos ri' xebe c'a riq'ui ri Juan y xbequibij chare: Tijonel, ri achi ri Jesús rubi' ri xapon awuq'ui ri juc'an chic ruchi' ya' Jordán, ri xabij chi ya Riya'§ ri takon pe ruma ri Dios, wacami xa can quinojel chic ri winek ye'apon riq'ui Riya' riche (rixin) chi yeruben el bautizar, xecha'.

27 Ri Juan xubij c'a chique ri rudiscípulos: Majun jun winek nicowin nuben jun samaj queri', wi xa ma ya ta ri Dios yayon pe chare chi nuben queri'. 28 Y riyix mismo iwac'axan achique ri nbin riyin, chi xa ma yin ta riyin ri Cristo, riyin xa yin jun tako'n ri xitak pe nabey chuwech Riya'.* 29 Achi'el tek jun c'ajol ri xc'ule' can yetzijon chic c'a riq'ui ri k'opoj ri xoc rixjayil y ri ramigo ri c'ajol can niquicot c'a tek yerac'axaj chi ri c'ajol y ri k'opoj ri xec'ule' yetzijon chiquiwech. Quec'ari' riyin can niquicot ri wánima wacami, ruma xinwac'axaj chi sibilaj ye q'uiy winek ri ye'apon chic riq'ui ri Jesucristo. 30 Ya ri Jesucristo ri ruc'amon (takal chrij) chi ninimirisex ruk'ij, yac'a riyin más utz chi yich'utiner ka.

Ri Jesucristo chicaj petenak wi

31 Ri C'ajolaxel ri petenak chila' chicaj yac'ari' ri c'o pa kawi' konojel. Ri ye aj ruwach'ulef xaxu (xaxe wi) riche (rixin) re ruwach'ulef ri yecowin niquitzijoj, ruma xaxu (xaxe wi) ri' quetaman y ma quetaman ta riche (rixin) ri chicaj. Yac'a ri C'ajolaxel ri kajnek pe chila' chicaj,† can ya riche (rixin) ri chicaj ri nutzijoj, ruma Riya' c'o pa ruwi' ronojel.‡ 32 Ri C'ajolaxel c'a ri petenak chila' chicaj, can ya c'a ri rac'axan pe§ y rutz'eton ca,* yari' ri noruk'alajsaj ka chake. Pero ri winek ma nicajo' ta c'a niquic'ul† ri nuk'alajsaj Riya'. 33 Y ri winek ri niniman ri nuk'alajsaj ri C'ajolaxel ri petenak chila' chicaj, can nuk'alajsaj c'a chi ri Dios can kitzij wi.‡ 34 Ruma ri C'ajolaxel ri xutek pe ri Dios chuwech re ruwach'ulef, can ya wi ri ruch'abel ri Dios ri nutzijoj.§ Y ri Dios can ruya'on c'a pe ri Lok'olaj Espíritu chare. Y ri Lok'olaj Espíritu ri nuya' pe chare Riya', can ma pajtal ta. 35 Y ri Tata'ixel can sibilaj c'a nrajo' ri Ruc'ajol, y pa ruk'a' Riya' rujachon wi ronojel cosas.* 36 Achique c'a winek ri xtiniman† riche (rixin) re C'ajolaxel, xtic'oje' c'a ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Yac'a ri winek ri ma nrajo' ta nunimaj ri Ruc'ajol ri Dios, man c'a xtic'oje' ta ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek; xa can c'o chic c'a chi nika ri royowal ri Dios pa ruwi'.‡

4

Tek ri Jesús xtzijon riq'ui ri ixok aj Samaria

1 Ri Ajaf Jesús xretamaj c'a chi ri achi'a' fariseos quic'axan chic chi Riya' más ye q'uiy winek ri

‡ **3:24** Mt. 14.3; Lc. 3.19, 20. § **3:26** Jn. 1.34. * **3:28** Mal. 3.1. † **3:31** Jn. 8.23. ‡ **3:31** Mt. 28.18. § **3:32** Jn. 8.26. * **3:32** Jn. 1.18; 3.11. † **3:32** Jn. 1.11. ‡ **3:33** 1 Jn. 5.10. § **3:34** Jn. 7.16. * **3:35** Dn. 7.14. † **3:36** Hab. 2.4. ‡ **3:36** Ga. 3.10; He. 10.29.

yeruben bautizar y más ye q'uiy ri yetzekelben riche (rixin), que chiquiwech ri winek ri yeruben bautizar ri Juan ri Bautista* y ri yetzekelben riche (rixin). 2 Astape' ri Jesús ma ya ta Riya' ri yebano bautizar ri winek, xa yec'a ri ye rudiscípulos ri yebano bautizar. 3 Y tek ri Jesús xretamaj ronojel ri', xel c'a el pa Judea y xtzolin chic jun bey pa Galilea ye rachibilan ri rudiscípulos.

4 Xa yac'a riche (rixin) chi ye'apon c'a pa Galilea, rajawaxic chi yek'ax ri pa Samaria. 5 Ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos xe'apon c'a pa Sicar. Ri Sicar jun tinamit ri c'o pa rucuenta ri Samaria y c'o c'a apo chunakajal ri ulef ri xuya' ca ri Jacob chare ri José ri ruc'ajol. 6 Y achi'el xa pa nic'aj k'ij chare ri k'ij ri' tek ri Jesús xe'apon chiri' y chiri' c'a c'o wi ri pozo riche (rixin) ri Jacob nibix chare. Chiri' c'a xtz'uye' wi ka ri Jesús, ruma Riya' can sibilaj c'a cosnek chic ruma ri binen ri quibanon pe.

7-8 Y tek ye benak c'a ri rudiscípulos pa tinamit chulok'ic riche (rixin) ri niquitij, xapon c'a jun ixok aj Samaria chuchi' ri pozo chirelesaxic ruya'. Y ri Jesús xubij c'a chare ri ixok ri': Tasipaj juba' nuya' riche (rixin) chi nkum, xcha' chare.

9 Pero ri ixok aj Samaria xubij c'a chare ri Jesús: Riyit yit jun israelita, ¿y achique ruma tek nac'utuj aya' chuwe riyin, ri xa yin jun aj Samaria? xcha' ri ixok. Riya' xubij queri' ruma chi ri ye israelitas y ri ye aj Samaria† ma yech'aben ta qui' (yech'o ta chiquiwech).‡

10 C'ac'ari' ri Jesús xubij c'a chare ri ixok ri': Wi ta riyit awetaman achique chi sipanic§ ruya'on pe ri Dios, y awetaman ta chuka' achique c'a ri' ri nic'utun juba' ruya' chawe; xa yit ta riyit ri yac'utun aya' chare, y Riya' can ta nuya' Aya'* ri can niya'o c'aslen, xcha' ri Jesús.

11 Y ri ixok xubij c'a chare ri Jesús: Táta, pero re pozo re' nej rupan y ri ya' nej c'o wi ka, y riyit majun c'o ta awuq'ui riche (rixin) chi nawelesaj ka ya'. ¿Acuchi (achique) c'a nac'om wi ri ya' ri niya'o c'aslen ri natzuj (nasuj)? 12 Ruma chupan c'a re jun pozo re' xrelesaj wi ruya' ri kamama' Jacob, quiya' ri ralc'ual y quiya' chuka' quinojel ri chicop ri xeruq'uiytisaj. ¿Acuchi (achique) ta c'a xtac'om wi ri ya' ri natzuj (nasuj)? ¿La más ta c'a nim ak'ij riyit que chuwech ri kamama' Jacob chi ma wawe' ta c'a nac'om wi ri ya'? xcha' ri ixok.

13 Y ri Jesús xubij c'a chare ri ixok: Ri yekumu re ya' re', re ntel chupan re pozo, xa juba' oc nrelesaj ri chaki'j chi' chique. Xa can nic'atzin c'a chi niquikum más ya' riche (rixin) chi nich'uch'u' ka juba' ri chaki'j chi' chique. 14 Yac'a ri xquekumu ri ya' ri nya' riyin majun bey xtichaki'j ta chic quichi', xa xtuben pa cánima achi'el jun ralaxbel (rutz'ucbel) ya'† ri can nibulbut (nibulbux) pe‡ riche (rixin) chi yeruc'uaj c'a chupan ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.§

15 Y ri ixok can yac'ari' xubij chare ri Jesús: Táta, taya' c'a* ri ya' ri' chuwe riyin, riche (rixin) chi queri' majun bey chic c'a xtichaki'j ta nuchi', y riche (rixin) chi majun chic nic'atzin wi chi yipe wawe' chuchi' ri pozo chirelesaxic ya', xcha' ri ixok.

16 Pero ri Jesús xubij c'a chare ri ixok: Cabiyin y tasiq'uij (tawoyoj)

* **4:1** Jn. 3.26. † **4:9** 2 R. 17.24. ‡ **4:9** Lc. 9.52, 53; Hch. 10.28. § **4:10** Is. 9.6; 42.6; Ro. 8.32; 1 Co. 1.30. * **4:10** Is. 12.3; 44.3; Jer. 2.13; Zac. 14.8; Ap. 7.17. † **4:14** Jn. 7.38. ‡ **4:14** Jn. 10.10. § **4:14** Ro. 5.21; 6.23. * **4:15** Jn. 6.34.

ri awachijil, y c'ac'ari' yape chic, xuche'ex el ruma ri Jesús.

17 Ri ixok xubij c'a: Riyin majun wachijil, xcha'. Y ri Jesús xubij chare: Kas kitzij wi ri xabij chi majun awachijil. 18 Ruma can ye wu'o' chic awachijil quec'oje'. Y ri achi ri c'o awuq'ui wacami, xa ma awachijil ta. Rumari' can kitzij wi c'a ri xabij chi majun awachijil.

19 Y can yac'ari' tek ri ixok xubij chare ri Jesús: Táta, riyin nch'ob chi riyit yit jun profeta ri yak'alajsan ri ruch'abel ri Dios.† 20 ¿Achique c'a lugar ri ruc'amon chi nikaya' wi ruk'ij ri Dios? Ruma ri kate' katata' ri xec'oje' ojer ca, pa ruwi' re jun juyu' re' c'o wi ri lugar ri xquiya' wi ruk'ij ri Dios. Ya chic c'a riyix israelitas nibij chi quinojel ri winek c'o chi ya ri pa Jerusalem‡ niquiya' wi ruk'ij ri Dios, xcha' ri ixok.

21 Yac'a ri Jesús xubij chare ri ixok ri': Tanimaj c'a re xtinbij chawe. Can xtoka wi c'a jun k'ij tek quinojel ri winek ma ya ta chic pa ruwi' re juyu' re', ni ma pa Jerusalem§ ta chuka' xtiquiya' wi ruk'ij ri Katata' Dios. 22 Riyix aj Samaria niya' c'a ruk'ij ri Dios pero ma k'axnek ta jabel chiwech achique ri'.* Yac'a riyoj israelitas can ketaman wi ri achique ri nikaya' ruk'ij;† ruma can ya c'a ri kiq'ui riyoj xtel wi pe ri nicolo quiche (quixin) ri winek chupan ri quimac. 23 Ri jun k'ij ri xinbij chawe chi nipe, wacami ri', tek quinojel ri winek ri can kitzij chi niquiya' ruk'ij ri Katata' Dios, can xtiquiya' wi ruk'ij chi kitzij pan espíritu,‡ astape' ma niquitz'et ta, ruma chi can ye ri yebano queri' ri yerucanoj ri Tata'ixel. 24 Ri Dios can Espíritu wi y rumac'ari' ri winek nic'atzin chi kitzij pan espíritu niquiya' ruk'ij, astape' ma niquitz'et ta.

25 Y ri ixok xubij c'a chare ri Jesús: Riyin wetaman c'a chi c'o na jun k'ij tek xtoka chuwech re ruwach'ulef ri Mesías,§ ri nibix chuka' Cristo chare. Y ri k'ij tek xtoka Riya', ronojel c'a xtuk'alajsaj chkawech, xcha' ri ixok.

26 Ri Jesús xubij c'a chare: Ri Mesías ri nibij chuka' Cristo chare, yin c'a riyin ri', ri yitzijon awuq'ui, xcha'.

27 Y yac'ari' tek xe'apon ri rudiscípulos y riye' jun wi juba' xquina' ruma nitzijon riq'ui jun ixok aj Samaria. Pero ri discípulos majun xquibij chare ri Jesús: ¿Achique nac'utuj chare? o ¿Achique ri natzijoj riq'ui? Majun c'a xquic'utuj ta chare. 28 Y ri ixok ri' xuya' c'a ca ri rucucu' chiri' y xbe ri pa tinamit. Y xberubij c'a chique ri winek: 29 C'o jun achi xtzijon wuq'ui y xubij c'a chuwe ronojel ri ye nubanalon.* ¿La ma ya ta cami re' ri Cristo? Jo', y titz'eta', xcha' chique.

30 Y ri winek ri xe'ac'axan ri', xquiya' ca ri tinamit y xebe c'a acuchi (achique) c'o wi ri Jesús.

31 Y tek c'a ma jane que'apon ta ri winek, ri discípulos xquibij c'a chare ri Jesús: Tijonel, cawa', xecha' chare.

32 Pero Riya' xubij chique: Riyin c'o nuway† ri ntij y riyix ma iwetaman ta achique ri', xcha'.

33 Y ri rudiscípulos xquibij ka chiquiwech: ¿La c'o cami jun xc'amo pe ruway? xecha'.

34 Y ri Jesús xubij chique: Ri oconek ruq'uexel nuway riyin ya c'a ri nben ri nrajo' ri yin takayon pe‡ y nq'uis ca rubanic ronojel ri rusamaj ri ruchilaben pe chuwe.§ 35 Riyix nibij c'a chi c'a c'o na caji'

† **4:19** Lc. 7.16; 24.19. ‡ **4:20** Dt. 12.5; 2 Cr. 7.12; Sal. 78.68. § **4:21** Mal. 1.11; Mt. 18.20; 1 Ti. 2.8. * **4:22** 2 R. 17.28-34. † **4:22** Is. 2.3; Ro. 9.4, 5. ‡ **4:23** Fil. 3.3. § **4:25** Dt. 18.18. * **4:29** Jn. 4.17, 18. † **4:32** Job 23.12. ‡ **4:34** Jn. 6.38. § **4:34** Jn. 17.4.

ic' nrajo' riche (rixin) chi nic'ol ruwech ri tico'n. Yac'a riyin nbij chiwe: Quixtzu'un chila' y que'itzu' la winek. Riye' ye achi'el jun tico'n* ri k'en chic. Coyoben chic riche (rixin) chi nitzijox ri ruch'abel ri Dios chique, riche (rixin) chi niquinimaj. 36 Ri xquebano c'a ri k'atoj, can c'o c'a rajel ruq'uexel xtiquic'ul;† y ri ruwech ri tico'n ri xtiquimol ca, yac'ari' ri winek ri can xtiquic'ul quic'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek, riche (rixin) chi queri', ri ye tiquiyon ca ri ruch'abel ri Dios, y ri yec'olo ruwech ri tico'n ri', junan c'a xtiquicot ri cánima. 37 Wawe' can kitzij c'a ntel wi ri tzij ri nubij: Jun wi c'a ri nibano ca ri ticoj y jun wi chic nic'olo ruwech ri tico'n. 38 Riyin xixintek c'a riche (rixin) chi xaxu (xaxe wi) chic nic'ol ruwech ri tico'n ri ma yix ta riyix ri yix samajiyon. Ruma ye nic'aj chic c'a samajela' ye tiquiyon ca ri tico'n ri', y riyix xaxu (xaxe wi) chic ximol ruwech ri tico'n ri quisamajin riye', xcha' ri Jesús chique ri rudiscípulos.

39 Y chupan c'a ri k'ij ri', ye q'uiy wi ri winek xeniman riche (rixin) ri Jesús ri chiri' pa tinamit Sicar, ri c'o chiri' pa rucuenta ri Samaria. Y ri' ruma chi ri ixok quere' xberubij chique ri winek: Ri Jesús xubij chuwe ronojel ri ye nubanalon, xcha' chique. 40 Y ri ye aj Samaria ri' xbequic'utuj c'a utzil chare ri Jesús chi tic'oje' ka quiq'ui. Y Riya' xc'oje' c'a ka ca'i' k'ij quiq'ui. 41 Y sibilaj ye q'uiy chic winek ri aj chiri' ri xeniman tek xquic'axaj ri ch'abel ri xubij ri Jesús. 42 Ri winek ri' niquibila' c'a chare ri ixok ri xbeya'o rutzijol chique: Wacami ketaman chic y nikanimaj chuka', pero ma xaxu (xe) ta wi ruma ri xabij riyit chake, xa can nikanimaj chuka' ruma ri xkac'axaj riyoj y xketamaj c'a chi kas kitzij wi chi ya Riya' ri Cristo, ri Colonel quiche (quixin) quinojel winek ri yec'o chuwech re ruwach'ulef.‡

Tek ri Jesús xuc'achojsaj c'a ruc'ajol jun nimalaj achi

43 Tek k'axnek chic ri ca'i' k'ij§ ri', xuya' c'a ca ri tinamit Sicar ri c'o pa rucuenta ri Samaria y xuchop chic c'a el ri rubey riche (rixin) chi xbe c'a pa Galilea. 44 Y can ya ri Jesús xk'alajsan chi tek jun profeta nuk'alajsaj ri ruch'abel ri Dios pa rutinamit, xa majun ruk'ij nitz'etetej cuma ri ruwinak.* 45 Pero tek ri Jesús xapon pa Galilea, jabel ruc'ulic xban cuma ri winek aj chiri'; ruma ri winek ri' xec'oje' chuka' pa Jerusalem riche (rixin) ri nimak'ij† y xquitz'et ri milagros ri xerubanala' ri Jesús‡ chiri'.

46 C'ac'ari' ri Jesús xbe chic c'a jun bey ri pa tinamit Caná ri c'o pa rucuenta ri Galilea, ri acuchi (achique) xuben wi chare ri relic ya'§ chi xoc ruya'al uva. Y chiri' pa Galilea, pa jun chic tinamit ri Capernaum rubi', c'o c'a jun achi nim ruk'ij, rumozo ri rey, y riya' c'o jun ruc'ajol yawa'. 47 Ri achi ri rumozo ri rey, tek xrac'axaj chi ri Jesús petenak c'a quela' pa Judea y xapon ri chiri' pa Galilea, xbe c'a riq'ui. Riya' xberuc'utuj jun utzil chare riche (rixin) chi nucol ta ri ruc'ajol chuwech ri camic, ruma ri c'ajol ri' ya xa nicom yan ka. 48 Yac'ari' tek ri Jesús xubij c'a chare ri rumozo ri rey: Man ta nitz'et riyix ri milagros ri nben riyin, man ta yininimaj.*

49 Pero ri achi ri rumozo ri rey xubij c'a chare ri Jesús: Ajaf, tabana' c'a jun utzil chi caxule' pa

* **4:35** Mt. 9.37; Lc. 10.2. † **4:36** 2 Jn. 8. ‡ **4:42** 1 Jn. 2.2. § **4:43** Jn. 4.40. * **4:44** Mt. 13.57; Mr. 6.4; Lc. 4.24. † **4:45** Dt. 16.16. ‡ **4:45** Jn. 2.23; 3.2. § **4:46** Jn. 2.1-11. * **4:48** 1 Co. 1.22.

tinamit Capernaum, ruma chi ri nuc'ajol ya xa nicom.

50 Y ri Jesús xubij c'a chare: Catzolin.† Ri ac'ajol nic'ase', xuche'ex el. Y ri achi ri' can xunimaj wi‡ ri xubij ri Jesús, y xbe. 51 Tek ri achi ri' ruchapon ka rutzolejen, yec'o c'a ri rumozo ri xepe chuc'ulic y xquibij chare: Ri ac'ajol q'ues. Ma xcom ta, xecha' chare.

52 Y riya' xuc'utuj c'a chique ri rumozo chi achique c'a hora tek ri ruc'ajol xk'alajin chi nic'achoj. Y riye' xquibij: Ya ri tikak'ij iwir pa tek a la una, tek xq'uis el ri c'aten chrij, xecha'.

53 Y ri tata'aj ri' chanin c'a xoka chuc'u'x chi ya hora ri' tek ri Jesús xubij chare chi ri ruc'ajol nic'ase'. Y riya' y ri ye aj pa rachoch can xquinimaj§ c'a ri Jesús.

54 Y yac'are' ri ruca'n milagro* ri xuben ri Jesús chiri' pa Galilea, y re' xuben tek tzolijnek chic pe quela' pa Judea.

5

Ri pa Jerusalem, chiri' pan atinibel ri Betesda rubi', ri Jesús xuc'achojsaj jun achi siquirnek

1 Y tek banatajnek chic c'a ronojel ri', yac'ari' tek xa noka yan c'a jun quinimak'ij ri israelitas, y rumari' ri Jesús xbe anej ri pa tinamit Jerusalem. 2 Ri chiri' c'a pa tinamit Jerusalem, ri chunakajal apo ri puerta, puerta quiche (quixin) ri Carne'l* nibix chare, c'o c'a jun atinibel. Y chiri' chuchi' ri ya' yec'o c'a wu'o' ruchi' raken jay. Y pa quich'abel ri israelitas niquibij c'a Betesda chare ri lugar ri'. 3 Ri chiri' c'a chuchi' ri raken tek jay ri' yec'o q'uiy yawa'i' ye cotz'ol pan ulef. Yec'o ye moyi', yec'o ri ma choj ta yebiyin ruma chi ye cojo y yec'o ye siquirnek. Y yec'o c'a ri jun wi chic ruwech yabil ntoc chique. Y ronojel c'a quiwech yawa'i' ri yec'o chiri', can coyoben c'a chi nisilox ri ya'. 4 Ruma ri ya' ri' c'o c'a jantek nosilox ca ruma jun ángel ri nipe chila' chicaj. Y ya c'a ri yawa' ri nika ka nabey chupan ri ya' tek silon chic ca, ya c'a yawa' ri' ri nic'achoj. Y xabachique ta na yabil ntoc chare ri yawa', nic'achoj el. 5 Y chiri' chuchi' ri ya' c'o c'a jun achi ri c'o chic treinta y ocho juna' yawa' wi pe. 6 Y jun k'ij tek ri Jesús nik'ax c'a el queri', xutz'et c'a ri achi cotz'ol chiri'. Y Riya' can retaman c'a chi ri achi ri' q'uiy yan chic juna' ri queri' ruc'ulwachin pe. Yac'ari' tek Riya' xuc'utuj c'a chare ri achi ri': ¿Nawajo' yac'achoj?

7 Y ri yawa' ri' xubij c'a chare ri Jesús: Táta, tek nisilon pe ri ya', majun yito'o ta riche (rixin) chi yinapon ta apo c'a chupan. Rumari', astape' ntij nuk'ij chi yibe ta apo, c'a ma jane quinapon ta, tek xa can yari' xapon yan jun chic, xcha' chare ri Jesús.

8 Y ri Jesús xubij chare ri achi: Cayacatej, tac'uaj el la awarabel y cabiyin,† xcha' chare.

9 Can xu (xe) wi c'a xubij queri' ri Jesús chare ri yawa', can yac'ari' tek xc'achoj chare ri ruyabil. Xuc'ol c'a el ri ruwarabel y xuchop el binen. Ri k'ij c'a ri', uxlanibel k'ij.‡ 10 Y ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij, xquibij chare ri achi ri xc'achojsex chare ri ruyabil: Wacami uxlanibel k'ij,§ xajan* chi riyit awejkalon la awarabel.

11 Pero riya' xubij c'a chique ri achi'a' ri': Ri xc'achojsan wuche (wixin) xubij chuwe: Tac'olo' el la awarabel y cabiyin.

12 Y ri achi'a' ri' xquic'utuj c'a chare ri achi: ¿Achique c'a ri xbin

† **4:50** Mt. 8.13; Mr. 7.29. ‡ **4:50** Jn. 11.40. § **4:53** Hch. 16.34. * **4:54** Jn. 2.11. * **5:2** Neh. 3.1. † **5:8** Mt. 9.6; Mr. 2.11; Lc. 5.24. ‡ **5:9** Jn. 9.14. § **5:10** Ex. 20.10. * **5:10** Mt. 12.2; Mr. 2.24; 3.4; Lc. 6.2.

chawe chi tac'olo' el ri awarabel y cabiyin? xecha' chare.
13 Pero ri achi ri xc'achojsex, ma retaman ta c'a achique ri xc'achojsan chare ri ruyabil; ruma ri Jesús xa ma xc'oje' ta ka chiri' chiquicojol ri winek. Riya' xa xbe el. 14 C'a juba' c'a ri' tek ri Jesús xberila' chic ri achi ri' pa rachoch ri Dios, y xubij chare: Wacami yit utz chic. Man chic c'a camacun ta,† riche (rixin) chi queri' ma nipe ta jun cosa ri más chi na itzel chawij, xcha' chare.
15 Y ri achi xtzolin el, y xapon c'a quiq'ui ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij, y xubij chique: Ri xc'achojsan wuche (wixin), ya ri Jesús, xcha' chique. 16 Rumari' tek ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij xeyacatej c'a chrij ri Jesús, y niquich'obola' c'a chi achique ta rubanic niquiben riche (rixin) chi niquicamisaj; ruma ri Jesús c'o milagros yerubanala' chupan ri uxlanibel k'ij. 17 Pero ri Jesús xubij: Ri Nata' Dios can c'a ntajin na nisamej re wacami, y que c'a chuka' ri' riyin, yisamej, xcha'.
18 Y rumac'ari' tek ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij, xa más xquichop ruch'obic chi achique ta rubanic niquiben riche (rixin) chi niquicamisaj‡ ri Jesús; ruma chiquiwech riye', xajan ri yerubanala' chupan ri uxlanibel k'ij. Y chuka' ma xu (xe) ta c'a rumari', xa can ruma c'a chuka' chi ri Jesús nubij Rutata' chare ri Dios; can nuben chi Riya' can junan riq'ui ri Dios.§

Tek ri Jesús xubij chi ma pa ruyonil ta nisamej

19 Y yac'ari' tek ri Jesús xubij: Can kitzij c'a re nbij chiwe, chi riyin ri C'ajolaxel ma yisamej ta pa nuyonil;* xa ya ri ntz'et riq'ui ri Tata'ixel ri nben. Ronojel ri nuben ri Tata'ixel, yari' chuka' nben riyin ri C'ajolaxel. 20 Y ruma ri Tata'ixel sibilaj yirajo' riyin ri Ruc'ajol,† rumari' tek Riya' nuc'ut chinuwech ronojel ri rusamaj. Y yec'o samaj más ye nima'k que chuwech re' ri xtuc'ut chinuwech. Y tek nitz'et ri nben riyin, riyix can xtimey. 21 Y can achi'el c'a nuben ri Tata'ixel tek nuya' quic'aslen ri caminaki'‡ chi yeruyec pe, can queri' chuka' nben riyin ri C'ajolaxel, can nya' c'a chuka' c'aslen chique ri winek ri achoj chique nwajo' nya' wi. 22 Ri Tata'ixel ma ya ta c'a Riya' nik'ato tzij. Can pa nuk'a' c'a riyin ri C'ajolaxel xujech wi chi nk'et tzij.§ 23 Riche (rixin) chi queri', quinojel tiquiya' nuk'ij riyin ri C'ajolaxel achi'el niquiya' ruk'ij ri Tata'ixel. Ruma achique winek ri ma xtiya'o ta nuk'ij riyin ri C'ajolaxel, ma nuya' ta c'a chuka' ruk'ij ri Tata'ixel* ri yin takayon pe.

24 Can kitzij wi ri nbij chiwe, chi ri nac'axan ri nuch'abel y nunimaj ri yin takayon pe, nril ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Y man c'a xtapon ta chupan ri lugar riche (rixin) tijoj pokonal, ruma colotajnek chic pe chuwech ri camic, y xk'ax chupan ri c'aslen† riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. 25 Y kitzij c'a re nbij chiwe, chi c'o c'a jun k'ij ri oyoben y yare' xoka; chi ri achi'el ye caminaki' xtiquic'axaj c'a ri nuch'abel riyin ri C'ajolaxel. Y ya c'a ri xque'ac'axan, xtiquil quic'aslen. 26 Ruma can achi'el ri Tata'ixel can nuya' c'aslen, queri' chuka' xuya' chuwe riyin ri C'ajolaxel chi can nya' c'aslen.‡ 27 Y chuka' ri Tata'ixel xuya' k'atbel tzij pa nuk'a' riche (rixin) chi nk'et tzij,§ ruma

† **5:14** Jn. 8.11. ‡ **5:18** Zac. 13.7. § **5:18** Jn. 10.30. * **5:19** Jn. 8.28. † **5:20** Mt. 3.17; Jn. 3.35. ‡ **5:21** Ro. 4.17; 8.11; Ef. 2.5; Col. 2.13. § **5:22** Hch. 17.31. * **5:23** 1 Jn. 2.23. † **5:24** 1 Jn. 3.14. ‡ **5:26** Ef. 2.1, 5. § **5:27** Hch. 10.42; 17.31.

can yin c'a riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol. 28 Ma tisach ta ic'u'x ruma ri xinbij chiwe, ruma xtapon c'a k'ij tek ri ye caminaki' can c'o c'a chi xtiquic'axaj ri nuch'abel. 29 Y yec'a ri xe'uc'uan jun c'aslen utz chuwech ri Dios, xquebec'astej c'a pe riche (rixin) chi xtiquil jun quic'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Y ri xa itzel c'aslen xquic'uaj chuwech ri Dios, xquebec'astej c'a pe* riche (rixin) chi xquebe pa ruc'ayewal.†

Ri yek'alajsan chi ri Jesucristo can ya wi ri Dios ri takayon pe

30 Riyin ma pa nuyonil ta c'a yisamej, ruma achi'el ri k'atoj tzij ri nibix chuwe, queri' ri nben. Ri k'atoj tzij ri nben riyin can pa ruchojmilal; ruma ma ya ta ri nwajo' riyin ri nben, xa can ya ri nrajo' ri Nata' Dios ri yin takayon pe, yari' ri nben. 31 Y wi xa ta nuyon riyin nk'alajsaj ka wi', ri nbij ka chuwij riyin ri' xa man ta kitzij.‡ 32 Pero can c'o c'a jun ri nik'alajsan wuche (wixin).§ Y ri nubij riya' chuwij riyin, can kitzij wi. 33 Y riyix can xitek c'a ruc'utuxic chare ri Juan ri Bautista wi ya riya' ri Cristo, pero riya' xa can yin c'a riyin ri xiruk'alajsaj pe chiwe y can ya c'a ri kitzij ri xubij pe chiwe. 34 Pero ri xubij ri Juan o ri nubij jun ta chic achi chuwij riyin, ma rajawaxic ta c'a chuwe riyin. Ri xubij ri Juan nnataj apo chiwe ruma rajawaxic chiwe riyix, riche (rixin) chi yixcolotej. 35 Y ri Juan ri Bautista can xuya' c'a ri sakil chiwe.* Can xuben wi c'a achi'el nuben jun k'ak' tek nic'at y nisakirisan.† Y riyix xirayij y xixquicot c'a riq'ui ri sakil ri', pero xa jun ca'i' oxi' oc k'ij‡ ri xiben queri'. 36 Pero ri samaj ri yitajin chubanic yari' ri más nik'alajsan wuche (wixin) que chuwech ri xubij ri Juan, ruma ri nben riyin§ can ya samaj ri' ri rubin pe ri Tata'ixel chuwe. Y ri samaj ri yenben riyin yari' nik'alajsan wuche (wixin) chi can ya ri Tata'ixel ri yin takayon pe. 37 Y ya c'a ri Nata' Dios ri xtako pe wuche (wixin), Riya' can c'o utz ri ruk'alajsan pe chuwij riyin.* Y riyix majun bey iwac'axan ta achique rubanic nich'o, ni majun bey chuka' itz'eton ta† ruwech. 38 Ri ruch'abel Riya' can man c'o ta pa tak iwánima, ruma chi riyix xa ma yininimaj ta riyin ri xitak pe riche (rixin) chi yinoc'oje' ka chicojol. 39 Can tinic'oj c'a jabel rupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca,‡ ruma iwetaman chi chupan ri' niwil wi ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Y ri ruch'abel ri Dios can ya c'a ri' ri nik'alajsan wuche (wixin) riyin.§ 40 Xa yac'a riyix ma niwajo' ta* nicukuba' ic'u'x wuq'ui, riche (rixin) chi queri' niwil ta ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.

41 Ri ch'abel ri xinbij chiwe ma riche (rixin) ta chi ri winek niquiya' nuk'ij. 42 Riyin xa can wetaman c'a iwech chi riyix xa ma niwajo' ta ri Dios pa tak iwánima. 43 Ruma riyin can pa rubi' ri Nata' Dios yin petenak wi y xa ma yinic'ul ta. Pero xa ta c'o jun chic ri petenak pa rubi' ka riya' y xa ma pa rubi' ta ri Dios petenak wi, yari' can nic'ul wi. 44 Riyix xa ma riq'ui ta ri kitzij Dios nicanoj wi ik'ij, xa chicojol ka riyix mismo nicanoj wi ka ik'ij, y rumari' tek ma nicukuba' ta ic'u'x wuq'ui riyin. 45 Y man c'a tich'ob ta ri pa tak iwánima chi riyin xquitzujun (xquisujun)

* **5:29** 1 Ts. 4.16. † **5:29** Dn. 12.2. ‡ **5:31** Jn. 8.54. § **5:32** Jn. 5.37. * **5:35** Mt. 21.26. † **5:35** 2 P. 1.19. ‡ **5:35** Mt. 13.20, 21. § **5:36** Jn. 15.24. * **5:37** Mt. 3.17; 17.5; 1 Jn. 5.9. † **5:37** Jn. 1.18. ‡ **5:39** Lc. 16.29. § **5:39** Dt. 18.15; Lc. 24.27, 44. * **5:40** Jn. 1.11.

chiwij chuwech ri Nata' Dios. Ma que ta ri'. Ri xtitzujun (xtisujun) c'a chiwij chuwech ri Dios, ya ri Moisés; ri achoj riq'ui nibij chi can icukuban wi apo ic'u'x. 46 Ruma xa ta can kitzij chi riyix ninimaj ri ye rutz'iban ca ri Moisés, can yininimaj ta chuka' riyin, ruma ri ye rutz'iban ca riya', can chuwij wi riyin yech'o wi.† 47 Y wi xa ma ninimaj ta ri ye tz'ibatal ca ruma ri Moisés,‡ ¿achique ta c'a modo tek xtinimaj ri ch'abel ri yenbij chiwe riyin? xcha' ri Jesús.

6

Tek ri Jesús xerutzuk más ye wu'o' mil winek

1 Y tek ye banatajnek chic c'a ca ronojel ri', ri Jesús y ri rudiscípulos xebe c'a juc'an chic ruchi' ri choy* Galilea; y ri choy ri' nibix chuka' Tiberias chare. 2 Can ye sibilaj q'uiy winek ri xetzekelben el riche (rixin), ruma ri winek ri' quitz'eton chic c'a ri milagros ri nik'alajsan riche (rixin) chi ya ri Dios takayon pe, milagros ri yerubanala' tek yeruc'achojsaj ri yawa'i'. 3 Ri Jesús y ri rudiscípulos xejote' c'a anej pa ruwi' jun juyu'; y Riya' xtz'uye' c'a chiquicojol ri rudiscípulos. 4 Ri k'ij c'a ri', xa nakaj chic c'a c'o ri jun chique ri quinimak'ij ri israelitas ri pascua† rubi'. 5 Y tek ri Jesús xtzu'un apo, xerutz'et c'a chi can sibilaj ye q'uiy winek‡ ri ye aponak riq'ui. Rumari' Riya' quec'are' xubij chare ri jun chique ri rudiscípulos ri Felipe rubi': ¿Acuchi (achique) xtibekalok'o' wi pe caxlan wey riche (rixin) chi yekatzuk quinojel re winek re'? xcha' chare.

6 Quec'are' ri xubij ri Jesús chare ri Felipe, riche (rixin) chi nretamaj achique c'a xtubij ri discípulo ri'. Pero ri Jesús xa can retaman chic achique ri xtuben riche (rixin) chi yerutzuk ri winek ri'. 7 Y ri Felipe xubij c'a chare ri Jesús: Wi ta nikalok' ca'i' ciento denario caxlan wey,§ ma xqueruben ta. Astape' xa ta juba' oc nikaya' chique chiquijujunal, xcha'.

8 Yac'ari' tek jun c'a chique ri rudiscípulos, ri Andrés rubi', ri rach'alal ri Simón Pedro, xubij: 9 Wawe' c'o jun c'ajol ri c'o wu'o' caxlan wey riq'ui ri banon riq'ui cebada y ca'i' tak car* ye ruc'amom pe, pero, ¿la xaxu (xaxe wi) ta c'a oc re' ri xtikaya' apo chiquiwech quinojel re winek re'? xcha' ri Andrés.

10 Yac'ari' tek ri Jesús xubij c'a: Tibij chique ri winek chi quetz'uye' pa ruwi' ri rexlaj k'ayis. Ruma ri lugar ri' can jabel c'a riche (rixin) chi yetz'uye'. Quinojel c'a ri winek quimolon qui' chiri', xetz'uye'. Yec'o achi'el xa ye wu'o' mil xaxu (xaxe wi) ri achi'a'. 11 Y ri Jesús xeruli'ej c'a pa ruk'a' ri wu'o' caxlan wey ri', y tek rumatioxin chic chare ri Dios,† c'ac'ari' xujachala' el chique ri rudiscípulos y ri discípulos xbequijachala' ca chique ri winek ri ye tz'uyul. Y ri Jesús can queri' chuka' xuben riq'ui ri ca'i' car. Ri winek can xquic'ul c'a ri janipe' caxlan wey y car ri xcajo'. 12 Y tek ye waynek chic c'a jabel ri winek ri', ri Jesús xubij c'a chique ri rudiscípulos: Tic'olo' c'a pe ronojel ri caxlan wey y car ri ma xq'uis ta, ruma ma nwajo' ta c'a chi c'o ta yec'oje' ca queri'.

13 Ri discípulos can xbequimolo' c'a pe y xquinojsaj cablajuj chaquech riq'ui ri ma xq'uis ta rutijic, tek ye waynek chic

† **5:46** Gn. 3.15; 12.3; 18.18; Hch. 26.22, 23. ‡ **5:47** Lc. 16.29, 31. * **6:1** Mt. 14.13. † **6:4** Ex. 12.1-14; Lv. 23.5; Nm. 28.16; Dt. 16.1; Jn. 2.13; 11.55. ‡ **6:5** Mt. 14.14. § **6:7** Mr. 6.37. * **6:9** Mt. 14.17; Lc. 9.13. † **6:11** Mt. 14.19; 15.36; 26.26; Lc. 24.30; 1 Ti. 4.4, 5.

quinojel. C'a ya na c'a ri' xmolotej ca chare ri wu'o' tak caxlan wey banon riq'ui cebada. 14 Y ri winek ri', tek xquitz'et ri milagro ri xuben ri Jesús, xquibij c'a: Can kitzij wi chi ya achi re' ri profeta‡ ri c'o yan chic tiempo bin wi pe chi nipe chuwech re ruwach'ulef, xecha'.

15 Ri Jesús ruyon c'a xtzolin anej pa ruwi' ri juyu',§ ruma xunabej chi ri winek xquepe chuc'amaric riche (rixin) chi niquiben qui-rey chare y astape' ma nrajo' ta Riya'.

Tek ri Jesús xbiyin chraken pa ruwi' ri choy

16 Y tek ri rudiscípulos ri Jesús xquitz'et chi xoc pe ri ak'a', xexule' ka chuchi' choy. 17 Riye' xe'oc c'a el pa jun jucu' y quichapon c'a bey ye benak pa ruwi' ya' riche (rixin) chi yebe c'a pa tinamit Capernaum, ri c'o c'a juc'an chic ruchi' ya'.* Sibilaj chic k'eku'm chiri' y ri Jesús xa ma aponak ta quiq'ui. 18 Y yac'ari' tek xyacatej pe jun nimalaj cak'ik' pa ruwi' ya'; jun cak'ik' ri sibilaj nim ruchuk'a'. Y rumari' ri ya' can sibilaj c'a nisilon. 19 Y tek ye biyinek chic c'a jun wu'o' o waki' kilómetros pa ruwi' ri choy, ri discípulos xquitz'et chi ya ri Jesús ri petenak chraken† pa ruwi' ri choy y xa juba' ma yeruk'i'. Y sibilaj c'a xquixibij qui'. 20 Pero ri Jesús xubij c'a chique: Ma tixibij ta iwi'. Xa yin c'a riyin, xcha' chique.

21 Ri discípulos xquic'axaj na c'a chi can ya wi ri Jesús, c'ac'ari' xcuke' ka quic'u'x y riq'ui quicoten xquic'ul apo ri Jesús chupan ri jucu'. Y can yac'ari' tek xe'apon chuchi' ya', ri lugar ri c'o chi ye'apon wi.

Ri winek ri xebe chucanoxic ri Jesús

22 Pa ruca'n k'ij ri winek ri xec'oje' ca ri juc'an chic ruchi' ya' ri acuchi (achique) xetzuk wi ruma ri Jesús, riye' quetaman chi xa jun jucu' ri xc'oje' chiri' y majun chic jun, y quetaman chi ri Jesús ma xoc ta el quiq'ui ri rudiscípulos tek xebe el ruma xa quiyon c'a ri discípulos ri xebe, y ri Jesús xa xc'oje' ca. 23 Ri k'ij c'a ri', yec'o c'a jucu' ri ye petenak pa tinamit Tiberias ri xe'apon chunakajal ri acuchi (achique) xewa' wi ri winek ri jun k'ij ca, tek xquitij ri caxlan wey ri xuya' ri Ajaf Jesús chique, tek rumatioxin chic chare ri Dios. 24 Y ri winek ri', ruma xquitz'et chi ri Jesús xa man c'o ta chic chiri' y chuka' ri rudiscípulos xa ma yec'o ta chic chiri', riye' chuka' xe'oc el ri pa tak jucu' y xebe pa Capernaum chucanoxic ri Jesús.

Ri Jesús nubij chi ya Riya' ri caxlan wey ri niya'o c'aslen

25 Tek ri winek ri' xbequila' ri Jesús ri juc'an chic ruchi' choy, xquibij c'a chare: Tijonel, ¿ajan (jampe') catoka wawe'? xecha'.

26 Y ri Jesús xubij c'a chique ri winek ri': Kitzij nbij chiwe, chi riyix yinicanoj pero ma ruma ta xe'itz'et ri milagros ri xenbanala' riyin ri yek'alajsan wuche (wixin) chi ya ri Dios yin takayon pe. Yinicanoj pero xa ruma xixwa' jabel wuq'ui y xixnoj. 27 Quixsamej c'a, pero ma riche (rixin) ta chi nicanoj iway ri xa niq'uis ka. Quixsamej pero riche (rixin) chi nicanoj iway ri nuya' ic'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.‡ Wey ri xtinya' chiwe riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, ruma yin c'a riyin xirutek pe ri Tata'ixel, xcha'.

28 Y ri winek ri' xquibij c'a chare ri Jesús: ¿Achique c'a ri nika chuwech ri Dios chi nikaben riche (rixin) chi queri' nikaben ri nrajo' Riya'? xecha'.

‡ **6:14** Dt. 18.15; Jn. 1.21; 7.40. § **6:15** Mt. 14.23; Mr. 6.46. * **6:17** Mr. 6.45. † **6:19** Mt. 14.25. ‡ **6:27** Ro. 6.23.

29 Y ri Jesús xubij c'a chique: Ri
nika chuwech ri Dios chi niben
riyix, ya ri yininimaj riyin§ ri xitak
pe ruma Riya'.
30 Y ri winek xquibij chare ri
Jesús: ¿Achique c'a ri yacowin
naben? Tabana' jun milagro*
chkawech riche (rixin) chi queri'
nikatz'et y yatkanimaj. 31 Ruma ri
ojer tak kati't kamama', tek xek'ax
chupan ri jun desierto, ya c'a ri
caxlan wey ri xubini'aj maná† ri
xuya' ri Moisés chique riche (rixin)
chi xquitij. Can achi'el wi c'a ri
nubij ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal
ca. Chiri' nubij: Caxlan wey c'a
ri petenak chila' chicaj ri xuya'
chique riche (rixin) chi xquitij.‡
32 Y ri Jesús xubij c'a chique:
Kitzij re xtinbij chiwe: Tiwac'axaj
na pe'. Ri caxlan wey ri xpe chila'
chicaj, ma ya ta c'a ri Moisés ri
xya'o, ya c'a ri Nata' ri xya'o. Ya
c'a chuka' Riya' ri niya'o chiwe
wacami ri kitzij caxlan wey riche
(rixin) chila' chicaj. 33 Ruma ri
caxlan wey ri nuya' ri Dios, can
ya c'a ri C'ajolaxel ri petenak
chila' chicaj. Y yari' ri niya'o
c'aslen chique ri winek chuwech
re ruwach'ulef, xcha' chique.
34 Tek xquic'axaj queri' ri winek,
xquibij c'a chare ri Jesús: Táta, can
ronojel k'ij c'a taya'§ ri caxlan wey
ri' chake, xecha'.
35 Y ri Jesús xubij c'a chique: Yin
c'a riyin ri caxlan wey ri yiya'o
c'aslen. Ri xtucukuba' ruc'u'x
wuq'ui, man chic c'a xtinum ta
ri ránima. Y chuka' ri xtiniman
wuche (wixin), ma xtutij ta chic
chaki'j chi'* ri ránima. 36 Pero can
achi'el c'a ri nbin chiwe, chi astape'
riyix can itz'eton ri nben riyin, xa
ma yininimaj ta. 37 Quinojel ri
winek ri yeyatej na chuwe ruma
ri Nata', xquepe chinucanoxic
y riyin xquenc'ul; y majun bey
xquenwetzelaj ta el. 38 Ruma riyin
ma yin kajnek ta pe chila' chicaj
chubanic ri nwajo' riyin. Riyin
yin kajnek pe chubanic ri samaj
ri nrajo'† ri yin takayon pe. 39 Y ri
nrajo' ri Nata' Dios ri yin takayon
pe, ya c'a chi quinojel ri ye ruya'on
chuwe, man ta jun xtisach ca,‡
y pa ruq'uisbel k'ij xquenc'asoj
el chiquicojol ri caminaki'. 40 Ri
nrajo' ri Nata' ri yin takayon pe,
ya c'a chi quinojel ri yetz'eto ri
C'ajolaxel y niquinimaj, xtic'oje'
c'a quic'aslen riche (rixin) xtibe
k'ij xtibe sek§ y xquenc'asoj el
chiquicojol ri caminaki' ri pa
ruq'uisbel k'ij, xcha' ri Jesús chique
ri winek.
41 Yac'a ri winek israelitas ri'
yexebexot (yexebeloj) apo chrij ri
Jesús, ruma Riya' xubij: Riyin ri
caxlan wey ri kajnek pe chila' chi-
caj. 42 Y yequibila' c'a: ¿La xa ma
ya ta cami re' ri Jesús ri ruc'ajol ri
José?* Xa ketaman c'a quiwech ri
rute' rutata'. ¿Achique c'a ruma nu-
bij chi Riya' kajnek pe chila' chicaj?
43 Pero ri Jesús xubij c'a chique:
Ma quixxebexot (quixxebeloj) ta
pe chuwij. 44 Majun winek ri
nicowin nipe wuq'ui, wi ma ya ta
ri Tata'ixel ri takayon pe wuche
(wixin) ri nibano pe chare chi
nipe wuq'ui. Y ri yeniman wuche
(wixin) xquenc'asoj c'a el chiquico-
jol ri caminaki' ri pa ruq'uisbel
k'ij. 45 Y tz'ibatal chuka' ca cuma ri
profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel
ri Dios ojer ca, chi quinojel ri
winek xquetijox na ruma ri Dios,†
queri' ri nubij. Y ri achique c'a ri
nrac'axaj ri ruch'abel ri Nata' Dios
y nretamaj, can xtipe c'a chinu-
canoxic.

§ **6:29** 1 Jn. 3.23. * **6:30** Mt. 12.38. † **6:31** Nm. 11.7; Sal. 78.24. ‡ **6:31** Neh. 9.15. § **6:34** Jn. 14.15. * **6:35** Jn. 4.14. † **6:38** Mt. 26.39; Jn. 4.34. ‡ **6:39** Jn. 10.28. § **6:40** Jn. 4.14. * **6:42** Lc. 4.22. † **6:45** Is. 54.13; Mi. 4.2; He. 8.10; 10.16. ‡ **6:46** Jn. 1.18; 5.37.

46 Pero majun winek ri tz'eteyon
ta riche (rixin) ri Tata'ixel.‡ Xaxu
(xaxe wi) riyin ri yin petenak chila'
chicaj riq'ui Riya' ri yin tz'eteyon
ruwech ri Dios. 47 Can kitzij c'a ri
nbij chiwe: Ri niniman c'a wuche
(wixin), can c'o ruc'aslen§ riche
(rixin) xtibe k'ij xtibe sek. 48 Yin
c'a riyin ri caxlan wey ri yiya'o ri
c'aslen.* 49 Tek ri iwati't imama'
xek'ax chupan ri desierto, riye'
xquitij ri caxlan wey ri xubini'aj
maná, pero ma xuya' ta quic'aslen
riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek,
xa xecom. 50 Yac'a ri kas kitzij
caxlan wey, ri kajnek pe chila'
chicaj, nuben chique ri yetijo chi
ma xque'apon ta chupan ri camic
riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.
51 Yin c'a riyin ri caxlan wey ri
yiya'o c'aslen ri xika pe chila'
chicaj. Ri xquetijo c'a re caxlan
wey re', xquec'ase' riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek. Ri caxlan wey
c'a ri xtinya' riyin chique can ya c'a
ri nuch'acul,† ri xtapon pa camic‡
riche (rixin) chi nuya' quic'aslen
ri winek ri yec'o chuwech re
ruwach'ulef.

52 Y ri winek israelitas ri',
tek xquic'axaj ri xubij ri Jesús,
xquichop c'a ch'a'oj chiquiwech
ka riye' y niquibila' c'a:§ ¿Achique
c'a rubanic ri' chi Riya' nuya' ri
ruch'acul chake riche (rixin) chi
nikatij? yecha'.

53 Y ri Jesús xubij c'a chique:
Kitzij wi nbij, wi xa ma nitij ta ri
nuch'acul y ma nikum ta chuka'
ri nuquiq'uel riyin ri C'ajolaxel
ri xinalex chicojol, man c'o ta
ri ic'aslen riche (rixin) xtibe k'ij
xtibe sek. 54 Ri xtiquitij c'a ri
nuch'acul y xtiquikum chuka' ri
nuquiq'uel, c'o c'a ri quic'aslen
riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.
Y riyin xquenc'asoj el chiquicojol
ri caminaki' ri pa ruq'uisbel k'ij.
55 Ruma ri nuch'acul yari' ri kitzij
caxlan wey y ri nuquiq'uel yari'
ri kitzij ya' ri can niya'o c'aslen.
56 Ri niquitij c'a ri nuch'acul y
niquikum chuka' ri nuquiq'uel,
xa jun c'a ri xtikaben quiq'ui.*
Riye' xquec'oje' wuq'ui riyin y riyin
quiq'ui riye'.† 57 Ri Tata'ixel ri yin
takayon pe, can c'o wi ruc'aslen y
ruma chuka' Riya' c'o nuc'aslen. Y
can queri' c'a chuka' ri winek ri
xquinquic'ul riyin, can xquec'ase'
wi wuma riyin. 58 Ri kas kitzij
caxlan wey, ri kajnek pe chila'
chicaj, ma junan ta riq'ui ri maná
ri xquitij ri iwati't imama',‡ ruma
riye' xquitij ri maná pero ma riq'ui
wi ri', ma xec'ase' ta riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek, xa xecom. Yac'a
ri niquitij ri kitzij caxlan wey ri
kajnek pe chila' chicaj, xtic'oje'
quic'aslen riche (rixin) xtibe k'ij
xtibe sek.

59 Yac'are' ri xubij ri Jesús chique
ri winek israelitas ri quimolon qui'
chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri
ruch'abel ri Dios chiri' pa tinamit
Capernaum.

Ri ruch'abel ri Jesús can nuya' wi c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek

60 Y tek ri yetzekelben riche
(rixin) ri Jesús quic'axan chic ka
ri xubij, ye q'uiy c'a chique riye'
ri xquibij: Can c'ayef (cuesta)
ruc'uaxic ri xubij. ¿Achique ta c'a
xtiniman re tzij re'? xecha' ka.

61 Y ri Jesús can retaman wi ri
yetajin niquich'ob pa tak cánima§
ye q'uiy chique ri yetzekelben
riche (rixin), rumari' xubij chique:
¿Achique ruma tek riyix nich'ob
chi c'ayef (cuesta) riche (rixin)
chi xtinimex ri xinbij? 62 Wi
ta yinitz'et riyin ri C'ajolaxel ri
xinalex chicojol chi yitzolin chila'

§ **6:47** Jn. 3.16, 36; 5.24; 1 Jn. 5.12. * **6:48** Jn. 6.33. † **6:51** He. 10.5. ‡ **6:51** He. 10.10. § **6:52** Jn. 7.43; 9.16. * **6:56** 1 Co. 6.17; Ef. 5.30; 1 Jn. 3.23, 24; 4.15. † **6:56** 2 Co. 6.16. ‡ **6:58** Jn. 6.31, 49. § **6:61** Jn. 2.25. * **6:62** Mr. 16.19.

riq'ui ri Dios* ri acuchi (achique) yin petenak wi,† ¿la ma yininimaj ta cami? 63 Ri ruc'aslen ri ich'acul, ya ri ru'espíritu ri niya'o. Ri ich'acul xa majun rejkalen. Yac'a ri ch'abel ri ye nbin chic ka‡ chiwe ye espíritu y ye c'aslen.§ 64 Pero c'a ye q'uiy na chiwe riyix ri ma yinquinimaj ta, xcha' ri Jesús. Queri' xubij ruma Riya' can pa rutiquiribel retaman chic pe* achique winek ri ma xqueniman ta riche (rixin), y ri achique ri xtijacho el riche (rixin) pa quik'a' ri winek.

65 Y ri Jesús xubij c'a: Rumari' xinbij chiwe chi majun winek ri nicowin ta nipe wuq'ui, wi ma ya'on ta pe chare ruma ri Tata'ixel chi nucukuba' ruc'u'x wuq'ui.

66 Ruma c'a ri xubij ri Jesús, ye q'uiy c'a chique ri can yetzekelben riche (rixin), man chic xquitzekelbej ta. Xa can xetzolin ca.† 67 Y ri Jesús xubij c'a chique ri cablajuj rudiscípulos: ¿Riyix chuka' niwajo' yixbe ca? xcha' chique.

68 Y ri Simón Pedro xubij c'a chare ri Jesús: Ajaf, ¿achoj riq'ui ta c'a chic yojbe wi? Majun chic jun achoj riq'ui yojbe wi, ruma xaxu (xaxe) wi ri ach'abel riyit ri niya'o c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. 69 Riyoj can kacukuban kac'u'x awuq'ui y ketaman chi yit c'a riyit ri Cristo, ri Ruc'ajol ri c'aslic Dios.‡

70 Y ri Jesús xubij c'a: Astape' can yin c'a riyin ri xicha'o iwuche (iwixin) riyix cablajuj, ma riq'ui wi ri', can c'o c'a jun itzel winek xel chicojol, xcha'.

71 Tek ri Jesús xunataj c'a ri jun ri itzel winek, chrij c'a ri Judas Iscariote xch'o wi; ri Judas ri ruc'ajol ri jun achi Simón rubi'. Ri Jesús xunataj c'a ri jun ri', ruma yac'ari' ri xtic'ayin el riche (rixin) ri Jesús. Y riya' can jun c'a chique ri cablajuj rudiscípulos.

7

Ri Jesús ma ninimex ta cuma ri ye rach'alal

1 Y c'ac'ari' tek ri Jesús xbe pa tak tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Galilea. Man c'a nrajo' ta chic napon pa tak tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Judea, ruma ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij, niquicanola' c'a achique ta rubanic niquiben riche (rixin) chi niquicamisaj.* 2 Ri k'ij c'a ri', xa can nakaj chic c'a c'o wi ri jun chique ri quinimak'ij ri israelitas; jun nimak'ij tek ri israelitas yec'oje' pa tak ca'aj† ri ye banon riq'ui ruk'a' tak che', riche (rixin) chi niquinatabej ri tiempo ri xquik'axaj ri cati't quimama' chupan ri desierto. 3 Y ri ye rach'alal c'a ri Jesús xquibij chare: Catel el juba' re pa Galilea y jet c'a pa Judea, riche (rixin) chi queri' ri winek ri yetzekelben awuche (awixin) ri yec'o chila', niquitz'et ri milagros ri ye'abanala'. 4 Ruma tek c'o jun ri nrajo' nuk'alajsaj ri' chiquiwech ri winek, ma utz ta c'a chi nrewaj ri'. Y riyit ruma chi naben re cosas re', can nic'atzin chi nak'alajsaj awi' chiquiwech ri winek, yecha' chare.

5 Astape' riye' can cach'alal ri Jesús,‡ pero xa man c'a niquinimaj ta. 6 Y yac'ari' tek ri Jesús xubij c'a chique ri ye rach'alal: Riyin ma jane napon ta ri k'ij riche (rixin) chi yibe. Yac'a riyix utz chi xabachique hora yixbe. 7 Riyix majun modo chi xquixetzelex ta cuma ri winek ri xa riq'ui ri ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x. Yac'a riyin can yinquetzelaj wi, ruma riyin can nk'alajsaj ri itzel ri yequibanala'. 8 Jix c'a iyon riyix chupan ri nimak'ij. Riyin xa c'a

† **6:62** Jn. 3.13. ‡ **6:63** Sal. 119.50. § **6:63** 2 Co. 3.6. * **6:64** Jn. 2.24. † **6:66** 1 Jn. 2.19. ‡ **6:69** Mt. 16.16; Mr. 1.1; Hch. 8.37; 1 Jn. 5.1. * **7:1** Jn. 5.16. † **7:2** Lv. 23.34. ‡ **7:5** Mr. 3.21.

ma jane yibe ta chupan ri nimak'ij ri'. Ruma ri k'ij riche (rixin) chi nk'alajsaj wi', can c'a ma jane napon ta, xcha' ri Jesús chique.

9 Y tek ri Jesús rubin chic c'a ronojel re' chique ri ye rach'alal, Riya' c'a xc'oje' na ca ri chiri' pa Galilea.

Ri Jesús xbe chupan ri nimak'ij tek ri israelitas yec'oje' pa tak ca'aj ri banon riq'ui ruk'a' tak che'

10 Y tek ye benak chic ri ye rach'alal chupan ri nimak'ij ri', c'ac'ari' tek Riya' xbe. Pero xa ma xuc'ut ta ri' tek xbe. 11 Yac'a chupan ri nimak'ij ri', ri achi'a' israelitas ri ye'etzelan riche (rixin) ri Jesús, yexule' yejote' chucanoxic y niquic'utula' c'a chique ri winek: ¿La ma itz'eton ta ri jun achi ri'? yecha'.

12 Y chiquicojol ri winek ri yec'o chupan ri nimak'ij ri', q'uiy c'a ri niquibij chrij ri Jesús. Yec'o ri niquibij chi ri Jesús can utzilaj achi wi. Yec'o ri ma que ta ri' niquibij, xa niquibila' c'a chi ri Jesús xa yeruk'ol ri winek.

13 Pero majun c'a chique ri winek ri yebin queri' ri niquik'alajsaj ta qui', ruma xa niquixibij c'a qui' chiquiwech ri israelitas ri c'o quik'ij.§

14 Y yac'a tek nic'ajarnek ri nimak'ij, yac'ari' tek ri Jesús xapon ri pa rachoch ri Dios ri chiri' pa Jerusalem. Y Riya' can nuc'ut c'a ri ruch'abel ri Dios chiquiwech ri winek ri quimolon qui' chiri'. 15 Ri achi'a' israelitas ri can c'o quik'ij, can xquimey c'a ri yerubij ri Jesús, y rumari' niquibij: ¿Achique c'a ruma re achi re' can q'uiy retaman* chrij ri ruch'abel ri Dios y xa majun bey xutijoj ta ri'? yecha' c'a.

16 Pero ri Jesús xubij: Ri utzilaj tak ch'abel ri yenc'ut riyin, can ya ri yin takayon pe ri chilabeyon pe chuwe.† Re' ma wuche (wixin) ta c'a riyin. 17 Y ri winek ri can nrajo' c'a nuben ri achi'el nrajo' ri Dios, ri winek ri' can xtretamaj c'a, wi ri utzilaj ch'abel ri nc'ut riyin can riq'ui ri Dios petenak wi o xa nuyon riyin yibin. 18 Achique c'a winek ri ruyon riya' nuk'alajsaj ka ri', can nrajo' c'a chi niya'ox (nya') ruk'ij cuma ri winek.‡ Yac'a riyin nwajo' chi riyix niya' ta ruk'ij ruc'ojlen ri Dios ri yin takayon pe. Y yari' nik'alajsan wuche (wixin) chi can kitzij wi ri nbij y majun etzelal wuq'ui.

19 Ri Moisés xuya' ri ley pan ik'a',§ pero majun chiwe riyix nunimaj ta ri nubij ri ley ri', ruma chi riyix can nitij ik'ij riche (rixin) chi niwajo' yinicamisaj.*

20 Y ri winek xquibij c'a: La' xa c'o jun itzel espíritu awuq'ui ri yit ch'ujirisayon.† ¿Achique c'a ri najowan nicamisan awuche (awixin)? xecha'.

21 Pero ri Jesús xubij c'a chique: Riyix can ximey tek xitz'et chi riyin pa jun uxlanibel k'ij tek xinben jun milagro. 22 Y ri Moisés tek xuya' ri ley, xubij c'a chi tiban ri circuncisión‡ chique ri tak c'ajola' (alaboni'). Pero xa ma ya ta c'a riya' ri xtiquiriban pe, xa ye ri ojer tak kati't kamama' ri xetiquiriban pe. Y rumari' riyix, tek napon ri wakxaki' k'ij talex wi jun ac'al ti c'ajol (ala'), astape' pa jun uxlanibel k'ij, can niben wi c'a ri circuncisión chare. 23 Riyix nibij chi ma niwajo' ta yixk'ax pa ruwi' ri nubij chupan ri ley ri ruya'on ca ri Moisés, y rumari' astape' pa jun uxlanibel k'ij riyix can niben wi ri circuncisión. ¿Y achique ruma tek xpe iwoyowal chuwe riyin ruma xinc'achojsaj jun achi

§ **7:13** Jn. 19.38. * **7:15** Mt. 13.54; Mr. 6.2. † **7:16** Jn. 8.28; 12.49; 14.10, 24. ‡ **7:18** Jn. 5.41; 8.50. § **7:19** Hch. 7.38. * **7:19** Mt. 12.14; Mr. 3.6; Jn. 5.16. † **7:20** Jn. 10.20. ‡ **7:22** Lv. 12.3.

pa jun uxlanibel k'ij? 24 Man c'a
tibij ta chi riyin ma utz ta ri xinben,
ruma queri' nitz'et riyix. Xa can
tiwetamaj na c'a jabel, la kas queri'
o ma que ta ri'; riche (rixin) chi
queri' ma yixsach ta riq'ui ri nibij,
xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xubij chi riq'ui ri Dios petenak wi

25 Y yec'o c'a chique ri winek
aj chiri' pa tinamit Jerusalem ri
niquibila' c'a: ¿La ma ya ta cami
c'a achi re' ri nicanox riche (rixin)
chi nicamisex? 26 Pero Riya' xa ma
rewan ta ri'. Titzu' c'a la', Riya'
nich'o chiquiwech ri winek y ma-
jun niquibij ta chare. Riq'ui juba' ri
aj k'atbel tak tzij ri yec'o chkacojol
xa xquetamaj yan chi can ya wi
Riya' ri Cristo. 27 Pero ma ya ta
Riya' ri Cristo, ruma xa can keta-
man c'a acuchi (achique) nipe wi.§
Ruma tek xtoka ri kitzij Cristo, xa
man c'a xtetamex ta achique lugar
nbec'ulun wi pe, yecha' ri winek aj
Jerusalem.

28 Y ri Jesús nich'o c'a chiqui-
wech ri winek chiri' pa rachoch
ri Dios. Y riq'ui c'a ruchuk'a'
xch'o y xubij: Riyix can iwetaman
wi nuwech, y chuka' iwetaman
acuchi (achique) yipe wi. Pero
ma nuyon ta riyin xinben chi xipe
chuwech re ruwach'ulef. Ri yin
takayon pe* ya ri kitzij Dios, xa
yac'a chi riyix ma iwetaman ta
ruwech.† 29 Riyin can wetaman wi
c'a ruwech,‡ ruma riq'ui Riya' yin
petenak wi; y can ya chuka' Riya' ri
yin takayon pe, xcha' ri Jesús.

30 Y can yec'o c'a ri xcajo' chi
xquichop ta el,§ pero majun xunim
ta ri' riche (rixin) chi xquichop ta
el ri Jesús, ruma ma jane napon ta
ri hora* riche (rixin) chi nichap-
atej. 31 Y yec'o c'a ye q'uiy chique
ri winek ri xeniman riche (rixin)
ri Jesús chupan ri k'ij ri'. Ri winek
c'a ri' niquibij: Yare' ri Cristo, ruma
majun chic ri xtipe ta ri xtibano
milagros achi'el nuben re achi re',
xecha'.

Tek ri fariseos xequitek ri ye aj ch'ame'y chuchapic ri Jesús

32 Y ri fariseos xquic'axaj c'a chi
queri' ri yequibila' ri winek chrij ri
Jesús. Rumari' ri achi'a' fariseos
y ri principali' tak sacerdotes,
xequitek c'a el ye aj ch'ame'y
chuchapic. 33 Yac'ari' tek ri Jesús
xubij: Xa juba' chic c'a ri yic'oje'
el iwuq'ui. C'ac'ari' xquitzolin
riq'ui ri achique yin takayon pe.
34 Riyix xquinicanoj c'a, y ma
xquiniwil ta chic; ruma acuchi
(achique) ri xquibec'oje' wi riyin,
ma xquixcowin ta xquixapon†
chinucanoxic, xcha' ri Jesús.

35 Y ri achi'a' israelitas ri c'o
quik'ij, niquibila' c'a chiquiwech:
¿Achique cami lugar xtibe wi re achi
re'? Ruma nubij chi chiri' ma
xtibekila' ta chic. ¿Nibe cami c'a pa
nic'aj chic ruwach'ulef‡ quiq'ui ri
israelitas ri yec'o chiquicojol ri ma
ye israelitas ta o yeberutijoj cami ri
ma ye israelitas ta? 36 ¿Achique c'a
ntel wi chi tzij re' tek xubij: Xquini-
canoj y ma xquiniwil ta, y ri acuchi
(achique) xquibec'oje' wi riyin, ma
xquixcowin ta xquixapon riyix?
yecha' c'a.

Ri ya' riche (rixin) c'aslen

37 Chupan c'a ri nimalaj k'ij y
ruq'uisbel riche (rixin) ri jun sem-
ana nimak'ij ri', ri Jesús xpa'e' anej
y riq'ui c'a ruchuk'a' xubij: Wi c'o
c'a jun ri can nichaki'j ruchi',§ tipe
c'a wuq'ui riyin, y tuc'uya'. 38 Ri can
xtipe c'a wuq'ui riyin riche (rixin)
chi yirunimaj, can xtalex c'a ri ya'*
riche (rixin) c'aslen pa ránima, y

§ **7:27** Mt. 13.55. * **7:28** Jn. 8.26, 42. † **7:28** Jn. 8.55. ‡ **7:29** Mt. 11.27; Jn. 10.15. § **7:30** Jn. 7.44; 10.39. * **7:30** Jn. 8.20; 13.1. † **7:34** Jn. 8.21; 13.33. ‡ **7:35** Stg. 1.1. § **7:37** Is. 55.1; Ap. 22.17. * **7:38** Is. 12.3.

can achi'el c'a ri nuben ri raken ya', can queri' xtuben pa ruc'aslen. Queri' nubij chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca.

39 Ri ya' c'a ri xunataj ri Jesús, ya c'a ri nich'o chrij ri Lok'olaj Espíritu;† ruma can yac'ari' ri xtiquic'ul ri winek ri yeniman riche (rixin) ri Jesús. Y ri k'ij c'a ri' c'a ma jane tika ta pe ri Lok'olaj Espíritu, ruma c'a ma jane tibe ri Jesús chila' chicaj riche (rixin) chi nuc'ul chic jun bey ri ruk'ij ruc'ojlen.

Yec'o c'a winek xebin chi ri Jesús yari' ri Cristo y yec'o xebin chi ma ya ta

40 Y yec'o c'a chique ri winek, tek xquic'axaj ka ri ch'abel ri xerubij ri Jesús, xquibij c'a: Kas kitzij wi chi ya profeta la' ri nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios; achi'el ri bitajnek ca, ri can c'o chi nipe na.‡

41 Y yec'o nic'aj ri niquibij: Re Jesús re' yare' ri Cristo.§ Pero yec'o chic c'a nic'aj ri niquibij: ¿La xa ta pa Galilea c'a nipe wi ri Cristo? yecha'. 42 Ruma ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca nubij chi ri Cristo jun chique ri ye riy rumam ri rey David.* Y ri chiri' pa Belén† ri tinamit ri xalex wi ri David, chiri' c'o chi nipe wi ri Cristo, yecha'.

43 Can ma junan ta c'a ri niquich'ob chrij ri Cristo; ruma xa jun wi nubij la jun y jun wi chic nubij la jun. 44 Y yec'o c'a nic'aj chic chique ri winek, can xcajo' c'a chi xquichop ta el ri Jesús, pero xa can majun ri xchapo ta el.

Ri achi'a' ri c'o quik'ij ma niquinimaj ta chi ri Jesús takon pe ruma ri Dios

45 Yac'a tek xetzolin pe ri ye aj ch'ame'y quiq'ui ri principali' tak sacerdotes y quiq'ui ri achi'a' fariseos‡ ri ye takayon el quiche (quixin), xc'utux c'a chique: ¿Achique ruma tek ma xichop ta pe ri Jesús? xe'uche'ex.

46 Pero ri ye aj ch'ame'y ri' xquibij: Riyoj man c'a xkachop ta pe, ruma ri ch'abel ri yerubij Riya' majun chic c'a achi biyon ta. Can sibilaj jabel, xecha'.

47 Yac'ari' tek ri achi'a' fariseos xquibij c'a chique ri ye aj ch'ame'y: ¿Riyix chuka' xixk'olotej pe pa ruk'a'? 48 ¿La c'o ta cami jun chique ri aj k'atbel tak tzij o c'o ta cami jun chique ri fariseos ri ye nimayon riche (rixin) ri nubij Riya'?§ 49 Xa ye ri winek ri ma quetaman ta ri ley ri ruya'on ca ri Moisés, xa yeri' ri yeniman riche (rixin) ri Jesús. Y xa xtika ta c'a ri ruc'ayewal pa quiwi' riye', xecha'.

50 Pero ri achi fariseo ri Nicodemo rubi', ri chak'a' xapon riq'ui ri Jesús,* xubij c'a chique ri ye rachibil: 51 ¿La utz ta cami chuwech ri kaley chi nibix chi jun achi c'o rumac, tek xa ma etaman ta, ni ma ac'axan ta chuka' chare wi kas kitzij chi c'o mac rubanon o xa ma jun?

52 Y riye' xquibij c'a chare ri Nicodemo: ¿Achique ruma nabij queri'? Riyit ni ma yit ta aj Galilea. Tanic'oj na pe' jabel rupan ri ruch'abel ri Dios y tatz'eta' ri tz'ibatal ca chiri'. Can nik'alajin wi c'a chi ri pa Galilea ma xtel ta c'a pe jun profeta ri nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios, xecha'.

53 Y yac'ari' tek ri achi'a' ri quimolon qui', xquitaluj el qui' y xebe chcachoch.

8

Jun ixok aj mac

1 Ri Jesús xbe c'a pa ruwi' ri juyu' ri Olivos rubi'. 2 Y nimak'a' yan, Riya' xapon chic c'a ri pa rachoch ri Dios. Y ri winek xe'apon

† **7:39** Is. 44.3; Jl. 2.28; Jn. 16.7; Hch. 2.17. ‡ **7:40** Dt. 18.15; Jn. 1.21; 6.14. § **7:41** Jn. 4.42. * **7:42** Sal. 132.11. † **7:42** Mi. 5.2. ‡ **7:45** Jn. 7.32. § **7:48** Jn. 12.42. * **7:50** Jn. 3.1, 2.

c'a riq'ui. Y tz'uyul tek nubij ri ruch'abel ri Dios chique ri winek ri quimolon apo qui' chiri'. 3 Yac'ari' tek ri achi'a' fariseos y ri aj tz'iba' xe'apon c'a riq'ui ri Jesús; quic'uan apo jun ixok ri nimacun riq'ui jun achi ri xbe'ilitej pe. Xbequipaba' chuwech ri Jesús, chiri' pa quinic'ajal. 4 Ri fariseos y ri aj tz'iba' ri' xquibij c'a chare ri Jesús: Tijonel, re jun ixok re kapaban chawech, nimacun riq'ui jun achi ri xilitej pe. 5 Chupan ri ley ri ruya'on ca ri Moisés, nubij chi ri yebano quere', quecamisex chi abej.* ¿Achique c'a nabij riyit? ¿Utz o ma utz ta nikacamisaj chi abej re jun ixok re'? xecha' chare.

6 Ri achi'a' ri' queri' xquibij chare riche (rixin) chi niquitojtobej ri Jesús; riche (rixin) chi queri' yecowin yetzujun (yesujun) chrij. Pero ri Jesús xa xluque' ka, y c'o c'a xerutz'ibaj ka pan ulef riq'ui ri ruwi' ruk'a'. 7 Y ruma c'a chi ri achi'a' ri' can sibilaj c'a niquic'utuj apo chare ri Jesús, wi nicamisex o ma nicamisex ta ri ixok ri', Riya' xtz'uye' anej choj y xubij: Achique chiwe riyix ri majun rumac,† yari' ri tichapo c'a ruc'akic chi abej re ixok re', xcha' chique.

8 Y ri Jesús xluque' chic c'a ka jun bey y xuchop chic c'a tz'ibanic riq'ui ri ruwi' ruk'a', ri chiri' pan ulef. 9 Tek ri ye tzujunel (sujunel) chrij ri ixok xquic'axaj c'a ri xubij ri Jesús, ri cánima xubij chique chi riye' chuka' ye aj maqui';‡ y chi jojun xe'el c'a el chiri'. Xenabeyej el ri rijita'k, y c'ac'ari' xebe ri c'a ye ac'ala' na. Xa can xu (xe wi) chic c'a ri ixok ri xbequipaba' pa nic'aj ri xc'oje' ca chiri' chuwech ri Jesús. 10 Y tek ri Jesús xtz'uye' chic anej choj, xutz'et c'a chi xaxu (xaxe wi) chic ri ixok ri pa'el ca chiri'. Rumari' xuc'utuj c'a chare ri ixok ri': ¿Y ri winek ri yetzujun (yesujun) chawij? ¿Majun ri xc'oje' ca riche (rixin) chi yarucamisaj? xcha' ri Jesús.

11 Y ri ixok ri' xubij: Ajaf, majun chic c'o ca, xcha'. Y ri Jesús xubij c'a chare: Ni xa ta riyin nbij chi yacamisex.§ Wacami xa catzolin, y ma camacun ta chic.

Ri Jesús ya Riya' ri Sakil riche (rixin) ri quic'aslen ri winek chuwech re ruwach'ulef

12 Tek ri Jesús xch'o chic c'a jun bey chique ri winek, xubij c'a: Yin c'a riyin ri yisakirisan quic'aslen ri winek* ri yec'o chuwech re ruwach'ulef. Ri nitzekelben wuche (wixin), can xtril ri sakil riche (rixin) ri ruc'aslen wuq'ui. Y riya' man chic c'a xtibiyin ta pa k'eku'm.

13 Yac'ari' tek ri achi'a' fariseos ri yec'o c'a chiri', xquibij apo chare ri Jesús: Riyoj ma nikanimaj ta chi kitzij ri nabij chawij, ruma xa yit c'a riyit ri yabin ka.

14 Pero ri Jesús xubij c'a chique ri achi'a' fariseos: Astape' chi xa yin c'a riyin ri yik'alajsan ka wi', can kitzij wi c'a ri nk'alajsaj ka chuwij. Ruma riyin wetaman achique lugar yin petenak wi,† y can chiri' c'a chuka' xquitzolin wi. Yac'a riyix ma iwetaman ta acuchi (achique) yipe wi, ni ma iwetaman ta c'a chuka' acuchi (achique) xquibe wi. 15 Y tek riyix nibij chrij jun winek chi c'o rumac, ri' xa ina'oj riyix nicusaj.‡ Yac'a riyin ma que ta ri' nben. 16 Y wi riyin nk'et tzij chrij jun winek, can pa ruchojmilal c'a nben; ruma ma nuyon ta riyin, xa can wachibil c'a ri Nata' ri yin takayon pe. 17 Chupan ri iley, tz'ibatajnek c'a chi tek yec'o ye ca'i'§ winek ri junan niquibij, can kitzij wi ri niquibij. 18 Ri nbij

* **8:5** Dt. 22.22-24. † **8:7** Mt. 7.3-5; Ro. 2.1. ‡ **8:9** Ro. 2.22. § **8:11** Lc. 9.56. * **8:12** Jn. 1.9. † **8:14** Jn. 7.29; 8.42; 13.3. ‡ **8:15** Jn. 7.24. § **8:17** Dt. 17.6; 19.15; 2 Co. 13.1; He. 10.28.

ka chuwij riyin can kitzij wi, y ri Nata' ri yin takayon pe, chuka' Riya' can kitzij ri nubij chuwij,* xcha' ri Jesús.

19 Ri achi'a' fariseos xquibij c'a chare ri Jesús: ¿Acuchi (achique) c'a c'o wi ri Atata'? xecha' chare. Y ri Jesús xubij c'a: Riyix ma iwetaman ta ruwech ri Nata', ruma ma iwetaman ta nuwech riyin.† Wi ta iwetaman nuwech riyin, can iwetaman ta chuka' ruwech ri Nata'.‡

20 Y ya c'a ch'abel re' ri xerubij ri Jesús chique ri winek tek ruchapon quitijoxic, tek quimolon qui' ri acuchi (achique) yeyalox wi ca ri ofrenda chiri' pa rachoch ri Dios. Y astape' xerubila' ch'abel queri' chique ri winek, can majun ri xchapo ta el ri Jesús, ruma ri hora c'a ma jane napon ta.§

Tek ri Jesús xubij chique ri winek chi ma yecowin ta ye'apon ri nibe wi Riya'

21 Y jun bey chic, ri Jesús xubij c'a chique: Riyin can xquitzolin wi c'a, y tek riyix xquinicanoj, man c'a xquiniwil ta. Xa can chupan c'a ri imac xquixcom wi. Y ri achique lugar yibe wi riyin, riyix ma yixcowin ta yixapon,* xcha' ri Jesús.

22 Y yac'ari' tek ri achi'a' ri c'o quik'ij chiquicojol ri israelitas, niquibila' c'a chiquiwech: ¿La xtucamisaj cami c'a ri'? Ruma nubij: Ri acuchi (achique) xquibe wi riyin, riyix ma yixcowin ta yixapon, xcha', yecha' c'a ri achi'a' ri'.

23 Pero ri Jesús xubij c'a chique: Riyix can yix aj ruwach'ulef wi y riyin yin aj chila' chicaj. Can yix riche (rixin) wi re ruwach'ulef, yac'a riyin ma yin riche (rixin) ta re ruwach'ulef.† 24 Y can rumari' xinbij c'a chiwe chi chupan ri imac yixcom wi, ruma wi xa ma yininimaj ta yin achique c'a riyin, can xquixcom na wi chupan ri imac, xcha'.

25 Yac'ari' tek ri achi'a' ri' xquibij chic c'a chare ri Jesús: ¿Yit achique c'a riyit? Y ri Jesús xubij chique: Riyin, can yac'a tek nchapon pe tzij iwuq'ui, can yac'ari' tek nbin pe chiwe yin achique riyin. 26 Can c'o c'a q'uiy ri nbij chiwij riche (rixin) chi nk'et tzij pan iwi' ruma ma utz ta ri yixtajin chubanic. Pero ri yin takayon pe, can kitzij wi y ya ri wac'axan pe riq'ui Riya',‡ yari' nbij chiwe riyix y chique quinojel ri winek ri yec'o chuwech re ruwach'ulef, xcha' ri Jesús.

27 Pero riye' ma xk'ax ta chiquiwech ri xbix chique ruma ri Jesús, chi can chrij ri Tata'ixel nich'o wi. 28 Ri Jesús xubij chic c'a: Ri k'ij c'a tek xquinijotoba'§ chuwech cruz riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol, c'a yac'ari' tek xtiwetamaj yin achique c'a riyin. Y xtiwetamaj chuka' chi ronojel ri nben riyin, xa ma nben ta pa nuyonil.* Xa can achi'el ri rubin pe ri Nata' chuwe riyin, can queri' chuka' nbij riyin chiwe riyix. 29 Ri Nata' ri yin takayon pe, can c'o wuq'ui.† Man c'a yiruya' ta ca nuyon, ruma riyin can nben wi ri nika chuwech Riya',‡ xcha' ri Jesús.

30 Y ruma c'a re tzij re xerutzijola' ri Jesús chique ri winek, ye q'uiy c'a ri xeniman riche (rixin).§

Ri xqueniman ri kitzij can xquecolotej wi

31 Yac'ari' tek ri Jesús xubij c'a chique ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij ri xeniman riche (rixin): Wi riyix can xquixc'oje' jabel chupan ri nuch'abel, can xquixoc c'a kitzij tzekelbey wuche (wixin).

* **8:18** 2 P. 1.17; 1 Jn. 5.10, 11. † **8:19** Jn. 16.3. ‡ **8:19** Jn. 14.7. § **8:20** Jn. 7.30. * **8:21** Jn. 7.34. † **8:23** Jn. 17.16. ‡ **8:26** Jn. 3.32. § **8:28** Jn. 3.14; 12.32. * **8:28** Jn. 5.19, 30. † **8:29** Jn. 14.10; 16.32. ‡ **8:29** Jn. 4.34; 6.38. § **8:30** Jn. 7.31; 10.42; 11.45.

32 Xtiwetamaj c'a chuka' achique
ri kas kitzij; y ri kas kitzij xtuben
c'a chiwe chi xquixtotej* chuwech
ronojel.
33 Y ri winek ri' xquibij c'a: Riyoj
can yoj riy rumam ca ri Abraham,†
y rumari' ma xojc'oje' ta chuxe'
quitzij nic'aj chic winek. ¿Achique
c'a ruma tek nabij chake chi yoj-
totej chuwech ronojel?
34 Pero ri Jesús xubij chique: Can
kitzij c'a re nbij chiwe: Quinojel c'a
winek ri yemacun, can nik'alajin
chi ye ximil pa ruk'a' ri mac.‡
35 Y jun mozo ri ximil pa samaj
riq'ui jun patrón ma xtic'oje' ta
ka jurayil pa rachoch ri patrón ri'
ruma xa xtelesex el. Can queri'
wi niban chare jun ri ma riche
(rixin) ta ri Dios. Yac'a ri jun ri
can ralc'ual wi ri Dios, yari' majun
bey xtelesex ta el. 36 Rumac'ari' wi
riyin ri C'ajolaxel ri yicolo iwuche
(iwixin) pa ruk'a' ri mac, kas
kitzij wi chi xquixtotej chuwech
ronojel.§ 37 Riyin wetaman chi
yix riy rumam ca ri Abraham, xa
yac'a chi riyix xa nicanola' achique
rubanic niben riche (rixin) chi
yinicamisaj.* Re' nuc'ut c'a chi
riyix ma iya'on ta k'ij chare ri
nuch'abel chi oconek ta ri pa tak
iwánima. 38 Ronojel c'a ri nbij riyin,
can ya c'a ri Nata' ri c'utuyun pe
chinuwech. Y queri' chuka' riyix.
Can ya ri iwac'axan riq'ui ri oconek
itata' ri yixtajin chubanic.

Tek ri Jesús xubij chique ri israelitas chi xa ya ri itzel winek oconek quitata'

39 Y riye' xquibij c'a chare
ri Jesús: Ri Abraham yari' ri
katata' riyoj,† xecha'. Y ri Jesús
xubij chique: Xa ta yix ralc'ual
ri Abraham, can ta ya ri utz ri
xerubanala' riya', can ta yari' ri
yixtajin chubanic riyix. 40 Pero
ma que ta ri' niben. Riyix xa
nicanoj achique rubanic niben
riche (rixin) chi yinicamisaj riyin
ri ntzijoj ri kitzij chiwe ri wac'axan
pe riq'ui ri Dios. Ri Abraham ma
xuben ta achi'el ri niben riyix, y
riyix nibij chi yix riy rumam ca
riya'. 41 Riyix xa ya c'a ri nuben
ri jun ri oconek itata', xa yari' ri
niben, xcha' ri Jesús chique. Y riye'
xquibij c'a chare: Riyoj ma ca'i'
oxi' ta ri katata'. Xa can xu (xe wi)
c'a Jun ri Katata', y ri' ya ri Dios,
xecha'.

42 Yac'ari' tek ri Jesús xubij c'a
chique ri winek ri': Xa ta can ya
ri Dios ri Itata', can ta nik'alajin,
ruma yiniwajo' ta y yinic'ul ta
jabel; ruma riyin can riq'ui ri
Dios yin elenak wi pe y xinoc'ulun
chicojol.‡ Y ma nuyonil ta riyin
xinch'ob chi xipe chuwech re
ruwach'ulef. Can ya wi ri Dios
ri yin takayon pe. 43 ¿Achique
c'a ruma tek riyix ma nik'ax ta
chiwech ri nbij chiwe? Ruma ma
niwajo' ta niwac'axaj ri nuch'abel.
44 Ri itata' riyix xa ya ri itzel winek
y can yix riche (rixin) c'a riya'; y
ya ri nika chuwech riya', yari' ri
yixtajin chubanic. Ri itzel winek
can pa rutiquiribel ruchapon wi
pe nicamisan. Man c'a xc'oje' ta
chic chupan ri kitzij, ruma xa can
majun c'a ri kitzij ri c'o ta riq'ui.
Xa can riche (rixin) wi chi jun
aj tz'ucuy tzij. Can quitata' c'a
quinojel ri ye aj tz'ucuy tak tzij.
45 Y riyin ma yininimaj ta ruma can
ya ri kitzij ri nbij chiwe. 46 ¿La c'o
cami jun ri nibin pe chuwe wacami
achique mac ye nubanalon? Y wi
can jabel nik'alajin chi majun mac
pa nuc'aslen y can ruyon kitzij
ri nbij, ¿achique c'a ruma tek ma
yininimaj ta? 47 Ruma ri jun winek
ri can riche (rixin) chic c'a ri Dios,
ya ri nubij ri ruch'abel ri Dios ri

* **8:32** Ro. 6.18, 22; 8.2; Stg. 1.25; 2.12. † **8:33** Mt. 3.9. ‡ **8:34** 2 P. 2.19. § **8:36** Ap. 5.9.
* **8:37** Jn. 7.19. † **8:39** Mt. 3.9; Ro. 2.28. ‡ **8:42** Jn. 16.28.

nuben. Yac'a riyix ma niben ta ri nbij, ruma ma yix riche (rixin) ta ri Dios, xcha' ri Jesús.

Ri Cristo xa can c'o wi tek c'a ma jane c'o ta rutzijol chi nalex ri Abraham

48 Y ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij, xquibij c'a chare ri Jesús: Kitzij wi c'a ri nikabij chawij chi riyit xa yit jun winek ri yape pa Samaria y c'o itzel espíritu awuq'ui, xecha' chare.

49 Pero ri Jesús xubij c'a chique ri achi'a' ri': Riyin majun itzel espíritu ri c'o ta wuq'ui. Riyin ya c'a ri Nata' ri nya' ruk'ij, pero chiwech riyix xa ma que ta ri'. Rumari' tek riyix niben chuwe chi majun nuk'ij. 50 Riyin ma ncanoj ta nuk'ij nuc'ojlen, yac'a ri Nata' nrajo' chi quinojel winek niquiya' ta nuk'ij nuc'ojlen. Y ya c'a chuka' Riya' ri xtik'ato tzij. 51 Can tiwac'axaj c'a jabel re xtinbij chiwe: Achique c'a winek ri can nunimaj ri nuch'abel, man c'a xtril ta ri jun camic riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek,§ xcha' ri Jesús.

52 Y ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij xquibij c'a chare ri Jesús: Wacami ketaman chic chi can c'o itzel espíritu awuq'ui; ruma nabij chi achique ri yeniman ri ach'abel, man c'a xquecom ta riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek, yacha'. Tatz'eta' c'a ri katata' Abraham y ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, xa xecom. 53 ¿La más ta c'a c'o ak'ij riyit que chuwech ri katata' Abraham? Riya' xa xcom, y queri' chuka' ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, xecom. ¿Achique ta c'a abanic nabij riyit?

54 Y ri Jesús xubij: Wi xa ta nuyon c'a riyin nya' nuk'ij nuc'ojlen, xa majun c'a nic'atzin wi. Pero ri nuk'ij nuc'ojlen riyin, ya c'a ri Nata' niya'o. Ri Nata' yac'ari' ri nibij i-Dios chare. 55 Y astape' riyix queri' nibij chare, pero ma iwetaman ta ruwech.* Yac'a riyin can wetaman wi ruwech. Y xa yinoc c'a jun aj tz'ucuy tzij achi'el riyix, wi ta nbij chi ma wetaman ta ruwech. Pero riyin can wetaman wi ruwech y can nben wi c'a ri nubij ri ruch'abel Riya'. 56 Ri Abraham ri tata'aj iwuche (iwixin) riyix sibilaj c'a xquicot ránima ri ojer ca, tek xk'ax chuwech chi c'o chi nutz'et na ri nuk'ij.† Y riya' can xutz'et na wi, y rumari' sibilaj c'a xquicot ránima, xcha' ri Jesús.

57 Yac'ari' tek ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij xquibij chare ri Jesús: Riyit nabij chi xatz'et ri katata' Abraham, pero riyit xa c'a yit ac'al na. Xa c'a ma jane c'o ta nic'aj ciento ajuna'.

58 Pero ri Jesús xubij chique ri achi'a' ri': Can kitzij wi nbij chiwe chi riyin can yinc'o wi pe,‡ tek c'a ma jane c'o ta rutzijol chi nalex ri Abraham, xcha'.

59 Y ri achi'a' ri' can yac'ari' tek xbequisiq'uila' pe abej riche (rixin) chi yequiq'uek chrij. Pero ri Jesús xrewala' pe ri' chiquicojol ri winek, xel pe chiri' pa rachoch ri Dios y xbe.

9

Tek ri Jesús xuc'achojsaj jun achi ri can moy pe tek xalex

1 Ri Jesús ruchapon bey nik'ax c'a el queri'. Yac'ari' tek xutz'et c'a jun achi ri can moy pe tek xalex. 2 Y ri discípulos xquic'utuj c'a chare ri Jesús: Tijonel, ¿achique c'a ri xmacun riche (rixin) chi quere' xalex re jun achi re'? ¿Ye ri rute' rutata' o ya riya'? xecha'.

3 Pero ri Jesús xubij: Majun c'a chique ta riye' ri xmacun, riche (rixin) chi quere' xuc'ulwachij re jun achi re'. Ni riya', ni ri rute' rutata'. Riya' can quec'are'

§ **8:51** Jn. 5.24; 11.26. * **8:55** Jn. 7.28. † **8:56** Ga. 3.8, 16. ‡ **8:58** Ex. 3.14; Col. 1.17; He. 1.10-12.

rubanon pe pa ralaxic, riche (rixin) chi xtik'alajin ri samaj ri xtuben ri Dios riq'ui.* 4 Riyin nic'atzin chi nben ri rusamaj ri yin takayon pe,† ruloman chi c'a ma jane ntoc ta pe ri ak'a', ruma tek ntoc pe ri ak'a', majun chic nicowin nisamej. 5 Ruloman chi c'a yinc'o na chuwech re ruwach'ulef, yin c'a riyin ri Sakil‡ riche (rixin) ri quic'aslen quinojel ri winek, xcha'.

6 Tek ri Jesús ye rubin chic c'a ka ri ch'abel ri', xchuban c'a ri pan ulef. Y riq'ui ri ruchub (ruc'axej) ri xka pan ulef, xuben juba' ti ch'abek. C'ac'ari' ri ch'abek ri' xuquil el chrij runak' ruwech ri moy.§ 7 Y xubij chare: Wacami cabiyin c'a, y jach'aja' ri runak' awech chupan ri atinibel ri Siloé rubi'. Ri Siloé c'a ri' ntel chi tzij Tako'n. Ri achi ri' can xbe c'a chuch'ajic ri runak' ruwech, y tek xtzolin pe, nitzu'un chic. 8 Yac'ari' tek ri winek ri ye ruvecino ri achi ri' y ri nic'aj chic winek ri ye tz'eteyon riche (rixin) chi can moy wi, niquibila' c'a: ¿La ma ya ta cami achi re' ri katz'eton chi nitz'uytaj y nuc'utula' limosna? yecha' c'a.

9 Y yec'o c'a winek ri yebin: Xa can ya achi la'. Nic'aj chic niquibij: Ma ya ta la', xa junan yetzu'un riq'ui ri achi ri', yecha'. Pero riya' can nubij c'a: Yin c'a riyin ri'.

10 Y ri winek niquic'utuj c'a chare ri achi ri': ¿Achique c'a rubanic xban chawe, rumari' tek yatzu'un chic re wacami? xecha' c'a chare.

11 Ri achi xubij chique: Ri jun achi ri Jesús rubi' xuben juba' ti ch'abek y yari' ri xuquil chrij ri runak' nuwech, y c'ac'ari' xubij chuwe: Cabiyin y jach'aja' ri runak' awech chupan ri atinibel ri Siloé rubi'. Y riyin can xibe wi y xinch'ej ri runak' nuwech y yac'ari' tek xitzu'un.

12 Pero ri winek xquic'utuj chare: ¿Acuchi (achique) c'a c'o wi ri Jesús wacami? xecha' chare. Y riya' xubij: Ma wetaman ta.

Tek ri achi moy rubanon ca, xuc'uex chiquiwech ri fariseos

13 Y ri winek xquic'uaj c'a el ri achi ri moy tek rubanon ca, c'a chiquiwech ri achi'a' fariseos. 14 Ri k'ij c'a tek ri Jesús xuben ri juba' ti ch'abek y xuben chare ri achi moy chi xtzu'un, can jun uxlanibel k'ij. 15 Ri achi ri moy tek rubanon ca, tek c'o chic c'a apo chiquiwech ri achi'a' fariseos, xquic'utuj c'a chare chi achique rubanic xban chare riche (rixin) chi wacami nitzu'un chic. Y riya' xubij: Ri xbano c'a chuwe chi yitzu'un chic, xuya' juba' ti ch'abek chrij runak' nuwech, xinch'ej, y yare' yitzu'un chic, xcha' chique.

16 Y yec'o c'a achi'a' fariseos ri xquibij: Ri achi ri', ri Jesús rubi', ma riq'ui ta ri Dios petenak wi; ruma ma nuchajij ta ri uxlanibel k'ij, yecha'. Pero yec'o c'a nic'aj chic fariseos ri xquibij: ¿Can nicowin ta cami yeruben milagros jun achi aj mac,* achi'el xuben riq'ui ri achi moy? yecha'. Ri achi'a' fariseos ri' ma junan ta c'a ri niquich'ob chrij ri Jesús.† 17 Yac'ari' tek ri achi'a' fariseos xquic'utuj c'a chare ri achi ri moy tek rubanon ca: ¿Achique cami chi achi ri xbano chawe chi yatzu'un chic, nach'ob riyit? Y ri achi ri' xubij: Riyin nch'ob chi Riya' jun profeta ri nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios,‡ xcha' chique.

18 Yac'a ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij, ma niquinimaj ta c'a chi ri achi ri' can moy wi tek xalex y wacami xa nitzu'un chic. Rumari' can xequisiq'uij (xecoyoj) na c'a ri rute' rutata' ri achi ri ya nitzu'un chic. 19 Y ri achi'a' ri' xquic'utuj c'a

* **9:3** Jn. 11.4. † **9:4** Jn. 17.4. ‡ **9:5** Jn. 8.12. § **9:6** Mr. 8.23. * **9:16** Jn. 3.2. † **9:16** Jn. 7.43. ‡ **9:17** Lc. 24.19; Jn. 4.19.

chique ri rute' rutata' ri achi: ¿La ya iwalc'ual re', ri nibij chi can moy tek xalex? Wi moy c'a tek xalex, ¿achique c'a ruma tek nitzu'un chic wacami? xecha' chique.

20 Y ri rute' rutata' ri achi xquibij c'a chique ri achi'a' ri': Ketaman chi ya kalc'ual re' y moy tek xalex. 21 Yac'a ri ma ketaman ta riyoj, ya ri achique rubanic xuben riche (rixin) chi nitzu'un chic wacami. Y wi c'o jun ri xbano chare riche (rixin) chi nitzu'un chic, chuka' ma ketaman ta riyoj. Tic'utuj chare riya'; ruma xa can c'o chic rujuna', y riya' nicowin nubij chiwe ri achique xbanatej riq'ui, xecha' riye'.

22 Quec'ari' xquibij ri rute' rutata' ri achi chique ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij, ruma quixibin qui' chiquiwech.§ Ruma ri achi'a' ri' quiya'on chic rubixic chiquiwech chi xabachique jun winek ri xtibin chi ri Jesús yari' ri Cristo, ri winek ri' can nokotex* c'a pe chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. 23 Xa rumari' tek ri rute' rutata' ri achi ri nitzu'un chic, xaxu (xaxe) xquibij chi tiquic'utuj chare riya', ruma riya' c'o chic rujuna'.

24 Y ri achi'a' ri' xquisiq'uij (xcoyoj) chic c'a jun bey ri achi ri nitzu'un chic, y xquibij chare: Ya ri Dios taya' ruk'ij ruc'ojlen. Riyoj ketaman chi ri achi Jesús xa jun aj mac, xecha'.

25 Y ri achi xubij c'a chique ri achi'a' ri': Riyin ma wetaman ta wi ri achi ri' jun aj mac o ma aj mac ta. Ri wetaman riyin chrij Riya', yac'a chi xic'achoj ruma; ruma tek rubanon ca ma yitzu'un ta, y wacami yitzu'un chic, xcha'.

26 Y ri achi'a' ri' xquic'utuj chic c'a chare ri achi: ¿Achique ri xeruben chawe riche (rixin) chi queri' xacowin xatzu'un? xecha'.

27 Riya' xubij c'a chique ri achi'a' ri': Pero ri' xinbij yan chiwe y xa ma xiwajo' ta xiniwac'axaj. ¿Achique c'a ruma tek wacami riyix niwajo' chi riyin ncamuluj chic rubixic chiwe? ¿La niwajo' c'a chi yixoc rudiscípulos Riya'? xcha' chique.

28 Pero ri achi'a' ri' xa xquichop yeyok'on pe chare y xquibij: Riyit xa yit jun rudiscípulo Riya', yac'a riyoj can yoj rudiscípulos ri Moisés. 29 Riyoj ketaman wi c'a chi ri Moisés can xch'o wi ri Dios riq'ui, yac'a ri achi ri' xa ma ketaman ta acuchi (achique) tipe wi,† xecha'.

30 Y ri achi xch'o apo chique y xubij c'a: Re' sibilaj nmey riyin, ruma riyix ma iwetaman ta acuchi (achique) nipe wi, pero riyin xujek ri runak' nuwech, rumari' wacami yitzu'un chic. 31 Ruma ketaman chi ri Dios ma nrac'axaj ta ri niquic'utuj ri aj maqui' chare.‡ Pero jun winek ri can nuxibij ri' chi nimacun chuwech ri Dios y can nuben chuka' ri nrajo' ri Dios, can nac'axex wi ruma ri Dios,§ y nibanatej ri nuc'utuj. 32 Can majun bey c'a tz'eton ta o ac'axan ta chi c'o ta jun ri nibano chare jun moy chi nitzu'un ri can moy pe tek xalex. 33 Y wi ta ri achi ri' man ta riq'ui ri Dios petenak wi, man ta xcowin xuben ri milagro* wuq'ui riyin, xcha'.

34 Pero ri achi'a' ri' xquibij chare ri achi ri nitzu'un chic: Riyit can yit aj mac pe tek xatalex, ¿y nawajo' yojatijoj riyoj? xecha' chare. Y xquelesaj c'a pe ri achi ri', ri chiri'.†

Ri xubij ri Jesús chare ri achi moy tek rubanon ca y ri xubij chique ri fariseos

§ **9:22** Jn. 7.3; 12.42; 19.38. * **9:22** Jn. 16.2. † **9:29** Jn. 8.14. ‡ **9:31** Job 27.8, 9; Sal. 66.18; Pr. 28.9; Is. 1.15; Jer. 11.10, 11; 14.10-12; Ez. 8.17, 18; Mi. 3.4; Zac. 7.13. § **9:31** Sal. 34.15; Pr. 15.29. * **9:33** Jn. 3.2; 9.16; 10.21. † **9:34** Jn. 9.22.

35 Ri Jesús xrac'axaj c'a chi ri achi
ri' xelesex pe. Rumari', tek xquil
qui' riq'ui ri achi ri', xubij c'a chare:
¿La nanimaj cami riyit ri Ruc'ajol ri
Dios? xcha' ri Jesús chare.
36 Y ri achi ri nitzu'un chic xubij
c'a chare ri Jesús: Táta, ¿achique c'a
ri' ri Ruc'ajol ri Dios riche (rixin)
chi riyin nnimaj? Ma wetaman
ta achique chi achi ri'. Tabij c'a
chuwe, xcha'.
37 Y ri Jesús xubij c'a chare: Riyit
atz'eton chic c'a ri Ruc'ajol ri Dios.
Y ri' can ya c'a ri ntajin nich'ob
awuq'ui,‡ xcha'.
38 Ri achi can yac'ari' tek xubij:
Ajaf, riyin yatinnimaj, xcha'. Y ri
achi ri' can xuya' c'a ruk'ij ri Jesús.
39 Y ri Jesús xubij: Riyin xipe
c'a chuwech re ruwach'ulef riche
(rixin) chi xtik'alajin achique
quibanon ri winek. Riche (rixin)
chi queri' ri winek ri xa ye achi'el
moyi' quibanon, can xquetzu'un,
y ri winek ri niquibij chi can
yetzu'un, xa xque'oc achi'el moyi'.
40 Y yec'o c'a achi'a' fariseos ri
yec'o apo chiri' riq'ui ri Jesús, y tek
xquic'axaj ri xubij ri Jesús, xquibij:
¿La yoj moy ta c'a chuka' riyoj, ru-
mari' tek queri' nabij? xecha'.
41 Y ri Jesús xubij chique: Xa ta
yix moyi', jabel ta, ruma man ta jun
imac.§ Pero ruma chi riyix nibij
chi can yixtzu'un, rumari' tek ri
imac can c'o wi.

10

Nik'alajin achique ri kitzij aj yuk'

1 Y can kitzij c'a re xtinbij chiwe:
Ya c'a ri ma pa ruchi' ta ri quicoral
ri carne'l ntoc wi, y xa pa juc'an
chic ri ntoc wi, ya c'a ri' xa alek'om,
y xa achi'el jun ri nalek' ca pa tak
bey. 2 Yac'a ri ntoc pa ruchi' ri
coral, can ya wi ri' ri aj yuk' quiche
(quixin) ri carne'l. 3 Y ri nicha-
jin quiche (quixin) ri carne'l nujek
c'a pe ri ruchi' ri coral chuwech
ri aj yuk', y ri carne'l can queta-
man chic ri ruch'abel ri cajyuk'.
Riya' yerusiq'uij (yeroyoj) chiqui-
jujunal* riq'ui ri quibi' y yerele-
saj c'a el. 4 Tek ri aj yuk' ye re-
lesan chic c'a el quinojel ri ru-
carne'l, ninabeyej c'a el chiqui-
wech y ri carne'l yetzeke' el chrij.
Ri carne'l can queri' wi niquiben,
ruma quetaman c'a ruch'abel ri
cajyuk'. 5 Yac'a ri ma quetaman
ta ruwech, ma xtiquitzekelbej ta
el. Xa ye'anmej chuwech,† ruma ri
carne'l ri' ma quetaman ta achique
rubanic yech'o ri nic'aj chic ri xa
ma ye cajyuk' ta.
6 Ri Jesús xubij c'a re jun c'ambel
tzij re' chique ri achi'a' fariseos,
yac'a riye' ma xk'ax ta chiquiwech
achique ntel wi chi tzij ri xubij
chique.

Ya ri Jesús ri utzilaj Aj Yuk'

7 C'ac'ari' ri Jesús xch'o chic jun
bey chique ri achi'a' fariseos ri',
y xubij: Can kitzij c'a nbij chiwe:
Yin c'a riyin ri Ruchi' ri coral ri
acuchi (achique) ye'oc wi apo ri tak
carne'l. 8 Y ye q'uiy c'a ri xec'oje'
yan nabey que chinuwech riyin,
ri xa ye junan quiq'ui ri alek'oma'
y xa ye achi'el ri ye'elek' ca pa
tak bey. Pero ma xetzekelbex ta
cuma ri tak nucarne'l. 9 Yin c'a
riyin ri Ruchi' ri coral. Ri xtoc c'a
wuq'ui riyin, can xticolotej y nril
ri nic'atzin chare. Achi'el nuben ri
carne'l ntel ntoc chupan ri coral, y
nril k'ayis riche (rixin) chi nutij.‡
10 Ri alek'om nipe riche (rixin)
chi nalek' y nicamisan ca y nuyoj
ronojel. Yac'a riyin, xipe riche
(rixin) chi nya' ri c'aslen; jun
c'aslen ri ma juba' ta oc. 11 Y yin c'a
riyin ri utzilaj Aj Yuk'.§ Ri utzilaj
Aj Yuk', can nuya' wi ri ruc'aslen
cuma ri rucarne'l. 12 Ma que ta

‡ **9:37** Jn. 4.26. § **9:41** Jn. 15.22, 24. * **10:3** Jn. 6.44. † **10:5** Ga. 1.8. ‡ **10:9** Sal. 23.2.
§ **10:11** Is. 40.11; Ez. 34.23.

ri' nuben ri xa ma kitzij ta chi aj yuk', ri niyuk'un xa ruma chi tojon. Riya' xa ma cajaf ta ri carne'l y tek nutz'et c'a chi petenak ri utif (coyote), xa ya riya' ri nucol el ri' nabey y yerumalij ca ri carne'l. Y ri utif (coyote) c'o carne'l yeruc'uaj el y ri nic'aj chic yerutaluj ca. 13 Ri oconek aj yuk', xa ruma chi tojon, xa nanmej el. Queri' nuben ruma majun c'a pena chare wi c'o niquic'ulwachij ca ri carne'l.

14 Yin c'a riyin ri utzilaj Aj Yuk', y wetaman quiwech* ri ye nucarne'l, y riye' quetaman c'a chuka' nuwech riyin. 15 Can queri' chuka' nbanon riyin riq'ui ri Nata'. Riya' retaman nuwech riyin, y riyin wetaman ruwech Riya'.† Y riyin nya' c'a nuc'aslen cuma ri nucarne'l. 16 Y ma xu (xe) ta c'a nucarne'l re' ri yec'o, xa can yec'o c'a chuka' nic'aj chic nucarne'l ri ma jane yec'o ta wawe' chupan re jun coral re'. Rajawaxic chi yenc'om pe,‡ y xtiquic'axaj chuka' ri nuch'abel. Y xa jumoc carne'l xtiquiben,§ y xa jun Aj Yuk' xtiyuk'un quiche (quixin).

17 Ri Nata' Dios can yirajo' wi ruma chi riyin nya' wi' chi yicamisex* pa quiq'uexel ri nucarne'l, riche (rixin) chi nic'oje' chic el jun bey ri nuc'aslen. 18 Ri nuc'aslen riyin, majun c'a xtelesan ta, can yin c'a riyin ri yiya'o. Can pa nuk'a' c'a riyin c'o wi riche (rixin) chi nya' y pa nuk'a' chuka' riyin c'o wi riche (rixin) chi nic'oje' chic el jun bey ri nuc'aslen.† Quec'ari' ri rubin pe ri Nata' chuwe, xcha' ri Jesús.

19 Y yac'ari' tek ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij, ma junan ta quiwech xquiben chic jun bey, ruma ma junan ta xquich'ob chrij ri ch'abel ri xerubij ri Jesús. 20 Ye q'uiy chique riye' ri xquibij chrij ri Jesús: Xa ch'ujernek la'. Xa itzel espíritu ri c'o riq'ui, y riyix, ¿achique ruma ninimaj ka ri nubij? xecha'.

21 Yac'a ri nic'aj chic xquibij: Jun ri c'o itzel espíritu riq'ui, ma nicowin ta nubij utzilaj tak ch'abel achi'el ri xerubij ka ri Jesús. ¿La nicowin cami chuka' jun ri c'o itzel espíritu riq'ui chi nuben chare jun moy chi nitzu'un?‡ yecha'.

Yec'o ri xcajo' ta chi xquicamisaj ri Jesús chi abej

22 Y pa ruk'ijul c'a ri job,§ yac'ari' tek ntajin ri nimak'ij ri Dedicación rubi'; nimak'ij riche (rixin) chi niquinatabej ri k'ij tek xchojmirisex chic ri rachoch ri Dios ri c'o chiri' pa tinamit Jerusalem. 23 Y ri Jesús nibiyaj chupan ri rachoch ri Dios. Y pa jun ruchi' raken jay Riche (Rixin) ri Salomón rubi', chiri' c'a c'o wi. 24 Ri achi'a' ri c'o quik'ij chiquicojol ri israelitas xe'apon riq'ui ri Jesús, xquisutij qui' chrij, y c'ac'ari' xquibij c'a chare: ¿Achique c'a ruma tek nasech kac'u'x, ruma majun bey nawajo' nak'alajsaj awi' chkawech? Wi can yit c'a riyit ri Cristo, tabij c'a chake.

25 Y ri Jesús xubij c'a chique ri achi'a' ri': Nbin chic c'a chiwe y ma iniman ta. Y ronojel ri samaj ri yenben, can pa rubi' c'a ri Nata' Dios yenben wi. Y ri samaj ri' can nuk'alajsaj wi c'a yin achique riyin.* 26 Xa yac'a riyix ma yininimaj ta, ruma riyix xa ma yix nucarne'l ta; can achi'el wi c'a ri xinbij yan chiwe. 27 Ri ye nucarne'l can quetaman ri nuch'abel, y can yinquitzekelbej† y riyin can wetaman chuka' quiwech riye'. 28 Riyin xa can xtinya' quic'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.‡

* **10:14** 2 Ti. 2.19. † **10:15** Mt. 11.27. ‡ **10:16** Is. 56.8. § **10:16** Ef. 2.14-17. * **10:17** Is. 53.10; 2 Co. 5.15; He. 2.9. † **10:18** Jn. 2.19. ‡ **10:21** Jn. 9.6, 7, 32, 33. § **10:22** Quela' pan Israel ri "invierno" ma ruk'ijul ta ri job, xa ruk'ijul ri tef. * **10:25** Jn. 5.36. † **10:27** Jn. 10.3, 4. ‡ **10:28** Jn. 17.2.

Y majun bey xquesach ta ca. Ni majun achique ta ri xticowin xque'elesan ta el pa nuk'a'. 29 Ri Nata' Dios ri xeya'o pa nuk'a' riyin, yari' ri más nim ruchuk'a' que chuwech xabachique§ y majun c'a nicowin ye'elesan ta el pa ruk'a' Riya'. 30 Riyin y ri Nata', xa yoj jun,* xcha' ri Jesús.

31 Y yac'ari' tek ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij, xebequisiq'uila' chic c'a pe abej† chrij ri Jesús, riche (rixin) chi niquicamisaj. 32 Pero ri Jesús xubij c'a chique ri achi'a' ri': Can q'uiy c'a utzilaj tak samaj ri ye nubanalon chiwech ruma ri uchuk'a' ri ruya'on pe ri Nata' chuwe. ¿Achique c'a jun chique ri utzilaj tak samaj ri nbanon ri ma nika ta chiwech, y rumari' niwajo' yinicamisaj chi abej? xcha' ri Jesús.

33 Y ri achi'a' ri c'o quik'ij chiquicojol ri israelitas xquibij chare ri Jesús: Riyoj ma yatkaq'uek ta chi abej ruma jun utzilaj samaj. Riyoj yatkaq'uek chi abej ruma nabij chi yit junan riq'ui ri Dios. Ruma jun achi ri nibin queri', xa nuyok' rubi' ri Dios, xecha'.

34 Pero ri Jesús xubij c'a chique: Chupan ri iley ri tz'ibatajnek ca, ri Dios nubij: Chi'iwonojel riyix can yix dios‡ chuka'. 35 Riya' can xubij dios chique ri achoj chique xuya' wi ri ruch'abel, y majun modo nibix chi ma kitzij ta nubij ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca. 36 Rumari' wi queri' xubij ri Dios, ¿achique c'a ruma tek riyix nibij chi riyin xinyok' rubi' ri Dios ruma xinbij chi yin c'a riyin ri Ruc'ajol?§ Riya' can xirucha' pe riche (rixin) chi xirutek pe* chuwech re ruwach'ulef. 37 Y wi xa ma nben ta c'a ri ruchilaben pe ri Nata' Dios chuwe ri c'o chi nben, man c'a quininimaj ta. 38 Pero wi ya ri samaj ri ruchilaben pe ri Dios chuwe ri nben; astape' ma yininimaj ta riyin, pero tinimaj† c'a chi ri samaj ri nben riyin can ya wi ri ruchilaben pe ri Dios chuwe. Tinimaj c'a riche (rixin) chi tiwetamaj chi ri Nata' Dios can c'o wi wuq'ui‡ riyin y riyin chuka' can yinc'o wi riq'ui ri Nata' y xa yoj jun, xcha' ri Jesús.

39 Can sibilaj xcajo' ri achi'a' ri' chi xquichop ta el ri Jesús, pero xa ma xecowin ta chic jun bey; ruma xa xbe el chiquiwech.

40 Y ri Jesús xk'ax chic apo juc'an ruchi' raken ya' Jordán y xc'oje' c'a ka q'uiy k'ij ri chiri'; ri acuchi (achique) xeruben wi bautizar winek ri Juan ri Bautista,§ pa nabey mul. 41 Y ye q'uiy c'a winek ri xe'apon riq'ui ri Jesús, ri chiri'. Y ri winek ri' niquibila' c'a: Ri Juan ri Bautista can kitzij wi chi majun milagro ri xuben ta, pero ronojel c'a ri tzij ri xerubij ca chrij re achi re',* can kitzij wi, yecha' c'a ri winek ri'.

42 Y ye q'uiy c'a winek ri xeniman riche (rixin) ri Jesús chiri' chuchi' ri raken ya' Jordán.

11

Tek xcom ri Lázaro

1 Chupan c'a ri aldea ri Betania rubi' ri quitinamit ri María y ri Marta* ri cach'alal qui', c'o c'a jun yawa'. Ri yawa' ri' Lázaro rubi'. 2 Ri María ri', yac'ari' ri xya'o ak'om ri jubul ruxla' chrij ri raken ri Ajaf Jesús y xerusu' riq'ui ri rusmal tak ruwi'.† Xa ruxibal c'a riya' ri' ri Lázaro, ri yawa'. 3 Y ri María y ri Marta ri ye rana' ri Lázaro, xquitek c'a rubixic chare ri Jesús: Ajaf, wacami c'a nikaya' rutzijol chawe chi

§ **10:29** Ex. 18.11; Sal. 145.3; Dn. 4.3; Mal. 1.14. * **10:30** Jn. 17.11; 1 Jn. 5.7. † **10:31** Jn. 8.59. ‡ **10:34** Sal. 82.6. § **10:36** Lc. 1.35. * **10:36** Jn. 8.42. † **10:38** Jn. 14.11. ‡ **10:38** Jn. 14.10. § **10:40** Jn. 1.28. * **10:41** Jn. 1.29-34. * **11:1** Lc. 10.38. † **11:2** Jn. 12.3.

ri kaxibal Lázaro, ri sibilaj nawajo' riyit, yawa'.

4 Y tek ri Jesús xrac'axaj c'a ri takon el rubixic chare, Riya' xubij: Ri Lázaro yawa', pero ma riche (rixin) ta camic. Xa riche (rixin) chi xtik'alajin na c'a ri ruchuk'a' ri Dios,‡ riche (rixin) chi queri' riyin ri Ruc'ajol ri Dios xtiya'ox (xtya') ta c'a nuk'ij nuc'ojlen, xcha' ri Jesús.

5 Ri Jesús can sibilaj wi c'a yerajo' ri Lázaro, ri Marta y ri María. 6 Y tek Riya' xrac'axaj chi ri Lázaro yawa', ma can ta xbe chanin chutz'etic, xa xc'oje' na chic ca'i' k'ij chiri' ri acuchi (achique) c'o wi.§ 7 Y yac'a tek k'axnek chic ri ca'i' k'ij, ri Jesús xubij chique ri discípulos: Wacami kojtzolin c'a pa Judea.

8 Y ri rudiscípulos xquibij c'a chare: Tijonel, xa c'are' ca tek ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij quic'ualon chic abej chawij riche (rixin) chi yatquicamisaj.* ¿Can nawajo' c'a chi yatzolin chic chila'? xecha' chare.

9 Pero ri Jesús xubij chique: Ri jun k'ij ruc'uan c'a cablajuj horas. Ri nibiyaj pak'ij, man c'a xtuchak'ila' (xtutoch') ta raken, ruma can c'o ri sakirisayon riche (rixin) re ruwach'ulef. Can ronojel wi c'a nutz'et ruma ri sakil ri'. 10 Yac'a ri nibiyaj chak'a',† can nuchak'ila' (nutoch') wi ri raken; ruma xa majun ri sakil riq'ui.

11 Y tek ri Jesús rubin chic ka ronojel re', xch'o chic jun bey chique ri rudiscípulos y xubij: Ri Lázaro ri ketaman ruwech, xa warnek.‡ Rumac'ari' wacami yac'are' yibe chuc'asoxic.

12 Y yac'ari' tek ri rudiscípulos xquibij chare: Ajaf, wi ri Lázaro xa warnek, xa can xtic'achoj wi c'a ri', xecha'.

13 Y ri Jesús xa chrij c'a ri rucamic ri Lázaro xch'o wi tek xubij chi xa warnek, pero ri rudiscípulos xk'ax chiquiwech chi can waran wi. 14 Yac'ari' tek ri Jesús can jabel c'a k'alaj rubixic ri xubij chique tek xubij: Ri Lázaro, xa caminek chic. 15 Y can sibilaj c'a yiquicot ruma ma pa Betania ta yinc'o wi tek xcom ri Lázaro, riche (rixin) chi queri' riyix yininimaj. Wacami, jo' c'a pa Betania, ri acuchi (achique) c'o wi ri Lázaro, xcha' ri Jesús.

16 Yac'a ri discípulo ri Tomás rubi', y nibix chuka' Dídimo chare; riya' xubij c'a chique ri rech discípulos: Jo' c'a, tikatzekelbej ri Jesús, riche (rixin) chi wi Riya' xticamisex, can kojcamisex chuka' riyoj junan riq'ui Riya', xcha'.

Ri Jesús nicowin yeruc'asoj caminaki' y nuya' c'aslen

17 Y ri Jesús y ri rudiscípulos xe'apon c'a pa Betania. Ri k'ij c'a tek xe'apon riye', c'o chic caji' k'ij timuk wi ri Lázaro. 18 Ri tinamit Betania ma nej ta c'o wi chare ri tinamit Jerusalem. Ri quicojol xa juba' ruwi' nic'aj legua. 19 Y ye q'uiy c'a chique ri israelitas ri xepe chiri' y xe'apon riche (rixin) chi noquibochi'ij ránima ri Marta y ri María, ruma xcom ri quixibal. 20 Tek xapon c'a rutzijol riq'ui ri Marta chi petenak ri Jesús, junanin (anibel) xel el riche (rixin) chi xbe chuc'ulic. Y ri María man c'a xunabej ta, xa xc'oje' ca ri chiri' pa jay. 21 Y ri Marta tek xapon c'a riq'ui ri Jesús, riya' xubij chare: Ajaf, ri nuxibal xcom. Xa ta wawe' yitc'o wi, c'a q'ues ta na ri nuxibal. 22 Pero riyin wetaman chi ri xtac'utuj chare ri Dios wacami, ri Dios can xtuya' wi chawe, xcha' ri Marta chare ri Jesús.

23 Yac'ari' tek ri Jesús xubij chare ri Marta: Ri axibal Lázaro xtic'astej, xcha' ri Jesús.

24 Y ri Marta xubij chare ri Jesús: Ja' (je), riyin can wetaman chi xtic'astej; tek xtapon ri ruq'uisbel

‡ **11:4** Jn. 9.3. § **11:6** Jn. 10.40. * **11:8** Jn. 10.31. † **11:10** Jn. 12.35. ‡ **11:11** 2 S. 7.12.

k'ij, tek quinojel c'a ri caminaki' xquec'astej,§ xcha'.
25 Ri Jesús xubij c'a chare ri Marta: Riyin can yicowin wi yenc'asoj ri ye caminek chic el,* y can yicowin wi nya' c'aslen.† Rumari' ri niniman wuche (wixin), astape' nicom el, xtic'astej chic pe jun bey. 26 Xabachique c'a winek ri c'a c'o na ruc'aslen chuwech re ruwach'ulef y yirunimaj riyin, man c'a xticom ta riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.‡ ¿La nanimaj c'a riyit re'? xcha' ri Jesús chare ri Marta.
27 Y ri Marta xubij chare ri Jesús: Ja' (je), Ajaf. Riyin can nnimaj c'a achi'el ri xabij; ruma can nuniman wi chi yit c'a riyit ri Cristo§ ri Ruc'ajol ri Dios, ri xape wawe' chuwech re ruwach'ulef, xcha' ri Marta.

Tek ri Jesús xok' acuchi (achique) mukun wi ri Lázaro

28 Tek ri Marta rubin chic c'a ca re ch'abel re' chare ri Jesús, xbe chusiq'uixic (chroyoxic) ri María ri rach'alal. Y tek xapon c'a, ri Marta xubij pan ekal chare ri María: Ri Ajaf xoka y wacami yarusiq'uij (yaroyoj), xcha' chare.
29 Ri María, can xu (xe) wi c'a xrac'axaj el queri', can yari' xyacatej el ri acuchi (achique) tz'uyul wi y chanin xbe. Riya' xbe c'a acuchi (achique) c'o wi ri Jesús. 30 Ri Jesús can c'a ma jane c'a ntoc ta apo chupan ri aldea ri Betania rubi', xa can c'a c'o na ca chiri' ri acuchi (achique) xbe'ilitej wi ca ruma ri Marta. 31 Y ri winek ri ye israelitas ri yec'o chiri' pa jay, ri yebochi'in ránima ri María, tek xquitz'et chi chanin xyacatej, xel el y xbe; ri winek ri' can xquitzekelbej c'a el, ruma riye' xquich'ob chi ri María nibe chuchi' ri jul riche (rixin) chi nrok'ej ri ruxibal.
32 Yac'a tek ri María xapon acuchi (achique) c'o wi ri Jesús y xutz'et, xxuque' xmaje' ka chuwech y xubij chare: Ajaf, xa ta wawe' yitc'o wi, man ta xcom ri nuxibal, xcha'.
33 Yac'a tek ri Jesús xutz'et chi ri María ntok' y que chuka' ri' ye'ok' quinojel ri israelitas ri ye tzeketel el chrij ri María, ri ránima ri Jesús jun wi xuben xuna' Riya' y xpe c'a bis chare. 34 Y c'ac'ari' xuc'utuj chique: ¿Acuchi (achique) ximuk wi ri Lázaro? xcha'. Y riye' xquibij: Ajaf, jo' y nbekac'utu' chawech, xecha'.
35 Y ri Jesús xok'.* 36 Yac'ari' tek ri israelitas xquibila' c'a: Titzu' la Jesús, nrok'ej ri Lázaro. Nik'alajin chi can sibilaj xrajo', xecha'.
37 Yac'ari' tek yec'o c'a chique ri winek ri' xquibila' c'a chrij ri Jesús: Riya' can xcowin c'a xuben chare ri moy riche (rixin) chi xtzu'un.† ¿La man ta cami xcowin xuben ta chare ri Lázaro chi man ta xcom? xecha'.

Tek ri Lázaro xc'asox chiquicojol ri caminaki' ruma ri Jesús

38 Tek ri Jesús xapon c'a chuchi' ri jul, xpe chic c'a jun bey ri bis chare. Ri jul ri mukul wi ca ri Lázaro c'oton chuwech jun juyu', y tz'apel ca ruchi' riq'ui jun abej. 39 Y yac'ari' tek ri Jesús xubij: Tiwelesaj la abej tz'apebel ruchi' la jul, xcha'. Yac'a ri Marta, ri rana' ca ri caminek, xubij chare ri Jesús: Ajaf, can c'o chic caji' k'ij ticom wi el, y ri' xa can c'o chic ruxla', xcha'.
40 Pero ri Jesús xubij chare ri Marta: Riyin can nbin chic c'a chawe chi wi xtanimaj, can xtatz'et c'a ri nuben ri ruchuk'a' ri Dios, xcha' chare. 41 Y yac'ari' tek xquelesaj c'a ri abej tz'apebel ruchi' ri jul acuchi (achique) c'o wi ri caminek. C'ac'ari' ri Jesús xtzu'un c'a chicaj y xubij: Nata',

§ **11:24** Dn. 12.2; Lc. 14.14; Jn. 5.29. * **11:25** Jn. 6.39, 40, 44. † **11:25** Jn. 1.4; 5.21; 6.35; 14.6; Col. 3.4; 1 Jn. 1.1, 2; 5.11. ‡ **11:26** Jn. 8.51. § **11:27** Mt. 16.16; Jn. 4.42; 6.69. * **11:35** Is. 53.3; Ro. 12.15. † **11:37** Jn. 9.6, 7.

matiox nya' chawe, ruma can xinawac'axaj c'a pe. 42 Riyin wetaman chi can yinawac'axaj wi pe. Y ronojel c'a re', nbij cuma re winek re quimolon pe qui' wuq'ui wacami, riche (rixin) chi tiquinimaj chi can yit c'a riyit ri xatako pe wuche (wixin) chuwech re ruwach'ulef.

43 Tek ri Jesús rubin chic c'a ka re ch'abel re', xurek ruchi' y xubij: Lázaro, cayacatej‡ y catel pe, xcha'.

44 Y ri Lázaro, ri caminek chic el, xbe'el pe. Ri ruk'a' raken jabel c'a pison pa tak tziek,§ y cuchun c'a rupalej riq'ui jun su't. C'ari' ri Jesús xubij: Que'isolo' ca la tziek chrij, riche (rixin) chi utz nibiyin y nicowin nitzolin el, xcha'.

Tek ri principali' tak sacerdotes y ri fariseos xquich'ob yan apo chi niquicamisaj ri Jesús

45 Yac'ari' tek ye q'uiy israelitas ri ye aponak riq'ui ri María, xquinimaj ri Jesús tek xquitz'et ri xuben,* chi xuc'asoj ri caminek. 46 Pero yec'o nic'aj chique riye' ri xebe quiq'ui ri achi'a' fariseos y xbequitzijoj chique ri achique ri xuben ri Jesús. 47 Y can yac'ari' tek ri principali' tak sacerdotes y ri achi'a' fariseos xquimol qui' y xequisiq'uij (xecoyoj) chuka' ri nic'aj chic achi'a' ri pa moc (comon) yek'ato tzij quiq'ui, y xquibij chique: ¿Achique c'a nikaben?† Ruma re achi re' ruchapon samaj y q'uiy milagros ri yerubanala' chiquiwech ri winek riche (rixin) chi niquinimaj. 48 Y wi xtikaya' c'a k'ij chare, can quinojel c'a ri winek‡ xqueniman riche (rixin). Y tek xtiquinabej pe ri winek romanos, xtoquiwulaj ca ri lok'olaj jay ri acuchi (achique) nikaya' wi ruk'ij ri Dios y xkojquiq'uis ca chuka' riyoj ri yojc'o chupan re ruwach'ulef re', xecha'.

49 Yac'ari' tek c'o jun ri xch'o. Ri xch'o ya c'a ri Caifás ri nimalaj sacerdote chupan ri tiempo ri'. Riya' c'o c'a ri chiri', ruma riya' jun chique ri can c'o quik'ij. Y tek riya' xch'o, xubij c'a: Xa majun iwetaman riyix. 50 Can ma nich'ob ta c'a juba' chi xa más utz chake riyoj chi xaxu (xaxe wi) ri jun nicom pa kaq'uexel konojel y ma yojcom ta konojel xaxu (xaxe wi) ruma ri jun ri', xcha'.

51 Ri Caifás tek xch'o y xubij queri', ma ya ta ri nuch'ob ka riya' ri xubij, ma que ta ri'. Ri ch'abel ri xerubij riya', can ya c'a ri Dios ri xya'o pe chare. Y ruma chi can ya c'a riya' ri nimalaj sacerdote chupan ri tiempo ri', rumari' tek ri Dios xuya' c'a k'ij chare chi xubij yan apo chi ri Jesús c'o c'a chi nicom na pa quiq'uexel ri winek riche (rixin) ri ruwach'ulef Israel. 52 Y ri Jesús can ma xu (xe) ta§ c'a pa quiq'uexel ri winek israelitas tek xticom, xa can xticom c'a riche (rixin) chi yerumol quinojel ri winek ri can ye ralc'ual wi ri Dios ri quiquiran qui' chuwech re ruwach'ulef.* 53 Y can ya c'a k'ij ri' tek xquiya' yan c'a chiquiwech chi xtiquicamisaj ri Jesús.

54 Rumac'ari', ri Jesús ma xtz'etetej ta chic cuma ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij.† Riya' xa xbe c'a pa jun chic tinamit. Xbe pa jun tinamit Efraín rubi', y ri tinamit c'a ri' c'o apo chunakajal ri desierto. Y xc'oje' c'a ka chiri' ye rachibilan ri rudiscípulos.

55 Y xa napon yan ri k'ij riche (rixin) ri pascua,‡ ri jun quinimak'ij ri israelitas. Rumari' can ye q'uiy winek ri ye elenak pe pa tak quitinamit, riche (rixin) chi

‡ **11:43** Lc. 7.14; 8.54. § **11:44** Jn. 19.40. * **11:45** Jn. 2.23; 12.18. † **11:47** Mt. 26.3, 4; Mr. 14.1; Lc. 22.2. ‡ **11:48** Jn. 12.19. § **11:52** Jn. 10.16. * **11:52** Is. 49.6. † **11:54** Jn. 7.1. ‡ **11:55** Jn. 2.13; 6.4.

xebe pa tinamit Jerusalem. Can xebe yan c'a ruma c'o chi nbequich'ajch'ojsaj qui'§ chuwech ri Dios. 56 Y ri winek niquicanola' c'a ri Jesús. Riye' ye pa'el chupan ri rachoch ri Dios y niquic'utula' c'a chiquiwech: ¿Achique c'a nich'ob riyix? ¿Xtipe cami chupan re nimak'ij re'? yecha' c'a ri winek ri'.

57 Yac'a ri principali' tak sacerdotes y ri achi'a' fariseos, can quelesan chic rubixic chi xabachique c'a winek ri xtetaman acuchi (achique) c'o wi ri Jesús, tubij chique riye', riche (rixin) chi niquichop.

12

Tek jun ixok xuya' jun ak'om ri jubul ruxla' chrij raken ri Jesús

1 Tek xa waki' chic c'a k'ij nrajo' riche (rixin) chi ma napon ri k'ij riche (rixin) ri nimak'ij pascua, ri Jesús xbe pa tinamit Betania, ri rutinamit ri Lázaro; ri Lázaro ri xcom el y xbec'asox pe chiquicojol ri caminaki' ruma ri Jesús.* 2 Y ri chiri' xban c'a jun nimawa'in, ruma xapon ri Jesús. Y ya c'a ri Marta ri niniman nilin apo pa mesa. Y chuka' ri Lázaro tz'uyul chiquicojol ri winek ri ye tz'uyul apo pa mesa riq'ui ri Jesús. 3 Xpe c'a ri María rana' ri Lázaro,† xberuc'ama' c'a pe jun libra ak'om ri jubul ruxla' ri nardo‡ rubi', ri sibilaj jotol rajel y xuya' chrij raken ri Jesús y xerusula' ca riq'ui ri rusmal tak ruwi'. Y ri jay ri' can xnoj c'a riq'ui ri ruxla' ri ak'om ri'. 4 Y c'o c'a jun chique ri discípulos ri ma xka ta chuwech chi queri' xban chare ri ak'om jubul ruxla', y ri' ya ri Judas Iscariote ri ruc'ajol ri jun achi ri Simón rubi'; ri discípulo ri xtijacho na riche (rixin) ri Jesús pa quik'a' ri winek. Riya' xubij c'a: 5 ¿Achique c'a ruma tek xa ma xc'ayix ta re jubulaj ak'om re'? Re ak'om re' xa xbe ta chi oxi' ciento denarios, y ri puek ri' xya'ox (xya') ta chique ri pobres,§ xcha'.

6 Tek riya' xubij queri', ma ruma ta c'a chi yerajo' ri pobres, y nrajo' ta yeruto', ma que ta ri'. Xa ruma c'a chi ya riya' ri yacol puek y c'o c'a nrelek'aj el, ruma chi riya' can alek'om wi.* 7 Can yac'ari' tek ri Jesús xubij chare ri Judas: Ma tanek ta. Xa taya' c'a ca chi tubana' na ri nrajo' ri ránima. Ruma re ak'om re' can ruyacon pe riche (rixin) chi nuya' chuwij tek xa napon ri k'ij chi xquibemuk† ca. 8 Ruma ri pobres xa can yec'o wi iwuq'ui‡ y xabachique k'ij utz niben utzil chique. Yac'a riyin ma ronojel ta tiempo xquic'oje' iwuq'ui, xcha' ri Jesús.

Ri principali' tek sacerdotes nicajo' chuka' chi nicamisex ri Lázaro

9 Tek ri Jesús xnabex c'a pe cuma ri rech aj Israel chi c'o pa Betania, xepe. Y sibilaj c'a ye q'uiy winek ri xepe. Quinojel c'a ri winek ri' xepe ruma ri Jesús y riche (rixin) chuka' chi niquitz'et ca ri Lázaro, ri xc'asox pe ruma ri Jesús chiquicojol ri caminaki'.§ 10 Pero ri principali' tak sacerdotes xquiya' chiquiwech chi nicajo' niquicamisaj chuka' ri Lázaro. 11 Ruma chi xa can rumac ri Lázaro tek ye q'uiy quech aj Israel ri ye'el el quiq'ui riye' ruma niquinimaj ri Jesús.*

Ri xbanatej tek ri Jesús xoc apo pa tinamit Jerusalem

12 Pa ruca'n k'ij, ri chiri' pa tinamit Jerusalem, can ye sibilaj c'a ye q'uiy winek yec'o. Quinojel c'a

§ **11:55** Nm. 9.6; 1 S. 16.5; Job 1.5. * **12:1** Jn. 11.43, 44. † **12:3** Lc. 10.38, 39. ‡ **12:3** Cnt. 1.12. § **12:5** Mt. 26.8, 9; Mr. 14.4, 5. * **12:6** Pr. 26.25; 28.20. † **12:7** Mt. 26.12. ‡ **12:8** Dt. 15.11; Mt. 26.11; Mr. 14.7. § **12:9** Jn. 11.43, 44. * **12:11** Mr. 15.10; Jn. 11.45.

ri' ye aponak chiri' ruma ri nimak'ij. Y tek xquic'axaj c'a chi benak apo ri Jesús, 13 xequic'uaj apo ruxak tak che' ri nibix palma chare, xebe chuc'ulic y riq'ui c'a quichuk'a' niquibij: ¡Matiox chi petenak re jun achi re'! ¡Yare' ri Rey riche (rixin) re katinamit Israel, y can banon pe bendecir† ruma ri Ajaf Dios, y can pa rubi' ri Ajaf Dios petenak wi! yecha'.

14 Y ri Jesús can c'o c'a jun ti alaj bur ri xril, riche (rixin) chi xuch'ocolbej, can achi'el wi c'a ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca. Chiri' nubij:

15 Man c'a tixibij ta iwi' riyix ri yix
riche (rixin) chic ri tinamit
Sion;‡
ruma yac'are' petenak ri Rey riche
(rixin) re itinamit,
ch'ocol pe chrij jun ti alaj bur.
Quec'ari' ri tz'ibatal ca.

16 Y pa nabey mul, ronojel re' man c'a xk'ax ta chiquiwech ri rudiscípulos.§ Y xk'ax chiquiwech can c'a ya tek ri Jesús c'astajnek chic el chiquicojol ri caminaki' y tek c'o chic ruk'ij ruc'ojlen.* C'ac'ari' tek xnatej chique chi ronojel re' can tz'ibatajnek wi ca; y can queri' wi ri xbanatej.

17 Y ri winek c'a ri xetz'eto riche (rixin) ri Jesús tek xusiq'uij (xroyoj) ri Lázaro ri caminek chic el riche (rixin) chi xc'astej pe chiquicojol ri caminaki', can niquitzijola' c'a chique ri nic'aj chic winek. 18 Y rumac'ari', tek ri Jesús xa nakaj chic c'o wi apo chare ri tinamit Jerusalem, ri winek can xepe c'a riche (rixin) chi noquic'ulu', ruma can quic'axan chic c'a ri milagro ri xuben riq'ui ri Lázaro. 19 Yac'a ri achi'a' fariseos niquibila' c'a chiquiwech: Titzu' la' xa majun nikach'ec, ruma xa ma niquinimaj ta katzij y xa quinojel ri winek ye benak riq'ui, yecha'.

Yec'o winek griegos nicajo' yech'o riq'ui ri Jesús

20 Y chiquicojol c'a quinojel ri winek ri ye aponak pa tinamit Jerusalem riche (rixin) chi niquiya' ruk'ij ri Dios chupan ri nimak'ij, yec'o chuka' ye ca'i' oxi' winek griegos.† 21 Re ca'i' oxi' c'a winek re', xe'apon apo riq'ui ri Felipe ri aj Betsaida ri tinamit ri c'o pa rucuenta ri Galilea, riche (rixin) chi niquic'utuj jun utzil chare; ruma riya' jun rudiscípulo ri Jesús. Ri winek ri' xquibij c'a chare: Táta, riyoj nikajo' yojch'o riq'ui ri Jesús.

22 Ri Felipe xbe y xberubij c'a chare ri Andrés ri can discípulo chuka'. C'ari' chi ye ca'i' xebe apo c'a riq'ui ri Jesús y xquibij chare: Yec'o ca'i' oxi' winek griegos ri nicajo' yech'o awuq'ui.

23 Y ri Jesús can yac'ari' xubij chique ri ca'i' discípulos ri': Ya xapon ri k'ij, riche (rixin) chi riyin ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol xtiya'ox (xtya') chic nuk'ij nuc'ojlen‡ chila' chicaj. 24 Can kitzij c'a re xtinbij chiwe: Jun ruwech trigo wi ma nimuk ta ka pan ulef, ri ti ruwech ri trigo ri' xa choj c'a queri' xtic'oje'. Pero wi nimuk ka pan ulef, ri ti ruwech trigo ri', xtiq'uis c'a chuxe' ri ulef, pero xtitz'uc pe y xtuya' ruwech.§ 25 Y que chuka' ri' ri winek ri sibilaj nupokonaj ri ruc'aslen wawe' chuwech re ruwach'ulef, ma xtril ta ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Yac'a ri ma nupokonaj ta ri ruc'aslen wawe' chuwech re ruwach'ulef wuma riyin, can jun c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek ri nuyec apo.* 26 Wi can c'o c'a jun winek ri nrajo' nuben ri nusamaj, can quirutzekelbej c'a.

† **12:13** Sal. 72.17-19; Mt. 21.9; Mr. 11.8-10; Lc. 19.38. ‡ **12:15** Zac. 9.9. § **12:16** Lc. 18.34. * **12:16** Jn. 7.39; He. 1.3. † **12:20** 1 R. 8.41-43. ‡ **12:23** Jn. 13.31, 32; 17.1. § **12:24** 1 Co. 15.36. * **12:25** Lc. 9.24; 17.33.

Y ri acuchi (achique) c'a yinc'o wi riyin, can chiri' c'a chuka' xtic'oje' wi riya'.† Ri can xtibano c'a ri nusamaj, xtiya'ox (xtya') c'a ruk'ij ruma ri Nata'.

Tek ri Jesús nubij chi napon pa camic

27 Riyin can sibilaj c'a nik'axo ri wánima wacami.‡ ¿Pero la xtinbij ta c'a chare ri Nata': Quinacolo' c'a chuwech re k'axomal re'? Tek xa can rumari' xinoka. Rumari' tek c'a yinc'o na wacami. 28 Yac'ari' tek Riya' xubij: Nata', can tabana' c'a chi xtik'alajin ta ri ak'ij ac'ojlen, xcha'. Y can yac'ari' tek c'o jun ch'abel xpe chila' chicaj§ y xubij: Can nbanon chic c'a queri'. Y xtinben chic c'a jun bey, chi can xtik'alajin wi ri nuk'ij nuc'ojlen.

29 Y tek xac'axex c'a ri ch'abel ri' cuma ri sibilaj ye q'uiy winek ri yec'o chiri', yec'o q'uiy xebin chi xa jun coklajay ri xquic'axaj. Yac'a ri nic'aj chic xquibij chi jun ángel ri xch'o pe chare.

30 Y ri Jesús xubij c'a chique: Ri ch'abel ri xiwac'axaj ri xpe chila' chicaj, xch'o pe iwuma riyix y ma wuma ta riyin. 31 Wacami can k'ij chic chi ri Dios nuk'et tzij pa ruwi' re ruwach'ulef, y ri itzel winek ri chapayon re ruwach'ulef, can xtelesex c'a el.* 32 Y tek riyin xquijotobex chuwech cruz,† ri winek can xquepe c'a wuq'ui; ruma riyin can xquisamej pa tak cánima, xcha'.

33 Ri Jesús xubij c'a queri', riche (rixin) chi xuk'alajsaj c'a achique rubanic xtiban chare chi xticamisex.‡ 34 Ri winek xquibij c'a chare: Riyoj ketaman ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios chi tek xtipe ri Cristo, can xtic'oje' riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.§ Riyit abin chi yit c'a riyit ri C'ajolaxel ri xatalex chkacojol, ¿achique c'a ruma nabij chi yajotobex chuwech cruz? Can tak'alajsaj c'a chkawech achique c'a chi achi ri' ri C'ajolaxel.

35 Yac'ari' tek ri Jesús xubij chique: Ri Sakil* can c'a c'o na juba' iwuq'ui. Can chupan c'a ri Sakil ri' quixbiyin wi, ruloman chi c'a c'o na iwuq'ui. Ruma wi ma xtiben ta queri', c'a tek xtina', nik'ekumer pe chiwech; y ri xa pa k'eku'm† nibiyin wi, ma retaman ta acuchi (achique) benak wi. 36 Rumari', tek c'a c'o na re Sakil iwuq'ui, can ticukuba' ic'u'x riq'ui, riche (rixin) chi yixoc ralc'ual ri Sakil ri'.‡ Quec'ari' ri xerubij ri Jesús chique ri winek. C'ac'ari' xeruya' ca, y majun c'a xetaman ta acuchi (achique) xbe wi.

Can tz'ibatal c'a ca chi ye q'uiy ri ma xqueniman ta riche (rixin) ri Cristo

37 Ri Jesús can xerubanala' wi q'uiy milagros chiquiwech ri winek. Pero ma riq'ui wi ri' riye' ma xquinimaj ta. 38 Y quec'ari' xbanatej, ruma c'o c'a chi nibanatej na ri rutz'iban ca ri profeta Isaías ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Riya' rutz'iban c'a ca:

Ajaf, ri ach'abel ri xkatzijoj chique ri winek, ¿la can c'o cami jun ri xniman?
¿C'o cami c'a jun ri xk'ax yan chuwech, ruma xutz'et ri awuchuk'a'?§

Queri' nubij ri rutz'iban ca ri Isaías.

39 Re winek re' can ma yecowin ta niquinimaj, ruma chupan ri rutz'iban ca ri Isaías nubij chuka':

40 Can banon c'a chique riye' chi ma yetzu'un ta y cowirnek ri cánima;

† **12:26** 1 Ts. 4.17. ‡ **12:27** Lc. 12.50; Jn. 13.21. § **12:28** Mt. 3.17. * **12:31** Lc. 10.18; Jn. 16.11. † **12:32** Jn. 8.28. ‡ **12:33** Jn. 18.32. § **12:34** 2 S. 7.13; Sal. 89.36; 110.4; Is. 9.7; Ez. 37.25; Dn. 2.44; Mi. 4.7. * **12:35** Is. 42.6; Jn. 1.9; 8.12; 9.5; Ef. 5.8. † **12:35** Jer. 13.16; Jn. 11.10. ‡ **12:36** 1 Ts. 5.5. § **12:38** Is. 53.1; Ro. 10.16.

riche (rixin) chi ma niquitz'et ta ri
nic'ut chiquiwech,
ma nika ta ka pa tak cánima,
y ma nitzolin ta pe quic'u'x
riche (rixin) chi riyin
nchojmirisaj ri quic'aslen,*
nicha' ri Ajaf.
Queri' ri tz'ibatal ca ruma ri Isaías.
41 Ri profeta Isaías, ri achi ri
xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer
ca, xubij quere' tek xutz'et yan c'a
ruk'ij ruc'ojlen ri Ajaf Jesús,† y chrij
c'a Riya' ch'onak wi ca.
42 Pero ma riq'ui wi ri', ye q'uiy
chique ri achi'a' ri pa moc (comon)
yek'ato tzij chiquicojol ri israelitas
ri xeniman riche (rixin) ri Jesús. Xa
yac'a chi ma xquik'alajsaj ta qui',
ruma niquixibij qui' chiquiwech
ri fariseos, chi man xa que'okotex
pe chupan ri jay ri kas nic'ut wi
ri ruch'abel ri Dios.‡ 43 Queri'
xquiben, ruma riye' más nika
chiquiwech ri quik'ij ri niya'ox
(nya') cuma ri winek, que chuwech
ri quik'ij ri niya'ox (nya') ruma ri
Dios.§

Ya ri ruch'abel ri Jesús ri xtik'ato tzij pa quiwi' ri winek

44 Y ri Jesús riq'ui c'a ruchuk'a'
xch'o y xubij: Ri niniman c'a
wuche (wixin) riyin, ma xu (xe)
ta c'a riyin ri yirunimaj, xa can
nunimaj c'a ri Dios* ri yin takayon
pe.† 45 Ri nitz'eto wuche (wixin),
can nutz'et c'a chuka' ri Dios‡
ri yin takayon pe. 46 Ruma yin
c'a riyin ri Sakil ri xipe chuwech
re ruwach'ulef riche (rixin) chi
achique c'a ri xtiniman wuche
(wixin), ma xtic'oje' ta ca chupan
jun k'ekumlaj c'aslen.§ 47 Y ri
winek ri nrac'axaj ri nuch'abel y xa
ma nuyec ta pa ránima y ma nuben
ta ri nrac'axaj; ma yin ta c'a riyin
ri xquik'ato tzij pa ruwi'. Ruma
riyin xipe chuwech re ruwach'ulef,
ma riche (rixin) ta chi nk'et tzij
pa quiwi' ri winek.* Riyin xipe
riche (rixin) chi yencol ri winek.
48 Ri netzelan c'a wuche (wixin)
y ma nuc'ul ta ri nuch'abel pa
ránima, pa ruq'uisbel k'ij can xtik'at
na c'a tzij pa ruwi'.† Ri xtik'ato
tzij pa ruwi' can ya ri ch'abel ri
xenk'alajsaj. 49 Ruma ri ch'abel ri
xenk'alajsaj chiwech, can ya c'a
ri Nata' ri biyon pe chuwe, y xa
ma yin ta riyin yibin. Can ya c'a
Riya' ri yin takayon pe y rubin c'a
pe chuwe achique chi ch'abel ri
nonbij y nonk'alajsaj chiwe. 50 Y
can wetaman c'a chi ri rubin pe ri
Nata' Dios chuwe, can nuya' wi c'a
c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe
sek. Rumari' re ch'abel re nonbij
c'a chiwe, can achi'el ri rubin pe
ri Nata' chuwe riyin, can queri'
rubixic xonbana' chiwe riyix.

13

Tek ri Jesús xuch'ej caken ri rudiscípulos

1 Y tek xa napon yan ri nimak'ij
pascua, ri Jesús retaman chic c'a
chi napon yan ri hora riche (rixin)
chi Riya' ntel el wawe' chuwech re
ruwach'ulef y nitzolin chila' chicaj
riq'ui ri Dios, ri Rutata'. Ri Jesús
sibilaj c'a ye rajowan pe quino-
jel ri can ye riche (rixin) chic
Riya' ri yec'o wawe' chuwech re
ruwach'ulef,* y can achi'el ye ra-
jowan pe, can quec'ari' xuq'uis pa
ruwi'.
2 Ri Jesús y ri rudiscípulos
quichapon c'a wa'in. Yac'a ri Judas
Iscariote, ri ruc'ajol ri jun achi ri
Simón rubi', nisamej chic c'a ri
itzel winek pa ránima,† y yac'ari' ri
nibin chare chi tujacha' ri Jesús. 3 Y
astape' ri Jesús can retaman wi chi

* **12:40** Is. 6.9, 10; Mt. 13.14, 15. † **12:41** Is. 6.1. ‡ **12:42** Jn. 9.22. § **12:43** Jn. 5.44.
* **12:44** 1 P. 1.21. † **12:44** Mr. 9.37. ‡ **12:45** Jn. 14.9. § **12:46** Jn. 8.12. * **12:47** Jn. 3.17.
† **12:48** Dt. 18.18, 19. * **13:1** Jn. 17.11. † **13:2** Lc. 22.3. ‡ **13:3** Jn. 3.35; 17.2.

ronojel jachon pa ruk'a'‡ ruma ri Dios ri Rutata', y chiri' riq'ui ri Dios petenak wi y chiri' chic nitzolin wi el; 4 pero ma riq'ui wi ri' Riya' ma xupokonaj ta xuya' ca ri ruwa'in y xyacatej pe. Riya' xrelesaj c'a ca ri tziek ri ruya'on chrij, xberuc'ama' pe jun toalla, y xuxim xerupan. 5 C'ac'ari' xuya' chuka' ya' chupan jun palangana y xuchop ruch'ajic ri caken chiquijujunal ri rudiscípulos y nusula' c'a ri caken riq'ui ri toalla ri ruximon xerupan.

6 Yac'a tek xapon riq'ui ri Simón Pedro riche (rixin) chi nuch'ej ri raken, ri Pedro xubij chare ri Jesús: Ajaf, ¿can nach'ej c'a chuka' waken riyin? xcha'.

7 Y ri Jesús xubij c'a chare ri Pedro: Re nch'ej re iwaken wacami, ma jane c'a nik'ax ta chiwech achique ruma tek nben. Pero can xtik'ax c'a chiwech ri más chkawech apo.

8 Yac'a ri Pedro xubij: Riyin ma juba' xtinya' ta k'ij chi can yit c'a riyit§ yach'ajo re waken, xcha'. Y ri Jesús xubij c'a chare: Wi man c'a naya' ta k'ij riche (rixin) chi nch'ej ri awaken, xa ma yit ta chic nudiscípulo c'a ri', xcha' ri Jesús.

9 Rumac'ari' ri Simón Pedro xubij chare ri Jesús: Ajaf, wi queri', man c'a xaxu (xaxe) ta wi re waken nach'ej, xa can tach'aja' c'a chuka' re nuk'a' y re nujolon (nuwi'), xcha' ri Pedro.

10 Pero ri Jesús xubij chare: Ri ruch'ajch'ojsan chic ri', xaxu (xaxe) wi c'a ri raken ri rajawaxic chi nuch'ej, ruma riya' can ch'ajch'oj chic. Riyix can yix ch'ajch'oj chic,* astape' ma chi'iwonojel ta, xcha' ri Jesús.

11 Riya' xubij c'a queri', ruma can retaman achique ri xtijacho el riche (rixin) pa quik'a' ri winek.† Y rumari' tek xubij: Ma chi'iwonojel ta yix ch'ajch'oj.

12 Y tek ri Jesús ruch'ajon chic c'a caken ri rudiscípulos, xberuc'ama' chic c'a pe ri tziek ri relesan ca chrij, xbetz'uye' chic pa mesa y xubij c'a: ¿Xk'ax chiwech achique ruma tek riyin xinch'ej ri iwaken? 13 Riyix nibij Katijonel y Kajaf‡ chuwe. Can utz wi ri nibij, ruma can yin wi. 14 Y ruma wi riyin ri Itijonel y ri Iwajaf xinch'ej ri iwaken,§ can queri' c'a chuka' tibana' riyix. Man c'a tipokonaj ta nich'ajla' iwaken chi'iwachibil iwi'. 15 Riyin xinc'ut yan c'a ca chiwech. Can achi'el c'a ri xinben riyin iwuq'ui riyix, queri' chuka' tibana' riyix* quiq'ui ri nic'aj chic. 16 Can kitzij c'a nbij chiwe: Ma ya ta ri mozo ri más nim ruk'ij† que chuwech ri rupatrón; ni ma ya ta ri jun ri nitak, ma ya ta chuka' ri' ri más nim ruk'ij que chuwech ri takayon riche (rixin). 17 Wi riyix can xiwetamaj c'a ca ronojel re' y can niben c'a re xiwetamaj,‡ can jabel c'a ruwa'ik'ij.

18 Can nbij c'a chi ma iwonojel ta xquixbano queri', ruma riyin can wetaman iwech chi'iwonojel ri xixincha'. Y chuka' ri tz'ibatal ca, c'o c'a chi nibanatej na. Achi'el ri nubij: Ri jun c'a ri can xwa' wuq'ui, xyacatej c'a chuwij.§ Queri' nubij chupan ri ruch'abel ri Dios. 19 Y wacami can nya' yan c'a apo rutzijol chiwe* ri xtibanatej, riche (rixin) chi queri' tek xtapon ri k'ij chi xtibanatej re', xtinimaj c'a chi can yin c'a riyin ri Cristo. 20 Can kitzij wi c'a nbij chiwe, ri xtic'ulu c'a riche (rixin) ri ntek el riyin, can yin c'a riyin ri yiruc'ul. Y ri xquic'ulu c'a riyin, xa can xtuc'ul c'a chuka' ri yin takayon pe.†

§ **13:8** Mt. 3.14. * **13:10** Jn. 15.3; Ef. 5.26, 27. † **13:11** Jn. 6.64. ‡ **13:13** 1 Co. 8.6; 12.3; Fil. 2.11. § **13:14** Lc. 22.27; 1 Ti. 5.10; 1 P. 5.5. * **13:15** Fil. 2.5, 7; 1 P. 2.21. † **13:16** Lc. 6.40. ‡ **13:17** Stg. 1.25. § **13:18** Sal. 41.9. * **13:19** Jn. 14.29. † **13:20** Lc. 10.16.

Tek ri Jesús xubij chique ri rudiscípulos chi jun chique riye' ri xtijacho el riche (rixin)

21 Y tek ri Jesús rubin chic c'a
ronojel re', ri ránima can achique
na c'a xuben xuna' Riya', ruma
ri bis. Riya' can xuk'alajsaj c'a
achique ruma tek sibilaj bis c'o pa
ránima‡ y xubij c'a: Kas kitzij c'a ri
nbij chiwe, chi jun chiwe riyix ri
xquijacho el pa quik'a' ri winek,§
xcha' chique.
22 Can yac'ari' tek ri ye rud-
iscípulos xquitzula' quiwech, y ma
niquil ta c'a achique niquich'ob;
ruma ma quetaman ta achoj chrij
xch'o wi ri Jesús. Can man c'a
quetaman ta achique ri xtijacho el
riche (rixin). 23 Yac'a ri jun chique
ri rudiscípulos, ri sibilaj najowex
ruma ri Jesús,* ye rak'el c'a junan
riq'ui ri Jesús. 24 Y chare c'a ri jun
discípulo ri', ri xuben wi apo retal
ri Simón Pedro. Riya' xubij c'a apo
chare chi tuc'utuj chare ri Jesús chi
achique c'a ri' ri xtijacho el riche
(rixin), ri xa c'ari' nubij ka chique.
25 Y ri discípulo ri rak'el c'a apo
chunakajal ri ruwaruc'u'x ri Jesús,
yac'ari' tek xuc'utuj c'a chare: Ajaf,
¿achique c'a ri' ri jun ri xtijacho el
awuche (awixin)? xcha' chare ri
Jesús.
26 Ri Jesús can yac'ari' tek xubij
chare ri discípulo ri': Ri achoj
chare xtinya' wi ri caxlan wey
muban, yac'ari' ri xtijacho el
wuche (wixin), xcha'. Y Riya'
xumuba' c'a ri caxlan wey y xuya'
chare ri Judas Iscariote ri ruc'ajol
ri jun achi Simón rubi'. 27 Y tek ri
Judas Iscariote ruq'uison chic c'a
ka ri juwech' caxlan wey ri', can
xoc wi c'a ri Satanás pa ránima.†
C'ac'ari' tek ri Jesús xubij chare: Ri
ach'obon chic chi naben, tabana'
c'a chanin, xcha' el chare.
28 Yec'a ri rudiscípulos ri yec'o
apo ri pa mesa riq'ui ma xk'ax
ta chiquiwech achique ruma tek
xubij el queri' chare ri Judas.
29 Yec'o xech'obo chi xtak el ruma ri
Jesús chulok'ic ronojel ri nic'atzin
chique chupan ri nimak'ij ri'. Y
yec'o chic nic'aj chique ri discípulos
xech'obo chi xtak el riche (rixin)
chi c'o nberuyala' ca chique ri
pobres, ruma ri discípulos can
quetaman wi chi ya ri Judas ri
yacol puek.‡ 30 Ri Judas xa can xu
(xe) wi c'a tek xuq'uis el ri juwech'
caxlan wey, xa can yac'ari' tek xel
el. Tek xel c'a el riya', xa can chak'a'
chic.

Tek ri Jesús xubij chi xtik'alajin yan ruk'ij ruc'ojlen y tek xuya' ri jun c'ac'ac' pixa'

31 Y tek ri Judas elenak chic
c'a el, yac'ari' tek ri Jesús xubij:
Yac'are' xoka yan ri k'ij chi riyin
ri C'ajolaxel ri xinalex chicojol
xtik'alajin chi can c'o wi nuk'ij
nuc'ojlen.§ Y can queri' c'a chuka'
ri Dios; can xtik'alajin ri ruk'ij
ruc'ojlen wuma riyin. 32 Y ruma
chi ri Dios can xtik'alajin ri ruk'ij
ruc'ojlen wuma riyin; rumari'
Riya' can xtuben c'a chi nik'alajin
ri nuk'ij nuc'ojlen* riyin. Y ri'
man c'a ajan (jampe') ta na, xa
can ya c'a re k'ij re'. 33 Juba' chic
c'a oc re yic'oje' el iwuq'ui riyix
ri can achi'el tak walc'ual nbanon
chiwe. C'ac'ari' xquinicanoj. Pero
re wacami can nbij c'a ca chiwe,
achi'el ri nbin chique nic'aj aj
Israel, chi ri xquibec'oje' wi riyin,
ma xquixcowin ta xquixapon†
chinucanoxic. 34 Y riyin can nya'
ca jun c'ac'ac' pixa' chiwe. Riyin
nbij c'a chiwe chi can tiwajo' iwi'.‡
Riyin can yixinwajo' wi. Can queri'
c'a chuka' tibana' riyix. Can tiwajo'

‡ **13:21** Jn. 12.27. § **13:21** Lc. 22.21; Hch. 1.16, 17. * **13:23** Jn. 19.26; 20.2; 21.7. † **13:27** Lc. 22.3; Jn. 6.70. ‡ **13:29** Jn. 12.6. § **13:31** Jn. 7.39. * **13:32** Jn. 17.5. † **13:33** Jn. 7.34; 8.21. ‡ **13:34** Lv. 19.18; Ef. 5.2; 1 Ts. 4.9; Stg. 2.8; 1 P. 1.22; 1 Jn. 3.11; 4.21; 2 Jn. 5.

c'a iwi' chi'iwachibil iwi'. Yac'are' ri nbij ca chiwe wacami. 35 Y wi can xtiwajo' c'a iwi' chi'iwachibil iwi', ri winek can xtiquetamaj c'a chi yix nudiscípulos, xcha' ri Jesús.

Riyit xa xtabij chi ma awetaman ta nuwech, xcha' ri Jesús chare ri Pedro

36 Yac'ari' tek ri Simón Pedro xubij chare ri Jesús: Ajaf, ¿acuchi (achique) c'a yabe wi? xcha'. Y ri Jesús xubij chare: Wacami ma jane yacowin ta yinatzekelbej ri acuchi (achique) xquibe wi riyin. Yac'a tek xtapon ri k'ij, can xquinatzekelbej wi el, xcha' chare ri Pedro.

37 Y ri Pedro xubij chare: Ajaf, ¿achique c'a ruma tek ma yicowin ta yatintzekelbej el wacami? Ruma wi nic'atzin, can nya' c'a ri nuc'aslen§ awuma riyit, xcha'.

38 Y ri Jesús xubij chare: ¿La naya' cami ri ac'aslen wuma riyin? Riyin can kitzij wi c'a nbij chawe, chi tek c'a ma jane tisiq'uin ta pe ri ec', riyit oxi' yan mul abin chic chi ma awetaman ta nuwech,* xcha' ri Jesús chare ri Pedro.

14

Ri Jesús nubij chi ruma Riya' tek yecowin ye'apon ri winek riq'ui ri Tata'ixel

1 Man c'a tisach ta ic'u'x, xcha' ri Jesús chique ri rudiscípulos. Riyix can iniman ri Dios y can queri' chuka' quininimaj riyin, xcha' chique. 2 Ri chila' chicaj ri acuchi (achique) c'o wi ri Nata', c'o c'a sibilaj q'uiy c'ojlibel ri xquec'oje' wi* ri ye'apon riq'ui. Wi xa man ta kitzij chi queri', riyin xinbij yan ta chiwe. Wacami yibe chubanic y chuchojmirisaxic ri ic'ojlibel chila' chicaj riq'ui ri Nata'. 3 Chubanic c'a ic'ojlibel tek yibe, y can yipe c'a chuka' chic jun bey,† y yixinc'uaj wuq'ui; riche (rixin) chi queri' ri acuchi (achique) yic'oje' wi riyin, chiri' chuka' xquixc'oje' wi riyix.‡ 4 Can iwetaman wi c'a ri acuchi (achique) yibe wi riyin, y chuka' iwetaman ri bey, xcha' ri Jesús chique ri rudiscípulos.

5 Yac'a ri discípulo ri Tomás rubi' xubij chare ri Jesús: Ajaf, riyoj ma ketaman ta acuchi (achique) yabe wi. ¿Achique ta c'a rubanic nikaben riche (rixin) chi niketamaj ri bey? xcha'.

6 Y ri Jesús xubij: Yin c'a riyin ri bey, yin c'a riyin ri kitzij,§ y chuka' yin c'a riyin ri c'aslen.* Majun c'a achique ta nicowin napon riq'ui ri Nata'† wi ma yirunimaj ta riyin. 7 Y wi can iwetaman c'a nuwech riyin, can iwetaman c'a chuka' ruwech ri Nata'.‡ Re wacami can itz'eton chic, y chuka' iwetaman chic ruwech, xcha' ri Jesús.

8 Y can yac'a chuka' ri' tek jun chic chique ri discípulos, ri Felipe rubi' xubij c'a chare ri Jesús: Ajaf, tac'utu' c'a ri Tata'ixel chkawech, y riq'ui ri' xticuke' kac'u'x, xcha'.

9 Yac'ari' tek ri Jesús xubij chare: Felipe, ¿la ma awetaman ta c'a nuwech? Riyin can c'o chic juna' yinc'o pe iwuq'ui. Ri can yin rutz'eton riyin, can rutz'eton c'a chuka' ri Nata'.§ ¿Achique c'a ruma tek riyit nabij chi nc'ut ri Nata' chiwech? 10 ¿La man c'a nanimaj ta riyit chi ri Nata' c'o wuq'ui riyin, y riyin yinc'o riq'ui Riya'?* Ri ch'abel c'a ri xink'alajsaj chiwech, can riq'ui c'a ri Nata' petenak wi, ruma Riya' c'o wuq'ui riyin. Can ya c'a Riya' ri nibano re samaj re'. 11 Can quininimaj c'a chi riyin yinc'o riq'ui ri Nata' y Riya' c'o wuq'ui riyin. Y wi ma yininimaj ta

§ **13:37** Mr. 14.31; Lc. 22.33. * **13:38** Lc. 22.34; Jn. 18.27. * **14:2** 2 Co. 5.1; Ap. 3.12. † **14:3** Hch. 1.11. ‡ **14:3** 1 Ts. 4.17. § **14:6** Jn. 1.17; 8.32. * **14:6** Jn. 1.4; 6.35. † **14:6** Ro. 5.1, 2. ‡ **14:7** Jn. 8.19. § **14:9** Col. 1.15; He. 1.3. * **14:10** Jn. 10.38; 17.21. † **14:11** Jn. 5.36.

ruma re nbij chiwe, quininimaj c'a
ruma ri samaj ri yenben chiwech.†
12 Can kitzij wi c'a ri nbij chiwe:
Ri can yirunimaj c'a riyin, can
xtiyatej wi c'a chare chi can
xquerubanala' c'a chuka' ri samaj
ri xenben riyin; y más c'a nima'k
tak samaj ri xquerubanala', que
chuwech ri xinben riyin, ruma
riyin xa yibe riq'ui ri Nata' chila'
chicaj, 13 y ronojel c'a ri xtic'utuj
chare ri Tata'ixel pa nubi' riyin,
can xtinya' wi c'a chiwe. Riche
(rixin) chi queri' nik'alajin ri ruk'ij
ruc'ojlen ri Nata' wuma riyin. 14 Wi
c'o c'a ri xtic'utuj pa nubi' riyin, can
xtinya' wi‡ pe chiwe.

Tek ri Jesús xubij chi ri Dios xtutek pe ri Lok'olaj Espíritu

15 Wi yiniwajo', can tibana' c'a ri
nubij ri nupixa' ri xenbij chiwe.§
16 Y riyin xtinc'utuj c'a chare ri
Nata', y Riya' can xtutek c'a pe jun
chic ri nito'o iwuche (iwixin); Jun
ri can xtic'oje' wi iwuq'ui riche
(rixin) xtibe k'ij xtibe sek. 17 Y ri'
can ya c'a ri Lok'olaj Espíritu, ri
xtic'utu ri kitzij* chiwech. Y ri
winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef
quicukuban wi quic'u'x, ma
yecowin ta niquic'ul, ruma ri
Lok'olaj Espíritu xa ma niquitz'et
ta y ni xa ta quetaman ruwech.
Yac'a riyix ri can iniman chic, ma
que ta ri'. Riyix can iwetaman
chic ruwech, ruma can c'o chic
chicojol. Y Riya' can xtic'oje' c'a pa
tak iwánima.
18 Riyin astape' xquibe, ma
xquixinmalij ta ca; ma xquixc'oje'
ta ca achi'el jun meba', ruma xa
can yipe chic iwuq'ui. 19 Yac'a ri
winek ri xa riq'ui ri ruwach'ulef
quicukuban wi quic'u'x, xa juba'
chic c'a re xquinquitz'et el. Yac'a
riyix can xquinitz'et chic na jun
bey. Y ruma chi riyin can c'o
nuc'aslen† riche (rixin) xtibe k'ij
xtibe sek, rumari' riyix can xtic'oje'
c'a chuka' ic'aslen riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek. 20 Y chupan
c'a ri k'ij ri' tek xtik'alajin jabel
chiwech chi riyin can yinc'o wi
c'a riq'ui ri Nata',‡ y riyix yixc'o
wuq'ui riyin y riyin iwuq'ui riyix.
21 Ri can c'o ri nuch'abel pa ránima
y can yeruben wi ronojel ri pixa'
ri yenbij, can yirajo' wi§ c'a ri'. Y
ri can yirajo' riyin, can xtajowex
c'a ruma ri Nata', y riyin chuka'
can xtinwajo' y xtink'alajsaj wi'
chuwech, xcha' ri Jesús.

22 Yac'ari' tek ri Judas* ri jun
discípulo, pero ma ya ta ri Ju-
das Iscariote, xuc'utuj c'a chare
ri Jesús: Ajaf, ¿achique c'a ruma
tek xaxu (xaxe wi) chkawech riyoj
xtak'alajsaj wi awi'? ¿Y achique
c'a ruma tek ma nak'alajsaj ta
awi' chiquiwech ri winek ri xa
riq'ui ri ruwach'ulef quicukuban
wi quic'u'x? xcha'.

23 Y ri Jesús xubij chare: Ri can
yirajo' c'a riyin, can nuben c'a ri
nubij ri nuch'abel. Ri jun winek
c'a ri xtibano queri', can xtajowex
c'a ruma ri Nata'. Y ri Nata' y
riyin can xkojpe riq'ui y xtikaben
c'a kachoch pa ránima. 24 Yac'a ri
ma yirajo' ta riyin, ma nuben ta ri
nubij ri nuch'abel. Y ri ch'abel ri
iwac'axan wuq'ui riyin, ma wuche
(wixin) ta riyin. Can ya c'a ri Nata'
ri yin takayon pe ri biyon pe re
ch'abel re' chuwe.†

25 Y ronojel c'a re ch'abel re',
can ye nk'alajsan wi pe chiwech re
yinc'o pe iwuq'ui. 26 Y tek riyin
ma yinc'o ta chic iwuq'ui, ri Nata'
xtutek pe ri Lok'olaj Espíritu‡ riche
(rixin) chi yixruto'. Y ya Riya' ri
xtic'oje' iwuq'ui pa nuq'uexel riyin.
Y can ya c'a chuka' Riya' xquixtijon,

‡ **14:14** 1 Jn. 3.22. § **14:15** 1 Jn. 5.3. * **14:17** 1 Jn. 2.27. † **14:19** 1 Co. 15.20. ‡ **14:20** Jn. 10.38; 17.21. § **14:21** 1 Jn. 2.5; 5.3. * **14:22** Lc. 6.16. † **14:24** Jn. 7.16. ‡ **14:26** Lc. 24.49; 1 Jn. 2.27.

y xquerunataj ronojel ri ch'abel ri nbin ca chiwe.
27 Ri uxlanibel c'u'x ri c'o wuq'ui riyin, can yac'ari' ri nya' ca chiwe. Ri uxlanibel c'u'x c'a ri nya' ca riyin pa tak iwánima riyix§ ri iniman chic, man achi'el ta c'a ri uxlanibel c'u'x ri niquitzuj (niquisuj) ri winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x. Can man c'a tisach ta ic'u'x, y ma tixibij ta iwi'. 28 Xa can iwac'axan chic c'a ri nbin: Riyin can xquibe wi, pero yipe chic c'a iwuq'ui. Y wi riyix can yiniwajo', niquicot ta c'a ri iwánima, ruma riyin can riq'ui c'a ri Nata' yitzolin wi.* Ruma Riya' can más wi nim ruk'ij que chinuwech riyin. 29 Re' nya' yan ca rutzijol chiwe, riche (rixin) chi queri' tek xtapon ruk'ijul chi xtibanatej re', xa can xtinimaj wi ri nbin ca chiwe.
30 Y re wacami xa ma q'uiy ta chic ch'abel re xtinbij ca chiwe, ruma ri itzel winek ri chapayon re ruwach'ulef† xa nuk'alajsaj yan pe ri'. Pero astape' can ya riya' ri chapayon re ruwach'ulef, pero riya' majun ruk'atbel tzij pa nuwi' riyin.‡ 31 Ri nben, can ya c'a ri Nata' ri xitako pe chubanic, riche (rixin) chi ri winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x, tiquetamaj chi riyin nwajo' ri Nata'. Kojyacatej c'a el y koj-el el wawe', xcha'.

15

Tek ri Jesús xubij chi Riya' achi'el ri juwi' uva

1 Y yac'ari' tek ri Jesús xubij: Yin c'a riyin ri kitzij chi yin achi'el juwi' uva, y ri Nata' yari' ri achi'el aj samajel chrij ri uva. 2 Ruma tek juwi' uva yec'o ruk'a' ri xa ma yewachin ta, ye'elesex el. Yac'a ri ruk'a' ri can yewachin, yejosk'ix jabel, riche (rixin) chi yewachin jabel. Can que c'a chuka' ri' riyin. Ri Nata' yerutz'et quinojel ri yec'o wuq'ui y yerelesaj el ri ma niwachin ta ri quic'aslen. Yac'a ri niwachin ri quic'aslen, xqueruch'ajch'ojsaj, riche (rixin) chi sibilaj xtiwachin ri quic'aslen. 3 Riyix ri can nk'alajsan wi pe ri ch'abel chiwech, can yix ch'ajch'oj chic c'a ruma ri ch'abel ri'.* 4 Can quixc'oje' c'a wuq'ui jurayil, riche (rixin) chi queri' riyin can yic'oje' c'a chuka' iwuq'ui riyix. Ruma ri ruk'a' ri uva ma niwachin ta, wi xa man c'o ta riq'ui ri ruchi'el. Can nic'atzin chi jun ruk'a' uva c'o riq'ui ri ruchi'el, riche (rixin) chi queri' niwachin. Can queri' chuka' riyix, rajawaxic chi can quixc'oje' wuq'ui.
5 Yin c'a riyin ri achi'el juwi' uva, y riyix ri ruk'a'. Ri can jurayil nic'oje' wuq'ui, y riyin riq'ui riya', ri ruc'aslen can xtiwachin wi. Ruma ri xa ma xtic'oje' ta wuq'ui, majun c'a ri xticowin ta xtuben.† 6 Ri xa ma nic'oje' ta c'a wuq'ui jurayil, xtuc'ulwachij c'a achi'el nuc'ulwachij ri ruk'a' uva ri xa ma niwachin ta. Ye'elesex el ruma ma yewachin ta, y tek ye chaki'j chic, yebemol pe, y yec'ak pa k'ak', y chiri' yec'at wi.
7 Yac'a riyix can quixc'oje' wuq'ui jurayil, y tic'oje' ri nuch'abel pan iwánima. Wi queri' xtiben, tic'utuj c'a chare ri Dios achique ri nrajo' ri iwánima, y can xtuya' wi c'a pe chiwe ri nic'utuj.‡ 8 Wi can niwachin jabel ri ic'aslen, can nik'alajin wi chi yix tzekelbey wuche (wixin), y ri winek ri xquixtz'eto, can xtiquiya' c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Nata'.§ 9 Can achi'el c'a yirajo' ri Nata', can queri' chuka' yixinwajo' riyin. Can quixc'oje' c'a jurayil chupan re ajowanic re'.
10 Y wi riyix can niben ri nubij ri

§ **14:27** Fil. 4.7. * **14:28** Jn. 14.12. † **14:30** Jn. 12.31. ‡ **14:30** He. 4.15. * **15:3** Ef. 5.26. † **15:5** Fil. 4.13. ‡ **15:7** Jn. 15.16. § **15:8** Mt. 5.16; Fil. 1.11.

nupixa', can xquixc'oje' c'a jurayil chupan ri ajowabel wuche (wixin) riyin. Achi'el ri nbanon riyin; can nben ri yerubij ri Nata', y rumari' can jurayil yinc'o chupan ri ajowabel riche (rixin) Riya'.

11 Y ronojel c'a ri nbin chic chiwe, can riche (rixin) c'a chi tiquicot ri iwánima, can achi'el ri quicoten ri c'o wuq'ui riyin. Y can tz'aket ta c'a chuka' ri quicoten xtic'oje' pa tak iwánima.*

12 Y riyin nya' c'a ca re pixa' re' chiwe, chi can tiwajo' c'a iwi';† can achi'el ri yixinwajo' riyin. 13 Majun chic jun ri can más ta nim ri ajowabel c'o riq'ui, que chuwech jun ri can nuya' ruc'aslen‡ pa quiq'uexel ri ramigos. 14 Y riyix can yix nu'amigos, wi niben ronojel ri nbij chiwe ri c'o chi niben. 15 Ruma riyin can amigos chic nbanon chiwe, ruma can ronojel ri ruk'alajsan pe ri Nata' chuwe riyin, can xink'alajsaj c'a chuka' chiwe riyix. Y ma yix achi'el ta chic mozos nbanon chiwe. Ruma jun mozo ma retaman ta achique nuch'ob ri rupatrón. 16 Ri xcha'o iwuche (iwixin) riyix, yin c'a riyin, y xa ma yix ta c'a riyix ri xixcha'o wuche (wixin) riyin.§ Y riyin xixincha' riche (rixin) chi yixintek chubanic ri nusamaj* y riche (rixin) chuka' chi ri ic'aslen niwachin, y jurayil ta c'a xtiwachin ri ic'aslen, riche (rixin) chi queri' xabachique c'a ri xtic'utuj chare ri Nata' pa nubi' riyin, can xtuya' pe chiwe. 17 Can nchilabej c'a chiwe chi tiwajo' c'a iwi' chi'iwonojel.

Ri Jesús y ri ye tzekelbey riche (rixin) ye'etzelex cuma ri winek

18 Y wi yixetzelex† cuma ri winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x, tinatej chiwe chi ma xu (xe) ta wi chiwe riyix queri' niquiben, xa can queri' chuka' quibanon pe chuwe riyin. 19 Wi riyix xa ta yix junan quiq'ui ri winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x, can ta yixcajo' jabel.‡ Pero riyin can xixincha' yan pe chiquicojol y ma yix junan ta chic quiq'ui, y rumari' yixquetzelaj.§ 20 Can tinatej c'a chiwe ri xinbij chiwe, chi ri mozo ma ya ta ri' ri más ta nim ruk'ij que chuwech ri patrón. Y wi riyin ri Iwajaf yinetzelex cuma ri winek* y c'o pokon niquiben chuwe, riyix chuka' xa can queri' xtiban chiwe. Pero ri winek ri niquiben ri nubij ri nuch'abel riyin, xa can niquiben chuka' ri nibij riyix chique. 21 Ronojel c'a ri pokonal ri' xtic'ulwachij pa quik'a', ruma ma quetaman ta ruwech ri Dios† ri yin takayon pe, y rumari' yixquetzelaj, ruma icukuban ic'u'x wuq'ui riyin.

22 Y wi man ta xipe riyin chuwech re ruwach'ulef chuk'alajsaxic ri nuch'abel, riye' can ta yecowin niquibij chi majun quimac.‡ Yac'a re wacami, ruma riyin xipe chuwech re ruwach'ulef y xinquetzelaj, rumari' riye' can ma xquecowin ta xtiquibij chi majun quimac.§ 23 Ri can ye'etzelan wuche (wixin) riyin, can ma xu (xe) ta c'a riyin ri yinquetzelaj, xa can nik'alajin c'a chi queri' chuka' niquiben chare ri Nata'. 24 Y man ta jun quimac, wi ta riyin man ta nbanon* nima'k tak milagros chiquiwech, milagros ri majun chic jun banayon ta. Yac'a re wacami riye' can xquitz'et yan ri milagros ri' y ma riq'ui wi ri' xa yinquetzelaj riyin y niquetzelaj chuka' ri Nata'. 25 Ronojel c'a

* **15:11** Jn. 16.24; 1 Jn. 1.4. † **15:12** 1 Ts. 4.9; 1 P. 4.8; 1 Jn. 3.11. ‡ **15:13** Ro. 5.7; Ef. 5.2. § **15:16** 1 Jn. 4.10. * **15:16** Mr. 16.15. † **15:18** Mr. 13.13; Lc. 6.22; 1 Jn. 3.13. ‡ **15:19** 1 Jn. 4.5. § **15:19** Jn. 17.14. * **15:20** Is. 53.3. † **15:21** Jn. 16.3. ‡ **15:22** Jn. 9.41. § **15:22** Ro. 1.20. * **15:24** Jn. 3.2; 7.31; 9.32.

re', can ntajin chic rubanic, can achi'el nubij ri tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri Dios: Yinquetzelaj y xa ma k'alaj ta achique ruma,† ruma majun numac. Quec'ari' ri tz'ibatajnek ca.

26 Yac'a tek riyin yin tzolijnek chic chila' chicaj riq'ui ri Nata', xtintek c'a pe ri Lok'olaj Espíritu‡ ri xtito'o iwuche (iwixin), y xquixrutijoj c'a riq'ui ri kitzij. Y ri Lok'olaj Espíritu ri' riq'ui c'a ri Nata' nipe wi, y tek xtipe, can xquiruk'alajsaj chuka' riyin. 27 Y riyix can xquinik'alajsaj§ c'a chuka' chiquiwech ri winek; ruma chi can pa rutiquiribel pe ri yixc'o pe wuq'ui.*

16

1 Y ronojel c'a re', can xinbij c'a chiwe, riche (rixin) chi riyix niwetamaj yan ca y man ta jun nibano chiwe chi yixtzak. 2 Xquixokotex c'a pe pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Y can xtapon wi c'a chuka' ri k'ij tek ri winek xquixquicamisaj y pa quic'u'x riye' chi can rusamaj ri Dios yetajin chubanic.* 3 Quec'ari' ri xquequibanala' ri winek chiwe, ruma ma quetaman ta ruwech ri Nata' y ma quetaman ta chuka' nuwech riyin.† 4 Can ronojel c'a re' nbij yan ca chiwe, riche (rixin) chi tek xtapon ri k'ij ri', xa can yac'ari' tek xtinatej chiwe chi can ronojel ri' xa can nbin chic ca chiwe.

Ri rusamaj ri Lok'olaj Espíritu quiq'ui ri winek

Ronojel re' can ma xinya' ta c'a rubixic chiwe ri pa rutiquiribel pe, ruma can c'a yinc'o na iwuq'ui. 5 Y re wacami, can yac'are' yitzolin‡ riq'ui ri yin takayon pe. ¿Achique c'a ruma tek majun chic chiwe riyix nudiscípulos ri nic'utun ta pe chuwe: Acuchi (achique) c'a yabe wi? 6 Pero pa ruq'uexel chi que ta ri' nic'utuj pe chuwe, ri iwánima xa xnoj riq'ui bis, ruma ri xinbij ka chiwe. 7 Pero riyin can ya c'a ri kitzij ri nbij chiwe: Jabel nuben chiwe, wi yibe yan; ruma wi ma yibe ta, ma xtipe ta ri Lok'olaj Espíritu§ ri noto'o iwuche (iwixin). Yac'a wi yibe yan, can yac'ari' ntek pe. 8 Y tek xtipe c'a ri Lok'olaj Espíritu, can xtuk'alajsaj c'a chiquiwech ri winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x chi can ye aj maqui' wi,* chi can c'o jun chojmilaj bey riche (rixin) c'aslen, y chi ri Dios can xtuk'et wi tzij pa quiwi' ri winek. 9 Riya' xtuk'alajsaj c'a chiquiwech ri winek chi ye aj maqui', ruma ma yinquinimaj ta riyin. 10 Can xtuk'alajsaj c'a chuka' chiquiwech ri winek ri chojmilaj bey riche (rixin) ri c'aslen, ruma riyin riq'ui ri Tata'ixel yibe wi. Y yac'ari' tek riyix ma xquinitz'et ta chic. 11 Y chuka' Riya' can xtuk'alajsaj chi ri Dios can xtuk'et wi tzij pa quiwi' ri winek, ruma wacami ya k'aton chic tzij pa ruwi' ri itzel winek† ri chapayon riche (rixin) re ruwach'ulef.

12 Can q'uiy c'a ri ma nbij ta chic ca chiwe, ruma ma nik'ax ta chiwech y ma yixcowin ta chuc'uaxic. 13 Yac'a tek xtipe ri Lok'olaj Espíritu,‡ can xquixrutijoj y xquixruc'uaj chupan ri kitzij. Riya' ma pa ruyonil ta c'a xtich'o; ruma ri ch'abel c'a ri xtuyala' chiwe, can ya c'a ri' ri bin pe chare chila' chicaj. Y rumari' tek Riya' xqueruk'alajsaj yan c'a chiwe ri xquebanatej ri chiwech apo.§ 14 Y

† **15:25** Sal. 35.19; 69.4; 109.3. ‡ **15:26** Hch. 2.33. § **15:27** Hch. 1.8. * **15:27** Lc. 1.2. * **16:2** Hch. 9.1, 2; 26.9, 10; Ga. 1.13. † **16:3** 1 Ti. 1.13. ‡ **16:5** Jn. 7.33; 14.2. § **16:7** Hch. 2.33. * **16:8** 1 Co. 14.24, 25. † **16:11** Lc. 10.18. ‡ **16:13** Jl. 2.28; Jn. 14.26; Hch. 2.16-18; 1 Jn. 2.20, 27. § **16:13** Hch. 11.28; 20.23; 21.11; 1 Ti. 4.1.

ri Lok'olaj Espíritu can xtuya' c'a nuk'ij nuc'ojlen riyin; ruma xtuc'ul ri can wuche (wixin) wi riyin y xtuk'alajsaj chiwech. 15 Ruma ronojel c'a ri c'o riq'ui ri Nata' Dios, can wuche (wixin) chuka' riyin,* rumari' tek xinbij yan chiwe chi ri Lok'olaj Espíritu can xtuc'ul ri can wuche (wixin) wi riyin y xtuk'alajsaj chiwech.

Ri discípulos xquebison pero xquequicot chic

16 Xa juba' chic c'a ri yic'oje' chicojol y ma xquinitz'et ta chic pake' juba'. Pero juba' chic apo xquinitz'et chic jun bey. Queri' nbij chiwe ruma riyin yibe riq'ui ri Tata'ixel, xcha' ri Jesús.

17 Y nic'aj chique ri discípulos tek xquic'axaj ri xubij ri Jesús, xquic'utula' c'a chiquiwech. Riye' xquibij c'a: ¿Achique c'a ri xrajo' xubij chake riq'ui ri ch'abel ri xerubij, ruma xubij: Xa juba' chic c'a ri yic'oje' chicojol y ma xquinitz'et ta chic pake' juba'. Pero juba' chic apo, xquinitz'et chic jun bey, ruma riyin xa yibe riq'ui ri Tata'ixel? xcha', xecha' c'a ri discípulos chiquiwech. 18 Ri discípulos ri' c'a niquibila' na c'a chiquiwech: ¿Achique c'a ri nrajo' nubij riq'ui re tzij re', tek nubij: Xa juba' chic c'a? Xa ma yek'ax ta chkawech ri nubij, yecha'.

19 Y ri Jesús can chanin c'a xunabej chi ri rudiscípulos c'o ri nicajo' niquic'utuj chare, rumari' Riya' xubij: Riyix niwajo' niwetamaj achique ri xinbij, chi xa juba' chic c'a yic'oje' chicojol y ma xquinitz'et ta chic pake' juba', pero juba' chic apo xquinitz'et chic jun bey. 20 Can kitzij c'a nbij chiwe: Riyix can xquixok' y xquixbison ruma ri xtinc'ulwachij riyin. Yac'a ri winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x, riye' xa xquequicot. Yac'a riyix astape' can c'o chic bis ri pa tak iwánima, ri bis c'a ri' xa xtijalatej, xa can xtoc quicoten.† 21 Ri bis c'a ri' junan riq'ui ri k'axon ri nuk'axaj jun ixok tek napon ri ruk'ijul riche (rixin) chi nralaj jun ac'al.‡ Pero tek ri ac'al alaxnek chic, ri te'ej ri' man c'a noka ta chic chuc'u'x achique chi k'axomal ri xuk'axaj, ruma sibilaj niquicot ri ránima chi xalex chic jun ac'al chuwech re ruwach'ulef. 22 Can quec'ari' riyix, wacami c'o chic bis pa tak iwánima, pero riyin yipe chic jun bey chi'itz'etic. Y yac'ari' tek xtitzolin chic pe ri quicoten pa tak iwánima,§ y ri quicoten ri' can majun c'a xtelesan ta iwuq'ui.*

23 Y chupan ri k'ij ri', majun chic ri xtiwac'axaj ta pe chuwe. Pero can kitzij nbij chiwe, chi ronojel c'a ri xtic'utuj chare ri Nata' pa nubi' riyin, can xtuya' wi c'a pe chiwe.† 24 C'a re wacami can majun c'a ri ic'utun ta chare ri Nata' pa nubi' riyin. Can tic'utuj c'a y xtic'ul, riche (rixin) chi queri' can nitz'aket ta c'a ri quicoten pa tak iwánima.‡

Ri Jesús xch'acon yan chrij ri itzel winek ri chapayon re ruwach'ulef

25 Ronojel c'a ri nbin chic ka chiwe, can riq'ui c'ambel tak tzij nbin wi, pero xtoka c'a ri k'ij tek ma riq'ui ta chic c'ambel tak tzij xquich'o wi iwuq'ui. Xa can k'alaj k'alaj chic c'a ri rubixic xtinben chiwe chrij ri Tata'ixel. 26 Y chupan c'a ri k'ij ri', can pa nubi' c'a riyin xtic'utuj wi chare ri Nata', y Riya' can xtuya' c'a pe chiwe ri nic'utuj chare. Y ma rajawaxic ta chic chi c'a yin na riyin ri yic'utun pan iq'uexel riyix. Ma que ta ri'. 27 Ri Nata' can nuya' wi

* **16:15** Mt. 11.27; Lc. 10.22; Jn. 3.35; 17.10. † **16:20** Mt. 5.4. ‡ **16:21** Is. 26.17. § **16:22** Lc. 24.41; Jn. 20.20. * **16:22** Hch. 2.46; 13.52; 1 P. 1.8. † **16:23** Jn. 15.16. ‡ **16:24** Jn. 15.11.

chiwe ri nic'utuj, ruma yixrajo'. Y Riya' yixrajo', ruma riyix yiniwajo' riyin§ y ninimaj chi riyin riq'ui Riya' yin petenak wi.* 28 Can riq'ui wi c'a ri Tata'ixel yin petenak wi, riche (rixin) chi xinoka chuwech re ruwach'ulef. Y re wacami, can riq'ui c'a chuka' Riya' yitzolin wi,† y nya' ca re ruwach'ulef, xcha' ri Jesús.

29 Y ri rudiscípulos xquibij c'a chare: Can kitzij wi chi re wacami ma riq'ui ta chic c'ambel tak tzij yach'o wi chkawech, xa can k'alaj ri ye'abij. 30 Wacami c'a nik'ax chkawech chi riyit can ronojel wi c'a awetaman. Ma rajawaxic ta chi c'a nikac'utuj na chawe, riyit xa awetaman ri nikach'ob. Y rumari' riyoj can nikanimaj wi chi riq'ui ri Dios yit petenak wi,‡ xecha'.

31 Y ri Jesús xubij c'a chique: ¿La ninimaj cami? 32 Can kitzij nbij chiwe chi ri jun k'ij ri' can nipe wi, y can hora chic, chi can xtibanatej c'a chi riyix xa xtitaluj el iwi' y xa xquiniya' ca nuyon§ riyin. Pero ma nuyon ta chuka' yic'oje' ca, ruma ri Tata'ixel can c'o wi wuq'ui.* 33 Y ronojel c'a re', can nk'alajsaj yan ca chiwe, riche (rixin) chi can c'o ta c'a ri uxlanibel c'u'x pa tak iwánima. Y ri uxlanibel c'u'x ri' xtic'oje' ri pa tak iwánima, wi icukuban ic'u'x wuq'ui. Y nbij c'a chuka' ca chiwe, chi chuwech re ruwach'ulef can c'o tijoj pokonal ri xtik'axaj.† Pero can ticukuba' ic'u'x, ruma riyin xich'acon yan chrij ri itzel winek ri chapayon riche (rixin) re ruwach'ulef.

17

Tek ri Jesús xuben orar pa quiwi' ri rudiscípulos

1 Y tek ri Jesús rubin chic c'a ronojel re' chique, Riya' xtzu'un c'a chicaj, y xubij c'a: Nata', ri nuhora can yac'are' xoka. Wacami can tabana' c'a chuwe riyin ri Ac'ajol chi nik'alajin ri nuk'ij nuc'ojlen;* riche (rixin) chi queri', riyin ri Ac'ajol can queri' chuka' xtinben awuq'ui riyit, chi can xtink'alajsaj ak'ij ac'ojlen. 2 Ruma can aya'on wi pe uchuk'a' pa nuk'a' riche (rixin) chi yic'oje' pa quiwi' quinojel ri winek, y chi nya' ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek chique quinojel winek ri can ye aya'on chic chuwe. 3 Yac'are' ri kitzij c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek: Chi tiquetamaj awech riyit kitzij Dios y chuka' tiquetamaj nuwech riyin. Ruma yit c'a riyit ri kitzij Dios y majun chic jun Dios c'o, y riyin ri Jesucristo ri xinatek pe chuwech re ruwach'ulef.

4 Riyin xinya' yan ak'ij ac'ojlen wawe' chuwech re ruwach'ulef. Y xinq'uis yan c'a chuka' rubanic ronojel ri samaj ri achilaben pe chuwe riche (rixin) chi nben.† 5 Wacami c'a, Nata', taya' chic c'a ri nuk'ij nuc'ojlen chi'anakajal riyit,‡ can achi'el c'a ri nuk'ij nuc'ojlen ri c'o tek yinc'o awuq'ui, tek c'a ma jane c'o ta re ruwach'ulef.

6 Can xink'alajsaj c'a ri abi' chique§ ri achi'a' ri xe'aya' chuwe ri ye acha'on chic pe chiquicojol ri winek chuwech re ruwach'ulef, ri can ye awuche (awixin) c'a riyit y wacami riye' can niquiben c'a ri nubij ri ach'abel. 7 Y wacami c'a re achi'a' re' can quetaman chic chi ronojel ri aya'on pe chuwe riyin, can yit c'a riyit yit yayon pe chuwe. 8 Ruma can ya ri ch'abel ri aya'on pe chuwe riyin riche (rixin) chi nk'alajsaj, can ya c'a ri' ri xink'alajsaj chiquiwech re achi'a' re'. Y riye' can xquic'ul c'a ri ach'abel pa tak cánima, y

§ **16:27** Jn. 14.21. * **16:27** Jn. 17.8. † **16:28** Jn. 13.3. ‡ **16:30** Jn. 17.8. § **16:32** Mt. 26.31; Mr. 14.27. * **16:32** Jn. 8.29. † **16:33** Hch. 14.22; Ro. 8.36, 37. * **17:1** Jn. 12.23; 13.31. † **17:4** Jn. 19.30. ‡ **17:5** Jn. 1.1. § **17:6** Sal. 22.22.

can xquetamaj wi c'a chi kitzij chi awuq'ui riyit Nata' Dios yin petenak wi. Can xquinimaj c'a chi yit c'a riyit yit takayon pe wuche (wixin).

9 Riyin can nc'utuj c'a jun utzil chawe riyit pa quiwi' riye' re wacami, y ma pa quiwi' ta ri winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x. Can pa quiwi' c'a re achi'a' re xe'aya' chuwe nc'utuj wi chi taya' ri awutzil pa quiwi', ruma can ye awuche (awixin) chuka' riyit. 10 Y quinojel c'a ri can ye wuche (wixin) riyin, can ye awuche (awixin) c'a chuka' riyit, y ri awuche (awixin) riyit, can ye wuche (wixin) chuka' riyin. Y can xk'alajin yan c'a ri nuk'ij nuc'ojlen riyin cuma riye'.

11 Lok'olaj Nata' Dios, can pan ak'a' c'a yenjech wi ca re achi'a' re xe'aya' chuwe. Que'achajij c'a riche (rixin) chi queri' junan ta c'a quiwech y xa jun ta c'a xtiquiben. Can xtiquiben ta c'a achi'el ka-banon riyoj. Ruma riyit y riyin xa yoj jun.* Can que'achajij† c'a, ruma riye' can c'a yec'oje' na ca chuwech re ruwach'ulef, y riyin ma que ta ri'. Riyin xa yitzolin chic awuq'ui. 12 Y riyin, can ye nuchajin wi pe re achi'a' re xe'aya' chuwe. Re k'ij re yinc'o pe quiq'ui chuwech re ruwach'ulef, can xenchajij riq'ui ri awuchuk'a' riyit. Y can majun chic c'a ri xsach ta ca chique, xa can xu (xe) wi ri jun ri c'o chi nutz'ila' ri', can achi'el ri tz'ibatajnek ca.

13 Riyin xa can yitzolin yan c'a awuq'ui, Nata' Dios, pero riq'ui c'a re c'a yic'oje' na juba' chic chuwech re ruwach'ulef, nc'utuj c'a jun utzil chawe riyit pa quiwi' riye', ruma nwajo' chi can ta tz'aket ri quicoten nic'oje' ca pa tak cánima, achi'el ri quicoten ri c'o wuq'ui riyin.‡ 14 Re achi'a' re xe'aya' chuwe, can nya'on wi c'a ri ach'abel chique. Rumari' tek xe'etzelex§ cuma ri winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x, ruma re achi'a' re xe'aya' chuwe ma ye riche (rixin) ta chic re ruwach'ulef. Can ye achi'el chic c'a riyin chi ma yin riche (rixin) ta re ruwach'ulef. 15 Man c'a nc'utuj ta chawe Nata' Dios chi que'awelesaj yan el chuwech re ruwach'ulef riche (rixin) chi ye'acol. Ri nc'utuj c'a chawe, chi xa que'ato'. Ma taya' ta k'ij chi ri itzel winek nich'acon chiquij.* 16 Re achi'a' re xe'aya' chuwe, ma ye riche (rixin) ta chic c'a re ruwach'ulef, achi'el riyin. Riyin ma yin riche (rixin) ta chuka' re ruwach'ulef. 17 Can tabana' ch'ajch'ojlaj tak winek chique chupan ri kitzij ach'abel. Ruma ri ach'abel yari' ri kitzij. 18 Y can achi'el rubanic ri xaben pe chuwe riyin riche (rixin) chi xinatek pe chubanic ri asamaj† chuwech re ruwach'ulef, can queri' c'a chuka' nben riyin chique re achi'a' re xe'aya' chuwe. Can ye ntakon wi c'a chubanic ri asamaj chuwech re ruwach'ulef. 19 Cuma c'a riye' tek riyin can njachon ri nuc'aslen pan ak'a' riche (rixin) chi can ta queri' chuka' niquiben riye'. Can ta niquijech qui' chupan ri kitzij ach'abel.

20 Nata' Dios, riyin ma xu (xe) ta wi c'a pa quiwi' re achi'a' re xe'aya' chuwe ri nc'utuj wi jun utzil, xa can queri' c'a chuka' nc'utuj jun utzil chawe pa quiwi' quinojel ri xqueniman c'a wuche (wixin) riyin; ruma ri ch'abel ri xtiquitzijoj riye'.‡ 21 Riche (rixin) chi quinojel can ta junan quiwech. Xa jun ta c'a xtiquiben.§ Can ta xtiquiben achi'el ri kabanon riyoj. Ruma riyit y riyin xa yoj jun. Ruma riyit Nata'

* **17:11** Jn. 10.30. † **17:11** 1 P. 1.5. ‡ **17:13** Jn. 15.11. § **17:14** 1 Jn. 3.13. * **17:15** 2 Ts. 3.3. † **17:18** Jn. 20.21. ‡ **17:20** Hch. 2.41. § **17:21** Ro. 12.5. * **17:21** Jn. 10.38.

Dios can yitc'o wuq'ui riyin, y riyin, can yinc'o chuka' awuq'ui riyit.* Queri' ri nwajo' chi niquiben ta riye' kiq'ui riyoj. Can ta nik'alajin chiquiwech ri winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x, chi riyin, can yit c'a riyit ri xatako pe wuche (wixin), ruma niquitz'et chi can junan quiwech quibanon ri yec'o kiq'ui riyoj. 22 Ri ak'ij ac'ojlen riyit ri aya'on chuwe riyin, can xinya' chuka' chique riye'. Rumari' can c'o chic c'a quik'ij quic'ojlen chuka', y can queri' nbanon chique riche (rixin) chi queri' xa jun ta c'a xtiquiben, achi'el kabanon riyoj. Ruma riyit y riyin xa yoj jun. 23 Can xquic'oje' wi c'a quiq'ui riye' y riyit wuq'ui riyin, riche (rixin) chi queri' riye' xa jun ta c'a xtiquiben. Y cuma riye' xtetamex ta c'a cuma ri winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x, chi riyin, can yit c'a riyit Nata' Dios ri xatako pe wuche (wixin). Y ruma c'a chuka' ri' xtetamex cuma ri winek chi can ye'awajo' wi, achi'el yinawajo' riyin.

24 Nata' Dios, riyin can nwajo' c'a chi quinojel ri ye aya'on chuwe xquebec'oje' ta c'a wuq'ui chila' chicaj;† riche (rixin) chi niquitz'et ta c'a ri nuk'ij nuc'ojlen ri aya'on; ruma can yin awajowan wi pe tek c'a ma jane c'o ta re ruwach'ulef. 25 Nata' Dios, riyit ri yit choj riq'ui ronojel, man c'a etaman ta awech cuma ri winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x. Pero riyin can wetaman wi awech, y re achi'a' re xe'aya' chuwe, can xquetamaj c'a chuka' chi yit c'a riyit ri xatako pe wuche (wixin). 26 Can nk'alajsan wi c'a ri abi' riyit chique, y can c'a xtink'alajsaj na wi; riche (rixin) chi queri' achi'el yinawajo' riyin queri' ta chuka' xticajo' qui' riye'. Y xquic'oje' ta c'a riyin quiq'ui riye'.‡

18

Tek xchapatej ri Jesús

1 Y tek ri Jesús rubin chic c'a ronojel re', Riya' ye rachibilan ri rudiscípulos xe'el el chiri'.* Y xebe juc'an chic ruchi' ri jun ti raken siwan ri Cedrón rubi', pa jun ulef ri acuchi (achique) c'o wi cotz'i'j y q'uiy che' ri niquiya' quiwech; y chiri' c'a xoc wi apo ri Jesús ye rachibilan ri rudiscípulos. 2 Ri Judas ri nijacho riche (rixin) ri Jesús pa quik'a' ri winek, can retaman c'a chuka' ri lugar ri' ri acuchi (achique) xe'apon wi ri Jesús y ri rudiscípulos, ruma ri Jesús q'uiy mul ye ruc'uan ri rudiscípulos chiri'. 3 Rumari' ri Judas chupan c'a ri lugar ri' xeruc'uaj† jumoc soldados y jumoc aj ch'ame'y ri xequiya' el ri principali' tak sacerdotes y ri achi'a' fariseos. Ri soldados y ri ye aj ch'ame'y can quic'ualon c'a k'ak' riche (rixin) sakil y chuka' quic'ualon camisabel ri yequicusaj riche (rixin) ch'a'oj. 4 Y ri Jesús retaman chic c'a ronojel‡ achique ri xqueruc'ulwachij. Rumari' tek Riya' can xbe c'a chiquic'ulic ri ye chapoy riche (rixin) y xuc'utuj c'a chique: ¿Achique c'a ri nicanoj? xcha' chique.

5 Riye' xquibij c'a: Riyoj ya ri Jesús aj Nazaret ri nikacanoj, xecha'. Y ri Jesús yac'ari' tek xubij chique: Yin c'a riyin ri', xcha'. Y ri Judas ri nijacho el riche (rixin) ri Jesús pa quik'a' ri winek, can c'o chuka' apo quiq'ui ri winek ri'. 6 Y yac'a tek ri Jesús xubij chique: Yin c'a riyin ri'; yac'ari' tek ri winek ri' xetzolin chiquij, y c'awel xetzak pan ulef. 7 Yac'ari' tek ri Jesús xuc'utuj chic chique: ¿Achique c'a ri

† **17:24** 1 Ts. 4.17. ‡ **17:26** Ef. 3.17. * **18:1** Mt. 26.30; Mr. 14.26; Lc. 22.39. † **18:3** Mt. 26.47; Mr. 14.43; Lc. 22.47; Hch. 1.16. ‡ **18:4** Lc. 9.51; Jn. 13.1, 3.

nicanoj? xcha' chique. Y ri winek ri' xquibij chic c'a: Riyoj ya ri Jesús aj Nazaret ri nikacanoj, xecha'.

8 Y ri Jesús xubij c'a chique: Can xiwac'axaj yan c'a ri xinbij chiwe chi yin c'a riyin ri'. Y wi can yin c'a riyin ri yinicanoj, tiya' c'a k'ij chique re ye wachibilan chi quebe na el.

9 Ri Jesús quec'ari' ri xubij, riche (rixin) chi queri' nibanatej na c'a achi'el ri rubin. Riya' can rubin wi c'a: Chique ri xe'aya' chuwe, majun chic c'a ri xsach ta ca.§

10 Pero ri Simón Pedro ruc'uan c'a jun espada, y yari' ri xrelesaj pe y xusoc ri rumozo ri nimalaj sacerdote. Y can ya c'a ri ruxquin* ri c'o pa rajquik'a' ri xuchoy. Y ri mozo ri' Malco rubi'. 11 Yac'a ri Jesús xubij chare ri Simón Pedro: Tayaca' la awespada pa ruvaina. ¿La nach'ob cami riyit chi riq'ui la xaben, riyin can yicolotej chuwech ri tijoj pokonal ri rubin pe ri Tata'ixel ri can c'o chi nk'axaj? xcha' chare.

Tek ri Jesús xuc'uex chuwech ri Anás

12 Y yac'ari' tek xepe ri jumoc soldados y ri achi ri nim ruk'ij chiquicojol riye', y chuka' ri jumoc aj ch'ame'y ri ye quiya'on pe ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij, xquichop c'a ri Jesús y xquixim el. 13 Nabey c'a xquic'uaj ri Jesús c'a chuwech ri Anás, ruma ri Anás ri' rujinan ri Caifás. Y ri juna' ri' ya c'a ri Caifás ri nimalaj sacerdote. 14 Y ya c'a ri Caifás biyon chique ri achi'a' israelitas ri can c'o quik'ij, chi más utz chi xaxu (xaxe wi) jun ri nicom que chuwech yecom quinojel ri winek.†

Tek ri Pedro c'o chuwajay riche (rixin) ri rachoch ri Anás

15 Ri Simón Pedro rachibilan jun chic discípulo, can ye tzeketel c'a el chrij ri Jesús.‡ Y ri jun discípulo ri', ri rachibilan ri Simón Pedro, can etaman c'a ruwech ruma ri nimalaj sacerdote, rumari' tek choj xoc apo chuwarachoch ri nimalaj sacerdote ri acuchi (achique) c'o wi ri Jesús. 16 Yac'a ri Pedro xcanaj ca ri chiri' pa puerta. Y ri discípulo ri etaman c'a ruwech ruma ri nimalaj sacerdote, xbe'el chic c'a pe y xch'o c'a riq'ui ri ixok ri chajinel ri c'o chiri' pa puerta, y xucusaj c'a apo ri Pedro. 17 Y can yac'ari' tek ri ixok ri chajinel ri chiri' pa puerta xubij chare ri Pedro: ¿La ma yit ta cami chuka' jun chique ri rudiscípulos re achi re chapatajnek pe? xcha'. Pero ri Pedro xubij: Mani, riyin ma yin ta rudiscípulo, xcha'.

18 Yec'a ri ye mozos chupan ri jay ri' y ri ye aj ch'ame'y ri xebechapo pe ri Jesús, quiboxon c'a jun k'ak' y ye pa'el apo chuchi' ri k'ak' riche (rixin) chi niquimek' qui', ruma chi c'o tef ri ntajin. Y chuka' ri Pedro pa'el c'a apo quiq'ui, rumek'on apo ri' chuchi' ri k'ak'.§

Ri Anás c'o ri nrac'axaj chare ri Jesús

19 Y ri Anás ri jun nimalaj sacerdote ri rubanon ca, tek xbepabex c'a ri Jesús chuwech, c'o c'a ri xrac'axaj chare. Riya' xrac'axaj c'a chare ri Jesús ri achique rubanic quic'aslen ri yetzekelben riche (rixin) y chuka' xrac'axaj chare achique rubanic chi ch'abel ri nuc'ut chiquiwech ri winek. 20 Xpe ri Jesús xubij c'a: Riyin ma pan ewel ta yin ch'onak wi chique quinojel ri winek. Yin ch'onak chiquiwech ri pa rachoch ri Dios* y ri pa tak jay ri niquimol wi qui' quinojel ri israelitas riche (rixin) chi niquic'axaj ri ruch'abel ri Dios.† Can ma pan ewel ta c'a yin ch'onak wi chique. 21 ¿Achique

§ **18:9** Jn. 17.12. * **18:10** Mt. 26.51; Mr. 14.47; Lc. 22.50. † **18:14** Jn. 11.49, 50. ‡ **18:15** Mt. 26.58; Mr. 14.54; Lc. 22.54. § **18:18** Lc. 22.55. * **18:20** Jn. 7.14, 28; 8.2. † **18:20** Lc. 4.15.

c'a ruma tek riyit xa chuwe riyin ri nac'utuj wi? Tac'utuj chique ri ye ac'axayon wuche (wixin). Tac'utuj chique achique ri ye nbin, y natz'et na c'a chi riye' jabel quetaman achique ri nbin riyin chique.

22 Y yac'a tek ri Jesús rubin chic ka re', jun chique ri ye aj ch'ame'y ri can c'o apo chiri' xupak'ij rupalej ri Jesús chi k'a'.‡ Y ri aj ch'ame'y ri' xubij chare ri Jesús: ¿Achique ruma tek quere' xabij apo chare la nimalaj sacerdote? xcha'.

23 Pero ri Jesús xubij c'a chare ri aj ch'ame'y ri': Wi c'o c'a ch'abel ri ma ya ta rubixic xinben apo chare, tabij c'a achique ri ma utz ta ri xinbij apo. Y wi ronojel ri xinbij apo, xa can utz, ¿achique c'a ruma xinach'ey? xcha' ri Jesús.

24 C'ac'ari' ri Anás xutek c'a apo ri Jesús chuwech ri Caifás ri nimalaj sacerdote. Y ri Jesús ximil c'a tek xuc'uex el.

Tek ri Pedro xubij chic jun bey chi ma retaman ta ruwech ri Jesús

25 Yac'a ri Pedro pa'el apo chuchi' ri k'ak'§ rumek'on ri'. Y yec'o c'a ri xec'utun chare: ¿La ma yit ta cami rudiscípulo re jun achi re chapatajnek? xecha' chare. Y ri Pedro xrewaj. Riya' xa xubij: Ma yin ta, xcha'.

26 Y jun c'a chique ri rumozos ri nimalaj sacerdote, rach'alal juba' ri achi ri xelesex ruxquin ruma ri Pedro,* xubij c'a chare ri Pedro: ¿La ma yit ta c'a riyit ri xatintz'et chi yitc'o riq'ui ri Jesús ri chiri' acuchi (achique) xbekachapa' wi pe? xcha' chare.

27 Yac'a ri Pedro xa xubij chic jun bey chi riya' ma rudiscípulo ta ri Jesús. Y can yac'ari' tek xbesiq'uin pe ri ec'.†

Tek ri Jesús xuc'uex chuwech ri Pilato

28 Y ri Jesús xelesex c'a el pa rachoch ri Caifás, y xuc'uex pa palacio riche (rixin) chi xbejach pa ruk'a' ri aj k'atbel tzij ri Pilato rubi'.‡ Y nimak'a' c'a tek xbanatej ri'. Y ri ye uc'uayon apo riche (rixin) ri Jesús man c'a xe'oc ta apo ri pa palacio, ruma chiquiwech riye' can xajan.§ Y chuka' riche (rixin) chi queri' riye' ma xajan ta c'a niquitij ri achique ri nitij chupan ri nimak'ij pascua.* 29 Y ri Pilato, ri aj k'atbel tzij, xbe'el c'a pe y xuc'utuj c'a chique ri ye uc'uayon apo riche (rixin) ri Jesús: ¿Achique c'a chi tzujunic (sujunic) ic'amom pe chrij re jun achi re'? xcha' chique.

30 Y ri winek ri ye uc'uayon apo riche (rixin) ri Jesús chuwech ri aj k'atbel tzij, xquibij chare: Wi ta re achi re' man ta banoy etzelal, man ta xokajacha' pan ak'a', xecha' chare.

31 Yac'ari' tek ri Pilato, xubij chique: Tic'uaj chic c'a el riyix re achi re' y tik'ata' tzij pa ruwi' can achi'el ri nubij ri iley, xcha' chique. Pero ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij, xquibij c'a chare: Riyoj majun k'atbel tzij pa kak'a' riche (rixin) chi yoj c'a riyoj yojbin chi ticamisex jun winek.

32 Y can yac'are' nibanatej ri rubin chic ri Jesús, chi achique rubanic chi camic ri xtuc'ulwachij el.†

33 Y ri Pilato xoc chic c'a apo ri pa rupalacio. Y xusiq'uij (xroyoj) c'a ri Jesús y c'ac'ari' xuc'utuj chare: ¿Yit c'a riyit ri qui-Rey ri israelitas? xcha' chare.

34 Yac'a ri Jesús xubij c'a chare: ¿Re xac'utuj chuwe, can pan ajolon

‡ **18:22** Is. 50.6. § **18:25** Lc. 22.55; Jn. 18.18. * **18:26** Jn. 18.10. † **18:27** Mt. 26.74; Mr. 14.72; Lc. 22.60; Jn. 13.38. ‡ **18:28** Mt. 27.2; Mr. 15.1; Lc. 23.1; Hch. 3.13. § **18:28** Hch. 10.28; 11.3. * **18:28** Dt. 16.2. † **18:32** Mt. 20.19; Jn. 12.32, 33.

c'a riyit xpe wi, o xa nic'aj chic winek ri ye biyon chawe? xcha'.

35 Yac'ari' tek ri Pilato xubij chare ri Jesús: Riyin ma yin israelita ta, xa ye ri awinak y ri principali' tak sacerdotes ri xejacho awuche (awixin) pa nuk'a'. Ruma achique na ri quitz'eton chawij. ¿Achique c'a ri amac ri abanon chiquiwech? xcha' chare.

36 Yac'a ri Jesús xubij c'a chare ri Pilato: Riyin ma yin rey ta riche (rixin) chuwech re ruwach'ulef. Ruma wi ta riyin yin rey riche (rixin) chuwech re ruwach'ulef, quinojel ta ri ye nusamajel, yetajin ta chic chi ch'a'oj, riche (rixin) chi ma yijach ta el pa quik'a' ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij. Riyin can ma yin rey ta c'a riche (rixin) chuwech re ruwach'ulef.‡

37 Pero ri Pilato xubij c'a chare ri Jesús: ¿Can yit Rey wi c'a riyit? xcha'. Y ri Jesús yac'ari' tek xubij chare: Ja' (je), queri'. Riyin can yin Rey wi achi'el ri xabij.§ Riyin xinalex riche (rixin) chi nk'alajsaj ri kitzij chiquiwech ri winek, y rumari' tek xipe chuwech re ruwach'ulef. Y quinojel c'a ri yeniman y ye riche (rixin) chic ri kitzij, can niquiben wi ri nubij ri nuch'abel, xcha'.

38 Y ri Pilato xuc'utuj c'a chare ri Jesús: ¿Achique c'a ri' ri kitzij?

Y tek rubin chic c'a ca queri' chare ri Jesús, ri Pilato xel chic c'a el ri chiri' pa rupalacio riche (rixin) chi xbech'o chique ri winek israelitas y xubij chique: Riyin majun achique ta mac nwil ta chrij re jun achi re'.* 39 Pero riyix ruc'ulun chic chiwe chi ronojel juna' chupan ri nimak'ij pascua, c'o jun preso ri nelesex† el pa cárcel. ¿Niwajo' riyix chi riyin ncol el re achi re' ri i-Rey riyix israelitas? xcha' chique.

40 Yac'a ri winek ri', can riq'ui c'a ronojel quichuk'a' xech'o apo chare ri Pilato y xquibij c'a: Ya ri Barrabás tawelesaj el y ma ya ta re achi re', xecha'. Y ri Barrabás xa jun alek'om.

19

1 Y rumac'ari' ri Pilato xutek ruch'ayic ri Jesús.* 2 Y ri soldados xquipach'uj chuka' jun k'ayis ri c'o sibilaj ruq'uixal. Xquiben jun corona chare, y c'ac'ari' xquiya' pa rujolon (ruwi') ri Jesús. C'ac'ari' xquiya' chuka' jun tziek morado chrij ri Jesús, can achi'el wi ri yequicusala' ri reyes.† 3 Y ri soldados can niquiben c'a chi achi'el niquiya' rutzil ruwech ri Jesús y niquibila' c'a chare: ¡Caquicot c'a riyit ri qui-Rey ri israelitas! yecha' c'a chare. Y can niquipak'ila' c'a rupalej chi k'a'.

4 Yac'ari' tek ri Pilato xel chic pe jun bey ri pa rupalacio riche (rixin) chi xoch'o chique ri winek, y riya' xubij c'a chique: Titzu', re achi re' nwelesaj pe chiwech, riche (rixin) chi tiwetamaj chi Riya' xa majun achique ta mac‡ nwil ta chrij, xcha'.

5 Y tek ri Jesús xbe'el c'a pe, rucusan c'a ri jun achi'el corona ri banon riq'ui ri jun k'ayis ri c'o ruq'uixal, y rucusan chuka' ri tziek ri morado nitzu'un. Y yac'ari' tek ri Pilato xubij chique ri winek: Yac'are' ri achi, xcha'.

6 Can xu (xe) wi c'a xquitz'et ri Jesús, ri principali' tak sacerdotes y ri ye aj ch'ame'y, can riq'ui c'a ronojel quichuk'a' xquirek quichi' y xquibij: ¡Tataka' rucamisaxic chuwech cruz! ¡Tataka' rucamisaxic chuwech cruz! xecha'. Y yac'ari' tek ri Pilato xubij chique: To'ic'ama' c'a riyix y tiripa' chuwech cruz, ruma chi riyin

‡ **18:36** Jn. 6.15. § **18:37** Lc. 23.3. * **18:38** Lc. 23.4, 14, 15; Jn. 19.4, 6. † **18:39** Mt. 27.15; Mr. 15.6; Lc. 23.17. * **19:1** Is. 50.6; Mt. 20.19; 27.26; Mr. 15.15; Lc. 18.32, 33. † **19:2** Mt. 27.27-29; Mr. 15.17. ‡ **19:4** Jn. 18.38; 2 Co. 5.21.

majun achique ta mac nwil ta chrij, riche (rixin) chi ntek ta rucamisaxic chuwech cruz, xcha'.
7 Pero ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij, xquibij c'a apo chare ri aj k'atbel tzij: Riya' nubij chi Ruc'ajol ri Dios,§ y rumari' c'o chi nicamisex, ruma can queri' nubij ri kaley, xecha'.
8 Ri Pilato tek xrac'axaj ri xquibij ri winek, chi ri Jesús nubij chi Ruc'ajol ri Dios, xpe c'a más xbinri'il chare. 9 Yac'ari' tek riya' xoc chic c'a apo ri pa rupalacio y xuc'utuj c'a chare ri Jesús: ¿Achique tinamit cape wi riyit? xcha' chare.* Y ri Jesús majun c'a ch'abel xubij ta chare.
10 Yac'ari' tek ri Pilato xubij chare ri Jesús: ¿Achique c'a ruma tek majun tzij nabij pe chuwe? Riyin can c'o c'a ri xinc'utuj chawe. ¿La ma awetaman ta c'a chi riyin c'o k'atbel tzij pa nuk'a' riche (rixin) chi nbij chi yacamisex chuwech cruz o riche (rixin) chi yatincol el? xcha'.
11 Y ri Jesús xubij: Man ta jun ak'atbel tzij pa nuwi', wi man ta ruma ri Dios† ri c'o chila' chicaj. Ruma can ya Riya' ri yayon pe k'atbel tzij pan ak'a', y rumari' tek c'o ak'atbel tzij pa nuwi'. Y wi xquinatek pa camic, can c'o c'a amac, pero ri más c'o rumac ya ri xijacho pan ak'a', xcha' ri Jesús.
12 Can yac'ari' tek ri Pilato ri aj k'atbel tzij xutij ruk'ij riche (rixin) chi nucol ta el ri Jesús. Pero ri winek israelitas riq'ui quichuk'a' xech'o, y xquibij: Wi xtacol el, ma yit ramigo ta chic ri César. Ruma wi c'o chic jun winek ri nupo' anej ri' chi ntoc rey,‡ xa itzel c'a nuna' chare ri César, xecha' chare.
13 Yac'a tek ri Pilato xrac'axaj c'a ri tzij ri xquibij ri winek chare, can yari' xberelesaj pe ri Jesús. Y xbetz'uye' ri acuchi (achique) can tuk'et wi tzij; lugar ri banon empedrar, y pa ch'abel hebreo nibix Gabata chare. 14 Ri k'ij ri', yac'ari' tek nichapatej c'a ri jun chique ri quinimak'ij ri israelitas, ri pascua rubi', y tek quinojel winek niquibanala' chic ruchojmil ronojel ri xtic'atzin chique. Y achi'el xa pa nic'aj k'ij chare ri k'ij ri' tek ri Pilato xubij chique ri israelitas: Yac'a i-Rey re', xcha' chique.
15 Pero ri winek ri quimolon apo qui', riq'ui c'a quichuk'a' xquirek apo quichi' y xquibij: ¡Ticamisex! ¡Ticamisex! ¡Ticamisex chuwech cruz! xecha' apo. Y ri Pilato xubij c'a chique: ¿Ya ri i-Rey§ ri niwajo' chi ntek rucamisaxic chuwech cruz? Pero ri achi'a' principali' tak sacerdotes xa xquibij c'a apo: Majun chic jun ka-rey riyoj. Xaxu (xaxe) wi ri César, xecha'.
16 Y yac'ari' tek ri Pilato can xujech c'a el ri Jesús pa quik'a' ri xquecamisan riche (rixin) chuwech cruz;* y riye' xquic'uaj c'a el.†

Tek ri Jesús xbajix chuwech cruz riche (rixin) chi nicamisex

17 Y ri Jesús ruc'uan c'a el ri cruz.‡ Riya' ruchapon c'a el bey, riche (rixin) chi napon pa ruwi' jun juyu'. Ri juyu' ri' achi'el rubakil rujolon (ruwi') caminek nibix chare. Y pa quich'abel ri israelitas Gólgota rubi'. 18 Tek xe'apon c'a pa ruwi' ri juyu' ri', xquibajij c'a ri Jesús chuwech ri cruz. Y chupan c'a ri hora ri', can queri' chuka' xban chique ye ca'i' chic achi'a'. Y pa quinic'ajal ri ye ca'i' achi'a' ri ye bajin chuwech ri quicruz, chiri' c'a xya'ox (xya') wi ri Jesús bajin chuwech ri cruz.§ 19 Y ri Pilato ri aj k'atbel tzij, c'o c'a jun tzij ri xutz'ibaj el chuwech jun

§ **19:7** Jn. 5.18. * **19:9** Is. 53.7; Mt. 27.12-14. † **19:11** Sal. 62.11; Dn. 4.17, 25; Hch. 2.23. ‡ **19:12** Lc. 23.2. § **19:15** Gn. 49.10; Ez. 21.26, 27. * **19:16** Mt. 27.26. † **19:16** Mt. 27.31. ‡ **19:17** Lc. 14.27. § **19:18** Is. 53.12.

tz'alan ri xc'oje' pa ruwi' ri cruz. Ri tzij c'a ri c'o el chuwech ri tz'alan nubij c'a: JESUS AJ NAZARET, QUI-REY RI ISRAELITAS,* nicha'. 20 Ri tzij ri', q'uiy c'a chique ri israelitas yetz'eto ca, ruma ri acuchi (achique) ri xbajix wi ri Jesús chuwech ri cruz, xa can nakaj chare ri tinamit Jerusalem. Y ri tzij ri', can pan oxi' c'a ch'abel ri tz'iban wi el. Can tz'iban c'a pa quich'abel ri israelitas, pa quich'abel ri aj Grecia y pa quich'abel chuka' ri winek aj Roma. 21 Yac'a ri principali' tak sacerdotes quiche (quixin) ri israelitas xbequich'ojij chare ri Pilato: Man ta xatz'ibaj ri tzij ri nubij: Qui-Rey ri israelitas; ruma xa ma que ta ri'. Xa tatz'ibaj chi xa ya Riya' ri xbin chi qui-Rey ri israelitas, xecha'.

22 Pero ri Pilato xubij c'a chique ri principali' tak sacerdotes ri': Ri xintz'ibaj yan, can tz'ibatal chic c'a ri'. Ma nic'atzin ta c'a chi njel rubixic, xcha' chique.

23 Yac'a tek ri soldados quibajin chic ri Jesús chuwech ri cruz, xebequic'ama' c'a pe ri rutziak ri Jesús;† tziek ri ye quelesan ca chrij. Ri tziek c'a ri' xquijech pa caji' y xquijech c'a chiquiwech. Ruma ye caji' riye'. Xa yac'a ri jun tziek ri nibix túnica chare, ma jun rut'isbal (rutz'isbal). Can pa ruquemic banon chare chi xa jun rubanic. 24 Rumari' tek riye' xquibila' c'a chiquiwech: Ma tikaretz (tikatzer) ta re jun tziek re'. Xa kojsaquin chrij riche (rixin) chi queri' xa jun ri nuc'uan el, xecha'. Ri xbanatej c'a riq'ui ri rutziak ri Jesús, can tz'ibatal wi ca chupan ri ruch'abel ri Dios tek nubij:

Xequijachala' ri nutziak chiquiwech
y chuka' xesaquin chrij.‡

Y can queri' wi xquiben ri soldados.

25 Ri chiri' riq'ui apo ri cruz ri bajin wi ri Jesús, c'o c'a apo ri María ri rute', y chuka' ri ruch'itite', María ri rixjayil ri achi ri Cleofas rubi' y c'o chuka' apo ri María Magdalena.§ 26 Y tek ri Jesús xutz'et c'a pe ri rute' y ri rudiscípulo ri sibilaj nrajo',* xubij c'a chare ri rute': Nána, ya la' ntoc ca awal, xcha'.

27 Yac'ari' tek xubij c'a chuka' chare ri rudiscípulo: Ya ate' la', xcha' chare. Y ri discípulo can xunimaj wi ri xbix chare. Rumari' tek can ya c'a hora ri' xuc'uex el ri María ruma ri discípulo riche (rixin) chi xbec'oje' pa rachoch ri discípulo ri'.

28 Y ruma ri Jesús can retaman chic c'a chi ronojel xc'achoj yan y ruma can c'o chi nibanatej ronojel ri tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri Dios,† rumac'ari' xubij: Chaki'j nuchi', xcha'.

29 Y chiri' c'o c'a apo jun yabel ya' nojnek riq'ui ch'omilaj ruya'al uva. Y ri soldados chupan ri' xquimuba' wi el jun esponja, y xquiya' el chutza'n jun ti che' ri hisopo rubi', y c'ac'ari' xquiya' chare‡ riche (rixin) chi nutz'ub (nutz'ubaj). 30 Y tek ri Jesús rutz'uban chic c'a ca ri ch'omilaj ruya'al uva, Riya' xubij c'a: Ya xc'achoj c'a ronojel. Y can yac'ari' tek xulucuba' pe ri rujolon (ruwi') y xujech ri ránima pa ruk'a' ri Dios y xcom ka.

Tek jun soldado xutek'uj rupox (ruc'alc'a'x) ri Jesús

31 Ri k'ij ri', quinojel ri winek israelitas niquibanala' chic ruchojmil ronojel ri nic'atzin chique chupan ri nimak'ij pascua. Y rumari' tek ri achi'a' israelitas ri c'o quik'ij xebe riq'ui ri Pilato y xbequic'utuj chare riche (rixin)

* **19:19** Jn. 1.49; 18.33; 19.3, 12. † **19:23** Mt. 27.35; Mr. 15.24; Lc. 23.34. ‡ **19:24** Sal. 22.18. § **19:25** Mt. 27.55, 56; Mr. 15.40; Lc. 23.49. * **19:26** Jn. 13.23; 20.2. † **19:28** Sal. 69.21. ‡ **19:29** Mt. 27.48; Mr. 15.36; Lc. 23.36.

chi tik'ip (tik'apux) caken ri yec'o chuwech cruz, riche (rixin) chi queri' ye'elesex c'a el chuwech ri cruz. Ruma ma ruc'amon ta c'a chi ri achi'a' ri' yec'oje' ca chuwech tak cruz chupan ri nimalaj nimak'ij pascua§ y can uxlanibel k'ij* chuka'. 32 Y ri soldados can xe'apon wi c'a quiq'ui ri yec'o chuwech ri quicruz. Xepe riye' xquik'ip (xquik'apuj) c'a raken ri nabey y can queri' chuka' xquiben riq'ui ri jun chic. 33 Yac'a tek xe'apon riq'ui ri Jesús, ma xquik'ip (xquik'apuj) ta chic ri raken, ruma xquitz'et chi xa caminek chic.

34 Astape' xquitz'et chi ri Jesús caminek chic, jun c'a chique ri soldados xuju' ri rutza'n ri rulanza pa rupox (ruc'alc'a'x) ri Jesús, y can yac'ari' tek xbe'el pe quic'† y ya'. 35 Y ri xtz'eto chi queri' xbanatej, can nuk'alajsaj c'a, y ri nuk'alajsaj riya' can kitzij wi.‡ Ri can rutz'eton y retaman, can kitzij wi ri nutzijoj chupan re wuj re', riche (rixin) chi iwonojel riyix ninimaj chuka'. 36 Ruma ri xbanatej, can xbanatej riche (rixin) chi queri' kitzij ntel ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios. Ruma ri tz'ibatal ca, nubij: Can majun c'a rubakil Riya' ri xtik'ip (xtik'apux) ta.§ 37 Y c'o c'a jun chic chuka' ri tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri Dios chrij ri Jesús, y nubij: Xtiquitzu' c'a ri Jun ri xquitek'uj el* ri ruch'acul.

Tek xmuk ri Jesús

38 Y tek banatajnek chic ronojel ri', yac'ari' tek c'o jun achi aj pa tinamit Arimatea,† ri José rubi', ri xapon riq'ui ri Pilato. Ri achi ri' astape' majun bey xuk'alajsaj ta ri' chi jun tzekelbey riche (rixin) ri Jesús, ruma nuxibij ri' chiquiwech ri israelitas ri c'o quik'ij,‡ pero riya' xberuc'utuj utzil chare ri Pilato riche (rixin) chi tuya' ri ruch'acul ri Jesús chare riche (rixin) chi numuk. Y ri Pilato xuya' k'ij chare. Xpe c'a ri José, xberukasaj pe ri ruch'acul ri Jesús y xuc'uaj el riche (rixin) chi xumuk. 39 Y chuka' ri jun achi ri Nicodemo rubi', ri achi ri xapon riq'ui ri Jesús pa jun chak'a',§ xapon c'a chupan ri hora ri', ruc'uan apo mirra xolon riq'ui nic'aj chic quiwech ak'om* ri jubul ruxla'. Y ruc'uan c'a apo achi'el xa jun quintal ri ak'om ri'. 40 Xepe c'a ri José y ri Nicodemo, xquibor ri ruch'acul ri Jesús pa tak tziek ri can c'o ri ak'om ri jubul ruxla' chrij. Riye' can quec'ari' xquiben chare ri ruch'acul ri Jesús, ruma ri winek israelitas queri' niquiben chare ri quicaminak. 41 Pa ruwi' c'a ri juyu' ri xbajix wi ri Jesús chuwech ri cruz, ri chunakajal apo, c'o c'a jun ulef ri ticon ruwech riq'ui cotz'i'j y che' ri niquiya' quiwech. Y chiri' c'o c'a jun jul c'oton riche (rixin) chi niya'ox (nya') caminek chupan y ri jul ri c'ac'ac'.† Can c'a ma jane jun caminek ri ya'on ta chupan. 42 Y chiri' chupan c'a ri jul ri' xquiya' wi ri ruch'acul ri Jesús, ruma nakaj c'o wi ri jul ri' y ruma chuka' chi ri quinimak'ij ri israelitas ri pascua rubi', nichapatej yan;‡ y ri winek niquibanala' chic ruchojmil ronojel ri nic'atzin chique.

20

Tek c'astajnek chic ri Jesús

1 Y nimak'a' yan c'a chupan ri nabey k'ij chare ri semana,* ri María Magdalena xbe c'a chuchi' ri jul, y can c'a mukmuj na tek xbe. Y yac'ari' tek xutz'et chi ri

§ **19:31** Lv. 23.5. * **19:31** Mr. 15.42. † **19:34** 1 Jn. 5.6, 8. ‡ **19:35** Jn. 21.24. § **19:36** Ex. 12.46; Nm. 9.12. * **19:37** Zac. 12.10. † **19:38** Mt. 27.57; Mr. 15.43. ‡ **19:38** Jn. 9.22. § **19:39** Jn. 3.1, 2; 7.50. * **19:39** 2 Cr. 16.14. † **19:41** Lc. 23.53. ‡ **19:42** Jn. 19.14, 31. * **20:1** Mt. 28.1; Mr. 16.1, 2; Lc. 24.1.

abej tz'apebel ruchi' ri jul, xa elesan chic el. 2 Riya' junanin (anibel) c'a xtzolin y xbe c'a riq'ui ri Simón Pedro y riq'ui chuka' ri jun chic discípulo ri sibilaj xajowex ruma ri Jesús.† Ri María Magdalena xuya' c'a rutzijol chique y xubij c'a: Yec'o xe'elesan el ri ruch'acul ri Ajaf Jesús pa jul, ruma man c'o ta chic. Y wacami ma ketaman ta acuchi (achique) xbequiya' wi ca, xcha'.

3 Ri Pedro y ri jun chic discípulo, can xu (xe) wi xquic'axaj ri xubij ri María Magdalena chique, can yac'ari' xe'el el y xebe chuchi' ri jul.‡ 4 Junanin (anibel) xebe chi ye ca'i'. Xa yac'a ri jun chic discípulo can aninek nibiyin, rumari' xuya' ca ri Pedro, y yari' ri xapon nabey chuchi' ri jul. 5 Ri discípulo ri' xluque' c'a ka riche (rixin) chi nitzu'un apo pa jul; y riya' xerutz'et c'a ri tziek§ yec'o ca chiri', pero ma xoc ta apo chupan ri jul. 6 Y tek ri Simón Pedro xapon, ruma can tzeketel apo chrij ri discípulo ri xapon nabey, ri Simón Pedro can choj c'a xoc apo ri pa jul, y xutz'et c'a ri tziek ri yec'o ca chiri'. 7 Yac'a ri tziek ri xpisbex rujolon (ruwi') ri Jesús, can juc'an chic c'o wi ca, banon ca ruchojmil. Can ma junan ta c'o ca quiq'ui ri nic'aj chic tziek. 8 C'ac'ari' xoc c'a chuka' apo ri jun chic discípulo, ri xapon nabey chuchi' ri jul. Y tek riya' oconek chic apo, xutz'et c'a ronojel y xunimaj chi can xc'astej wi el ri Jesús. 9 Ri discípulos can c'a ya tek xquitz'et na, c'ac'ari' tek xquinimaj; ruma xa ma k'axnek ta chiquiwech ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca chrij ri Jesús, chi can c'o chi nic'astej pe chiquicojol ri caminaki'.* 10 Y ri ca'i' discípulos, can yac'ari' tek xetzolin el chcachoch.

Tek ri Jesús xuc'ut ri' chuwech ri María Magdalena

11 Yac'a ri María Magdalena ntok' xc'oje' ca ri chiri' chuchi' ri jul. Y tek riya' ntok' c'a, xluque' ka riche (rixin) chi nitzu'un oc chupan ri jul. 12 Y yac'ari' tek xerutz'et oc ye ca'i' ángeles ri ye quicusalon sakilaj tak tziek. Ri ca'i' ángeles ri' ye tz'uyul c'a. Jun tz'uyul pa ruwi' y jun tz'uyul pa raken ri acuchi (achique) xli'e' wi ri Jesús. 13 Y ri ca'i' ángeles ri' xquic'utuj c'a pe chare ri María Magdalena: Nána, ¿achique ruma tek yatok'? xecha' chare. Y riya' xubij c'a chique: Riyin yinok', ruma yec'o xe'elesan el ri ruch'acul ri Wajaf Jesús y ma wetaman ta acuchi (achique) xbequiya' wi ca, xcha' chique.

14 Y tek riya' rubin chic c'a ka ri ch'abel ri', xtzu'un ca chrij. Riya' can xutz'et wi c'a chi c'o jun ri pa'el apo chiri', pero ma xretamaj ta ruwech chi ya ri Jesús ri c'o apo chiri'.† 15 Yac'ari' tek ri Jesús xuc'utuj chare ri María Magdalena: ¿Nána, achique c'a ri nacanoj y achique chuka' ruma tek sibilaj yatok'? xcha' chare. Y ri María Magdalena xuch'ob c'a chi ri nich'o apo riq'ui, ya ri nisamajin ri ulef ri', ri ticon ruwech riq'ui cotz'i'j y che'; rumari' tek riya' xubij c'a chare: Wi yit c'a riyit ri xatuc'uan el ri ruch'acul ri Wajaf Jesús, tabij c'a chuwe acuchi (achique) xaya' wi, y riyin xtincanoj c'a acuchi (achique) xtinya' wi, xcha' chare.

16 Pero ri Jesús xch'o chic c'a apo chare y xubij c'a: María, xcha'. Y ri María Magdalena can yac'ari' xretamaj chi ya ri Jesús ri nich'o pe riq'ui, y rumari' xtzu'un chic apo riq'ui y xubij chare: Raboni, xcha'. Re jun ch'abel re' ntel chi tzij Tijonel.

17 Y ri Jesús xubij c'a chare ri María Magdalena: Ma quinak'etej

† **20:2** Jn. 13.23. ‡ **20:3** Lc. 24.12. § **20:5** Jn. 19.40. * **20:9** Sal. 16.10; Is. 53.10; Hch. 2.25-32; 13.34; 1 Co. 15.4. † **20:14** Mr. 16.9.

ta. Riyin can c'a ma jane quibe ta riq'ui ri Nata' chila' chicaj. Xa cabiyin chubixic chique ri can ye wach'alal chic,‡ chi riyin can yibe c'a riq'ui ri Nata', ri can Itata' chuka' riyix. Can yibe c'a riq'ui ri nu-Dios, ri i-Dios chuka' riyix, xcha' chare.

18 Y ri María Magdalena, can xbe na wi quiq'ui ri discípulos, riche (rixin) chi xberuya' rutzijol chique chi xutz'et ri Ajaf Jesús, y riche (rixin) chuka' chi xberuya' rutzijol chique ri bin el chare ruma ri Jesús.

Tek ri Jesús xuc'ut ri' chiquiwech ri rudiscípulos

19 Y tek xoc c'a pe ri ak'a' chupan ri k'ij ri', ri nabey k'ij chare ri semana, ri discípulos quimolon qui', pero can ye quitz'apilon c'a ri ruchi' ri jay ri yec'o wi; ruma riye' can quixibin c'a qui' chiquiwech ri israelitas, ri ye quiwinak. Y c'a tek xquitz'et, xa c'o chic ri Jesús chiri' chiquicojol§ y xubij c'a chique: Ya ta c'a ri uxlanibel c'u'x ri xtic'oje' pa tak iwánima chi'iwonojel, xcha'.

20 Tek Riya' rubin chic c'a ka ri ch'abel ri' chique ri quimolon qui' chiri', can xeruc'utula' c'a ri rusocotajic, can xeruc'utula' c'a ri ruk'a' y ri rupox (ruc'alc'a'x) chiquiwech. Y ri discípulos sibilaj c'a xequicot, ruma xquitz'et* chi can ya wi ri Ajaf Jesús. 21 C'ac'ari' ri Jesús can xubij chic c'a jun bey chique ri rudiscípulos: Ya ta c'a ri uxlanibel c'u'x xtic'oje' pa tak iwánima chi'iwonojel. Wacami c'a, can yixintek el, achi'el xitak pe riyin ruma ri Nata'† chubanic ri rusamaj.

22 Y tek rubin chic c'a ka ri ch'abel ri', Riya' xeruxupuj y xubij chique: Can tic'ulu' c'a ri Lok'olaj Espíritu. 23 Y wi riyix can nicuy c'a rumac jun winek, can xticuyutej wi c'a rumac chuka' chuwech ri Dios. Yac'a ri xa ma xticuy ta rumac, ri Dios can ma xtucuy ta chuka' rumac ri winek ri', xcha' ri Jesús.

Tek ri Tomás ma xunimaj ta chi ri Jesús xc'astej

24 Yac'a ri Tomás, ri jun chique ri cablajuj rudiscípulos ri Jesús, ri nibix chuka' Dídimo chare, xa man c'o ta quiq'ui ri rachibil, tek ri Jesús xoc'ulun chiquicojol. 25 Y rumari' ri discípulos ri ye rachibil ri Tomás xquibij chare: Riyoj xkatz'et ri Ajaf Jesús. Y ri Tomás xubij chique: Wi ma xtintz'et ta ri socotajic ri xeruc'uaj ri ruk'a' cuma ri láwux, y ma xtinju' ta ri ruwi' nuk'a' pa tak socotajic ri c'o pa ruk'a'‡ y chuka' wi ma xtinju' ta ri nuk'a' pa rupox (ruc'alc'a'x) chupan ri socotajic ri xuben ri lanza, ma xtinimaj ta chi ya Riya', xcha'.

26 Tek k'axnek chic c'a wakxaki' k'ij, ri discípulos quimolon chic c'a qui' jun bey, y c'o c'a ri Tomás quiq'ui, quitz'apilon ruchi' ri jay. Yac'ari' tek xapon chic§ ri Jesús pa quinic'ajal y xubij chique: Ya ta c'a ri uxlanibel c'u'x xtic'oje' pa tak iwánima chi'iwonojel, xcha'.

27 Y can yac'ari' tek xubij chare ri Tomás: Taju' pe ri ruwi' ak'a' wawe' y que'atzu' re nuk'a' ye socotajnek. Taya' pe la ak'a' pa nupox (nuc'alc'a'x) y taju' pe chupan re socotajic re xuben ri lanza. Can tanimaj c'a, y ma taben ta achi'el niquiben ri nic'aj chic winek, ri xa ma yinquinimaj ta, pero riyit quinanimaj.

28 Y yac'ari' tek ri Tomás xubij c'a chare ri Jesús: Can yit c'a riyit ri Wajaf, can yit c'a riyit ri nu-Dios,* xcha'.

29 Pero ri Jesús xubij chare ri Tomás: C'a ya tek xinatz'et na,

‡ **20:17** Sal. 22.22; Mt. 28.10; Ro. 8.29; He. 2.11. § **20:19** Mr. 16.14; Lc. 24.36; 1 Co. 15.5. * **20:20** Jn. 16.22; 1 Jn. 1.1. † **20:21** Is. 61.1; Jn. 17.18. ‡ **20:25** Sal. 22.16. § **20:26** Jn. 20.19. * **20:28** Sal. 118.28.

c'ac'ari' xinanimaj; pero ri yinquinimaj y xa ma yinquitz'et ta,† jabel c'a ruwaquik'ij, xcha' ri Jesús.

Ri tz'ibayon re wuj re' nubij achique ruma tek xutz'ibaj

30 Ri Jesús c'o q'uiy nic'aj chic milagros ri xerubanala' chiquiwech ri ye rudiscípulos, ri ma ye tz'ibatal ta ca‡ chupan re wuj re'. 31 Yac'a ri ye tz'ibatal ca chupan re wuj re', can ye tz'ibatal ca riche (rixin) chi riyix ninimaj c'a chi ri Jesús yari' ri Cristo ri Ruc'ajol ri Dios, y riche (rixin) chuka' chi tek riyix xtinimaj, xtic'ul ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek,§ ruma can xicukuba' c'a ic'u'x riq'ui.

21

Tek ri Jesús xuc'ut ri' chiquiwech ye wuku' rudiscípulos

1 Y tek banatajnek chic ronojel ri', yac'ari' tek ri Jesús xuc'ut chic c'a ri' jun bey chiquiwech ri rudiscípulos. Riya' can ya c'a ri chuchi' choy ri Tiberias rubi', chiri' xuc'ut wi ri' chiquiwech. Y quec'are' rubanic tek Riya' xuc'ut ri' chiquiwech: 2 Can quic'uan c'a qui' ri Simón Pedro, ri Tomás ri nibix chuka' Dídimo chare, ri Natanael ri aj pa tinamit Caná ri c'o quela' pa rucuenta ri Galilea, ri ye ca'i' ruc'ajol ri Zebedeo* y ye ca'i' chic discípulos. 3 Y yac'ari' tek ri Simón Pedro xubij chique ri rachibil: Riyin yibe na chuchapic car, xcha'. Y ri rachibil xquibij: Riyoj chuka' yojbe awuq'ui. Y can quinojel c'a xebe y xe'oc el pa jun jucu'. Riye' astape' jun ak'a' xec'ase' chuchapic car, majun car ri xquichop ta.

4 Yac'a tek xpe rusekeric, ri Jesús xapon y xbepa'e' c'a chiri' chuchi' ri choy. Yac'a ri discípulos xa man c'a xquetamaj ta pe ruwech ri Jesús. 5 Y Riya' xch'o apo chique y xubij c'a: Walc'ual, ¿la c'o chic car ichapon riche (rixin) chi nitij?† xcha' apo chique. Y ri discípulos xquibij pe chare: Majun, xecha'.

6 Xpe ri Jesús xubij c'a apo chique: Tic'aka' ka ri ya'l chapabel car re quere' pa rajquik'a' ri jucu' y can yec'o c'a car xque'ichop, xcha'. Y ri discípulos can yac'ari' xquiq'uek ka ri ya'l chapabel car pa ya'. Y can ma yecowin ta chic niquelesaj pe ri ya'l pa ya', ruma can sibilaj ye q'uiy car‡ ri xquiya' pe qui'. 7 Y ri jun discípulo ri sibilaj xajowex ruma ri Jesús,§ can yac'ari' tek xubij apo chare ri Pedro: Ri xch'o pe chake, ya ri Ajaf Jesús, xcha'. Y ri Simón Pedro, can xu (xe) wi xrac'axaj queri', can yari' xucusaj pe ri rutziak ri relesan ca chrij y xropin ka pa ya' riche (rixin) chi ntel pe. 8 Yac'a ri nic'aj chic discípulos can c'a ya na ri pa jucu' xepe wi, y quikiriren c'a pe ri ya'l nojnek chi car. Ma can ta nej c'a ye oconek apo pa ruwi' ya'. Achi'el xa c'o jun oxi' raken c'an.

9 Y tek ri nic'aj chic discípulos xe'oka chuchi' ya' y xe'el pe ri pa jucu', xquitz'et c'a chi c'o rachek k'ak'. Y ri pa rachek k'ak' c'o jun car sa'on ka, y c'o chuka' caxlan wey. 10 Ri Jesús xubij c'a chique: Ri car ri c'ari' ye'ichop pe, que'ic'ama' c'a pe ca'i' oxi', xcha' chique.

11 Ri Simón Pedro xbe c'a y xjote' ri pa jucu'. Y xberelesaj pe ri ya'l nojnek chi car. Can ye q'uiy wi c'a car nima'k yec'o chupan ri ya'l. Yec'o c'a ciento cincuenta y tres ri xquiya' pe qui'. Xa matiox chi ma xretzetej (xtzeretej) ta ruwech ri ya'l, ruma sibilaj ye q'uiy car yec'o pe chupan. 12 Y ri Jesús xubij c'a chique ri rudiscípulos: Quixan c'a pe y quixwa',* xcha' chique.

† **20:29** 2 Co. 5.7; 1 P. 1.8. ‡ **20:30** Jn. 21.25. § **20:31** Jn. 3.15, 16. * **21:2** Mt. 4.21. † **21:5** Lc. 24.41. ‡ **21:6** Lc. 5.4-7. § **21:7** Jn. 13.23; 19.26; 20.2. * **21:12** Hch. 10.41.

Y quinojel c'a ri discípulos ri' majun xbano cowil chi xc'utun ta apo chare ri Jesús: ¿Yit achique c'a riyit? ruma can quetaman c'a chi ya Riya' ri Ajaf Jesús. 13 Xpe ri Jesús y xuchop c'a rujachic ri caxlan wey chiquiwech, y can queri' chuka' xuben riq'ui ri car. Xujachala' c'a chiquiwech, riche (rixin) chi yewa'.

14 Y yac'are' ri rox mul† chi ri Jesús xuc'ut ri' chiquiwech ri ye rudiscípulos tek c'astajnek chic pe chiquicojol ri caminaki'.

Tek ri Jesús xubij chare ri Pedro: Que'ayuk'uj ri nucarne'l

15 Y tek xec'achoj chare ri wa'in quinojel, ri Jesús xuc'utuj chare ri Simón Pedro: Riyit Simón ri yit ruc'ajol ri Jonás, ¿la yinawajo' cami más que chiquiwech quinojel re'? xcha' chare. Y ri Simón Pedro xubij c'a: Ja' (je), can queri' wi, Ajaf. Riyit awetaman chi yatinwajo'. Y ri Jesús xubij chare: Wi can yinawajo', can que'ayuk'uj c'a ri alaj tak nucarne'l, xcha'.

16 C'ac'ari' ri Jesús xuc'utuj chic c'a jun bey chare: Riyit Simón ri yit ruc'ajol ri Jonás, ¿la can yinawajo' c'a? xcha' chare. Y ri Pedro xubij c'a: Ajaf, can queri' wi. Riyit awetaman chi yatinwajo', xcha'. Y ri Jesús xubij: Wi can yinawajo' c'a, que'ayuk'uj c'a ri nucarne'l.‡

17 Y pa rox mul, ri Jesús xubij c'a chare: Riyit Simón ri yit ruc'ajol ri Jonás, ¿la can yinawajo' c'a? xcha'. Y ri Pedro can xpe c'a bis pa ránima, ruma can rox mul ri xc'utux chare ruma ri Jesús: ¿La can yinawajo' c'a? Yac'ari' tek ri Pedro xubij: Ajaf, riyit can ronojel c'a awetaman.§ Can awetaman c'a chi yatinwajo'. Y ri Jesús xubij chic c'a chare: Can que'ayuk'uj c'a ri nucarne'l.* 18 Can kitzij c'a ri nbij chawe: Tek can c'a yit c'ajol na, can ayon c'a riyit nabetz' apan y xabacuchi (xabachique) c'a nawajo' yabe wi, can yabe wi c'a. Yac'a tek xcarijix, xa xque'aric' ri ak'a' chuwech jun chic riche (rixin) chi nubetz' apan, y xcaruc'uaj acuchi (achique) ri xa ma nawajo' ta yabe wi, xcha' chare.

19 Ri xubij c'a ri Jesús, can riche (rixin) c'a chi xuk'alajsaj ri achique chi camic ri xtuc'ulwachij el ri Pedro, riche (rixin) chi nuya' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios. Y tek ri Jesús rubin chic c'a ronojel ri', xubij c'a chuka' chare ri Pedro: Quinatzekelbej c'a, xcha'.

Ri discípulo ri sibilaj xajowex

20 Y tek ri Jesús y ri Pedro ye benak c'a, ri Pedro xtzu'un ca chrij y xutz'et c'a chi c'o jun chic discípulo ri benak chiquij. Y ya discípulo ri' ri sibilaj xajowex ruma ri Jesús y ya chuka' riya' ri xrak'e' apo chunakajal ri ruwaruc'u'x ri Jesús† tek xquiben ri lok'olaj wa'in, ri xc'utun c'a chare ri Jesús: Ajaf, ¿achique c'a ri xtijacho awuche (awixin)? 21 Tek ri Pedro xutz'et c'a ri discípulo ri', xuc'utuj c'a chare ri Jesús: Ajaf, y riya', ¿achique c'a xtuben ca? xcha'.

22 Y ri Jesús xubij c'a chare ri Pedro: Wi riyin nwajo' chi riya' c'a q'ues na tek xquipe chic jun bey,‡ ma rajawaxic ta chi yari' ri nach'ob. Ri ruc'amon chi naben riyit ya ri quinatzekelbej, xcha' ri Jesús.

23 Ri jun c'a tzij ri xubij ri Jesús, can xetamex c'a cuma ri kach'alal. Y ri kach'alal can xquich'ob c'a chi ri jun discípulo ri' can man c'a xticom ta. Pero ri xubij ri Jesús xa ma que ta ri' ntel wi chi tzij, ruma Riya' xa xubij c'a: Wi riyin nwajo' chi riya' c'a q'ues na tek xquipe chic

† **21:14** Jn. 20.19, 26. ‡ **21:16** 1 P. 5.2. § **21:17** Jn. 16.30. * **21:17** He. 13.20; 1 P. 2.25; 5.4.
† **21:20** Jn. 13.23, 25. ‡ **21:22** Ap. 3.11; 22.7, 12, 20. § **21:23** Mt. 16.27; 25.31; Ap. 3.11.

jun bey,§ ma rajawaxic ta chi yari'
ri nach'ob.
24 Ri discípulo ri c'a ninatex ka,
can ya c'a riya' ri tz'ibayon rono-
jel re c'o chupan re jun wuj re'.
Can ketaman c'a chi kitzij ronojel ri
nuk'alajsaj; ruma riya' can xutz'et*
ri xbanatej.
25 Y can c'a c'o na c'a q'uiy
samaj ri xerubanala' ri Ajaf Jesús
ri ma ye tz'ibatal ta ca chupan
re wuj re'.† Ruma wi ta can
chi jojun ri samaj ri xerubanala'
ri Jesús yetz'ibex, nch'ob chi re
ruwach'ulef ma nuben ta riche
(rixin) chi yeyac ronojel ri wuj ri
yetz'ibex wi ri samaj ri'; ruma can
sibilaj wi q'uiy wuj ri'. Amén.

* **21:24** Jn. 19.35. † **21:25** Jn. 20.30.

Wuj chrij ri xquibanala' ri apóstoles

Re wuj re' xtz'ibex riche (rixin) chi nuk'alajsaj chkawech ri achique xquibanala' ri apóstoles, tek ri Jesús c'astajnek chic pe chiquicojol ri caminaki' y xbe el chila' chicaj. Re wuj re' xtz'ibex ruma San Lucas ri xtz'iban chuka' ri Evangelio San Lucas, rumari' chi ri nabey mocaj chare re wuj re' nubij: Chupan ri nabey wuj ri xintz'ibaj chawe riyit nimalaj Teófilo. Re wuj re' nubij chuka' tek ri apóstoles c'a quimolon na qui' pa tinamit Jerusalem, can xka wi pe ri Lok'olaj Espíritu pa quiwi'. Y tek quic'ulun chic ri Lok'olaj Espíritu, can xebe c'a chi nej chi nakaj chutzijoxic ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic chique ri winek, can achi'el ri xchilabex ca chique ruma ri Jesús. (Hch. 1.8).

Chupan ri tanaj 1 mocaj 15 y napon c'a pa mocaj 3 chare ri tanaj 8, nuk'alajsaj chkawech ri achique rubanic tek xtz'ucutej ri iglesia ri chiri' pa tinamit Jerusalem.

Ri tanaj 8 mocaj 4 y napon c'a pa mocaj 25 chare ri tanaj 12, nubij ri achique xquiben ri apóstoles tek xebe chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios pa tak nic'aj chic lugares ri yec'o chunakajal ri ruwach'ulef Israel.

Ri tanaj 13 napon c'a pa mocaj 28 chare ri tanaj 14, nubij tek ri Pablo xbe ri nabey mul chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios pa tak nic'aj chic ruwach'ulef.

Ri tanaj 15 mocaj 1 y napon c'a pa mocaj 35, nubij tek xquimol qui' ri apóstoles quiq'ui ri ancianos ri yec'o pa Jerusalem, riche (rixin) chi niquich'ob wi niban o ma niban ta ri circuncisión chique ri ma ye israelitas ta ri yeniman ri Dios.

Ri tanaj 15 mocaj 36 y napon c'a pa mocaj 22 chare ri tanaj 18, nubij tek ri Pablo xbe pa rucamul chiquitz'etic ri kach'alal ri yec'o pa tak tinamit ri acuchi (achique) xk'ax wi ri nabey mul. Y xutzijoj chuka' ri ruch'abel ri Dios pa tak nic'aj chic lugares.

Ri tanaj 18 mocaj 23 y napon c'a pa mocaj 16 chare ri tanaj 21, nubij tek ri Pablo xbe ri rox mul chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios.

Ri tanaj 21 mocaj 17 y napon c'a pa ruq'uisbel chare ri tanaj 28, nubij tek ri Pablo xchapatej cuma ri aj k'atbel tak tzij ri pa Jerusalem. Xchapatej ruma nutzijoj ruch'abel ri Dios y xuc'uex chiquiwech ca'i' oxi' aj k'atbel tak tzij y pa ruq'uisbel xuc'uex c'a pa Roma riche (rixin) chi xk'at tzij pa ruwi'.

Ri Lok'olaj Espíritu tzujun (sujun) ca

1 Nimalaj Teófilo,* chupan c'a ri jun wuj ri xintz'ibaj el chawe nabey, ntz'iban c'a el ri samaj ri xutiquiriba' ca rubanic ri Jesús, y ri xutiquiriba' chuka' ca ruc'utic chiquiwech ri winek. 2 Y xutanaba' ca rubanic chupan ri k'ij tek Riya' xbe chila' chicaj.† Pero tek Riya' c'a ma jane nibe ta el chila' chicaj, riq'ui ri ruchuk'a' ri Lok'olaj Espíritu xubij c'a chique ri ru'apóstoles ri ye rucha'on, ri rajawaxic chi niquiben ca, tek Riya' xtibe.‡ 3 Y Riya' can xutij pokon, y xcamisex. Pero tek Riya' c'astajnek

* **1:1** Lc. 1.3. † **1:2** 1 Ti. 3.16. ‡ **1:2** Mt. 28.19; Mr. 16.15; Jn. 20.21. § **1:3** 1 Co. 15.5.

chic pe, xuc'utula' c'a ri' chiquiwech.§ Cawinek k'ij ri xubanala' queri'. Y c'o nic'aj chic ri xubanala' riche (rixin) chi netamex chi can q'ues wi. Y c'o c'a chuka' ri xubila' chique chrij ri rajawaren ri Dios.

4 Y c'o c'a jun bey tek ri Jesús y ri ye ru'apóstoles quimolon qui', ri Jesús xubij chique: Quixc'oje' c'a re wawe' pa tinamit Jerusalem,* y tiwoyobej ri nbin chiwe; tiwoyobej c'a ri rutzujun (rusujun) pe ri Nata' Dios chi can xtuya' wi c'a chiwe.† 5 Ruma riyix iwetaman chi ri Juan riq'ui ya' xeruben wi bautizar ri winek. Yac'a riyix, pa ca'i' oxi' k'ij apo, riq'ui ri Lok'olaj Espíritu xquixban wi bautizar,‡ xcha' ri Jesús.

Tek ri Jesús xtzolin el chila' chicaj

6 Y ri quimolon c'a qui' xquic'utuj c'a chare ri Jesús: Ajaf, ¿la ma ya ta c'a k'ij re' tek naben chake riyoj israelitas chi nic'oje' chic jun bey ri k'atbel tzij pa kak'a'? xecha' chare.

7 Yac'a ri Jesús xubij chique: Pa ruk'a' c'a ri Nata' c'o wi achique tiempo xtibanatej ri', y ma rajawaxic ta chi niwetamaj§ riyix. 8 Xaxu (xaxe wi) c'a tiwetamaj, chi tek ri Lok'olaj Espíritu xtika pe pan iwi', xtic'ul c'a ri uchuk'a', y xquinik'alajsaj chique ri winek pa tinamit Jerusalem, y chique ri winek ri yec'o pa nic'aj chic tinamit wawe' pa rucuenta ri Judea y pa rucuenta ri Samaria, y chique chuka' quinojel ri winek ri yec'o pa ronojel re ruwach'ulef.

9 Y can xu (xe wi) chic c'a ri ch'abel ri' ri xubij ca. Y ri yec'o riq'ui ri Jesús chiri', can niquitzu' c'a tek xyacatej el chiquiwech pa cak'ik', y xoc el pa jun sutz', y ma xquitz'et ta chic. 10 Y ri apóstoles can c'a quitzuliben na c'a el ri xbe chicaj. Tek c'a xquina' xebec'ulun pe ye ca'i' achi'el achi'a' quiq'ui, ri ye quicusan sek tak tziek. 11 Y riye' xquibij c'a chique ri ye ru'apóstoles ca ri Jesús: Achi'a' ri yixpe pa Galilea, ¿achique ruma tek yixtzu'un chicaj? Re Jesús re xitz'et chi xbe chicaj re wacami, xa can xtipe chic jun bey. Y can achi'el re xuben el re xbe, can queri' chuka' xtuben tek xtipe chic,* xecha'.

Ri Matías xoc apóstol pa ruq'uexel ca ri Judas

12 Y ri apóstoles xe'el c'a pe chiri' pa ruwi' ri juyu' ri Olivos rubi', y xetzolin pa tinamit Jerusalem. Ri juyu' Olivos xa ma nej ta c'o wi chare ri Jerusalem, xa achi'el pa jun kilómetro. 13 Y tek xe'apon c'a, xejote' el ri pa ruca'n tanaj (wik) jay ri acuchi (achique) ri can yec'o wi pe ri Pedro, ri Jacobo, ri Juan, ri Andrés, ri Felipe, ri Tomás, ri Bartolomé, ri Mateo, ri Jacobo ri ruc'ajol ri jun achi Alfeo rubi', ri Simón ri c'o quiq'ui ri achi'a' ri nibix Zelotes chique, y ri Judas† ri rach'alal ri Jacobo. 14 Y quinojel riye' can junan quiwech quibanon y can ma yetane' ta chi niquiben orar, ye cachibilan ri ixoki', y chuka' ri María ri rute' ri Jesús, y ri ye rach'alal‡ ri Jesús.

15 Y jun c'a chique ri k'ij ri' tek quimolon c'a qui' achi'el xa ye ciento veinte kach'alal, ri Pedro xpa'e' anej chiquiwech, y xubij c'a chique: 16 Wech aj Israel, ri jun ka-rey ri xc'oje' ojer ca ri xubini'aj David, rutz'iban c'a ca ri ch'abel ri xeruya' ri Lok'olaj Espíritu§ pa ránima. Chupan c'a ri wuj ri rutz'iban ca riya', c'o c'a ri nubij chrij ri Judas* ri xoc uc'uey bey quiche (quixin) ri winek ri xebe chuchapic ri Jesús. Can queri'

* **1:4** Lc. 24.49. † **1:4** Jn. 14.16, 26; 15.26; 16.7. ‡ **1:5** Hch. 11.16. § **1:7** 1 Ts. 5.1. * **1:11** Ap. 1.7. † **1:13** Jud. 1. ‡ **1:14** Mt. 13.55. § **1:16** 2 S. 23.2. * **1:16** Jn. 18.3. † **1:16** Sal. 41.9. ‡ **1:17** Lc. 6.16.

wi c'a c'o chi xbanatej.† 17 Y ri Judas‡ ri' can xoc wi kachibil, y xsamej c'a chkacojol. 18 Y riq'ui ri puek ri xuc'ul ruma xujech el ri Jesús, riq'ui ri puek ri' xlok'bex wi jun ulef. Ri Judas xucamisaj ri'.§ Riya' xbech'ique' pe ruwi', y ronojel ri rupan c'a quela' xeka wi, tek xka pan ulef. 19 Y quinojel c'a ri winek aj Jerusalem xquetamaj, y rumari' tek Acéldama xbix chare ri ulef ri'. Ntel chi tzij jun ulef riche (rixin) quic'.* 20 Rumari' bin ca chupan ri wuj ri Salmos rubi':

Man ta jun c'a xtic'oje' chupan ri
rachoch,
xa xtimalix ta ca.†
Y chuka' nubij:
Xa xtoc ta jun chic ruq'uexel
riche (rixin) chi nipa'e' ca
chuwech ri rusamaj,‡
nicha'.

21 Rumac'ari', can rajawaxic c'a chi nikacanoj jun ruq'uexel, pero can ya ri chiquicojol ri achi'a' ri can ronojel tiempo yec'o pe kiq'ui, y ri can ye benak wi kiq'ui tek xc'oje' ri Ajaf Jesús. 22 Jun chique ri can yec'o pe kiq'ui tek xban bautizar ri Jesús ruma ri Juan, y can c'o kiq'ui tek xbe ri Jesús chila' chicaj. Yari' ri tikacha'. Y can rajawaxic c'a chi riya' nuk'alajsaj junan kiq'ui riyoj achique rubanic tek ri Jesús caminek chic el y xbec'astej pe.

23 Y yac'ari' tek xquiya' apo quibi' ye ca'i'. Xquiya' apo rubi' ri José ri nibix Barsabás chare y nibix chuka' Justo chare, y xquiya' chuka' apo rubi' ri Matías. 24 Y xquiben c'a orar, quere': Ajaf, riyit ri natz'et ri cánima quinojel, tac'utu' c'a chkawech achique c'a chique re ye ca'i' achi'a' re' ri acha'on, 25 riche (rixin) chi ntoc ca apóstol pa ruq'uexel ri Judas, y nipa'e' chuwech ri samaj. Ruma ri Judas xa xuya' ca ri samaj, ruma ri itzel ri xuben. Y wacami riya' xapon yan chupan ri lugar ri can c'o chi napon wi, xecha'.

26 Y xesaquin c'a, y ya c'a ri Matías ri xkajben chi nic'oje' ca pa ruq'uexel ri Judas riche (rixin) chi ntoc cachibil ri julajuj apóstoles.

2

Ri k'ij tek xka pe ri Lok'olaj Espíritu

1 Y tek xoka c'a ri k'ij riche (rixin) ri quinimak'ij ri israelitas ri Pentecostés rubi', quinojel c'a ri quiniman ri Ajaf Jesús quimolon c'a qui' pa jun jay. Y junan c'a quiwech quibanon. 2 Y can majun c'a runabexic tek yari' c'o jun ri xk'ajan pe chicaj, can achi'el tek c'o jun nimalaj cak'ik' ri nik'ajan petenak. Y re' xunojsaj ri jay ri acuchi (achique) quimolon wi qui',* ye tz'uyul. 3 Y ri yec'o c'a chiri', xquitz'et c'a chi achi'el ruxak tak k'ak'† ri nujachala' ri' y jojun ri xec'oje' pa quiwi' chiquijujunal. 4 Y xech'o anej pa nic'aj chic ch'abel ri xa ma ye quich'abel ta.‡ Pero queri' xbanatej ruma ri Lok'olaj Espíritu xunojsaj ri cánima, y yari' ri xbano chique riche (rixin) chi xech'o pa nic'aj chic ch'abel.

5 Y ri chiri' pa tinamit Jerusalem ri k'ij ri', yec'o c'a ye q'uiy achi'a' israelitas ri ye petenak pa ronojel ruwach'ulef, achi'a' ri can niquiya' wi ruk'ij ri Dios. 6 Y tek ri winek xquic'axaj ri xk'ajan, can xquimol c'a apo qui'. Y astape' ri winek ri' xa ma junan ta quich'abel, ruma ma junan ta ri ye petenak wi, pero tek ri ye tzekelbey riche (rixin) ri Jesús xebech'o pe, ri winek xk'ax chiquiwech, ruma can pa jalajoj c'a ruwech ch'abel ri xech'o wi. Ri winek xsach quic'u'x tek xquic'axaj ri'. 7 Can xsach wi quic'u'x y xquimey c'a ri xquic'axaj

§ **1:18** Mt. 27.5, 7. * **1:19** Mt. 27.8. † **1:20** Sal. 69.25. ‡ **1:20** Sal. 109.8. * **2:2** Hch. 4.31. † **2:3** Mt. 3.11. ‡ **2:4** Mr. 16.17.

y niquibila' c'a chiquiwech: ¿La ma ye aj Galilea ta cami quinojel re yech'o? 8 ¿Y achique c'a ruma tek riyoj nikac'axaj ri niquibij? Tek riyoj xa ma junan ta kach'abel chikajujunal. 9 Ruma yec'o chake riyoj ri ye aj pa Judea, yec'o ye petenak ri pa Partia, ri pa Media, ri pan Elam, ri pa Mesopotamia, ri pa Capadocia, ri pa Ponto, ri pan Asia, 10 ri pa Frigia, ri pa Panfilia, ri pan Egipto, y yec'o chuka' ye petenak más c'a quela' chare ri Cirene ri pa nimalaj ruwach'ulef Africa. Yec'o ye petenak pa Roma. Y chiquicojol riye' yec'o ri can ye israelitas pa calaxic y yec'o nic'aj ri ma ye israelitas ta, pero quibanon chi ye israelitas ruma chi niquinimaj ri nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés. 11 Y yec'o c'a chuka' winek ri ye petenak ri pa Creta y ri pan Arabia. Y quinojel c'a re winek re' xquic'axaj ri nimalaj rusamaj ri Dios, y can pa tak kach'abel chikajujunal xkac'axaj wi, xecha'.

12 Y quinojel majun bey c'a quitz'eton ta chi nibanatej ta quere'. Rumari' ma niquil ta c'a achique niquich'ob, y niquibila' c'a chiquiwech: ¿Achique c'a ruma quere' nibanatej? xecha' nic'aj.

13 Pero yec'o c'a winek ri xa yetze'en apo chiquij y niquibila' c'a: La winek la' xa ye k'abarela', xecha'.

Tek ri Pedro, c'a nabey mul nutzijoj ri ruch'abel ri Dios chiquiwech ri winek

14 Y ri Pedro y ri ye julajuj chic apóstoles xebepa'e' c'a pe chiquiwech ri winek. Y ri Pedro xch'o c'a, y xubij: Achi'a' israelitas ri yix petenak pa nic'aj chic ruwach'ulef y riyix ri can yix aj wawe' pa Jerusalem, tiwac'axaj c'a ri xtinbij chiwe, y tiwetamaj 15 chi chake konojel re kamolon ki' wawe' majun ri k'abarel ta. Man achi'el ta c'a ri nich'ob riyix. Xa c'are' a las nueve, chi c'o ta jun ri k'abarel chic. 16 Re xbanatej re wacami, can tz'ibatal c'a ca ruma ri profeta Joel, ri achi ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. 17 Y chupan ri rutz'iban ca riya', ri Dios nubij:

Chupan ri ruq'uisbel tak k'ij,
xtinya' pe ri Lok'olaj Espíritu§ pa quiwi' ri winek,
y ri imi'al y ri ic'ajol xtiquik'alajsaj*
ri nbij chique.
Y ri c'a ye c'ajola' na, pa jun achi'el
achic' xtiquitz'et ri nk'alajsaj chique.
Y ri achi'a' ye rijita'k chic, pa cachic'
c'a ri c'o xquenk'alajsaj chique.†
18 Y can xtintek chuka' ri Lok'olaj Espíritu pa quiwi' ri nusamajel, chi achi'a' chi ixoki',
y riye' xtiquik'alajsaj‡ ri xtinbij chique.
19 Y chuwech ri caj xtinben chi
xquebanatej ri majun bey ye tz'eton ta,
y queri' chuka' chuwech ri ruwach'ulef.
Xtinben c'a chi xtitz'et quic', k'ak', y
sib ri can achi'el chic nima'k tak sutz'.§
20 Y ri k'ij ma xtitzu'un ta chic.*
Ri ic' xtoc achi'el quic'.
Quec'ari' ri xtibanatej nabey tek
ma jane noka ta ri nimalaj k'ij riche (rixin) ri Ajaf,
chupan ri k'ij tek xtik'at tzij pa quiwi' ri winek.
21 Y quinojel c'a ri xquec'utun quito'ic chare ri Ajaf, can xquecolotej wi.†

22 Y ya chuka' ri' tek ri Pedro xubij: Wech aj Israel, tiwac'axaj c'a jabel re xtinbij chiwe: Ri Jesús ri aj Nazaret, can ya c'a ri Dios

§ **2:17** Pr. 1.23; Is. 32.15, 16; Ez. 36.27; Hch. 10.45. * **2:17** Hch. 21.9. † **2:17** Jl. 2.28. ‡ **2:18** Hch. 21.4; 1 Co. 12.10, 28; 14.1. § **2:19** Jl. 2.30. * **2:20** Mt. 24.29. † **2:21** Ro. 10.13.

ri banayon pe chare chi q'uiy ri xerubanala' chicojol. Xeruben c'a milagros ri majun bey ye tz'eton ta. Can c'o ri xerubanala' Riya' riche (rixin) chi retal chi can ya ri Dios Tata'ixel ri takayon pe. Riyix can iwetaman wi chi queri'. 23 Pero ri Dios xuya' c'a k'ij chi xjach ri Jesús pan ik'a', ruma can queri' ri ruch'obon pe.‡ Y riyix xiya' pa quik'a' winek ri xa ma niquiben ta ri nubij ri ruch'abel ri Dios, riche (rixin) chi xquicamisaj chuwech cruz. 24 Pero riq'ui ri ruchuk'a' ri Dios, ri Jesús xbec'astej pe,§ y xcolotej pe ri pa ruk'a' ri camic,* ruma chi ri camic ma xcowin ta xch'acon chrij. 25 Rumari' ri rey David xucamuluj ca ri ruch'abel ri Jesús tek xubij:

Can ronojel k'ij ntz'et ruwech ri Ajaf.
Y ruma chi Riya' can c'o pe ri pa wajquik'a',† rumari' majun achique ta xtibano chuwe chi xtuben ta ca'i' nuc'u'x.
26 Y rumari' niquicot ri wánima, y riq'ui chuka' quicoten yich'o.
Y astape' xquicom, can cukul el nuc'u'x chi nc'ul ri rutzil ri Dios.
27 Riyit nu-Dios, can man c'a xquinaya' ta ca chiquicojol ri caminaki',
ni man c'a chuka' xtaya' ta k'ij chi ri nuch'acul riyin, ri Lok'olaj Ac'ajol,‡ nik'ey ka.§
28 Can ac'utun ri utzilaj bey riche (rixin) ri c'aslen chinuwech,
y sibilaj xtiquicot ri wánima tek xquic'oje' awuq'ui,
nicha' ri rutz'iban ca ri David.

29 Y yac'a chuka' ri' tek ri Pedro xubij: Wech aj Israel, riyix iwetaman chi ri katata' David ri xc'oje' ojer ca, xcom y xmuk.* Y ri panteón ri mukun wi ca, can c'a c'o na re wacami. 30 Y ri David can jun chique ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Can retaman c'a chi ri Dios xuben jurar chare tek xubij: Ri Cristo jun chique ri ye awiy amam ca,† y can yari' c'a ri xtic'oje' ca pan aq'uexel, y xtoc Rey,‡ quec'ari' xubij ri Dios chare ri David. 31 Y ri David, can achi'el xutz'et yan c'a ri xquebanatej. Xch'o chrij ri c'astajbel riche (rixin) ri Cristo, chi ri ránima ma xtic'oje' ta ca chiri' chiquicojol ri caminaki', y chi ri ruch'acul ma xtic'oje' ta chuka' ca riche (rixin) chi nik'ey ka.§ 32 Y konojel riyoj ketaman y nikatzijoj chi ya ri Dios ri xbano chare ri Jesús riche (rixin) chi xbec'astej pe.* 33 Y xuc'uex chuka' chila' chicaj ruma ri ruchuk'a' ri Dios,† y xuc'ul c'a ri Lok'olaj Espíritu ri tzujun (sujun) ruma ri Tata'ixel. Y tek Riya' xuc'ul yan c'a ri Lok'olaj Espíritu, xutek c'a pe‡ kiq'ui riyoj, y ya c'a rusamaj re' ri xitz'et y xiwac'axaj el kiq'ui re wacami. 34 Y tek ri David xch'o c'a chrij ri jun ri nic'astej pe chiquicojol ri caminaki', ma chrij ta ka riya' xch'o wi, ruma ri xc'astej el y xbe chila' chicaj, ya ri Cristo. Y ri David rutz'iban chuka' ca:

Ri Ajaf Dios xubij chare ri Wajaf ri Cristo:
Catz'uye' pe re pa wajquik'a'.§
35 C'a ya tek xquenya' na pan ak'a' pan awaken ri ye'etzelan awuche (awixin).

Queri' ri rutz'iban ca ri David.

36 Wacami riyin yich'o c'a chiwe chi'iwonojel ri can yix riy rumam ca ri Israel; riyix ri yixc'o pe y chuka' ri ma yec'o ta pe. Tiwetamaj c'a chi can kitzij wi chi ri Jesús ri

‡ **2:23** Hch. 4.28. § **2:24** Hch. 4.10; 10.40; 13.30; 17.31; Ro. 4.24; 8.11. * **2:24** Hch. 3.15. † **2:25** Sal. 16.8. ‡ **2:27** Lc. 1.35. § **2:27** Sal. 16.10; Hch. 13.35. * **2:29** Hch. 13.36. † **2:30** Ro. 1.3. ‡ **2:30** Lc. 1.32. § **2:31** Sal. 16.10; Hch. 13.35. * **2:32** Hch. 2.24; 3.15. † **2:33** Ef. 1.19, 20. ‡ **2:33** Jn. 15.26. § **2:34** Sal. 110.1; Mt. 22.44; Ef. 1.20.

xicamisaj chuwech cruz, can ya wi Riya' ri banon chare ruma ri Dios chi ya Riya' ri Cristo y chi ya Riya' ri Rajaf ronojel, xcha' ri Pedro.

37 Y tek ri winek xquic'axaj ri xubij ri Pedro, xk'axo ri cánima, y xquic'utuj c'a chare ri Pedro y chique ri nic'aj chic apóstoles: Kech aj Israel, ¿achique ri ruc'amon chi nikaben? xecha'.

38 Y ri Pedro xubij chique: Titzolin pe ri ic'u'x riq'ui ri Dios, y pa rubi' ri Ajaf Jesucristo tibana' el bautizar iwi', riche (rixin) chi queri' nicuyutej ri imac.* Y ri Dios xtuya' ri Lok'olaj Espíritu chiwe. 39 Ruma yare' ri rutzujun (rusujun) ri Dios, ma xu (xe) ta wi chiwe riyix, ni ma xu (xe) ta wi chuka' chique ri iwalc'ual, xa can chique c'a quinojel winek ri yec'o nej† y ri yec'o nakaj, can chique wi c'a quinojel ri winek ri yerusiq'uij (yeroyoj) ri Kajaf Dios.

40 Y ri Pedro c'o c'a nic'aj chic ch'abel ri xerubij chique riche (rixin) chi xerupixabaj. Riya' xuya' c'a pa ruchojmil chiquiwech ri winek quiq'ui ch'abel achi'el re': Quixel pe chiquicojol ri winek riche (rixin) re tiempo re', ri xa ye sachnek pa quimac, riche (rixin) chi queri' yixcolotej c'a pe, xcha' c'a chique.

41 Y ri winek c'a ri xec'ulu ri ruch'abel ri Dios pa tak cánima chupan ri k'ij ri', xeban bautizar. Y sibilaj c'a xeq'uiyer ri yeniman riche (rixin) ri Jesucristo, ruma chupan ri k'ij ri' achi'el xa ye jun oxi' mil winek xeniman. 42 Y can majun bey c'a niquimalij ta quic'u'x chiretamaxic ri ruch'abel ri Dios ri niquic'ut‡ ri apóstoles. Can junan quiwech niquiben y can junan niquimol qui'§ riche (rixin) chi niquitij ri caxlan wey riche (rixin) chi niquinataj ri rucamic ri Ajaf Jesús, y can junan chuka' quiwech niquiben tek niquiben orar.

Ri rubanic ri c'aslen ri xquic'uaj ri nabey tak nimanel riche (rixin) ri Jesucristo

43 Y can quinojel c'a ri winek quixibin qui'.* Y q'uiy c'a milagros ri yebanalox† cuma ri apóstoles; y ri milagros ri yequibanala' riye', can ye retal chi can kitzij chi ye rusamajel ri Dios. 44 Y quinojel ri quiniman, can c'o c'a jun ach'alalri'il quiq'ui, y niquicomonij c'a ronojel ri c'o quiq'ui.‡ 45 Y riche (rixin) chi yequitola' ri kach'alal ri nic'atzin quito'ic, yequic'ayila'§ ri achique ri yec'o quiq'ui.* 46 Y ri pa rachoch ri Dios† can k'ij k'ij c'a yec'o apo,‡ y junan c'a quiwech quinojel. Y tek niquiben c'a wa'in pa tak jay, can riq'ui c'a ronojel cánima y quicoten.§ 47 Y niquiya' ruk'ij ri Dios.* Y riye' can utz c'a yetz'et cuma quinojel ri winek y ri Ajaf ntajin nuben chique chi yeq'uiyer† ri ye colotajnek, ruma can k'ij k'ij ye q'uiy chique ri can c'o wi chi yecolotej ri yetajin niquinimaj ri Jesucristo.

3

Pa rubi' ri Jesucristo xc'achojsex jun achi cojo

1 Ri Pedro y ri Juan cachibilan qui' ye jotol c'a el riche (rixin) chi yebe pa rachoch ri Dios. A las tres riche (rixin) ri tikak'ij yac'ari' tek ye benak el chupan ri hora riche (rixin) ri oración.* 2 Y chiri' pa jun ruchi' ri rachoch ri Dios ri Jabel Oc Nitzu'un niquibij chare, ronojel c'a

* **2:38** Lc. 24.47. † **2:39** Ef. 2.13. ‡ **2:42** 2 Ti. 1.13. § **2:42** He. 10.25. * **2:43** Hch. 5.5, 11. † **2:43** Mr. 16.17, 18. ‡ **2:44** Hch. 4.32. § **2:45** Hch. 4.34. * **2:45** Is. 58.7. † **2:46** Hch. 3.1; 5.20, 21, 25, 42. ‡ **2:46** Lc. 24.53. § **2:46** Jn. 16.22. * **2:47** Lc. 24.53. † **2:47** Hch. 5.14; 11.24. * **3:1** Lc. 1.10; Hch. 10.30.

k'ij c'o ri yebeya'o ca jun achi cojo chiri'. Ri jun achi ri' can pa ralaxic c'a pe tek ma nicowin ta nibiyin y nuc'utuj c'a ca limosna† chique ri winek ri ye'oc apo chiri'. 3 Y tek ri Pedro y ri Juan ye'oc yan c'a apo pa rachoch ri Dios, ri achi ri' nuc'utuj chuka' ca limosna chique riye'. 4 Pero ri Pedro xutzu' xutzu' ri achi, y chuka' queri' xuben ri Juan, y yac'ari' tek ri Pedro xubij: Kojatzu' jabel, xcha' chare.

5 Y ri achi can xerutzu', y royoben c'a achique ri xtiquiya' ca chare. 6 Yac'ari' tek ri Pedro xubij chare: Riyin majun k'anapuek ni sakapuek ri c'o ta wuq'ui riche (rixin) chi nya' ta chawe. Yac'a ri c'o wuq'ui, yari' xtinya'‡ chawe, xcha'. Y can yac'ari' tek xubij chare: Pa rubi' ri Jesucristo ri aj Nazaret§ cayacatej, y cabiyin el, xcha' chare.

7 Y ri Pedro xuchop c'a ri rajquik'a' ri achi riche (rixin) chi xpa'e'. Y can yac'ari' xchojmir. Ri raken xec'oje' c'a el quichuk'a' y queri' chuka' ri rukul tak raken. 8 Y ri achi ri', tek xchapatej ri ruk'a' ruma ri Pedro, can xropin anej riche (rixin) chi xpa'e', y xbiyin c'a el. Y xerutzekelbej el ri Pedro y ri Juan y junan xe'oc pa rachoch ri Dios.* Niropin† c'a ri benak, y nuya' chuka' ruk'ij ri Dios. 9 Y ye q'uiy c'a winek ri xetz'eto riche (rixin), chi nibiyin y nuya' ruk'ij ri Dios‡ ri achi ri'. 10 Ri winek can quetaman c'a chi ya achi ri' ri nitz'uye' chuchi' rachoch ri Dios nic'utun limosna, ri acuchi (achique) c'o wi ri jun ruchi' jay ri Jabel Oc Nitzu'un nibix chare. Y ri winek ri' xsach quic'u'x chrij y quixibin qui' ruma ri xbanatej chiri'.

Tek ri Pedro xch'o chiquiwech ri winek chiri' pa rachoch ri Dios

11 Y ri achi ri xc'achojsex ye ruchapon c'a ri Pedro y ri Juan. Y quinojel c'a ri winek chanin xquimol apo qui' quiq'ui ri Pedro y ri Juan chiri' chuchi' jun raken jay Riche (Rixin) ri Salomón§ nibix chare, riche (rixin) chi nbequitz'eta' ri xbanatej chiri'. Ri winek c'a ri' xsach quic'u'x ruma majun bey quitz'eton ta chi nibanatej ta queri'. 12 Y tek ri Pedro xerutz'et ri winek, xubij c'a chique: Wech aj Israel, ¿achique c'a ruma tek nimey re xbanatej? ¿Y achique ruma tek xa yoj c'a riyoj ri yojitzu'? Ruma re achi re' xbiyin, pero ma ya ta ri kachuk'a' riyoj ri xbano,* y chuka' ma ya ta ri utz ri nikaben chuwech ri Dios ri xbano. 13 Tiwac'axaj c'a re xtinbij chiwe: Ri Katata' Dios, ri qui-Dios ri Abraham, ri Isaac, ri Jacob, qui-Dios chuka' ri kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca;† Riya' can xuben c'a chare ri Jesús, ri Ruc'ajol, chi c'o ruk'ij ruc'ojlen.‡ Pero riyix ma xiwajo' ta xinimaj chi ya Riya' ri Ruc'ajol ri Dios. Xa xiya' pa ruk'a' ri aj k'atbel tzij ri Pilato rubi'. Y tek ri aj k'atbel tzij can rubin chic chi nucol el, riyix ma xiwajo' ta. Riyix xa q'uiy ri xibij apo chrij. 14 Xa ya ri jun camisanel, xa yari' xibij chi ticol el, y ri can Lok'olaj§ wi y choj chuka' ri ruc'aslen, xa xiwetzelaj y yari' ri xiya' ca pa ruq'uexel* ri jun camisanel. 15 Y xitek pa camic ri Jesús ri niya'o c'aslen. Pero ri Dios xuben chare chi xbec'astej pe† chiquicojol ri caminaki'. Nikabij c'a quere' chiwe ruma riyoj can xkatz'et wi tek c'astajnek chic pe. 16 Y re jun achi re nitz'et pe riyix re c'o wawe' y iwetaman chuka'

† **3:2** Lc. 18.35; Jn. 9.8. ‡ **3:6** 2 Co. 6.10; 1 P. 4.10. § **3:6** Hch. 4.10. * **3:8** Jn. 5.8, 9, 14. † **3:8** Is. 35.6. ‡ **3:9** Hch. 4.21. § **3:11** Jn. 10.23. * **3:12** 2 Co. 3.5. † **3:13** Hch. 5.30. ‡ **3:13** Jn. 7.39. § **3:14** Sal. 16.10; Mr. 1.24. * **3:14** Hch. 7.52. † **3:15** Hch. 2.24. ‡ **3:16** Hch. 4.10.

ruwech, xc'achoj, ruma can pa rubi' ri Jesús‡ xkac'utuj wi. Y re achi re' can xc'achoj wi ruma can xucukuba' chuka' ruc'u'x§ riq'ui ri Jesús.

17 Riyix wach'alal aj Israel y ri principali' ri yec'o chicojol, riyin wetaman chi tek xiya' pa camic ri Jesús, xiben ruma can ma iwetaman ta chi can ya Riya' ri Cristo.* 18 Can xbanatej wi c'a achi'el ri ruch'obon pe ri Dios. Y queri' ri tz'iban ca cuma quinojel ri profetas ri xek'alajsan ruch'abel ri Dios ri xec'oje' ojer ca. Riye' quitz'iban c'a ca chi ri Cristo c'o c'a chi nuk'axaj na tijoj pokonal.† 19 Wacami titzolin c'a pe ic'u'x riq'ui ri Ajaf Dios‡ y tijalatej ri ic'aslen, riche (rixin) chi queri' nicuyutej y nisachatej ri imac. Y xquepe c'a tiempo riche (rixin) uxlanen tek ri Ajaf c'o chic iwuq'ui. 20 Y ri Ajaf Dios can xtutek chic c'a pe ri Jesucristo,§ ri Jesucristo ri can ya'on pe rutzijol chiwe ruma ri Ajaf Dios. 21 Yac'a re wacami, c'o chi nic'oje' na chila' chicaj,* c'a ya tek xtapon na ri k'ij tek xtiban ruchojmil ronojel. Queri' nubij ri Dios chupan ri ye quitz'iban ca ri lok'olaj tak profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ri xec'oje' ojer ca. 22 Y ri Moisés quec'are' xubij chique ri ye kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca: Ri Kajaf Dios xtuyec c'a pe jun profeta chiquicojol ri kach'alal aj Israel ri xtik'alajsan ri ruch'abel chique ri kech aj Israel, jun profeta ri can achi'el riyin.† Can tiwac'axaj c'a ronojel ri xtubij chiwe. 23 Y achique c'a ri ma xtiniman ta chare ri profeta ri', xticamisex‡ y xtelesex c'a el chiquicojol ri ye rutinamit chic ri Dios, nicha' ri rutz'iban ca ri Moisés.

24 Y ri Pedro xubij chic c'a chuka' chique ri winek: Ri chapatajnek ca rubixic ruma ri Samuel y ri xquibij c'a ri profetas ri xec'oje' tek man c'o ta chic ri Samuel, can chrij wi c'a ri xquebanatej chupan re tiempo re' ye ch'onak wi ca. 25 Y can iwuche (iwixin) c'a riyix§ ri ye rutzujun (rusujun) ca ri Dios chupan ri ye tz'ibatal ca cuma ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ri ojer ca. Y can iwuche (iwixin) chuka' riyix ri xutzuj (xusuj) tek xuben ri jun trato quiq'ui ri ojer tak kati't kamama', tek xubij chare ri Abraham chi ruma jun riy rumam* riya' ri xtibec'oje' na tek ri winek ri yec'o chuwech re ruwach'ulef xtiquic'ul c'a utzil. 26 Y tek ri Dios xuben c'a chi ri Jesús ri Ruc'ajol xbec'astej pe, chicojol c'a riyix xutek wi nabey. Riya' xrajo' c'a xuya' ca ri rutzil chicojol, ri jun utzil chi nuben chiwe chi'ijujunal chi niya' ca rubanic ri mac.

4

Ri Pedro y ri Juan xechapatej y xe'uc'uex chiquiwech ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij

1 Ri Pedro y ri Juan c'a yech'o na c'a chiquiwech ri winek, tek xe'oka ri sacerdotes ye cachibilan ri achi'a' saduceos, y chuka' ri achi ri c'o más ruk'ij* chiquicojol ri achi'a' ri ye chajinel pa rachoch ri Dios. 2 Y ri achi'a' c'a ri' sibilaj yacatajnek pe coyowal chiquij ri Pedro y ri Juan, ruma yequitijoj ri winek. Can niquitzijoj chi ri Jesús caminek chic el y xbec'astej pe, y rumari' ri caminaki' can xquec'astej wi chuka', yecha' c'a

§ **3:16** Mt. 9.22; Hch. 14.9. * **3:17** Hch. 13.27; 1 Co. 2.8. † **3:18** Sal. 22; Is. 50.6. ‡ **3:19** Hch. 2.38. § **3:20** Hch. 1.11. * **3:21** He. 8.1. † **3:22** Dt. 18.15; Hch. 7.37; He. 3.5, 6. ‡ **3:23** He. 2.2, 3; 10.29. § **3:25** Ro. 9.4; 15.8. * **3:25** Gn. 12.3; Mt. 1.21; Hch. 2.39; Ga. 3.8. * **4:1** Lc. 22.4, 52.

chique ri winek. 3 Rumari' xequichop el ri ye ca'ï' apóstoles ri', y xequiya' pa cárcel. Y ma xechojmirisex ta c'a ri k'ij ri', ruma xa tikak'ij chic. Xa can c'a ya ri pa ruca'n k'ij xechojmirisex. 4 Y can ye q'uiy c'a chique ri winek ri xe'ac'axan ri ch'abel ri xquibij ri apóstoles ri xquinimaj ri Ajaf Jesús. Y ri k'ij c'a ri', xaxu (xaxe) wi c'a ri achi'a' yec'o achi'el jun wu'o' mil.†

5 Chupan c'a ri ruca'n k'ij, xquimol qui' chiri' pa Jerusalem ri ye aj k'atbel tzij ri yec'o chiquicojol ri israelitas, ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij, y ri aj tz'iba'. 6 Y chuka' ri Anás ri nimalaj sacerdote, ri Caifás, ri Juan, ri Alejandro, y quinojel c'a ri ye quiy quimam ca ri ye nimalaj tak sacerdotes, xquimol chuka' apo qui' quiq'ui. 7 Y c'ac'ari' xquitek quic'amaric ri Pedro y ri Juan. Y tek yec'o chic c'a apo chiri' chiquiwech, xquic'utuj c'a chique: ¿Achique yayon uchuk'a' chiwe o achique c'a chi bi'aj ri xicusaj riyix riche (rixin) chi xiben quere'?‡

8 Y ri Pedro, can nojnek c'a ri ránima riq'ui ri Lok'olaj Espíritu,§ xubij c'a chique: Riyix achi'a' ri yix aj k'atbel tzij chupan re katinamit Israel, y riyix chuka' rijita'k ri c'o ik'ij: 9 Riyix nic'utuj c'a chake wacami chrij ri jun utzil ri xkaben chare jun achi yawa', riche (rixin) chi niwetamaj achique rubanic tek xc'achoj. 10 Tiwetamaj c'a riyix ri yixc'o pe wawe', y tiquetamaj c'a chuka' quinojel ri kech aj Israel, chi re jun achi re c'o wawe' chiwech, xc'achoj tek xkanataj ri rubi' ri Jesucristo ri aj Nazaret,* ri Jesucristo ri xicamisaj chuwech cruz, pero ri Dios xuben chare chi xbec'astej pe chiquicojol ri caminaki'. 11 Riyix ibanon c'a chare ri Jesús chi xa majun rejkalen can achi'el niquiben ri nic'aj aj banoy tak jay chare jun abej, ri ma xka ta chiquiwech chi xquicusaj. Pero ri Jesús ri' xa ya Riya' ri achi'el ri abej† ri ucusan chare ri xquina riche (rixin) ri jay, riche (rixin) chi ri jay ri' ma nitzak ta. 12 Y can majun chic achoj riq'ui nikil wi colotajic. Ruma chi can majun chic jun bi'aj ri ya'on ta pe chuwech re ruwach'ulef riche (rixin) chi yojcolotej,‡ xcha' ri Pedro.

13 Y tek ri ye aj k'atbel tzij xequitz'et chi ri Pedro y ri Juan can majun xibinri'il chiquiwech, astape' xa ye relic winek y ni xa ta quetaman niquisiq'uij ruwech wuj,§ can xequimey y rumari' xquetamaj chi riye' can xec'oje' wi riq'ui ri Jesús. 14 Y can majun chic xecowin xquibij chiquij ri ye ca'ï' apóstoles, ruma can pa'el apo chiri' quiq'ui ri achi ri xc'achojsex. 15 Y ri Pedro y ri Juan xe'elesex c'a el ri acuchi (achique) yec'o wi ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij, riche (rixin) chi queri' pa quiyonil na ri aj k'atbel tzij ri' niquich'ob na ca ri achique ri xtiquiben chique. 16 Niquibila' c'a chiquiwech: ¿Achique c'a nikaben chique re achi'a' re'? Ruma quinojel winek ri yec'o wawe' pa Jerusalem quetaman chi xbanatej jun nimalaj milagro.* Y riyoj ma yojcowin ta nikewaj re'. 17 Y xaxu (xaxe wi) c'a riche (rixin) chi ma ntel ta más rutzijol ri xbanatej, quekaxibij el, riche (rixin) chi queri' ma niquitzijoj ta chic ri Jesús chique ri winek, xecha'.

18 Y tek xequisiq'uij (xecoyoj) chic c'a apo ri Pedro y ri Juan, xquibij c'a chique chi can ma quequitijoj ta chic ri winek, y ma tiquitzijoj ta chic ri Jesús chique ri winek.† 19 Pero ri Pedro y ri Juan

† **4:4** Hch. 2.41. ‡ **4:7** Mt. 21.23. § **4:8** Mr. 13.11. * **4:10** Hch. 3.6. † **4:11** Sal. 118.22; Mt. 21.42. ‡ **4:12** Mt. 1.21. § **4:13** 1 Co. 1.27. * **4:16** Hch. 3.9, 10. † **4:18** Hch. 5.40.

xech'o apo, y xquibij chique: Tibij na c'a chake: ¿La utz cami chuwech ri Dios chi xa yix c'a riyix ri yixkanimaj nabey que chuwech ri Dios?‡ 20 Riyoj ma yojcowin ta chi man ta nikabij chique ri winek ri xkatz'et y ri xkac'axaj riq'ui ri Jesús,§ xecha'.

21 Y yac'ari' tek ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij, q'uiy c'a ri xquibij el chique ri Pedro y ri Juan xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi yequixibij. Y c'ari' xquiya' el k'ij chique riche (rixin) chi xebe. Xa majun xquil ta ri xquiben ta chique, ruma chi ri winek xa can niquiya' c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Dios ruma chi ri achi xc'achojsex. 22 Ruma ri achi ri xc'achoj ruma ri milagro ri' xa más chic cawinek rujuna'.

Ri yeniman riche (rixin) ri Jesucristo niquic'utuj c'a quichuk'a' chare ri Dios

23 Y tek ri Pedro y ri Juan xesk'opix el, choj xetzolin c'a quiq'ui ri cachibil, y xbequitzijoj c'a chique ronojel ri bin chique cuma ri principali' tak sacerdotes y ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij. 24 Y tek ri cachibil xquic'axaj ri xquitzijoj, junan c'a xquiben orar quinojel y xquibij c'a chupan ri qui'oración: Nimalaj Ajaf Dios, riyit ri xabano ronojel, riyit ri xabano ri caj y ri yec'o chuwech, riyit ri xabano re ruwach'ulef* y re yec'o chuwech, riyit ri xabano ri mar y ri yec'o chupan, 25 riyit ri xabano chi xsamej ri Lok'olaj Espíritu pa ránima ri jun asamajel ri xubini'aj David, riche (rixin) chi xubij re ch'abel re':

¿Achique c'a ruma tek ri pa tak ruwach'ulef xaxu (xaxe wi) itzel tak na'oj ntajin rubanic, y ri winek ri yec'o pa tak tinamit xaxu (xaxe wi) ri majun rejkalen ri yequich'ob?
26 Y xebeyacatej pe ri aj k'atbel tzij riche (rixin) re ruwach'ulef.
Y ri principali' chiquicojol xquimol c'a qui', chi xa jun xquiben,
riche (rixin) chi xeyacatej chawij riyit Ajaf Dios, y chrij chuka' ri Cristo.†
27 Y kitzij wi, chi achi'el ri tz'ibatal ca, queri' ri xbanatej. Ruma ri rey Herodes y ri jun chic aj k'atbel tzij ri Poncio Pilato rubi', ri israelitas y ri ma ye israelitas ta, xquimol qui' wawe' pa tinamit Jerusalem riche (rixin) chi xeyacatej chrij ri Jesús ri lok'olaj Ac'ajol ri xatek pe.‡ 28 Queri' xquiben riche (rixin) c'a chi nibanatej ri can ya ri pan ak'a' riyit c'o wi, y ri ach'obon pe§ ojer ca. 29 Y wacami, Ajaf, tatzu' c'a chi re winek re' yexibin, ruma yacatajnek coyowal chikij. Y rumari' riyoj nikac'utuj c'a chawe chi taya' kachuk'a' ri yoj asamajel riche (rixin) chi man ta jun xibinri'il kiq'ui riche (rixin) chi nikatzijoj ri ach'abel.* 30 Y nikac'utuj c'a chuka' chawe chi riq'ui ri awuchuk'a' xquec'achoj ta ri yawa'i', y chi yeban ta milagros xaxu (xaxe wi) riq'ui ninatex rubi' ri Jesús ri lok'olaj Ac'ajol. Y ronojel re' xtic'atzin ta c'a riche (rixin) jun retal chi can kitzij ri nikatzijoj chique ri winek, xecha'.

31 Y tek xetane' chare ri oración, ri acuchi (achique) quimolon wi qui' sibilaj xsilon. Y yac'ari' tek ri cánima xnoj riq'ui ri Lok'olaj Espíritu,† y rumari' majun c'a xibinri'il chiquiwech riche (rixin) chi niquitzijoj ri ruch'abel ri Dios.

Can ronojel c'a niquicomonij

32 Y quinojel c'a winek ri quiniman chic ri Jesucristo, junan

‡ **4:19** Hch. 5.29; Ga. 1.10. § **4:20** Hch. 1.8; 2.32; 1 Jn. 1.1-3. * **4:24** Ex. 20.11; 2 R. 19.15. † **4:26** Sal. 2.1, 2. ‡ **4:27** Is. 61.1; Jn. 10.36. § **4:28** Hch. 2.23. * **4:29** Ef. 6.19. † **4:31** Hch. 2.2-4. ‡ **4:32** Ro. 15.5; Fil. 1.27; 2.2.

c'a quiwech‡ y xa jun cánima quibanon. Majun c'a ri nibin ta chi can xu (xe) ta wi riche (rixin) ka riya' ri c'o riq'ui,§ ruma xa can jun quibanon quinojel. 33 Ri apóstoles can riq'ui ruchuk'a'* ri Dios niquitzijoj chi xc'astej pe ri Ajaf Jesús chiquicojol ri caminaki', y nim ri rutzil ri Dios c'o pa quiwi' quinojel. 34 Y chiquicojol c'a ri quiniman chic ri Jesucristo, majun c'a meba'i', ruma ri c'o culef y ri c'o cachoch, yequic'ayila'† y ri rajel niquic'uaj apo 35 chique ri apóstoles, y ri puek ri' nijach c'a chiquiwech ri nic'atzin quito'ic.‡ 36 Y c'o c'a jun achi chiquicojol, ri José rubi'. Riya' jun chique ri ye riy rumam ca ri Leví, y alaxnek pa Chipre. Pero ri apóstoles xquiya' chic c'a jun rubi'. Rumari' tek xubini'aj Bernabé.§ Y yare' ri jun chic rubi' ri José ri xquiya', ruma riya' can nucukuba' wi quic'u'x quinojel. 37 Y ri Bernabé c'a ri' xuc'ayij c'a jun rulef, y ri rajel xberujacha' pa quik'a' ri apóstoles.*

5

Ri xquimacuj ri Ananías y ri Safira

1 Pero c'o c'a jun achi Ananías rubi' y ri rixjayil Safira rubi', xquic'ayij c'a jun culef. 2 Y chi ye ca'i' xquiya' chiquiwech chi niquic'om ca juba' chare ri rajel ri ulef, y ri nic'aj chic xuc'uaj el ri Ananías riche (rixin) chi xberuya' pa quik'a' ri apóstoles. 3 Pero ri Pedro xubij chare ri Ananías: ¿Achique c'a ruma tek xaya' k'ij chi ri Satanás xunojsaj ri awánima,* riche (rixin) chi xatz'uc tzij chuwech ri Lok'olaj Espíritu, y xac'om ca juba' chare ri rajel ri ulef ri xac'ayij? 4 Xa ta xc'oje' ca chi queri' ri awulef y man ta xac'ayij, ¿la c'o ta cami jun nibin chawe chi xa ma awuche (awixin) ta riyit? Y tek xac'ayij, ¿la c'o ta cami jun ri nibin ta chawe chi ma awuche (awixin) ta riyit ri rajel ri awulef? ¿Achique c'a ruma tek xpe ri jun itzel na'oj awuq'ui? Riyit ma chiquiwech ta c'a ri winek xatz'uc wi tzij, riyit can chuwech c'a ri Dios xatz'uc wi tzij.

5 Y ri Ananías, ri achi ri xc'ayin ri ulef, can xaxu (xaxe wi) c'a xrac'axaj ri ch'abel ri xerubij ri Pedro, xcom ka. Y quinojel c'a ri xe'ac'axan ri xbanatej, xpe c'a jun nimalaj xibinri'il chique.† 6 Y yec'o c'a ca'i' oxi' ri ye c'ajola' ri chanin xeyacatej pe riche (rixin) chi xquibor ri caminek pa jun tziek, y c'ari' xquic'uaj el riche (rixin) chi xebe chumukic.

7 Y jun oxi' horas ticom wi ka ri Ananías, tek xapon ri rixjayil. Y riya' ma runaben ta c'a ri xbanatej chiri'. 8 Y yac'ari' tek ri Pedro xuc'utuj chare ri ixok ri': Ri puek ri ruc'amom pe ri Ananías, ¿la xaxu (xaxe wi) c'a ri' rajel ri ulef ri xic'ayij? Y ri ixok xubij: Ja' (je), yari' ronojel ri puek rajel ri ulef.

9 Yac'a ri Pedro xubij c'a chare: ¿Achique c'a ruma riyix can xiben chi ma yixrutz'et ta pe ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Ajaf Dios?‡ ¿Achique ruma riyix can xiya' chiwech chi xiben queri'? Rumari' ri awachijil yari' xbemuk ca. Y ri ye benak chumukic, ya xa ye'oc pe, riche (rixin) chi queri' yatoquic'ama' chic el riyit, riche (rixin) chi yatbequimuku' chic ca.

10 Y can yac'ari' xtzak ka ri ixok chiri' chuwech ri Pedro, y xcom ka. Tek xe'oka c'a ri c'ajola' ri xebemuku ca ri Ananías, y xquitz'et chi caminek chic chuka' ri ixok, xquic'uaj y xbequimuku' ca riq'ui ri rachijil. 11 Y ri quiniman

§ **4:32** Hch. 2.44. * **4:33** 1 Ts. 1.5. † **4:34** Hch. 2.45. ‡ **4:35** 1 Jn. 3.17. § **4:36** Hch. 11.22-24. * **4:37** Pr. 3.9. * **5:3** Lc. 22.3. † **5:5** Hch. 2.43. ‡ **5:9** Nm. 14.22; 1 Co. 10.9.

ri Jesucristo ri nibix iglesia chique can sibilaj c'a xquixibij qui' ruma ri xbanatej. Y can queri' chuka' xquic'ulwachij ri nic'aj chic ri xe'ac'axan ri xbanatej. Can sibilaj xquixibij qui'.

Ri apóstoles q'uiy c'a milagros yequibanala'

12 Y ri apóstoles sibilaj q'uiy nima'k tak milagros ri majun bey ye tz'eton ta, ri yequibanala' chiquiwech ri winek, can retal chi can kitzij wi ri niquibij.§ Y ri can quiniman chic ri Dios, junan c'a quiwech niquimol qui' chuchi' ri raken jay riche (rixin) ri rachoch ri Dios ri nibix Riche (Rixin) ri Salomón chare. 13 Y yec'o c'a winek ri ma xquiyuj ta qui' quiq'ui ruma niquixibij qui'. Yac'a ri nic'aj chic winek ri yec'o chupan ri tinamit, can utz niquitz'et chique ri apóstoles. 14 Y sibilaj ye q'uiyirnek* ri winek ri yeniman ri Ajaf Jesucristo, can chi achi'a' y chi ixoki'. 15 Y hasta ri yawa'i' yeyalox pe ri pa tak bey y pa tak ch'at y pa tak warabel, riche (rixin) chi queri' tek ri Pedro nik'ax el, ri rumujal nik'ax ta c'a pa quiwi' jun ca'i' chique ri yawa'i' ri' riche (rixin) chi yec'achoj ca. 16 Y ye q'uiy c'a chuka' winek ri yec'o pa tak tinamit ri yec'o pe chunakajal ri Jerusalem, xe'oka chiri' pa tinamit, y ye quic'amom pe yawa'i' ri yec'o quiq'ui. Yec'o c'a ri ye yawa'i' riq'ui relic yabil, y yec'o ri ye ch'ujernek cuma ri itzel tak espíritu. Y quinojel c'a yec'achojsex el.†

Tek xechapatej ri Pedro y ri Juan

17 Pero ri nimalaj sacerdote ye rachibilan ri achi'a' ri nibix saduceos chique, itzel c'a niquina' chique ri apóstoles. 18 Rumari' xebequichapa' pe‡ y xebequiya' ca pa cárcel. 19 Y ri chak'a', ri Ajaf Dios xutek c'a pe jun ángel§ pa cárcel quiq'ui ri apóstoles. Y ri ángel ri' xujek el ruchi' ri cárcel chiquiwech, y xerelesaj el. Y xubij c'a chique: 20 Jix c'a. Y tek xquixapon chic c'a pa rachoch ri Dios, titzijoj chique ri winek ronojel ri ch'abel riche (rixin) ri c'ac'ac' c'aslen* ri nuya' ri Jesucristo, xcha' ri ángel.

21 Can xu (xe wi) xquic'axaj re' ri apóstoles, nimak'a' yan ruca'n k'ij xebe pa rachoch ri Dios, y yequitijoj c'a ri winek.

Y chupan c'a ri hora ri', pa juc'an chic el, ri nimalaj sacerdote y ri ye rachibil xequitek c'a quisiq'uixic (coyoxic) ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij chiquicojol ri aj Israel. Y can quinojel c'a ri achi'a' ri pa moc (comon) yek'ato tzij xquimol qui'. Y c'ac'ari' xquitek quic'amaric ri apóstoles ri yec'o pa cárcel. 22 Pero tek ri aj ch'ame'y ri ye takon el xe'apon chuchi' ri cárcel y xe'oc apo riche (rixin) chi yebequic'ama' pe, riye' xquitz'et chi xa ma yec'o ta chic ri apóstoles chiri'. Can yac'ari' tek xetzolin, y xbequiya' rutzijol. 23 Y xbequibij c'a: Ri pa cárcel majun chique riye' ri c'o ta. C'a ya na riyoj ri xojbejako, pero xa majun c'o ta chiri'. Ri cárcel can jabel rutz'apxic banon ca, y ri ye chajinel ye pa'el chiri' chuchi' ri cárcel, yechajin, xecha'.

24 Ri nimalaj sacerdote, y ri achi ri c'o ruk'ij chiquicojol ri ye chajinel riche (rixin) pa rachoch ri Dios, y ri principali' tak sacerdotes, tek xquic'axaj ri xbequibij ri aj ch'ame'y chique, ma niquil ta c'a achique niquich'ob, y rumari' niquibila' c'a chiquiwech: ¿C'a acuchi (achique) c'a nbeq'uis wi re'? yecha'.

25 Y yac'ari' tek c'o c'a jun ri xapon quiq'ui ri quimolon qui', y xberubij chique: Ri achi'a' ri xe'iya'

§ **5:12** He. 2.4. * **5:14** Hch. 2.47. † **5:16** Mr. 16.17, 18. ‡ **5:18** Lc. 21.12. § **5:19** Sal. 34.7; He. 1.14. * **5:20** Jn. 6.68; 17.3.

pa cárcel, yetajin chiquitijoxic ri winek chiri' pa rachoch ri Dios, xcha'.
26 Y can yac'ari' tek ri ye aj ch'ame'y y ri achi ri c'o ruk'ij chiquicojol ri yechajin pa rach och ri Dios xebe chiquic'amaric ri apóstoles. Pero chi utzil c'a xequic'om pe, ruma riye' niquixibij qui' chi yec'ak chi abej cuma ri winek.
27 Y tek ri achi'a' ri xebe chiquic'amaric ri apóstoles, xe'oka y ye quic'amom pe, xebequipaba' chiquiwech ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij. Y ri nimalaj sacerdote xubij chique ri apóstoles:
28 Riyoj kabin el chiwe chi ma que'itijoj ta chic ri winek pa rubi' ri Jesús.† Pero wacami re tinamit Jerusalem nojnek chic riq'ui ri nic'ut riyix y nik'alajin c'a jabel chi chikij riyoj niwajo' niya' wi ri rucamic ri jun achi ri xubini'aj Jesús.‡
29 Yac'a ri Pedro y ri nic'aj chic apóstoles xquibij c'a apo chique: Nic'atzin chi ya ri nubij ri Dios ri nikanimaj, y ma ya ta ri nicajo' ri winek.§ 30 Ruma ri xbano chare ri Jesús riche (rixin) chi xc'astej el, ya ri Dios* ri quiche (quixin) ri kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca. Yac'a riyix xicamisaj tek xibij chi tibajix chuwech jun crusin che'. 31 Y ri Dios chuka' xunimirisaj c'a ruk'ij ri Jesús, riq'ui ri xutz'uyuba' apo pa rajquik'a'† y xuben chare chi ya Riya' ri xoc Colonel y uc'uey kiche (kixin), riche (rixin) chi queri' nuya' k'ij chake riyoj israelitas riche (rixin) chi nitzolin pe kac'u'x riq'ui ri Dios y nicuyutej kamac.‡
32 Y ronojel re' can kitzij wi, y can yoj c'a riyoj xojtz'eto, rumari' nikatzijoj. Y ri Lok'olaj Espíritu chuka' ruchapon c'a ruk'alajsaxic§ chi can kitzij wi. Konojel c'a ri yojniman rutzij ri Dios, can ruya'on c'a ri Lok'olaj Espíritu chake, xecha'.
33 Y tek ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij xquic'axaj ri xquibij ri apóstoles, xyacatej c'a coyowal y can xcajo' xequicamisaj ri apóstoles. 34 Pero chiquicojol c'a ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij, c'o c'a jun achi fariseo, ri Gamaliel rubi'. Riya' q'uiy retaman chrij ri ley riche (rixin) ri Moisés, y can c'o c'a chuka' ruk'ij chiquiwech ri winek. Ri achi ri' xpa'e' c'a, y xubij chi que'elesex na el juba' ri apóstoles ri chiri'. 35 Y c'ac'ari' xch'o c'a chique ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij y xubij c'a chique: Wech aj Israel, tina' na ka iwi' y tich'obo' na c'a jabel achique ri xtiben chique re achi'a' re'. 36 Ruma toka chi'ic'u'x tek xbec'ulun pe ri jun achi ri xubini'aj Teudas. Ri Teudas ri' xubij chi riya' jun achi ri nim ruk'ij, y yec'o jun caji' ciento achi'a' ri xetzekelben riche (rixin). Pero tek xcamisex riya', quinojel ri xeniman rutzij xquitaluj el qui' y xa xeq'uis ka. 37 Y tek banatajnek chic ri tz'iban bi'aj, xbec'ulun pe chuka' jun achi aj Galilea ri xubini'aj Judas, y riya' xcowin c'a xuben chi ye sibilaj ye q'uiy winek ri xetzekelben riche (rixin). Pero tek xcamisex c'a chuka' ri Judas ri', quinojel ri xeniman rutzij, xquitaluj el qui'. 38 Y rumac'ari' nbij chiwe chi que'iya' ca re achi'a' re'. Ruma wi xa quina'oj winek ri yetajin chubanic, xa xtichuptej ruwech.
39 Pero wi riche (rixin) ri Dios ri yetajin chubanic, majun c'a xquixcowin ta xtiben riche (rixin) chi niyoj.* Tichajij iwi' jabel, man xa tibec'ulun pe chi xa chrij ri Dios yixtajin wi chi ch'a'oj, xcha' chique.

† **5:28** Hch. 4.18. ‡ **5:28** Mt. 27.25; Hch. 2.23; 3.15; 7.52. § **5:29** Hch. 4.19; Ga. 1.10. * **5:30** Hch. 2.24. † **5:31** He. 12.2. ‡ **5:31** Mt. 1.21; Ef. 1.7; Col. 1.14. § **5:32** Jn. 15.26, 27. * **5:39** Pr. 21.30.

40 Y quinojel xka c'a chiquiwech
ri xubij ri Gamaliel. Y c'ac'ari'
xquibij chi que'uc'uex chic apo ri
apóstoles. Y tek ri apóstoles yec'o
chic chiri', xech'ay y xbix chic el
chique chi man chic tiquitzijoj ta ri
Jesús chique ri winek.† Y c'ac'ari'
xquiya' el k'ij chique riche (rixin)
chi xebe. 41 Y tek ri apóstoles xe'el
el chiri' chiquiwech ri achi'a' ri
can pa moc (comon) yek'ato tzij,
niquicot c'a ri cánima xebe, ruma
yatajnek chique chi niquik'axaj ti-
joj pokonal‡ ruma ri rubi' ri Jesús,
ruma q'uiy ri niban y nibix chique.
42 Y riye' can man c'a niquiya' ta ca
rutzijoxic ri Jesucristo. Can rono-
jel k'ij niquic'ut y niquitzijoj ri Je-
sucristo, ri pa rachoch ri Dios y
chuka' pa tak jay.

6

Tek xecha'ox (xecha') ri ye wuku' diáconos

1 Chupan c'a ri tiempo ri', ri
kach'alal ntajin yeq'uiyer. Y
xtz'ucutej (xyacatej) c'a pe jun
tzij chiquicojol. Ri kach'alal ri
yech'o griego niquibij c'a chiquij
ri kach'alal ri yech'o hebreo, chi
ri malcani' tak ixoki' ri yech'o
griego niban chique chi juba' oc
quejkalen que chiquiwech ri mal-
cani' ri yech'o hebreo tek nijach
ri cosas* riche (rixin) chi yetij
ronojel k'ij. 2 Rumac'ari' ri cablajuj
apóstoles xequimol c'a quinojel
ri kach'alal, y xquibij chique:
Man c'a ruc'amon ta chi nikaya'
ca ri ruk'alajsaxic ri ruch'abel ri
Dios, riche (rixin) chi yoj ta riyoj
yojjacho ri cosas riche (rixin) chi
yetij ronojel k'ij. Ma ruc'amon
ta chi queri'. 3 Rumari' kach'alal,
que'icha' pe wuku' achi'a' chicojol,
achi'a' ri can etaman chi choj ri
quic'aslen, ri can c'o na'oj quiq'ui
y nojnek ri cánima riq'ui ri Lok'olaj
Espíritu, riche (rixin) chi queri'
yesamej chiquilixic ri kach'alal.
4 Y riyoj can xtikaben wi ri samaj
achi'el ri kabanon pe. Ma xkojtane'
ta chi nikaben orar, y xtikak'alajsaj
ri ruch'abel ri Dios, xecha' chique.

5 Y can quinojel ri kach'alal
xka c'a chiquiwech ri xbix chique
cuma ri apóstoles, y xequicha' c'a
ri ye wuku' achi'a'. Ri jun c'a
ri xquicha' Esteban rubi', y re'
jun achi ri can cukul wi ruc'u'x
riq'ui ri Dios y nojnek ránima riq'ui
ri Lok'olaj Espíritu. Xequicha'
chuka' ri achi'a' ri quibini'an
Felipe, Prócoro, Nicanor, Timón,
Parmenas y ri Nicolás ri aj pa
tinamit Antioquía. Ri achi ri
Nicolás rubi' man israelita ta,
pero can nunimaj c'a ri nubij ri
ley riche (rixin) ri Moisés, y can
quiq'ui c'a ri israelitas c'o wi tek c'a
ma jane runiman ta ri Jesucristo
chiri'. 6 Y yec'a wuku' achi'a'
ri' ri xebepabex chiquiwech ri
apóstoles. Xepe ri apóstoles xquiben
c'a orar, y c'ac'ari' xquiya' quik'a'
pa quiwi'† ri achi'a' ri', riche (rixin)
chi nik'alajin chi yac'ari' niquichop
ri quisamaj.

7 Y ri ruch'abel ri Dios riq'ui
ruchuk'a' benak, y yeq'uiyer c'a
chuka' ri yeniman chiri' pa tinamit
Jerusalem. Y ye q'uiy c'a chuka'
chique ri sacerdotes ri yeniman.

Tek xchapatej ri Esteban

8 Ri Esteban jun achi ri can c'o
c'a ri ruchuk'a' ri Dios riq'ui, y can
c'o chuka' ri rutzil ri Dios riq'ui.
Rumari' tek c'o milagros ri majun
bey ye tz'eton ta ri yerubanala'
chiquiwech ri winek, riche (rixin)
chi queri' can retal chi riya' can
kitzij wi ri nuk'alajsaj. 9 Pero yec'o
winek ri xebeyacatej pe y xqui-
chop qui' riq'ui ch'abel riq'ui ri Es-
teban. Ri winek c'a ri' ye riche
(rixin) jun jay ri kas nic'ut wi ri

† **5:40** Hch. 4.18. ‡ **5:41** Mt. 5.11, 12; Ro. 5.3. * **6:1** Hch. 4.35. † **6:6** Hch. 13.3; 1 Ti. 4.14.

ruch'abel ri Dios, quiche (quixin) ri lok'on tak mozo ri ye colotajnek chic pe nibix chare, y quiche (quixin) chuka' ri winek aj Cirene, aj Alejandría, aj Cilicia y ri aj Asia. 10 Yacá ri Esteban can ya ri Lok'olaj Espíritu ri xya'o ri na'oj chare, y rumari', tek riya' xch'o, ri winek ri ye yacatajnek chrij xa ma xecowin ta riq'ui.‡ 11 Rumac'ari' xequitoj nic'aj winek riche (rixin) chi queri' tiquibij chi xquic'axaj chi ri Esteban itzel xch'o chrij ri ley riche (rixin) ri Moisés y chrij chuka' ri Dios. 12 Can xquiya' c'a quina'oj ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij, ri aj tz'iba' y ri winek riche (rixin) chi xebeyacatej c'a pe chrij ri Esteban. Xbequichapa' pe, y xquic'uaj chiquiwech ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij. 13 Y xequic'uaj c'a achi'a' riche (rixin) chi niquitz'uc tzij chrij ri Esteban, y ri achi'a' ri' niquibij c'a: Re jun achi re' ma nitane' ta chi nubij itzel chrij re lok'olaj rachoch ri Dios y chrij ri ley riche (rixin) ri Moisés. 14 Ruma kac'axan c'a chi nubila' chi ri Jesús aj Nazaret xtuwulaj re rachoch ri Dios, y chi xtujel el ronojel ri rubin ca ri Moisés ri nic'atzin chi nikaben,§ xecha'.

15 Y yac'ari' tek quinojel ri achi'a' ri pa moc (comon) yek'ato tzij ri ye tz'uyul chiri', xquitzu' xquitzu' ruwech ri Esteban. Y xquitz'et chi xjalatej ri rupalej y xuben achi'el nitzu'un jun ángel.

7

Tek ri Esteban xrajo' chi xuto' ta ri' chiquiwech ri aj k'atbel tak tzij y tek xcamisex

1 Y ri nimalaj sacerdote xuc'utuj c'a chare ri Esteban: ¿La kitzij c'a ri xbix ka chawij? 2 Y ri Esteban xubij:

Wach'alal aj Israel y riyix ri principali' chupan re katinamit, tiwac'axaj na c'a re xtinbij chiwe re wacami: Ri Dios ri c'o ruk'ij ruc'ojlen, xuk'alajsaj ri' chuwech ri katata' Abraham ri xc'oje' ojer ca. Y ri', tek c'a c'o na c'a chiri' chupan ri lugar Mesopotamia rubi', tek c'a ma jane rutzijol chi nbec'oje' ta ri pan Harán.* 3 Yac'ari' tek ri Dios xubij chare ri Abraham: Catel el chiquicojol ri awach'alal, y taya' ca ri aruwach'ulef, y jet c'a pa jun chic ruwach'ulef ri xtinc'ut chawech,† xcha' ri Dios chare. 4 Y ri Abraham can xuya' wi c'a ca ri Caldea ri lugar ri c'o wi, y xk'ax ri pan Harán. Y caminek chic c'a ca ri rutata' ri Abraham chiri' pan Harán, tek ri Dios xuc'om c'a pe ri Abraham chupan re ruwach'ulef Canaán re yixc'o wi wacami. 5 Y ri Dios can majun c'a ulef xuya' ta ca chare ri Abraham chupan re ruwach'ulef re', astape' ta xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi nipa'e' wi. Can majun wi ri xuya' chare. Pero ri Dios can xutzuj (xusuj) wi c'a chare chi re ruwach'ulef re' xtoc riche (rixin) riya' y quiche (quixin) ri ye riy rumam ca.‡ Queri' xubij ri Dios chare ri Abraham, astape' ma jajun ralc'ual ri k'ij ri'. 6 Y xbix c'a chuka' chare ruma ri Dios, chi ri ye riy rumam ca riya' xquebec'oje' c'a pa jun chic ruwach'ulef quiq'ui jun wi chic quiwech chi winek. Y ye ri winek ri' ri xqueya'o quiche (quixin) ri ye riy rumam ri Abraham pa samaj y xtiquiben c'a chique chi xtiquitij pokon caji' ciento juna'.§ 7 Y ri Dios xubij chuka': Riyin xtinben ruchojmil pa quiwi' ri winek ri xquebano ri pokon ri' chique ri awiy amam. C'ac'ari' xque'el pe* ri awiy amam chiquicojol ri winek ri', y xquepe chupan re lugar re'

‡ **6:10** Is. 54.17; Lc. 21.15. § **6:14** He. 8.13; 10.8, 9. * **7:2** Gn. 11.31; He. 11.8. † **7:3** Gn. 12.1. ‡ **7:5** Gn. 12.7; 13.15; 17.8. § **7:6** Gn. 15.13; Ex. 12.40. * **7:7** Gn. 15.14; Ex. 3.12.

chinusamajixic y chuya'ic nuk'ij, xcha' ri Dios chare ri Abraham. 8 Y ri Dios can xuben c'a chuka' jun trato riq'ui ri Abraham. Ri trato ri' can c'o c'a jun retal. Y ri retal ri trato ri', can yac'a ri circuncisión ri niban chique ri tak c'jola' (alaboni').† Y tek ri Abraham xalex ri ruc'ajol ri xubini'aj Isaac, xuben c'a ri circuncisión chare‡ tek xa c'ari' wakxaki' ruk'ij c'o. Queri' chuka' xuben ri Isaac tek xalex ri Jacob ri ruc'ajol. Y queri' chuka' xuben ri Jacob quiq'ui ri cablajuj ruc'ajol ri xe'oc tata'aj riche (rixin) re tinamit Israel.

9 Y ri nic'aj chic ruc'ajol ri Jacob itzel c'a xquina' chare ri quichak' ri José rubi', ruma can ya riya' ri más najowex.§ Y rumari' tek xquic'ayij el, y xuc'uex el c'a pan Egipto. Yac'a ri Dios can c'o c'a riq'ui ri José,* 10 y xucol chuwech ronojel tijoj pokonal. Xuben c'a chare chi ri Faraón ri rey riche (rixin) ri ruwach'ulef Egipto utz xutz'et y xutz'et chuka' chi can c'o runa'oj. Y rumari' ri rey xuben chare ri José chi xoc jun aj k'atbel tzij pa ruwi' ri Egipto, y xuya' k'atbel tzij pa ruk'a' riche (rixin) chi ya riya' nitakanoj pa ruwi' rachoch ri rey ri'.†

11 Y ri tiempo ri' ri pan Egipto y pa Canaán, xpe c'a jun wayjal, jun nimalaj tijoj pokonal. Y ri ye kati't kamama' ri yec'o pa Canaán man c'a niquil ta chic achique niquitij. 12 Y ri Jacob ri rutata' ri José, xapon rutzijol riq'ui chi ri chiri' pan Egipto c'o trigo. Rumari' xerutek c'a el chulok'ic‡ trigo ri ye ruc'ajol, ri ye kati't kamama' riyoj. 13 Y yac'a tek xebe pa rucamul, yac'ari' tek ri José xuk'alajsaj ri' chiquiwech ri rach'alal chi ya riya' ri José.§ Y queri' tek ri Faraón xretamaj ye achique ri ye rach'alal ri José, rumari' xretamaj chuka' chi ri José jun hebreo. 14 Y yac'ari' tek ri José xutek quic'amaric ri Jacob ri rutata'* y ri ye rach'alal. Ye setenta y cinco chiquinojel.† 15 Y quec'ari' rubanic tek xxule' ka ri Jacob pan Egipto. Chiri' c'a xcom wi riya'‡ y chiri' c'a xecom wi ri ye ruc'ajol,§ ri can ye kati't kamama' wi riyoj. 16 Pero ri quich'acul,* pa jun lugar Siquem rubi', chiri' xemuk wi. Xemuk pa jun ti pedazo ulef, ri acuchi (achique) can c'o c'ojlibel riche (rixin) chi yebemuk ca caminaki'. Ri jun ti ulef ri', can ya c'a ri Abraham ri lok'oyon ca chique ri ye ralc'ual ri jun achi Hamor rubi'.

17 Y tek ya xa napon ri k'ij riche (rixin) chi nibanatej ri rutzujun (rusujun) ri Dios chare ri Abraham,† ri can xubij chare chi can nuben wi, ri tinamit Israel can benak c'a pa nim y ye q'uiyirnek ri winek chiri' pan Egipto. 18 Y ya c'a tiempo ri' tek ri chiri' pan Egipto xoc c'a jun c'ac'ac' rey ri xa ma xretamaj ta ruwech ri José.‡ 19 Y ri rey ri' can c'o c'a runa'oj chubanic ri etzelal chique ri kach'alal aj Israel. Y xuben c'a chique ri kati't kamama' chi xquik'axaj tijoj pokonal, ruma xuben chique chi xequimalij ca§ ri tak calc'ual ri xa can c'ari' ye'alex riche (rixin) chi xecom. Queri' xuben chique ruma can xrajo' chi man ta xeq'uiyer. 20 Can ya c'a chuka' tiempo ri' tek xalex ri Moisés* chiri' pan Egipto. Y ri ac'al ri' xka chuwech ri Dios. Oxi' c'a ic' ri xilix cuma ri rute' rutata'. 21 Y c'ac'ari' tek c'o chi xbequiya' ca pa ruwi' ri raken ya' riche (rixin) chi nicom. Pero ri rumi'al ri rey Faraón xuc'uaj c'a

† **7:8** Gn. 17.9-12. ‡ **7:8** Gn. 21.2-4. § **7:9** Gn. 37.4. * **7:9** Gn. 39.2, 3. † **7:10** Gn. 41.37-40. ‡ **7:12** Gn. 42.1-3. § **7:13** Gn. 45.1-4. * **7:14** Gn. 45.9. † **7:14** Gn. 46.27; Dt. 10.22. ‡ **7:15** Gn. 49.33. § **7:15** Ex. 1.6. * **7:16** Ex. 13.19. † **7:17** Gn. 15.13-16. ‡ **7:18** Ex. 1.8. § **7:19** Ex. 1.22. * **7:20** Ex. 2.2; He. 11.23. † **7:21** Ex. 2.3-10; He. 11.24.

el ri ac'al ri' y xuq'uiytisaj y can achi'el ral c'a xuben chare.† 22 Y rumac'ari' ri Moisés can xtijox wi jabel riq'ui ronojel ruwech etamabel ri c'o quiq'ui ri nima'k tak winek aj Egipto. Y can nik'alajin riq'ui ri ruch'abel y riq'ui ronojel ri xerubanala', chi can jun nimalaj achi wi.

23 Yac'a tek ri Moisés c'o chic cawinek rujuna', xalex pa ránima riche (rixin) chi xbe chiquitz'etic ri rach'alal ri ye rech aj Israel. 24 Y xutz'et c'a chi c'o jun aj Egipto ri sibilaj pokon nuben chare jun rech aj Israel. Y riche (rixin) chi nuto' ri rech aj Israel y riche (rixin) chi nuya' ruq'uexel chare ri achi ri nibano ri pokon, xucamisaj.‡ 25 Y pa ruc'u'x ri Moisés chi ri ye rech aj Israel xtiquetamaj chi ya riya' ri takon ruma ri Dios riche (rixin) chi yerucol el pa quik'a' ri aj Egipto, pero xa ma que ta ri' xbanatej. Ri israelitas xa ma xquetamaj ta chi yari' ri rusamaj. 26 Y pa ruca'n k'ij, yec'o c'a ye ca'i' winek israelitas yetajin niquiben ch'a'oj chiquiwech, y ri Moisés xapon c'a apo quiq'ui, y xrajo' ta xoc chiquicojol riche (rixin) chi man ta niquiben ch'a'oj. Rumari' riya' xubij chique: ¿Achique c'a ruma tek niben ch'a'oj? Riyix xa can yix israelitas chi yix ca'i', xcha' chique. 27 Yac'a jun chique ri yebano ch'a'oj, ri can nik'ax ruwi' nuben, xunim el ri Moisés, y xubij chare: ¿Achique xya'o k'atbel tzij pan ak'a' y achique xbin chawe chi nak'et tzij pa kawi'? 28 ¿O xa nawajo' yinacamisaj, achi'el xaben chare ri jun achi aj wawe' pan Egipto§ ri iwir? xcha' chare. 29 Y tek xa c'a juba' tibix queri' chare ri Moisés, xanmej el y xuya' c'a ca ri Egipto y xbe c'a pa jun chic ruwach'ulef Madián* rubi'. Y chiri', chiquicojol winek ri ma ye israelitas ta xc'oje' wi. Chiri' xc'ule' wi chuka', y xec'oje' ye ca'i' ruc'ajol.

30 Y k'axnek chic c'a cawinek juna' tic'oje' ri Moisés chiri' pa Madián, yac'ari' tek xuc'ut ri' jun ángel† chuwech, chupan ri juwi' k'ayis ri c'o ruq'uixal, ri zarza nibix chare y nijino pa k'ak'. Ri' xutz'et chupan jun desierto ri acuchi (achique) c'o wi ri juyu' Sinaí rubi'. 31 Y tek ri Moisés xutz'et apo ri xuc'ut ri' chuwech, xumey. Y riche (rixin) chi nutz'et jabel, xjel apo. Pero yari' tek xbech'o pe ri Ajaf chare, y xubij c'a: 32 Yin c'a riyin ri Dios ri xquinimaj ri awati't amama'. Yin c'a riyin ri qui-Dios ri Abraham, ri Isaac y ri Jacob,‡ xcha' chare. Y ri Moisés man c'a xcowin ta chic xtzu'un apo, xa nibarbot (nibaybot) c'a ruma xibinri'il. 33 Y ri Ajaf xubij c'a chuka' chare ri Moisés: Tawelesaj la axajab chawaken, ruma ri acuchi (achique) yit pa'el wi,§ can jun lok'olaj lugar. 34 Y wacami yatintek c'a el pan Egipto, chucolic ri nutinamit, ruma ntz'et chi sibilaj q'uiy pokonal niquik'axaj, y wac'axan chic chuka' ri ok'ej ri niquiben, y yac'are' xika pe chiquicolic, xcha' ri Ajaf chare ri Moisés.

35 Y ri Esteban xubij: Ya c'a Moisés ri' ri xquetzelaj ri aj Israel y xquibij chare: ¿Achique xya'o k'atbel tzij pan ak'a' y achique xbin chawe chi nak'et tzij pa kawi'? Ya c'a Moisés ri' ri xutek ri Dios riche (rixin) chi ntoc uc'uey quiche (quixin) y yeberucolo' pe ri pa quik'a' ri aj Egipto riq'ui ri to'onic nuya' ri ángel chare, ri ángel* ri xuc'ut ri' chuwech chupan ri juwi' k'ayis ri c'o ruq'uixal ri zarza nibix chare. 36 Ya c'a Riya' ri xcolo pe quiche (quixin) ri kati't kamama'

‡ **7:24** Ex. 2.11, 12. § **7:28** Ex. 2.13, 14. * **7:29** Ex. 2.15. † **7:30** Ex. 3.2. ‡ **7:32** Ex. 3.6; Mt. 22.32. § **7:33** Ex. 3.5; Jos. 5.15. * **7:35** Ex. 14.19; Nm. 20.16. † **7:36** Dt. 6.21.

chiri' pan Egipto.† Riya' c'o c'a milagros ri majun bey ye tz'eton ta ri xerubanala' chiquiwech ri winek, riche (rixin) chi retal chi can ya wi ri Dios ri takayon el riche (rixin). Yec'o c'a ri xerubanala' chiri' pan Egipto, ri pa Mar Rojo,‡ y ri pa jun desierto.§ Cawinek c'a juna' xebiyajlan ri pa ruwach'ulef ri'. 37 Y ri Moisés xubij c'a chuka' chique ri aj Israel ri tiempo ri': Ri Kajaf Dios xtuyec c'a pe jun profeta chiquicojol ri kach'alal aj Israel, achi'el rubanon chuwe riyin y ya c'a riya' ri xtik'alajsan ri ruch'abel. Tiwac'axaj c'a ri xtubij chiwe.* Quec'ari' xubij ca ri Moisés chique. 38 Ri Moisés xc'oje' c'a chiquicojol ri ye cha'on ruma ri Dios, pa jun desierto. Y ya chuka' riya' ri xbin chique ri ye kati't kamama' ri tzij ri xubij ri ángel† riche (rixin) ri Dios, ri xtzijon riq'ui pa ruwi' ri juyu' Sinaí.‡ Can chare wi c'a riya' xjach wi ri ch'abel riche (rixin) c'aslen riche (rixin) chi nuya' chake riyoj.

39 Xa ye chic c'a ri ye kati't kamama' ma xeniman ta chare ri Moisés. Pa ruq'uexel chi xeniman ta chare, xa xquetzelaj. Ri cánima riye' xa chanin xtzolin chila' pan Egipto. 40 Y tek ri Moisés c'a c'o na pa ruwi' ri juyu' Sinaí, xquibij c'a chare ri Aarón: Que'abana' c'a wachbel riche (rixin) chi ye'oc ka-dios, y yeri' ri ye'uc'uan kiche (kixin). Ruma ri Moisés ri xojelesan pe pan Egipto, ma ketaman ta achique ruma tek ma tzolijnek ta pe.§ 41 Y can xquiben c'a ruwachbel jun ti wáquix. Y can xequicot c'a riq'ui ri xa quik'a' riye' ri xbano ka. Rumari' xequicamisala' c'a chicop chuwech, riche (rixin) chi niquiya' ruk'ij. 42 Y yac'ari' tek ri Dios xeruya' ca* ri kach'alal aj Israel, ruma riye' xa xquichop niquiya' quik'ij ri xa ma ye dios ta. Rumari' ri Dios xeruya' c'a ca riche (rixin) chi xquiya' quik'ij quiwachbel quinojel ri yetz'et chuwech ri caj.† Can quec'ari' xubij ri Dios chupan ri ye tz'ibatal ca cuma ri ruprofetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ojer ca ri acuchi (achique) nubij wi:

Riyix winek aj Israel, tek xixbiyin
cawinek juna' pa desierto,
¿la xe'icamisala' cami chicop riche
(rixin) chi xe'itzuj (xe'isuj)
chuwe riyin? Xa ma que ta
ri' xiben.
43 Pa ruq'uexel chi que ta ri' xiben,
xa xe'itelela' ri ruwachbel ri
rachoch ri dios Moloc,
ri ruwachbel ri ch'umil, ri i-dios
Renfán rubi'.
Y ri wachbel ri' xa ik'a' riyix xebano ka, riche (rixin) chi
xiya' quik'ij.
Rumac'ari' riyin, xtinben chiwe chi
yixbec'oje' c'a quela' más nej
chrij el ri Babilonia, xcha' ri
Dios.‡

Queri' nubij chupan ri ye tz'ibatal ca cuma ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios.

44 Y tek ri ye kati't kamama' xebiyin ri pa jun desierto, can quic'uan c'a ri rachoch ri Dios banon riq'ui tziek, y chiri' c'a nuk'alajsaj wi ri' ri Dios chiquiwech. Ri rachoch ri Dios ri', can achi'el c'a ri xrajo' ri Dios, can queri' rubanic xban chare, ruma ri Dios can xuc'ut wi chuwech ri Moisés ri rubanic nrajo' chi niban chare.§ 45 Y ya rachoch ri Dios ri' ri quic'amom pe ri ye kati't kamama' tek xe'oc pe chupan re ruwach'ulef re', tek ye c'amom pe ruma ri Josué. Y xec'oje' c'a ka wawe', tek quichapon c'a yequich'ec ri winek ri yec'o chupan re ruwach'ulef re'. Can ya c'a ri Dios xto'o quiche

‡ **7:36** Ex. 14. § **7:36** Ex. 16.1-36; 17.1-7. ‡ **7:38** Ex. 19.1-3; Jn. 1.17. § **7:40** Ex. 32.1. Am. 5.25-27. § **7:44** Ex. 25.40; He. 8.5.

* **7:37** Dt. 18.15. † **7:38** Ga. 3.19; He. 2.2. * **7:42** Ro. 1.24. † **7:42** Dt. 17.3. ‡ **7:43**

(quixin). Y ri rachoch ri Dios ri quic'amom pe tek xe'oka, can c'a ya na ri' c'o pa rutiempo ri rey David. 46 Y ri rey ri' can utz c'a xtz'etetej ruma ri Dios. Rumari' tek ri David xuc'utuj c'a utzil chare ri Dios chi tuya' k'ij chare riche (rixin) chi nuben jun jay ri ntoc rachoch* ri mismo Dios ri can ru-Dios wi ri kamama' Jacob. 47 Pero ma ya ta c'a ri rey David ri xbano ri jay ri'. Xa c'a ya na ri Salomón ri ruc'ajol c'a ri rey David, ri xbano ri rachoch ri Dios. 48 Pero chuka' ri nimalaj Dios,† ma rajawaxic ta na chi pa jun jay ri xa banon cuma winek ri acuchi (achique) nic'oje' wi, y rumari' tek jun profeta ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca xubij:

49 Ri Ajaf Dios nubij c'a:
Ya c'a ri caj ri nutz'uybel,
y ri ruwach'ulef nupalbel.
¿Achique c'a rubanic chi jay niben riyix riche (rixin) chi ntoc wachoch?
¿Y acuchi (achique) c'o wi ri lugar ri niben ruchojmil riche (rixin) chi yinuxlan?
50 ¿La ma yin ta cami riyin xibano riq'ui nuk'a' ronojel ri cosas?‡

Queri' xubij ri Dios, xcha' ri Esteban.

51 Y ri Esteban xubij c'a chuka' chique: Riyix cowirnek ri iwánima chupan ri etzelal, ruma ma niwajo' ta niwac'axaj ri nubij ri Dios chiwe, ni ma niya' ta chuka' k'ij riche (rixin) chi ntoc pa tak iwánima, y majun bey niwajo' chi ya ta ri Lok'olaj Espíritu ri nuc'uan iwuche (iwixin). Y can achi'el xquibanala' ri ojer tak ye kati't kamama', can queri' c'a chuka' niben riyix re wacami. 52 ¿La c'o ta cami jun chique ri profetas ri xek'alajsan ruch'abel ri Dios ojer ca, ri man ta xutij pokon pa quik'a' ri ye kati't kamama'?§ Quinojel xquitij pokon. Ri kati't kamama' xequicamisaj ri xebin chi can xtipe na wi ri Cristo ri choj ruc'aslen. Y tek xoka c'a ri Cristo, yix chic c'a riyix ri xixjacho riche (rixin) y xic'utuj chi ticamisex.* 53 Riyix xic'ul ri ruley ri Dios ri c'amom pe cuma ri ángeles† riche (rixin) chi xk'alajsex chiwech, pero xa ma xinimaj ta, xcha' ri Esteban.

54 Y tek ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij xquic'axaj ri xubij ka ri Esteban, xyacatej c'a coyowal, y can xquikach'ach'ej c'a quey chrij, ruma itzel xquina' chare. 55 Pero ri Esteban, jun achi ri can nojnek ránima riq'ui ri Lok'olaj Espíritu. Rumari', tek riya' xtzu'un chicaj, xutz'et c'a ri ruk'ij ruc'ojlen ri Dios, y xutz'et chuka' ri Jesús c'o pa rajquik'a' ri Dios.‡ 56 Y can yac'ari' tek xubij: Riyin ntz'et chi la caj jakel y ntz'et ri Jesús ri C'ajolaxel ri xo'alex ka chkacojol c'o pa rajquik'a' ri Dios, xcha'.

57 Y ri winek c'a ri ye'etzelan riche (rixin) ri Esteban, xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi ma niquic'axaj ta, xquitz'apela' c'a pa tak quixquin. Ri winek c'a ri' can sibilaj c'a pa quichi' xquiben tek xebe chrij ri Esteban riche (rixin) chi xbequichapa' pe. 58 Y xquelesaj c'a el c'a chuchi' ri tinamit, y xquichop ruc'akic chi abej riche (rixin) chi niquicamisaj. Y ri xetz'ucu c'a tzij chrij ri Esteban xquiya' ca ri quitziak riq'ui ri jun c'ajol achi ri Saulo rubi', riche (rixin) chi queri' utz yec'akon. 59 Y ri Esteban xuben c'a orar tek chapon ruc'akic chi abej, y nubij c'a: Wajaf Jesús, tac'ulu' c'a ri wánima, xcha'.

60 Y yac'ari' tek riya' xxuque' ka, y can riq'ui c'a ruchuk'a' xch'o y xubij: Wajaf, man c'a taya'

* **7:46** 1 R. 8.17. † **7:48** 2 Cr. 2.6. ‡ **7:50** Is. 66.1, 2. § **7:52** 2 Cr. 36.16. * **7:52** Hch. 3.14, 15; 1 Ts. 2.15. † **7:53** Ga. 3.19. ‡ **7:55** Sal. 110.1; He. 9.24. § **7:60** Lc. 23.34.

ta pa cuenta re mac re yetajin chubanic,§ xcha'. Y can xu (xe) wi c'a xubij queri', can yac'ari' tek xcom ka.

8

Tek ri Saulo xuchop yeruya' pa tijoj pokonal ri kach'alal

1 Ri Saulo can xka c'a chuwech chi ri Esteban xcamisex. Y chiri' pa Jerusalem, ya c'a k'ij ri' tek xtiquir ca chiquij ri yeniman ri Jesucristo chi can ye'etzelex y niban chique chi niquitij pokon. Xaxu (xaxe) wi ri apóstoles ri c'a xec'oje' na ca chiri' pa Jerusalem. Yac'a quinojel ri nic'aj chic kach'alal, ruma ri pokon niban chique xquiquiraj el qui',* y yec'o xebe pa nic'aj chic tinamit ri yec'o chiri' pa rucuenta ri Judea, y ri nic'aj chic xebe c'a pa Samaria. 2 Y ri Esteban xmuk y sibilaj c'a xok'ex cuma ri achi'a' ri can c'o c'a Dios pa cánima. 3 Y ri Saulo sibilaj c'a pokon xuben chique ri quiniman chic ri Jesucristo, ri nibix iglesia chique. Can ye ruya'on wi c'a pa tijoj pokonal,† ruma can chi jojun chi jojun jay ntoc wi riche (rixin) chi yeberelesala' pe, y can chi achi'a' y chi ixoki' yeberukirirej pe y c'ac'ari' nutek quitz'apixic pa tak cárcel.

Tek ri Felipe xutzijoj ruch'abel ri Dios pa Samaria

4 Y ri kach'alal c'a ri xquiquiraj el qui' ruma ri pokon niban chique, xebe pa tak tinamit y niquitzijoj chuka' ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. 5 Y ri Felipe jun c'a chique ri kach'alal ri xebano queri'. Riya' xapon c'a chupan jun tinamit ri c'o chiri' pa rucuenta ri Samaria. Y tek c'o chic chiri', xuchop c'a rutzijoxic ri Cristo chique ri winek ri ye aj chiri'. 6 Y can ye q'uiy c'a winek ri niquimol qui' riq'ui ri Felipe, y quinojel riq'ui c'a ronojel cánima niquiya' quixquin chare ri nubij, ruma q'uiy ri milagros niquitzu' chi nubanala', retal c'a chi can ya ri ruch'abel ri Dios ri nutzijoj.‡ 7 Can ye q'uiy wi c'a winek ri nrelesala' el itzel tak espíritu quiq'ui. Y ri itzel tak espíritu ri' can riq'ui quichuk'a' yech'o tek ye'elesex el. Y yec'o c'a chuka' winek ri ma choj ta yebiyin, ri xa ye cojo, y ri ye siquirnek, xec'achojsex c'a chuka' el ruma ri Felipe.§ 8 Rumac'ari', ri winek ri yec'o chiri' pa tinamit ri xapon wi ri Felipe, sibilaj c'a yequicot.

9 Pero chupan c'a chuka' ri tinamit ri', tek c'a ma jane napon ta ri Felipe, c'o c'a jun achi aj itz ri Simón rubi'. Can jabel c'a ye ruk'olon* ri winek ri aj chiri' pa Samaria riq'ui ri yerubanala'. Riya' can nubila' c'a chuka' chique chi riya' jun winek ri nim ruk'ij. 10 Y can quinojel c'a ri winek chi ch'uti'k chi nima'k can jabel niquiya' quixquin chare ri nubij ri aj itz ri', y niquibila' c'a chrij: Ri nimalaj ruchuk'a' ri Dios can c'o c'a riq'ui ri Simón, yecha'.

11 Y can q'uiy chic c'a tiempo jabel ye ruk'olon ri winek riq'ui ri itz ri yerubanala', y rumari' can jabel niquiya' quixquin chare ri nubij. 12 Yac'a tek ri winek xquinimaj ri nutzijoj ri Felipe chrij ri rubi' ri Jesucristo y chrij ri lok'olaj ch'abel ri nich'o chrij ri rajawaren ri Dios, can chi achi'a' y chi ixoki' c'a xeban bautizar. 13 Y chuka' ri Simón ri achi aj itz, xunimaj ri ruch'abel ri Dios y xban bautizar. Ri Simón ri', can acuchi (achique) c'a benak wi ri Felipe, can benak chuka' riya'. Pero riya' can achi'el c'a nisach ruc'u'x tek yerutz'et ri nima'k tak milagros ri yerubanala' ri Felipe chiquiwech ri winek, riche (rixin) chi retal chi can ya wi ri ruch'abel ri Dios nutzijoj.

14 Y quiq'ui ri apóstoles chiri' pa

* **8:1** Hch. 11.19. † **8:3** Fil. 3.6. ‡ **8:6** He. 2.4. § **8:7** Mr. 16.17, 18; Jn. 14.12. * **8:9** Ef. 4.14. † **8:14** Hch. 1.8.

tinamit Jerusalem† xoka c'a rutzijol chi ri winek ri yec'o pa Samaria yetajin c'a niquic'ul y niquinimaj ri ruch'abel ri Dios. Rumari' xequitek c'a el ri apóstol Pedro y ri apóstol Juan chiquitz'etic. 15 Y tek ri apóstoles xe'apon c'a, xquiben orar pa quiwi' ri kach'alal ri yec'o chiri' pa Samaria, riche (rixin) chi queri' nika pe ri Lok'olaj Espíritu pa quiwi'. 16 Quec'ari' xquiben ruma majun c'a chique ri kach'alal ri' kajnek ta ri Lok'olaj Espíritu pa ruwi', xa can xu (xe) wi c'a ye banon bautizar pa rubi' ri Ajaf Jesús.‡ 17 Y tek ri Pedro y ri Juan xquiya' quik'a' pa quiwi', can xquic'ul c'a ri Lok'olaj Espíritu.§

18 Y tek ri achi Simón rubi' xutz'et chi nika pe ri Lok'olaj Espíritu pa quiwi' ri winek, tek ri apóstoles niquiya' quik'a' pa quiwi', ri Simón xutzuj (xusuj) c'a puek chique, 19 y xubij c'a chique: Tiya' c'a chuwe la uchuk'a' la', riche (rixin) chi queri' tek riyin nya' c'a nuk'a' pa ruwi' xabachique winek, xtuc'ul ta c'a chuka' ri Lok'olaj Espíritu, xcha' chique.

20 Y ri Pedro xubij c'a chare ri Simón: Xa xcaq'uis c'a junan riq'ui ri arajil, ruma riyit nach'ob chi riq'ui ri puek yacowin nalok' ri nusipaj ri Dios. 21 Y chuka' riyit can majun ak'a' chare re samaj re', ruma ri awánima xa ma choj ta c'o chuwech ri Dios. 22 Y que'aya' c'a ca ri xa ma ye utz ta ri yec'o pan awánima,* titzolin pe ac'u'x y tac'utuj c'a cuybel amac chare ri Dios, ruma chuwech Riya' can ma utz ta ri ch'obonic ri xpe pan awánima. 23 Y ntz'et c'a chi ri etzelal c'a c'o na pan ac'aslen, y c'a yit ruximon na, xcha' ri Pedro chare.

24 Pero ri Simón xubij c'a chique ri apóstoles: Tibana' c'a orar pa nuwi' riyin, y tic'utuj chare ri Ajaf Dios riche (rixin) chi man ta xtinc'ulwachij ri achi'el ri xibij ka chuwij, xcha'.

25 Y tek ri apóstoles quik'alajsan y quitzijon chic ca ri ruch'abel ri Dios chique ri winek pa Samaria, c'ac'ari' tek xebe chupan ri q'uiy tak tinamit ri yec'o chuka' pa rucuenta ri Samaria, riche (rixin) chi xbequitzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic chique ri winek. Y c'ac'ari' tek xetzolin pa Jerusalem.

Ri Felipe y ri achi aj Etiopía

26 Y c'o c'a jun ángel riche (rixin) ri Ajaf Dios xch'o riq'ui ri Felipe,† y xubij c'a chare: Cayacatej c'a el, y jet chupan ri jun bey ri ntel el pa Jerusalem y nibe pa sur c'a pa tinamit Gaza. Re bey re' yare' ri nik'ax ri pa jun desierto.

27 Y ri Felipe can xyacatej c'a el, y xbe c'a. Y yac'a tek ruchapon chic el bey, xutz'et c'a jun achi aj Etiopía. Ri achi c'a ri' jun eunuco, y ya riya' ri c'o pa ruwi' ronojel ri rubeyomal ri jun ixok Candace rubi', y ri Candace ri' aj k'atbel tzij pa ruwi' ronojel ri ruwach'ulef Etiopía. Ri achi eunuco ya'on chuka' k'atbel tzij pa ruk'a' ruma ri Candace, y xpe c'a pa Jerusalem riche (rixin) chi xoruya' ruk'ij ri Dios.‡ 28 Y yac'a tek ruchapon chic el bey riche (rixin) chi nitzolin pa rutinamit, riya' tz'uyul c'a el pa jun carruaje. Y riya' nusiq'uij ruwech jun wuj benak, ri wuj ri tz'iban ca ruma ri profeta Isaías, jun chique ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. 29 Y ri Lok'olaj Espíritu xubij c'a chare ri Felipe: Jet apo chuxquin ri carruaje ri acuchi (achique) benak wi ri achi eunuco, y junan c'a yixbe riq'ui, xuche'ex.

30 Y tek ri Felipe aponak chic riq'ui ri carruaje ri', xrac'axaj c'a chi ri achi benak chiri' ya c'a ri wuj ri rutz'iban ca ri profeta Isaías ri

‡ **8:16** Hch. 2.38. § **8:17** Hch. 19.6. * **8:22** Is. 55.7. † **8:26** Hch. 8.5-13. ‡ **8:27** 1 R. 8.41, 42; Sal. 68.31; Is. 43.6; 56.3-8.

xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, ya c'a ri' ri nusiq'uij ruwech benak. Rumari' ri Felipe xuc'utuj chare: ¿La nik'ax c'a chawech ri yatajin chusiq'uixic? xcha' chare.

31 Pero ri achi ri' xubij: Xa majun achique ta nibin chuwe. ¿Achique ta c'a modo tek xtik'ax chinuwech? Y ri achi ri' xubij c'a chare ri Felipe chi tijote' el y titz'uye' el riq'ui.

32 Ri ruch'abel ri Dios ri ntajin chusiq'uixic ruwech ri achi aj Etiopía, ya c'a ri nich'o chrij ri Jesucristo y nubij:

Xuc'uex c'a riche (rixin) chi nicamisex, achi'el nuc'uex jun carne'l.
Can achi'el c'a nuben ri alaj carne'l ri ma nik'ajan ta tek nisoquex rij,
quec'ari' xuben riya', majun xubij.
33 Xban c'a chare chi majun ruk'ij, y astape' majun rumac, ya Riya' ri xka ca chuxe' ronojel mac.
¿Achique ta cami xtitzijon ri xban chare cuma ri winek ri yec'o pa rutiempo Riya'?
Ruma xapon jun k'ij chi xq'uiyer ri etzelal quiq'ui, y rumari' xquicamisaj el chuwech re ruwach'ulef.§

34 Y ri achi eunuco xuc'utuj c'a chare ri Felipe: Tabana' jun utzil tabij chuwe: ¿Achoj chrij c'a nich'o wi ri profeta wawe'? ¿Chrij ka riya' nich'o wi, o chrij jun chic? xcha' chare.

35 Yac'ari' tek ri Felipe xuchop el tzij, xutiquiriba' c'a el riq'ui ri mocaj ri tz'ibatal ca ruma ri Isaías, riche (rixin) chi xch'o chrij ri lok'olaj ruch'abel ri Jesús ri niya'o colotajic. 36 Yac'a tek xe'apon pa jun lugar ri c'o ya', ri achi eunuco xubij c'a chare ri Felipe: Wawe' c'o ya'. ¿La c'o ta cami ri nibano chuwe chi riyin man ta utz chi yiban bautizar? xcha'.

37 Y ri Felipe xubij c'a chare ri achi ri': Wi can riq'ui ronojel awánima nanimaj ri Jesucristo, utz chi yaban bautizar,* xcha'. Y ri achi xubij c'a: Riyin nnimaj chi ri Jesucristo can yari' ri Ruc'ajol ri Dios.

38 Y rumari' ri achi xubij chi tipa'e' juba' ri carruaje. Y yac'ari' tek xeka chi ye ca'i', y ri Felipe xuben c'a bautizar ri achi chiri' pa ya'. 39 Tek chi ye ca'i' ye elenak chic c'a pe chiri' pa ya', ri Felipe xuc'uex c'a el ruma ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Ajaf Dios. Y ri achi eunuco man chic c'a xutz'et ta ri Felipe, pero sibilaj niquicot xuchop chic el ri rubey. 40 Y ri Felipe c'a tek xuna', c'o chic chupan ri tinamit Azoto. Y chiri' xuchop chic c'a el jun rubey, xk'ax el ri pa tak tinamit nutzijola' ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. Queri' nubanala' xapon c'a pa tinamit Cesarea.†

9

Tek ri Saulo xjalatej ri ruc'aslen

1 Yac'a ri achi ri Saulo rubi' man c'a nik'ax ta ri royowal ri yacatajnek chiquij ri kach'alal,* y can nrajo' wi c'a chi yerucamisaj na. Rumari' riya' xbe c'a riq'ui ri nimalaj sacerdote, 2 riche (rixin) chi xberuc'utuj pe wuj chare, riche (rixin) chi tuya' el k'atbel tzij pa ruk'a'. Y riq'ui ri k'atbel tzij ri c'o chic el pa ruk'a' nibe c'a pa tinamit Damasco, riche (rixin) chi nbe'oc ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, riche (rixin) chi yeberucanoj pe ri quitzekelben ri Jesús, ri kitzij Bey.† Y tek xqueril pe, wi ye achi'a' o ye ixoki', can ye ximil c'a yeruc'om pe c'a pa Jerusalem. 3 Riya' ruchapon c'a bey. Y yac'a tek xa c'o chic apo chunakajal ri tinamit Damasco ri c'o chi napon wi, yari' tek

§ **8:33** Is. 53.7, 8. * **8:37** Mt. 28.19; Mr. 16.16. † **8:40** Hch. 21.8. * **9:1** Hch. 8.3. † **9:2** Hch. 19.9. ‡ **9:3** Hch. 22.6; 26.12, 13.

xka jun nimalaj sakil pa ruwi',‡ jun sakil ri petenak chila' chicaj. 4 Y ri Saulo can yac'ari' tek xtzak c'a pan ulef, y xrac'axaj c'a jun ch'abel§ y ri ch'abel ri' nubij c'a: Saulo, Saulo, ¿achique c'a ruma tek achapon wokotaxic? xcha'.

5 Y riya' xuc'utuj: ¿Yit achique c'a riyit, táta? xcha'. Pero ri nich'o pe riq'ui ri Saulo xubij chare: Yin c'a riyin ri Jesús, ri achapon wokotaxic.* Xa ayon c'a riyit nasoc awi', ruma achapon wokotaxic. Xa ayon riyit naya' awi' chutza'n jun che' ri ch'ut rutza'n, xcha' chare.

6 Y ri Saulo nibarbot (nibaybot) ruma xibinri'il, xubij: Ajaf, ¿achique c'a ri ruc'amon chi nben? xcha'. Y ri Ajaf Jesús xubij chare: Cayacatej c'a el, y cabiyin c'a pa tinamit, y chiri' xtibix wi chawe achique ri ruc'amon chi naben, xuche'ex.

7 Y ri achi'a' c'a ri ye tzekelbeyon riche (rixin) ri Saulo xenacano', ruma niquic'axaj ri ch'abel,† pero ma niquitz'et ta achique ri nich'o pe.‡ 8 Y can yac'ari' tek ri Saulo xyacatej el chiri' pan ulef. Y tek xerujek ri runak' tak ruwech, yac'ari' tek xunabej chi xa ma nitzu'un ta chic. Rumari' tek xquichop el chuk'a', xquic'uaj c'a pa Damasco. 9 Oxi' c'a k'ij ri xbec'oje' chiri'. Y chi oxi' k'ij ri' moyirnek, y can majun xutij ni majun chuka' juba' ruya' xukum.

10 Y chiri' pa Damasco c'o c'a jun ri runiman ri Jesucristo, ri Ananías§ rubi'. Y ri Ajaf Jesucristo pa jun achi'el achic' xuc'ut ri' chuwech, y xubij chare: ¡Ananías! xcha'. Y ri Ananías xubij: Yare' yinc'o wawe', Ajaf, xcha'.

11 Y ri Ajaf xubij c'a chare: Cayacatej el. Cabiyin c'a pa rachoch ri Judas, ri c'o pa jun bey ri nibix Choj chare. Chiri' c'a jacanoj wi jun achi aj Tarso ri Saulo rubi'. Can cabiyin c'a, ruma re wacami, riya' ntajin c'a nuben orar. 12 Y chuka' xinc'ut yan chuwech pa jun achi'el achic' chi c'o jun achi Ananías rubi' ri xapon riq'ui, y xuya' ruk'a' pa ruwi' riche (rixin) chi nitzu'un chic jun bey, xcha' chare.

13 Tek xrac'axaj queri' ri Ananías, xubij: Ajaf, ye q'uiy c'a ri ye biyon chuwe chi ri jun achi ri' q'uiy pokon* ri ye rubanalon chique ri lok'olaj tak awalc'ual ri yec'o pa Jerusalem.† 14 Y re wacami c'o wawe' pa Damasco, y can ya'on pe k'atbel tzij pa ruk'a' cuma ri principali' tak sacerdotes riche (rixin) chi yeruxim el quinojel ri can niquiya' wi ak'ij, xcha' ri Ananías.

15 Y ri Ajaf Jesucristo xubij chare: Jacanoj c'a ri Saulo, ruma ya riya' ri nucha'on‡ riche (rixin) chi nibe chuk'alajsaxic ri nubi' chique ri winek ri xa ma ye israelitas ta,§ y riche (rixin) chi nubij chuka' chique ri reyes* y ri winek israelitas. 16 Y ronojel ri tijoj pokonal† ri xtiberutija' ruma ri nubi' riyin, c'a yin na riyin ri xquic'utu chuwech.

17 Y ri Ananías can xapon c'a riq'ui ri Saulo chupan ri jay ri xbix el chare. Y xuya' c'a ruk'a' pa ruwi' y xubij c'a chare: Wach'alal Saulo, ri Ajaf Jesús ri xuc'ut ri' chawech tek achapon pe bey pa Damasco, xirutek c'a pe awuq'ui riche (rixin) chi yatzu'un chic jun bey,‡ y riche (rixin) chuka' chi ri Lok'olaj Espíritu nika pan awi' riche (rixin) chi nunojsaj ri awánima,§ xcha' ri Ananías chare.

18 Y can yac'ari' tek ri pa tak runak' ruwech ri Saulo xetzak el ye achi'el rusolotal car, y xtzu'un

§ **9:4** 1 Co. 15.8. * **9:5** Hch. 5.39; 1 Ti. 1.13. † **9:7** Hch. 22.9. ‡ **9:7** Dn. 10.7. § **9:10** Hch. 22.12. * **9:13** Hch. 8.3; 9.1. † **9:13** Hch. 26.10. ‡ **9:15** Hch. 13.2; Ro. 1.1, 5. § **9:15** Hch. 22.21; Ga. 2.7, 8. * **9:15** Hch. 26.27, 28. † **9:16** Hch. 20.23. ‡ **9:17** Hch. 22.12, 13. § **9:17** Hch. 2.4; 4.31; 13.52.

chic jun bey. Y can yac'a chuka' ri' xyacatej el riche (rixin) chi xban bautizar.* 19 Yac'a tek waynek chic, riya' xuna' chi can xtzolin chic pe ri ruchuk'a'. Y xc'oje' na ka ca'i' oxi' k'ij quiq'ui ri kach'alal ri yec'o chiri' pa Damasco.†

Tek ri Saulo xutzijoj pa Damasco chi ri Jesús yari' ri Cristo

20 Y c'ac'ari' ri Saulo xuchop c'a rubixic chique ri winek ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, chi ri Jesús yari' ri Cristo ri Ruc'ajol ri Dios.‡ 21 Y quinojel c'a ri winek ri ye'ac'axan riche (rixin) ri Saulo, xsach quic'u'x y niquibila' c'a chrij: ¿La ma ya ta cami achi re' ri xerokotala' ri can niquiya' wi ruk'ij ri Jesús chiri' pa tinamit Jerusalem y xuben chique chi xquik'axaj tijoj pokonal? Y wacami xoka wawe' re pa Damasco riche (rixin) chi ye ximon yeruc'uaj el ri niquiya' ruk'ij ri Jesús, y yeberuya' pa quik'a' ri principali' tak sacerdotes,§ yecha'.

22 Pero ri Saulo xa xc'oje' el más ruchuk'a' riche (rixin) chi nutzijoj ri ruch'abel ri Dios. Y nuk'alajsaj c'a chi ri Jesús yari' ri Cristo.* Y rumac'ari' ri israelitas ri yec'o chiri' pa Damasco ma niquil ta c'a achique niquich'ob chrij ri Saulo.

Tek ri Saulo xuto' pe ri' pa Damasco

23 Y c'o chic c'a q'uiy k'ij tic'oje' ri Saulo chiri' pa Damasco, tek ri israelitas xquich'ob chi niquicamisaj. 24 Pero ri quich'obon chrij xapon rutzijol riq'ui riya'. Y ri winek ri ye'ajowan yecamisan ri Saulo, can chi pak'ij chi chak'a' coyoben c'a ri pa tak puertas riche (rixin) ri tinamit, riche (rixin) chi niquicamisaj.† 25 Yac'ari' tek ri kach'alal, pa jun chak'a' xquiya' el ri Saulo pa jun chaquech, y xquikasaj ka‡ chuwech ri jun nimalaj tz'ak ri rusutin rij ri tinamit. Y xbe el.

Tek ri Saulo xc'oje' pa Jerusalem

26 Y yac'a tek ri Saulo xapon pa tinamit Jerusalem,§ xrajo' c'a chi xc'oje' ka quiq'ui ri kach'alal ri yec'o chiri'. Pero riye' ma xcajo' ta, ruma ma can ta cukul quic'u'x chi ri Saulo jalatajnek chic ri ruc'aslen y jun ri can runiman chic ri Jesús. 27 Yac'a ri jun kach'alal ri Bernabé* rubi', xuc'uaj ri Saulo quiq'ui ri apóstoles. Y ri Bernabé xutzijoj c'a chique chi ri Saulo xch'o c'a ri Ajaf riq'ui, chi xuc'ut c'a ri' chuwech tek ruchapon el bey pa Damasco, y chi ri Saulo chuka' ma xuxibij ta ri' xutzijoj ri Ajaf Jesús chique ri winek ri yec'o chiri' pa Damasco, xcha' ri Bernabé chique ri apóstoles. 28 C'ac'ari' xquic'ul ka ruwech, y rumari' ri Saulo xc'oje' ka chiri' pa Jerusalem, y xabacuchi (xabachique) c'a yebe wi ri apóstoles, can benak chuka' ri Saulo quiq'ui. 29 Y majun c'a xibinri'il riq'ui riya' riche (rixin) chi nuk'alajsaj ri Ajaf chique ri winek. Niquichop c'a qui' riq'ui ch'abel quiq'ui ri israelitas ri yech'o pa quich'abel ri aj Grecia, chrij ri ruch'abel ri Dios. Pero ri israelitas† c'a ri' xa niquicanoj c'a jun rubanic riche (rixin) chi nicajo' niquicamisaj. 30 Rumari', tek ri kach'alal xquinabej ri achique niquich'ob ri winek chrij ri Saulo, xquic'uaj c'a el c'a pa tinamit Cesarea. Y tek yec'o chic ri chiri' pa Cesarea, xquitek c'a el c'a pa jun chic tinamit Tarso‡ rubi'.

31 Y ri tiempo ri', ri kach'alal ri yec'o pa tak tinamit chiri' pa rucuenta ri Judea, pa rucuenta ri

* **9:18** Hch. 22.16. † **9:19** Hch. 26.20; Ga. 1.17. ‡ **9:20** Hch. 8.37. § **9:21** Hch. 8.3; Ga. 1.13. * **9:22** Hch. 18.28. † **9:24** 2 Co. 11.32. ‡ **9:25** Jos. 2.15; 1 S. 19.12. § **9:26** Hch. 22.17; Ga. 1.17, 18. * **9:27** Hch. 4.36; 11.22-25. † **9:29** 2 Co. 11.26. ‡ **9:30** Hch. 9.11.

Galilea y pa rucuenta ri Samaria, man c'a niquik'axaj ta chic tijoj pokonal. Xa can quichapon c'a yeq'uiy chupan ri quic'aslen riq'ui ri Dios y niquixibij c'a qui' yemacun chuwech ri Ajaf, y sibilaj xeq'uiyer ruma ri ruchuk'a' ri Lok'olaj Espíritu.

Tek ri Pedro xuc'achojsaj ri Eneas

32 Y yac'a tek ri Pedro elenak chiquitz'etic§ ri lok'olaj tak kach'alal ri yec'o pa tak nic'aj chic tinamit,* xapon c'a chuka' quiq'ui ri yec'o chiri' pa tinamit Lida. 33 Y ri pa tinamit ri' xberila' jun achi Eneas rubi', y c'o yan c'a wakxaki' juna' kajnek pa ch'at. Ri achi c'a ri' siquirnek. 34 Rumac'ari' ri Pedro xubij chare ri achi ri Eneas rubi': Ya ri Jesucristo† ri yac'achojsan. Cayacatej c'a,‡ y tachojmirisaj la awarabel,§ xcha' ri Pedro chare. Y ri Eneas can yari' xpa'e' el. 35 Y can ye q'uiy c'a winek ri aj Lida y aj Saróna* ri xetz'eto chi ri Eneas xc'achoj. Y ri winek ri' xquinimaj ri Ajaf Jesús† y xjalatej quic'aslen.

Tek ri Pedro xuc'asoj jun ixok caminek chic, ri Dorcas rubi'

36 Pa tinamit Jope, ri tiempo ri' c'o c'a jun kach'alal ixok Tabita rubi', y Dorcas nibix chare ri pa ch'abel griego. Riya' sibilaj jabel runa'oj quiq'ui ri winek, ruma yerutola'‡ c'a ri winek ri majun c'o ta quiq'ui. 37 Y chupan c'a ri k'ij ri' ri Dorcas xka chi yabil, y xcom. Y tek ch'ajon chic ri ruch'acul y ya'on chic rutziak, xuc'uex c'a anej pa ruca'n tanaj (wik) chare ri jay. 38 Y ri tinamit Jope ma nej ta c'a quicojol riq'ui ri tinamit Lida, ri lugar ri c'o wi jun ca'i' oxi' k'ij ri Pedro. Y ri kach'alal ri yec'o pa Jope, ruma xquic'axaj chi ri Pedro c'o ri pa Lida, xequitek c'a el ye ca'i' achi'a' riq'ui, riche (rixin) chi xbequibij chare: Tabana' jun utzil catam pe chanin kiq'ui pa Jope, ruma c'o rajawaxic, xecha' chare.

39 Y ri Pedro can xbe c'a quiq'ui c'a pa Jope. Tek xe'apon, ri Pedro xucusex c'a pa jay ri li'an wi ri caminek. Y ri malcani' tak ixoki' xe'apon riq'ui ri Pedro, ye'ok' y niquic'utula' c'a apo chuwech ri tziek ri xerubanala' ri Dorcas tek c'a q'ues na. 40 Y ri Pedro xubij c'a chique quinojel ri yec'o riq'ui, chi que'el el§ juba'. Riya' xxuque' ka y xuben c'a orar.* Y xutzu' apo ri caminek, y xubij: Tabita, cayacatej.† Y ri ixok ri' can yac'ari' xbetzu'un pe, y tek xutzu' c'a chi c'o ri Pedro, xyacatej pe. 41 Ri Pedro xuchop c'a apo ruk'a' ri ixok riche (rixin) chi xpa'e'. Y ri Pedro xerusiq'uij (xeroyoj) c'a ri malcani' tak ixoki' y ri nic'aj chic lok'olaj tak kach'alal,‡ riche (rixin) chi xberuc'utu' pe ri Dorcas chiquiwech. Riya' man c'a caminek ta chic. 42 Y ri xbanatej, xetamatej c'a cuma quinojel ri winek ri yec'o chiri' pa tinamit Jope, y ye q'uiy c'a winek xeniman ri Ajaf Jesús chiri'. 43 Y ri Pedro q'uiy c'a k'ij ri xc'oje' ka chiri' pa tinamit Jope. Xc'oje' pa rachoch jun achi aj tzacoy tz'um§ ri Simón rubi'.

10

Tek ri Pedro xtak rusiq'uixic (royoxic) ruma ri Cornelio

1 Y pa tinamit Cesarea c'o c'a jun achi Cornelio rubi', y riya' jun capitán. Yec'o c'a jun ciento soldados pa ruk'a', y ri jumoc soldados ri' ye quitz'akat ri jumoc soldados ri nibix Italiano chique. 2 Ri Cornelio

§ **9:32** Hch. 8.14. * **9:32** Hch. 1.8. † **9:34** Hch. 4.10. ‡ **9:34** Hch. 3.6. § **9:34** Mt. 9.6; Jn. 5.8. * **9:35** 1 Cr. 5.16. † **9:35** Hch. 11.21. ‡ **9:36** Pr. 31.31; 1 Ti. 5.10; Stg. 1.27. § **9:40** Mt. 9.25. * **9:40** 1 R. 17.19-23; 2 R. 4.32-36. † **9:40** Mr. 5.41; Jn. 11.43. ‡ **9:41** Hch. 9.13. § **9:43** Hch. 10.6.

y ri ye aj pa rachoch can niquiya' wi c'a ruk'ij ri Dios,* y niquixibij c'a qui' chi yemacun chuwech ri Dios. Y riya' can ma nitane' ta chi nuben orar, y can q'uiy c'a yerutola' wi ri winek ri majun c'o quiq'ui. 3 Y pa jun tikak'ij pa tak a las tres, can jabel c'a k'alaj ri xutz'et pa jun achi'el achic' chi c'o jun ángel† riche (rixin) ri Dios ri xoc apo riq'ui y xubij chare: ¡Cornelio! xcha' ri ángel ri'.

4 Y ri Cornelio rutzuliben c'a ri ángel, y sibilaj ruxibin ri'. Y xubij chare ri ángel: Ajaf, ¿achique c'a ri nawajo'? Y ri ángel xubij chare: Ri oraciones‡ ri ye'aben yeka chuwech ri Dios, y queri' chuka' can kajnek chuwech chi ye'ato' ri winek ri nic'atzin quito'ic,§ y rumari' ri Dios yarunataj pe re wacami. 5 Rumari' wacami que'ataka' c'a el achi'a' c'a pa tinamit Jope, chi quebe chusiq'uixic (chroyoxic) ri Simón ri nibix chuka' Pedro chare. 6 Y riya' c'o c'a pa rachoch ri jun achi Simón chuka' rubi', ri Simón ri aj tzacoy tz'um,* y c'o rachoch chuchi' ri mar. Y yac'a tek xtoka ri Pedro awuq'ui, xtubij c'a chawe ri achique rajawaxic chi naben,† xcha' ri ángel chare ri Cornelio.

7 Y tek ri ángel ri xch'o ca chare ri Cornelio xbe el, ri Cornelio xerusiq'uij (xeroyoj) c'a ye ca'i' rumozo y jun soldado ri can nuya' wi chuka' ruk'ij ri Dios. Ri soldado jun chique ri can ronojel k'ij yec'o riq'ui ri Cornelio, y niquiben chuka' ri nibix chique. 8 Y ri Cornelio nabey c'a xutzijoj el chique ronojel ri xutz'et, c'ac'ari' xerutek el c'a pa tinamit Jope.

9 Y pa ruca'n k'ij chare ri quichapon wi el bey ri achi'a', xa juba' chic c'a chi ma que'apon ri pa tinamit Jope, achi'el xa pa nic'aj k'ij, yac'ari' tek ri Pedro xjote' c'a el pa ruq'uisbel tanaj (wik) chare ri jay, riche (rixin) chi xberubana' orar.‡ 10 Riya' can sibilaj c'a ninum chic, y can nurayij c'a chi niwa' yan. Y yac'a tek royoben c'a chi nichojmirisex ri xtutij, ri Dios can yac'ari' tek xuben chare ri Pedro chi xuben achi'el jun achic'.§ 11 Riya' xutz'et c'a chi ri caj jakatajnek,* y chila' c'a nika wi pe jun nimalaj achi'el tziek, y ye ximon ri caji' rutza'n. Y ri achi'el tziek nika c'a pe chuwech re ruwach'ulef. 12 Y tek kajnek chic c'a pe, ri Pedro xutz'et c'a chi chupan ri tziek ri' yec'o pe ronojel quiwech chicop. Yec'o ri chicop ri caji' caken, yec'o ri aj xic' tak chicop ri yebe pa cak'ik' y nic'aj chic quiwech chicop ri xa niquikirirej quipan tek yebiyin. 13 Y can yac'ari' tek ri Pedro xrac'axaj chi c'o jun ri nich'o pe chare, y nubij c'a: Pedro, cayacatej. Que'acamisaj la chicop, y que'atija', xuche'ex.

14 Y ri Pedro xubij: Ajaf, riyin ma xquentij ta re chicop re'. Riyin can majun bey ntijon ta chicop achi'el re', ri can ye c'utun chinuwech chi ma ye ch'ajch'oj ta, y can xajan chi yetij,† xcha'.

15 Y ri jun c'a ri nich'o pe riq'ui ri Pedro, pa rucamul xubij chic c'a pe chare: Ronojel ri ch'ajch'ojsan chic pe ruma ri Dios, can ch'ajch'oj wi ri', y man c'a tabij ta chi ma ch'ajch'oj ta.‡

16 Oxmul c'a ri xbitej queri', y yac'ari' tek ri nimalaj achi'el tziek ri' xtzolin chic el chicaj. 17 Ri Pedro c'a c'o na c'a chiri', y ma nich'obotej ta c'a chuwech ri achi'el achic'

* **10:2** Hch. 10.7. † **10:3** Sal. 34.7; 91.11; Hch. 5.19; 11.13; He. 1.14. ‡ **10:4** Sal. 141.2; Stg. 5.16; 1 P. 3.12; Ap. 5.8; 8.3. § **10:4** Fil. 4.18; He. 13.16. * **10:6** Hch. 9.43. † **10:6** Hch. 9.6; 11.14. ‡ **10:9** Sal. 55.17; Hch. 11.5. § **10:10** Hch. 27.17. * **10:11** Ez. 1.1; Mt. 3.16; Hch. 7.56; Ap. 19.11. † **10:14** Lv. 11.4; 20.25; Dt. 14.3; Ez. 4.14. ‡ **10:15** Mt. 15.11; Ro. 14.14, 17, 20; 1 Co. 10.25; 1 Ti. 4.4, 5.

ri xuben. Yac'ari' tek ri achi'a' ri ye takon el ruma ri Cornelio xe'apon, niquicanoj c'a ri rachoch ri achi ri Simón rubi'. Y tek xquil ri jay, ri achi'a' ri ye takon el xe'oc apo chuchi' ri jay, 18 y xquic'utuj c'a apo, wi chiri' c'o wi ri Simón ri nibix chuka' Pedro chare. 19 Y ri Pedro c'a ntajin na c'a chuch'obic rij ri jun achi'el achic', can yac'ari' tek ri Lok'olaj Espíritu§ xubij chare ri Pedro: Yec'o ye oxi' achi'a' ri yatquicanoj. 20 Cayacatej c'a el y caxule' ka quiq'ui, y chuka' ma tuben ta ca'i' ac'u'x chi yabe quiq'ui,* ruma yin c'a riyin ri yin takayon pe quiche (quixin) wawe' awuq'ui.

21 Y ri Pedro can xbeka wi pe quiq'ui ri ye oxi' achi'a' ri ye takon el ruma ri Cornelio, y xubij chique: Yin c'a riyin ri Pedro ri nicanoj. ¿Achique c'a ruma tek yix petenak chinucanoxic? xcha' chique.

22 Y riye' xquibij c'a chare ri Pedro: Jun capitán Cornelio rubi' yoj rutakon c'a pe chi'asiq'uixic (chi'awoyoxic). Y ri achi c'a ri' jun achi choj ruc'aslen, jun achi ri nuxibij ri' chi nimacun chuwech ri Dios. Y quinojel ri winek israelitas sibilaj nicajo', y jabel yech'o chrij.† Y c'o c'a jun lok'olaj ángel ri xoch'o riq'ui ri Cornelio, y ri ángel ri' xubij ca chare chi yarusiq'uij (yaroyoj) riyit, riche (rixin) chi nrac'axaj ri achique xtabij chare. Rumac'ari' xojpe chi'asiq'uixic (chi'awoyoxic). Queri' xquibij ri achi'a' ri ye takon el.

23 Y ri Pedro xerucusaj apo pa jay ri achi'a' ri', riche (rixin) chi yec'oje' na el ri jun ak'a' chiri'. Y pa ruca'n k'ij, ri Pedro can xbe wi c'a quiq'ui ri achi'a' ri ye petenak c'a pa Cesarea. Y yec'o c'a kach'alal ri aj chiri' pa Jope xetzeke' el chrij ri Pedro.‡

24 Y c'a pa ruca'n k'ij chare ri que'el wi pe ri pa Jope, c'ac'ari' xe'apon ri pa tinamit Cesarea. Y ri acuchi (achique) c'o wi ri Cornelio ye rusiq'uin (royon) c'a ri ye rach'alal y chuka' ye rusiq'uin (royon) ri winek ri can sibilaj yerajo', y ye coyoben apo ri Pedro. 25 Y tek ri Pedro xoc c'a apo pa rachoch ri Cornelio, ri Cornelio xberuc'ulu' y xbexuque' chuwech, riche (rixin) chi nuya' ruk'ij. 26 Y ri Pedro xuyec c'a anej ri Cornelio y xubij c'a chare: Capa'e', ma caxuque'§ ta chinuwech riyin riche (rixin) chi naya' nuk'ij, ruma riyin xa yin jun chuka' winek achi'el riyit.*

27 Ri Pedro y ri Cornelio yetzijon c'a xe'oc apo pa jay. Y yac'a tek xe'oc apo pa jay, yac'ari' tek ri Pedro xutz'et chi ye q'uiy winek ri quimolon qui' chiri'.† 28 Y riya' xubij c'a chique ri winek ri': Riyix can iwetaman c'a chi riyoj israelitas man c'a ya'on ta k'ij chake chi nikaben xa jun kawech iwuq'ui y yojapon ta iwuq'ui pa tak iwachoch, xa ruma chi riyix xa ma yix israelitas ta.‡ Pero ri Dios xuc'ut c'a chinuwech chi ma ruc'amon ta chi nbij chare jun winek chi ma ch'ajch'oj ta,§ xa ruma chi ma israelita ta. 29 Rumari', can xu (xe) wi c'a xe'apon ri achi'a' ri ye itakon el riche (rixin) chi yibequisiq'uij (yibecoyoj) pe, can majun c'a xinbij chi man ta yipe, xa can yac'ari' xipe quiq'ui. Y re wacami nwajo' c'a nwetamaj achique ruma tek xitek nusiq'uixic (woyoxic), xcha' ri Pedro.

30 Y yac'ari' tek ri Cornelio xubij: Pa caji' k'ij ca achi'el re hora re', pa tak a las tres riche (rixin) ri tikak'ij tek riyin majun wa'in

§ **10:19** Jn. 16.13; Hch. 11.12. * **10:20** Mt. 28.19; Mr. 16.15; Hch. 15.7. † **10:22** Hch. 22.12. ‡ **10:23** Hch. 10.45; 11.12. § **10:26** Ex. 34.14; 2 R. 17.36. * **10:26** Hch. 14.14, 15; Ap. 19.10. † **10:27** Hch. 10.24. ‡ **10:28** Jn. 4.9; Hch. 11.3. § **10:28** Hch. 15.8, 9; Ef. 3.6.

nbanon ta, y yitajin chi oración wawe' pa wachoch, yac'ari' tek xuc'ut c'a ri' jun achi'el achi* chinuwech ri nitz'itz'an ri rutziak.† 31 Y xubij c'a chuwe: Cornelio, ri Dios utz rac'axan ri a'oración, y chuka' can kajnek chuwech ri Dios chi yatajin ye'ato'‡ ri winek ri nic'atzin quito'ic y rumari' yarunataj c'a pe.§ 32 Y que'ataka' c'a el achi'a' c'a pa tinamit Jope riche (rixin) chi yebe chusiq'uixic (chroyoxic) ri Simón ri nibix chuka' Pedro chare, y c'o pa rachoch jun chic achi ri Simón chuka' rubi'. Y ri Simón ri' c'o rachoch chunakajal ri mar, y jun aj tzacoy tz'um. Y tek ri Pedro xtoka awuq'ui, c'o c'a ri xtorubij chawe, xcha' ri ángel chuwe. 33 Rumari' can yac'ari' xintek acanoxic, y matiox c'a chi can xape. Y can chuwech wi c'a ri Dios yojc'o wi konojel re kamolon ki' wawe', y nikajo' c'a nikac'axaj ri xtak'alajsaj chkawech, ronojel ri bin chawe ruma ri Dios, xcha' ri Cornelio chare ri Pedro.

34 Y ri Pedro can yac'ari' xuchop tzij, y xubij: Can kitzij c'a nic'ulun chinuwech chi ri Dios can junan kawech rubanon chake konojel. Ma xu (xe) ta wi c'a ri nic'aj yerajo', y yeretzelaj ta ca ri nic'aj chic. Ma que ta ri' nuben.* 35 Xabachique ta na ri katinamit, ri Dios yojka chuwech, wi can nikaxibij ki' chi yojmacun chuwech y nikaben ri choj. 36 Y ri Dios can xutek pe ri Jesucristo, Ajaf† kiche (kixin) konojel riche (rixin) chi xutzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, ri niya'o chuka' uxlanibel c'u'x.‡ Y xorutzijoj chique ri kech aj Israel. 37 Riyix ri' noka chi'ic'u'x ronojel c'a ri xbanatej ri tiempo ri' pa ronojel Judea. Ri nabey mul, ya ri Juan ri Bautista ri xtzijon ri ruch'abel ri Dios y xeruben bautizar ri winek. Y c'ari' xbetiquer pe rutzijoxic ri ruch'abel ri Dios ruma ri Jesús chila' pa Galilea.§ 38 Y can iwetaman chuka' chi ri Jesús ri aj Nazaret, ri Dios can xuya' wi pe ri Lok'olaj Espíritu pa ruwi'* y xuya' chuka' pe uchuk'a' pa ruk'a'. Can xerubanala' utzil chique ri winek y xeruc'achojsaj chuka' ri ye chapon ruma ri itzel winek. Queri' ri xerubanala' ri Jesús, ruma can c'o ri Dios riq'ui. 39 Y ronojel ri xerubanala' ri Jesús ri pa Jerusalem y ri pa tak nic'aj chic tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Judea, can xkatz'et c'a riyoj† ri yoj apóstoles riche (rixin) Riya'. Y yac'ari' ri nikak'alajsaj chiquiwech ri winek. Ri Jesús xbajix c'a chuwech jun crusin che' riche (rixin) chi xcamisex. 40 Y oxi' k'ij ticamisex wi el, yari' tek ri Dios xuc'asoj pe‡ chiquicojol ri caminaki'. Y xuben chare chi xuc'utula' ri'. 41 Y man c'a chiquiwech ta xabachique winek xuc'ut wi ri', xa can xu (xe) wi chkawech riyoj§ ri can ruch'obon wi pe ri Dios pa kawi' ri ojer ca, chi can nikak'alajsaj ri ruc'astajbel ri Jesús. Y junan c'a xojwa' xojuc'ya'* riq'ui ri Jesús, tek c'astajnek chic pe chiquicojol ri caminaki'. 42 Y Riya' can xuchilabej c'a ca chake chi nikatzijoj† y nikak'alajsaj chique ri winek chi ri Dios xuben chare chi ya Riya' ri nik'ato tzij‡ pa quiwi' ri c'a ye q'ues na y pa quiwi' chuka' ri ye caminek chic el.§ 43 Can chrij wi c'a Riya' ye ch'onak wi ca quinojel ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca tek xquibij chi quinojel c'a ri xquen-

* **10:30** Hch. 1.10. † **10:30** Lc. 24.4. ‡ **10:31** He. 6.10. § **10:31** Dn. 10.12. * **10:34** Dt. 10.17; 2 Cr. 19.7; Job 34.19. † **10:36** Ro. 10.12. ‡ **10:36** Is. 57.19. § **10:37** Lc. 4.14. * **10:38** Lc. 4.18. † **10:39** Hch. 2.32. ‡ **10:40** Hch. 2.24. § **10:41** Jn. 14.22; 1 Co. 15.5-8. * **10:41** Jn. 21.13. † **10:42** Mt. 28.19, 20. ‡ **10:42** Jn. 5.22; 2 Co. 5.10. § **10:42** 2 Ti. 4.1; 1 P. 4.5.

iman riche (rixin) ri Cristo, can xtiquil cuybel mac* pa rubi' Riya'. Queri' quibin ca, xcha' ri Pedro.

44 Y can c'a nich'o na c'a ri Pedro chiquiwech ri winek ri quimolon qui' pa rachoch ri Cornelio, tek ri Lok'olaj Espíritu yari' xka pe pa quiwi' quinojel ri ye'ac'axan riche (rixin). 45 Rumari' ri israelitas, ri quiniman chic ri Dios ri ye rachibilan pe ri Pedro, xsach quic'u'x tek xquitz'et chi ri Lok'olaj Espíritu can nisipex pe chuka' chique ri xa ma ye israelitas ta.† 46 Ri israelitas ri quiniman chic ri Dios yequic'axaj c'a ri xa ma ye israelitas ta ri quiniman chuka' ri Dios, chi yech'o pa nic'aj chic ch'abel ri xa ma ye quich'abel ta‡ y niquiya' c'a ruk'ij ri Dios. 47 Y ri Pedro xubij c'a: ¿Can c'o ta cami jun xtibin chi ma queban ta bautizar riq'ui ya' re xquic'ul yan ri Lok'olaj Espíritu achi'el ri xkac'ul chuka' riyoj?§

48 Y ri Pedro xubij c'a chi ri Cornelio y quinojel ri quimolon qui' riq'ui, queban c'a bautizar pa rubi' ri Ajaf Jesús.* Y ri kach'alal ri xeban bautizar, xquic'utuj c'a jun utzil chare ri Pedro chi tic'oje' ka ca'i' oxi' k'ij quiq'ui.

11

Tek ri Pedro xutzijoj ri xbanatej riq'ui ri Cornelio

1 Y ri apóstoles y ri nic'aj chic kach'alal ri yec'o pa Judea, xquic'axaj c'a chi yec'o winek ri ma ye israelitas ta ri xeniman ri ruch'abel ri Dios. 2 Y tek ri Pedro xtzolin chic c'a pa Jerusalem, yec'o kach'alal israelitas ri xech'ojin riq'ui, ruma nicajo' chi niban ri circuncisión chique ri nic'aj chic kach'alal ri ma ye israelitas ta, 3 y xquibij c'a chare: ¿Achique c'a ruma tek riyit xatapon quiq'ui ri winek ri xa ma banon ta ri circuncisión chique?* ¿Y achique c'a ruma can xawa' xatuc'ya' chuka' quiq'ui? xecha' chare.

4 Yac'ari' tek ri Pedro can xucholojij rubixic chique chrij ri xbanatej.† Riya' xubij c'a: 5 Riyin ya c'a ri pa tinamit Jope yinc'o wi. Y yac'a tek yitajin chi oración,‡ xintz'et pa jun achi'el achic' chi c'o jun nimalaj achi'el tziek ri ye ximon pe ri caji' rutza'n, ri petenak chila' chicaj y nika pe c'a wuq'ui riyin. 6 Y yac'a tek nutzuliben nutzuliben, xintz'et c'a chi xa ronojel quiwech chicop ye petenak chupan ri jun nimalaj achi'el tziek ri'. Yec'o chicop caji' caken, yec'o c'uxnel y yec'o ma ye c'uxnel ta. Yec'o aj xic' tak chicop y nic'aj chic quiwech chicop ri xa niquikirirej quipan tek yebiyin. 7 Y xinwac'axaj c'a jun ch'abel y xubij pe chuwe: Pedro, cayacatej. Que'acamisaj la chicop, y que'atija', xcha' chuwe. 8 Yac'a riyin xinbij chare ri xch'o pe chuwe: Ajaf, riyin ma xquentij ta re chicop re'. Riyin can majun bey ntijon ta chicop achi'el re', ri can ye c'utun chinuwech chi ma ye ch'ajch'oj ta,§ y can xajan chi yetij, xicha'. 9 Yac'a ri jun ri nich'o pe wuq'ui chila' chicaj, pa rucamul xubij chic pe chuwe: Ronojel ri ch'ajch'ojsan chic pe ruma ri Dios, can ch'ajch'oj wi ri', y man c'a tabij ta chi ma ch'ajch'oj ta, xinuche'ex. 10 Y oxmul c'a ri xbitej queri', y c'ac'ari' ri jun nimalaj achi'el tziek ri' xtzolin chic c'a el chicaj. 11 Y xa can c'ari' tintz'et ka riyin ri', tek yec'o ye oxi' achi'a' xe'apon ri pa ruchi' ri jay ri yinc'o wi, yinquicanoj. Ri achi'a' c'a ri' ye takon el ruma ri Cornelio, ri jun achi ri c'o pa tinamit Cesarea. 12 Y ri Lok'olaj Espíritu* can xubij

* **10:43** Is. 53.11; Jer. 31.34; Dn. 9.24; Mi. 7.18; Zac. 13.1. † **10:45** Hch. 11.18; Ga. 3.14. ‡ **10:46** Hch. 2.4; 19.6. § **10:47** Hch. 11.17; 15.8, 9. * **10:48** Hch. 8.16. * **11:3** Hch. 10.28. † **11:4** Lc. 1.3. ‡ **11:5** Hch. 10.9. § **11:8** Ez. 4.14. * **11:12** Jn. 16.13.

c'a chuwe chi man tuben ta ca'i' nuc'u'x chi yibe quiq'ui.† Y chuka' re waki' kach'alal re' ri can quiniman chic ri Dios, xetzeke' c'a el chuwij.‡ Y can xojapon na wi ri pa rachoch ri achi ri Cornelio rubi'.
13 Y riya' xuchop c'a rutzijoxic chake chi c'o jun ángel ri xuc'ut ri' chuwech§ pa rachoch, y chi ri ángel ri' pa'el apo riq'ui tek xubij chare: Que'ataka' c'a el achi'a' c'a pa Jope chusiq'uixic (chroyoxic) ri Simón ri nibix chuka' Pedro chare.
14 Y ya riya' c'a ri xtibin chawe achique rubanic xtaben riche (rixin) chi queri' yacolotej riyit y ri ye aj pan awachoch,* xuche'ex ca ruma ri ángel.
15 Y tek riyin xinchop tzij chuwech ri Cornelio y chiquiwech ri winek ri yec'o apo riq'ui, xka c'a pe ri Lok'olaj Espíritu† pa quiwi', can achi'el tek xka pe nabey mul pa kawi' riyoj.
16 Y rumari' xoka c'a chinuc'u'x ri tzij ri rubin ca ri Ajaf Jesús, chi ri Juan pa ya' xeruben wi bautizar ri winek.‡ Yac'a riyix riq'ui ri Lok'olaj Espíritu§ xquixban wi bautizar. Queri' rubin ca Riya'.
17 Wi can ya ri Dios ri xya'o pe ri Lok'olaj Espíritu pa quiwi' ri winek ri', achi'el xuben chuka' chake riyoj* ri kaniman ri Ajaf Jesucristo, ¿achique ta c'a nubanic riyin chi nk'et ruwech ri rusamaj ri Dios?†

18 Y tek ri kach'alal ri yec'o pa Jerusalem quic'axan chic ka ri xubij ri Pedro chique, man c'a xech'o ta chic apo. Ri kach'alal ri' niquiya' c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Dios, y niquibij c'a: Ri Dios can xuya' c'a chuka' k'ij chique ri ma ye israelitas ta‡ riche (rixin) chi nitzolin pe quic'u'x riq'ui Riya', riche (rixin) chi niquil quic'aslen riq'ui, xecha'.

Ye q'uiy ri yeniman riche (rixin) ri Jesucristo pan Antioquía

19 Y ri kach'alal ri quiquiran el qui' ruma ri tijoj pokonal ri xquik'axaj tek xcamisex ri Esteban,§ yec'o xebe c'a pa Fenicia, yec'o chuka' xebe c'a pa Chipre, y yec'o xebe c'a pan Antioquía, y niquitzijoj c'a ri ruch'abel ri Dios xaxu (xaxe wi) chique ri winek ri can ye israelitas wi.
20 Pero yec'o chic c'a nic'aj achi'a' ri ye aj pa Chipre y ye aj pa Cirene ri xe'apon pan Antioquía, y can ma xu (xe) ta wi c'a chique ri winek israelitas xquitzijoj wi ri lok'olaj ruch'abel ri Ajaf Jesús ri niya'o colotajic, xa can xquitzijola' c'a chuka' chique ri winek ri yech'o griego.
21 Ri ruchuk'a' ri Ajaf Dios can c'o wi quiq'ui* ri achi'a' ri' y rumari' sibilaj ye q'uiy winek xeniman ri Ajaf. Can xtzolin c'a pe quic'u'x† riq'ui ri Ajaf Jesucristo.

22 Y ronojel c'a ri' xapon rutzijol quiq'ui ri kach'alal ri yec'o pa tinamit Jerusalem. Y ri kach'alal ri' xquibij c'a chare ri Bernabé chi tibe c'a pan Antioquía.
23 Y tek ri Bernabé xapon, xutzu' chi ri Dios can ruya'on wi c'a ruk'a' pa ruwi' ri quisamaj ri kach'alal. Rumari' sibilaj xquicot ri ránima ri Bernabé, y xerupixabaj c'a quinojel chi can ticuke' quic'u'x riq'ui ri Ajaf Jesucristo,‡ y chi can riq'ui ronojel cánima quec'oje' riq'ui.§
24 Ri Bernabé, jun achi ri can cukul ruc'u'x riq'ui ri Dios, y can nojnek wi chuka' ri ránima riq'ui ri Lok'olaj Espíritu. Riya' jun utzilaj achi. Y sibilaj ye q'uiy* winek ri xeniman

† **11:12** Hch. 10.19, 20. ‡ **11:12** Hch. 10.23. § **11:13** Hch. 10.30. * **11:14** Hch. 10.2; 16.15, 31-34. † **11:15** Hch. 2.4; 4.31. ‡ **11:16** Jn. 1.26. § **11:16** Is. 44.3; Jl. 2.28; Mt. 3.11; Mr. 1.8; Lc. 3.16; Hch. 1.5. * **11:17** Hch. 10.47; 15.8, 9. † **11:17** Job 9.12-14; Dn. 4.35; Mt. 20.14, 15. ‡ **11:18** Ro. 10.12; 15.9-12. § **11:19** Hch. 8.1. * **11:21** Lc. 1.66. † **11:21** Hch. 9.35; 15.19. ‡ **11:23** Hch. 13.43; 14.22. § **11:23** Dt. 10.20. * **11:24** Hch. 5.14.

riche (rixin) ri Ajaf Jesucristo chupan ri k'ij ri'.

25 Y ri Bernabé xbe c'a pa tinamit Tarso,† chucanoxic ri Saulo. Y tek xril pe, xuc'om c'a pe pan Antioquía. 26 Y chiri' xec'oje' wi quiq'ui ri kach'alal. Jun juna' c'a ri xec'oje' quiq'ui, ruma riye' xequitijoj sibilaj ye q'uiy winek riq'ui ri ruch'abel ri Dios. Y ya ri chila' pan Antioquía ri kas nabey mul tek xbix cristianos‡ chique ri ye tzekelbey riche (rixin) ri Jesucristo.

27 Y chupan c'a ri tiempo ri', yec'o c'a jojun chique ri profetas ri yek'alajsan ri nibix chique ruma ri Dios,§ xe'el el pa Jerusalem, y xebe c'a pan Antioquía. 28 Y jun c'a chique ri kach'alal ri', Agabo* rubi'. Y ruma ri Lok'olaj Espíritu can xuk'alajsaj chuwech, rumari' tek xbepa'e' pe chiquiwech ri kach'alal, y can xubij c'a chi xtipe na jun nimalaj wayjal pa ruwi' re ruwach'ulef; y ri nimalaj wayjal ri' can xbanatej na wi pa rutiempo ri aj k'atbel tzij Claudio César. 29 Y rumari' ri kach'alal ri yec'o pan Antioquía xquich'ob c'a chi yequito' ri kach'alal ri yec'o pa Judea, y chiquijujunal niquiya' c'a el ri yecowin niquiya'.† 30 Y can ya c'a ri Bernabé y ri Saulo ri xequitek el riche (rixin) chi ye riye' ri xe'uc'uan el ronojel ri xmolotej el riche (rixin) chi yequito' ri kach'alal ri niquitij wayjal. Y ronojel c'a ri quic'uan el ri Bernabé y ri Saulo, xbequijacha' c'a pa quik'a' ri ancianos riche (rixin) ri iglesia pa Judea.

12

Tek ri Herodes xucamisaj ri Jacobo, y xuya' ri Pedro pa cárcel

1 Ri rey Herodes chupan ri tiempo ri', yec'o c'a ye ca'i' oxi' chiquicojol ri kach'alal ri xeruchop, riche (rixin) chi xeruya' c'a pa tijoj pokonal. 2 Y can tzan espada xutek wi rucamisaxic ri Jacobo* rach'alal ri Juan. 3 Y ruma ri Herodes xutz'et chi ri xuben chare ri Jacobo xa can xka c'a chiquiwech ri israelitas ri ma quiniman ta ri Jesucristo, riya' xutek c'a chuka' ruchapic ri Pedro. Re' xbanatej chupan ri nimak'ij pascua, tek nitij c'a chuka' caxlan wey ri xa majun ch'om (levadura) riq'ui.† 4 Tek chapatajnek chic c'a ri Pedro ruma ri Herodes, xutek c'a pa cárcel. Y ruma ri Herodes ruch'obon chic chi c'a nik'ax na ca ri nimak'ij pascua,‡ c'ac'ari' xtrelesaj pe riche (rixin) chi nuk'et tzij pa ruwi' chiquiwech ri winek, rumari' can ye caji' c'a moc chajinel ri xerucusaj riche (rixin) chi niquichajij ri Pedro. Y can ye cajquej§ achi'a' yec'o pa jojun moc. 5 Ri Pedro c'o c'a pa cárcel, y chajin chi utz. Yac'a ri kach'alal ri yec'o chiri' pa tinamit, can quichapon c'a niquiben orar* pa ruwi' ri Pedro.

Tek ri Pedro xcol pe pa cárcel ruma ri Dios

6 Y can xu (xe wi) chic c'a ri junak'a' ri' nrajo' chi ma napon ri ruch'obon ri Herodes, chi nrelesaj pe ri Pedro y nuk'et tzij pa ruwi' chiquiwech ri winek. Y ri Pedro ximil c'a riq'ui ca'i' cadenas y warnek chiquicojol ye ca'i' achi'a' ye chajinel. Y chuchi' ri cárcel yec'o c'a chuka' chajinel. 7 Y chiri' pa cárcel xapon c'a jun ángel† riche (rixin) ri Ajaf,‡ y sek sek xuben rupan ri cárcel. Ri ángel ri' xuchop c'a rupox (ruc'alc'a'x) ri Pedro riche

† **11:25** Hch. 9.11. ‡ **11:26** Hch. 26.28; 1 P. 4.16. § **11:27** Hch. 2.17; 13.1; 1 Co. 12.28. * **11:28** Hch. 21.10. † **11:29** 2 Co. 8.12. * **12:2** Mt. 4.21; 10.2. † **12:3** Ex. 12.8, 11. ‡ **12:4** Mr. 14.1, 2. § **12:4** Jn. 19.23. * **12:5** 2 Co. 1.11; Ef. 6.18. † **12:7** Hch. 5.19; He. 1.14. ‡ **12:7** Sal. 34.7; Is. 37.36; Dn. 6.22.

(rixin) chi xuc'asoj, y xubij chare: Chanin cayacatej. Y ri cadenas, ri quiximiben wi ri ruk'a' ri Pedro, can yac'ari' xetzak ca. 8 Y ri ángel xubij c'a chuka' chare ri Pedro: Tachojmirisaj c'a el awi', y tacusaj el la axajab. Y tek ruchojmin chic ri' ri Pedro, ri ángel xubij chare: Taboro' el awi' chupan la ak'u', y jo', xcha' ri ángel.

9 Ri Pedro can xutzekelbej c'a el ri ángel, pero ma nich'obotej ta chuwech, wi kas kitzij chi nicol el ruma ri ángel, o xa nachic'.§ 10 Ri Pedro y ri ángel choj c'a xek'ax el chiquicojol ca'i' moc chajinel. Y tek xe'apon chuwech ri puerta ri banon riq'ui ch'ich', ri puerta ri' can ruyon xjakatej chiquiwech. Y riye' xe'el c'a el pa bey riche (rixin) ri tinamit, y xebe. Tek ye biyinek chic c'a juba', yac'ari' tek ri ángel xbe el y xuya' ca ruyon ri Pedro pa bey. 11 Y yac'ari' tek ri Pedro xch'obotej chuwech, y xubij: Wacami c'a, xinwetamaj chi ri ángel can kitzij wi chi takon pe* ruma ri Ajaf riche (rixin) chi xinorucolo' ca† pa ruk'a' ri Herodes y chuwech ronojel ri quich'obon ri nuwinak israelitas chi niquiben chuwe, nicha' ka pa ránima.

12 Riya' xuch'ob na c'a achique ri xtuben, y tek xch'obotej chuwech, xbe chrachoch ri María ri rute' ri Juan ri nibix chuka' Marcos chare.‡ Y chupan ri jay ri' ye q'uiy c'a kach'alal quimolon qui' yetajin chi oración.§ 13 Y tek ri Pedro xapon c'a chrachoch ri María, xsiq'uin (xoyon) c'a apo pa puerta, y xbe'el c'a pe jun ti k'opoj ri Rode rubi'. 14 Ri k'opoj ri', ruma xrac'axaj chi ya ri Pedro ri nisiq'uin (noyon) apo pa puerta, sibilaj xquicot. Xa yac'a chi ma xujek ta ca ri puerta chuwech ri Pedro, y junanin (anibel) xbe pa jay chubixic chi ri Pedro yari' ri nisiq'uin (noyon) apo ri pa puerta. 15 Yac'a ri quimolon qui' pa jay ma xquinimaj ta ri xberubij ri Rode chique. Xa xquibij chare: Xa xach'ujer la'. Y ri ti k'opoj ri' nubij c'a chi can ya wi ri Pedro ri xrac'axaj ca. Y riye' xa xquibij chic chare: Ri' xa ma ya ta ri Pedro ri xawac'axaj ca, ri' ya ri ángel chajiy riche (rixin),* xecha' chare.

16 Yac'a ri Pedro can c'a nutij na ruk'ij chi nisiq'uin (noyon) apo pa puerta. Yac'a tek xquijek ri puerta, xquitz'et c'a chi can ya wi ri Pedro. Rumari' riye' can xquimey, y xquichop xewolol chiquiwech. 17 Pero riya' xuben c'a retal riq'ui ri ruk'a' riche (rixin) chi ma quewolol ta chic. Y xuchop rutzijoxic chique ri xuben ri Ajaf Dios riche (rixin) chi xrelesaj pe pa cárcel, y xubij chuka' chique chi tiquiya' rutzijol chique ri Jacobo† y ri nic'aj chic kach'alal. Y riya' xel c'a el y xbe pa jun chic lugar.

18 Y yac'a tek xseker ri ruca'n k'ij, ri achi'a' ye chajinel xech'ujer, man c'a niquil ta achique niquiben, ruma ri Pedro man c'o ta chic chiri'. 19 Y ri Herodes xutek c'a rucanoxic ri Pedro, yac'a ri achi'a' ri xebe chucanoxic, ma xbequila' ta pe. Yac'ari' tek ri Herodes ri aj k'atbel tzij, xerusiq'uij (xeroyoj) ri achi'a' ri yec'o ca chi chajinel, y tek ye pa'el chic c'a apo chuwech, xuc'utuj c'a chique chi achique xuben ri Pedro. Y ruma ri majun etamayon ta, xubij chi quecamisex ri ye chajinel ri'. Y ri Herodes xel c'a el ri pa Judea, y xbec'oje' pa Cesarea.

Tek xcom ri Herodes

20 Ri rey Herodes can royowal c'a chique ri aj Tiro y ri aj Sidón. Pero ri aj Tiro y ri aj Sidón xquiya'

§ **12:9** Sal. 126.1. * **12:11** Dn. 3.28; 6.22. † **12:11** 2 Co. 1.8-10. ‡ **12:12** Hch. 12.25; 13.5, 13; 15.37; Col. 4.10; 2 Ti. 4.11; Flm. 24; 1 P. 5.13. § **12:12** Hch. 12.5. * **12:15** Gn. 48.16; Mt. 18.10. † **12:17** Hch. 15.13; 21.18; Ga. 1.19; Stg. 1.1.

c'a chiquiwech riche (rixin) chi yebe riq'ui ri Herodes. Y xquibochi'ij c'a ri jun ri nisamej riq'ui ri Herodes ri Blasto rubi', riche (rixin) chi yeruc'uaj c'a chuwech ri rey y xtiquichojmirisaj chiquiwech chi tiq'uis chiri' ri oyowal, ruma ya ri chiri' pan Israel ntel wi el ri nitij ri pa ca'i' tinamit, ri pa tinamit Tiro y ri pa Sidón. 21 Y xbix c'a jun k'ij tek xtichojmirisex ri'. Y tek xapon ri k'ij, ri rey Herodes can xerucusaj c'a el ri tziek ri can yerucusaj wi jun rey. Xbetz'uye' pe ri pa ruch'acat chiri' pa k'atbel tzij, y xbech'o c'a pe chiquiwech ri winek ri quimolon qui' chiri'. 22 Y ri winek can niquirek c'a quichi' yech'o apo, y niquibij: La nich'o pe can achi'el ruch'abel Dios y ma ruch'abel ta achi, xecha' c'a apo.‡

23 Jun ru'ángel ri Ajaf can chupan c'a ri hora ri' xuben c'a chare ri Herodes chi xka chi jun yabil, ruma chi xa ya riya' ri xuc'ul ruk'ij y xa ma xuya' ta ruk'ij ruc'ojlen ri Dios.§ Ri Herodes xtij c'a cuma jut, y yari' ri xcamisan el.

24 Y ri ruch'abel ri Dios xbe c'a rubixic chi nej chi nakaj, y ye q'uiy c'a winek ri yeniman* riche (rixin).

25 Y tek ri Bernabé y ri Saulo quijachon chic ca ronojel ri quitakon pe ri kach'alal aj pan Antioquía pa quik'a' ri ancianos† riche (rixin) ri iglesia pa Jerusalem, xetzolin chic pan Antioquía y xquic'uaj el ri Juan ri nibix chuka' Marcos chare.‡

13

Tek ri Bernabé y ri Saulo nabey mul xe'el chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios

1 Y chiquicojol ri kach'alal ri niquimol qui' pa rubi' ri Dios pan Antioquía, yec'o c'a profetas ri yek'alajsan ri nibix chique ruma ri Dios, y yec'o chuka' tijonel ri yetijon quiche (quixin) ri kach'alal chupan ri ruch'abel ri Dios, achi'el ri Bernabé,* ri Simón ri nibix chuka' Niger chare, ri Lucio ri aj Cirene, ri Manaén ri xq'uiytisex junan riq'ui ri Herodes ri xk'ato tzij chiri' pa Galilea, y ri Saulo. 2 Y jun k'ij, tek man c'a ye waynek ta riche (rixin) chi niquiya' ruk'ij ri Ajaf Dios, ri Lok'olaj Espíritu xubij c'a chique ri kach'alal ri': Ri Bernabé y ri Saulo can ye nusiq'uin (woyon) riche (rixin) chi c'o jun samaj niquiben. Rumari' can que'ijacha' ca† riche (rixin) chi yebe chubanic ri samaj ri',‡ xcha'.

3 Y ri k'ij c'a tek can quibanon chi ma ye waynek ta riche (rixin) chi niquiben orar, yac'ari' tek xquiya' quik'a' pa quiwi' ri Bernabé y ri Saulo, riche (rixin) chi yebe chubanic ri samaj ri rubin ca ri Lok'olaj Espíritu.

Tek ri Bernabé y ri Saulo xquitzijoj ri ruch'abel ri Dios pa Chipre

4 Y can yac'ari' tek ri Bernabé y ri Saulo xetak el ruma ri Lok'olaj Espíritu. Rumari' riye' xebe pa Seleucia. Y chiri' xe'oc el pa jun barco riche (rixin) chi xek'ax apo pa Chipre.§ 5 Y tek yec'o chic pa tinamit Salamina ri chiri' pa rucuenta ri Chipre, xquichop c'a rutzijoxic ri ruch'abel ri Dios ri pa tak jay ri can riche (rixin) wi chi ri israelitas niquimol qui' riche (rixin) chi niquic'axaj ri ruch'abel ri Dios. Ri Bernabé y ri Saulo quic'uan c'a el ri Juan* riche (rixin) chi yeruto' chubanic ri samaj. 6 Ri Chipre jun c'a ti ruwach'ulef ri pa ya' c'o wi. Rumari', tek ri Bernabé, ri Saulo y ri Juan xe'apon ri juc'an chic ruchi' ri ti ruwach'ulef ri', xe'apon c'a ri pa tinamit Pafos. Y chupan ri

‡ **12:22** Jud. 16. § **12:23** Sal. 115.1. * **12:24** Is. 55.11. † **12:25** Hch. 11.29, 30. ‡ **12:25** Neh. 12.12. * **13:1** Hch. 11.22. † **13:2** Nm. 8.14. ‡ **13:2** Mt. 9.38. § **13:4** Hch. 4.36. * **13:5** Hch. 12.25.

tinamit ri' c'o c'a jun achi israelita ri Barjesús rubi', y nibix chuka' Elimas chare, jun achi aj itz,† ri rupo'on anej ri' chi jun profeta. 7 Y ri aj itz ri' nisamej riq'ui ri Sergio Paulo ri aj k'atbel tzij chiri', jun achi ri can c'o runa'oj. Ri Sergio Paulo ri aj k'atbel tzij xutek c'a quisiq'uixic (coyoxic) ri Bernabé y ri Saulo, ruma nrajo' nrac'axaj ri ruch'abel ri Dios. 8 Pero ri Elimas ri achi aj itz can c'o ta xrajo' chi xuk'et‡ ruwech ri ch'abel ri niquitzijoj ri Pablo y ri Bernabé, riche (rixin) chi ri aj k'atbel tzij man ta nunimaj ri Jesucristo. 9 Yac'ari' tek ri Saulo, ri nibix chuka' Pablo chare, can nojnek c'a ri ránima riq'ui ri Lok'olaj Espíritu.§ Riya' xutzu' xutzu' ri achi aj itz, 10 y xubij chare: Riyit xa nojnek ri awánima riq'ui ronojel ruwech k'oloj y riq'ui ronojel ruwech etzelal. Xa yit jun ralc'ual ri itzel winek,* ruma nawetzelaj ronojel ri xa utz. ¿La can ma xtaya' ta cami ca chi nasuk' ri chojmilaj bey riche (rixin) ri Ajaf Dios? 11 Wacami c'a, ri Ajaf Dios xtuya' pe ruc'ayewal pan awi'.† Xcamoyir, y xtik'ax c'a jun tiempo ri ma xtatz'et ta ruwech ri k'ij. Y can xu (xe) wi c'a xubij queri' ri Pablo, can yac'a chuka' ri' tek ma xtzu'un ta‡ chic ri achi aj itz. Rumari' riya' nucanoj c'a jun ri niyuken ta chuk'a', ruma xmake' pa k'eku'm. 12 Tek ri Sergio Paulo ri aj k'atbel tzij xutz'et ri xbanatej, xumey ri ruch'abel ri Ajaf. Y riya' can ya c'a k'ij ri' tek xunimaj.

Tek ri Pablo y ri Bernabé xquitzijoj ri ruch'abel ri Dios pa tinamit Antioquía ri c'o pa rucuenta ri Pisidia

13 Y ri Pablo y ri rachibil xquiya' c'a ca ri tinamit Pafos. Xe'oc c'a el chupan jun barco riche (rixin) chi xebe pa tinamit Perge ri c'o pa rucuenta ri Panfilia. Yac'a ri Juan§ xeruya' ca ri rachibil y xtzolin pa Jerusalem. 14 Y tek ri Pablo y ri Bernabé ye k'axnek chic el ri pa Perge, xebe c'a pa jun chic tinamit ri Antioquía chuka' rubi'. Y ri tinamit ri' pa rucuenta ri Pisidia c'o wi. Y chupan c'a ri uxlanibel k'ij, riye' xebe c'a pa jun jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios,* y xebetz'uye' c'a. 15 Yac'a tek xsiq'uix yan ka ruwech ri ley riche (rixin) ri Moisés† y ri ye quitz'iban ca ri profetas‡ ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, ri principali' chupan ri jay ri' c'o c'a jun ri xquitek apo riq'ui ri Pablo y ri Bernabé, riche (rixin) chi xberubij chique: Wach'alal, wi c'o c'a jun chiwe riyix ri nrajo' nubij ca'i' oxi' ch'abel riche (rixin) chi nuya' jun pixabanic chique ri quimolon qui' wawe', xa utz chi nubij, xcha' ri xapon quiq'ui.

16 Y ri Pablo can yac'ari' xpa'e' anej, y xuben apo retal§ riq'ui ruk'a' chi majun chic tich'o, y xuchop c'a rubixic chique:

Tiwac'axaj riyix wech aj Israel y chuka' riyix ri can nixibij iwi' chi yixmacun chuwech ri Dios; tiwac'axaj c'a re xtinbij chiwe: 17 Ri ka-Dios riyoj israelitas can xerucha' c'a ri ye kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca, y xuben c'a chique chi xe'oc jun nimalaj tinamit tek can c'a yec'o na chiri' pan Egipto,* ruwach'ulef ri xa ma quiche (quixin) ta riye'. Ri Dios can riq'ui c'a ri ruchuk'a' xerelesaj pe chiri'.† 18 Y juba' ma cawinek juna'‡ ri xec'oje' pa desierto, y ri Dios sibilaj xucoch' ronojel ri xquibanala'. 19 Y xuben chuka' chi ri pa ruwach'ulef

† **13:6** Ex. 22.18; Lv. 20.6; Dt. 18.10. ‡ **13:8** 2 Ti. 3.8. § **13:9** Hch. 4.8. * **13:10** Jn. 8.44; 1 Jn. 3.8. † **13:11** Ex. 9.3; 1 S. 5.6, 9, 11; Job 19.21; Sal. 32.4; 38.2; 39.10, 11. ‡ **13:11** 2 R. 6.18. § **13:13** Hch. 12.12. * **13:14** Hch. 9.20; 17.1, 2. † **13:15** Hch. 15.21. ‡ **13:15** Lc. 4.17. § **13:16** Hch. 12.17. * **13:17** Ex. 1.1, 7, 12. † **13:17** Ex. 13.14, 16; Dt. 7.6-8. ‡ **13:18** Ex. 16.35.

Canaán xeq'uis ri winek quiche (quixin) wuku' tinamit,§ y ri culef ri winek ri' xuya' ca pa quik'a' ri ye kati't kamama'.* 20 C'ac'ari' xeruya' aj k'atbel tzij pa quiwi' ri nibix jueces† chique. Y caji' c'a ciento juna' riq'ui nic'aj, xek'ato tzij pa quiwi' ri ye kati't kamama' y ya c'a ri Samuel ri ruq'uisbel juez ri xc'oje'. Y riya' jun c'a chuka' chique ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios. 21 Yac'a ri kati't kamama' xquic'utuj rey riche (rixin) chi nik'ato tzij pa quiwi'.‡ Y ri Dios can xuya' wi c'a jun rey pa quiwi' ri xubini'aj Saúl, ri ruc'ajol jun achi ri Cis rubi'. Ri rey Saúl cawinek juna' c'a xk'ato tzij pa quiwi' ri kati't kamama'. Y riya' jun chique ri ye riy rumam ca ri Benjamín. 22 Y tek ri Dios xrelesaj ri k'atbel tzij pa ruk'a' ri Saúl, pa ruk'a' c'a ri David xuya' wi ri k'atbel tzij riche (rixin) chi xoc rey.§ Ri Dios can xubij c'a chrij ri rey David: Riyin ntz'et chi ri David ri ruc'ajol ri Isaí, riya' jun achi ri can nika wi chinuwech, ruma can xtuben wi ri nrajo' ri wánima, xcha' ri Dios. 23 Y riq'ui jun chique ri ye riy rumam ca ri rey David ri xalex wi ri Jesús,* can achi'el ri tzujun (sujun) pe ruma ri Dios, riche (rixin) chi yojrucol riyoj israelitas. 24 Y tek c'a ma jane toka ri Jesús, ri Juan ri Bautista xuk'alajsaj c'a chique ri kech aj Israel chi titzolin pe quic'u'x riq'ui ri Dios, y queban bautizar. 25 Yac'a tek ri Juan xa napon yan chuwech ri camic, riya' xubij: ¿Yin achique c'a riyin, nich'ob riyix? Ruma ma yin ta riyin ri Cristo. Ruma ri Cristo c'a ma jane tuchop samaj chicojol, y can sibilaj nim ruk'ij. Y riyin ma yin ruc'amon ta (ma takal ta chuwij) chi nquir ri ruximbel ruxajab† chraken Riya', xcha' c'a.

26 Riyix wech aj Israel, ri can yoj riy rumam ca ri katata' Abraham ri xc'oje' ojer ca, y riyix ri ma yix israelitas ta, ri can nixibij iwi' chi yixmacun chuwech ri Dios, nbij c'a chiwe, chi ri ruch'abel ri Dios, ri can nich'o c'a chrij ri colotajic, can iwuche (iwixin) c'a riyix tek ya'on pe. 27 Y re' xa ruma chi ri winek ri yec'o pa Jerusalem y ri principali' chuka' ri yec'o chiquicojol, can ma xquetamaj ta achique ri' ri Jesús,‡ ni ma xch'obotej ta chiquiwech§ ri nubij ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca cuma ri profetas ojer ca, ri nisiq'uix pa ronojel uxlanibel k'ij ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Rumari', tek xquibij riye' chi ticamisex ri Jesús, can yec'a riye' ri xebano chi kitzij xbe'el ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios. 28 Yac'a ri winek y ri principali', astape' majun rumac ri Jesús xquil riche (rixin) chi nicamisex, riye' xquic'utuj chare ri aj k'atbel tzij ri Pilato rubi', chi ticamisex.* 29 Y tek banatajnek chic c'a ronojel ri tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri Dios ri xtiban chare ri Jesús,† c'ac'ari' yec'o ri xebekasan pe chuwech ri crusin che', y xbequimuku' ca.‡ 30 Yac'a ri Dios xuc'asoj ri Jesús chiquicojol ri caminaki'.§ 31 Y q'uiy c'a k'ij ri Jesús xuc'utula' ri' chiquiwech* ri junan xe'el el riq'ui chiri' pa Galilea riche (rixin) chi xebe pa Jerusalem. Y yec'a riye' ri' ri xetz'eto y xek'alajsan ri Jesús chique ri winek.

32 Y riyoj, can ya c'a ri rutzujun (rusujun) ri Dios chique ri ye kati't

§ **13:19** Dt. 7.1. * **13:19** Jos. 14.1, 2. † **13:20** Jue. 2.16. ‡ **13:21** 1 S. 8.5. § **13:22** 1 S. 13.13, 14; Os. 13.10, 11. * **13:23** Ro. 1.3. † **13:25** Jn. 1.27. ‡ **13:27** Jn. 8.28; 15.21; 16.3; Hch. 3.17. § **13:27** 1 Co. 2.8. * **13:28** Lc. 23.22, 23. † **13:29** Jn. 19.28, 30, 36, 37. ‡ **13:29** Lc. 23.53. § **13:30** Hch. 2.24, 32; He. 13.20. * **13:31** Hch. 1.3; 1 Co. 15.5-7. † **13:32** Gn. 12.3.

kamama' ri ojer ca, ya c'a ri' ri nikaya' rutzijol chiwe† y ri' ya ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic.
33 Ruma xa can c'a ya re chkawech riyoj, ri yoj quiy quimam ca ri xbanatej wi ri rutzujun (rusujun) ca ri Dios. Riya' xuben c'a chi xbec'astej pe ri Jesús, can achi'el wi ri nubij chupan ri ruca'n Salmo: Yit c'a riyit ri Nuc'ajol. Rumari' wacami nya' ac'aslen,‡ nicha' c'a. 34 Y ri ruch'abel ri Dios nubij c'a chuka': Ri utzil ri ntzujun (nsujun) chare ri rey David, can kitzij wi, y can nya' chuka' chiwe riyix,§ nicha'. Queri' xubij ri Dios riche (rixin) chi nuc'ut chkawech chi ri Jesús can xc'asox wi ruma ri Dios chiquicojol ri caminaki', y man c'a xticom ta chic.

35 Y nubij c'a chuka' chupan ri wuj Salmos rubi': Man c'a xtaya' ta k'ij chi ri ruch'acul ri Lok'olaj Ac'ajol nik'ey,* nicha' c'a. 36 Pero ri David, tek xa can ruq'uison chic ca rubanic ri samaj ri ya'on pe chare ruma ri Dios riche (rixin) chi nuben chiquicojol ri ruwinak, xcom, y xbemuk ca ri acuchi (achique) ye mukun wi ri ye rati't rumama'. Y xk'ey c'a. 37 Yac'a ri ruch'acul ri Jesús ma xk'ey ta, ruma ri Dios can xuc'asoj wi el chiquicojol ri caminaki'. 38 Rumac'ari' wech aj Israel, tiwetamaj c'a chi xaxu (xaxe wi) ruma ri Jesús tek nitzijox chiwe chi c'o cuybel mac.† Y yari' ri nikak'alajsaj chiwech. 39 Ruma ri ley riche (rixin) ri Moisés ma xcowin ta xuben chake chi majun kamac yojtz'etetej ruma ri Dios. Pero quinojel c'a ri xqueniman riche (rixin) ri Jesús, xquetz'etetej c'a ruma ri Dios chi majun quimac.‡ 40 Can tichajij c'a iwi', chi man ta pan iwi' riyix xtika wi ri quitz'iban ca ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Chupan ri ye quitz'iban ca riye', ri Dios nubij:

41 Riyix ri yixetzelan ri nuch'abel,
titzu' c'a ri nimalaj ruc'ayewal ri nika pe pan iwi', y quixq'uis c'a,
ruma ri nimalaj ruc'ayewal ri xtinya' pan iwi', can riche (rixin) c'a chi nitij sibilaj pokon.
Yac'a riyix, can ma xtinimaj ta, astape' c'o jun ri niya'o rutzijol chiwe.§

Queri' rubin ca ri Dios, xcha' ri Pablo.

42 Y yac'a tek ri Pablo y ri Bernabé xe'el pe chiri' pa jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, yac'ari' tek ri winek ri ma ye israelitas ta xquibij c'a chique: Nikac'utuj c'a jun utzil chiwe chi yixpe chic kiq'ui ri wukbix (kubix) apo riche (rixin) chi no'itzijoj chic jun bey chkawech ri ch'abel ri ic'amom pe, xecha'.

43 Y tek ri winek ri quimolon qui' chiri' xquiquiraj c'a el qui', ye q'uiy c'a ri xetzekelben el quiche (quixin) ri Pablo y ri Bernabé. Yec'o c'a israelitas, y yec'o c'a ri xa ma ye israelitas ta ri can niquiben chuka' ri nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés, ruma can niquiya' ruk'ij ri Dios. Y ri Pablo y ri Bernabé xquibij c'a chique, chi can ticuke' quic'u'x riq'ui ri rutzil ri Dios.*

44 Y chupan c'a ri uxlanibel k'ij ri jun chic semana, xa juba' ma quinojel ri winek ri yec'o chiri' pa tinamit ri xquimol qui' riche (rixin) chi niquic'axaj ri ruch'abel ri Dios. 45 Rumac'ari', ri winek israelitas ri ma niquinimaj ta ri Jesús, tek xquitz'et chi ye q'uiy winek ri xe'apon, sibilaj itzel xquina', y riche (rixin) chi niquik'et ruwech ri tzij ri nubij ri Pablo, niquibij c'a chi xa ma

‡ **13:33** Sal. 2.7. § **13:34** Is. 55.3. * **13:35** Sal. 16.10. † **13:38** Jer. 31.34; Dn. 9.24. ‡ **13:39** Is. 53.11; Ga. 2.16. § **13:41** Hab. 1.5. * **13:43** He. 12.15; 1 P. 5.12. † **13:45** Hch. 18.6; 1 P. 4.4; Jud. 10.

ya ta ri kitzij nubij ri Pablo, y niquiyok'ola'† c'a. 46 Y ri Pablo y ri Bernabé man c'a xquixibij ta qui' chiquiwech riche (rixin) chi xquibij chique: Can rajawaxic c'a chi nabey‡ na chiwe riyix ri yix kech aj Israel nokabij wi ri ruch'abel ri Dios, pero riyix xa ma nika ta chiwech. Y riq'ui ri' can nik'alajin c'a chi ma ruc'amon ta chiwe riyix ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Rumari' quiq'ui ri winek ri ma ye israelitas ta§ ri yojbe wi. 47 Ruma quec'are' rubin ri Ajaf Dios chake:

Yit nuya'on c'a riche (rixin) sakil quiche (quixin) ri winek ri ma ye israelitas ta.

Y awuma riyit xtiquil ta ri colotajic ri winek ri yec'o pa ronojel re ruwach'ulef.*

48 Y tek ri winek ri ma ye israelitas ta xquic'axaj c'a ri ch'abel ri xbix ka, can xequicot c'a pa cánima, y xquiya' c'a ruk'ij ruc'ojlen† ri ruch'abel ri Ajaf Dios. Y can xquinimaj c'a quinojel ri c'o chi niquil na ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. 49 Y ri ruch'abel ri Ajaf Dios xbe c'a rutzijoxic pa ronojel ri ruwach'ulef ri'. 50 Yac'a ri winek israelitas ri ma niquinimaj ta ri Jesús, xequitakchi'ij ri ixoki' ri ma ye israelitas ta, ixoki' ri can niquiya' wi ruk'ij ri Dios y can c'o chuka' quik'ij. Y xequitakchi'ij chuka' ri achi'a' ri c'o quik'ij chiquicojol ri winek, riche (rixin) chi yecokotaj el ri Pablo y ri Bernabé chiri' chupan ri quiruwach'ulef. Y can queri' wi xquiben el chique.‡ 51 Rumari' riye' xquitotaj (xquiquiraj) c'a ca ri pokolaj ri c'o chicaken chiquiwech ri winek, riche (rixin) chi queri' tiquetamaj chi ma utz ta ri yetajin chubanic.§ Y riye' xebe c'a pa jun chic tinamit ri Iconio rubi'. 52 Y quinojel c'a ri can ye kach'alal chic ri yec'o chiri' pa tinamit Antioquía ri c'o pa rucuenta ri Pisidia, can nojnek wi c'a ri cánima riq'ui quicoten* y riq'ui ri Lok'olaj Espíritu.

14

Tek ri Pablo y ri Bernabé xec'oje' pa tinamit Iconio

1 Tek ri Pablo y ri Bernabé xe'apon c'a ri pa tinamit Iconio, riye' xe'apon c'a pa jun jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Y ri ruch'abel ri Dios ri xquibij riye' chique ri winek, can xuben c'a chique chi sibilaj ye q'uiy ri xquinimaj ri Jesucristo. Yec'o c'a israelitas* y yec'o c'a chuka' ri ma ye israelitas ta ri xeniman. 2 Yac'a ri israelitas ri ma xquinimaj ta, yequetzelaj ri xeniman ri Ajaf Jesucristo. Rumari' riye' xequitakchi'ij† ri ma ye israelitas ta, riche (rixin) chi queri' quequetzelaj ri kach'alal ri xeniman ri Ajaf Jesucristo. 3 Rumari' ri Pablo y ri Bernabé c'a xec'oje' na c'a q'uiy k'ij quiq'ui ri kach'alal. Y ruma can quicukuban quic'u'x riq'ui ri Ajaf Jesucristo, rumari' can majun c'a xibinri'il quiq'ui riche (rixin) chi niquitzijoj ri ruch'abel ri Dios chique ri winek, ch'abel ri nik'alajsan ri rutzil ri Dios. Y ri Dios can nuk'alajsaj c'a chiquiwech ri winek, chi ri niquibij ri Pablo y ri Bernabé can ye kitzij wi. Y rumari' yequibanala' c'a q'uiy milagros.‡ 4 Rumari' ri tinamit ca'i' c'a rubanon, ruma nic'aj yec'o quiq'ui ri israelitas ri ma quiniman ta, y ri nic'aj chic yec'o quiq'ui ri apóstoles. 5 Y yac'a tek ri winek israelitas ri' y chuka' ri

‡ **13:46** Hch. 3.26. § **13:46** Dt. 32.21; Is. 55.5; Ro. 1.16; 10.19. * **13:47** Is. 42.6; 49.6. † **13:48** Hch. 2.47. ‡ **13:50** 1 Ts. 2.15, 16. § **13:51** Lc. 9.5. * **13:52** 1 P. 1.8. * **14:1** Hch. 17.4. † **14:2** Hch. 13.50. ‡ **14:3** Mr. 16.20; Ro. 15.19; He. 2.4.

ma ye israelitas ta y ri ye aj k'atbel tak tzij quiya'on chiquiwech chi niquiya' (niquitzek) el quiq'uix ri Pablo§ y ri Bernabé, y hasta xquequicamisaj chi abej, 6 ri Pablo y ri Bernabé xa xquinabej ri achique ch'obon chiquij. Rumari' riye' xquewala' el qui' riche (rixin) chi xebe c'a pa Listra y c'a pa Derbe, ri tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Licaonia. Chuka' xebe pa ronojel lugar ri yec'o pe chiquinakajal ri ca'i' tinamit ri'. 7 Riye' ya c'a ri pa tak tinamit y ri pa tak lugar ri' xquitzijoj wi ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic.

Tek ri Pablo xc'ak chi abej pa tinamit Listra

8 Y ri chiri' pa tinamit Listra, c'o c'a jun achi ri can pa ralaxic pe chi ma nicowin ta nibiyin.* Can majun bey c'a biyinek ta juba'. Y ri achi c'a ri' tz'uyul chiri'. 9 Riya' nrac'axaj c'a ri ntajin chubixic ri Pablo. Y ri Pablo xutz'et c'a chi ri achi ri' can rucukuban wi ruc'u'x riq'ui ri Dios riche (rixin) chi nic'achojsex. 10 Rumari' ri Pablo can riq'ui ruchuk'a' xch'o chare ri achi, y xubij chare: Cayacatej y capa'e' choj. Y ri achi can yac'ari' xropin y xuchop nibiyin el.† 11 Tek ri winek xquitz'et ri xuben ri Pablo, ri winek xech'o c'a pa licaónica, ri quich'abel riye'. Y can riq'ui c'a quichuk'a' xquibila' pa quich'abel: Re yekatz'et wacami xa can ye ri ka-dios‡ ri ye kajnek pe chkacojol, quibanon pe ye achi'el achi'a'.

12 Niquibila' c'a chi ri Bernabé yari' ri dios ri rubini'an Júpiter, y ri Pablo yari' ri dios ri rubini'an Mercurio, ruma ya riya' ri uc'uayon ri ch'abel. 13 Y ri Júpiter ri quidios ri winek ri', c'o c'a rachoch c'a chuchi' el ri tinamit, y can c'o c'a jun sacerdote ri nisamej chrij. Ri sacerdote ri' c'a pa tak puertas c'a xeruc'uaj wi ri wáquix ri ye wikon pe riq'ui cotz'i'j. Riya' y ri winek nicajo' c'a niquiya' quik'ij ri Pablo y ri Bernabé, rumari' tek ye quic'amalon pe ri wáquix riche (rixin) chi yequicamisaj. 14 Pero tek ri apóstol Bernabé y ri apóstol Pablo xquinabej ri niquich'ob ri winek, riye' xk'axo ri cánima, y rumari' riye' xquiretzela' (xquitzerela') ri quitziak ri quicusan. Y can yac'ari' tek xe'oc chiquicojol ri winek, y niquibila' c'a chique: 15 ¿Achique ruma tek riyix niben quere'? Riyoj xa yoj winek achi'el riyix, y yoj petenak iwuq'ui riche (rixin) chi nokabij chiwe chi que'iya' ca ri xa majun quejkalen,§ achi'el re yixtajin chubanic, y tinimaj c'a ri c'aslic Dios ri banayon ronojel.* Ri banayon ri caj y ri yec'o chuwech, ri banayon re ruwach'ulef y ri yec'o chuwech, ri banayon ri mar y ri yec'o chupan. 16 Y astape' ri ojer ca, ri Dios majun xuben† chique ri winek ri ma ye israelitas ta, chi xequic'uala' ri itzel bey ri xka chiquiwech riye', 17 pero ri Dios can ruk'alajsan wi c'a ri'‡ chiquiwech riye' y chkawech konojel ri yoj winek, ruma can nuya' wi pe job§ pa kawi' y nuben chare ri tico'n chi nuya' utzilaj cosecha. Y can nuya' c'a pe ronojel ri nikatij, riche (rixin) chi queri' niquicot ri kánima. Can ruya'on wi pe rutzil pa kawi' konojel, xecha' chique.

18 Y astape' ri Pablo y ri Bernabé xquibij queri' chique, can c'arunaj xecowin xquiben chique ri winek chi ma xequicamisaj ta ri wáquix chi niquiya' quik'ij riye'.

19 Y chiri' pa tinamit Listra

§ **14:5** 2 Ti. 3.11. * **14:8** Hch. 3.2. † **14:10** Is. 35.6. ‡ **14:11** Hch. 28.6. § **14:15** 1 S. 12.21. * **14:15** Jer. 14.22. † **14:16** Hch. 17.30. ‡ **14:17** Ro. 1.20. § **14:17** Job 5.10. * **14:19** Hch. 13.45.

yec'o c'a israelitas* ri ye aponak. Ri israelitas c'a ri' ye petenak c'a pa tinamit Antioquía y pa tinamit Iconio.† Y ri israelitas ri' xequitakchi'ij ri winek aj chiri' pa Listra, y can xecowin wi chiquij, rumari' ri winek aj chiri' xquichop niquiq'uek chi abej ri Pablo, y c'ac'ari' xquikirirej el y xbequic'aka' ca chuchi' el ri tinamit, ruma riye' xquich'ob chi ri Pablo caminek chic. 20 Yac'a tek ri kach'alal quimolon apo qui' chrij ri Pablo, riya' xa xbepa'e' pe chiquiwech, y xtzolin chic c'a pa tinamit. Y pa ruca'n k'ij riya' y ri Bernabé xebe c'a pa jun tinamit Derbe rubi'.

21 Y chiri' pa tinamit Derbe xquitzijoj c'a ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. Y sibilaj c'a ye q'uiy winek ri xeniman ri Jesús. Y c'ac'ari' xetzolin. Y xebek'ax chic c'a pe ri pa Listra, ri pan Iconio y ri pan Antioquía. 22 Y ri tinamit ri xebek'ax wi pe, xquicukubala' c'a ca quic'u'x ri kach'alal, y xequipixabaj c'a ca chi ticuke' quic'u'x riq'ui ri Jesucristo. Ruma nic'atzin chi riq'ui q'uiy tijoj pokonal‡ yoj-oc pa rajawaren ri Dios. 23 Y xequichojmirisaj ca ri samaj chiquicojol ri kach'alal. Xequicanola' ca ancianos pa tak iglesias.§ Queri' xquibanala' ca ri pa tak tinamit ri xek'ax wi. Y can man c'a xewa' ta riche (rixin) chi xquiben orar, y xequijech c'a ca pa ruk'a' ri Ajaf ri quiniman riye'.

Tek ri Pablo y ri Bernabé xetzolin pan Antioquía ri c'o pa rucuenta ri Siria

24 Yac'ari' tek xebek'ax pe ri pa Pisidia, y xe'apon ri pa ruwach'ulef Panfilia. 25 Y xquitzijoj c'a ri ruch'abel ri Dios chiri' pa tinamit Perge. Y c'ac'ari' xebe pa tinamit Atalia. 26 Y chiri' pan Atalia ri Pablo y ri Bernabé xe'oc c'a el pa jun barco riche (rixin) chi yetzolin c'a pa tinamit Antioquía, ri acuchi (achique) xejach wi el pa ruk'a' ri Dios cuma ri kach'alal, chi ya ta ri rutzil ri Dios yeto'o chubanic ri samaj* ri xbec'achoj ca. 27 Y tek ri Pablo y ri Bernabé xe'apon pan Antioquía, xequimol c'a quinojel ri kach'alal riche (rixin) ri iglesia ri c'o chiri', y c'ac'ari' xquichop rutzijoxic chique ronojel ri nima'k tak samaj ri rubanon ri Dios quiq'ui riye' riche (rixin) chi ye ruto'on, y ri achique rubanic tek ri Dios xujek quibey ri winek ri ma ye israelitas ta, chi utz niquinimaj ri Jesucristo y niquil colotajic. 28 Y ri Pablo y ri Bernabé xec'oje' c'a ka q'uiy k'ij quiq'ui ri kach'alal aj Antioquía, ri tinamit ri c'o pa ruwach'ulef Siria.

15

Ri molojri'il pa Jerusalem

1 Yec'o c'a achi'a' ri ye petenak pa rucuenta ri Judea ri xe'apon ri chiri' pan Antioquía, tinamit ri c'o pa ruwach'ulef Siria, y niquibila' c'a chique ri kach'alal: Riyix riche (rixin) chi niwil ri colotajic, c'o chi niban ri circuncisión chiwe,* achi'el ri nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés, xecha' chique. 2 Ri Pablo y ri Bernabé sibilaj xech'ojin qui' quiq'ui ri yebin queri'. Rumac'ari', ri kach'alal ri yec'o chiri' xequicha' c'a el ri Pablo y ri Bernabé y chuka' nic'aj chic kach'alal, riche (rixin) chi yebe c'a pa tinamit Jerusalem† quiq'ui ri apóstoles ri yec'o chiri' y ri ancianos riche (rixin) ri iglesia, riche (rixin) chi nichojmirisex pe, wi niban o ma niban ta ri circuncisión chique ri kach'alal achi'a' ri ma ye israelitas ta.

3 Y can xetak wi c'a el ri achi'a' ri ye cha'on riche (rixin) chi yebe

† **14:19** Hch. 14.1, 2. ‡ **14:22** Mt. 10.38; 16.24; Ro. 8.17. § **14:23** Tit. 1.5. * **14:26** Hch. 13.1-3. * **15:1** Ga. 2.11, 12. † **15:2** Ga. 2.1.

c'a pa Jerusalem. Xetak c'a el cuma ri kach'alal ri can niquimol wi qui' pa rubi' ri Dios chupan ri tinamit Antioquía. Y ri ye cha'on el xebe c'a, y xek'ax ri pa tak tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Fenicia y pa rucuenta ri Samaria, y niquitzijola' c'a ca chique ri kach'alal chi ye q'uiy winek ri ma ye israelitas ta ri xquinimaj ri Jesucristo‡ y xjalatej ri quic'aslen. Y ri kach'alal c'a ri xe'ac'axan ca, can sibilaj c'a xquicot ca ri cánima.

4 Y tek xe'apon pa Jerusalem ri ye takon el, can xec'ul wi c'a cuma ri kach'alal§ ye aj chiri', cuma ri ancianos riche (rixin) ri iglesia y cuma chuka' ri apóstoles ri can chiri' yec'o wi. Y ri Pablo y ri Bernabé xquichop c'a rutzijoxic chique, ronojel ri samaj ri rubanon ri Dios quiq'ui riye' riche (rixin) chi ye ruto'on.*

5 Y yec'o c'a achi'a' fariseos ri quiniman chic ri Jesucristo, ri xebepa'e' pe y xquibij c'a: Ri kach'alal ri ma ye israelitas ta, tibix chique chi c'o chi niban ri circuncisión chique, y chi tiquibana' chuka' ri nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés, xecha'.

6 Y rumari' ri apóstoles y ri ancianos riche (rixin) ri iglesia xquiben c'a jun molojri'il riche (rixin) chi niquichojmirisaj, wi can niban o ma niban ta ri circuncisión chique ri kach'alal ri ma ye israelitas ta. 7 Y tek q'uiy c'a chic ye ch'onak ka chrij ri na'oj ri', ri Pedro xpa'e', y xubij c'a: Wach'alal, wech aj Israel, riyix iwetaman chi c'o yan chic juba' tiempo tek ri Dios xirucha' el chicojol riche (rixin) chi xintzijoj chique ri winek ri ma ye israelitas ta, ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, riche (rixin) chi queri' tiquinimaj chuka' riye'.† 8 Ri Dios can xuk'alajsaj chi yeruc'ul ri winek ri'. Rumari' xuya' pe ri Lok'olaj Espíritu pa quiwi',‡ ruma xutzu' ri cánima.§ Junan c'a ri xuben ri Dios chake riyoj israelitas y chique ri ma ye israelitas ta. 9 Can majun kacojol xuben* chake quiq'ui riye', ruma chi ri Dios xuch'ajch'ojsaj chuka' ri cánima riye' ruma chi quicukuban quic'u'x riq'ui ri Jesucristo. 10 Y riyix ¿achique c'a ruma tek niwajo' nitojtobej ri Dios? ¿Achique c'a ruma tek niwajo' niya' jun ejka'n pa quiwi' ri kach'alal ri ma ye israelitas ta? Ruma ri ruc'uaxic ri ley riche (rixin) ri Moisés xa jun ejka'n ri ma xecowin ta xquic'uaj ri ye kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca, ni riyoj chuka' ma yojcowin ta chuc'uaxic. 11 Rumari' riyoj can kaniman wi chi ri kacolotajic, xkac'ul ruma ri rutzil† ri Ajaf Jesús, jun colotajic ri sipan chake riyoj, can queri' chuka' ri colotajic ri xquic'ul ri kach'alal ri ma ye israelitas ta, xcha' ri Pedro.

12 Y rumari' quinojel ri quimolon qui' chiri' xa ma xech'o ta apo, xaxu (xaxe) wi xquic'axaj ri niquitzijoj ri Bernabé y ri Pablo. Riye' niquitzijola' c'a ronojel ri nima'k tak milagros ri majun bey ye tz'eton ta, ri xequibanala' chiquiwech ri winek ri ma ye israelitas ta, ruma riye' can ya ri Dios ri xya'o quichuk'a'. 13 Y tek riye' xetane' ka chi tzij, xpe ri Jacobo y xubij c'a: Quiniwac'axaj c'a, wach'alal wech aj Israel: 14 Ri Simón Pedro xa c'ari' nutzijoj ka chake ri achique rubanic xuben ri Dios tek xapon pa nabey mul quiq'ui ri winek ri xa ma ye israelitas ta. Can c'o ri xerucha' riche (rixin) chi ye'oc rutinamit riche (rixin) chi niquiya' ruk'ij. 15 Can achi'el ri quitz'iban ca ri profetas ri

‡ **15:3** Hch. 14.27. § **15:4** Hch. 21.17. * **15:4** Hch. 14.27. † **15:7** Hch. 10. ‡ **15:8** Hch. 10.44; 11.15. § **15:8** 1 Cr. 28.9; 29.17; Jer. 11.20; 17.10; 20.12; Hch. 1.24. * **15:9** Ro. 3.29, 30. † **15:11** Ro. 3.24; Ef. 2.8.

xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Ri tz'ibatal ca nubij:

16 C'ac'ari' xquitzolin chic quiq'ui ri
israelitas y xtinben chi xtit-
zolin chic pe ri ruk'atbel tzij
ri David, ri xa yojtajnek chic
achi'el jun jay ri xa tzaknek
chic
y xtinchojmirisaj chic jun bey,
y xtinben c'a chare chi xtibeyacatej
chic pe jun bey ri k'atbel tzij
ri'.
17 Y riyin ri Ajaf xtinben c'a queri'
chare, riche (rixin) chi
queri' ri nic'aj chic winek
yinquicanoj ta c'a riyin ri
Ajaf.
Xa can quinojel ri winek ri ma
ye israelitas ta ri natan chic
nubi' pa quiwi', que ta ri'
xtiquiben.‡
18 Can quec'ari' ri rubin ca ri Ajaf
Dios ojer ca.

Queri' nubij ri ruch'abel, xcha' ri Jacobo.

19 Y xubij c'a chuka': Riyin nch'ob chi ma quekanek ta ri ma ye israelitas ta ri xtzolin pe quic'u'x riq'ui ri Dios, ma rajawaxic ta chi niban ri circuncisión chique. 20 Ri ruc'amon c'a chi nikaben, ya ri tikataka' el rubixic chique chupan jun wuj, chi ma quequitij ta ri xa ma utz ta riche (rixin) chi nitij ruma xa ya'on chic chiquiwech dios ri xa ye banon cuma winek, y ri achi'a' y ri ixoki' ri xa ma quic'ulaj ta qui', ma tiquicanola' ta chic qui' chi yemacun,§ y chuka' ma tiquitij ta ti'ij quiche (quixin) chicop ri xa xejitz'ex chiquikul,* ni man c'a chuka' tiquitij ta quic',† kojcha' el chupan ri wuj. 21 Ruma can pa rutiempo ri Moisés chapatajnek pe y c'a que na ri' ntajin rubanic wacami chi pa ronojel tinamit ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, can yec'o c'a ri yetijon kiche (kixin) chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés‡ ri pa tak ronojel uxlanibel k'ij. Rumari' ketaman achique ri can ma ruc'amon ta chi nikaben, xcha' ri Jacobo.

22 Y yac'ari' tek ri apóstoles, ri ancianos riche (rixin) ri iglesia, y nic'aj chic kach'alal xquich'ob c'a chi yec'o kach'alal xquequicha' el riche (rixin) chi yebe c'a pan Antioquía y yecachibilaj el ri Pablo y ri Bernabé. Ri xequicha' c'a el riye' ya ri Judas ri nibix chuka' Barsabás chare y ri Silas, ye ca'i' kach'alal ri c'o quik'ij chiquiwech ri nic'aj chic kach'alal. 23 Y xtz'ibex el jun wuj y xjach el chique riche (rixin) chi niquic'uaj chique ri kach'alal. Y ri wuj ri' nubij c'a: Riyoj ri apóstoles, riyoj ri ancianos riche (rixin) ri iglesia, y ri nic'aj chic kach'alal, nikatek c'a el rutzil iwech riyix kach'alal ri ma yix israelitas ta, ri yixc'o pan Antioquía y pa tak nic'aj chic tinamit riche (rixin) ri Siria y ri yixc'o pa Cilicia. 24 Xoka c'a rutzijol kiq'ui chi yec'o c'a ri ye aponak iwuq'ui, y can wawe' ye elenak wi el, pero ma yoj ta c'a riyoj ri yoj takayon el quiche (quixin). Riye' xa jun wi chic ri xquibij chiwe y rumari' xquisech ic'u'x, ruma riye' niquibij chi rajawaxic chi niban ri circuncisión chiwe,§ y rajawaxic chi ninimaj ri nic'aj chic ri nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés.* 25 Y rumari' tek riyoj xkach'ob c'a chi utz yekacha' el ye ca'i' kach'alal riche (rixin) chi yekatek el chi'itz'etic. Y re ye ca'i' re' yecachibilaj c'a el ri Bernabé y ri Pablo ri sibilaj yekajo'. 26 Y can etaman wi chi ri kach'alal Bernabé y ri Pablo can ye aponak pa tak tijoj pokonal† chutzijoxic ri ruch'abel ri Kajaf Jesucristo. 27 Riyoj ya c'a ri kach'alal Judas y ri kach'alal Silas ri yekatek el riche (rixin) chi xque-

‡ **15:17** Am. 9.11, 12. § **15:20** Col. 3.5. * **15:20** Gn. 9.4. † **15:20** Lv. 3.17. ‡ **15:21** Hch. 13.15. § **15:24** Tit. 1.10. * **15:24** Ga. 2.4. † **15:26** Hch. 13.50; 14.19.

bech'o iwuq'ui, y xtiquik'alajsaj c'a jabel chiwech ri pixa' ri katz'iban el chiwe. 28 Y ri nrajo' ri Lok'olaj Espíritu,‡ ya chuka' ri' ri nikajo' riyoj chiwe chi ma nikaya' ta más ejka'n chikul, chi ma rajawaxic ta nitzekelbej ronojel ri nubij chupan ri ley, xa can xu (xe) wi c'a ri más nic'atzin, yari' tibana', 29 chi ma titij ta ti'ij riche (rixin) jun chicop ri xcamisex riche (rixin) chi xtzuj (xsuj) chuwech jun dios ri xa banon cuma winek, ma titij ta quic',§ ni man c'a chuka' titij ta ti'ij quiche (quixin) chicop ri xa xejitz'ex chiquikul, y chuka' ri achi'a' y ri ixoki' ri xa ma quic'ulaj ta qui' ma tiquicanola' ta qui' riche (rixin) chi yemacun.* Wi ronojel c'a re' xtinimaj, utz c'a xquixbiyin. Dios c'a xtichajin iwuche (iwixin).

30 Y ri xetak c'a el, xe'apon ri pa tinamit Antioquía, y xequimol c'a ri kach'alal ri ma ye israelitas ta, y xquijech ri wuj chique. 31 Y tek ri kach'alal xquisiq'uij ri wuj, sibilaj c'a xequicot, y xcuke' ka quic'u'x ruma ri ch'abel ri yec'o el chupan. 32 Y ri Judas y ri Silas ye profetas ri yek'alajsan ri nibix chique ruma ri Dios.† Q'uiy c'a ch'abel xquibij chique ri kach'alal riche (rixin) chi xquicukuba' quic'u'x. 33 Y ri ca'i' kach'alal ri', ri Judas y ri Silas, xec'oje' c'a ka ca'i' oxi' k'ij quiq'ui ri chiri' pan Antioquía. Yac'a tek xquich'ob yetzolin pa Jerusalem quiq'ui ri ye takayon pe quiche (quixin), ri kach'alal ri yec'o chiri' pan Antioquía xequijech c'a el. Xquibij chique chi ya ta c'a ri Dios xtichajin quiche (quixin) y nic'oje' ta uxlanibel c'u'x pa tak cánima. Queri' c'a xquibij el chique.

34 Yac'a tek ya xa niquichop chi yetzolin el, ri Silas xa ma xbe ta chic, xa xka chuwech xc'oje' ca chiri' quiq'ui ri kach'alal. 35 Y can queri' chuka' ri Pablo y ri Bernabé, xec'oje' ca ri chiri' pan Antioquía. Ye cachibilan c'a nic'aj chic, xequitijoj ri kach'alal chupan ri ruch'abel ri Ajaf, y xquitzijoj chuka' ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic chique ri winek. Can ye q'uiy wi c'a ri xebano ri samaj.‡

Tek ri Pablo xbe pa rucamul chubanic rusamaj ri Dios

36 Y tek k'axnek chic ca'i' oxi' k'ij, ri Pablo xubij chare ri Bernabé: Jo' chiquitz'etic ri kach'alal ri yec'o pa ronojel tinamit ri katzijon wi ca ri ruch'abel ri Ajaf, riche (rixin) chi yekatz'et achique quibanon.

37 Y ri Bernabé nrajo' c'a chi niquic'uaj ta chic jun bey ri Juan ri nibix chuka' Marcos chare. 38 Yac'a ri Pablo man c'a nrajo' ta chi nibe ri Marcos quiq'ui, ruma tek xquic'uaj pa nabey mul, xa xeruya' ca quiyon chiri' pa Panfilia,§ y ma xbe ta chic quiq'ui riye' chubanic ri samaj. 39 Y rumari' xejalajo' chiquiwech, y xquijech c'a qui'. Ri Bernabé xrachibilaj el ri Marcos, y xe'oc el pa jun barco riche (rixin) chi xebe c'a pa Chipre.* 40 Y ri Pablo xucha' c'a ri Silas riche (rixin) nrachibilaj el riche (rixin) chi yebe. Y ri kach'alal aj chiri' pan Antioquía xequijech c'a el pa ruk'a' ri Kajaf Dios. 41 Tek ye benak chic, xek'ax c'a el ri pa rucuenta ri Siria y Cilicia, niquicukubala' c'a ca quic'u'x ri kach'alal ri can pa rubi' ri Dios niquimol wi qui'.

16

Ri Pablo y ri Silas nicachibilaj el ri Timoteo

1 Ri Pablo y ri Silas xe'apon c'a ri pa Derbe y ri pa Listra. Y ri chiri' pa tinamit Listra c'o jun kach'alal

‡ **15:28** Jn. 16.13. § **15:29** Lv. 17.14. * **15:29** Ap. 2.14. † **15:32** Hch. 2.17, 18; 1 Co. 12.28.
‡ **15:35** Hch. 13.1. § **15:38** Hch. 13.13. * **15:39** Hch. 4.36. * **16:1** 2 Ti. 1.5.

ri Timoteo rubi', ral jun ixok israelita ri runiman c'a chuka' ri Jesucristo,* yac'a ri rutata' xa griego.
2 Y ri kach'alal c'a ri yec'o pa Listra y ri pan Iconio sibilaj c'a jabel
yech'o chrij ri Timoteo.† 3 Ri Pablo
ya c'a ri Timoteo ri nrajo' nrachibilaj el riche (rixin) chi nuben ri
rusamaj ri Dios. Y can que na wi
ri' xuben, pero c'o c'a chi xuben
ri circuncisión chare, riche (rixin)
chi utz nitz'et cuma ri israelitas‡
ri yec'o pa tinamit Listra y cuma
chuka' ri yec'o pe chunakajal ri
tinamit, ruma can quinojel c'a ye
etamayon chi ri rutata' ri Timoteo, xa griego. 4 Y ri tinamit ri
yek'ax wi ri Pablo y ri ye rachibilan el, niquibila' c'a ca chique
ri kach'alal ri ma ye israelitas ta,
chi can tiquinimaj ri pixa' ri quichojmirisan pe ri apóstoles y ri ancianos ye riche (rixin) ri iglesia
ri c'o pa Jerusalem.§ 5 Y riq'ui
ri', ri kach'alal ri niquimol qui' pa
rubi' ri Dios ri pa tak tinamit ri',
can xcuke' wi quic'u'x,* y k'ij k'ij
quichapon yeq'uiyer† ruma yec'o
ri ye'oc apo quiq'ui riche (rixin) chi
niquinimaj ri Ajaf.

Ri xutz'et ri Pablo pa jun achi'el achic' chrij jun achi aj Macedonia

6 Y ri Lok'olaj Espíritu man c'a
xuya' ta k'ij chare ri Pablo y chique
ri ye rachibil, riche (rixin) chi
nbequitzijoj ri ruch'abel ri Dios
pa ruwach'ulef Asia. Rumari'
riye' xek'ax pe ri pa Galacia y pa
Frigia. 7 Y c'ac'ari' xe'apon ri pa
mojón riche (rixin) ri ruwach'ulef
Misia. Y xquich'ob c'a chi yebe
ri pa ruwach'ulef Bitinia, pero ri
Lok'olaj Espíritu man c'a xuya' ta
k'ij chique riche (rixin) chi xebe. 8 Y
c'ac'ari' xek'ax pa Misia, y xe'apon
c'a ka ri pa tinamit Troas. 9 Y
chak'a' ri Pablo xutz'et c'a pa jun
achi'el achic', chi c'o jun achi aj pa
Macedonia ri pa'el apo chuwech,
y chi ri achi ri' nubij c'a chare:
Tabana' jun utzil, cak'ax c'a kiq'ui
pa Macedonia, y kojato', xcha'
chare. 10 Y yac'a tek ri Pablo
rutz'eton chic ri jun achi'el achic'
ri', yac'ari' tek konojel xkachojmirisaj ki' riche (rixin) chi xojbe
c'a pa Macedonia, ruma xk'ax
chkawech chi xk'alajsex chuwech
ri Pablo chi ri Dios yojrusiq'uij
(yojroyoj) riche (rixin) chi yojbe
c'a quiq'ui ri aj Macedonia riche
(rixin) chi nikatzijoj chique ri
lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic.

Tek ri Pablo y ri Silas xeya'ox (xeya') pa cárcel chiri' pa tinamit Filipos

11 Y can yac'ari' tek xoj-oc el pa
jun barco, y xkaya' ca ri tinamit
Troas. Y choj xojbe c'a pa Samotracia. Y c'a pa ruca'n k'ij ri xojel chic el chiri', riche (rixin) chi
xojapon pa tinamit Neápolis. 12 Y
tek xkaya' c'a ca ri tinamit Neápolis,
xojbe pa tinamit Filipos. Y ri Filipos jun c'a nimalaj tinamit ri c'o
pa rucuenta ri Macedonia. Y ri
winek c'a ri yec'o chupan ri tinamit
ri', ye romanos. Tek xojapon ri pa
tinamit ri', xojc'oje' c'a ka ca'i' oxi'
k'ij chiri'. 13 Y pa jun uxlanibel
k'ij, riyoj xoj-el c'a el ri pa tinamit
riche (rixin) chi xojbe chuchi' jun
raken ya', jun lugar ri can niban
wi oración. Y xojbetz'uye' c'a chiri',
y xkachop c'a rutzijoxic chique
ri ixoki' ri xquimol qui' chiri', ri
lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic.
14 Jun c'a chique ri ixoki' ri xquimol
qui' chiri', Lidia rubi'. Y riya' pa jun
c'a tinamit ri Tiatira rubi' ri nipe
wi. Riya' nuc'ayij c'a juley tziek ri
morado nitzu'un, y nibix púrpura
chare. Y ri Lidia ri' can nuya' wi
c'a ruk'ij ri Dios, y nrac'axaj c'a apo
ri nubij ri Pablo. Y ri Ajaf Dios

† **16:2** 2 Ti. 3.15. ‡ **16:3** 1 Co. 9.20. § **16:4** Hch. 15.23-29. * **16:5** Hch. 15.41; Col. 2.2. † **16:5** Jud. 20.

can xch'o wi c'a pa ránima ri ixok ri'. Rumari' tek riya' can xunimaj.
15 Y riya' y ri ye aj pa rachoch‡ xeban c'a bautizar. Y yac'a tek ye banon chic bautizar, ri Lidia xubij c'a chake: Wi can nich'ob chi riyin xcuke' nuc'u'x riq'ui ri Ajaf, quixam pe c'a wuq'ui, y quixc'oje' pa wachoch, xcha'. Ri ixok ri' can xuben wi c'a chake chi xojbec'oje' chiri' pa rachoch.

16 Y jun k'ij c'a tek kachapon el bey riche (rixin) chi yojbe c'a acuchi (achique) niban wi oración, xkac'ul jun k'opoj. Y riya' c'o c'a jun itzel espíritu riq'ui, y yari' ri nibano chare chi nicowin nubij c'a ri xtiquic'ulwachila' ri winek.§ Ri k'opoj ri' can lok'on cuma ri rupatrón. Rumari' ronojel ri puek ri niquiya' ri winek chare riche (rixin) chi niquitoj, can pa quik'a' c'a ri ye rupatrón ri napon wi. 17 Ri Pablo y riyoj can yoj tzekelben c'a ruma ri jun k'opoj ri'. Can nurakala' c'a ruchi' chikij y nubila': Re achi'a' re' ye rusamajel ri nimalaj Dios ri c'o chila' chicaj, y niquitzijoj c'a ri bey riche (rixin) ri colotajic chiwe, nicha' c'a.

18 Y ri k'opoj ri', q'uiy c'a k'ij ri queri' xuben. Y ri Pablo xic'o ruc'u'x. Rumari' riya' xupiscolij ri', y xubij c'a chare ri itzel espíritu ri c'o riq'ui ri k'opoj: Pa rubi' c'a ri Jesucristo nbij c'a chawe chi catel el riq'ui re k'opoj re', xcha' ri Pablo. Y ri itzel espíritu ri' can yac'ari' tek xuya' ca ri k'opoj.*

19 Yac'a tek ri ye rupatrón ri k'opoj ri' xquitz'et chi xa majun chic quirajil xtiquich'ec ta chrij ri caj-ic', ruma xa man c'o ta chic ri itzel espíritu riq'ui, xebequichapa' pe ri Pablo y ri Silas, y xequic'uaj c'a chiquiwech ri aj k'atbel tak tzij.†
20 Y tek xebequipaba' chiquiwech ri aj k'atbel tak tzij, xquibij: Re achi'a' re' ye israelitas y niquisuk' quina'oj ri winek wawe' pa katinamit.‡ 21 Y niquic'ut c'a jun chic ruwech costumbre chkawech, ri ma ruc'amon ta chi nikac'ul y nikaben, ruma riyoj can yoj winek romanos, xecha'.

22 Y can yac'ari' tek ri winek xebeyacatej pe chiquij ri Pablo y ri Silas. Y chuka' ri aj k'atbel tak tzij xquich'anaba' ri Pablo y ri Silas, y c'ac'ari' xquitek quich'ayic tzan xc'a'y.§ 23 Y tek sibilaj ye ch'ayon chic, xebetz'apix ca pa cárcel,* y xbix chare ri chajinel chi jabel quichajixic tubana'. 24 Rumari' riya', can xu (xe) wi xbix queri' chare, can yac'ari' tek c'a nej apo chupan ri cárcel xeberuya' wi ca. Y ri caken xeruk'atabala' ca cojol che' ri nibix cepo chare, riche (rixin) chi queri' man c'a xque'el ta el.

25 Y achi'el xa pa nic'aj ak'a' tek ri Pablo y ri Silas niquiya' c'a ruk'ij ri Dios yebixan, y niquiben c'a chuka' orar. Y ri nic'aj chic c'a ri yec'o pa cárcel yequic'axaj apo. 26 Can yac'ari' tek xoyiquiyo' jun nimalaj silonel,† y xusiloj c'a ri cárcel y hasta xebiyin ri rucimiento. Ri ruchi' ri cárcel xejakatej, y ri cadenas ri ye ucusan riche (rixin) chi ye ximilon ca ri yec'o pa cárcel, xquisk'opij qui'. 27 Ri achi c'a ri chajiy quiche (quixin) ri yec'o pa cárcel, xuna' ruwech ruma ri silonel. Y tek riya' xutz'et chi ri ruchi' ri cárcel xa ye jakatajnek chic, xrelesaj c'a ru'espada riche (rixin) chi nucamisaj ka ri', ruma riya' xuch'ob chi quinojel ri yec'o pa cárcel xe'anmej el. 28 Pero ri Pablo xurek apo ruchi' y xubij chare: Ma tacamisaj ta awi', xa yojc'o konojel wawe', xcha'.

29 Y ri achi chajinel xuc'utuj c'a

‡ **16:15** Hch. 11.14. § **16:16** 1 S. 28.7. * **16:18** Mr. 16.17. † **16:19** Mt. 10.18. ‡ **16:20** Hch. 17.6. § **16:22** 1 Ts. 2.2. * **16:23** Lc. 21.12. † **16:26** Hch. 4.31.

k'ak'. Y tek ruc'uan chic ri k'ak' ri', junanin (anibel) c'a xoc apo ri pa cárcel, pero can nibarbot (nibaybot) ruma ruxibin ri'. Y ri achi chajinel ri' xbexuque' c'a chiquiwech ri Pablo y ri Silas. 30 Y c'ac'ari' riya' xerelesaj pe ri pa cárcel, y xuc'utuj chique: ¿Achique c'a rajawaxic chi nben‡ riche (rixin) chi yicolotej? xcha'.

31 Ri Pablo y ri Silas xquibij chare: Tanimaj c'a ri Ajaf Jesucristo,§ y xcacolotej riyit y ri ye aj pan awachoch, xecha' chare.

32 Ri Pablo y ri Silas xquitzijoj c'a ri ruch'abel ri Ajaf chare riya' y chique chuka' quinojel ri yec'o pa rachoch ri chajinel ri'. 33 Y riya' can ya c'a hora ri' riche (rixin) ri ak'a' ri', tek xuch'ajla' ri quisocotajic ri Pablo y ri Silas. Y xban c'a ca bautizar riya' y quinojel ri ye aj pa rachoch. 34 Y c'ac'ari' tek xeruc'uaj chrachoch riche (rixin) chi xerutzuk pe. Y riya' y ri ye aj pa rachoch sibilaj c'a xquicot ri cánima,* ruma xquinimaj ri Dios.

35 Y nimak'a' pa ruca'n k'ij ri aj k'atbel tak tzij xequitek c'a nic'aj chic chajinel riche (rixin) chi xbequibij chare ri achi chajiy quiche (quixin) ri yec'o pa cárcel, chi utz c'a que'elesex el ri Pablo y ri Silas. 36 Y ri chajinel xberubij c'a chare ri Pablo: Ri aj k'atbel tak tzij, xquitek c'a pe rubixic chuwe chi yixinwelesaj el. Wacami quixel c'a pe. Quixbiyin c'a y xtic'oje' ta c'a uxlanibel c'u'x pa tak iwánima, xcha' chique.

37 Pero ri Pablo xubij c'a chique ri nic'aj chic chajinel: Riyoj yoj achi'a' romanos.† Pero ri iwir, ri aj k'atbel tak tzij can chanin yan xquitek kach'ayic chiquiwech ri winek y ma jane quik'aton ta tzij pa kawi'. C'ac'ari' xojquitz'apij ca re wawe' pa cárcel. Y re wacami can nicajo' chi man ta jun ri ninaben re yoj-el el. Re' ma utz ta chuwech ri ley. Xa can je'ibij chique ri ye aj k'atbel tak tzij, chi yec'a riye' ri quepe chikelesaxic, xcha' ri Pablo chique.

38 Y ri chajinel ri' xbequibij c'a chique ri aj k'atbel tak tzij ronojel ri xubij el ri Pablo chique. Rumari' ri aj k'atbel tak tzij xquixibij qui', ruma xquetamaj chi ri ye ca'i' achi'a' ri' chuka' ye romanos.‡ 39 Y ri aj k'atbel tak tzij xe'apon c'a quiq'ui ri Pablo y ri Silas ri chiri' pa cárcel, y xquic'utuj c'a cuybel quimac chiquiwech. C'ac'ari' xequelesaj pe ri pa cárcel y chuka' xquibij chique chi man chic c'a quec'oje' ta ka chiri' pa tinamit. 40 Tek ri Pablo y ri Silas xe'elesex el pa cárcel, xebe c'a ri pa rachoch ri Lidia, y xquicukubala' ca quic'u'x§ ri kach'alal. Y tek ye ch'onak chic ca chique quinojel, xebe el.

17

Tek ri winek riche (rixin) ri tinamit Tesalónica xeyacatej chiquij ri Pablo y ri Silas

1 Ri Pablo y ri Silas quichapon c'a bey xek'ax ri pa tinamit Anfípolis y xek'ax ri pa tinamit Apolonia, y c'ac'ari' xe'apon ri pa tinamit Tesalónica. Y ri winek israelitas ri yec'o chiri', c'o c'a jun jay ri niquimol wi qui' ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. 2 Y ri Pablo, can achi'el c'a rubanalon pa tak nic'aj chic tinamit chi nabey na napon ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, can ya chuka' ri' ri xuben chiri' pa Tesalónica. Riya' xbe c'a chupan ri jay* ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios pa tak uxlanibel k'ij, riche (rixin) chi xquich'ob rij ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, y oxi' c'a uxlanibel tak k'ij ri queri' xuben. 3 Y ya ri ruch'abel ri Dios ri xucusaj

‡ **16:30** Hch. 2.37. § **16:31** Jn. 3.16, 36. * **16:34** Sal. 5.11. † **16:37** Hch. 22.25. ‡ **16:38** Hch. 22.29. § **16:40** 1 Ts. 4.18; 5.11. * **17:2** Hch. 13.5, 14.

riche (rixin) chi xuk'alajsaj chiquiwech ri winek chi ri Cristo can c'o chi xuk'axaj tijoj pokonal,† y tek caminek chic el, xc'astej c'a pe. Y ri Pablo xubij c'a chuka' chique ri winek: Ri Jesús ri ntzijoj chiwe riyix, ya c'a Riya' ri Cristo.

4 Y can yec'o wi ri xeniman ri Ajaf Jesucristo. Yec'o israelitas, y sibilaj ye q'uiy chuka' ri ye griegos ri can niquiya' wi ruk'ij ri Dios. Y ye q'uiy chuka' ixoki' ri nima'k quik'ij ri xeniman. Y quinojel c'a riye' xequitzekelbej el ri Pablo y ri Silas. 5 Yac'a ri winek israelitas ri xa ma niquinimaj ta ri Jesucristo, itzel xquina' chique ri Pablo y ri Silas. Y rumari' tek riye' xebequimolola' pe achi'a' ri ye itzel y ye k'ora'. Can sibilaj ye q'uiy winek ri xequimol, ruma can xquiyec wi ri tinamit. Y riye' xebe riche (rixin) chi yebe'oc pa rachoch ri jun achi Jasón rubi', chiquicanoxic ri Pablo y ri Silas. Riye' nicajo' c'a yequelesaj pe ri pa jay y yequiya' pe pa quik'a' ri winek. 6 Pero xa ma xequil ta pe ri Pablo y ri Silas. Rumari' tek xa ya chic ri Jasón y nic'aj chic kach'alal ri xequic'uaj apo chiquiwech ri aj k'atbel tak tzij riche (rixin) ri tinamit. Y can niquirek apo quichi', y niquibij: Ri achi'a' Pablo y Silas xa niquisuk' quina'oj‡ quinojel ri winek riche (rixin) re ruwach'ulef, y xe'oka yan c'a re wawe' chupan re katinamit. 7 Y ya re achi Jasón rubi' ri xc'ulu apo quiche (quixin) ri pa rachoch. Quinojel c'a ri yetzekelben quiche (quixin) ri Pablo y ri Silas, riye' xa ma niquinimaj ta ri nubij ri ley riche (rixin) ri César, ruma xa niquibij chi c'o jun chic rey,§ y Jesús rubi', xecha'.

8 Y tek ri winek y ri aj k'atbel tak tzij riche (rixin) ri tinamit Tesalónica xquic'axaj ri tzujunic (sujunic) ri', xquixibij qui' y rumari' xewolol ka chiquiwech. 9 Pero tek ri aj k'atbel tak tzij quic'ulun chic c'a ca ri puek ri xcanaj pake' ca pa quiq'uexel ri Jasón y ri nic'aj chic, c'ac'ari' xequelesaj pe.

Ri Pablo y ri Silas niquitzijoj ruch'abel ri Dios pa tinamit Berea

10 Ri kach'alal ri', can chanin c'a xequitek* el ri Pablo y ri Silas c'a pa tinamit Berea. Chak'a' c'a xequitek el. Y tek ri Pablo y ri Silas yec'o chic chiri' pa Berea, xebe c'a pa jun jay ri niquimol wi qui' ri israelitas ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. 11 Y ri israelitas ri' sibilaj c'a utz quina'oj que chiquiwech ri israelitas ri yec'o pa Tesalónica, ruma riye' can riq'ui ronojel quic'u'x xquic'ul ri ruch'abel ri Dios. Y ronojel c'a ri niquic'axaj el quiq'ui ri Pablo y ri Silas, nbequicanola' chupan ri ruch'abel ri Dios ri ye tz'ibatal ca,† riche (rixin) chi niquetamaj, wi kas kitzij ri nibix chique. Y ri winek ri' can k'ij k'ij c'a queri' niquiben. 12 Y can ye q'uiy c'a ri xeniman ri Ajaf Jesucristo chiquicojol ri israelitas. Y can queri' chuka' chiquicojol ri winek ri xa ye griegos. Yec'o ixoki' ri c'o quik'ij ri xeniman y yec'o chuka' achi'a'.‡ 13 Yac'a ri israelitas ri ma quiniman ta ri yec'o pa tinamit Tesalónica, xquic'axaj c'a chi ri Pablo c'o pa Berea nutzijoj ri ruch'abel ri Dios chique ri winek, rumari' riye' can xebe c'a pa Berea. Y ri chiri' pa Berea xequitakchi'ij ri winek riche (rixin) chi xeyacatej chrij ri Pablo.§ 14 Y ri kach'alal ri yec'o pa Berea, can yac'ari' xquitek el ri Pablo c'a chuchi' ri mar. Y ri Silas y ri Timoteo c'a xec'oje' na ca ri pa Berea quiq'ui ri kach'alal. 15 Y ri kach'alal ri xerachibilaj el ri Pablo, tek yec'o chic chuchi' ri

† **17:3** Lc. 24.25, 26, 46. ‡ **17:6** Hch. 16.20. § **17:7** Lc. 23.2; Jn. 19.12. * **17:10** Mt. 10.23.
† **17:11** Is. 34.16; Lc. 16.29; Jn. 5.39. ‡ **17:12** Hch. 13.50. § **17:13** Lc. 11.52; 1 Ts. 2.15.

mar, xquic'uaj c'a el c'a pa tinamit Atenas. Y ri kach'alal ri' xetzolin c'a, y xbix pe chique ruma ri Pablo chi ri Silas y ri Timoteo* que'apon yan chanin ri pan Atenas, ruma chiri' yeroyobej wi riya'.

Tek ri Pablo xc'oje' pa tinamit Atenas

16 Y tek ri Pablo ye royoben c'a ri Silas y ri Timoteo ri chiri' pa tinamit Atenas, riya' sibilaj c'a xk'axo ránima,† ruma ri sibilaj q'uiy dios ri xa ye banon cuma winek ri yec'o chupan ri tinamit ri', ri ye oconek qui-dios ri winek.‡ 17 Rumari' ri Pablo napon c'a ri pa jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios chupan ri tinamit ri', y niquich'ob c'a rij ri ruch'abel ri Dios,§ ye rachibilan ri israelitas y nic'aj chic winek ri can niquiya' wi ruk'ij ri Dios.* Y can queri' wi chuka' nberubana' ronojel ri nic'aj chic k'ij quiq'ui ri ye'apon pa c'aybel. 18 Y yec'o c'a nic'aj achi'a' ri chiri' pan Atenas ri can nicajo' niquetamaj q'uiy ruwech etamabel, achi'a' ri nibix epicúreo chique y nic'aj chic ri nibix estoico chique, yebetzijon c'a riq'ui ri Pablo. Pero yec'o chuka' ri xa niquibij: ¿Achique cami nrajo' nubij chake re jun achi re', xaxu (xaxe wi) niwolol? yecha'. Y nic'aj chic niquibila' c'a: Re achi re' achi'el xa nuya' quitzijol nic'aj chic dios. Y quec'ari' niquibij ri winek ri', ruma ri nutzijoj ri Pablo chique, ya ri lok'olaj ruch'abel ri Jesús ri niya'o colotajic, y nubij chuka' chique chrij ri c'astajbel† quiche (quixin) ri caminaki'. 19 Y ri winek ri' xquic'uaj c'a ri Pablo pan Areópago, ri acuchi (achique) niquimol wi qui' ri can nima'k quik'ij chiquicojol riye'. Y tek xe'apon c'a, riye' xquic'utuj c'a chare ri Pablo: ¿La utz cami nuben chawech chi natzijoj chake chrij ri c'ac'ac' na'oj ri nak'alajsaj? 20 Ruma riyoj can ma kac'axan ta ri natzijoj riyit, y rumari' nikajo' c'a chi niketamaj achique rubanic ri', xecha' chare.

21 Y queri' xquibij, ruma quinojel winek ri yec'o chiri' pan Atenas, ri aj chiri' y ri yepe juc'an chic ruwach'ulef, can majun chic c'a achique ta ri niquiben, xa can xu (xe) wi niquic'axaj o niquibij jun chic na'oj ri can c'ac'ac' chiquiwech riye'.

22 Yac'ari' tek ri Pablo xbepa'e' pe chiquiwech ri winek ri chiri' pan Areópago, y xubij c'a: Riyix achi'a' ri yixc'o wawe' pan Atenas, riyin ntz'et c'a chi riyix can iya'on wi quik'ij quinojel ri idioses.‡ 23 Tek xik'ax c'a ri acuchi (achique) niya' wi quik'ij quinojel ri idioses xintz'et c'a jun altar ri acuchi (achique) nubij wi: RICHE (RIXIN) RI DIOS RI XA MA ETAMAN TA RUWECH, nicha'. Y ya c'a Dios ri' ri ma iwetaman ta ruwech, y can iya'on ruk'ij riyix, yari' ri nk'alajsaj riyin chiwech re wacami.

24 Ya c'a Dios ri' ri banayon re ruwach'ulef y ronojel ri c'o chuwech. Ya c'a Riya' ri Rajaf ri caj y Rajaf re ruwach'ulef.§ Y rumari' ma pa jun jay ta ri xa banon cuma winek c'o wi.* 25 Y ma rajawaxic ta chi nito'ox (nito') ruma jun winek, ruma pa ruq'uexel chi que ta ri' nibanatej, xa ya ri Dios ri nito'o riche (rixin) ri winek, ruma can ya Riya' ri niya'o kac'aslen,† ri cak'ik' ri nikajik'aj, y ronojel ri nic'aj chic cosas.

26 Chuka' can rubanon chake konojel ri yojc'o chuwech re ruwach'ulef chi xa riq'ui jun winek yoj petenak wi, y katalun ki' chuwech re ruwach'ulef re yojc'o wi y rubin chuka' chic ri

* **17:15** Hch. 18.5. † **17:16** Sal. 119.158; Mr. 3.5; 2 P. 2.8. ‡ **17:16** Ex. 32.19, 20. § **17:17** Hch. 17.2; 18.4, 19; 19.8, 9. * **17:17** Hch. 17.4. † **17:18** Hch. 4.2. ‡ **17:22** Jer. 50.38. § **17:24** Mt. 11.25. * **17:24** Hch. 7.48. † **17:25** Is. 42.5.

quitiempo re karuwach'ulef y ri mojones riche (rixin) ri kalugar.‡ 27 Queri' xuben ri Dios ruma nrajo' chi nikacanoj Riya', riche (rixin) chi achique ta na rubanic nbekila' wi pe, astape' Riya' xa can nakaj c'o wi kiq'ui chikajujunal. 28 Y ruma Riya' tek c'o kac'aslen, ruma Riya' tek yojsilon, y ruma chuka' Riya' tek yojc'o, can achi'el c'a quibin c'a nic'aj achi'a' poetas§ ri can ye iwinak riyix, tek xquibij: Riyoj can yoj ralc'ual c'a chuka' ri Dios, xecha'. 29 Y wi can yoj ralc'ual c'a ri Dios, ma ruc'amon ta nikabij Dios chare jun cosa* ri xa achi'a' ye banayon. Y ri' astape' can riq'ui k'anapuek o sakapuek o riq'ui abej banon wi, ruma xa quina'oj winek. 30 Ri winek ri ojer ca, xquibanala' dios riche (rixin) chi xquiya' quik'ij, y ri Dios sibilaj xerucoch', ruma ma quetaman ta achique ri ruc'amon chi niquiya' ruk'ij. Yac'a re k'ij re', Riya' nubij chi quinojel winek titzolin pe quic'u'x riq'ui.† 31 Ruma Riya' can rucha'on chic jun k'ij riche (rixin) chi xtuk'et tzij pa quiwi' quinojel ri winek. Rucha'on chic c'a Jun ri can choj wi xtik'ato tzij. Y ri Dios xuk'alajsaj chi kitzij chi ri Jun ri' xtik'ato tzij,‡ ruma ri Dios xuben chare chi xbec'astej pe chiquicojol ri caminaki',§ xcha' ri Pablo.

32 Y tek ri winek xquic'axaj chi c'o Jun ri xc'astej pe chiquicojol ri caminaki', xa xetze'en apo chrij ri Pablo. Y yec'o xebin chare: C'a xcatkac'axaj na chic jun bey,* xecha'.

33 Y ri Pablo xel pe chiquicojol. 34 Y yec'o c'a ca'i' oxi' winek ri xeniman ri Ajaf Jesucristo. Ri winek ri' can xebe wi c'a riq'ui ri Pablo. Chiquicojol ri winek ri xeniman, c'o c'a jun achi ri Dionisio rubi', cachibil ri yek'ato tzij pan Areópago. Y c'o c'a chuka' jun ixok ri Dámaris rubi' ri xniman ri Ajaf Jesucristo. Y yec'o chuka' nic'aj chic.

18

Tek ri Pablo xc'oje' pa tinamit Corinto

1 Y yac'ari' tek ri Pablo xuya' ca ri tinamit Atenas, y xbe ri pa tinamit Corinto.* 2 Chiri' c'o c'a jun achi israelita ri Aquila rubi', y riya' alaxnek pa jun tinamit ri c'o pa rucuenta ri Ponto. Riya' rachibilan ri Priscila ri rixjayil, xa c'a juba' que'apon ri pa Corinto,† ye elenak c'a pe pan Italia, ri xec'oje' wi. Xe'el c'a pe ri pa ruwach'ulef ri', ruma ri Claudio ri aj k'atbel tzij chiri' xubij c'a chi ri winek israelitas que'el el ri pa tinamit Roma. Y ri Pablo xapon c'a chiquitz'etic. 3 Y ruma chi xa can junan c'a quisamaj chi ye oxi', ri Pablo xc'oje' c'a ka quiq'ui. Chi oxi' ye aj banoy jay riq'ui tziek, y junan c'a xesamej.‡ 4 Yac'a ri pa tak uxlanibel k'ij, ri Pablo nibe c'a chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios,§ y can nutij c'a ruk'ij riche (rixin) chi nuc'ut ri ruch'abel ri Dios chiquiwech ri winek israelitas y chiquiwech ri ma ye israelitas ta, riche (rixin) chi nik'ax chiquiwech.

5 Y tek ri Silas y ri Timoteo* ye tzolijnek chic pe ri pa Macedonia y yec'o chic riq'ui ri Pablo pa Corinto, yac'ari' tek ri Pablo más xujech ri' chutzijoxic† ri ruch'abel ri Dios. Y can majun nrewaj ta c'a chiquiwech ri israelitas ri yec'o chiri', xa can nuk'alajsaj chi ri Jesús can ya

‡ **17:26** Dt. 32.8. § **17:28** Re' winek ri jabel yecowin yequicusaj ch'abel riche (rixin) chi niquisiloj cánima y quich'obonic nic'aj chic winek. * **17:29** Is. 40.18. † **17:30** Lc. 24.47. ‡ **17:31** Ro. 2.16; 2 Ti. 4.1. § **17:31** 1 Co. 15. * **17:32** Hch. 24.25. * **18:1** 1 Co. 1.2; 2 Co. 1.1, 23. † **18:2** Ro. 16.3. ‡ **18:3** Hch. 20.34; 1 Co. 4.12; 1 Ts. 2.9. § **18:4** Hch. 13.14. * **18:5** Hch. 17.14. † **18:5** Job 32.18.

wi ri' ri Cristo. 6 Pero ri israelitas ri' can ma nika ta c'a chiquiwech ri nubij ri Pablo, y q'uiy c'a itzel tak tzij ri yequibila'.‡ Rumari' ri Pablo xutotaj (xuquiraj) ri rutziak,§ riche (rixin) chi queri' tiquetamaj chi ma utz ta ri xquiben.* Y xubij c'a chuka' chique: Yix c'a riyix c'o imac wi xquixbeka pa ruc'ayewal.† Riyin xinel yan c'a chuwech, ruma can xinya' ri rutzijol chiwe. Y re wacami yixinya' c'a ca, riche (rixin) chi yibe quiq'ui ri winek ri xa ma ye israelitas ta,‡ xcha' chique.

7 Y can yac'ari' xel pe ri Pablo chiri' chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios, y xbe chrachoch ri jun achi ri Justo rubi'. Ri achi ri' can nuxibij ri' chi nimacun chuwech ri Dios, y ri rachoch, can riq'ui c'a apo ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios c'o wi. 8 Y c'o c'a chuka' jun achi ri Crispo§ rubi', jun achi ri can principal wi ri chiri' chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Riya' xunimaj c'a ri Ajaf Jesucristo ye rachibilan ri ye aj pa rachoch. Y yec'o c'a chuka' nic'aj chic winek aj chiri' pa Corinto, xeniman ri Jesucristo tek xquic'axaj ri ruch'abel ri Dios. Y can xeban c'a chuka' bautizar. 9 Y ri Ajaf xch'o c'a riq'ui ri Pablo pa jun chak'a', xuc'ut c'a ri' chuwech pa jun achi'el achic', y xubij c'a chare: Man c'a taxibij ta awi'* y ma tatanaba' ta rubixic ri nuch'abel chique ri winek. 10 Y riyin c'a ri xquichajin awuche (awixin) wawe', can majun ri xtac'ulwachij† ta pa quik'a' ri winek. Ruma re wawe' pa tinamit Corinto ye q'uiy winek ri can ye wuche (wixin) chic riyin, ruma can xquinquinimaj wi, xcha' ri Ajaf.

11 Rumari' jun juna' riq'ui nic'aj ri xc'oje' ka ri Pablo ri chiri' pa Corinto, y riya' can nuc'ut wi c'a ri ruch'abel ri Dios chiquiwech.

12 Y chupan ri tiempo ri', ya c'a ri jun achi ri Galión rubi' ri aj k'atbel tzij‡ chiri' pa ruwach'ulef Acaya,§ ri acuchi (achique) c'o wi ri Corinto. Y ya tiempo ri' tek ri israelitas xquimol qui' riche (rixin) chi xeyacatej chrij ri Pablo. Xbequichapa' pe, xquic'uaj pa k'atbel tzij,* 13 y xbequibij c'a chare ri Galión: Re jun achi re' can nutij c'a ruk'ij chi nubij chique ri winek chi rajawaxic chi tiquiya' ruk'ij ri Dios, pero xa man achi'el ta rubanic ri nubij ri ley† riche (rixin) ri Moisés.

14 Y tek ri Pablo xrajo' xch'o apo, xa ya c'a ri Galión ri xch'o pe nabey, y xubij c'a chique ri israelitas ri': Ma tibij ta chic pe chuwe. Ruma xa ta camic o jun ta chic ruwech mac rubanon‡ ca re jun achi re', riyin can ruc'amon chi yixinwac'axaj. Pero xa ma que ta ri'. 15 Ruma ri rumac re achi re' xa chiwech ka riyix.§ Xa chrij ch'abel, chrij ri iley y chrij ri bi'aj Jesús. Riyin ma nwajo' ta c'a nben ruchojmil re'. Xa tichojmirisaj ka chiwech riyix, xcha'.

16 Y xerelesaj pe chiri'* pa k'atbel tzij. 17 Can yac'ari' tek ri winek xquichop ri Sóstenes† chuwech ri Galión ri aj k'atbel tzij y xquich'ey. Ri Sóstenes c'a ri' jun principal chiri' chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Pero ri Galión can xuben chi achi'el xa ma xutz'et ta ri xbanatej.

18 Y ri Pablo q'uiy c'a k'ij ri xc'oje' na ka ri chiri' quiq'ui ri kach'alal

‡ **18:6** 1 P. 4.4. § **18:6** Neh. 5.13. * **18:6** Mt. 10.14; Lc. 9.5; Hch. 13.51. † **18:6** 2 S. 1.16; Ez. 3.18; 18.13; 33.4, 9. ‡ **18:6** Hch. 28.28. § **18:8** 1 Co. 1.14. * **18:9** Hch. 23.11; 27.23, 24. † **18:10** Is. 41.10; Jer. 1.8, 19; Mt. 28.20; Ro. 8.31. ‡ **18:12** Hch. 13.7. § **18:12** Hch. 18.27; 19.21. * **18:12** Mt. 10.18. † **18:13** Hch. 18.15. ‡ **18:14** Hch. 23.29; 25.11, 19. § **18:15** Mt. 27.4, 24. * **18:16** Ro. 13.3, 4. † **18:17** 1 Co. 1.1.

pa Corinto, ri tinamit ri c'o pa rucuenta ri Acaya, pero xapon c'a jun k'ij tek c'o chi xbe el. Y tek ch'onak chic c'a ca chique ri kach'alal, riya' xoc c'a el pa jun barco riche (rixin) chi xbe c'a pa ruwach'ulef Siria ye rachibilan c'a el ri Priscila y ri Aquila. Yac'a ri Pablo c'o ri rutzujun (rusujun) chare ri Dios. Rumari' tek xe'apon pa Cencrea,‡ ri tinamit ri c'o chi ye'oc wi el pa barco, ri Pablo xusocaj ri rusmal tak ruwi'§ y co'ol xuben c'a chare, riche (rixin) chi retal chi riya' xuq'uis yan pa ruwi' ri rutzujun (rusujun) chare ri Dios chi nuben. 19 Y tek xek'ax juc'an chic ruchi' ya', xe'apon c'a ri pa tinamit Efeso. Ri Pablo xeruya' ca ri Priscila y ri Aquila, y xbe chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Junan c'a niquich'ob rij ri ruch'abel ri Jesucristo quiq'ui ri israelitas. 20 Y ri israelitas ri' xquibij c'a chare chi tic'oje' ka juba' quiq'ui chiri' pan Efeso, pero riya' ma xrajo' ta. 21 Xa xubij c'a ca chique chi can nic'atzin chi c'o pa Jerusalem* ri k'ij riche (rixin) ri nimak'ij ri petenak.† Pero xquitzolin chic pe jun bey iwuq'ui, wi queri' nrajo' ri Dios,‡ xcha'. Y tek ch'onak chic c'a ca chique quinojel, xuya' c'a ca ri tinamit Efeso y xoc chic el pa barco.

Ri Pablo xtzolin pan Antioquía y chiri' xel wi pe riche (rixin) chi xbe pa rox mul chubanic rusamaj ri Dios

22 Tek xbeka c'a ri pa Cesarea,§ xa can choj c'a xbe ri pa Jerusalem. Y tek ye ruya'on chic ca rutzil tak quiwech ri kach'alal ri niquimol qui' pa rubi' ri Dios ri chiri', riya' xbe c'a pan Antioquía.* 23 Y xc'oje' na c'a el juba' ri chiri' pan Antioquía. C'ac'ari' xtzolin chic jun bey chucukubaxic quic'u'x† ri kach'alal ri yec'o pa tak tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Galacia‡ y ri yec'o chuka' pa rucuenta ri Frigia.

Ri Apolos nutzijoj ri ruch'abel ri Dios pa tinamit Efeso

24 Y ri chiri' pa tinamit Efeso ri tiempo ri', xapon c'a jun achi israelita ri Apolos§ rubi', jun achi aj pa tinamit Alejandría. Y can jabel c'a retaman ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, y jabel chuka' retaman nich'o chiquiwech ri winek, rumari' jabel rubixic nuben chare. 25 Y can jabel wi rutijoxic banon chupan ri bey riche (rixin) ri Ajaf Jesús. Y can riq'ui c'a ronojel ránima nutzijoj ri ruch'abel ri Ajaf* chique ri winek. Can jabel wi yerutijoj. Xa yac'a riya' xaxu (xaxe wi) ri bautismo riche (rixin) ri Juan ri Bautista† ri retaman. 26 Y can ma nuxibij ta c'a ri' chi nutzijoj chique ri winek ri pa jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Y ri Priscila y ri Aquila‡ xquic'axaj c'a. Y riye' pa ruyonil c'a xech'o riq'ui, y más xquik'alajsaj chuwech ri achique rubanic ri bey riche (rixin) ri Dios. 27 Y can ruraybel wi c'a riya' chi nibe pa ruwach'ulef Acaya.§ Rumari' tek ri kach'alal ri yec'o pan Efeso xquibij c'a chare chi utz ri nuch'ob, y xquiben chuka' el jun wuj riche (rixin) chi nuya' chique ri can ye nimanel wi riche (rixin) ri Jesús ri yec'o pan Acaya. Ri wuj ri' nubij c'a chi tiquic'ulu' ri Apolos.* Y tek ri Apolos xapon, can sibilaj xucukuba' quic'u'x ri ye nimanel ri yec'o chiri', ri can samajnek chic ri rutzil ri Dios ri pa tak ránima riche

‡ **18:18** Ro. 16.1. § **18:18** Nm. 6.18; Hch. 21.24. * **18:21** Hch. 19.21. † **18:21** Dt. 16.1. ‡ **18:21** Mt. 26.39; Ro. 1.10; 15.32; 1 Co. 4.19; Stg. 4.15. § **18:22** Hch. 8.40. * **18:22** Hch. 11.26. † **18:23** Is. 35.4. ‡ **18:23** Ga. 1.2. § **18:24** 1 Co. 1.12; Tit. 3.13. * **18:25** Ro. 12.11. † **18:25** Hch. 19.3. ‡ **18:26** Hch. 18.2, 18. § **18:27** Hch. 18.12. * **18:27** 1 Co. 3.6.

(rixin) chi quiniman y ye colotajnek chic. 28 Y ri Apolos can chiquiwech c'a quinojel tek xuk'alajsaj chi ri israelitas ri ma quiniman ta ri Jesucristo, xa ma ya ta ri yetajin chubanic. Y ri israelitas ri' majun c'a niquibij, ruma ri Apolos can nucusaj c'a ri ruch'abel ri Dios ri ye tz'ibatal ca, riche (rixin) chi nubij chique chi ri Jesús can ya wi ri' ri Cristo.†

19

Tek ri Pablo xapon chic pa tinamit Efeso

1 Y yac'a tek ri Apolos c'o pa tinamit Corinto, yac'ari' tek ri Pablo* ruchapon c'a benak pa tak tinamit ri yec'o el chuwijuyu' ri yec'o pa rucuenta ri Galacia y Frigia. Y c'ac'ari' xapon pa tinamit Efeso, y xeberila' nic'aj chic kach'alal chiri'. 2 Rumari' riya' xuc'utuj c'a chique: Tek xinimaj, ¿la xka c'a pe ri Lok'olaj Espíritu† pan iwi'? xcha' chique. Y ri kach'alal ri' xquibij chare: Ni xa ta kac'axan‡ chi c'o Lok'olaj Espíritu, xecha'.

3 Y yac'ari' tek ri Pablo xuc'utuj chic chique: ¿Achique c'a chi bautismo ri xban chiwe? xcha' chique. Y ri kach'alal ri' xquibij: Riyoj ya ri bautismo ri ruc'utun ca ri Juan ri Bautista§ ri xban chake, xecha'.

4 Y ri Pablo xubij chique: Ri bautismo ri xuben ri Juan, retal chi ri winek xtzolin pe quic'u'x riq'ui ri Dios.* Ri Juan xubij chuka' chique ri winek chi c'o jun achi ri xtipe, y yari' ri tiquinimaj. Y ri' ya ri Jesús, ruma ya Riya' ri Cristo, xcha' ri Pablo.†

5 Y tek riye' cac'axan chic ka ronojel ri', c'ac'ari' xeban bautizar pa rubi' ri Ajaf Jesús.‡ 6 Y can xka c'a pe ri Lok'olaj Espíritu pa quiwi', tek ri Pablo xuya' ruk'a' pa quiwi'. Y xech'o pa nic'aj chic ch'abel ri ma ye quich'abel ta,§ y xquik'alajsala' ri xbix chique ruma ri Dios. 7 Y chiquinojel, yec'o achi'el xa ye cablajuj achi'a'.

8 Ri Pablo oxi' ic' ri can xoc y xel chiri' chupan ri jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Can man c'a nuxibij ta ri' nutzijoj ri ruch'abel ri Jesucristo chique ri winek. Junan c'a niquich'ob rij* ri ch'abel ri nich'o chrij ri rajawaren ri Dios,† y ri Pablo can nutij c'a ruk'ij chi nuc'ut ri ruch'abel ri Dios chiquiwech. 9 Pero yec'o c'a nic'aj ri xa xquicowirisaj ri cánima, y ma xeniman ta.‡ Pa ruq'uexel chi xeniman ta, xa xquichop itzel yech'o chiquiwech ri winek chrij§ ri Ajaf Jesús, ri kitzij Bey. Rumari' ri Pablo xujech el ri' quiq'ui y xeruc'uaj el ri quiniman chic ri Jesucristo, riche (rixin) chi nbequimolo' qui' pa jun jay ri acuchi (achique) yetijox wi ri winek ruma jun achi ri Tiranno rubi', riche (rixin) chi niquich'ob rij ri ruch'abel ri Dios ronojel k'ij. 10 Y ca'i' juna' ri queri' xuben ri Pablo. Rumari' tek can quinojel xe'ac'axan ri ruch'abel ri Ajaf Jesús chiri' pa ruwach'ulef Asia. Chi israelitas y ma israelitas ta ri xe'ac'axan.

11 Y ri Dios xucusaj c'a ri Pablo riche (rixin) chi xerubanala' nima'k tak milagros.* 12 Rumari' hasta ri rutziak† ri nibix gabacha chare y chuka' ri rusu't xe'uc'uex quiq'ui yawa'i', y ri yawa'i' ri' can xec'achoj. Chuka' ri winek ri yec'o itzel tak espíritu quiq'ui, ri itzel tak espíritu can xe'el wi el.

13 Y yec'o c'a achi'a' israelitas ri

† **18:28** Hch. 9.22. * **19:1** 1 Co. 1.12. † **19:2** Hch. 8.16. ‡ **19:2** 1 S. 3.7. § **19:3** Hch. 18.25. * **19:4** Hch. 13.24. † **19:4** Hch. 1.5; 11.16. ‡ **19:5** Ga. 3.27. § **19:6** Hch. 2.4. * **19:8** Hch. 17.2. † **19:8** Hch. 1.3; 28.23. ‡ **19:9** 2 R. 17.14; 2 Cr. 30.8; Neh. 9.16, 17. § **19:9** Jud. 10. * **19:11** Mr. 16.20. † **19:12** Mt. 14.36.

yebiyaj, ri can ye elesey wi itzel tak espíritu.‡ Nic'aj c'a chique riye' can nicajo' c'a niquicusaj ri rubi' ri Ajaf Jesús§ riche (rixin) chi yequelesaj ri itzel tak espíritu. Rumari' riye' niquibij c'a chique ri itzel tak espíritu: Pa rubi' ri Ajaf Jesús ri nutzijoj ri Pablo nikabij c'a chiwe chi quixel el, yecha' c'a chique.

14 Y can queri' chuka' nicajo' niquiben ri ye wuku' ruc'ajol ri jun achi ri Esceva rubi'. Ri achi ri' jun israelita, y cajawalul jumoc sacerdotes. 15 Pero jun bey tek riye' xquicusaj ri rubi' ri Jesús riche (rixin) chi niquelesaj ri itzel espíritu ri c'o riq'ui jun achi, ri espíritu ri' xch'o pe y xubij: Riyin wetaman achique ri' ri Jesús* y chuka' wetaman achique chi achi ri' ri Pablo. Y riyix, ¿achique ta c'a chic ibanic? xcha' chique.

16 Y ri achi ri c'o ri itzel espíritu riq'ui, xuq'uek c'a ri' chiquij ri achi'a' ri', y majun chic c'a ri xecowin xquiben pa ruk'a', xa can xch'acon wi chiquij. Xuretz (xutzer) c'a ri quitziak chiquij y ye socotajnek xe'anmej el chupan ri jay ri'. 17 Y ri xbanatej xetamex c'a cuma quinojel. Can xetamex c'a cuma ri israelitas y cuma ri ma ye israelitas ta ri yec'o chupan ri tinamit Efeso. Riye' xpe c'a jun nimalaj xibinri'il† chique ruma ri xbanatej.‡ Y ri Ajaf Jesús xya'ox (xya') c'a ruk'ij ruc'ojlen.§

18 Y ye q'uiy c'a chique ri winek ri can quiniman chic, ye'oka chuk'alajsaxic ri itzel ri ye quibanalon.* 19 Ye q'uiy c'a ri quiniman chic ri Ajaf Jesús, ye aj itza'† ri rubanon ca. Rumari' xequicanola' pe ri quiwuj riche (rixin) itz, y can ya ri chiquiwech ri winek xequiporoj wi‡ ri quiwuj ri'. Y ri rajel ri q'uiy wuj riche (rixin) itz ri xporox, achi'el xa cincuenta mil sakapuek. 20 Y ruma c'a ri xbanatej, can sibilaj c'a ye q'uiy winek xquichop niquinimaj§ ri ruch'abel ri Ajaf Dios, y can xk'alajin chi ri ruch'abel ri Dios sibilaj nim ri ruchuk'a'.

21 Tek banatajnek chic ronojel ri', ri Pablo xpe c'a pa ránima chi nibe c'a pa Macedonia y pan Acaya chiquitz'etic ri kach'alal. Y chuka' xpe pa ránima chi nibe c'a pa Jerusalem,* y c'ac'ari' c'o chi nibe pa Roma. 22 Rumari' ri Timoteo† y ri Erasto‡ ri yeto'o riche (rixin), xerutek c'a el c'a pa Macedonia. Y riya' c'a xc'oje' na ca juba' ri pa ruwach'ulef Asia.

Tek ri winek riche (rixin) ri tinamit Efeso xeyacatej chiquij ri Gayo y ri Aristarco

23 Y ri pa tinamit Efeso ri tiempo ri', ri winek sibilaj c'a coyowal y xeyacatej c'a chrij ri kitzij Bey.§ 24 Y ya ri jun achi aj samajel chrij sakapuek ri Demetrio rubi', ri xetakchi'in ri winek. Ruma ri chiri' pan Efeso, can c'o rachoch jun ruwachbel ixok ri nibix Diana chare, y ya c'a ri ruwachbel ri jay ri' ri yerubanala' riya' riq'ui ri sakapuek, y yeruc'ayij. Y ri achi ri', ye rachibilan ri ye rumozo sibilaj c'a yech'acon* chiquij ri tak ruwachbel ri jay ri'. 25 Rumari' ri achi ri' xerusiq'uij (xeroyoj) ri ye rumozos, y xerumol chuka' ri nic'aj chic aj banoy ruwachbel ri jay riche (rixin) ri Diana, y xubij chique: Riyix iwetaman c'a chi re jun samaj kachapon, can c'o

‡ **19:13** Mt. 12.27. § **19:13** Mr. 9.38; Lc. 9.49. * **19:15** Mt. 8.29; Mr. 1.24; 5.7. † **19:17** Hch. 2.43. ‡ **19:17** Lc. 1.65; Hch. 5.5, 11. § **19:17** Lc. 7.16. * **19:18** Jer. 3.13; Mt. 3.6. † **19:19** Dn. 2.2. ‡ **19:19** Is. 30.22. § **19:20** Col. 1.6. * **19:21** Hch. 20.22; Ro. 15.25; Ga. 2.1. † **19:22** Hch. 16.1. ‡ **19:22** Ro. 16.23; 2 Ti. 4.20. § **19:23** Hch. 9.22; 19.9. * **19:24** Hch. 16.16, 19. † **19:25** Pr. 15.27; 1 Ti. 6.10.

ch'acoj chrij.† 26 Pero riyix itz'eton
y chuka' iwac'axan chic chi ri achi
ri nibix Pablo chare, nubij c'a
chique ri winek chi ri dioses ri
xa ye banon cuma winek ma ye
dios ta.‡ Y can ye q'uiy ri rujalon
chic quina'oj y quiniman chic,
ma xu (xe) ta wi re wawe' pan
Efeso, xa can juba' ma pa ronojel
re ruwach'ulef Asia. 27 Y ma xu
(xe) ta wi kach'acoj riyoj ri nuc'om
pe ruc'ayewal chare, xa can queri'
chuka' nuben chare ri rachoch ri
ka-dios Diana, ruma majun ruk'ij
niban ca chare. Y wi queri' niban
chare, netzelex c'a ca ri nimalaj ka-
dios, jun dios ri can niquiya' chuka'
ruk'ij ri winek ri yec'o pa ronojel
tinamit ri yec'o pa rucuenta re Asia
y ri yec'o pa rucuenta nic'aj chic
ruwach'ulef, xcha'.

28 Tek xquic'axaj ri xubij ri
Demetrio chique, ri achi'a' ri'
xyacatej coyowal. Y can junan c'a
tek xquirek quichi', y xquibij: ¡Nim
ri Diana ri ka-dios§ riyoj aj Efeso!

29 Y quinojel c'a ri winek riche
(rixin) ri tinamit Efeso xebeyacatej
pe, astape' ma quetaman ta
achique ruma. Riye' xa yec'a ri ca'i'
achi'a' ri yepe pa Macedonia, ri ye
rachibil ri Pablo ri xequichop el. Ri
achi'a' ri', jun Gayo* rubi' y ri jun
chic Aristarco† rubi'. Y xe'uc'uex
c'a ri acuchi (achique) niquimol wi
qui' ri winek ri'. 30 Y ri Pablo can
xrajo' c'a xapon chupan ri lugar
ri', y xoc ta apo riche (rixin) chi
nich'o chiquiwech ri winek, yac'a
ri kach'alal ma xquiya' ta k'ij chare.
31 Chuka' yec'o c'a aj k'atbel tzij
riche (rixin) ri ruwach'ulef Asia‡
ri yec'o chiri' pan Efeso,§ ri xquitek
rubixic chare ri Pablo chi ma tapon
ta ri acuchi (achique) quimolon wi
qui' ri winek. Queri' xquiben ri
achi'a' ri', ruma can camigo qui'
riq'ui ri Pablo.* 32 Yac'a ri acuchi
(achique) ntajin wi ri molojri'il, ri
winek sibilaj pa quichi' niquiben.
Yec'o ri jun wi niquibij. Y yec'o
nic'aj ri jun wi chic ri niquibila'.
Pero sibilaj c'a ye q'uiy ri ma
quetaman ta achique ruma tek
quibanon ri molojri'il ri'. Can
sachnek c'a quic'u'x ri winek ri
quimolon qui'. 33 Y chiquicojol
c'a ri winek ri quimolon qui'
chiri', yec'o c'a winek israelitas ri
can chiri' pa tinamit yec'o wi, y
riye' riche (rixin) chi niquito' qui'
chi majun nipe chiquij, rumari'
xquiya' runa'oj jun achi ri can
quiwinak wi, ri Alejandro† rubi'
y xquinim c'a apo riche (rixin) chi
tich'o chiquiwech ri winek riche
(rixin) chi niquito' qui'. Y tek ri
Alejandro c'o chic chiquiwech ri
winek, xuben c'a retal riq'ui ri
ruk'a' chi quetane' ka.‡ 34 Pero ri
winek ri' xa itzel niquina' chique
ri israelitas. Rumari', tek xquitz'et
ri Alejandro y xquinabej chi xa jun
israelita, xa juba' ma ca'i' horas ri
junan xquirek quichi' y xquibij:
¡Nim ri Diana ri ka-dios riyoj aj
Efeso! xecha'.

35 Y tek ri aj tz'ib riche (rixin) ri
tinamit ri' xcowin xerutanaba' ka
ri winek, xubij c'a chique: Achi'a'
riche (rixin) re tinamit Efeso, ¿la
can c'o ta cami jun winek ri man ta
etamayon chi ri aj wawe' pan Efeso
can ye chajinel wi riche (rixin) ri
rachoch ri Diana y queri' chuka'
riche (rixin) ri ruwachbel ri ni-
malaj dios Diana ri kajnek pe chila'
riq'ui ri dios Júpiter? 36 Y majun c'a
xtibin chi man ta queri'. Rumari'
ma tich'ujirisaj ta ka ri iwánima,
tich'obo' na jabel, y ma tiben ta ri
xa ma ruc'amon ta. 37 Ruma re
achi'a' re ye ic'amom pe, majun

‡ **19:26** Sal. 115.4; Is. 41.24; 44.10-20; 46.7; Jer. 10.3; Hch. 17.29; 1 Co. 8.4. § **19:28** Jer. 50.38; Hab. 2.18, 19. * **19:29** Ro. 16.23; 1 Co. 1.14. † **19:29** Hch. 20.4; 27.2; Col. 4.10; Flm. 24. ‡ **19:31** Hch. 16.6; 1 P. 1.1. § **19:31** Ap. 1.11. * **19:31** Pr. 16.7. † **19:33** 1 Ti. 1.20; 2 Ti. 4.14. ‡ **19:33** Hch. 12.17; 13.16; 21.40.

itzel quibanon o quibin ta chrij ri Diana. 38 Y wi ri Demetrio y ri ye rachibil c'o ch'a'oj nicajo' niquiyec chrij jun winek, can yec'o c'a aj k'atbel tzij, pa tak k'atbel tzij,§ ri acuchi (achique) ruc'amon chi niquichojmirisaj wi qui'. 39 Y wi xa jun chic ruchojmirisaxic ri niwajo' riyix, tikacha' c'a ca jun k'ij tek xtikamol ki' konojel y nikachojmirisaj, achi'el ri nubij ri kaley. 40 Ruma xa choj queri' kamolon pe ki'. Y wi ta nic'utux chake chi achique ruma tek kamolon ki' y achique ruma tek ye yacatajnek pe ri winek,* majun achique ta xtikabij riche (rixin) chi nikato' ki'. Y riq'ui juba' ri aj k'atbel tzij niquich'ob chi nikaben re molojri'il re' riche (rixin) chi yojyacatej chiquij. Y ri' yojruya' pa ruc'ayewal chuwech ri k'atbel tzij.

41 Y ri aj tz'ib can xu (xe wi) c'a xubij ri ch'abel† ri', can yac'ari' xubij chique ri winek ri quimolon qui' chiri' chi tiquitaluj el qui'.

20

Tek ri Pablo xk'ax pa Grecia, pa Macedonia y xapon pa Troas

1 Y tek xtane' c'a ronojel y ri winek quitalun chic el qui', ri Pablo xerumol c'a quinojel ri kach'alal aj chiri' pan Efeso, y xerupixabala' y xeruk'etela' ca. Y tek ch'onak chic c'a ca chique y ruya'on chic c'a rutzil tak quiwech quinojel, xuchop c'a el bey riche (rixin) chi nibe c'a pa Macedonia.* 2 Xbe c'a chiquitz'etic ri kach'alal ri yec'o pa ronojel lugar ri chiri' pa Macedonia, y xberucukubala' c'a ca quic'u'x riq'ui q'uiy ch'abel. Y c'ac'ari' xbe pa ruwach'ulef Grecia. 3 Y xc'oje' c'a oxi' ic' chiri'. Y tek riya' xrajo' xbe pa barco riche (rixin) chi nitzolin pa ruwach'ulef Siria, yac'ari' tek xunabej chi ri rech aj Israel† ri ma quiniman ta, c'o ri quich'obon chi niquiben chare tek xtoc el ri pa barco. Y rumari' riya' xa xujel ri ruch'obon, riya' xa xuch'ob chi xtik'ax chic jun bey ri pa Macedonia. 4 Ri xebe c'a chrij ri Pablo c'a pan Asia ya ri Sópater aj pa Berea, ri Aristarco‡ y ri Segundo ri ye aj pa Tesalónica, ri Gayo§ ri aj Derbe, ri Timoteo,* ri Tíquico† y ri Trófimo‡ ri ye aj pan Asia. 5 Pero re kach'alal re' xa xenabeyej yan c'a el chkawech riyoj, y xojcoyobej c'a ri chiri' pa tinamit Troas.§ 6 Y c'a ya tek k'axnek chic c'a ri nimak'ij tek nitij ri caxlan wey ri majun ch'om (levadura) riq'ui,* c'ac'ari' tek riyoj xoj-oc el pa jun barco, y xkaya' ca ri tinamit Filipos. Y wu'o' k'ij c'a ri xojbiyin riyoj riche (rixin) chi xojapon quiq'ui, chiri' pa Troas.† Y wuku' c'a k'ij ri xojc'oje' ka chiri'.

Ri xc'ulwachitej pa ruq'uisbel k'ij tek c'o ri Pablo pa Troas

7 Y chupan ri nabey k'ij riche (rixin) ri semana,‡ xkamol ki' quiq'ui ri kach'alal ri yec'o chupan ri tinamit ri' riche (rixin) chi nikatij ri caxlan wey natabel riche (rixin) ri rucamic ri Ajaf Jesucristo.§ Y ri Pablo xch'o c'a chiquiwech ri kach'alal, y xapon c'a nic'aj ak'a', ruma ya ri ruca'n k'ij c'o chi nibe. 8 Y ri pa rox tanaj (wik) chare ri jay, ri kamolon wi ki', jabel c'a sek rubanon ruma q'uiy k'ak' tzijon. 9 Pero c'o c'a jun ti c'ajol ri Eutico rubi', ri tz'uyul pa ventana riche (rixin) ri jay. Y ruma ri Pablo can c'a nich'o na c'a ri nej chic ak'a', ri ti c'ajol ri' xpe c'a sibilaj ruwaran. Pero tek xwer ka, xtzak

§ **19:38** Hch. 13.7. * **19:40** 1 R. 1.41; Mt. 26.5. † **19:41** Ec. 9.17. * **20:1** 1 Co. 16.5; 2 Co. 7.5. † **20:3** 2 Co. 11.26. ‡ **20:4** Hch. 27.2. § **20:4** Hch. 19.29. * **20:4** Hch. 16.1. † **20:4** Ef. 6.21. ‡ **20:4** Hch. 21.29; 2 Ti. 4.20. § **20:5** Hch. 16.8. * **20:6** Ex. 12.14. † **20:6** Hch. 16.8. ‡ **20:7** Jn. 20.1. § **20:7** Hch. 2.42.

c'a el. Can ya c'a ri pa rox tanaj (wik) chare ri jay xtzak wi el. Y tek xebe c'a chuyaquic, xquitz'et chi xa caminek chic. 10 Yac'ari' tek ri Pablo xbeka pe y xjupe' chrij ri ruch'acul ri ti c'ajol ri',* y xuk'etej. Y xubij c'a chique ri kach'alal: Ma tixibij ta iwi'. Re ti c'ajol re' xa xc'astej pe.

11 Ri Pablo y ri nic'aj chic xejote' chic el ri pa jay. Riya' xuwech' c'a ri caxlan wey, y xquitij.† Y xuchop chic c'a tzij jun bey, y c'a ya tek niseker pe tek xtane'. Y can yac'a chuka' ri' tek xbe. 12 Y ri kach'alal can sibilaj c'a xcuke' quic'u'x ruma ri ti c'ajol ri' can q'ues wi ri xquic'uaj el.

Tek ri Pablo xel el pa tinamit Troas y xbe pa tinamit Mileto

13 Y ri Pablo chraken c'a xbe wi c'a pa tinamit Asón. Pero xojnabeyej el riyoj pa barco riche (rixin) chi queri' nbekac'ama' pe ri Pablo ri chiri' pan Asón, ruma can queri' ri ruchojmil ri rubin el riya' chake. 14 Tek xbekac'ulu' ki' chiri' pa tinamit Asón, riya' xoc c'a el kiq'ui pa barco riche (rixin) chi xojbe c'a pa tinamit Mitilene. 15 C'ac'ari' xoj-el chic c'a el chiri' pa Mitilene, y pa ruca'n k'ij xojk'ax chuwech ri Quío. Y can c'a ya ri pa ruca'n k'ij chare ri kojk'ax wi el chuwech ri Quío, yac'ari' tek xojk'ax ri pa jun lugar Samos rubi', c'ac'ari' ya ri pa tinamit Trogilio xojuxlan wi el. Y can c'a ya ri pa ruca'n k'ij ri xojapon pa tinamit Mileto. 16 Y ma xojbe ta c'a pa tinamit Efeso, ruma ri Pablo man c'a nrajo' ta chi q'uiy chic k'ij ri nic'oje' ka pa ruwach'ulef Asia. Ruma chi can ruraybel chi napon yan ri pa Jerusalem‡ riche (rixin) ri nimak'ij Pentecostés,§ wi nicowin.

Tek ri ancianos riche (rixin) ri iglesia ri c'o pa tinamit Efeso xepixabex ca ruma ri Pablo chiri' pa tinamit Mileto

17 Y chiri' c'a pa tinamit Mileto yojc'o wi, tek ri Pablo xutek quisiq'uixic (coyoxic) ri ancianos* riche (rixin) ri iglesia pan Efeso. 18 Yac'a tek ye c'ulunak chic ri kach'alal ri', ri Pablo xubij chique: Riyix jabel iwetaman achique rubanic ri nuc'aslen ri xinc'uaj chiwech ronojel tiempo ri xic'oje' chicojol re wawe' pa ruwach'ulef Asia. 19 Can nch'utinirisan c'a wi' chuwech ri Ajaf Dios chubanic ri rusamaj. Astape' riq'ui ok'ej, nben ri rusamaj. Y astape' chuka' ri wech aj Israel xinquiya' pa tijoj pokonal ruma ri pokon ri xquich'obola' chi xquiben chuwe,† pero riyin can xinben ri rusamaj ri Dios. 20 Majun bey c'a xinmalij ta ka chi man ta chic xintzijoj ri ruch'abel ri Dios ri utz nuben chare ri ic'aslen. Y xixintijoj c'a chupan ri ruch'abel ri Dios tek yec'o molojri'il y chuka' pa tak iwachoch. 21 Y chique ri wech aj Israel‡ y chique ri winek ri ma ye israelitas ta, riyin nk'alajsan c'a chuka' chi titzolin pe quic'u'x riq'ui ri Dios§ y tiquinimaj* ri Kajaf Jesucristo. 22 Y re wacami, ri Lok'olaj Espíritu nuben chuwe chi yibe c'a pa Jerusalem,† y ma wetaman ta c'a achique ri xtinc'ulwachij chiri'. 23 Ri wetaman xaxu (xaxe wi) c'a ri ruk'alajsan ri Lok'olaj Espíritu chuwe, chi riyin xquitz'apix na pa tak cárcel, y xtintij pokon‡ tek xquinapon ri pa Jerusalem. Ruma queri' ri ruk'alajsan pe ri Lok'olaj Espíritu§ chuwe pa tak tinamit ri xik'ax yan wi pe. 24 Pero ma ya ta ri' ri más nch'ob rij, ni ma ya ta chuka'

* **20:10** 1 R. 17.21; 2 R. 4.34. † **20:11** Hch. 20.7. ‡ **20:16** Hch. 18.21; 19.21; 21.4, 12. § **20:16** Hch. 2.1; 1 Co. 16.8. * **20:17** 1 Ti. 4.14. † **20:19** Hch. 20.3. ‡ **20:21** Hch. 18.5. § **20:21** Hch. 2.38. * **20:21** Mr. 1.15. † **20:22** Hch. 19.21. ‡ **20:23** 1 Ts. 3.3. § **20:23** Hch. 21.4, 11. * **20:24** Ro. 8.35.

ri nuc'aslen ri más nch'ob.* Ri más c'a nch'ob, ya ri samaj† ri ruya'on ri Ajaf Jesús chuwe,‡ y riq'ui ta c'a quicoten ri xtinq'uis rutzijoxic chique ri winek ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, ri nik'alajsan ri rutzil ri Dios.

25 Y wacami, riyin wetaman chi riyix ri yin k'axnek chicojol chutzijoxic ri rajawaren ri Dios, can majun chic c'a chiwe riyix ri xtitz'eto chic el nuwech chuwech re ruwach'ulef. 26 Rumari' can nbij ca chiwe, chi ma numac ta riyin wi yec'o ri xquebeka c'a chupan ri ruc'ayewal.§ 27 Ruma can majun ri man ta xinbij chiwe, xa can ronojel ri ruch'obon ri Dios* pa kawi' riyoj, xinbij chiwe. 28 Can tichajij c'a ka ic'aslen riyix,† y queri' chuka' tibanala' quiq'ui quinojel ri kach'alal, ruma ri samaj ri ruya'on ri Lok'olaj Espíritu chiwe, ya chi can jabel quic'uaxic niben, ruma riye' can ye riche (rixin) chic ri Ajaf Jesús y ye ru'iglesia chic, ruma can ya Riya' ri xcolo quiche (quixin) riq'ui ri ruquiq'uel‡ ri xbiyin chuwech ri cruz tek xcamisex. 29 Ruma can wetaman chi can xu (xe wi) tek ma xquipe ta chic riyin, can yac'ari' xque'oka c'a winek chicojol ri achi'el quepe utif (coyotes).§ Ruma ri ye utif (coyotes), can xu (xe) wi ye'oc chiquicojol ri carne'l, yequitij y yequiq'uis. Can ye queri' chuka' ri winek ri', xque'oc chiquicojol ri kach'alal, y xtiquiben c'a chique chi man chic xtiquicukuba' ta quic'u'x riq'ui ri Ajaf Jesús. 30 Y chicojol riyix can yec'o c'a achi'a' ri xquebeyacatej pe.* Y ma ya ta rubixic xtiquiben chare ri ruch'abel ri Dios, riche (rixin) chi yequitaluj ri can yeniman wi riche (rixin) ri Jesús, y yec'o nic'aj chiwe riyix ri xquetzekelben el quiche (quixin). 31 Rumac'ari', can tichajij iwi'. Toka chi'ic'u'x chi riyin oxi' juna' ri xic'oje' iwuq'ui, y can chi pak'ij chi chak'a' xixinwok'ej y xixinpixabaj.

32 Y wacami c'a wach'alal, yixinjech ca pa ruk'a' ri Dios y ri ruch'abel. Y ri ch'abel ri' nuk'alajsaj ri rutzil ri Dios† chkawech, y can nuben c'a chake chi ri kac'aslen niq'uiy‡ y nuben chuka' chi junan ri herencia xtikac'ul§ quiq'ui ri nic'aj chic ri ch'ajch'oj chic quic'aslen y ye riche (rixin) chic ri Dios. 33 Y riyin ma ruma ta c'a xinwajo' ri irajil, ni ma ruma ta chuka' xinrayij ri itziak, ruma ta ri' xintzijoj ri ruch'abel ri Dios chiwe, ma que ta ri'.* 34 Ruma riyix can jabel iwetaman chi xisamej† riq'ui nuk'a' riche (rixin) chi c'o xincusaj riyin y c'o chuka' xquicusaj ri wachibil. 35 Riyin can xinc'ut c'a chiwech chi rajawaxic chi yixsamej riche (rixin) chi nich'ec irajil riche (rixin) chi riq'ui ri' ye'itobej ri nic'atzin quito'ic.‡ Y toka c'a chi'ic'u'x ri rubin ca ri Ajaf Jesús. Riya' rubin c'a ca: Más jabel ruwaruk'ij ri winek ri nisipan§ que chuwech ri nic'ulu jun sipanic.

36 Y tek ri Pablo ch'onak chic ka, xxuque' c'a y xuben orar quiq'ui quinojel ri yec'o chiri'. 37 Y ri quimolon c'a qui' ri chiri' xe'ok',* xquik'etela' y xquitz'umaj (xquitz'ubaj) ruchi' chuka' ri Pablo. 38 Y can sibilaj yebison ruma ri Pablo, ruma riya' xubij c'a chique chi majun bey chic c'a xtiquitz'et ta el ruwech wawe' chuwech re ruwach'ulef.† Y xebe c'a riq'ui,

† **20:24** Hch. 1.17; 2 Co. 4.16. ‡ **20:24** Ga. 1.1; 2 Ti. 4.7. § **20:26** Hch. 18.6. * **20:27** Lc. 7.30. † **20:28** 1 Ti. 4.16. ‡ **20:28** Ef. 1.7; He. 9.14. § **20:29** Mt. 7.15. * **20:30** 1 Jn. 2.19. † **20:32** He. 13.9. ‡ **20:32** Hch. 9.31. § **20:32** Ef. 1.18; Col. 3.24. * **20:33** 1 S. 12.3; 1 Co. 9.12. † **20:34** 1 Co. 4.12. ‡ **20:35** 2 Co. 11.9; Ef. 4.28. § **20:35** Mt. 10.8. * **20:37** Gn. 45.14. † **20:38** Hch. 20.25.

riche (rixin) chi xbequijacha' ca pa barco.

21

Tek ri Pablo ruchapon bey riche (rixin) chi nibe pa tinamit Jerusalem

1 Y tek kajachon chic ki' quiq'ui ri kach'alal, riye' xec'oje' c'a ca, y riyoj xoj-oc el pa barco, y can choj xojbe c'a pa jun ti ruwach'ulef ri c'o pa mar ri Cos rubi'. Pa ruca'n k'ij tek xoj-el el ri chiri', xojapon c'a pa jun chic ti ruwach'ulef ri pa mar c'o wi, ri Rodas rubi'. Y tek xoj-el el ri pa Rodas, xojapon c'a ri pa tinamit Pátara. 2 Ri chiri' pa Pátara xbekila' c'a jun barco ri nibe c'a pa Fenicia. Xoj-oc c'a el chupan, y xkachop c'a el bey. 3 Y yac'ari' tek xkatz'et jun ruwach'ulef ri c'o pa mar, ri Chipre rubi', y ya ri pa kajxocon ri xc'oje' wi ca, ruma ri barco ri uc'uayon kiche (kixin), xa can choj ruchapon bey c'a pa Siria.* Y ya ri pa tinamit Tiro xojapon wi, ruma ri barco ruc'uan el ejka'n riche (rixin) chi nberuya' na ca chiri'. 4 Y xekacanoj c'a ri kach'alal ri yec'o chiri'. Y wuku' k'ij ri xojc'oje' chiri' quiq'ui. Y ri kach'alal ri' xquibij c'a chare ri Pablo chi ma tibe ta pa Jerusalem, ruma ri Lok'olaj Espíritu ruk'alajsan chiquiwech chi c'o nuc'ulwachij ri Pablo ri pa Jerusalem.† 5 Tek tz'aket chic ruwuk k'ij ri kojc'oje' wi chiri', xkachojmirisaj ki' riche (rixin) chi yojbe. Y quinojel ri kach'alal cachibilan ri quixjaylal y ri calc'ual, xojbequijacha' c'a ca chuchi' ri mar.‡ Y ri chiri' ri chuchi' ya', xojxuque' ka y xkaben orar.§ 6 Y riche (rixin) c'a chi xkajech ki' quiq'ui, xkak'etela' ca ki'. Riyoj xoj-oc el pa barco, y ri kach'alal xetzolin chcachoch.

7 Y ya tek xoj-el pe ri pa Tiro riche (rixin) chi xojbe c'a pa Tolemaida, yac'ari' ri ruq'uisbel k'ij ri xojbiyin pa ruwi' ya'. Y chiri' pa tinamit Tolemaida, tek kaya'on chic rutzil quiwech ri kach'alal, xojc'oje' pe jun k'ij quiq'ui. 8 Pa ruca'n k'ij ri Pablo y ri yoj benak riq'ui, xoj-el c'a el chiri' pa Tolemaida, y xkachop el bey riche (rixin) chi yojbe c'a pa tinamit Cesarea. Yac'a tek xojapon, xojbe pa rachoch ri Felipe* ri nitzijon ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic.† Riya' jun c'a chique ri wuku'‡ diáconos ri xeniman xe'ilin quiche (quixin) ri malcani' tak ixoki' pa Jerusalem. Y xojc'oje' c'a ka chiri' pa rachoch ri Felipe. 9 Y riya' yec'o c'a ye caji' rumi'al ri ma ye c'ulan ta, y riye' niquik'alajsaj c'a ri nibix chique ruma ri Dios.§ 10 Y c'o yan ca'i' oxi' k'ij ri kojc'oje' chiri' tek xoc'ulun jun achi kiq'ui ri Agabo* rubi'. Riya' petenak c'a pa Judea, y riya' jun profeta ri nik'alajsan ri nibix chare ruma ri Dios. 11 Y tek riya' xapon c'a chikatz'etic, xberuc'ama' pe ri ximibel rupan ri Pablo, y riq'ui ri' xuximila'† ruk'a' raken riya' mismo, y c'ac'ari' xubij: Ri Lok'olaj Espíritu rubin c'a chuwe chi ri rajaf re ximibel re', quere' xtiban chare cuma ri israelitas tek xtapon pa tinamit Jerusalem, y c'ac'ari' xtiquijech pa quik'a' winek ri xa ma ye israelitas ta, xcha'.

12 Y tek xkac'axaj c'a queri', riyoj y ri kach'alal aj Cesarea can xkatij kak'ij xkabij chare ri Pablo chi ma tibe ta pa Jerusalem. 13 Yac'a ri Pablo xa xubij chake: ¿Achique ruma tek riyix niya' pe bis pa

* **21:3** Jue. 10.6; 2 S. 8.6; Is. 7.2; Mt. 4.24; Lc. 2.2; Hch. 15.23, 41; 18.18. † **21:4** Hch. 20.23. ‡ **21:5** Hch. 7.60. § **21:5** 1 R. 8.54; Hch. 9.40; 20.36. * **21:8** Hch. 8.26. † **21:8** Hch. 8.40; Ef. 4.11; 2 Ti. 4.5. ‡ **21:8** Hch. 6.5. § **21:9** Jl. 2.28; Hch. 2.17. * **21:10** Hch. 11.28. † **21:11** Hch. 21.33; Ef. 6.20; 2 Ti. 2.9. ‡ **21:13** 1 Co. 4.9; 2 Co. 4.10; Fil. 1.20; 2 Ti. 4.6. § **21:13** Hch. 20.24; Ro. 8.35.

wánima ruma yixok' pe? Riyin man c'a npokonaj ta chi yicamisex‡ ruma ntzijoj ri ruch'abel ri Ajaf Jesús,§ c'a ta c'a chi xaxu (xaxe) wi chi yixim* chila' pa tinamit Jerusalem, xcha' ri Pablo.

14 Y ruma c'a ri ma xojcowin ta xkaben chare chi man ta nibe pa tinamit Jerusalem, xaxu (xaxe wi) c'a xkabij: Ya ta c'a ri ruraybel ri Ajaf nibanatej,† xojcha'.

15 Y c'ac'ari' xkachojmirisala' ki', y xkachop el bey pa tinamit Jerusalem. 16 Y can yec'o kach'alal aj Cesarea ri xekachibilaj el. Y chiquicojol riye' benak c'a jun kach'alal ri aj Chipre, ri Mnasón rubi'. Riya' c'o yan c'a chic tiempo runiman pe ri Ajaf Jesús, y c'o jun rachoch pa tinamit Jerusalem ri xojbec'oje' wi.

Tek xchapatej ri Pablo pa rachoch ri Dios

17 Y tek xojapon c'a pa tinamit Jerusalem, riq'ui c'a quicoten xojc'ul cuma ri kach'alal.‡ 18 Y pa ruca'n k'ij xkachibilaj c'a el ri Pablo riche (rixin) chi xbekatz'eta' ca ri Jacobo.§ Tek xojapon riq'ui ri Jacobo, quinojel ri ancianos riche (rixin) ri iglesia, quimolon c'a chuka' qui' chiri'. 19 Ri Pablo xuyala' rutzil quiwech, y c'ac'ari' chi jojun chi jojun xutzijoj ri xuben ri Dios chiquicojol ri winek ri ma ye israelitas ta,* ruma ri rusamaj riya'.† 20 Y tek xquic'axaj ri xubij ri Pablo chique, riye' xquiya' c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Dios, y xquibij c'a chare ri Pablo: Kach'alal, can niquicot c'a ri kánima ruma ri xatzijoj ka chake, y riyit can awetaman chic c'a chi pa mil israelitas ri quiniman chic, y riye' niquibij chi can rajawaxic chi niban ri nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés.‡ 21 Y tzijon c'a chique chi riyit nabij chique ri israelitas ri yec'o pa nic'aj chic ruwach'ulef, chi ma tiquiben ta ronojel ri nubij ri ruley§ ri Moisés, chi ma tiquiben ta ri circuncisión chique ri tak c'ajola' (alaboni'), y chuka' ma tiquiben ta ri nic'aj chic ri rubin ca ri Moisés ri c'o chi niban. 22 ¿Achique c'a xtikaben wacami? Ruma tek riye' xtiquinabej chi yitc'o wawe', can kitzij chi xque'oka. 23 Más c'a utz tabana' re xtikabij chawe: Yec'o c'a caji' kach'alal achi'a' ri c'o quitzujun (quisujun) chare ri Dios riche (rixin) chi niquiben, y xa chua'k cabij nitz'aket ri k'ij. 24 Que'ac'uaj c'a el, tich'ajch'ojsaj iwi' quiq'ui y tiya' chare ri Dios ri nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés. Y yit c'a riyit yatojo ronojel ri nic'atzin. Y c'ac'ari' riye' xtiquisocaj el ronojel ri rusmal tak quiwi'.* Wi riyit xtaben ronojel ri xkabij chawe, ri winek xtiquetamaj c'a chi xa ma kitzij ta ri nitzijox chawij chi ma naben ta ri nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés, y xa xtiquibij c'a chi can nanimaj wi ri ley.† 25 Y chique ri winek ri xa ma ye israelitas ta ri quiniman chic, xkatek yan c'a el jun wuj quiq'ui riche (rixin) chi xkabij el chique chi ma rajawaxic ta chi niquiben ronojel ri nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés, xaxu (xaxe wi) xkabij el chique chi ma tiquitij ta ti'ij riche (rixin) jun chicop ri xcamisex riche (rixin) chi xtzuj (xsuj) chuwech jun dios ri xa banon cuma winek,‡ chi ma tiquitij ta quic',§ ni man c'a chuka' tiquitij ta ti'ij quiche (quixin) ri chicop ri xa xejitz'ex

* **21:13** Col. 1.24. † **21:14** 1 S. 3.18; Mt. 26.42; Lc. 22.42. ‡ **21:17** Hch. 15.4. § **21:18** Hch. 15.13; Ga. 1.19; 2.9; Stg. 1.1. * **21:19** Hch. 15.12; Ro. 15.18. † **21:19** Hch. 20.24; 1 Co. 3.5, 8. ‡ **21:20** Hch. 22.3; Ga. 1.14. § **21:21** Hch. 6.14; Ga. 5.1. * **21:24** Nm. 6.2, 13, 18; Hch. 18.18. † **21:24** 1 Co. 9.20. ‡ **21:25** 1 Co. 8. § **21:25** Lv. 17.14. * **21:25** Gn. 9.4.

chiquikul,* chuka' ri achi'a' y ri ixoki' ri xa ma quic'ulaj ta qui', ma tiquicanola' ta qui' riche (rixin) chi yemacun,† xecha' chare.

26 Y ri Pablo xeruc'uaj c'a el ri caji' achi'a' ri', y pa ruca'n k'ij xquich'ajch'ojsaj c'a el qui', y xebe pa rachoch ri Dios‡ ri c'o chiri' pa Jerusalem, riche (rixin) chi xbequibij ca achique k'ij xtitz'aket ri k'ij riche (rixin) ri ch'ajch'ojirisanic y chiquijujunal xtiquiya' chare ri Dios ri c'o chi niquiya'.§

27 Y tek ya xa nitz'aket c'a ri wuku' k'ij, ri Pablo c'o c'a ri chiri' pa rachoch ri Dios; y yac'ari' tek xtz'et cuma nic'aj israelitas ri yepe c'a quela' pan Asia. Y ri israelitas ri' xquiya' c'a chuka' quina'oj ri nic'aj chic quech aj Israel riche (rixin) chi xquichop* ri Pablo. 28 Y tek xquichop niquirek quichi', xquibila' c'a: ¡Kojito'! ¡Kojito', riyix kech aj Israel! ¡Ya achi re' ri nibiyaj pa ronojel tinamit, y yerutijoj ri winek chi ma tiquiben ta ri nubij chupan ri ley† riche (rixin) ri Moisés, y can itzel chuka' nich'o chrij re rachoch ri Dios‡ re c'o wawe' pa Jerusalem. Q'uiy c'a chuka' ri nubij chikij riyoj israelitas, y ruma chi wacami ye rucusan pe winek ri ma ye israelitas ta chupan re rachoch ri Dios, tz'il c'a xuben chare re lok'olaj jay re!

29 Quec'ari' niquibila' ri winek ri', ruma quitz'eton ri pa tinamit chi ri Pablo junan benak riq'ui ri jun achi ri Trófimo§ rubi', ri aj Efeso, y riye' xquich'ob chi ri Pablo ruc'uan chuka' apo ri Trófimo ri pa rachoch ri Dios.

30 Y quinojel ri winek riche (rixin) ri tinamit xebeyacatej pe, y junanin (anibel) ye petenak. Y can quikiriren c'a pe ri Pablo, xquelesaj pe ri chiri' pa rachoch ri Dios.* Y can ya chuka' ri' xetz'apix ca ri ruchi' ri rachoch ri Dios. 31 Y niquicamisaj yan c'a ri Pablo. Pero xapon c'a rutzijol riq'ui ri achi ri uc'uey quiche (quixin) ri soldados ri can c'o ruk'ij achi'el ruk'ij jun coronel, chi ri winek riche (rixin) ri Jerusalem ye yacatajnek. 32 Rumari' ri achi ri' can chanin c'a xerumol pe ri achi'a' ri yec'o pa ruk'a', ri soldados y ri capitanes, y junanin (anibel) xebe acuchi (achique) quimolon wi qui' ri winek. Y ri winek, can xu (xe) wi c'a xequitz'et, xquitanaba' ruch'ayic ri Pablo.† 33 Y ri achi ri achi'el jun coronel tek xapon c'a riq'ui ri Pablo, xberuchapa', y xutek c'a ruximic‡ riq'ui ca'i' cadenas.§ Y c'ac'ari' xuc'utuj achique chi achi ri' y achique ri xumacuj.* 34 Y ri achi achi'el jun coronel majun c'a tzij xrac'axaj ta jabel, ruma sibilaj ye q'uiy ri winek ri yec'o chiri'. Jun wi c'a niquibij ri nic'aj, y jun wi chic niquibila' ri nic'aj chic, y can niquirek quichi' tek niquibij. Rumari' ri achi achi'el coronel xubij chi tuc'uex apo ri Pablo pa cuartel† cuma ri soldados. 35 Yac'a tek ye benak chuwech ri gradas ri yec'o chuwech ri cuartel, ri soldados ri' c'o chi xquitzekej ri Pablo chicaj, ruma ri winek sibilaj yacatajnek coyowal. 36 Y quinojel c'a ri winek ri' can ye tzeketel c'a el chiquij, y sibilaj c'a pa quichi' niquiben y niquibila' c'a: ¡Ticamisex‡ ri Pablo! yecha'.

Tek ri Pablo xch'o chiquiwech ri winek riche (rixin) chi nuto' ri'

† **21:25** 1 Co. 5.1, 9, 11; 10.8; 1 Ts. 4.3; He. 13.4. ‡ **21:26** Hch. 24.18. § **21:26** Nm. 6.13. * **21:27** Lc. 21.12; Hch. 4.3; 5.18; 26.21; 2 Co. 4.9. † **21:28** Hch. 6.13. ‡ **21:28** Hch. 25.8. § **21:29** Hch. 20.4; 2 Ti. 4.20. * **21:30** 2 R. 11.15. † **21:32** Hch. 23.27. ‡ **21:33** Jue. 15.13; Hch. 22.25-29. § **21:33** Hch. 12.6; 28.20. * **21:33** Hch. 20.23. † **21:34** Hch. 21.37; 22.24; 23.10, 16. ‡ **21:36** Lc. 23.18; Jn. 19.15; Hch. 22.22.

37 Y yac'a tek nucusex apo ri Pablo pa cuartel acuchi (achique) yec'o wi ri soldados, ri Pablo xubij c'a chare ri achi ri achi'el jun coronel: ¿Naya' k'ij chuwe chi yich'o juba' awuq'ui? xcha'. Y ri achi xubij chare ri Pablo: ¿Awetaman yach'o chuka' pa quich'abel ri aj Grecia? 38 ¿La ma yit ta cami riyit ri' ri achi aj Egipto ri c'o yan chic juba' tiempo yacatajnek chiquij ri aj k'atbel tak tzij ye rachibilan ye caji' mil camisanel tak achi'a', ri xquimol qui' pa jun desierto? xuche'ex.

39 Yac'a ri Pablo xubij: Riyin yin jun israelita§ ri xinalex pa Tarso,* ri jun nimalaj tinamit ri c'o pa Cilicia. Y nc'utuj c'a jun utzil chawe chi taya' k'ij chuwe riche (rixin) chi yich'o chique ri winek.

40 Y ri achi achi'el jun coronel xuya' c'a k'ij chare riche (rixin) chi tich'o. Y ri Pablo xpa'e' ri chiri' pa tak gradas, y xuben pe retal riq'ui ri ruk'a' chique ri winek riche (rixin) chi quetane' ka. Y tek majun chic c'a nik'ajan, riya' xbech'o pe chiquiwech pan hebreo,† ri quich'abel ri israelitas, y xubij:

22

1 Wech aj Israel y riyix principali' chupan re katinamit, can tiwac'axaj c'a ri ch'abel ri xquenbij chiwe wacami,* riche (rixin) chi nto' wi', xcha'.

2 Y tek ri winek xquic'axaj c'a chi ri Pablo xa can nich'o pe chique ri pan hebreo,† ri quich'abel riye', rumari' can majun chic c'a ri xch'o. Y ri Pablo xuchop c'a tzij y xubij: 3 Riyin can yin jun israelita.‡ Xaxu (xaxe) c'a chi riyin xinalex pa tinamit Tarso§ ri c'o pa rucuenta ri Cilicia, pero can ya re wawe' pa Jerusalem xiq'uiy wi. Y ya ri nimalaj achi ri Gamaliel* rubi' ri xtijon wuche (wixin). Y xirutijoj c'a riq'ui ronojel ri nubij chupan ri ley† ri ya'on ca chique ri ojer tak ye kati't kamama'.‡ Ruma can ruraybel wi c'a ri wánima chi nben ri rusamaj ri Dios, achi'el chuka' ri nirayij chi'iwonojel riyix chupan re k'ij re'. 4 Ruma tek rubanon ca, riyin sibilaj c'a pokon xinbanala' chique ri winek ri quitzekelben ri Ajaf Jesucristo, ri kas kitzij Bey. Xenchapala' c'a pe riche (rixin) chi xenya' pa cárcel. Xenc'uaj pa camic. Y can chi achi'a' y chi ixoki' queri' xinben chique.§ 5 Y ri nimalaj sacerdote y quinojel ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij* jabel quetaman, ruma can ye riye' ri xeya'o el wuj pa nuk'a', riche (rixin) chi nbenjacha' pa quik'a' ri kach'alal aj Israel ri yec'o pa tinamit Damasco. Y tz'ibatal el chuwech ri wuj ri' chi ya'on el k'atbel tzij pa nuk'a' riche (rixin) chi yibe chiquichapic ri winek ri yetzekelben ri Jesucristo, riche (rixin) chi queri' ye ximon yenc'om pe wawe' pa Jerusalem,† y c'ac'ari' yenya' c'a pa tijoj pokonal.

Tek ri Pablo xutzijoj achique rubanic tek riya' xunimaj ri Jesús

6 Pero pa jun nic'aj k'ij tek nchapon el bey y xa juba' chic nrajo' chi ma yinapon pa tinamit Damasco,‡ yac'ari' tek xka jun nimalaj sakil pa nuwi' ri petenak chila' chicaj.§ 7 Y rumari' riyin xitzak pan ulef. Y yac'ari' tek xinwac'axaj jun ch'abel, y ri ch'abel ri' nubij c'a: Saulo, Saulo, ¿achique c'a ruma achapon

§ **21:39** Fil. 3.5. * **21:39** Hch. 9.11. † **21:40** Hch. 22.2; 26.14. * **22:1** Hch. 7.2. † **22:2** Hch. 21.40. ‡ **22:3** Ro. 11.1; 2 Co. 11.22; Fil. 3.5. § **22:3** Hch. 9.30. * **22:3** Hch. 5.34. † **22:3** Hch. 26.5. ‡ **22:3** Ga. 1.14. § **22:4** Hch. 8.3; Fil. 3.6; 1 Ti. 1.13. * **22:5** Lc. 22.66; Hch. 4.5. † **22:5** Hch. 9.2. ‡ **22:6** Hch. 26.12. § **22:6** Hch. 9.3. * **22:7** Hch. 9.4.

wokotaxic?* xcha'. 8 Y riyin
xinc'utuj c'a: ¿Yit achique c'a riyit
táta? xicha'. Y xubij c'a chuwe:
Yin c'a riyin ri Jesús aj Nazaret ri
achapon wokotaxic,† xcha' chuwe.
9 Y ri ye benak wuq'ui xquixibij
qui',‡ ruma xquitz'et ri sakil, pero
ma xk'ax ta chiquiwech ri xubij
ri Jun ri xch'o§ pe wuq'ui. 10 Y
riyin xinbij c'a: Ajaf, ¿achique c'a
ri ruc'amon chi nben? xicha'. Y
ri Ajaf xubij chuwe: Cayacatej
c'a el, y cabiyin pa Damasco, y
chiri' xtibix wi chawe ri ruc'amon
chi naben, xinuche'ex. 11 Yac'a
ri ruchuk'a' ri sakil ri xintz'et
can xirumoyirisaj c'a, y rumari'
xa chinuk'a' chic xiyukex wi el
cuma ri wachibil riche (rixin) chi
xojapon c'a pa tinamit Damasco.

12 Y ri chiri' pa Damasco c'o c'a
jun achi Ananías* rubi', jun achi ri
can nuben wi ri nubij chupan ri ley
riche (rixin) ri Moisés. Y quinojel
ri kech aj Israel ri yec'o chiri', jabel
c'a yech'o chrij† ri Ananías ri'. 13 Y
riya' xapon c'a wuq'ui, y xberubij
chuwe: Wach'alal Saulo, catzu'un
chic c'a, xcha'. Y riyin can yac'ari'
tek xitzu'un‡ chic, y xintz'et c'a
ruwech ri Ananías. 14 Y riya' xubij
c'a chuka' chuwe: Ri Dios ri quiche
(quixin) ri ye kati't kamama' ri
xec'oje' ojer ca,§ xarucha'* riche
(rixin) chi nawetamaj ri ruraybel
Riya' y riche (rixin) chuka' xatz'et
ri Ajaf Jesucristo† ri can choj wi,‡
y xawac'axaj ri ruch'abel.§ 15 Y
yit c'a riyit ri xcak'alajsan* chique
quinojel ri winek ri xatz'et† y ri
xawac'axaj.‡ 16 ¿La utz cami chi
chak quela' abanon y ri tiempo
xa chanin benak? Cayacatej c'a
el riche (rixin) chi naben bautizar
awi',§ y tanimaj rubi' ri Ajaf Jesús,*
riche (rixin) chi nicuyutej ri amac,†
xcha' chuwe.

Tek ri Pablo xubij achique rubanic tek riya' xberutzijoj ri ruch'abel ri Dios chiquicojol ri ma ye israelitas ta

17 Y tek xitzolin pe y xinoka
wawe' pa Jerusalem,‡ xibe c'a
pa rachoch ri Dios chubanic
orar. Y yac'a tek yitajin chare
ri oración, xinben c'a jun achi'el
achic',§ 18 ruma ri Kajaf Jesucristo
xuc'ut ri' chinuwech, y xubij c'a
chuwe: Chanin catel el wawe'
pa Jerusalem, ruma ri winek ri
yec'o wawe' ma xtiquinimaj ta ri
xtak'alajsaj chuwij riyin,* xcha'
chuwe. 19 Rumari' riyin xinbij
c'a chare: Ajaf, riye' quetaman
c'a chi yin c'a riyin ri xinapon
ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri
ruch'abel ri Dios, riche (rixin) chi
xebenchapa' pe ri ye nimayon
awuche (awixin), xenc'uaj pa
cárcel† y xench'ey.‡ 20 Y tek
xcamisex ri Esteban ri xk'alajsan
ri abi', can xka wi chinuwech§ ri
xban chare, can yinc'o chuka' apo
quiq'ui ri xecamisan riche (rixin),
nchajin ri nic'aj quitziak* ri ye
quelesan ca chiquij, xicha'. 21 Yac'a
ri Ajaf Jesucristo xubij chuwe:
Cabiyin c'a, ruma can yatintek
c'a el pa tak tinamit ri nej yec'o
wi, riche (rixin) chi nbe'atzijoj ri
nuch'abel chique ri winek ri xa ma
ye israelitas ta,† xcha' chuwe, xcha'
ri Pablo chique ri rech aj Israel.

† **22:8** Hch. 9.5. ‡ **22:9** Dn. 10.7. § **22:9** Hch. 9.7. * **22:12** Hch. 9.17. † **22:12** Hch. 10.22; 1 Ti. 3.7. ‡ **22:13** Hch. 9.17, 18. § **22:14** Hch. 3.13; 5.30. * **22:14** Ro. 1.1; Ga. 1.1. † **22:14** Hch. 26.16; 1 Co. 9.1. ‡ **22:14** Hch. 3.14; 7.52. § **22:14** 1 Jn. 1.1. * **22:15** Hch. 23.11. † **22:15** Hch. 26.16. ‡ **22:15** Hch. 4.20. § **22:16** Hch. 9.18. * **22:16** Ro. 10.13. † **22:16** Hch. 2.38. ‡ **22:17** Hch. 9.26. § **22:17** Hch. 10.10; 11.5; 2 Co. 12.1-4. * **22:18** Mt. 10.14. † **22:19** Hch. 8.3. ‡ **22:19** Mt. 10.17; 1 Co. 15.9; Fil. 3.6; 1 Ti. 1.13. § **22:20** Lc. 11.48; Hch. 8.1. * **22:20** Hch. 7.58. † **22:21** Hch. 18.6; 26.17; Ro. 11.13; 15.16; Ga. 1.16; 2.7, 8; Ef. 3.7, 8; 1 Ti. 2.7; 2 Ti. 1.11.

Tek ri Pablo c'o chic c'a pa ruk'a' ri achi achi'el jun coronel

22 Y ri winek ri' man chic c'a
xcajo' ta xquic'axaj ri Pablo. Xa
xquichop c'a niquirek quichi' y
niquibila': ¡Ticamisex‡ la jun achi
la', ruma xa ma ruc'amon ta chic
chi q'ues!§ yecha'.
23 Y ruma chi ri winek can sibilaj
c'a xquirek quichi' y xquic'akala'
chuka' ri quitziak ri yequelesaj el
chiquij, y xbequimok'ej pe ulef
riche (rixin) chi xquiq'uek chicaj
ruma coyowal, 24 rumari' ri achi
achi'el jun coronel xubij c'a chi
tuc'uex apo ri Pablo chupan ri
cuartel,* y tich'ay, riche (rixin) chi
queri' tuk'alajsaj achique ruma tek
ri winek sibilaj pa quichi' niquiben
chrij. 25 Y yac'a tek ximon chic ri
Pablo riche (rixin) chi nich'ay, ri
Pablo xubij chare ri capitán: Riyin
yin jun achi romano. ¿La ruc'amon
cami chi yinich'ey, tek xa ma jane
tik'at tzij pa nuwi'?† xcha'.
26 Ri capitán tek xrac'axaj queri',
xberubij c'a chare ri achi achi'el
jun coronel: ¿Achique nach'ob chi
naben wacami? Ruma ri Pablo jun
achi romano, xcha' chare.
27 Y tek ri achi achi'el jun coronel
xrac'axaj ri', xbe c'a riq'ui ri Pablo,
y xberuc'utuj chare: ¿La kitzij c'a
chi yit jun achi romano? xcha'
chare. Y ri Pablo xubij: Kitzij riyin
yin romano, xcha'.
28 Y ri achi achi'el jun coronel
xubij c'a: Riyin sibilaj q'uiy puek
xinya' riche (rixin) chi queri' xinoc
jun achi romano, xcha'. Y ri Pablo
xubij: Riyin mani, riyin can xin-
walaxibej pe chi yin jun achi ro-
mano, xcha' ri Pablo.
29 Y ruma xquinabej chi ri Pablo
jun achi romano, ri achi'a' ri
yec'o chic apo riche (rixin) chi
niquich'ey, xejel el chiquij. Y ri achi
achi'el jun coronel ruxibin chuka'
ri',‡ ruma xuxim ri Pablo.

Tek ri Pablo xuc'uex chiquiwech ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij

30 Y pa ruca'n k'ij, ruma ri achi
achi'el jun coronel nrajo' nretamaj
achique xumacuj ri Pablo chiqui-
wech ri israelitas, rumari' riya'
xutek quisiq'uixic (coyoxic) ri prin-
cipali' tak sacerdotes y ri ye cachi-
bil ri can pa moc (comon) yek'ato
tzij.§ Y c'ac'ari' tek xberelesaj pe ri
Pablo, y xberupaba' chiquiwech.

23

1 Y ri Pablo xerutzu' c'a ri achi'a'
ri can pa moc (comon) yek'ato tzij,
y xubij chique: Achi'a' ri yix wech
aj Israel, can majun c'a achique
ta nuna' ri wánima chuwech ri
Dios, ruma ri nuc'aslen can choj c'a
rubanon pe, y queri' rubanon c'a
wacami,* xcha'.
2 Rumari' ri Ananías ri nimalaj
sacerdote† xubij c'a chique ri
yec'o apo chunakajal ri Pablo,
chi tiquipak'ij jun k'a' xerey (pa
ruchi').‡ 3 Yac'ari' tek ri Pablo
chanin xubij apo chare ri Ananías:
¡Ri xtibano c'a queri' chawe riyit
ya ri Dios! ¡Riyit yit jun achi ri xa
ca'i' apalej! Ruma can yit tz'uyul
c'a pe chiri' riche (rixin) chi nak'et
tzij pa nuwi',§ y chuka' nak'axaj
pa nuwi' ronojel ri ley riche (rixin)
ri Moisés nabij, ¿pero achique c'a
ruma tek riyit nabij chi quich'ay,
y ri ley* riche (rixin) ri Moisés ma
que ta ri' ri nubij? xcha' ri Pablo.
4 Y ri winek ri quimolon qui'
chiri' xquibij c'a chare ri Pablo:
¿Achique ruma tek itzel yach'o apo
chare la nimalaj rusacerdote† ri
Dios? xecha' chare.

‡ **22:22** Hch. 21.36. § **22:22** Hch. 25.24. * **22:24** Hch. 21.34. † **22:25** Hch. 16.37. ‡ **22:29** Hch. 16.38. § **22:30** Mt. 10.17; Lc. 21.12. * **23:1** Hch. 24.16; 2 Co. 1.12; 2 Ti. 1.3. † **23:2** Hch. 24.1. ‡ **23:2** 1 R. 22.24. § **23:3** Dt. 25.1. * **23:3** Jn. 7.51. † **23:4** Jn. 18.22. ‡ **23:5** Hch. 24.17.

5 Y ri Pablo xubij: Wach'alal‡ wech aj Israel, riyin ma wetaman ta ri' wi ya riya' ri nimalaj sacerdote, ruma xa ta wetaman, man ta xinbij§ ri xa c'ari' nbij ka, ruma chupan ri ruch'abel ri Dios nubij c'a: Ma itzel ta cach'o chrij jun aj k'atbel tzij riche (rixin) ri atinamit,* nicha', xcha' ri Pablo.

6 Y ri Pablo xoka chuc'u'x chi chiquicojol ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij, yec'o c'a achi'a' saduceos y yec'o c'a chuka' fariseos. Rumari' riya' riq'ui ruchuk'a' xch'o apo y xubij: Achi'a' wech aj Israel, riyin yin fariseo,† y can queri' chuka' ri nata'. Y wacami riyix nik'et tzij pa nuwi', ruma riyin can cukul nuc'u'x chi ri caminaki' c'o na jun k'ij tek xquebec'astej pe,‡ xcha' ri Pablo.

7 Y tek ri achi'a' fariseos y saduceos xquic'axaj ri xubij ka ri Pablo, xquichop c'a niquich'ojila' qui' chiquiwech, y pa ca'i' xel wi ri molojri'il ri'. 8 Ruma ri saduceos ma niquinimaj ta chi xquec'astej§ ri caminaki', ni ma niquinimaj ta chuka' chi yec'o ángeles y yec'o espíritus, yac'a ri achi'a' fariseos can niquinimaj wi chi xquec'astej ri caminaki' y niquinimaj chi yec'o ángeles y yec'o chuka' espíritus. 9 Y sibilaj c'a pa quichi' niquiben. Y ri aj tz'iba' ri yec'o quiq'ui ri achi'a' fariseos xeyacatej c'a y xquibij: Re jun achi re' majun itzel rubanon ta.* Y riq'ui juba' jun espíritu o jun ángel ri takon pe ruma ri Dios, ri biyon chare ri ch'abel ri yeruk'alajsaj chkawech. Y wi queri', man c'a ruc'amon ta chi nikaben ch'a'oj chrij ri Dios,† xecha'.

10 Y pa ca'i' c'a xel wi ri jun molojri'il ri'. Y xquichop oyowal chiquiwech. Can xquichop c'a qui' riq'ui ch'abel. Rumari' ri achi achi'el jun coronel xerusiq'uij (xeroyoj) c'a ri soldados riche (rixin) chi xbequelesaj pe ri Pablo y xquic'uaj apo c'a chupan ri cuartel, ruma xuch'ob chi ri winek ri' niquimuch (niquic'ajij) ri Pablo.

11 Y ri jun chic k'ij ri chak'a' ka, ri Ajaf Jesucristo xuc'ut ri' chuwech‡ ri Pablo, y xubij chare: Man c'a taxibij ta awi',§ xa tacukuba' ac'u'x,* ruma can achi'el ri nuk'alajsaxic xaben wawe' pa Jerusalem, can queri' rajawaxic chi xtaben pa Roma, xcha' chare.

Yec'o achi'a' ri xe'ajowan chi xquicamisaj ta ri Pablo

12 Y pa ruca'n k'ij chare ri tich'o wi ri Ajaf Jesucristo riq'ui ri Pablo, yec'o c'a chique ri israelitas ri pan ewel xquich'obola' achique ri xtiquiben chare ri Pablo. Y can xquibij chi ma xquewa' ta ni ma xque'uc'ya' ta, c'a ya tek xquecowin na xtiquicamisaj† ri Pablo. Y xquibij chuka' chi can ya ta c'a ri Dios ri xtiya'o ruc'ayewal pa quiwi',‡ wi ma xtiquiben ta ri niquibij.§ 13 Y ri xebin chi pan ewel niquiben queri', yec'o más cawinek achi'a' israelitas. 14 Ri achi'a' ri' xe'apon quiq'ui ri principali' tak sacerdotes y ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij, y xbequibij chique: Riyoj kach'obon chic c'a chi nikacamisaj ri Pablo, y can kabin chic chi ma xkojwa' ta ni ma xkojuc'ya' ta, c'a ya tek xkojcowin na chrij, y wi ma xtikaben ta ri nikabij, ya ta c'a ri Dios xtiya'o pe ruc'ayewal pa kawi'. 15 Y wacami nikajo' c'a chi riyix y ri nic'aj chic ri pa

§ **23:5** Jud. 8. * **23:5** Ex. 22.28. † **23:6** Fil. 3.5. ‡ **23:6** Hch. 28.20. § **23:8** Mt. 22.23; Mr. 12.18; Lc. 20.27. * **23:9** Pr. 16.7; Lc. 23.4. † **23:9** Hch. 5.39; 9.4, 5; 11.17; 22.7. ‡ **23:11** Hch. 27.23. § **23:11** Hch. 18.9. * **23:11** Sal. 46.1; 109.31; Is. 41.10; 43.2; Jer. 15.19-21; Hch. 2.25. † **23:12** Hch. 25.3. ‡ **23:12** Mt. 26.74. § **23:12** 1 S. 3.17; 20.12, 13; 1 R. 19.2; Is. 8.9, 10.

moc (comon) yixk'ato tzij nbe'ibij ta chare ri achi achi'el jun coronel, chi riyix niwajo' chi chua'k nuc'uex apo ri Pablo chiwech ruma c'a c'o na q'uiy ri niwajo' nic'utuj chare. Y riyoj xtikoyobej pa bey, y xtikacamisaj ri Pablo, xecha'.

16 Pero c'o c'a jun ti c'ajol, ral rana' ri Pablo, xrac'axaj ronojel ri'. Ri ti c'ajol ri' xbe y xoc apo chupan ri cuartel, y xberubij c'a chare ri Pablo ronojel ri rac'axan el.* 17 Y tek ri Pablo xrac'axaj ri', xusiq'uij (xroyoj) c'a ri capitán, y xubij chare: Tac'uaj juba' re ti c'ajol re' c'a chuwech ri achi achi'el jun coronel, ruma c'o jun nrajo' nubij chare, xcha' chare.

18 Ri capitán xuc'uaj c'a el ri ti c'ajol c'a chuwech ri achi achi'el jun coronel, y xberubij chare: Ri Pablo ri c'o pa cárcel xirusiq'uij (xiroyoj), y xuc'utuj jun utzil chuwe riche (rixin) chi nc'om pe re ti c'ajol re' chawech, ruma c'o nrajo' nubij chawe, xcha'.

19 Y ri achi achi'el jun coronel xuyukej c'a el chuk'a' ri ti c'ajol ri' y xuc'uaj apo juba' quela', y c'ac'ari' xuc'utuj chare: ¿Achique c'a ri nawajo' nabij chuwe? xcha' chare.

20 Y riya' xubij c'a chare: Juley chique ri wech aj Israel† xquiya' c'a chiquiwech chi xtoquic'utuj jun utzil‡ chawe, chi chua'k nac'uaj ri Pablo chiquiwech ri achi'a' ri pa moc (comon) yek'ato tzij, ruma xtoquibij chawe chi c'a c'o na q'uiy nicajo' niquic'utuj chare ri Pablo. 21 Pero riyit ma tanimaj ta ri', ruma yec'o ye más ye cawinek achi'a' ri xque'oyoben§ riche (rixin) ri Pablo pa bey, y ri achi'a' ri' can quibin chi ma xquewa' ta y ma xque'uc'ya' ta, c'a ya tek xquecowin na xtiquicamisaj* ri Pablo, y chi ya ta ri Dios ri xtiya'o ruc'ayewal pa quiwi', wi ma xtiquiben ta ri niquibij.† Y wacami xaxu (xaxe) chic c'a coyoben ri achique xtabij el riyit, xcha' ri ti c'ajol ri'.

22 Y ri achi achi'el jun coronel xubij chare ri ti c'ajol chi titzolin, y ma tutzijoj ta chi xberubij yan ca chare riya'.

Tek ri Pablo xuc'uex pa Cesarea chuwech ri aj k'atbel tzij ri Félix rubi'

23 Y can yac'ari' tek riya' xerusiq'uij (xeroyoj) ye ca'i' capitanes, y xubij chique chi a las nueve chupan ri ak'a' ri', nrajo' c'a chi quichojmirisan chic qui' ca'i' ciento soldados ri yebe chicaken, ye setenta soldados ri yebe chrij quiej y ca'i' ciento chic ri niquic'uaj el lanzas, riche (rixin) chi yebe c'a pa Cesarea.‡ 24 Y chuka' xubij: Tibana' ruchojmil jun ca'i' ruquiej ri Pablo, riche (rixin) chi yeruch'ocolbej, ruma riyin nwajo' chi riyix nic'uaj el ri Pablo c'a chuwech ri aj k'atbel tzij ri Félix§ rubi'. Y nwajo' chi majun achique ta nuc'ulwachij el pa bey.

25 Y xutz'ibaj c'a el jun wuj riche (rixin) chi nbequijacha' pa ruk'a' ri aj k'atbel tzij, y chupan ri wuj ri' rubin c'a el: 26 Riyin ri Claudio Lisias, ntek c'a el rutzil awech* riyit nimalaj aj k'atbel tzij Félix. 27 Y re jun achi re uc'uan apo chawech, chapon c'a cuma ri israelitas y juba' ma xquicamisaj. Y yin c'a riyin y ri soldados† ri xojapon chucolic pa quik'a'‡ ri winek, ruma xinnabej chi riya' jun achi romano.§ 28 Chanin c'a xinc'uaj chiquiwech ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij chiquicojol ri

* **23:16** Job 5.13; Pr. 21.30. † **23:20** Hch. 20.3. ‡ **23:20** Hch. 25.3. § **23:21** Sal. 10.9. * **23:21** Sal. 37.12, 32; Pr. 1.16; 4.16; Is. 59.17. † **23:21** Hch. 23.12. ‡ **23:23** Hch. 8.40. § **23:24** Hch. 23.26, 33, 34. * **23:26** Hch. 15.23. † **23:27** Hch. 23.10. ‡ **23:27** Hch. 24.7. § **23:27** Hch. 22.25-29. * **23:28** Hch. 22.30.

israelitas, ruma xinwajo' xinwetamaj achique mac ri ye rubanalon* y rumari' niquitzujuj (niquisujuj). 29 Y xintz'et c'a chi niquitzujuj (niquisujuj)† ruma ma nuben ta ri nubij ri quiley‡ riye'. Pero ma ruc'amon ta (ma takal ta chrij) chi nitz'apix pa cárcel o nicamisex.§ 30 Y wacami xintek el re achi re' awuq'ui, ruma xobix chuwe chi ri winek israelitas xquich'ob achique rubanic niquiben, riche (rixin) chi niquicamisaj ri achi re'. Y xinbij chuka' chique ri winek ri ye chapayon ch'a'oj chrij ri Pablo, chi quebe c'a awuq'ui riyit* riche (rixin) chi nbequibij achique ri ye rubanalon. Ri nuraybel riyin chi utz ta awech. Quec'ari' nubij chupan ri wuj ri'.

31 Y ri soldados can xquiben wi c'a ri xbix chique. Xquic'uaj el ri Pablo chupan ri ak'a' ri' c'a pa jun tinamit Antípatris rubi'. 32 Pa ruca'n k'ij xquichop chic el bey. Y xaxu (xaxe wi) ri setenta soldados ri ye benak chrij quiej, xaxu (xaxe) wi chic ri' ri xebe riq'ui ri Pablo, y ri caji' ciento soldados xetzolix ca. 33 Y tek xe'apon pa Cesarea† ri ye uc'uayon el riche (rixin) ri Pablo, xbequijacha' c'a ri wuj pa ruk'a' ri Félix ri aj k'atbel tzij, y xquijech chuka' apo ri Pablo chare. 34 Y tek rutz'eton chic c'a ri nubij ri wuj, ri aj k'atbel tzij ri' xuc'utuj c'a chare ri Pablo chi achique ruwach'ulef petenak wi. Tek rac'axan chic c'a ca chi pa Cilicia‡ petenak wi, 35 xubij c'a chare: Tek xque'oka ri ye tzujunel (sujunel)§ chawij, xtinwac'axaj c'a chuka' ri ch'abel ri xque'abij riche (rixin) chi nato' awi',* xcha' ri aj k'atbel tzij. Y xubij c'a chuka' ri aj k'atbel tzij ri' chi tuc'uex ri Pablo c'a pa palacio† riche (rixin) ri Herodes, y tichajix cuma soldados.

24

Tek ri Pablo xch'o chuwech ri aj k'atbel tzij ri Félix rubi' riche (rixin) chi xuto' ri'

1 Y wu'o' yan c'a k'ij c'o ri Pablo ri chiri' pa Cesarea, tek xapon ka ri Ananías ri nimalaj sacerdote ye rachibilan el nic'aj chique ri rijita'k tak achi'a' ri c'o quik'ij y jun chuka' licenciado ri Tértulo rubi'. Y xe'apon c'a chuwech ri Félix ri aj k'atbel tzij, y xquichop yetzujun (yesujun) apo chrij ri Pablo.* 2 Y tek xsiq'uix (xoyox) ri Pablo chuwech ri aj k'atbel tzij, yac'ari' tek ri Tértulo xuchop apo ri tzujunic (sujunic) chrij ri Pablo. Ri Tértulo quec'are' ri xerubila' apo chare ri Félix:

Nimalaj aj k'atbel tzij, riyoj sibilaj nikamatioxij chawe, ruma re pa katinamit c'o uxlanibel c'u'x y majun oyowal, ruma can c'o ana'oj chuc'uaxic† ri katinamit. 3 Nikamatioxij c'a chawe riyit nimalaj achi, ri utzil ri abanon chake siempre y xabachique lugar. 4 Y ma nikajo' ta c'a nikelesaj más atiempo, pero xaxu (xaxe wi) c'a ruma ketaman chi riyit can utz wi ana'oj, rumari' nikajo' c'a chi nawac'axaj ta juba' ri ca'i' oxi' ch'abel ri nikajo' nikabij. 5 Ruma re jun achi re', can ketaman chi jun itzel achi.‡ Riya' nuben chique ri israelitas chi yeyacatej chiquij ri aj k'atbel tak tzij pa ronojel ruwach'ulef. Ya riya' ri principal chiquicojol ri juley winek ri yenatan rubi' ri Jesús aj Nazaret. 6 Y chuka' can xrajo' ta xuben ca xajan§ pa rachoch ri Dios

† **23:29** Mr. 15.3. ‡ **23:29** Hch. 18.15; 24.5, 6. § **23:29** Sal. 27.12; Hch. 25.25; 26.31. * **23:30** Hch. 24.8. † **23:33** Hch. 8.40. ‡ **23:34** Hch. 6.9; 21.39. § **23:35** Hch. 24.1. * **23:35** Hch. 25.16. † **23:35** Mt. 27.27. * **24:1** Hch. 23.2, 30, 35; 25.2. † **24:2** Sal. 12.2; 55.21; Jud. 16. ‡ **24:5** 1 P. 2.12, 19. § **24:6** Hch. 17.6; 21.28.

ri c'o pa Jerusalem. Rumari' riyoj xkachop riche (rixin) chi xkak'et ta tzij pa ruwi' achi'el nubij ri kaley.* 7 Yac'a ri achi achi'el jun coronel ri Lisias rubi' xunim ri' chkacojol, ye rachibilan q'uiy soldados y riq'ui uchuk'a' xbequelesaj pe pa kak'a'.† 8 Y xubij c'a chi ri yebin chi ri Pablo c'o rumac, quepe c'a chawech riyit. Y yac'a tek xtac'utuj ri rumac ye rubanalon, xtawetamaj c'a chi can kitzij wi ri yojtajin chubixic chawe chrij ri Pablo, xcha' ri Tértulo.

9 Y ri winek ri ye rachibilan el ri Tértulo, can niquibij c'a chi kitzij ri xubij.

10 Y ri Félix ri aj k'atbel tzij xuben c'a pe retal riq'ui ri ruk'a' chare ri Pablo riche (rixin) chi tich'o. Y riya' xch'o c'a apo, y xubij c'a:

Wetaman c'a chi riyit c'o yan chic juna' ri ak'aton pe tzij pa ruwi' re ruwach'ulef re'. Rumari' ma xtinpokonaj ta xquich'o apo, riche (rixin) chi nk'alajsaj chi majun ch'a'oj ri nbanon ta. 11 Y riyit yacowin c'a nawetamaj wi kitzij ri niquibij chuwij o xa ma kitzij ta. Ruma riyin xa c'ari' cablajuj k'ij ri quijote' wi anej chic jun bey pa Jerusalem chuya'ic ruk'ij‡ ri Dios. 12 Y tek xinquil, majun oyowal yitajin ta chubanic riq'ui jun chic winek riq'ui ch'abel. Ni xa ta ye nuyacon ta chuka' el winek riche (rixin) chi niquiben oyowal,§ ri chiri' pa rachoch ri Dios y ni xa ta ri pa tak jay ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Y chuka' ni xa ta ri pa tak bey riche (rixin) ri tinamit xinquil ta chi c'o ta ri yitajin chubanic. 13 Y ri winek ri yebin chi ya numac ri' ri ye nubanalon, xa can ma xtel ta wi chi kitzij ri niquibij, xa ta nic'utux chique chi tiquik'alajsaj. 14 Yac'a ri nk'alajsaj apo chawe can kitzij wi, chi riyin ntzekelben wi ri Jesús ri kitzij Bey, ri niquibij riye' chi ma utz ta. Ruma xa can riq'ui ri ntzekelben ri Jesús, riyin can nben wi ri rusamaj ri Dios ri quiche (quixin) ri ye kati't kamama' riyoj israelitas.* Can nnimaj wi ronojel ri tz'ibatal ca chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés, y chupan chuka' ri ye quitz'iban ca ri profetas† ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. 15 Y riyin can cukul c'a nuc'u'x riq'ui ri Dios chi ri caminaki' c'o na c'a jun k'ij tek xquec'astej.‡ Can xquec'astej c'a pe ri ye choj y ri ma ye choj ta. Y ri wech aj Israel can queri' chuka' ri coyoben chi nibanatej. 16 Y rumari' riyin can ronojel k'ij ntij c'a nuk'ij chi ma nben ta ri etzelal chuwech ri Dios y chiquiwech chuka' ri winek. Y queri' ri wánima can utz wi c'a nuna'.§

17 Y c'o yan chic c'a juna' ri ma yin c'ulunak ta wawe'. Y wacami xipe, nc'amon c'a pe juba' puek ri numolon pe riche (rixin) chi nonjacha' chique ri nuwinak ri can nic'atzin quito'ic, y chuka' nc'amom pe ri nu-ofrenda riyin riche (rixin) pa rachoch ri Dios. 18 Yari' yitajin chubanic ri chiri' pa rachoch ri Dios, tek ri wech aj Israel ri ye petenak c'a quela' pa ruwach'ulef Asia xinquitz'et. Riyin nch'ajch'ojsan chic c'a wi',* achi'el nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés, y majun winek ye nuyacon ta el, ni majun chuka' ch'a'oj yitajin nyec chiquicojol ri winek. Xa ya ri ca'i' oxi' israelitas ri' ri xeyaco pe ri oyowal. 19 Y riye' can ruc'amon chi yec'o ta pe wawe' chawech re wacami y niquibij ta apo chawe wi c'o ri nicajo' niquik'alajsaj chuwij,† wi c'o numac chiquiwech. 20 Y

* **24:6** Jn. 18.31. † **24:7** Hch. 21.33; 23.27. ‡ **24:11** Hch. 21.26. § **24:12** Hch. 25.8. * **24:14** 2 Ti. 1.3. † **24:14** Sal. 119.46; Hch. 26.22. ‡ **24:15** Dn. 12.2; Mt. 22.31; Hch. 23.6. § **24:16** Hch. 23.1. * **24:18** Hch. 21.26. † **24:19** Hch. 23.30.

ruma c'a riye' xa ma yec'o ta pe, yec'a re yec'o pe wawe' quebin pe ri achique numac xquil tek riyin xinuc'uex chiquiwech ri achi'a' ri can pa moc (comon) yek'ato tzij.‡ 21 O riq'ui juba' riye' xa ma utz ta xquic'axaj tek xich'o riq'ui wuchuk'a' chiri' chiquicojol y xinbij: Riyix nik'et tzij pa nuwi' wacami ruma riyin nnimaj chi ri caminaki' can xquec'astej wi,§ xcha' ri Pablo.

22 Ri Félix ri aj k'atbel tzij can retaman wi c'a achique quibanic ri yetzekelben ri Jesucristo, ri kitzij Bey. Rumari' ri Félix ri', xupaba' ri ch'a'oj ri' tek rac'axan chic ka ri xubij ri Pablo, y xubij c'a chique quinojel: C'a ya tek xtipe na ri Lisias ri achi achi'el jun coronel, c'a ya c'a k'ij ri' tek xtinwetamaj más chrij re jun ch'a'oj re ichapon, xcha' chique.

23 Y ri Félix xubij c'a chare ri capitán chi can tuchajij chi utz ri Pablo, pero chuka' tuya' juba' k'ij chare chi ntel juba'. Y ma queruk'et ta ri ye'apon riq'ui riche (rixin) chi nbequibana' ca jun utzil chare o nbequitz'eta' ca.*

24 Y tek k'axnek chic ca'i' oxi' k'ij, xpe c'a ri Félix ri aj k'atbel tzij rachibilan ri Drusila ri rixjayil, jun ixok israelita. Xutek c'a rusiq'uixic (royoxic) ri Pablo, ruma riya' nrajo' c'a nretamaj achique rubanic ri' ri nacukuba' ac'u'x riq'ui ri Jesucristo. 25 Y ri Pablo xapon quiq'ui, y xuchop c'a rubixic chique chrij ri achique rubanic jun c'aslen choj, y achique rubanic nak'il awi' riche (rixin) chi ma naben ta ri mac, y achique rubanic tek ri Dios xtuk'et tzij pa quiwi' ri winek. Y ri Félix sibilaj xuxibij ri' ruma ri xrac'axaj, y xubij chare ri Pablo: Wacami c'a cabiyin. Y tek xtijame' chic c'a juba' nuwech, xcatinsiq'uij (xcatinwoyoj) chic c'a jun bey,† xcha' ri Félix.

26 Y ri aj k'atbel tzij ri' q'uiy mul nusiq'uij (nroyoj) ri Pablo riche (rixin) chi nich'o riq'ui, ruma xroyobej chi ri Pablo c'o ta puek xutzuj (xusuj) chare‡ riche (rixin) chi nucol el. Pero majun puek ri xutzuj (xusuj) ta chare. 27 Y ca'i' c'a juna' xk'ax, y ri Pablo c'a c'o na c'a chiri' pa cárcel. Y ri Félix ri aj k'atbel tzij xjal el y xpe ri Porcio Festo pa ruq'uexel. Y ri Félix xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi utz nitz'et§ cuma ri winek israelitas, rumari' can c'a xuya' na ca ri Pablo pa cárcel.

25

Ri Pablo nrajo' chi can ya ri César ri xtik'ato tzij pa ruwi'

1 Y ri Festo xoka c'a pa Cesarea riche (rixin) chi noruc'ulu' ca ri rusamaj, ruma ya riya' ri ntoc ca aj k'atbel tzij. Y pa rox k'ij c'a chare ri tuc'om wi ca ri rusamaj, riya' xbe c'a anej pa tinamit Jerusalem. 2 Tek c'o chic c'a chiri' pa Jerusalem, ri principali' tak sacerdotes y ri winek israelitas ri c'o más quik'ij, xe'apon c'a riq'ui, y xbequitzujuj (xbequisujuj) ri Pablo,* y c'o c'a jun utzil ri xquic'utuj chare chi tubana'. 3 Riye' xquic'utuj c'a jun nimalaj utzil chare ri Festo chi tutaka' ruc'amaric ri Pablo, ruma xa can quich'obon chic c'a chi tek xtic'amer pe pa Jerusalem, nicoyobej pa bey riche (rixin) chi niquicamisaj.† 4 Yac'a ri Festo xa xubij c'a chique: Ri Pablo tz'apel pa cárcel chila' pa Cesarea, y riyin xa yitzolin yan c'a ka jun bey chic chila'. 5 Y rumari' utz chi xa que'icha' el ri can c'o quik'ij chicojol, y yenwachibilaj el ri yojbe ka c'a pa Cesarea, riche (rixin) chi

‡ **24:20** Hch. 22.30. § **24:21** Hch. 23.6; 26.6, 8; 28.20. * **24:23** Hch. 27.3; 28.16. † **24:25** Hch. 17.32. ‡ **24:26** Ex. 23.8; Dt. 16.19; 1 S. 8.3; 12.3; 2 Cr. 19.7; Job 15.34; Sal. 26.10; Pr. 17.8, 23; 29.4. § **24:27** Ex. 23.2; Pr. 29.25; Hch. 12.3; 25.9. * **25:2** Hch. 24.1. † **25:3** Hch. 23.12.

queri' c'a chila' niquibij wi chuwe ri rumac rubanon ri achi ri', xcha' ri Festo chique.

6 Y riya' xaxu (xaxe wi) oc jun wakxaki' o lajuj k'ij ri xc'oje' el ri pa Jerusalem, y xxule' ka pa Cesarea. Y pa ruca'n k'ij, riya' xbetz'uye' c'a pe ri pa k'atbel tzij, y xutek c'a ruc'amaric ri Pablo. 7 Y tek ri Pablo xoc apo, ri winek israelitas ri ye petenak pa Jerusalem xquisutij qui' chrij, y niquitzujuj (niquisujuj) c'a apo‡ riq'ui q'uiy y nima'k tak mac. Pero ma xecowin ta xquiya' pa sakil wi can kitzij chi ye rubanalon ri mac ri', tek xc'utux chique. 8 Rumari' ri Pablo, riche (rixin) chi nuto' ri', xch'o c'a apo, y xubij: Riyin majun c'a numac nbanon chuwech ri ley kiche (kixin) riyoj israelitas, ni majun chuka' numac nbanon ta ri pa rachoch ri Dios§ ri c'o pa Jerusalem, y majun chuka' numac nbanon chuwech ri ley ri ya'on ruma ri César, xcha' ri Pablo.

9 Y ruma ri Festo nrajo' chi utz nitz'et* cuma ri israelitas, xuc'utuj c'a chare ri Pablo: ¿Nawajo' c'a chi c'a pa Jerusalem yojbe wi chuchojmirisaxic ri ch'a'oj ri ntajin chawij? xcha' ri Festo.

10 Yac'a ri Pablo xubij chare: Riyin can chuwech c'a ri ruk'atbel tzij ri César yinc'o wi wacami, y can ya ri wawe' ri acuchi (achique) ruc'amon chi nik'at wi tzij pa nuwi'. Y chuka' riyit jabel awetaman chi riyin majun itzel ri nbanon ta chique ri wech aj Israel. 11 Y xa ta can c'o numac y can ruc'amon chi yicamisex, riyin chuka' ma nbij ta chi ma quicamisex ta.† Pero ronojel ri niquibij chuwij, wi xa majun mac ri nbanon, majun c'a jun ri xquijacho ta el pa quik'a' ri yebin chi c'o numac. Rumac'ari' nwajo' chi can ya ri César‡ ri tik'ato tzij pa nuwi', y ma rajawaxic ta na chi yibe pa Jerusalem, xcha' ri Pablo chare ri Festo ri aj k'atbel tzij pa Cesarea.

12 Ri Festo xtzijon c'a quiq'ui ri aj k'atbel tzij ri yeto'o apo riche (rixin), y c'ac'ari' xubij chare ri Pablo: Riyit xac'utun chi ya ri César nik'ato tzij pan awi'. Can yac'ari' ri', yabe c'a pa Roma chuwech ri César, xuche'ex ri Pablo.

Tek ri Pablo c'o apo chiquiwech ri rey Agripa y ri Berenice

13 Y tek k'axnek chic jun ca'i' oxi' k'ij, ri rey Agripa y ri Berenice xe'apon pa Cesarea chuya'ic rutzil ruwech§ ri Festo. 14 Y ruma c'a ri rey Agripa y ri Berenice q'uiy k'ij ri xec'oje' ka chiri', ri Festo xutzijoj c'a chare ri ruc'ulwachin ri Pablo.* Y xubij c'a: Wawe' c'o jun achi ri ya'on ca pa cárcel ruma ri Félix. 15 Y xa c'are' ca tek xibe pa Jerusalem, ri principali' tak sacerdotes y ri rijita'k tak achi'a' israelitas ri c'o quik'ij, xe'apon wuq'ui y xbequibij chuwe chi c'o rumac ye rubanon re achi re', y xquic'utuj c'a chuwe chi can tinbana' chi nika ruc'ayewal pa ruwi'. 16 Yac'a riyin xinbij chique chi ri kaley riyoj romanos ma nuya' ta k'ij chi choj ta natek pa camic jun winek. Ri kaley† riyoj nubij c'a chi ri chapon ch'a'oj chrij, niya'ox (nya') na k'ij chare riche (rixin) chi nich'o na quiq'ui ri ye chapayon ch'a'oj chrij riche (rixin) chi nuto' ri' chiquiwech. 17 Y rumari', can xu (xe) wi c'a xe'oka re pa Cesarea, man c'a xinya' ta k'ij chi xk'ax ta q'uiy tiempo, xa can ya ri ruca'n k'ij xibetz'uye' ri pa k'atbel tzij y xintek c'a ruc'amaric ri achi.

‡ **25:7** Est. 3.8; Sal. 27.12; 35.1; Mr. 15.3. § **25:8** Hch. 21.28. * **25:9** 2 Cr. 19.6; Pr. 29.25; Hch. 12.3; 24.27. † **25:11** Hch. 18.14. ‡ **25:11** Hch. 26.32. § **25:13** 1 S. 13.10; 25.14; 2 S. 8.10; 2 R. 10.13; Mr. 15.18. * **25:14** Hch. 24.27. † **25:16** Dt. 17.4; 19.17, 18; Pr. 18.13; Hch. 26.1.

18 Y ri ye tzujunel (sujunel) chrij
ri achi, majun can ta c'o xquibij
chrij ri achique ta ri ye rubanon,
man achi'el ta ri nch'obon riyin.
19 Ruma ri rumac ri xquibij riye'
chi ye rubanon, xaxu (xaxe wi) ri
chiquiwech ka riye' ri ye nimey
riche (rixin) ri Dios,‡ y xquinataj
chuka' jun Jesús.§ Yac'a ri Jesús
ri' xa caminek chic el, y ri Pablo
nubij chi xc'astej el. 20 Y ruma c'a
chi riyin ma nwil ta achique nben
riq'ui re jun ch'a'oj re', xinc'utuj
c'a chare ri Pablo: ¿La nawajo'
cami chi c'a pa Jerusalem yojbe wi
chuchojmirisaxic ri ch'a'oj ri ntajin
chawij? xicha' chare. 21 Y riya'
xubij: Riyin ya ri César ri nwajo'
chi nik'ato tzij pa nuwi', xcha'. Y
rumari' tek riyin c'a nuya'on na
pa cárcel, y c'a ya tek xquicowin,
c'a yari' tek xtintek el pa Roma
chuwech ri César, xcha' ri Festo.

22 Y ri rey Agripa xubij c'a chare
ri Festo: Riyin nrayij nwac'axaj
achique ri nubij ri jun achi ri'. Y ri
Festo xubij c'a chare ri rey Agripa:
Chua'k xtawac'axaj c'a ri achi ri',*
xcha'.

23 Y pa ruca'n k'ij, can riq'ui c'a
nimak'ij xec'ul apo ri rey Agripa y
ri Berenice. Riye' ye cachibilan el
ri achi'a' ri yec'o pa quiwi' ri sol-
dados y ri achi'a' ri nima'k quik'ij
ri chiri' pa Cesarea, tek xe'oc apo
chupan ri jay riche (rixin) molo-
jri'il. Yac'ari' tek ri Festo xutek
ruc'amaric ri Pablo. 24 Y ri Festo
xubij c'a: Rey Agripa, y chuka'
iwonojel riyix ri imolon pe iwi'
kiq'ui wacami, ya c'a achi re' ri
Pablo rubi'. Ri winek israelitas
ri yec'o pa Jerusalem y ri yec'o
chuka' wawe', ye aponak wuq'ui
y can riq'ui quichuk'a' quic'utun
chuwe chi ma ruc'amon ta chic chi
nic'ase'.† 25 Yac'a riyin ntz'et chi
re jun achi re' majun mac rubanon
ta‡ riche (rixin) chi nicamisex. Y
riya' xuc'utuj c'a chuwe chi ya ri
César ri nik'ato tzij pa ruwi', y riyin
ntek c'a el riq'ui ri César c'a chila'
pa Roma. 26 Y ruma c'a ri ma
wetaman ta achique nbij el chare
ri wajaf ri César, yac'are' nupaban
chiwech re wacami, y chawech
c'a chuka' riyit rey Agripa, riche
(rixin) chi queri' tac'utuj c'a chare
ri rumac ye rubanon, riche (rixin)
chi ya rumac ri' ri xtintz'ibaj el
chare ri César. 27 Ruma chinuwech
riyin can ma ruc'amon ta chi ntek
el jun ri c'o pa cárcel, wi xa ma
ntek ta el rubixic achique rumac ye
rubanon, xcha' ri Festo chare ri rey
Agripa.

26

Tek ri Pablo nich'o chuwech ri rey Agripa riche (rixin) chi nuto' ri'

1 Y yac'ari' tek ri rey Agripa xu-
bij chare ri Pablo: Nya' c'a k'ij
chawe riche (rixin) chi yach'o,*
xcha' chare. Y ri Pablo xuyec c'a
ruk'a', y yare' ri ch'abel ri xeru-
cusaj riche (rixin) chi nuto' ri' y
nuk'alajsaj chi majun rumac. Y
xuchop rubixic:

2 Riyin can nmatioxij y can
yiquicot, ruma chawech riyit rey
Agripa yich'o wi riche (rixin)
chi nto' wi'. Ruma ri kech aj
Israel niquibij chi q'uiy c'a mac ye
nbanon. 3 Y riyin sibilaj yimatioxin
ruma riyit can jabel wi awetaman†
ri achique ri kacostumbre riyoj
israelitas, y awetaman chuka' ri
achoj pa ruwi' yojch'ojin wi ki'
chkawech. Rumari' nwajo' c'a chi
yinawac'axaj ta juba' y man ta
c'a nic'o ac'u'x ruma ri ch'abel ri
nwajo' nbij.

Ri Pablo nutzijoj achique rubanic ri ruc'aslen tek rubanon ca

4 Y ri kech aj Israel can quetaman
c'a pe achique rubanic ri nuc'aslen

‡ **25:19** Hch. 23.29. § **25:19** Hch. 18.15. * **25:22** Hch. 9.15. † **25:24** Hch. 22.22. ‡ **25:25** Lc. 23.4; Jn. 18.38; Hch. 23.9, 29; 26.31. * **26:1** Pr. 18.13; Hch. 25.16. † **26:3** Dt. 17.14-20; Hch. 25.26.

tek c'a yin c'ajol na, queri' ri pa nutinamit y queri' chuka' ri pa Jerusalem. 5 Y riye' can quetaman c'a chuka' chi tek can c'a yin c'ajol na, xic'oje' yan pe quiq'ui ri achi'a' fariseos. Y ya c'a riyoj fariseos ri más yojniman ri nubij ri ley‡ riche (rixin) ri Moisés. Y wi ta re kech aj Israel re' nicajo' niquik'alajsaj, can nik'alajin chi kitzij ri yitajin chubixic. 6 Yac'a re wacami yinc'o pe wawe' riche (rixin) chi nik'at tzij pa nuwi', xaxu (xaxe wi) ruma riyin cukul nuc'u'x chi ri caminaki' c'o na jun k'ij tek xquebec'astej pe,§ achi'el rutzujun (rusujun) ca ri Dios chique ri kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca.* 7 Y ma xu (xe) ta c'a riyin woyoben re jun c'astajbel re', xa can queri' chuka' ri kech aj Israel. Riyoj ri yoj quiy quimam ca ri cablajuj† ruc'ajol ri Israel cukul kac'u'x chi ri caminaki' xquec'astej na pe, y rumari', can chi pak'ij‡ chi chak'a' nikaben rusamaj ri Dios ri biyon ca queri'. Rey Agripa, riyin ya c'a ri' ri numac ri niquibij chuwij. 8 ¿Achique ruma tek chi-wech riyix chi ri Dios ma nicowin ta yeruc'asoj ri caminaki'?§

Ri Pablo nutzijoj ri pokon xuben chique ri ye nimanel riche (rixin) ri Cristo

9 Ruma tek rubanon ca, riyin xinch'ob c'a ri' chi can c'o chi yen-wetzelaj ri winek ri quiniman ri Jesús aj Nazaret, y chuka' can c'o chi nben chique chi niquitij pokon pa nuk'a'.* 10 Y can queri' wi xin-ben chique ri chiri' pa Jerusalem. Y riq'ui chuka' chi ri principali' tak sacerdotes xquiya' k'atbel tzij pa nuk'a', riyin ye q'uiy c'a chique ri lok'olaj tak ralc'ual ri Dios ri xenya' pa cárcel.† Y tek c'o jun chique ri ye nimanel ri' nicamisex, riyin nbij c'a chi utz rubanic chare. 11 Y can q'uiy c'a mul ri xinben pokon chique, ruma xinwajo' chi xquiyok' ta ca ri ruch'abel ri Jesús. Queri' xinbanala' chique ri pa tak jay‡ ri kas nic'ut wi ri ruch'abel ri Dios. Y sibilaj yacatajnek woy-owal chiri'. Rumari' hasta xibe pa tak tinamit quiche (quixin) nic'aj chic ruwach'ulef chiquicanoxic ri quiniman ri Jesús, riche (rixin) chi xenya' pa tijoj pokonal.

Ri Pablo nutzijoj achique rubanic tek riya' xunimaj ri Jesús

12 Y chubanic c'a ri' tek xitak el cuma ri principali' tak sacerdotes c'a pa tinamit Damasco,§ y can ya'on c'a el chuka' k'atbel tzij pa nuk'a' cuma riye'. 13 ¡Oh rey! Pero ri pa nic'aj k'ij tek nchapon el bey pa Damasco, xintz'et jun nimalaj sakil ri petenak chila' chicaj, ri k'axnek ruchuk'a' chuwech ri k'ij, y xka pe pa nuwi' riyin y pa quiwi' chuka' ri wachibil. 14 Y rumari' konojel xojtzak c'a pan ulef. Y xinwac'axaj c'a chuka' chi c'o Jun ri xch'o pe pa ch'abel hebreo, ri kach'abel riyoj israelitas, y xubij c'a chuwe: Saulo, Saulo, ¿achique c'a ruma tek achapon wokotaxic? Xa ayon c'a riyit nasoc awi', ruma achapon wokotaxic. Xa ayon riyit naya' awi' chutza'n jun che' ri ch'ut rutza'n, xcha' chuwe. 15 Y yac'ari' tek riyin xinbij chare: ¿Yit achique c'a riyit táta? xicha' chare. Y Riya' xubij chuwe: Yin c'a riyin ri Jesús ri achapon wokotaxic. 16 Pero can tasic'a' c'a awi', y cayacatej. Xinc'ut c'a wi' chawech riche (rixin) chi yatoc jun nusamajel* y riche (rixin) chuka' chi yabe chutzijoxic chique ri winek ri xatz'et yan y ri xquenc'ut chawech chupan ri k'ij ri ye benak apo. 17 Y xcatinto' c'a chuwech ronojel pokonal

‡ **26:5** Hch. 22.3; Ga. 1.13; Fil. 3.5. § **26:6** Hch. 23.6. * **26:6** Hch. 13.32. † **26:7** Stg. 1.1. ‡ **26:7** Lc. 2.37; Fil. 3.11. § **26:8** Dn. 12.2. * **26:9** Jn. 16.2. † **26:10** Hch. 8.3; 22.5. ‡ **26:11** Hch. 22.19. § **26:12** Hch. 9.3; 22.6. * **26:16** 1 Ti. 1.12.

ri xticajo' xtiquiben chawe ri awinak, y chuka' chiquiwech ri winek ri ma ye israelitas ta. Y quiq'ui c'a ri winek ri' yatintek wi el† re wacami. 18 Yatintek c'a el quiq'ui, riche (rixin) chi riye' nijakatej ri runak' tak quiwech,‡ y ye'el pe chupan ri k'eku'm§ y yec'oje' chupan ri sakil;* chuka' ye'el c'a pe chuxe' rutzij ri Satanás y ye'oc chuxe' rutzij ri Dios, riche (rixin) chi niquic'ul ri cuybel quimac,† y xtiquic'ul ri herencia‡ ri xtuya' ri Dios chique quinojel ri ch'ajch'oj chic ri quic'aslen y ye riche (rixin) chic ri Dios, ruma xquicukuba' quic'u'x wuq'ui, xcha' ri Jesús chuwe.

Ri Pablo nutzijoj chi can xunimaj wi ri xbix chare chupan ri jun achi'el achic' ri xuben

19 ¡Oh rey Agripa! Riyin can xinben c'a ri xk'alajsex chinuwech chupan ri jun achi'el achic' ri', ri petenak chicaj. 20 Rumari' can xinchop c'a rutzijoxic§ nabey chique ri winek ri yec'o pa Damasco, c'ac'ari' chique ri winek ri yec'o pa Jerusalem y chique c'a chuka' ri winek ri yec'o pa ronojel tinamit wawe' pa rucuenta ri Judea, y c'ac'ari' chique c'a ri winek ri ma ye israelitas ta, chi nej chi nakaj. Chique quinojel c'a xinbij wi chi titzolin pe quic'u'x riq'ui ri Dios, tijalatej ri quic'aslen,* y can tiquik'alajsaj qui' riq'ui ri yequibanala'† chi ye jalatajnek chic. 21 Yac'ari' ri xinben. Y xaxu (xaxe wi) rumari' tek ri kech aj Israel xinquichop pe‡ chiri' pa rachoch ri Dios ri c'o pa Jerusalem, y xcajo' c'a xinquicamisaj. 22 Yac'a ri Dios can c'o pe wuq'ui. Rumari' majun c'a ri nc'ulwachin pa quik'a' ri winek. Can nbin c'a pe ri ruch'abel ri Dios chique quinojel ri winek, chique ri sibilaj c'o quik'ij y chique chuka' ri majun quik'ij. Y xaxu (xaxe) wi c'a ri quibin ca ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ri ojer ca, y ri rubin ca ri Moisés,§ xaxu (xaxe wi) ri' ri ntzijoj riyin, ruma yec'a riye' ri ye biyon ca ri nibanatej. 23 Riye' can quibin wi ca chi ri Cristo xtuk'axaj na tijoj pokonal y xticamisex* y ya chuka' Riya' ri xtic'astej el† nabey chique quinojel ri ye caminek chic el, riche (rixin) chi xtuya' sakil‡ chique ri winek israelitas y chique chuka' ri ma ye israelitas ta.

Tek ri Pablo can xutij ruk'ij chrij ri Rey Agripa riche (rixin) chi xunimaj ta ri Dios

24 Y ya c'a ch'abel ri' ri ntajin chubixic ri Pablo riche (rixin) chi nuk'alajsaj chi riya' majun mac rubanon. Y ri Festo can yac'ari' tek xurek apo ruchi' y xubij chare: Pablo, ruma sibilaj na'oj c'o awuq'ui, xpe ch'ujiric§ chawe, xcha' chare.

25 Yac'a ri Pablo xubij chare ri Festo: Nimalaj achi, riyin majun ch'ujiric chuwe, ruma ronojel ri nbij, can kitzij wi, y ronojel chuka' pa ruchojmil nbij. 26 Wawe' c'o ri rey Agripa. Rumari' man c'a nxibij ta wi' yich'o apo, ruma riyin nch'ob chi can ronojel ri ye banatajnek ye retaman, ruma xa can pa sakil ri banatajnek wi. 27 ¡Oh rey Agripa! ¿Nanimaj riyit ri quibin ca ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca? Riyin wetaman chi can nanimaj wi.

† **26:17** Hch. 22.21; Ro. 1.5. ‡ **26:18** Is. 35.5; 42.7. § **26:18** Lc. 1.79; Jn. 8.12; 2 Co. 6.14. * **26:18** Ef. 4.18; 5.8; Col. 1.13; 1 P. 2.9. † **26:18** Lc. 1.77; 1 Jn. 3.5. ‡ **26:18** Hch. 20.32; Ef. 1.11. § **26:20** Hch. 9.20. * **26:20** Is. 55.7; Mt. 3.8; Lc. 3.8-14. † **26:20** Lc. 19.8, 9; Ef. 5.1-25. ‡ **26:21** Hch. 21.30. § **26:22** Jn. 5.46; Ro. 3.21. * **26:23** Sal. 22; Is. 53; Zac. 12.10; Lc. 18.31-33; 24.26. † **26:23** Mt. 27.53; 1 Co. 15.20; Col. 1.18; Ap. 1.5. ‡ **26:23** Is. 42.6; 60.1. § **26:24** 2 R. 9.11; Jn. 10.20.

28 Yac'a ri Agripa xubij chare ri Pablo: Riyit nach'ob chi chanin naben chuwe chi yinoc chuka' jun chique ri yeniman riche (rixin) ri Cristo.*
29 Y ri Pablo xubij chare: Wi chanin o ma chanin ta, ri Dios xtuben ta c'a chawe riyit y chique quinojel ri ye'ac'axan pe wuche (wixin) chi niquicukuba' ta quic'u'x riq'ui ri Ajaf Jesucristo achi'el xuben chuwe riyin. Xa yac'a ri ma nwajo' ta chi yixtz'apix pa cárcel y ni xa ta yixxim riq'ui cadena,† achi'el ri banon chuwe riyin, xcha' ri Pablo.
30 Y can xu (xe) wi c'a xtane' chi nich'o apo ri Pablo, ri rey Agripa y ri Berenice,‡ ri Festo ri aj k'atbel tzij y ri nic'aj chic ri can ye tz'uyul chuka' quiq'ui, xeyacatej y xe'el el.
31 Y tek xbequimolo' c'a qui' juc'an chic, niquibila' c'a chiquiwech: Ri Pablo man c'a ruc'amon ta chi c'o pa cárcel, y c'a ta c'a chi nitak pa camic, ruma majun§ itzel rubanon ta riche (rixin) chi niban ta queri' chare.
32 Rumari' ri rey Agripa xubij chare ri Festo: Man ta na rubin chic chi ya ri César ri nik'ato tzij pa ruwi',* nelesex ta el, xcha' ri Agripa.

27

Tek ri Pablo xtak el pa Roma

1 Y tek bin chic c'a chi ri Pablo y nic'aj chic ri yec'o pa cárcel yetak el c'a pa Roma,* ri tinamit ri c'o pa rucuenta ri Italia, xejach c'a el pa ruk'a' jun achi ri Julio rubi'. Ri Julio ri' jun capitán quiche (quixin) jun ciento soldados, y ri soldados ri' ye riche (rixin) ri jumoc soldados ri ye riche (rixin) ri Augusto nibix chique. 2 Rumari' riyin ri Lucas, wachibilan c'a ri kach'alal Aristarco,† ri nipe pa tinamit Tesalónica ri c'o pa Macedonia, xojbe c'a riq'ui ri Pablo. Xoj-oc el pa jun barco ri petenak c'a quela' pa jun tinamit ri Adramitio rubi', y nibe pa nic'aj chic tinamit ri yec'o chuchi' ri mar chiri' pa rucuenta ri Asia. 3 Pa ruca'n k'ij xojapon c'a ri pa tinamit Sidón. Ri chiri', ri Julio‡ ri uc'uey quiche (quixin) ri soldados, xuben c'a jun nimalaj utzil chare ri Pablo, ruma xuya' k'ij chare chi xbe chuya'ic rutzil quiwech ri kach'alal y riche (rixin) chuka' chi ri kach'alal xquito' pe ri Pablo. 4 Xoj-oc chic c'a el chupan ri barco, y xkaya' ca ri tinamit Sidón. Yac'a tek yoj benak, xbekac'ulu' jun nimalaj cak'ik', y rumari' c'o chi xojk'ax chuwech ri Chipre ri jun ti ruwach'ulef ri c'o pa ya', ruma xaxu (xaxe) wi chiri' ri ma can ta pa rubey ri cak'ik' c'o wi. Pa kajxocon c'a xic'o wi ca ri Chipre chake.
5 Y tek kak'axan chic el ronojel ri mar ri c'o chiquiwech ri Cilicia y ri Panfilia, xojapon c'a pa tinamit Mira. Y ri Mira ri' pa rucuenta ri ruwach'ulef Licia c'o wi.

6 Ri chiri' pa tinamit Mira, ri Julio ri capitán xberila' c'a jun barco ri petenak c'a quela' pa tinamit Alejandría,§ y nibe c'a pan Italia. Y chupan chic ri barco ri' xojrucusaj wi el riche (rixin) chi nikaben ri nic'aj chic bey ri c'a c'o na chi nikaben. 7 Y q'uiy c'a k'ij ri can ekal yoj benak y c'ayef (cuesta) chi xojapon chuwech ri tinamit Gnido, ruma ri cak'ik' can c'a chkawech na c'a petenak wi, y yojrutzolij chikij. Rumari' xojbe chi xbekasutij pe rij ri Creta ri jun ti ruwach'ulef ri c'o chuka' pa mar y xojic'o chuwech ri Salmón ri c'o pa rucuenta ri Creta. 8 Y can riq'ui c'a chuka' ruc'ayewal yoj

* **26:28** Mr. 6.20. † **26:29** Hch. 21.33; 22.30. ‡ **26:30** Hch. 25.23. § **26:31** Hch. 23.9; 25.26; 1 P. 3.16; 4.14. * **26:32** Hch. 25.11. * **27:1** Hch. 25.12. † **27:2** Hch. 19.29; 20.4; Col. 4.10. ‡ **27:3** Hch. 28.16. § **27:6** Hch. 28.11.

benak, kac'uan el ri ruchi' ya', y pa kajquik'a' c'o wi ca ri Creta. Y tek xbekila' jun lugar ri Utzilaj tak Puertos nibix chare, ri c'o chuka' pa rucuenta ri Creta, xojc'oje' c'a el chiri'. Ri lugar ri' chunakajal c'a ri tinamit Lasea c'o wi.

9 Y can q'uiy yan c'a k'ij ri tibiyin, y c'a xu (xe) wi chiri' que'apon wi. Y can c'ayef (cuesta) chic chi niban binen pa ruwi' ri mar, ruma chi xa xk'ax yan ruk'ijul ri ayuno* y xa ruk'ijul chic ri cak'ik', rumari' tek ri Pablo xubij chique ri achi'a' ri nuch'ob riya' chi achique ri rajawaxic chi niquiben. 10 Riya' xubij c'a chique: Riyin nch'ob chi wi nikachop chic el bey pa ruwi' ya', xa can c'o ruc'ayewal xtuc'om pe, ma xaxu (xaxe) ta wi chare re barco y ri ejka'n ri ruc'uan el, xa can queri' chuka' chake riyoj, xcha'.

11 Yac'a ri Julio ri capitán ma xunimaj ta ri xubij ri Pablo chare. Xa ya ri xubij ri rajaf ri barco y ri xubij ri achi ri uc'uayon riche (rixin) ri barco, xa yari' ri xuben. 12 Y ruma c'a ri chiri' xa ma can ta utz riche (rixin) chi yec'oje' ka riche (rixin) chi niquik'axaj na el ri rutiempo ri cak'ik', rumari' juba' ma quinojel ri xquich'ob chi xa más ta utz chi niquiya' ca ri acuchi (achique) yec'o wi, ruma riq'ui juba' xa yecowin ye'apon pa Fenice, ri c'o chuka' chiri' pa Creta. Ruma ri Fenice† can ma pa rubey ta c'a cak'ik' c'o wi, astape' ri cak'ik' nipe pa ruwi' el juba' chare ri acuchi (achique) nikatz'et chi nika wi ri k'ij o astape' ta wi nipe pa xulan pe juba' chare ri acuchi (achique) nikatz'et chi nika wi ri k'ij.

Ri barco ri benak wi ri Pablo xuc'ul jun cak'ik' pa ruwi' ri mar

13 Y tek xquitz'et chi jotol pe juba' cak'ik' quere' pa sur, riye' xquich'ob chi utz yojbe c'a ri pa Fenice. Tek xoj-el c'a el, xaxu (xaxe wi) c'a ri ruchi' ya' riche (rixin) ri Creta yoj benak wi. 14 Pero c'a juba' c'a koj-el el chiri', tek xoc'ulun jun nimalaj cak'ik'‡ ri petenak pa ruwi' el juba' chare ri acuchi (achique) nikatz'et chi ntel wi pe ri k'ij, jun cak'ik' ri sibilaj nim ruchuk'a', y norupaxij ri' chuwech ri barco ri yoj benak wi. 15 Y ruma sibilaj nim ruchuk'a' ri cak'ik', can yojrunim c'a. Y man c'a yojcowin ta chic yojbiyin chkawech. Rumari' c'o chi xkaya' k'ij chi xojruc'uaj. 16 Xojk'ax c'a el chrij jun ti ruwach'ulef ri c'o pa mar, ri Clauda rubi'. Y chiri' ma can ta nim ruchuk'a' ri cak'ik', pero c'a c'ayef (cuesta) na xuben chkawech riche (rixin) chi xkajotoba' el ri jun ti co'ol lancha ri kiriren el ruma ri barco ri yoj benak wi. 17 Y tek quijotoban chic el ri ti lancha chupan ri barco, ri achi'a' ri ye uc'uayon ri barco, xquixim ri barco riq'ui colo' ri nima'k rupan riche (rixin) chi niquito' juba' ri barco riche (rixin) chi ma nberupaxij ta ri'. Riye' quixibin qui' chi riq'ui juba' ri cak'ik' yerunim c'a chupan ri lugar ri xa ma nim ta rupan ya' ri nibix Sirte chare, y rumari' xequikasaj ri nimalaj tak tziek riche (rixin) ri barco y xquiya' k'ij chi xe'uc'uex ruma ri cak'ik'. 18 Y pa ruca'n k'ij, ruma ri cak'ik' can ma kajnek ta ri ruchuk'a', rumari' xquirokij§ c'a ca pa ya' nic'aj chare ri ejka'n ri ruc'uan ri barco. 19 Y pa rox k'ij, ruma chi ri cak'ik' can c'a c'o na, can xojto'on c'a chuka' riyoj, riche (rixin) chi q'uiy chare ri rusamajbal ri barco xkarokij ca pa ya'.* 20 Y ruma can sibilaj nim ri cak'ik' ri nimiyon kiche (kixin), y q'uiy yan k'ij ri ma katz'eton ta chic ruwech ri k'ij, ni quiwech ri ch'umila', rumac'ari' xa kacamic

* **27:9** Lv. 23.27, 29. † **27:12** Hch. 11.19. ‡ **27:14** Sal. 107.25-27. § **27:18** Fil. 3.7, 8; He. 12.1. * **27:19** Jon. 1.5.

chic koyoben y man chic koyoben ta chi yojcolotej.

21 Y ruma can c'o yan chic k'ij ri majun utzilaj wa'in kabanon, ri Pablo xbepa'e' pe chiri' chiquicojol quinojel, y xubij chique: Xinimaj ta juba' ri xinbij chiwe ri pa Creta, man ta na xoj-el pe, man ta xkac'ulwachij quere' y man ta chuka' xkatz'ila' re barco, ri rusamajbal y ri ejka'n ri ruc'amom pe. 22 Yac'a re wacami nbij c'a chiwe: Ticukuba' ic'u'x, ruma majun ri xticom ta, xa can xu (xe) wi re barco ri xtiq'uis ca. 23 Ruma chak'a' c'o jun ángel xuc'ut ri' chinuwech ri takon pe ruma ri Wajaf Dios,† ri Dios ri yitajin nben ri rusamaj.‡ 24 Y ri ángel ri' xubij c'a chuwe: Pablo, man c'a taxibij ta awi'.§ Riyit can c'o c'a chi yatapon na ri pa Roma chuwech ri César.* Rumari' majun c'a xtac'ulwachij. Y awuma c'a riyit,† ri Dios xquerucol c'a chuka' ri ye awachibilan el chupan re jun barco re'. Can majun c'a xticom ca chiwe, xinuche'ex ruma ri ángel. 25 Rumac'ari', ticukuba' ic'u'x‡ chi xquixcolotej, ruma riyin can wetaman wi chi ri Dios can xkojrucol wi achi'el ri xorubij ca ri ángel chuwe. 26 Y c'o c'a chi pa jun ti ruwach'ulef ri c'o pa ya'§ xkojbeka wi ca, xcha' ri Pablo chique quinojel ri achi'a' ri ye benak chupan ri jun barco ri'.

27 Y ca'i' yan c'a semanas tuchop wi pe ri cak'ik' ri', y kachapon c'a binen pa ruwi' ri mar ri Adriático rubi'. Y pa nic'aj ak'a' riche (rixin) ri ak'a' ri' tek ri achi'a' ri ye uc'uayon riche (rixin) ri barco xquinabej chi nakaj chic yojc'o wi apo chare jun ruwach'ulef. 28 Y riye' xquetaj ri rupan ri ya'. Y xquitz'et c'a chi treinta y seis metros rupan ri ya' tek xquetaj ri pa nabey mul. Yac'a tek yoj biyinek chic apo juba', xquitz'et c'a chi xa xax nuben ka ri ya' ruma xaxu (xaxe) wi chic veinte y siete metros rupan. 29 Y ruma niquixibij qui' chi ri barco nberupaxij ri' chiquiwech abej, rumari' xquirokij ka pa ya' caji' anclas, riche (rixin) chi ri barco ma nibiyin ta chic. Ri caji' anclas ri' pa rachek c'a ka ri barco yec'o wi. Riye' can nicajo' c'a chi chanin ta niseker pe, pero ma juba' c'a niseker ta pe. 30 Y ri achi'a' ri ye uc'uayon ri barco nicajo' c'a ye'anmej el. Rumari' xquikasaj ka ri ti lancha pa mar, y niquiben c'a chi achi'el ya ri nic'aj chic anclas ri yec'o chuwech ri barco ri yetajin chukasaxic. 31 Rumari' ri Pablo xberuya' c'a rutzijol chare ri capitán quiche (quixin) ri soldados y chuka' chique ri soldados. Riya' xubij c'a chique: Wi xtiya' k'ij chi ye'anmej el ri can ye'uc'uan wi riche (rixin) ri barco, majun chiwe riyix ri xticolotej ta chuwech ri camic.

32 Rumari' xepe ri soldados xequikupila' ca ri colo' ri achoj riq'ui ximiben wi ri ti co'ol lancha chuwech ri barco, riche (rixin) chi ri ti lancha ri' tibe na ca.

33 Yac'a tek xuchop niseker pe, ri Pablo xubij c'a chi quewa'. Y quec'are' ri xubij riya' chique quinojel ri ye benak pa barco: Wacami nitz'aket ca'i' semanas ri ma yix ta warnek jabel, y chuka' majun utzilaj wa'in ibanon. 34 Rumac'ari' nbij chiwe wacami, chi quixwa' chi utz riche (rixin) chi c'o iwuchuk'a'. Ruma can xkojcolotej konojel, can ni jun rusmal tak iwi' ri xtitzak ta ca, achi'el ri xk'alajsex chinuwech. Can majun c'a ri c'o ta xtuc'ulwachij.*

† **27:23** Am. 3.7; Hch. 23.11. ‡ **27:23** Ro. 1.9; 2 Ti. 1.3. § **27:24** Is. 41.10, 14; 43.1, 2. * **27:24** Hch. 19.21; 23.11; 25.11. † **27:24** Gn. 39.5, 23; Job 22.29, 30. ‡ **27:25** Lc. 1.45. § **27:26** Hch. 28.1. * **27:34** 1 R. 1.52; Mt. 10.30; Lc. 12.7; 21.18. † **27:35** 1 S. 9.13; Mt. 15.36; Mr. 8.6; Jn. 6.11; 1 Ti. 4.3, 4.

35 Y tek ch'onak chic c'a ka ri
Pablo, riya' xberuc'ama' c'a pe jun
caxlan wey, xumatioxij† chare ri
Dios chiri' chiquiwech quinojel,
xuwech' y xuchop c'a rutijic. 36 Y
ya chuka' ri' tek quinojel xcuke' ka
juba' quic'u'x, y xquichop wa'in.
37 Y konojel c'a ri yoj benak pa
barco, yojc'o c'a ca'i' ciento riq'ui
setenta y seis. 38 Y tek ye waynek
chic ka chi utz, xquichop c'a ca
ruc'akic ri trigo pa mar, riche
(rixin) chi ma al ta nuben ca ri
barco.

Ri barco xq'uis ca pa mar

39 Tek xseker c'a, ri achi'a'
ri ye uc'uayon riche (rixin) ri
barco ma quetaman ta achique
ruwach'ulef xebeka wi. Xaxu
(xaxe) wi c'a xquitz'et chi c'o
jun ruk'a' ya', y jabel ri ruchi'.
Rumari' xquich'ob c'a chi riq'ui
juba' yecowin niquic'uaj apo ri
barco chiri'. 40 Rumari' xquikupila'
ca ri colo' riche (rixin) ri anclas, y
ri anclas xebe ca chuxe' ri mar. Y
xequisol ca ri k'abet riche (rixin) ri
barco. C'ac'ari' xquijotoba' ri jun
nimalaj tziek ri c'o apo chuwech ri
barco, y ri cak'ik' xuchop runimic
ri barco chuchi' ya'. 41 Y can c'a
ma jane yojapon ta chuchi' ri mar,
tek xbekila' jun boloj sanayi' c'o
chuxe' ya', y chiri' xberukebuj wi
ri' ri ruxe' ri rutza'n ri barco,‡ y
chiri' xk'ate' wi ca. Can ma xsilon
ta chic. Y ri rachek ri barco can
xuchop nijok'otej ruma ri ya' can
riq'ui c'a ruchuk'a' nberupaxij ri'
chiri'. 42 Yac'ari' tek ri soldados
xquich'ob§ chi yequicamisaj c'a
quinojel ri presos, riche (rixin)
chi majun nimuxan (natin) el
riche (rixin) chi nanmej. 43 Yac'a
ri capitán man c'a xrajo' ta chi
xquiben queri',* riche (rixin) chi
nicolotej ri Pablo. Xa xubij c'a
chi quinojel c'a ri can yecowin
yemuxan (ye'atin), tiquic'aka' el
qui' y quebe nabey, riche (rixin)
chi yebe'el chuchi' ya'. 44 Yac'a ri
nic'aj chic ri ma yecowin ta, xubij
c'a chique chi quequichapala' el
tz'alan o xabachique che' riche
(rixin) ri barco ri ye jok'otajnek
chic el, riche (rixin) chi ma yejik'
ta. Y queri' xkaben riche (rixin) chi
xoj-el c'a chuchi' ya',† y majun c'a
ri xcom ta chake.

28

Tek ri Pablo xc'oje' ri pa Malta

1 Y tek konojel yoj colotajnek
chic el ri pa ya', xketamaj c'a chi
ri ti ruwach'ulef ri', ri c'o pa mar,*
Malta rubi'. 2 Y ri winek ri aj
chiri' pa Malta, can utz quina'oj
xquiben kiq'ui† ruma xquibox
jun k'ak'. C'ac'ari' xojquisiq'uij
(xojcoyoj) konojel riche (rixin) chi
nikamek' ki' chuchi' ri k'ak', ruma
c'o tef y ntajin job. 3 Y tek ri Pablo
xberuc'ama' pe juboraj xc'a'y y
tek ntajin c'a ka chuya'ic pa k'ak',
xbe'el c'a pe jun cumatz chupan
ri xc'a'y ri' ruma xuna' ri k'ak'.
Ri cumatz ri' xberuch'ica' ri' chrij
ruk'a' ri Pablo, y man c'a nitzak ta
el. 4 Y tek ri winek ri aj chiri' pa
Malta xquitz'et chi ri cumatz tzekel
chrij ruk'a' ri Pablo, niquibila'
c'a chiquiwech: La achi la' can
nik'alajin chi jun achi camisanel,
ruma astape' xcolotej pe chupan ri
mar, ya c'a la cumatz ri xticamisan
el riche (rixin) wacami. Can c'o c'a
chi nutoj na ri etzelal rubanon,‡
yecha' c'a ri winek ri'.

5 Xpe ri Pablo xutotaj ca ri
cumatz§ pa k'ak', y majun retal
chi c'o ta ri nuc'ulwachij. 6 Pero
quinojel ri winek quitzuliben
quitzuliben apo ri Pablo, coyoben
c'a chi xtibesipoj pe o xticom ka.
Y xeyaloj c'a xcoyobej y xquitz'et

‡ **27:41** 2 Co. 11.25. § **27:42** Pr. 12.10; Ec. 9.3; Is. 59.7; Ro. 3.15. * **27:43** Pr. 16.7; Jer. 38.10; Hch. 23.10. † **27:44** Sal. 107.30. * **28:1** Hch. 27.26. † **28:2** He. 13.1, 2. ‡ **28:4** Lc. 13.2; Jn. 9.2. § **28:5** Sal. 91.13; Mr. 16.18; Lc. 10.19.

chi xa majun rubanon, man chic c'a xquibij ta chi ri Pablo jun achi camisanel, xa xquibij c'a chi riya' jun dios.*

7 Y chunakajal apo ri lugar ri yojc'o wi, c'o c'a jun li'aj ulef riche (rixin) jun achi ri Publio rubi'. Y riya', yari' ri aj k'atbel tzij chupan ri lugar ri'. Jabel xojruc'ul ri pa rachoch, y oxi' c'a k'ij ri jabel xojrilij. 8 Yac'a ri rutata' ri Publio kajnek pa ch'at ruma yabil. Nimalaj c'aten y quic' chupan ri ntoc c'a chare. Y ri Pablo xapon c'a chutz'etic. Xuben orar, y xuya' chuka' ruk'a' pa ruwi', y ri yawa' xc'achoj.† 9 Xa riq'ui c'a chi queri' xuben ri Pablo, can xbe c'a rutzijol. Y xe'oka c'a riq'ui ri Pablo ri nic'aj chic yawa'i' ri yec'o chiri' pa Malta. Y ri Pablo xeruc'achojsaj el. 10 Y ri winek ri aj chiri' pa Malta can xquiya' c'a kak'ij‡ y can jabel wi quina'oj xquiben kiq'ui. Y tek xojbe, riye' xquiyala' el ri xtic'atzin chake chupan ri kabey.

Tek ri Pablo xapon c'a pa Roma

11 Y oxi' ic' ri xojc'oje' c'a ri chiri' pa Malta. Y c'o c'a jun barco ri nipe c'a quela' pa tinamit Alejandría.§ Ri barco ri' ruc'uan c'a ri quiwachbel ca'i' dios chutza'n. Ri dios ri', Cástor y Pólux quibi'. Y c'o c'a ri chiri' pa Malta, ruma chiri' xc'oje' wi chupan ri tiempo riche (rixin) cak'ik'. Y chupan c'a ri barco ri' xojbe wi. 12 Y xojapon pa tinamit Siracusa, y xojc'oje' oxi' k'ij ri chiri'. 13 Y xu (xe) wi xoj-el c'a el ri chiri', xkac'uaj el ri ruchi' ya', y xojapon chic pa jun tinamit ri Regio rubi'. Y pa ruca'n k'ij chare ri kojapon wi pa tinamit Regio, yac'ari' tek xkachop chic c'a el binen ruma chi xjote' pe ri cak'ik' quere' pa sur. Y pa ruca'n k'ij ri koj-el wi el ri pa tinamit Regio, yac'ari' tek xojapon ri pa tinamit Puteoli. 14 Y chiri' chupan ri tinamit ri', yec'o c'a kach'alal* xebekila', y riye' xquibij c'a chake chi kojc'oje' ka† jun semana quiq'ui. Tek xtz'aket c'a ri jun semana ri', c'ac'ari' can choj xojbe c'a pa Roma. 15 Ri kach'alal ri yec'o chiri' pa Roma quic'axan chic c'a chi yojapon, rumari' xepe chikac'ulic. Yec'o ri xojoquic'ulu' ri pa jun tinamit ri Foro de Apio rubi', y yec'o chuka' ri xojoquic'ulu' pa jun chic lugar ri Tres Tabernas rubi'. Tek ri Pablo xerutz'et c'a ri kach'alal ri', xumatioxij chare ri Dios. Y re' xuya' ruchuk'a' xuna' riya'. 16 Y tek xojapon c'a ri pa Roma, ri Julio ri capitán xerujech c'a ri presos pa ruk'a' ri jun achi ri uc'uey quiche (quixin) ri achi'a' ye chajinel. Yac'a chare ri Pablo xbix chi utz nic'oje' ruyonil pa jun jay,‡ y xtichajix ruma jun soldado.

Tek ri Pablo xutzijoj ri ruch'abel ri Dios pa Roma

17 Y oxi' yan c'a k'ij tapon wi ri Pablo pa Roma, tek xutek quisiq'uixic (coyoxic) ri principali' chiquicojol ri israelitas ri yec'o pa Roma. Y tek xe'apon riq'ui, xubij c'a chique: Wech aj Israel, riyin majun achique ta c'a nbanon§ chique ri nic'aj chic wech aj Israel, ni majun chuka' achique ta nbin chrij ri quibin ca ri ye kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca ri c'o chi nikaben, pero ri pa Jerusalem xichapatej y xijach pa quik'a' ri aj k'atbel tzij ri ye aj Roma. 18 Y tek riye' xquic'utuj chuwe achique ri nbanon, xquich'ob c'a chi yinquelesaj el, ruma majun mac ri xilitej ta* chuwij riche (rixin) chi queri' yitak ta pa camic.

* **28:6** Hch. 8.10; 10.25; 14.11; Ap. 22.8, 9. † **28:8** 1 R. 17.20-22; Mt. 9.18; Mr. 6.5; 7.32; 16.18; Lc. 4.40; Stg. 5.14. ‡ **28:10** 1 Ti. 5.17. § **28:11** Hch. 27.6. * **28:14** Sal. 119.63. † **28:14** Mt. 10.11; Hch. 9.42, 43; 19.1; 21.4, 7, 8. ‡ **28:16** Hch. 24.23. § **28:17** Hch. 21.33; 24.12; 25.8. * **28:18** Hch. 22.24; 24.10; 25.8; 26.31.

19 Yac'a ri kech aj Israel ma xcajo' ta chi xinelesex ca, y rumari' riyin xinc'utuj c'a chi ya ri César† ri tik'ato tzij pa nuwi', y ma ruma ta c'a chi c'o tzujunic (sujunic) nc'amom pe chiquij ri nuwinak, ruma ta ri' xinc'utuj queri'. Ma tich'ob ta queri'. 20 Xa rumari' xintek isiq'uixic (iwoyoxic) riche (rixin) chi can yixintz'et y riche (rixin) chuka' chi riyix can wuq'ui riyin niwetamaj wi el achique c'a ruma tek quere' nc'ulwachin. Ruma konojel riyoj israelitas cukul kac'u'x chi ri caminaki' c'o na jun k'ij tek xquec'astej pe,‡ y ruma chi yari' ri nuniman riyin, rumari' tek yin ximil riq'ui cadena§ wacami, xcha' ri Pablo.

21 Y ri israelitas ri' xquibij chare ri Pablo: Riyoj majun wuj takon ta pe chake cuma ri aj Judea ri nich'o ta chawij riyit. Ni majun chuka' chique ri kach'alal ri ye petenak chiri' ri yebin ta chi c'o ta mac abanon. Majun. 22 Pero riyoj ketaman c'a chi pa ronojel lugar, ri winek can sibilaj c'a yech'o chiwij riyix ri yixnatan rubi' ri Jesús,* y nikajo' c'a niketamaj achique rubanic ri na'oj ri ac'amom pe riyit, xecha' chare.

23 Y xquicha' c'a ca jun k'ij riche (rixin) chi queri' niquimol qui', y ri Pablo xtubij c'a ri achique nicajo' niquetamaj. Y tek xapon c'a ri k'ij ri', sibilaj c'a winek ri xbequimolo' qui' riq'ui ri Pablo, y riya' xuchop c'a rutzijoxic y ruk'alajsaxic ri rajawaren ri Dios chique. Xuchop c'a nitzijon tek xel pe ri k'ij y xutanaba' c'a ya tek xka ka ri k'ij, ruma riya' xrajo' c'a chi xk'ax ta chiquiwech chi ri Jesús† yari' ri Cristo, achi'el nubij ri tz'ibatal ca ruma ri Moisés y cuma ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. 24 Yec'o c'a ri xeniman‡ ri xubij ri Pablo, y yec'o ri ma xeniman ta.§ 25 Y ruma xa ma junan ta c'a quiwech, xquichop chi xebe el. Pero can c'a xquic'axaj na el ri ruq'uisbel tak ch'abel ri xubij ri Pablo. Y riya' xubij: Ri ch'abel ri xuya' ri Lok'olaj Espíritu chare ri profeta Isaías ri xk'alajsan ruch'abel ri Dios, riche (rixin) chi xubij chique ri ye kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca, can utz chuka' nuben chi nibix chiwe riyix, ruma ri Lok'olaj Espíritu xubij c'a:

26 Cabiyin quiq'ui ri awinak, y jabij chique:
Riyix xtiwac'axaj* y ma xtik'ax ta chiwech ri xtiwac'axaj.
Riyix xtitzu' y xa ma xtiya' ta c'a pa cuenta ri nitzu'.
27 Ruma ri cánima re winek re' xa xquicowirisaj.
C'ayef (cuesta) chi ntoc pa tak quixquin ri niquic'axaj.
Ri runak' tak quiwech, quiyupuban, ruma ma nicajo' ta yetzu'un.†
Riye' can majun nicajo',
can ma nicajo' ta niquic'axaj,
can ma nicajo' ta nika pa tak cánima,
ma nicajo' ta nitzolin pe quic'u'x, riche (rixin) chi riyin nchojmirisaj ri quic'aslen.
Queri' xubij ri Lok'olaj Espíritu.

28 Rumac'ari' tiwetamaj ca riyix, chi ri winek ri ma ye israelitas ta, xapon yan c'a ri colotajic riche (rixin) ri Dios quiq'ui. Riye' can niquic'axaj wi ri ch'abel ri takon pe‡ chique.

29 Y tek ri Pablo xubij queri' chique ri rech aj Israel, xebe y can xquich'ojila' c'a chiquiwech.

† **28:19** Hch. 25.11. ‡ **28:20** Hch. 26.6, 7. § **28:20** Hch. 26.29; Ef. 3.1; 4.1; 6.20; 2 Ti. 1.16. * **28:22** Hch. 24.5. † **28:23** Lc. 24.24; Hch. 17.2, 3; 26.22, 23. ‡ **28:24** Hch. 18.6-8. § **28:24** Hch. 14.4; Ro. 3.3. * **28:26** Is. 6.9; Jer. 5.21; Ez. 12.2; Mt. 13.14; Mr. 4.12; Lc. 8.10; Jn. 12.40; Ro. 11.8. † **28:27** Is. 44.18. ‡ **28:28** Hch. 26.17; Ro. 11.11.

30 Y ri Pablo can tz'aket c'a ca'i' juna' ri xc'oje' chupan ri rachoch ri rukajon, y xeruc'ul c'a quinojel ri winek ri xe'apon riq'ui. 31 Y riya' xutzijoj c'a chique ri rajawaren ri Dios y xerutijoj c'a chuka' ri winek chrij ri samaj ri xorubana' ka ri Ajaf Jesucristo. Riya' can ma xupokonaj ta§ xutzijoj chique quinojel. Y can majun chuka' xbin chare ri Pablo chi ma tutzijoj ta chic ri ruch'abel ri Dios.

§ **28:31** Hch. 4.13, 31.

Ri wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Pablo chique ri kach'alal ri yec'o pa Roma

Wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Pablo chique ri kach'alal ri yec'o pa tinamit Roma. Tek xutek re wuj re' c'a ma jane tibe chiquitz'etic ri quiniman chic ri Dios ri yec'o chupan ri tinamit ri'. Riya' nubij chi c'o ruraybel chi nibe chiquitz'etic. Re wuj re' nubij chi ri Pablo nrajo' chi ri kach'alal can ta nich'obotej jabel chiquiwech ri achique rubanic chi niquil ri colotajic y queri' can xquecowin xtiquic'uaj ri c'ac'ac' c'aslen ri xuya' ri Dios chique.

Chupan ri tanaj 1 mocaj 18 y napon c'a pa mocaj 36 chare ri tanaj 11, nich'o chrij ri c'ac'ac' tijonic ri xuya' ri Jesús. Ri Pablo nubij chi quinojel ri winek yec'o chuxe' ruchuk'a' ri mac, y rumari' chi can rajawaxic wi chi yecolotej pa ruk'a' ri mac. Yac'a ri winek, wi can niquicukuba' quic'u'x riq'ui ri Jesús, ri Dios can nucuy wi c'a ri quimac y nuben chique chi majun chic quimac yetz'etetej ruma Riya'. Y ri winek ri can niquicukuba' quic'u'x riq'ui ri Jesús, niquil jun c'ac'ac' c'aslen y majun chic ruchuk'a' ri mac pa quiwi'. Ri Dios can nuya' jun uxlanibel c'u'x chique, ruma can niquinimaj ri nubij ri Lok'olaj Espíritu chique. Ri Pablo nubij chuka' chi ri israelitas ruma chi xa ma xquinimaj ta chi ri Jesús yari' ri tzujun (sujun) pe ruma ri Dios, rumari' tek ri nic'aj chic winek ri ma ye israelitas ta xquil ri colotajic. Pero c'o na jun k'ij tek ri israelitas xtik'ax chiquiwech chi ri Jesús yari' ri nicolo quiche (quixin).

Ri tanaj 12 mocaj 1 y napon c'a pa mocaj 13 chare ri tanaj 15, nuk'alajsaj chkawech ri achique rubanic chi yojbiyin chupan ri c'ac'ac' c'aslen ri xuya' ri Dios chake. Y riche (rixin) chi yojcowin yojbiyin chupan ri c'ac'ac' kac'aslen rajawaxic chi c'o ri ajowabel pa tak kánima.

Y chupan ri tanaj 15 mocaj 14 y napon c'a pa mocaj 27 chare ri tanaj 16, ri Pablo nubij chi nrajo' nik'ax el quiq'ui ri aj Roma tek nibe pa ruwach'wlef España y nutek chuka' el rutzil quiwech ri kach'alal.

Ri San Pablo nutek el rutzil quiwech ri kach'alal

1 Riyin ri Pablo, yin jun rusamajel ri Jesucristo. Ya c'a ri Dios ri xisiq'uin (xinoyon) riche (rixin) chi xinoc apóstol. Ri Dios xirucha' c'a riche (rixin) chi ntzijoj ri lok'olaj ruch'abel ri niya'o colotajic 2 ri rutzujun (rusujun) ojer ca y tz'ibatal ca cuma profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel. Riye' can quitz'iban wi ca* chupan ri lok'olaj ruch'abel ri Dios, ri xbix chique ruma ri Dios. 3 Y ri xubij ri Dios chique, can chrij wi c'a ri Ruc'ajol xch'o wi, y ri Ruc'ajol ri' yari' ri Kajaf Jesucristo. Y tek ri Jesucristo xpe wawe' chuwech re ruwach'ulef, xoc winek achi'el riyoj, y Riya' jun chique ri ye riy rumam ca ri rey David.† 4 Pero can xk'alajin chuka' chi can Ruc'ajol wi ri Dios, y can c'o nimalaj uchuk'a' riq'ui. Queri' xk'alajin tek xbec'astej pe chiquicojol ri caminaki',‡ ruma ri Espíritu ri c'o riq'ui can lok'olaj wi achi'el ri Lok'olaj Dios. 5 Y Riya' can

* **1:2** Ro. 3.21; 16.26. † **1:3** Mt. 1.1. ‡ **1:4** Hch. 13.33.

xuya' c'a ri utzil pa kawi' quiq'ui ri nic'aj chic wech tak apóstoles y xuben chake chi xoj-oc apóstoles.§ Queri' xuben chake ruma xrajo' chi pa rubi' Riya' nikatzijoj ri ruch'abel riche (rixin) chi ninimex cuma quinojel ri winek pa ronojel ruwach'ulef.* 6 Y ri Jesucristo xixrusiq'uij (xixroyoj)† chuka' riyix riche (rixin) chi xixoc riche (rixin) Riya'.

7 Y re wuj re' ntek c'a el chiwe iwonojel riyix kach'alal, ri yixc'o pa Roma. Ri Dios sibilaj yixrajo' y rumari' xixrusiq'uij (xixroyoj) riche (rixin) chi xixoc lok'olaj tak ralc'ual. Y ya ta c'a ri utzil y ri uxlanibel c'u'x ri nuya' ri Katata' Dios y ri Ajaf Jesucristo ri xtic'oje' pa tak iwánima chi'iwonojel.

Ri San Pablo nrajo' c'a nibe chiquitz'etic ri kach'alal ri yec'o pa Roma

8 Nabey nmatioxij chare ri Dios pa rubi' ri Jesucristo iwuma riyix.‡ Nmatioxij chare ruma nitzijox pa ronojel re ruwach'ulef chi riyix can icukuban ic'u'x riq'ui ri Dios. 9 Y ri ka-Dios can retaman wi chi riyin ma yitane' ta chi nben orar pan iwi'.§ Ri Dios ri can riq'ui ronojel wánima nben ri rusamaj. Ri can ntzijoj wi ri lok'olaj ruch'abel ri nich'o chrij ri Ruc'ajol. 10 Y nc'utuj chuka' chare ri Dios chi xtuben ta chuwe chi xquicowin ta xquinapon iwuq'ui, wi queri' nrajo' Riya'.* Ruma c'o chic k'ij wajowan chi yin aponak ta iwuq'ui. 11 Ruma sibilaj nrayij yibe chi'itz'etic, y nwajo' nbenk'alajsaj chiwech ri nuya' ri Lok'olaj Espíritu chake, riche (rixin) chi queri' más nicukuba' ic'u'x riq'ui ri Dios.† 12 Ri xinwajo' xinbij chiwe riq'ui re', ya chi nikatola' ki' konojel, riche (rixin) chi nicuke' kac'u'x. Riyix yinito' riyin riche (rixin) chi nicuke' nuc'u'x, y riyin chuka' yixinto' riyix riche (rixin) chi nicuke' ic'u'x. Queri' xtikaben ruma kaniman ri Jesucristo.

13 Wach'alal, riyin nwajo' chi riyix niwetamaj chi q'uiy c'a mul ri can nchojmirisan chic wi' chi yibe chila' iwuq'ui,‡ xa yac'a chi c'o oconek§ chupan, rumari' ma yin benak ta. Riyin can nuraybel wi c'a chi riyix niwetamaj más chrij ri ruch'abel ri Dios, can achi'el nbanon quiq'ui ye q'uiy winek ri xa ma ye israelitas ta chuka' achi'el riyix. Y riq'ui ri' can xtiwachin ta c'a ri ch'abel pa tak ic'aslen riyix chuka'. 14 Riyin can yin achi'el jun aj c'as quiq'ui quinojel ri winek, rumari' rajawaxic chi ntzijoj ri ruch'abel ri Dios* chique ri winek griegos y chique ri ma ye griegos ta. Rajawaxic chi ntzijoj chique ri c'o q'uiy quetaman y chique chuka' ri majun quetaman. 15 Ruma chuka' ri' tek riyin can nwajo' chi can nbentzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic chiwe riyix ri yixc'o pa Roma.

Ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic can c'o ruchuk'a'

16 Riyin ma yiq'uix ta c'a ntzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, ruma ri lok'olaj ch'abel re' can ruchuk'a'† wi ri Dios riche (rixin) chi yerucol ri yeniman riche (rixin). Ri ch'abel c'a ri' nabey xtzijox chique ri israelitas; y c'ac'ari' xtzijox chuka' chique ri ma ye israelitas ta. 17 Y ri ch'abel ri niya'o colotajic nuc'ut chkawech chi ri Dios yojrutz'et chi majun kamac, queri' xuben chake ruma xkacukuba' kac'u'x riq'ui Riya'. Achi'el ri nubij chupan ri ruch'abel

§ **1:5** Ef. 3.8. * **1:5** Hch. 9.15. † **1:6** 1 Co. 1.2, 24. ‡ **1:8** Fil. 1.3. § **1:9** 1 Ts. 1.2; Flm. 4. * **1:10** Stg. 4.15. † **1:11** Ro. 15.29. ‡ **1:13** Ro. 15.23; 1 Ts. 2.18. § **1:13** Hch. 16.7. * **1:14** Mr. 8.38; 1 Co. 9.16. † **1:16** Sal. 110.2; 1 Co. 1.18; 2 Co. 10.4; 2 Ti. 1.8. ‡ **1:17** Hab. 2.4; Ro. 3.21.

ri Dios ri tz'ibatal ca: Ri winek ri rucukuban ruc'u'x riq'ui‡ ri Dios, nitz'etetej ruma ri Dios chi majun rumac y nril ri kitzij c'aslen.

Quinojel ri winek c'o quimac chuwech ri Dios

18 Ri Dios ri c'o chila' chicaj nik'alajin chi can petenak royowal pa quiwi' ri winek, ruma ma niquiya' ta ruk'ij ri Dios y ma niquijoyowaj ta quiwech nic'aj chic winek, y riq'ui ri etzelal ri yetajin, ri winek ri' can yetajin niquik'et ruwech ri kitzij riche (rixin) ri Dios. Rumari' ri Dios can xtuya' wi c'a pe ruc'ayewal pa quiwi'. 19 Ruma ri etamatel pe chrij ri Dios riye' can quetaman wi, ruma ri Dios can xuk'alajsaj wi chiquiwech. 20 Ri Dios ma tz'etetel ta. Yec'a ronojel ri ye rubanon ri Dios chuwech re ruwach'ulef, ri can ye tz'etetel wi, yec'ari' ri nik'alajsan chiquiwech ri winek chi c'o Dios.§ Can c'a pa rutiquiribel pe, tek re ruwach'ulef ruk'alajsan pe chiquiwech ri winek chi c'o Dios. Y ruk'alajsan chi ri Dios can c'o wi ruchuk'a' ri majun bey niq'uis ta. Rumari' ri winek ri' can man c'a xquecowin ta xtiquibij: Majun kamac riyoj, ruma majun xbin ta chake chi c'o Dios, ma xquecha' ta. 21 Ruma xquetamaj chi c'o Dios, xa yac'a riye' ma xquiya' ta ruk'ij ruc'ojlen ri Dios,* ni ma xematioxin ta chare, y xa ruyon ri ma nic'atzin ta ri xequich'ob; ye nacanek y xa pa k'eku'm chic c'o wi ri cánima. 22 Niquibij chi can c'o q'uiy quetaman, y yari' tek xa xe'oc nacanek.† 23 Ruma ma niquiya' ta ruk'ij ruc'ojlen ri c'aslic Dios ri ma nicom ta riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Xa ye ri yecom ri niquiya' quik'ij. Ruma can ye quibanon quiwachbel winek, quiwachbel aj xic' tak chicop, quiwachbel cumatz y quiwachbel ri chicop cajquej caken; y xa yeri' ri niquiya' quik'ij.‡

24 Rumari' ri Dios xeruya' ca,§ chi tiquic'uaj na c'a ri itzel c'aslen, ruma can yari' ri ruraybel ri cánima. Can xk'ax ruwi' ri etzelal xquiben.* Sibilaj niquiya' (niquitzek) quiq'uix chicachibil qui'. 25 Xa xquijel rubanic ri kitzij, ruma ma xquitzekelbej ta ri kitzij chi Dios y xquitzekelbej ri ma kitzij ta.† Ruma ma xquiya' ta ruk'ij ni ma xquiben ta ri samaj ri nrajo' ri Dios. Xa ya ri cosas ri ye rubanon ri Dios, xa yeri' ri xquiya' quik'ij y quic'ojlen. Y ya ri Dios ri nic'atzin chi ninimirisex ruk'ij ruc'ojlen ronojel k'ij.‡ Amén.

26 Y ruma queri' xquiben, ri Dios xeruya' ca chi que'uc'uex na c'a ruma ri itzel tak raybel ri c'o pa tak cánima; ri sibilaj niya'o (nitzako) q'uix.§ Ruma yec'o ixoki' ri ma achi'a' ta chic ri xequirayij, xa quech ixoki' chic ri xequirayij. 27 Y queri' chuka' yec'o achi'a' ri ma ixoki' ta chic ri xequirayij, xa quech achi'a' chic ri xequirayij. Sibilaj itzel ri xquiben, y xa ma xeq'uix ta; can xquiq'uek qui' chupan ri etzelal ri xquirayij. Y riye' can xquic'ul c'a el rutojbalil ri itzel bey ri xquitzekelbej.

28 Riye' xquich'ob chi majun nic'atzin wi niquetamaj ruwech ri Dios. Rumari' ri Dios xeruya' ca. Tiyojtej na c'a ri quina'oj y tiquibanala' na c'a ri xajan chi niban. 29 Xa can ruyon ri ma choj ta ri c'o pa tak cánima ri niquiben. Ruma ri achi'a' y ri ixoki' ri xa ma quic'ulaj ta qui' niquicanola' qui' riche (rixin) chi yemacun.

§ **1:20** Hch. 14.17; 17.24-27. * **1:21** 2 R. 17.15; Sal. 106.13. † **1:22** Jer. 10.14. ‡ **1:23** Dt. 4.15-19. § **1:24** Hch. 7.42. * **1:24** Lv. 18.22; Sal. 81.12; 1 Co. 6.18. † **1:25** Is. 44.20; Am. 2.4. ‡ **1:25** 1 Ts. 1.9. § **1:26** Gn. 19.5; Jud. 10.

Niquibanala' etzelal chique ri nic'aj chic. Ma yetane' ta chi niquirayij ri cosas ri c'o riq'ui jun chic winek. Q'uiy etzelal niquirayij niquiben chique nic'aj chic. Sibilaj itzel niquina' chare jun chic ruma ri utz c'o. Yecamisan. Ye yacol tak ch'a'oj, yek'olon. Ma tiquitz'et jun cosa, can chanin niquijel rubixic. 30 Xu (xe wi) tzij niquibij chiquij nic'aj chic y yeyok'on. Niquetzelaj ri Dios.* Nik'ax ruwi' niquiben ruma niquina' chi c'o quik'ij. Sibilaj niquinimirisaj qui'. Ronojel k'ij niquich'ob achique rubanic ri etzelal ri nicajo' niquiben. Ma niquinimaj ta quitzij ri quite' quitata'. 31 Ye nacanek. Niquitz'abej ri quitzij. Ma yecajo' ta ri calc'ual, ni ri quite' quitata'. Ma niquijoyowaj ta quiwech ri nic'aj chic, y ma yequicuy ta mac. 32 Riye' quetaman chi ri Dios rubin chi ri yebano queri', c'o chi nika ri camic pa quiwi'.† Y astape' can quetaman, xa can c'a niquiben na wi ronojel ri etzelal ri', y chuka' can yequicot tek niquitz'et chi yec'o nic'aj chic ri yebano queri'.

2

Ri Dios can pa ruchojmilal wi nuk'et tzij

1 Riyix chuka' xa can ma xtito' ta iwi' chuwech ri ruc'ayewal ri'. Ruma nibij chiquij ri winek chi ma utz ta yetajin chubanic, pero tek riyix nibij chi ma utz ta yetajin chubanic ri winek, xa can yixtajin nisiq'uij (niwoyoj) ri ruc'ayewal pan iwi', ruma riyix chuka' xa can yixtajin chubanic ri mac ri yequiben riye'.* 2 Can ketaman c'a chi ri Dios can nuya' wi rutojbalil ronojel ri mac ri yequibanala' ri winek achi'el ri mac ri xekabij yan ka. Can achi'el rubanic ri quimac, can queri' chuka' ri rutojbalil nuya' chique.† 3 Y riyix can ninimirisaj iwi' y nibij chi itzel yequibanala' ri winek ri yebano ri mac ri'. Y xa queri' chuka' yixtajin chubanic riyix. ¿La nich'ob cami chi ri Dios man ta xtuya' chuka' rutojbalil ri imac riyix?‡ 4 ¿La ma k'axnek ta c'a chiwech achique ruma tek ri Dios sibilaj utz iwuq'ui y achique ruma tek Riya' can nicuyu mac y nicoch'on?§ Chiwech riyix can utz chi niben xabachique mac ri niwajo' y Riya' majun nuben chiwe. Pero xa ma que ta ri'. Riya' can c'a ruya'on na pe ri utzil pan iwi' riyix ruma nrajo' chi niya' ca rubanic ri mac. 5 Xa yac'a riyix cowirnek ri iwánima. Ma niwajo' ta niya' ca rubanic ri mac. Y rumari', xa nimol ruc'ayewal chiwij. Can xtika c'a ri royowal ri Dios pan iwi' chupan ri k'ij tek Riya' xtuk'et tzij. Y ri ruk'atbel tzij Riya' can choj wi. 6 Ruma can achi'el niquibanala' chiquijujunal ri winek wi utz o ma utz ta, can queri' chuka' ri rutojbalil ri xtuya' chique.* 7 Ri Dios nuya' ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek chique ri winek† ri can ma yetane' ta chi niquiben ri utz. Ri winek ri' can nik'alajin chi c'o raybel quiq'ui riche (rixin) chi nicajo' yebec'oje' chila' chicaj riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek, ri acuchi (achique) ruyon sakil c'o, ri acuchi (achique) chuka' xtinimirisex wi quik'ij. 8 Yac'a ri winek ri ma yeniman ta chare ri Dios y ma niquinimaj ta ri kas kitzij ruch'abel y xa ya ri etzelal yequiben,‡ can xtika wi c'a ri nimalaj royowal ri Dios pa quiwi'.§ 9 Can quinojel c'a winek ri yebano etzelal, xtiquic'ulwachij ruc'ayewal; xtiquitij pokonal.

* **1:30** Nm. 10.35; Dt. 7.10; Sal. 81.15. † **1:32** Dt. 17.6. * **2:1** Mt. 7.1, 2. † **2:2** 1 Ts. 4.6. ‡ **2:3** Pr. 11.21. § **2:4** Ex. 34.6; Ef. 1.7; 2 P. 3.9. * **2:6** Mt. 16.27. † **2:7** 2 Co. 4.17; Jud. 21; Ap. 2.7. ‡ **2:8** 2 Ts. 2.12. § **2:8** Is. 3.11.

Nabey xtika ri ruc'ayewal pa quiwi' ri israelitas y c'ac'ari' chuka' xtika pa quiwi' ri ma ye israelitas ta. 10 Pero quinojel winek ri yebano ri utz, xquebec'oje' chila' chicaj ri acuchi (achique) ruyon sakil c'o, y ri acuchi (achique) chuka' xtinimirisex wi quik'ij.* Xtic'oje' uxlanibel c'u'x pa tak cánima ri majun bey xtiq'uis ta. Y ye ri israelitas ri nabey xtiban queri' chique y c'ac'ari' chuka' ri ma ye israelitas ta. 11 Ruma ri Dios ma ya ta rubanic ri winek ri nutzu'.† Riya' nutzu' ri utz o ma utz ta ri niquibanala' ri winek.

12 Ruma ri winek ri ma quic'axan ta‡ ri nubij ri ruley ri Moisés, wi yemacun, can xtika wi ruc'ayewal pa quiwi', pero ma nucusex ta ri ley ri' riche (rixin) chi nik'at tzij pa quiwi'. Yac'a riyoj ri can kac'axan ri nubij ri ruley ri Moisés, wi yojmacun, ri Dios can yac'a ri ley ri' ri nucusaj riche (rixin) chi nuk'et tzij pa kawi'. 13 Ri winek ri niquic'axaj ri nubij ri ley ri xuya' ri Dios y ma niquiben ta ri nubij, ye aj maqui' chuwech ri Dios. Yac'a ri winek ri can niquiben ri nubij ri ley,§ can majun c'a quimac yetz'etetej ruma ri Dios. 14 C'o jantek ri winek ri ma ye israelitas ta can niquiben wi ri nubij ri ley, astape' ma quic'axan ta achique ri nubij ri ley. Y queri', can nik'alajin c'a chi ri pa tak cánima can c'o ri nik'alajsan chiquiwech achique ri utz y achique ri ma utz ta. Achi'el xa ta can c'o ri ley pa tak cánima. 15 Achi'el xa ta ya ri ley ri tz'ibatal pa tak cánima, y ri cánima yari' ri nibin chique achique ri utz y achique ri ma utz ta. Y riye' utz nuna' ri cánima tek ya ri utz niquiben y nik'axo ri cánima tek ya ri ma utz ta ri niquiben. Riye' can quetaman, wi utz o ma utz ta ri niquiben. 16 Y can queri' chuka' xtuna' ri cánima chupan ri k'ij tek ri Dios xtuk'et tzij pa quiwi' quinojel ri winek, tek xtiquic'ul chuka' rutojbalil ri quimac* ri ye quewan pe ri pa tak cánima. Y tek xtuk'et tzij ri Dios, yac'a ri Jesucristo ri xtucusaj riche (rixin) chi xtuk'et tzij.† Queri' nubij ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic ri ntzijoj riyin.

Ri israelitas y ri ruley ri Moisés

17 Riyix wech aj Israel can sibilaj yixquicot tek nibix israelitas chiwe, ruma ri Dios chiwe riyix xuya' wi ri ley. Y chuka' sibilaj ninimirisaj iwi' xa ruma nibij chi yix rutinamit ri Dios.‡ 18 Riyix nibij chi iwetaman achique ri nrajo' ri Dios chi nikaben, y chuka' iwetaman achique ri utz y ri ma utz ta§ ruma queri' nuc'ut ri ley chiwech. 19 Y riyix nina' chi can yix uc'uey quibey ri ye moyi', y yix sakil quiche (quixin) ri yec'o pa k'eku'm, 20 y riyix nina' chi yixcowin ye'itijoj ri winek ri majun quetaman, y ye'itijoj chuka' ri ac'ala'. Ruma chiwe riyix ya'on wi ri ley ri c'o etamabel y c'o ronojel ri kitzij chupan. 21 Riyix ye'itijoj ri nic'aj chic winek. ¿Pero achique c'a ruma tek ma nitijoj ta ka iwi' riyix?* Ruma riyix nibij chique ri nic'aj chi ma utz ta ri alek'. Y riyix xa yixalek'. 22 Riyix nibij chique ri achi'a' ri c'o quixjayil chi ma tiquicanoj ta jun chic ixok, y nibij chique ri ixoki' ri c'o cachijil chi ma tiquic'om ta ruwech jun chic achi. Y riyix xa queri' yixtajin chubanic. Riyix ri nibij chique ri winek chi ma quecajo' ta ri dios ri xa ye banon cuma winek, ¿achique c'a ruma tek riyix niwelek'aj pe ri c'o pa tak cachoch ri dioses ri'? 23 Riyix sibilaj ninimirisaj iwi' ruma c'o ri ruley ri

* **2:10** 1 P. 1.7. † **2:11** Job 34.19; Lc. 20.21. ‡ **2:12** Lc. 12.47, 48. § **2:13** Stg. 1.22. * **2:16** Ap. 20.12. † **2:16** Jn. 5.22. ‡ **2:17** Mi. 3.11; Jn. 8.41. § **2:18** Dt. 4.8; Neh. 9.13 14; Sal. 147.19, 20; Lc. 12.47; Jn. 13.17. * **2:21** Mt. 23.3.

Dios iwuq'ui. Pero xa ma ninimaj ta ri nubij ri ley ri' y rumari' xa yixtajin nikasaj ruk'ij ri Dios. 24 Achi'el ri tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri Dios, tek nubij: Imac riyix† tek niyok'otej rubi' ri Dios cuma ri ma ye israelitas ta. Queri' ri tz'ibatal ca.

25 Ri can banon ri circuncisión chique, ri' sibilaj utz; pero wi niquiben ronojel‡ ri nubij chupan ri ley ri xuya' ri Dios. Y wi ma niquiben ta, majun nic'atzin wi chi xban ri circuncisión chique, xa junan riq'ui chi ma banon ta ri circuncisión chique. 26 Wi c'o ta jun achi ri ma israelita ta y ma banon ta ri circuncisión chare, y nuben ri nubij chupan ri ley, chuwech ri Dios achi'el xa ta can banon ri circuncisión chare, astape' ma banon ta. 27 Y jun achi ri ma banon ta ri circuncisión chare, pero wi can nunimaj ri nubij ri ley, riq'ui ri' nik'alajin chi riyix wech aj Israel xtika ri ruc'ayewal pan iwi', ruma ma niben ta ri nubij ri ley astape' can c'o wi ri ley ri' pan ik'a' y banon ri circuncisión chiwe.§ 28 Ruma ri kas kitzij chi ye israelitas ma xaxu (xaxe) ta wi ri banon circuncisión* chare ri quich'acul. 29 Ruma chuwech ri Dios ri kitzij ye israelitas,† ye ri winek ri c'o jun cánima ch'ajch'oj. Achi'el xa ta can banon ri circuncisión pa tak cánima. Ri circuncisión ri' niban ruma ri Lok'olaj Espíritu‡ y ma ya ta ri circuncisión ri tz'ibatal chupan ri ley. Y can ye wi c'a ri winek ri banon ri circuncisión ri pa tak cánima, yeri' ri yeka chuwech ri Dios y astape' ma yeka ta chiquiwech ri winek.

3

1 Y wi queri', ¿achique c'a nikach'ec chi yoj israelitas? ¿Y achique nuya' chake ri circuncisión? 2 Riyin nbij chi can c'o q'uiy utzil ri nuc'om pe chake chi yoj israelitas. Nabey, ri Dios can pa kak'a' c'a riyoj xuxkanej wi ri ruch'abel. 3 ¿Y xtikabij ta c'a chi ruma ye q'uiy kech aj Israel ri ma xquinimaj ta,* ruma ta ri' ri Dios man ta xtuben ri rubin?† 4 Ma que ta ri'. Ri Dios can kitzij wi nich'o, astape' quinojel ri winek ma que ta ri' niquiben. Achi'el ri tz'ibatal ca tek nubij:

Xtik'alajin c'a chiquiwech ri winek
chi can kitzij wi ri nabij.
Y wi yec'o winek ri itzel yech'o
chawij, can yit c'a riyit ri
xcach'acon y xtik'alajin chi
riye' ma kitzij ta ri niquibij.‡

Queri' nubij chupan ri tz'ibatal ca.

5 Y wi ruma ri etzelal ri yekabanala' rumari' tek nik'alajin chi ri Dios can choj wi, ¿achique c'a nikabij tek nuya' ruc'ayewal pa kawi'? ¿La ma choj ta cami ri Dios y rumari' tek nuya' ruc'ayewal pa kawi'? (Ya c'a re xinbij ka chiwe, re' xa achi'el niquich'ob ri winek.) 6 Majun modo chi ri Dios man ta choj, ruma wi ta ri Dios man ta choj, man ta nicowin nuk'et tzij pa ruwi' re ruwach'ulef.§

7 Pero wi xa ta ruma ri ma kitzij ta ri nbij, xa ta rumari' nbek'alajin pe ri kitzij riche (rixin) ri Dios y niya'ox (nya') ta ruk'ij ruc'ojlen, ¿achique ta c'a ruma chi xtik'at tzij pa nuwi' achi'el jun aj mac? 8 Ruma xa ta queri', riyoj c'o ta modo nikabij chi tikabana' ri etzelal riche (rixin) chi nipe q'uiy utzil pa kac'aslen. Achi'el ri tzij ri niquik'abaj ri winek chikij, ruma riye' niquibij chi queri' nikac'ut y xa ma que ta ri'. Ri yebin queri' xa ruc'amon chi nika ri ruc'ayewal pa

† **2:24** 2 S. 12.14; Is. 52.5; Ez. 36.20. ‡ **2:25** Ga. 5.3. § **2:27** Mt. 12.41. * **2:28** Mt. 3.9; Ga. 6.15. † **2:29** Jn. 1.47. ‡ **2:29** Ro. 7.6; Col. 2.11. * **3:3** He. 4.2. † **3:3** Nm. 23.19. ‡ **3:4** Job 40.8. § **3:6** Gn. 18.25; Sal. 9.8. * **3:8** Ro. 5.20; 6.1, 15; Jud. 4.

quiwi'.*

Can majun c'a nicowin nibin chi man ta jun rumac

9 ¿Y wacami achique nibij riyix? ¿La más ta c'a utz ri kac'aslen riyoj israelitas que chuwech ri quic'aslen ri ma ye israelitas ta? Ma que ta ri'. Xkabij yan ka, chi quinojel winek, chi israelitas y ma ye israelitas ta, quinojel ye kajnek chuxe' ri mac.† 10 Queri' chuka' nubij ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca:

Majun winek ri can ta choj ri
ruc'aslen. Can ni xa ta jun.‡
11 Majun ri k'axnek ta chuwech
achique ri' ri utz
y majun chuka' ri nicanon ta riche
(rixin) ri Dios.
12 Can quinojel c'a ma ya ta ri bey
ri nika chuwech ri Dios ri
xquicha'. Majun utz ta ri
quic'aslen.
Can ni jun c'a winek ri nibano ta ri
utz. Can ni xa ta jun.
13 Ri pa quichi' ye'el pe tzij ri sibilaj
ye itzel. Can achi'el jun jul
ri jakel ri c'o caminek chu-
pan,§ sibilaj itzel ruxla'.
Can yek'olon riq'ui ri quich'abel.
Ri ch'abel ri niquibij xa nicamisan,
achi'el niquiben ri cumatz
tek yech'opon.
14 Can ruyon itzel tak tzij niquibij*
chiquij ri nic'aj chic; can
q'uey ri ch'abel ri niquibila'.
15 Can majun c'a juba' tumacuj
jun winek chiquiwech, can
chanin yebe chucamisaxic.†
16 Xabacuchi (xabachique) yebe
wi, xa bis y k'axon niquiya'
ca.
17 Ma quetaman ta achique
rubanic ri c'aslen riche
(rixin) uxlanibel c'u'x.
18 Ma niquixibij ta qui' chuwech ri
Dios.‡
Queri' ri tz'ibatal ca.
19 Y riyoj ketaman chi ri nu-
bij ri ley ri tz'ibatal ca, chique ri
yec'o chuxe' ri ley nich'o wi, riche
(rixin) chi queri' can majun c'a
nicowin nibin chi majun rumac.
Can quinojel c'a ri yec'o chuwech
re ruwach'ulef c'o chi ye'apon na
chuwech ri Dios riche (rixin) chi
nik'at tzij pa quiwi'. 20 Majun jun
winek ruma chi can rubanon ri
nubij ri ley, ruma ta ri' nitz'etetej
ruma ri Dios chi majun rumac. Ma
que ta ri'. Ri ley xaxu (xaxe wi)
nicowin nuc'ut chkawech chi yoj aj
maqui'.§

Ruma ri kacukbel c'u'x tek yojtz'etetej ruma ri Dios chi majun kamac

21 Y wacami ri Dios nuc'ut c'a
chkawech achique rubaniquil
nuben chake riche (rixin) chi
yojtz'etetej ruma Riya' chi majun
kamac. Nuc'ut chkawech chi
ma ruma ta ri ley riche (rixin)
ri Moisés tek yojtz'etetej ruma
ri Dios chi majun kamac, can
achi'el wi ri nubij chupan ri ley y
chupan ri quitz'iban ca ri profetas
ri xek'alajsan ruch'abel ri Dios
ojer ca. 22 Ri Dios can nuc'ut c'a
chkawech chi xabachique winek
ri rucukuban ruc'u'x riq'ui ri
Jesucristo y can runiman, majun
c'a rumac nitz'etetej ruma ri
Dios.* Y can junan c'a nuben
chake konojel. 23 Ruma konojel
xojmacun† y rumari' tek yoj
elesan ca riq'ui ri Dios ri can c'o
ruk'ij ruc'ojlen. 24 Y ruma c'a
rutzil ri Dios tek majun kamac
yojtz'etetej ruma Riya'. Majun
c'a rajel nuc'utuj chake,‡ ruma
ri Cristo Jesús xcom riche (rixin)
chi xutoj ri kamac. 25 Ri Dios can
xutek wi pe ri Cristo riche (rixin)
chi xcom y xbiyin ri ruquiq'uel

† **3:9** Ga. 3.22. ‡ **3:10** Sal. 14.1. § **3:13** Sal. 5.9; Jer. 5.16; Mt. 23.27, 28. * **3:14** Sal. 10.7.
† **3:15** Pr. 1.16. ‡ **3:18** Gn. 20.11; Sal. 36.1; Lc. 23.40. § **3:20** Ro. 7.7. * **3:22** Col. 3.11.
† **3:23** Ga. 3.22. ‡ **3:24** Ef. 2.8.

ruma quimac ri winek, riche (rixin) chi queri' xabachique ri can nucukuba' ruc'u'x riq'ui ri Cristo y can nunimaj, can nicuyutej ri rumac. Ri Dios queri' xuben riche (rixin) chi nik'alajin chi Riya' can choj wi y can nuk'et wi tzij pa ruwi' ri mac. Rumari' xutek pe ri Cristo riche (rixin) chi ya Riya' xejkalen quimac ri winek. Ruma chi queri' ruch'obon ri Dios, rumari' tek ma xuya' ta na rutojbalil ri mac ri xequibanala' ri winek ojer ca, xa sibilaj xerucoch'. 26 Y ruma chuka' ri' nik'alajin chi ri Dios can choj wi nuben kiq'ui riyoj chupan re tiempo re', riche (rixin) chi queri' nik'alajin chi Riya' can choj wi y nuben chake chi yojtz'etetej ruma Riya' mismo chi majun kamac, ruma kaniman ri Jesús.

27 Rumac'ari' ma yojcowin ta nikanimirisaj ki'§ ni nikabij chi sibilaj utz ri kac'aslen. Ruma ma xojcolotej ta ruma sibilaj utz ri ye kabanalon, xa xojcolotej ruma xkanimaj ri Jesús. 28 Y queri', nik'alajin c'a chi xabachique winek ri rucukuban ruc'u'x riq'ui ri Jesús, nitz'etetej c'a ruma ri Dios chi majun rumac,* astape' rubanon o ma rubanon ta pe ri nubij ri ruley ri Moisés.

29 Ri Dios, ¿la xaxu (xaxe wi) cami ka-Dios riyoj yoj israelitas? Ma que ta ri', ruma ri Dios kas kitzij wi chi qui-Dios chuka' ri ma ye israelitas ta. 30 Ruma xaxu (xaxe) wi c'a jun Dios c'o, y quinojel ri niquicukuba' quic'u'x riq'ui, banon o ma banon ta ri circuncisión chique,† Riya' nuben chique chi majun quimac yerutz'et ruma xquicukuba' quic'u'x riq'ui. 31 Riyoj ri kacukuban chic kac'u'x riq'ui ri Jesús, ¿la nikaben cami chare ri ruley ri Moisés chi majun ruk'ij? Ma que ta ri'. Ruma riyoj ri kaniman chic ri Jesús, yoj c'a riyoj ri' ri can c'o rejkalen ri ley chkawech.‡

4

Ri ruc'aslen ri Abraham jun c'ambel na'oj chake riyoj

1 ¿Achique cami nikabij chrij ri colotajic ri xril ri Abraham, ri katata' riyoj israelitas? 2 Ri Abraham majun rumac xtz'etetej ruma ri Dios, pero ma ruma ta ri utzilaj tak banobel ri xerubanala'. Ruma wi xa ta queri', xcowin ta ri Abraham xunimirisaj ri' ruyon. Astape' ma ruc'amon ta chi nunimirisaj ri' chuwech ri Dios. 3 Ruma chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, nubij: Ri Abraham xunimaj ri Dios, y rumari' xtz'etetej ruma ri Dios chi majun rumac.* Queri' nubij ri tz'ibatal ca. 4 Ri jun winek ri nisamej, can nuch'ec wi ri rurajil. Y tek nitoj ma nisipex ta el chare ruma xa can ruch'acon chic. 5 Yac'a ri colotajic xa nisipex, y majun winek ri xtril ta ri colotajic ruma xsamej.† Astape' jun winek can aj il aj mac, pero wi nunimaj ri Dios, ri Dios can nuben c'a chare ri winek ri' chi majun rumac ruma nucukuba' ruc'u'x riq'ui ri Dios. 6 Queri' chuka' rubin ca ri David, chi jabel ruwaquik'ij ri winek ri yetz'etetej ruma ri Dios chi majun quimac, ruma xquinimaj y ma ruma ta chi sibilaj xesamej. 7 Y chuka' rubin ca:

Jabel ruwaquik'ij ri winek ri can cuyutajnek chic ri etzelal ri yequibanala'; ri can cuchun chic rij ri quimac.

8 Can jabel ruwaquik'ij ri winek ri xquetz'etetej ruma ri Ajaf Dios chi majun quimac.‡

Can queri' c'a rubin ca ri David.

§ **3:27** 1 Co. 1.29. * **3:28** Ga. 2.16. † **3:30** Ro. 10.12; Ga. 3.8. ‡ **3:31** Sal. 119.127; Mt. 5.17.
* **4:3** Gn. 15.6; Ga. 3.6; Stg. 2.23. † **4:5** Hch. 13.39; Ga. 2.16. ‡ **4:8** Sal. 32.1, 2.

9 ¿Achique c'a ri nuc'ut re tzij re' chkawech? Re' nuc'ut chkawech chi ma xu (xe) ta wi riyoj israelitas ri banon ri circuncisión chake ri jabel ruwakak'ij. Ma que ta ri'. Xa can queri' chuka' ri ma ye israelitas ta, ri ma banon ta ri circuncisión chique, riye' jabel chuka' ruwaquik'ij; ruma ri nic'atzin xaxu (xaxe) wi c'a tikanimaj ri Dios. Achi'el xuben ri Abraham. Riya' xucukuba' ruc'u'x chi can nibanatej wi ri xtzuj (xsuj) chare ruma ri Dios y rumari' xtz'etetej ruma ri Dios chi majun rumac. 10 Y tek xtz'etetej ruma ri Dios chi majun rumac, ¿la banon chic cami ri circuncisión chare o ma banon ta? Ri Abraham ma jane banon ta ri circuncisión chare tek xtz'etetej ruma ri Dios chi majun rumac. 11 Y ri circuncisión§ ri xban chare, retal chi xtz'etetej ruma ri Dios chi majun rumac ruma xucukuba' ruc'u'x riq'ui ri Dios. Pero riya' xtz'etetej yan ruma ri Dios chi majun rumac tek c'a ma jane banon ta ri circuncisión chare, y rumari' nibix chi riya' quitata' quinojel ri niquicukuba' quic'u'x riq'ui ri Dios* y yetz'etetej ruma ri Dios chi majun quimac, astape' ma banon ta ri circuncisión chique. 12 Y ri Abraham quitata' riye' y katata' chuka' riyoj israelitas ri banon ri circuncisión chake, wi can kacukuban chuka' kac'u'x riq'ui ri Dios achi'el ri xunimaj el ri Abraham tek ma jane banon ta ri circuncisión chare.

Ruma ri kacukbel c'u'x tek nikac'ul ri nutzuj (nusuj) ri Dios chake

13 Ri Dios xubij chare ri Abraham chi xtuya' ri ruwach'ulef chare, y chique ri ye riy rumam ca.† Ri Dios queri' xubij chare ri Abraham pero ma ruma ta chi rubanon ri nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés. Ma que ta ri', xa ruma chi can xunimaj chi can xtiyatej wi chare ri xutzuj (xusuj) ri Dios chare y ruma chuka' ri' tek xtz'etetej ruma ri Dios chi majun rumac. 14 Ruma wi xaxu (xaxe wi) ri winek ri yebano ri nubij ri ley ri yec'ulu ri tzujun (sujun) ca ruma ri Dios,‡ man ta jun nic'atzin wi chi cukul kac'u'x riq'ui ri Dios, ruma man ta jun nuc'om pe chake ri rutzujun (rusujun) ca ri Dios. 15 Ri ruley ri Moisés nuc'om pe ri royowal ri Dios pa quiwi'§ quinojel ri ma yeniman ta. Pero acuchi (achique) majun wi ri ley, chiri' chuka' majun xtibin ta chi ma ninimex ta ri nubij ri ley.

16 Ri Dios xaxu (xaxe) wi c'a chique ri niquicukuba' quic'u'x riq'ui ri nuya' wi ri rutzujun (rusujun). Nuya' chique riche (rixin) chi nik'alajin ri rutzil Riya'. Y can nuya' wi c'a chique quinojel ri niquicukuba' quic'u'x riq'ui, wi ye israelitas ri c'o ri ley quiq'ui o wi ma ye israelitas ta ri man c'o ta ri ley ri' quiq'ui.* Ri nic'atzin xaxu (xaxe wi) chi quinojel tiquicukuba' quic'u'x riq'ui, achi'el xucukuba' ruc'u'x ri Abraham. Ruma riya' yari' ri katata' konojel riyoj ri kacukuban kac'u'x riq'ui ri Dios. 17 Achi'el nubij chupan ri tz'ibatal ca tek ri Dios xubij c'a chare ri Abraham: Nubanon chawe chi yatoc quitata' sibilaj ye q'uiy chi winek. Quec'ari' nubij ri tz'ibatal ca. Rumari' chuwech ri Dios ya ri Abraham ri katata' konojel riyoj ri kacukuban kac'u'x riq'ui ri Dios. Ruma ri Abraham can xunimaj ri Dios ri nic'ason quiche (quixin) ri caminaki'.† Ri Dios, c'o re' ri c'a ma jane tibanatej, pero can retaman chic apo chi can nibanatej na wi, y rumari' can nitzijon chic chrij, achi'el xa ta can banatajnek chic.

§ **4:11** Gn. 17.10. * **4:11** Lc. 19.9; Ro. 9.7; Ga. 3.7, 29. † **4:13** Gn. 12.3; 17.4, 5, 16; 22.17; 28.14; Sal. 2.8; Ga. 3.29. ‡ **4:14** Ga. 3.18. § **4:15** Ro. 7.5, 10; 2 Co. 3.7, 9; Ga. 3.10. * **4:16** Col. 3.11. † **4:17** Ef. 2.1.

18 Ri Abraham xunimaj c'a chi
can xtibanatej na wi ri xbix chare
ruma ri Dios, astape' riya' can ri'j
chic. Pero riya' can xunimaj wi
ri xubij ri Dios chare chi ntoc qui-
tata' sibilaj ye q'uiy chi winek y
xquec'oje' sibilaj ye q'uiy riy ru-
mam.‡ 19 Ri Abraham xa juba'
ma jun ciento chic rujuna'. Y
ruma ri'j chic, riya' retaman chi
can ma yec'oje' ta chic ralc'ual,
y retaman chuka' chi ri Sara xa
can ma yec'oje' ta wi ral. Pero
ma riq'ui wi ri' riya' ma xuben
ta ca'i' ruc'u'x, xa can xucukuba'
ruc'u'x chi can nibanatej na wi ri
xbix chare ruma ri Dios. 20 Y ri
Abraham can royoben chi can ni-
banatej na wi ri xbix chare ruma
ri Dios y ma xuben ta ca'i' ruc'u'x
riche (rixin) chi xroyobej, xa can
xcuke' wi más ruc'u'x y xuya' ruk'ij
ruc'ojlen ri Dios. 21 Ri Abraham
can jabel wi c'a retaman chi ri Dios
can c'o uchuk'a' riq'ui riche (rixin)
chi nuben ri rubin. 22 Y ruma
chi can xucukuba' ruc'u'x chi can
nibanatej wi ri xbix chare ruma
ri Dios, rumari' xtz'etetej ruma ri
Dios chi majun rumac.

23 Y ri nubij chupan ri ruch'abel
ri Dios ri tz'ibatal ca,§ ma xu (xe)
ta wi c'a riche (rixin) chi nik'alajin
achique rubaniquil tek ri Abraham
xtz'etetej ruma ri Dios chi majun
rumac, 24 xa can riche (rixin)
chuka' chi nik'alajin chkawech
riyoj achique rubaniquil tek
yojtz'etetej ruma ri Dios chi majun
kamac,* riyoj ri nikanimaj ri Dios
ri xc'ason pe riche (rixin) ri Kajaf
Jesús chiquicojol ri caminaki'.†
25 Ri Jesucristo can ruma c'a kamac
riyoj tek xjach pa camic y c'ac'ari'
xban chare ruma ri Dios chi
xc'astej pe chiquicojol ri caminaki',
riche (rixin) chi xuben chake chi
majun kamac yojtz'etetej ruma ri
Dios.‡

5

Ri niquicukuba' quic'u'x riq'ui ri Jesucristo majun quimac yetz'etetej ruma ri Dios

1 Can majun chic kamac yo-
jtz'etetej ruma ri Dios ruma
kacukuban kac'u'x riq'ui ri Kajaf
Jesucristo. Y matiox chare ri
Jesucristo ruma xuben chake chi
c'o chic uxlanibel c'u'x chkacojol
riq'ui ri Dios.* 2 Y ruma chi
xkacukuba' kac'u'x riq'ui ri Jesu-
cristo, rumari' tek Riya' yoj rucu-
san apo chupan ri rutzil ri Dios y
wacami cof yojc'o chupan.† Y can
yojquicot ruma koyoben chic ri k'ij
tek junan xkojc'oje' riq'ui ri Dios
ri c'o ruk'ij ruc'ojlen. 3 Y ma xu (xe)
ta wi c'a yojquicot ruma koyoben ri
k'ij tek xkojbec'oje' riq'ui ri Dios, xa
can yojquicot chuka' tek nikak'axaj
tijoj pokonal,‡ ruma ketaman chi
ri tijoj pokonal nuben chake chi
más niketamaj yojcoch'on. 4 Y wi
nikacoch' nikak'axaj tijoj pokonal,
nik'alajin chi can cukul kac'u'x
riq'ui ri Dios§ y cof yojc'o, y re'
nuben c'a chake chi can nikoyobej
apo ri rutzil Riya'. 5 Y ronojel ri
koyoben chi nuya' ri Dios chake,
can xtuya' na wi chake riche (rixin)
chi ma xkojq'uixbitej ta. Riyoj
ketaman chi can yojrajo' wi ri
Dios ruma ruya'on chic ri Lok'olaj
Espíritu pa tak kánima.*

6 Riyoj can ma yoj cowinek
ta kacolon ki' chupan ri kamac.
Quec'ari' kabanon tek xorila' c'a
ri k'ij ri ruch'obon pe ri Dios chi
ri Cristo xcom c'a kuma† riche
(rixin) chi xojrucol ri yoj aj maqui'.
7 Can kitzij na wi chi majun winek
xtajowan ta chi nicom pa ruq'uexel

‡ **4:18** Gn. 15.5. § **4:23** 1 Co. 10.11. * **4:24** 2 Ti. 3.16. † **4:24** 1 P. 1.21. ‡ **4:25** Is. 53.5; Dn. 9.24; 1 Co. 15.17; He. 9.28; 1 P. 3.18; 1 Jn. 1.7. * **5:1** Is. 32.17. † **5:2** 1 Co. 15.1; He. 3.6. ‡ **5:3** Mt. 5.11, 12. § **5:4** Stg. 1.3. * **5:5** 2 Co. 1.22. † **5:6** He. 9.26.

jun chic winek, astape' retaman chi can pa ruq'uexel jun winek ri can choj ri ruc'aslen. O riq'ui c'a juba' c'o jun ri can ma nupokonaj ta chi nicom pa ruq'uexel jun chic winek ri can utz ruc'aslen. 8 Pero ri Dios can xuc'ut c'a chkawech chi can yojrajo'.‡ Ruma astape' can yoj aj maqui', can xutek wi c'a pe ri Cristo riche (rixin) chi xcom kuma riyoj.§ 9 Wacami yojtz'etetej ruma ri Dios chi majun chic kamac ruma ri ruquiq'uel* ri Cristo ri xtix chuwech cruz tek xcom. Rumac'ari' tek yojcolotej chuwech ri ruc'ayewal ri xtuya' ri Dios ri chkawech apo.† 10 Ruma tek rubanon ca, kac'ulu'an ri Dios. Pero ruma chi xutek pe ri Ruc'ajol riche (rixin) chi xcom kuma riyoj, rumari' junan chic kawech riq'ui ri Dios.‡ Y wacami ruma chi xc'astej pe§ ri Cristo, rumari' tek junan chic kawech kabanon riq'ui ri Dios. Wi queri' kabanon, ¿c'a ta c'a chi man ta xtuya' ri colotajic chake? 11 Pero ma xu (xe) ta wi c'a re', xa can yojquicot chuka' riq'ui ri Dios ruma ri Kajaf Jesucristo. Ruma chuka' Riya' tek wacami junan chic kawech riq'ui ri Dios.

Ri Adán y ri Jesucristo

12 Ri mac xaxu (xaxe) wi c'a ruma jun achi tek xoc chuwech re ruwach'ulef. Ri achi ri' ya ri Adán. Y ri mac xa camic* xuc'om pe pa ruwi' ri ruwach'ulef. Rumari' tek quinojel winek yecom, ruma chi can quinojel ri winek xemacun chuka'. 13 Tek ri Dios ma jane tuya' pe ri ley, xa can c'o chic ri mac chuwech re ruwach'ulef, pero ruma c'a chi ma jane c'o ta ri ley ri tiempo ri', rumari' ma k'alajnek ta chi ri winek ye aj maqui'.† 14 Pero ma riq'ui wi ri' ri camic xa can xka wi pa quiwi' ri winek ruma ri mac. Rumari' xa can xuchop yecom ri winek; xuchop pe c'a riq'ui ri Adán hasta c'a riq'ui ri Moisés; ri winek xa can xecom wi, astape' ri quimac ma junan ta riq'ui ri mac achi'el ri xuben ri Adán. Ri Adán xa jun c'ambel na'oj chkawech chrij ri jun ri c'o chi xpe y ri' ya ri Cristo.

15 Ri mac ri xuben ri Adán ma junan ta riq'ui ri colotajic ri xusipaj ri Dios chake. Ruma ri rumac ri Adán, rumari' tek konojel riyoj winek xoj-oc chuxe' ri camic. Yac'a ri Jesucristo,‡ can q'uiy utzil xuc'om pe chake konojel ri kaniman chic. Ruma ri rutzil Riya' y ruma chuka' ri rutzil ri Dios kac'ulun ri colotajic. 16 Ri sipanic ri xuya' ri Dios, nim rejkalen y man achi'el ta ri mac ri xuben ri Adán chuwech ri Dios ri xa ruc'ayewal xuc'om pe pa quiwi' quinojel ri winek. Yac'a ri colotajic ri xuc'om pe ri Jesucristo can más wi nim rejkalen, ruma ma xu (xe) ta chic ruma ri jun nabey mac; xa can riche (rixin) chi ye q'uiy winek ri yecolotej y ri colotajic ri nuya' xa nusipaj. Y re' nuben c'a chake chi yojtz'etetej ruma ri Dios chi majun chic kamac. 17 Xaxu (xaxe) wi c'a ruma ri rumac ri Adán, rumari' tek xpe ri camic pa quiwi' quinojel ri winek. Y ketaman chi ri samaj ri xuben ri Jesucristo más nim ri ruchuk'a' y rumari' can k'alaj wi chi ri yec'ulu ri colotajic ri nusipaj Riya', can c'o wi uchuk'a' pa quik'a' riche (rixin) chi xquek'ato tzij pa jun c'ac'ac' c'aslen. Ruma can nuben wi c'a chique chi yetz'etetej ruma ri Dios chi majun quimac.

18 Ruma c'a ri mac ri xuben ri Adán, rumari' tek nika ri ruc'ayewal pa quiwi' quinojel ri winek. Pero ruma ri chojlaj samaj ri xuben ri Jesucristo, rumari' tek quinojel winek ri yeniman

‡ **5:8** Jn. 15.13. § **5:8** 1 P. 3.18. * **5:9** 1 Jn. 1.7. † **5:9** 1 Ts. 1.10. ‡ **5:10** 2 Co. 5.18. § **5:10** Jn. 14.19. * **5:12** Gn. 2.17; 3.1-24; 1 Co. 15.21, 22. † **5:13** Ro. 4.15; 1 Jn. 3.4. ‡ **5:15** Is. 53.11; Mt. 20.28; 26.28; He. 9.28; 1 Jn. 2.1.

riche (rixin) Riya', majun quimac yetz'etetej ruma ri Dios y niquil ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. 19 Ruma c'a chi ri Adán ma xunimaj ta ri xbix chare ruma ri Dios, rumari' quinojel winek xe'oc aj maqui'. Yac'a ri Jesucristo can xunimaj wi rutzij ri Dios, y rumari' tek sibilaj ye q'uiy ri niban chique chi majun quimac yetz'etetej ruma ri Dios.

20 Tek ri Dios xuya' ri ley, xbek'alajin c'a pe más ri mac. Y tek can xbek'alajin c'a pe más ri mac, yac'ari' tek xbek'alajin pe chi más chic na nim ri rutzil ri Dios.§ 21 Riche (rixin) chi queri', can achi'el xuben ri mac chi xc'oje' ri ruchuk'a' pa quiwi' ri winek riche (rixin) chi xeruc'uaj pa camic, can quec'ari' chuka' nuben ri rutzil ri Dios chake riyoj riche (rixin) chi yojtz'etetej ruma ri Dios chi majun kamac, riche (rixin) chi queri' nikil ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek, c'aslen ri nuya' ri Kajaf Jesucristo.

6

Chuwech ri mac yoj caminek chic, y wacami c'o chic kac'aslen riq'ui ri Cristo

1 ¿Achique xtikabij wacami? ¿La utz cami chi c'a yojmacun na* riche (rixin) chi nik'alajin más rutzil ri Dios kiq'ui?† 2 Majun modo chi que ta ri'. Ruma riyoj ri xa can kaya'on chic ca ri mac, can achi'el xojcom yan,‡ y rumari' ma ruc'amon ta chic chi c'a nikaben na ri mac. 3 ¿La ma iwetaman ta c'a chi ri bautismo yari' jun retal chi riyoj junan kawech xkaben riq'ui ri Cristo Jesús, y achi'el chi xa ta can junan xojcom riq'ui? 4 Ruma tek xojban bautizar, achi'el can xojcom riq'ui, y achi'el chuka' can xojmuk riq'ui tek Riya' xmuk. Y rumari', tek Riya' xc'astej pe chiquicojol ri caminaki' ruma ri ruchuk'a' ri Tata'ixel, riyoj chuka' achi'el can xojc'astej pe riq'ui,§ rumari' wacami can tikac'uaj jun c'ac'ac' c'aslen.

5 Ruma wi can xa jun chic ri kabanon riq'ui ri Jesucristo ruma ri rucamic, can yoj jun chuka' kabanon riq'ui* Riya' ruma ri ruc'astajbel. 6 Ketaman tek rubanon ca, xkac'uaj jun itzel c'aslen. Yac'a ri itzel c'aslen ri' achi'el can xbajix riq'ui ri Jesucristo tek xcom chuwech ri cruz,† y rumari' ri itzel c'aslen ri' xq'uis ca y wacami xojcolotej yan riche (rixin) chi ma nikaben ta chic ri mac.‡ 7 Quinojel c'a ri achi'el can xecom riq'ui ri Cristo, can majun c'a quimac yetz'etetej ruma ri Dios. 8 Y wi riyoj achi'el can xojcom riq'ui ri Cristo tek Riya' xcom, chuka' cukul kac'u'x chi xkojc'ase' riq'ui.§ 9 Ruma ketaman chi ri Cristo xc'astej pe* chiquicojol ri caminaki', y wacami ma xticom ta chic, ruma ri camic majun bey chic xtich'acon ta chrij. 10 Tek Riya' xcom, xcom riche (rixin) chi xrelesaj jurayil ruchuk'a' ri mac y xaxu (xaxe wi) jun bey xcom† y xc'astej el chiquicojol ri caminaki', rumari' q'ues y riq'ui ri ruc'aslen nuya' ruk'ij ri Dios. 11 Quec'ari' riyoj, tikabana' chi can yoj caminek chic chuwech ri mac, chi ma ya ta chic ri' ri nikaben; y tikabana' chuka' chi xojc'astej riche (rixin) chi nikaya' ruk'ij ri Dios,‡ ruma xa jun chic kabanon riq'ui ri Cristo Jesús§ ri Kajaf.

12 Rumari' man c'a tikaya' ta k'ij chare ri mac chi ya riya' ri nuc'uan

§ **5:20** 1 Ti. 1.14. * **6:1** Ro. 3.8. † **6:1** Ro. 5.21. ‡ **6:2** Ga. 6.14; Col. 3.3. § **6:4** Col. 2.12. * **6:5** Fil. 3.10. † **6:6** Ga. 2.20. ‡ **6:6** Col. 2.11. § **6:8** Jn. 14.19; 2 Co. 5.1; 2 Ti. 2.11. * **6:9** Ap. 1.18. † **6:10** He. 10.10. ‡ **6:11** 1 Co. 6.20; Ga. 2.19. § **6:11** Col. 3.3. * **6:12** Ef. 4.22.

kiche (kixin),* riche (rixin) chi queri' ma yekaben ta ri itzel tak raybel riche (rixin) ri ch'aculaj. 13 Tek rubanon ca, yoj caminek chupan ri mac. Yac'a re wacami ma yoj que ta chic ri', ruma kac'uan chic jun c'ac'ac' kac'aslen. Rumari' tikajacha' c'a ki' pa ruk'a' ri Dios riche (rixin) chi nikaben ri nrajo' Riya', riche (rixin) chi ri kak'a' kaken ye'ucusex ruma ri Dios chubanic ri ruchojmilal. Y ma tikaya' ta k'ij chi ntoc ri mac kiq'ui, riche (rixin) chi ri kak'a' kaken ma quekucusaj ta chubanic ri mac. 14 Ruma ri mac, can majun chic ruk'a' pa kawi', ruma xojcolotej yan.† Ma nikacukuba' ta chic kac'u'x riq'ui ri ruley‡ ri Moisés, xa riq'ui chic c'a ri rutzil ri Dios.

Wacami yoj rusamajel chic ri Dios y kac'uan jun c'aslen choj

15 ¿Achique cami nikaben? ¿La utz cami yojmacun ruma majun ri ley pa kawi' y ruma chi c'o chic rutzil§ ri Dios pa kawi'? Ma ruc'amon ta chi que ta ri' nikaben. 16 ¿La ma iwetaman ta c'a chi xabachique winek ri can nujech ri' chi nixime' pa rusamaj jun patrón,* can c'o wi chi nuben ri nibix chare? Rumac'ari' riyoj wi xtikaya' ki' chuxe' rutzij ri mac, can xkoj-oc wi rusamajel ri mac y xkojruc'uaj pa camic. Yac'a wi xtikaya' ki' chuxe' rutzij ri Dios, xkoj-oc rusamajel Riya' y xkojruc'uaj chupan jun c'aslen choj. 17 Pero matiox c'a chare ri Dios chi riyix riq'ui ronojel iwánima ninimaj ri rubin ca Riya'. Can yixc'o wi chic pa ruch'abel ri Dios ri c'utun ca chiwech. Tek rubanon ca, xixc'oje' c'a chuxe' rutzij ri mac. 18 Yac'a re wacami ma yixc'o ta chic pa ruk'a' ri mac, xa can yix rusamajel chic ri Dios† y can ic'uan chic jun c'aslen choj. 19 Y riche (rixin) chi nik'ax chiwech ronojel re', riyin xincusaj ri c'ambel tzij chrij ri winek ri nujech ri' pa rusamaj jun chic. Tek rubanon ca, riyix can xijech iwi' pa ruk'a' ri mac, ri ik'a' iwaken can xicusaj riche (rixin) chi xiben ri etzelal. Yac'a re wacami can nic'atzin chi ri ik'a' iwaken que'icusaj riche (rixin) chi niben ri ruchojmilal; riche (rixin) chi queri' can ch'ajch'oj ta ri ic'aslen chuwech Riya'.

20 Tek riyix xixc'oje' chuxe' rutzij ri mac, riyix ma juba' xich'ob ta chi can nic'atzin nic'uaj jun chojlaj c'aslen chuwech ri Dios. 21 ¿Y achique cami xuc'om pe chiwe ri itzel c'aslen ri xic'uaj? Wacami xa yixq'uix chic tek ninatej chiwe ri itzel c'aslen ri', ri xa camic nuc'om pe pa ruq'uisbel. 22 Wacami banon chic chiwe chi majun chic ruk'a' ri mac pan iwi', xa can yixc'o chic c'a chuxe' rutzij ri Dios, y rumari' tek ic'ulun chic jun c'aslen ch'ajch'oj. Y pa ruq'uisbel nuc'om pe ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. 23 Ri rutojbalil ri mac xa camic nuc'om pe pa kawi'. Yac'a ri Dios nusipaj c'a chake ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Y Riya' nusipaj c'a ri c'aslen chake ruma xa jun chic kabanon riq'ui ri Kajaf Cristo Jesús.

7

Jun c'ambel na'oj elesan chrij ri c'ulanen

1 Wach'alal, riyix can iwetaman achique nubij ri ley ri xuya' ri Dios, y chuka' iwetaman chi jun winek xaxu (xaxe wi) tek c'a q'ues na, c'o chuxe' rutzij ri ley ri'. 2 Achi'el ri nubij chupan ri ley ri', chi jun ixok can ximil wi riq'ui ri rachijil y ma utz ta chi niquijech qui' riq'ui, tek xa c'a q'ues na ri rachijil. Pero wi nicom el ri rachijil, ri ixok

† **6:14** Mt. 1.21; Tit. 2.14. ‡ **6:14** Ga. 5.18. § **6:15** Ga. 2.17-19; Ef. 2.8, 10. * **6:16** Jn. 8.34. † **6:18** Lc. 1.74, 75; 1 Co. 7.22; Ga. 5.1; 1 P. 2.16.

nicanaj ca libre chuwech ri ley
riche (rixin) ri c'ulanen.* 3 Pero wi
nuc'om ruwech jun chic achi tek xa
c'a q'ues na ri rachijil, nimacun.†
Yac'a wi caminek chic ri rachijil, ri
ley ri' nubij chi ma mac ta nuben
ri ixok ri' tek nic'ule' riq'ui jun chic
achi.

4 Wach'alal, can queri' chuka' ka-
banon riyoj. Riyoj can xojcom
chuwech ri ley tek xcom ri Cristo.
Y rumari' ma yojc'o ta chic chuxe'
ri ley,‡ xa can yoj riche (rixin) chic
ri Cristo, ri xc'astej pe chiquicojol
ri caminaki'. Y ruma yoj riche
(rixin) chic ri Cristo, can tiwachin
c'a ri kac'aslen; can achi'el ri nrajo'
ri Dios.§ 5 Tek rubanon ca, ya ri
itzel tak karaybel ri xekabanala',
y ri nubij ri ley chi xa mac, xa
ye mac ri' ri xe'ucusan ri kak'a'
kaken chubanic ri itzel tak raynic,
y ri mac ri' xa camic xuc'om pe
pa kawi'.* 6 Tek rubanon ca,
xojc'oje' chuxe' ri ruley ri Moisés;
yac'a re wacami xojcolotej yan y
xojcom chuwech ri nubij ri ley
ri'. Y nikaben rusamaj ri Dios
pero riq'ui chic ri c'ac'ac' c'aslen
ri niya'ox (nya') chake ruma ri
Lok'olaj Espíritu. Y ma riq'ui ta chic
ri nubij ri ley ri tz'ibatal ca.

Ri ruley ri Dios y ri mac

7 Y riq'ui juba' nik'ax chiwech
chi ri ley xa itzel, pero ma que ta
ri'. Ri ley nic'atzin riche (rixin)
chi nuk'alajsaj ri mac.† Wi man
ta c'o ri ley, riyin man ta wetaman
achique ri' ri mac. Achi'el tek nubij
ri ley: Ma tarayij ta riyit ri c'o riq'ui
jun chic.‡ Y ruma queri' nubij, we-
taman chi wi xtinben queri', yima-
cun chuwech ri Dios. Man ta nubij
queri', man ta wetaman chi mac.
8 Pero ruma chupan ri ley queri'
nubij, rumari' xbec'ulun pe ri mac
ri c'o pa wánima. Xuben chuwe chi
xbec'astej pe ronojel quiwech itzel
tak raybel ri yec'o wuq'ui. Man ta
c'o ri ley,§ caminek ta ri mac ri c'o
pa wánima. 9 Ri ojer ca, tek ma jane
k'axnek ta chinuwech ri nubij ri
ley, riyin xinch'ob chi c'o nuc'aslen.
Yac'a ri k'ij tek xk'ax chinuwech ri
nubij ri ley, yac'ari' tek xpe más
ruchuk'a' ri mac ri xa can c'o wi
pa wánima, y c'ac'ari' xinnabej chi
xa yin caminek ajc'a chuwech ri
Dios. 10 Ri ley ri xuya' pe ri Dios,
nuc'ut c'a achique rubanic riche
(rixin) chi nilitej ri c'aslen.* Yac'a
riyin xa camic ri xinwil,† ruma ma
xicowin ta xinben ri nubij ri ley.
11 Ruma ri mac ya ri ley ri xucusaj
riche (rixin) chi xiruk'ol, y riq'ui
ri' xa can xirucamisaj. 12 Ri ley
can lok'olaj wi; can utz wi y choj ri
nubij.‡

13 ¿La nbij ta cami c'a chi ri utzilaj
ley xuc'om pe camic chuwe? Ma
que ta ri'. Xa ya c'a ri mac ri xc'amo
pe ri camic, ruma xuben chuwe chi
ma xinnimaj ta ri nubij ri utzilaj
ley. Y riq'ui ri' ri ley xuc'ut c'a chi-
nuwech achique ri' ri mac; y queri',
nik'alajin chi ri mac can itzel wi.

14 Ketaman chi ri ley riq'ui ri
Dios petenak wi. Yac'a riyin xa
yin jun winek ri yinc'o pa ruk'a'
ri mac.§ 15 Ma nik'ax ta c'a chi-
nuwech achique ruma tek quere'
nben. Ruma astape' nwajo' nben
ri utz, xa yari' ri ma nben ta y xa
ya c'a ri itzel nna' chare, xa yeri' ri
yenbanala'.* 16 Y wi xa ya ri itzel
nna' chare, xa yeri' ri yenbanala',
riq'ui re' nik'ax chinuwech chi ri
ley can utz wi. 17 Y rumari' yi-
cowin nbij chi ma nuyon ta riyin
ri yibano ri mac, xa can ya chic
ri mac ri c'o pa wánima ri nibano

* **7:2** 1 Co. 7.39. † **7:3** Mr. 10.12; He. 13.4. ‡ **7:4** Ga. 2.19; 5.18; Col. 2.14. § **7:4** Ef. 2.10; 1 P. 2.24. * **7:5** Stg. 1.15. † **7:7** Ro. 3.20. ‡ **7:7** Ex. 20.17; Dt. 5.21; Jos. 7.21; Mi. 2.2. § **7:8** Ro. 4.15; 1 Co. 15.56. * **7:10** Lv. 18.5. † **7:10** Ez. 20.13. ‡ **7:12** Sal. 19.8; 1 Ti. 1.8. § **7:14** 1 R. 21.20, 25. * **7:15** Ga. 5.17.

chuwe chi nben ri mac. 18 Riyin xa can pa walaxic chi majun utz c'o pa nuc'aslen.† Can nwajo' wi nben ri utz, pero ma yicowin ta. 19 Astape' ya ri utz ri nwajo' nben, xa ma nben ta. Y ri mac ri ma nwajo' ta nben, xa yeri' ri yenbanala'. 20 Rumari' xinbij yan chi ma nuyon ta riyin ri yibano ri mac, ruma can ma nwajo' ta nben. Xa ya ri mac ri uc'uayon wuche (wixin), yari' ri nibano chuwe.

21 Y riyin ntz'et chi can queri' nibanatej. Xa can achi'el chic ley, ruma tek nwajo' nben ri utz, chanin nbek'alajin pe ri mac ri uc'uayon wuche (wixin). 22 Ri wánima, can niquicot riq'ui ri ruley ri Dios.‡ 23 Pero wetaman chi c'o jun chic ley ri uc'uayon wuche (wixin); ri can yerucusaj ri nuk'a' waken. Y re jun ley re', ley riche (rixin) ri mac y nuben ch'a'oj riq'ui ri utz ri nurayij ri wánima.§ Y can yin ximil pa ruk'a'.

24 Juyi' oc nuwech riq'ui re nc'ulwachin, ruma ri itzel tak raybel ri yec'o wuq'ui xa camic niquic'om pe chuwe. ¿Achique cami ri yicolo pa ruk'a' re'?* 25 Matiox chare ri Dios chi ri Kajaf Jesucristo xirucol. Ruma chi man ta ri Jesucristo, can ta c'a yin jun na rusamajel ri ruley ri mac, ruma ri itzel tak raybel ri yec'o wuq'ui. Y ri' astape' can c'o ri raybel wuq'ui riche (rixin) chi yin ta jun rusamajel ri ruley ri Dios.

8

Ri c'aslen ri can uc'uan ruma ri Lok'olaj Espíritu

1 Y rumac'ari' wacami man c'a xtika ta ri nimalaj ruc'ayewal pa quiwi' ri xa can jun chic quibanon riq'ui ri Cristo Jesús, ri ma ye uc'uan ta chic ruma ri itzel tak quiraybel, y xa can ya chic c'a ri Lok'olaj Espíritu ri uc'uayon quiche (quixin).* 2 Ruma ri c'ac'ac' c'aslen ri nuya' ri Lok'olaj Espíritu chake riyoj ri xa jun chic kabanon riq'ui ri Cristo Jesús, ya c'a ri' xicolo chuwech ri ruley ri mac y ri camic.† 3 Ri ley riche (rixin) ri Moisés ma xcowin ta xojrucol,‡ ruma riyoj ma xojcowin ta xkaben ri nubij. Yac'a riche (rixin) chi yojcolotej, ri Dios xutek pe ri Ruc'ajol chuwech re ruwach'ulef, xoc winek can achi'el riyoj, xaxu (xaxe) na c'a chi Riya' ma aj mac ta. Xcom c'a ruma ri kamac, riche (rixin) chi queri' ri Dios xojrucol chuwech ri ruchuk'a' ri mac. 4 Queri' xuben riche (rixin) chi riyoj yojcowin nikac'uaj jun c'aslen choj achi'el ri nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés. Ma yoj uc'uan ta chic ruma ri itzel tak karaybel, xa can ya chic ri Lok'olaj Espíritu ri uc'uayon kiche (kixin).

5 Ri ye uc'uan ruma ri itzel tak quiraybel, can benak c'a cánima chrij ri itzel tak quiraybel ri'. Yec'a ri ye uc'uan ruma ri Lok'olaj Espíritu, can benak c'a cánima chrij ri nrajo' ri Lok'olaj Espíritu.§ 6 Ri ye uc'uan c'a ruma ri itzel tak quiraybel, xa camic c'a ri nuc'om pe chique.* Yac'a ri ye uc'uan ruma ri Lok'olaj Espíritu, c'aslen y uxlanibel c'u'x ri nuc'om pe chique. 7 Ri ye uc'uan ruma ri itzel tak quiraybel, niquetzelaj ri Dios,† ruma ma niquinimaj ta ri nubij ri ruley ri Dios. Y ni xa ta yecowin niquinimaj. 8 Ri ye uc'uan ruma ri itzel tak quiraybel, can ma yecowin ta niquiben ri nika chuwech ri Dios.

9 Yac'a riyoj ri c'o ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Dios pa tak kánima,‡ ma yoj uc'uan ta

† **7:18** Gn. 8.21. ‡ **7:22** Sal. 1.2; 119.16, 24, 35. § **7:23** Ga. 5.17. * **7:24** Ro. 6.6. * **8:1** Ga. 5.16. † **8:2** Jn. 8.32; Ga. 5.1. ‡ **8:3** He. 7.18. § **8:5** Ga. 5.22, 23. * **8:6** Ro. 6.21. † **8:7** Stg. 4.4. ‡ **8:9** 1 Co. 3.16.

chic ruma ri itzel tak karaybel, xa can ya chic ri Lok'olaj Espíritu ri uc'uayon kiche (kixin). Pero ri winek ri man c'o ta ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Cristo quiq'ui, ma ye riche (rixin) ta ri Cristo. 10 Yac'a riyoj ri c'o ri Cristo pa tak kánima, c'o kac'aslen ri ma niq'uis ta.§ Y can kitzij wi chi ruma ri mac tek yojcom el chuwech re ruwach'ulef, yac'a riq'ui ri Cristo c'o kac'aslen, ruma yojtz'etetej ruma ri Dios chi majun kamac. 11 Wi c'o pan iwánima ri Espíritu riche (rixin) ri Dios ri xc'ason el riche (rixin) ri Jesús chiquicojol ri caminaki', ri Dios ri xc'ason c'a el riche (rixin) ri Cristo Jesús, xquixruc'asoj chuka' el riyix chiquicojol ri caminaki'.* Ruma ri Espíritu riche (rixin) Riya' can c'o iwuq'ui.

12 Wach'alal, riyoj can yoj aj c'as wi, pero ma riq'ui ta ri itzel tak raybel ri nurayij ri kach'acul chi ya ta ri' ri nikaben. Ma que ta ri'. 13 Ruma wi riyix yixuc'uex ruma ri itzel tak ruraybel ri ich'acul, xa camic nuc'om pe chiwe. Rajawaxic c'a chi ya ri Lok'olaj Espíritu ri nuc'uan iwuche (iwixin) riche (rixin) chi nicamisaj ri itzel tak ruraybel ri ich'acul y queri' nic'oje' ic'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.†

14 Ruma quinojel ri ye uc'uan c'a ruma ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Dios, yeri' ri can ye ralc'ual chic ri Dios. 15 Queri' nik'alajin ruma ri Lok'olaj Espíritu ri xkac'ul ma riche (rixin) ta chi nuben chake chi yoj-oc achi'el jun mozo ri can ximil pa samaj riche (rixin) chi nikaxibij ta chic ki'‡ achi'el tek rubanon ca. Ma que ta ri'. Ri Lok'olaj Espíritu ri xkac'ul xuben chake chi xoj-oc ralc'ual ri Dios, y rumari' cukul kac'u'x nikabij Katata' chare ri Dios. 16 Ruma ya c'a ri Lok'olaj Espíritu ri nibano chake chi nikana' pa kánima chi can kitzij wi chi yoj ralc'ual chic ri Dios. 17 Y ruma yoj ralc'ual chic ri Dios, riyoj can c'o chuka' jun herencia§ ri xtiya'ox (xtya') chake. Can junan c'a xtiya'ox (xtya') chake riq'ui ri Cristo. Pero rajawaxic chi ma tikapokonaj ta nikatij pokonal,* achi'el xutij pokonal ri Cristo; y xtic'oje' kak'ij achi'el ri Cristo can c'o ruk'ij.

18 Re yojc'o wawe' chuwech re ruwach'ulef nikatij pokonal. Pero riyin wetaman chi xa ma junan ta riq'ui ri nimalaj ruk'ij ruc'ojlen ri Dios ri xtik'alajin kiq'ui riyoj ri chkawech apo.† 19 Y quinojel ri yeq'uiytisan ruma ri Dios, can sibilaj niquirayij niquitz'et yan ri k'ij ri coyoben apo tek xquek'alajsex quinojel ri ye ralc'ual ri Dios. 20 Ruma ronojel ri q'uiytisan ruma ri Dios xuben c'a chique chi majun quejkalen y xka ri ruc'ayewal pa quiwi';‡ y queri' xquic'ulwachij pa ruk'a' ri Dios, pero ma ye ta riye' xe'ajowan chi queri' quic'ulwachin. Y ma riche (rixin) ta xtibe k'ij xtibe sek chi queri' xquec'oje' ca, ruma xa can coyoben c'a chi c'o jun k'ij xquechojmirisex. 21 Ri mac can xuben c'a chare ronojel ri yeq'uiytisan ruma ri Dios chi xa yeq'uis, y xtapon c'a jun k'ij tek ri yoj ralc'ual chic ri Dios xkojcolotej el chuwech ri ma utz ta, y can jabel chuka' xtibekabana' riq'ui ri Dios ri can c'o ruk'ij ruc'ojlen. Can ya c'a chuka' k'ij ri' tek quinojel ri yeq'uiytisan ruma ri Dios, xquecolotej chuwech ri ruc'ayewal ri kajnek pa quiwi' ruma ri mac. 22 Can ronojel wi c'a ri cosas ri ye

§ **8:10** 1 Co. 15.45. * **8:11** Jn. 5.21. † **8:13** Ga. 6.8. ‡ **8:15** 2 Ti. 1.7; 1 Jn. 4.18. § **8:17** Ga. 4.7. * **8:17** Hch. 14.22. † **8:18** 2 Co. 4.17. ‡ **8:20** Gn. 3.19; 5.29; 6.13.

rubanon ri Dios, yek'axo y yejilo achi'el jun ixok ri pa ruk'ijul chic ri alanen c'o wi. Queri' quibanon pe c'a wacami. 23 Y can queri' chuka' riyoj. Ri kánima nik'axo y nijilo. Can sibilaj c'a nikajo' chi napon yan ta chanin ri k'ij tek xtik'alajin chi ri Dios xuben chake chi xoj-oc ralc'ual, y tek xtijalatej el ri kach'acul. Ketaman chi queri' xtiban chake, ruma ri Dios ruya'on chic ri Lok'olaj Espíritu pa tak kánima§ y yare' ri nabey utzil ri xuya' chake. 24 Xojcolotej pe chupan ri kamac, riche (rixin) chi nikoyobej na* nic'aj chic utzil, utzil ri ma jane nikatz'et ta, rumari' koyoben. Ruma majun c'a winek ri nic'atzin chi nroyobej na jun cosa tek xa can c'o chic riq'ui. 25 Y ruma chi ma jane yec'o ta kiq'ui ronojel ri utzil ri', rumari' c'a kacoch'on na chi koyoben. Ruma cukul kac'u'x chi can xquekac'ul na wi ri utzil ri'.

26 Y queri' chuka' ri Lok'olaj Espíritu yojruto' riche (rixin) chi riyoj yojcowin nikoyobej riq'ui coch'onic ri utzil ri', ruma retaman chi majun kachuk'a'. Yojruto' chuka' riq'ui ri ka'oraciones,† ruma riyoj ma ketaman ta achique ri nic'atzin chi nikac'utuj chare ri Dios. Nuya' c'a pa tak kánima ri achique nic'atzin chi nikac'utuj chare ri Dios. Can nuc'utuj wi c'a kuma riyoj, y nuc'utuj riq'ui jun nimalaj k'axon, ri ma nikil ta rubixic riq'ui ch'abel. 27 Yac'a chuwech ri Dios, can nik'alajin wi ri c'o pa tak kánima‡ y chuka' chuwech Riya' nik'alajin wi ri nuch'ob ri Lok'olaj Espíritu; ruma ri Lok'olaj Espíritu can retaman wi ri ruraybel ri Dios y yari' ri nuc'utuj pa kawi' riyoj ri yoj lok'olaj tak ralc'ual ri Dios.

Majun achique ta xticowin chikij, ruma c'o ri Dios kiq'ui

28 Can ketaman c'a chi konojel riyoj ri can nikajo' ri Dios y ri can xojrusiq'uij (xojroyoj) riche (rixin) chi xoj-oc ralc'ual, Riya' can yojruto' wi tek c'o tijoj pokonal, riche (rixin) chi c'o utz nuc'om pe chake.§ Queri' nuben ruma chi can queri' ruch'obon pe pa kawi'. 29 Ruma ri Dios can retaman chic c'a kawech tek c'a ma jane kojalex,* y rumari' tek can ruch'obon chic apo ri achique rubanic nuben chake chi yoj-oc can achi'el rubanic ri Ruc'ajol.† Y ri Dios nrajo' c'a chi can yoj q'uiy ta ri yoj-oc ralc'ual y ya ri Ruc'ajol ri nimalaxel chkacojol.‡ 30 Y riyoj c'a ri can ruch'obon chic c'a pa kawi' chi yoj-oc ri can achi'el rubanic ri Ruc'ajol, can xojrusiq'uij (xojroyoj) wi.§ Y ruma chi yoj rusiq'uin (royon) chic, xuben chake chi majun chic kamac yojrutz'et.* Y ruma chi majun chic kamac yojrutz'et, xuben c'a chake chi nic'oje' kak'ij kac'ojlen.

31 ¿Achique chic c'a nikabij chrij re'? Wi ya ri Dios ri yojto'o riyoj, ¿achique ta c'a jun ri nicowin chikij? Majun. 32 Ri Dios ma xupokonaj ta c'a xuya' pe ri Ruc'ajol,† riche (rixin) chi xcom kuma konojel riyoj. Y wi ma xupokonaj ta xuya' pe ri Ruc'ajol, ¿la man ta c'a xtuya' ronojel ruwech utzil chake nich'ob riyix? Can xtuya' wi. 33 Ri Dios xojrucha' y ya Riya' ri xbano chake chi majun chic kamac yojrutz'et.‡ Y wi queri' chic rubanon chake, ¿la c'o ta cami jun ri yojtzujun (yojsujun) chuwech Riya' chi riyoj ma utz ta ri kac'aslen?§ Majun. 34 Chuka' ri Cristo xcom kuma riyoj, y xc'astej, y wacami c'o pa

§ **8:23** 2 Co. 5.5; Ef. 1.13. * **8:24** 2 Co. 4.18; He. 11.1. † **8:26** Zac. 12.10; Ef. 6.18. ‡ **8:27** 1 Ts. 2.4. § **8:28** Gn. 50.20. * **8:29** Jer. 1.5. † **8:29** Jn. 17.22; Ef. 1.5. ‡ **8:29** Col. 1.18. § **8:30** 1 Co. 1.9; Ga. 1.6, 15; Ef. 4.4; 1 P. 2.9, 21. * **8:30** 1 Co. 6.11. † **8:32** Jn. 3.16. ‡ **8:33** Ga. 3.8. § **8:33** Is. 50.8.

rajquik'a' ri Dios y ntajin nuc'utuj
apo utzil chare ri Dios pa kawi'
riyoj.* Y wi ri Cristo quere' nuben
kuma riyoj, ¿la c'o ta cami jun ri
xtibin chi tika ruc'ayewal pa kawi'?
Majun. 35 ¿La yec'o cami ri yecowin
yojquelesaj el riq'ui ri ajowabel
riche (rixin) ri Cristo? ¿Nicowin
cami yojrelesaj el ri tijoj pokonal?
¿ri k'axomal? ¿o ri yojetzelex ruma
kaniman ri Cristo? ¿ri wayjal?
¿ri majun katziak? ¿o ri yojc'o pa
ruc'ayewal? ¿o ri camic? 36 Achi'el
ri tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel
ri Dios, tek nubij:

Ruma yoj awalc'ual, rumari' tek
ri winek ma yetane' ta chi
nicajo' yojquicamisaj;
ruma chiquiwech riye' xa yoj
achi'el tak carne'l ri can ye
riche (rixin) chi yecamisex.†

Queri' nubij ri tz'ibatal ca.
37 Pero xabachique ta na chi tijoj
pokonal, can ma nicowin ta yojre-
lesaj el riq'ui ri Cristo. Riyoj xa can
yojch'acon wi chrij ronojel ruma ri
Cristo‡ can yojrajo' wi. 38 Y riyin
cukul nuc'u'x chi can majun yoj
elesan el riq'ui ri Dios. Ri camic
ma nicowin ta. Ri nikac'ulwachij
tek c'a yoj q'ues na, ma nicowin
ta. Ri ángeles ma yecowin ta, ni ri
itzel tak espíritu. Ri aj k'atbel tak
tzij ma yecowin ta chuka'. Majun
ri c'o wacami, ni majun chuka' ri
xtipe chkawech apo ri nicowin ta
yoj elesan el riq'ui ri Dios. 39 Can
majun c'o chicaj o c'o chuxe' ulef,
y ni majun chique ri xa ye banon
ri nicowin ta yoj elesan el§ riq'ui
ri ajowabel riche (rixin) ri Dios.
Ruma ri Dios can yojrajo' wi, ruma
xa jun chic kabanon riq'ui ri Kajaf
Cristo Jesús.*

9

Can ye ri israelitas ri xecha'ox (xecha') ruma ri Dios chi xe'oc rutinamit

1 Ri nwajo' nbij chiwe can kitzij
wi, ruma nuniman ri Cristo y
ma ntz'uc ta tzij. Ri wánima can
nuna' wi chi kitzij ri nbij,* ruma
queri' chuka' nuk'alajsaj ri Lok'olaj
Espíritu chuwe. 2 Riyin sibilaj
yibison. Can ronojel k'ij c'o nimalaj
k'axon pa wánima cuma ri wech
aj Israel. 3 Rumari' riyin nbij, wi
xa ta riq'ui chi yinelesex el riyin
riq'ui ri Cristo† y nika ruc'ayewal
pa nuwi' y wi ta riq'ui ri' yecolotej
ri nic'aj chic wech aj Israel, riyin
can nya' k'ij chi que ta ri' niban
chuwe. 4 Ri wech aj Israel, q'uiy c'a
ri quic'ulun, ruma ri Dios xuben
chique chi xe'oc ralc'ual. Y can
xc'oje' wi c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Dios
quiq'ui. Ri Dios xuben chuka' jun
trato quiq'ui. Ri Dios chique riye'
xuya' wi ri ley, y xuc'ut chiquiwech
achique rubanic riche (rixin) chi
niquiya' ruk'ij. Y chuka' xubij chi
xtuya' q'uiy ruwech rutzil chique.
5 Y ri cati't quimama' riye' ye ri
Abraham, ri Isaac y ri Jacob. Y
chiquicojol c'a ri wech aj Israel
xalex wi ri Cristo tek xpe wawe'
chuwech re ruwach'ulef. Ri Cristo
yari' ri Dios‡ y ya Riya' ri c'o pa
ruwi' ronojel cosas. Can c'o ruk'ij
riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.§
Amén.

6 Man c'a tikach'ob ta chi ri Dios
man ta rubanon ri nubij chupan ri
ruch'abel. Ruma ma quinojel ta ri
ye riy rumam ri Israel ri can kitzij
chi ye aj Israel chuwech ri Dios.
7 Y chuka' ma quinojel ta ri ye riy
rumam ca ri Abraham ye cha'on
ruma ri Dios. Ruma ri Dios xubij
c'a chare ri Abraham: Xaxu (xaxe
wi) ri ye riy rumam ri ac'ajol Isaac
ri xtiquibini'aj chi kitzij chi ye awiy
amam riyit,* xcha' chare. 8 Y riq'ui

* **8:34** Is. 53.12; He. 7.25; 1 Jn. 2.1. † **8:36** Sal. 44.22. ‡ **8:37** 1 Jn. 5.4. § **8:39** Jn. 10.28.
* **8:39** Col. 3.3. * **9:1** Ro. 2.15. † **9:3** Ex. 32.32. ‡ **9:5** 1 Jn. 5.20. § **9:5** Ro. 1.25. * **9:7** Gn. 21.12; Ga. 4.22, 23; He. 11.18.

ri' nikatz'et chi ma quinojel ta ri ye riy rumam ca ri Abraham ye ralc'ual ri Dios. Xaxu (xaxe wi) ri ye cha'on ruma ri Dios ri yec'ulu ri utzil ri rutzujun (rusujun).† Xaxu (xaxe) wi c'a riye' ri nibix chique ruma ri Dios chi ye ralc'ual chic Riya'. 9 Achi'el tek ri Dios xubij chare ri Abraham: Xquipe chic iwuq'ui pa jun juna' anej, ruma ri Sara ri awixjayil xtic'oje' jun ral, y ti c'ajol (ala').‡ Queri' xubij ri Dios chare ri Abraham.

10 Y can que wi ri' xbanatej. Can xalex na wi ri kamama' Isaac. Y tek ri Isaac c'ulan chic, ri Rebeca ri rixjayil ri Isaac xeralaj ye ca'i' ac'ala'.§ 11 Y ri Dios xucha' jun chique ri ca'i' ac'ala' ri' tek ma jane que'alex, y riq'ui ri xquic'ulwachij ri ca'i' ac'ala' ri', can nik'alajin wi chi ri Dios ma yojrucha' ta ruma ri yekabanala'.* Riya' yerucha' ri ruch'obon chi yerucha'. Ruma tek ma jane que'alex ri ca'i' ac'ala' ri', y ma jane tik'alajin ri xtiquibanala' wi utz o ma utz ta, 12 ri Dios xubij yan chare ri te'ej chi ya ri chak'laxel ri xtitakanoj pa ruwi' ri nimalaxel.† 13 Y chuka' chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, nubij: Ri Jacob can xinwajo' wi. Yac'a ri Esaú ma xinwajo' ta.‡ Queri' nubij ri tz'ibatal ca.

14 ¿Achique nich'ob riyix? ¿La ma choj ta cami xuben ri Dios,§ tek queri' xuben? Ri Dios can choj wi xuben. 15 Ruma Riya' xubij chuka' chare ri Moisés: Achique winek ri nwajo' njoyowaj ruwech, can njoyowaj wi c'a ruwech. Y achique winek ri nwajo' nto', can nto' wi.* Queri' xubij ri Dios chare. 16 Y riq'ui ri' nik'alajin chi ri Dios nuya' ri rutzil chake ruma chi Riya' nujoyowaj kawech, y ma ruma ta chi riyoj xkajo' chi nijoyowex kawech, y ma ruma ta chi yoj-el yoj-oc chucanoxic ri utzil ri'. 17 Achi'el ri nubij chupan ri tz'ibatal ca tek ri Dios xubij chare ri Faraón: Xatinya' pan Egipto riche (rixin) chi nik'alajin ri wuchuk'a'† y riche (rixin) chi nitzijox ri nubi' pa ronojel ruwach'ulef. Queri' xubij ri Dios chare ri Faraón. 18 Y riq'ui ri' nikatz'et chi ri Dios nujoyowaj quiwech ri nrajo' chi nujoyowaj quiwech y nucowirisaj ri cánima ri nrajo' chi nucowirisaj.

19 Pero ma ruma ta ri' chi riyix utz nich'ob ka: Wi xa riq'ui c'a ri Dios nipe wi chi nujoyowaj ruwech jun winek, y wi xa riq'ui chuka' Riya' nipe wi chi nucowirisaj ránima jun winek, y wi xa majun winek ruc'amon ta chi nupaba' ri' chuwech ri nrajo' nuben ri Dios kiq'ui, ¿achique c'a ruma tek nubij aj maqui' chake? yixcha'. 20 Yac'a riyin nbij chi riyoj winek, majun modo nikabij chare ri Dios chi ma utz ta ri nuben. ¿La utz cami chi jun bojo'y nubij ta chare ri aj banoy riche (rixin): Achique ruma tek ya nubaniquil re' ri naben chuwe?‡ Can ma utz ta c'a chi nubij queri'. 21 Ruma ya ri aj banoy bojo'y ri nich'obo achique ri nrajo' nuben riq'ui ri ch'abek. Ruma riq'ui ri mismo ch'abek ri' nicowin nuben jun bojo'y ri nim rejkalen o nuben jun chic ri ma nim ta rejkalen.§

22 Ri Dios can rajowan wi chi nuc'ut ri ruchuk'a' y ri royowal pa quiwi' ri winek ri yemacun. Pero Riya' sibilaj ye rucoch'on ri winek ri can rumolon chic ri' ri quimac chuwech, astape' can utz wi chi xka yan ta ri royowal pa quiwi' y xeq'uis yan ta ri pa ruc'ayewal. 23 Y chuka' pa ruk'a' Riya' c'o wi riche (rixin) chi nuk'alajsaj ri rutzil* pa kawi' riyoj, ri xujoyowaj kawech.

† **9:8** Ga. 4.28. ‡ **9:9** Gn. 18.10; 21.2. § **9:10** Gn. 25.21, 24. * **9:11** Ef. 1.4. † **9:12** Gn. 25.23. ‡ **9:13** Mal. 1.2, 3. § **9:14** Dt. 32.4; 2 Cr. 19.7. * **9:15** Ex. 33.19. † **9:17** Ex. 9.16. ‡ **9:20** Is. 29.16; 45.9; 64.8. § **9:21** Jer. 18.6-9; 2 Ti. 2.20. * **9:23** Ro. 2.4.

Ruchojmirisan chic ri kac'aslen riche (rixin) chi jabel xtibekabana' riq'ui Riya', ri c'o ruk'ij ruc'ojlen.
24 Queri' rubanon kiq'ui riyoj ri xojrusiq'uij (xojroyoj) chi israelitas, y chi ma ye israelitas ta.† 25 Achi'el ri nubij ri Dios chupan ri wuj ri tz'iban ca ruma ri Oseas:

Ri winek ri ma ye nutinamit ta,
xtinben chique chi xque'oc nutinamit.‡
Ma ye wajowan ta pe, pero xquenwajo' c'a.
26 Y chuka' ri acuchi (achique) yec'o wi tek ri Dios xubij chique:
Riyix ma yix nutinamit ta,
can chiri' chuka' xtibix wi chique:
Riyix yix ralc'ual chic ri c'aslic Dios.§

27 Ri Isaías c'o ri xubij ca chikij riyoj israelitas. Riya' can riq'ui c'a ruchuk'a' xch'o y xubij: Riyoj ri riy rumam ca ri Israel, can sibilaj yoj q'uiy. Can yoj achi'el ri sanayi' ri c'o chuchi' ri mar, ruma can majun ri nicowin ta najlan kiche (kixin). Xa yac'a ri ma yoj q'uiy ta ri xkojcolotej.* 28 Ri Ajaf Dios can rubin c'a chi xtuya' ruc'ayewal pa ruwi' re ruwach'ulef.† Y can chanin c'a xtibanatej, y can pa ruchojmil tek xtibanatej. 29 Ri Isaías can rubin c'a chuka':

Ri Dios ri Rajaf ronojel, wi ta xojruq'uis konojel,
xkac'ulwachij ta achi'el ri xquic'ulwachij ri tinamit Sodoma y Gomorra ojer ca.‡

Queri' xubij ri Isaías.

Ruma ri cukbel c'u'x tek yojtz'etetej chi majun kamac

30 ¿Achique c'a nikabij chrij re'? Ri ma ye israelitas ta astape' ma quitijon ta quik'ij riche (rixin) chi yetz'etetej ruma ri Dios chi majun quimac, xa yeri' ri xquetz'etetej ruma ri Dios chi majun quimac ruma quicukuban quic'u'x riq'ui.§ 31 Yac'a ri kech aj Israel, can niquitij wi quik'ij ruma nicajo' yetz'etetej ruma ri Dios chi majun quimac. Can niquitij quik'ij riche (rixin) chi niquiben ta ri nubij ri ruley ri Dios, pero ma yecowin ta. 32 ¿Y achique ruma? Ruma ma quicukuban ta quic'u'x riq'ui ri Jesucristo. Xaxu (xaxe) wi ri nubij ri ley ri niquitij quik'ij riche (rixin) chi niquiben y xa ma niquicukuba' ta quic'u'x riq'ui ri Jesucristo; rumari' xquichak'ij (xquitoch') caken chuwech ri Abej.* Y ri Abej ri' ya ri Jesucristo. 33 Achi'el ri nubij ri Dios chupan ri tz'ibatal ca:

Riyin xtinya' c'a jun ri achi'el Abej ri pa tinamit Sion, y yec'o winek ri xa xtiquichak'ij (xtiquitoch') caken chuwech ri achi'el Abej ri' y xquetzak.
Yac'a ri xqueniman riche (rixin), majun achique ruma xqueq'uixbitej.†

Queri' nubij chupan ri tz'ibatal ca.

10

1 Wach'alal, ri nc'utuj chare ri Dios y ri ruraybel chuka' ri wánima, ya ta chi ri kech aj Israel yecolotej.* 2 Riyin wetaman chi riye' niquitij quik'ij ruma nicajo' niquitzekelbej ri Dios,† pero man achi'el ta ri rubanic ri ruc'utun ca Riya'. 3 Ma xcajo' ta xquetamaj achique rubanic nuben ri Dios chique riche (rixin) chi yetz'etetej ruma Riya' chi majun quimac.‡ Rumari' tek xa quiyon niquitij quik'ij riche (rixin) chi nicajo' yetz'etetej ruma ri Dios chi majun quimac. Y xa ma quijachon ta qui' pa ruk'a' ri Dios riche (rixin) chi nuben chique chi majun quimac. 4 Tek

† **9:24** Ro. 3.29. ‡ **9:25** Os. 2.23; 1 P. 2.10. § **9:26** Os. 1.10. * **9:27** Is. 10.21-23. † **9:28** Is. 28.22; Dn. 9.26, 27; Mt. 24.21. ‡ **9:29** Is. 1.9; 13.19; Lm. 3.22. § **9:30** Ro. 1.17. * **9:32** Lc. 2.34; 1 Co. 1.23. † **9:33** Sal. 118.22; Is. 8.14; 28.16; Mt. 21.42; 1 P. 2.6, 8. * **10:1** Ro. 9.2, 3. † **10:2** Jn. 16.2; Fil. 3.6. ‡ **10:3** Ro. 1.17; 3.22, 26; Fil. 3.9.

xoka ri Cristo yari' tek xtz'aket rubanic ri nubij chupan ri ley,§ ruma Riya' xuben ronojel ri nubij ri ley. Queri' xbanatej riche (rixin) chi wacami xabachique winek ri xtiniman riche (rixin) ri Cristo* can xtitz'etetej ruma ri Dios chi majun rumac.

5 Ri Moisés rutz'iban ca achique rubanic tek jun winek nitz'etetej ruma ri Dios chi majun rumac. Ruma riya' rutz'iban ca: Ri winek ri nibano ronojel ri nubij chupan re ley re', can xtril wi ruc'aslen† riq'ui ri Dios. Queri' ri rutz'iban ca. 6 Pero ri rubanic riche (rixin) chi yojtz'etetej ruma ri Dios chi majun kamac, ya ri nikacukuba' kac'u'x riq'ui ri Cristo. Y chrij re' nibix c'a: Ma tikabij ta pa tak kánima: ¿Achique xtibe chila' chicaj riche (rixin) chi xteruc'ama' pe ri Cristo?‡ Ruma Riya' xka yan pe. 7 Y ma tikabij ta chuka': ¿Achique ta c'a xtibe chupan ri lugar ri acuchi (achique) yec'o wi ri caminaki', riche (rixin) chi xtiberuyaca' pe ri Cristo? Riya' xa xc'astej yan el.§ 8 Chupan ri ruch'abel ri Dios nubij: Ri ch'abel riche (rixin) colotajic xa ma nej ta c'o wi, xa pan achi' y xa pan awánima c'o wi.* Queri' nubij chupan ri ruch'abel ri Dios. Y ya ch'abel ri' ri nikatzijoj, y nubij chi rajawaxic nikanimaj ri Jesucristo. 9 Wi nak'alajsaj riq'ui achi' chiquiwech ri winek chi ri Jesús yari' ri Ajaf,† y chuka' nanimaj riq'ui ronojel awánima chi ri Dios xuc'asoj pe ri Jesús chiquicojol ri caminaki', yacolotej. 10 Ruma nic'atzin chi riq'ui ronojel kánima tikanimaj ri Jesucristo riche (rixin) chi yojtz'etetej ruma ri Dios chi majun kamac. Y nic'atzin chi riq'ui ri kach'abel tikabij chi kaniman ri Jesucristo riche (rixin) chi yojcolotej.

11 Y chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, nubij: Quinojel c'a ri winek ri xqueniman riche (rixin) ri Cristo majun achique ta ruma xqueq'uixbitej.‡ Queri' nubij ri tz'ibatal ca. 12 Junan nuben chake§ wi yoj israelitas o ma yoj israelitas ta. Ri Ajaf, can Kajaf wi c'a konojel* y can c'o ronojel utzil riq'ui y can nuya' chique ri yec'utun chare. 13 Achi'el ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca: Quinojel c'a ri xquec'utun quito'ic† chare ri Ajaf, can xquecolotej wi.

14 ¿Pero la nicowin cami jun winek nuc'utuj ri colotajic chare ri Jesucristo, wi xa ma nunimaj ta chi ya Riya' ri nicolo quiche (quixin) ri winek? ¿O la nicowin cami chuka' nunimaj, wi xa ma rac'axan ta chrij ri Colonel? ¿Y la nicowin cami nrac'axaj, wi xa majun nitzijon chare?‡ 15 ¿Y la c'o cami jun ri nicowin nitzijon ri ruch'abel ri Dios, wi xa majun nitako el riche (rixin)? Ruma chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, nik'alajin chi yec'o ri ye takon, ruma nubij: Sibilaj quicoten tek ye'apon ri yetzijon ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic;§ niquitzijoj achique ri nic'amo pe uxlanibel c'u'x pa tak cánima. Queri' nubij chupan ri tz'ibatal ca.

16 Xa yac'a ma quinojel ta winek yeniman ri nubij ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. Achi'el ri rutz'iban ca ri Isaías: Ajaf, ri ach'abel ri xkatzijoj chique ri winek,* ¿la c'o cami jun ri xniman? Queri' ri rutz'iban ca ri Isaías. 17 Ruma ri winek riche (rixin) chi nunimaj, rajawaxic chi nrac'axaj na ri ch'abel. Y ri ch'abel ri rajawaxic chi nrac'axaj ya ri

§ **10:4** Mt. 5.17. * **10:4** Ga. 3.24. † **10:5** Lv. 18.5; Lc. 10.25-28. ‡ **10:6** Dt. 30.12. § **10:7** 1 Co. 15.3, 4. * **10:8** Dt. 30.14. † **10:9** Mt. 10.32; Lc. 12.8. ‡ **10:11** Is. 28.16; Jer. 17.7. § **10:12** Hch. 15.9. * **10:12** Hch. 10.36. † **10:13** Jl. 2.32; Hch. 2.21. ‡ **10:14** Tit. 1.3. § **10:15** Is. 52.7. * **10:16** Is. 53.1; Jn. 12.38; He. 4.2.

ruch'abel ri Dios. 18 Y riyin nbij chi
ri ruch'abel ri Dios ac'axan cuma ri
israelitas, ruma chupan ri tz'ibatal
ca, nubij:
Can c'a pa ruq'uisbel chare re
ruwach'ulef ye aponak wi
ri yetzijon riche (rixin) ri
ruch'abel ri Dios.†
Xabacuchi (xabachique) c'a yec'o
wi winek, chiri' c'a niquitzi-
joj wi.
Queri' nubij chupan ri tz'ibatal ca.
19 Y riyin nbij c'a chuka' chi ri
kech aj Israel quetaman c'a ri nubij
ri ruch'abel ri Dios. Tikatz'eta' na
pe' nabey ri nubij ri Dios chupan
jun chique ri wuj ri ye rutz'iban ca
ri Moisés:
Yec'o ri can ma ye nutinamit ta
y majun etamabel ri c'o ta
quiq'ui.
Pero chique riye' xtinya' wi ri
wutzil, y rumari' riyix itzel
xtina' chique.‡
Queri' ri tz'ibatal ca.
20 Ri Isaías can k'alaj wi ri rutz'iban
ca, ri nubij ri Dios:
Xinilitej cuma ri winek ri ma xin-
quicanoj ta.
Can xinc'ut c'a wi' chiquiwech ri
ma niquic'utuj ta acuchi
(achique) yinilitej wi.§
21 Yac'a chiquij ri kech aj Israel ri
Dios nubij c'a: Ma yitane' ta chi
yensiq'uij (yenwoyoj) riche (rixin)
chi yepe ta wuq'ui, yac'a riye' xa
niquipaba' qui' chinuwech y ma
niquinimaj ta ri nutzij.* Queri' ri
tz'ibatal ca ruma ri Isaías.

11

Yec'o nic'aj chique ri israelitas ri ye colotajnek chic

1 Y riyin ri Pablo nbij c'a chi ri
Dios ma ye retzelan ta ca ri israeli-
tas,* ri rutinamit. Ruma riyin yin
jun israelita† y wilon rutzil ri Dios.
Yin riy rumam ca ri Benjamín‡ y
ri Benjamín jun chique ri ye riy
rumam ca ri Abraham. 2 Ri Dios ma
retzelan ta ca ri rutinamit; ri Dios
can pa rutiquiribel tek retaman pe
ruwech.§ ¿La ma iwetaman ta c'a
ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios
ri tz'ibatal ca, chrij ri Elías? Ri Elías
xch'o riq'ui ri Dios chiquij ri wech
aj Israel, y xubij: 3 Ajaf, xequiwu-
laj ri altares ri awuche (awixin)
riyit y xequicamisaj ri profetas ri
xek'alajsan ri ach'abel. Xa nuyon
chic oc riyin yinc'o ca, pero yin-
quicanoj chuka' riche (rixin) chi
yinquicamisaj.* Queri' xubij ri
Elías chare ri Dios. 4 ¿Y achique
xubij ri Dios chare ri Elías? Ri Dios
xubij: Ma ayon ta yitc'o wuq'ui.
C'a yec'o na wuku' mil ri yec'o
wuq'ui, ri majun bey ye xucul ta
chuwech† ruwachbel ri Baal riche
(rixin) chi niquiya' ruk'ij. Queri'
xubij ri Dios chare ri Elías. 5 Y
queri' chuka' wacami c'a yec'o na
kech aj Israel ri yoj cha'on quiq'ui
ruma ri rutzil ri Dios.‡ 6 Ri xecha'ox
(xecha') ruma ri rutzil ri Dios, ma
xecha'ox (xecha') ta ruma c'o utzi-
laj samaj xquibanala'. Ruma wi ta
xecha'ox (xecha') ruma c'o utzilaj
samaj xquibanala', man ta nibix
chi xecha'ox (xecha') ruma ri rutzil
ri Dios.

7 Y re' nuc'ut c'a chkawech chi ri
kech aj Israel astape' can quitijon
quik'ij achique rubanic yetz'etetej
ruma ri Dios chi majun quimac,
pero xa ma quilon ta. Xaxu
(xaxe) wi ri can ye cha'on ruma ri
Dios ri xquil achique rubanic chi
yetz'etetej ruma ri Dios chi majun
quimac. Y ri nic'aj chic kech aj
Israel ri ma niquinimaj ta ri Dios,
xa xcowirisex ri cánima. 8 Achi'el
ri nubij chupan ri ruch'abel ri
Dios ri tz'ibatal ca: Ri Dios xuya'
chique achi'el jun nimalaj waran

† **10:18** Sal. 19.4; Mt. 24.14; 28.19; Mr. 16.15; Col. 1.6, 23. ‡ **10:19** Dt. 32.21. § **10:20** Is. 65.1.
* **10:21** Is. 65.2. * **11:1** 1 S. 12.22. † **11:1** 2 Co. 11.22. ‡ **11:1** Fil. 3.5. § **11:2** Ro. 8.29.
* **11:3** 1 R. 19.10. † **11:4** 1 R. 19.18. ‡ **11:5** Dt. 9.4, 5.

y can achi'el majun nich'obotej
ta chiquiwech. Can achi'el ta
ye moyirnek y ma ye'ac'axan
ta,§ queri' quibanon c'a wacami.
Queri' nubij ri tz'ibatal ca. 9 Y ri
David rubin ca chuka':
Ri nima'k tak wa'in ri niquiben tek
niquibanala' ri quinimak'ij,
ya ta c'a ri' ri xtoc ta jun
trampa y can xtoc ta jun cha-
pabel quiche (quixin).
Ya ta c'a ri' ri xtoc ta c'a tzakbel
quiche (quixin) y xtoc ru-
tojbalil ri xa ma utz ta ri
yequibanala'.
10 Xtik'ekumatej ta c'a ri runak' tak
quiwech, riche (rixin) chi
ma xquetzu'un ta.
Xtalucuba' ta c'a quij rono-
jel tiempo, ruma ri tijoj
pokonal.*
Queri' ri rubin ca ri David.

Ri Dios can xutzuj (xusuj) c'a ri colotajic chique ri winek ri ma ye israelitas ta

11 Riyin nbij chi ri kech aj Is-
rael ma riche (rixin) ta xtibe k'ij
xtibe sek xetzak tek xquichak'ij
(xquitoch') ri caken. Ma que ta ri'.
Xa ruma ma xquinimaj ta ri rutzij
ri Dios, rumari' tek ri Dios xuya' ri
colotajic chique ri ma ye israelitas
ta,† riche (rixin) chi queri' nuc'asoj
jun raybel quiq'ui ri kech aj Israel
riche (rixin) chi niquirayij niquini-
maj‡ chic rutzij ri Dios. 12 Ri kech
aj Israel xquetzelaj c'a ri Dios, y
rumari' tek ri Dios xutzuj (xusuj)
ronojel ri rutzil chique ri winek ri
ma ye israelitas ta. Yac'a tek ri kech
aj Israel xtiquinimaj ri Dios, más
chic c'a ri rutzil ri xtipe.

13 Y c'o c'a chuka' ri nwajo' nbij
chiwe riyix ri ma yix israelitas
ta: Yin jun apóstol ri takon pe
chiwe riyix ri ma yix israelitas ta.§
Can nya' wi c'a ruk'ij ri nusamaj.
14 Queri' nben ruma nwajo' c'a
nc'asoj jun raybel quiq'ui ri wech
aj Israel riche (rixin) chi yec'o ta
chique riye' ri xquecolotej;* ruma
can niquitz'et c'a ri nusamaj chico-
jol riyix ri ma yix israelitas ta.
15 Tek ri Dios ma xuc'om ta chic
quiwech ri wech aj Israel ruma ma
xquinimaj ta chic ri rutzij, yac'ari'
tek xuc'om iwech riyix ri ma yix
israelitas ta. Yac'a tek xtic'amer
chic quiwech jun bey ri wech aj
Israel, yac'ari' tek xkojc'astej el y
xtikachop el jun c'ac'ac' c'aslen.
16 Ruma wi ri ruc'amal jun che' can
ye lok'olaj wi, can queri' chuka' ri
ye ruk'a'. Xa can achi'el ri nabey
tak caxlan wey ri nisipex chare ri
Dios† can lok'olaj wi, y can queri'
chuka' ri qui'en ri xelesex wi pe ri
caxlan wey, can lok'olaj wi.

17 Ri wech aj Israel can ye achi'el
jun che' ri olivo rubi' ri can ticon
wi ka. Pero yec'o ruk'a' ri xejok'
el.‡ Y riyix ri ma yix israelitas ta, xa
yix achi'el ruk'a' jun chic che' olivo
chuka' rubi' ri xa ma ticon ta ka, ri
xa ruyon tz'ucnek pe. Y riyix xixtic
ka pa ruwi' ri che' ri can ticon wi
ka, ri acuchi (achique) xejok' wi el
ri ruk'a', y rumari' riyix can xixoc
c'a rutz'akat ri ruchi'el ri che' ri' y
q'uiy utzil ri xtic'ul. 18 Xa yac'a ri
ma utz ta chi ninimirisaj iwi'§ riyix
y nikasaj ta quik'ij ri wech aj Israel
ri xe'elesex el. Ruma iwetaman chi
ma ya ta ri ruk'a' ri che' ri ye cha-
payon riche (rixin) ri ruc'amal, xa
ya ri ruc'amal ri chapayon quiche
(quixin). Y riyix xa yix ruk'a' ri che'
y ma yix ruc'amal ta.

19 Y riq'ui juba' riyix nich'ob:
Riyoj ruc'amon chi nikanimirisaj
ki', ruma yec'o ruk'a' ri che' ri xe-
jok' el, riche (rixin) chi riyoj xo-
jtic ca pa quiq'uexel. 20 Can kitzij

§ **11:8** Dt. 29.4; Is. 6.9; 29.10; Jer. 5.21; Ez. 12.2. * **11:10** Sal. 69.22, 23. † **11:11** Hch. 13.46. ‡ **11:11** Ez. 18.23; 33.11. § **11:13** Hch. 9.15. * **11:14** Stg. 5.20. † **11:16** Lv. 23.10. ‡ **11:17** Sal. 80.14-16; Is. 6.13; 27.11; Jer. 11.16; Ez. 15.6, 8. § **11:18** 1 Co. 10.12.

wi chi xe'elesex el, ruma riye' ma xquinimaj ta ri xutzuj (xusuj) ri Dios chique. Y riyix xaxu (xaxe wi) ruma ri iniman ri Dios tek yixc'o ca pa quiq'uexel. Rumac'ari' ma utz ta chi ninimirisaj iwi'.* Xa tixibij iwi'.† 21 Ruma iwetaman chi ri Dios ma xerupokonaj ta ri wech aj Israel. Xa xerelesaj el, astape' riye' can ye ruk'a' wi ri che' ri'. Wi queri' xuben quiq'ui riye', c'a ta c'a riyix chi man ta xquixrelesaj el wi ma xtinimaj ta. 22 Can tiwetamaj wi chi ri Dios sibilaj utz runa'oj, pero can nipe chuka' royowal. Riya' xuya' ruc'ayewal pa quiwi' ruma ma xquinimaj ta. Yac'a riyix ruya'on rutzil chiwe, pero riyix rajawaxic chi can quixc'oje' chupan ri utzil ri'.‡ Ruma wi ma xquixc'oje' ta chupan ri utzil ri', riyix chuka' yixelesex el. 23 Y wi ri wech aj Israel xtitzolin chic pe ri quic'u'x y xtiquinimaj chic ri Dios, xquetic chic ka jun bey pa ruwi' ri che'.§ Ruma ri Dios nicowin chi yerutic chic ka jun bey. 24 Riyix can yix achi'el c'a ruk'a' jun olivo ri ma xtic ta, ri xa ruyon tz'ucnek pe, pero xixelesex pe riq'ui ri che' ri' y xixtic ka pa ruwi' ri olivo ri ticon, astape' ma yix riche (rixin) ta ri che' ri'. Y wi queri' xban chiwe riyix, c'a ta c'a ri wech aj Israel chi man ta xquetic chic ka jun bey pa ruwi' ri che' ticon; ruma riye' can ye riche (rixin) wi ri che' ri'.

Tek xquecolotej ri israelitas

25 Wach'alal, riyin nwajo' chi riyix niwetamaj ri xa c'a ma jane q'uiy ta tiempo tuk'alajsaj ri Dios, riche (rixin) chi riyix man xa tich'ob ka chi q'uiy iwetaman y c'o más ina'oj que chiquiwech ri israelitas, ma que ta ri'. Y rumari' nbij el chiwe ri xa c'are' xuk'alajsaj ri Dios, chi ri wech aj Israel ri cowirnek ri cánima y ma nicajo' ta niquinimaj ri Dios, xquec'oje' na pake' queri', c'a ya tek xquetz'aket na ri ma ye israelitas ta* ri c'o chi niquinimaj na ri Dios. 26 Yac'ari' tek xquecolotej ri aj Israel.† Achi'el nubij ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca:

Chi ri Colonel xtipe pa Sion,
y xtrelesaj el ronojel ri ma utz ta pa
cánima ri ye riy rumam ca ri
Jacob.
27 Yac'are' nic'achoj ri trato ri xin-
ben quiq'ui.‡
Chi riyin xtincuy ri quimac,
Queri' nubij ri Dios chupan ri
tz'ibatal ca.

28 Yec'o wech aj Israel ri xquetzelaj ri Dios, ruma ma xquinimaj ta ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. Y ruma c'a ri ma xquinimaj ta, rumari' ri Dios xuya' ri ruch'abel chiwe riyix ri ma yix israelitas ta. Pero ri Dios c'a yerajo' na ri wech aj Israel, ruma ye rucha'on y ruma chuka' chi can rutzujun (rusujun) ri rutzil chique ri ojer tak kati't kamama'. 29 Ruma tek ri Dios nuya' jun sipanic, can ma nrelesaj ta chic. Y tek nusiq'uij (nroyoj) ri rutinamit, can ma xtutzolij ta chic ri' chrij.§ 30 Riyix ri ma yix israelitas ta, tek rubanon ca ma xinimaj ta ri Dios.* Pero ruma ri wech aj Israel ma xquinimaj ta chic rutzij ri Dios, rumari' ri Dios xujoyowaj iwech riyix, y xuya' ri colotajic chiwe. 31 Ri wech aj Israel ma quiniman ta ri Dios wacami, pero xtapon ri k'ij tek ri Dios xtujoyowaj chic quiwech jun bey, y xtiquic'ul chic ri rutzil, can achi'el ri xiben riyix. 32 Ri Dios can rutz'eton wi pe y can ruk'alajsan wi chi quinojel ri winek can ye aj maqui'† wi. Ri Dios queri' rubin ruma nrajo' chi

* **11:20** Ro. 12.16. † **11:20** Fil. 2.12. ‡ **11:22** Jn. 15.5, 6; 1 Co. 15.2; He. 6.3; Jud. 21. § **11:23** Zac. 12.10; 2 Co. 3.16. * **11:25** Lc. 21.24. † **11:26** Sal. 14.7; Is. 59.20; 60.15. ‡ **11:27** Jer. 31.31; He. 10.16. § **11:29** Nm. 23.19. * **11:30** Ef. 2.1, 2. † **11:32** Ro. 3.9; Ga. 3.22.

nujoyowaj kawech konojel y nrajo' yojrucol.

33 Ri Dios can sibilaj q'uiy wi ri etamabel ri c'o riq'ui can achi'el jun nimalaj beyomel. Can majun nik'i'o ri runa'oj, y ma jani' ta chi nik'ax chkawech ri yerubanala'‡ Riya'. 34 Achi'el ri tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri Dios: ¿la c'o cami jun winek ri k'axnek chuwech achique ri nuch'ob ri Ajaf Dios? ¿O la c'o ta cami jun winek ri cowinek rubin chare ri Dios ri achique ri utz chi nuben?§ 35 ¿O la c'o cami jun winek xsipan jun cosa nabey chare ri Dios, riche (rixin) chi queri' ri Dios can c'o chi nuya' pe ri rajel ruq'uexel chare? Majun. Queri' nubij ri tz'ibatal ca. 36 Ruma ya Riya' ri xbano ronojel. Can riq'ui wi c'a Riya' petenak wi ronojel.* Y ronojel xeruben, riche (rixin) chi niquiya' ruk'ij ruc'ojlen. Can tinimirisex c'a ruk'ij ri Dios riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Amén.

12

Ri c'aslen ri rajawaxic chi niquic'uaj ri ye ralc'ual chic ri Dios

1 Wach'alal, ri Dios can nujoyowaj c'a kawech. Rumari' nc'utuj utzil chiwe chi can tijacha' ri ik'a' iwaken* pa rusamaj ri Dios. Can achi'el xban chique ri chicop ri yecamisex y yetzuj (yesuj) chuwech ri Dios, wacami riyix ya ri ic'aslen tijacha' chare ri Dios. Jun lok'olaj c'aslen ri nika chuwech ri Dios, yari' tiya' chare, y queri' nic'atzin chi niben riche (rixin) chi nik'alajin chi can kitzij niya' ruk'ij ri Dios. 2 Ma titzekelbej ta ri quic'aslen ri winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x. Xa can tiya' k'ij chare ri Dios riche (rixin) chi nujel ri ina'oj† riche (rixin) chi queri' can tijalatej c'a chuka' rubanic ri ic'aslen. Y queri' xtiwetamaj ri achique ri nrajo' ri Dios chi nikaben. Ri nrajo' Riya', ya ri utz, ri jabel y ri tz'akatinek.

3 Ri Dios ruya'on ri rutzil chuwe y yin ruya'on chupan ri rusamaj. Rumari' nbij chiwe chi'iwonojel: Ma tich'ob ta ka chi más nim ik'ij que chuwech ri can yatajnek chiwe ruma ri Dios. Chi'ijujunal xa tich'obo' na ka iwi' chi utz achique chi samaj‡ ri yatajnek chiwe ruma ri Dios, wi jun samaj nim o co'ol, ri can cukul ic'u'x chubanic. 4 Can achi'el rubanon ri kach'acul, c'o ruk'a', c'o raken, c'o runak' ruwech,§ pero ma junan ta quisamaj. 5 Y queri' chuka' riyoj ri kaniman chic ri Cristo, yoj q'uiy y jalajoj ruwech kasamaj. Pero junan kawech y nikatola' ki' ruma konojel xa jun chic kabanon riq'ui ri Cristo.

6 Can kac'ulun c'a rutzil ri Dios,* ruma can rubanon chake chikajujunal, chi c'o jun samaj yatajnek chake. Rumari', wi yatajnek chake chi nikak'alajsaj ri nibix chake ruma ri Dios,† can tikak'alajsaj c'a chique ri nic'aj chic. Y can tikak'alajsaj c'a janipe' ri can cukul kac'u'x riq'ui chi nikak'alajsaj. 7 Wi yatajnek chake chi yekato' ri nic'aj chic, can quekato' c'a. Wi yatajnek chake chi yekatijoj ri nic'aj chic, can quekatijoj c'a. 8 Wi can yatajnek chake chi nikacukuba' quic'u'x ri nic'aj chic,‡ can tikabana' c'a. Wi can yatajnek chake chi yekato' riq'ui ri karajil, can quekato' c'a riq'ui ronojel kánima. Wi can yatajnek chake chi yoj c'a riyoj ri yojuc'uan quiche (quixin) ri kach'alal, can tikatija' kak'ij chi utz quic'uaxic nikaben.§ Wi can yatajnek chake chi nikajoyowaj

‡ **11:33** Dt. 29.29; Job 11.7. § **11:34** Is. 40.13. * **11:36** 1 Co. 8.6; Col. 1.16. * **12:1** 1 Co. 6.13. † **12:2** Ef. 1.18; Col. 3.10. ‡ **12:3** 1 Co. 12.7. § **12:4** 1 Co. 12.12. * **12:6** 1 P. 4.10. † **12:6** 1 Co. 12.10. ‡ **12:8** Hch. 15.32. § **12:8** Hch. 20.28.

quiwech ri yec'o pa k'axon, can quekato' c'a riq'ui quicoten.

9 Can que'iwajo' c'a quinojel riq'ui ronojel iwánima y mani riq'ui ca'i' ipalej. Tiwetzelaj ri ma utz ta y titzekelbej ri utz.* 10 Riyix can iwach'alal iwi' ruma iniman ri Cristo. Rumac'ari' can tiwajo' iwi' riq'ui ronojel iwánima y tiyala' ik'ij chi'iwachibil iwi'.

11 Ma quixk'oran ta, xa can riq'ui ronojel iwánima tibana' ri rusamaj ri Ajaf† y can timek'e' ic'u'x chubanic.

12 Tiquicot ri iwánima ruma iwoyoben ri utzil ri xtuya' ri Dios.‡ Ticoch'o' ronojel ri tijoj pokonal ri nik'axaj.§ Ma quixtane' ta chi niben orar.

13 Tek yec'o nic'aj lok'olaj tak kach'alal ri c'o rajawaxic chi ye'ito', que'ito'. Tiya' quiposada tek nic'atzin y can utz quic'ulic tibana'.*

14 Ri winek ri ye'etzelan iwuche (iwixin) y niquiben chiwe chi nitij pokon, tic'utuj ri rutzil ri Dios pa quiwi',† y ma tic'utuj ta chi nika ruc'ayewal pa quiwi' ruma ri itzel yequibanala'.

15 Quixquicot quiq'ui ri yequicot, y quixok' quiq'ui ri ye'ok'.‡

16 Junan iwech tibana'§ chi'iwonojel. Ma tinimirisaj ta iwi'.* Junan iwech tibana' quiq'ui ri majun oc quik'ij y ma tich'ob ta chi q'uiy iwetaman.

17 Wi c'o c'a jun winek ri c'o pokon nuben chiwe, ma tiya' ta ruq'uexel chare.† Can titija' ik'ij chi niben ri utz chiquiwech quinojel ri winek, riche (rixin) chi majun itzel nilitej ta chiwij.‡ 18 Man c'a tiben ta oyowal, xa titija' ik'ij chi nic'oje' uxlanibel c'u'x chicojol quiq'ui quinojel ri winek. 19 Riyix ri sibilaj yixinwajo', nbij c'a chiwe: Wi yec'o ri yebano pokon chiwe, ma tiya' ta ruq'uexel chique. Xa tiya' pa ruk'a' ri Dios, ruma ya Riya' ri xtiya'o rutojbalil ri pokon ri yequibanala'. Can achi'el ri nubij ri Dios chupan ri tz'ibatal ca: Pa nuk'a' riyin c'o wi riche (rixin) chi nya' rutojbalil pa quiwi' ri yemacun,§ nicha' ri Ajaf. 20 Y rumari' ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, nubij: Wi ninum ri netzelan awuche (awixin), riyit xa taya' c'a ruway. Y wi nichaki'j ruchi', taya' c'a ruya'.* Wi queri' xtaben, riya' xa can xtiq'uixbitej ruma ri itzel ri ye rubanalon. Queri' nubij ri tz'ibatal ca. 21 Ma tiya' ta k'ij chi yixch'acatej ruma ri pokon ri niban chiwe.† Riyix xa tibana' utzil chare ri nibano pokon chiwe, riche (rixin) chi queri' ri utz ri niben riyix, yari' ri xtich'acon chrij ri itzel.

13

1 Can nic'atzin c'a chi konojel riyoj yekanimaj ri aj k'atbel tak tzij.* Ruma quinojel ri ye aj k'atbel tak tzij ya ri Dios ye yayon, y ya Riya' ri niya'o ri k'atbel tzij pa quik'a'.† 2 Ruma wi nikapaba' ki' chuwech ri k'atbel tzij, yojtajin nikapaba' ki' chuwech ri ruk'atbel tzij ri Dios, ruma ri aj k'atbel tak tzij ya ri Dios ye yayon. Rumari' wi queri' nikaben, kayon nikaya' ki' pa ruc'ayewal. 3 Jun aj k'atbel tzij ma nuya' ta ruc'ayewal pa quiwi' ri yebano ri utz,‡ xaxu (xaxe wi) pa quiwi' ri yebano ri etzelal. Wi nawajo' chi ma naxibij ta awi' chiquiwech ri aj k'atbel tak tzij, tabana' c'a ri utz.

* **12:9** Am. 5.15. † **12:11** Ap. 3.15. ‡ **12:12** He. 3.6. § **12:12** He. 10.36. * **12:13** He. 6.10; 13.2. † **12:14** Mt. 5.44. ‡ **12:15** Job 30.25. § **12:16** Ro. 15.5. * **12:16** Sal. 131.1; Pr. 3.7. † **12:17** Mt. 5.39. ‡ **12:17** 2 Co. 8.21. § **12:19** Dt. 32.35; Sal. 94.1; He. 10.30. * **12:20** Pr. 25.21. † **12:21** Mt. 18.21, 22; 1 P. 2.21. * **13:1** Tit. 3.1. † **13:1** Pr. 8.15; Dn. 2.21; 4.32; Jn. 19.11. ‡ **13:3** 1 P. 3.13.

Y wi queri' naben, utz yatz'etetej cuma. 4 Ruma ri aj k'atbel tak tzij ye rusamajel ri Dios. Ri Dios ye ruya'on riche (rixin) chi yojquichajij. Pero wi nikaben ri ma utz ta, tikaxibij c'a ki' chiquiwech, ruma ye riye' ri xqueya'o ruc'ayewal pa kawi'. Ruma ma chak ta queri' yec'o. Can ye ya'on wi ruma ri Dios riche (rixin) chi niquic'ajsaj quiwech ri yebano etzelal. 5 Rumari' rajawaxic chi quekanimaj ri aj k'atbel tak tzij,§ pero ma xu (xe) ta wi riche (rixin) chi majun ruc'ayewal nika pa kawi'. Ma que ta ri'. Ruma chi ri kánima can nubij chake chi utz yekanimaj. 6 Ruma chuka' ri' tek yekatoj ri alcawal;* ruma ri aj k'atbel tak tzij, ya ri Dios yayon ri samaj chique riche (rixin) chi niquichajij ri tinamit y yari' yetajin chubanic ronojel k'ij.

7 Can tikatojo' c'a ri ruc'amon chi nikatoj chique. Tikatojo' ri alcawal tek c'o chi nitoj ri alcawal. Tikatojo' ri impuestos tek c'o chi nitoj ri impuestos. Ri winek ri c'o quik'ij, can tikaya' c'a quik'ij.† Ri ye nima'k tak winek, can tikabana' c'a chique chi ye nima'k tak winek.

8 Ma utz ta chi nic'oje' kac'as riq'ui jun chic, pero ri ajowanri'il achi'el jun c'as ri majun bey xtitojtej ta ruma chi can rajawaxic chi nikajo' ki'. Ruma wi can yekajo' ri kuc' kach'alal, can nikaben c'a ronojel ri nubij chupan ri ruley ri Dios. 9 Ri ley ri' nubij: Riyit achi ri c'o awixjayil, man c'a tacanoj ta jun chic ixok. Y chuka' riyit ixok ri c'o awachijil, man c'a tac'om ta ruwech jun chic achi. Man c'a quixcamisan ta. Ma quixelek' ta. Ma titz'uc ta tzij chrij jun chic winek. Ma tirayij ta ri c'o riq'ui jun chic. Y c'o nic'aj chic chuka' ri nubij ri ley. Pero c'o jun chic tzij ri numej ronojel re'. Y ri tzij ri' nubij: Achi'el nawajo' ka awi' riyit, queri' chuka' que'awajo' ri awuc' awach'alal.‡ 10 Wi yekajo' ri kuc' kach'alal, majun c'a itzel nikaben chique. Y rumari', wi yekajo' quinojel, can nikaben c'a ronojel ri nubij chupan ri ley.§

11 Y ronojel re yitajin chubixic, can riche (rixin) chi kojc'astej* c'a riyoj ri can achi'el yoj warnek, ruma ketaman chi xtapon na ri k'ij tek xkojcolotej el. C'o yan c'a k'ij kaniman pe, y rumari' yojcowin nikabij chi wacami xa nakaj chic yojc'o wi chare ri k'ij ri'. 12 Ri ak'a' ya xa nik'ax yan, y ri k'ij ya xa ntel yan pe. Rumari', tikaya' ca rubanic ri itzel tak banobel riche (rixin) ri k'eku'm. Nic'atzin chi tikac'uaj jun c'aslen riche (rixin) ri sakil riche (rixin) chi nikato' ki'† chuwech ri itzel. 13 Riyoj yojc'o chic chupan ri sakil y rumari' utz chi nikac'uaj jun c'aslen choj. Ma utz ta chi yojk'aber, ni ma utz ta chi xaxu (xaxe wi) chrij ri wa'in nibe wi ri kánima. Ma utz ta chi ri achi'a' y ri ixoki' niquicanola' qui' riche (rixin) chi yemacun; majun c'a ruwech etzelal ri quere' utz ta chi nikaben. Ma utz ta chi c'o oyowal chkacojol y ma utz ta chi itzel nikatz'et chare jun chic ruma utz c'o.‡ 14 Rajawaxic c'a chi can tikacusaj ri Ajaf Jesucristo achi'el nikacusaj jun katziak, y ma tikach'ob ta chi nikaya' k'ij chique ri itzel§ tak cosas ri nurayij ri ch'aculaj.

14

Quekato' ri ma can ta cukul quic'u'x riq'ui ri Dios

1 Ri kach'alal ri ma can ta cukul quic'u'x jabel riq'ui ri Cristo,* pero nicajo' ye'oc kiq'ui, nic'atzin chi

§ **13:5** Ec. 8.2. * **13:6** Lc. 20.22, 25. † **13:7** Pr. 24.21. ‡ **13:9** Lv. 19.18; Mt. 22.39; Lc. 10.27; Ga. 5.14. § **13:10** Mt. 22.37-40. * **13:11** 1 Co. 15.34. † **13:12** Ef. 6.13. ‡ **13:13** Ga. 5.15, 21, 26; Stg. 3.14. § **13:14** Ga. 5.16. * **14:1** 1 Co. 8.9.

yekac'ul, pero ma quekac'ul ta xaxu (xaxe) wi riche (rixin) chi nikaben oyowal quiq'ui, ruma chi xa jun wi ri niquich'ob. 2 Achi'el chrij ri ti'ij, riyoj cukul kac'u'x chi utz nikatij ronojel, yac'a ri kach'alal ri ma can ta cukul quic'u'x riq'ui ri Cristo, cukul quic'u'x chi xaxu (xaxe) wi ri ichaj ri utz yequitij.† 3 Riyoj ri nikatij ronojel, ma queketzelaj ta ri kach'alal ri ma niquitij ta ronojel.‡ Y ri kach'alal ri' ma tiquibij ta chi ma utz ta ri nikaben riyoj ruma nikatij ronojel. Ruma ri Dios yoj ruc'ulun konojel, wi nikatij o ma nikatij ta ronojel. 4 ¿Achique c'a abanic riyit tek yach'o chrij jun mozo ri xa ma amozo ta riyit? Ri mozo ri' wi utz ntajin chubanic o ma utz ta, ri' ya ri rupatrón ri aj cuenta chrij.§ Pero ma xtitzak ta, ruma ri Ajaf can nicowin nuben chare chi ma xtitzak ta.

5 Yec'o kach'alal ri niquibij chi yec'o na k'ij ri c'o chi nichajix.* Y yec'o kach'alal chuka' ri niquibij chi ronojel k'ij xa ye junan. Y rumari' utz chi tikach'obo' na jabel chikajujunal achique ri nikaben. 6 Ruma yec'o kach'alal ri c'o na k'ij niquichajij, riche (rixin) chi niquiya' ruk'ij ri Ajaf. Pero yec'o nic'aj chic kach'alal ri niquibij chi ronojel k'ij xa utz chi niya'ox (nya') ruk'ij ri Ajaf. Ri kach'alal ri niquitij ronojel, queri' niquiben riche (rixin) chi niquiya' ruk'ij ri Ajaf; ruma can niquimatioxij chare ri Dios tek niquitij.† Y queri' chuka' niquiben ri kach'alal ri ma niquitij ta ronojel. Queri' niquiben riche (rixin) chi niquiya' ruk'ij ri Ajaf. Y riye' chuka' yematioxin chare ri Dios.

7 Majun ri q'ues chuwech re ruwach'ulef ri xa riche (rixin) chi nuben ri nurayij ka riya'.‡ Majun chuka' ri nicom ruma nrajo' chi nicom. 8 Ruma re c'a yoj q'ues na chuwech re ruwach'ulef, riche (rixin) chi nikaya' ruk'ij ri Cristo. Y chuka' tek yojcom, riche (rixin) chi nikaya' ruk'ij. Tek c'a yoj q'ues na, yoj riche (rixin) ri Cristo. Y queri' chuka' tek yojcom, yoj riche (rixin) Riya'. 9 Ri Cristo can xcom y xc'astej riche (rixin) chi xoc Kajaf§ ri c'a yoj q'ues na y Cajaf chuka' ri ye caminek chic el.

10 Rumari' ma utz ta chi nikabij chi ma utz ta ri yerubanala' jun kach'alal. Y ma utz ta chuka' chi niketzelaj jun kach'alal. Ruma can konojel c'o chi yojapon na chuwech ri Cristo riche (rixin) chi nik'at tzij pa kawi'.* 11 Achi'el ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca:

Ri Ajaf nubij: Yin c'a riyin ri c'aslic
Dios y can kitzij wi ri nbij,
chi quinojel winek xquexuque'
chinuwech riyin, y xtiquibij
chi can kitzij wi chi yin c'a
riyin ri Dios.†

Queri' nubij chupan ri tz'ibatal ca.

12 Y queri' nikatz'et chi napon na wi ri k'ij tek chikajujunal xtibekajacha' na cuenta chuwech ri Dios.‡

13 Rumari' man chic tikabij ta chrij jun kach'alal chi ma utz ta yerubanala'. Ri rajawaxic chi nikaben ya ri tikatija' kak'ij riche (rixin) chi ma nikaben ta chare jun kach'alal chi nitzak pa mac.§ 14 Y ruma riyin nuniman ri Ajaf Jesús y cukul nuc'u'x riq'ui, rumari' wetaman chi majun ri xajan chi nitij.* Yac'a wi chuwech jun kach'alal c'o ri cosas ri xajan chi yetij, ri' xaxu (xaxe wi) c'a chuwech riya' ri'.† 15 Pero wi xa

† **14:2** 1 Co. 10.25. ‡ **14:3** Col. 2.16. § **14:4** Stg. 4.12. * **14:5** Ga. 4.10. † **14:6** 1 Co. 10.31; 1 Ti. 4.3. ‡ **14:7** 1 Co. 6.19; Ga. 2.20. § **14:9** Hch. 10.36; 2 Co. 5.15. * **14:10** Mt. 25.31-33; Jud. 14, 15. † **14:11** Is. 45.23. ‡ **14:12** Mt. 12.36. § **14:13** 1 Co. 8.9; 10.23, 24. * **14:14** Hch. 10.14, 15. † **14:14** 1 Co. 8.7.

ruma natij jun cosa, xa rumari' nuben ca'i' ruc'u'x jun kach'alal y nitzak, ntel chi tzij chi ma nawajo' ta ri awach'alal. Rumari' ma tikatij ta jun cosa ri xa nuben chare jun kach'alal chi xa rumari' nuya' ca ri Cristo. Ruma ri Cristo xcom chuka' ruma ri kach'alal ri'.‡ 16 Y riche (rixin) chi ma niyok'otej ta ri utzilaj c'aslen ri kilon chic, ma tikaben ta ri xa ma utz ta chuwech jun kach'alal,§ astape' chkawech riyoj can utz. 17 Ruma riyoj ri yojc'o pa rajawaren ri Dios, ri más rajawaxic chi nikaya' pa cuenta ya ri nikac'uaj jun c'aslen choj y c'o ta uxlanibel c'u'x y quicoten pa tak kánima ruma ri Lok'olaj Espíritu. Y ma rajawaxic ta chi nikaya' más pa cuenta wi utz nikatij jun cosa o xa ma utz ta, wi utz nikakum jun cosa o xa ma utz ta.* 18 Ruma wi riq'ui jun c'aslen choj y riq'ui uxlanibel c'u'x y quicoten tek nikaben rusamaj ri Cristo, yojka chuwech ri Dios y chiquiwech chuka' ri winek.†

19 Rumari' tikacanoj c'a achique ri nikaben riche (rixin) chi man ta jun oyowal chkacojol‡ y tikacukuba' kac'u'x chikachibil ki' riche (rixin) chi yojq'uiy chupan ri kac'aslen riq'ui ri Dios.§ 20 Ma tikayoj ta ri samaj ri rubanon ri Dios pa ránima jun kach'alal xa ruma ri yekatij. Can kitzij wi chi ronojel utz yetij,* yac'a wi c'o jun kach'alal ri nitzak ruma nikatij jun cosa, riyoj xa can ma utz ta c'a ri nikaben ri'. 21 Rumari' más utz ma tikatij ta ti'ij ni ma tikakum ta ruya'al uva, ni ma tikaben ta xabachique wi xa nuben chare jun kach'alal chi nuben ca'i' ruc'u'x, nimacun o nitzak.† 22 Riyoj, wi cukul kac'u'x chi chuwech ri Dios utz nikatij ronojel cosas, xa pa kánima c'a tic'oje' wi. Ruma can jabel ruwaruk'ij ri winek ri nuna' ka pa ránima chi ma mac ta ntajin chubanic chuwech ri Dios. 23 Yac'a wi xa ca'i' kac'u'x nikaben tek nikatij jun cosa, yojmacun. Ruma xabachique c'a ri nikaben ri xa riq'ui ca'i' kac'u'x tek nikaben, yojmacun.‡

15

1 Riyoj ri can kacukuban chic kac'u'x riq'ui ri Cristo, rajawaxic chi yekacoch'* ri kach'alal ri ma can ta cukul quic'u'x riq'ui ri Cristo. Man c'a tikaben ta xaxu (xaxe) wi ri nika chkawech riyoj. 2 Xa rajawaxic chi tikabana' ri nika chiquiwech ri kach'alal,† riche (rixin) chi c'o utz nuc'om pe chique riye', riche (rixin) chi yeq'uiy chupan ri quic'aslen riq'ui ri Dios.‡ 3 Hasta ri Cristo ma xuben ta ri xa ruraybel ka Riya'. Riya' xuben ri ruraybel ri Tata'ixel. Achi'el ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca: Ri yok'onic ri niquiben ri winek chawij riyit, xa chuwe c'a riyin xquiben wi.§ Queri' nubij ri Cristo chare ri Dios. 4 Y ronojel ri ruch'abel ri Dios ri tz'iban ojer ca, riche (rixin) chi c'o nuc'ut chkawech* tek tz'ibatal ca. Can nuben c'a chake chi yojcoch'on y nucukuba' kac'u'x chiroyobexic ri rutzil ri Dios. 5 Ri Dios nuben chake chi yojcoch'on y nucukuba' apo kac'u'x. Y ri nuraybel riyin chiwe riyix, chi ri Dios nuben ta chiwe chi can ta junan iwech,† can achi'el chuka' ri xuc'ut ca ri Cristo Jesús. 6 Riche (rixin) chi queri', kas junan c'a iwech niya' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios ri Rutata' ri Kajaf Jesucristo.

Ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic nitzijox chique ri ma ye

‡ **14:15** 1 Co. 8.11. § **14:16** Ro. 12.17. * **14:17** 1 Co. 8.8. † **14:18** 2 Co. 8.21. ‡ **14:19** Sal. 34.14; Ro. 12.18. § **14:19** 1 Co. 14.12. * **14:20** Hch. 10.15. † **14:21** 1 Co. 8.13. ‡ **14:23** Ro. 4.20; Tit. 1.15. * **15:1** Ro. 14.1. † **15:2** 1 Co. 9.19; Fil. 2.4. ‡ **15:2** Ro. 14.19. § **15:3** Sal. 69.9. * **15:4** 2 Ti. 3.16. † **15:5** 1 Co. 1.10.

israelitas ta
7 Riyix tek napon jun kach'alal
iwuq'ui, can riq'ui ajowabel tic'ulu'
y queri' chuka' ruc'amon chi
nuben riya' iwuq'ui riyix, can
tibana' achi'el xuben ri Cristo;
ruma Riya' can xojruc'ul, riche
(rixin) chi ri Dios xtuc'ul ta c'a
ruk'ij ruc'ojlen. 8 Queri' nbij chiwe,
ruma ri Cristo xpe riche (rixin) chi
xojruto' ri yoj israelitas ri banon
ri circuncisión chake, riche (rixin)
chi xuc'ut chkawech chi ri Dios
can nuben wi ri nubij.‡ Can ya
c'a ri Cristo ri xc'amo pe ri utzil
ri rutzujun (rusujun) ca ri Dios
chique ri ojer tak kati't kamama'
chi nuya'. 9 Y xpe chuka' riche
(rixin) chi ri ma ye israelitas ta§
niquiya' chuka' ruk'ij ruc'ojlen
ri Dios, ruma Riya' xujoyowaj
quiwech. Achi'el ri nubij chupan
ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca:
Xcatink'alajsaj c'a chiquicojol ri
winek ri ma ye israelitas ta y
xtinya' c'a ak'ij,
y xtinbixaj ri abi'.
Queri' ri tz'ibatal ca.
10 Y ri ruch'abel ri Dios nubij
chuka':
Riyix ri ma yix israelitas ta,
quixquicot quiq'ui ri ye
israelitas, ri rutinamit ri
Dios.*
Queri' nubij chupan ri tz'ibatal ca.
11 Y chuka' nubij:
Tiya' ruk'ij ri Ajaf chi'iwonojel
riyix ri ma yix israelitas ta.
Quinojel winek tiquiya' c'a ruk'ij ri
Dios.†
Queri' nubij chupan ri tz'ibatal ca.
12 Y ri Isaías rutz'iban ca:
C'o jun riy rumam ri Isaí xtic'oje'‡
y xtoc jun aj k'atbel tzij pa quiwi' ri
ma ye israelitas ta,
y ri winek ri' can xticoyobej c'a chi
niquil utzil riq'ui.§
Quec'ari' ri rutz'iban ca.
13 Ri Dios ri nibano chake chi cukul
apo kac'u'x chiroyobexic ri rutzu-
jun (rusujun) ca chake, can xtuno-
jsaj ta c'a ri iwánima riq'ui rono-
jel quicoten y uxlanibel c'u'x ruma
can iniman chic Riya'. Can queri'
ta c'a xtuben chiwe riche (rixin)
chi can ta cukul apo ic'u'x chiroy-
obexic ri rutzil ri Dios ri nuya'
chiwe, ruma chi ri ruchuk'a' ri
Lok'olaj Espíritu can nisamej pa tak
iwánima.
14 Wach'alal, riyin jabel weta-
man chi riyix can nojnek ri utzil
pa tak iwánima. Wetaman chuka'
chi riyix c'o q'uiy iwetaman,* ru-
mari' tek yixcowin nipixabala' iwi'
chi'iwachibil iwi'.† 15 Pero ra-
jawaxic chi nnataj el chiwe riche
(rixin) chi ma nimestaj ta, y ru-
mari' ma xinpokonaj ta xintz'ibaj
chic el chupan re wuj re'. Xintz'ibaj
el chiwe, ruma ri rutzil ri Dios
ri ruya'on chuwe, 16 yari' ri ba-
nayon chuwe chi xinoc rusamajel
ri Jesucristo, riche (rixin) chi ntz-
ijoj chique ri winek ri ma ye is-
raelitas ta‡ ri lok'olaj ruch'abel ri
Dios ri niya'o colotajic. Y queri'
riye' niquijech ri quic'aslen chare
ri Dios ruma ri nusamaj riyin. Riye'
can yeka wi chuwech ri Dios, ruma
ri Lok'olaj Espíritu nuch'ajch'ojsaj
ri quic'aslen.
17 Ri Cristo Jesús c'o wuq'ui,
y rumari' riyin sibilaj yiquicot
riq'ui ri samaj ri ya'on chuwe
ruma ri Dios. 18 Riyin man ta
jun tzij yicowin nbij wi man ta
ri Cristo yin rucusan chubanic re
samaj re', can ya wi c'a ri Cristo ri
ucusayon wuche (wixin).§ Y ru-
mari' tek ye q'uiy chique ri winek
ri ma ye israelitas ta ri yeniman
riche (rixin).* Niquinimaj ruma
niquic'axaj ri lok'olaj ch'abel ri
niya'o colotajic ri ntzijoj chique

‡ **15:8** Mt. 15.24; Jn. 1.11. § **15:9** Sal. 18.49; Jn. 10.16. * **15:10** Dt. 32.43. † **15:11** Sal. 117.1. ‡ **15:12** Is. 11.1. § **15:12** Is. 11.10. * **15:14** 1 Co. 8.1. † **15:14** 2 P. 1.12. ‡ **15:16** Ga. 2.7, 9; 1 Ti. 2.7. § **15:18** Hch. 21.19; 1 Co. 3.6-9. * **15:18** Ro. 1.5.

y ruma chuka' chi xquitz'et ri samaj ri xinben chiquicojol. 19 Y xequitz'et chuka' ri milagros ri xenben. Ruma ri Lok'olaj Espíritu can nuya' wi uchuk'a' chuwe riche (rixin) chi yenben nima'k tak milagros† riche (rixin) chi nik'alajin chi kas kitzij chi ya ri ruch'abel ri Dios ri ntzijoj. Riyin xintzijoj pa Jerusalem ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, y pa tak nic'aj chic tinamit, y xintzijoj chuka' c'a pa ruwach'ulef Ilírico. Can ronojel c'a ri lugar ri' xinya' yan rutzijol ri lok'olaj ruch'abel ri Cristo. 20 Quere' nben ruma sibilaj nwajo' nk'alajsaj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic pa tak lugar ri ma etaman ta chi rajawaxic chi ninimex ri Cristo, y ma ya ta ri acuchi (achique) ri xa chapon chic rutzijoxic‡ cuma nic'aj chic. 21 Y tek quere' nben, can nibanatej c'a ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios:

Chi ri winek ri majun quic'axan ta
chrij Riya', xtiquic'axaj c'a;
y ri winek ri majun tzijon ta chique
chrij Riya', xtik'ax chiquiwech.§

Queri' nubij chupan ri tz'ibatal ca.

Ri Pablo nrajo' nibe chiquitz'etic ri kach'alal ri yec'o pa Roma

22 Y ruma sibilaj nwajo' ntzijoj ri ruch'abel ri Dios chique ri ma quic'axan ta, rumari' ma yin cowinek ta yin aponak iwuq'ui.* Astape' can q'uiy mul nrayin chi yin aponak ta. 23 Yac'a re wacami xinq'uis yan ri nusamaj ri pa tak tinamit ri xinnataj yan ka chiwe. Y q'uiy yan c'a juna' wajowan chi yinapon iwuq'ui.† 24 Nch'obon chi yik'ax el iwuq'ui tek xquibe pan España. Nwajo' yic'oje' el jun ca'i' oxi' k'ij iwuq'ui riche (rixin) chi nikatz'et chic kawech, riche (rixin) chi riyix niya' quicoten pa wánima. Y chuka' nwajo' chi niya' ta el chuwe ri nic'atzin riche (rixin) ri nubey. 25 Yac'a wacami yibe na pa Jerusalem riche (rixin) chi nbenjacha' ca jun ofrenda‡ chique ri lok'olaj tak kach'alal ri yec'o chiri'. 26 Ruma ri lok'olaj tak kach'alal ri ma ye israelitas ta ri yec'o wawe' pa ruwach'ulef Macedonia y pa ruwach'ulef Acaya, xalex pa cánima chi niquitek el jun ofrenda chique ri pobres§ ri yec'o chiquicojol ri lok'olaj tak kach'alal israelitas ri yec'o pa Jerusalem. 27 Nicajo' yequito'. Y utz chi niquiben queri', ruma c'o modo nikabij chi c'o jun quic'as quiq'ui ri israelitas. Ruma ye ri israelitas ri xetzijon ri ruch'abel ri Dios chique, y rumari' utz chi riye' yequito'* juba' ri israelitas chuka'. 28 Y tek njachon chic c'a ca ri ofrenda ri', yac'ari' tek xquibe pan España y yac'ari' tek xquik'ax el iwuq'ui riyix. 29 Y wetaman chi tek xquinapon iwuq'ui, can nim wi ri utzil ri xtic'ul ruma ri lok'olaj ruch'abel† ri Cristo ri xtinc'uaj chiwe.

30 Wach'alal, ruma ri Jesucristo ri Kajaf, y ruma chuka' chi ri Lok'olaj Espíritu ruya'on pa tak kánima chi nikajo' ki', rumari' nc'utuj jun utzil chiwe chi riq'ui ronojel iwánima quinito' riq'ui ri oración,‡ 31 riche (rixin) chi man ta xquika pa quik'a'§ ri winek ri ma quiniman ta ri Jesucristo ri chiri' pa Judea. Y chuka' xtic'utuj ta chare ri Dios chi ri lok'olaj tak kach'alal ri pa tinamit Jerusalem chila' pa Judea, jabel ta ruc'ulic xtiquiben chare ri ofrenda ri xtinjech chique. 32 Y queri', xtiquicot ta ri wánima tek xquinapon iwuq'ui wi queri' ri

† **15:19** Hch. 19.11. ‡ **15:20** 2 Co. 10.14, 16. § **15:21** Is. 52.15. * **15:22** Ro. 1.13. † **15:23** Hch. 19.21. ‡ **15:25** Hch. 24.17. § **15:26** 1 Co. 16.1; 2 Co. 8.1; 9.2. * **15:27** 1 Co. 9.11; Ga. 6.6. † **15:29** Ro. 1.11; Ef. 3.8. ‡ **15:30** 2 Co. 1.11; Col. 4.12. § **15:31** 2 Ts. 3.2. * **15:32** Stg. 4.15.

ruraybel ri Dios,* y xquinuxlan ta el juba' iwuq'ui. 33 Y can ya ta c'a ri Dios ri niya'o ri uxlanibel c'u'x ri xtic'oje' iwuq'ui† chi'iwonojel. Amén.

16

Ri Pablo nutek el rutzil quiwech ri kach'alal

1 Y nchilabej c'a el chiwe chi tic'ulu' ri kach'alal Febe. Ri ixok ri' jun diaconisa pan iglesia ri c'o pa tinamit Cencrea.* 2 Can tic'ulu'† jabel ruma queri' utz chi niben riyix lok'olaj tak kach'alal, chique ri xa jun chuka' quibanon riq'ui ri Ajaf. Nwajo' chi xtito' ta ri kach'alal Febe riq'ui ri nic'atzin chare; ruma riya' ye ruto'on ye q'uiy y queri' chuka' rubanon wuq'ui riyin.

3 Tiya' rutzil quiwech ri kach'alal Priscila y Aquila,‡ ri junan xojsamej quiq'ui pa rusamaj ri Cristo Jesús. 4 Riye' juba' ma xecom chinucolic riyin, y riyin sibilaj nmatioxij chique. Y queri' chuka' quinojel ri kach'alal ri ma ye israelitas ta, can yematioxin chuka' chique. 5 Y tiya' chuka' rutzil quiwech ri quiniman chic ri Jesucristo, ri nibix iglesia chique, ri niquimol qui' pa cachoch ri kach'alal Priscila y Aquila.§ Y queri' chuka' tiya' rutzil ruwech ri kach'alal Epeneto, ri sibilaj nwajo'. Ya riya' ri nabey ri xniman* riche (rixin) ri Cristo pa ruwach'ulef Acaya. 6 Tiya' rutzil ruwech ri kach'alal María. Riya' sibilaj nisamej chicojol. 7 Tiya' chuka' rutzil quiwech ri Andrónico y Junias, ri ye nuwinak, y junan chuka' xojc'oje' quiq'ui pa cárcel. Riye' más nabey quiniman ri Cristo que chinuwech riyin. Y riye' can jabel wi chuka' ye tz'eton cuma ri nic'aj chic apóstoles.

8 Tiya' rutzil ruwech ri kach'alal Amplias. Sibilaj nwajo' ruma riya' chuka' runiman ri Ajaf. 9 Tiya' rutzil ruwech ri kach'alal Urbano. Riya' junan xojsamej riq'ui pa rusamaj ri Cristo Jesús. Y tiya' chuka' rutzil ruwech ri kach'alal Staquis, ri sibilaj nwajo'. 10 Tiya' rutzil ruwech ri kach'alal Apeles. Riya' can nik'alajin chi cukul ruc'u'x riq'ui ri Cristo. Tiya' rutzil quiwech ri kach'alal ri yec'o pa rachoch ri Aristóbulo. 11 Tiya' rutzil ruwech ri kach'alal Herodión, ri nuwinak. Tiya' rutzil quiwech ri kach'alal ri yec'o pa rachoch ri Narciso, ri xa jun quibanon riq'ui ri Ajaf. 12 Tiya' rutzil quiwech ri kach'alal ixoki' ri Trifena y Trifosa, ri ye rusamajel ri Ajaf. Tiya' rutzil ruwech ri kach'alal Pérsida, ri sibilaj nwajo'. Riya' sibilaj samajnek pa rusamaj ri Ajaf. 13 Tiya' rutzil ruwech ri kach'alal Rufo. Riya' can cha'on† wi ruma ri Ajaf. Y tiya' chuka' rutzil ruwech ri rute' riya', ri can achi'el chuka' nte' riyin. 14 Tiya' rutzil quiwech ri kach'alal Asíncrito, Flegonte, Hermas, Patrobas, Hermes y ri kach'alal ri yec'o quiq'ui. 15 Tiya' rutzil quiwech ri kach'alal Filólogo, ri Julia, ri Nereo y ri rana', ri Olimpas y ri lok'olaj tak kach'alal ri yec'o quiq'ui.

16 Y chuka' nbij chiwe chi tiya' rutzil iwech‡ chi'iwonojel riq'ui jun lok'olaj tz'uban (tz'uman) chi'ij. Y tic'ulu' c'a ri rutzil iwech ri niquitek el quinojel ri iglesias riche (rixin) ri Cristo.

17 Wach'alal, nchilabej c'a chiwe chi tichajij iwi' chiquiwech ri winek ri xa yequijech ri kach'alal, niquiyoj quic'u'x y niquiben chique chi yetzak, ruma jun wi chic tijonic ri niquic'ut y xa man achi'el ta ri tijonic ri ic'uan riyix. Ri winek

† **15:33** Fil. 4.9. * **16:1** Hch. 1.18. † **16:2** Fil. 2.9. ‡ **16:3** Hch. 1.2; 2 Ti. 4.19. § **16:5** 1 Co. 16.19. * **16:5** 1 Co. 16.15. † **16:13** Jn. 13.18; 15.16; Ef. 1.4; 1 P. 1.2; 2 Jn. 1. ‡ **16:16** 1 P. 5.14.

ri yebano queri' ma que'itzekelbej ta, xa quixel quiq'ui.§ 18 Ruma ri winek ri' ma ya ta ri Kajaf Jesucristo ri niquinimaj, xa ya ri quiraybel ka riye' ri niquiben. Riye' xa ca'i' quipalej ruma jabel tak ch'abel c'a ri yequibila' y rumari' tek utz niquic'axaj ri kach'alal ri ma nich'obotej ta jabel chiquiwech, y chanin yek'olotej pa quik'a'.* 19 Yac'a riyix, quinojel quetaman chic chi can ninimaj wi rutzij ri Dios, y riyin sibilaj niquicot ri wánima rumari'. Pero chuka' nwajo' chi tiwetamaj chi nic'oje' ina'oj chubanic ri utz† y ma chubanic ta ri etzelal. 20 Ya ri Dios niya'o uxlanibel c'u'x chiwe. Y Riya' chanin xtuben chiwe chi yixcowin xtipalbej chi aken ri Satanás.‡ Ri rutzil ri Kajaf Jesucristo xtic'oje' ta c'a iwuq'ui.

21 Ri kach'alal Timoteo§ nutek el rutzil iwech. Kachibilan ki' pa rusamaj ri Dios. Niquitek el chuka' rutzil iwech ri Lucio,* ri Jasón† y ri Sosípater; riye' ye nuwinak.

22 Y riyin ri Tercio, ri yitz'iban el‡ ri ruch'abel ri kach'alal Pablo, ntek c'a el rutzil iwech pa rubi' ri Ajaf.

23 Ri kach'alal Gayo§ nutek el rutzil iwech. Wacami ya ri pa rachoch riya' c'o wi nuposada, y wawe' chuka' noquic'utuj wi quiposada quinojel ri quiniman chic ri Jesucristo, ri nibix iglesia chique. Ri kach'alal Erasto* nutek el rutzil iwech. Ya riya' ri yacol puek riche (rixin) ri tinamit. Y queri' chuka' nutek el rutzil iwech ri kach'alal Cuarto.

24 Ri rutzil ri Kajaf Jesucristo xtic'oje' ta c'a iwuq'ui chi'iwonojel. Amén.

Konojel tikaya' ruk'ij ri Dios

25 Tiya' c'a ruk'ij ri Dios. Ruma xaxu (xaxe wi) Riya' ri nicowin nibano chiwe chi can nicukuba' ic'u'x riq'ui. Queri' nubij ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, ri ruch'abel ri Jesucristo ri ntzijoj riyin. Re ch'abel re' ma can ta k'alajsan pe ruma ri Dios, xa c'a ya re tiempo re' xuk'alajsaj jabel.† 26 Wacami xk'alajsex yan‡ c'a chkawech, y rumari' tek nik'ax chkawech ri ye tz'iban ca cuma ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Ri Dios ri majun bey xticom ta riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek rubin ca chi titzijox chique quinojel winek, y yari' ri ntajin wacami, riche (rixin) chi tiquicukuba' quic'u'x riq'ui Riya' y tiquinimaj ri rutzij.

27 Xaxu (xaxe wi) Riya' ri Dios c'o y majun chic jun. Riya' c'o ronojel etamabel riq'ui. Tikaya' c'a ruk'ij ruc'ojlen Riya' riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Xaxu (xaxe wi) ruma ri Jesucristo yojcowin nikaya' ruk'ij ri Dios. Amén.

§ **16:17** 1 Co. 5.11; 2 Ts. 3.6; Tit. 3.10; 2 Jn. 10. * **16:18** Col. 2.4. † **16:19** Mt. 10.16. ‡ **16:20** Gn. 3.15. § **16:21** Hch. 16.1. * **16:21** Hch. 13.1. † **16:21** Hch. 17.5. ‡ **16:22** 1 Co. 16.21. § **16:23** 1 Co. 1.14. * **16:23** Hch. 19.22. † **16:25** Col. 1.26, 27. ‡ **16:26** 2 Ti. 1.10.

Ri nabey wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Pablo chique ri kach'alal ri yec'o pa Corinto

Yare' ri nabey wuj ri xutek ri apóstol San Pablo chique ri kach'alal ri yec'o pa tinamit Corinto.

Re wuj re' tz'iban riche (rixin) chi niquichojmirisaj quic'aslen ri kach'alal ri yec'o chupan ri nimalaj tinamit ri'. Y chupan c'a ri tinamit ri' sibilaj q'uiy ruwech etzelal ri yebanatej, y ri' xuben c'a chique ri kach'alal chi xyacatej ruc'ayewal chiquicojol.

Chupan ri tanaj 1 mocaj 1 y napon c'a pa mocaj 9, ri Pablo nuya' rutzil quiwech y nimatioxin chare ri Dios ruma riye' quic'ulun chic ri rutzil ri Dios.

Chupan ri tanaj 1 mocaj 10 y napon c'a pa mocaj 21 chare ri tanaj 4, ri Pablo nichapon chique ruma chi ma junan ta quiwech quibanon.

Chupan ri tanaj 5 y napon c'a pa ruq'uisbel chare ri tanaj 7, ri Pablo nubij chique chi ma utz ta chi ri achi'a' y ri ixoki' ri xa ma quic'ulaj ta qui' niquicanola' qui' chi yemacun. Y nubij chuka' chi ri kach'alal ma utz ta chi yebe chiquiwech ri k'atbel tak tzij riche (rixin) chi niquichojmirisaj jun oyowal ri niyacatej chiquicojol ka riye'. Chuka' yerupixabaj chrij ri achique chi c'aslen ri utz chi niquic'uaj ri ye c'ulan chic y ri nicajo' chi yec'ule'.

Chupan ri tanaj 8 y napon c'a pa mocaj 1 chare ri tanaj 11, ri Pablo yerupixabaj ri kach'alal ruma chi riye' xa c'a ye sachnek na riq'ui ri yequibanala' chupan ri c'ac'ac' c'aslen ri ruya'on ri Dios chique.

Chupan ri tanaj 11 mocaj 2 y napon c'a pa ruq'uisbel chare ri tanaj 14, ri Pablo nuk'alajsaj chiquiwech chi jalajoj rubanic ri samaj ri nuya' ri Lok'olaj Espíritu chique. Nubij chuka' ri achique rubanic niquiben chi niquinatabej rucamic ri Ajaf Jesús. Y pa tanaj 13 nubij chique ri achique rubanic ri ajowabel, y achique nikaben riyoj chi nic'oje' ri ajowabel riche (rixin) ri Dios chkacojol.

Chupan ri tanaj 15, ri Pablo nuk'alajsaj chiquiwech chi ri Kajaf Jesucristo can kitzij wi chi xc'astej chiquicojol ri caminaki'. Y queri' chuka' konojel ri kaniman y kacukuban chic kac'u'x riq'ui ri Jesús, can xkojc'astej chuka' el achi'el xc'astej Riya' chiquicojol ri caminaki'.

Y chupan ri tanaj 16 ri Pablo nubij chique ri achique niquiben riche (rixin) chi yecowin yequito' ri kach'alal ri yec'o pa Judea. Y nubij chuka' chi riya' ruch'obon chi napon quiq'ui riye'.

Ri San Pablo nutek el rutzil quiwech ri kach'alal

1 Riyin ri Pablo, yin jun ru'apóstol ri Jesucristo; y ya ri Dios ri xisiq'uin (xinoyon) riche (rixin) chi xinoc apóstol, ruma queri' ri nrajo' Riya'. Riyin wachibil c'a ri kach'alal Sóstenes,* 2 tek ntz'ibaj el re wuj re' chiwe riyix, ri can yix ru'iglesia ri Dios ri yixc'o pa tinamit Corinto; ri can ch'ajch'ojsan chic ri ic'aslen ruma ri Cristo Jesús. Riyix wach'alal xixsiq'uix (xixoyox) ruma ri Dios riche (rixin) chi xixoc lok'olaj

* **1:1** Hch. 18.17.

tak ralc'ual, achi'el xuben quiq'ui quinojel ri niquiya' ruk'ij ri Kajaf Jesucristo pa nic'aj chic tinamit. Can ya c'a ri Jesucristo ri Kajaf konojel riyoj ri kaniman chic. 3 Y ya ta c'a ri utzil y ri uxlanibel c'u'x ri nuya' ri Katata' Dios y ri Ajaf Jesucristo ri xtic'oje' pa tak iwánima chi'iwonojel.

Ri Pablo numatioxij chare ri Dios ri utzil ri quic'ulun ri kach'alal ri yec'o pa Corinto

4 Riyin can ma yitane' ta c'a chi nmatioxij chare ri Dios iwuma riyix; ruma ri rutzil ri ruya'on chiwe. Xaxu (xaxe wi) c'a ruma ri Cristo Jesús tek nic'ul ri utzil ri'. 5 Can ya wi c'a Riya' yayon ri achi'el jun nimalaj beyomel chiwe, ruma sibilaj q'uiy etamabel ri xic'ul riq'ui y xuben chiwe chi can jabel rubixic niben chare ri etamabel ri'. 6 Can achi'el wi ri xtzijox chiwe chi riyix can xtic'ul wi ri utzil ruma ri Cristo, can quec'ari' xbanatej; can queri' nik'alajin ri pa tak ic'aslen wacami. 7 Rumac'ari' wacami majun chic jun sipanic ri man ta yatajnek chiwe ruma ri Dios, ruma can yatajnek chiwe chi yixcowin niben ri rusamaj Riya' ri chicojol, y xa can xu (xe wi) chic c'a iwoyoben ri k'ij tek xtipe chic jun bey ri Kajaf Jesucristo. 8 Y ri Kajaf Jesucristo can xquixruto' wi† riche (rixin) chi cof yixc'oje' chupan ri ic'aslen, riche (rixin) chi man ta jun mac nilitej pa tak ic'aslen‡ tek xtapon ri k'ij tek xtipe chic jun bey Riya'. 9 Ri Dios can choj wi y can yeruben wi ronojel ri ye rubin.§ Rumari' can xquixruto' wi. Ya c'a Riya' ri xsiq'uin (xoyon) iwuche (iwixin) riche (rixin) chi junan iwech nuben chiwe riq'ui ri Kajaf Jesucristo ri Ruc'ajol.*

Tek ri Pablo nuchilabej chique ri kach'alal aj Corinto chi junan quiwech tiquibana'

10 Wach'alal, pa rubi' c'a ri Kajaf Jesucristo nc'utuj jun utzil chiwe, chi junan iwech tibana'. Ma quepe ta itzel tak ch'obonic pa tak iwánima riche (rixin) chi nijachala' iwi'. Xa junan ich'obonic y junan ina'oj tibana' chi'iwonojel. 11 Ruma xtzijox ca chuwe cuma ri rufamilia ri ixok ri Cloé rubi', chi riyix wach'alal c'o oyowal chicojol. 12 Riye' xquitzijoj c'a chuwe chi riyix xa ma junan ta iwech ibanon, ruma yec'o chiwe riyix ri yebin chi ye riche (rixin) ri Pablo. Yec'o yebin chi ye riche (rixin) ri Apolos.† Yec'o yebin chi ye riche (rixin) ri Pedro.‡ Y yec'o ri niquibij chi ye riche (rixin) ri Cristo. 13 ¿Achique ruma nibij queri'? ¿La pa ca'i' oxi' cami elenak wi ri Cristo? ¿La yin cami riyin ri Pablo ri xicamisex chuwech cruz iwuma riyix? ¿O xixban cami bautizar pa nubi' riyin? Ma que ta ri'.§ 14 Y matiox nya' chare ri Dios chi ri chicojol riyix xaxu (xaxe wi) ri kach'alal Crispo* y ri kach'alal Gayo† ri xenben bautizar. 15 Riche (rixin) chi queri' majun xtibin ta chi pa nubi' riyin xban wi bautizar. 16 Chuka' xinben bautizar ri kach'alal Estéfanas‡ y ri rufamilia. Y ma ninatej ta chuwe wi yec'o nic'aj chic ri xenben bautizar. Xaxu (xaxe wi) ri' ri yenatej chuwe wacami. 17 Ri Cristo ma xirutek ta riche (rixin) chi yenben bautizar winek; Riya' xirutek riche (rixin) chi ntzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. Y tek ntzijoj ri ch'abel ri', ma ncusaj ta c'a nima'k tak na'oj. Ruma nwajo' chi nik'alajin chiquiwech ri winek chi ya ri rucamic ri Cristo chuwech ri cruz ri c'o ruchuk'a' y

† **1:8** 2 Ts. 3.3. ‡ **1:8** 1 Ts. 5.23. § **1:9** He. 10.23. * **1:9** 1 Jn. 4.13. † **1:12** Hch. 18.24-28. ‡ **1:12** Jn. 1.42. § **1:13** Ef. 4.4-6. * **1:14** Hch. 18.8. † **1:14** Ro. 16.23. ‡ **1:16** 1 Co. 16.15.

ma ya ta ri nuch'abel riyin.

Ri runa'oj y ri ruchuk'a' ri Dios xk'alajin ruma ri Cristo

18 Y tek nitzijox ri camic ri xuk'axaj ri Cristo chuwech ri cruz, can nik'alajin wi chi c'o ruchuk'a'. Queri' ri nik'alajin chkawech riyoj ri yojcolotej. Yac'a ri winek ri xa quichapon bey chi ye'apon pa ruc'ayewal, chiquiwech riye' tek nitzijox chi ri Cristo xcom chuwech ri cruz, xa can majun nic'atzin wi chique. 19 Y chiquij c'a riye', tz'ibatal wi ca chupan ruch'abel ri Dios, tek nubij c'a:

Riyin xtinben c'a chique ri winek ri sibilaj q'uiy quina'oj chuwech re ruwach'ulef chi yesach riq'ui ri quina'oj.
Can xtinben chi majun nic'atzin wi ri etamabel ri c'o quiq'ui.§

Queri' ri tz'ibatal ca.

20 ¿Acuchi (achique) cami c'o wi ri c'o runa'oj? ¿Acuchi (achique) cami c'o wi ri aj tz'ib? ¿Acuchi (achique) cami c'o wi ri winek ri jabel rubixic niquiben chare ri nima'k tak na'oj ri xa riche (rixin) re ruwach'ulef? Majun. Ruma ri Dios rubanon chare ri na'oj ri xa riche (rixin) re ruwach'ulef chi xa majun rejkalen.* 21 Ruma ri winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x ma xquetamaj ta ruwech ri Dios riq'ui ri quina'oj ka riye'. Yac'a ri Dios ruma can nim wi ri runa'oj c'o, rumari' xrajo' xerucol ri xqueniman riche (rixin), rumac'ari' xutek rutzijoxic ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic chique. Yec'a ri nic'aj chic, riye' xa majun xc'atzin wi chique.

22 Ruma ri wech aj Israel, riye' nicajo' chi ri Dios can ta nuben milagros chiquiwech riche (rixin) chi niquinimaj.† Y ri ma ye israelitas ta, xa ya ri nima'k tak na'oj ri xa riche (rixin) re ruwach'ulef ri niquicanoj. 23 Yac'a riyoj can ya ri Cristo ri xcamisex chuwech cruz ri nikatzijoj. Y ri' xa nuben c'a chique ri wech aj Israel chi niyacatej coyowal ruma ma utz ta niquic'axaj, y chiquiwech c'a ka ri ma ye israelitas ta xa majun nic'atzin wi.‡ 24 Yac'a riyoj ri xojsiq'uix (xojoyox) ruma ri Dios riche (rixin) chi xojrucol, chi israelitas y chi ma israelitas ta, can ketaman wi chi riq'ui ri Cristo nikil wi ri runa'oj§ y ri ruchuk'a'* ri Dios. 25 Y can kitzij wi chi ri na'oj ri c'o riq'ui ri Dios sibilaj nim, ruma jun na'oj ri xa co'ol chuwech ri Dios, majun winek nik'i'o ta, astape' jun winek ri can q'uiy runa'oj c'o. Y queri' chuka' ri uchuk'a' ri xa co'ol chuwech ri Dios, majun winek nik'i'o ta, ruma más nim que chuwech ri uchuk'a' riche (rixin) ri winek.

26 Titzu' ka iwi' riyix wach'alal ri xixsiq'uix (xixoyox) chuka' ruma ri Dios riche (rixin) chi xixcolotej. Xa ma ye q'uiy ta c'a chiwe riyix ri c'o quina'oj chiquiwech ri winek. Xa ma ye q'uiy ta c'a chiwe riyix ri c'o uchuk'a' pa quik'a'. Y xa ma ye q'uiy ta chuka' chiwe riyix ri can c'o quik'ij. 27 Yac'a ri Dios xixrucha' riyix ri nibix chiwe chi majun ina'oj, riche (rixin) chi nuya' (nutzek) quiq'uix ri winek ri niquina' chi q'uiy ri quetaman. Ri Dios can xixrucha' wi riyix ri nibix chiwe chi majun iwuchuk'a', riche (rixin) chi nuya' (nutzek) quiq'uix ri winek ri niquina' chi can c'o q'uiy quichuk'a'. Queri' xuben ri Dios riche (rixin) chi nik'alajin chi ri uchuk'a' y ri na'oj ri xa riche (rixin) re ruwach'ulef xa majun nic'atzin wi. 28 Y riyix ri majun ik'ij y yixetzelex cuma ri winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x, riyix c'a ri' xixrucha' ri Dios. Y queri' chuka' riyix ri niban

§ **1:19** Is. 29.14. * **1:20** Is. 44.24, 25. † **1:22** Mt. 12.38. ‡ **1:23** Is. 8.14. § **1:24** Col. 2.3. * **1:24** Ef. 1.19, 20.

chiwe chi can majun iwejkalen, ri Dios xixrucha'. Queri' xuben ri Dios riche (rixin) chi nik'alajin chi ri can c'o quik'ij wawe' chuwech re ruwach'ulef, xa xuben chique chi majun quejkalen. 29 Y queri' xuben ri Dios riche (rixin) chi majun c'a winek ri nicowin ta nunimirisaj ri' chuwech Riya'. 30 Y can ya c'a ri Dios ri xbano chake riyoj chi xa jun chic kabanon riq'ui ri Cristo Jesús. Ri Dios can xuk'alajsaj c'a ri runa'oj chkawech riyoj ruma ri Cristo. Can xuben wi c'a chi ruma ri Cristo tek majun kamac yojtz'etetej† ruma ri Dios. Y ruma chuka' ri Cristo tek xch'ajch'ojsex ri kac'aslen y xojcolotej. 31 Rumac'ari' ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, nubij: Wi c'o jun ri nrajo' nunimirisaj ri', más utz chi ya ri Ajaf tunimirisaj ruk'ij.‡ Queri' nubij ri tz'ibatal ca.

2

Ri Pablo can xu (xe) wi ri Jesucristo ri xcom chuwech cruz ri xutzijoj pa Corinto

1 Y can queri' wi xinben riyin wach'alal, tek xinapon iwuq'ui. Ma riq'ui ta na'oj riche (rixin) re ruwach'ulef xintzijoj ri ruch'abel ri Dios chiwe, ni ma riq'ui ta chuka' ch'abel ri achi'el niquicusaj ri nima'k tak achi'a' ri q'uiy quetaman.* 2 Ruma riyin can nbin wi pa wánima chi tek xquinapon iwuq'ui, majun xabachique ta c'a ri xtintzijoj chiwe, xa can xu (xe) wi ri Jesucristo, ri xcom chuwech cruz ri xtintzijoj chiwe.† 3 Y tek xic'oje' iwuq'ui,‡ xinna' chi nuyonil ka riyin ma yicowin ta nben ri rusamaj ri Dios chicojol. Y rumari' xinxibij wi' y hasta xibarbot (xibaybot). 4 Y tek xintzijoj ri ruch'abel ri Dios chiwe, can man c'a xincusaj ta na'oj quiche (quixin) ri winek, ni ma xincusaj ta chuka' ch'abel ri can janipe' na rubanic, xa can ya ri Lok'olaj Espíritu y ri ruchuk'a' ri Dios ri xto'o wuche (wixin).§ 5 Riche (rixin) chi queri' ri icukbel c'u'x cof nic'oje' chupan ri ruchuk'a'* ri Dios y ma chupan ta ri na'oj quiche (quixin) ri winek.

Ri nuk'alajsaj ri Lok'olaj Espíritu chkawech

6 Ma riq'ui wi ri', riyoj can c'o wi na'oj nikac'ut chiquiwech ri kach'alal ri can ye q'uiyinek chic chupan ri ruch'abel ri Dios. Ri na'oj ri nikac'ut riyoj ma riche (rixin) ta re ruwach'ulef, ni ma quiche (quixin) ta chuka' winek ri nima'k quik'ij chuwech re ruwach'ulef; ri xa napon jun k'ij tek xqueq'uis. 7 Yac'a ri na'oj ri nikac'ut riyoj chiquiwech ri kach'alal, can riche (rixin) wi ri Dios, na'oj ri majun bey can ta k'alajsan pe jabel. Xa ma can ta k'alaj rubixic banon pe chare. Pero c'a chupan re katiempo riyoj, xk'alajsex wi ri ruch'obon pe ri Dios chi nuben. Can c'a ma jane c'o ta re ruwach'ulef tek ri Dios xuch'ob yan chi xtuben chake chi xtic'oje' kak'ij kac'ojlen. 8 Y re na'oj re' can ma nik'ax ta c'a chiquiwech ri winek ri nima'k quik'ij chuwech re ruwach'ulef. Ruma wi ta xk'ax chiquiwech, chanin ta xquitz'et y xquetamaj ta ruwech ri Cristo ri Ajaf, ri can c'o ruk'ij ruc'ojlen, y man ta xquitek rucamisaxic chuwech ri cruz.† 9 Can achi'el ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca:

Majun c'a tz'eteyon ta
y chuka' majun ac'axayon ta
ni majun ch'oboyon ta,
ri ruchojmirisan ri Dios riche
(rixin) chi nuya' chique ri
winek ri ye'ajowan riche
(rixin).‡
Queri' nubij ri tz'ibatal ca.

† **1:30** 1 Co. 6.11. ‡ **1:31** Jer. 9.23, 24; 2 Co. 10.17. * **2:1** 2 Co. 11.6. † **2:2** Ga. 6.14; Fil. 3.8. ‡ **2:3** Hch. 18.1. § **2:4** 2 P. 1.16. * **2:5** 2 Co. 4.7. † **2:8** Hch. 13.27. ‡ **2:9** Is. 64.4.

10 Yac'a ri Dios xuk'alajsaj yan c'a chkawech riyoj ruma ri Lok'olaj Espíritu ri rutakon pe. Ruma ri Lok'olaj Espíritu can retaman wi ronojel; retaman hasta ronojel ri nuch'ob ri Dios.
11 ¿La c'o cami jun winek ri retaman achique nuch'ob jun chic winek? Majun chic. Xaxu (xaxe wi) ri ru'espíritu riya' mismo ri etamayon achique nuch'ob ka. Y queri' chuka' majun etamayon ta ri ruch'obonic ri Dios,§ xa can xu (xe wi) ri Espíritu riche (rixin) ri Dios. 12 Y riyoj ya ri Espíritu ri' kac'ulun, ri petenak riq'ui ri Dios, y ma ya ta ri espíritu riche (rixin) re ruwach'ulef. Ri Dios ruya'on c'a ri Lok'olaj Espíritu ri' chake, riche (rixin) chi niketamaj ronojel ri achique ri nuya' pe ri Dios chake. 13 Y tek nikabij ronojel re' chique ri kach'alal ri can ye uc'uan wi ruma ri Lok'olaj Espíritu, ma yekacusaj ta ch'abel ri xa riq'ui jun winek petenak wi, riyoj yekacusaj ch'abel ri ye petenak riq'ui ri Lok'olaj Espíritu, riche (rixin) chi yekabij ri yeruc'ut Riya' chkawech.
14 Yac'a ri winek ri man c'o ta ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Dios quiq'ui, ma niquic'ul ta ri nuc'ut ri Lok'olaj Espíritu. Ruma chiquiwech riye' xa can majun nic'atzin wi.* Y xa ma nik'ax ta chiquiwech ruma xaxu (xaxe wi) ri c'o ri Lok'olaj Espíritu quiq'ui, can nik'ax chiquiwech achique ri nuc'ut ri Lok'olaj Espíritu. 15 Riyoj ri kaya'on k'ij chi yoj uc'uan ruma ri Lok'olaj Espíritu yojcowin niketamaj ronojel achique ri kitzij y ri xa ma kitzij ta. Y majun xtibin chi ma kitzij ta ri nikac'ut. 16 Achi'el ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca: ¿La c'o cami jun winek ri retaman achique nuch'ob ri Ajaf Dios? ¿O la c'o ta cami jun winek ri nicowin nubij chare ri Dios ri achique utz chi nuben? Majun. Queri' ri tz'ibatal ca. Yac'a riyoj ri yoj uc'uan ruma ri Lok'olaj Espíritu, c'o chic c'a achi'el runa'oj ri Cristo kiq'ui.

3

Ri Pablo y ri Apolos cachibil c'a qui' chubanic rusamaj ri Dios

1 Wach'alal, tek xic'oje' iwuq'ui majun modo xixintijoj ta achi'el xentijoj ri nic'aj chic kach'alal ri ye uc'uan ruma ri Lok'olaj Espíritu. Ruma riyix xa ya ri iraybel ri niben y ma can ta yix q'uiyinek chupan ri ruch'abel ri Cristo, xa c'a yix achi'el ac'ala'.* Y rumari' c'o nic'aj chic tijonic ma xinya' ta chiwe. 2 Xaxu (xaxe wi) ri tijonic ri ma can ta ruc'ayewal chi nik'ax chiwech ri xinya' chiwe, xinben chiwe achi'el tak ac'ala' ri xa c'a tz'umaj† na niquitij. Ruma xa c'a yix achi'el na ac'ala' y ma jane yixcowin ta nitij wey. Y c'a que na ri' ibanon wacami. 3 Riyix xa can c'a ya na ri iraybel ri niben. Can itzel nina' chare jun chic kach'alal ri utz c'o. C'o oyowal chicojol. Ijachon iwi'. ¿La ma nik'alajin ta cami riq'ui ri ye'ibanala' chi xa ya ri iraybel ri uc'uayon iwuche (iwixin)? Ri ic'aslen xa can junan c'a riq'ui ri quic'aslen ri winek ri majun ri Lok'olaj Espíritu quiq'ui. 4 Riyix xa ijachon iwi'. Ruma yec'o yebin chi ye riche (rixin) ri Pablo. Yec'o yebin chi ye riche (rixin) ri kach'alal Apolos.‡ ¿La ma nik'alajin ta cami chi c'a ya na ri iraybel ri uc'uayon iwuche (iwixin)?
5 ¿Achique cami ri kach'alal Apolos, y yin achique cami riyin ri Pablo? Riyoj ma yoj Dios ta, riyoj xa yoj rusamajel Riya'. Riya' ruya'on jun kasamaj chikajujunal ruma ri Ajaf Dios xucha' ri

§ **2:11** Ro. 11.34. * **2:14** Ro. 8.5. * **3:1** Ef. 4.14. † **3:2** He. 5.13. ‡ **3:4** 1 Co. 1.12.

Apolos y xirucha' chuka' riyin ri Pablo, riche (rixin) chi xkatzijoj ri ruch'abel chiwe riyix y rumari' tek xinimaj. 6 Riyin xintic ri ruch'abel ri Dios pa tak iwánima. Ri kach'alal Apolos xuben chi achi'el xuyi'aj ri ch'abel ri' ruma xsamej chicojol. Pero ya ri Dios ri xbano chi xq'uiy pa tak ic'aslen. 7 Rumari' ya ri Dios ri c'o rejkalen, ruma ya Riya' ri xbano chi xq'uiy ri ruch'abel pa tak iwánima; y ma yoj ta riyoj ruma riyin xaxu (xaxe wi) xintic ri ruch'abel pa tak iwánima y majun chic xinben. Y queri' chuka' ri kach'alal ri achi'el xuyi'aj ri ch'abel ri', xa can xu (xe wi) c'a chuka' ri' xuben. 8 Riyin ri xitico ri ruch'abel ri Dios pa tak iwánima, y ri kach'alal ri achi'el xuyi'aj ri ch'abel ri' ruma xsamej chicojol, xa yoj junan c'a riq'ui, chi yoj ca'i' c'a xtikac'ul ri rajel ruq'uexel§ ri samaj ri xkaben chikajujunal. 9 Ruma riyoj kachibil ki' pa rusamaj ri Dios, y riyix can yix achi'el jun tico'n ri can nisamajix ruma ri Dios. Riyix chuka' yix achi'el jun jay* ri ntajin rubanic ruma ri Dios.

10 Y can achi'el wi c'a ri rutzil ri Dios ri xuya' chuwe, can quec'ari' ri rusamaj ri nben. Rumari' xinoc achi'el jun utzilaj aj banoy jay. Y tek xintzijoj ri ruch'abel ri Dios chiwe, yari' tek achi'el xinben ri rucimiento ri jay. Pero ma yin ta c'a riyin yipaban anej ri jay. Xa yec'o nic'aj chic ri xquepaban anej ri jay. Y quinojel c'a ri xquepaban ri jay, can tiquitz'eta' c'a chi jabel rupabaxic tiquibana' chare. 11 C'o chic ri rucimiento ri jay, y ri' ya ri Jesucristo.† Y can majun chic c'a xticowin ta xtiya'o‡ jun chic rucimiento. 12 Yec'o ri can k'anapuek xtiquicusaj el pa ruwi' ri rucimiento ri c'o chic, riche (rixin) chi niquiben ri jay; yec'o ri xtiquicusaj sakapuek; y yec'o ri xquequicusaj abej ri sibilaj jotol rajel. Y yec'o nic'aj chic ri xquequicusaj che', patz'en y k'ayis. 13 Y xtapon c'a jun k'ij tek xtik'alajin§ ri kasamaj ri xkaben chikajujunal ruma nik'axex na pa k'ak', y c'a chiri' nitz'et wi, wi xtucoch' ri k'ak' o xa xtiq'uis, ruma xtitojtobex riq'ui k'ak'.* 14 Y wi ri jay ri xkapaba' pa ruwi' ri rucimiento nucoch' ri k'ak' y ma xtic'at ta, riyoj xtikac'ul jun utzilaj rajel ruq'uexel ruma ri samaj ri xkaben. 15 Pero wi xa xtic'at ri samaj ri xkaben, majun rajel ruq'uexel xtikac'ul ta, xa xtiq'uis chi queri'. Yac'a riyoj xkojcolotej, achi'el ta kojcolotej pe pa jun k'ak'.

16 ¿La ma iwetaman ta c'a chi ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Dios c'o pa tak iwánima? ¿La ma iwetaman ta c'a chuka' riyix chi yix rachoch ri Dios?† 17 Wi c'o jun winek ri nuwulan ri rachoch ri Dios, ri Dios xtuwulaj chuka' ri nibano queri' riche (rixin) chi nberutija' pokonal. Ruma ri rachoch ri Dios can lok'olaj wi, y ri' yix c'a riyix.

18 Majun c'a tuk'ol ka ri' ruyon. Wi c'o jun chicojol ri nuna' chi c'o q'uiy retaman chrij ri na'oj riche (rixin) re ruwach'ulef, nic'atzin chi nuch'utinirisaj ri' y tujala' ri ruch'obonic. Tubana' achi'el chi xa majun na'oj riche (rixin) re ruwach'ulef riq'ui,‡ riche (rixin) chi riya' nril ri kitzij na'oj. 19 Ruma chuwech ri Dios, ri na'oj ri xa riche (rixin) re ruwach'ulef xa can majun oc rejkalen, achi'el ri nubij chupan ri ruch'abel ri tz'ibatal ca: Ri winek ri niquicukuba' ka quic'u'x riq'ui ri na'oj ri c'o quiq'ui, q'uiy mul xa chubanic ri etzelal niquicusaj wi y chiri' c'a yeruchop wi ri Dios.§ Riq'ui c'a ri na'oj ri

§ **3:8** Ro. 2.6. * **3:9** Ef. 2.19, 20. † **3:11** Ef. 2.20. ‡ **3:11** 2 Co. 11.4. § **3:13** Lc. 2.35. * **3:13** 1 P. 1.7. † **3:16** 2 Co. 6.16. ‡ **3:18** Pr. 3.7. § **3:19** Job 5.13.

c'o quiq'ui yeruchop wi y yeka pa ruk'a'. 20 Y chuka' nubij: Ri Ajaf retaman ri niquich'ob ri winek ri niquina' chi c'o nima'k tak na'oj quiq'ui, y chuka' retaman chi majun oc rejkalen ri ch'obonic ri'.* Queri' ri tz'ibatal ca. 21 Rumac'ari' ma tiben ta chi xaxu (xaxe wi) jun kach'alal ri más c'o ruk'ij chiwech. Man c'a timestaj ta chi ronojel xa can ye iwuche (iwixin) wi riyix. 22 Iwuche (iwixin) riyix ri Pablo, ri Apolos, ri Pedro, ri ruwach'ulef, ri c'aslen, ri camic, ri nitzu' wacami y ri xtitzu' ri chkawech apo. Ronojel can iwuche (iwixin) wi riyix. 23 Y riyix can yix riche (rixin) ri Cristo, y ri Cristo can riche (rixin) ri Dios.

4

Ri samaj ri niquiben ri apóstoles

1 Rumari' rajawaxic chi can tik'ax chiquiwech ri winek chi riyoj can yoj rusamajel wi ri Cristo, y ya'on pa kak'a' chi nikak'alajsaj ri ruch'obon pe ri Dios ri xa ma k'alajsan ta pe ojer. 2 Y quinojel c'a ri yatajnek jun samaj pa quik'a' ruma ri Dios, can rajawaxic c'a chi tiquibana' ri samaj ri', ri achi'el ruc'amon chi niquiben riq'ui. 3 Riyin ma nxibij ta wi' chare ri nich'ob chuwij, o ri nuch'ob ri aj k'atbel tzij chuwij, chi utz o ma utz ta ri nusamaj. Ruma majun winek xticowin ta xtibin chi utz o ma utz ta yitajin chare ri nusamaj.* Y ni xa ta riyin yicowin ta nbij wi utz o ma utz ta yitajin chare ri nusamaj. 4 Riyin nuna'† ri wánima chi utz ri yitajin chubanic. Pero ma riq'ui ta ri' yicowin nbij chi can utz yitajin chubanic, ma que ta ri', ya c'a ri Ajaf ri xtibin. 5 Rumac'ari' riyix ma tik'et ta apo tzij pa ruwi' jun winek tek xa ma jane ruk'ijul ta. Ma tiben ta queri'. Xa tiwoyobej na ri k'ij tek xtipe chic jun bey ri Ajaf Jesús.‡ Riya' can xquerelesaj pe chuwasakil ri yebanalox ri ma yek'alajin ta y xqueruk'alajsaj pe ri achique c'o pa tak ánima.§ Y ri Dios yac'ari' tek xtuya' kak'ij chikajujunal achi'el ri ruc'amon chi nuya' chake.

6 Wach'alal, ronojel ri xinbij chiwe tek xich'o chrij ri kach'alal Apolos y tek xich'o chuwij ka riyin, ri' xa jun c'ambel na'oj chiwe riyix. Y re' xinbij ruma nwajo' chi ma yixk'ax ta pa ruwi' ri ye tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri Dios. Riche (rixin) chi queri' ma ninimirisaj ta iwi' pa ruwi' jun chic.* Ruma ri nibij chi c'o jun rusamajel ri Dios ri más niwajo' que chuwech jun chic, xa yixtajin nikasaj ruk'ij ri jun chic. 7 Riyix ri nina' chi c'o ik'ij, ¿achique cami xbin chiwe chi riyix c'o más ik'ij que chiquiwech ri nic'aj chic? ¿Ruma achique ta c'a ri c'o iwuq'ui riyix chi man ta ya ri Dios yayon pe chiwe?† ¿Achique ruma tek riyix ninimirisaj iwi'? Ruma xa ta iyon riyix, man ta jun c'o iwuq'ui.

8 Riyix nina' chi c'o chic ronojel iwuq'ui y majun chic rajawaxic chiwe. Can yix beyoma' chic nina' riyix. Can c'o chic k'atbel tzij pan ik'a' nina' y riyoj ma yojc'atzin ta chic chiwe. Jabel ta ri' wi ta can c'o chic k'atbel tzij pan ik'a', riche (rixin) chi riyoj yoj-oc ta chuka' aj k'atbel tak tzij iwuq'ui riyix. 9 Riyin nbij chi ri Dios rubanon chake riyoj apóstoles chi majun oc kak'ij chiquiwech quinojel ri winek. Yoj achi'el ri achi'a' ri can k'aton chic tzij pa quiwi' chi yecamisex,‡ y quinojel c'a ri winek y ri ángeles yojquitzu' c'a pe achique niban chake. 10 Chiwech ka riyix, riyoj xa can yoj nacanek c'a chupan ri rusamaj ri Cristo, yac'a riyix nibij

* **3:20** Sal. 94.11. * **4:3** 1 Co. 3.12, 13. † **4:4** 1 Jn. 3.20, 21. ‡ **4:5** Ap. 20.12. § **4:5** 2 Co. 5.10. * **4:6** Ro. 12.3. † **4:7** Jn. 3.27; 1 P. 4.10. ‡ **4:9** Sal. 44.22.

chi can c'o ina'oj ic'ulun riq'ui ri Cristo. Chiwech riyix, riyoj xa majun oc kachuk'a', yac'a riyix nibij chi can c'o iwuchuk'a'. Riyix nibij chi can c'o ik'ij. Yac'a riyoj xa yojetzelex. 11 Y kitzij chi queri' quibanon pe chake y c'a que na ri' yetajin wacami. Ruma yojwayjan, nichaki'j kachi', lawalo' ti katziak, nipak'ilox kapalej chi k'a', y majun kachoch. 12 Riyoj can sibilaj yojcos chi samaj riche (rixin) chi nikach'ec kaway.§ Y astape' c'o ri yeyok'o kiche (kixin), riyoj xa nikac'utuj ri rutzil ri Dios pa quiwi'.* Y astape' c'o pokon niquiben ri winek chake ruma ri rubi' ri Cristo, riyoj can nikacoch'. 13 Y astape' itzel yech'o chikij, riyoj xa pan utzil nikabij chique chi xa ma utz ta ri yetajin chubanic. Y can quibanon chake chi majun oc kak'ij y c'a que na ri' quibanon chake wacami. Xa yoj achi'el mes yojquitz'et y quibanon chake chi xa yoj achi'el quitz'ilol.

14 Ronojel re xtintz'ibaj el chiwe ma riche (rixin) ta c'a chi nya' (ntzek) iq'uix. Ma que ta ri'. Xaxu (xaxe wi) nwajo' yixinpixabaj juba', ruma can yix achi'el tak walc'ual nna' riyin, y sibilaj yixinwajo'. 15 Yin c'a riyin ri xitzijon nabey chiwe ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. Riyix xinimaj ri Cristo Jesús ruma ri ch'abel ri xintzijoj chiwe, y rumari' riyin xinoc achi'el jun tata'aj chiwe riyix. Y astape' yec'o ta lajuj mil ri yetijon iwuche (iwixin) chrij ri Cristo, xaxu (xaxe wi) riyin ri achi'el itata'. 16 Y rumari' nc'utuj jun utzil chiwe chi tic'uaj jun c'aslen utz, can achi'el ri nuc'aslen riyin.

17 Queri' nwajo' chiwe, y rumari' xintek el ri kach'alal Timoteo iwuq'ui, riche (rixin) chi nunataj chiwe ri achique rubanic ri c'aslen riq'ui ri Cristo, ri xiwetamaj ca tek xic'oje' chila' iwuq'ui. Riyin sibilaj nwajo' ri Timoteo. Riya' can achi'el walc'ual; y can nuben wi achi'el nrajo' ri Ajaf. Y achi'el xtubij riya' chiwe chi rajawaxic chi riyix nic'uaj jun c'aslen utz, can queri' chuka' nc'ut riyin chiquiwech quinojel ri iglesias xabacuchi (xabachique) ta na yec'o wi. 18 Yec'o kach'alal chicojol ri can niquina' chi can c'o quik'ij y niquibij chi riyin ma xquinapon ta chic iwuq'ui. 19 Pero ri niquibij xa ye riye' yech'obo queri', ruma riyin xa xquinapon yan iwuq'ui, wi queri' xtrajo' ri Ajaf. Y tek xquinapon, man ya ta ri quich'abel ri xtinwac'axaj, xa xtinwetamaj c'a riyin wi can c'o ruchuk'a' ri Dios quiq'ui ri kach'alal ri yebin chi can c'o quik'ij. 20 Ruma jun winek ri c'o pa rajawaren ri Dios, nik'alajin ri ruchuk'a' ri Dios pa ruc'aslen,† y ma xu (xe) ta wi nubij chi c'o pa rajawaren ri Dios. 21 Tek riyin xquinapon iwuq'ui, ¿achique niwajo' chi nben chiwe? ¿Riyix niwajo' cami chi yibechapon chiwe ruma ma utz ta ri ic'aslen ic'uan, o niwajo' chi yinapon iwuq'ui riq'ui ajowabel y ch'uch'ujil?

5

Ri Pablo nubij chique ri kach'alal aj Corinto ri achique rajawaxic chi niquiben, ruma ri mac ri xbanatej chiquicojol

1 Can elenak c'a rutzijol ri banatajnek chicojol riyix. Ruma chi c'o jun kach'alal ri can xquic'om ka qui' riq'ui ri ruyajte'. Y hasta ri winek ri ma quetaman ta ruwech ri Dios majun bey niquiben ta queri'.* 2 ¿La ma utz ta cami chi yixbison y yixok' ruma ri rubanon ri jun kach'alal ri' y niwelesaj ta el chicojol? Yac'a riyix can inimirisan

§ **4:12** Hch. 18.3. * **4:12** Mt. 5.44; 1 P. 2.23. † **4:20** 1 Ts. 1.5. * **5:1** Ef. 5.3.

iwi', xa can niben chi achi'el xa ta majun banatajnek chicojol.

3 Riyin ma yinc'o ta apo iwuq'ui, pero ri wánima c'o iwuq'ui. Y rumari' xinch'ob yan ri achique nic'atzin chi nikaben chare ri kach'alal ri c'o chupan ri mac ri'. 4 Y pa rubi' c'a ri Kajaf Jesucristo nbij c'a chiwe ri nic'atzin chi niban: Tek xtimol iwi' riyix, y ri nu'espíritu can xtic'oje' wi apo iwuq'ui, ri Kajaf Jesucristo can xtuya' uchuk'a' chiwe 5 riche (rixin) chi niwelesaj c'a el chicojol ri c'o chupan ri mac ri' y tijach pa ruk'a' ri Satanás riche (rixin) chi tek riya' c'o chic pa ruk'a' ri Satanás, xtutij pokonal. Queri' tibana' riche (rixin) chi queri' riya' xtuya' ca ri itzel ruraybel. Y xtitzolin ta pe ruc'u'x riche (rixin) chi queri' man ta xtibe pa k'ak', xa xticolotej ta chupan ri k'ij tek ri Ajaf Jesús xtipe chic jun bey.

6 Ma utz ta chi riyix ninimirisaj iwi' y niben chi achi'el xa ta majun mac banatajnek chicojol. Ruma iwetaman chi tek niya' k'ij chare ri mac, chanin ninimer. Can achi'el nuben ri ch'om (levadura), xa riq'ui ti juba' nika chupan ri q'uej (harina) muban ca, nuch'omirisaj ronojel. Y queri' chuka' nuben ri mac, xa riq'ui wi riyix niya' k'ij chare jun, xa can queri' chuka' niquichop rubanic quinojel. 7 Rumari' tiwelesaj c'a el ronojel ri mac ri c'o chicojol, riche (rixin) chi yixoc achi'el jun c'ac'ac' q'uej (harina) muban ri majun ch'om (levadura) riq'ui. Riyix can ch'ajch'ojsan chic ri ic'aslen ruma ri Cristo tek xcom chuwech ri cruz. Riya' xban c'a chare achi'el niban chique ri carne'l ri yecamisex pa tak kanimak'ij riyoj israelitas, ri nibix pascua chare. 8 Can tikaya' c'a ca ronojel ri mac y tikachajij ki' jabel. Tikabana' c'a achi'el xquiben ri wech aj Israel. Riye' riche (rixin) ri nimak'ij pascua, xquichajij qui' jabel riche (rixin) chi ma xquitij ta ri caxlan wey ri c'o ch'om (levadura) riq'ui.† Quec'ari' chuka' tikabana' riyoj wacami, tikachajij ki' chuwech ri mac. Tikaya' ca rubanic ronojel ri etzelal y man chic quepe ta ch'oboj pa kajolon (kawi') ri xa ma ye utz ta. Koj-oc c'a achi'el ri caxlan wey ri majun ch'om (levadura) riq'ui. Can ta kitzij ronojel ri nikaben y nikabij, y man ta riq'ui ca'i' kapalej.

9 Chupan ri jun chic wuj ri ntakon el iwuq'ui, nbin el chiwe chi ma tiwachibilaj ta iwi' quiq'ui ri achi'a' y ri ixoki' ri niquicanola' qui' riche (rixin) chi yemacun y xa ma quic'ulaj ta qui'. 10 Y tek riyin xinbij queri', ma xich'o ta chiquij ri winek ri ma quiniman ta ri Jesucristo. Winek ri can c'a yec'o na chupan ri mac. Ri achi'a' y ri ixoki' ri xa ma quic'ulaj ta qui' y niquicanola' qui' riche (rixin) chi yemacun. Winek ri chak benak cánima chrij ronojel ri cosas; ri ye'elek', y c'a niquiya' na chuka' quik'ij dios ri xa ye banon cuma winek. Riyin, can ma chiquij ta c'a ri winek ri' xich'o wi, ruma wi xa ta queri', riyoj rajawaxic chi yoj-el el wawe' chuwech re ruwach'ulef riche (rixin) chi nikach'er (nikajech) el ki' quiq'ui, pero ma que ta ri'.‡ 11 Ri xinwajo' xinbij chiwe riyix chupan ri wuj ri' ya ri ma tiwachibilaj ta iwi' riq'ui jun ri nubij chi kach'alal y xa nuben mac achi'el ri'.§ Man c'a tiwachibilaj ta iwi' riq'ui jun achi ri nubij chi riya' kach'alal y xa nic'oje' riq'ui jun ixok ri xa ma rixjayil ta, y queri' chuka' ma tiwachibilaj ta iwi' riq'ui jun ixok ri nubij chi riya' kach'alal y xa nic'oje' riq'ui jun achi ri xa ma rachijil ta. Y queri' chuka' ri chak benak cánima chrij ronojel ri cosas. Ri yeya'o quik'ij dios ri xa ye banon cuma winek, ri

† **5:8** Dt. 16.3. ‡ **5:10** Jn. 17.15. § **5:11** Mt. 18.17.

yeyok'on, ri yek'aber, ri yequichop winek riche (rixin) chi niquimej ca cosas chique. Wi niquibij chi ye kach'alal y xa niquiben mac achi'el ri' man c'a que'iwachibilaj ta, y chuka' nbij chi man c'a quixwa' ta quiq'ui.* 12 Yac'a ri winek ri ma quiniman ta ri Cristo, ma pa nuk'a' ta riyin c'o wi riche (rixin) chi nk'et tzij pa quiwi'. Yec'a ri kach'alal ri yemacun ri nic'atzin chi nikak'et tzij pa quiwi', ruma riye' chkacojol yec'o wi. 13 Ri winek ri ma quiniman ta ri Jesucristo y ma chicojol ta riyix yec'o wi, ya na ri Dios ri xtik'ato tzij pa quiwi'. Yac'a ri kach'alal ri c'o chicojol ri c'o chupan ri il mac ri', rajawaxic chi tiwelesaj el chicojol.†

6

Tek ri ye ralc'ual ri Dios c'o jun ch'a'oj chiquicojol, ma ruc'amon ta chi yebetzujun (yebesujun) chiquiwech ri aj k'atbel tak tzij

1 Tek c'o jun chiwe riyix ri c'o jun pokon banon chare ruma jun chic, ¿achique c'a ruma can ma nuxibij ta juba' ri', xa can jic (choj) nibe c'a chiquiwech ri aj k'atbel tak tzij, winek ri xa ma quiniman ta ri Cristo, y xa ma chiquiwech ta ri lok'olaj tak kach'alal nibe wi riche (rixin) chi ye ta riye' ri yebano ruchojmil ri oyowal ri c'o chiquicojol? 2 ¿La ma yixcowin ta cami riyix nichojmirisaj ri ch'itak ch'a'oj ri yebanatej chicojol? ¿La ma iwetaman ta c'a chi xtapon na jun k'ij tek konojel riyoj ri lok'olaj tak ralc'ual ri Dios xtikak'et na tzij* pa ruwi' re ruwach'ulef? 3 ¿La ma iwetaman ta c'a chi xtapon na jun k'ij tek riyoj xtikak'et tzij pa quiwi' ri ángeles? Y wi queri', ¿achique ta c'a ruma ma yojcowin ta yojk'ato tzij pa quiwi' ri yebanatej chkacojol chupan re kac'aslen chuwech re ruwach'ulef? 4 Y wi c'o ch'a'oj nibanatej chiquicojol ca'i' kach'alal, chiwech c'a riyix ri iniman ri Jesucristo que'apon wi. Ruma hasta ri majun oc quik'ij chicojol riyix hasta ri' yecowin yek'ato tzij. 5 Nbij queri' chiwe riche (rixin) chi quixq'uixbitej juba'. ¿La majun cami jun kach'alal chicojol ri c'o runa'oj riche (rixin) chi nuchojmirisaj jun oyowal chiquicojol ri kach'alal? 6 Pero pa ruq'uexel chi que ta ri' ibanon, xa ma que ta ri' yixtajin, ruma jun kach'alal xa nberutzujuj (nberusujuj) jun chic kach'alal chiquiwech ri aj k'atbel tak tzij. Y ri aj k'atbel tak tzij ri' xa ma quiniman ta ri Cristo.

7 Ruma wi riyix xa nitzujuj (nisujuj) iwi' chiquiwech ri aj k'atbel tak tzij, nik'alajin chi xa ma utz ta ri yixtajin chubanic. ¿La ma utz ta cami chi riyix nicoch' tek c'o jun pokon niban chiwe? ¿La ma utz ta cami chi riyix nicuy tek c'o ri nelek'ex ca chiwe, que chuwech nichop oyowal chrij?† 8 Yac'a riyix xa ma que ta ri' niben. Pa ruq'uexel chi que ta ri', xa yix c'a riyix ri yixbano ri etzelal‡ y can nicanoj rubanic riche (rixin) chi niben alek' y can chique ri kach'alal niben wi.

9 ¿La ma iwetaman ta c'a chi ri xa ma choj ta quic'aslen chuwech ri Dios ma xtiyatej ta chique riche (rixin) chi ye'oc pa rajawaren ri Dios? Rumari' ma quixk'olotej ta. Ruma ri achi'a' y ri ixoki' ri niquicanola' qui' riche (rixin) chi yemacun y xa ma quic'ulaj ta qui', ma xtiyatej ta chique riche (rixin) chi ye'oc pa rajawaren ri Dios. Y queri' chuka' xtiquic'ulwachij ri yeya'o quik'ij dios ri xa ye banon cuma winek, ri achi'a' ri c'o quixjayil y niquicanoj jun chic ixok,

* **5:11** 2 Jn. 10. † **5:13** Dt. 13.5. * **6:2** Sal. 145.5-9; Ap. 2.26; 20.4. † **6:7** Pr. 20.22; Lc. 6.29; 1 Ts. 5.15; 1 P. 2.19, 23; 3.9. ‡ **6:8** 1 Ts. 4.6.

ri ixoki' ri c'o cachijil y niquic'om ruwech jun chic achi, y ri achi'a' ri xa ma ixoki' ta chic yequirayij, xa quiq'ui chic quech tak achi'a' yec'oje' wi, ma xtiyatej ta chique chi ye'oc pa rajawaren ri Dios. 10 Y queri' chuka' ri yebano alek', ri chak benak cánima chrij ronojel cosas, ri yek'aber, ri yeyok'on, y ri can yequichop winek riche (rixin) chi niquimej ca cosas chique, ma xtiyatej ta chique riche (rixin) chi ye'oc pa rajawaren ri Dios. 11 Y tek rubanon ca, yec'o chiwe riyix ri xebano mac achi'el ri xinbij yan ka. Yac'a re wacami can ch'ajch'oj§ chic banon chare ri iwánima, yix riche (rixin) chic ri Dios ruma can ch'ajch'ojsan chic ri ic'aslen, y majun chic imac ri yixtz'etetej ruma Riya'. Queri' ri utzil ri xic'ul ruma ri Ajaf Jesús y ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri ka-Dios.

Tikacusaj ri kak'a' kaken riche (rixin) chi nikaya' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios

12 Ronojel xa can utz chi nben,* pero ma ronojel ta ruc'amon chi nben. Ronojel xa can utz chi nben, xa yac'a ri ma ruc'amon ta chi nibe ri wánima chrij ronojel ruma ma nwajo' ta chi yich'acatej pa ruk'a'. 13 Y can kitzij wi ri nibix chi ri kaway riche (rixin) chi nunojsaj ri kapan y ri kapan riche (rixin) chi nuc'ul ri kaway. Pero xtapon na jun k'ij tek ri cosas ri' xa xqueq'uis, ruma ri Dios can que wi ri' xtuben chique. Yac'a ri Ajaf Dios xuya' ri kach'acul riche (rixin) chi ntoc riche (rixin) Riya' y ri Ajaf ntoc kiche (kixin) riyoj. Y ma xuya' ta ri kach'acul riche (rixin) chi nikacusaj chubanic ri mac, ma que ta ri'. Ma nrajo' ta chi ri achi'a' y ri ixoki' ri xa ma quic'ulaj ta qui' niquicanoj qui' riche (rixin) chi yemacun.† 14 Y achi'el c'a xuben ri Dios chare ri Ajaf Jesús chi xuc'asoj el chiquicojol ri caminaki', queri' chuka' xtuben chake riyoj. Xkojruc'asoj el riq'ui ri ruchuk'a'.‡

15 ¿La ma iwetaman ta c'a riyix chi can yix ruk'a' raken§ ri Cristo? Y wi xa jun chic ibanon riq'ui ri Cristo, ¿la utz cami chi yixel el riq'ui Riya' y yixoc ruk'a' raken jun ixok ri xa ma utzilaj c'aslen ta ruc'uan? Ma utz ta. 16 ¿La ma iwetaman ta c'a chi tek riyix yixapon riq'ui jun ixok achi'el ri', xa jun niben riq'ui? Achi'el ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca: Ri achi y ri ixok xa jun xtiquiben* chi ye ca'i'. Queri' ri tz'ibatal ca. 17 Pero wi can yixc'o chic riq'ui ri Ajaf, xa jun chic ibanon riq'ui Riya'.† 18 Rumari', can tik'ila' c'a iwi' riyix achi'a' y riyix ixoki' chi ma ticanola' ta iwi' riche (rixin) chi yixmacun. Can sibilaj q'uiy c'a ruwech mac ri yec'o, pero ri mac tek jun achi y jun ixok yemacun y xa ma quic'ulaj ta qui', xa can chrij ri quich'acul yemacun wi ka,‡ y majun chic jun mac ri más itzel nuben chare ri winek, achi'el nuben ri jun mac ri'. 19 ¿La ma iwetaman ta c'a chi ri ich'acul can rachoch wi ri Lok'olaj Espíritu?§ Ri Lok'olaj Espíritu ri ruya'on pe ri Dios chiwe y c'o pa tak iwánima. Rumari' ri ch'aculaj ri ic'uan ma iwuche (iwixin) ta ka riyix. 20 Quec'ari' nbij chiwe; ruma ri Dios nim rajel ri xuya' ri xixrulok'bej.* Y rumari' ri ich'acul y ri iwespíritu can ye riche (rixin) chic Riya'. Rumac'ari' can que'icusaj c'a riche (rixin) chi niya' ruk'ij ruc'ojlen.

7

§ **6:11** Jn. 13.10; Hch. 22.16; Ef. 5.26; He. 10.22. * **6:12** 1 Co. 10.23. † **6:13** 1 Ts. 4.3. ‡ **6:14** Ro. 6.5; Ef. 1.19. § **6:15** Ef. 5.30. * **6:16** Gn. 2.24; Mt. 19.5. † **6:17** Jn. 17.21. ‡ **6:18** Ro. 1.24. § **6:19** 2 Co. 6.16. * **6:20** Ga. 3.13; He. 9.12; 1 P. 1.18; Ap. 5.9.

Ri achique utz chi niquiben ri ye c'ulan y ri achique utz niquiben ri ma ye c'ulan ta

1 Wacami nwajo' yich'o c'a juba' chrij ri itz'iban pe chupan ri wuj ri xitek pe chuwe. Can utz wi c'a ri' chi jun achi man ta nic'oje' rixjayil.* 2 Pero ruma chi ri achi'a' y ri ixoki' niquicanola' qui' riche (rixin) chi yemacun y xa ma quic'ulaj ta qui', rumari' más utz chi ri achi tic'oje' jun rixjayil† y ri ixok tic'oje' jun rachijil. 3 Y rajawaxic c'a chi ri achi c'o chi nuya' ri ruraybel‡ ri ixok y ri ixok c'o chi nuya' ri ruraybel ri achi. 4 Ri ixok ma ruc'amon ta chi ri ruch'acul xaxu (xaxe wi) riche (rixin) ka riya', ruma can riche (rixin) wi ri rachijil. Y queri' chuka' ri achi, ma ruc'amon ta chi ri ruch'acul xaxu (xaxe wi) riche (rixin) ka riya', xa can riche (rixin) wi ri rixjayil. 5 Rumari' ri ixok ma tuk'et ta ri ruraybel ri rachijil, y queri' chuka' ri achi ma tuk'et ta ri ruraybel ri rixjayil. Pero wi riye' nicajo' niquiben orar riche (rixin) ca'i' oxi' k'ij, utz chi niquiya' chiquiwech chi niquik'et qui' chare ri quiraybel riche (rixin) jun ca'i' oxi' k'ij. Pero can ma utz ta chi riche (rixin) q'uiy k'ij niquiben queri', ruma riq'ui juba' ma niquicoch' ta ri quiraybel y ri Satanás nuben chare ri achi chi nucanoj jun chic ixok y nuben chare ri ixok chi nibe riq'ui jun chic achi.

6 Y ri xinbij, xa riche (rixin) chi nya' juba' na'oj chiwe. Wacami yix c'a riyix quixch'obo' wi niwajo' niben queri' o ma niwajo' ta. Pero ma xinbij ta chiwe riche (rixin) chi can queri' ri c'o chi niben. 7 Riyin nbij chi sibilaj ta utz, chi quinojel ri winek ye achi'el ta riyin,§ chi niquicoch' man ta yec'ule'. Xa yac'a chikajujunal ma junan ta yatajnek chake ruma ri Dios,* ruma jun wi yatajnek chare jun y jun wi chic yatajnek chare ri jun chic.

8 Riyin nbij c'a chique ri xa quiyon yec'o y nbij chuka' chique ri malcani' tak ixoki', chi xa ta utz chi man ta yec'ule' chic. Xa utz chi choj quec'oje' chi queri',† achi'el nbanon riyin. 9 Pero wi ma niquicoch' ta, xa más utz chi quec'ule'.‡ Ruma más utz chi yec'ule' que chuwech nic'at ri cánima chare ri quiraybel.

10 Wacami c'o c'a ri nwajo' nchilabej chique ri ye c'ulan. Y ri nchilabej chique ma yin ta riyin yibin. Can ya ri Ajaf biyon: Chi ri ixoki' ma tiquijech ta qui'§ quiq'ui ri cachijlal. 11 Pero wi c'o jun ixok ri nujech ri' riq'ui ri rachijil, man c'a tuc'om ta ruwech jun chic achi. Wi ma nrajo' ta nic'oje' ruyon, xa tiquichojmij chic chiquiwech riq'ui ri rachijil y titzolin riq'ui. Y queri' chuka' ri achi'a', ma tiquijech ta qui' quiq'ui ri quixjaylal.

12 Y wacami c'o ca'i' oxi' ch'abel ri nwajo' nbij chique ri nic'aj chic, y ri nbij chiwe ri Ajaf majun rubin ca chrij re' achique ri utz chi niquiben, xa yin yibin: Wi jun achi xunimaj ri Cristo tek c'ulan chic y ri ixok ma nunimaj ta ri Cristo, pero ri ixok nrajo' nic'oje' riq'ui ri achi, ri kach'alal achi man c'a tiquijech ta qui' riq'ui ri rixjayil. 13 Y wi ya ri ixok ri xunimaj ri Cristo y ri achi ma nunimaj ta ri Cristo, pero ri achi nrajo' nic'oje' riq'ui ri ixok, ri kach'alal ixok man c'a tiquijech ta qui' riq'ui ri rachijil. 14 Ruma wi jun achi ri xa ma runiman ta ri Cristo y ri rixjayil runiman ri Cristo, y ri achi ri' nrajo' nic'oje' riq'ui ri rixjayil, ri achi ri' ruchapon nril ri lok'olaj

* **7:1** 1 Co. 7.8, 26. † **7:2** Pr. 5.19. ‡ **7:3** Ex. 21.10; 1 P. 3.7. § **7:7** Hch. 26.29. * **7:7** Mt. 19.12; 1 Co. 12.11. † **7:8** 1 Co. 7.26. ‡ **7:9** 1 Ti. 5.14. § **7:10** Mr. 10.12.

c'aslen ruma xa jun chic quibanon riq'ui ri rixjayil. Y wi xa ya ri ixok ri ma runiman ta ri Cristo y ri rachijil runiman ri Cristo, y ri ixok ri' nrajo' nic'oje' riq'ui ri rachijil, ri ixok ri' ruchapon nril ri lok'olaj c'aslen ruma xa jun chic quibanon riq'ui ri rachijil. Y can kitzij wi chi queri', ruma xa ta man ta kitzij chi queri', ri ye calc'ual ri winek ri' man ta ye ch'ajch'oj chuwech ri Dios. Pero ri calc'ual ri winek ri' can ch'ajch'oj chic quic'aslen chuwech ri Dios. 15 Yac'a wi ri achi ri ma runiman ta ri Cristo, y nrajo' nuya' ca ri rixjayil ruma chi ri ixok runiman ri Cristo, ri ixok tuya' c'a k'ij chare ri rachijil chi tibe el. Y queri' chuka' wi ri ixok ri ma runiman ta ri Cristo, y nrajo' nuya' ca ri rachijil ruma chi ri achi runiman ri Cristo, ri achi tuya' c'a k'ij chare ri rixjayil chi tibe el. Ruma majun ximiyon ta quiche (quixin). Ruma ri Dios xojrusiq'uij (xojroyoj) riche (rixin) chi can c'o ta uxlanibel c'u'x chkacojol.* 16 Riyit ixok, ¿la ma awetaman ta chi riq'ui juba' xa awuma riyit† nicolotej ri awachijil? Riyit achijlonel, ¿la ma awetaman ta chi riq'ui juba' xa awuma riyit nicolotej ri awixjayil?

17 Pero chi'ijujunal quixcanaj achi'el xuya' ri Dios chiwe. Y chi'ijujunal quixcanaj achi'el ri ibanon tek ma jane quixsiq'uix (quixoyox) ruma ri Dios. Yac'are' nchilabej chique quinojel ri iglesias ri yec'o xabachique lugar. 18 Rumari' wi yec'o chiwe riyix ri banon ri circuncisión chique tek ri Dios xerusiq'uij (xeroyoj) riche (rixin) chi xe'oc ralc'ual, queri' quec'oje'. Wi yec'o chuka' chiwe riyix ri ma banon ta ri circuncisión chique tek ri Dios xerusiq'uij (xeroyoj) riche (rixin) chi xe'oc ralc'ual, riye' chuka' queri' quec'oje'.‡ 19 Ruma majun nuben wi banon ri circuncisión chake, o ma banon ta.§ Ri rajawaxic ya ri can nikanimaj* ri rubin ca ri Dios. 20 Chikajujunal kojcanaj c'a achi'el kabanon tek xojsiq'uix (xojoyox) ruma ri Dios. 21 Wi yec'o chiwe riyix ri ye ximil pa samaj riq'ui jun patrón tek ri Dios xerusiq'uij (xeroyoj) riche (rixin) chi xe'oc ralc'ual, ma quebison ta. Pero wi yecowin niquicol pe qui',† can tiquitija' c'a quik'ij riche (rixin) chi ye'el pe. 22 Jun ri ximil pa samaj riq'ui jun patrón tek xsiq'uix (xoyox) ruma ri Ajaf riche (rixin) chi xunimaj, wacami xcolotej yan c'a ruma ri Ajaf.‡ Y queri' chuka' ri ma ximil ta pa samaj riq'ui jun patrón tek xsiq'uix (xoyox) ruma ri Ajaf, wacami ya chic ri Cristo ri rupatrón. 23 Riyix nim rajel xuya' ri Jesucristo riche (rixin) chi xixrulok'bej. Rumari' wacami can yix riche (rixin) chic Riya' y man chic tiya' ta iwi' chuxe'§ tijonic ri xa quiche (quixin) ri winek. 24 Wach'alal, chikajujunal achi'el kabanon tek xojsiq'uix (xojoyox) ruma ri Dios, can quec'ari' kojcanaj chupan ri c'ac'ac' kac'aslen riq'ui ri Dios.

25 Y wacami nwajo' yich'o c'a juba' chrij ri ic'utun pe chuwe, ri achique rajawaxic chi niben quiq'ui ri k'opoji' y ri c'a ye c'ajola' na. Ri nwajo' c'a nbij chique riye', can pa wánima c'a nipe wi. Ruma ri Ajaf majun xuk'alajsaj ta ca chiquij riye', ri achique ri utz chi niquiben. Y ri xtinbij, can c'o c'a rejkalen y utz chi nicukuba' ic'u'x riq'ui, ruma ri Ajaf ruya'on ri rutzil chuwe* y yin ruya'on pa rusamaj.† 26 Riyin nch'ob ruma chi can c'o ruc'ayewal re tiempo re

* **7:15** Ro. 12.18. † **7:16** 1 P. 3.1. ‡ **7:18** Hch. 15; Ga. 5.2. § **7:19** Col. 3.11. * **7:19** Jn. 15.14; Ga. 6.15; 1 Jn. 2.3. † **7:21** Is. 58.6; Ga. 3.28. ‡ **7:22** Jn. 8.36; Ga. 5.13. § **7:23** Lv. 25.42. * **7:25** 1 Ti. 1.16. † **7:25** 1 Ti. 1.12.

yojc'o wi, más ta utz chi ri winek quec'oje' achi'el ri quibanon c'a wacami. 27 Rumari' ri kach'alal achi ri ruchojmirisan chic chi nic'ule', ma tutzolij ta ri' chrij. Y ri kach'alal ri ma ruch'obon ta chi nucanoj ixok, man c'a tucanoj ta, xa tic'oje' chi queri'. 28 Ruma ri yec'ule', niquik'axaj tijoj pokonal pa quic'aslen, y riyin ma nwajo' ta chi riyix nic'ulwachij queri'. Pero chuka' wi c'o jun kach'alal achi ri nrajo' nic'ule', tic'ule' c'a, ri' ma mac ta nuben. Y queri' chuka' jun k'opoj, wi nrajo' nic'ule', tic'ule' c'a, ri' ma mac ta nuben.

29 Pero ma timestaj ta c'a wach'alal, chi xa ma q'uiy ta chic tiempo xkojc'oje' el‡ wawe' chuwech re ruwach'ulef. Rumari' ri kach'alal ri c'o quixjaylal, ma ruma ta chi c'o quixjaylal, ma ruma ta ri' chi man ta niquiben ri nrajo' ri Dios. 30 Y ri yebison, ma ruma ta ri bis chi man ta niquiben ri nrajo' ri Dios. Y queri' chuka' ri yequicot, ma ruma ta chi yequicot, ruma ta ri' chi man ta niquiben ri nrajo' ri Dios. Y ri q'uiy yetajin chulok'ic, ma ruma ta chi q'uiy yetajin chulok'ic, ruma ta ri' chi man ta niquiben ri nrajo' ri Dios.§ 31 Y queri' chuka' ri ye'ucusan ri cosas ri c'o chuwech re ruwach'ulef,* ma tibe ta cánima chrij, man c'a tiquiya' ta k'ij chi yari' ri nibano† chique chi ma niquiben ta chic ri nrajo' ri Dios. Ruma ronojel ri nikatz'et chuwech re ruwach'ulef xa niq'uis.‡

32 Riyin ma nwajo' ta c'a chi riyix nich'ujirisaj iwi' chuch'obic cosas ri xa riche (rixin) re ruwach'ulef, riche (rixin) chi queri' yixcowin niben ri nrajo' ri Dios. Ri achi ri majun rixjayil más nicowin nuch'ob ri achique ri nrajo' ri Ajaf, y can nutij wi ruk'ij riche (rixin) chi nuben§ ri achique nika chuwech ri Ajaf. 33 Yac'a ri achi c'ulan ma can ta nicowin nuch'ob ri achique nrajo' ri Ajaf, ruma ya ri rusamaj chuwech re ruwach'ulef, yari' nuch'ob, y nutij ruk'ij riche (rixin) chi nuben achique ri nika chuwech ri rixjayil. 34 Y queri' chuka' ri k'opoj, can c'o rucojol riq'ui jun ixok ri c'ulan chic. Ri k'opoj más nicowin nuch'ob ri achique ri nrajo' ri Ajaf, can nujech wi ri' riche (rixin) chi nuya' ri ránima y ri ruch'acul pa rusamaj ri Ajaf. Yac'a ri ixok ri c'ulan chic, ma can ta nicowin nuch'ob ri achique ri nrajo' ri Ajaf, ruma ya ri rusamaj chuwech re ruwach'ulef ri nuch'ob* y nutij ruk'ij riche (rixin) chi nuben achique ri nika chuwech ri rachijil.

35 Ri xinbij chiwe, riche (rixin) chi yixinto' y ma riche (rixin) ta chi yixink'et. Riyin nwajo' chi riyix nic'uaj ta jun c'aslen utz y man ta jun ri ntoc chupan, riche (rixin) chi can ya ta ri nrajo' ri Ajaf ri niben.

36 Pero wi xa c'o c'a jun tata'aj ri ma ruya'on ta ri rumi'al riche (rixin) chi nic'ule', y ri k'opoj xa c'o chic rujuna', y ri tata'aj nuch'ob chi ma utz ta rubanon chi ma ruya'on ta k'ij chare ri rumi'al riche (rixin) chi nic'ule', y nutz'et chi ri k'opoj xa nrajo' nic'ule', tuya' c'a k'ij chare riche (rixin) chi nic'ule', ruma ma mac ta ri nuben, wi nuya' el riche (rixin) chi nic'ule'. 37 Pero wi ri tata'aj can cukul ruc'u'x chi can utz ri nuben, y wi can majun rajawaxic chi ri rumi'al nic'ule', y wi can majun nik'ato ruwech riq'ui ri nuch'ob, y wi xa can ruch'obon pa ránima chi ri rumi'al nicanaj chi k'opoj, can utz wi nuben ri tata'aj ri'. 38 Ri tata'aj ri nuya'

‡ **7:29** Job 14.1, 2; Sal. 39.4, 7; 90.5, 10; 103.15, 16; Ec. 6.12; 9.10; Ro. 13.11, 12; 1 P. 4.7; 2 P. 3.8, 9; 1 Jn. 2.17. § **7:30** 2 Co. 6.10. * **7:31** Sal. 39.6. † **7:31** 1 Co. 9.18. ‡ **7:31** Stg. 4.14; 1 Jn. 2.17. § **7:32** 1 Ti. 5.5. * **7:34** Lc. 10.40. † **7:38** He. 13.4.

ri rumi'al riche (rixin) chi nic'ule', utz ri nuben.† Yac'a ri tata'aj ri ma nuya' ta ri rumi'al riche (rixin) chi nic'ule', más na utz ri nuben.

39 Jun ixok ri c'ulan, can ximil wi‡ riq'ui ri rachijil tek c'a q'ues na ri rachijil. Ruma queri' nubij ri ley ri xuya' ri Dios. Pero wi nicom el ri rachijil, c'ac'ari' utz chi nic'ule' riq'ui jun chic achi, wi queri' nrajo' riya'. Pero nic'atzin chi nic'ule' riq'ui jun achi ri runiman§ chic ri Ajaf. 40 Yac'a riyin nbij chi jun ixok malca'n xa más ta utz chi man ta nic'ule' chic jun bey; ruma más quicoten chare riya' wi nic'oje' ruyonil. Y riyin nch'ob chi queri' chuka' nrajo' ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Dios ri c'o wuq'ui.

8

Ri Pablo nich'o chrij ri ti'ij ri xa tzujun (sujun) chic chiquiwech dios ri xa ye banon cuma winek

1 Y wacami nwajo' nbij juba' chrij ri ic'utun pe chuwe, chrij ri ti'ij quiche (quixin) ri chicop ri yecamisex riche (rixin) chi nitzuj (nisuj) chiquiwech dios ri xa ye banon cuma winek. Riyoj y riyix ketaman ronojel ri'. Pero ri na'oj ri' xa nuben chiwe chi ninimirisaj iwi'. Yac'a riyin nbij chi más utz chi tikajo' ki',* ruma wi nikajo' ki', nuben chake chi yojq'uiy chupan ri kac'aslen riq'ui ri Dios. 2 Jun winek ri nuch'ob chi c'o q'uiy retaman,† ri' xa sachnek chuwech. Ruma xa ma k'axnek ta chuwech ri rajawaxic chi nretamaj. 3 Y wi kitzij chi nikajo' ri Dios, can etamatel kawech‡ ruma ri Dios.

4 Rumari' can nwajo' nbij juba' chiwe chrij ri ti'ij quiche (quixin) chicop ri yecamisex riche (rixin) chi yetzuj (yesuj) chiquiwech dios ri xa ye banon cuma winek. Ketaman chi xaxu (xaxe wi) jun Dios c'o,§ y ketaman chi ri dios ri xa ye banon cuma winek, can majun quejkalen. 5 Y ketaman chuka' chi yec'o winek ri yebin chi yec'o nic'aj chic dios. Yec'o dios wawe' chuwech re ruwach'ulef, y yec'o dios chila' chicaj, yecha'. Can ye q'uiy ri nibix dios* y ajaf chique. 6 Yac'a riyoj ketaman chi xaxu (xaxe wi) jun Dios c'o,† ri Tata'ixel. Riq'ui c'a Riya' petenak wi ronojel, y nrajo' chi riyoj nikaya' ruk'ij. Ketaman chi xaxu (xaxe wi) jun Ajaf‡ c'o, ri Jesucristo. Xaxu (xaxe wi) Riya' xbano ronojel.§ Xaxu (xaxe wi) ruma Riya' tek c'o kac'aslen.

7 Pero ma quinojel ta kach'alal quetaman chi ri dios ri xa ye banon cuma ri winek, xa majun yecowin niquiben. Tek rubanon ca ri kach'alal ri' xquiya' quik'ij dios ri xa ye banon cuma ri winek. Rumari' wi riye' niquitij ri ti'ij ri tzujun (sujun) chic chiquiwech dios ri xa ye banon cuma ri winek, ri cánima xa nubij* chique chi can mac wi niquiben. Ruma ma can ta cukul quic'u'x riq'ui ri Dios. 8 Kitzij na wi chi ma ya ta ri nikatij ri nibano chake chi utz yojtz'et ruma ri Dios. Wi nikatij ri ti'ij ri tzujun (sujun) chiquiwech dios ri xa ye banon cuma winek, ma nuben ta chake chi más utz yojtz'et ruma ri Dios. Y wi ma nikatij ta, ma nuben ta chake chi ma utz ta yojtz'et ruma ri Dios. 9 Ma ruma ta chi yix libre, ruma ta ri' utz chi nitij ri ti'ij ri', ma que ta ri'. Ruma wi nitij, y yixrutz'et jun kach'alal ri xa ma can ta cukul ruc'u'x riq'ui ri Dios, man xa niben chare chi

‡ **7:39** Ro. 7.2. § **7:39** 2 Co. 6.14. * **8:1** Hch. 15.20; Ro. 14.14. † **8:2** Ga. 6.3; 1 Ti. 6.4. ‡ **8:3** Ex. 33.12; Nah. 1.7; Mt. 7.33; Ga. 4.9; 2 Ti. 2.19. § **8:4** Dt. 4.39; 6.4; Is. 37.16; 41.24; 44.8; 45.5; Jer. 10.10. * **8:5** Jn. 10.34. † **8:6** Mal. 2.10; Ef. 4.6. ‡ **8:6** Jn. 1.3; Hch. 2.36. § **8:6** Ro. 11.36. * **8:7** Ro. 14.14, 23. † **8:9** Ro. 14.1, 13.

nitzak.† 10 Riyix iwetaman chi majun nuben ta chiwe wi nitij. Pero wi c'o jun kach'alal ri ma can ta cukul ruc'u'x riq'ui ri Dios, y yixrutz'et chi yixc'o pa rachoch jun dios ri xa banon cuma winek y yixrutz'et chi can nitij ri ti'ij ri tzujun (sujun) chuwech jun dios ri xa banon cuma winek, can niben c'a chare ri kach'alal ri' chi nutij chuka' riya', astape' ri ránima nubij chi ma utz ta. 11 Y ruma chi riyix iwetaman chi majun nuben ta chiwe wi nitij ri ti'ij ri', can niben c'a chare jun kach'alal ri ma can ta cukul ruc'u'x riq'ui ri Dios chi nitzak. Y wi queri', ma utz ta, ruma chi ri Cristo xcom ruma chuka' ri jun kach'alal ri'. 12 Y wi riyix queri' niben, xa jun mac yixtajin niben chique ri kach'alal ri ma can ta cukul quic'u'x riq'ui ri Dios y can nisoc ri cánima y yetzak. Wi queri' niben, can chrij c'a ri Cristo yixyacatej wi‡ y yixmacun. 13 Rumari' riyin ma ntij ta ti'ij, wi ntz'et chi nuben chare jun kach'alal chi nitzak.§ Ma nwajo' ta chi wuma ta c'a riyin nitzak jun kach'alal.

9

Ri Pablo can ruc'amon wi chi c'o ta ri xuc'utuj chique ri kach'alal ruma can apóstol wi

1 ¿La ma yin libre ta cami? ¿La ma yin jun apóstol* ta chuka' cami riyin? ¿La ma xintz'et ta cami ruwech ri Kajaf Jesús? ¿La ma ruma ta cami ri samaj ri xinben chicojol tek riyix xinimaj ri Ajaf? 2 Wi chiquiwech nic'aj chic riyin ma yin ta apóstol, chiwech riyix can yin wi. Ruma tek riyin xintzijoj ri ruch'abel chiwe, riyix can xinimaj ri Ajaf,† y re' can jun retal chi yin jun apóstol riche (rixin) ri Ajaf.

3 Y riyin yac'are' nbij riche (rixin) chi ntobej wi' chiquiwech ri yebin chi ma yin ta apóstol: 4 Riyoj, ri can yoj rusamajel ri Dios, ¿la can ma rajawaxic ta cami chi yojtzuk?‡ 5 ¿La ma ruc'amon ta cami chi nikaben riyoj achi'el ri kach'alal Pedro§ y ri nic'aj chic apóstoles? Ruma riye' c'o quixjayil y yecachibilaj el tek yebe chubanic ri rusamaj ri Dios. Y queri' chuka' niquiben ri ye rach'alal* ri Kajaf Jesús. 6 ¿La ma rajawaxic ta cami chi riyin y ri Bernabé yojtzuk cuma ri kach'alal? ¿O xaxu (xaxe wi) cami re yoj ca'i' ri c'o chi yojsamej† riche (rixin) chi nikach'ec ri kaway, tek ri nic'aj chic rusamajel ri Dios yetzuk? 7 ¿Achique nibij riyix? ¿C'o cami jun soldado‡ ri xa ya ri rurajil riya' nucusaj riche (rixin) chi nutzukbej ri' tek c'o pa cuartel? ¿O c'o cami jun achi ri ruticon uva§ y xa man ta nutij ruwech tek ntel pe?* ¿O c'o ta chuka' cami jun aj yuk' quiche (quixin) chicop, ri ma nukum ta juba' ri leche ri niquiya' ri chicop?

8 ¿Achique cami ruma tek riyin nnataj re' chiwe, nich'ob riyix? ¿Xaxu (xaxe wi) cami ruma chi queri' nibanatej chuwech re ruwach'ulef tek queri' nbij riyin chiwe? ¿Ma que ta cami chuka' ri' nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés? 9 Ruma ri ley riche (rixin) ri Moisés ri tz'ibatal ca, nubij: Ri wáquix tek nich'ayo trigo utz chi niya'ox (nya') k'ij chare chi niwa'. Ma tixim ta† xerey. Queri' nubij ri ley. Ri Dios xubij queri', ma ruma ta chi xaxu (xaxe wi) ri wáquix xujoyowaj quiwech. 10 Riya' xubij queri' ruma nrajo' chi ri yoj rusamajel yojtzuk. Achi'el nuben jun achi ri nusamajij ri ulef,

‡ **8:12** Mt. 25.40; Hch. 9.4. § **8:13** Ro. 14.13, 21. * **9:1** Hch. 9.15; 1 Ti. 2.7; 2 Ti. 1.11. † **9:2** 2 Co. 3.2. ‡ **9:4** 2 Ts. 3.9. § **9:5** Mt. 8.14. * **9:5** Mt. 13.55; Mr. 6.3. † **9:6** 2 Ts. 3.8. ‡ **9:7** 2 Co. 10.4. § **9:7** Dt. 20.6. * **9:7** Pr. 27.18. † **9:9** Dt. 25.4.

riya' can royoben wi ri k'ij tek c'o xtuc'ul‡ ruma ri rusamaj. Y queri' chuka' ri nich'ayo rutrigo, can nroyobej c'a chi c'o ri nuya' chare.
11 Y wi riyoj xkatic pa tak iwánima ri ruch'abel ri Dios ri ma niq'uis ta, ¿La q'uixbel cami chi riyoj nikac'ul§ jun cosa ri xa niq'uis? 12 Y wi yec'o nic'aj chic ri ye rusamajel ri Dios ri c'o quic'ulun chiwe, ¿c'a ta c'a riyoj chi ma ruc'amon ta chi niya'* ri rajawaxic chake?

Yac'a riyoj majun kac'utun ta† chiwe, ruma ma nikajo' ta chi ri lok'olaj ruch'abel ri Cristo ri niya'o colotajic chi man ta chic nibiyin rutzijoxic. Y rumari' riyoj kacoch'on ronojel. 13 Yac'a riyoj, wi ta xkac'utuj kaway chiwe, man ta itzel chuka' xkaben, ruma riyix jabel iwetaman chi queri' xquiben ri xesamej pa rachoch ri Dios pa tinamit Jerusalem. Ri xesamej chiri' xquitij c'a ri xquic'uala' apo ri winek riche (rixin) pa rachoch ri Dios. Y queri' chuka' tek ri winek xquic'uaj apo jun chicop o jun chic cosa riche (rixin) chi ri sacerdotes xquiya' chare ri Dios pa ruwi' ri altar, ri sacerdotes ri' can c'o chi xquic'om ca juba' riche (rixin) chi xquitij.‡ 14 Y queri' chuka' ri ruchilaben ca ri Ajaf, chi ri yetzijon ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, ya c'a samaj ri' ri niquitzukbej qui'.§

15 Yac'a riyin majun ri nc'utun ta chiwe, y chuka' ma ntz'ibaj ta el ronojel re' chiwe riche (rixin) chi yinitzuk yiniwilij, ma que ta ri'. Más utz yicom el que chuwech nc'utuj jun cosa chiwe. Ruma riyin can yiquicot chi majun ri nc'utun ta chiwe, y ma nwajo' ta c'a chi c'o ta jun ri nelesan* re raybel re' chuwe.
16 Riyin wi ntzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, majun achique ta ruma chi nnimirisaj wi'. Ruma re samaj re' can chilaben pe chuwe chi can rajawaxic chi ntzijoj. Juyi' c'a oc nuwech riyin wi xa ma xtintzijoj ta re ch'abel re'.
17 Wi ta xa riyin xicanon re samaj re', can c'o ta wajel nc'utuj chiwe. Pero xa ma que ta ri'. Ri samaj ri nben, can ya wi ri Dios ri xya'o chuwe.† 18 ¿Y achique nch'ec riyin ruma nben ri samaj ri'? Ri nch'ec riyin ya ri quicoten ri nuna' ri wánima chi majun wajel nc'utuj ruma nk'alajsaj‡ ri lok'olaj ruch'abel ri Cristo ri niya'o colotajic, astape' can ruc'amon chi xinc'utuj ta wajel chiwe.
19 Rumari' riyin ma yin ximil ta c'a chuxe'§ rutzij jun winek riche (rixin) chi ya ta riya' ri nibin pe chuwe achique ri c'o chi nben riq'ui ri samaj. Riyin can pa wánima c'a xalex wi chi nben chi yin achi'el jun mozo quiche (quixin) quinojel riche (rixin) chi yec'o ta nic'aj chic ri yeniman riche (rixin) ri Cristo. 20 Tek yic'oje' chiquicojol ri wech aj Israel, can nben achi'el niquiben riye', ruma can nwajo' chi niquinimaj ri Cristo. Riye' chuxe' ri ley riche (rixin) ri Moisés yec'o wi, y riyin ma yinc'o ta chic chuxe' ri ley ri'. Yac'a tek yic'oje' chiquicojol, can nben* achi'el can yinc'o chuxe' ri ley, ruma nwajo' chi yench'ec riche (rixin) chi niquinimaj ri Cristo. 21 Y tek yic'oje' chiquicojol ri winek ri ma ye israelitas ta, ri ma yec'o ta chuxe' ri ruley ri Moisés, riyin can nben chi achi'el xa ma wetaman ta achique nubij ri ley. Queri' nben ruma nwajo' chi riye' niquinimaj ri

‡ **9:10** 2 Ti. 2.6. § **9:11** Mt. 10.10; Lc. 10.7; Hch. 20.31, 34; Ro. 15.27; Ga. 6.6. * **9:12** 2 Co. 11.7; 12.13, 14. † **9:12** 1 Ts. 2.6, 9. ‡ **9:13** Lv. 6.16; 7.6, 8; Nm. 5.9; 18.8, 20. § **9:14** Lc. 10.7; Ga. 6.6; 1 Ti. 5.17. * **9:15** 2 Co. 11.10. † **9:17** Ga. 2.7; Fil. 1.17; Col. 1.25. ‡ **9:18** 2 Co. 11.7. § **9:19** Ga. 5.13. * **9:20** Hch. 16.3; 21.23-26. † **9:21** 1 Co. 7.22; Ga. 3.2.

Cristo.† Pero chuka' ma nbij ta chi nmestaj ca ri ruley ri Dios, ma que ta ri', riyin can nben wi‡ ri nubij ri ley ri xuc'om pe ri Cristo. 22 Tek yic'oje' chiquicojol ri kach'alal ri ma can ta cukul quic'u'x riq'ui ri Dios, riyin nben achi'el niquiben§ riye' riche (rixin) chi yench'ec riche (rixin) chi yecolotej. Y queri' nben quiq'ui quinojel riche (rixin) chi nwajo' yecolotej jojun chique riye'. 23 Nben ronojel ri' ruma nwajo' chi ye q'uiy ta yeniman ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, y riche (rixin) chi junan nikac'ul ri utzil ri yeruc'om pe ri lok'olaj ch'abel ri'.

24 Riyix jabel iwetaman chi pa jun etz'anen achi'el ri anin (anibel), quinojel niquitij quik'ij,* pero xaxu (xaxe wi) jun ri nich'acon. Rumac'ari' riyix titija' c'a ik'ij riche (rixin) chi nich'ec ri utzilaj sipanic ri xtuya' ri Dios. 25 Ri ye'oc c'a pa jun etz'anen achi'el ri anin (anibel), can niquichajij wi qui' chuwech ronojel,† y ma niquiben ta ri xa ma utz ta nuben chique. Queri' niquiben y ri niquich'ec xa niq'uis. Yac'a ri xtuya' ri Dios chake riyoj ma niq'uis ta.‡ 26 Rumari' riyin ntij nuk'ij nchapon anin (anibel) y ma nben ta achi'el nuben jun ri xa ma retaman ta acuchi (achique) napon wi. Ni ma nben ta c'a achi'el nuben jun ri netz'eyaj chi yech'ayo qui' riq'ui jun chic, y tek nuya' jun k'a' chare, xa ma nuk'i' ta apo, xa pa cak'ik' nuya' wi. 27 Riyin ma nya' ta k'ij chi ya ta ri nuch'acul ri nich'acon chuwij, xa can nben wi chare chi yin c'a riyin ri rajaf y tunimaj nutzij. Ruma sibilaj ta juyi' oc nuwech, wi ta riyin ma yich'acon ta,§ tek xa can yin c'a riyin ri xitzijon ri ruch'abel ri Dios chique sibilaj ye q'uiy winek.

10

Ma tikaya' ta quik'ij dios ri xa ye banon cuma winek

1 Rumac'ari' wach'alal, riyin nwajo' chi riyix niwetamaj chrij ri xbanatej quiq'ui ri kate' katata' ojer. Can c'o ri rutzil ri Dios quiq'ui. Ruma can xuya' c'a pe jun sutz' ri xuc'uan quibey.* Xujech chuka' ri mar chiquiwech riche (rixin) chi xek'ax el.† 2 Y quinojel can achi'el xeban bautizar pa rubi' ri Moisés pa sutz' y pa mar. 3 Quinojel riye' xa jun ruwech ri xquitij ri xka pe chila' chicaj riq'ui ri Dios.‡ 4 Y queri' chuka' quinojel xquikum ri ya' ri xuya' pe ri Dios chique. Ri ya' ri' xel c'a pe pa jun abej.§ Y ri abej ri' ya ri Cristo; y Riya' can benak wi quiq'ui. 5 Pero ma riq'ui wi ri' ye q'uiy chique riye' ri ma xquinimaj ta rutzij, y rumari' xecom ca* pa desierto; ruma ma xka ta chuwech ri Dios ri xequibanala'.

6 Ronojel c'a re' xbanatej riche (rixin) chi jun c'ambel na'oj chkawech, chi ma tikarayij ta riyoj achi'el ri xquirayij riye'. Ruma riye' xquirayij cosas ri ma ye utz ta. 7 Ma tiya' ta quik'ij dios ri xa ye banon cuma winek, ma tiben ta achi'el ri xquiben riye', ruma yec'o nic'aj chique riye' ri xquiya' ruk'ij jun dios ri xa ye riye' xebano, achi'el ri tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri Dios, tek nubij: Ri winek xetz'uye' chuwech ri wachbel ri' riche (rixin) chi xewa' xe'uc'ya', y tek xec'achoj chare ri wa'in, xeyacatej el riche (rixin) chi xquichop jun itzel etz'anen.† Queri' nubij ri tz'ibatal ca. 8 Yec'o achi'a' y yec'o ixoki' ri xquicanola' qui' riche (rixin)

‡ **9:21** Ro. 2.12. § **9:22** Ro. 15.1. * **9:24** Ga. 2.2; 5.7; Fil. 2.16; He. 12.1. † **9:25** Nm. 23.19. ‡ **9:25** 1 Ti. 6.12; Stg. 1.12; Ap. 2.10. § **9:27** Jer. 6.30; 2 Co. 13.5. * **10:1** Ex. 13.21. † **10:1** Ex. 14.22. ‡ **10:3** Ex. 16.15. § **10:4** Ex. 17.6; Nm. 20.11; Dt. 8.15; Sal. 78.15; 105.41. * **10:5** Nm. 14.29, 32, 35; 26.64, 65. † **10:7** Ex. 32.6.

chi xemacun y xa ma quic'ulaj ta qui'‡ y rumari' pa jun k'ij xecom ye veintitrés mil winek. Man c'a tikaben ta riyoj achi'el ri xquiben riye'. 9 Ma tikatojtobej ta ri Ajaf achi'el ri xquiben riye', ruma riye' xcajo' xquitojtobej ri Ajaf wi can kitzij chi nuya' pe ruc'ayewal pa quiwi'. Y rumari' xecom c'a pa quik'a' sibilaj ye q'uiy cumatz.§ Y riyoj man c'a tikaben ta achi'el ri xquiben riye'. 10 Yec'o nic'aj ruma xexebexot (xexebeloj) chrij ri Dios, rumari' c'o jun ri xtak pe pa quiwi' riche (rixin) chi xerucamisaj.* Rumari' man c'a tiben ta queri' riyix.

11 Ronojel c'a ri xquic'ulwachij riye', jun c'ambel na'oj chkawech riyoj. Ye tz'ibatal c'a ca† riche (rixin) chi riyoj ri yojc'o chupan re ruq'uisbel tak tiempo riche (rixin) re ruwach'ulef, can tikachajij ki' riche (rixin) chi ma xtikac'ulwachij ta chuka' riyoj queri'.‡ 12 Rumari', wi c'o jun kach'alal ri nuch'ob ka chi cof c'o, can rajawaxic chi tuchajij ri' jabel riche (rixin) chi ma nitzak ta. 13 Y tek c'o jun tojtobenic nipe pan ic'aslen, ma tibij ta chi xaxu (xaxe) wi riyix ri yixc'ulwachin queri', ruma xa can yec'o chuka' nic'aj ri queri' niquic'ulwachij. Y ri Dios can choj wi iwuq'ui, ruma ma nuya' ta k'ij chi can nik'ax ruwi'§ ri tojtobenic ri nipe pan ic'aslen. Y can nuya' chuka' iwuchuk'a' riche (rixin) chi yixcowin yixk'ax* chupan.

14 Rumac'ari' riyix wach'alal ri sibilaj yixinwajo', majun bey tiya' ta quik'ij dios ri xa ye banon cuma winek. 15 Yich'o iwuq'ui riyix ri c'o ina'oj,† tich'obo' jabel ri xinbij, y c'ac'ari' tibij chuwe wi kitzij o xa ma kitzij ta ri xinbij. 16 Tek nikanataj ri rucamic ri Cristo, nikamatioxij chare ri Dios ri ruya'al uva ri nikakum y yari' ruquiq'uel ri Cristo. Y tek nikakum, ¿la ma junan ta cami kawech nuben‡ chake riq'ui ri Cristo? Y queri' chuka' ri caxlan wey ri nikawech', yari' ruch'acul ri Cristo, y tek nikatij, ¿la ma junan ta cami kawech nuben chake riq'ui ri Cristo? 17 Y ruma chi ri caxlan wey xa jun, rumari' junan kawech§ kabanon konojel achi'el rubanon jun ch'aculaj, astape' riyoj sibilaj yoj q'uiy. Ruma konojel yojtijo riche (rixin) ri caxlan wey ri'.

18 Titzu' na pe' ri achique xquiben ri kech aj Israel. Tek riye' xquic'uaj apo jun chicop pa rachoch ri Dios riche (rixin) chi ri sacerdotes xquiya' chare ri Dios pa ruwi' ri altar,* riye' can bin c'a chique chi niquic'om ca juba' riche (rixin) chi niquitij. Y tek xquitij, ¿la ma k'alaj ta cami chi riye' can junan quiwech xquiben riq'ui ri Dios? Y wi queri', ¿achique cami nic'ulun wi chi tzij tek riyix nitij ri ti'ij tzujun (sujun) chiquiwech dios ri xa ye banon cuma winek? 19 ¿Achique nich'ob riyix riq'ui ri xinbij ka? ¿La can c'o cami rejkalen jun dios ri xa banon cuma winek? y rumari', ¿la can c'o cami rejkalen ri ti'ij ri tzujun (sujun) chuwech?† Majun. 20 Rumari' nbij c'a chiwe, chi ri winek ri ma quetaman ta ruwech ri Dios, tek niquitzuj (niquisuj) ti'ij chuwech jun dios ri xa banon cuma winek, ma chare ta c'a ri Dios niquitzuj (niquisuj) wi, xa chique ri itzel tak espíritu,‡ rumari' riyin ma nwajo' ta chi riyix niben queri' riche (rixin) chi ma niben ta junan iwech quiq'ui ri

‡ **10:8** Nm. 25.1. § **10:9** Nm. 21.5, 6. * **10:10** Nm. 14.2, 37. † **10:11** Ro. 15.4. ‡ **10:11** He. 10.25. § **10:13** Ex. 13.17; Jer. 29.11; 2 P. 2.9. * **10:13** Hch. 27.44. † **10:15** 1 Co. 8.1. ‡ **10:16** Mt. 26.26; Mr. 14.22-24; Lc. 22.19, 20; Hch. 2.42. § **10:17** Ro. 12.5. * **10:18** Lv. 3.3; 7.15. † **10:19** 1 Co. 8.4. ‡ **10:20** Dt. 32.17.

itzel tak espíritu. 21 Ruma riyix ri can nikum c'a ri ruya'al uva riche (rixin) chi ninataj ri rucamic ri Ajaf, can ma ruc'amon ta chi nikum chuka' jun cosa ri xa quiche (quixin) ri itzel tak espíritu. Riyix ri nitij ri caxlan wey riche (rixin) chi ninataj ri rucamic ri Ajaf, can ma ruc'amon ta chi nitij chuka' jun cosa ri xa quiche (quixin)§ ri itzel tak espíritu. 22 Riche (rixin) chi ma nikayec ta royowal ri Ajaf. Riyix ma tina' ta chi c'o más iwuchuk'a' que chuwech Riya', xa tixibij iwi' chi niben queri'.*

Tiya' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios riq'ui ronojel ri ye'ibanala'

23 Ronojel xa can utz chi nben, pero ma ronojel ta ruc'amon chi nben. Ronojel xa can utz chi nben,† pero ma ronojel ta nuben chique ri kach'alal chi yeq'uiy chupan ri quic'aslen riq'ui ri Dios. 24 Man c'a tikaben ta xaxu (xaxe wi) ri c'o utz nuc'om pe chake riyoj,‡ rajawaxic chi tikabana' ri c'o utz nuc'om pe chique ri nic'aj chic.

25 Ri ti'ij ri nic'ayix pa tak c'aybel, riyix utz chi nilok' y nitij. Ma rajawaxic ta na chi riyix nic'utuj,§ wi tzujun (sujun) o ma tzujun (sujun) ta chiquiwech dios ri xa ye banon cuma winek. Riche (rixin) chi queri' ma xtik'axo ta ri iwánima. 26 Ruma can riche (rixin) ri Ajaf Dios re ruwach'ulef y ronojel ri yeq'uiy chuwech.*

27 Wi c'o jun winek ri ma runiman ta ri Dios, y riya' yixrusiq'uij (yixroyoj) pa jun wa'in, utz yixbe, wi niwajo'. Y titija'† ri yeruya' chiwe, y ma rajawaxic ta na chi nic'utuj wi tzujun (sujun) o ma tzujun (sujun) ta chiquiwech dios ri xa ye banon cuma winek riche (rixin) chi ma xtik'axo ta ri iwánima. 28 Pero wi c'o ta jun ri nibin chiwe: Re ti'ij re' ma utz ta chi nitij ruma xa tzujun (sujun) chiquiwech dios ri xa ye banon cuma winek, nicha' ta chiwe, riyix can man c'a titij ta ri ti'ij ri',‡ riche (rixin) chi queri' man ta jun nisocotej ránima. Ruma can riche (rixin) ri Ajaf Dios re ruwach'ulef y ronojel ri yeq'uiy chuwech.§ 29 Y tek riyin nbij chiwe chi man ta jun nisocotej ránima, ma yix ta riyix ri yixinataj, ma que ta ri'. Xa ruma ri jun chic, chi riq'ui juba' nisocotej ri ránima. Pero riq'ui juba' yec'o chiwe riyix ri niquich'ob ka pa tak cánima: ¿Achique ruma nubij jun chuwe chi ma utz ta ntij ti'ij, xa ruma chi chuwech riya' ma utz ta nitij ri ti'ij* ri tzujun (sujun) chuwech jun dios ri xa banon cuma winek? 30 Y wi riyin can nmatioxij chare ri Dios ri ti'ij ri ntij,† ¿achique c'a ruma tek c'o ch'abel ri yebix chuwij ruma ri ntij?

31 Rumac'ari' riyin nbij chiwe chi tek riyix yixwa' yixuc'ya' o xabachique ta na jun chic ri niben, can tibana', pero riche (rixin) chi niya'‡ ruk'ij ri Dios. 32 Y ma tiben ta chique ri winek chi niquimalij quic'u'x y yetzak,§ xa can tichajij c'a iwi' chi ma niben ta queri'. Majun achoj chare tiben wi queri', ni xa ta chique ri winek israelitas, ni xa ta chique ri winek ri ma ye israelitas ta, y ni xa ta chique chuka' ri can ye riche (rixin) chic ri Dios. 33 Xa can tibana' achi'el ri nben riyin. Riyin nben ri nika chiquiwech quinojel y ma nben ta xaxu (xaxe wi) ri c'o utz nuc'om pe chuwe. Riyin xa can ntij nuk'ij riche (rixin) chi nben ri c'o utz

§ **10:21** Dt. 32.38; 2 Co. 6.15. * **10:22** Job 9.4; 40.9-14; Ez. 22.14. † **10:23** 1 Co. 6.12. ‡ **10:24** Ro. 15.1. § **10:25** 1 Ti. 4.4. * **10:26** Sal. 24.1. † **10:27** Lc. 10.7. ‡ **10:28** 1 Co. 8.10. § **10:28** Dt. 10.14. * **10:29** Ro. 14.16. † **10:30** Ro. 14.6. ‡ **10:31** Dt. 12.7, 11; Zac. 7.6. § **10:32** Ro. 14.13. * **10:33** Ro. 15.2. † **10:33** Ro. 11.14.

nuc'om pe chique quinojel,* riche (rixin) chi yecolotej.†

11

1 Can tibana' c'a achi'el ri nben riyin,* ruma riyin can nben wi ri achi'el xuben ri Cristo.

Ri utz chi niquiben ri ixoki' tek niquiben orar y tek niquibij ri ruk'alajsan ri Dios chique

2 Wach'alal, riyin sibilaj yiquicot iwuma riyix, ruma can yinoka wi chi'ic'u'x.† Y riyix can niben wi ri nc'utun ca chiwech.‡ 3 Yac'a riyin nwajo' chuka' chi riyix niwetamaj chi ri Cristo§ yari' ri jolomaj pa quiwi' ri achi'a', y ri achi yari' ri jolomaj pa ruwi' ri ixok. Y ya ri Dios* ri jolomaj pa ruwi' ri Cristo. 4 Tek riyoj achi'a' nikaben c'a orar, y chuka' tek nikabij ri ruk'alajsan ri Dios chake,† ma tikacuch ta ri kajolon (kawi'). Ruma wi queri' nikaben, nikakasaj c'a ruk'ij ri jolomaj ri c'o pa kawi'. 5 Yac'a ri ixoki'‡ tek niquiben orar, y chuka' tek niquibij ri ruk'alajsan ri Dios chique, tiquicuchu' ri quijolon (quiwi'). Ruma wi xa ma niquiben ta queri', niquikasaj ruk'ij ri jolomaj ri c'o pa quiwi'. Y chuka' ri ma niquicuch ta ri quijolon (quiwi'), can junan riq'ui chi socan el ronojel ri rusmal quiwi'. 6 Y wi yec'o ixoki' ri ma nicajo' ta niquicuch quijolon (quiwi'), tiquisocaj el ri rusmal quiwi'.§ Pero wi yeq'uix niquisocaj el ri rusmal quiwi', tiquicuchu' c'a ri quijolon (quiwi'). 7 Riyoj achi'a' ma utz ta chi nikacuch ri kajolon (kawi'), ruma can yoj ruwachbel wi ri Dios* y nikac'ut ri ruk'ij y ruc'ojlen Riya', y ri ixoki' niquic'ut ri quik'ij ri cachijlal. 8 Ruma ri nabey achi, can ya wi c'a ri Dios ri xbano riche (rixin),† y ma riq'ui ta c'a jun ixok xalex wi. Yac'a tek xuben ri nabey ixok, ri Dios xucusaj c'a jun rubakil ri achi. 9 Ri Dios ma xuben ta ri achi ruma rajawaxic‡ chare ri ixok, yac'a ri ixok xban ruma can rajawaxic chare ri achi. 10 Rumari' ri ixoki' can tiquicuchu' c'a quijolon (quiwi'), riche (rixin) chi niquic'ut chi can yeniman wi tzij. Ruc'amon chi niquiben queri', ruma ri ángeles can ye quitzuliben wi pe.§ 11 Yac'a chuwech ri Ajaf Dios chi achi chi ixok xa junan kak'ij.* Ri ixok can rajawaxic wi c'a chare ri achi y queri' chuka' ri achi can rajawaxic wi chare ri ixok. 12 Y can kitzij na wi chi ri ixok xban riq'ui jun rubakil ri achi, pero chuka' ri achi nalex riq'ui jun ixok. Can majun c'a ri más ta nim ruk'ij. Pero konojel riq'ui ri Dios yoj petenak wi.†

13 Tich'obo' c'a jabel. ¿La utz cami chi ri ixok ma nucuch ta rujolon (ruwi') tek nich'o riq'ui ri Dios pan oración? 14 Riyix iwetaman chi can etamatel wi cuma quinojel ri winek chi jun achi wi nuya' k'ij chi niq'uiy ri rusmal ruwi', ri' xa q'uixbel. 15 Pero chare jun ixok can ruc'amon wi chi niq'uiy ri rusmal tak ruwi'. Ruma ri rusmal ruwi' can ya'on wi c'a chare riche (rixin) chi nucuch ri rujolon (ruwi'). 16 Y riq'ui c'a juba' yec'o kach'alal ri nicajo' yech'ojin chrij ri yitajin chubixic,‡ pero riyin nbij c'a chique chi riyoj majun chic jun costumbre chkacojol, y ni xa ta chiquicojol ri iglesias ri xabachique ta na lugar yec'o wi.

Ri kach'alal aj Corinto xa ma junan ta quiwech tek niquiben ri

* **11:1** 2 Ts. 3.9. † **11:2** 1 Co. 7.12. ‡ **11:2** 2 Ts. 2.15. § **11:3** Gn. 3.16; Ro. 14.9; Ef. 5.23. * **11:3** Jn. 4.34. † **11:4** 1 Co. 12.10, 28; 14.3-6. ‡ **11:5** Hch. 21.9. § **11:6** Nm. 5.18. * **11:7** Gn. 1.26. † **11:8** Gn. 2.21-23. ‡ **11:9** Gn. 2.18. § **11:10** Ec. 5.6. * **11:11** Ga. 3.28. † **11:12** Pr. 16.4; Ro. 11.36; 1 Co. 8.6; He. 1.2, 3. ‡ **11:16** 1 Ti. 6.4.

lok'olaj wa'in, ri niquinatabej ri rucamic ri Jesús

17 Y ri nwajo' nbij chiwe wacami,
pokon juba' xtiwac'axaj, ruma ma
riche (rixin) ta chi nya' ik'ij, ruma
xa ma utz ta ri yixtajin chubanic.
Ruma tek nimol iwi', pa ruq'uexel
chi c'o utz nuc'om pe chiwe, xa
ruyon itzel ri nbe'ic'ulu' pe. 18 Ri
nabey ri nwajo' nbij chiwe, ya ri
wac'axan chiwij chi tek riyix ni-
mol iwi', xa ma junan ta iwech.§
Riyix xa ijachalon iwi'. Y riyin
nbij chi riq'ui juba' kitzij ri nibix
chuwe. 19 Pero xa can queri' c'o chi
nibanatej,* riche (rixin) chi queri'
yek'alajin ri achique kach'alal ri
can kitzij chi quiniman ri Cristo y
ri xa ma kitzij ta chi quiniman. 20 Y
tek riyix nimol iwi', riche (rixin)
chi ninataj ri rucamic ri Ajaf Jesu-
cristo, can niben wi c'a ri lok'olaj
wa'in, pero xa ma ya ta c'a rubanic
niben. 21 Ruma tek nimol iwi',
yec'o kach'alal ri xa niquitij yan
ka ri quic'uan† apo y ma niquiya'
ta ca juba' chique ri kach'alal ri
majun c'o quiq'ui. Y rumari', yec'o
c'a ri xa majun niquitij ca, y yec'o
nic'aj hasta yek'aber el. 22 ¿La can
majun cami iwachoch riche (rixin)
chi chiri' ta yixwa' yixuc'ya' wi?‡
¿O chiwech riyix xa can majun oc
quik'ij ri nic'aj chic kach'alal ye
riche (rixin) ri iglesia?§ ¿Y achique
chuka' ruma tek can niya' (nitzek)
quiq'uix ri kach'alal ri xa majun oc
c'o quiq'ui?* ¿Can niwajo' c'a riyix
chi riq'ui ri ye'ibanala', riyin nya' ta
ik'ij? Riyin xa ma nya' ta ik'ij ruma
xa ma utz yixtajin chubanic.

Ri achique rubanic ri lok'olaj wa'in, natabel riche (rixin) ri rucamic ri Jesús

23 Riyin can ya c'a ri Ajaf ri
xk'alajsan chinuwech† ri xinc'ut
chiwech. Chi ri Ajaf Jesús tek xa ni-
jach yan el pa quik'a' ri winek, chu-
pan ri ak'a' ri' Riya' xberuli'ej c'a
pe jun caxlan wey. 24 Y tek ruma-
tioxin chic chare ri Dios, xuwech'
ri caxlan wey, y xubij chique ri
rudiscípulos: Tic'ama' y titija' re
caxlan wey re', ruma yac'are' ri
nuch'acul ri xtapon pa camic riche
(rixin) chi yixcolotej. Can titija'
c'a, riche (rixin) natabel wuche
(wixin). 25 Y tek xec'achoj chare
ri wa'in, ri Jesús xuchop chuka' ri
vaso ri c'o ruya'al uva chupan, y
xubij: Re ruya'al uva re', yac'are'
ri ruq'uexewach ri nuquiq'uel ri
xtibiyin tek xquicom. Riq'ui c'a ri
xtibiyin ri nuquiq'uel, can yac'ari'
tek xc'achoj‡ ri c'ac'ac' trato ri ra-
jowan pe ri Dios chi nuben quiq'ui
ri winek. Tikumu' c'a re ruya'al
uva, riche (rixin) natabel wuche
(wixin), y ronojel mul tek nikum,
can tikumu' c'a riche (rixin) nata-
bel wuche (wixin), xcha' ri Jesús.
26 Rumari' ronojel mul tek riyix ni-
tij c'a ri caxlan wey y nikum chuka'
ri ruya'al uva, can ya wi c'a ri ru-
camic ri Ajaf ri nik'alajsaj, y queri'
tibana' apo, c'a ya tek xtapon ri k'ij
chi xtipe chic jun bey Riya'.§

Ri rajawaxic chi nikaben tek nikaben ri lok'olaj wa'in, ri nikanatabej ri rucamic ri Jesús

27 Rumari' xabachique c'a ri
xtitijo ri caxlan wey y nukum ri
ruya'al uva ri natabel riche (rixin)
ri rucamic ri Ajaf, wi xa majun
rejkalen nuben chare ri rutijic ri
caxlan wey y ri rukumic ri ruya'al
uva, ri winek ri' nimacun,* y can
chrij ri ruch'acul y ri ruquiq'uel
ri Ajaf nimacun wi. 28 Nabey,
tuku' na ka ri', wi jabel k'axnek

§ **11:18** 1 Co. 1.10; 3.3; 5.1; 6.1. * **11:19** Mt. 18.7; Lc. 2.35; 17.1. † **11:21** Jud. 12. ‡ **11:22** Lv. 19.30; Sal. 93.5. § **11:22** Sal. 89.7. * **11:22** Stg. 2.6. † **11:23** Ga. 1.1. ‡ **11:25** He. 9.15. § **11:26** Hch. 1.11; Ap. 1.7. * **11:27** Nm. 9.10; Jn. 13.27. † **11:28** 2 Co. 13.5; Ga. 6.4.

chuwech† y c'ac'ari' tutija' ri caxlan wey y tukumu' ri ruya'al uva. 29 Ruma wi xa majun rejkalen nuben chare ri rutijic ri caxlan wey y ri rukumic ri ruya'al uva ri ninatabej ri rucamic ri Ajaf Jesucristo, can c'o wi ruc'ayewal nika pa ruwi'. 30 Y rumari' ye q'uiy chiwe riyix ri majun quichuk'a', ye yawa'i', y hasta yec'o xecom yan el. 31 Xa ta riyoj nik'ax chkawech ri yekabanala' y can nikatij kak'ij riche (rixin) chi nikachojmirisaj ri kac'aslen chuwech‡ ri Dios, Riya' ma nuya' ta ruc'ayewal pa kawi'. 32 Pero q'uiy mul ri Ajaf Dios yojruya' pa tijoj pokonal,§ riche (rixin) chi nikachojmirisaj ri kac'aslen. Riche (rixin) chi man ta xtika ri nimalaj ruc'ayewal pa kawi', achi'el ri xtika pa quiwi' ri winek ri can ma quiniman ta ri Dios.

33 Rumac'ari' wach'alal, can tiwoyobej na c'a iwi' tek nimol iwi' riche (rixin) chi niben ri wa'in natabel riche (rixin) ri rucamic ri Ajaf Jesucristo. 34 Pero wi can yixnum, más ta utz chi can quixwa' pe ri pa tak iwachoch. Riyin nbij ronojel re' riche (rixin) chi ma nipe ta ruc'ayewal pan iwi'. Y c'o nic'aj chic tijonic ri c'o chi nya' chiwe, pero c'a ya tek xquinapon iwuq'ui, c'ac'ari' tek xtinya' ri tijonic ri' chiwe.

12

Jalajoj ruwech samaj nuya' ri Lok'olaj Espíritu

1 Wach'alal, wacami nwajo' chi niwetamaj juba' chrij ri samaj ri yatajnek chake ruma ri Lok'olaj Espíritu* riyoj ri kaniman chic ri Jesucristo.

2 Riyix iwetaman ri achique rubanic ri ic'aslen ri xic'uaj tek rubanon ca, tek c'a ma jane iwetaman ta ruwech ri Dios.† Riyix chak utz chiwe chi xabacuchi (xabachique) xixuc'uex wi riche (rixin) chi xiya' quik'ij dios ri ma yech'o ta, dios ri xa ye banon cuma winek. 3 Rumari' can rajawaxic wi c'a chi riyin nya' re utzilaj tijonic re' chiwe. Riyin nwajo' c'a chi tiwetamaj chi jun winek ri uc'uan ruma ri ru-Espíritu‡ ri Dios ma xtiyok'on ta chrij ri Jesús. Y queri' chuka' jun winek ri ma uc'uan ta ruma ri Lok'olaj Espíritu ma nicowin ta nubij chi ri Jesús yari' ri Ajaf.

4 Jalajoj c'a ruwech samaj yatajnek chake,§ pero ri niya'o, xa jun; y ri' ya ri Lok'olaj Espíritu. 5 Y jalajoj ruwech samaj* ri nikaben pa rusamaj ri Dios, pero xaxu (xaxe wi) jun Rajaf re samaj re'; y ri' ya ri Ajaf. 6 Y jalajoj ruwech samaj ri yoj cowinek kabanon, pero xaxu (xaxe wi) jun ri niya'o kachuk'a'† chikajujunal; y ri' ya ri mismo Dios. 7 Y riq'ui ri samaj ri yatajnek chake chikajujunal, nik'alajin chi c'o ri Lok'olaj Espíritu kiq'ui.‡ Y ri samaj ri' yatajnek chake, riche (rixin) chi c'o utz nuc'om pe chake konojel. 8 Ruma ri Lok'olaj Espíritu ri'§ ruya'on chique nic'aj kach'alal chi yecowin niquibij ch'abel riche (rixin) na'oj. Y chique nic'aj chic kach'alal ruya'on etamabel chique chi yecowin niquiya' tijonic chique ri kach'alal. 9 Y can ya chuka' ri Lok'olaj Espíritu ri' ri nibano chique nic'aj chic chi can c'o jun nimalaj quicukbel c'u'x riq'ui ri Dios,* y chique nic'aj chic nuya' chi yecowin yequic'achojsaj yawa'i'. 10 Nic'aj chic kach'alal yatajnek chique ruma ri Lok'olaj Espíritu

‡ **11:31** 1 Jn. 1.9. § **11:32** Job 5.17; Am. 3.2; He. 12.5. * **12:1** 1 Co. 14.1. † **12:2** Ef. 2.11. ‡ **12:3** Mt. 16.17. 1 Jn. 4.2, 3. § **12:4** Ro. 12.4-6; Ef. 4.4-6. * **12:5** Ef. 4.11. † **12:6** Ef. 1.23. ‡ **12:7** Ro. 12.6. § **12:8** 1 Co. 2.6; 2 Co. 8.7. * **12:9** Mt. 17.19; Mr. 16.18. † **12:10** Ga. 3.5.

chi yecowin niquiben milagros.† Yec'o chuka' kach'alal ri yatajnek chique chi yecowin niquik'alajsaj ri nubij ri Dios.‡ Y nic'aj chic kach'alal yatajnek chique chi chanin niquinabej, wi ri nubij jun winek can riq'ui ri Lok'olaj Espíritu petenak wi§ o xa riq'ui jun itzel espíritu. Y chique nic'aj chic ri Lok'olaj Espíritu nuben chi yecowin yech'o pa nic'aj chic ch'abel ri ma ye quich'abel ta.* Y chique nic'aj chic yatajnek chi yecowin niquik'axaj ri ch'abel ri yequibij ri kach'alal tek yech'o pa nic'aj chic ch'abel ri ma ye quich'abel ta. 11 Y ronojel ri samaj ri' xa jun niya'o y ri niya'o ya ri Lok'olaj Espíritu. Y chikajujunal c'o c'a jun samaj nuya' chake, y can achi'el c'a ri nrajo' Riya' ri nuya' chake.†

12 Can achi'el rubanon ri kach'acul, c'o ruk'a', c'o raken, c'o runak' ruwech, pero xaxu (xaxe wi) jun quibanon quinojel. Ye q'uiy pero xa jun ch'aculaj. Quec'ari' chuka' kabanon riq'ui ri Cristo,‡ astape' yoj q'uiy ri cukul kac'u'x riq'ui pero xa jun c'a kabanon riq'ui. 13 Ruma konojel xa riq'ui jun mismo Espíritu xojban wi bautizar, y xoj-oc ruch'acul ri Cristo. Xa jun c'a xuben chake. Queri' xkaben konojel, chi israelitas y chi ma ye israelitas ta. Ri kach'alal ri ye ximil pa samaj riq'ui jun patrón, xeban chuka' bautizar y xe'oc ruch'acul ri Cristo. Y queri' chuka' ri kach'alal ri ma ye ximil ta pa samaj riq'ui jun patrón. Konojel can ya c'a ri Lok'olaj Espíritu ri xkac'ul pa tak kac'aslen.§

14 Achi'el rubanon ri kach'acul, c'o ruk'a', c'o raken, c'o runak' ruwech, pero xa jun ch'aculaj rubanon ronojel. 15 Xa ta nubij ri kaken: Ri quisamaj ri k'a'aj sibilaj utz, yac'a ri nusamaj riyin ma can ta utz, y rumari' ma yin riche (rixin) ta ri ch'aculaj, nicha' ta. ¿Achique cami nibij riyix? ¿Ma riche (rixin) ta cami ri ch'aculaj ri kaken, ruma queri' ri nubij? Ma que ta ri'. Xa can riche (rixin) wi ri ch'aculaj. 16 O wi ta nubij jun chique ri kaxquin: ¿achique ruma chi riyin ma xinoc ta wachaj? nicha' ta. Ruma ri nubij queri', ¿la ma riche (rixin) ta cami ri ch'aculaj ri kaxquin? Ma que ta ri'. Xa can riche (rixin) wi ri ch'aculaj. 17 ¿La utz cami chi ri kach'acul xaxu (xaxe wi) ta oc runak' ruwech c'o y majun ta ruxquin? Ma utz ta. Ruma wi ta queri', man ta yojac'axan. ¿O la utz cami chi ri kach'acul xaxu (xaxe wi) ta oc ruxquin c'o y majun ta rutza'n? Ma utz ta, ruma wi ta queri', man ta jun nikasek. 18 Yac'a ri Dios xuya' ronojel chare ri kach'acul; xuya' ruk'a' raken, y xuya' runak' ruwech, xuya' ronojel, can achi'el ri xutz'et Riya' chi c'o rajawaxic. 19 Y wi ta Riya' ruyon ta jolomaj o ruyon ta akanaj xuben chare ri ch'aculaj, ¿la nik'alajin cami chi jun ch'aculaj? 20 Ma que ta ri', ruma ri kach'acul can yec'o wi ruk'a' raken, pero xa jun ch'aculaj rubanon ronojel.

21 Rumari' ri runak' kawech ma ruc'amon ta nubij chare ri kak'a': Riyit ma yac'atzin ta chuwe. Y queri' chuka' ri jolomaj ma ruc'amon ta nubij chare ri kaken: Riyit ma yac'atzin ta chuwe. 22 Ruma can quinojel c'o yec'atzin wi, chi cocoj chi nima'k. Y ri nik'alajin chi xa majun quejkalen xa yeri' ri más na ye c'atzinel. 23 Y riyoj xa can más jabel na yekawik ri achi'el chi xa majun quejkalen chkawech. Y ri xa q'uixbel chi yekac'ut xa yeri' ri más yekawik. 24 Pero ri jabel yetz'etetej chare

‡ **12:10** Ro. 12.6. § **12:10** 1 Jn. 4.1. * **12:10** Hch. 2.4. † **12:11** 2 Co. 10.13. ‡ **12:12** Ga. 3.16. § **12:13** Is. 44.3-5; Jn. 6.63; Col. 3.11.

ri kach'acul, ma rajawaxic ta chi yekawik. Ri Dios can utz wi xuben chare ronojel. Ruma hasta ri nik'alajin chi achi'el xa majun yec'atzin wi chare ri kach'acul, Riya' xuben chique chi can c'o wi quik'ij. 25 Ri Dios queri' ri xuben chique quinojel ri kak'a' kaken, riche (rixin) chi quinojel tiquito' qui', y ma tiquetzelaj ta qui'. 26 Rumari' wi c'o jun ri nik'axo, can ronojel ri ch'aculaj nina'o ri k'axon y wi c'o jun ri niya'ox (nya') ruk'ij, can chi ronojel ri ch'aculaj niquicot.*

27 Quec'ari' ri yoj oconek chic ruch'acul ri Cristo. Can yoj rutz'akat c'a chic ri ch'aculaj ri'.† 28 Quec'ari' rubanon ri Dios chake konojel riyoj ri kaniman ri Cristo, ri nibix iglesia chake. Chikajujunal ruya'on kasamaj, ruma c'o rajawaxic. Ri ye nabey ye ri apóstoles. Ri ruca'n ye ri profetas ri yek'alajsan ri nibix chique ruma ri Dios. Ri rox ye ri kach'alal ri yatajnek chique chi yequitijoj ri kach'alal riq'ui ri ruch'abel ri Dios. C'ac'ari' yec'o ri kach'alal ri yatajnek chique chi yecowin niquiben milagros. Yec'o ri yec'achojsan quiche (quixin) yawa'i'. Yec'o ri yeto'o quiche (quixin) ri nic'aj chic kach'alal. Yec'o ri yatajnek chique ruma ri Dios chi yecowin yequiyuk'uj ri nic'aj chic kach'alal. Yec'o ri yecowin yech'o pa nic'aj chic ch'abel ri ma ye quich'abel ta. Ri Dios can ruya'on wi kasamaj chikajujunal.‡ 29 Ruma ma quinojel ta yatajnek chique chi ye apóstoles. Ma quinojel ta yatajnek chique chi ye profetas ri niquik'alajsaj ri nibix chique ruma ri Dios. Ma quinojel ta yatajnek chique chi yecowin yequitijoj ri kach'alal. Ma quinojel ta yatajnek chique chi yecowin niquiben milagros. 30 Ma quinojel ta yatajnek chique chi yecowin yequic'achojsaj yawa'i'. Ma quinojel ta yatajnek chique chi yecowin yech'o pa nic'aj chic ch'abel ri ma ye quich'abel ta. Ma quinojel ta yatajnek chique chi yecowin niquik'axaj ch'abel ri yequibij ri kach'alal tek yech'o pa nic'aj chic ch'abel ri ma ye quich'abel ta. Can ma junan ta c'a samaj yatajnek chake chikajujunal. 31 Pero chuka' can utz chi tirayij jun samaj ri más nim rejkalen. Titija' c'a ik'ij chi iwuq'ui ta riyix nic'oje' wi ri utzil ri'. Y riyin nwajo' chuka' nc'ut jun bey chiwech ri más chi na rejkalen.§

13

Ri ajowabel yari' ri más nic'atzin

1 Wi riyin yich'o pa q'uiy ch'abel re wawe' chuwech re ruwach'ulef, o pa quich'abel ta ri ángeles, y xa majun ajowabel wuq'ui,* xa yin junan riq'ui jun ch'ich' ri nitzinin o jun k'ojon ri nik'ajan. Ruma ri ch'ich' ri' xa choj queri' yek'ajan y majun ajowabel quiq'ui. 2 Y wi yatajnek chuwe chi nk'alajsaj ri nibix chuwe ruma ri Dios, y wi nik'ax ta chinuwech ronojel runa'oj ri Dios ri ewatel riq'ui, y wi nik'ax ta chinuwech ronojel na'oj y wi ruma ta chi can cukul nuc'u'x,† ruma ta ri' yicowin nben chique ri nima'k tak juyu' chi ye'el el ri acuchi (achique) yec'o wi; y astape' ta yicowin nben ronojel ri', pero wi majun ajowabel wuq'ui, majun yic'atzin wi. 3 Y chuka' wi ta nya' ronojel ri c'o wuq'ui riche (rixin) chi yewa' ri pobres,‡ o hasta

* **12:26** Ro. 12.15. † **12:27** Ro. 12.5; Ef. 1.23; 4.12; 5.23, 29; Col. 1.24. ‡ **12:28** Nm. 11.17; Lc. 6.14; Hch. 2.8, 11; 13.1, 3; 20.28; Ro. 12.6, 8; Ef. 2.20; 3.5; 4.11; 1 Ti. 5.17; He. 13.17, 24; 1 P. 5. 1, 4. § **12:31** 1 Co. 14.1. * **13:1** Ro. 13.10; 1 Ti. 1.5. † **13:2** Lc. 17.6. ‡ **13:3** Mt. 6.1, 2.

njech wi' riche (rixin) chi yicamisex pa k'ak', pero wi majun ajowabel wuq'ui, ronojel ri' xa majun utzil nuc'om pe chuwe.

4 Ruma wi c'o ajowabel kiq'ui, can nuben chake chi yojcoch'on,§ chi utz kana'oj nikaben quiq'ui quinojel, chi ma itzel ta nikana' chare jun ri utz c'o, chi ma nikaya' ta ka kak'ij y chi ma nikanimirisaj ta ki'. 5 Jun ri c'o ajowabel riq'ui, ma chak xabachique ta yerubanala', y chuka' ma nucanoj ta ri xaxu (xaxe wi) ri nic'atzin chare ka riya'.* Y ma nipe ta royowal† chanin, ma nuyec ta pa ránima ri pokon ri niban o ri nibix chare. 6 Jun ri c'o ajowabel riq'ui, ma xtiquicot ta tek xa ma choj ta ri nibanatej; riya' niquicot tek can ya ri utz nibanatej.‡ 7 Jun ri c'o ajowabel riq'ui, jabel nicoch'on, y ruma chuka' ri ajowabel, nunimaj ri nubij ri jun chic. Chuka' ri ajowabel nuben chare chi retaman nroyobej ronojel y yeruk'axaj§ ronojel tijoj pokonal.

8 Ri ajowabel man c'a xtiq'uis ta, xa can ronojel k'ij xtic'atzin. Yac'a ri samaj ri niquiben ri kach'alal chi niquik'alajsaj ri nubij ri Dios chique,* can xtapon na wi jun k'ij tek xtiq'uis rubanic. Y queri' chuka' ri samaj ri niquiben ri kach'alal chi yech'o pa nic'aj chic ch'abel ri ma ye quich'abel ta, xtapon jun k'ij tek xtiq'uis rubanic. Y queri' chuka' ronojel ri na'oj ri nuya' pe ri Dios chique jojun kach'alal, xa xtik'ax ruk'ijul. 9 Ruma ri na'oj ri yatajnek chake wacami xa ma ya ta ri' ronojel,† y queri' chuka' ri nibix chake ruma ri Dios riche (rixin) chi nikak'alajsaj, xa ma ya ta chuka' ri' ronojel. 10 Pero tek xa can tz'aket chic ri na'oj c'o kiq'ui, man chic xquec'atzin ta ri na'oj ri ye yatajnek chake wacami;‡ ronojel ri' xa xquek'ax ruk'ijul.

11 Achi'el riyin, tek xiq'uiy pe, xinben achi'el niquiben ri ac'ala'. Xich'o achi'el yech'o ri ac'ala'; xinch'ob achi'el niquich'ob ri ac'ala'; ri nuna'oj can achi'el quina'oj ri tak ac'ala'. Yac'a tek xinoc anej achi, ma xinben ta chic achi'el niquiben ri ac'ala'. 12 Y queri' nikaben konojel riyoj ri kaniman chic ri Cristo. Re wawe' chuwech re ruwach'ulef ma jane ye tz'aket ta§ ri na'oj ri yec'o kiq'ui. Xa junan riq'ui ri achi'el tek yojtzu'un pa jun espejo,* y ma can ta nik'alajin ri achique nikatz'et.† Pero xtapon jun k'ij tek ma xtikaben ta chic queri', y xa can k'alaj wi ri xtikatz'et. Chupan ri k'ij ri' can xtik'ax wi chkawech ronojel. Y xtiketamaj jabel ruwech ri Dios, can achi'el Riya' retaman kawech riyoj wacami.‡ 13 Re tiempo wacami, ri ajowabel xa can ronojel k'ij xtic'atzin y man c'a xtiq'uis ta. Can queri' chuka' ri nikacukuba' kac'u'x riq'ui ri Dios. Y queri' chuka' ri nikoyobej apo ri rutzil ri Dios ri xtuya' chake, man c'a xtiq'uis ta. Pero ri más rejkalen chique ri ye oxi' ri', ya ri ajowabel.

14

Ri samaj ri yatajnek chique nic'aj kach'alal ruma ri Lok'olaj Espíritu chi yech'o pa nic'aj chic ch'abel

1 Titija' ik'ij chi can tic'oje' ri ajowabel iwuq'ui.* Y tirayij chi niyatej ta chiwe ri jalajoj ruwech chi samaj ri yeruya' ri Lok'olaj Espíritu. Pero más tirayij chi

§ **13:4** 1 P. 4.8. * **13:5** Fil. 2.4. † **13:5** Fil. 4.8. ‡ **13:6** Sal. 10.3; 2 Jn. 4. § **13:7** Ga. 6.2. * **13:8** 1 Co. 14.39. † **13:9** 1 Co. 8.2. ‡ **13:10** Is. 60.19; Jer. 31.34. § **13:12** Fil. 3.12. * **13:12** 2 Co. 3.18. † **13:12** 2 Co. 5.7. ‡ **13:12** 1 Jn. 3.2. * **14:1** Lv. 19.18; Mt. 22.39; Mr. 12.31; Ro. 13.8-10; 1 Co. 12.31; Ga. 5.14; Ef. 5.2; Col. 3.14; 1 Ti. 1.5; Stg. 2.8.

ri Lok'olaj Espíritu nuya' ta k'ij chiwe riche (rixin) chi yixcowin nik'alajsaj† ri nibix chiwe ruma ri Dios. 2 Ruma ri kach'alal ri yech'o pa nic'aj chic ch'abel‡ ri ma ye quich'abel ta, ma quiq'ui ta c'a winek yech'o wi, can riq'ui c'a ri Dios yech'o wi. Queri' nbij chiwe ruma chi ri ye'ac'axan quiche (quixin) xa ma nik'ax ta chiquiwech ri niquibij. Ruma can ya wi ri Lok'olaj Espíritu ri niya'o ri ch'abel chique ri niquibij, ch'abel ri xa ewatel chkawech riyoj ri yoj winek. 3 Yac'a tek jun kach'alal nuk'alajsaj ri nibix chare ruma ri Dios, can chique c'a ri ye'ac'axan riche (rixin) nich'o wi. Y nuben chique chi yeq'uiy chupan ri quic'aslen riq'ui ri Dios. Y nuc'om pe utzilaj pixabanic riche (rixin) chi nicuke' quic'u'x. 4 Ri kach'alal ri yech'o pa nic'aj chic ch'abel, xaxu (xaxe wi) riye' ri yeq'uiy chupan ri quic'aslen riq'ui ri Dios. Yac'a ri kach'alal ri yek'alajsan ri nibix chique ruma ri Dios, más utz niquiben, ruma can niquiben chuka' chi ri iglesia§ yeq'uiy chupan ri quic'aslen riq'ui ri Dios.

5 Ri nwajo' c'a riyin, ya ta chi iwonojel riyix yixch'o ta pa nic'aj chic ch'abel ri ma ye ich'abel ta, pero ri más nwajo' ya ta chi ri Lok'olaj Espíritu nuya' ta chiwe chi yixcowin nik'alajsaj ri nibix chiwe ruma ri Dios. Ruma chi ri kach'alal ri yek'alajsan ri nibix chique ruma ri Dios, c'o más quejkalen que chiquiwech ri kach'alal ri yech'o pa nic'aj chic ch'abel. Pero wi ri xubij ri kach'alal pa jun chic ch'abel, can nik'axex ca pa quich'abel ri kach'alal achique ri xubij,* jabel chuka', ruma can nic'atzin chi ri iglesia yeq'uiy chupan ri quic'aslen riq'ui ri Dios. 6 Ruma xa ta riyin yinapon chila' iwuq'ui riyix wach'alal, y pa jun chic ch'abel yibech'o wi iwuq'ui ri xa ma ich'abel ta, ¿la c'o ta cami utz ri nuc'om pe chiwe? Majun, ruma ma nik'ax ta chiwech. Pero wi pan ich'abel riyix yich'o wi y nk'alajsaj c'a ri nibix chuwe ruma ri Dios, can c'o wi utz ri nuc'om pe chiwe.† Y queri' chuka' wi yixintijoj, riyix c'o niwetamaj; o wi nk'alajsaj ta chiwe ri xbix chuwe ruma ri Dios; o nc'ut ri ruch'abel ri Dios chiwech, ronojel ri' can c'o nic'atzin wi chiwe.

7 Ri tzij ri nibix pa nic'aj chic ch'abel, ri xa ma nik'alajsex ta ri niquibij, xa junan riq'ui tek nik'ojomex jun xul o jun arpa, y xa majun ruchojmil niban chare tek nik'ojomex. ¿La k'alaj cami achique ri nik'ojomex chupan? Ma k'alaj ta. Xaxu (xaxe wi) nac'axex chi c'o nik'ajan pero xa ma k'alaj ta achique chi bix ri nik'ojomex. 8 O tek nixupux jun trompeta riche (rixin) chi yerumol el ri soldados riche (rixin) chi yebe pa ch'a'oj, wi xa majun ruchojmil niban chare tek nixupux, ¿la niquimol cami qui' ri soldados? Ri' ma niquimol ta qui'. 9 Wi riyix yixch'o pa jun ch'abel ri xa ma nik'ax ta chiquiwech ri winek ri ye'ac'axan iwuche (iwixin), ¿la xtik'ax cami chiquiwech ri nibij? Ma nik'ax ta. Xa pa cak'ik'‡ c'a xquixch'o wi. 10 Y sibilaj q'uiy ruwech ch'abel ri ye'ucusex wawe' chuwech re ruwach'ulef, y ronojel ch'abel can c'o wi niquibij, pero xaxu (xaxe wi) chiquiwech ri winek ri ye'ucusan riche (rixin) ri ch'abel ri'. 11 Rumari', wi c'o jun winek ri nich'o wuq'ui y xa ma wetaman ta ri ruch'abel, chuwech riya' xa yin jun winek ri xa c'a pa jun chic tinamit yipe wi, ruma ma nik'ax ta chinuwech ri nubij. Y queri' chuka' riya' chin-

† **14:1** Nm. 11.25; Ro. 12.6; 1 Co. 13.2, 9; 1 Ts. 5.20. ‡ **14:2** Hch. 2.4; 10.46; 19.6. § **14:4** Ro. 15.4. * **14:5** 1 Co. 14.13. † **14:6** 1 Co. 14.26. ‡ **14:9** 1 Co. 9.26.

uwech riyin. 12 Y wi riyix can sibilaj ye'irayij ri yeruya' ri Lok'olaj Espíritu, ri' utz, pero ma xaxu (xaxe) ta wi chiwe riyix quec'atzin wi ka,§ xa can tirayij chi ri yeruya' ri Lok'olaj Espíritu chiwe, can ta yec'atzin chuka' riche (rixin) chi ri iglesia yeq'uiy chupan ri quic'aslen riq'ui ri Dios.

13 Rumari' wi c'o jun kach'alal ri yatajnek chare chi nich'o pa jun chic ch'abel ri ma ruch'abel ta, tuc'utuj c'a chare ri Dios riche (rixin) chi queri' nicowin chuka' nuk'axaj ca rubixic pa quich'abel ri ye'ac'axan riche (rixin).* 14 Ruma wi riyin nben orar pa jun chic ch'abel ri xa ma nik'ax ta chinuwech, ri nu'espíritu xuben orar, pero ri nunojibal ma-jun xuch'ec chare. 15 Y wi queri', ¿achique cami nben riyin? Riyin xtinben orar riq'ui ri nu'espíritu y riq'ui chuka' ri nunojibal. Y queri' chuka' tek yibixan,† can xquibixan riq'ui ri nu'espíritu y riq'ui ri nunojibal. 16 Ruma wi xaxu (xaxe wi) riq'ui ri awespíritu yamatioxin‡ chare ri Dios, y wi xa ma xtik'ax ta chiquiwech ri ye'ac'axan awuche (awixin), ¿la xtiquibij cami pe amén tek xa ma xk'ax ta chiquiwech ri yatajin namatioxij chare ri Dios? 17 Ri matioxinic c'a ri xaben pa jun chic ch'abel, can sibilaj utz wi, xa yac'a ri xe'ac'axan awuche (awixin) majun c'a xquetamaj riche (rixin) chi yeq'uiy chupan ri quic'aslen riq'ui ri Dios. 18 Riyin sibilaj yiquicot y yimatioxin chare ri Dios ruma yatajnek chuwe ruma ri Lok'olaj Espíritu, chi yicowin yich'o pa nic'aj chic ch'abel, más que chiwech iwonojel riyix. 19 Yac'a tek riyin yinapon pa jun iglesia, can nwajo' yich'o pa jun ch'abel ri can nik'ax wi chiquiwech ri kach'alal riche (rixin) chi queri' c'o niquetamaj. Astape' xa ta wu'o' ch'abel ri nbij chique riche (rixin) chi yentijoj, pero más nwajo' nben queri' que chuwech nbij ta lajuj mil ch'abel pa jun chic ch'abel ri xa ma nik'ax ta chiquiwech.

20 Wach'alal, man c'a quixch'obonaj ta achi'el yech'obonaj ri ac'ala', xa quixch'obon achi'el yech'obon ri ye rijita'k chic. Pero ri ruc'amon chi niben, tibana' achi'el niquiben ri tak ne'y,§ ruma ri tak ne'y ma quetaman ta yemacun.* 21 Chupan ri ley riche (rixin) ri Ajaf Dios ri tz'ibatal ca, nubij: Riyin xquencusaj c'a nic'aj chic winek ri ma junan ta yech'o† quiq'ui ri israelitas, riche (rixin) chi xquich'o quiq'ui ri israelitas. Pero ma riq'ui wi ri', riye' can ma xtiquiya' ta ri quixquin chare ri xtinbij chique. Queri' nubij ri Ajaf. 22 Quec'ari' tek ri Dios nuben chake riyoj chi yojch'o pa nic'aj chic ch'abel, re' jun retal chiquiwech ri winek ri ma quiniman ta ri Dios, pero ma retal ta chkawech riyoj ri kaniman chic. Yac'a tek riyoj nikak'alajsaj ri nibix chake ruma ri Dios, ri' jun retal chkawech riyoj, pero ma chiquiwech ta ri ma quiniman ta ri Dios. 23 Xa ta riyix ri iniman chic ri Jesucristo, ri nibix iglesia chiwe, imolon ta iwi' pa jun lugar y chi'iwonojel yixch'o ta pa nic'aj chic ch'abel ri xa ma ye ich'abel ta y ye'apon ta winek iwuq'ui ri xa ma q'uiy ta quetaman chrij ri ruch'abel ri Dios, o ye'apon ta ri ma quiniman ta, ¿la ma niquibij ta cami chiwe chi xa yix ch'ujernek,‡ ruma majun ch'abel nik'ax chiquiwech? 24 Pero xa ta riyix yixtajin chubixic ri ruk'alajsan chiwe tek ntoc apo

§ **14:12** 1 Co. 12.7, 31. * **14:13** 1 Co. 12.10. † **14:15** Sal. 47.7; Ef. 5.19; Col. 3.16. ‡ **14:16** 1 Co. 11.24. § **14:20** Sal. 131.2; Mt. 18.3; He. 5.12; 1 P. 2.2. * **14:20** Ro. 16.19. † **14:21** Is. 28.11. ‡ **14:23** Hch. 2.13; 26.24.

jun iwuq'ui ri xa ma runiman ta ri Cristo, o ntoc ta apo jun ri xa ma q'uiy ta retaman chrij ri ruch'abel ri Cristo, riya' xtuna' ka pa ránima chi jun aj mac y rajawaxic chi nuchojmirisaj ri ruc'aslen chuwech ri Dios. Queri' xtuna' ruma ri yixtajin chubixic can nik'ax wi chuwech. 25 Yac'ari' tek ye'el pe chuwasakil ri yec'o pa ránima. Rumari' riya' xa can yari' xtixuque' xtimaje' ka riche (rixin) chi nuya' ruk'ij ri Dios, y xtubij chi can kitzij wi chi c'o ri Dios chicojol.§

26 Rumac'ari' wach'alal, ri utz c'a chi niben riyix tek nimol iwi', ya ta chi niben ronojel ri nic'atzin riche (rixin) chi ri kach'alal yeq'uiy ta más chupan ri quic'aslen riq'ui ri Dios. Ruma chiwe riyix yec'o ri yebixan, yec'o ri yec'utu ri ruch'abel ri Dios, yec'o ri yek'alajsan ri nibix chique ruma ri Dios, yec'o ri yech'o pa nic'aj chic ch'abel ri ma ye quich'abel ta, yec'o ri yek'axan ri yequibij ri kach'alal tek yech'o pa nic'aj chic ch'abel ri ma ye quich'abel ta.* Can ta ronojel ri' nic'atzin chi yeq'uiy más† ri kach'alal chupan ri quic'aslen riq'ui ri Dios. 27 Ri kach'alal ri yatajnek chique chi yech'o pa nic'aj chic ch'abel ri ma ye quich'abel ta, utz chi xa ye ca'i' o kas más ye oxi' yech'o tek nimol iwi'. Y chuka' nic'atzin chi xa chi jojun quech'o, y c'o rajawaxic chi jun kach'alal ri nik'axan pa quich'abel ri ye'ac'axan quiche (quixin). 28 Pero wi xa majun kach'alal c'o ri nicowin ta nik'axan achique ri niquibij ri kach'alal pa nic'aj chic ch'abel, ma quech'o ta c'a pa nic'aj chic ch'abel chiquiwech ri kach'alal ri quimolon qui'. Xaxu (xaxe wi) c'a riye' quech'o ka pa cánima riq'ui ri Dios. 29 Ri kach'alal ri yatajnek c'a chique chi niquik'alajsaj ri nibix chique ruma ri Dios, quech'o c'a ca'i' o ye oxi'.‡ Y ri nic'aj chic tiquich'obo' c'a rij jabel achique ri ntajin rubixic, wi riq'ui ri Dios petenak wi o xa mani. 30 Y wi c'o ta jun kach'alal ri ntajin chuk'alajsaxic chique ri kach'alal ri bin chare ruma ri Dios, y ya rato ri' tek ri Dios c'o chuka' ri nuk'alajsaj chare jun chic kach'alal ri tz'uyul apo chiri', ya chic c'a ri kach'alal ri' ri tich'o y ri jun ri ntajin nich'o xa titz'uye' c'a ka riche (rixin) chi nuya' k'ij chare ri jun chic.§ 31 Riche (rixin) chi queri' can chi'iwonojel yixcowin nik'alajsaj ri nibix chiwe* ruma ri Dios. Pero chi jojun chi jojun quixch'o riche (rixin) chi queri' quinojel c'o niquetamaj y quinojel niquic'ul pixabanic. 32 Ruma ri yatajnek chique ruma ri Lok'olaj Espíritu† chi niquik'alajsaj ri nibix chique ruma ri Dios, rajawaxic chi quetaman nicoyobej qui' chiquijujunal riche (rixin) chi nich'o ri jun chic. 33 Ruma ri Dios jun Dios ri can pa ruchojmil nuben ronojel, y jun Dios riche (rixin) uxlanibel c'u'x.

Rumac'ari' nic'atzin chi riyix tibana' c'a achi'el niquiben ri lok'olaj tak kach'alal ri ye riche (rixin) ri iglesias ri yec'o pa tak nic'aj chic tinamit.‡ 34 Tek nimol c'a iwi' pa rubi' ri Dios, ri ixoki' ma quech'o ta apo,§ ruma can ruc'amon chi niquinimaj tzij achi'el nubij ri ley riche (rixin) ri Dios. 35 Ri ixoki' ma ruc'amon ta chi yech'o apo tek quimolon qui' ri kach'alal. Rumari' wi c'o jun tzij ri xa ma nik'ax ta chiquiwech, tiquic'utuj c'a chique ri cachijlal

§ **14:25** Nm. 14.14-16; Is. 45.14; Zac. 8.23. * **14:26** 1 Co. 12.8, 9. † **14:26** 2 Co. 12.19; 13.10; Ef. 4.12; 1 Ts. 5.11. ‡ **14:29** Hch. 11.27; 1 Co. 14.32. § **14:30** 1 Ts. 5.19. * **14:31** Dt. 33.10; Ec. 12.9; Ro. 12.7; 2 Ti. 2.24. † **14:32** 1 Jn. 4.1. ‡ **14:33** 1 Co. 11.16. § **14:34** 1 Co. 11.3; 1 Ti. 2.11.

tek ye'apon pa tak cachoch.
36 ¿La iwuq'ui cami riyix xwinakir wi pe ri ruch'abel ri Dios? ¿O la xaxu (xaxe) cami iwuq'ui riyix aponak wi ri ruch'abel ri Dios?* Ma que ta ri'. 37 Y wi c'o jun kach'alal ri nibin chi riya' can yatajnek wi chare chi nuk'alajsaj ri nibix chare ruma ri Dios, y chuka' nubij chi can uc'uan wi ruma ri Lok'olaj Espíritu, ri kach'alal ri' can xtubij chuka' chi ri pixa' ri xinbij† riyin chiwe, can riq'ui wi ri Ajaf Dios xwinakir wi pe. 38 Y wi c'o jun kach'alal ri ma nrajo' ta nunimaj ri kitzij ri nbij riyin, man c'a tinimex ta chuka' riya'.
39 Rumari' wach'alal, can riq'ui c'a ronojel iwánima tirayij‡ chi ri Lok'olaj Espíritu nuya' ta chiwe chi nik'alajsaj ri nubij ri Dios. Pero chuka' ri kach'alal ri yatajnek chique chi yech'o pa nic'aj chic ch'abel ri ma ye quich'abel ta, ma que'ik'et ta.§ 40 Y chuka' ronojel can ta pa rucholaj y pa ruch'ajch'ojil tibana'.

15

Ri c'astajbel quiche (quixin) ri caminaki'
1 Wach'alal, wacami nwajo' ntzijoj chic jun bey chiwe ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic ri xintzijoj chiwe tek xic'oje' iwuq'ui. Y riyix can xic'ul wi ri ch'abel ri xintzijoj chiwe, y can cof yixc'o chupan.* 2 Y ruma ri ch'abel ri' ntajin niwil ri colotajic. Pero rajawaxic chi riyix ma niya' ta ca riche (rixin) chi queri' nik'alajin chi can c'o rejkalen chi xinimaj† ri lok'olaj ch'abel ri xintzijoj chiwe.
3 Ruma ri ch'abel ri xinc'ul riyin, can ya chuka' ch'abel ri' ri xinc'ut chiwech. Y ri ruc'u'x ronojel ri xinc'ut chiwech, ya chi ri Cristo xcom ruma ri kamac,‡ can achi'el ri tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri Dios. 4 Chi ri Cristo xmuk y pa rox k'ij xc'astej pe,§ achi'el ri tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri Dios. 5 Y tek ri Cristo c'astajnek chic pe, xuc'ut ri'* chuwech ri Pedro, y c'ac'ari' xuc'ut ri' chiquiwech chi ye cablajuj discípulos. 6 C'ac'ari' tek xuc'ut ri' chiquiwech más ye wu'o' ciento kach'alal, tek quimolon qui'. Ye q'uiy c'a chique riye' ri c'a ye q'ues na, pero yec'o chuka' ri ye caminek chic el.† 7 Y tek ruc'utun chic c'a ri' chiquiwech ri pa ciento kach'alal ri', yac'ari' tek xuc'ut chuka' ri' chuwech ri Jacobo. Y ya tek ruc'utun chic ri' chuwech ri kach'alal ri', c'ac'ari' tek xuc'ut ri' chiquiwech‡ quinojel ri ye ru'apóstoles.

8 Y pa ruq'uisbel xuc'ut c'a ri' chinuwech riyin§ tek c'a ma jane yinoc ta apóstol, ruma ri k'ij ri' riyin xinc'ulwachij c'a achi'el jun ac'al ri xa ma jane ruk'ijul ta chi nalex. 9 Riyin can nna' wi c'a chi xa ma ruc'amon ta (takal ta chuwij) chi nibix apóstol chuwe. Ruma riyin xa yin ti lawalo' oc que chiquiwech ri nic'aj chic apóstoles, ruma riyin sibilaj c'a xenwokotala' ri iglesia ri riche (rixin) ri Dios, riche (rixin) chi xinben c'a q'uiy pokon chique.* 10 Pero matiox chare ri Dios chi xuya' ri rutzil chuwe,† riche (rixin) chi xuben chuwe chi xinoc apóstol. Ri utzil ri' can xuben c'a chuwe chi sibilaj xisamej. Riyin más q'uiy c'a samaj xinben que chiquiwech ri nic'aj chic apóstoles.‡ Pero ma nbij ta c'a chi yin c'a riyin xibano ri samaj, ma que ta ri', xa can

* **14:36** Is. 2.3. † **14:37** 2 Co. 10.7; 1 Jn. 4.6. ‡ **14:39** 1 Co. 12.31. § **14:39** 1 Ts. 5.20. * **15:1** Ro. 5.2. † **15:2** Ro. 1.16; Ga. 3.4. ‡ **15:3** Gn. 3.15; Sal. 22.15; Is. 53.5, 6; Dn. 9.26; Zac. 13.7. § **15:4** Sal. 16.10. * **15:5** Lc. 24.34; Jn. 20.19. † **15:6** 1 Co. 15.20, 51. ‡ **15:7** Hch. 1.3. § **15:8** Hch. 9.4. * **15:9** Hch. 8.3. † **15:10** Ef. 2.7. ‡ **15:10** 2 Co. 11.23. § **15:10** Sal. 115.1.

ya ri rutzil ri Dios§ ri xsamej pa nuc'aslen. 11 Pero xabachique ta na ri nitzijon ri ruch'abel ri Dios, wi ye ri nic'aj chic apóstoles o wi yin c'a riyin, ri' majun rubanon. Ruma xa can junan ri nikatzijoj, y jabel chi riyix can xinimaj wi ri ch'abel ri'.

12 Y wi ri ruch'abel ri Dios ri ntajin rutzijoxic nubij chi ri Cristo xc'astej el chiquicojol ri caminaki', ¿achique c'a ruma tek yec'o kach'alal chicojol ri yebin chi ri caminaki' ma xquec'astej ta el?* 13 Ruma wi ta majun caminek xtic'astej el, ri Cristo man ta xc'astej el† chuka'. 14 Y wi ri Cristo xa man ta xc'astej el, juyi' ta oc kawech kabanon, can man ta jun nic'atzin wi ri nikatzijoj y majun chuka' nic'atzin wi chi riyix xinimaj. 15 Y riq'ui ri' nik'alajin ta chi riyoj xa ma kitzij ta ri xkabij chrij ri Dios, tek xkabij chiwe chi Riya' xuc'asoj el ri Cristo. Ruma xa ta kitzij chi majun c'astajbel quiche (quixin) ri caminaki', ri Cristo man ta chuka' xc'astej el.‡ 16 Ri yebin c'a chi ri caminaki' ma xquec'astej ta, xa ma kitzij ta ri niquibij ruma xa ta kitzij ri niquibij, ri Cristo man ta xc'astej el. 17 Y wi ri Cristo man ta xc'astej el,§ xa man ta jun xc'atzin wi chi riyix xinimaj. Xa c'a yixc'o ta na chupan ri imac. 18 Y xa ta can kitzij chi queri', ri xeniman el riche (rixin) ri Cristo, tek xecom el, xa ta pa k'ak' xebeka wi. 19 Ruma wi xaxu (xaxe wi) ta oc chuwech re ruwach'ulef koyoben chi ri Cristo c'o ri nuya' chake, xa ta can kitzij chi queri', juyi' ta oc kawech que chiquiwech quinojel ri winek, ruma kacukuban apo kac'u'x riq'ui chi c'o xtuya' chake y xa majun.

20 Yac'a ronojel ri' xa ma kitzij ta. Ruma ri Cristo can xc'astej wi el chiquicojol ri caminaki'.* Ya c'a Riya' ri nabey ri xc'astej el y rumari' can xquec'asox na wi el ri nic'aj chic caminaki'. 21 Ruma c'a jun achi tek xpe ri camic chuwech re ruwach'ulef, y ri' ya ri Adán. Y konojel c'o c'a ri camic pa kawi'.† Queri' chuka', ruma jun achi tek xquec'astej el‡ ri caminaki'. Y ri jun achi ri' ya ri Cristo. 22 Riq'ui c'a ri Adán xkil wi ri camic konojel. Y queri' chuka' riq'ui c'a ri Cristo xtikil wi ri c'aslen§ riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. 23 Y ya c'a ri Cristo ri nabey xc'astej el. Y yac'a tek xtipe chic jun bey, ya chic c'a riyoj ri yoj riche (rixin) chic Riya' ri xkojc'astej el.* Quec'ari' rucholajen ri nibanatej. 24 Y yac'ari' tek xtapon ri ruq'uisbel. Ri Cristo xtich'acon c'a chiquij quinojel ri itzel tak espíritu, ri k'atbel tak tzij, y ri c'o uchuk'a' pa quik'a'. Y tek ch'aconek chic chiquij quinojel, c'ac'ari' tek ri Cristo xtujech chic ri rajawaren pa ruk'a' ri Dios Tata'ixel.† 25 Ruma rajawaxic chi ya ri Cristo ri aj k'atbel tzij hasta que xtich'acon chiquij quinojel ri ye'etzelan riche (rixin), y xtuben chique chi xqueka pa ruk'a' pa raken.‡ 26 Y ri ruq'uisbel chique ri ye'etzelan riche (rixin) ri xtuchup ruwech, ya c'a ri camic.§ 27 Ruma ri Dios ronojel xuya' pa ruk'a' ri Cristo.* Y tek nubij ri tz'ibatal ca chi ri Dios ronojel xeruya' xeruk'a' xeraken ri Cristo, can k'alaj ri nubij chi ri Dios ma xoc ta pa ruk'a' ri Cristo. Ruma ya ri Dios ri xya'o ronojel pa ruk'a'. 28 Yac'a tek ronojel jachon chic pa ruk'a' ri Cristo

* **15:12** Hch. 26.8; 2 Ti. 2.18. † **15:13** Jn. 11.25, 26; Hch. 23.8; Ro. 8.11; 1 Ts. 4.14. ‡ **15:15** Hch. 2.24. § **15:17** Ro. 4.25. * **15:20** Hch. 26.23; 1 P. 1.3. † **15:21** Ro. 5.12. ‡ **15:21** Jn. 11.25. § **15:22** Ro. 5.12-18. * **15:23** 1 Ts. 4.15, 16. † **15:24** Dn. 7.14; Jn. 17.2. ‡ **15:25** Sal. 110.1; He. 1.13. § **15:26** He. 2.14. * **15:27** Mt. 28.18; 1 P. 3.22. † **15:28** Mt. 13.41; Ef. 1.10.

ri C'ajolaxel,† c'ac'ari' ri Cristo xtujech chuka' ri' pa ruk'a' ri Dios. Y riq'ui ri', nik'alajin chi ri Dios can nim wi y ya Riya' ri nic'oje' pa ruwi' ronojel.‡

29 Wi xa man ta queri', wi man ta yec'astej pe ri caminaki', ¿la yec'o ta cami winek ri nicajo' chi yeban bautizar pa quiq'uexel ri xa majun bey chic xquec'astej pe? ¿La c'o ta cami nic'atzin wi tek queri' niquiben?

30 Wi xa man ta yec'astej ri caminaki', majun nic'atzin wi chi riyoj nikaya' ki' pa camic§ ronojel k'ij ruma nikatzijoj ri ruch'abel ri Cristo. 31 Can kitzij wi chi can juba' ma yicamisex.* Pero riyin nbij el chiwe chi ri wánima niquicot iwuma riyix chi xinimaj ri Kajaf Jesucristo, y riyix iwetaman chi can kitzij wi ri nbij y ma ntz'uc ta el tzij. K'ij k'ij juba' ma nikil kacamic. 32 Riyin tek xintij nuk'ij chi xisamej chiquicojol ri winek re wawe' pan Efeso, winek ri can ye achi'el itzel tak chicop, ma na'oj ta quiche (quixin) winek ri xincusaj. Xa ta queri' xinben, ronojel ri tijoj pokonal ri xink'axaj pa quik'a' ri winek tek xeyacatej pe chuwij,† man ta jun utz nuc'om pe chuwe. Y xa ta kitzij chi ri caminaki' man ta yec'astej el, juyi' ta oc kawech kabanon, xa más ta utz chi nikaben achi'el ri nibix: Kojwa' y kojuc'uya' ruma xa chua'k cabij yojcom el.‡

33 Pero ma quixsach ta riq'ui re na'oj re'. Ma quixoc ta cachibil ri xa ma utz ta quina'oj. Ruma wi xque'iwachibilaj, xa can xtiyojtej§ chuka' ina'oj riyix y xque'ibanala' ri ma ye ruc'amon ta chi ye'iben. 34 Tuna' c'a iwech,* tibana' c'a ri utz chi niben, y ma quixmacun ta chic.† Queri' nbij chiwe ruma yec'o chicojol ri ma quetaman ta ruwech ri Dios, y q'uiy ri ma ya ta rubixic niquiben chare. Rumari' tek riyin nbij re' chiwe, riche (rixin) chi yixq'uix‡ ta c'a juba'.

35 Pero riq'ui juba' yec'o ri yebin: Wi ri caminaki' xquec'astej chic el, ¿achique cami rubaniquil ri'? ¿Achique cami rubanic nitzu'un ri quich'acul? 36 Ri nich'obo c'a queri' xa jun winek nacanic. Xa can majun runa'oj. Ruma jun ija'tz c'o ri nuc'ut chkawech chrij ri'. Tek ri ija'tz nbetic ca pan ulef, ri rij ri ija'tz nik'ey,§ yac'ari' tek nitz'uc pe. Y queri' riyoj. 37 Y chuka' ri ija'tz ri nitic ka, ma ija'tz ta ri nbe'el pe, ma que ta ri', ri nberuya' pe ri ija'tz ri' jun tico'n ri c'o raken, c'o ruxak. Y can que wi ri' ronojel ija'tz ri yetic ka, wi trigo o jun chic ruwech ija'tz. 38 Ya ri Dios ri nibano chi tek nitic ka jun ija'tz riche (rixin) ri trigo pan ulef, trigo ntel pe. Y queri' chuka' ri nic'aj chic ija'tz, tek yetic ka pan ulef, etaman achique ri' ri yebe'el pe, ruma ya ri Dios ri banayon ca chi queri'.* 39 Y queri' chuka' q'uiy ruwech ch'aculaj yec'o. Ri kach'acul riyoj winek ma junan ta riq'ui ri quich'acul ri chicop, y ri quich'acul ri aj xic' tak chicop ma junan ta riq'ui ri quich'acul ri car y ri nic'aj chic chicop. 40 Y queri' chuka' riyoj ri yojc'o wawe' chuwech re ruwach'ulef, ma junan ta kach'acul quiq'ui ri yec'o chila' chicaj. Ruma ri ruk'ij ri kach'acul riyoj ma junan ta ruk'ij riq'ui ri yec'o chila' chicaj. 41 Y queri' chuka' ri k'ij y ri ic', ma junan ta ri quisakil, y ma junan ta chuka' ri quisakil riye' riq'ui ri quisakil ri ch'umila'. Chuka' jun ch'umil can c'o rucojol rusakil riq'ui jun chic ch'umil.

‡ **15:28** Jn. 14.28. § **15:30** 2 Co. 11.26. * **15:31** 2 Co. 4.10. † **15:32** 2 Co. 1.8. ‡ **15:32** Is. 22.13. § **15:33** Ga. 5.9; 2 Ti. 2.17. * **15:34** Ro. 13.11. † **15:34** 1 Ts. 4.5. ‡ **15:34** 1 Co. 6.5. § **15:36** Jn. 12.24. * **15:38** Sal. 104.14; 1 Co. 3.7.

42 Y quec'ari', ri ch'aculaj
ri xtiquic'uaj ri caminaki' tek
xquec'astej el,† ma junan ta
chic riq'ui ri xquic'uaj wawe'
chuwech re ruwach'ulef. Ruma
ri xquic'uaj wawe' chuwech re
ruwach'ulef xa nik'ey. Yac'a
ri ch'aculaj ri xtiquic'uaj chila'
chicaj ma xtik'ey ta chic. 43 Ri
quich'acul c'a ri xquic'uaj wawe'
chuwech re ruwach'ulef majun
ruk'ij, yac'a ri quich'acul ri
xtiquic'uaj tek xquec'astej el, can
xtic'oje' wi ruk'ij. Ri quich'acul ri
xquic'uaj wawe', majun ruchuk'a',
yac'a ri quich'acul ri xtiquic'uaj
tek xquec'astej el, can xtic'oje'
ruchuk'a'.‡ 44 Re ch'aculaj c'a re
kac'uan wacami xaxu (xaxe wi) c'a
chuwech re ruwach'ulef nic'atzin
wi chake, pero riche (rixin) chi
yojbe chila' chicaj, nic'atzin jun
ch'aculaj riche (rixin) chila' chicaj
chake. Ri ch'aculaj caminek chic
y nbemuk ca, jun ch'aculaj ri c'a
riche (rixin) na re ruwach'ulef,
pero tek xtic'astej el, can jun
ch'aculaj ri can riche (rixin) chic
chila' chicaj.

45 Y queri' nik'alajin chupan ri
ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca,
chi ri nabey achi ri xubini'aj Adán
tek xwinakirisex ruma ri Dios,
nabey xuben ri ruch'acul y c'ac'ari'
xuya' jun c'aslen§ riche (rixin)
re ruwach'ulef chare. Queri' ri
tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel
ri Dios. Yac'a ri jun chic Adán,*
ri Cristo mismo, c'o más rejkalen
ruma ma xu (xe) ta wi c'o ruc'aslen,
xa can nuya' c'aslen riche (rixin)
chila' chicaj.† 46 Pero nabey
nic'oje' ri kach'acul riche (rixin)
re ruwach'ulef, c'ac'ari' xtic'oje'
ri kach'acul riche (rixin) chila'
chicaj. Y ma ya ta c'a ri kach'acul
riche (rixin) chila' chicaj ri nic'oje'
nabey. 47 Ri nabey achi, can riche
(rixin) wi re ruwach'ulef, ruma
riq'ui ulef xban wi.‡ Yac'a ri jun
chic achi, can aj chila' chicaj wi.
Y ri' ya ri Cristo ri Ajaf.§ 48 Riyoj
ri c'a yojc'o na wawe' chuwech re
ruwach'ulef, yoj junan c'a riq'ui ri
nabey achi ri xban riq'ui ulef. Yac'a
ri yec'o chic chila' chicaj,* can ye
achi'el c'a ri Cristo ri can aj chila'
chicaj. 49 Wacami riyoj xa junan
c'a kabanic† riq'ui ri nabey achi ri
xban riq'ui ulef, pero xtapon jun
k'ij tek xkoj-oc el‡ achi'el ri Cristo
ri can aj chila' chicaj.

50 Riyin nwajo' wach'alal, chi
riyix niwetamaj chi re kach'acul
re kac'uan wacami chuwech
re ruwach'ulef ma xticowin ta
xtibec'oje' pa rajawaren ri Dios,
ruma ri kach'acul xa nik'ey, y ri
pa rajawaren ri Dios ma xtic'oje'
ta jun cosa ri xa nik'ey.§

51 Yac'a wacami nwajo' c'a nbij
jun tzij chiwe, ri xa c'a ma jane
q'uiy ta k'ij tik'alajsex ruma ri
Dios. Ma konojel ta xkojcom
el, pero konojel xtijalatej el ri
kach'acul.* 52 Tek xtik'ajan ri
ruq'uisbel trompeta,† yari' tek
xtijalatej el ri kach'acul, y xa
pa ti jumej xkojjalatej el achi'el
tayup ka juba' runak' awech. Tek
xtik'ajan c'a ri trompeta ri', yac'ari'
tek xquec'astej el ri caminaki' ri
xquinimaj el ri Cristo, pero riq'ui
chic quich'acul ri ma nik'ey ta chic
tek xquec'astej el. Y riyoj ri c'a
yoj q'ues na yac'ari' tek xtijalatej
el ri kach'acul. 53 Ri ch'aculaj
ri kac'uan wacami, xa nik'ey y
nichuwir, y rumari' rajawaxic chi
nijalatej. Nic'atzin chi nikac'uaj
jun ch'aculaj ri ma nik'ey ta ni

† **15:42** Sal. 16.10; 49.9, 14; Is. 38.17; 61.11; Dn. 12.3; Mt. 13.43; Mr. 4.26, 29; Hch. 2.27. ‡ **15:43** Fil. 3.21. § **15:45** Gn. 2.7. * **15:45** Ro. 5.14. † **15:45** Jn. 5.21; 6.33. ‡ **15:47** Gn. 3.19. § **15:47** Jn. 3.13, 31. * **15:48** Fil. 3.20. † **15:49** Gn. 5.3. ‡ **15:49** Ro. 8.29; Fil. 3.21. § **15:50** 1 Co. 15.42. * **15:51** Fil. 3.21; 1 Ts. 4.15. † **15:52** Mt. 24.31.

ma nichuwir ta. Y queri' chuka' ri ch'aculaj ri kac'uan wacami xa nicom, y rajawaxic chi nijalatej, riche (rixin) chi nikac'uaj ta jun ch'aculaj ri ma nicom ta chic.‡ 54 Y yac'a tek xtibanatej ronojel ri', tek ri kach'acul xtijalatej, y tek ma xtik'ey ta chic, ma xtichuwir ta chic, y chuka' ma xticom ta chic, yac'ari' tek nibanatej ri tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri Dios, tek nubij: Ri camic xch'acatej.§ 55 Y rumari' riyit camic, ¿la c'a c'o na cami awuchuk'a'* riche (rixin) chi naya' k'axomal chake? Majun chic. Riyit camic, ¿la c'a yach'acon na cami? Ya mani chic. Queri' nubij ri tz'ibatal ca. 56 Xa ruma ri mac tek nipe ri camic pa kawi'. Y ruma chi riyoj can yojc'o pa ruk'a' ri mac, rumari' ri ley riche (rixin) ri Dios, nuya' ruc'ayewal pa kawi'.† 57 Pero matiox chare ri Dios chi Riya' xutek‡ pe ri Kajaf Jesucristo chkacolic y rumari' tek nuben chake chi yojch'acon.

58 Y rumari', wach'alal ri sibilaj yixinwajo', nbij c'a chiwe: Can cof quixc'oje' riq'ui ri Dios, y ma tiya' ta ca ri kitzij. Can ma quixtane' ta chi niben ri rusamaj ri Ajaf, y jabel tibana' chare. Riyix iwetaman chi ronojel ri niben pa rusamaj ri Ajaf, can c'o rajel ruq'uexel§ ri xtuya' chiwe.

16

Ri ofrenda ri nimol el riche (rixin) chi nitak chique ri lok'olaj tak kach'alal ri yec'o pa tinamit Jerusalem

1 Y wacami nwajo' yich'o c'a juba' chrij ri puek* ri ntajin rumolic riche (rixin) chi nitek el chique ri lok'olaj tak kach'alal ri yec'o pa Jerusalem. Y can achi'el ri nbin chique ri iglesias ri yec'o pa ronojel Galacia, can queri' chuka' nwajo' chi niben riyix. 2 Ri nabey k'ij riche (rixin) ronojel semana† nwajo' chi ijujunal riyix tiwelesaj ca ri niwajo' niya'.‡ Ri kach'alal ri q'uiy xquich'ec, q'uiy juba' ri tiquilesaj ca, y ri kach'alal ri ma q'uiy ta xquich'ec, tiquilesaj ca janipe' ri yecowin niquiya'. Can ronojel c'a semana tibana' queri', riche (rixin) chi c'o chic ronojel tek xquinapon riyin y ma rajawaxic ta chi c'ari' nimol. 3 Y tek xquinapon, yix c'a riyix ri xquixbin achique kach'alal xque'uc'uan ri ofrenda§ riche (rixin) chi ye'ito' ri kach'alal pa Jerusalem. Xtintz'ibaj c'a el jun wuj y xtinya' el chique ri kach'alal riche (rixin) chi nik'alajin chi ye riye' ri xe'icha' el ruma can cukul wi ic'u'x quiq'ui. Y yec'a kach'alal ri' ri xquentek el. 4 Y wi can rajawaxic chi yibe riyin, can yibe wi c'a ri', y riye' xaxu (xaxe wi) c'a xquenwachibilaj el.

Ri Pablo nrajo' nibe pa Corinto

5 Yinapon iwuq'ui pero nabey nwajo' yik'ax na pa Macedonia* y c'ac'ari' xquinapon iwuq'ui riyix. 6 Nch'obon chi tek xquinapon, nwajo' yiyaloj el juba' iwuq'ui. O riq'ui juba' xa can xtink'axaj na chuka' el ri ruk'ijul ri job† chiri'. Y tek xquinel el chiri' iwuq'ui, re wacami c'a ma jane k'alaj ta ri acuchi (achique) xquibe wi. Xaxu (xaxe wi) nwajo' chi riyix yinito' ta el riq'ui ri nic'atzin chuwe chupan ri nubey, ri acuchi (achique) xquibe wi.‡ 7 Re wacami, can c'a ma jane nwajo' ta yinapon iwuq'ui, ruma ma nwajo' ta chi xaxu (xaxe wi) ta jun o ca'i' k'ij ri yic'oje'

‡ **15:53** 2 Co. 5.4. § **15:54** Is. 25.8; Ap. 20.14. * **15:55** Os. 13.14. † **15:56** Ro. 4.15. ‡ **15:57** Ro. 7.25; 1 Jn. 5.4. § **15:58** 2 Cr. 15.7; Is. 3.10. * **16:1** Hch. 11.29; 24.17; Ro. 15.26. † **16:2** Lc. 24.1; Hch. 20.7. ‡ **16:2** Pr. 3.27, 28. § **16:3** 2 Co. 8.19. * **16:5** Hch. 19.21; 2 Co. 1.16. † **16:6** Quela' pa Corinto ri "invierno" ma ruk'ijul ta ri job, xa ruk'ijul ri tef. ‡ **16:6** Hch. 15.3.

iwuq'ui. Can nwajo' c'a yiyaloj juba' iwuq'ui, wi queri' nrajo' ri Ajaf. 8 Y chuka' riyin c'a yic'oje' na wawe' pan Efeso.§ Tik'ax na ca ri kanimak'ij Pentecostés, c'ac'ari' xquibe. 9 Ruma ri Dios rujakon jun nimalaj puerta* chinuwech re wawe' riche (rixin) chi ntzijoj ri ruch'abel y can c'o wi utz ruc'amom pe re samaj re', astape' ye q'uiy c'a ri ye'etzelan riche (rixin).†

10 Tek ri Timoteo xtapon chila' iwuq'ui, can tic'ulu'‡ c'a chi utzil riche (rixin) chi niquicot nic'oje' chicojol. Ruma riya' can rusamaj wi ri Ajaf ri nuben, achi'el nben riyin. 11 Rumari' majun tibano chare chi majun ruk'ij.§ Y tek xtel pe chiri' iwuq'ui, xtiya' ta pe ri nic'atzin chare riche (rixin) ri rubey y can ta riq'ui uxlanibel c'u'x nitzolin pe, ruma riyin can xtinwoyobej c'a apo quiq'ui ri kach'alal.

12 Yac'a ri kach'alal Apolos* sibilaj xinc'utuj utzil chare chi yerachibilaj ta el ri kach'alal ri yebe iwuq'ui. Riya' xa ma xrajo' ta na pake' xbe. Pero xtapon iwuq'ui tek xtijame' chuwech.

Ri ruq'uisbel tak ch'abel chare re wuj re'

13 Wach'alal, tichajij c'a ri ic'aslen y chuka' can cof quixc'oje' chupan ri icukbel c'u'x riq'ui ri Dios.† Riyix ma titzolij ta iwi' chiwij, xa ticusaj c'a ri iwuchuk'a' ri ruya'on ri Dios chiwe. 14 Y ronojel c'a ri niben, can riq'ui c'a ajowabel‡ tibana'.

15 Wach'alal, riyix iwetaman chi ri ye rufamilia ri kach'alal Estéfanas§ y riya', yeri' ri nabey xeniman ri Cristo chiri' pa ruwach'ulef Acaya,* y riye' can riq'ui c'a ronojel cánima quichapon quito'ic ri lok'olaj tak kach'alal. Ruma ya samaj ri' ri xquicha' chi niquiben. 16 Y nbij c'a chiwe chi tinimaj quitzij ri kach'alal ri', y chuka' chi tinimaj quitzij quinojel ri ye achi'el riye', ri yeto'on y niquiben ri rusamaj ri Dios.† 17 Riyin sibilaj yiquicot ruma xe'itek pe ri oxi' kach'alal wuq'ui, ri Estéfanas, ri Fortunato y ri Acaico. Pa nabey mul can sibilaj wi xixinbisoj, ruma nwajo' chi yixc'o ta pe wuq'ui chi'iwonojel, pero riq'ui ri xepe riye', wacami sibilaj yiquicot.‡ 18 Ruma can xoquicukuba' nuc'u'x riyin y can xquicukuba' chuka' ic'u'x riyix. Rumac'ari' can que'ilok'ok'ej§ c'a ri kach'alal ri' y ri nic'aj chic ri can ye achi'el riye'.

19 Ri iglesias ri yec'o quere' pa ruwach'ulef Asia,* niquitek el rutzil iwech. Y queri' chuka' pa rubi' ri Ajaf can tic'ulu' c'a ri rutzil iwech ri niquitek el ri kach'alal Aquila, ri Priscila, y quiche (quixin) ri kach'alal ri niquimol qui' pa cachoch† riye'. 20 Quinojel c'a ri kach'alal niquitek el rutzil iwech. Y chuka' nbij chiwe chi tiyala' rutzil iwech chi'ijujunal riq'ui jun lok'olaj tz'uban (tz'uman) chi'ij.‡

21 Riyin ri Pablo can yin c'a riyin yitz'iban el§ riq'ui nuk'a' ri rutzil iwech ri ntek el.

22 Y wi c'o c'a jun kach'alal ri ma najowan ta riche (rixin) ri Ajaf Jesucristo, xtika c'a ruc'ayewal pa

§ **16:8** Hch. 18.19; 20.16. * **16:9** 2 Co. 2.12; Ap. 3.8. † **16:9** Hch. 19.9. ‡ **16:10** Ro. 16.21; 2 Co. 6.1. § **16:11** 1 Ti. 4.12. * **16:12** Hch. 18.24; 1 Co. 1.12; Tit. 3.13. † **16:13** Mt. 24.42; Fil. 1.27; 4.1. ‡ **16:14** 1 Co. 14.1. § **16:15** 1 Co. 1.16. * **16:15** Ro. 16.5. † **16:16** 1 Ts. 5.12. ‡ **16:17** 1 Ts. 3.6. § **16:18** Pr. 25.13, 25; 2 Co. 7.6, 7. * **16:19** Hch. 16.6; 19.10; Ap. 1.4, 11. † **16:19** Ro. 16.5; Flm. 2. ‡ **16:20** Ro. 16.16. § **16:21** Col. 4.18; 2 Ts. 3.17. * **16:22** Mt. 25.41, 46; Ga. 1.8, 9; Jud. 14, 15.

ruwi'.* Ri Ajaf xa nipe yan.
23 Ri rutzil ri Ajaf Jesucristo xtic'oje' ta c'a iwuq'ui chi'iwonojel.†
24 Riyin can sibilaj wi yixinwajo' chi'iwonojel riyix, ruma konojel xa jun chic kabanon riq'ui ri Cristo Jesús. Amén.

† **16:23** Ro. 16.20.

Ri ruca'n wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Pablo chique ri kach'alal ri yec'o pa Corinto

Yare' ri ruca'n wuj ri xutek ri apóstol San Pablo chique ri quiniman chic ri Dios ri yec'o pa tinamit Corinto. Tek xutz'ibaj re wuj chique, ri Pablo y ri kach'alal aj Corinto c'o jun ruc'ayewal ri oconek chiquicojol. Ruma yec'o jojun chique riye' ri itzel yetzijon chrij ri Pablo. Pero ri Pablo xutz'ibaj re wuj re' riche (rixin) chi niq'uis ta el ri ruc'ayewal ri' y nic'oje' ta chic jun bey ri quicoten chiquicojol.

Chupan ri tanaj 1 y napon c'a pa mocaj 1 chare ri tanaj 7, ri Pablo nubij chique chi riya' can rusamajel wi ri Dios y ma junan ta oc quiq'ui ri xa quipo'on anej qui' chi ye apóstoles.

Chupan ri tanaj 7 mocaj 2 y napon c'a pa mocaj 16, ri Pablo nimatioxin chare ri Dios, ruma chi ri kach'alal aj Corinto xtzolin chic pe quic'u'x riq'ui ri Dios y rumari' wacami c'o quicoten chiquicojol. Y ruma ri quicoten ri' ri Pablo nubij chique chupan ri tanaj 8 y 9 chi wacami riye' xa utz chi yequito' ri kach'alal ri nic'atzin quito'ic ri yec'o pa tinamit Jerusalem (Ro. 15.26).

Y chupan ri tanaj 10 napon c'a pa mocaj 10 chare ri tanaj 13, ri Pablo nubij chic jun bey chique ri aj Corinto chi riya' can jun rusamajel wi ri Dios.

Ri San Pablo nutek el rutzil quiwech ri kach'alal

1 Riyin ri Pablo, yin jun ru'apóstol ri Jesucristo ruma queri' ri xrajo' ri Dios. Riyin can wachibil c'a ri kach'alal Timoteo tek ntz'ibaj el re wuj re' chiwe riyix kach'alal ri yix iglesia riche (rixin) ri Dios ri yixc'o pa tinamit Corinto. Pero re wuj re' ma xaxu (xaxe) ta wi c'a iwuche (iwixin) riyix, xa can quiche (quixin) chuka' quinojel ri lok'olaj tak kach'alal ri yec'o pa nic'aj chic tinamit ri chiri' pa rucuenta ri Acaya. 2 Y ya ta c'a ri utzil y ri uxlanibel c'u'x ri nuya' ri Katata' Dios y ri Ajaf Jesucristo ri xtic'oje' pa tak iwánima chi'iwonojel.

Ri Pablo nubij chi q'uiy tijoj pokonal nuk'axaj

3 Tikaya' c'a ruk'ij ri Dios, ri Rutata' ri Kajaf Jesucristo. Riya' jun Tata'aj ri can nujoyowaj wi* quiwech ri ye ralc'ual, y chuka' can jun Dios ri can nucukuba' quic'u'x ri ye riche (rixin) chic Riya'. 4 Y ya c'a Riya' ri nicukuban kac'u'x† tek yojc'o pa tak tijoj pokonal, riche (rixin) chi tek riyoj yekatz'et chi yec'o kach'alal ri yec'o pa tak tijoj pokonal, can yojcowin c'a yekato'. Can yojcowin wi c'a nikacukuba' quic'u'x, achi'el rubanon ri Dios kiq'ui riyoj. 5 Can sibilaj wi c'a tijoj pokonal ri nikak'axaj riyoj, xa can achi'el wi ri tijoj pokonal ri xuk'axaj ri Cristo.‡ Pero ri Cristo xa can sibilaj chuka' nucukuba' kac'u'x chupan ri tijoj pokonal ri nikak'axaj. 6 Y yac'a tek riyoj nikak'axaj tijoj pokonal§ pa rusamaj ri Cristo, ri' xa can riche (rixin) chi nucukuba' ic'u'x riyix y yixcolotej. Y tek riyoj nicukubex kac'u'x ruma ri Dios, xa can riche (rixin) chuka' chi nucukuba' ic'u'x riyix y yixcolotej. Y ri' nuben

* **1:3** Ex. 34.6; Mi. 7.18. † **1:4** 2 Ts. 2.16, 17. ‡ **1:5** Ro. 8.17; Col. 1.24. § **1:6** 2 Co. 4.15.

chiwe riyix chi nicoch' nik'axaj tijoj pokonal ri achi'el yojtajin chuk'axaxic riyoj. 7 Riyoj cukul kac'u'x chi riyix ma xtiya' ta ca ri Dios. Ruma ketaman chi yix kachibil chupan ri tijoj pokonal ri nikak'axaj ruma ri rusamaj ri Cristo, rumari' chi yix kachibil chuka' tek nicukubex kac'u'x riyoj.

8 Ruma riyix wach'alal, xa can nikajo' chi niwetamaj achique chi tijoj pokonal ri xkak'axaj riyoj tek xojc'oje' chila' pa rucuenta ri Asia. Ri kachuk'a' ri c'o, ma nicowin ta chic nucoch' ri tijoj pokonal ri xquiben ri winek chake. Can xkach'ob c'a chi ma xkojc'ase' ta chic, xaxu (xaxe wi) chic c'a ri kacamic koyoben. 9 Can xkach'ob c'a chi ma yojcolotej ta chic chuwech ri camic, pero re' xkac'ulwachij riche (rixin) chi ma nikacukuba' ta kac'u'x riq'ui ri xa kachuk'a' ka riyoj. Xa riche (rixin) chi nikacukuba' kac'u'x* riq'ui ri Dios, chi Riya' can c'o ruchuk'a', can yeruc'asoj wi c'a ri caminaki'.† 10 Ya c'a ri Dios ri xojcolo pe chuwech ri camic ri', y re wacami can ntajin c'a chuka' yojrucol. Pero chuka' can kacukuban c'a kac'u'x riq'ui chi re chkawech apo can xkojrucol wi c'a chuwech jun camic‡ ri sibilaj chi na pokon achi'el ri xojrucol yan wi pe jun bey. 11 Y can kojito' chuka' riyix riq'ui ri oración,§ riche (rixin) chi queri' can ye q'uiy c'a chuka' ri yematioxin* chare ri Dios kuma riyoj, tek niquitz'et ri utzil ri nuben ri Dios chake riyoj ruma ri oraciones ri yeban pa kawi'.

C'o ruma tek ri Pablo ma benak ta chic pa Corinto

12 Sibilaj yojquicot riyoj wacami, ruma nikana' pa kánima chi ronojel ri yekabanala' can ch'ajch'oj y can choj wi chuwech ri Dios.† Y ma kana'oj ta c'a riyoj ri nikacusaj.‡ Ri nikacusaj c'a riyoj ya ri utzil ri kac'ulun chare ri Dios. Can que wi c'a ri' ri kac'aslen ri kac'utun chiquiwech ri winek ri yec'o chuwech re ruwach'ulef, yac'a riyix kach'alal más itz'eton. Chuka' iwetaman achique rubanic ri c'aslen ri kac'uan. 13 Rumari' ri ch'abel ri ntz'ibaj el chiwe, majun wi ta chic ri nubij, xa can achi'el nik'ax chiwech tek nisiq'uij, can que wi c'a ri' ri nrajo' nubij. Y riyin nrayij chiwe riyix chi can ta nik'ax chiwech jabel. 14 Y yec'o c'a chiwe riyix ri xk'ax yan juba' chiquiwech chi chupan ri k'ij tek xtipe ri Ajaf Jesús chikac'amaric, xquixquicot riyix kuma riyoj,§ can achi'el chuka' xkojquicot* riyoj iwuma riyix.

15 Riyin cukul nuc'u'x chi can xquixquicot na wi kuma riyoj. Xa rumac'ari' tek riyin xinwajo' c'a chi xik'ax ta c'a iwuq'ui† riyix nabey, riche (rixin) chi tek yitzolin pe, can yik'ax chic c'a jun bey iwuq'ui, riche (rixin) chi camul ta c'a nic'ul ri utzil. 16 Can nch'obon wi c'a chi yik'ax iwuq'ui riyix chiri' pa Corinto tek xquibe pa Macedonia,‡ y tek yitzolin pe pa Macedonia, chiri' chic iwuq'ui riyix yibec'oje' wi, y yix ta c'a riyix ri yixya'o el chuwe ri rajawaxic chuwe chupan ri nubey riche (rixin) chi yibe pa Judea. Pero xa ma que ta ri' xbanatej, xa ma xinapon ta chila' iwuq'ui. 17 Tek riyin xinch'ob chi yibe iwuq'ui, ¿la ma xinch'ob ta cami jabel nibij riyix? ¿La xa c'a yin junan na cami quiq'ui ri nic'aj chic winek ri niquibij chi niquiben jun cosa y ri cánima xa ma que ta ri' nubij? Riyin ma yin que ta ri'. 18 Achi'el ri Dios

* **1:9** Jer. 17.5, 7. † **1:9** Ro. 4.17, 24; He. 11.9. ‡ **1:10** 1 S. 17.37; Job 5.17-22. § **1:11** Fil. 1.19; Flm. 22. * **1:11** 2 Co. 4.15. † **1:12** 2 Co. 2.17. ‡ **1:12** 1 Co. 2.4. § **1:14** 2 Co. 5.12. * **1:14** Fil. 2.16; 4.1. † **1:15** 1 Co. 4.19. ‡ **1:16** 1 Co. 16.5.

tek nubij chi nuben jun cosa can nuben wi. Quec'ari' chuka' riyoj, y Riya' can retaman wi c'a chi ri xkabij chiwe, can kitzij wi y ma xkatz'uc ta tzij. 19 Ri kach'alal Silvano, ri kach'alal Timoteo§ y riyin ri yojtzijon ri Jesucristo ri Ruc'ajol ri Dios* chiwe, riyoj can kitzij wi ri nikabij chiwe y ma nikajalala' ta ri katzij. Ruma riq'ui ri Jesucristo xa can xu (xe) wi c'a ri kitzij c'o. Tek Riya' nubij jun cosa chi kitzij, can kitzij wi y tek nubij chi majun, can majun wi c'a ri'. 20 Ruma can ronojel c'a ri rutzujun (rusujun) ri Dios, can riq'ui c'a ri Cristo nikil wi, y rumari' riyoj can pa rubi' c'a ri Jesucristo nikabij wi amén. Riyoj queri' nikabij tek nikaya' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios. 21 Ya ri Dios ri banayon chake chi cukul kac'u'x riq'ui ri Cristo, y ya chuka' Riya' ri xojcha'o riche (rixin) chi nikaben ri rusamaj. Queri' ri rubanon iwuq'ui riyix y queri' chuka' ri rubanon kiq'ui riyoj. 22 Chuka' ri Dios can ruya'on wi c'a ketal, ruya'on ri Lok'olaj Espíritu† ri pa tak kánima, retal‡ chi can kitzij chi niyatej§ na chake ri rutzujun (rusujun) ca.

23 Riyin can chuwech wi c'a ri Dios nbij chiwe achique ri c'o pa wánima, y achique ruma ma yin aponak ta iwuq'ui. Xa ruma chi sibilaj njoyowaj iwech y ruma chuka' chi ma nwajo' ta yibechapon chiwe,* rumari' tek ma jane quinapon chic jun bey chila' pa Corinto iwuq'ui riyix. 24 Yac'a riyix man xa tich'ob chi riyin y ri ye wachibil nikaben mandar chiwe achique ri utz chi ninimaj. Ma que ta ri'. Ruma riyix can cof chic yixc'o chupan ri icukbel c'u'x riq'ui ri Cristo.† Ri nikaben riyoj xaxu (xaxe wi) c'a nikajo' yixkato', riche (rixin) chi c'o ta más quicoten pa tak iwánima.

2

1 Y ruma chi can ya wi c'a ri quicoten nwajo' chi nic'oje' iwuq'ui,* rumari' can xinbij wi c'a pa wánima chi majun bey chic xquibe ta chila' iwuq'ui wi xa bis nbenya' pa tak iwánima. 2 Ruma wi yinapon riq'ui ch'abel ri xa nuya' bis† pa tak iwánima, ¿achique ta cami c'a ri xqueya'o quicoten pa wánima riyin? Ri' xa can xu (xe) wi c'a riyix. Pero wi xa pa bis yixinya' wi riyix, can ma yixcowin ta c'a niya' quicoten pa wánima riyin. 3 Y can quec'ari' chuka' nubij chupan ri xintz'ibaj yan el chiwe nabey, riche (rixin) chi tek riyin xquinapon iwuq'ui, man ta xquixinya' chic pa bis, xa can ta xtiwil ri quicoten quiq'ui ri kach'alal ri can ruc'amon chi niquiya' quicoten pa wánima. Y can cukul nuc'u'x‡ chi tek riyin yiquicot, chi'iwonojel chuka' riyix xquixquicot wuq'ui. 4 Ri xintek c'a rubixic chiwe, can riq'ui c'a ok'ej xinben el. Can riq'ui c'a k'axomal y pokonal, ruma sibilaj yixinch'ob ruma ri ic'ulwachin. Ri xintek c'a el rubixic chiwe ma riche (rixin) ta c'a chi yixinya' pa bis§ riyix, ma que ta ri', xa riche (rixin) chi riyix niwetamaj y titz'eta' chi riyin can sibilaj c'a yixinwajo'.

Ri Pablo nubij chi xucuy rumac ri xmacun

5 Y ri jun ri xiya'o pa bis riyin, ma xu (xe) ta c'a riyin ri xiruya' pa bis, xa can queri' chuka' xuben juba' chiwe riyix. Xa juba' yicha' chiwe ruma ma nwajo' ta chi nya' el ruwi' ri xbanatej. 6 Chare c'a ri xbano queri' chake, majun

§ **1:19** Hch. 18.5. * **1:19** Mr. 1.1; Lc. 1.35. † **1:22** 1 Jn. 2.20, 27. ‡ **1:22** Ef. 1.13; 4.30; 2 Ti. 2.19. § **1:22** Ef. 1.14. * **1:23** 1 Co. 4.21. † **1:24** 1 Co. 15.1. * **2:1** 2 Co. 12.20. † **2:2** 2 Co. 7.8. ‡ **2:3** Ga. 5.10. § **2:4** 2 Co. 7.8, 9. * **2:6** 1 Ti. 5.20.

chic c'a ch'abel tibij chare, ruma xpixabex* yan cuma quinojel ri kach'alal. 7 Rumari', pa ruq'uexel chi riyix can c'a nibij na más ch'abel chare riche (rixin) chi nipixabaj, xa ticuyu' rumac y ticukuba' ruc'u'x.† Riyix iwetaman chi wacami yari' ri más utz chi niben riq'ui riche (rixin) chi queri' ri jun ri' ma nicom ta ruma bis. 8 Rumari' can nc'utuj wi c'a jun utzil chiwe riyix wach'alal, chi can tic'utu' c'a chuwech ri jun ri' chi riyix can niwajo' wi. 9 Xa can ruma c'a chuka' ri' tek riyin xintz'ibaj el ri wuj ri xintek el chiwe, riche (rixin) chi nik'alajin wi can yixniman tzij.‡ Riyin nwajo' c'a nwetamaj wi riyix can ninimaj tzij, chare ronojel ri nbin chic el chiwe. 10 Ri can xticuy c'a rumac riyix, riyin chuka' queri' xtinben riq'ui. Ruma chinuwech riyin xa can xcuyutej yan c'a rumac. Y ri rumac ri xincuy riyin, can iwuma c'a riyix tek xincuy rumac. Ri mac ri xincuy riyin, ma xu (xe) ta c'a chinuwech ka riyin, xa can chuwech c'a ri Cristo chuka'. 11 Riche (rixin) chi queri' ma tikaya' ta k'ij chare ri Satanás§ chi nich'acon ta chikij riyoj. Ruma ketaman ri ruch'obonic chi riya' can nrajo' chi yojka pa ruk'a' y yojruch'ec.

Tek ri Pablo xc'oje' pa Troas can xrajo' c'a xretamaj achique quibanon ri kach'alal aj Corinto

12 Y yac'a tek riyin xinapon chila' pa tinamit Troas,* can xinapon wi c'a riche (rixin) chi nbentzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic; ch'abel ri can riche (rixin) wi ri Cristo. Y ri chila', ri Ajaf xujek c'a jun puerta chinuwech, ruma can xuya' wi c'a k'ij chuwe riche (rixin) chi xintzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. 13 Pero xa chanin c'a xinya' ca ri tinamit Troas y xipe pa Macedonia. Ruma can nik'axo ri wánima ruma ma xkil ta ki' riq'ui ri Tito† chila' pa Troas. Y riyin xa can nwajo' yan nwac'axaj chare ri Tito achique ibanon riyix chiri'. Rumari' xenya' c'a ri kach'alal ri yec'o pa tinamit Troas y xipe wawe' pa Macedonia.

Ri xa jun quibanon riq'ui ri Cristo, can yech'acon wi chrij ri itzel

14 Pero can sibilaj c'a nmatioxij chare ri Dios,‡ chi Riya' can nuben c'a chake chi ronojel tiempo yojch'acon ruma xa jun chic kabanon riq'ui ri Cristo Jesús. Y ri Dios can yojrucusaj wi chuka' riche (rixin) chi nikaya' rutzijol pa ronojel lugar, ri rubanon ri Dios kiq'ui. Y ri ch'abel ri' can napon ta c'a rutzijol achi'el ruxla' jun ak'om ri jubul ruxla'. 15 Y queri' riyoj chuka' can yojapon c'a chuwech ri Dios achi'el jun ak'om ri jubul ruxla', ruma can c'o ri Cristo kiq'ui. Y can queri' chuka' napon quiq'ui quinojel ri winek; quiq'ui ri xquecolotej y quiq'ui chuka' ri ma xquecolotej ta.§ 16 Chique c'a ri ma xquecolotej ta, xa achi'el ruxla' jun cosa ri xa nicamisan. Yac'a chique ri yecolotej, jun uxla' riche (rixin) c'aslen,* ruma nuya' quic'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Xa yac'a riche (rixin) chi nibiyin rutzijol ri ruch'abel ri Dios ma xabachique ta winek ri nibano ri samaj ri'.† 17 Rumari' riyoj riche (rixin) chi nikatzijoj ri ruch'abel ri Dios, nikatzijoj riq'ui jun kánima ch'ajch'oj, y ma nikaben ta achi'el niquiben nic'aj chic, ruma yec'o q'uiy ri xa niquijel rubixic ri ruch'abel ri Dios, ruma

† **2:7** Ga. 6.1. ‡ **2:9** 2 Co. 7.15; 10.6. § **2:11** 1 Cr. 21.1, 2; Job 1.9, 11, 22; 1 P. 5.8. * **2:12** Hch. 16.8; 20.6. † **2:13** 2 Co. 8.6, 16, 23; 12.18; Ga. 2.1-3; 2 Ti. 4.10; Tit. 1.4. ‡ **2:14** Ef. 5.20. § **2:15** 1 Co. 1.18; 2 Ts. 2.10. * **2:16** 1 P. 2.7, 8. † **2:16** 2 Co. 3.5, 6.

nicajo' yech'acon chrij. Yac'a riyoj can yoj rusamajel wi ri Dios ri yojrutek chubanic ri rusamaj, xa jun kabanon riq'ui ri Cristo chubanic ri samaj, y chuka' can chuwech ri Dios tek nikaben ri samaj ri'.

3

Ri Pablo nuk'alajsaj ri c'ac'ac' trato

1 Ri ch'abel ri xkabij chiwe, ma riche (rixin) ta chi yojtajin chic chubixic chiwe jun bey chi can utz yojic'ul. Ma que ta ri'. Riyoj ma rajawaxic ta chi nikaben achi'el niquiben ri nic'aj chic. Riye' quic'ualon apo wuj ri nubij chupan chi utz ye'ic'ul* y chuka' niquic'utuj chic el jun wuj chiwe riyix ri nubij chi quec'ul cuma ri kach'alal ri yec'o pa nic'aj chic tinamit. Yac'a riyoj ma rajawaxic ta chi queri' nikaben. 2 Ruma ri winek niquitz'et chi riyix xjalatej ri ic'aslen ruma ri samaj ri xkaben chicojol.† Niquitz'et ri utzilaj ic'aslen y yari' ri nibin chi utz yojc'ul cuma quinojel. Y ri' pa tak kánima riyoj tz'ibatal wi y ma chuwech ta wuj. 3 Can nik'alajin chi yix achi'el jun wuj riche (rixin) ri Cristo ri tz'iban ruwech, ri jachon pa kak'a' riyoj riche (rixin) chi nikataluj rubixic chique ri winek, ri ma tz'iban ta riq'ui tinta. Ruma can riq'ui ri ru-Espíritu ri c'aslic Dios tz'iban wi y ma chuwech ta chuka' tz'alan tak abej‡ tz'iban wi, abej ri xa majun nuna' ta. Xa can chuwech ri iwánima§ tz'ibatal wi riche (rixin) chi can nina' c'a ri nubij ri Espíritu riche (rixin) ri Dios.

4 Y riyoj can cukul wi kac'u'x chi can queri', ruma can kacukuban kac'u'x riq'ui ri Dios. Ri Cristo can nuya' wi kachuk'a' chubanic ri samaj.* 5 Kayon riyoj majun yojcowin nikaben, astape' can c'o juba' samaj kabanon, pero majun modo nikabij chi can yoj c'a riyoj yojbano, ruma chi can ya ri Dios nibano chake chi yojcowin† nikaben ri samaj ri'. 6 Y ya c'a Riya' ri yojucusan pa rusamaj, y xuben c'a chake chi xoj-oc rusamajel riche (rixin) chi nikak'alajsaj ri c'ac'ac' trato‡ chiquiwech ri winek. Y ya c'a chuka' Riya' niya'o chake ri rajawaxic, riche (rixin) chi can yojcowin nikaben ri samaj ri'. Y ma riche (rixin) ta c'a chi nikasamajij ri ojer trato ri tz'iban ca chuwech tz'alan tak abej, ma que ta ri', can riche (rixin) c'a chi nikak'alajsaj ri c'ac'ac' trato ri tz'iban riq'ui ri Espíritu.§ Ruma ri ojer trato ri tz'iban chuwech tz'alan tak abej ma nuya' ta c'aslen, xa nuc'ut chkawech chi nika ri camic pa kawi'* ruma xa yoj aj maqui'.† Pero ri tz'iban riq'ui ri Espíritu, can nuya' wi c'aslen.‡

7 Ri trato ri tz'iban chuwech tz'alan tak abej§ ri xya'ox (xya') chare ri Moisés xa camic xuc'om pe pa kawi'. Pero ma riq'ui wi ri' can c'o ruk'ij. Ruma can xk'alajin ri nimalaj sakil riche (rixin) ri Dios chupalej ri Moisés tek xban ri trato ri' y rumari' ri israelitas can ma xecowin ta xquitzu' apo ri rupalej ruma can sibilaj nitz'itz'an* y ri sakil ri' xa niq'uis ka. Y wi nim rejkalen ri nabey trato ri', 8 ¿la man c'o ta cami más ruk'ij ri samaj ri ntajin nuben ri Lok'olaj Espíritu† wacami? 9 Ruma wi c'o ruk'ij ri nabey trato ri xban ri xa camic xuc'om pe pa kawi'; wi queri', can más na wi nim ruk'ij ri trato ri nuben chake chi yojtz'etetej ruma

* **3:1** Hch. 18.27; 2 Co. 5.12. † **3:2** 1 Co. 9.2. ‡ **3:3** Ex. 24.12; 2 Co. 3.7. § **3:3** Sal. 40.8; Jer. 31.33. * **3:4** Jn. 15.5. † **3:5** 1 Co. 15.10. ‡ **3:6** Jer. 31.31; Mt. 26.28. § **3:6** Ro. 7.6. * **3:6** Ga. 3.10. † **3:6** Ro. 3.20, 23. ‡ **3:6** Jn. 6.63; Ro. 8.2. § **3:7** Ex. 24.12. * **3:7** Ex. 34.29-35. † **3:8** Ga. 3.5. ‡ **3:9** Ro. 1.17.

ri Dios chi majun kamac.‡ 10 Ri nabey trato, can xc'oje' wi c'a ruk'ij, pero ma junan ta ruk'ij riq'ui ri c'ac'ac' trato, ruma ri c'ac'ac' trato can más wi nim ruk'ij. 11 Ruma wi can xc'oje' c'a ruk'ij ri nabey trato ri ma nucusex ta riche (rixin) ronojel tiempo, ri jun chic trato can c'o c'a más ruk'ij ruma yari' ri can xtucusex c'a riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.

12 Can cukul wi c'a kac'u'x riq'ui ri c'ac'ac' trato chi ma xtiq'uis ta ka ruk'ij, y rumari' can ma nikewaj ta ruk'alajsaxic chique ri winek. 13 Tek nikatzijoj c'a chique ri winek, ma rajawaxic ta chi nikaben achi'el xuben ri Moisés. Riya' xc'atzin chi xutz'apij rupalej riq'ui jun tziek,§ riche (rixin) chi ri israelitas man c'a niquitzu' ta tek niq'uis el ri sakil chupalej. 14 Pero chuka' ri israelitas ri' xa xtz'apitej quiwech, y rumari' ri quinojibal ma q'uiy ta c'a ri xk'ax chuwech. Y c'a que na ri' quibanon ri israelitas wacami. Tek nisiq'uix ri nabey trato chiquiwech, ma nik'ax ta jabel chiquiwech, ruma can c'a tz'apel na quiwech.* Y ri nelesan ri tz'apebel quiwech xaxu (xaxe) wi c'a ri Cristo. 15 Y riye' can c'a que na ri' quibanon re wacami. Ruma tek nisiq'uix ri wuj chiquiwech ri ye ruya'on ca ri Moisés chique, xa ma napon ta pa tak cánima, xa can achi'el pisil rij ri cánima. 16 Pero tek ri israelitas ri' xtitzolin pe quic'u'x riq'ui ri Ajaf Jesucristo, yac'ari' tek xtelesex el ri tz'apeyon† quiwech y ri pisiyon rij ri cánima. 17 Ruma tek niquic'ul ri Ajaf Jesucristo, ya ri ru-Espíritu‡ Riya' ri niquic'ul. Y ri acuchi (achique) nic'oje' wi ri ru-Espíritu Riya', can yecolotej§ c'a pe chuxe' ri ley. 18 Xa rumac'ari' tek konojel riyoj ri kaniman chic ri Jesucristo, ma tz'apel ta chic kapalej, xa can yoj achi'el jun espejo ri can nik'alajin chic ruk'ij ruc'ojlen ri Ajaf pa kac'aslen y ri ruk'ij ruc'ojlen* ri Ajaf ronojel k'ij ruchapon nujel más ri kac'aslen riche (rixin) chi queri' yoj-oc na achi'el rubanic Riya'. Y can xkojjalatej wi c'a, y re' can ya c'a ri ru-Espíritu ri Ajaf nibano chake.

4

1 Rumari' riyoj ma yojk'itej ta chubanic ri rusamaj ri Dios, ruma re samaj re' ya Riya' ri xya'o chake. Y xaxu (xaxe) wi c'a ruma ri rutzil Riya' tek yoj rucusan chupan re samaj re'.* 2 Riyoj can ma nikaben ta chic achi'el ri niquiben ri nic'aj chic. Riyoj xa kaya'on chic ca rubanic ri ma pa sakil ta yeban wi y xa q'uixbel chi yeban. Majun k'oloj nikaben chique ri winek, y ma nikajel ta chuka' ruk'alajsaxic ri ruch'abel ri Dios† ri nikabij chique ri winek. Ma que ta ri' nikaben. Riyoj can ya wi c'a ri kas kitzij ri nikak'alajsaj chique ri winek, y ri winek can niquina' pa tak cánima chi can kitzij ri nikabij y nikaben chuwech ri Dios. 3 Pero wi ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic ri nikatzijoj riyoj, wi xa ma nik'ax ta chiquiwech‡ ri winek, ri' xaxu (xaxe wi) chiquiwech ri winek ri yebeka chupan ri camic riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. 4 Ri winek c'a ri', majun nik'ax chiquiwech ruma ri Satanás ri rajawalul re tiempo re',§ can ye rumoyirisan c'a riche (rixin) chi majun nik'ax chiquiwech.* Riche (rixin) chi queri' can ma yesakirisex ta c'a ruma ri sakil riche (rixin) ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, ri nik'alajsan ruk'ij ruc'ojlen ri Cristo. Y ri Cristo can xoruk'alajsaj

§ **3:13** Ex. 34.35. * **3:14** Is. 6.10; Jn. 12.40. † **3:16** Is. 25.7. ‡ **3:17** Jn. 4.24. § **3:17** Ga. 5.1, 13. * **3:18** 2 Co. 4.4, 6. * **4:1** 2 Co. 3.6. † **4:2** 1 Ts. 2.3. ‡ **4:3** Is. 6.9. § **4:4** Jn. 12.31. * **4:4** Is. 6.10.

wi c'a ri Dios chkawech, ruma Riya' can Dios wi. 5 Y riyoj can ya c'a ri Cristo ri nikak'alajsaj y ma yoj ta riyoj ri nikak'alajsaj ki'. Can nikak'alajsaj c'a chi ri Jesucristo yari' ri Ajaf pa kawi'. Riyoj xa yoj jun rumozo ri Cristo, y yoj achi'el jun imozo chuka' riyix;† y ruma Riya' tek nikaben queri'. 6 Queri' nikabij chiwe ruma can ya ri Dios ri xbin pa rutiquiribel chi tisakirisan c'a ri sakil‡ ri pa k'eku'm, y ya chuka' Riya' ri nisakirisan§ ri pa tak kánima wacami, riche (rixin) chi riyoj can tikasakirisaj y tikak'alajsaj c'a chique ri winek ri ruk'ij ruc'ojlen ri Dios, ri can nitz'etetej wi riq'ui ri Jesucristo.

Ruma nikacukuba' kac'u'x riq'ui ri Dios tek nikil c'aslen

7 Ri sakil y ri uchuk'a' ri ruya'on c'a pe ri Dios chake, can jun nimalaj beyomel wi, pero ri kach'acul ri kayacon wi ka ri beyomel ri' xa ma nim ta rejkalen. Xa junan c'a riq'ui jun ulef lek, ruma xa can yoj ulef wi,* riche (rixin) chi nik'alajin chi ri uchuk'a' ri c'o kiq'ui, riq'ui ri Dios petenak wi y xa ma kiq'ui ta riyoj nipe wi, ruma ri uchuk'a' ri'† can sibilaj wi nim. 8 Ruma riyoj xabacuchi (xabachique) ta na nipe wi tijoj pokonal chikij,‡ pero ma oconek ta chikac'u'x. C'o jantek can ma nikil ta c'a achique nikaben ruma q'uiy ri rajawaxic chake, pero ma sachnek ta kac'u'x. 9 Xabacuchi (xabachique) c'a yojapon wi, ri winek can yojquetzelaj,§ yac'a ri Dios can c'o kiq'ui riyoj, y ma yoj ruya'on ta ca. Can yoj quikasan pa tak ulef, pero ma ye cowinek ta yoj quicamisan. 10 Re ch'aculaj re kac'uan wacami can ronojel k'ij c'o chuwech ri camic, ruma xabacuchi (xabachique) yojapon wi can najowex yojcamisex. Can nikac'ulwachij wi achi'el xuc'ulwachij ri Jesús,* riche (rixin) chi queri' nik'alajin chi re ch'aculaj re kac'uan wacami can nuc'ul chuka' ruc'aslen achi'el ri ruc'aslen ri Jesús. 11 Ruma riyoj ri c'a yoj q'ues na, can ronojel k'ij c'a yojc'o chuwech ri camic,† ruma nikaben c'a rusamaj ri Ajaf Jesús. Riche (rixin) chi queri' ri ruc'aslen ri Jesús can nik'alajin ta c'a chuka' ri pa tak kac'aslen riyoj, astape' xa yoj winek y xa yojcom. 12 Riyoj can q'uiy mul nikatz'et c'a ruwech ri kacamic ruma nikatzijoj ri ruch'abel ri Dios. Yac'a chiwe riyix xa nuc'om pe ri utzilaj c'aslen.

13 Y riyoj can junan cukul kac'u'x riq'ui ri Dios, ruma can c'o ri Espíritu riche (rixin) ri cukbel c'u'x kiq'ui achi'el ri tz'ibatal ca, tek nubij: Riyin xinnimaj y rumari' tek ntzijoj ri nuniman,‡ nicha' ri tz'ibatal ca, y quec'ari' nikaben riyoj wacami nikatzijoj ri kaniman. 14 Queri' nikaben ruma can cukul kac'u'x chi ri xc'ason el riche (rixin) ri Ajaf Jesús chiquicojol ri caminaki', ya chuka' ri' ri xkojc'ason el§ riyoj. Ruma riyoj xa jun chic kabanon riq'ui ri Ajaf Jesús. Riyoj y riyix junan xkojberuya' chila' chicaj.* 15 Y ruma c'a nikajo' chi riyix niwil ri utzil ri', rumac'ari' tek riyoj kacoch'on ri tijoj pokonal,† riche (rixin) chi queri' can ye q'uiy ta c'a ri yec'ulu ri utzil ri nuya' ri Dios y yecolotej ta. Y riq'ui ri' can sibilaj ye q'uiy ta c'a ri yematioxin‡ chare ri Dios y niquiya' ta c'a ruk'ij ruc'ojlen.

16 Yac'ari' ri nibano chake riyoj chi can ma nikamalij ta kac'u'x

† **4:5** 1 Co. 9.19. ‡ **4:6** Gn. 1.14-18; Sal. 27.1; 1 P. 2.9. § **4:6** Jn. 1.9; 8.12. * **4:7** 2 Co. 5.1. † **4:7** 1 Co. 2.5; Ef. 1.19. ‡ **4:8** 2 Co. 7.5. § **4:9** 1 Co. 4.12. * **4:10** Ga. 6.17. † **4:11** Ro. 8.36. ‡ **4:13** Sal. 116.10. § **4:14** Is. 26.19; Jn. 11.25, 26; 1 Co. 6.14; 15.20; 1 Ts. 4.14. * **4:14** 2 Co. 5.1. † **4:15** 2 Co. 1.6. ‡ **4:15** 2 Co. 1.11. § **4:16** 2 Co. 4.1.

chubanic ri samaj,§ astape' ta c'o tijoj pokonal. Ri ch'aculaj ri kac'uan riyoj can nuna' wi ruma ruchapon ka ruq'uisen. Yac'a ri ka'espíritu* ma que ta ri'. Ruma ri espíritu ri c'o kiq'ui pa ruq'uexel chi niq'uis ta ka ruchuk'a', xa k'ij k'ij más ruchuk'a' nic'oje'. 17 Ruma ri ti juba' tijoj pokonal† ri nikak'axaj xa can ma niyaloj ta c'a chuka', xa k'axel, y siempre más jabel c'a nuben chake. Ruma can nuben c'a chake chi nic'oje' kak'ij kac'ojlen. Y ri kak'ij kac'ojlen ri xtic'oje' xa can más wi nim y riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.‡ 18 Riyoj can ma benak ta c'a kánima chiquij ri yekatz'et chuwech re ruwach'ulef; riyoj can katzuliben c'a apo ri ma ye tz'etetel ta.§ Ruma ri ye tz'etetel, xa ronojel ye k'axel, yac'a ri xa ma ye tz'etetel ta, can ye riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.

5

1 Can ketaman chi ri kach'acul yari' ri oconek rachoch ri kánima chuwech re ruwach'ulef, astape' re kach'acul xa nicom,* pero ri kánima can xtuc'ul chic c'a jun rachoch riq'ui ri Dios. Y ri jay ri' ma winek ta banayon ruma can ya wi ri Dios ri banayon;† ri jay ri' can riche (rixin) c'a xtibe k'ij xtibe sek y ya ri chila' chicaj c'o wi. 2 Y kitzij na wi chi re wacami ri kánima can sibilaj nijilo‡ chupan ri ch'aculaj ruma sibilaj c'a nrajo' chi ntoc yan ta chupan ri jun chic rachoch ri c'o chila' chicaj, 3 riche (rixin) chi ri kánima can c'o ta c'a rutziak, y man ta ch'anel.§ 4 Ri kach'acul ri kac'uan chuwech re ruwach'ulef sibilaj yojk'axo y yojjilo ruma. Pero riyoj ma nikajo' ta chi nelesex ta el re ch'aculaj re' y man ta jun kach'acul kac'uan. Ri kas nikajo' riyoj, nabey ta niyatej jun c'ac'ac' kach'acul ri ntoc rachoch ri kánima riche (rixin) chi tek xticom y xtiq'uis re kach'acul re kac'uan re wacami, ya can c'o chic jun ch'aculaj ri ma xticom ta chic ri xtoc rachoch ri kánima.* 5 Y can ya wi ri Dios chojmirisayon chi xtuya' na jun chic kach'acul ri ma xticom ta chic. Y chuka' ruya'on ri Lok'olaj Espíritu† chake riche (rixin) jun retal chi can kitzij chi can nbekila' na wi ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.

6 Rumari' riyoj can cukul kac'u'x, koyoben apo c'a ajan (jampe') xtikac'ul ri jun chic rachoch ri kánima. Ruma ketaman chi tek can c'a kac'uan na re ch'aculaj riche (rixin) re ruwach'ulef, xa c'a ma jane yojc'o ta riq'ui ri Ajaf Jesús chila' chicaj. 7 Riyoj ruma kacukuban kac'u'x‡ riq'ui ri Ajaf Jesús, rumari' tek kachapon bey§ chi yojapon riq'ui y astape' ma yojtajin ta nikatz'et ruwech* wacami. 8 Riyoj can kacukuban wi kac'u'x riq'ui ri Dios, y nikajo' chi man ta yojc'o chic chupan re ch'aculaj re kac'uan, xa más ta utz chi can ta riq'ui chic ri Ajaf yojc'o wi.† 9 Rumari' can nikatij c'a kak'ij chi nikaben ri nrajo' ri Dios riche (rixin) chi utz yojrutz'et. Nikajo' chi utz yojrutz'et tek c'a yoj q'ues na chuwech re ruwach'ulef y chuka' tek ma yoj q'ues ta chic chuwech re ruwach'ulef. 10 Ruma can konojel riyoj c'o chi yojapon na chuwech ri ruk'atbel tzij‡ ri Cristo, riche (rixin) chi queri', can chikajujunal nikac'ul na c'a rutojbalil§ ri xekabanala' tek c'a yoj q'ues na chuwech re

* **4:16** Ro. 7.22. † **4:17** Hch. 20.23. ‡ **4:17** Sal. 30.5; Is. 54.8. § **4:18** Ro. 8.24; 2 Co. 5.7. * **5:1** Fil. 3.21; 2 P. 1.13. † **5:1** He. 11.10. ‡ **5:2** Ro. 8.23. § **5:3** Ap. 3.18. * **5:4** 1 Co. 42, 44. † **5:5** Ro. 8.23; Ef. 1.13, 14. ‡ **5:7** Ro. 8.24, 25; 1 P. 1.8. § **5:7** Dt. 12.9. * **5:7** 1 Co. 13.12. † **5:8** Fil. 1.23. ‡ **5:10** Ro. 2.5. § **5:10** 1 R. 8.32; Job 34.11; Sal. 62.12; Is. 3.10, 11; Mt. 16.27; Ap. 22.12.

ruwach'ulef; wi utz o ma utz ta ri xekabanala'.

Ri Pablo nutzijoj achique rubanic tek ri winek junan quiwech niquiben riq'ui ri Dios

11 Y ruma riyoj ketaman chi ri Ajaf can xtuk'et na wi tzij pa kawi', rumari' c'o xibinri'il* kiq'ui y yojsamej c'a riche (rixin) chi yec'o ta q'uiy ri yeniman riche (rixin). Ri Dios can retaman wi c'a kawech yoj achique riyoj y retaman chi majun k'oloj pa tak kánima. Y nwoyobej chi que ta ri' nik'alajin chiwech riyix, y que ta chuka' ri' nina' ri pa tak iwánima, chi riyoj majun k'oloj kiq'ui.† 12 Re ch'abel re nikabij chiwe, man c'a tich'ob ta chi yojtajin chic chubixic chiwe jun bey, chi can yoj c'a riyoj ri utz chi yojic'ul,‡ ma que ta ri'. Re nikabij chiwe xa riche (rixin) chi riyix can ta yixquicot riq'ui ri samaj ri nikaben riyoj,§ riche (rixin) chi queri' c'o achique yixcowin nibij chique ri yebin chi can ye rusamajel ri Dios y xa ma kitzij ta chi ye rusamajel ri Dios. Ruma riye' xaxu (xaxe wi) chiquiwech ri winek niquiben chi can sibilaj ye utz y ri pa cánima xa ma que ta ri'. 13 Ruma yec'o yebin chi riyoj xa yoj ch'ujernek,* yac'a ri niquibij xa ma kitzij ta. Riyoj yojch'ujlan pero chubanic ri rusamaj ri Dios y riche (rixin) chi ri Dios niya'ox (nya') ta c'a ruk'ij ruc'ojlen. Y wi yec'o chiwe riyix yebin chi ma yoj ch'ujernek ta, can utz wi ri nubij ruma riyoj can pa ruchojmil wi nikaben ri rusamaj ri Dios, riche (rixin) chi c'o utz xtuc'om pe chiwe riyix. 14 Ruma riyoj can ya c'a ri ajowabel riche (rixin) ri Cristo ri nibano chake chi queri' nikaben, ruma ri ajowabel riche (rixin) ri Cristo sibilaj nim, rumari' tek nikach'ob: Ri Cristo, wi kuma riyoj ri yoj aj maqui' tek xcom, re' ntel chi tzij chi konojel ri yoj aj maqui' can xojcom chuka' riq'ui Riya'. 15 Y Riya' kuma konojel riyoj tek xcom,† riche (rixin) chi ri kac'aslen ri c'o wacami ma riche (rixin) ta chic chi nikaben ri nikajo' riyoj, xa can riche (rixin) chi nikaben ri nrajo' ri xcom y xc'astej kuma.

16 Rumari' riyoj re wacami y ri chkawech apo ma tikatzu' ta achique rubanic jun winek, ma tikaben ta achi'el ri kabanon ca tek c'a ma jane jalatajnek ta ri kac'aslen. Ruma xa can queri' wi chuka' xkaben chare ri Cristo, y xkach'ob chi Riya' xa achi'el xabachique winek. Pero wacami ma que ta chic ri' nikach'ob chrij. Ruma wacami can ketaman chic c'a achique rubanic Riya'. 17 Y xabachique c'a winek ri xa jun chic rubanon riq'ui ri Cristo, can xjalatej wi c'a ri ruc'aslen. Can xban wi c'a jun c'ac'ac'‡ winek chare. Ronojel ri itzel laj c'aslen ri xerubanala' pa nabey mul tek c'a ma jane tunimaj, xa can xecanaj wi c'a ca, y xuchop c'a el jun c'ac'ac' c'aslen.

18 Y ronojel c'a re', can pa ránima c'a ri Dios xalex wi pe. Y riche (rixin) chi riyoj can junan kawech nikaben riq'ui Riya',§ can ya ri Jesucristo ri xucusaj. Y ri Dios ruya'on c'a ca ri samaj ri' chake riyoj riche (rixin) chi nikabij chique ri winek achique rubanic niquiben riche (rixin) chi junan quiwech niquiben riq'ui Riya'. 19 Ri Dios tek xuben ri samaj riche (rixin) chi ri winek xa jun quiwech niquiben riq'ui Riya', ya ri Cristo ri xucusaj. Ya c'a ch'abel ri' ri xuchilabej chake riyoj chi nikak'alajsaj, chi ri Dios nrajo'

* **5:11** He. 10.31. † **5:11** 2 Co. 4.2. ‡ **5:12** 2 Co. 3.1. § **5:12** 2 Co. 1.14. * **5:13** 2 Co. 11.1. † **5:15** Is. 53.6; Mt. 20.28; 1 Jn. 2.1, 2. ‡ **5:17** Ap. 21.5. § **5:18** Ro. 5.10, 11.

chi ma nuya' ta chic pa cuenta ri quimac ri ye quibanalon pe ri winek. Ri Dios nrajo' chi ri winek xa jun ta quiwech niquiben* riq'ui Riya'. 20 Rumac'ari' riyoj can yoj rutako'n wi ri Cristo y yojrutek pa ruq'uexel riche (rixin) chi pa rubi' Riya' yojch'o wi.† Pa rubi' c'a ri Cristo nikac'utuj jun utzil chiwe chi can ta junan iwech niben riq'ui ri Dios. Y ruma chi yoj ruq'uexel ri Cristo, rumari' ri nikabij chiwe, achi'el chi can ya wi c'a ri Dios ri nich'o iwuq'ui. 21 Queri' nikabij, ruma ri Cristo can majun bey xuben ta jun mac,‡ pero xban chare chi ya Riya' ri xejkalen ri kamac konojel. Queri' xban chare riche (rixin) chi konojel riyoj ri xa jun chic kabanon riq'ui ri Cristo yojtz'etetej ruma ri Dios chi majun kamac.§

6

1 Riyoj ri can junan c'a yojsamej* riq'ui ri Dios chubanic ri samaj chicojol riyix, can nikachilabej c'a chiwe chi can tik'alajin pan ic'aslen ri rutzil ri Dios† ri ic'ulun y ma tiben ta chare chi xa majun rejkalen. 2 Ruma ri Dios rubin chupan ri ruch'abel ri tz'ibatal ca:

Tek xberila' ri ruk'ijul riche (rixin) chi nben ri utzil, xatinwac'axaj.
Y tek xberila' ri ruk'ijul ri colotajic,‡ xatinto'.

Queri' ri tz'ibatal ca.

Wacami c'a ri' ruk'ijul riche (rixin) chi nuben ri utzil ri'. Y wacami c'a ri' ruk'ijul ri colotajic.

3 Riyoj can nikatij wi c'a kak'ij riche (rixin) chi majun etzelal ri nitz'etetej ta chikij; ma nikajo' ta c'a chi kuma ta riyoj yetzak ri winek y ma niquinimaj ta ri ruch'abel ri Dios. Riyoj ma nikajo' ta c'a chi queri' nibanatej, riche (rixin) chi ma tiyok'otej ta chuka' ri samaj ri yojtajin chubanic.§ 4 Riyoj can nikac'ut wi c'a ki' chi yoj rusamajel* ri Dios, y yari' ri nibin chi can utz wi chi yojc'ul ri acuchi (achique) yojapon wi. Can nik'alajin wi chi yoj rusamajel ri Dios ruma sibilaj kacoch'on kawech chupan ri rusamaj, kak'axan tijoj pokonal, kacoch'on tek c'o q'uiy rajawaxic chake, kacoch'on tek c'o k'axon ri yepe chikij. 5 Riyoj yoj ch'ayon cuma ri winek, yoj ya'on pa tak cárcel,† ye yacatajnek winek chikij, sibilaj samaj kabanon, kacoch'on waran, kacoch'on wayjal. 6 Kac'uan chuka' jun c'aslen ch'ajch'oj, ketaman ri ruch'abel ri Dios, nikacoch' ronojel ri pokon ri niquiben ri winek chake, utz kana'oj nikaben quiq'ui ri winek, yekajo' quinojel ri winek y ma riq'ui ta ca'i' kapalej, y c'o chuka' ri Lok'olaj Espíritu kiq'ui. 7 Riyoj can ya ri kitzij nikatzijoj, y c'o chuka' ri ruchuk'a' ri Dios‡ kiq'ui. Can choj chuka' ri kac'aslen ri kac'uan, yac'ari' ri nito'o kiche (kixin) tek yec'o yeyacatej pe chikij. Xabacuchi (xabachique) yebeyacatej wi pe, wi yepe pa kajquik'a' o yepe pa kajxocon. 8 Riyoj yec'o chuka' winek ri yeya'o kak'ij, pero chuka' can ye q'uiy ri majun kak'ij chiquiwech. Yec'o ri jabel yetzijon chikij, pero can yec'o chuka' ri xa itzel yetzijon chikij. Y yec'o chuka' ri yebin chi riyoj xa ma ya ta ri kitzij ri nikabij, astape' riyoj can ya ri kitzij ri nikabij. 9 Yec'o ri niquiben chake chi achi'el xa ma quetaman ta kawech, pero xa jabel etaman kawech.§ Can yoj rutzekelben ri

* **5:19** Is. 43.25. † **5:20** Mal. 2.7; Ef. 6.20. ‡ **5:21** Is. 53.9; He. 7.26. § **5:21** Ro. 1.17.
* **6:1** 1 Co. 3.9. † **6:1** He. 12.15. ‡ **6:2** Is. 49.8. § **6:3** 1 Co. 9.12. * **6:4** 1 Co. 4.1. † **6:5** 2 Co. 11.23, 24. ‡ **6:7** Mr. 16.20; Hch. 11.21; 1 Co. 2.4; Ef. 1.19, 20; He. 2.4. § **6:9** 2 Co. 5.11.
* **6:9** 1 Co. 4.9. † **6:9** Sal. 118.18.

camic,* pero xa c'a yoj q'ues na.† Yoj ya'on pa tijoj pokonal, pero ma yoj caminek ta. 10 Y astape' c'o bis, xa can yojquicot‡ chuka'. Riyoj yojc'o pa meba'il,§ pero c'o nikaya' chique nic'aj chic, riche (rixin) chi yebeyomer. Y astape' chuka' chi xa majun c'o kiq'ui, xa can yojcowin nikabij chi can ronojel c'o kiq'ui. Y ronojel c'a re' nuc'ut chi can yoj rusamajel wi ri Dios.

11 Riyoj can ronojel c'a ri c'o pa kánima ri nikabij chiwe riyix kach'alal ri yixc'o chiri' pa Corinto. Y kas kitzij wi c'a chi yixkajo' riq'ui ronojel kánima. 12 Riyix can yixkajo' wi riq'ui ronojel kánima, yac'a riyix xa ma que ta ri' ri iwánima* kiq'ui riyoj, ruma ma can ta yojiwajo'. 13 Riyin yich'o c'a iwuq'ui achi'el nuben jun tata'aj quiq'ui ri ralc'ual,† y nbij c'a chiwe chi can kojiwajo' chuka' riyoj, achi'el ri nikaben riyoj iwuq'ui riyix, riche (rixin) chi queri' junan nikajo' ki'.

Riyoj ri kaniman ri Jesucristo can yoj rachoch c'a ri c'aslic Dios

14 Riyix man c'a titun ta iwi'‡ quiq'ui ri winek ri xa ma quiniman ta ri Cristo, ruma ma junan ta ic'aslen quiq'ui. Ruma, ¿la can jabel cami nuc'uaj ri' jun c'aslen choj riq'ui jun c'aslen ri xa ma choj ta? ¿La can junan ta cami c'a ri sakil riq'ui ri k'eku'm riche (rixin) chi niquic'uaj qui'? 15 ¿La can niquic'uaj cami qui' ri Cristo riq'ui ri Belial ri nibix chuka' Satanás chare? ¿O can majun cami rucojol jun ri runiman ri Cristo riq'ui jun ri xa ma runiman ta? 16 ¿La can jabel cami nuc'uaj ri' ri rachoch ri Dios quiq'ui ri dios ri xa ye banon cuma winek? Ruma riyix can yix rachoch wi ri c'aslic Dios. Ri Dios can queri' wi c'a rubin:

Xquic'oje' y xquibiyin c'a quiq'ui.
Riye' can xque'oc wi c'a nutinamit
y riyin xquinoc qui-Dios.§
17 Rumac'ari' riyix can nich'o wi c'a
chuka' ri Ajaf chiwe y nubij c'a:
Quixel c'a pe chiquicojol ri ma ye
wuche (wixin) ta riyin.
Ma tic'uaj ta iwi' quiq'ui y ma ti-
chop ta apo ri c'aslen ri xa
tz'il,*
riche (rixin) chi queri' riyin yix-
inc'ul.
18 Riyin xquinoc c'a Tata'aj iwuche
(iwixin) riyix
y riyix xquixoc numi'al walc'ual.†
Quec'ari' nubij ri Ajaf ri nicowin nuben ronojel.

7

1 Riyix wach'alal ri sibilaj yix-inwajo', re xinbij yan ka chiwe, ronojel ri' can tzujun (sujun) wi chake ruma ri Dios. Rumari' can tikach'ajch'ojsaj c'a ki'.* Can tikachajij c'a ri kach'acul y ri kánima chuwech ronojel ri xa ma ch'ajch'oj ta, ruma ri Dios can xojrelesaj yan c'a pe chupan ri ma ch'ajch'oj ta. Can tikaxibij c'a ki' chuwech Riya', riche (rixin) chi queri' ronojel k'ij nich'ajch'ojir más ri kac'aslen.

Ri Pablo niquicot ruma ri kach'alal aj Corinto xtzolin chic pe quic'u'x

2 Tijaka' c'a ri iwánima riche (rixin) chi yojiwajo'. Ruma riyoj xa majun c'a itzel ri kabanon ta chiwe, riyoj majun c'a winek kayojon ta runa'oj, majun ri kak'olon ta.† 3 Pero re' xinbij ma ruma ta chi nya' imac riyix. Ma que ta ri'. Ruma riyin can nbin chic chiwe chi can yixkajo'‡

‡ **6:10** 2 Co. 7.4. § **6:10** 2 Co. 8.9. * **6:12** 2 Co. 12.15. † **6:13** 1 Co. 4.14. ‡ **6:14** Dt. 7.2, 3; Ef. 5.7. § **6:16** Lv. 26.12; Jer. 31.33; 32.38; Ez. 11.20; 36.28; 37.27; Zac. 8.8; 13.9; 1 P. 2.5. * **6:17** Is. 52.11; Ap. 18.4. † **6:18** Jer. 31.1, 9; Ap. 21.7. * **7:1** 1 Jn. 3.3. † **7:2** 2 Co. 12.17. ‡ **7:3** 2 Co. 6.11-13.

riq'ui ronojel kánima, rumari' wi yojcom o yojc'ase' na, can yixkajo' wi. 4 Riyin can ronojel ri nna' pa wánima iwuma riyix, can nbij c'a chiwe, y rumari' wacami nbij c'a chiwe chi riyin sibilaj yiquicot iwuma riyix.§ Riyix can nicukuba' wi nuc'u'x, y yari' ri nibano chuwe riyin chi sibilaj yiquicot chupan ronojel tijoj pokonal.*

5 Riyoj can c'o c'a tijoj pokonal nikak'axaj y yari' chuka' ri xokak'axaj tek xojoka wawe' pa Macedonia.† Xa can ma yojuxlan ta c'a juba' pa ruk'a' ri tijoj pokonal.‡ Can que wi c'a ri' nikac'ulwachij riq'ui ronojel. Ri pa tak kánima c'o k'axon ruma majun ketaman ta achique ibanon riyix y rumari' c'o xibinri'il kiq'ui, y ri chikij el nikatij chuka' pokonal ruma ri oyowal§ ri niban chake. 6 Pero ri Dios xa can nucukuba' wi quic'u'x* ri ye kajnek pa jun tijoj pokonal y rumari' xucukuba' kac'u'x riyoj, riq'ui ri xoka ri Tito. 7 Ri Tito xorucukuba' kac'u'x, ma xu (xe) ta wi c'a ruma ri xoka kiq'ui y xkatz'et ruwech, ma que ta ri'. Riya' xa can xorucukuba' chuka' kac'u'x riyoj wawe', ruma riyix can xicukuba' wi c'a pe ruc'u'x ri chila'. Xoruya' chuka' rutzijol chake chi riyix xa can yojiwajo' wi, chi riyix xa yixbison wacami ruma ma chanin ta xixcowin xichojmirisaj ri xbanatej chicojol. Y chuka' xorutzijoj chake chi riyix sibilaj c'a nitij ik'ij riche (rixin) chi niben ri nbin chiwe. Ronojel c'a ri', can xuben c'a chuwe chi can sibilaj xquicot ri wánima.

8 Re wacami, riyin can ma nna' ta chic c'a ri ralal ri wuj ri xintek el chiwe nabey, astape' ri pa nabey mul can xinna' wi ralal, ruma xinch'ob chi xixinya' pa bis† ruma ri xintz'ibaj el chupan. Wacami, can ma yibison ta chic ruma ri wuj ri', ruma xa ma q'uiy ta k'ij ri xixruya' pa bis. 9 Wacami can yiquicot wi c'a, pero ma ruma ta c'a ri xixinya' pa bis, ma que ta ri', yiquicot ruma ri bis xuben chiwe chi xtzolin pe ic'u'x.‡ Can ruraybel wi c'a ri Dios chi xixc'oje' pa bis, ruma c'o utzil xuc'om pe chiwe, ruma wi xa man ta xixc'oje' pa bis, man ta xtzolin pe ic'u'x, y ri' kamac ta riyoj, wi xa man ta jun ri xkabij chiwe. 10 Ruma ri bis ri nuya' ri Dios can nuben chare ri winek chi nitzolin pe ruc'u'x, y riq'ui ri' nicolotej.§ Y ri xtitzolin pe ruc'u'x riq'ui ri Dios majun bey c'a xtutzolij ta chic ri' chrij, ruma ruyon utz ri nuc'om pe chare. Yac'a ri bis ri c'o quiq'ui ri winek ri xa riq'ui ri ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x, xa camic c'a ri nuc'om pe chique, ruma ma nuben ta chique chi nitzolin pe quic'u'x* riq'ui ri Dios. 11 Xaxu (xaxe wi) titzu' achique chi samaj xuben pa tak ic'aslen ri bis† ri xuya' ri Dios chiwe. Can xuben chiwe chi chanin xichojmirisaj ronojel. Ma xka ta c'a chiwech ri rubanon ri jun kach'alal chi kajnek pa mac. Can xixibij iwi' ruma xk'ax chiwech ri achique banatajnek. Can niwajo' chi nikatz'et chic kawech iwuq'ui. Can nitij ik'ij riche (rixin) chi niben ri ruraybel ri Dios, y rumari' can xiya' pa disciplina ri xmacun. Ronojel c'a can ch'ajch'oj xiben chare. Y riq'ui ri' can xk'alajin chi majun imac. 12 Tek riyin xintz'ibaj el ri wuj ri xintek el chiwe, ma xu (xe) ta wi c'a ruma ri jun kach'alal ri xbano ri mac. Y ma xu (xe) ta wi chuka' ruma ri jun chic kach'alal ri achoj chare xban wi ri

§ **7:4** 1 Co. 1.4. * **7:4** Ro. 5.3; Fil. 2.17. † **7:5** 2 Co. 2.13. ‡ **7:5** 2 Co. 4.8. § **7:5** Dt. 32.25. * **7:6** 2 Ts. 2.16. † **7:8** 2 Co. 2.4. ‡ **7:9** Is. 55.7. § **7:10** Jer. 31.18-20; Ez. 18.27-30. * **7:10** Mt. 27.3-5. † **7:11** Jer. 50.4, 5; Zac. 12.10.

pokon. Ma que ta ri'. Xa can riche (rixin) c'a chi tiwetamaj y tik'alajin chiwech chi riyoj can sibilaj wi c'a nikajo' yixkato', riche (rixin) chi man ta nic'ulwachitej‡ chic queri' chicojol. Ri Dios can nutz'et wi c'a pe chi queri'.

13 Y ruma c'a riyix can xcuke' ic'u'x tek xichojmirisaj ri banatajnek, ruma chuka' ri' riyoj xcuke' c'a kac'u'x.§ Pero can más wi c'a xojquicot tek xkatz'et ri Tito chi sibilaj niquicot ránima tek xtzolin pe ri chiri' iwuq'ui riyix. Riyix can xiya' c'a pe ruchuk'a' ri ru'espíritu.* 14 Rumari' can ma yiq'uix ta† chuwech ri Tito, ruma tek can c'a ma jane tibe ta chila' iwuq'ui, riyin xintzijoj chare ri Tito chi riyix sibilaj yix jabel.‡ Y wacami xk'alajin chi man xa choj ta xinya' ik'ij riq'ui ri nuch'abel, xa can kitzij wi xel, can achi'el ri iwetaman riyix chi riyoj majun bey kabin ta chiwe jun tzij ri xa man ta kitzij. 15 Y ri Tito can sibilaj wi c'a yixrajo' wacami, más que chuwech tek can c'a ma jane napon ta iwuq'ui. Ruma noka c'a chuc'u'x chi tek riya' xapon iwuq'ui, ixibin iwi' xic'ul§ y yixbarbot (yixbaybot) ruma riq'ui juba' xa ma ibanon ta ri achique ruc'amon chi niben. Can iwoyoben c'a ri achique ch'abel ruc'uan el riya' chiwe. Y chuka' can noka wi c'a chuc'u'x chi riyix can sibilaj yixniman tzij.* 16 Riyin can sibilaj wi c'a yiquicot, ruma can ruc'amon chi can ncukuba' nuc'u'x iwuq'ui chrij ronojel ri niben.†

8

Ri ofrenda ri niquitek ri aj Corinto chique ri lok'olaj tak kach'alal

1 Wach'alal, can nikajo' chuka' nikaya' rutzijol chiwe chrij ri utzil ri ruya'on ri Dios pa tak cánima quinojel ri iglesias ri yec'o wawe' pa ruwach'ulef Macedonia.* 2 Ruma riye' q'uiy tijoj pokonal ri yequik'axaj, pero ma riq'ui wi ri' riye' can xquimol jun ofrenda ri xquitek chique ri kach'alal ri nic'atzin quito'ic. Y ruma chi can c'o c'a nimalaj quicoten pa tak cánima, y ruma chuka' chi riye' can quetaman ri pobre'il,† rumari' riye' can xquina' chi nic'atzin yequito' ri kach'alal ri nic'atzin quito'ic, y can xquiben chi achi'el xa ta can ye beyoma'.‡ 3 Riyin can kitzij wi ri nbij chiwe chi riye' xquiya' ronojel ri yecowin niquiya', y hasta xquiya' más chare ri janipe' ruc'amon chi niquiya'. Y can pa cánima wi c'a riye' xpe wi chi xquiben queri'. 4 Can xquic'utula' c'a utzil chake chi nikaya' k'ij chique chi yeto'on chuka' riye',§ tek nikamol el ofrenda riche (rixin) chi nikac'uaj* chique ri lok'olaj tak kach'alal ri nic'atzin quito'ic. 5 Riyoj majun bey c'a xkach'ob ta chi queri' niquiben, ruma riye' ma xu (xe) ta wi xquiya'† jun ofrenda riche (rixin) chi nuc'uex chique ri kach'alal‡ ri nic'atzin quito'ic. Riye' xa can nabey xquijech qui' pa ruk'a' ri Ajaf riche (rixin) chi niquiben ri nrajo' Riya', y can xquijech chuka' qui' chupan ri samaj ri kachapon rubanic riyoj, can achi'el ri nrajo' ri Dios. 6 Quec'ari' xquiben ri aj Macedonia, y rumari' tek riyoj xkachilabej c'a chare ri kach'alal Tito§ chi nibe chic jun bey iwuq'ui riyix aj Corinto, riche (rixin) chi nberuq'uisa' rumolic ri ofrenda ri

‡ **7:12** 2 Co. 2.4. § **7:13** 1 Co. 16.18. * **7:13** Ro. 15.32; 2 Ti. 1.16; Flm. 20. † **7:14** 2 Co. 10.8. ‡ **7:14** 2 Co. 8.24. § **7:15** Fil. 2.12. * **7:15** 2 Co. 2.9; 10.5, 6. † **7:16** 2 Ts. 3.4; Flm. 21. * **8:1** Hch. 16.12. † **8:2** Stg. 2.5. ‡ **8:2** Lc. 21.1-4; Ap. 2.9. § **8:4** Hch. 11.29. * **8:4** Hch. 24.17. † **8:5** Fil. 4.18. ‡ **8:5** Mt. 25.40; He. 13.16. § **8:6** 2 Co. 12.18.

xuchop ca rumolic chila' chicojol, ruma ri samaj ri' jun samaj riche (rixin) chi nibanbej utzil. 7 Riyix can sibilaj wi icukuban ic'u'x riq'ui ri Ajaf Jesucristo, can q'uiy wi c'a na'oj c'o iwuq'ui; y tek riyix nibij ri na'oj ri' jabel c'a rubixic niben* chare, can nitij ik'ij chi niben utzilaj samaj y queri' chuka' chi yojiwajo'. Pero rajawaxic chi tiq'uiy† ri utzil iwuq'ui riche (rixin) chi ye'ito' ri nic'aj chic kach'alal ri can nic'atzin quito'ic.

8 Riyin ma nbij ta c'a chiwe chi can c'o chi queri' tibana'.‡ Ma que ta ri'. Ri nwajo' riyin chiwe ya ta chi riyix niben achi'el niquiben ri nic'aj chic kach'alal. Riye' can pa cánima c'a xpe wi riche (rixin) chi xquimol ri ofrenda. Yac'ari' nwajo' riyin chi niben riyix riche (rixin) chi nik'alajin chi kitzij c'o ajowabel iwuq'ui. 9 Can iwetaman chic c'a ri rutzil ri Kajaf Jesucristo; Riya' ruma can sibilaj yixrajo', rumari' xuya' ca ri rubeyomal chila' chicaj y xorubana' ka achi'el jun pobre§ chuwech re ruwach'ulef. Riya' xuben queri' riche (rixin) chi riyoj nikil ta c'a ri kitzij beyomel.

10 Y wacami riyin c'o c'a jun ri nwajo' nbij chiwe y can utz wi nuben chiwe riyix. Y yac'are' ri nwajo' nnataj: Can junabir* ca xalex pan iwánima riche (rixin) chi xichop rumolic ri ofrenda quiche (quixin) ri nic'aj chic kach'alal.† 11 Wacami c'a, tiq'uisa' pa ruwi' rumolic ri ofrenda. Can achi'el c'a tek xpe ri raybel iwuq'ui, c'a que ta na ri' yixtajin chubanic wacami. Y tiya' c'a janipe' ri yixcowin niya'. 12 Ruma wi can pan iwánima xalex wi pe ri raybel ri',‡ ri Dios can nuc'ul wi c'a chiwech ri janipe' ri yixcowin niya',§ ruma Riya' ma nuc'utuj ta chiwe ri xa man c'o ta iwuq'ui.

13 Re nbij c'a chiwe ma riche (rixin) ta chi riyix yixoc ca pobre, y ma riche (rixin) ta chi ri yec'ulu ri ofrenda ri niya' riyix ye'oc beyoma', ma que ta ri'. 14 Xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi junan ta iwech niben quiq'ui ri yec'o pa tijoj pokonal.* Ruma re wacami riyix c'o juba' iwuq'ui y rumari' utz riche (rixin) chi ye'ito' ri nic'aj chic kach'alal. Ruma xa majun etamayon ta achique ri nic'ulwachitej, y riq'ui juba' ri chkawech apo riyix nic'atzin chic ito'ic y ri chiri' xa ye chic riye' ri xqueto'o iwuche (iwixin) riyix. 15 Y xtibanatej c'a chicojol riyix achi'el nubij chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, tek nubij: Ri q'uiy xumol, chak ya xuben apo chuwech, y ri xa juba' oc xumol, can chak ya xuben apo chuwech.† Queri' ri tz'ibatal ca.

16 Y riyin sibilaj c'a yimatioxin chare ri Dios, ruma Riya' can xuya' wi c'a pa ránima ri kach'alal Tito riche (rixin) chi sibilaj nrajo' yixruto' achi'el nben riyin. 17 Riya' can pa ránima c'a xpe wi riche (rixin) chi nibe chila' iwuq'ui. Queri' xuch'ob ruma can sibilaj nrajo' yixruto' y ma xu (xe) ta wi ruma chi xkabij chare chi utz nibe chila' iwuq'ui.‡

18 Y riche (rixin) c'a chi nrachibilaj el ri kach'alal Tito, tek xtibe iwuq'ui, nikatek el jun kach'alal riq'ui.§ Ri kach'alal ri' ya c'a ri jabel etamatel ruwech cuma quinojel ri iglesias, ruma jabel samajnek chutzijoxic ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. 19 Y ri kach'alal ri' ma xu (xe) ta wi etama-

* **8:7** 1 Co. 1.5. † **8:7** 2 Co. 9.8. ‡ **8:8** 1 Co. 7.6. § **8:9** Lc. 9.58; Fil. 2.6, 7. * **8:10** 2 Co. 9.2. † **8:10** Pr. 19.17; Mt. 10.42; He. 13.16. ‡ **8:12** Ex. 25.2; 35.21; 1 Cr. 29.5-9. § **8:12** Mr. 12.43, 44. * **8:14** 2 Co. 9.12. † **8:15** Ex. 16.18. ‡ **8:17** 2 Co. 8.6. § **8:18** 2 Co. 12.18. * **8:19** 1 Co. 16.3.

tel ruwech, xa can xcha'ox (xcha')* chuka' cuma ri iglesias riche (rixin) chi nikachibilaj chuka' riyoj tek xtikac'uaj ri ofrenda chique ri kach'alal ri nic'atzin quito'ic pa Jerusalem. Re ofrenda re' jachon c'a pa kak'a' riyoj riche (rixin) chi nbekajacha' chique ri kach'alal ri niquik'axaj ruc'ayewal, y riq'ui ri' ri Ajaf Dios can xtuc'ul c'a ruk'ij ruc'ojlen.† Y re' xtuc'ut chuka' chi riq'ui ronojel iwánima niya' el ri ofrenda ri'. 20 Quec'ari' nikaben ruma ma nikajo' ta c'a chi yepe tzij chikij,‡ rumac'ari' tek ma kayon ta riyoj ri yojmolo y yojbejacho riche (rixin) ri nimalaj ofrenda ri yojtajin chumolic. 21 Rumari' riyoj can nikatij kak'ij chi ma xu (xe) ta wi chuwech ri Ajaf Dios nik'alajin wi chi ronojel ri nikaben§ can pa ruchojmil wi, xa can nikajo' c'a chuka' chi queri' nik'alajin chiquiwech ri winek,* chi can pa ruchojmil wi nikaben ronojel.

22 Y quiq'ui c'a ri ca'i' kach'alal ri yebe chila' iwuq'ui, nikatek el jun chic kach'alal ri can katz'eton wi pe riyoj chi can nutij ruk'ij chubanic xabachique samaj riche (rixin) ri Dios. Y wacami can sibilaj nrajo' chi napon chila' iwuq'ui, ruma sibilaj rucukuban chic ruc'u'x iwuq'ui ruma rac'axan ri utzilaj tak tzij ri katzijon chiwij. 23 Ri kach'alal c'a ri xque'apon chila' iwuq'ui, can chi ye oxi' sibilaj ye utz. Ruma ri kach'alal Tito can wachibil wi,† y can yiruto' wi c'a chubanic ri samaj chicojol riyix. Y ri ye ca'i' chic kach'alal, riye' can ye takon c'a pe cuma ri iglesias y ruma ri quic'aslen riye', ri Cristo can niya'ox (nya') ruk'ij ruc'ojlen. 24 Wacami riyix can tic'utu' c'a ri utzil ri c'o iwuq'ui y can ta napon rutzijol c'a quiq'ui ri iglesias chi riyix can ye'iwajo' wi‡ ri kach'alal. Can achi'el ta c'a ri itzijol ri kelesan riyoj,§ chi sibilaj yix jabel,* can que c'a ri' tibana'.

9

1 Ma rajawaxic ta c'a chi riyin c'o ta más ntz'ibaj el chiwe chi tiya' ri ofrenda chique ri lok'olaj tak kach'alal* ri nic'atzin quito'ic.† 2 Ruma riyin wetaman c'a chi riyix can c'o raybel iwuq'ui riche (rixin) chi niya' ri ofrenda ri'. Y ya c'a ri' ri ntzijoj‡ riyin chique ri kach'alal ri yec'o wawe' pa Macedonia, chi riyix kach'alal ri yixc'o chila' pa rucuenta ri Acaya, can junabir§ ri' ich'obon chic chi nitek* jun ofrenda chique ri kach'alal ri nic'atzin quito'ic. Y ruma ri raybel ri c'o iwuq'ui riyix, yari' ri xbano chuka' chique ye q'uiy kach'alal chi niquitek chuka' ofrenda riye'. 3 Y yentek c'a el ri kach'alal chila' iwuq'ui, riche (rixin) chi queri' ronojel ri utz ntzijon chiwij can ta kitzij chi queri' xtibanatej, can ta imolon† chic c'a ri ofrenda ri nitek el chique ri kach'alal, achi'el ri ntzijon chiwij chi riyix can nitek wi ri ofrenda chique ri kach'alal. 4 Y riq'ui juba' xa yec'o kach'alal ri aj wawe' pa Macedonia ri yetzeke' chuwij‡ c'a chila' iwuq'ui, y wi riyix xa c'a ma jajun puek imolon ta tek xkojapon, xa xtiya' (xtitzek) c'a iq'uix riyix y xtiya' (xtitzek) chuka' kaq'uix riyoj ri jabel yoj ch'onak chiwij. 5 Rumari' riyin can xinch'ob wi c'a chi xinc'utuj jun utzil chique ri kach'alal chi nabey yebe riye' c'a chila' iwuq'ui y nbequiq'uisa' rumolic ri ofrenda ri xalex pan iwánima ri niwajo' niya', riche (rixin) chi queri' ri ofrenda ri

† **8:19** 2 Co. 4.15. ‡ **8:20** Ef. 5.15. § **8:21** Fil. 4.8, 9. * **8:21** Pr. 3.4; Mt. 5.16; 6.1, 4; 1 P. 2.12. † **8:23** Fil. 2.25. ‡ **8:24** 2 Co. 8.7, 8. § **8:24** 2 Co. 9.2. * **8:24** 2 Co. 7.14. * **9:1** Hch. 11.29. † **9:1** Ro. 15.26; 1 Co. 16.1; Ga. 2.10. ‡ **9:2** 2 Co. 8.24. § **9:2** 2 Co. 8.10. * **9:2** 2 Co. 8.19. † **9:3** 2 Co. 8.6, 17. ‡ **9:4** Hch. 20.4.

niya' can ta xtik'alajin chi can pan iwánima xalex wi pe§ chi niya' y ma rajawaxic ta chi xc'utux chiwe.

6 Y riyin nwajo' c'a nnataj chiwe:
Jun aj ticonel ri ma q'uiy ta oc ri nutic, ma q'uiy ta chuka' cosecha nrelesaj.
Yac'a ri aj ticonel ri q'uiy nutic, can q'uiy wi c'a ri cosecha nrelesaj.* 7 Chi'ijujunal riyix tiya' c'a ri janipe' ri yixcowin chi niya', can achi'el ri nubij ri iwánima chiwe.† Man c'a tiya' ta ri ofrenda xa riq'ui bis,‡ y ma rajawaxic ta chi nic'utux chiwe. Ruma ri Dios yerajo' ri yeya'o ofrenda riq'ui quicoten. 8 Ri Dios can nicowin nuben chi niq'uiyer ronojel ruwech utzil iwuq'ui,§ riche (rixin) chi ronojel k'ij c'o ri nicusaj y riche (rixin) chuka' chi ye'ibanala' utzil chique ri winek.* 9 Can achi'el wi ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca:

Ri can xeruto' ri pobres,
ri utzil ri xuben can majun bey c'a
xtiq'uis ta.†
Quec'ari' ri tz'ibatal ca.

10 Ri Dios can nuya' wi ri ija'tz‡ chare ri aj ticonel, riche (rixin) chi queri' c'o ri nutic ka, y tek ri Dios nuben pe chi niwachin ri tico'n ri', ya c'a ri' ri ntoc ruway§ ri ticonel. Y queri' chuka' xtuben ri Dios chiwe riyix, can xtuya' y xtuq'uiyirisaj c'a chiwech ri c'o iwuq'ui, riche (rixin) chi q'uiy ta utzil ri xtiben.* Y ronojel c'a ri utzil ri xtiben riyix, ri Dios xtuben c'a chare chi c'o q'uiy utzil xtuc'om pe chiwe. 11 Queri' xtuben ri Dios chiwe riche (rixin) chi can c'o c'a nic'oje' iwuq'ui, achi'el jun beyon, y can yixcowin c'a niya' achi'el ri nrajo' ri iwánima. Y tek riyoj xtibekajacha' ri ofrenda pa quik'a' ri kach'alal, can sibilaj c'a matioxinic xtiya'ox (xtya') chare ri Dios.† 12 Ruma ri samaj ri xtiben riyix tek xtiya' ri ofrenda quiche (quixin) ri kach'alal, ma xu (xe) ta wi xqueruto' ri lok'olaj tak kach'alal chupan ri ruc'ayewal ri yetajin chuk'axaxic,‡ ma que ta ri', xa can xtuben chuka' chi xtiya'ox (xtya') q'uiy matioxinic chare ri Dios. 13 Y ruma ri xtiya' riyix chique riye', rumari' riye' sibilaj xtiquiya' ruk'ij ruc'ojlen§ ri Dios, ruma can xtiquina' wi chi can kitzij ri nibij riyix chi iniman ri nubij ri lok'olaj ruch'abel ri Cristo ri niya'o colotajic. Chuka' riye' can xtiquiya' ruk'ij ri Dios ruma xalex pe pan iwánima ri niya' chique riye' y ruma chuka' can queri' niben quiq'ui quinojel ri kach'alal.* 14 Riye' can xtiquiben orar pan iwi'. Y can xquixcajo' ruma ri nimalaj rutzil ri Dios† c'o iwuq'ui. 15 Matiox c'a chare ri Dios ruma ri jun nimalaj sipanic‡ ri ruya'on chake. Jun sipanic ri ma nilitej ta rubixic riq'ui ch'abel.

10

Ri Pablo nubij chi can rusamajel wi ri Dios

1 Riyin ri Pablo can ye q'uiy wi c'a ri yetzijon chuwij y niquibij c'a:
Tek ri Pablo c'o chkacojol sibilaj jabel, can nuch'utinirisaj ri' y riq'ui ch'uch'ujil nich'o wi chake,* yac'a tek xa nej c'o wi, ma nupokonaj ta chic nubij pe cowilaj tak ch'abel chake, yecha'.
Pero riyin xa ma que ta ri' nben. Riyin xa can riq'ui ch'uch'ujil nc'utuj c'a jun utzil chiwe† y can nch'utinirisaj wi' chuc'utuxic can achi'el ri ch'uch'ujil riche (rixin)

§ **9:5** Gn. 33.11. * **9:6** Pr. 11.24; 19.17; 22.9; Ga. 6.7, 9. † **9:7** Ex. 25.2; 35.5; Dt. 15.7; 2 Co. 8.12. ‡ **9:7** Ro. 12.8. § **9:8** Fil. 4.19. * **9:8** Pr. 28.27. † **9:9** Sal. 112.9. ‡ **9:10** Gn. 1.11. § **9:10** Is. 55.10. * **9:10** Os. 10.12. † **9:11** 2 Co. 4.15. ‡ **9:12** 2 Co. 8.14. § **9:13** Mt. 5.16. * **9:13** He. 13.16. † **9:14** 2 Co. 8.1. ‡ **9:15** Stg. 1.17. * **10:1** Is. 42.2. † **10:1** Ro. 12.1. ‡ **10:1** 1 P. 2.23.

ri Cristo.‡ 2 Y ri utzil ri nc'utuj chiwe ya ta chi ichojmirisan ta chic ronojel; riche (rixin) chi tek riyin xquinapon chila' iwuq'ui,§ ma rajawaxic ta chi ncusaj ri uchuk'a' ri ruya'on ri Dios pa nuk'a'. Can ma nwajo' ta nbenbij cowilaj tak ch'abel chiwe, achi'el ri nch'obon chi nbij chique ri yebin chuwij chi xa ya ri nrayij riyin ri nben y xa ma nben ta ri nrajo' ri Ajaf. 3 Y astape' can kitzij wi chi riyoj xa yoj winek achi'el ri nibix chikij, pero riyoj ma ya ta ri kachuk'a' ka riyoj ri nikacusaj tek nikaben ch'a'oj riq'ui ri itzel winek. 4 Ruma ri uchuk'a' ri nikacusaj riyoj riche (rixin) chi nikaben ch'a'oj riq'ui ri itzel, ma kachuk'a' ta riyoj, xa can riq'ui ri Dios* petenak wi ri nimalaj uchuk'a' ri' ri can nicowin wi nukasaj ri nima'k itzel tak na'oj ri yeruya' ri itzel pa quijolon ri winek. 5 Can yekakasaj wi c'a tijonic ri xa quiche (quixin) winek y can yekakasaj chuka' ronojel ruwech na'oj ri yebeyacatej pe pa quijolon ri winek ri ma nuya' ta k'ij chi netamex ruwech ri Dios. Y ronojel ri ch'obonic ri xa quiche (quixin) winek can yekakasaj wi y nbekaya' chuxe' ruk'a' raken ri Cristo riche (rixin) chi niquinimaj y niquiben ri nrajo' Riya'. 6 Riyix wacami ma jane ninimaj ta tzij, pero tek can xtinimaj tzij y xtiben ri achique nubij ri ruch'abel ri Dios chiwe, yac'ari' tek riyoj xtikac'ajsaj quiwech† ri nic'aj chic ri xa ma xtiquich'utinirisaj ta qui' riche (rixin) chi niquinimaj tzij.

7 Riyix xaxu (xaxe wi) nitz'et achique rubanic nitzu'un ri winek pero ma nitz'et ta c'a achique ri c'o pa ránima.‡ Y wi c'o c'a jun ri nich'obo ka chi riya' can riche (rixin) wi ri Cristo, xa can queri' chuka' tuch'obo' chikij riyoj, chi riyoj chuka' can yoj riche (rixin) wi ri Cristo.§ 8 Riyoj can yoj rusamajel wi ri Ajaf Jesucristo ruma can ruya'on wi k'atbel tzij pa kak'a'. Y ma q'uixbel ta chi nya' juba' nuk'ij tek nbij ronojel ri' chiwe, ruma can que wi ri'. Pero riyoj ma yojc'o ta c'a riche (rixin) chi nitaluj iwi', riyoj yojc'o pero riche (rixin) chi yixkato', riche (rixin) chi queri' yixq'uiy ta c'a chupan ri ic'aslen* riq'ui ri Dios. 9 Man xa tik'ax chiwech chi re wuj re yentek el iwuq'ui xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi yixinxibij. 10 Ruma can yec'o chiwe riyix ri yebin, chi riyin tek c'o wuj yentek el chiwe, can ruyon cowilaj tak ch'abel ri can ye pokon ri yentz'ibaj el chupan. Yac'a tek yinapon c'a chila' iwuq'ui† xa ma riq'ui ta chic cowilaj tak ch'abel ri yich'o wi iwuq'ui, y ri nuch'abel xa majun rejkalen, yecha'. 11 Pero ri yebin queri' xaxu (xaxe) wi c'a nwajo' nbij chique chi can achi'el wi rubanic ri ch'abel ri ye katz'iban el chupan ri wuj ri ye katakon el, xa can queri' chuka' xtibekabana' tek xkojapon chila' iwuq'ui.

12 Ruma riyoj ma juba' xtubij ta ri ánima chi yoj-oc cachibil, ni xa ta nikajunumaj ki' quiq'ui ri xa quiyon niquiya' ka quik'ij.‡ Ruma xa pa quich'obonic ka riye' nipe wi tek niquibij chi can ye utz.§ Y can niquijunumaj ka qui' chiquiwech ka riye' chi achique ri más utz y xa majun quina'oj chiquibanic. 13 Riyoj ma nikaben ta c'a achi'el niquiben riye'. Ruma riyoj ma nikajo' ta nikac'ul kak'ij ruma jun samaj ri xa ma yatajnek ta chake. Riyoj xaxu (xaxe wi) yojsamej ri acuchi (achique) nrajo' ri Dios chi yojapon wi. Y ri

§ **10:2** 1 Co. 4.21. * **10:4** Ef. 6.13; 1 Ts. 5.8. † **10:6** 2 Co. 13.2. ‡ **10:7** Jn. 7.24; 2 Co. 5.12. § **10:7** 1 Co. 14.37; 1 Jn. 4.6. * **10:8** 2 Co. 13.10. † **10:10** Ga. 4.13. ‡ **10:12** 2 Co. 10.18. § **10:12** 2 Co. 5.12.

Dios xuya' c'a k'ij chake chi xojbesamej c'a iwuq'ui riyix. 14 Y ma yoj k'axnek ta el chare ri lugar ri nrajo' ri Dios chi yojsamej wi. Queri' nikabij chiwe ruma can yoj c'a riyoj ri xojapon nabey mul ri chila' iwuq'ui; kac'uan apo ri lok'olaj ruch'abel ri Cristo* ri niya'o colotajic. 15 Riyoj ma nikaya' ta kak'ij ruma ri samaj ri xa banon cuma nic'aj chic. Ri koyoben c'a riyoj, ya ta chi riyix nicuke' más ic'u'x, y tek can cukul chic más ic'u'x, iwuma ta riyix más nej napon wi ri ruch'abel ri Dios. Ruma ri Dios can que wi ri' nrajo' chi nikac'uaj ri ruch'abel pa nic'aj chic lugar† ri acuchi (achique) nrajo' wi Riya'. 16 Y riq'ui ri queri', riyoj xtikatzijoj ta c'a ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic c'a más quela' chare ri itinamit riyix. Y riq'ui ri queri', riyoj ma yojapon ta acuchi (achique) yec'o chic aj samajel, y c'o chic samaj quibanon. Riyoj ma ruc'amon ta chi nikaya' kak'ij ruma ri samaj ri xa banon cuma nic'aj chic.

17 Y wi c'o jun ri nrajo' nunimirisaj ri', más utz chi ya ri Ajaf tunimirisaj ruk'ij.‡ 18 Ruma ri xa ruyon ka riya' nubij chi can c'o ruk'ij, ma ntel ta chi tzij chi can queri' nitz'etetej ruma ri Dios. C'a ya na c'a ri Ajaf Dios ri xtibin wi c'o ruk'ij ri winek ri' o xa majun.§

11

1 Riyin nc'utuj c'a utzil chiwe riyix chi quinicoch'o' juba' ruma c'o ch'abel ri xquenbij* chiwe chi achi'el xa yin ch'ujernek. Ruma can queri' nrajo' ri wánima chi nbij chiwe, rumari' can quinicoch'o' c'a juba'. 2 Queri' nbij chiwe ruma ri wánima can achi'el ránima ri Dios chi nwajo' nchajij ri ic'aslen. Queri' c'o pa wánima ruma riyix xinimaj c'a ri Cristo† tek riyin xintzijoj ri ruch'abel chiwe. Y chinuwech riyin can yix achi'el c'a jun numi'al ri nbec'ule' yan, can ch'ajch'oj wi c'a nwajo' njech el‡ chare ri jun ri xtoc rachijil. Can quec'ari' rubaniquil ri ic'aslen nwajo' riyin chi riyix ic'uan tek xquixinjech el pa c'ulanen riq'ui ri Cristo. 3 Pero riyin nxibin wi', ruma man xa tibanatej achi'el xbanatej riq'ui ri Eva ojer ca. Riya' xk'olotej c'a pa ruk'a' ri cumatz, riq'ui ri jabel oc rubanic xch'o chare.§ Riq'ui juba' queri' chuka' xtiben riyix, xa riq'ui jun niya'o itzel na'oj chiwe, nijalatej ri nich'ob y ri' nuben chiwe chi riyix can niwajo' niya' ca ri Cristo y ma nicukuba' ta chic ic'u'x riq'ui. 4 Ruma riyix chak utz chiwe chi napon jun winek iwuq'ui y xa ma ya ta ri Jesús ri xkatzijoj riyoj chiwe riyix ri nutzijoj riya'. Y queri' chuka' chak utz chiwe tek nitzuj (nisuj) jun chic espíritu chiwe y xa ma ya ta ri' ri xic'ul yan nabey. Chak utz chiwe tek nibix chiwe chi c'o jun chic ch'abel ri niya'o colotajic,* y xa ma kitzij ta ri nubij. 5 Wi yixquicot riq'ui jun winek ri nibin queri' chiwe, más ta utz chi wuq'ui riyin yixquicot wi. Ruma riyin can c'o wi wejkalen que chiquiwech ri nic'aj ri xa quipo'on anej qui' chi ye nima'k tak apóstoles.† 6 Ruma astape' ri nuch'abel ma janipe' ta oc rubanic tek yich'o,‡ pero can wetaman wi jabel ri achique ri yitajin chubixic tek yich'o. Y ri' can iwetaman§ chuka' riyix chi queri', ruma chi can itz'eton ronojel ri yekabanala'.

7 ¿Achique nibij riyix? ¿La xajan cami xinben chi xinch'utinirisaj wi' riche (rixin) chi xinya' ik'ij

* **10:14** 1 Co. 3.6; 9.1. † **10:15** Ro. 15.20. ‡ **10:17** Is. 65.16; Jer. 9.23, 24; 1 Co. 1.31. § **10:18** Pr. 27.2; Ro. 2.29. * **11:1** 2 Co. 5.13. † **11:2** Ga. 4.17; Col. 1.28. ‡ **11:2** Lv. 21.13. § **11:3** Gn. 3.4, 5. * **11:4** Ga. 1.6. † **11:5** 2 Co. 12.11. ‡ **11:6** 2 Co. 10.10. § **11:6** Ef. 3.4.

riyix? ¿La xajan cami xinben riyin chi majun wajel xinc'utuj chiwe tek xinapon iwuq'ui riche (rixin) chi xintzijoj ri lok'olaj ruch'abel ri Dios ri niya'o colotajic?* Ma xajan ta. 8 Riyin riche (rixin) c'a chi xinben ri rusamaj ri Dios chila' iwuq'ui, ri xc'atzin chuwe yec'a ri nic'aj chic iglesias ri yec'o pa nic'aj chic tinamit ri xeya'o pe. 9 Y tek riyin xic'oje' chila' iwuq'ui, y tek c'o rajawaxic chuwe, majun chiwe riyix ri c'o ta xinc'utuj chare, ruma ma xinwajo' ta xinya' jun ejka'n chiwij.† Ri xc'atzin chuwe chiri' pan itinamit, xa ye ri kach'alal aj Macedonia ri xe'apon wuq'ui chila' ri xeto'o ca wuche (wixin), riche (rixin) chi xik'ax chupan ri k'ij ri'. Can xintij c'a nuk'ij riche (rixin) chi majun ejka'n xinya' ta chiwij. Y c'a que na ri' ri nch'ob nben re chinuwech apo chi majun xtinc'utuj ta chiwe. 10 Y re xtinbij chiwe can kitzij wi, ruma ri Cristo can c'o wuq'ui: Can majun c'a chiwe riyix ri yixc'o pa ruwach'ulef Acaya ri xtelesan ta ri quicoten wuq'ui, ruma chuwe riyin can jun quicoten chi nben ri rusamaj ri Dios y nuyon c'a ntzuk wi'. 11 ¿Achique cami ruma tek ma nwajo' ta chi yinitzuk? ¿La ruma cami chi riyin ma yixinwajo' ta? Ma que ta ri'. Ri Dios retaman chi riyin can yixinwajo' wi,‡ y rumari' tek ma nwajo' ta nya' jun ejka'n chiwij.

12 Y ri nbanon pe chi can nuyon ntzuk wi' y majun wajel nc'utun§ ta chiwe, can c'a que na ri' xtinben, ruma nwajo' chi ri winek ri quipo'on anej qui' chi ye rusamajel ri Dios ma xquecowin ta xtiquibij chi can ye junan wi kiq'ui riyoj. 13 Ruma riye' can ye kitzij apóstoles niquina', pero xa ma que ta ri', xa ye samajel ri xa yek'olon.* Can quipo'on anej qui' chi ye achi'el apóstoles riche (rixin) ri Cristo, pero xa ma kitzij ta. 14 Y riye' queri' niquiben y re' ma nusech ta kac'u'x ruma xa can queri' chuka' nuben ri Satanás;† riya' nuben chi jun utzilaj ángel‡ riche (rixin) ri sakil y xa ma que ta ri'. 15 Rumari' xinbij chiwe chi ri quipo'on anej qui' chi ye apóstoles, ma nusech ta kac'u'x. Ruma man c'a ye ta riye' ri nabey ri yebano queri', ruma ri ye rusamajel ri Satanás xa can niquipo' wi qui' chi ye samajel riche (rixin) ri chojmilal. Pero ri pa ruq'uisbel k'ij xa xtiquic'ul c'a ruc'ayewal, achi'el c'a ri nuc'utuj ri itzel ri yequibanala'.§

Tek ri Pablo nutzijoj ri tijoj pokonal ye ruk'axan pa rusamaj ri Dios

16 Y riyin nbij chic c'a jun bey, chi astape' q'uiy ch'abel ri ma yeka ta chinuwech ri yenbila' chiwe, majun c'a chiwe riyix tich'obo' chi riyin xa yin ch'ujernek. Pero wi xa queri' ri nich'ob riyix, can quinic'ulu' c'a achi'el jun ri can ch'ujernek. Tiya' c'a k'ij chuwe chi yich'o juba' riche (rixin) chi nya' juba' nuk'ij* achi'el niquiben ri nic'aj chic. 17 Re nbij chiwe, chi nwajo' nc'ul juba' nuk'ij, re' ma ya ta ri Ajaf ri biyon chuwe chi nben queri'. Riyin xa yin achi'el jun ri xa ch'ujernek, ruma nchapon nya' juba' nuk'ij. 18 Pero xa ruma chi ye q'uiy ri yebano chi can c'o quik'ij, niquiben chi can c'o q'uiy quetaman, xa rumari' tek riyin chuka' nya' juba' nuk'ij.† 19 Ruma riyix xa can sibilaj yeka chiwech ye'ic'ul jabel ri xa majun

* **11:7** Hch. 18.3; 1 Co. 9.6. † **11:9** Hch. 20.33; 2 Co. 12.14; 1 Ts. 2.9; 2 Ts. 3.8. ‡ **11:11** 2 Co. 7.3. § **11:12** 1 Co. 9.12. * **11:13** Hch. 15.1, 24; 20.29, 30; Ga. 1.7; Fil. 3.2. † **11:14** Ap. 12.9. ‡ **11:14** Ga. 1.8. § **11:15** Is. 9.14, 15; Jer. 29.31, 32; Mt. 7.15, 16. * **11:16** 2 Co. 12.6. † **11:18** Jer. 9.23, 24.

oc quina'oj, y riyix nibij chi can c'o ina'oj. 20 Riyix can jabel c'a ina'on y jabel chuka' nitz'et chi c'o ri nibano chiwe chi yix achi'el jun mozo ri ximil pa samaj riq'ui jun patrón. Can jabel chuka' ina'on riyix chi c'o jun ri ntajin yixruq'uis y nrelesaj el chiwe ri c'o iwuq'ui, chi c'o ri palbeyon iwuche (iwixin) y majun ik'ij chuwech, y c'o chuka' nipak'ilon ipalej chi k'a'. Riyix can jabel c'a itz'eton ri'. 21 Astape' jun q'uixbel chuwe riyin chi nbij re' chiwe, pero xa can kitzij wi chi riyoj can majun wi kachuk'a' chi xkaben ta achi'el ri niquiben ri nic'aj chiwe.

Pero wi ri nic'aj can ma niquixibij ta qui' yequibila' ch'abel riche (rixin) chi niquiya' quik'ij, riyin chuka' yicowin nben achi'el ri niquiben riye'. Re tzij c'a re xquenbij chiwe achi'el xa yin ch'ujernek. 22 Can q'uiy c'a ri niquibila' riye'; niquibila' chi ye hebreos, pero ri' ma xu (xe) ta wi riye', riyin chuka'. ¿Ye winek israelitas riye'? Queri' chuka' riyin. ¿Ye riy rumam ca ri Abraham riye'?‡ Riyin chuka' queri'. 23 ¿Ye rusamajel ri Cristo riye'? Riyin chuka' queri'. Pero re wacami can yich'o c'a achi'el xa yin ch'ujernek y rumari' achi'el xa ch'obon ma ch'obon ta ri yenbij, chi riyin más yisamej§ que chiquiwech riye'. Riyin más yin ch'ayon cuma ri winek que chiquiwech riye', ruma hasta ma noka ta chic chinuc'u'x janipe' mul yin ch'ayon. Riyin xiya'ox (xya') pa cárcel más que chiquiwech riye'. Riyin can q'uiy c'a chuka' mul yin aponak chuwech ri camic.* 24 Ri wech israelitas wu'o' c'a mul yin quich'ayon tzan tz'um, can treinta y nueve† jich' c'a quiya'on chuwe chi jojun bey. 25 Oxmul yin ch'ayon riq'ui xc'a'y.‡ Jun bey xic'ak chi abej.§ Oxmul xa juba' ma yin caminek ca pa mar, ruma ri barco ri yin benak wi xa xuchop nibe chuxe' ya'.* C'o jun bey xink'axaj jun k'ij y junak'a' c'a c'anej pa ruwi' ri mar ruma xyojtej ri barco ri yin benak wi. 26 Q'uiy c'a ruc'ayewal ri ye nk'axan pa tak bey chubanic ri rusamaj ri Dios. Ruma ri bey ri ye nk'axan yec'o nima'k tak raken ya', yec'o alek'oma', yec'o wech israelitas† ri ye'etzelan wuche (wixin) y queri' chuka' ri nic'aj chic winek ri xa ma ye israelitas ta,‡ nk'axan ruc'ayewal pa tak tinamit, pa tak lugar ri acuchi (achique) majun winek yec'o, queri' chuka' nc'ulwachin pa ruwi' ri mar y pa quik'a' ri ma ye kitzij ta chi ye kach'alal. Can q'uiy wi c'a ri nk'axan. 27 Riyin sibilaj yin samajnek y q'uiy tijoj pokonal nk'axan: Nk'axan cosic, ncoch'on waran, nk'axan wayjal, nk'axan chaki'j chi', ncoch'on tef, xeq'uis ka ri nutziak§ chuwij y majun nc'om wi, y chuka' can q'uiy mul ma yiwa' ta riche (rixin) chi queri' c'o c'a más samaj nben.

28 Y ma xu (xe) ta wi c'a ri' ri numol ri' chuwij, xa can c'o chic nic'aj. Can k'ij k'ij nna' ri ralal ri samaj ruma sibilaj yenatej chuwe quinojel ri iglesias. 29 Wi c'o jun kach'alal ri majun ruchuk'a'* y nuna' chi yawa', riyin chuka' can queri' nna'. Wi c'o jun kach'alal nitzak ca ruma jun chic, riyin can nna' k'axon pa wánima ruma ri xban chare.

30 Ronojel ri xa c'a xinbij ka nuc'ut chi riyin xa yin winek y xa majun wuchuk'a'.† Y yari' ri nbij xa ta c'o rajawaxic chi nya' nuk'ij.

‡ **11:22** Hch. 22.3. § **11:23** 1 Co. 15.10. * **11:23** Hch. 9.16. † **11:24** Dt. 25.3. ‡ **11:25** Hch. 16.22. § **11:25** Hch. 14.19. * **11:25** Hch. 27.41. † **11:26** Hch. 9.23; 17.5. ‡ **11:26** Hch. 13.50; 14.5. § **11:27** 1 Co. 4.11. * **11:29** 1 Co. 9.22. † **11:30** 2 Co. 12.5, 9, 10.

31 Riyin kas kitzij wi ri nbij. Ri Dios ri c'o ruk'ij riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek,‡ ri Rutata' ri Kajaf Jesucristo, Riya' can retaman wi chi riyin ma ntz'uc ta tzij. 32 Riyin tek xic'oje' pa tinamit Damasco, c'o ri xinc'ulwachij chiri'. Ruma ri aj k'atbel tzij ri ya'on chiri' ruma ri rey Aretas jabel xuchajij ri tinamit, xeruya' chajinel ri pa tak bey ri niban wi oquen chupan ri tinamit riche (rixin) chi yichapatej.§ 33 Pero xicolotej el pa quik'a', ruma yec'o xeya'o wuche (wixin) pa jun chaquech y c'ac'ari' xinquikasaj el pa jun ventana ri c'o chuwech ri nimalaj tz'ak ri rusutin rij ri tinamit.

12

Ri Pablo nutzijoj chi c'o jun k'axon ntajin nuk'axaj

1 Y can kitzij wi chi ma ruc'amon ta chi riyin nya' nuk'ij. Pero wacami riyin xaxu (xaxe wi) c'a nwajo' ntzijoj juba' ri xuc'ut ri Ajaf chinuwech pa jun achi'el achic'. Y nwajo' chuka' ntzijoj ri ye ruk'alajsan chinuwech.* 2 Pa cajlajuj juna' ca jun achi ri wetaman ruwech riyin, xuc'uex c'a chila' chicaj, y can c'a pa rox caj xapon wi. Riyin wetaman c'a ruwech ri achi ri', y wetaman chi runiman chic ri Cristo,† xa yac'a ri ma wetaman ta riyin achique rubanic xban chare tek xuc'uex, wi can riq'ui ri ruch'acul o xaxu (xaxe wi) ri ru'espíritu. Xaxu (xaxe wi) c'a ri Dios etamayon achique rubanic xban chare tek xuc'uex chila' chicaj. 3 Riyin can wetaman c'a ruwech ri achi ri', pero xaxu (xaxe wi) c'a ri Dios etamayon chi tek xuc'uex chila' chicaj, wi can riq'ui ri ruch'acul xbe o xaxu (xaxe wi) ri ru'espíritu. 4 Ri wetaman riyin xaxu (xaxe wi) c'a chi riya' xuc'uex c'a chila' chupan ri lugar riche (rixin) quicoten,‡ ri acuchi (achique) xerac'axaj ch'abel ri majun winek nilo ta rubixic, ch'abel ri ma yatel ta chare jun winek chi nubij. 5 Ri achi ri xuc'uex c'a chila' chicaj can utz wi c'a chi niya'ox (nya') ruk'ij. Yac'a riyin ma xtinya' ta nuk'ij. Pero xa ta rajawaxic chi nya' nuk'ij, ntzijoj ta ri ye nc'ulwachin ri nuc'ut chi xa yin winek y majun wuchuk'a'.§ 6 Rumari' xa ta riyin nwajo' nya' nuk'ij,* ri' ma yin sachnek ta riq'ui ri nben, ruma ri nbij can kitzij wi, pero riyin ma nwajo' ta nya' nuk'ij, ruma ma nwajo' ta chi ri winek nik'ax ruwi' niquiya' nuk'ij, ruma ri winek ma xu (xe) ta wi ri niquitz'et o niquic'axaj chawij ri niquiben, xa can nik'ax chic juba' ruwi' niquiya' ak'ij.

7 Riyin can nima'k wi c'a ri ye ruk'alajsan ri Dios chinuwech. Y riche (rixin) chi ma nnimirisaj ta wi' ruma ronojel ri', ya'on c'a jun k'axon chare ri nuch'acul achi'el jun ch'ut laj q'uix.† Ri Dios xuya' c'a k'ij chare ri Satanás‡ chi xuya' re k'axomal re' chuwe riche (rixin) chi ma nnimirisaj ta wi'. 8 Y rumari' tek riyin oxi' yan mul§ nc'utun utzil chare ri Ajaf Jesucristo chi trelesaj el ri k'axon ri nibano chuwe chi ntij pokonal. 9 Pero ri Ajaf xubij* chuwe: Riyit xaxu (xaxe wi) c'a caquicot riq'ui ri wutzil ri nuya'on chawe y majun chic jun ri xtic'atzin ta chawe.† Ruma tek yatajin chuk'axaxic jun tijoj pokonal y can nana' chi majun chic awuchuk'a', yac'ari' tek xtik'alajin ri wuchuk'a'‡ riyin pan ac'aslen, xcha' chuwe. Rumari'

‡ **11:31** Ro. 9.5. § **11:32** Hch. 9.24, 25. * **12:1** Hch. 26.19; 2 Co. 12.7; Ga. 1.12. † **12:2** 2 Co. 5.17; 13.5. ‡ **12:4** Lc. 23.43. § **12:5** 2 Co. 11.30. * **12:6** 2 Co. 11.16. † **12:7** Ez. 28.24. ‡ **12:7** Job 2.6, 7; Lc. 13.16. § **12:8** Mt. 26.44. * **12:9** Dt. 3.26. † **12:9** Ec. 7.18. ‡ **12:9** Is. 40.29; 41.10; He. 2.18; 2 P. 2.9.

riyin sibilaj yiquicot tek c'o ri yenc'ulwachij ri xa niquic'ut chinuwech chi majun wuchuk'a', ruma can yari' tek nika c'a pe ri ruchuk'a' ri Cristo pa nuwi'. 10 Rumari' sibilaj yiquicot tek can ruma ri Cristo c'o ri yenc'ulwachij ri xa niquic'ut chinuwech chi majun wuchuk'a'. Yiquicot tek c'o niquiben ri winek chuwe riche (rixin) chi yinquiq'uixbisaj, yiquicot tek c'o rajawaxic chuwe y xa majun nipe wi, yiquicot tek yinetzelex y yiquicot chuka' ri pa k'axon.§ Ruma yac'a tek riyin nna' chi majun chic wuchuk'a' yari' tek nipe más wuchuk'a'.*

11 Riyin xinben chi achi'el xa majun nuna'oj ruma xa nuyon riyin xinya' ka nuk'ij. Pero xa imac riyix tek xinben queri', ruma can yix ta c'a riyix ri' ri xixya'o nuk'ij. Ruma astape' riyin can majun oc nuk'ij, pero ma ntel ta chi tzij chi can yin más co'ol que chiquiwech ri niquibij chi ye nima'k tak apóstoles.† 12 Ruma ronojel ri samaj ri xinbanala' chicojol, re' jun retal chi can yin apóstol wi.‡ Ruma can c'o xyatej chuwe chi xenbanala'§ ri can ximey riyix tek xitz'et, y c'o chuka' nima'k tak milagros ri xenbanala'. Y riyin can xincoch' wi ronojel riche (rixin) chi xinben ri samaj chicojol. 13 ¿Achique ruma tek riyix nibij chi achi'el xa majun ik'ij nbanon chiwe que chiquiwech ri nic'aj chic iglesias ri yec'o pa nic'aj chic tinamit? ¿O xa ruma chi majun xinc'utuj ta* chiwe riche (rixin) chi ntzukbej wi' rumari' tek queri' nibij? Wi xa rumari', ticuyu' c'a juba' numac ruma ri nbanon chiwe.

Tek ri Pablo nubij chi nibe pa rox mul chiquitz'etic ri kach'alal aj Corinto

14 Y re wacami can nchojmirisan chic wi' riche (rixin) chi yinapon chic jun bey iwuq'ui. Yac'are' ri rox mul† ri xquibe iwuq'ui y tek xquinapon, man c'a tich'ob ta chi c'o cosas nwajo' chi niya' pe chuwe. Ma que ta ri'. Riyin ma ya ta c'a ri c'o iwuq'ui ri nwajo',‡ riyin can yix c'a riyix ri yixinwajo'. Y ma nwajo' ta nya' jun ejka'n chiwij, ruma re wawe' chuwech re ruwach'ulef ma ye ta ri ye alc'ualaxel ri yemolo beyomel riche (rixin) chi niquiya' chare ri tata'aj,§ xa ye ri tata'aj ri yeya'o chique ri calc'ual. 15 Rumari' riyin can riq'ui c'a quicoten nsech ronojel ri c'o wuq'ui iwuma riyix y hasta riyin nchapon yiq'uis ka chuka' ruma can sibilaj yixinwajo' riyix. Astape' riyix ma can ta yiniwajo' achi'el ri yixinwajo' riyin.*

16 Y yec'o c'a ri yebin chuwij chi riyin majun achique ta nc'utuj chiwe† y nben chi achi'el majun ejka'n nya' chiwij, pero xa jabel yix nk'olon cha', can c'o nuna'oj chinubanic y xa yix kajnek pa nuk'a' riche (rixin) chi c'o puek nwelesaj chiwe, queri' niquibij chuwij. 17 Pero riyix jabel iwetaman chi ma que ta ri'. ¿O la xixink'ol‡ cami riyin riq'ui jun chique ri kach'alal ri xentek chila' iwuq'ui? 18 Ruma riche (rixin) chi xintek ri kach'alal Tito§ ri chila' iwuq'ui, nabey xinc'utuj na sibilaj utzil chare, y c'ac'ari' xbe iwuq'ui, rachibilan el jun chic kach'alal. ¿La xixruk'ol cami ri kach'alal Tito? Ma que ta ri'. Riya' can uc'uan wi ruma ri Lok'olaj Espíritu, can achi'el ri nuc'aslen riyin, can queri'

§ **12:10** Ro. 5.3; 2 Co. 7.4. * **12:10** 2 Co. 13.4. † **12:11** 1 Co. 3.4-7. ‡ **12:12** 1 Co. 9.2.
§ **12:12** Ro. 15.18. * **12:13** 1 Co. 9.11, 12. † **12:14** 2 Co. 13.1. ‡ **12:14** Hch. 20.33.
§ **12:14** 1 Co. 4.14, 15. * **12:15** 2 Co. 6.12; 1 Ts. 2.8. † **12:16** 2 Co. 11.9. ‡ **12:17** 2 Co. 7.2.
§ **12:18** 2 Co. 8.6.

chuka' ri ruc'aslen riya'.

19 ¿Nich'ob cami riyix chi ri ch'abel ri yojtajin chutz'ibaxic chiwe xa riche (rixin) chi nikatobej ki' chiwech? Ma que ta ri'. Ruma can chuwech ri Dios chi riyin y ri ye wachibil queri' nikabij chiwe ruma xa jun chic kabanon riq'ui ri Cristo. Xa can riche (rixin) wi c'a chi yixkato' tek queri' nikabij chiwe iwonojel riyix ri sibilaj yixkajo' riche (rixin) chi can yixq'uiy ta c'a chupan ri ic'aslen riq'ui ri Dios. 20 Ruma riyin nxibij juba' wi' yinapon chila' iwuq'ui, ruma riq'ui juba' xa ma choj ta benak ri ic'aslen,* xa ma yixtajin ta chubanic achi'el ri nwajo' riyin. Y wi ta queri' ibanon tek yixinwil, riyin c'o chi xtinben ri nic'atzin chi nben, y xa ma ya ta chic ri achique iwoyoben chi nbenbana' iwuq'ui, xa ma ya ta chic samaj ri' ri nbenbana' ca chicojol. Riyin nxibij juba' wi' chi c'o oyowal chicojol, xa itzel nina' riyix chique ri nic'aj chic ruma ri utz yec'o, chuka' yec'o ri nipe coyowal, xa ma junan ta iwech ibanon, c'o itzel tak tzij ye'ibila' chiquij ri nic'aj chic, yixtzijon chiquij nic'aj chic winek, majun quik'ij niben chique ri nic'aj chic kach'alal, y yec'o chuka' ri xa ma pa rucholaj ta chic ri yixtajin, xa ya chic ri' ri xquenchojmirisaj. 21 Riyin nxibij wi' yinapon chic iwuq'ui, ruma man xa tukasaj nuk'ij ri Dios ruma chi riq'ui juba' xquebenwila' chi c'a ye q'uiy na kach'alal ri c'a yec'o na pa mac y ma quiya'on ta ca rubanic ri etzelal. Ri achi'a' y ri ixoki' ri xa ma quic'ulaj ta qui' c'a niquicanola' na qui' riche (rixin) chi yemacun.† Can ma niquimestaj ta ca rubanic ri', y ma yeq'uix ta chuka' chubanic. Ronojel ri mac ri' can nuc'om wi pe ok'ej‡ chuwe riyin.

13

1 Y yac'are' ri rox mul* ri xquinapon chila' iwuq'ui. Y tek yinc'o chic chila' iwuq'ui, wi xa can c'a yec'o na ri ye kajnek pa mac, xa riq'ui ye ca'i' o ye oxi' ri junan xtiquibij† chiquij chiquijujunal ri ye kajnek pa mac, chi can kitzij wi c'o quimac quibanon, riq'ui ri' xtikachojmirisaj ronojel ri quibanon chiquijujunal. 2 Can ma ncuy ta chic c'a quimac ri c'a yemacun na. Ruma tek xic'oje' ri chila' iwuq'ui ri pa rucamul can xinbij yan c'a ca chique chi wi c'a que na ri'‡ yetajin tek xquinapon chic jun bey, can man c'a xquecolotej ta chuwech ri ruc'ayewal ri xtikaya' pa quiwi',§ yac'are' ri ntz'ibaj chic el chiwe wacami, achi'el ta can yinc'o apo iwuq'ui. Y can chique quinojel nbij wi. 3 Riyix can irayin c'a chi niwetamaj, wi riyin can ya ri Cristo* ri nibin pe ri ch'abel chuwe ri nbij chiwe. Wacami can xtitz'et wi c'a chi ri Cristo can xtuc'ut wi ri' chiwech riyix wuma riyin, chi Riya' can c'o wi ruchuk'a' riche (rixin) chi nuya' ruc'ayewal pa quiwi' ri ye kajnek pa mac. 4 Ruma astape' ri Cristo xq'uis ruchuk'a' ri ruch'acul tek xcom chuwech ri cruz,† pero re wacami q'ues ruma ri nimalaj ruchuk'a' ri Dios. Y quec'ari' kabanic riyoj, can majun wi kachuk'a' can achi'el xuben ri ruch'acul ri Cristo tek xcom, ruma xa jun chic kabanon riq'ui Riya'. Pero wacami can yoj q'ues ruma ri nimalaj ruchuk'a' ri Dios‡ y can c'o chic ri ruchuk'a' ri Dios kiq'ui riche (rixin) chi xtikaben c'a achique ri ruc'amon chi nikaben chicojol.

* **12:20** 1 Co. 4.21. † **12:21** 1 Co. 5.1. ‡ **12:21** 2 Co. 2.1, 4. * **13:1** 2 Co. 12.14. † **13:1** Nm. 35.30. ‡ **13:2** 2 Co. 12.21. § **13:2** 2 Co. 10.2. * **13:3** Mt. 10.20. † **13:4** Fil. 2.7, 8. ‡ **13:4** Ro. 6.4; 2 Co. 10.3, 4. § **13:5** 1 Co. 11.28.

5 Yac'a re wacami can tina' c'a ka iwi' riyix,§ wi can kitzij chi cukul ic'u'x riq'ui ri Jesucristo. ¿O xa ma iwetaman ta chi ri Jesucristo c'o chic pa tak iwánima?* C'o na c'a, wi kas kitzij chi iniman† chic ri Jesucristo. 6 Y riyin nwoyobej c'a chi riyix xtiwetamaj chi riyoj can yoj c'ulun chic ruma ri Dios, y Riya' c'o kiq'ui. 7 Riyoj can nikac'utuj wi c'a chare ri Dios chi man ta jun etzelal ri niben. Riyoj nikac'utuj queri' pan iwi' riyix, pero ma ruma ta chi riyoj nikajo' chi nik'alajin chiwech chi can yoj riche (rixin) wi ri Dios y can c'o ri ruchuk'a' pa kak'a'. Ma que ta ri'. Ri nikajo' riyoj ya ta chi riyix niben ri utz, astape' ma nik'alajin ta chiwech chi can yoj‡ riche (rixin) wi ri Dios. 8 Ruma ri uchuk'a' ri ruya'on ri Dios chuwe riyin y chuka' chique ri ye wachibil chupan ri samaj, ma riche (rixin) ta chi nikak'et ri kas kitzij, ma que ta ri', xa riche (rixin) c'a chi nikato' ri kas kitzij. 9 Y rumari' riyoj can sibilaj yojquicot tek majun kachuk'a' y riyix xa utz benak ri ic'aslen y can c'o iwuchuk'a'.§ Y riyoj can nikac'utuj wi c'a chare ri Dios pa tak ka'oración chi nuben ta chiwe chi yix tz'aket ta* riq'ui ri ic'aslen.† 10 Rumac'ari' ntz'ibaj el re wuj re' chiwe, ya que ma jane yinapon ta iwuq'ui,‡ riche (rixin) chi queri' ma nic'atzin ta yichapon chiwe tek xquinapon iwuq'ui, ma rajawaxic ta ncusaj ri k'atbel tzij ri ruya'on ri Ajaf pa nuk'a' riche (rixin) chi yichapon chiwe. Ri k'atbel tzij ri' can ruya'on ri Ajaf pa nuk'a' riche (rixin) chi yixinto' chi yixq'uiy chupan ri ic'aslen riq'ui ri Dios, y ma riche (rixin) ta chi yixintz'ila'.

Ri Pablo nuya' rutzil quiwech ri kach'alal y nuya' chuka' ruk'ij ri Dios

11 Wach'alal, pa ruq'uisbel nwajo' c'a nbij el chiwe chi can tic'oje' ri quicoten pa tak iwánima, titija' ik'ij chi nichojmirisaj ri ic'aslen, titola' iwi' y ticukubala' ic'u'x chi'ijujunal, xa jun iwech tibana',§ y man ta jun oyowal chicojol. Y wi queri' niben, ri Dios can xtic'oje' iwuq'ui, y xaxu (xaxe wi) c'a riq'ui Riya' nipe wi ri ajowabel* y ri uxlanibel c'u'x.† 12 Can tiyala' c'a rutzil iwech chi'ijujunal riq'ui jun lok'olaj tz'uban (tz'uman) chi'ij.‡ 13 Quinojel c'a ri lok'olaj tak kach'alal ri yec'o wawe', niquitek c'a rutzil iwech riyix.

14 Wach'alal, ri nwajo' riyin ya c'a chi ri rutzil ri Ajaf Jesucristo y ri ajowabel riche (rixin) ri Dios ri xtic'oje' ta iwuq'ui. Y nraybej chuka' chiwe chi ri Lok'olaj Espíritu c'o ta iwuq'ui, y nuben ta chiwe chi junan iwech§ iwonojel. Amén.

* **13:5** Ro. 8.10. † **13:5** 1 Co. 9.27. ‡ **13:7** 1 Co. 4.9, 13; 2 Co. 6.9. § **13:9** 1 Co. 4.10. * **13:9** 2 Ti. 3.17; He. 6.1. † **13:9** 1 Ts. 3.10. ‡ **13:10** 1 Co. 4.21; 2 Co. 2.3. § **13:11** Ro. 12.16; 1 Co. 1.10; 1 P. 3.8. * **13:11** 1 Jn. 4.8-16. † **13:11** Ro. 15.33; 1 Ts. 5.23; He. 13.20. ‡ **13:12** Ro. 16.16. § **13:14** Fil. 2.2.

Ri wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Pablo chique ri kach'alal ri yec'o pa ruwach'ulef Galacia

Wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Pablo chique ri quiniman chic ri Dios ri yec'o pa ruwach'ulef Galacia. Xutek re wuj re' ruma xrac'axaj chi yec'o achi'a' ri xe'apon quiq'ui y xquibij chique chi can rajawaxic wi chi niquiben ri achique nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés, y niquibij chuka' chi ma tiquinimaj ta ri tijonic ri ye ruya'on ca ri Pablo chique. Ri achi'a' ri' xquibij c'a chi can rajawaxic wi chi niban ri circuncisión chique, riche (rixin) chi queri' can nitz'aket wi ri colotajic ri nuya' ri Dios chique. Yac'a ri Pablo nubij chupan re wuj re' chi ri niquic'ut ri achi'a' ri' xa ma kitzij ta. Y ri nutzijoj riya' can ya wi ri Dios ri xk'alajsan chuwech y yari' ri kitzij chi nuya' colotajic chique.

Chupan ri tanaj 1 mocaj 11 y napon c'a pa mocaj 21 chare ri tanaj 2, ri Pablo nubij chique chi riya' can ya wi ri Dios ri xbin chare chi xoc apóstol y rumari' chi can ya ri kitzij ri nutzijoj. Y nubij chuka' chi ya ri Dios xbin chare chi nberutzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic chique ri ma ye israelitas ta.

Ri tanaj 3 mocaj 1 y napon c'a pa mocaj 31 chare ri tanaj 4, nubij chi xaxu (xaxe) wi ruma ri rutzil ri Dios y ruma chuka' chi nikacukuba' kac'u'x riq'ui ri Jesús tek nikil ri colotajic.

Ri tanaj 5 mocaj 1 y napon c'a pa mocaj 10 chare ri tanaj 6, nubij chi ruma ri c'ac'ac' c'aslen ri xuya' ri Dios chique, riye' ma nic'atzin ta chic chi c'a niban na ri circuncisión chique y ma ruc'amon ta chuka' chi c'a niquiben na ri nic'aj chic costumbres ri bin ca cuma ri cati't quimama'. Ruma ri Cristo xerucol yan pe chuwech ri' y xuben chique chi majun chic quimac yetz'etetej ruma ri Dios. Y nubij chuka' chi wi xtiquiya' k'ij chi ya ri Lok'olaj Espíritu ri nuc'uan ri quic'aslen, ri quic'aslen xtiwachin c'a jabel.

Ri San Pablo nutek el rutzil quiwech ri kach'alal

1 Riyin ri Pablo, yin jun ru'apóstol ri Jesucristo. Ma winek ta c'a xecha'o wuche (wixin) riche (rixin) chi queri' xinoc apóstol. Ni ma winek ta chuka' ri ye takayon pe wuche (wixin). Ri takayon pe wuche (wixin) ya ri Ajaf Jesucristo y ri Dios ri Tata'ixel;* ri Dios ri xbano chare ri Jesucristo chi xc'astej pe chiquicojol ri caminaki'.† 2 Riyix kach'alal, ri yix riche (rixin) ri iglesias ri yec'o pa ruwach'ulef Galacia, tic'ulu' c'a ri rutzil iwech ri ntek el riyin, y ri rutzil iwech ri niquitek el chuka' ri kach'alal ri yec'o wuq'ui.‡ 3 Y ya ta c'a ri uxlanibel c'u'x y ri utzil ri nuya' ri Katata' Dios y ri Kajaf Jesucristo ri xtic'oje' pa tak iwánima§ chi'iwonojel. 4 Ruma ri Jesucristo xuya' c'a ri'* riche (rixin) chi xcamisex ruma ri kamac, riche (rixin) chi queri' yojrucol chuwech ri etzelal ri c'o wawe' chuwech re ruwach'ulef re tiempo re'. Ronojel ri' xuben ri Jesucristo kuma riyoj, ruma can queri' wi xrajo' ri Katata' Dios chi xbanatej. 5 Rumari', ri Katata' Dios can xtiya'ox (xtya')

* **1:1** 1 Ti. 1.1. † **1:1** Hch. 2.24. ‡ **1:2** Fil. 4.21. § **1:3** 1 Co. 1.3. * **1:4** Mt. 20.28; Ro. 4.25; Ga. 2.20.

ta c'a ruk'ij ruc'ojlen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Amén.

Xaxu (xaxe wi) jun rubanic ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic

6 Riyin can xinmey tek xinwac'axaj chi riyix niwajo' niya' yan ca ri Dios y chuka' ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. Riyix xa jun wi chic chi na'oj ri niwajo' nichop el rutzekelbexic y nej yixbe wi ca chare ri Dios, ri Dios ri xsiq'uin (xoyon) iwuche (iwixin)† riche (rixin) chi xuya' ri rutzil ri Cristo pan iwi'. 7 Yac'a riyin nbij chiwe chi majun chic jun lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. Yec'o winek ri xa jun wi chic ri niquic'ut, ri xa niquisech ic'u'x. Ruma nicajo' c'a niquijel rubixic ri lok'olaj ruch'abel ri Cristo‡ ri niya'o colotajic. 8 Y ri lok'olaj ch'abel ri' xa can xu (xe) wi jun rubanic. Y yari' ri katzijon ca riyoj chiwe. Yac'a wi c'o jun ri nijalo rubixic ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, can xtika ta c'a ruc'ayewal pa ruwi' ruma ri Dios. Y ri' astape' ta na can yin c'a riyin o can jun ángel§ ri petenak chila' chicaj. 9 Can achi'el c'a ri kabin ca chiwe, queri' ncamuluj el rubixic chiwe wacami: Wi c'o jun nitzijon jun chic na'oj chiwe ri xa ma junan ta* riq'ui ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic ri ic'ulun chic, ri nitzijon c'a ri na'oj ri' chiwe, can xtika ta c'a ruc'ayewal pa ruwi' ruma ri Dios.

10 Y riq'ui ri xinbij ka, ¿achique nibij riyix? ¿La ya cami ri nika chiquiwech ri winek ri ntzijoj riche (rixin) chi nc'ul nuk'ij? Ma que ta ri'. Riyin can ya ri nika chuwech ri Dios ri ntzijoj.† Ruma xa ta ya ri nika chiquiwech ri winek ri nben, man ta yin rusamajel ri Cristo.

Ri Pablo nutzijoj achique rubanic tek xoc jun apóstol

11 Wach'alal, riyin nwajo' chi riyix niwetamaj jabel chi ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic ri xintzijoj chiwe, ma runa'oj ta jun achi. 12 Ruma riyin ma riq'ui ta c'a jun winek xinc'ul wi pe, ni ma xitijox ta chuka' ruma jun winek. Can ya ri Jesucristo ri xk'alajsan chinuwech.

13 Y riyix iwac'axan ri achique chi c'aslen ri xinc'uaj tek rubanon ca, tek c'a ntzekelben na ri quireligión ri wech aj Israel. Riyin can xk'ax ruwi' xinben chique ri quiniman ri Jesucristo. Ruma can riq'ui ronojel woyowal xinchop quicanoxic‡ y xinwajo' chi xeq'uis ta. 14 Y chupan ri quireligión ri wech aj Israel, yin c'a riyin ri más q'uiy xinwetamaj§ que chiquiwech ri nic'aj chic wachibil ri junan xojq'uiy pe quiq'ui. Ruma riyin can xinjech wánima chubanic ri quicostumbre ri kati't kamama'. 15 Yac'a ri Dios, xa can c'a ma jane quinalex tek xirucha'.* Xa yac'a chi c'a ma janej ta ca tek xirusiq'uij (xiroyoj) ruma ri rutzil ránima. 16 Y can ruraybel wi c'a ri Dios chi xuk'alajsaj ri Jesucristo ri Ruc'ajol chinuwech; riche (rixin) chi nbentzijoj ri Jesucristo chique ri nic'aj chic winek ri ma ye israelitas ta.† Y tek ri Dios ruk'alajsan chic c'a ri Jesucristo chinuwech, ma xbenwac'axaj ta rutzijol riq'ui jun chic winek riche (rixin) chi xinwetamaj más chrij ri Cristo. 17 Ni ma xijote' ta anej quiq'ui ri apóstoles ri yec'o pa tinamit Jerusalem, ri can c'o chic juba' k'ij ye oconek apóstoles que chinuwech riyin. Yac'a riyin tek xinya' ca ri tinamit Damasco, xibe pa ruwach'ulef Arabia. Y tek xinel c'a pe pan Arabia, xitzolin chic jun bey

† **1:6** Ga. 1.15; 5.8. ‡ **1:7** Hch. 15.1; 2 Co. 11.4; Tit. 1.10. § **1:8** 2 Co. 11.14. * **1:9** Dt. 4.2; 12.32. † **1:10** 1 Ts. 2.4. ‡ **1:13** Hch. 8.3; 1 Ti. 1.13. § **1:14** Fil. 3.4-6. * **1:15** Jer. 1.5. † **1:16** Hch. 9.15; Ga. 2.7, 8.

pa tinamit Damasco.
18 Y tek k'axnek chic oxi' juna', c'ac'ari' tek xijote' pa tinamit Jerusalem riche (rixin) chi xinwetamaj ruwech ri apóstol Pedro, y xic'oje' c'a pe ca'i' semanas riq'ui.
19 Y chupan ri ca'i' semanas ri', majun chic apóstol ri xintz'et ta ruwech, xaxu (xaxe wi) ri Jacobo ri rach'alal ri Ajaf Jesucristo.‡ 20 Y chuwech ri Dios nbij chiwe chi re ntz'ibaj el, can kitzij wi. Ma ntz'uc ta tzij.
21 Y c'ac'ari' xibec'oje' c'a pa ruwach'ulef Siria y pa ruwach'ulef Cilicia. 22 Ma can ta xic'oje' ri pa tak tinamit riche (rixin) ri Judea, y rumari' ri iglesias ri ye riche (rixin) ri Cristo ri yec'o chiri' ma quetaman ta nuwech.
23 Xaxu (xaxe wi) c'a quic'axan chuwij, chi riyin majun chic pokon nben chique ri quiniman chic ri Jesucristo, ri achi'el xinben tek rubanon ca. Xa can ntzijoj chic c'a chique ri winek chi tiquinimaj ri Jesucristo. Y ma nwajo' ta chic chi yeq'uis ri ye nimayon riche (rixin) ri Jesucristo. 24 Y ri kach'alal ri', can xquiya' c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Dios ruma xquic'axaj chi jalatajnek chic ri nuc'aslen.

2

1 Tek k'axnek chic c'a cajlajuj juna', c'ac'ari' tek riyin xijote' chic jun bey ri pa tinamit Jerusalem, wachibilan el ri kach'alal Bernabé.* Y kac'uan c'a chuka' el ri kach'alal Tito. 2 Y riyin xibe, ruma can ya ri Dios ri xk'alajsan chinuwech chi yibe. Y xaxu (xaxe wi) ri kach'alal ri c'o quik'ij y riyin ri xkamol ki'. Y xinbij c'a chique ri achique rubanic ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic ri ntzijoj chique ri winek ri ma ye israelitas ta. Queri' xinben ruma nwajo' chi man ta jun nibano chare ri samaj ri nbanon pe y ri yitajin chubanic chi xa majun nic'atzin wi. 3 Yac'a riye' ni xa ta xquibij chi tiban ri circuncisión chare ri kach'alal Tito ri benak wuq'ui, astape' riya' aj Grecia y ma banon ta ri circuncisión chare.
4 Ri Tito can ma xban ta ri circuncisión chare, astape' ta na yec'o ri ma ye kitzij ta chi ye kach'alal ri xe'ajowan chi xban ta ri circuncisión chare. Riye' quiyujun apo qui' xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi niquinachaj ri achique rubanic ri kac'aslen riyoj ri yoj colotajnek chic ruma ri Cristo Jesús; wi can c'a nikaben na ronojel ri nubij chupan ri ley ri rutz'iban ca ri Moisés,† o xa ma nikaben ta chic. Riye' xcajo' chi xojc'oje' chic jun bey chuxe' ri ley riche (rixin) ri Moisés. 5 Yac'a riyoj ni xa ta juba' xubij ri kánima chi xekanimaj ta; riche (rixin) chi queri' ri kitzij rubaniquil ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, ya ta ri' ri nic'oje' iwuq'ui riyix.

6 Y ri kach'alal ri c'o quik'ij y c'o chuka' q'uiy quetaman, majun chic c'a rubaniquil ri ruch'abel ri Dios ri xquic'ut ta pe chinuwech. Y riyin, ma ya ta c'a wi c'o quik'ij o majun quik'ij ri xintzu'. Ruma chuwech ri Dios xa yoj junan konojel. 7 Pa ruq'uexel c'a chi ri kach'alal xinquitijoj ta pe más chrij ri ruch'abel ri Dios, xa yari' tek xquitz'et chi can chuwe wi riyin chilaben wi riche (rixin) chi ntzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic chique ri winek ri ma ye israelitas ta‡ ri ma banon ta ri circuncisión chique. Can achi'el tek xchilabex chare ri Pedro chi tutzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic chique ri kech aj Israel ri banon ri circuncisión chique. 8 Y can ya ri Dios ri nito'o riche (rixin) ri Pedro chupan ri samaj ri can nuben wi jun apóstol, ri chiquicojol ri kech aj Israel ri banon ri circuncisión chique. Y

‡ **1:19** Mt. 13.55; Mr. 6.3. * **2:1** Hch. 15.2. † **2:4** Ga. 3.24, 25. ‡ **2:7** Hch. 9.15; Ga. 1.16.

queri' chuka' riyin, can ya Dios ri' ri nito'o wuche (wixin), riche (rixin) chi yisamej chiquicojol ri winek ri ma ye israelitas ta ri ma banon ta ri circuncisión chique.

9 Y tek ri Jacobo, ri Pedro y ri Juan, ri can ye principali' chiquicojol ri kach'alal, xquinabej ri rutzil ri Dios ri yatajnek chuwe§ riche (rixin) chi nben ri rusamaj ri Dios, riye' xquichop c'a kak'a' riche (rixin) chi queri' nik'alajin chi can kachibil ki' chupan ri samaj. Xaxu (xaxe wi) c'a chi riyoj yojbesamej chiquicojol ri winek ri ma ye israelitas ta, y riye' yebesamej chiquicojol ri kech aj Israel ri banon ri circuncisión chique. 10 Xaxu (xaxe wi) c'a xquichilabej chake chi can que'oka c'a chikac'u'x chi yekato'* ri pobres. Y can yac'ari' ri ntijon pe nuk'ij chi nben.†

Tek ri Pablo xchapon chare ri Pedro pa tinamit Antioquía

11 Yac'a tek ri Pedro xbec'oje' c'a ri pa tinamit Antioquía, xichapon chare, ruma ma choj ta ri ntajin chubanic chiri'. 12 Ruma pa nabey mul, can niwa' wi quiq'ui ri kach'alal ri ma ye israelitas ta. Yac'a tek yec'o achi'a' ri ye rachibil ri Jacobo xe'apon riq'ui, yac'ari' tek ri Pedro ma xbewa' ta chic quiq'ui ri kach'alal ri ma ye israelitas ta, ruma xuxibij ri' chiquiwech ri achi'a' ri xe'apon riq'ui; ruma ye riye' ri yebin chi c'o chi tiban ri circuncisión chique ri kach'alal ri ma ye israelitas ta. 13 Y ri kach'alal ri can ye israelitas wi y chiri' pan Antioquía yec'o wi, junan xquiben riq'ui ri Pedro. Ma xe'apon ta chic quiq'ui ri kach'alal ri ma ye israelitas ta. Can xk'alajin c'a chi xa ca'i' quipalej, ruma pa nabey mul xa can ye'apon wi. Y hasta ri Bernabé xuben achi'el ri xquiben riye'. 14 Y tek xintz'et chi ma niquiben ta achi'el ri kas nubij chupan ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, chiquiwech c'a quinojel xinbij chare‡ ri Pedro: Riyit can yit israelita, pero ma yatajin ta chubanic ri quicostumbre ri israelitas, xa ac'uan jun c'aslen achi'el quic'aslen ri ma ye israelitas ta. Wi xa queri' yatajin chubanic, ¿achique c'a ruma tek wacami naben chique ri ma ye israelitas ta chi niquiben ri quicostumbre ri israelitas? 15 Riyit y riyin can yoj israelitas pa kalaxic, ma yoj aj maqui' ta achi'el ri winek ri ma ye israelitas ta. 16 Pero ketaman chi can majun winek ri nitz'etetej ruma ri Dios chi majun rumac xaxu (xaxe wi) riq'ui chi nuben ri nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés. Xa can rajawaxic chi nikanimaj ri Jesucristo riche (rixin) chi queri' yojtz'etetej ruma ri Dios chi majun kamac.§ Rumari' tek ma xu (xe) ta wi ri ma ye israelitas ta ri ye nimayon ri Jesucristo, xa can queri' chuka' riyoj israelitas, kaniman ri Jesucristo riche (rixin) chi yojtz'etetej ruma ri Dios chi majun kamac. Ma ya ta c'a chi nikaben ri nubij chupan ri ley* ri nibano chake chi yojtz'etetej ruma ri Dios chi majun kamac.†

17 Riyoj ri xkanimaj ri Cristo ruma nikajo' chi yojtz'etetej ruma ri Dios chi majun kamac,‡ wi xa c'a nikaben na ri mac, ¿la ya cami ri Cristo xbano ka aj maqui' chake? Ma que ta ri'. 18 Y wi xa nbenchapa' chic pe ruya'ic ruk'ij ri xa nya'on chic ca, can nik'alajin chi xa mac ri xinben. 19 Ruma riyin chare ri ley xicom yan, rumari' ri ley ma nic'atzin ta chic chi nben.§ Wacami ri nic'atzin chi nben ya

§ **2:9** Ro. 1.5. * **2:10** He. 13.16; 1 Jn. 3.17. † **2:10** Hch. 11.29, 30; 24.17. ‡ **2:14** 1 Ti. 5.20. § **2:16** Hch. 13.38. * **2:16** Ro. 8.3; He. 7.18. † **2:16** Ro. 3.20. ‡ **2:17** Mt. 1.21. § **2:19** Ro. 7.4, 6. * **2:19** Ro. 6.11.

ri nrajo' ri Dios.* 20 Y tek ri Cristo xcamisex chuwech ri cruz, riyin achi'el xa ta can xicom chuwech ri cruz riq'ui Riya'.† Y ma yin ta chic rajaf re nuc'aslen re c'o wacami, xa can ya chic ri Cristo ri c'o pa wánima ri oconek rajaf re nuc'aslen. Y janipe' c'a ri xquic'ase' el chuwech re ruwach'ulef, can xtincukuba' nuc'u'x riq'ui ri Cristo ri Ruc'ajol ri Dios ri xajowan wuche (wixin), y xuya' chuka' ri' riche (rixin) chi xcamisex wuma. 21 Riyin ma nwetzelaj ta ri rutzil ránima ri Dios chi xutek pe ri Cristo riche (rixin) chi xcom kuma. Ruma xa ta riq'ui chi nikaben ri nubij ri ley tek majun kamac yojtz'etetej ruma ri Dios,‡ ri Cristo man ta c'a jun xc'atzin wi chi xcom.

3

Can nac'ul wi ri Espíritu pan awánima wi nacukuba' ac'u'x riq'ui ri Jesucristo

1 Wach'alal aj Galacia, ¿achique c'a ruma ma yixch'obon ta jabel? ¿Y achique c'a xixk'olo rumari' tek ma ninimaj ta ri kas kitzij?* Tek xa can k'alajsan chic jabel chiwech ri achique rubanic xban chare ri Jesucristo tek xcom chuwech ri cruz kuma. 2 Y riyin nc'utuj chiwe: ¿La ya cami ri nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés ri xinimaj riche (rixin) chi xic'ul ri Lok'olaj Espíritu† pa tak iwánima? Ma que ta ri'. Xa can ruma chi xinimaj ri Jesucristo ri xkatzijoj chiwe. 3 ¿La can ma nich'ob ta cami juba'? Ruma tek xinimaj ri Jesucristo, riyix xiya' k'ij chare ri Lok'olaj Espíritu chi ya Riya' ri nuc'uan iwuche (iwixin). Yac'a re wacami xa iyon chic riyix niwajo' nitij ik'ij. 4 Y q'uiy chuka' tijoj pokonal ik'axan pe ruma chi iniman ri Jesucristo. ¿Can majun cami xc'atzin wi ri tijoj pokonal ri'? Riyin nrayij chi man ta queri'. 5 Ri Dios nuyala' ri Lok'olaj Espíritu chiwe y nubanala' milagros chicojol. ¿La nuben cami queri' ruma chi xinimaj ri nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés? Ma que ta ri'. Xa can ruma chi xinimaj ri Jesucristo ri xkatzijoj chiwe.

Ri Pablo nutzijoj ri trato ri xuben ri Dios riq'ui ri Abraham

6 Y can achi'el xuben ri Abraham, chi riya' can xunimaj wi ri xbix chare ruma ri Dios, y rumari' xtz'etetej ruma ri Dios chi majun rumac,‡ 7 queri' chuka' tiwetamaj chi quinojel ri yeniman riche (rixin) ri Dios, achi'el xuben ri Abraham, can ye'oc achi'el ye ralc'ual§ ri Abraham. 8 Y chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ojer ca, nik'alajin c'a chi can nberila' na k'ij tek ri Dios can xtuben wi c'a chique ri winek ri ma ye israelitas ta chi majun quimac xquetz'etetej ruma Riya', ruma can niquinimaj. Queri' nik'alajin chupan ri lok'olaj ch'abel ri xbix chare ri Abraham tek ri Dios xubij: Awuma c'a riyit tek quinojel ri winek riche (rixin) ri ruwach'ulef can xtiquic'ul wi bendición,* xcha' ri Dios chare ri Abraham. 9 Rumac'ari' tek nikabij chi achi'el xuben ri Abraham chi can xuc'ul ri bendición ruma can xucukuba' ruc'u'x riq'ui ri Dios, can queri' chuka' quinojel ri yeniman riche (rixin) ri Dios, can niquic'ul chuka' bendición.

10 Yec'a ri winek ri nicajo' chi niquicol qui' ruma ri ley, y xa ma yecowin ta niquiben ronojel ri nubij chupan ri ley ri', xa can xtika wi c'a ruc'ayewal pa quiwi'. Achi'el ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca: Ri winek ri ma nuben ta c'a ronojel ri nubij chupan ri wuj riche (rixin) ri ruley ri Moisés, nika

† **2:20** Ro. 6.6. ‡ **2:21** Ga. 5.4. * **3:1** Ga. 5.7. † **3:2** Ga. 3.14; Ef. 1.13. ‡ **3:6** Gn. 15.6; Ro. 4.3, 9, 21, 22; Stg. 2.23. § **3:7** Ro. 4.11. * **3:8** Gn. 12.3. † **3:10** Dt. 27.26; Jer. 11.3.

ruc'ayewal pa ruwi'.† Quec'ari' nubij chupan ri tz'ibatal ca. 11 Ri ruch'abel ri Dios jabel nuk'alajsaj chkawech chi majun winek ruma chi xuben ri nubij ri ley, ruma ta ri' xtitz'etetej ruma ri Dios chi majun rumac, ma que ta ri'. Ruma chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, nubij: Ri winek ri rucukuban ruc'u'x riq'ui ri Dios,‡ nitz'etetej ruma ri Dios chi majun rumac y nril ri kitzij c'aslen. Queri' nubij ri tz'ibatal ca. 12 Ri ruc'uaxic ri ley, man achi'el ta nacukuba' ac'u'x riq'ui ri Dios. Ma que ta ri'. Xa can c'o wi chi naben na ronojel ri nubij chupan. Y rumari' tek ri ley nubij: Ri nibano ronojel ri nubij chupan re ley re', can xtril wi ri ruc'aslen§ riq'ui ri Dios.

13 Y kas kitzij wi chi ri ma nicowin ta nuben ronojel ri nubij chupan ri ley, nika ri ruc'ayewal pa ruwi'. Yac'a ri Cristo xojrucol chuwech ri ruc'ayewal ri', tek xcom chuwech ri cruz; ruma pa ruwi' Riya' xka wi ri ruc'ayewal ri xa pa kawi' ta riyoj ruc'amon chi xka ta wi. Can k'alaj wi chi xka ruc'ayewal pa ruwi' Riya', ruma ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, nubij: Xabachique c'a ri nitzekebex chuwech jun crusin che', nik'alajin c'a chi kajnek ruc'ayewal pa ruwi'.* Queri' nubij chupan ri tz'ibatal ca. 14 Yac'a ri Cristo Jesús kuma konojel riyoj winek tek xcom, riche (rixin) chi queri' ri winek ri ma ye israelitas ta† niquic'ul chuka' ri bendición ri xubij ri Dios ojer ca chare ri Abraham. Y ri Jesucristo xcom chuka' riche (rixin) chi queri' konojel ri yojniman riche (rixin), xtic'oje' ri Lok'olaj Espíritu kiq'ui; ruma can queri' chuka' rubin ca ri Dios.‡

15 Wach'alal, astape' xa jun c'ambel tzij riche (rixin) re ruwach'ulef re xtinbij chiwe, tiwac'axaj na pe': Tek c'o jun winek ri xuben jun trato riq'ui jun chic winek, y tek quichojmirisan chic ri trato ri', majun chic c'a nicowin niyojo. Ni majun c'a chuka' ri nicowin nuya' ta chic más ruwi'. 16 Y tek ri Dios xuben ri trato riq'ui ri Abraham ojer ca, xutzuj (xusuj) c'a ri utzil chare ri Abraham y chare ri riy rumam ri xtic'oje'. Ri Dios ma xch'o ta c'a chiquij quinojel ri ye riy rumam ri Abraham ri xquec'oje'. Ma que ta ri'. Xaxu (xaxe wi) chrij jun ri xch'o wi. Y ri jun ri', ya ri Cristo. 17 Y nwajo' nchojmirisaj chiwech ri rubanic ronojel re'. Pa nabey mul ri Dios rubanon jun trato riq'ui ri Abraham. Y tek k'axnek chic caji' ciento riq'ui juwinek lajuj juna'§ ri ruchojmirisan wi ca ri trato riq'ui ri Abraham, yari' tek ri Dios xuya' ri ley chare ri Moisés. Y ri ley ri' ma xuyoj ta ri trato ri rubanon pa nabey mul ni ma xuben ta chuka' chi ri Dios man ta chic xuya' ri rutzil ri rutzujun (rusujun) ca chare ri Abraham. Y ri utzil ri' ya chi nipe ri Cristo. 18 Xa ta jun winek ruma chi nuben ri nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés tek nuc'ul ri herencia ri nuya' ri Dios, wi ta queri', man ta jun rejkalen ri xutzuj (xusuj) ri Dios.* Pero ma que ta ri'. Ri Dios can xuya' wi ri herencia chare ri Abraham ruma chi can queri' rutzujun (rusujun) chare.

Ri nic'atzin wi ri ley

19 ¿Y achique cami nic'atzin wi ri ley riche (rixin) ri Moisés? Ri Dios xuya' ri ley ri' xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi nuk'alajsaj janipe' chi mac† niquiben ri winek y xaxu (xaxe wi) xucusex tek c'a oyoben na ri Cristo ri riy rumam

‡ **3:11** Hab. 2.4; He. 10.38. § **3:12** Lv. 18.5. * **3:13** Dt. 21.23. † **3:14** Ro. 4.9-11. ‡ **3:14** Hch. 2.33. § **3:17** Ex. 12.40, 41. * **3:18** Ro. 4.14. † **3:19** Ro. 3.20.

ri Abraham, ri tzujun (sujun) chare ri Abraham ruma rutzil ri Dios. Y tek ri Dios xuya' ri ley, xerucusaj k'axey tak tzij. Nabey mul, xuya' chique ángeles, y ri ángeles ri'‡ xquiya' chare ri Moisés. Y pa ruq'uisbel, ri Moisés xuya' chique ri winek. 20 Y tek c'o jun nik'axan tzij, can nik'alajin wi chi yec'o nik'axex quitzij. Yac'a ri Dios tek xutzuj (xusuj) ri utzil chare ri Abraham ma xc'atzin ta chi c'o ta na jun xucusaj ri xk'axan rutzij.

21 Ri ley ri xuya' ri Dios chare ri Moisés, ¿la riche (rixin) cami chi xuyoj ri rutzujun (rusujun) ca ri Dios? Ma que ta ri'. Y wi ta ri ley xcowin ta chi xuya' c'aslen, ya ta ri ley ri' ri nibano chake chi yojtz'etetej ruma ri Dios chi majun kamac. 22 Yac'a ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca nubij chi can konojel riyoj winek can yoj aj maqui' wi;§ y queri' nubij riche (rixin) chi quinojel ri ye nimayon riche (rixin) ri Jesucristo, niya'ox (nya') chique ri rutzujun (rusujun) ca ri Dios ruma chi can niquicukuba' quic'u'x riq'ui ri Jesucristo.

23 Y tek c'a ma jane tipe ri Jesucristo, can achi'el xa ta can pa jun cárcel xojtz'ape' wi; ruma xojc'oje' pa ruk'a' ri ley riche (rixin) ri Moisés. Y chiri' xojtz'ape' wi, koyoben riche (rixin) chi nbek'alajin pe ri c'o chi nikanimaj. 24 Ri ley yac'ari' ri xyuk'un kiche (kixin), achi'el jun yuk'uy ac'al y xojruc'uaj c'a riq'ui ri Cristo riche (rixin) chi xkanimaj; riche (rixin) chi queri' yojtz'etetej ruma ri Dios chi majun kamac. 25 Yac'a re wacami ma ya ta chic ri ley riche (rixin) ri Moisés ri niyuk'un kiche (kixin). Ruma wacami xpe yan ri Jesucristo, y ya Riya' ri nikanimaj.

26 Y chi'iwonojel riyix ri iniman chic ri Jesucristo, yix ralc'ual chic c'a ri Dios.* 27 Chi'iwonojel ri can yix banon bautizar pa rubi' ri Cristo, xa jun chic ibanon riq'ui Riya'.† Can nik'alajin wi c'a chi ri Cristo c'o pa tak ic'aslen; xuben chiwe chi achi'el xuya' jun itziak ri sibilaj jabel. 28 Can chi'iwonojel xa junan chic c'a iwech chi israelitas, o ma israelitas ta,‡ wi ximil pa samaj, o ma ximil ta pa samaj, wi achi o ixok. Junan c'a iwech iwonojel,§ ruma xa jun chic ibanon riq'ui ri Cristo Jesús. 29 Y ruma chi yix riche (rixin) chic ri Cristo, xixoc riy rumam ri Abraham. Y xtoc c'a chuka' iwuche (iwixin) ri utzil ri xutzuj (xusuj)* ri Dios chare ri Abraham ojer ca.

4

1 Y nbij chuka' chiwe: Jun alc'ualaxel tek xa c'a co'ol na, ma jane nijach ta ri herencia chare, xa junan c'a riq'ui jun mozo, astape' ri ac'al ri' ya riya' ri rajaf ca ronojel. 2 Ri ac'al c'a ri' ye canon chajiy riche (rixin) y canon chuka' ri nichajin riche (rixin) ri ruherencia. Y ri ac'al c'o chi nic'oje' na chuxe' quitzij ri winek ri', c'a ya tek napon na ri k'ij ri bin ca ruma ri rutata'. 3 Y quec'ari' kabanon riyoj tek rubanon ca, yoj achi'el c'a ri ac'al ri ma jane nuc'ul ta ri herencia. Xojc'oje' chuxe' ri costumbres riche (rixin) re ruwach'ulef ri xa ma niquic'om ta pe colotajic. 4 Y tek xapon c'a ri tiempo ri cha'on ruma ri Dios, ri Dios xutek c'a pe ri Ruc'ajol. Y xo'alex ka riq'ui jun ixok.* Y ruma chkacojol riyoj israelitas xalex wi ri Ruc'ajol ri Dios, xc'oje' c'a chuxe' ri ley riche (rixin) ri Moisés.† 5 Y Riya' xpe riche (rixin) chi yojrucol‡ riyoj ri yojc'o chuxe' ri ley, riche

‡ **3:19** Hch. 7.53; He. 2.2. § **3:22** Sal. 14.1-3; Is. 53.6; Ro. 3.10-12; 11.32. * **3:26** Jn. 1.12. † **3:27** Ro. 6.3. ‡ **3:28** Jn. 10.16. § **3:28** Jn. 17.21. * **3:29** Ef. 3.6. * **4:4** Gn. 3.15. † **4:4** Mt. 5.17. ‡ **4:5** Ga. 3.13.

(rixin) chi queri' nuben chake chi yoj-oc ralc'ual ri Dios.
6 Y ruma ri yoj ralc'ual chic ri Dios, ri Dios xutek c'a pe ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Ruc'ajol pa tak ánima. Y ri Lok'olaj Espíritu ri c'o pa tak ánima, Nata', nicha' c'a chare ri Dios.§ 7 Riq'ui c'a ri' nik'alajin chi ma yoj ximil ta chic pa ruk'a' ri ley riche (rixin) ri Moisés, xa can yoj ralc'ual chic ri Dios. Y ruma chi can yoj ralc'ual chic ri Dios,* can ntoc chuka' kiche (kixin) ri herencia ri nuya' Riya' chake riyoj ri kaniman ri Cristo.

Ri Pablo nubij chique ri kach'alal aj Galacia chi ma quetzolin ta chic chuxe' ri costumbres riche (rixin) re ruwach'ulef

8 Y tek rubanon ca, tek c'a ma jane tiwetamaj ruwech ri Dios, riyix xiya' quik'ij† nic'aj chic dioses ri xa ma kitzij ta chi ye dios. 9 Yac'a re wacami, can iwetaman chic ruwech ri Dios. O más utz nikabij chi ri Dios retaman chic iwech riyix.‡ ¿Achique c'a ruma tek riyix niwajo' yixtzolin chic jun bey chuxe' ri costumbres riche (rixin) re ruwach'ulef ri xa majun quejkalen y ma niquic'om ta pe colotajic chiwe? 10 Riyix xa c'o k'ij ri ye'ichajij, y chuka' ye'ichajij ic', juna' y nic'aj chic nimak'ij§ ri xa quiche (quixin) ri israelitas. 11 Y riq'ui ri queri' yixtajin chubanic, riyin nxibij wi' chi riq'ui juba' ri samaj ri xinben iwuq'ui, xa majun xc'atzin wi.
12 Rumac'ari' wach'alal, nc'utuj c'a jun utzil chiwe chi tibana' achi'el xinben riyin, ruma riyin xinben chuka' achi'el niben riyix. Tek xic'oje' iwuq'ui, riyix majun pokon xiben chuwe. 13 Y riyix jabel c'a iwetaman, chi pa nabey mul xa ruma jun nuyabil tek xic'oje' iwuq'ui y xintzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic chiwe. 14 Y sibilaj q'uiy ri tijoj pokonal ri xink'axaj ruma ri yabil. Pero ma riq'ui ta chi yin yawa', riyix ma itzel ta xinitz'et, ni ma xiniwetzelaj ta. Xa can jabel nuc'ulic xiben. Achi'el xa ta jun ángel riche (rixin) ri Dios, o achi'el xa ta can yin c'a riyin ri Cristo Jesús ri xiben chuwe tek xinic'ul.* 15 Y chiri' sibilaj xquicot ri iwánima wuma riyin. Can xk'alajin c'a chi sibilaj xiniwajo'. Y riyin wetaman chi wi xa ta can c'o xc'atzin wi riche (rixin) chi xiwelesaj ta ri runak' tak iwech, riche (rixin) chi xiya' ta chuwe riyin, riyix can ta xiben. ¿Y acuchi (achique) c'a xbe wi ri quicoten ri' ri xc'oje' iwuq'ui pa nabey mul? 16 ¿La nich'ob cami riyix chi riyin itzel nna' chiwe xa ruma chi xinbij ri kitzij chiwe? Ma que ta ri'.

17 Y yec'o c'a ca'i' oxi' achi'a' chicojol ri can niquitij quik'ij riche (rixin) chi niquiben utzil chiwe, pero xa ma riche (rixin) ta chi c'o utz nuc'om pe chiwe. Ruma riye' xa nicajo' chi yixquelesaj el kiq'ui riyoj, riche (rixin) chi xaxu (xaxe) wi riye' ri nicajo' chi ye'itzekelbej. 18 Yac'a riyin can ronojel tiempo ntij nuk'ij chi nben utzil chiwe y can riq'ui ronojel wánima nben ri utzil ri' ruma nwajo' chi utz ta yixc'oje', y ma xu (xe) ta wi tek yinc'o apo riyin iwuq'ui. 19 Riyix ri can yix achi'el tak walc'ual† nbanon chiwe, sibilaj c'a k'axon ri niya' chic jun bey pa wánima, ruma ma jane ticuke' ic'u'x riq'ui ri Cristo. Y ri nimalaj k'axon ri niya' pa wánima, xa can achi'el ri k'axon ri nuk'axaj jun ixok tek nralaj jun ac'al. Y re k'axon re nna' wacami iwuma riyix, xtiq'uis el, c'a ya tek xticuke' ic'u'x riyix riq'ui ri Cristo. 20 Y riyin sibilaj

§ **4:6** Ro. 8.15, 16. * **4:7** Ro. 8.17. † **4:8** Ro. 1.25. ‡ **4:9** 1 Co. 8.3. § **4:10** Col. 2.16. * **4:14** Mt. 10.40. † **4:19** 1 Co. 4.15.

c'a nwajo' chi yinc'o ta apo iwuq'ui re wacami; riche (rixin) chi queri' yich'o ta iwuq'ui, y man ta xaxu (xaxe wi) ntz'ibaj el re' chiwe. Can ma nich'obotej ta c'a chinuwech achique ri utz chi nben iwuq'ui.

Ri c'ambel na'oj chiquij ri ca'i' ixoki', jun Agar rubi' y Sara rubi' ri jun chic

21 Riyix ri can niwajo' yixc'oje' chuxe' ri ley riche (rixin) ri Moisés, tibij na c'a chuwe: ¿La ma k'axnek ta c'a chiwech ri nubij ri ley ri'? 22 Ruma ri Moisés rutz'iban ca chi ri Abraham xec'oje' ye ca'i' ruc'ajol. Jun ruc'ajol xalex riq'ui ri raj ic'‡ ri rulok'on, ri can ximil wi pa samaj riq'ui. Y ri jun chic ruc'ajol, xalex riq'ui ri kas rixjayil wi.§ 23 Ri ruc'ajol ri Abraham ri xalex riq'ui ri raj ic', xalex achi'el ye'alex xabachique ac'ala'. Yac'a ri jun chic ruc'ajol ri Abraham ri xalex riq'ui ri kas kitzij chi rixjayil, xalex ruma can ya ri Dios ri tzujuyun (sujuyun) pe chare.* 24 Re tzij re' jun c'ambel na'oj. Ruma re ca'i' ixoki' re', ruq'uexewach ri ca'i' tratos ri xuben ri Dios quiq'ui ri winek. Ruma ri Agar ri raj ic' ri Abraham, ruq'uexewach ri jun trato ri xban acuchi (achique) c'o wi ri nimalaj juyu' Sinaí, ruma quinojel c'a ri ye'oc chupan ri trato ri', xa yexime' chuxe' rutzij ri ley riche (rixin) ri Moisés. 25 Ri ixok Agar, can ruq'uexewach wi c'a ri trato ri xban acuchi (achique) c'o wi ri juyu' Sinaí, ri c'o pan Arabia. Ri Agar can ximil wi pa samaj. Y re' junan riq'ui ri ye wech aj Israel ri yec'o pa Jerusalem wacami, can ye ximil chuxe' rutzij ri ley riche (rixin) ri Moisés. Xa can ye achi'el ri ixok aj ic' ri Agar rubi'. 26 Yac'a riyoj ri yoj ral ri jun chic tinamit Jerusalem riche (rixin) chicaj,† ma que ta ri' kabanon ruma yoj totajnek chic chuxe' rutzij ri ley. 27 Y ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca nubij:

Riyit ri ma yit alanel ta, ma cabison ta ruma majun awal.
Xa can sibilaj c'a caquicot, astape' majun bey alaxnek ta jun awal.
Y astape' riyit xamalix ca ruma ri awachijil, riyin xtinben c'a chawe chi más ye q'uiy awal riyit ri xquec'oje',
que chuwech ri ixok ri can c'o wi ri rachijil.‡

Queri' ri tz'ibatal ca.

28 Rumac'ari' wach'alal, ri Dios can riq'ui c'a ri rutzil xutzuj (xusuj) chake chi yoj-oc ralc'ual. Achi'el ri Isaac. Ruma ri Isaac yari' ri tzujun (sujun) pe chare ri Abraham ruma ri rutzil ri Dios. 29 Ri ral ri Agar ma tzujun (sujun) ta pe ruma ri Dios. Xa xalex achi'el ye'alex xabachique ac'ala'. Y ri ral ri aj ic' ri' itzel xuna' chare ri Isaac.§ Y can queri' chuka' nic'ulwachitej wacami. Riyoj ri can yoj ralc'ual chic ri Dios ruma c'o ri Lok'olaj Espíritu kiq'ui, yojetzelex cuma ri winek ri majun ri Lok'olaj Espíritu quiq'ui. 30 Y ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, nubij chi telesex el ri aj ic' lok'on, rachibilan ri ral. Ruma ri ral ri aj ic' ri', majun ri rubeyomal ri tata'aj ri xtiya'ox (xtya') chare. Xa can xu (xe) wi ri ral ri ixjaylonel ri ruc'amon (takal chrij) chi niya'ox (nya') ri rubeyomal ri tata'aj chare.* Queri' nubij ri tz'ibatal ca. 31 Rumac'ari' wach'alal, riyoj ri kaniman chic ri Jesucristo, yoj achi'el ri ral ri rixjayil ri Abraham, y ma yoj ral ta ri aj ic'.

5

Cof kojc'oje' chupan ri colotajic

‡ **4:22** Gn. 16.15. § **4:22** Gn. 21.2. * **4:23** Gn. 17.15-19; 18.10-14; 21.1, 2. † **4:26** He. 12.22; Ap. 3.12; 21.2. ‡ **4:27** Is. 54.1. § **4:29** Gn. 21.9. * **4:30** Gn. 21.10.

1 Ri Cristo xojrucol yan chuwech
ri ley riche (rixin) ri Moisés. Ru-
mac'ari', cof quixc'oje' chupan ri
colotajic ri'. Y man c'a quixoc ta
chic jun bey chuxe' ri ley.

2 Y tiwac'axaj na pe', riyin ri
Pablo nbij c'a chiwe: Wi riyix
xtiya' k'ij chi niban ri circuncisión
chiwe ruma can nich'ob chi riq'ui
ri queri' yixcolotej,* ri' xa niben
chare ri Cristo chi achi'el xa majun
utzil xuc'om pe chiwe. 3 Y nbij
chic c'a jun bey chique ri achi'a'
ri can nicajo' chi niban ri circun-
cisión chique: Wi can nicajo' chi
niban ri circuncisión chique, can
nic'atzin chi niquiben c'a ronojel
ri nubij chupan ri ley riche (rixin)
ri Moisés† riche (rixin) chi queri'
yecolotej. 4 Y riyix ri can riq'ui
chi niben ri nubij ri ley niwajo' chi
yixtz'etetej ruma ri Dios chi majun
imac,‡ wi queri', xa can yix elenak
pe riq'ui ri Cristo, y chuka' iya'on
chic ca ri rutzil ri Dios. 5 Yac'a
riyoj can riq'ui c'a ri Cristo cukul wi
kac'u'x ruma ri Lok'olaj Espíritu, y
rumari' cukul apo kac'u'x koyoben
chi yojtz'etetej ruma ri Dios chi ma-
jun kamac. 6 Ruma riyoj ri xa jun
chic kabanon riq'ui ri Cristo Jesús,
majun nuben wi niban ri circun-
cisión chake,§ o ma niban ta. Ri c'o
rejkalen ya ri cukbel c'u'x riq'ui ri
Cristo Jesús, ruma ri kacukbel c'u'x
riq'ui ri Cristo nuben chake chi c'o
ajowabel kiq'ui.

7 Ri pa nabey mul, can choj
wi yix benak. Yac'a re wacami,
¿achique c'a xbano chiwe chi ma
niwajo' ta chic ninimaj ri kitzij?*
8 Xa ichapon yixk'olotej pa ruk'a'
ri ntajin ruc'utic chiwech wacami,
y can k'alaj chi ma riq'ui ta ri
xsiq'uin (xoyon) iwuche (iwixin)†
petenak wi ri tijonic ri'. 9 Ri ch'om
(levadura), xa riq'ui ti juba' nika
chupan ri q'uej (harina) ri mu'ul
ca, nuch'omirisaj ronojel.‡ Can
queri' chuka' niquiben ri tzij ri xa
ma ye utz ta, xa riq'ui jun, nu-
chop yeruyoj quinojel. 10 Y riyin
can cukul nuc'u'x riq'ui ri Ajaf Je-
sucristo, chi riyix can xu (xe) wi
ri kitzij ri xtinimaj. Y ri winek
c'a ri niyojo ri ruch'abel ri Dios
chiwech,§ can c'o c'a chi xtika
ruc'ayewal pa ruwi'. Y xabachique
ta c'a chi winek ri'.

11 Y riyin wach'alal, wi xa ta
c'a ntzijoj na chi ri circuncisión
nic'atzin na chi niban, ri wech aj Is-
rael man ta yinquetzelaj, y man ta
itzel chuka' niquic'axaj tek ntzijoj
chi ri Cristo xcom chuwech ri cruz.
12 Can nrayij c'a chi ye elesan ta el
ri winek ri yeyojo ruch'abel ri Dios
chiwech.*

13 Ruma riyix wach'alal can ya
ri Dios ri xixsiq'uin (xixoyon),
riche (rixin) chi xixrucol pe chuxe'
ri ley.† Pero ma xixcolotej ta
pe riche (rixin) chi niben ri xa
ya ri nirayij ka riyix.‡ Ma que
ta ri'. Riyix xixcolotej pe riche
(rixin) chi can titola' iwi' riq'ui
ajowabel. 14 Ruma chupan ri ley
riche (rixin) ri Moisés, nubij: Can
achi'el c'a ri nawajo' ka awi' riyit,
can queri' chuka' que'awajo' ri
awuc' awach'alal.§ Queri' nubij ri
tz'ibatal ca. Y wi naben c'a re nubij
re jun tzij re', can xaben yan c'a
ronojel ri nubij chupan ri ley ri'.
15 Ma tic'ux ta iwi' y ma titij ta iwi'
chi'ijujunal, xa tibana' cuenta iwi'
riche (rixin) chi ma yixq'uis ta ka.

Tiya' k'ij chare ri Lok'olaj Espíritu chi ya Riya' ri nuc'uan iwuche (iwixin) y ma tiben ta ri nirayij riyix

* **5:2** Hch. 15.1. † **5:3** Ga. 3.10. ‡ **5:4** Ro. 9.31. § **5:6** Col. 3.11. * **5:7** Ga. 3.1. † **5:8** Ga. 1.6; 5.13. ‡ **5:9** 1 Co. 5.6. § **5:10** Ga. 1.7. * **5:12** Ga. 1.8, 9. † **5:13** Ga. 5.1. ‡ **5:13** 1 P. 2.16. § **5:14** Lv. 19.18; Ro. 13.9. * **5:16** Ro. 6.12.

16 Y nbij c'a chuka' chiwe: Tiya' k'ij chi ya ri Lok'olaj Espíritu ri nuc'uan iwuche (iwixin), y ma tiben ta ri xa iraybel ka riyix.* 17 Ruma ri raybel riche (rixin) ri ch'aculaj ma nika ta chuwech ri Lok'olaj Espíritu, y ri raybel riche (rixin) ri Lok'olaj Espíritu ma nika ta chuwech ri ch'aculaj. Chi ye ca'i' man c'a xtiquic'uaj ta qui'.† Y rumari' ma yixcowin ta niben ri niwajo' chi niben. 18 Pero wi can ya ri Lok'olaj Espíritu ri nuc'uan iwuche (iwixin) chupan ri ic'aslen, nik'alajin chi ma chuxe' ta chic rutzij ri ley riche (rixin) ri Moisés yixc'o wi.

19 Y can yek'alajin wi c'a ri banobel ri xa ruraybel ri ch'aculaj,‡ ruma xa ruyon achi'el re': Ri ixok ri c'o rachijil y nuc'om ruwech jun chic achi y ri achi ri c'o rixjayil y nucanoj jun chic ixok. Ri winek ri niquicanoj qui' riche (rixin) chi yemacun y xa ma quic'ulaj ta qui'. Ri winek ri can sibilaj c'a etzelal niquiben y niquiben mac ri sibilaj q'uixbel. 20 Chuka' ri niquiyala' quik'ij dios ri xa ye banon cuma winek. Ri yebano itz. Ri yec'ulu'an qui'. Ri yebano oyowal. Ri itzel niquina' chique ri nic'aj chic ri utz yec'o. Ri nipe coyowal chanin. Ri nicajo' chi xaxu (xaxe wi) ta riye' ri c'o utz niquic'om ca chare ronojel cosas. Ri niquijachala' qui' ruma ma junan ta niquich'ob. Ri nika chiquiwech ri ch'abel ri xa ma ye kitzij ta. 21 Ri itzel niquina' chique ri nic'aj chic ri utz yec'o. Ri yecamisan. Ri yek'aber. Ri yebano ma utzilaj tak nimak'ij ta. Y ri yequibanala' chuka' nic'aj chic quiwech etzelal achi'el ri queri'. Y can nbin chic c'a chiwe jun bey, y ncamuluj rubixic chiwe, chi ri winek ri yebano etzelal achi'el ri queri', ma xque'oc ta c'a pa rajawaren ri Dios.§

22 Yac'a wi can niya' k'ij chi ya ri Lok'olaj Espíritu ri nuc'uan iwuche (iwixin), ri ic'aslen can niwachin* jabel. Y xtic'oje' pa tak iwánima ri ajowabel, ri quicoten, ri uxlanibel c'u'x, ri coch'onic, ri utzilaj na'oj, ri raybel chi nibanala' utzil, ri cukbel c'u'x, 23 ri c'aslen ch'uch'uj, y ri nik'il iwi' chubanic ri mac. Y wi jun c'aslen queri' ri nic'uaj, ri ley majun xtuben ta chiwe.† 24 Y konojel c'a ri yoj riche (rixin) chic ri Cristo, achi'el ta xa can xojbajix riq'ui Riya' chuwech ri cruz, riche (rixin) chi riyoj xekaya' ca ri itzel tak raybel.‡ 25 Ruma chi can ya c'a ri Lok'olaj Espíritu ri yayon ri c'ac'ac' kac'aslen, rumari' can tikaya' c'a k'ij chi ya Riya' ri nuc'uan kiche (kixin).

26 Man c'a tikanimirisaj ta ki';§ ma tikayacala' ta koyowal chikachibil ki'. Ni man c'a chuka' itzel ta tikana' chique nic'aj chic ri utz yec'o.

6

1 Wach'alal, nbij c'a chiwe riyix ri can ic'uan jun c'aslen achi'el ri nrajo' ri Lok'olaj Espíritu: Wi c'o c'a jun kach'alal ri nika pa mac, riq'ui c'a ch'uch'ujil tibeyaca' pe,* riche (rixin) chi queri' nitzolij chic pe ruc'u'x riq'ui ri Dios. Y can tibana' c'a cuenta iwi' riche (rixin) chi ma yixtzak ta chuka' riyix. 2 Y wi c'o ri nikac'ulwachij, y can nikana' c'a chi achi'el jun ejka'n ri nika chikij, can tikatola' c'a ki' chuc'uaxic ri ejka'n ri'. Y riq'ui ri', can nikaben wi c'a ri nubij ri ley riche (rixin) ri Cristo. 3 Ruma wi c'o c'a jun ri nuna' ka ri' chi can c'o ruk'ij, y xa majun achique ta ruk'ij c'o, xa ruyon c'a riya' nuk'ol ka ri'.†

† **5:17** Ro. 7.15, 23. ‡ **5:19** 1 Co. 3.3. § **5:21** Ap. 22.15. * **5:22** Jn. 15.2, 5. † **5:23** 1 Ti. 1.9. ‡ **5:24** Col. 3.9. § **5:26** Fil. 2.3. * **6:1** Stg. 5.19, 20. † **6:3** 1 Co. 8.2. ‡ **6:4** 2 Co. 13.5.

4 Chikajujunal tikatzu' ka ki'‡ riq'ui
ri yekabanala'. Ruma wi can utz
ri yekabanala', can ruc'amon c'a
chi niquicot ri kánima riq'ui ri yek-
abanala'. Y ma nic'atzin ta chi
nikatzu' ri yerubanala' jun chic
kach'alal. 5 Ruma can chikajuju-
nal c'o c'a chi nbekak'alajsaj na
chuwech ri Dios ri xekabanala'.§
6 Y riyix ri yixtijox chare ri
ruch'abel ri Dios, que'ito' c'a ri
yec'utu ri ruch'abel ri Dios chi-
wech.* Que'ito' c'a riq'ui ronojel ri
utzil ri yixcowin chi niben chique
riche (rixin) chi queri' junan c'o
utzil nic'ul.
7 Man c'a tik'ol ka iwi' iyon riyix.†
Ruma ri Dios majun xtik'olo ta
riche (rixin).‡ Ruma xabachique
nutic ka ri winek, can yari' chuka'
xtuben cosechar. 8 Rumari', wi
xa ya ri itzel tak karaybel ri
xquekabanala', xa jun c'aslen riche
(rixin) camic ri xtikac'ul. Yac'a
wi nikac'uaj ri c'aslen ri nrajo'
ri Lok'olaj Espíritu, xtikac'ul c'a
ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij
xtibe sek. 9 Rumac'ari' ma kojcos
ta chi nikaben utzil.§ Ruma wi
ma xkojtane' ta c'a chi nikaben
utzil, xtapon c'a ri k'ij tek xtikac'ul
rajel ruq'uexel. 10 Y rumac'ari',
tek nikatz'et xabachique winek ri
nic'atzin ruto'ic, wi yojcowin, can
tikato' c'a. Pero ri más nic'atzin chi
yekato', ye ri can kach'alal chic, ri
junan chic kaniman ri Jesucristo
quiq'ui.

Ri Pablo xaxu (xaxe) ri Cristo ri xcom chuwech cruz ri nuya' ruk'ij

11 Re wuj re', can yin c'a riyin ri
yitz'iban el.* Y titz'eta', can riq'ui
c'a nima'k tak letras nben wi el.
12 Y quinojel c'a ri yebin chi tiban ri
circuncisión chiwe, niquibij queri'
xaxu (xaxe wi) ruma nicajo' chi
yetz'et y yenimex chi can niquiben
wi ri nubij chupan ri ley riche
(rixin) ri Moisés. Y ma nicajo'
ta c'a niquitzijoj chi ri colotajic
xbanatej xaxu (xaxe wi) ruma
chi xcom ri Jesucristo chuwech
cruz, ruma riye' ma nicajo' ta
niquik'axaj tijoj pokonal pa quik'a'
ri winek. 13 Ruma ri yebin chiwe
chi tiban ri circuncisión chiwe,
riye' can banon wi ri circuncisión
chique. Pero ma riq'ui wi ri'
riye' xa ma niquiben ta ronojel ri
nubij chupan ri ley riche (rixin)
ri Moisés. Riye' niquibij chi tiban
ri circuncisión chiwe, pero xaxu
(xaxe wi) nicajo' chi ninimaj quitzij
riche (rixin) chi queri' nic'oje'
quik'ij. 14 Yac'a riyin ma ncanoj
ta nuk'ij achi'el ri niquiben riye'.
Riyin xa can xu (xe) wi ri Kajaf
Jesucristo ri xcom chuwech cruz
ri nya' ruk'ij, y ya c'a chuka' Riya'
ri banayon chuwe chi achi'el xa
xicom yan chiquiwech ri na'oj ri
xa riche (rixin) re ruwach'ulef.
Y ronojel ri na'oj riche (rixin)
re ruwach'ulef, ri' xecom yan
chinuwech riyin. 15 Ruma riyoj
ri xa jun chic kabanon riq'ui ri
Cristo, majun c'a nuben wi banon
ri circuncisión chake o ma banon
ta. Ri nic'atzin, ya ri tikac'uaj ri
c'ac'ac' kac'aslen.† 16 Quinojel c'a
ri niquic'uaj jun c'aslen achi'el
nubij re ch'abel re', xtic'oje' ta
c'a uxlanibel c'u'x quiq'ui. Y can
xtijoyowex ta c'a chuka' quiwech
ruma ri Dios. Y que chuka' ri' ri
kitzij israelitas‡ ri can ye rutinamit
wi ri Dios.
17 Y re xtibe apo, majun chic c'a
tibin ch'abel chuwij. Ruma riyin
can yec'o wi retal ri socotajic ri ye
ruc'uan ri nuch'acul ruma ri tijoj
pokonal ri xink'axaj;§ y ronojel re'
niquic'ut chi can yin jun chique ri
ye rusamajel ri Ajaf Jesús.

Ri ruq'uisbel tak ch'abel chare re

§ **6:5** Ro. 14.12. * **6:6** 1 Co. 9.14. † **6:7** 1 Co. 6.9. ‡ **6:7** Job 13.9. § **6:9** 2 Ts. 3.13. * **6:11** 1 Co. 16.21. † **6:15** 2 Co. 5.17; Ef. 2.10; 4.24. ‡ **6:16** Sal. 73.1; Ga. 3.7-9. § **6:17** 2 Co. 1.5.

wuj re'

18 Wach'alal, ri rutzil ri Kajaf
Jesucristo xtic'oje' ta c'a pa tak
iwánima chi'iwonojel. Amén.

Ri wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Pablo chique ri kach'alal ri yec'o pan Efeso

Wuj ri xutek ri apóstol San Pablo chique ri quiniman chic ri Dios ri yec'o pa tinamit Efeso. Riya' nrajo' chi ri kach'alal ri' tiquetamaj ri ruch'obon pe ri Dios chi xtapon na wi jun k'ij tek ronojel ri ruq'uiytisan xa jun xtiquiben chuxe' ruk'a' raken ri Cristo. Y re' ma k'alajsan ta chiquiwech ri nic'aj chic. Yec'a ri ye rutinamit ri Dios can k'alajsan chic chiquiwech, chi ri Lok'olaj Espíritu xa jun rubanon chique quinojel ri ye ralc'ual ri Dios, y rumari' nic'atzin chi niquiben cuenta qui' chi can ta junan quiwech ronojel tiempo.

Chupan ri tanaj 1 mocaj 1 y napon c'a pa mocaj 21 chare ri tanaj 3, nubij chi quinojel ri xa jun chic quibanon riq'ui ri Cristo, can junan wi quiwech. Y nubij chuka' chi ya ri Dios ri xcha'o quiche (quixin), xerelesaj yan pe chuxe' ruchuk'a' ri mac y xerucuy yan ruma ri rucamic ri Cristo chuwech ri cruz. Y riq'ui ri' xk'alajin c'a chi sibilaj nim ri ajowabel riche (rixin) ri Dios pa kawi'.

Chupan ri tanaj 4 mocaj 1 y napon c'a pa mocaj 9 chare ri tanaj 6, ri Pablo nutij ruk'ij chi nubij chique chi tiquiya' k'ij chare ri Lok'olaj Espíritu chi ya Riya' ri nuc'uan ri quic'aslen, ruma wi queri' xtiquiben can junan wi c'a quiwech xtiquiben. Chuka' nubij chique ri achique chi c'aslen niquic'uaj ri quiniman chic ri Dios.

Y chupan ri tanaj 6 mocaj 10 y napon c'a pa mocaj 20, ri Pablo nubij chi ri quiniman chic ri Dios can yec'o pa jun ch'a'oj espiritual. Rumari' nubij chique chi tiquicanoj quichuk'a' riq'ui ri Ajaf Jesús, riche (rixin) chi queri' cof yepa'e' chuwech ri itzel winek, y ma yetzak ta pa ruk'a'.

Ri San Pablo nutek el rutzil quiwech ri kach'alal

1 Riyin ri Pablo, yin jun ru'apóstol ri Jesucristo ruma yari' ri ruraybel ri Dios. Y ntz'ibaj c'a el re wuj re' chiwe riyix lok'olaj tak wach'alal, ri yixc'o pa tinamit Efeso; riyix ri can cukul wi ic'u'x* riq'ui ri Cristo Jesús. 2 Y ya ta c'a ri utzil y ri uxlanibel c'u'x ri nuya' ri Katata' Dios y ri Ajaf Jesucristo ri xtic'oje' pa tak iwánima chi'iwonojel.

Q'uiy bendición nikac'ul ruma ri Cristo

3 Tikaya' c'a ruk'ij ri Dios ri Rutata' ri Kajaf Jesucristo, ruma Riya' nuya' ronojel bendición riche (rixin) chila' chicaj chake riyoj ri xa jun chic kabanon riq'ui ri Cristo. 4 Ruma tek can c'a ma jane c'o ta re ruwach'ulef, yari' tek xojrucha' yan.† Xojrucha' ruma ri Cristo; queri' xuben ri Dios ruma nrajo' chi riyoj yoj-oc lok'olaj tak ralc'ual Riya',‡ y man ta jun etzelal c'o pa tak kac'aslen. 5 Y ruma chi ri Dios sibilaj yojrajo' rumari' tek ruch'obon chic pe chi nuben chake chi yoj-oc ralc'ual,§ ruma can queri' ri ruraybel pa kawi'. 6 Queri' xuben ri Dios riche (rixin) chi niya'ox (nya') ruk'ij ruc'ojlen ruma ri nimalaj rutzil ránima pa kawi'.* Y ruma c'a ri rutzil ri kac'ulun, rumari' tek xa jun chic kabanon riq'ui ri lok'olaj Ruc'ajol. Y ri Dios, ruma chi can sibilaj nrajo' ri Ruc'ajol, rumari' can yojruc'ul

* **1:1** Col. 1.2. † **1:4** 1 P. 1.2. ‡ **1:4** Lc. 1.74, 75. § **1:5** Jn. 1.12; Ro. 8.29. * **1:6** Ro. 3.24.

chuka' riyoj. 7 Ri Ruc'ajol xcom kuma riyoj y xbiyin ri ruquiq'uel riche (rixin) chi xutoj y xucuy ri kamac.† Jabel c'a nik'alajin chi ri nimalaj rutzil ri Dios can achi'el jun nimalaj beyomel ri xkac'ul, ruma xutek pe ri Cristo chkacolic. 8 Y ri rutzil ri Dios ri ruya'on chake sibilaj nim, ruma nuya' q'uiy etamabel chake y nuya' chuka' q'uiy kana'oj.‡ 9 Ruma can xuk'alajsaj wi c'a chkawech ri ruraybel Riya' ri majun bey k'alajsan ta;§ y can pa ránima c'a Riya' xpe wi chi xuk'alajsaj chkawech ri ruch'obon pe, 10 chi tek nberila' ruk'ijul, tek tz'aket chic ri tiempo, can pa ruk'a' ri Cristo* xtuya' wi ronojel ri c'o chila' chicaj y ri c'o wawe' chuwech re ruwach'ulef. Y xa jun xtiquiben.

11 Can ruma chi xa jun chic kabanon riq'ui ri Cristo tek c'o kaherencia† riyoj, ruma queri' ruch'obon chic pe ri Dios chi nikac'ul. Y can ronojel wi c'a ri ruch'obon chi nuben, can ya wi ri' ri ruraybel.‡ Ri Dios ruch'obon c'a pe chi nikac'ul jun kaherencia 12 ruma nrajo' chi kuma riyoj ninimirisex§ ri rubi' y nuc'ul ruk'ij ruc'ojlen. Queri' nrajo' chake riyoj ri can pa nabey koyoben pe ri utzil ri xtuya' ri Cristo chake. 13 Y riyix chuka' xiwac'axaj ri ruch'abel ri Dios. Can kitzij wi c'a ri ch'abel ri xiwac'axaj, y ya lok'olaj ch'abel ri' ri xc'amo pe colotajic chiwe. Riyix can xinimaj c'a ri Cristo, y ri Dios xuya' ri Lok'olaj Espíritu chiwe,* can achi'el wi ri rutzujun (rusujun) pe chi nuya'. Y ri Lok'olaj Espíritu ri' yari' retal chi yix riche (rixin) chic ri Dios. 14 Y ri Lok'olaj Espíritu ri c'o chic kiq'ui,† re' jun retal chi riyoj c'o jun kaherencia ri xtikac'ul re chkawech apo. Re' xtikac'ul pero c'a ya tek xquecolotej el chuwech ri mac quinojel ri ye riche (rixin) chic ri Dios. Y ronojel re' can riche (rixin) wi chi ninimirisex ri rubi' ri Dios ruma chi can c'o nimalaj ruk'ij ruc'ojlen.

Tek ri Pablo xuc'utuj chare ri Dios chi nuya' ta quina'oj ri kach'alal aj Efeso

15 Rumari' tek xinwac'axaj chi riyix can cukul ic'u'x riq'ui ri Ajaf Jesús, y tek xinwac'axaj chi sibilaj ye'iwajo' quinojel ri nic'aj chic lok'olaj tak kach'alal,‡ 16 can ma yitane' ta chi yimatioxin chare ri Dios iwuma riyix, ruma binakil yixoka chuwe y nben orar pan iwi'. 17 Nc'utuj chare ri Dios chi ri Lok'olaj Espíritu ri niya'o ri na'oj, can ta xtuya' pa ruq'uiyal chiwe.§ Ri Lok'olaj Espíritu q'uiy ta xtuk'alajsaj chiwech, riche (rixin) chi niwetamaj ruwech ri Dios. Yare' ri nc'utuj chare ri Tata'ixel ri c'o ruk'ij ruc'ojlen; ri Dios ri riche (rixin) ri Kajaf Jesucristo. 18 Nc'utuj c'a chare ri Dios chi xtusakirisaj ta ri ina'oj, riche (rixin) chi nik'ax ta chiwech ri utzil ri koyoben ri rutzujun (rusujun) ri Dios chake, ruma can riche (rixin) chi niwoyobej ri utzil ri' tek xixrusiq'uij (xixroyoj). Nc'utuj chuka' chi nik'ax ta chiwech chi ri herencia* riche (rixin) ri chila' chicaj can utz y jabel, jun herencia ri can achi'el jun nimalaj beyomel. Y can xtoc wi kiche (kixin) junan quiq'ui quinojel ri lok'olaj tak kach'alal. 19 Nc'utuj c'a chuka' ruma nwajo' chi riyix xtik'ax ta chiwech chi can sibilaj nim ri ruchuk'a'† ri Dios ri c'o kiq'ui riyoj ri kaniman. Ri ruchuk'a' ri c'o kiq'ui riyoj junan riq'ui ri ruchuk'a' ri xucusaj 20 tek xuc'asoj‡ ri Cristo

† **1:7** Ro. 3.24; He. 9.12. ‡ **1:8** Col. 2.3. § **1:9** Col. 1.26. * **1:10** Ef. 1.22. † **1:11** Ro. 8.17. ‡ **1:11** Is. 46.10. § **1:12** 2 Ts. 2.13. * **1:13** Jl. 2.28, 29; 2 Co. 1.22. † **1:14** Hch. 20.28; Ro. 8.23; 2 Co. 5.5. ‡ **1:15** Col. 1.3, 4. § **1:17** Col. 1.9. * **1:18** Hch. 26.18. † **1:19** Col. 1.29. ‡ **1:20** Hch. 2.24.

chiquicojol ri caminaki' y xuben chare chi xbetz'uye' chila' chicaj pa rajquik'a'§ Riya'. 21 Ri Cristo xban c'a chare ruma ri Dios chi ya Riya' ri can sibilaj nim ruk'ij que chiquiwech ri ángeles.* Y can sibilaj nim ruk'ij que chiquiwech ri aj k'atbel tak tzij, y ri nic'aj chic ri c'o uchuk'a' pa quik'a' y ri can c'o quik'ij.† Riya' sibilaj nim que chiquiwech quinojel;‡ ma xu (xaxe) ta chupan re tiempo re', xa can queri' chuka' ri chkawech apo. 22 Ri Dios xuya' ronojel pa ruk'a' ri Cristo,§ y can xuben chuka' chake chi ya Riya' ri jolomaj (wi'aj) ri c'o pa kawi' konojel riyoj ri kaniman, ri nibix iglesia chake. 23 Can yoj c'a riyoj ri iglesia ri yoj oconek ruch'acul ri Cristo,* rumari' can tz'aket kabanon. Riya' can ronojel c'a lugar c'o wi, y runojsan ronojel.

2

Xojcolotej c'a pe chupan ri kamac ruma ri rutzil ri Dios

1 Y tek rubanon ca xa yix caminek chupan ri imac y chupan ri itzel ri xe'ibanala'. Yac'a ri Dios xuya' jun c'ac'ac' ic'aslen.* 2 Itzel ri ic'aslen ri xic'uaj tek rubanon ca. Junan rubaniquil ri ic'aslen quiq'ui ri nic'aj chic winek, ruma xitzekelbej ri etzelal ri niban chuwech re ruwach'ulef. Xitzekelbej ri itzel winek ri cajawalul ri itzel tak espíritu ri yec'o pa cak'ik'. Ya c'a espíritu ri' ri nisamej pa tak cánima ri winek ri ma yeniman ta chare ri Dios. 3 Tek rubanon ca, queri' chuka' xkaben konojel riyoj. Xojuc'uex ruma ri itzel tak karaybel. Ri etzelal ri xekach'obola' y xekarayij,† yeri' ri xekaben. Can xkasiq'uij (xkoyoj) wi ri royowal ri Dios pa kawi', ruma riyoj can pa kalaxic pe majun utz ta chake;‡ can achi'el ri nic'aj chic winek. 4 Yac'a ri Dios sibilaj nim ri ajowabel ri c'o riq'ui, sibilaj xojrajo' y xujoyowaj kawech. 5 Astape' c'a yoj caminek na c'a chupan ri kamac, xojrajo'§ y xuya' kac'aslen achi'el ruc'aslen ri Cristo, quec'ari' xuben ri Dios kiq'ui, xuya' kac'aslen. Y can ruma c'a ri rutzil Riya' tek xojcolotej pe chupan ri kamac. 6 Y ruma chi ri Dios xuc'asoj ri Cristo chiquicojol ri caminaki', queri' chuka' xuben kiq'ui riyoj, xojruc'asoj. Y xuben chake chi xojtz'uye' chila' chicaj* riq'ui ri Cristo Jesús. 7 Queri' xuben ruma nrajo' chi chupan re tiempo re petenak chkawech apo, can ta nitz'etetej chi sibilaj nim ri rutzil Riya' pa kawi', jun utzil ri can achi'el jun nimalaj beyomel. Can sibilaj wi utz ri nuben kiq'ui riyoj ri xa jun chic kabanon riq'ui ri Cristo Jesús. 8 Can ruma wi ri rutzil ri Dios tek xixcolotej ruma xicukuba' ic'u'x riq'ui. Ruma iyon riyix ma yixcowin ta nicol iwi',† ri colotajic xa nisipex chake ruma ri Dios. 9 Y ma ruma ta chi c'o samaj ri xiben tek xiwil ri colotajic,‡ riche (rixin) chi queri' majun ri xticowin ta xtunimirisaj ri' y xtubij ta chi riyin xicowin xincol wi'. 10 Ruma ya ri Dios xbano chake chi nikac'uaj jun c'ac'ac' c'aslen riyoj ri xa jun chic kabanon riq'ui ri Cristo Jesús, riche (rixin) chi queri' nikac'uaj jun c'aslen utz y nikaben utzilaj tak samaj; ruma yari' ri ruch'obon pe ri Dios pa kawi' ojer ca§ chi nikaben.

Ruma chi xcom ri Cristo chuwech cruz tek junan chic kawech riq'ui ri Dios, chi israelitas y chi ma israelitas ta

§ **1:20** Sal. 110.1; Col. 3.1. * **1:21** He. 1.4. † **1:21** Col. 2.10. ‡ **1:21** Fil. 2.9. § **1:22** Mt. 28.18; He. 2.7. * **1:23** Ro. 12.5. * **2:1** Jn. 5.24. † **2:3** Tit. 3.3. ‡ **2:3** Sal. 51.5. § **2:5** Ro. 5.6. * **2:6** Ef. 1.3. † **2:8** Jn. 6.44. ‡ **2:9** Ro. 3.20. § **2:10** Ef. 1.4.

11 Y ruma ronojel ri xinbij yan,
riyix ri ma yix israelitas ta, toka
chi'ic'u'x chi tek rubanon ca, can
ya ri itzel tak iraybel ri xuc'uan
iwuche (iwixin), y rumari' xbix
chiwe cuma ri ye wech aj Israel,
chi ma yix junan ta quiq'ui riye',
ruma riye' can banon ri circun-
cisión chique, circuncisión ri xa ya
ri quich'acul nuc'uan* y winek ri
nibano chique. 12 Toka chi'ic'u'x
chi chupan ri tiempo ri'† ma jane
c'o ta ri Cristo iwuq'ui. C'a nej
na yixc'o wi riche (rixin) chi yixoc
rutinamit ri Dios. Ma jane iwuche
(iwixin) ta riyix ri utzil ri rutzu-
jun (rusujun) pe‡ ri Dios chupan
ri trato ri xuben. Majun utzil
iwoyoben ta ri yixc'o chuwech re
ruwach'ulef, ni majun chuka' Dios
iwuq'ui. 13 Tek rubanon ca, nej c'a
yixc'o wi chare ri Dios. Yac'a re
wacami xa jun chic ibanon riq'ui ri
Cristo Jesús,§ y rumari' xixjel yan
apo riq'ui ri Dios. Xixcowin xix-
jel apo riq'ui ruma ri ruquiq'uel ri
Cristo ri xbiyin kuma konojel tek
xcamisex. 14 Ri Cristo xuya' uxlani-
bel c'u'x chkacojol riyoj israelitas
iwuq'ui riyix ri ma yix israelitas
ta y xa jun tinamit xuben chake,*
ruma ri Cristo xuwulaj ri c'o chka-
cojol. 15 Queri' xuben ri Cristo tek
xcom chuwech ri cruz. Can ruma
c'a ri rucamic tek xuben chare ri
ley ri xuya' ri Moisés chake riyoj
israelitas chi majun chic rejkalen.
Y queri' xuben riche (rixin) chi wa-
cami c'o chic uxlanibel c'u'x chka-
cojol riyoj israelitas iwuq'ui riyix
ri ma yix israelitas ta; xa junan
chic kawech. Xojjalatej yan c'a; can
c'ac'ac'† chic kac'aslen ruma xa jun
chic kabanon riq'ui ri Cristo. 16 Can
ruma wi c'a chi xcom ri Cristo
chuwech cruz tek junan kawech
xuben riq'ui ri Dios. Y junan
kawech xuben chake riyoj israeli-
tas iwuq'ui riyix ri ma yix israelitas
ta y xrelesaj ri oyowal chkacojol.

17 Tek xpe ri Cristo xoruya' ri
utzilaj rutzijol ri uxlanibel c'u'x
chique ri winek. Xubij chique ri
nej yec'o wi el chare ri Dios,‡ y
xubij chuka' chique ri nakaj yec'o
wi chare ri Dios. 18 Can ruma
wi ri Cristo tek konojel yojcowin
yojjel apo riq'ui ri Tata'ixel,§ chi
israelitas y chi ma israelitas ta.*
Ruma xa jun ri Lok'olaj Espíritu
ri nito'o kiche (kixin) riche (rixin)
chi junan kawech yojjel apo riq'ui.
19 Rumari' riyix ma yix achi'el ta
chic winek ri yix riche (rixin) jun
chic ruwach'ulef.† Xa can yix
junan chic quiq'ui ri lok'olaj tak
kach'alal ri ye rutinamit ri Dios y
yix ralc'ual chic Riya'.‡ 20 Can yix
tiquil c'a pa ruwi' jun cimiento, y ri
cimiento ri' ya ri ruch'abel ri Dios
ri nitzijox cuma ri apóstoles y ri
profetas.§ Y can ya c'a ri Jesucristo
ri achi'el abej* ri nucusex chare ri
xquina riche (rixin) ri jay ri' riche
(rixin) chi ma nitzak ta. 21 Y quino-
jel ri xa jun chic quibanon riq'ui ri
Jesucristo ye'ucusex chuka' chare
ri jay, y can jabel rubanic ntajin
niban chare riche (rixin) chi ntoc
jun lok'olaj rachoch ri Ajaf.† 22 Y
queri' chuka' riyix ri xa jun chic
ibanon riq'ui ri Jesucristo, can yix-
ucusex‡ chare ri rachoch ri Dios,
ruma c'o chic ri Lok'olaj Espíritu pa
tak iwánima.

3

*Ri samaj ri ya'on chare ri Pablo,
ya ri nutzijoj chique ri ma ye israeli-
tas ta ri lok'olaj ch'abel ri niya'o
colotajic*

---

* **2:11** Ro. 2.28. † **2:12** Ga. 4.8; Col. 1.21. ‡ **2:12** Ro. 9.4, 8. § **2:13** Ga. 3.28. * **2:14** Mi. 5.4, 5. † **2:15** 2 Co. 5.17. ‡ **2:17** Is. 57.19; Zac. 9.10. § **2:18** Jn. 14.6; Ef. 3.12. * **2:18** 1 Co. 12.13. † **2:19** Ef. 2.12. ‡ **2:19** He. 12.22, 23. § **2:20** 1 Co. 12.28. * **2:20** Sal. 118.22; Mt. 16.18. † **2:21** 1 Co. 3.16. ‡ **2:22** 1 P. 2.5. * **3:1** Hch. 21.33; 2 Ti. 2.10.

1 Rumac'ari' riyin ri Pablo, yin
ya'on pa cárcel* ruma ntzijoj ri
ruch'abel ri Cristo Jesús chiwe riyix
ri ma yix israelitas ta. 2 Y riyin
nbij chi riyix iwac'axan chi ri Dios
ruya'on re samaj re' chuwe, riche
(rixin) chi nk'alajsaj† ri utzil ri
ruya'on chiwe riyix. 3 Ojer ca, pa
quitiempo ri kati't kamama' ma
jane k'alajsan ta jabel ri ruch'obon
pe ri Dios pan iwi'. Yac'a re wacami
ri Dios ruk'alajsan chic chuwe
riyin, can achi'el ri xintz'ibaj yan
juba' chiwe. 4 Y tek riyix xtisiq'uij
re wuj re', xtiwetamaj c'a chi can
k'alajsan chic‡ chinuwech ruma
ri Dios ri ma can ta k'alajsan
ojer ca chrij ri Cristo. 5 Re' ma
can ta k'alajsan pe chiquiwech
ri winek ri xec'oje' ojer ca. Xa
c'a ya re wacami xk'alajsex ruma
ri Lok'olaj Espíritu chiquiwech ri
lok'olaj tak apóstoles riche (rixin)
ri Cristo y chiquiwech ri profetas
ri yek'alajsan ri ruch'abel ri Dios.
6 C'a ya c'a re wacami xuk'alajsaj
chi riyix ri ma yix israelitas ta c'o
chuka' ri herencia xtiwil junan
kiq'ui riyoj israelitas.§ Y junan chi
yoj ruk'a' raken ri Cristo y kiche
(kixin) konojel ri utzil ri rutzujun
(rusujun) pe ri Dios. Y ronojel re'
ruma ri Cristo Jesús y ruma chuka'
kaniman ri lok'olaj ch'abel ri niya'o
colotajic.

7 Y ruma ri rutzil ri Dios ri
yatajnek chuwe tek riyin xinoc
rusamajel riche (rixin) chi ntzijoj
ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic.
Ri Dios can riq'ui c'a ri ruchuk'a'
xsamej pa wánima rumari' tek
nben re samaj re'.*

8 Riyin xa majun oc nuk'ij que
chiquiwech quinojel ri lok'olaj tak
kach'alal. Yac'a ri Dios xuya' ri
rutzil† chuwe riche (rixin) chi ntz-
ijoj chiwe riyix ri ma yix israeli-
tas ta ronojel ri nimalaj utzil ri
nuya' ri Cristo chiwe,‡ ri can achi'el
jun nimalaj beyomel, ruma chi
can sibilaj nim, y ri ti kach'obonic
ma janipe' ta chi nik'ax chuwech.
9 Y ruya'on chuka' chuwe riche
(rixin) chi nk'alajsaj chiquiwech ri
winek ri can ojer chic ruch'obon
pe ri Dios chi nuben. Tek ri Dios
c'a ma jane tuben re ruwach'ulef
y ronojel ri yec'o,§ can yari' tek
xuch'ob yan ri achique nuben. Y
xa c'a ma jane q'uiy ta tiempo
tuk'alajsaj.* 10 Ri Dios nrajo' c'a
chi ri c'o nimalaj tak uchuk'a' pa
quik'a' ri yec'o chila' chicaj niq-
uitz'et ri utzil ri nuben chake riyoj
ri kaniman chic Riya' ri nibix igle-
sia chake. Y queri' tiquetamaj c'a
chi ri Dios sibilaj q'uiy na'oj ri c'o
riq'ui. 11 Ri Dios can ruch'obon pe†
chi queri' nibanatej, chi tetamex ri
utzil ri nuc'om pe ri Kajaf Cristo
Jesús. 12 Y riyoj ri xa jun chic ka-
banon riq'ui ri Cristo, ma nikaxibij
ta chic ki' chi yojjel apo‡ riq'ui ri
Dios. Xa can cukul kac'u'x§ yojjel
apo riq'ui ruma kaniman ri Cristo.
13 Rumari' nchilabej c'a chiwe chi
ma timalij ta ic'u'x y ma tibison ta
ri iwánima, tek yinitz'et chi riyin
nk'axaj tijoj pokonal* iwuma riyix.
Xa quixquicot c'a ruma re nk'axaj,
ruma chi riq'ui re' nik'alajin chi
can c'o ik'ij.

Ri ajowabel riche (rixin) ri Cristo sibilaj nim que chuwech ri nikach'ob riyoj

14 Rumari' tek riyin yixuque'†
chuwech ri Dios ri Rutata' ri Kajaf
Jesucristo. 15 Ruma ri yec'o chic
chila' chicaj y ri c'a yojc'o na wawe'
chuwech re ruwach'ulef can
kac'uan chic c'a rubi' ri Dios ruma

† **3:2** Hch. 9.15; Ro. 1.5. ‡ **3:4** Ef. 6.19. § **3:6** Ga. 3.14. * **3:7** Ro. 15.18. † **3:8** Sal. 31.19; Jn. 1.16; Fil. 4.19. ‡ **3:8** Col. 1.27. § **3:9** Sal. 33.6; Jn. 1.3; Col. 1.16. * **3:9** Mt. 13.17; Ro. 16.25, 26; 1 Co. 2.7, 10. † **3:11** Ef. 1.11. ‡ **3:12** Ef. 2.18. § **3:12** Mr. 11.22. * **3:13** 2 Co. 1.6. † **3:14** Ro. 14.11; Fil. 2.10.

can yoj rufamilia chic. 16 Y Riya' can c'o wi nimalaj ruk'ij ruc'ojlen‡ ri can achi'el jun nimalaj beyomel. Y rumari' riyin nc'utuj utzil chare pan iwi' riyix riche (rixin) chi ri Lok'olaj Espíritu tuya' ruchuk'a' pa tak iwánima.§ 17 Nc'utuj chuka' chare chi xtuben ta chiwe chi can nicukuba' ic'u'x riq'ui, riche (rixin) chi can ta nic'oje' ri Cristo pa tak iwánima. Y riq'ui ri' can ta xtibe ka ruc'amal ri ajowabel* iwuq'ui y nitique' chiri' pan iwánima. 18 Y rumari' can ta yixcowin chi xtik'ax jabel chiwech quiq'ui quinojel ri lok'olaj tak kach'alal, ri janipe' rubanic ri ajowabel ri c'o riq'ui ri Cristo; janipe' ruwech, janipe' raken, janipe' rujotolen y janipe' ka rupan. 19 Can xtiwetamaj ta c'a chrij ri ajowabel ri c'o riq'ui ri Cristo; jun ajowabel ri sibilaj nim que chuwech ri yojcowin nikach'ob riyoj. Queri' nc'utuj chare ri Dios pan iwi' ruma nwajo' chi can nojnek ta iwánima chiretamaxic kas achique rubanic ri Dios.

20 Tikaya' c'a ruk'ij ri Dios.† Riya' can c'o ronojel uchuk'a' riq'ui, uchuk'a' ri can nisamej pa tak kánima. Yac'a Riya' ma xu (xe) ta wi ri nikac'utuj chare ri nicowin nuben, xa can c'o c'a más ri nicowin nuben. Can ma yojcowin ta c'a nikach'ob ronojel ri nicowin nuben Riya'. 21 Y kuma riyoj ri xa jun chic kabanon riq'ui ri Cristo Jesús ri nibix iglesia chake, ri Dios nuc'ul ta c'a ruk'ij ruc'ojlen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.‡ Amén.

4

Junan chic kawech ruma ri Jesucristo

1 Rumac'ari', riyin ri Pablo ri yin ya'on pa cárcel ruma ri rubi' ri Ajaf, can nchilabej c'a chiwe chi tic'uaj jun c'aslen achi'el ri ruc'amon chi nic'uaj ruma ya ri Dios* ri xsiq'uin (xoyon) iwuche (iwixin) riche (rixin) chi xixoc ralc'ual. 2 Tich'utinirisaj iwi'. Y riq'ui ch'uch'ujil tiwajo' iwi' chi'iwachibil iwi'. Ruma wi can kitzij chi niwajo' iwi',† can xticoch'ola' chuka' iwi'. 3 Titija' c'a ik'ij chi can tibana' cuenta iwi' chi can ta junan iwech y man ta jun oyowal chicojol. Y can ya ta c'a ri Lok'olaj Espíritu ri nibano chi can ta junan iwech. 4 Xa jun chic c'a ri kabanon‡ chikach'alal ki' y jun ri Lok'olaj Espíritu ri c'o pa tak kánima. Y riyix can xixsiq'uix (xixoyox) chuka' riche (rixin) chi junan nikoyobej iwuq'ui ri utzil ri xtuben ri Dios kiq'ui. 5 Xa jun c'a ri Kajaf,§ xa jun c'a ri kaniman, y xa jun chuka' bautismo banon chake konojel. 6 Xaxu (xaxe wi) jun Dios c'o. Y ya Riya' ri Tata'aj kiche (kixin) konojel. Riya' can c'o pa kawi' konojel, y nisamej pa tak kac'aslen chikonojel, y can c'o chuka' pa tak kánima.

7 Xa yac'a chikajujunal c'o c'a jojun samaj ri yatajnek chake* ruma rutzil ri Cristo y can ya c'a ri Cristo ri nibin ri achique chi samaj ri nuya' pe chake. 8 Rumac'ari', chupan ri ruch'abel ri Dios nubij chrij ri Cristo:

Tek xtzolin el chila' chicaj,
ch'aconek chic c'a ca chrij
ri itzel y xeruc'uaj ri yec'o pa
ruk'a'.
Y yac'ari' tek xuya' rutzil chique
ri winek riche (rixin) chi
yecowin niquiben jalajoj
ruwech samaj.†

Queri' nubij ri ruch'abel ri Dios.

9 Y ruma nubij chi xbe chic chila' chicaj, ntel chi tzij chi xpe chuwech

‡ **3:16** Col. 1.11. § **3:16** Sal. 28.8; Is. 40.29-31. * **3:17** Jn. 14.23. † **3:20** Ro. 16.25. ‡ **3:21** 1 Ti. 1.17. * **4:1** Col. 1.10. † **4:2** Ga. 5.22; Col. 3.14. ‡ **4:4** Ro. 12.5. § **4:5** 1 Co. 8.6. * **4:7** Ro. 12.6. † **4:8** Sal. 68.18.

re ruwach'ulef. 10 Ri xpe c'a
chuwech re ruwach'ulef xa can
ya chuka' ri' ri xtzolin chic el
chila' chicaj‡ ri acuchi (achique)
xbec'oje' pa ruwi' ronojel. Queri'
xuben riche (rixin) chi queri' can
ronojel lugar c'o wi y runojsan
ronojel. 11 Can ya wi c'a Riya' ri
xya'o ri samaj chique ri winek ri
ye nimayon riche (rixin); xuben
chique nic'aj chi xe'oc apóstoles;
y xuya' chique nic'aj chi xe'oc
profetas, y queri' chuka' yec'o
nic'aj ri xyatej chique chi yebe
chi nej chi nakaj chutzijoxic ri
lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic,
yec'o ri yeyuk'un quiche (quixin) ri
kach'alal y niquic'ut§ ri ruch'abel
ri Dios. 12 Xeruya' c'a re aj
samajel re' riche (rixin) chi can
yequito' ri lok'olaj tak kach'alal
chuchojmirisaxic ri c'a nrajo' na
chare ri quic'aslen, riche (rixin)
chi yecowin niquiben ri rusamaj
ri Dios, riche (rixin) chi yeq'uiy*
chupan ri quic'aslen riq'ui ri Dios
quinojel ri can ye achi'el chic
ruch'acul ri Cristo. 13 Y konojel
can junan ta c'a kawech xtikaben,†
ruma kaniman y ketaman chic
ruwech ri Ruc'ajol ri Dios. Y que
ta c'a ri' xtibanatej apo c'a ya tek
xtibekila' c'a jun c'aslen ri can
tz'aket; can achi'el ri ruc'aslen ri
Cristo ruma Riya' can tz'aket wi ri
ruc'aslen. 14 Y tek tz'aket chic c'a
ri kac'aslen, man chic xtikaben ta
achi'el niquiben ri ac'ala' chi yebe
quela' y yebe quela'.‡ Riyoj ma
tikaya' ta k'ij chi yojuc'uex ruma
xabachique ruwech tijonic ri man
achi'el ta nubij ri ruch'abel ri Dios;
y ma kojtzak ta pa quik'a' winek
ri xa ma ya ta ri utz niquisamajij,
winek ri can c'o quina'oj chubanic
riche (rixin) chi yojquik'ol. 15 Xa
nic'atzin chi kojbiyin chupan
ri kitzij§ pero riq'ui ajowabel.
Kojq'uiy riq'ui ri kac'aslen riche
(rixin) chi nbekila' jun c'aslen ri
can tz'aket wi, achi'el ri ruc'aslen ri
Cristo. Y ya Riya' ri jolomaj (wi'aj)
ri c'o pa kawi' konojel ri kaniman
chic. 16 Riq'ui chuka' Riya' nikil
wi ri kachuk'a' riche (rixin) chi
yojq'uiy. Xa can achi'el nuben ri
ruch'acul ri winek, tek ronojel ri
ruk'a' raken ye utz y niquitola'
qui', can c'o c'a ruchuk'a'. Can
queri' wi c'a nikaben riyoj ri xa jun
chic kabanon riq'ui ri Cristo. Tek
junan kawech konojel y nikaben ri
samaj ri ya'on chake chikajujunal,
can ntajin c'a yojq'uiy* chupan
ri kac'aslen riq'ui ri Dios. Queri'
nibanatej tek c'o ajowabel kiq'ui.

Ri c'ac'ac' c'aslen ri xuya' ri Cristo

17 Tek rubanon ca, riyix xic'uaj†
jun c'aslen achi'el quic'aslen ri
nic'aj chic winek ri can ma ye
israelitas ta chuka' achi'el riyix ri
xa ruyon na'oj ri majun utz nuc'om
pe chique, xa yari' ri yequibanala'.
Y pa rubi' c'a ri Ajaf nchilabej c'a
chiwe chi ma tirayij ta chi niben
queri'. 18 Riye' can k'ekumatajnek‡
ri quina'oj. Can k'alaj chi ma
quetaman ta ruwech ri Dios§ ruma
xa cowirnek ri cánima pa mac.*
Rumari' ma niquic'ul ta ri c'aslen
ri nipe riq'ui ri Dios. 19 Man chic
c'a niquina' ta chi mac ri yetajin
chubanic;† y yari' tek can riq'ui
ronojel cánima niquiben ri etzelal
ri sibilaj yeya'o q'uix. Can nic'at
wi c'a ri cánima chubanic ronojel
ruwech etzelal. 20 Yac'a riyix ma
ya ta chi c'aslen ri' ri xiwetamaj
riq'ui ri Cristo, 21 wi kas kitzij chi
xiwac'axaj ri ruch'abel Riya', y wi

‡ **4:10** Lc. 24.51; He. 4.14. § **4:11** 1 Co. 12.28. * **4:12** 1 Co. 14.26. † **4:13** Col. 2.2. ‡ **4:14** Mt. 11.7. § **4:15** 2 Co. 4.2. * **4:16** Col. 2.19. † **4:17** Ef. 2.2. ‡ **4:18** Ro. 1.21. § **4:18** 1 Ts. 4.5. * **4:18** Is. 44.18. † **4:19** 1 Ti. 4.2. ‡ **4:21** Ef. 1.13. § **4:22** Ro. 6.6; Ef. 4.17; Col. 3.8.

kas kitzij chi xixtijox riq'ui ri kitzij‡ ri c'o riq'ui ri Cristo. 22 Tiya' ca ri itzel c'aslen ri xic'uaj§ tek rubanon ca, tek c'a ma jane jalatajnek ta ri ic'aslen; tek xa c'a yix k'olotajnek na pa quik'a' ri itzel tak iraybel. Ruma ri c'aslen ri' xa yixrutz'ila'. 23 Y can tijalatej c'a ri iwánima y ri ich'obonic.* 24 Tic'uaj c'a ri c'ac'ac'† c'aslen ri ruya'on ri Dios chiwe; can achi'el tek niwik iwi' riq'ui c'ac'ac' tak tziek; jun c'aslen ri can achi'el c'aslen riche (rixin) ri Dios, ri can kitzij chi choj y ch'ajch'oj.

25 Rumac'ari' tiya' ca ri tz'ucuj tak tzij; y can xaxu (xaxe wi) ri kitzij‡ tibij tek yixtzijon chi'iwachibil iwi'. Ruma xa jun chic kabanon riq'ui ri Cristo.§

26 Tek c'o jun ruma nipe iwoyowal, man c'a quixtzak ta pa mac.* Y ma tiya' ta k'ij chi c'a c'o na ri iwoyowal tek nika ka ri k'ij. Rajawaxic chi can chanin nichojmirisaj ri oyowal ri'. 27 Ma tiya' ta k'ij chi yixtzak pa ruk'a' ri itzel winek.†

28 Wi c'o jun ri nibano alek' tek rubanon ca; y wacami kach'alal chic, xa can tisamej y ma tuben ta chic alek'. Xa can querucusaj ri ruk'a' riche (rixin) chi nuben jun samaj‡ utz riche (rixin) chi queri' nicowin chuka' yeruto' ri nic'atzin quito'ic.§

29 Ma tibila' ta itzel tak tzij. Xa can xu (xe) wi c'a ri utz* ri tibij, ch'abel ri nic'atzin riche (rixin) chi ri ye'ac'axan iwuche (iwixin) yeq'uiy chupan ri quic'aslen riq'ui ri Dios, riche (rixin) chi queri' can c'o utzil nuc'om pe chique. 30 Y ma tiya' ta pa bis† ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Dios. Riya' c'o chic pa tak kánima, y yari' retal chi can xkojcolotej wi el chuwech ri mac tek xtapon ri ruk'ijul.

31 Tiq'uis ronojel ri nijaro pa tak iwánima. Ma itzel ta tina' chare jun chic. Ma tic'oje' ta ri oyowal‡ pa tak iwánima, ni ma que'ibanala' ta ri xa ma ruc'amon ta ruma ri iwoyowal. Ma tirek ta ichi' tek yixch'o. Tiq'uis chuka' el pa tak iwánima ri raybel chi niben etzelal chique nic'aj chic. 32 Xa can utz ina'oj tibanala' chi'iwachibil iwi'. Tijoyowaj iwech chi'iwachibil iwi', ticuyula' iwi',§ can achi'el xuben ri Dios chi xucuy ri kamac riyoj ruma chi xa jun chic kabanon riq'ui ri Cristo.

5

Ri utz chi niquiben ri ye ralc'ual chic ri Dios

1 Ruma c'a chi yix ralc'ual chic ri Dios y sibilaj chuka' yixrajo', can tibana' c'a achi'el ri nuben Riya'. 2 Can que'iwajo' c'a quinojel,* achi'el chuka' xojrajo' ri Cristo; Riya' ma xupokonaj ta c'a xuya' ri' pa camic kuma riyoj, riche (rixin) chi xutzuj (xusuj) ri' achi'el jun ofrenda ri jubul ruxla' chuwech ri Dios, achi'el xban chique ri chicop† ri xecamisex y xeporox chuwech ri Dios.

3 Y riyix can yix riche (rixin) chic ri Cristo, rumari' ma tiben ta ri xa iraybel ka riyix. Ri winek ri xa ma quic'ulaj ta qui' ma tiquicanoj ta qui' riche (rixin) chi yemacun.‡ Ni ma tic'uaj ta jun c'aslen tz'il. Ma tirayij ta apo ri c'o riq'ui jun chic, ruma ronojel re' ma ruc'amon ta ni xa ta riche (rixin) chi ye'itzijoj riyix, ruma can yix lok'olaj tak ralc'ual chic ri Dios. 4 Ma tibila' ta c'a ch'abel ri sibilaj q'uixbel. Ma tibila' ta nacanek tak tzij. Ma tibila'

* **4:23** Ro. 12.2. † **4:24** Ef. 2.15. ‡ **4:25** Ef. 4.15. § **4:25** Ro. 12.5. * **4:26** Sal. 4.4. † **4:27** Hch. 5.3; Ef. 6.11; Stg. 4.7. ‡ **4:28** 1 Ts. 4.11. § **4:28** Ro. 12.13. * **4:29** Mt. 12.34-37; Col. 4.6. † **4:30** Gn. 6.3, 6; Is. 63.10. ‡ **4:31** Col. 3.19. § **4:32** Mt. 6.14; Col. 3.12, 13. * **5:2** Jn. 13.34. † **5:2** Gn. 8.20; Lv. 1.9. ‡ **5:3** Col. 3.5. § **5:4** Ro. 1.28.

ta tzij ri majun rejkalen. Ma tiben ta queri' ruma ma ruc'amon ta.§ Ri ruc'amon chi niben riyix ya ri tiya' matioxinic chare ri Dios. 5 Y riyix iwetaman chic ronojel re', chi majun achi y majun ixok ri xa ma quic'ulaj ta qui' y niquicanola' qui' riche (rixin) chi yemacun, ni majun chique ri yebano etzelal ri xtoc ta quiche (quixin) ri rajawaren* ri Dios. Y queri' chuka' ri chak benak cánima chi niquirayij ri cosas ri c'o riq'ui jun chic, majun quiherencia pa rajawaren ri Dios y ri Cristo, ruma ri yebano queri' xa yetajin chubanic achi'el ri yeya'o quik'ij dios ri xa ye banon cuma winek. 6 Man c'a quixk'olotej† ta pa quik'a' ri winek ri niquibij tzij ri xa majun rejkalen. Ruma quinojel ri yebano ri mac re xenbij ka, can kitzij na wi chi xtika ri royowal ri Dios pa quiwi' ruma ma niquinimaj ta rutzij ri Dios. 7 Rumari' riyix ma quixoc ta cachibil, ma tiben ta achi'el niquiben riye'.

8 Ruma tek rubanon ca, ri ic'aslen c'o pa k'eku'm. Yac'a re wacami yixc'o chic pa sakil ruma ri Ajaf. Rumari' tic'uaj c'a ri c'aslen riche (rixin) sakil.‡ 9 Ruma ri samaj riche (rixin) ri Lok'olaj Espíritu§ can nuben c'a chiwe riyix chi niben ri utz, ri choj y nitzekelbej ri kitzij. 10 Y can titija' c'a ik'ij chiretamaxic chi niben ri nika chuwech ri Ajaf.* 11 Man c'a tiben ta riyix achi'el niquiben ri ye riche (rixin) ri k'eku'm,† ruma wi xa queri' niben majun utz nuc'om pe chiwe. Pa ruq'uexel chi yixoc cachibil ri yebano queri', xa que'ik'ila', tibij chique chi riye' xa ma utz ta ri yetajin chubanic. 12 Ruma ri mac ri yequibanala' riye' pan ewel, astape' xaxu (xaxe wi) chi nitzijox, ri' sibilaj q'uixbel.‡ 13 Y yac'a tek nik'alajsex§ chiquiwech ruma ri sakil ri itzel ri yetajin chubanic, c'a yac'ari' tek nik'ax chiquiwech chi can ma utz ta ri quibanon, ruma ri sakil nusakirisaj c'a ri quic'aslen. 14 Rumari' c'o jun tzij ri nubij:

Cac'astej c'a riyit ri xa achapon waran,
catel c'a pe chiquicojol ri ye achi'el caminaki'.*
Ma cac'oje' ta chic pa k'eku'm, y ri Cristo can xtusakirisaj wi ri ac'aslen.†
Queri' nubij ri tzij ri'.

15 Rumac'ari', can titija' c'a ik'ij chi jabel ruc'uaxic tibana' chare ri ic'aslen. Man c'a tiben ta achi'el niquiben ri winek ri xa majun quina'oj. Riyix tibana' achi'el ri can c'o quina'oj.‡ 16 Can utz rucusaxic tibana' chare ri tiempo, ruma re k'ij re yojc'o wi xa can itzel wi. 17 Rumari' ma tiben ta achi'el ri niquiben ri nacanek tak winek. Xa can nic'atzin chi tik'ax chiwech achique ri ruraybel§ ri Ajaf. 18 Man c'a quixk'aber ta,* ruma ri k'abaric xa ruyon itzel nuc'om pe chiwe. Pa ruq'uexel chi que ta ri', xa tiya' k'ij chare ri Lok'olaj Espíritu chi nunojsaj ri iwánima. 19 Y tipixabala' iwi' riq'ui ri ch'abel ri nubij ri salmos,† ri himnos y nic'aj chic bix ri ye'alex pa tak iwánima ruma ri Lok'olaj Espíritu. Can quixbixan c'a riq'ui ronojel iwánima y tiya' ruk'ij ri Ajaf. 20 Man c'a quixtane' ta chi nimatioxij‡ ronojel pa rubi' ri Kajaf Jesucristo chare ri Dios Tata'ixel.

Tinimaj titakej iwi' chi'iwonojel

21 Tinimaj titakej c'a iwi' chi'iwonojel, can achi'el ninimaj ri Dios.

* **5:5** Ap. 22.15. † **5:6** Jer. 29.8; Mt. 24.4. ‡ **5:8** Is. 9.2; Jn. 8.12; 1 Jn. 2.9. § **5:9** Ga. 5.22.
* **5:10** Ro. 12.2; Fil. 1.10. † **5:11** Lv. 19.17; 1 Co. 5.9. ‡ **5:12** Ro. 1.26. § **5:13** He. 4.13.
* **5:14** Jn. 5.25. † **5:14** Is. 60.1. ‡ **5:15** Col. 4.5. § **5:17** Ro. 12.2. * **5:18** Ro. 13.13.
† **5:19** Col. 3.16; Stg. 5.13. ‡ **5:20** Sal. 34.1.

22 Riyix ixoki' ri c'o iwachijlal,
can ruc'amon wi chi que'inimaj
que'itakej ri iwachijlal,§ ruma iwe-
taman chi ri Ajaf yari' ri nika
chuwech chi niben. 23 Ruma ye
ri iwachijlal ri ye jolomaj (wi'aj) ri
yec'o pan iwi', can achi'el rubanon
ri Cristo* chi ya Riya' ri jolomaj
(wi'aj) ri c'o pa kawi' konojel riyoj
ri kaniman chic Riya' ri nibix igle-
sia chake. Ya c'a Riya' ri Kacolonel
riyoj ri can yoj achi'el ruch'acul.
24 Riyoj c'a ri iglesia can nikani-
maj nikatakej ri Cristo. Y quec'ari'
ruc'amon chi niben riyix ixoki'
ri c'o iwachijlal, can que'inimaj
que'itakej ri iwachijlal riq'ui rono-
jel ri ye'ibanala'.

25 Y riyix achi'a' can ruc'amon
wi c'a chi ye'iwajo'† ri iwixjaylal,
achi'el ri Cristo xojrajo' riyoj ri
nibix iglesia chake y ma xupokonaj
ta xuya' ri' pa camic kuma riyoj.
26 Queri' xuben ri Cristo riche
(rixin) chi xoj-oc lok'olaj tak winek.
Riya' can xuben wi c'a ch'ajch'oj
chake,‡ xuben ch'ajch'oj chare
ri kac'aslen riq'ui ri ruch'abel y
riq'ui ya'. 27 Queri' xuben ruma
can ruraybel wi c'a chi riyoj ri yoj
iglesia can c'o c'a kak'ij kac'ojlen y
can yoj ch'ajch'oj tek xkojruc'ul.§
Y ma nrajo' ta chi c'o ta jun tz'il
pa tak kac'aslen. Xa nrajo' chi can
yoj lok'olaj tak ralc'ual, achi'el jun
tziek ri ch'ajch'oj chic; banon chic
ruchojmil, y ma k'ochok'ek ta. 28 Y
can achi'el c'a ri ajowabel ri nuc'ut
ri Cristo, queri' chuka' nic'atzin
chi niben riyix achi'a' quiq'ui ri
iwixjaylal. Can que'iwajo' c'a,
achi'el niwajo' ka ri ich'acul. Ruma
jun achi ri nrajo' rixjayil, can ntel
c'a chi tzij chi nrajo' ka ri' riya'.
29 Ruma majun winek ri nretzelaj
ta ka ri'. Konojel xa jabel nikatzuk
y nikilij ri kach'acul. Y queri'
c'a tibana' quiq'ui ri iwixjaylal.
Achi'el nuben ri Cristo kiq'ui riyoj
ri kaniman Riya' ri nibix iglesia
chake. 30 Ruma riyoj can yoj
ruk'a' raken* ri ruch'acul y can
yoj achi'el rutiojil y rubakil. 31 Y
que c'a chuka' ri' ri achi riq'ui ri
rixjayil. Achi'el ri nubij chupan
ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca:
Rumari' ri achi ma xtic'oje' ta chic
quiq'ui rute' rutata', xa xtiquic'uaj
qui' riq'ui ri rixjayil. Y chi ye
ca'i', xa jun c'a xtiquiben.† Queri'
ri tz'ibatal ca. 32 Yac'a ri yitajin
chubixic chiwe sibilaj nim ruk'ij, y
xa ma k'alajsan ta pe ojer ca. Yac'a
wacami riyin nbij re' chiwe. Y re'
can chrij wi ri Cristo y chikij riyoj ri
kaniman chic ri nibix iglesia chake
nich'o wi. 33 Y nbij chic c'a jun
bey chiwe chi'ijujunal chi tiwajo' ri
iwixjayil,‡ can achi'el ri niwajo' ka
iwi' riyix. Y ri ixok tubana' chare ri
rachijil chi can c'o wi ruk'ij.§

6

1 Y riyix ac'ala',* tinimaj c'a
quitzij ri ite' itata', riche (rixin) chi
queri', ninimaj chuka' rutzij ri Ajaf.
Ruma queri' utz chi niben. 2 Achi'el
ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios,
chi taya' quik'ij ri ate' atata'. Y yare'
ri nabey pixa' ri nubij chi c'o utz ri
xtikac'ul, wi nikaben ri nubij. 3 Ri
pixa' ri' nubij: Taya' quik'ij ri ate'
atata',† riche (rixin) chi utz yac'oje'
y q'uiy juna' xcac'ase' el chuwech
re ruwach'ulef.

4 Y riyix te'ej tata'aj,‡ ma tik'ax ta
ruwi' ri niben chique ri iwalc'ual.
Ma utz ta c'a ri niben wi nik'ax
ruwi' niben chique y rumari' ri
iwalc'ual nipe coyowal chiwe. Xa
can que'iq'uiytisaj c'a riq'ui ri

§ **5:22** Gn. 3.16; Col. 3.18. * **5:23** 1 Co. 11.3; Ef. 1.22, 23. † **5:25** Col. 3.19. ‡ **5:26** Jn. 15.3; Tit. 3.5; He. 10.22. § **5:27** 2 Co. 11.2. * **5:30** Ro. 12.5; 1 Co. 6.15. † **5:31** Gn. 2.24. ‡ **5:33** Col. 3.19. § **5:33** 1 P. 3.6. * **6:1** Pr. 23.22. † **6:3** Ex. 20.12; Dt. 5.16; 27.16; Mt. 15.4. ‡ **6:4** Col. 3.21.

nubij ri ruch'abel ri Ajaf, y tek nic'atzin tiya' jun ti quixc'a'y.

5 Y riyix mozos,§ tinimaj quitzij ri ipatrón. Riq'ui ronojel iwánima tibana' ri samaj ri nicajo' chi niben y riq'ui xibinri'il, achi'el xa ta can rusamaj ri Cristo ri niben. 6 Ma tiben ta chi xaxu (xaxe wi) tek yec'o apo ri ipatrón iwuq'ui tek yixsamej jabel, riche (rixin) chi niwajo' yixtz'etetej chi can yix utzilaj tak mozos. Riyix yix rusamajel ri Cristo, y rumari' nic'atzin chi riq'ui ronojel iwánima tibana' rusamaj ri ipatrón, ruma yari' ri ruraybel ri Dios. 7 Can riq'ui c'a ronojel iwánima tibana' rusamaj ri ipatrón. Achi'el xa ta can ya ri rusamaj* ri Ajaf Jesucristo ri niben y ma tich'ob ta chi xa riche (rixin) ri ipatrón ri niben. 8 Riyix can iwetaman c'a chi ri Ajaf xtuya' rajel ruq'uexel† chiwe chi'ijujunal ronojel ri utz ri niben. Y majun rubanon, wi yix ximil o ma yix ximil ta pa samaj riq'ui jun patrón; xaxu (xaxe wi) tibana' ri utz y xtic'ul jun utzilaj rajel ruq'uexel.

9 Y queri' chuka' riyix patrón,‡ ya ri utz ri tibana' quiq'ui ri imozos y majun etzelal tibila' o tibanala' chique riche (rixin) chi ye'ixibij.§ Ma timestaj ta chi c'o jun Iwajaf chila' chicaj, y Riya' can Cajaf wi riye' chuka'. Y Riya' junan nuben chique quinojel,* chi patrón y chi mozos.

Ri tobel kiche (kixin) ri ruya'on ri Dios

10 Y ri ruq'uisbel c'a ri nbij el chiwe wach'alal, chi can tic'oje' iwuchuk'a'† riq'ui ri Ajaf, ruma riq'ui Riya' can nim wi c'a ri uchuk'a' c'o. 11 Can tiwika' c'a iwi' achi'el nuben jun soldado. Riya' can c'o ch'ich' ri yerucusaj riche (rixin) chi nuto' ri' chuwech ri ruc'ulel. Y riyix chuka', can ticusaj c'a ronojel ri ruya'on ri Dios chiwe riche (rixin) chi nito' iwi'‡ chuwech ri itzel winek. Queri' tibana' riche (rixin) chi ma yixtzak ta pa ruk'a', ruma riya' can c'o wi runa'oj chubanic. 12 Queri' nbij chiwe ruma ma quiq'ui ta c'a winek nikaben wi ch'a'oj, riyoj can quiq'ui c'a cajawalul ri itzel tak espíritu,§ quiq'ui espíritu ri c'o uchuk'a' pa quik'a', quiq'ui ri espíritu ri ye riche (rixin) ri k'eku'm ri uc'uayon quiche (quixin) ri winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x, y quiq'ui chuka' itzel tak espíritu ri yec'o pa cak'ik' ri nikaben wi ch'a'oj. 13 Rumac'ari' nbij chiwe chi ticusaj ronojel ri ruya'on ri Dios chiwe riche (rixin) chi nitobej iwi' riche (rixin) chi queri' can yixcowin c'a nicoch' tek c'o k'ij nik'axaj ri ruc'ayewal. Y astape' q'uiy c'a pokonal ri nik'axaj, ma yixtzak ta pa ruk'a', xa cof yixpa'e' ca. 14 Rumac'ari' cof c'a quixpa'e', tibatz'a' jabel ri ipan riq'ui ri kitzij. Achi'el nuben jun soldado, riya' nubetz' rupan riq'ui jun ch'ich' achi'el cincho riche (rixin) chi nibe pa ch'a'oj. Y nucusaj chuka' jun rutziak can ch'ich' riche (rixin) chi nuto' ri' chuwech ri ruc'ulel. Y riyix riche (rixin) chi nito' iwi', ya c'a ri c'aslen choj ri tic'uaj.* 15 Jun soldado jabel chuka' nuchojmij el ri ruxajab riche (rixin) chi nuto' ri raken tek nibe pa ch'a'oj. Que c'a chuka' ri' riyix, can ya c'a ri lok'olaj ch'abel ri niya'o uxlanibel c'u'x† ri ticusaj el riche (rixin) chi nitobej iwi'. 16 Jun soldado nuc'uaj chuka' jun perepic ch'ich' ri achoj chrij nuto' wi ri' chiquiwech ri ch'ab (flecha) ri c'o el k'ak' chutza'n. Y riyix riche (rixin) chi nik'et ri itzel winek tek can nutij ruk'ij chiwij

§ **6:5** Col. 3.22. * **6:7** Col. 3.23, 24. † **6:8** Ro. 2.6; 2 Co. 5.10. ‡ **6:9** Col. 4.1. § **6:9** Lv. 25.43. * **6:9** 1 P. 1.17. † **6:10** 2 Ti. 2.1. ‡ **6:11** Ro. 13.12; 2 Co. 6.7. § **6:12** Ro. 8.38. * **6:14** Is. 11.5; 59.17. † **6:15** Is. 52.7.

riche (rixin) chi nrajo' yixmacun,
nic'atzin chi can ticukuba' ic'u'x
riq'ui ri Dios ruma ri icukbel
c'u'x can achi'el ri perepic ch'ich'
ri nucusaj ri soldado. 17 Riya'
nucusaj chuka' jun ch'ich' pa
rujolon (ruwi') riche (rixin) chi
nuto' ri' chuwech ri ruc'ulel, y
quec'ari' rucusaxic tibana' chare
ri colotajic. Y ticusaj chuka' ri
espada‡ ri nuya' ri Lok'olaj Espíritu
pan ik'a' y ri' ya ri ruch'abel ri
Dios. 18 Y ma quixtane' ta chi niben
orar,§ can riq'ui ronojel iwánima
tic'utuj rutzil ri Dios, y tek niben
orar can ya ta ri Lok'olaj Espíritu
nito'o iwuche (iwixin). Y man c'a
timalij ta ri oración, xa can ronojel
k'ij tic'utuj rutzil ri Dios pa quiwi'
quinojel ri lok'olaj tak kach'alal.
19 Y can tibana' chuka' orar pa
nuwi' riyin, riche (rixin) chi ri Dios
xtuya' ch'abel pa nuchi' y man ta
nxibij wi' riche (rixin) chi ntzijoj*
ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic,
ch'abel ri ma k'alajsan ta pe ojer
ca, yac'a re wacami can k'alajsan
chic chkawech ruma ri Dios. 20 Can
yin jun c'a samajel riche (rixin) chi
ntzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o
colotajic, y rumari' tek yin ximil pa
cárcel.† Tic'utuj c'a chare ri Dios
pa nuwi' riche (rixin) chi man ta
nxibij wi'‡ ntzijoj ri ch'abel ri', can
achi'el ri ruc'amon chi ntzijoj.

Ri ruq'uisbel tak ch'abel chare re wuj re'

21 Y riche (rixin) chi niwetamaj
chuka' riyix ri achique nbanon,
ntek c'a el ri kach'alal Tíquico
iwuq'ui. Riya' jun kach'alal ri
sibilaj nwajo' y can ma nitane'
ta chi nuben ri rusamaj ri Ajaf.
Riya' xtiberubij c'a ronojel chiwe ri
achique nbanon wawe'. 22 Rumari'
ntek c'a el, riche (rixin) chi
niwetamaj achique kabanon riyoj
wawe', y riche (rixin) chuka' chi
xtucukuba' más ic'u'x.

23 Ya ta c'a ri uxlanibel c'u'x ri
nuya' ri Katata' Dios y ri Kajaf Je-
sucristo ri xtic'oje' pa tak iwánima
chi'iwonojel riyix kach'alal; xtiban
ta c'a chiwe ruma ri Dios y ri Jesu-
cristo chi xtic'oje' ta c'a jun icukbel
c'u'x pero jun cukbel c'u'x rachibi-
lan ri ajowabel. 24 Y ri rutzil ri Dios
xtic'oje' ta c'a iwuq'ui chi'iwonojel
riyix, ri can riq'ui ronojel ic'u'x ni-
wajo' ri Kajaf Jesucristo. Amén.

‡ **6:17** He. 4.12; Ap. 1.16. § **6:18** Fil. 1.4. * **6:19** Col. 4.3, 4. † **6:20** Hch. 28.20. ‡ **6:20** 1 Ts. 2.2.

Ri wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Pablo chique ri kach'alal ri yec'o pa Filipos

Wuj ri xutek ri apóstol San Pablo chique ri quiniman chic ri Dios ri yec'o pa Filipos. Tek ri Pablo xutz'ibaj re wuj re' xa pa cárcel tz'apel wi. Pero riya' ma nibison ta, astape' chi xa pa tijoj pokonal c'o wi. Riya' nrajo' chi ri quiniman chic ri Dios man ta nisach quic'u'x pa quik'a' ri winek ri xa ma kitzij ta chi ruch'abel ri Dios ri niquitzijoj. Y can yequicot ta chuka' chupan ri quic'aslen.

Chupan ri tanaj 1 mocaj 1 y napon c'a pa mocaj 21, ri Pablo nubij chique ri aj Filipos chi riq'ui quicoten nuben orar pa quicuenta, ruma chi quiniman ri Dios y can quito'on chuka' chubanic ri samaj ri ruya'on ri Dios chare. Nutzijoj chuka' chique chi ntajin nuk'axaj tijoj pokonal, pero ma nibison ta, ruma ronojel ri ruk'axan can rubanon chi más nibiyin rutzijoxic ri ruch'abel ri Dios.

Chupan ri tanaj 1 mocaj 27 y napon c'a pa mocaj 18 chare ri tanaj 2, nubij chuka' chique chi tiquitija' quik'ij riche (rixin) chi queri' niquic'uaj jun c'aslen ri achi'el nrajo' ri Cristo. Ruma ri Cristo can ch'uch'uj wi ruc'aslen ri xuc'uaj tek xc'oje' chuwech re ruwach'ulef.

Chupan ri tanaj 2 mocaj 19 y napon c'a pa mocaj 30, ri Pablo nubij chi nrajo' yerutek ri Timoteo y ri Epafrodito quiq'ui riche (rixin) chi nbequetamaj pe ri achique quibanon.

Chupan ri tanaj 3, ri Pablo nubij chique chi tek rubanon ca riya' can xutij ruk'ij chi xuben ri nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés, pero ma juba' xril ta ri kitzij c'aslen ri nuya' ri Dios. Ri Pablo nubij chi xril ri kitzij c'aslen tek xunimaj ri Cristo.

Y chupan ri tanaj 4, ri Pablo nubij chique chi quequicot ruma c'o chic c'ac'ac' quic'aslen, junan quiwech tiquibana' y ronojel ri xutzijoj chique can ya ta c'a ri' ri xtiquiben y xtiquitzijoj.

Ri San Pablo nutek el rutzil quiwech ri kach'alal

1 Riyin ri Pablo wachibilan ri kach'alal Timoteo* yoj rusamajel ri Jesucristo. Nikatz'ibaj c'a el re wuj re' chiwe riyix lok'olaj tak kach'alal ri yixc'o pa tinamit Filipos;† riyix ri xa jun chic ibanon riq'ui ri Cristo Jesús. Nikatz'ibaj re wuj re' chiwe riyix kach'alal ri yix ancianos riche (rixin) ri iglesia, chiwe riyix diáconos y chiwe chi'iwonojel. 2 Y ya ta c'a ri utzil y ri uxlanibel c'u'x ri nuya' ri Katata' Dios y ri Ajaf Jesucristo ri xtic'oje' pa tak iwánima chi'iwonojel.

Ri ru'oración ri Pablo pa quiwi' ri kach'alal aj Filipos

3 Can yixnatej wi chuwe, y nmatioxij chare ri Dios iwuma riyix.‡ 4 Y ronojel bey tek riyin nben orar, can riq'ui c'a quicoten nc'utuj ri rutzil ri Dios pan iwi'. 5 Ruma ninatej chuwe ri to'onic ri iya'on riyix riche (rixin) chi nitzijox ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. Chupan c'a ri k'ij tek riyix xinimaj, can ya c'a k'ij ri' tek ichapon yin ito'on pe.§ 6 Ri Dios xuchop c'a jun utzilaj samaj pa tak ic'aslen. Y riyin wetaman chi Riya' can xtuq'uis na wi pa ruwi' y ma xtuya' ta ca rubanic ri samaj ri' pa tak ic'aslen y xtitz'aket c'a rubanic ri samaj

* **1:1** Hch. 16.1. † **1:1** Hch. 16.12. ‡ **1:3** Ro. 1.8; Col. 1.3. § **1:5** Fil. 4.15.

ri' tek xtapon ri k'ij riche (rixin) chi xtipe chic ri Jesucristo. 7 Can ruc'amon wi chi quere' nch'ob chiwij, ruma can ibanon utzil chuwe wawe' pa cárcel, yin ito'on chutzijoxic chique ri winek chi ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic can kitzij wi y can riq'ui ri Dios petenak wi. Y can junan c'a kac'ulun ri rutzil ri Dios iwuq'ui, y rumari' can yixc'o wi pa wánima. 8 Ruma ri Dios can retaman wi chi riyin sibilaj yixinwajo' chi'iwonojel, can achi'el yojrajo' ri Jesucristo. 9 Riyin ri Pablo can nc'utuj wi c'a chare ri Dios chi can niq'uiy ta más ri ajowabel iwuq'ui riche (rixin) chi niwajo' iwi', pero can riq'ui na'oj y riq'ui etamabel.* 10 Ya c'a ri' ri nc'utuj chare ri Dios, ruma nwajo' chi nik'ax ta chiwech achique ri utz chi niben. Riche (rixin) chi queri' riyix kas ta xtic'uaj jun c'aslen ch'ajch'oj† y man ta jun itzel nilitej chiwij tek xtoka ri k'ij riche (rixin) chi xtipe ri Cristo. 11 Y ri Jesucristo can xquixruto' c'a riche (rixin) chi can choj ta ri ic'aslen xtic'uaj y niwachin ta jabel.‡ Riche (rixin) chi queri', ri Dios can xtiya'ox (xtya') ta c'a ruk'ij ruc'ojlen y xtinimirisex ta ri rubi'.

Ri Pablo nubij chi ya ri Cristo ri ruc'aslen

12 Wach'alal, riyin nwajo' chi riyix niwetamaj chi astape' yinc'o pa cárcel, ma pa'el ta ruk'alajsaxic ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, xa más benak rutzijol. 13 Ruma quinojel ri winek y hasta ri yec'o pa cuartel quic'axan chic chi yin ya'on pa cárcel ruma chi ntzijoj rubi' ri Cristo. 14 Y juba' ma quinojel ri kach'alal ri xc'oje' quichuk'a' riche (rixin) chi niquitzijoj ri ruch'abel ri Dios chique ri winek. Ruma re kach'alal re' xquitz'et chi ri Dios can c'o wi wuq'ui y majun xibinri'il wuq'ui riche (rixin) chi ntzijoj ri ruch'abel wawe' pa cárcel. Rumari' ri kach'alal can majun xibinri'il chiquiwech, xa más xquicukuba' el quic'u'x chubanic ri rusamaj ri Ajaf.

15 Y yec'o nic'aj ri xa itzel niquina' chuwe; riye' niquitzijoj rubi' ri Cristo pero xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi nicajo' yetz'etetej chi riye' más yecowin niquiben ri samaj ri'. Pero yec'o chuka' ri can riq'ui ronojel cánima niquiben ri samaj. 16 Ri itzel niquina' chuwe, niquitzijoj c'a chuka' rubi' ri Cristo, pero xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi nicajo' niquic'ut qui' chi riye' más yecowin niquiben ri samaj; pero riye' xa ma can ta ch'ajch'oj ri cánima. Xa nicajo' c'a chi sibilaj ta nik'axo ri wánima wawe' pa cárcel. 17 Yac'a ri nic'aj chic ri can yincajo' wi, can riq'ui c'a jun ch'ajch'oj cánima niquiben ri samaj, can yinquito' wi, ruma quetaman chi ri Dios can yin ruya'on wi riche (rixin) chi nto' ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic y nk'alajsaj chi can kitzij wi. 18 Pero, ¿la rajawaxic cami chi nwetamaj na wi ch'ajch'oj cánima tek niquitzijoj ri Cristo o xa riq'ui ca'i' quipalej? Ma que ta ri'. Ruma ri más rajawaxic chuwe riyin ya ri nitzijox rubi' ri Cristo y yari' ri niya'o sibilaj quicoten chuwe y ri quicoten ri' majun bey xtiq'uis ta el wuq'ui.

19 Ruma riyin wetaman chi riq'ui ri oración ri niben pa nuwi'§ y chuka' riq'ui ri yiruto' ri Lok'olaj Espíritu ri petenak riq'ui ri Jesucristo, can xquitotej wi c'a chuwech ronojel. 20 Can nuraybel wi c'a y cukul nuc'u'x chi xtinya' ruk'ij ri Cristo, achi'el ri nbanon pe. Y cukul nuc'u'x chi ma xquiq'uix ta* y ma xtinxibij ta wi'. Wi yic'ase' o yicom, ri nuraybel riyin ya ri nya'

* **1:9** Col. 1.9. † **1:10** Ro. 12.1; Ef. 5.3-20. ‡ **1:11** Jn. 15.5. § **1:19** 2 Co. 1.11. * **1:20** Sal. 25.2; Ro. 9.33.

ruk'ij ri Cristo. 21 Ruma chuwe riyin, wi c'a yic'ase' na chuwech re ruwach'ulef, can ya ri Cristo ri nuc'aslen.† Y wi ta riyin yicom el, ri' xa jun ch'acoj chuwe riyin. 22 Wi c'a xquic'ase' na chuwech re ruwach'ulef, ri samaj ri xtinben, c'o utz ri xtuc'om pe. Y rumari' riyin ma yicowin ta ncha' achique ri más utz, la ya ri nwajo' yic'ase' na chuwech re ruwach'ulef o la ya ri nwajo' yicom. 23 Can ma nwil ta c'a achique nben, ruma pa nic'aj yinc'o wi; chuka' nch'ob wi nya' ca re ruwach'ulef y yibec'oje' riq'ui ri Cristo,‡ sibilaj jabel xtibenbana' chila'. 24 Pero chuka' can wetaman chi iwuma riyix can nic'atzin chi c'a yic'oje' na chuwech re ruwach'ulef. 25 Y rumari' cukul nuc'u'x chi ma xquinel ta na el chuwech re ruwach'ulef, xa can c'a xquic'oje' na c'a iwuq'ui, riche (rixin) chi xquixq'uiy riq'ui ri ic'aslen y xquixquicot chi'iwonojel riyix ri icukuban chic ic'u'x riq'ui ri Dios. 26 Riche (rixin) chi queri', riyix can sibilaj na wi xquixquicot y can xtiya' c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Cristo Jesús tek xquinitz'et chi xquinapon chic jun bey iwuq'ui.

27 Wacami c'a, ri ruc'amon chi niben riyix ya ri tic'uaj jun c'aslen utz§ can achi'el nubij ri lok'olaj ruch'abel ri Cristo. Wi xquinapon iwuq'ui, que ta ri' yixtajin chubanic xquixbenwila' riq'ui ri ic'aslen, y wi ma xquinapon ta, xtinwac'axaj ta c'a chiwij, chi can cof yix pa'el* chupan ruch'abel ri Cristo, chi can ta junan iwech ibanon. Xtinwac'axaj ta c'a chuka' chiwij chi can itijon ik'ij chi ito'on iwi' chi'iwonojel chutzijoxic ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. 28 Y chuka' man ta ixibin iwi'† chiquiwech ri ye'etzelan iwuche (iwixin). Ruma wi ma xtixibij ta iwi', xtik'alajin chiquiwech riye' chi riyix iwilon chic ri colotajic ri nuya' ri Dios. Y xtik'alajin chuka' chiquiwech riye' chi xa pa k'ak' xquebeka wi. Ronojel re' pa ruk'a' ri Dios c'o wi. 29 Riyix ma xu (xe) ta wi yatajnek chiwe chi ninimaj ri Cristo, xa can yatajnek chuka' chiwe chi nik'axaj tijoj pokonal‡ ruma rubi' Riya'. 30 Riyix can ik'axan q'uiy tijoj pokonal achi'el ri itz'eton chi nk'axan pe riyin ruma ri rubi' ri Cristo. Y wacami tiwetamaj c'a chi c'a c'o na tijoj pokonal nk'axaj.

2

Tikach'utinirisaj ki' achi'el xuben ri Cristo

1 Wach'alal, riq'ui ri Cristo can c'o wi cukbel c'u'x. Riya' chuka' nuya' ajowabel chiquicojol ri yeniman riche (rixin), y ri Lok'olaj ru-Espíritu nuben chique chi can junan quiwech niquiben, chi nicajo' qui' y chi niquijoyowaj quiwech chicachibil qui'. 2 Rumac'ari' xa jun iwech tibana',* y can tiwajo' iwi' chi'iwachibil iwi'. Y tek nich'ob rij jun cosa can junan iwech tibana', riche (rixin) chi queri' nitz'akatisaj ri quicoten ri c'o chic pa wánima. 3 Ronojel c'a ri niben chi'ijujunal, ma tiben ta xa riche (rixin) chi ninimirisaj iwi',† ni ma riche (rixin) ta chi xaxu (xaxe wi) chiwe riyix nuc'om wi pe ri utz. Xa tich'utinirisaj iwi', y tibana' ka chi riyix xa majun ik'ij que chiquiwech ri nic'aj chic.‡ 4 Ma xu (xe) ta c'a riyix ri nich'ob ka iwi', xa can que'ich'obo' c'a chuka' ri nic'aj chic.§

5 Can tibana' c'a riyix achi'el ruch'obonic ri Cristo Jesús.* 6 Ruma Riya' astape' can Dios wi,†

† **1:21** Ga. 2.20. ‡ **1:23** 2 Co. 5.8; 2 Ti. 4.6. ‡ **1:29** Mt. 5.12; Hch. 5.41. § **2:4** 1 Co. 10.24. * **2:5** Jn. 13.15. § **1:27** Ef. 4.1. * **1:27** Fil. 4.1. † **1:28** Is. 41.10; Mt. 10.28. * **2:2** 1 P. 3.8. † **2:3** Stg. 3.13, 14. ‡ **2:3** 1 P. 5.5, 6. † **2:6** Is. 9.6; Jn. 1.1-4; 5.18.

pero ma xuben ta chi can junan ruk'ij riq'ui ri Dios. 7 Riya' ma xupokonaj ta c'a xuya' ca ri ruk'ij ruc'ojlen, y xo'alex ka chuwech re ruwach'ulef. Can xoc c'a winek achi'el riyoj;‡ xuben achi'el jun ti mozo.§ 8 Riya' xoc c'a winek achi'el riyoj y xuch'utinirisaj ri'. Can xunimaj y xuben c'a ronojel ri xubij ri Dios Tata'ixel chare; can xunimaj tzij chi xapon pa camic; ri camic chuwech ri cruz.* 9 Y rumari' ri Dios xuben chare chi can c'o ruk'ij ruc'ojlen ri chila' chicaj y xoc nimalaj Ajaf pa ruwi' ronojel.† Y chuka' xuya' jun rubi' ri más nim ruk'ij que chiquiwech quinojel bi'aj.‡ 10 Riche (rixin) chi queri' can pa rubi' ri Jesús, quexuque' c'a quinojel ri yec'o chila' chicaj, ri yec'o chuwech re ruwach'ulef,§ y chuka' ri yec'o chuxe' ri ulef. 11 Y quinojel xtiquibij chi ri Jesucristo yari' ri Ajaf,* riche (rixin) chi queri' can xtiquiya' ruk'ij ruc'ojlen ri Katata' Dios.

Riyoj ri kaniman chic ri Jesucristo yoj achi'el sakil chuwech re ruwach'ulef

12 Rumac'ari', riyix ri sibilaj yixinwajo', nbij c'a chiwe chi ma quixtane' ta chi ninimaj rutzij ri Dios. Queri' xiben tek xic'oje' iwuq'ui y wacami re ma yinc'o ta apo iwuq'ui, xa can más chi na tinimaj rutzij ri Dios. Titija' ik'ij chrij ri colotajic, y can tixibij c'a iwi' chi yixmacun chuwech ri Dios. 13 Ruma ri Dios yari' ri nisamej pa tak iwánima, y Riya' nuya' ri raybel† chiwe riche (rixin) chi niben ri nika chuwech Riya'. Y chuka' nuya' iwuchuk'a'‡ riche (rixin) chi yixcowin niben ri nrajo' ri Dios.

14 Y ronojel ri niben, can riq'ui c'a ronojel iwánima tibana'. Y ma riq'ui ta ca'i' ic'u'x, ni ma riq'ui ta oyowal. 15 Queri' tibana' riche (rixin) chi nic'uaj jun utzilaj c'aslen y man ta jun itzel nilitej chiwij.§ Can tik'alajin c'a chi yix ralc'ual ri Dios y chi man ta jun etzelal c'o pa tak ic'aslen, astape' yixc'o chuwech re ruwach'ulef chiquicojol ri winek ri ma choj ta quic'aslen; ri can ye sachnek riq'ui ri quina'oj. Yix c'a riyix ri yixsakirisan* quiche (quixin) ri winek ri', 16 ruma nik'alajsaj ri ch'abel riche (rixin) c'aslen chiquiwech. Y riyin can nwajo' c'a chi iwuma riyix xtiquicot ta ri wánima chupan ri k'ij tek xtipe ri Cristo, ruma xtik'alajin chi ma chak ta queri' xintij nuk'ij chubanic ri samaj chicojol. 17 Y astape' ta can xquicamisex,† ruma ri samaj ri nben chicojol, pero riyin can yiquicot. Ruma riyix can cukul ic'u'x riq'ui ri Dios y ri cukbel c'u'x ri' can achi'el jun ofrenda ri niya' chare ri Dios, y ri nuquiq'uel ri xtitix can xtoc chuka' jun ofrenda. Riche (rixin) chi queri', riyix y riyin junan ta c'a nikaya' jun ofrenda chare ri Dios. Y queri' riyin yiquicot iwuq'ui chi'iwonojel. 18 Y can queri' chuka' tibana' riyix, can quixquicot wuq'ui.

Ri Pablo nrajo' c'a yerutek ri Timoteo y ri Epafrodito c'a pa tinamit Filipos

19 Wi can ruraybel c'a ri Ajaf Jesús, ri kach'alal Timoteo xtapon iwuq'ui. Xtintek yan c'a el chanin riche (rixin) chi nberac'axaj pe achique ibanon. Y queri' xticuke' nuc'u'x riyin. 20 Ri kach'alal ri yec'o wuq'ui can majun chic jun ri can achi'el ri Timoteo, ri can junan kánima riq'ui, ri can kitzij chi nuch'ob ri achique ibanon.

‡ **2:7** Jn. 1.14. § **2:7** Mt. 10.45; 20.28. * **2:8** He. 12.2. † **2:9** Mt. 28.18. ‡ **2:9** Ef. 1.21. § **2:10** Ap. 5.13. * **2:11** Ro. 14.9. † **2:13** He. 13.21. ‡ **2:13** 2 Co. 3.5. § **2:15** Fil. 1.10. * **2:15** Mt. 5.14. † **2:17** 2 Ti. 4.6. ‡ **2:21** 2 Ti. 3.2.

21 Ri nic'aj chic ri yec'o wuq'ui,
xaxu (xaxe wi) ri nic'atzin ka
chique riye' ri niquich'ob,‡ y ma
niquich'ob ta achique ri nic'atzin
pa rusamaj ri Cristo Jesús. 22 Yac'a
ri kach'alal Timoteo iwetaman chi
riya' sibilaj utz. Iwetaman chi
riya' oconek achi'el jun walc'ual,§
chi can junan yoj samajnek riq'ui.
Riya' can rujachon ri' chupan ri
samaj riche (rixin) chi kak'alajsan
ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic.
23 Ya c'a riya' ri nch'obon chi
ntek el iwuq'ui, xa yac'a ri c'o chi
nwetamaj na nabey achique xtibix
chuwe pa k'atbel tzij; wi yinelesex
el pa cárcel o c'o quich'obon ri
niquiben chuwe. Y c'ac'ari' tek
xtintek el ri Timoteo iwuq'ui. 24 Y
cukul nuc'u'x chi ri Ajaf xtuben
chuwe chi riyin chuka' xquicowin
xquinapon iwuq'ui pa jun ca'i' oxi'
k'ij apo.

25 Riyin xinch'ob c'a chi nic'atzin
nitzolin yan el ri kach'alal
Epafrodito* iwuq'ui; ri xitek pe
wuq'ui riche (rixin) chi xinoruto'
riq'ui ri nic'atzin chuwe. Can
kachibil wi c'a ki' riq'ui riche
(rixin) chi katijon kak'ij chi yoj
samajnek pa rusamaj ri Dios. 26 Y
riya' sibilaj nrajo' chi yixrutz'et
yan chanin, y can nibison, ruma
retaman chi riyix can xiwac'axaj
yan chi riya' xyawej. 27 Y kas kitzij
wi chi riya' sibilaj xyawej y xa juba'
ma xcom. Yac'a ri Dios xujoyowaj
ruwech riya' y xujoyowaj chuka'
nuwech riyin. Ruma wi ta xcom
ri Epafrodito, xpe ta chic jun bis
pa wánima ruma xa can yec'o
wi bis wuq'ui. 28 Rumari' riyin
nwajo' chi ntek yan el chanin
iwuq'ui, riche (rixin) chi niquicot
ri iwánima tek xtitz'et. Y tek c'o chic
iwuq'ui, riyin chuka' xtiq'uis ka
juba' ri bis wuq'ui. 29 Can riq'ui c'a
quicoten tic'ulu', ruma riya' xa jun
chic rubanon riq'ui ri Ajaf achi'el
ibanon riyix. Can tiya' c'a† quik'ij
ri kach'alal ri ye achi'el chuka'
riya'. 30 Queri' nbij chiwe ruma ri
kach'alal Epafrodito xa juba' ma
xcom ruma rusamaj ri Cristo. Ma
xupokonaj ta xuya' ri' pa camic
riche (rixin) chi xinoruto', ruma ya
riya' ri xpe pan iq'uexel riyix riche
(rixin) chi xinoruto'.

3

Ri Pablo xaxu (xaxe wi) riq'ui ri Cristo xucukuba' wi ruc'u'x

1 Wach'alal, wacami nbij c'a
chuka' el chiwe chi tiquicot* ri
iwánima riq'ui ri Ajaf. Riyin ma
nc'ayewaj ta ntz'ibaj chic el jun bey
chiwe chi tiquicot ri iwánima, ruma
wetaman chi nic'atzin chiwe riyix.

2 Can tichajij c'a iwi' chiqui-
wech ri winek ri niquiben achi'el
niquiben ri itzel tak tz'i';† ruma
niquibij chi ye rusamajel ri Dios
y xa ya c'a ri itzel tak banobel ri
niquiben; riye' niquibij chi jun
winek riche (rixin) chi nicolotej,
nic'atzin chi niban ri circuncisión‡
chare. 3 Yac'a chuwech ri Dios
yoj c'a riyoj ri banon ri kitzij
circuncisión chake, ruma c'o chic
ri Lok'olaj Espíritu§ pa tak kánima
ri yojto'o riche (rixin) chi nikaya'
ruk'ij ri Dios. Y riq'ui quicoten
nikabij chi xkanimaj yan ri Jesu-
cristo y ma rajawaxic ta chi niban
ri circuncisión chake* riche (rixin)
chi yojcolotej. 4 Astape' riyin c'o
ta modo chi xincukuba' ta nuc'u'x
riq'ui ronojel ri can c'o rejkalen
chiquiwech ri wech aj Israel.
Ruma wi c'o jun ri nich'obo chi
nucukuba' ruc'u'x riq'ui ronojel ri
utzilaj tak rubanobal riche (rixin)
chi nicowin nucol ri', yin ta riyin ri'
ri c'o ta modo chi xincukuba' más
nuc'u'x riq'ui ronojel ri'. 5 Ruma
riyin wakxaki' k'ij quinalex wi

§ **2:22** 1 Co. 4.17; 1 Ti. 1.2; 2 Ti. 1.2. * **2:25** Fil. 4.18. † **2:29** 1 Ti. 5.17. * **3:1** Fil. 4.4; 1 Ts. 5.16. † **3:2** Is. 56.10, 11. ‡ **3:2** Ro. 2.28; Ga. 5.2. § **3:3** Ro. 7.6. * **3:3** Dt. 10.16; Jer. 4.4.

tek xban ri circuncisión chuwe. Yin jun chuka' israelita, yin riy rumam ca ri Benjamín. Riyin can yin jun hebreo ruma ri nte' nata' ye hebreo. Xinoc jun fariseo;† y rumari' xintij nuk'ij riche (rixin) chi xinben ri nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés. 6 Can riq'ui c'a ronojel wánima xintzekelbej ri quicostumbre ri ye wech aj Israel, rumac'ari' tek xenwetzelaj ri quiniman chic ri Jesucristo ri nibix iglesia chique; xinben chique chi xquitij pokon,‡ ruma riyin xinch'ob chi rusamaj ri Dios ri nben. Xinch'ob chi can choj wi ri nuc'aslen, ruma can xintij wi nuk'ij chi xinben ri nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés. 7 Tek rubanon ca ronojel ri' nim rejkalen chinuwech riyin. Pero tek xk'ax chinuwech chi xa ma nuc'om ta pe colotajic chuwe, can xinya' ca ronojel ri' riche (rixin) chi xinnimaj ri Cristo. 8 Ronojel ri xincukuba' nuc'u'x riq'ui tek rubanon ca, xinya' ca. Majun chic c'a quejkalen chinuwech riyin. Queri' xinben ruma xinwetamaj ruwech ri Wajaf Cristo Jesús.§ Ruma ri Cristo xinya' ca ronojel. Xinrokij ca, achi'el niban chare ri mes. Queri' xinben ruma nwajo' chi ri Cristo can ntoc Wajaf. 9 Y nwajo' chi xa jun nben riq'ui ri Cristo. Ruma ri utzilaj tak banobel ri nuchilabej ri ley, ri janipe' ri nbanon pe, ma ncukuba' ta chic nuc'u'x riq'ui. Ruma ma ya ta ri' ri nibano chuwe riche (rixin) chi yitz'etetej ruma ri Dios chi majun numac. Riyin riche (rixin) chi yitz'etetej ruma ri Dios chi majun numac,* ya ri ncukuba' nuc'u'x riq'ui ri Cristo. Ruma ri winek ri nucukuba' ruc'u'x riq'ui ri Cristo, nitz'etetej ruma ri Dios chi majun rumac. 10 Queri' nwajo' nben riyin ruma nwajo' nwetamaj más ruwech ri Cristo y nisamej ta ri ruchuk'a' ri Dios pa nuc'aslen riyin; can achi'el ri uchuk'a' ri xucusaj tek xuc'asoj ri Cristo chiquicojol ri caminaki'.† Nwajo' ntij pokon ruma rubi' ri Dios, can achi'el ri pokon ri xutij ri Cristo. Nwajo' c'a nc'ut chi riyin can achi'el ta chi can xicom riq'ui ri Cristo chuwech ri cruz. Y yac'ari' nwajo' nben. 11 Can ntij c'a nuk'ij, ruma nwajo' yic'astej el chiquicojol ri caminaki' y yibec'oje' chila' chicaj riq'ui ri Dios.

12 Riyin ma nbij ta c'a chi can ta wilon chic ronojel ri c'o riq'ui ri Cristo. Ni ma nbij ta chuka' chi can ta tz'aket chic ri nuc'aslen. Ma que ta ri'. Riyin ntij c'a nuk'ij‡ riche (rixin) chi ye'oc wuche (wixin) ronojel ri yec'o riq'ui ri Cristo Jesús; yari' ri xrajo' chuwe tek xirusiq'uij (xiroyoj). 13 Wach'alal, can ma nbij ta c'a chi wuche (wixin) chic riyin ronojel ri yec'o riq'ui ri Cristo, y rumari' can yitajin ntij nuk'ij chrij.§ Xaxu (xaxe wi) chic ri' ri nch'ob re chinuwech apo y ma yec'atzin ta chic chi nch'ob ri xek'ax yan ca. 14 Can ntij wi nuk'ij chrij ri chinuwech apo ri acuchi (achique) c'o chi yinapon wi, ruma nwajo' chi can ntoc wuche (wixin) riyin ri lok'olaj sipanic ri nuya' ri Dios.* Y ruma c'a ri Cristo Jesús tek ri Dios xirusiq'uij (xiroyoj) riyin; ruma nrajo' chi yibe chila' chicaj y nrajo' chi ntoc wuche (wixin) riyin ri lok'olaj sipanic ri nuya' Riya'.

15 Ronojel c'a ri xinbij chiwe, que ta c'a ri' ri nikach'ob konojel ri can cukul chic kac'u'x riq'ui ri Dios. Yac'a wi yec'o chiwe riyix ri ma que ta ri' niquich'ob, ri Dios chuka' xtuk'alajsaj ta c'a chiquiwech.† 16 Pero xa jani' ta na

† **3:5** Hch. 23.6. ‡ **3:6** Hch. 8.3; Ga. 1.13. § **3:8** Jn. 17.3. * **3:9** Ro. 1.17; 10.3; Ga. 2.16. † **3:10** 1 P. 4.13. ‡ **3:12** 1 Ti. 6.12. § **3:13** Fil. 2.12. * **3:14** 2 Ti. 4.7, 8; He. 12.1. † **3:15** 1 Co. 2.6; 14.20.

c'a ri etamabel ri ruya'on ri Dios chake, can queri' c'a rajawaxic chi nikaben pa kac'aslen, y can junan ta c'a nikach'ob konojel.

17 Wach'alal, tibana' c'a ri achi'el ri nben riyin; y tibana' chuka' achi'el niquiben ri nic'aj chic kach'alal, ri can niquiben chuka' ri achi'el nben riyin y ya c'a ri' ri titzekelbej, achi'el nikaben riyoj.‡ 18 Ruma ye q'uiy ri yec'o chicojol ri ye'etzelan riche (rixin) ri Cristo.§ Y re' q'uiy c'a mul nbin chic chiwe. Y wacami can yinok' re nbij chic el jun bey chiwe. Ruma riye' ma niquinimaj ta chi xaxu (xaxe wi) riq'ui ri xuben ri Cristo chuwech ri cruz tek yojcolotej. 19 Y pa ruq'uisbel, riye' xa pa k'ak' c'a xquebeka wi. Xaxu (xaxe wi) ri ruraybel ri ch'aculaj ri niquich'obola' y yari' oconek qui-dios. Y can niquinimirisaj qui' chubanic jun cosa ri xa sibilaj q'uixbel. Can benak c'a* ri cánima chrij ri cosas riche (rixin) re ruwach'ulef. 20 Yac'a riyoj can yoj riche (rixin) chic chila' chicaj† ri acuchi (achique) nipe wi ri Kacolonel, y yari' ri Ajaf Jesucristo, y xaxu (xaxe wi) chic koyoben ri k'ij tek xtipe.‡ 21 Ri ch'aculaj c'a ri kac'uan wacami, majun oc ruc'ojlen, pero xtapon na jun k'ij tek Riya' xtujel el y xkoj-oc c'a achi'el Riya' ri c'o ruk'ij ruc'ojlen.§ Queri' xtuben kiq'ui ruma can sibilaj nim ri uchuk'a'* ri c'o riq'ui y ya uchuk'a' ri' ri nucusaj riche (rixin) chi nic'oje' ronojel pa ruk'a'.

4

Can ronojel k'ij c'a tiquicot ri iwánima

1 Rumac'ari' wach'alal, can ticuke' c'a ic'u'x riq'ui ri Ajaf Jesucristo. Riyin sibilaj yixinwajo' y nrayij chuka' chi nikatz'et chic jun bey kawech iwuq'ui. Riyix sibilaj quicoten ri ic'amom pe chuwe ruma riq'ui ri ic'aslen riyix nik'alajin chi c'o xuc'om pe ri samaj ri xinben chicojol; can yix c'a riyix ri rajel ruq'uexel ri nusamaj.*

2 Nc'utuj c'a jun utzil chique ri kach'alal Evodia y ri kach'alal Síntique chi junan quiwech tiquibana',† ruma can quiniman chic ri Ajaf. 3 Y riyit chuka' yit jun wech aj samajel, ri can yitc'o wi chupan ri samaj riche (rixin) ri Dios, nc'utuj c'a jun utzil chawe riche (rixin) chi que'ato' ri ca'i' kach'alal ixoki' ri', riche (rixin) chi junan chic quiwech tiquibana', ruma riye' quitijon quik'ij chuka' chupan ri rusamaj ri Dios; can xenwachibilaj wi chuk'alajsaxic ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. Junan xesamej wuq'ui, ye cachibilan ri kach'alal Clemente y nic'aj chic kach'alal, ri tz'iban chic quibi' chila' chicaj chupan ri wuj riche (rixin) c'aslen.

4 Wach'alal, can ronojel k'ij tiquicot c'a ri iwánima riq'ui ri Ajaf; y nbij chic c'a jun bey chiwe chi can tiquicot c'a ri iwánima.‡ 5 Can utz ina'oj tibana' quiq'ui ri winek y can queri' ta c'a nik'alajin chiquiwech quinojel. Ruma ri Ajaf xa nakaj chic c'o wi pe.§

6 Ma tich'ujirisaj ta iwi' xabachique ta na ri nipe chiwij, xa tiya' pa ruk'a' ri Dios y tic'utuj chare ri nic'atzin chiwe,* y chuka' ma quixtane' ta chi niya' matiox chare ri Dios. 7 Wi queri' xtiben, ri uxlanibel c'u'x ri nuya' ri Dios xtic'oje' pa tak iwánima;† y ri uxlanibel c'u'x ri' can xtuchajij wi

‡ **3:17** Sal. 37.37. § **3:18** Fil. 1.15-17. * **3:19** Ro. 8.5. † **3:20** Col. 3.1, 3. ‡ **3:20** 2 Ti. 4.8; Tit. 2.13. § **3:21** Sal. 17.15; 1 Jn. 3.2. * **3:21** Ef. 1.18-23. * **4:1** 1 Ts. 2.19. † **4:2** Fil. 2.2. ‡ **4:4** Ro. 12.12; 1 Ts. 5.16-18. § **4:5** Stg. 5.8, 9. * **4:6** Sal. 55.22; Pr. 16.3. † **4:7** Is. 26.3; Jn. 14.27; Col. 3.15.

ri iwánima y xquixruto' riq'ui ri nich'ob. Queri' xtuben chiwe ruma xa jun chic ibanon riq'ui ri Cristo Jesús. Y ri uxlanibel c'u'x ri' can ma xkojcowin ta nikach'ob, ruma can sibilaj nim ri samaj ri nuben.

Xaxu (xaxe wi) ri utz ri tikabana' y tikach'obo'

8 Wach'alal, pa ruq'uisbel nwajo' c'a nbij el chiwe ri ruc'amon chi niben y nich'ob, y ri' ya ri kas kitzij, ri c'o ruk'ij, ri choj, ri ch'ajch'oj, ri jabel, ri elenak rutzijol chi yari' ri utz, ri can utz wi, y ronojel ri ruc'amon chi niya'ox (nya') ruk'ij. Can ya c'a ri' ri tibana' y tich'obo'.

9 Can ya c'a ri xiwetamaj, ri xic'ul, ri xiwac'axaj y ri xitz'et wuq'ui,‡ ya c'a ri' ri tibana'. Y ri Dios ri niya'o ri uxlanibel c'u'x, can xtic'oje' wi iwuq'ui.

Ri ofrenda ri xquitek ri kach'alal aj Filipos chare ri Pablo

10 Sibilaj c'a niquicot ri wánima y yimatioxin chare ri Ajaf iwuma, chi xinatej chic pe chiwe riche (rixin) chi yinito', astape' c'o chic juba' k'ij ri majun chic achique ta ri itakon pe chuwe. Pero ri' ma ruma ta chi xinimestaj, ma que ta ri', xa ruma chi ma yix cowinek ta. 11 Y re' ma nbij ta c'a ruma nwajo' nuto'ic. Ma que ta ri'. Riyin xa xuc'uluj yan chuwe chi yiquicot ronojel k'ij. Wi c'o ncusaj, utz, y wi majun ncusaj, utz chuka' chuwe riyin.§ 12 Wetaman c'a yic'ase' riq'ui meba'il y wetaman yic'ase' riq'ui beyomel. Q'uiy yan c'a ri xinwetamaj y yiquicot riq'ui ri achique nwil, wi nwil q'uiy nuway o wi xa majun, wi c'o q'uiy wuq'ui o xa c'o rajawaxic chuwe.* 13 Can ya c'a ri Cristo niya'o wuchuk'a' riche (rixin) chi yicowin nk'axaj ronojel.† 14 Y re' ma ntel ta chi tzij chi riyix man ta utz ri xiben chi xitek pe jun ofrenda chuwe, ruma xijoyowaj pe nuwech‡ y xina' chuka' riyix ri tijoj pokonal ri yinc'o wi.

15 Riyin nch'ob chi riyix aj Filipos c'a ninatej na chiwe, chi tek riyin xinchop rutzijoxic ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, y tek xinel pe chiri' pa Macedonia, majun chic jun iglesia ri xya'o ta jun ofrenda chuwe, xa can xu (xe) wi c'a riyix. 16 Queri' nbij chiwe, ruma c'a yinc'o na pa tinamit Tesalónica tek riyix xitakala' yan ofrendas chuwe riche (rixin) chi xinito' riq'ui ri nic'atzin chuwe. 17 Can niquicot wi ri wánima ruma xininataj chic pe, pero ma ruma ta c'a ri ofrenda ri xitek pe chuwe, ma que ta ri'. Ri wánima niquicot ruma wetaman chi ri ofrenda ri' c'o c'a chuka' utz ri nuc'om pe chiwe riyix.§ 18 Can xinc'ul c'a ronojel ri xitek pe riyix chrij ri kach'alal Epafrodito riche (rixin) chi xoruya' chuwe.* Rumac'ari' can q'uiy chic c'o wuq'ui nna' riyin riche (rixin) chi ncusaj. Re ofrenda re' can jubul ruxla' nuna' ri Dios y can nika wi chuwech,† y yojcowin nikabij chi can chare ri Dios xiya' wi, y Riya' xuc'ul. 19 Ri ka-Dios ri can c'o wi ruk'ij ruc'ojlen y sibilaj rubeyomal c'o, xtuya' c'a ronojel ri nic'atzin chiwe ruma xa jun chic ibanon riq'ui ri Cristo Jesús.‡ 20 Y kas xtiya'ox (xtya') ta c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Katata' Dios, riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Amén.

Ri ruq'uisbel tak ch'abel chare re wuj re'

21 Y tiya' c'a rutzil quiwech quinojel ri lok'olaj tak kach'alal ri xa jun chic chuka' quibanon riq'ui ri Cristo Jesús. Y chuka' ri kach'alal

‡ **4:9** Fil. 3.17. § **4:11** 1 Ti. 6.6; He. 13.5. * **4:12** 1 Co. 4.11; 2 Co. 11.27. † **4:13** Jn. 15.5; 2 Co. 12.9. ‡ **4:14** Fil. 1.7. § **4:17** Jn. 15.8, 16. * **4:18** Fil. 2.25. † **4:18** 2 Co. 9.12; He. 13.16. ‡ **4:19** Sal. 23.1; Pr. 8.21; 2 Co. 9.8.

ri yec'o wuq'ui niquitek el rutzil iwech riyix. 22 Can quinojel c'a ri lok'olaj tak kach'alal niquitek el rutzil iwech. Pero ri más ye'ajowan chi niquitek el rutzil iwech ye ri yesamej pa rachoch ri César.§

23 Ri rutzil ri Kajaf Jesucristo xtic'oje' ta c'a iwuq'ui chi'iwonojel.* Amén.

§ **4:22** Fil. 1.13. * **4:23** Ro. 16.20.

Ri wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Pablo chique ri kach'alal ri yec'o pa Colosas

Wuj ri xutek ri apóstol San Pablo chique ri quiniman chic ri Dios ri yec'o pa tinamit Colosas. Riya' nrajo' chi riye' tiquic'uaj jun c'aslen choj y ch'ajch'oj ruma chi xa jun chic quibanon riq'ui ri Cristo Jesús. Y ri Cristo ri' can yari' ri c'o pa ruwi' ronojel ri cosas ri ye tz'etetel y ri ma ye tz'etetel ta. Rumari' ma ruc'amon ta chic chi c'a niquinimaj na quitzij winek ri xa ma kitzij ta chi ruch'abel ri Dios ri niquitzijoj.

Chupan ri tanaj 1 mocaj 3 y napon c'a pa mocaj 14, ri Pablo nubij chique chi riya' ntajin nuben orar pa quiwi' riche (rixin) chi can ta nik'ax chiquiwech ri achique nrajo' ri Dios chi niquiben, riche (rixin) chi queri' niquic'uaj jun c'aslen utz.

Chupan ri tanaj 1 mocaj 15 y napon c'a pa mocaj 17 chare ri tanaj 3, ri Pablo nubij ri achique ruc'amon chi niquiben chupan ri quic'aslen, ruma riye' xa jun chic quibanon riq'ui ri Jesús y ma utz ta chi xa ya ri niquic'ut ri winek ri niquiya' pa cuenta, ruma ri winek ri' xa na'oj riche (rixin) re ruwach'ulef niquitzijoj. Y nubij chuka' chique ri aj Colosas chi c'o chic jun quiherencia chila' chicaj y yari' ri ruc'amon chi niquich'ob rij.

Y chupan ri tanaj 3 mocaj 18 y napon c'a pa mocaj 6 chare ri tanaj 4, ri Pablo nubij ri achique ruc'amon chi niquiben pa cachoch ri quiniman chic ri Dios. Nubij chi tiquitija' quik'ij chi niquiben orar riche (rixin) chi cof quec'oje' chupan ri c'ac'ac' c'aslen ri ruya'on ri Dios chique. Y nubij chuka' chi utz quech'o quiq'ui ri c'a ma jane quiniman ta ri Dios, y can tiquic'utu' c'a riq'ui ri quic'aslen chi can quiniman wi ri Ajaf y can c'o wi rujalon chare ri quic'aslen.

Ri San Pablo nutek el rutzil quiwech ri kach'alal

1 Riyin ri Pablo, yin jun ru'apóstol
ri Jesucristo ruma yari' ri ruraybel ri Dios.* Riyin wachibilan c'a
ri kach'alal Timoteo, 2 ntz'ibaj c'a
el re wuj re' chiwe riyix lok'olaj
tak kach'alal ri yixc'o pa tinamit
Colosas, riyix ri can cukul wi ic'u'x
riq'ui ri Cristo. Y ya ta c'a ri utzil y
ri uxlanibel c'u'x ri nuya' ri Katata'
Dios y ri Ajaf Jesucristo ri xtic'oje'
pa tak iwánima chi'iwonojel.

Ri Pablo nuc'utuj chare ri Dios chi nuya' ta etamabel chique ri kach'alal aj Colosas

3 Binakil nikaben orar pan iwi' riyix, y nikamatioxij† chare
ri Dios ri Rutata' ri Kajaf Jesu-
cristo. 4 Nikamatioxij iwuma
riyix ruma kac'axan chi can
cukul wi ic'u'x riq'ui ri Cristo
Jesús y can ye'iwajo'‡ quinojel
ri lok'olaj tak kach'alal. 5 Queri'
ri niben riyix, ruma iwoyoben
ri utzil ri xtoc iwuche (iwixin),
utzil ri yacon chila' chicaj.§ Y
ri utzil ri' xiwetamaj chi c'o, tek
xiwac'axaj ri lok'olaj ch'abel ri
niya'o colotajic. Y can kitzij wi
ri ch'abel ri xiwetamaj. 6 Y tek
xiwac'axaj ri ch'abel ri' y kas kitzij
xk'ax chiwech ri rutzil* ri Dios, yix

* **1:1** Ef. 1.1. † **1:3** Ef. 1.16. ‡ **1:4** Ga. 5.6; Ef. 1.15; He. 6.10. § **1:5** Mt. 5.12; 1 P. 1.4.
* **1:6** Tit. 2.11.

q'uiy c'a ri xixniman. Y ri ch'abel ri' aponak c'a pa ronojel tinamit. Can ye q'uiy wi c'a winek ri ye nimayon y niwachin ri quic'aslen,† achi'el riyix. 7 Y riq'ui c'a ri kach'alal Epafras‡ xiwac'axaj wi ri ruch'abel ri Dios. Riya' jun samajel ri kachibil riyoj, y sibilaj c'a nikajo'. Riya' jun rusamajel ri Cristo ri can nuben wi ri samaj chiri' chicojol riyix. 8 Y tek riya' xpe kiq'ui, xutzijoj chake chi riyix can sibilaj niwajo' iwi',§ ruma c'o ri Lok'olaj Espíritu iwuq'ui.

9 Y ruma ri xkac'axaj chupan ri k'ij tek xoka ri kach'alal, ma yoj tanel ta chi kabanon pe orar pan iwi'. Nikac'utuj chare ri Dios chi xtuben ta chiwe chi can ta jabel xtiwetamaj ri ruraybel ri Dios,* y ri Lok'olaj Espíritu xtuya' ta chuka' ronojel na'oj y etamabel† chiwe. 10 Riyoj queri' nikac'utuj chare ri Dios, ruma nikajo' chi riyix nic'uaj ta jun c'aslen‡ achi'el ri ruc'amon chi nic'uaj chuwech ri Ajaf, chi ma yixtane' ta chi nic'uaj jun c'aslen ri nika chuwech.§ Niwachin* ta ri ic'aslen riq'ui chi nibanala' utzil, y yixq'uiy ta chiretamaxic ri Dios. 11 Nikajo' c'a chi ya ta c'a ri Dios niya'o iwuchuk'a', ruma ri ruk'ij ruc'ojlen Riya' can sibilaj nim ruchuk'a'. Ri uchuk'a' ri' xtic'atzin chiwe riche (rixin) chi yixcowin nicoch'† ronojel. 12 Y can riq'ui quicoten quixmatioxin‡ chare ri Tata'ixel, ruma rubanon chake konojel chi can ruc'amon chi ntoc kiche (kixin) ri herencia§ ri c'o chila' chicaj. Junan c'a xtoc kiche (kixin) quiq'ui ri nic'aj chic lok'olaj tak ralc'ual ri Dios, ri yec'o chiri' chupan ri sakil. 13 Ri Tata'ixel can xojrucol yan chuka' pa ruk'a' ri rajawalul ri k'eku'm* y xojruk'axaj pa ruk'a' Jun ri sibilaj nrajo'. Y ri', ya ri Ruc'ajol, 14 ri xcom kuma riyoj y xbiyin ri ruquiq'uel, y rumari' tek yoj colotajnek chic y cuyutajnek chic ri kamac.

Junan chic kawech riq'ui ri Dios ruma ri rucamic ri Cristo

15 Ri Dios ma tz'etetel ta, pero ruma ri C'ajolaxel xpe chuwech re ruwach'ulef, rumari' xtz'etetej achique rubanic ri Dios.† Ruma ri C'ajolaxel can ya wi c'a Riya' ri c'o nabey, y más nim ruk'ij que chiquiwech quinojel ri cosas ri c'o. 16 Ruma ya c'a Riya' xbano ronojel‡ ri c'o chila' chicaj y ri yec'o chuwech re ruwach'ulef. Ruma c'a Riya' tek yec'o ri ye tz'etetel y ri ma ye tz'etetel ta. Ruma chuka' Riya' tek yec'o ri ángeles, ri ye aj k'atbel tak tzij, ri nima'k quik'ij y ri c'o uchuk'a' pa quik'a'; can quinojel c'a ruma Riya' tek yec'o, y can riche (rixin) chi niquiya' ruk'ij tek xeruben. 17 Y ri Cristo can c'o wi pe nabey§ chuwech ronojel ri cosas, y ya Riya' uc'uayon quiche (quixin), rumari' tek c'a yec'o na ronojel. 18 Ya Riya' achi'el ri jolomaj (wi'aj) ri c'o pa kawi' riyoj ri kaniman, ri nibix iglesia chake y yoj oconek achi'el ruch'acul. Ya chuka' Riya' ri niya'o ruc'aslen ri ch'aculaj ri'. Y can ya chuka' Riya' ri nabey ri xc'astej el chiquicojol ri caminaki'.* Y rumari' ya Riya' ri nabey chuwech ronojel. 19 Rumari' can ruraybel wi ri Dios, chi ye junan riq'ui ri Ruc'ajol. Y ri Ruc'ajol can Dios wi chuka'.† 20 Y tek ri Ruc'ajol xcom chuwech ri cruz y xbiyin ri ruquiq'uel, Riya' xujek bey chiquiwech quinojel ri yec'o chuwech re ruwach'ulef y chiquiwech chuka' ri yec'o chicaj riche

† **1:6** Jn. 15.16. ‡ **1:7** Col. 4.12; Flm. 23. § **1:8** Ro. 15.30. * **1:9** Ro. 12.2. † **1:9** 1 Co. 1.5. ‡ **1:10** 1 Ts. 2.12. § **1:10** 1 Ts. 4.1. * **1:10** Jn. 15.16. † **1:11** Hch. 5.41. ‡ **1:12** Ef. 5.20. § **1:12** Ef. 1.11. * **1:13** Lc. 22.53. † **1:15** Jn. 14.9. ‡ **1:16** Jn. 1.3; Ro. 11.36. § **1:17** Jn. 17.5. * **1:18** Ap. 1.5. † **1:19** Col. 2.9. ‡ **1:20** 2 Co. 5.18.

(rixin) chi queri' yecowin chi junan quiwech‡ niquiben riq'ui ri Dios, ruma xuben chi xc'oje' uxlanibel c'u'x chiquicojol ruma ri Ruc'ajol xcom chuwech ri cruz.
21 Y riyix can nej c'a icojol riq'ui ri Dios tek rubanon ca, can riq'ui ina'oj xiwetzelaj ri Dios ruma xa ruyon itzel tak banobel ri xe'ibanala'. Yac'a re wacami riyix junan chic iwech riq'ui ri Dios, 22 ruma ya samaj ri' ri xuben ri Ruc'ajol ri Dios tek xpe chuwech re ruwach'ulef. Can xoc wi c'a winek achi'el riyoj y xcom chuwech ri cruz§ riche (rixin) chi queri' ch'ajch'oj ta ri ic'aslen, can majun imac y majun itzel nilitej ta chiwij tek xquixberuya' chuwech ri Dios. 23 Quec'ari' xtuben chiwe wi kas kitzij chi cof yixc'oje' chupan ri icukbel c'u'x riq'ui ri Dios y majun bey yixsilon ta el. Y nic'atzin c'a chi can riq'ui ronojel iwánima niwoyobej apo ri utzil ri nubij chupan ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. Riyix can jabel wi iwetaman ri ch'abel ri', y ya chuka' ri' ri aponak rutzijoxic chique quinojel ri winek ri yec'o chuwech re ruwach'ulef. Y riche (rixin) chi nitzijox ri lok'olaj ch'abel ri', ri Dios xuben chuwe riyin ri Pablo chi xinoc jun rusamajel.*

Ri samaj ri xuya' ri Dios chare ri Pablo

24 Wacami riyin yiquicot ntij pokonal iwuma riyix. Ruma riyin c'o chi nk'axaj na nic'aj chic tijoj pokonal,† riche (rixin) chi queri' can xtink'axaj chuka' riyin ri pokonal ri xuk'axaj ri Cristo.‡ Re pokonal re' nk'axaj ruma ri iglesia.§ Y ri iglesia ri' yoj c'a riyoj ri kaniman chic y can yoj achi'el ruch'acul ri Cristo. 25 Y riyin xinoc c'a jun samajel riche (rixin) ri iglesia ri', y ri samaj ri xuya' ri Dios chuwe can ya wi ri chicojol riyix ri ma yix israelitas ta. Y Riya' nrajo' c'a chi can tz'aket ri ruch'abel ri nk'alajsaj chiwech. 26 Ri ch'abel ri' ma k'alajsan ta pe* jabel chique ri winek chupan ri tiempo ri k'axnek ca. Xa c'a ya re wacami ri xk'alajsex jabel chake riyoj ri lok'olaj tak ralc'ual ri Dios. 27 Can chake riyoj xuk'alajsaj wi† ri xa ma k'alajsan ta pe ojer ca. Y ri ruk'alajsan ri Dios can achi'el jun nimalaj beyomel y can c'o wi ruk'ij ruc'ojlen, ruma wacami ri Cristo nic'oje' chuka' pa tak iwánima riyix ri ma yix israelitas ta y can rubanon chiwe chi riq'ui ronojel iwánima iwoyoben ri k'ij tek xquixbec'oje' riq'ui chupan ri nimalaj ruk'ij ruc'ojlen.

28 Can ya wi ri Cristo ri nikak'alajsaj riyoj. Nikabij chique quinojel winek chi tiquiya' ca ri mac, y riq'ui ronojel etamabel yekatijoj quinojel. Queri' nikaben ruma nikajo' chi can tz'aket ta ri quic'aslen quinojel ri xa jun chic quibanon riq'ui ri Cristo Jesús. 29 Riyin sibilaj c'a ntij nuk'ij chi can ta nitz'aket ri quic'aslen quinojel, y riche (rixin) chi nben ri samaj ri', ncusaj ronojel ri uchuk'a' ri ruya'on ri Cristo chuwe, uchuk'a' ri can sibilaj wi nim.

2

1 Ronojel ri' nbij c'a chiwe ruma nwajo' chi riyix niwetamaj chi can yixc'o wi pa wánima y sibilaj c'a ntij nuk'ij chi'ito'ic riyix. Y queri' chuka' nben cuma ri kach'alal ri yec'o pa tinamit Laodicea y cuma quinojel ri kach'alal ri majun bey quitz'eton ta nuwech. 2 Queri' nben ruma nwajo' c'a chi nicuke' ta más ic'u'x* chi'iwonojel y chi junan ta iwech niwajo' iwi'. Nwajo' chi

§ **1:22** Ef. 2.15, 16. * **1:23** Ef. 3.7. † **1:24** 2 Co. 11.23-27. ‡ **1:24** 2 Co. 1.5; Fil. 3.10; 2 Ti. 1.8. § **1:24** 2 Ti. 2.10. * **1:26** Ro. 16.25. † **1:27** Ef. 3.3. * **2:2** 2 Co. 1.6.

ri etamabel nic'oje' iwuq'ui can ta q'uiy, can ta achi'el jun beyomel, riche (rixin) chi niwetamaj ri xa ma k'alajsan ta pe ojer ca chrij ri Katata' Dios y chrij ri Cristo. 3 Ruma riq'ui ri Cristo nilitej wi ronojel ri utzilaj tak etamabel y na'oj† ri can achi'el jun beyomel. 4 Y ronojel ri' xinbij c'a chiwe ruma riyin nwajo' chi ma yixk'olotej ta pa quik'a' ri ye'ucusan jabel tak ch'abel xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi yixtzak pa quik'a'. 5 Ruma astape' ma yinc'o ta apo iwuq'ui, chi can ta yin pa'el apo pan inic'ajal, ri wánima riyin can c'o wi iwuq'ui. Sibilaj yiquicot ruma ntz'et chi can riq'ui ruchojmilal yix benak y can cof yixc'o chupan ri icukbel c'u'x riq'ui ri Cristo.

6 Y ruma ic'ulun chic ri Ajaf Jesucristo, rumari' nic'atzin chi tic'uaj jun c'aslen utz achi'el ri ruc'amon chi nic'uaj ruma xa can jun chic ibanon riq'ui Riya'. 7 Can yix tiquil c'a riq'ui ri Cristo, y chiri' yix paban wi pe achi'el nipabex jun jay pa ruwi' ri rucimiento.‡ Y can ta nic'oje' ruchuk'a' ri icukbel c'u'x, achi'el c'a ri xiwetamaj tek xixtijox. Y can ta q'uiy chuka' ri matioxinic ri niya' chare ri Dios.

Ri c'ac'ac' c'aslen riq'ui ri Cristo

8 Can tichajij c'a iwi' riche (rixin) chi ma yixk'olotej ta§ pa quik'a' winek ri xa ya ri nima'k tak na'oj riche (rixin) re ruwach'ulef ri niquic'ut, na'oj ri xa majun rejkalen. Ruma xa costumbre* y ch'obonic quiche (quixin) winek, y xa ma riq'ui ta ri Cristo petenak wi. 9 Ruma riq'ui ri Cristo nik'alajin wi ronojel kas achique rubanic ri Dios.† 10 Y riyix can tz'aket chic ri ic'aslen ruma xa jun chic ibanon riq'ui ri Cristo. Y can ya wi Riya' ri c'o pa quiwi' ri ángeles‡ y pa quiwi' ri c'o k'atbel tzij pa quik'a'. 11 Riyix ri c'o ri Cristo pa tak iwánima, can banon chic ri circuncisión chiwe, yac'a ri circuncisión ri' ma junan ta riq'ui ri xa ruk'a' jun winek nibano. Ri circuncisión ri xuben ri Cristo chiwe ya c'a ri xrelesaj ri itzel tak raybel ri yec'o pa tak iwánima;§ ri nibano chiwe chi yixmacun. 12 Y chuka' tek xixban c'a bautizar, yac'ari' tek can achi'el xixmuk* junan riq'ui ri Cristo, y yari' chuka' can achi'el c'a xixc'astej el junan riq'ui. Queri' xiben ruma chi can xicukuba' wi c'a ic'u'x riq'ui ri nimalaj ruchuk'a' ri Dios, uchuk'a' ri xc'ason riche (rixin) ri Cristo chiquicojol ri caminaki'. Rumari' xiwil c'a ri ic'aslen riq'ui. 13 Y tek rubanon ca, xa yix caminek chupan ri imac,† y xiben ri itzel tak iraybel. Can ma banon ta c'a ri circuncisión chiwe. Yac'a re wacami cuyutajnek chic ri imac y riq'ui ri' ri Dios xuben chiwe chi junan xixc'astej riq'ui ri Cristo. 14 Tek rubanon ca, konojel riyoj koyoben chic c'a chi nika ri ruc'ayewal pa kawi', ruma ma xojcowin ta xkaben ronojel ri nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Dios. Can que wi c'a ri' nubij ri ley chikij. Yac'a ri Dios xojrucol chuwech ri ruc'ayewal ri'. Queri' xuben ruma ri Cristo xbajix chuwech cruz‡ kuma riyoj. 15 Y ri Cristo xrelesaj ri uchuk'a' ri c'o pa quik'a' ri cajawalul ri itzel tak espíritu y pa quik'a' chuka' ri c'o k'atbel tzij pa quik'a' y xk'alajin chiquiwech quinojel chi xukasaj quik'ij. Can xch'acon wi chiquij tek xcom chuwech ri cruz.

16 Rumac'ari' majun chic jun ri tuc'usan tzij pan iwi' ruma ri nitij§ o ri nikum. Majun chic c'a tuc'usan

† **2:3** 1 Co. 2.6, 7; Ef. 1.8. ‡ **2:7** Ef. 3.17. § **2:8** Jer. 29.8; Ro. 16.17; Ef. 5.6; He. 13.9. * **2:8** Ga. 4.3, 9. † **2:9** Jn. 14.9; Ro. 9.5. ‡ **2:10** 1 P. 3.22. § **2:11** Jer. 4.4. * **2:12** Ro. 6.4. † **2:13** Ef. 2.5. ‡ **2:14** Ef. 2.15, 16. § **2:16** Ro. 14.3.

tzij pan iwi' ruma ma nichajij ta ri k'ij tek nalex ri ic', y ri uxlanibel tak k'ij y nic'aj chic nimak'ij. 17 Ruma ronojel ri' xa rumach'ach'il ri Jun ri bin ca chi nipe, y ri Jun ri' ya ri Cristo ri c'o kiq'ui wacami. 18 Y majun c'a telesan chiwe ri lok'olaj sipanic ri c'o chi niya'ox (nya') chiwe. Rumari' man c'a quixk'olotej ta pa quik'a' ri winek ri yebin chi can niquich'utinirisaj qui' y niquiya' quik'ij ri ángeles. Ri winek ri yebin queri', niquiben chi q'uiy quetaman chrij ri xa ma ye quitz'eton ta, y xa ma que ta ri'. Riye' astape' niquich'utinirisaj qui', yac'a ri pa cánima niquina' chi sibilaj ye nima'k. Ya ch'obonic ri' ri quic'uan ruma ri itzel tak raybel ri yec'o quiq'ui. 19 Riye' xa quijachon el qui' riq'ui ri Cristo ri jolomaj (wi'aj)* pa kawi' konojel ri kaniman chic. Ya Riya' nibano chake chi yojq'uiy riyoj ri yoj oconek achi'el ruch'acul. Nuben chake chi junan kawech konojel. Nuben chake chi yojq'uiy, can achi'el ri nrajo' ri Dios. Can achi'el c'a rubanic ri ruch'acul jun winek, ri jabel quitunun qui' y quichapon qui' ruma ri ruboch'il.

20 Wi riyix achi'el can xixcom riq'ui ri Cristo tek Riya' xcom chuwech ri cruz, y wi riyix xixel yan pe chuxe' ri costumbres† riche (rixin) re ruwach'ulef ri xa majun rejkalen, ¿achique c'a ruma tek riyix c'a niben na ri na'oj riche (rixin) re ruwach'ulef‡ ri xa quiche (quixin) winek? 21 Achi'el ri niquibij chiwe chi ma tic'om ta apo la', ma titij ta re',§ ni ma tichop ta la jun chic la', yecha' chiwe. 22 Ronojel ri tzij ri' xa na'oj y pixa' quiche (quixin) winek. Ruma ri yetij, ketaman chi xa riche (rixin) chi yeq'uis tek yec'o ca. Ma xajan ta c'a chi nachop, nabec'ama' pe o natij. 23 Ri yec'utu ronojel ri' nik'alajin chi achi'el c'o q'uiy na'oj quiq'ui y xa ma que ta ri', xa majun quetaman. Niquibij chi nic'atzin chi nikaya' quik'ij ángeles* y nic'aj chic cosas. Niquibij chi tikach'utinirisaj ki' y tikaya' ri kach'acul pa tijoj pokonal. Yac'a ronojel ri' xa majun utz nuc'om pe, ruma ma nuya' ta kachuk'a' riche (rixin) chi yojch'acon chrij ri itzel tak raybel.

3

1 Rumari', wi riyix can xixc'astej riq'ui ri Cristo tek Riya' xc'astej,* can tel c'a ic'u'x chucanoxic ri cosas riche (rixin) ri chicaj, ri acuchi (achique) c'o wi ri Cristo, tz'uyul pa rajquik'a' ri Dios. 2 Can ya wi c'a ri c'o chila' chicaj ri tich'obo' y ma ya ta ri yec'o chuwech re ruwach'ulef. 3 Queri' nbij chiwe ruma achi'el can xixcom yan† chuwech ri na'oj riche (rixin) re ruwach'ulef, y ri ic'aslen can pa ruk'a' ri Cristo c'o wi; Cristo ri xa jun chic rubanon riq'ui ri Dios. 4 Y can ya wi c'a ri Cristo ri ic'aslen, y tek Riya' xtibek'alajin chic pe‡ jun bey, can riq'ui nimalaj ruk'ij ruc'ojlen, y riyix chuka' can xquixk'alajin riq'ui Riya' chi can c'o ik'ij ic'ojlen.

Ri kac'aslen ojer ma junan ta chic riq'ui ri kac'aslen wacami

5 Rumari', man c'a tiben ta chic ri etzelal riche (rixin) re ruwach'ulef; xa ticamisaj§ ri itzel tak raybel* ri'. Ri achi'a' y ri ixoki' ri xa ma quic'ulaj ta qui', ma tiquicanola' ta qui' riche (rixin) chi yemacun. Can man c'a titz'ilobisaj ta iwi' pa tak mac. Ma tiya' ta k'ij chare ri itzel tak iraybel. Xa tiya' ca ri raybel ri'. Ma chak tibe iwánima chrij ri puek y ri cosas ri c'o riq'ui

* **2:19** Ef. 4.15, 16. † **2:20** Ga. 4.9. ‡ **2:20** Col. 3.3. § **2:21** 1 Ti. 4.3. * **2:23** Col. 2.18. * **3:1** Ro. 6.4, 5; Ef. 2.6. † **3:3** Ga. 2.20. ‡ **3:4** 1 Ti. 6.14; 1 Jn. 3.2. § **3:5** Ro. 8.13. * **3:5** Ef. 5.3, 5.

jun chic winek. Ruma wi queri' niben, can itzel wi. Can junan riq'ui ri niya' quik'ij ri dios ri xa ye banon cuma winek. 6 Y xa ruma c'a ri queri' yequibanala' ri winek ri ma niquinimaj ta rutzij ri Dios, rumari' tek nipe royowal† ri Dios pa quiwi'. 7 Tek rubanon ca, can que wi c'a ri' ri xe'ibanala' riyix; tek can c'a yixc'o na chupan ri itzel c'aslen. 8 Yac'a re wacami xcanaj yan ca‡ ronojel. Ma tic'oje' ta ri oyowal pa tak iwánima, ni ma que'ibanala' ta ri xa ma ruc'amon ta ruma ri iwoyowal. Man c'a tirayij ta chic niben etzelal chique ri nic'aj chic, y man c'a quixyok'on ta chic. Man chic tibij ta tzij ri xa ma ye ruc'amon ta. 9 Ma titz'ucula' ta chic tzij§ chicojol ka riyix. Ruma iya'on chic ca ri itzel c'aslen ri xic'uaj. 10 Y wacami ic'uan chic jun c'ac'ac' c'aslen ri ruya'on* ri Dios chiwe. Y k'ij k'ij ri c'ac'ac' c'aslen ri' niq'uiy y yixoc can achi'el rubanic Riya'. Y re' nuben chiwe chi can jabel niwetamaj ruwech. 11 Y riq'ui chi kac'uan ri c'ac'ac' kac'aslen, majun nuben wi yoj israelitas o ma yoj israelitas ta, wi banon ri circuncisión chake o xa ma banon ta, wi c'o juba' kak'ij o xa can majun, wi yoj ximil pa samaj o ma yoj ximil ta.† Xa can junan nuben chake. Ri nic'atzin ya ri c'o ri Cristo pa tak kánima.‡

12 Rumac'ari' tek riyin nbij chiwe riyix ri yix rucha'on§ ri Dios, ri yix lok'olaj tak ralc'ual, y sibilaj yixrajo': Can tiwika' c'a iwi' riq'ui ri nuc'om pe ri c'ac'ac' c'aslen. Nic'atzin chi tijoyowaj iwech* chi'iwachibil iwi'. Nic'atzin chi utz ina'oj quiq'ui quinojel, ma ninimirisaj ta iwi', yix ch'uch'uj y c'o coch'onic† iwuq'ui. 13 Tek c'o jun ri nibano pokon chiwe, ticoch'o' y ticuyu'. Can achi'el xuben ri Cristo chi xucuy ri imac riyix, queri' chuka' nic'atzin chi niben riyix quiq'ui ri nic'aj chic. Ticoch'ola' y ticuyula' c'a iwi'.‡ 14 Y pa ruwi' ronojel re' c'o chic na jun ri más nic'atzin y ri' ya chi nic'oje' ri ajowabel iwuq'ui. Ruma wi ye'iwajo' ri nic'aj chic,§ can nuben chiwe chi junan iwech chi'iwachibil iwi'. 15 Y ri pa tak iwánima can nic'atzin c'a chuka' chi tic'oje' ri uxlanibel c'u'x* riche (rixin) ri Dios, y ya ta ri' ri nuc'uan iwuche (iwixin). Can riche (rixin) wi chi nic'oje' uxlanibel c'u'x chicojol tek ri Dios xixrusiq'uij (xixroyoj) riyix ri xa jun† ch'aculaj ibanon quiq'ui quinojel ri quiniman chic ri Dios. Y nic'atzin c'a chuka' chi tic'oje' matioxinic pa tak iwánima.

16 Can nic'atzin chuka' chi ri iwánima nojnek riq'ui ri ruch'abel ri Cristo. Can riq'ui ronojel etamabel titijola' iwi' y tipixabala' iwi'‡ chi'iwachibil iwi'. Y tibixaj rubi' ri Ajaf ruma ri matioxinic ri c'o pa tak iwánima. Que'ibixaj salmos,§ que'ibixaj himnos y que'ibixaj nic'aj chic bix ri ye'alex pa tak iwánima ruma ri Lok'olaj Espíritu. 17 Ronojel c'a ri niben,* tibana' pa rubi' ri Ajaf Jesús. Y ronojel ri nibij, tibij pa rubi' Riya'. Y ma quixtane' ta chi yixmatioxin chare ri Katata' Dios. Xaxu (xaxe wi) ruma ri Jesús tek yixcowin yixmatioxin chare ri Dios.

Ri utz chi nuben jun ralc'ual ri Dios

18 Riyix ixoki',† que'inimaj ri iwachijlal, ruma queri' ruc'amon chi niben ruma iniman chic ri

† **3:6** Ef. 5.6. ‡ **3:8** Stg. 1.21. § **3:9** Is. 63.8; Jer. 9.3, 5. * **3:10** Ef. 2.10. † **3:11** Ga. 3.28. ‡ **3:11** Ef. 1.23. § **3:12** 1 P. 1.2. * **3:12** Fil. 2.1. † **3:12** Ga. 5.22. ‡ **3:13** Ef. 4.2, 32. § **3:14** Ro. 13.8. * **3:15** Sal. 29.11; Is. 26.3; Jn. 14.27; Ro. 14.17; Fil. 4.7. † **3:15** Ef. 2.16. ‡ **3:16** 2 Ti. 3.16. § **3:16** Ef. 5.19. * **3:17** 1 Co. 10.31. † **3:18** Ef. 5.22-33. ‡ **3:19** Ef. 5.25, 28, 33.

Ajaf. 19 Y riyix achi'a',‡ que'iwajo' ri iwaxjaylal, y man c'a tibila' ta pokon tak ch'abel chique, xa can utz ina'oj tibana' quiq'ui. 20 Riyix ac'ala',§ can que'inimaj ri ite' itata' riq'ui ronojel ri niquibij chiwe, ruma yari' ri nika chuwech ri Ajaf chi niben. 21 Y riyix te'ej tata'aj,* ma tiyec ta coyowal ri iwalc'ual. Ma utz ta c'a ri niben wi nik'ax ruwi' niben chique, y rumari' nisech quic'u'x. 22 Riyix mozos,† can tinimaj quitzij ri ipatrón. Ma tiben ta chi xaxu (xaxe wi) tek yec'o apo ri ipatrón iwuq'ui tek yixsamej jabel riche (rixin) chi niwajo' yixtz'etetej chi can yix utzilaj tak mozos, ma que ta ri'. Riyix nic'atzin chi riq'ui ronojel iwánima tibana' ri quisamaj, ruma ri Dios can yix rutzuliben wi pe chila' chicaj. 23 Ronojel c'a ri niben, can riq'ui c'a ronojel iwánima‡ tibana'. Achi'el xa ta can ya ri rusamaj ri Ajaf ri niben y ma quiche (quixin) ta ri winek. 24 Queri' nbij chiwe ruma iwetaman chi ri Ajaf xtuya' jun herencia chiwe, rutojbalil ri samaj ri niben.§ Ruma can ya wi rusamaj ri Ajaf Jesucristo ri yixtajin chubanic. 25 Yac'a ri yebano etzelal, xtiquic'ul c'a rutojbalil ri etzelal ri niquiben. Ruma ri Dios ma ya ta achique rubanic ri winek ri nutzu',* wi c'o ruk'ij o majun, ri nutzu' Riya' ya ri achique ri yequibanala'.

4

1 Riyix patrón, can xu (xe wi) c'a ri utz y ri choj tibana'* quiq'ui ri imozos ruma toka chi'ic'u'x chi riyix chuka' c'o jun Iwajaf chila' chicaj.

2 Can ma quixtane' ta chi niben orar,† y kas q'ues ta jabel ri ina'oj tek niben orar, y quixmatioxin chare ri Dios. 3 Y tibana' orar kuma riyoj‡ chuka', chi ri Dios nujek ta puerta§ chkawech riche (rixin) chi nikatzijoj ri ma can ta k'alajsan pe* ojer ca, chi ruma ri Cristo tek yojcolotej. Y chutzijoxic c'a ri' tek yin ya'on pa cárcel.† 4 Tic'utuj c'a chare ri Dios chi can yicowin nk'alajsaj ri ruch'abel, can achi'el ri ruc'amon chi nbij.

5 Y riyix tiwetamaj c'a jabel achique rubanic yixbiyin chiquicojol ri winek ri ma quiniman ta ri Cristo,‡ y can ya ri utz tibana' quiq'ui. Can utz rucusaxic tibana' chare ri tiempo.§ 6 Can ta ronojel ri nibij c'o ta rutzil. Can ta achi'el c'o atz'an* riq'ui ri ich'abel riche (rixin) chi c'o ruqui'il,† riche (rixin) chi queri' tek c'o nic'utux chiwe, iwetaman achique nibij chique quinojel.‡

Ri ruq'uisbel tak ch'abel chare re wuj re'

7 Ri kach'alal Tíquico xtiberutzijoj c'a chiwe ronojel ri achique nbanon.§ Riya' jun kach'alal ri sibilaj nwajo', y can ma nitane' ta chi nuben ri rusamaj ri Ajaf. Can wachibil wi c'a chupan ri samaj. 8 Y ya riya' ri ntek el chila' iwuq'ui riche (rixin) chi nretamaj achique ibanon y riche (rixin) chi nucukuba' ic'u'x. 9 Y riya' nrachibilaj el chuka' ri kach'alal Onésimo,* ri iwinak. Ri Onésimo can cukul c'a ruc'u'x riq'ui ri Dios, y sibilaj nwajo'. Re ca'i' kach'alal re' xtibequitzijoj c'a chiwe ronojel ri banatajnek wawe'.

§ **3:20** Ef. 6.1. * **3:21** Ef. 6.4. † **3:22** Ef. 6.5, 6. ‡ **3:23** Ef. 6.7. § **3:24** Ef. 6.8. * **3:25** Ef. 6.9. * **4:1** Lv. 19.13; Mal. 3.5; Ef. 6.9. † **4:2** Lc. 18.1; Ro. 12.12; Ef. 6.18; 1 Ts. 5.17. ‡ **4:3** Ef. 6.19; 2 Ts. 3.1. § **4:3** 1 Co. 16.9; 2 Co. 2.12. * **4:3** Mt. 13.11; 1 Co. 4.1. † **4:3** Ef. 6.20; Fil. 1.7. ‡ **4:5** 1 Ts. 4.12. § **4:5** Ef. 5.16. * **4:6** Mr. 9.50. † **4:6** Ec. 10.12. ‡ **4:6** 1 P. 3.15. § **4:7** Ef. 6.21, 22. * **4:9** Flm. 10. † **4:10** Hch. 19.29; 20.4; 27.2.

10 Ri kach'alal Aristarco,† ri c'o
wuq'ui wawe' pa cárcel, nutek
c'a el rutzil iwech. Y queri'
chuka' ri kach'alal Marcos nutek
chuka' el rutzil iwech. Ya riya' ri
ruch'itic'ajol ri kach'alal Bernabé.
Y xinbij yan c'a chiwe chi wi napon
ri Marcos‡ chila' iwuq'ui, can
utz c'a ruc'ulic tibana'. 11 Chuka'
nutek el rutzil iwech ri kach'alal
Jesús, ri nibix chuka' Justo chare.
Y chiquicojol ri wech aj Israel
xaxu (xaxe wi) re ye oxi' kach'alal
re' ri yin quito'on chutzijoxic ri
rajawaren ri Dios. Y riye' can
niquicukuba' chuka' nuc'u'x. 12 Ri
kach'alal Epafras§ nutek el rutzil
iwech. Y riyix jabel iwetaman
ruwech riya' ruma chila' iwuq'ui
riyix petenak wi, y jun rusamajel
ri Cristo. Riya' riq'ui ronojel ránima
nuben orar pan iwi'. Can ma
nitane' ta chi nuc'utuj chare ri Dios
chi riyix can ta cof yixc'oje' chupan
ri icukbel c'u'x riq'ui ri Dios, can ta
xtiben ronojel ri nrajo' ri Dios chi
niben, y can ta xtitz'aket ri ic'aslen
riq'ui ri Dios. 13 Riyin wetaman y
ntz'et c'a chi ri kach'alal Epafras
sibilaj yixoka chuc'u'x, ruma can
nuben orar pan iwi' riyix y pa
quiwi' chuka' ri kach'alal ri yec'o
pa tinamit Laodicea* y ri yec'o
pa tinamit Hierápolis. 14 Y chuka'
ri kach'alal Lucas nutek el rutzil
iwech. Riya' jun c'a ajk'omanel y
riyin sibilaj nwajo'. Ri kach'alal
Demas† nutek chuka' el rutzil
iwech.

15 Y riyix tibana' utzil tiya' rutzil
quiwech ri kach'alal ri yec'o pa
tinamit Laodicea. Y tiya' chuka'
rutzil ruwech ri kach'alal Ninfas
y quinojel ri quiniman chic ri
Jesucristo ri nibix iglesia chique
ri niquimol qui' pa rachoch‡ riya'.
16 Y tek riyix isiq'uin chic re wuj
re' chiquiwech ri kach'alal, can
tibana' c'a chi tisiq'uix chuka'
chiquiwech ri quiniman chic ri
Jesucristo ri nibix iglesia chique ri
yec'o pa tinamit Laodicea. Y queri'
chuka' ri jun chic wuj ri nben el
chique riye', nwajo' chi nisiq'uij§
chuka' riyix. 17 Y tibana' utzil tibij
chare ri kach'alal Arquipo* chi can
tubana' ri samaj† ri yatajnek chare
ruma ri Ajaf.

18 Riyin ri Pablo ntek c'a el rutzil
iwech. Y titz'eta' c'a chi can riq'ui
c'a nuk'a' riyin xintz'ibaj wi el. Y
ma timestaj ta chi yin ya'on pa
cárcel.‡ Ri rutzil ri Dios xtic'oje' ta
c'a iwuq'ui chi'iwonojel. Amén.

‡ **4:10** Hch. 15.37; 2 Ti. 4.11. § **4:12** Col. 1.7. * **4:13** Col. 2.1. † **4:14** Flm. 24. ‡ **4:15** Ro. 16.5. § **4:16** 1 Ts. 5.27. * **4:17** Flm. 22. † **4:17** Hch. 14.23; 1 Co. 4.1; Ef. 4.11; 2 Ti. 1.6. ‡ **4:18** 2 Ti. 1.8; He. 13.3.

Ri nabey wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Pablo chique ri kach'alal ri yec'o pa Tesalónica

Yare' ri nabey wuj ri xutek ri apóstol San Pablo chique ri quiniman chic ri Dios ri yec'o pa tinamit Tesalónica. Tek riya' xrac'axaj chi ri kach'alal ma rubanon ta ca'i' quic'u'x, astape' can c'o ruc'ayewal ri ntajin niquik'axaj, rumari' tek xutek re nabey wuj re' chique. Y nubij chi ri Pablo can sibilaj niquicot y nimatioxin chare ri Dios cuma riye', ruma can xrac'axaj wi chi ma quiya'on ta ca ri tijonic ri xuc'ut ca chiquiwech. Y nubij chuka' chi can tiquitija' quik'ij chupan ri c'ac'ac' c'aslen ri xuya' ri Dios chique.

Chupan ri tanaj 1 mocaj 1 y napon c'a pa mocaj 13 chare ri tanaj 3, ri Pablo nubij chi c'o quicoten pa ránima y nimatioxin chare ri Dios cuma ri kach'alal ri' chi can quic'uan jun c'aslen ri nuya' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios. Y nubij chuka' chique chi can sibilaj yenatej chare y c'o ruraybel chi napon chic jun bey quiq'ui.

Chupan ri tanaj 4 mocaj 1 y napon c'a pa mocaj 12, nubij chuka' chique chi can tiquitija' quik'ij chi yeq'uiy riq'ui ri quic'aslen, y tiquic'uaj jun c'aslen ri nika chuwech ri Dios.

Chupan ri tanaj 4 mocaj 13 y napon c'a pa mocaj 11 chare ri tanaj 5, ri Pablo nuk'alajsaj chiquiwech ri kach'alal ri achique rubanic tek xtitzolin chic pe jun bey ri Kajaf Jesucristo. Nubij chi ri ye caminek chic el can xquec'astej wi y ri c'a ye q'ues tek xtipe ri Ajaf can xque'uc'uex chuka' el junan quiq'ui. Y nubij chuka' chi nic'atzin chi niquicukubala' quic'u'x, y tiquitola' qui' riche (rixin) chi nicuke' más quic'u'x chupan ri c'ac'ac' c'aslen ri xuya' ri Dios chique.

Y chupan ri tanaj 5 mocaj 12 y napon c'a pa mocaj 24, ri Pablo yerupixabaj ri kach'alal riq'ui ri achique rajawaxic chi niquiben chupan ri quic'aslen.

Ri San Pablo nutek el rutzil quiwech ri kach'alal

1 Riyin ri Pablo ye wachibilan ri kach'alal Silvano y ri Timoteo,* nikatz'ibaj c'a el re wuj re' chiwe riyix kach'alal ri yix riche (rixin) ri iglesia pa Tesalónica.† Riyix ri xa jun chic ibanon riq'ui ri Katata' Dios y ri Ajaf Jesucristo. Y ya ta c'a ri utzil y ri uxlanibel c'u'x ri nuya' ri Katata' Dios y ri Ajaf Jesucristo ri xtic'oje' pa tak iwánima chi'iwonojel.

Ri utzilaj quic'aslen ri kach'alal aj Tesalónica

2 Riyoj binakil yixkanataj ri pa tak ka'oración. Can nikamatioxij chare ri Katata' Dios iwuma‡ riyix. 3 Ruma binakil noka chikac'u'x ri samaj ri niben riyix, ruma icukuban ic'u'x riq'ui ri Jesucristo. Noka chikac'u'x chi sibilaj yixsamej ruma niwajo' ri Jesucristo. Y riq'ui coch'onic iwoyoben apo§ ri k'ij tek xtipe chic ri Kajaf Jesucristo. 4 Kach'alal, riyoj ketaman chi ri Dios can yixrajo' wi, y ketaman chuka' chi ri Dios can yix rucha'on chic. 5 Ruma tek xkatzijoj chiwe ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, ma kayon ta riyoj ri xojtzijon. Xa can ya ruchuk'a' ri Lok'olaj Espíritu ri

* **1:1** 1 Ts. 3.6. † **1:1** Hch. 17.1-9. ‡ **1:2** Ro. 1.8, 9; Fil. 1.3, 4. § **1:3** Ro. 2.6, 7. * **1:5** 1 Co. 2.4.

xojto'o chutzijoxic.* Y xk'alajin chi ri xkatzijoj chiwe, can ruch'abel wi ri Dios. Y chuka' tek xojc'oje' chicojol, riyix xitz'et ri utzilaj c'aslen ri xkac'uaj.† Ruma xkajo' chi xinimaj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic.

6 Y riyix can xitzekelbej chuka' achi'el ri c'aslen ri kac'uan riyoj y xitzekelbej chuka' achi'el ri c'aslen ri xuc'uaj ri Ajaf. Ruma tek xinimaj ri ruch'abel ri Dios, sibilaj xixetzelex cuma ri winek ri ma quiniman ta ri ruch'abel ri Dios. Pero ma riq'ui wi chi c'o tijoj pokonal ri nik'axaj, riyix ma xixbison ta. Ruma ya ri Lok'olaj Espíritu xya'o quicoten pa tak iwánima. 7 Y quec'ari' tek riyix xixoc c'ambel quina'oj quinojel ri quiniman chic ri Jesucristo ri yec'o pa tak nic'aj chic tinamit ri chiri' pa ruwach'ulef Macedonia, y chuka' pa tak tinamit ri yec'o pa ruwach'ulef Acaya. Riye' quic'axan chi riyix aj Tesalónica can riq'ui ronojel iwánima iniman ri Jesucristo. 8 Y rumari' xbe c'a rutzijoxic ri ruch'abel ri Ajaf pa ronojel lugar y ma xu (xe) ta c'a ri pa Macedonia y Acaya ri xetamex wi, xa can xetamex chuka' cuma ri winek pa ronojel lugar chi riyix can iniman ri Dios riq'ui ronojel iwánima y ma rajawaxic ta chi nikatzijoj riyoj. 9 Ruma riye' niquitzijoj chi tek xojapon iwuq'ui riyix, can xojic'ul jabel. Niquitzijola' chuka' chi riyix xinimaj ri c'aslic Dios, y ma xiya' ta chic quik'ij dios ri xa ye banon cuma winek riche (rixin) chi queri' xichop rubanic ri nrajo' ri kitzij Dios. 10 Y chuka' niquitzijola' chi iwoyoben ri k'ij tek ri Jesucristo ri Ruc'ajol ri Dios, xtipe chic jun bey‡ chila' chicaj. Riyix iwetaman chi Riya' xc'astej el chiquicojol ri caminaki' ruma ri ruchuk'a' ri Dios. Y chuka' iwetaman chi ya Riya' ri xkojcolo chuwech ri ruc'ayewal ri xtipe.

2

Ri rusamaj ri Pablo quiq'ui ri kach'alal aj Tesalónica

1 Kach'alal, riyix jabel iwetaman chi can c'o xc'atzin wi ri xojapon iwuq'ui,* y xkabij ri ruch'abel ri Dios chiwe. 2 Y chuka' riyix iwetaman chi tek c'a ma jane kojapon ri chila' iwuq'ui, riyoj xa can xkatij yan c'a pokon y q'uiy yan ri xban chake ri pa tinamit Filipos,† pero ri xkac'ulwachij chiri', ma xuben ta chake chi xkaxibij ta ki' riche (rixin) chi xojapon chila' iwuq'ui riyix‡ chutzijoxic ri lok'olaj ruch'abel ri Dios ri niya'o colotajic. Y astape' chuka' can sibilaj xojetzelex ri pan itinamit riyix, pero ri Dios can xuben c'a chake chi ma xkaxibij ta ki'. 3 Ruma can pa ruchojmil wi xkabila' ri ruch'abel ri Dios chiwe riche (rixin) chi xixkapixabaj. Y ma xixkak'ol ta. Y ma xkabila' ta chuka' ri ruch'abel ri Dios chiwe, ruma chi c'o ta jun achique ri nikajo' chiwe, ma que ta ri'. 4 Riyoj xkabij re' chiwe, ruma chi ri Dios utz xojrutz'et y xuchilabej§ chake chi xkatzijoj ri lok'olaj ruch'abel ri niya'o colotajic. Y riyoj nikaben re samaj re', ruma nikajo' nikaben ri nika chuwech Riya', astape' ma nika ta chiquiwech ri winek. Ri Dios can retaman wi ri kánima.* 5 Y Riya' retaman chi tek xkabij ri ruch'abel chiwe, ma riche (rixin) ta chi xkach'ec puek. Y riyix chuka' iwetaman chi ma xkacanoj ta ch'abel ri nika chiwech riyix riche (rixin) chi xixkak'ol. 6 Chuka' ma xkajo' ta chi riyix y nic'aj chic winek xiya' ta kak'ij riyoj, astape'

† **1:5** 1 Ts. 2.10. ‡ **1:10** Hch. 1.11; Fil. 3.20; Tit. 2.13; He. 9.28; Ap. 1.7. * **2:1** 1 Ts. 1.9.
† **2:2** Hch. 16.22-24. ‡ **2:2** Hch. 17.1, 2. § **2:4** Tit. 1.3. * **2:4** Pr. 17.3.

xa can utz wi chi riyix xiya' ta kak'ij, ruma can yoj apóstoles† riche (rixin) ri Jesucristo. Pero ma que ta ri' xkaben. 7 Riyoj can sibilaj xixkalok'ok'ej, achi'el nuben jun te'ej quiq'ui ri tak ral, can c'o quiq'ui, yerajo' y jabel yeruq'uiytisaj. 8 Y queri' chuka' xkaben chiwe riyix. Can sibilaj xixkajo'. Rumac'ari' xkabila' chiwe ri lok'olaj ruch'abel ri Dios ri niya'o colotajic. Y ma xu (xe) ta ri'. Ruma wi ta xc'atzin chi xojapon ta chuwech ri camic chi'ito'ic, can xkaben ta. Ruma sibilaj yixkajo'. 9 Queri' nikabij chiwe riyix kach'alal, ruma ninatej chiwe chi majun bey c'o ta ri xkac'utuj‡ chiwe. Riyoj xa can xojsamej chi pak'ij chi chak'a' riche (rixin) chi xkach'ec ri nic'atzin chake. Ruma ma xkajo' ta xkaya' jun ejka'n chiwij tek xojc'oje' iwuq'ui chutzijoxic ri lok'olaj ruch'abel ri Dios ri niya'o colotajic.

10 Ri Dios can retaman wi y riyix chuka' can yixcowin nik'alajsaj chi tek riyoj xojc'oje' iwuq'ui, ri kac'aslen can utz wi chuwech ri Dios. Y can ch'ajch'oj chuka' chi c'aslen ri xkac'uaj chiwech riyix. Can majun itzel xilitej ta pa kac'aslen. 11 Riyix chuka' iwetaman chi riyoj xkaben chiwe achi'el nuben jun tata'aj chique ri ralc'ual. Xkacukuba' ic'u'x chi'iwonojel. Y xixkapixabaj chi ma tiya' ta ca ri Dios. 12 Y xkabij c'a chiwe chi choj tic'uaj ri ic'aslen, ruma queri' ruc'amon chi nikaben riyoj ri yoj riche (rixin) chic ri Dios. Ruma ri Dios xojrusiq'uij (xojroyoj)§ riche (rixin) chi yoj-oc pa rajawaren, ri acuchi (achique) c'o wi ri ruk'ij ruc'ojlen.

13 Rumac'ari' riyoj can ma yojtane' ta chi nikamatioxij chare ri Dios iwuma riyix kach'alal. Ruma tek xkatzijoj ri ruch'abel ri Dios chiwe, can xic'ul wi. Y ma xibij ta ka chi xa ruch'abel winek. Xa can xibij chi can ruch'abel wi ri Dios. Y can kitzij wi chi queri', y wacami ya c'a ch'abel ri' ri nisamej pan ic'aslen riyix ri iniman chic ri Jesucristo. 14 Kach'alal, tek riyix xban pokon chiwe cuma ri iwinak, ruma iniman ri Cristo Jesús, xic'ulwachij achi'el xban chique ri israelitas ri quiniman ri Cristo Jesús, ri niquimol qui' pa rubi' ri Dios pa tak tinamit riche (rixin) ri Judea. Ruma ri kach'alal israelitas ri' xban pokon chique cuma ri quech aj Israel, ruma quiniman ri Cristo Jesús. 15 Y ye israelitas chuka' ri xebin chi ticamisex ri Ajaf Jesucristo y ri israelitas ri xec'oje' ojer ca xequicamisala' chuka' ye q'uiy chique ri profetas* ri xetak quiq'ui. Y chuka' israelitas ri xe'okotan pe kiche (kixin) riyoj wacami. Riye' can ma niquiben ta ri nika chuwech ri Dios y xa yequetzelaj quinojel ri winek. 16 Ruma tek riyoj xkajo' xkatzijoj ri ruch'abel ri Dios chique ri winek ri ma ye israelitas ta riche (rixin) chi xecolotej ta pe chupan ri quimac, ri israelitas xa xojquik'et chutzijoxic ri ruch'abel ri Dios.† Y rumari' ri quimac ri israelitas xa benak chic pa nim chuwech ri Dios. Y wacami ri Dios xa ruya'on chic ri nimalaj ruc'ayewal pa quiwi'.

Ri Pablo nurayij nibe chic chiquitz'etic ri kach'alal aj Tesalónica

17 Kach'alal, riyoj can yixkaku', ruma c'o chic juba' tiempo kojel pe iwuq'ui. Pero astape' ma yojc'o ta apo iwuq'ui,‡ binakil yixnatej chake, y can kajowan chi yoj aponak ta iwuq'ui riche (rixin) chi nikatz'et chic kawech. 18 Y rumari' hasta kach'obon chic chi

† **2:6** 1 Co. 9.1. ‡ **2:9** 1 Co. 9.18. § **2:12** Ef. 4.1; 1 P. 1.15. * **2:15** Mt. 5.12; Hch. 7.52. † **2:16** Lc. 11.52. ‡ **2:17** Col. 2.5.

yojapon ta iwuq'ui. Riyin ri Pablo ca'i' oxi' yan mul xinben chi xojbe, pero ri Satanás xojruk'et. 19 Riyoj can nikajo' wi chi yojapon iwuq'ui, ruma xa can iwuma riyix tek niquicot ri kánima, ruma riyix can iniman ri Jesucristo riq'ui ronojel iwánima. Y rumari' riq'ui quicoten koyoben ri k'ij tek xtipe ri Kajaf Jesucristo. Ruma chupan ri k'ij ri' xtiquicot ránima ri Jesucristo kiq'ui riyoj iwuma riyix, chi c'o xc'atzin wi ri xkatzijoj ri ruch'abel ri Dios chiwe.§ 20 Can iwuma wi riyix tek riyoj c'o kak'ij y c'o quicoten pa tak kánima.

3

1 Kach'alal, ruma sibilaj xixkajo', rumac'ari' can xapon na wi jun k'ij tek ma xkacoch' ta chic riche (rixin) chi niketamaj ri achique ibanon. Y rumari' xkabij chi utz yojcanaj ca kayon pa tinamit Atenas. 2 Y xkatek c'a el ri kach'alal Timoteo riche (rixin) chi xixberutz'eta' ca. Ruma riya' jun rusamajel chuka' ri Dios* y can kachibil ki' riq'ui chutzijoxic ri lok'olaj ruch'abel ri Cristo ri niya'o colotajic. Y xkatek c'a el ri kach'alal Timoteo riche (rixin) chi can nberuya' iwuchuk'a' y yixrupixabaj chuka' riche (rixin) chi más nicukuba' ic'u'x riq'ui ri Jesucristo. 3 Riche (rixin) chi queri' man ta jun nisach ruc'u'x chupan ri tijoj pokonal† ri yixtajin nik'axaj, ruma riyix iwetaman chi pa kac'aslen riyoj ri kaniman ri Jesucristo, can c'o chi nikak'axaj tijoj pokonal. 4 Tek xojc'oje' iwuq'ui, xkabij chiwe chi nipe tijoj pokonal pa kac'aslen. Y jabel iwetaman chi achi'el ri xkabij ca chiwe, can que wi ri' ri banatajnek.‡ 5 Y ruma ri ma xincoch' ta chic riche (rixin) chi nwetamaj ri achique ibanon riyix, rumari' xintek el ri Timoteo iwuq'ui, riche (rixin) chi xberetamaj pe wi c'a icukuban na ic'u'x riq'ui ri Jesucristo. Ruma xinbij chi riq'ui juba' ri itzel winek xuben chiwe chi xiya' ca ri Jesucristo,§ y xa majun c'a xtrejkalej ri samaj* ri xkaben chicojol.

6 Pero wacami niquicot ri kánima ruma xkac'axaj yan ri achique ibanon. Ruma xtzolin yan pe ri Timoteo. Riya' xubij chake chi can icukuban ic'u'x riq'ui ri Jesucristo, y chi ye'iwajo' quinojel. Chuka' xorubij chake chi binakil yojnatej chiwe y can niquicot ri iwánima tek yojnatej chiwe. Y xorubij chuka' chi ma xu (xe) ta wi riyoj ri yojajowan chi yixkatz'et. Xa can queri' chuka' ri iraybel riyix. 7 Y rumari', kach'alal, sibilaj quicoten xkana' pa kánima ruma xkac'axaj chi riyix can icukuban ic'u'x riq'ui ri Jesucristo. Re' sibilaj quicoten xuya' chake riyoj. Astape' yojtajin chuk'axaxic tijoj pokonal, y astape' nikatij sibilaj pokon, ri kánima niquicot ka iwuma. 8 Ruma riyoj can xcuke' kac'u'x tek xkac'axaj chi riyix can cof yixc'o riq'ui ri Ajaf Jesucristo. Y can achi'el xkil jun c'ac'ac' c'aslen xkana' riyoj.† 9 Y ruma c'a ri quicoten ri niya' riyix pa kánima, ¿achique ta cami chi matioxinic ri utz chi nikaya' chare ri Dios iwuma riyix? Ruma can sibilaj quicoten ri c'o pa kánima riq'ui ri Dios iwuma riyix. 10 Y can nikatij kak'ij chi pak'ij chi chak'a' nikac'utuj chare ri Dios, chi xkojcowin ta xkojapon iwuq'ui,‡ riche (rixin) chi queri' xtikac'ut más ri ruch'abel ri Dios chiwech ri nic'atzin riche (rixin) chi nitz'aket ri icukbel c'u'x riq'ui ri Jesucristo.

11 Rumari' nikajo' chi xtuben ta ri Katata' Dios y ri Kajaf Jesucristo chake chi xkojcowin ta xkojapon

§ **2:19** Fil. 4.1. * **3:2** 1 Co. 16.10. † **3:3** Hch. 20.23, 24. ‡ **3:4** 1 Ts. 2.14. § **3:5** 2 Co. 11.3. * **3:5** Fil. 2.16. † **3:8** Fil. 4.1. ‡ **3:10** 1 Ts. 2.17.

iwuq'ui. 12 Kach'alal, riyoj nikajo' chi ri Ajaf xtuben ta chiwe chi can niwajo' más iwi'.§ Y queri' chuka' que'iwajo' quinojel ri winek ri ma quiniman ta ri Jesucristo. Can tiwajo' iwi' achi'el kabanon riyoj iwuq'ui riyix. 13 Riche (rixin) chi queri' can xticuke' ic'u'x riq'ui ri Jesucristo, chi ch'ajch'oj ta ri ic'aslen chuwech ri Katata' Dios ronojel k'ij, riche (rixin) chi queri' man ta jun itzel yixtajin chubanic tek xtipe chic jun bey ri Kajaf Jesucristo, ye rachibilan pe quinojel ri lok'olaj tak ralc'ual ri Dios ri yec'o chic riq'ui Riya'.

4

Ya ri c'aslen choj ri nika chuwech ri Dios

1 Y wacami kach'alal, pa rubi' ri Ajaf Jesús nikac'utuj jun utzil chiwe y yixkapixabaj chi can tic'uaj jun c'aslen ri can nika chuwech ri Ajaf, achi'el ri c'aslen ri xkac'ut chiwech tek xojc'oje' iwuq'ui. Y quec'ari' tibana' riche (rixin) chi niben ri nika chuwech ri Dios* y queri' yixq'uiy más y más, chubanic ri nrajo' ri Dios. 2 Ruma riyix jabel iwetaman achique chi pixa' ri xkabij chiwe ri c'o chi niben. Ruma can queri' bin ca ruma ri Ajaf Jesucristo. 3 Kach'alal, ri Dios nrajo' c'a chi riyix nich'ajch'ojsaj† iwi' chare ronojel ri xa ma utz ta, tiya' ca rubanic ri mac, achi'el ri mac ri niquiben ri achi'a' y ri ixoki' ri niquicanoj qui' riche (rixin) chi yemacun‡ y xa ma quic'ulaj ta qui'. 4 Riyix achi'a' chi'ijujunal tiwetamaj achique rubanic yixc'oje' quiq'ui ri iwixjaylal. Ruma ri Dios nrajo' chi xaxu (xaxe) wi quiq'ui ri iwixjaylal quixc'oje' wi. Riche (rixin) chi queri' ch'ajch'oj ta ri ic'aslen,§ ruma queri' ruc'amon chi niben. 5 Pero ma tiben c'a achi'el niquiben ri winek ri ma quetaman ta ruwech ri Dios. Ruma riye' xaxu (xaxe) wi ri ruraybel ri ch'aculaj niquiben.* 6 Man ta c'o jun ri nibano jun k'oloj chare jun kach'alal riche (rixin) chi nic'oje' riq'ui ri rixjayil. Ruma wi nibanatej jun mac quere', ri Ajaf can xtuya' wi rutojbalil. Queri' xkabij chiwe tek xojc'oje' iwuq'ui. 7 Ruma ri Dios ma xojrusiq'uij (xojroyoj) ta riche (rixin) chi nikac'uaj jun itzel c'aslen. Ma que ta ri'. Riya' xojrusiq'uij (xojroyoj) riche (rixin) chi nikac'uaj jun c'aslen ch'ajch'oj. 8 Y wi c'o jun chicojol ri xa ma nrajo' ta nrac'axaj ronojel ri xkabij yan ka chiwe, y xa c'a nrajo' na nuc'uaj jun itzel c'aslen, ma yoj ta c'a riyoj o jun ta chic winek ri nretzelaj. Xa can ya ri Dios ri yayon pe ri Lok'olaj Espíritu chake ri nretzelaj.

9 Yac'a chrij ri ajowabel, ri Dios can ruc'utun chic chiwech chi niwajo' iwi' chi'iwach'alal iwi',† y rumari' ma nic'atzin ta chic chi ntz'ibaj el rubixic chiwe. 10 Quec'ari' chuka' yixtajin chubanic, ye'iwajo' quinojel ri kach'alal ri yec'o pa ruwach'ulef riche (rixin) ri Macedonia. Pero chuka' nikabij chiwe chi can ta sibilaj niq'uiy ri ajowabel iwuq'ui. 11 Y ma tich'ujirisaj ta iwi' chupan ri ic'aslen, y chuka' xa ekal ticanoj xabachique ri nic'atzin ka chiwe riyix. Can quixsamej‡ riche (rixin) chi nich'ec iway, achi'el ri xkabij chiwe tek xojc'oje' iwuq'ui. 12 Riche (rixin) chi nic'uaj jun c'aslen utz chiquiwech ri winek ri xa ma jane quiniman ta ri Jesucristo, y riche (rixin) chuka' chi ma nic'atzin ta chi riyix niwajo' chi ye ta ri winek ri c'o niquiya' pe chiwe.

§ **3:12** 1 Ts. 4.10. * **4:1** Col. 1.10. † **4:3** Ro. 6.19, 22; 1 Ts. 4.7. ‡ **4:3** 1 Co. 6.18; Ef. 5.3. § **4:4** Ro. 6.19. * **4:5** Col. 3.5. † **4:9** Jn. 13.34. ‡ **4:11** Ef. 4.28; 2 Ts. 3.12.

Tek ri Jesucristo xtipe chic jun bey

13 Kach'alal, riyoj nikajo' chi riyix niwetamaj ri achique xtiban chique ri ye caminek chic el, riche (rixin) chi queri' ma yixbison ta,§ achi'el yebison ri winek ri majun coyoben ta riq'ui ri Jesucristo. 14 Ruma riyoj ri nikanimaj chi ri Jesucristo xcom y xc'astej el, can nikanimaj chuka' chi queri' xtuben ri Dios quiq'ui ri ye caminek chic el, ri xquinimaj el ri Jesucristo tek xec'ase' el chuwech re ruwach'ulef. Ri Dios can xqueruc'asoj wi el.

15 Y re' nikabij chiwe ruma queri' xubij ri Ajaf, chikonojel riyoj ri c'a yoj q'ues na o c'a yojc'o na chuwech re ruwach'ulef tek xtipe chic jun bey ri Ajaf, ma yoj ta c'a ri xkojnabeyej el chiquiwech ri ye caminek chic el.* 16 Ruma ri Ajaf tek xtipe chic chila' chicaj,† can xtich'o pe riq'ui ch'abel ri can c'o chi ninimex ri nubij, y riq'ui ruch'abel nimalaj ángel. Y xtik'ajan pe ri trompeta riche (rixin) ri Dios. Y yari' tek xquec'astej el ri caminaki' ri xquinimaj el ri Jesucristo. 17 Y c'ac'ari', ri c'a yoj q'ues na ca, ri c'a yojc'o na chuwech re ruwach'ulef, yari' tek junan xkojjic' el quiq'ui riye' pa sutz' chicaj, riche (rixin) chi nbekac'ulu' ri Ajaf. Y xkojc'oje' riq'ui Riya'‡ xtibe k'ij xtibe sek. 18 Rumac'ari' ticukubala' ic'u'x chi'iwachibil iwi', riq'ui re ch'abel re'.

5

1 Kach'alal, ma nic'atzin ta ntz'ibaj chiwe ri achique tiempo y achique k'ij tek xtipe ri Jesucristo. 2 Ruma riyix jabel iwetaman chi majun etamayon ta achique k'ij tek xtipe chic ri Ajaf.* Xa c'a tek xtina', ya xoka. Ruma Riya' tek xtipe chic, xtuben achi'el nuben jun alek'om† tek nuben alek' chak'a'. 3 Y yac'a tek ri nic'aj chic winek xtiquibij chi wacami sibilaj jabel kabanon, ruma majun ch'a'oj, can utz yojc'o ka, xquecha'; xa yac'ari' tek xtoka ri ruc'ayewal pa quiwi'. Xa xtiquic'ulwachij achi'el ri nuc'ulwachij jun ixok ri petenak alanic chrij. Xa c'a tek xtuna', ya xpe ri k'axomal chare y can man xtuto' ta ri' chuwech. Y quec'ari' ri xtiquic'ulwachij ri winek ri', ma xtiquito' ta qui' chuwech ri ruc'ayewal. 4 Yac'a riyix kach'alal, ma yixc'o ta chic pa k'eku'm.‡ Y rumari', tek xtoka ri Jesucristo, chiwe riyix, ma xtoka ta achi'el noka jun alek'om, ruma can iwoyoben chic ri k'ij tek xtipe. 5 Ruma konojel ri kaniman chic ri Jesucristo, ma yoj riche (rixin) ta chic ri k'eku'm, yoj riche (rixin) chic ri sakil.§ 6 Rumac'ari' ma tikaben ta achi'el niquiben ri nic'aj chic winek ri ma yec'o ta pa sakil. Ruma riye' ma niquich'ob ta jabel ri achique yequibanala'.* Xa achi'el ye warnek. Yac'a riyoj kojc'ase' c'a jabel y tikach'obo' jabel ri yekabanala'. 7 Ruma ri waran riche (rixin) chak'a', y chuka' ri yek'aber riche (rixin) chak'a' yek'aber.† 8 Yac'a riyoj ri yoj riche (rixin) ri sakil ruma kaniman chic ri Jesucristo, tikach'obo' c'a jabel ri achique yekabanala'. Can tikacukuba' kac'u'x riq'ui ri Jesucristo, y quekajo' quinojel. Ruma queri' rubanic riche (rixin) chi nikato' ki' chuwech ri kac'ulel. Achi'el nuben jun soldado, nucusaj jun ch'ich' chuwaruc'u'x riche (rixin) chi nuto' ri' chuwech ri ruc'ulel. Quec'ari' tikabana' riyoj achi'el nuben ri soldado, nucusaj jun ch'ich' pa rujolon (ruwi') riche

§ **4:13** Lv. 19.28; Dt. 14.1, 2. * **4:15** 1 Co. 15.51, 52. † **4:16** Hch. 1.11. ‡ **4:17** Jn. 14.3. * **5:2** Mt. 25.13. † **5:2** Ap. 3.3; 16.15, 16. ‡ **5:4** Ro. 13.12, 13. § **5:5** Ef. 5.8. * **5:6** 1 P. 5.8. † **5:7** Ro. 13.13. ‡ **5:8** Ef. 6.17.

(rixin) chi nicolotej chuwech ri ruc'ulel.‡ Can tikacukuba' c'a apo kac'u'x chi xojcolotej yan. 9 Ruma ri Dios ma xojrucha' ta riche (rixin) chi yojrutek pa ruc'ayewal,§ ma que ta ri'. Riya' xojrucha' riche (rixin) chi nikil ri colotajic ruma nikanimaj ri Kajaf Jesucristo. 10 Y riyix iwetaman chi ri Jesucristo xcom kuma riyoj riche (rixin) chi xuya' kac'aslen. Riche (rixin) chi queri' wi c'a yoj q'ues na wawe' chuwech re ruwach'ulef, o yoj caminek chic el, c'o kac'aslen riq'ui Riya'. 11 Rumac'ari' ticukubala' ic'u'x chi'iwachibil iwi'. Y chuka' titola' iwi' riche (rixin) chi yixq'uiy chupan ri ic'aslen riq'ui ri Dios, can achi'el ri ibanon pe.

Ri Pablo yerupixabaj ri kach'alal aj Tesalónica

12 Kach'alal, nikac'utuj jun utzil chiwe chi tiyala' quik'ij ri can niquitij quik'ij yesamej chicojol pa rusamaj ri Dios, ruma yec'a riye' ri ye uc'uayon iwuche (iwixin) pa rubi' ri Ajaf y yixquipixabala' chuka'. 13 Rumac'ari' tiyala' quik'ij y can sibilaj que'iwajo' ruma ri samaj ri niquiben. Y chuka' jabel tic'uaj iwi' y c'o ta uxlanibel c'u'x chicojol.*

14 Chuka' kach'alal, nikabij chiwe chi que'ipixabaj ri kach'alal ri ye k'ora'. Tibij chique chi quesamej. Y ri kach'alal ri xa ca'i' quic'u'x quibanon, ticukubala' quic'u'x. Y ri ma jane c'o ta quichuk'a' jabel chupan ri quic'aslen riq'ui ri Jesucristo,† ma que'iya' ta ca. Xa can que'itola'. Y chuka' que'icoch'ola' quinojel.‡

15 Y wi c'o ri xquebano pokon chiwe, ma tiya' ta c'a ruq'uexel chique.§ Xa titija' ik'ij chi niben ri utz chique quinojel ri winek, chiwe ka riyix chi'iwachibil iwi' ri iniman chic ri Jesucristo,* y chique chuka' ri winek ri ma quiniman ta.

16 Ronojel k'ij tiquicot ri iwánima.† 17 Ma quixtane' ta chi niben orar.‡ 18 Can timatioxij ronojel chare ri Dios.§ Timatioxij tek utz yixc'o, y timatioxij chuka' tek yixc'o pa jun ruc'ayewal. Ruma queri' nrajo' ri Dios chi niben riyix ri xa jun chic ibanon riq'ui ri Cristo Jesús.

19 Ma tik'et ta chi nisamej ri Lok'olaj Espíritu.* 20 Ma tiwetzelaj ta ri nubij jun kach'alal chi xk'alajsex chare ruma ri Dios.† 21 Xa tiwac'axaj na jabel ri nubij, riche (rixin) chi queri' riyix niwetamaj wi kitzij o ma kitzij ta ri nubij.‡ Y ya ri kas kitzij tiyaca' ka pan iwánima. 22 Tiya' ca rubanic ronojel ruwech etzelal.

23 Can ya c'a ri Dios ri niya'o ri uxlanibel c'u'x ri xtibano ta chiwe chi ronojel k'ij nic'uaj jun c'aslen ch'ajch'oj. Chuka' nwajo' chi ri Dios xtuchajij ta ri iwespíritu, ri iwánima y ri ich'acul, riche (rixin) chi queri' majun itzel nilitej pan ic'aslen tek xtipe chic jun bey ri Kajaf Jesucristo.§ 24 Y ri Dios ri xojsiq'uin (xojoyon), can kitzij wi nitzijon, y Riya' can xtuben wi kiq'ui achi'el ri nubij.

Ri ruq'uisbel tak ch'abel chare re wuj re'

25 Kach'alal, tibana' orar pa kawi'.*

26 Y tiya' rutzil quiwech quinojel ri kach'alal riq'ui jun lok'olaj tz'uban (tz'uman) chi'ij.†

27 Y pa rubi' ri Ajaf nbij c'a chiwe, chi tisiq'uij re wuj re' chiquiwech quinojel ri lok'olaj tak kach'alal.

§ **5:9** Ro. 9.22. * **5:13** Stg. 3.18. † **5:14** Ro. 15.1. ‡ **5:14** 1 Co. 13.4; Ga. 5.22. § **5:15** Lv. 19.18; Pr. 20.22. * **5:15** Ga. 6.10. † **5:16** Ro. 12.12; Fil. 3.1. ‡ **5:17** Lc. 18.1. § **5:18** Ef. 5.20; Col. 4.2. * **5:19** Ef. 4.30. † **5:20** 1 Co. 14.1. ‡ **5:21** 1 Jn. 4.1. § **5:23** 1 Co. 1.8. * **5:25** 2 Ts. 3.1. † **5:26** Ro. 16.16.

28 Y ri rutzil ri Kajaf Jesucristo
xtic'oje' ta c'a iwuq'ui chi'iwonojel.
Amén.

Ri ruca'n wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Pablo chique ri kach'alal ri yec'o pa Tesalónica

Yare' ri ruca'n wuj ri xutek ri apóstol San Pablo chique ri quiniman chic ri Dios ri yec'o pa tinamit Tesalónica. Riya' xrac'axaj chi yec'o jojun chique ri kach'alal xa can ma yesamej ta chic ruma xuxu (xaxe wi) chic coyoben apo ri k'ij chi nipe ri Ajaf. Y ri Pablo nubij chi ma ruc'amon ta chi yek'oran. Chuka' re wuj re' nuk'alajsaj chic juba' chiquiwech ri achique rubanic tek xtipe chic jun bey ri Ajaf.

Chupan ri tanaj 1 mocaj 1 y napon c'a pa mocaj 12, ri Pablo nimatioxin chare ri Dios ruma chi ri kach'alal ri' can cukul wi quic'u'x. Y nubij chuka' chi ma tuben ta ca'i' quic'u'x ruma ri tijoj pokonal, ruma tek xtipe chic jun bey ri Kajaf Jesús can xtoruya' rutojbalil chique ri winek ri xquebano pokon chique ri kach'alal.

Ri tanaj 2 mocaj 1 y napon c'a pa mocaj 12, nubij c'a chique chi kitzij wi chi ri Dios can xtuk'et na wi tzij pa ruwi' re ruwach'ulef, y ri Kajaf Jesucristo can xtipe na wi chuka'. Y ri k'ij tek xtipe ri Ajaf ma k'alaj ta, pero nubij chi ma tisach ta quic'u'x, ruma c'a c'o na q'uiy retal ri xquebanatej.

Ri tanaj 2 mocaj 13 y napon c'a pa mocaj 5 chare ri tanaj 3, nubij chique chi tiquic'uaj jun c'aslen achi'el nrajo' ri Dios, ruma riye' can ye cha'on wi ruma ri Dios. Y nubij chuka' chi tiquibana' orar pa ruwi' ri Pablo y ri ye rachibil.

Y ri tanaj 3 mocaj 6 y napon c'a pa mocaj 13, nubij chique chi can quesamej, ruma yari' ri ruc'amon chi niquiben ri ye ralc'ual chic ri Dios.

Ri San Pablo nutek el rutzil quiwech ri kach'alal

1 Riyin ri Pablo ye wachibilan ri kach'alal Silvano y ri Timoteo, nikatz'ibaj c'a el re wuj re' chiwe riyix kach'alal ri yix riche (rixin) ri iglesia pa Tesalónica. Riyix ri xa jun chic ibanon riq'ui ri Katata' Dios y ri Ajaf Jesucristo. 2 Y ya ta c'a ri utzil y ri uxlanibel c'u'x ri nuya' ri Katata' Dios y ri Ajaf Jesucristo ri xtic'oje' pa tak iwánima chi'iwonojel.

Ri Dios xtuk'et tzij pa quiwi' ri aj maqui' tek xtipe chic jun bey ri Jesucristo

3 Kach'alal, riyoj nic'atzin chi ma yojtane' ta chi nikamatioxij chare ri Dios iwuma riyix. Y riyoj can ruc'amon c'a chi nikamatioxij, ruma k'ij k'ij icukuban pe más ic'u'x riq'ui ri Dios,* y k'ij k'ij más niwajowala' iwi'. 4 Y tek riyoj yojapon quiq'ui nic'aj chic kach'alal ri quiniman chic ri Jesucristo ri niquimol qui' pa rubi' ri Dios, nikatzijoj chique chi riyoj sibilaj yojquicot iwuma riyix, ruma icoch'on ri tijoj pokonal ri yixtajin nik'axaj.† Y astape' ik'axan chic q'uiy tijoj pokonal, c'a icukuban na ic'u'x riq'ui ri Dios. 5 Y riq'ui c'a re' nik'alajin wi chi ri Dios can pa ruchojmilal wi nuk'et tzij. Y rumari' ruya'on iwuchuk'a' riche (rixin) chi riyix yix cowinek icoch'on‡ ri tijoj pokonal ri', riche (rixin) chi queri' can ruc'amon§ chi yixoc pa rajawaren ri Dios ri achoj ruma nik'axaj tijoj pokonal re wacami.

* **1:3** Sal. 84.7. † **1:4** 1 Ts. 1.3; 2.14. ‡ **1:5** Fil. 1.28. § **1:5** Ap. 3.4.

6 Y can choj nuben ri Dios. Ruma
can xtuya' chuka' tijoj pokonal pa
quiwi' ri winek ri yebano chiwe
chi nitij pokon* pa quik'a'. 7 Y
xtuya' uxlanen† chiwe riyix ri yix-
tajin nik'axaj tijoj pokonal. Y
xtuya' chuka' uxlanen chake riyoj.
Queri' xtibanatej chupan ri k'ij tek
xtuc'ut pe ri' chila' chicaj ri Ajaf
Jesús ye rachibilan pe ri ángeles
ri ya'on chic pe uchuk'a' chique.
8 Y pa ruxak k'ak'‡ xtuya' wi ru-
tojbalil chique ri ma xquetamaj ta
el ruwech ri Dios y ma xquinimaj
ta el ri lok'olaj ruch'abel ri Kajaf
Jesucristo, ri niya'o colotajic. 9 Y
ri rutojbalil c'a ri xtiya'ox (xtya')
chique, can sibilaj ruc'ayewal y
can riche (rixin) xtibe k'ij xtibe
sek.§ Y xque'elesex c'a el y man
c'a xquec'oje' ta apo riq'ui ri Ajaf ri
c'o ruk'ij ruc'ojlen y c'o ruchuk'a'.
10 Ronojel ri' xtibanatej chupan ri
k'ij tek xtipe ri Ajaf. Riya' tek xtipe
can xtuc'ul ruk'ij ruc'ojlen* ruma
ri utzil ri xuben pa tak quic'aslen
ri lok'olaj tak ralc'ual. Y jabel
xtitz'etetej cuma ri ye nimayon
riche (rixin) y xtitz'etetej chuka'
iwuma riyix ruma can xinimaj ri
ruch'abel ri Dios ri xkabij chiwe.

11 Rumari' ma yojtane' ta chi
nikaben orar pan iwi', chi ri ka-
Dios xtuben ta chiwe chi yixcowin
nic'uaj jun utzilaj c'aslen. Ruma
yari' ri ruc'amon chake konojel ri
xojsiq'uix (xojoyox) ruma ri Dios
riche (rixin) chi xoj-oc riche (rixin)
Riya'. Chuka' nikac'utuj chare ri
Dios chi riq'ui ri ruchuk'a' xtuben
chiwe chi yixcowin ta xtiben rono-
jel ri utz ri nirayij, y chi xquix-
cowin ta xtiq'uis ronojel ri samaj
ri ichapon riq'ui icukbel c'u'x.†
12 Queri' nikac'utuj chare ri Dios,
ruma nikajo' chi riq'ui ta ri utzi-
laj c'aslen ri nic'uaj riyix, ri Kajaf
Jesucristo xtiya'ox (xtya') ta ruk'ij
ruc'ojlen,‡ y Riya' xtuben ta chuka'
chiwe riyix chi xtic'oje' ik'ij, ruma
riq'ui ri ka-Dios y ri Ajaf Jesucristo,
can c'o wi sibilaj utzil.

2

Xtibec'ulun na c'a pe jun itzel achi ri can uc'uan ruma ri etzelal

1 Y wacami c'o nikajo' nikabij
chiwe chrij ri k'ij tek xtipe chic jun
bey ri Kajaf Jesucristo riche (rixin)
chi yojoruc'ama' ka.* Nikac'utuj
jun utzil chiwe riyix kach'alal,
chi 2 man c'a tijel ta ri ich'obonic
chanin, man c'a quixka ta pa
quik'a' ri yebin chi ri k'ij riche
(rixin) chi nipe ri Ajaf Jesucristo
xoka yan. Y man c'a tisach ta ic'u'x
astape' can c'o jun nibin chiwe
chi espíritu k'alajsayon chare, o
c'o jun nitzijon chiwe chi ri k'ij
riche (rixin) chi nipe ri Jesucristo
xoka yan, o c'o ta jun wuj ri nic'ul
astape' can pa kabi' riyoj banon wi
el y nubij chi ri k'ij riche (rixin)
chi nipe ri Jesucristo xoka yan,
man c'a tinimaj ta.† 3 Majun bey
c'a quixk'olotej ta pa quik'a' ri
winek ri yebin queri'. Ruma tek
xa napon ri k'ij riche (rixin) chi
nipe ri Jesucristo, sibilaj ye q'uiy
c'a ri xqueya'o ca riche (rixin) ri
Dios. Y xtoka chuka' jun itzel achi
ri can uc'uan wi ruma ri etzelal,‡
ri can c'o chi xtika ri ruc'ayewal
pa ruwi'. 4 Pero tek can c'a ma
jane tika ta ri nimalaj ruc'ayewal
pa ruwi', ri itzel achi ri' ma xtuya'
ta c'a k'ij chique ri winek chi
xtiquiya' ta ruk'ij ni jun chic ri
nibix dios chique y ni xa ta nic'aj
chic cosas ri niya'ox (nya') quik'ij
cuma ri winek. Riya' xtibetz'uye'

* **1:6** Ap. 6.10. † **1:7** Ap. 14.13. ‡ **1:8** Sal. 79.6; He. 10.27; Ap. 21.8. § **1:9** Is. 2.19. * **1:10** Sal. 89.7. † **1:11** 1 Ts. 1.3. ‡ **1:12** 1 P. 1.7. * **2:1** Mt. 24.31; Mr. 13.27; 1 Ts. 4.17. † **2:2** 1 Jn. 4.1. ‡ **2:3** Dn. 7.25; 1 Ti. 4.1; Ap. 13.11. § **2:4** Is. 14.12, 13.

pa rachoch ri Dios, y can xtuben chi ya riya' ri Dios.§

5 ¿La ma noka ta cami chi'ic'u'x chi xinbij ronojel re' chiwe tek xic'oje' iwuq'ui? 6 Y wacami riyix iwetaman ri achique banayon chi ma jane tibanatej ta ronojel ri'. Y c'a que na ri' rubanon riche (rixin) chi queri', c'a ya tek xtapon na ri tiempo, c'a yac'ari' tek xtibec'ulun pe ri itzel achi ri'. 7 Kas kitzij na wi chi q'uiy chic etzelal ntajin wacami. Y re etzelal re' ma can ta nik'alajin pe ruma c'o jun ri k'atayon riche (rixin). Pero tek ri jun ri k'atayon riche (rixin) elenak chic el, 8 yac'ari' tek xtibec'ulun pe ri itzel achi ri can uc'uan wi ruma ri etzelal. Yac'a tek xtipe chic ri Ajaf Jesucristo, xtucamisaj c'a ri itzel achi ri' xaxu (xaxe wi) riq'ui ri xtuxupuj el.* Y riq'ui chuka' ri nimalaj sakil ri ruc'amom pe ri Ajaf, xtuq'uis ruk'ij ri itzel achi ri'. 9 Pero tek xtipe ri itzel achi ri', can ya c'a ri ruchuk'a' ri Satanás† ri nucusan riche (rixin), rumari' q'uiy ri xquerubanala'; y chuka' xquerubanala' milagros riche (rixin) chi xtinimex. Y ri xquerubanala' xaxu (xaxe) wi c'a riche (rixin) chi yeruk'ol‡ ri winek. 10 Y quinojel ri winek ri xqueruk'ol riq'ui ri etzelal ri xqueruben, ye winek ri' ri xquebe pa k'ak'§ ruma ma xcajo' ta xquinimaj ri kas kitzij riche (rixin) chi xecolotej ta pe chupan ri quimac. 11 Rumari' ri Dios xtutek c'a pe rajawalul ri k'oloj riche (rixin) chi yek'olotej* ri winek ri' y tiquinimaj na c'a ri xa ma kitzij ta, 12 riche (rixin) chi queri' xtika ri ruc'ayewal pa quiwi' quinojel ri ma xquinimaj ta ri kas kitzij, ruma riye' xa más xka chiquiwech xquic'uaj ri itzel c'aslen.†

Ri kach'alal aj Tesalónica ye cha'on ruma ri Dios riche (rixin) chi yecolotej

13 Riyoj nic'atzin chi ma yojtane' ta chi nikamatioxij chare ri Dios iwuma riyix kach'alal ri sibilaj yix-ajowex ruma ri Ajaf, ruma tek c'a ma jane c'o ta re ruwach'ulef, yari' tek xixrucha' yan‡ ri Dios riche (rixin) chi yixcolotej chupan ri imac. Y xixcolotej ruma xicukuba' ic'u'x§ riq'ui ri kas kitzij, y ruma chuka' chi ri Lok'olaj Espíritu ntajin nuch'ajch'ojsaj* ri ic'aslen. 14 Ri Dios tek xixrusiq'uij (xixroyoj), can riche (rixin) wi chi xixcolotej. Y tek riyoj xkatzijoj chiwe ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, yari' tek xixcolotej. Ruma ri Dios can nrajo' c'a chi nic'oje' ic'ojlen† can achi'el ri ruc'ojlen ri Kajaf Jesucristo.

15 Rumac'ari' kach'alal, can cof c'a quixc'oje' y ma timestaj ta ri lok'olaj ch'abel ri xkac'ut‡ chiwech tek xojc'oje' iwuq'ui. Ni ma timestaj ta chuka' ri xkabij el chupan ri wuj ri xkatek iwuq'ui. Xa can tinimaj c'a.

16 Ri Kajaf Jesucristo y ri Katata' Dios ri sibilaj xojrajo' riyoj§ y can nucukuba' kac'u'x riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek, y nuben chuka' chake chi can koyoben ri k'ij tek xkojbe chila' chicaj ruma ri rutzil, 17 Riya' xtucukuba' ta* c'a ic'u'x riyix y xtuya' ta c'a iwuchuk'a' riche (rixin) chi queri' can ruyon ta c'a ri utz† xtiben y xtibij.

3

Ri Pablo nuc'utuj oración

1 Kach'alal, tibana' c'a orar* pa kawi' riyoj y tic'utuj chare ri Dios chi chanin ta xtibiyin rutzijoxic ri

* **2:8** Job 4.8, 9. † **2:9** Dt. 13.1; Ef. 2.2. ‡ **2:9** Mt. 24.24. § **2:10** 2 Co. 2.15, 16. * **2:11** Mt. 24.5; 1 Ti. 4.1. † **2:12** Ro. 1.32; 2.7, 8. ‡ **2:13** Ef. 1.4. § **2:13** 2 Ts. 1.3. * **2:13** 1 P. 1.2. † **2:14** 1 Ts. 2.12. ‡ **2:15** 1 Co. 11.2; 2 Ts. 3.6. § **2:16** Jn. 3.16; 13.1; 15.9; Ro. 5.8; Ef. 2.4; 1 Jn. 4.10; Ap. 1.5. * **2:17** Col. 2.2. † **2:17** 1 Ts. 3.13. * **3:1** 1 Ts. 5.25.

ruch'abel ri Ajaf, y can xtinimex ta chuka' cuma ri nic'aj chic achi'el xinimaj riyix. 2 Tic'utuj c'a chuka' chare ri Dios chi ma yojka ta pa quik'a' ri itzel tak achi'a', ruma xa ma quinojel ta ri winek quiniman† ri Jesucristo. 3 Yac'a ri Ajaf majun bey xquixruya' ta ca,‡ xa can xtuya' iwuchuk'a' y xquixruchajij chuwech ri itzel winek. 4 Y riyoj can kacukuban kac'u'x riq'ui ri Ajaf chi riyix yixtajin chic chubanic ri xkabij chiwe. Y can kacukuban kac'u'x chuka' chi can ma xtiya' ta ca. 5 Ri Ajaf xtuben ta c'a chiwe chi riyix can nina' ta ri pa tak iwánima chi yixrajo'§ ri Dios, y chi yixcoch'on ta achi'el xcoch'on ri Cristo.

C'o chi yojsamej

6 Kach'alal, nikabij c'a chiwe pa rubi' ri Kajaf Jesucristo chi wi c'o jun chicojol ri ma nuben ta achi'el ri xkabij chiwe, y ma nuc'uaj ta pa ruchojmil ri ruc'aslen, ma tic'uaj ta iwi'* riq'ui. 7 Ruma riyix jabel iwetaman achique xkaben tek xojc'oje'† iwuq'ui. Riyoj can pa ruchojmil xkac'uaj ri kac'aslen chicojol. Y achi'el ri xkaben riyoj, can quec'ari' c'o chi niben riyix chuka'. 8 Ruma riyoj majun ri chak ta queri' xkatij. Xa can sibilaj xojsamej‡ chi pa k'ij chi chak'a' riche (rixin) chi xkach'ec ri xkatij. Queri' xkaben, ruma ma xkajo' ta xkaya' jun ejka'n chiwij. 9 Wi ta xkac'utuj kaway chiwe, utz ta chuka',§ ruma can xkaben wi ri rusamaj ri Dios chicojol. Pero ma xkac'utuj ta. Xa xojsamej riche (rixin) chi xkach'ec kaway, riche (rixin) chi queri' xkac'ut chiwech chi can queri' chuka' tibana'* riyix. 10 Y tek xojc'oje' iwuq'ui, can queri' chuka' xkabij chiwe, chi wi c'o jun ri ma nrajo' ta nisamej,† chuka' ma ruc'amon ta chi niwa', xojcha' chiwe. 11 Y wacami kac'axan chi yec'o jojun chicojol ri ma niquic'uaj ta pa ruchojmil ri quic'aslen, xa yek'oran‡ y ma nicajo' ta yesamej, y niquinimila' apo qui' pa tak mololen tzij ri xa ma nic'atzin ta. 12 Yec'a riye' ri' ri yekapixabaj pa rubi' ri Ajaf Jesucristo y nikabij c'a chique chi xa can quesamej c'a.§ Pero ma tiquich'ujirisaj ta qui'. Xa ekal tiquicanoj ri nic'atzin chique. Pero can c'o chi yesamej riche (rixin) chi niquich'ec quiway. 13 Kach'alal, ma quixcos ta chubanic ri utz.

14 Wi c'o jun ri ma nrajo' ta nuben ri xkabij yan ka chupan re wuj re', can tiya' c'a rubixic achique chi winek ri', y chuka' ma tic'uaj ta iwi'* riq'ui, riche (rixin) chi queri' ruyonil riya' niq'uix ka. 15 Pero ma tic'ulu'aj ta. Xa tipixabaj,† achi'el ta niben chare jun iwach'alal.

Ri ruq'uisbel tak ch'abel chare re wuj re'

16 Kach'alal, ri Ajaf ri niya'o ri uxlanibel c'u'x, can ya ta c'a Riya' ri xtiya'o ri uxlanibel c'u'x ri' chiwe chupan xabachique ta na ri nic'ulwachij. Y ri Ajaf xtic'oje' c'a iwuq'ui chi'iwonojel.‡

17 Y riyin ri Pablo, re rutzil iwech ri ntek el, can riq'ui nuk'a' riyin ntz'iban wi el.§ Y tiwetamaj chi can kitzij chi yin c'a riyin ri yitako el re wuj re' chiwe, ruma can quere' wi ri yitz'iban y yare' ri retal ronojel wuj ri ntek el riyin. 18 Ri rutzil ri Kajaf Jesucristo xtic'oje' ta c'a iwuq'ui chi'iwonojel. Amén.

† **3:2** Ro. 10.16. ‡ **3:3** Jn. 17.15; 2 P. 2.9. § **3:5** 1 Cr. 29.18; Mt. 22.37; 1 Jn. 4.16. * **3:6** Ro. 16.17; 1 Co. 5.11; 2 Jn. 10. † **3:7** 1 Ts. 1.5. ‡ **3:8** Hch. 18.3; 20.34; 1 Co. 4.12. § **3:9** Mt. 10.10; 1 Co. 9.6; 1 Ts. 2.6; 1 Ti. 5.17. * **3:9** 1 P. 5.3. † **3:10** Gn. 3.19; Pr. 13.4; 1 Ts. 4.11. ‡ **3:11** Is. 56.10. § **3:12** Ro. 12.11; Ef. 4.28. * **3:14** 1 Co. 5.11; 2 Ts. 3.6. † **3:15** Lv. 19.17; Ga. 6.1; 1 Ts. 5.14. ‡ **3:16** Ro. 15.33. § **3:17** 1 Co. 16.21.

Ri nabey wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Pablo chare ri Timoteo

Yare' ri nabey wuj ri xutek ri apóstol San Pablo chare ri Timoteo. Ri Timoteo jun c'ajol achi pastor riche (rixin) ri iglesia ri c'o pa tinamit Efeso. Riya' c'a ma jane c'o ta q'uiy runa'oj chi yeruc'uaj ri quiniman chic ri Dios, rumari' tek ri Pablo nutek re wuj re' riche (rixin) chi nupixabaj ri Timoteo chrij ri achique quic'uaxic nuben chique ri kach'alal, y nuya' chuka' na'oj chare ri achique nuben quiq'ui ri xa ma ya ta ri ruch'abel ri Dios niquitzijoj chiquicojol ri quiniman chic ri Dios. Y nucukuba' chuka' ruc'u'x chupan ri rusamaj ri Dios, riche (rixin) chi queri' ri Timoteo ntoc jun utzilaj rusamajel ri Dios.

Chupan ri tanaj 1 y napon c'a pa ruq'uisbel chare ri tanaj 3, ri Pablo nuk'alajsaj chare ri Timoteo ri achique nuben chi utz ruc'uaxic nuben chare ri iglesia. Y queri' chuka' quinojel ri yesamej pan iglesia, can pa ruchojmil tiquibana' chare ri rusamaj ri Dios.

Y chupan ri tanaj 4 y napon c'a pa ruq'uisbel chare ri tanaj 6, ri Pablo nuk'alajsaj más chare ri Timoteo ri achique utz chi nuben chiquicojol ri kach'alal, y ri achique chi na'oj ri utz chi nuya' chique chupan ri quic'aslen ri ruya'on ri Dios chique.

Ri San Pablo nutek el rutzil ruwech ri Timoteo

1 Riyin ri Pablo, yin jun ru'apóstol ri Jesucristo ruma queri' xubij ri Dios Kacolonel y queri' chuka' xubij ri Kajaf Jesucristo. Y can chrij wi c'a ri Ajaf Jesucristo cukul wi apo kac'u'x. 2 Ntz'ibaj c'a el re wuj re' chawe riyit Timoteo* ri can yit achi'el nuc'ajol, ruma can animan wi ri Jesucristo. Ri utzil, ri joyowanic y ri uxlanibel c'u'x ri nuya' ri Katata' Dios y ri Kajaf Cristo Jesús xtic'oje' ta c'a pan awánima.

Ri Pablo nubij chare ri Timoteo chi tuchajij ri' chuwech ri tijonic ri xa ma ye kitzij ta

3 Y achi'el ri xinbij ca chawe tek riyin xipe wawe' pa Macedonia,† queri' chuka' nbij chawe wacami, chi cac'oje' na pa tinamit Efeso, ruma chiri' yec'o c'a ri niquic'ut ch'abel ri xa man achi'el ta nubij ri ruch'abel ri Dios.‡ Y nic'atzin chi nabij chique chi ma tiquic'ut ta ch'abel ri xa ma ye kitzij ta. 4 Chuka' tabij chique chi ma tiquiya' ta quixquin chare ri nitzijox chiquij ri winek ri xec'oje' ojer ca y ri nic'aj chic tzij ri xa choj ye tz'ucutajnek pe.§ Tzij achi'el ri' can yec'o pe y majun bey xqueq'uis ta. Yetzijolox, pero xa niquisuk' kana'oj. Y xa ma yojquito' ta riche (rixin) chi yojq'uiy chupan ri kac'aslen riq'ui ri Dios, c'aslen riche (rixin) ri kacukbel c'u'x riq'ui Riya'. Yac'are' nbij chawe.

5 Ronojel re nbij chawe, re' can ruma chi nwajo' chi can ta quinojel ri kach'alal nicajo' qui'* riq'ui jun cánima ch'ajch'oj,† jun cánima ri nuna' chi utz c'o chuwech ri Dios, y riq'ui chuka' jun kitzij cukbel c'u'x. 6 Ruma yec'o nic'aj ri xa xquiya' ca rubanic ronojel re'. Xaxu (xaxe) wi chic tzij ri majun rejkalen ri yequibila'. 7 Riye' nicajo' yequitijoj ri winek chare ri ruley ri Dios ri rutz'iban ca ri Moisés. Pero xa ma nik'ax ta chiquiwech ri nubij ri ley

* **1:2** Hch. 16.1. † **1:3** Hch. 20.1, 3. ‡ **1:3** Ga. 1.6, 7. § **1:4** 1 Ti. 4.7; 2 Ti. 2.23; 4.4; Tit. 1.14. * **1:5** Ro. 13.8; Ga. 5.14. † **1:5** Sal. 51.10; 2 Ti. 2.22.

ri'. Ni ma quetaman ta chuka' ri achique yequibila' chrij ri nubij ri ley.

8 Riyoj ketaman chi ri ley ri' can utz wi.‡ Pero nic'atzin chi nucusex pa ruchojmil. 9 Y ketaman chuka' chi ri ley ma xya'ox (xya') ta pa quiwi' ri winek ri choj quic'aslen. Ri ley xa xya'ox (xya') pa quiwi' ri winek ri ma yeniman ta tzij,§ pa quiwi' ri ma utz ta quic'aslen chuwech ri Dios, ri aj maqui', ri c'o itzel pa tak cánima, ri niquixolk'otij ri rubi' ri Dios, ri yequicamisala' quite' quitata', ri yequicamisala' xabachique winek.* 10 Chuka' ri ley c'o pa quiwi' ri achi'a' y ri ixoki' ri niquicanoj qui' riche (rixin) chi yemacun y xa ma quic'ulaj ta qui',† y pa quiwi' ri achi'a' ri xa quiq'ui quech achi'a'‡ yemacun wi. C'o chuka' pa quiwi' ri ye'elek'an winek,§ pa quiwi' ri yebin ch'abel ri ma kitzij ta, pa quiwi' ri can niquinataj wi rubi' ri Dios tek yetzijon riche (rixin) chi ninimex ri niquibij,* pero xa ma kitzij ta ri niquibij. Y c'o chuka' pa quiwi' ri winek ri ye'etzelan† ri ruch'abel ri Dios. 11 Queri' nubij ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, ruch'abel ri nimalaj Dios ri nikaya' ruk'ij ruc'ojlen. Y ya c'a ch'abel re' ri chilaben chuwe riyin chi ntzijoj.‡

Ri samaj ri chilaben chare ri Pablo ruma ri Dios

12 Sibilaj c'a yimatioxin chare ri Kajaf Cristo Jesús, ri can ruya'on wuchuk'a' y rucukuban ruc'u'x chuwij chi can nben wi ri rusamaj. Rumari' xuben chuwe chi xinoc rusamajel.§ 13 Queri' xuben chuwe, astape' tek rubanon ca xa xiyok'on chrij, y xenya' pa tijoj pokonal* ri winek ri quiniman Riya'; y q'uiy pokon ri xinbanala' chique. Pero ri Ajaf xujoyowaj nuwech, ruma ri tiempo ri' riyin ma wetaman ta ri xenbanala'† ruma ma jane nuniman ta ri Jesucristo. 14 Yac'a ri Kajaf Dios sibilaj nim rutzil‡ ri xuya' pa nuwi'. Ruma xuben chuwe chi xincukuba' nuc'u'x riq'ui y xuya' chuka' ajowabel pa wánima can achi'el ri yatajnek chique ri xa jun chic quibanon riq'ui ri Cristo Jesús.

15 Y re ch'abel re nbij chawe wacami, can kitzij wi, y ruc'amon chi ninimex cuma quinojel: Chi ri Jesucristo xpe chuwech re ruwach'ulef chiquicolic ri aj maqui',§ y yin c'a riyin ri más yin aj mac que chiquiwech ri nic'aj chic aj maqui'. 16 Pero astape' ta na chi q'uiy ri numac riyin, ri Jesucristo xujoyowaj nuwech y xucuy numac riche (rixin) chi xuc'ut chiquiwech ri winek chi Riya' sibilaj nicoch'on. Xucuy numac riyin riche (rixin) chi xinoc jun c'ambel na'oj chiquiwech ri winek ri xqueniman riche (rixin), chi xabachique ta na rubanic ri quimac, xquerucuy riche (rixin) chi niquil ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. 17 Ri Dios can ya Riya' ri Rey* riche (rixin) ronojel tiempo re benak,† Riya' ma camel ta, ni ma tz'etetel ta, y xaxu (xaxe) wi Riya' ri Dios y nimalaj etamanel. Can ta xtiya'ox (xtya') ruk'ij ruc'ojlen Riya' riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.‡ Amén.

18 Y riyit Timoteo ri can yit achi'el nuc'ajol, nbij c'a chawe chi man c'a tamestaj ta ri bin ca cuma ri kach'alal chi xatoc jun rusamajel

‡ **1:8** Neh. 9.13; Ro. 7.12. § **1:9** Ga. 3.19. * **1:9** Ap. 21.8. † **1:10** He. 13.4. ‡ **1:10** 1 Co. 6.9. § **1:10** Ex. 21.16. * **1:10** Mt. 5.33. † **1:10** 2 Ti. 4.3. ‡ **1:11** 1 Ti. 2.7. § **1:12** Col. 1.25. * **1:13** Hch. 8.3; 9.1. † **1:13** Lc. 23.34. ‡ **1:14** Lc. 7.47; 1 Co. 15.10. § **1:15** Mt. 9.13; 1 Jn. 3.5. * **1:17** Sal. 10.16; 45.1, 6. † **1:17** Sal. 145.13; Dn. 2.44; 7.14; Mi. 5.2. ‡ **1:17** Mt. 6.13. § **1:18** 1 Ti. 4.14.

ri Dios. Y ri' can ya wi ri Dios ri xk'alajsan chiquiwech riye'.§ Man c'a tamestaj ta. Xa can tatija' ak'ij chi naben ri samaj ri bin ca chawe chi naben, can achi'el nuben jun utzilaj soldado. 19 Riyit cukul chic ac'u'x riq'ui ri Dios, y ri awánima nuna' chi utz c'o chuwech ri Dios,* y can quec'ari' tabana'. Ruma yec'o kach'alal ri ma que ta ri' xquiben, y rumari' xsach quic'u'x. 20 Queri' xquiben ri Himeneo† y ri Alejandro,‡ y rumari' xenjech pa ruk'a' ri Satanás, riche (rixin) chi queri' tiquetamaj chi ma tiquiyok' ta ri Dios.

2

Ri oración can nic'atzin wi

1 Wacami c'a nbij chawe: Can nic'atzin chi nikaben orar,* tikatija' ruk'ijul chi nikac'utuj utzil chare ri Dios, can tikac'utuj achique ri nic'atzin y kojmatioxin chuka' chare ri Dios. Quec'ari' tikabana' pa quiwi' quinojel ri winek. 2 Tikac'utuj c'a chare ri Dios chi queruto' ri ye aj k'atbel tak tzij ri nibix reyes chique. Tikac'utuj chuka' chare chi queruto' ri nic'aj chic aj k'atbel tak tzij, riche (rixin) chi queri' xtuc'uex ta jun c'aslen ch'uch'uj kuma konojel, y man ta c'o ch'a'oj chkacojol. Y chuka' xtikac'uaj ta c'a jun utzilaj c'aslen chuwech ri Dios y chiquiwech ri winek. 3 Ruma yare' ri utz y ya chuka' re' ri nika chuwech† ri Dios ri Kacolonel chi nikaben. 4 Ruma Riya' nrajo' chi can ta quinojel ri winek niquetamaj ta ri kas kitzij y yecolotej ta pe chupan ri quimac.‡ 5 Ruma xaxu (xaxe) wi c'a jun Dios c'o.§ Y xaxu (xaxe) wi jun k'axanel c'o pa nic'aj ri nibano chi junan kawech riq'ui ri Dios. Ri nibano ri samaj ri' ya ri Jesucristo ri xoc winek achi'el riyoj. 6 Riya' ma xupokonaj ta xuya' ri' pa camic riche (rixin) chi xutoj ri kamac konojel.* Y ronojel c'a ri xuben ri Jesús xchap rutzijoxic tek xapon ri tiempo.† 7 Y rumari' tek ri Dios xirucha'‡ riyin riche (rixin) chi xinoc jun apóstol riche (rixin) chi ntzijoj ri ruch'abel chique ri winek ri ma ye israelitas ta. Y ronojel re nbij wacami can kitzij wi. Ri Cristo can nutz'et wi ri wánima chi can kitzij wi ri nbij y ma ntz'uc ta tzij. Y nc'ut ri ruch'abel chiquiwech ri winek ri ma ye israelitas ta, riche (rixin) chi ticuke' quic'u'x riq'ui ri Jesucristo y tiquetamaj ri kitzij.

8 Y nwajo' c'a chi ri achi'a' tiquibana' orar pa ronojel lugar§ pa rubi' ri Dios. Y tek niquiben orar y niquiyec ri quik'a' chicaj, can riq'ui ch'ajch'ojil, y man ta riq'ui coyowal y man ta c'o ch'a'oj chiquicojol. 9 Y queri' chuka' ri ixoki', quequicusaj quitziak ri ma nik'ax ta ruwi'. Tiquich'obo' na jabel ri achique yequicusaj. Ma rajawaxic ta chi nik'ax ruwi' niquibanala' ruchojmil ri rusmal tak quiwi'* y chi nik'ax ruwi' yequicusala' cosas ri ye banon riq'ui k'anapuek, o cosas ri ye banon riq'ui ri tak abej ri nibix perla chique, o yequicusala' ta tziek ri sibilaj jotol cajel. 10 Ri más rajawaxic chi niquiben ri ixoki' ri can quiniman chic ri Dios, ya ri tiquibana' utzil chique nic'aj chic, can achi'el ruc'amon chi niquiben ri niquibij chi quic'uan jun c'aslen ri nika chuwech ri Dios.† 11 Y nbij chuka' chi tek nitzijox ri ruch'abel ri Dios, ri ixoki' nic'atzin chi c'o niquetamaj y rumari' xaxu (xaxe wi) tiquic'axaj y tiquinimaj ri nibix. 12 Y ma nya' ta k'ij chique ri ixoki' riche (rixin)

* **1:19** 1 Ti. 3.9. † **1:20** 2 Ti. 2.17. ‡ **1:20** 2 Ti. 4.14. * **2:1** Ef. 6.18. † **2:3** Ro. 12.2. ‡ **2:4** Jn. 3.16, 17. § **2:5** Ro. 3.30. * **2:6** Ef. 1.7. † **2:6** Ga. 4.4. ‡ **2:7** Hch. 9.15; 13.2. § **2:8** Mal. 1.11. * **2:9** 1 P. 3.3. † **2:10** 1 P. 3.4.

chi yequitijoj ri kach'alal, y ma nya' ta k'ij chi nik'ax ri quitzij pa quiwi' ri achi'a' y tek nitzijox ri ruch'abel ri Dios, xaxu (xaxe) wi tiquic'axaj.‡ 13 Ruma tek ri Dios xuben ri winek, nabey xuben ri achi ri xubini'aj Adán,§ y c'ac'ari' xuben ri ixok ri xubini'aj Eva. Rumac'ari' ma ruc'amon ta chi ri ixok nik'ax rutzij pa ruwi' ri achi. 14 Y chuka' ma ya ta ri Adán ri xk'olotej, xa ya ri Eva ri xk'olotej* y chiri' xpe wi ri mac. 15 Y ri ixoki' yecolotej ruma yequiq'uiytisaj ri cal, wi can jurayil quicukuban quic'u'x riq'ui ri Dios, wi can c'o ri ajowabel pa tak cánima, wi can niquic'uaj jun c'aslen ch'ajch'oj, y wi can niquich'ob chi utz ri achique niquiben.

3

Ri utz chi ye'oc ancianos riche (rixin) ri iglesia

1 Wach'alal, re ch'abel re nbij chawe wacami can kitzij wi: Wi c'o jun kach'alal ri nurayij chi ntoc anciano* riche (rixin) ri iglesia, can utz wi ri samaj ri nurayij. 2 Pero jun anciano riche (rixin) ri iglesia c'o chi ruc'uan jun utzilaj c'aslen, riche (rixin) chi queri' majun tzij nibix ta chrij. C'o chi jun achi ri xaxu (xaxe wi) jun rixjayil c'o, nuch'ob jabel ri yerubanala', retaman nuk'il ri' chare ri mac, y ruc'amon chi nikaya' ruk'ij, jun achi ri can jabel yeruc'ul apo ri kach'alal pa rachoch ri xa c'a jun chic tinamit yepe wi, y can jabel nicowin nuc'ut ri ruch'abel ri Dios, 3 jun achi ri ma nik'aber ta, ni ma nuben ta oyowal, ni ma nubanala' ta chuka' itzel tak banobel chuch'aquic ri rurajil, xa nic'atzin c'a chi utz runa'oj quiq'ui quinojel ri winek, ch'uch'uj ránima, y man ta nibe ránima chrij ri puek. 4 Y chuka' jabel ta quic'uaxic rubanon chique ri ye aj pa rachoch. Ri ralc'ual jabel ta ruc'utun chiquiwech chi niquinimaj rutzij† y niquiya' ta chuka' ruk'ij. 5 Ruma wi jun achi ma retaman ta quic'uaxic nuben chique ri ralc'ual pa rachoch ka riya', ¿la nicowin ta cami yeruc'uaj chi utz ri kach'alal pa rachoch ri Dios? 6 Y wi jun kach'alal xa c'a juba' tunimaj ri Dios, ma utz ta chi riya' ntoc anciano riche (rixin) ri iglesia. Ruma wi ta ntoc anciano riche (rixin) ri iglesia, riq'ui juba' nunimirisaj ri', y riq'ui ri' xtuc'ulwachij achi'el ri xuc'ulwachij ri itzel winek, y xtika ri nimalaj ruc'ayewal‡ pa ruwi'. 7 Y chuka' jun anciano pan iglesia nic'atzin chi utz nitz'etetej ri ruc'aslen§ cuma ri winek ri ma quiniman ta ri Jesucristo, riche (rixin) chi majun itzel nilitej ta chrij, y queri' ma nitzak ta pa ruk'a' ri itzel winek.

Ri utz chi ye'oc diáconos

8 Y queri' chuka' ri diáconos nic'atzin chi niquic'uaj jun utzilaj c'aslen chiquiwech ri winek, chuka' nic'atzin chi can choj yetzijon, ma yek'aber ta, y ma yequibanala' ta chuka' itzel tak banobel chuch'aquic ri quirajil. 9 Y nic'atzin chi can tic'oje' pa tak cánima ri ruk'alajsan chic ri Dios chkawech re wacami, ri nich'o chrij ri kacukbel c'u'x riq'ui ri Jesucristo, y chuka' can ta nuna' ri ránima chi ch'ajch'oj c'o chuwech ri Dios.* 10 Y chuka' ma utz ta chi choj ye'oc ca diáconos. Nabey c'o chi nitz'etetej wi utz ri quic'aslen. Y wi majun tzij nibix ta chiquij,† c'ac'ari' que'oc c'a chupan ri samaj ri'. 11 Y queri' chuka' ri ixoki' nic'atzin chi niquic'uaj jun utzilaj

‡ **2:12** 1 Co. 14.34. § **2:13** Gn. 1.27. * **2:14** 2 Co. 11.3. * **3:1** Hch. 20.28; Tit. 1.7. † **3:4** Tit. 1.6. ‡ **3:6** 2 P. 2.4. § **3:7** Hch. 6.3. * **3:9** 2 Ti. 1.3. † **3:10** 1 Co. 1.8; Col. 1.22; Tit. 1.6, 7. ‡ **3:11** Sal. 15.3; Pr. 10.18; Jer. 9.4.

c'aslen chiquiwech ri winek. Y chuka' man ta yek'aban tzij.‡ Ixoki' ri can ta ye choj riq'ui ri quic'aslen, ri can niquich'ob jabel ri niquiben, y can niquiben ta ri samaj ri nibix chique ri c'o chi niquiben. 12 Ri diácono can nic'atzin wi chi can xu (xe) wi jun rixjayil c'o. Y chuka' nic'atzin chi jabel ta quic'uaxic rubanon chique ri ralc'ual y ri pa rachoch. 13 Ruma ri diácono, wi utz nuben chare ri rusamaj, xtitz'etetej cuma ri kach'alal chi c'o ruk'ij, y chuka' más xticuke' ruc'u'x chi nutzijoj chique ri winek chi tiquinimaj ri Cristo Jesús.

Wacami ri Dios xuc'ut yan chkawech ri achique rubanic jun c'aslen ri nika chuwech Riya'

14 Y ntz'ibaj c'a el re wuj re' chawe riyit Timoteo. Y chuka' nwajo' chi yinapon awuq'ui chanin. Pero ntek c'a el re wuj re' chawe, 15 ruma ma jane wetaman ta wi xquicowin xquinapon yan chanin. Y nwajo' chi nawetamaj ri achique ri c'o chi naben chiquicojol ri ye ralc'ual chic ri c'aslic Dios, ri nibix iglesia chique, iglesia ri chapayon y chajiyon ri kitzij ruch'abel ri Dios. 16 Y can kitzij wi chi sibilaj nim ruc'ojlen ri ruk'alajsan chic ri Dios chkawech re wacami, ri nich'o chrij ri achique rubanic ri c'aslen ri nika chuwech. Ruma chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, nubij:

Ri Dios xc'oje' wawe' chuwech re ruwach'ulef, y xoc winek.
Xc'ut chkawech ruma ri Lok'olaj Espíritu chi can choj wi ri ruc'aslen.
Chuka' xtz'etetej cuma ri ángeles.
Xtzijox chique ri winek ri ma ye israelitas ta,
xnimex cuma ye q'uiy chuwech re ruwach'ulef.
Y xc'ul chila' chicaj riq'ui ruk'ij ruc'ojlen.

4

Chupan ri ruq'uisbel tak k'ij ye q'uiy ri xa xtiquiya' ca ri ruch'abel ri Dios

1 Y can jabel wi nik'alajin ri nubij ri Lok'olaj Espíritu, chi chupan ri ruq'uisbel tak k'ij yec'o winek ri xtiquiya' ca ri ruch'abel ri Dios y ma xtiquinimaj ta chic.* Xa ya chic ri ch'abel ri xa ma kitzij ta ri xtiquiya' quixquin chare, ri xa tijonic quiche (quixin) ri itzel tak espíritu, espíritu ri xa yek'olon. 2 Xtiquic'axaj c'a ri ch'abel ri yec'ut chiquiwech ri xa quiche (quixin) winek ri xa ca'i' quipalej y ma kitzij ta ri niquibij, winek ri majun k'axon niquina' pa cánima tek niquiben ri etzelal.† 3 Riye' xquequik'et ri winek chi ma quec'ule' ta, y xtiquibij chuka' chi yec'o cosas ri ma utz ta chi yetij, cosas ri can ya wi ri Dios q'uiytisayon ca riche (rixin) chi yetij‡ cuma ri quiniman chic ri Dios y cuma chuka' ri quetaman chic ri kitzij, y quematioxin tek niquitij ka. 4 Ruma ronojel ri ruq'uiytisan ri Dios, utz.§ Y rumari' ma tibix ta chi ma utz ta chi nitij. Pero nic'atzin chi nimatioxix chare ri Dios. 5 Ruma riq'ui ri ruch'abel ri Dios y ri oración, ri Dios can nuben utz chare ronojel ri nitij.

Jun utzilaj rusamajel ri Jesucristo

6 Y riyit Timoteo, wi xque'atijoj ri kach'alal chare ri xinbij yan ka chawe chupan re wuj re', can yatoc jun utzilaj rusamajel ri Jesucristo ri nik'alajin chi can ntajin niq'uiy ri ac'aslen riq'ui ri utzilaj ch'abel riche (rixin) ri cukbel c'u'x y riq'ui chuka' ri utzilaj tijonic ri animan. 7 Ma que'ac'ul ta tzij* ri xa ma riq'ui

* **4:1** 2 P. 2.1. † **4:2** Ef. 4.19. ‡ **4:3** Gn. 1.29; 9.3; Ec. 5.18; 1 Co. 6.13. § **4:4** Gn. 1.31.
* **4:7** 1 Ti. 1.4.

ta ri Dios ye petenak wi, tzij ri xa ye ri rijita'k tak ixoki' ye tz'ucuyun pe, tzij ri xa quiche (quixin) ri majun quina'oj.† Riyit xa can tatija' ak'ij chi nac'uaj jun utzilaj c'aslen ri nika chuwech ri Dios. 8 Ri etz'anen utz chi naben juba' ruma nic'atzin chi nasiloj juba' ri ach'acul. Yac'a ri más nic'atzin chi naben, ya chi nac'uaj jun utzilaj c'aslen ri nika chuwech ri Dios. Ruma c'o utz nuc'om pe chawe chupan ri ac'aslen wawe' chuwech re ruwach'ulef‡ y chupan chuka' ri ac'aslen riche (rixin) ri chkawech apo. 9 Re ch'abel re' can kitzij wi, y ruc'amon chi ninimex cuma quinojel.§ 10 Rumac'ari' nikaben ri rusamaj ri Dios y nikatij pokon. Can kacukuban wi apo kac'u'x riq'ui ri c'aslic Dios.* Ya Riya' ri Colonel quiche (quixin) quinojel winek, pero más quiche (quixin) ri yeniman riche (rixin).

11 Y riyit Timoteo, que'atijoj ri kach'alal riq'ui ronojel ri xa c'ari' nbij ka chawe y tabij chique chi yari' ri tiquibana'. 12 Y majun c'a tibano chawe chi majun awejkalen† ruma chi c'a yit c'ajol na. Pero catoc c'ambel na'oj chiquiwech ri kach'alal riq'ui ri ach'abel, riq'ui chi utz ruc'uaxic abanon chare ri ac'aslen, riq'ui chi ye'awajo' quinojel, riq'ui chi uc'uan ri ac'aslen ruma ri Lok'olaj Espíritu, riq'ui chi acukuban ac'u'x riq'ui ri Dios, y riq'ui chi ac'uan jun c'aslen ch'ajch'oj. 13 Ruloman chi riyin yinapon, riyit can ma catane' ta chi nasiq'uij ri ruch'abel ri Dios chiquiwech ri kach'alal. Nwajo' chuka' chi que'apixabaj, y que'atijoj.‡ 14 Man c'a taya' ta ca rubanic ri samaj ri yatajnek chawe ruma ri Dios,§ samaj ri xac'ul tek ri kach'alal achi'a' ri c'o quik'ij chupan ri iglesia xquiya' quik'a' pan awi' y xquibij chi xatoc jun rusamajel ri Dios. Y ri' can xk'alajsex* chique riye' ruma ri Dios. 15 Y can yac'ari' tabana' riq'ui ronojel awánima. Y riq'ui ri' yatz'etetej cuma quinojel chi yatajin yaq'uiy chupan ri samaj ri yatajnek chawe ruma ri Dios. 16 Tachajij c'a jabel ri ac'aslen y queri' chuka' tabana' riq'ui ri utzilaj tijonic ri nac'ut chiquiwech ri kach'alal. Y man taya' ta ca rubanic re nchilabej chawe, ruma wi naben ronojel re', xtacol awi' riyit† y xque'acol chuka' ri ye'ac'axan awuche (awixin).

5

Ri utz chi naben quiq'ui chiquijujunal ri kach'alal

1 Wi c'o jun kach'alal achi ti ri'j chic* ri nimacun, man c'a tabij ta chare riq'ui cowilaj tak ch'abel. Xa tabij chare riq'ui utzilaj tak ch'abel. Tabana' chare chi achi'el ta xa can atata'. Y queri' chuka' tabana' quiq'ui ri c'a ye c'ajola' na, tabana' chique chi can ye achi'el awach'alal. 2 Y chuka' ri ixoki' ri ye rijita'k chic, tabana' chique chi can ye achi'el ate'. Y ri k'opoji', tabana' chique chi can ye achi'el awana', y riq'ui ronojel ch'ajch'ojil.

3 Y wi yec'o malcani' tak ixoki' ri can quiyon chic y can majun chic nilin quiche (quixin), que'ato'. 4 Pero wi c'o malcani' tak ixoki' ri xa yec'o cal o yec'o quiy quimam, ye ri cal o ri quiy quimam ri que'ilin quiche (quixin). Ruma nic'atzin chi ri cal y ri quiy quimam tiquetamaj chi nabey pa cachoch tiquic'utu' wi jun c'aslen ri nika chuwech ri Dios. Tiquiya' c'a rajel ruq'uexel ri utzil ri banon chique cuma ri quite' quitata',† ruma yari'

† **4:7** 2 Ti. 2.23. ‡ **4:8** Is. 65.13; Mt. 6.33. § **4:9** 1 Ti. 1.15. * **4:10** 1 Ti. 6.17. † **4:12** 1 Co. 16.11. ‡ **4:13** 1 Ti. 5.17. § **4:14** 2 Ti. 1.6. * **4:14** 1 Ti. 1.18. † **4:16** Ez. 33.9. * **5:1** Lv. 19.32. † **5:4** Mt. 15.4.

ri utz chi niban y can nika chuwech ri Dios. 5 Ri kas kitzij chi malca'n ixok, ri can ruyon chic c'o ca, riya' can rucukuban ruc'u'x riq'ui ri Dios, y can ma nitane' ta chi nuc'utuj utzil y nuben orar chi pak'ij chi chak'a'.‡ 6 Yac'a ri ixok ri xaxu (xaxe) chic ri quicoten riche (rixin) re ruwach'ulef ri nuch'ob, astape' c'a q'ues na, xa caminek chuwech ri Dios.§ 7 Tabij chique ri kach'alal chi tiquinimaj ronojel re', riche (rixin) chi niquic'uaj jun utzilaj c'aslen, y riq'ui ri' majun tzij ri nibix ta chiquij. 8 Y nic'atzin chi quequito' ri ye cach'alal, yac'a ri más nic'atzin chi yequilij ka, ye ri yec'o pa cachoch. Ruma wi c'o jun ri xa ma nuben ta queri', nik'alajin chi achi'el xa ma runiman ta ri Dios y xa más itzel ri ruc'aslen que chiquiwech ri winek ri ma quiniman ta ri Jesucristo.

9 Ri malca'n ixok ri utz chi nitz'ibex rubi' ri can nic'atzin chi nilix cuma ri kach'alal,* ya ri ixok ri c'o chic más sesenta rujuna' y rixjayil ca xaxu (xaxe wi) jun achi. 10 Chuka' wi etaman chi c'o utzil rubanon, wi ye ruq'uiytisan jabel ri ral, wi jabel xya'o posada chique ri winek,† wi ma xupokonaj ta ruch'ajlon caken‡ ri lok'olaj tak kach'alal, wi ye ruto'on ri niquitij pokon,§ y wi ronojel ruwech utzil ye rubanalon.

11 Yac'a ri malcani' tak ixoki' ri c'a ye k'opoji' na, ma titz'ibex ta ka quibi' chi ye'ilix cuma ri kach'alal. Ruma riye' yecowin niquibij chi ma xquec'ule' ta chic y niquijech qui' chubanic ri rusamaj ri Cristo. Pero xa c'a juba' tiquibij queri', ya xa niquimalij ca ri samaj ruma niquirayij chi yec'ule' chic jun bey. 12 Y ruma ma xquiben ta ri xquibij nabey, xa xquik'ej ri quitzij, y ri' can c'o ruc'ayewal nuc'om pe pa quiwi'.* 13 Y chuka' wi ma yec'ule' ta, niquichop yek'oran, yebe chi' tak jay. Y chuka' ma xu (xe) ta wi chic ri yek'oran, xa niquichop niquicamulula' tzij, niquinimila' apo qui' ri acuchi (achique) ma ruc'amon ta,† y niquibila' tzij ri ma utz ta chi nibix. 14 Rumac'ari' nbij chique ri malcani' tak ixoki' ri c'a ye k'opoji' na chi quec'ule' chic jun bey,‡ chi quequiq'uiytisaj cal. Y tiquic'uaj jabel rupan ri cachoch. Riche (rixin) chi ri winek ri ye'etzelan kiche (kixin) ma yecowin ta niquibij jun tzij chikij.§ 15 Ruma yec'o chic c'a malcani' tak ixoki' ri quiya'on chic ca ri utzilaj c'aslen y xetzeke' el chrij ri Satanás.

16 Yac'a wi c'o jun kach'alal achi o ixok ri yec'o rach'alal malcani' tak ixoki' quiq'ui, yec'a riye' ri c'o chi ye'ilin quiche (quixin), y ma ye ta ri kach'alal. Riche (rixin) chi queri' ri kach'alal yecowin yequito' más ri malcani' tak ixoki' ri can quiyon yec'o y majun nilin quiche (quixin).

17 Ri ancianos riche (rixin) ri iglesia ri can jabel quic'uaxic niquiben chique ri kach'alal,* can utz wi chi niya'ox (nya') quik'ij y niya'ox (nya') ri nic'atzin chique† cuma ri kach'alal. Pero re', más niya'ox (nya') chique ri yecowin chuka' niquitzijoj y niquic'ut ri ruch'abel ri Dios. 18 Ruma queri' ntel wi chi tzij ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca: Ri wáquix tek nich'ayo trigo utz chi niya'ox (nya') k'ij chare chi nutij ruway. Ma tixim ta xerey.‡ Y chuka' nubij: Ri samajel c'o chi nitoj ruma ri samaj ri nuben.§ Queri' ri tz'ibatal ca.

19 Y chuka' nbij chawe, wi c'o jun anciano riche (rixin) ri iglesia

‡ **5:5** Lc. 2.37. § **5:6** Ap. 3.1. * **5:9** 1 Ti. 5.3. † **5:10** Hch. 16.15; 1 P. 4.9. ‡ **5:10** Gn. 18.4; 19.2; Jn. 13.5. § **5:10** He. 13.2. * **5:12** He. 6.4, 6. † **5:13** 2 Ts. 3.11. ‡ **5:14** 1 Co. 7.9. § **5:14** Tit. 2.8. * **5:17** Ro. 12.8. † **5:17** 1 Co. 9.10; Ga. 6.6. ‡ **5:18** Dt. 25.4. § **5:18** Dt. 24.14; Lc. 10.7.

ri nibix chi c'o rumac xuben y c'o jun ri nitzujun (nisujun) chrij, ma tanimaj ta chanin. Rajawaxic chi yec'o ca'i' o ye oxi' ri junan niquibij chrij chi c'o mac rubanon, c'ac'ari' tanimaj.* 20 Yac'a wi c'o jun anciano riche (rixin) ri iglesia nimacun y ma nuya' ta ca rubanic ri mac, tabij c'a chare chi ma utz ta ri ntajin chubanic.† Pero chiquiwech ri kach'alal nabij wi chare. Riche (rixin) chi queri' ri nic'aj chic niquixibij qui' yemacun.‡ 21 Y chuwech ri Dios y chuwech ri Ajaf Jesucristo y chiquiwech ri ángeles ri ye cha'on ruma ri Dios, nchilabej c'a chawe riyit Timoteo, chi tanimaj tatakej re tzij re', can junan y pa ruchojmil tabana' quiq'ui quinojel ri c'o mac quibanon. 22 Ma chanin ta taya' ri ak'a' pa ruwi' jun kach'alal riche (rixin) chi ntoc pa rusamaj ri Dios, wi xa ma awetaman ta achique chi c'aslen ruc'uan, riche (rixin) chi queri' majun nawejkalej, wi c'o mac rubanon.§ Riyit xa can tachajij awi' jabel.

23 Y riyit chak benak ruwech yit yawa'. Rumac'ari' ma utz ta chi ruyon relic ya' ri nakum. Xa takumu' chuka' juba' ruya'al uva riche (rixin) chi queri' utz nuben chare ri apan.

24 Yec'o winek ri can nitz'etetej wi chi c'o quimac tek ma jane nik'at ta tzij pa quiwi',* y yec'o chuka' nic'aj ri netamex chi c'o quimac tek ya k'aton chic tzij pa quiwi'. 25 Y queri' chuka' ri utzil ri yetajin chubanic ri winek, c'o chi nbek'alajin na pe. Astape' c'o nic'aj chic utzil ri ma ye k'alaj ta, pero c'o chi yebek'alajin na pe.

6

1 Quinojel c'a ri kach'alal ri c'o quipatrón,* can ruc'amon c'a chi niquiya' ruk'ij ri quipatrón, riche (rixin) chi queri' ma niyok'otej ta† ri rubi' ri Dios y ri ruch'abel. 2 Y wi c'o quipatrón ri can runiman chic ri Dios, man c'a tiquiben ta chare chi majun ruk'ij, ruma cach'alal chic qui', ma que ta ri'. Xa can tiquinimaj tiquitakej chi utz,‡ ruma can yetajin niquiben jun utzilaj samaj chare jun ri can runiman chic ri Dios y can najowex wi. Y riyit Timoteo, nbij c'a chawe chi que'atijoj y que'apixabaj ri kach'alal chi tiquibana' ronojel re'.

Riq'ui quicoten tikac'uaj jun c'aslen ri nika chuwech ri Dios

3 Y wi c'o jun ri jun wi chic chi ch'abel nuc'ut chiquiwech ri kach'alal, y ri ch'abel ri nuc'ut ma junan ta§ riq'ui ri utzilaj ch'abel ri ruc'amom pe ri Kajaf Jesucristo, y ma junan ta riq'ui ri ch'abel ri nuc'om pe ri utzilaj c'aslen chuwech ri Dios, 4 ri winek ri' can nik'alajin wi chi sibilaj nunimirisaj ri'. Y xa majun retaman.* Xa sibilaj nika chuwech ri tzij ri majun utz niquic'om pe chare. Tzij ri xa niquiben chare chi itzel nuna' chare jun chic ri utz c'o, xa niquiyec royowal, xa niquiben chare chi niyok'on chiquij ri nic'aj chic, niquiben chuka' chare chi nipe itzel tak ch'obonic pa ránima chrij jun chic winek, 5 y niquiben chuka' chi yejalajo' chiquiwech chiquij ch'abel ri xa majun quejkalen. Tzij ri achi'el ri' xa quiche (quixin) winek ri xa yojtajnek ri quina'oj,† y xa majun ri kas kitzij quiq'ui, ruma niquich'ob chi ri nac'uaj jun c'aslen ri nika chuwech ri Dios xa riche (rixin) chi nic'oje' arajil. Riyit ma tayuj ta awi' quiq'ui ri yebano queri'. 6 Yac'a ri más nim ch'acoj, ya ri can riq'ui quicoten

* **5:19** Dt. 19.15. † **5:20** Tit. 1.13. ‡ **5:20** Dt. 13.11. § **5:22** 2 Jn. 11. * **5:24** Tit. 3.11.
* **6:1** Tit. 2.9. † **6:1** Is. 52.5. ‡ **6:2** Col. 3.22, 23. § **6:3** 1 Ti. 1.10. * **6:4** 1 Co. 8.2. † **6:5** 2 Ti. 3.8; Tit. 1.15.

nac'uaj jun c'aslen ri nika chuwech ri Dios.‡ 7 Ruma tek xojalex, majun kac'amom pe. Y queri' chuka' tek xkojcom, majun chuka' xtikac'uaj el.§ 8 Xa riq'ui chi c'o nikatij y c'o ri katziak,* can kojquicot c'a. 9 Ruma ri winek ri niquirayij ye'oc beyoma',† ri quiraybel xa nuben chique chi yetzak pa mac can achi'el quetzak pa jun trampa. Y nuben chuka' chique chi yebetzak chupan q'uiy ruwech itzel tak raynic ri xa ruc'ayewal nuc'om pe chique, ruma yebesach chupan ri quimac. Y ri quimac xa yeruc'uaj chupan jun camic riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. 10 Ruma ri nibe awánima chrij ri puek, chiri' nipe wi ronojel ruwech etzelal. Y can yec'o kach'alal ri xquiya' yan ca ri Dios ruma xbe cánima chrij ri puek, y ri puek ri' xa q'uiy k'axon xuc'om pe chique.

Can tatija' ak'ij chuc'uaxic jun utzilaj c'aslen ruma chi c'o chic acukbel c'u'x riq'ui ri Dios

11 Yac'a riyit Timoteo yit rusamajel ri Dios, ma taben ta queri'. Xa can tatija' ak'ij chi nac'uaj jun c'aslen choj. Can tabana' ri nika chuwech ri Dios. Can tacukuba' ac'u'x riq'ui ri Dios. Que'awajo' quinojel. Cacoch'on. Y can ch'uch'uj ta ri awánima. 12 Can tatija' ak'ij chuc'uaxic‡ jun utzilaj c'aslen ruma chi c'o chic ri acukbel c'u'x riq'ui ri Dios. Tatija' ak'ij chi ntoc awuche (awixin) riyit§ ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek, ruma can riche (rixin) wi chi nac'ul ri c'aslen ri' tek xasiq'uix (xatoyox) ruma ri Dios. Ruma can chiquiwech ye q'uiy winek xabij wi chi xacukuba' ac'u'x riq'ui ri Dios. 13 Y c'o chic jun ri nwajo' nbij chawe. Y chuwech ri Dios* nbij wi, Dios ri niya'o quic'aslen quinojel ri yec'o. Y chuka' chuwech ri Jesucristo nbij wi, ri Jesucristo ri ma xuxibij ta ri' chi xuk'alajsaj ri kas kitzij chuwech ri aj k'atbel tzij ri xubini'aj Poncio Pilato. Y yac'are' ri nwajo' nbij chawe: 14 Tabana' ronojel ri nubij ri rupixa' ri Dios y ma tajel ta rubixic. Tac'uaj jun c'aslen utz riche (rixin) chi queri' majun mac nilitej ta chawij.† Y que ta c'a ri' yatajin chubanic tek xtipe ri Kajaf Jesucristo, 15 ri xtitak pe ruma ri Dios tek xtapon ri tiempo, y xtoruk'alajsaj ri Dios chi can nim wi ruwaruk'ij, Dios ri c'o pa ruwi' ronojel, y can nimalaj Rey pa quiwi' quinojel reyes y nimalaj Ajaf pa quiwi' quinojel ajaf.‡ 16 Y can xu (xe) wi Riya' ri ma camel ta. Riya' can pa jun nimalaj sakil c'o wi, rumari' majun nicowin ntoc riq'ui. Ni majun achique winek ri tz'eteyon ta§ riche (rixin), ni majun chuka' nicowin nitz'eto. Riya' c'o pa kawi' konojel chi pak'ij chi chak'a' y can xtiya'ox (xtya') ta c'a ruk'ij ruc'ojlen, riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Amén.

17 Y riyit Timoteo, nwajo' chi nabij chique ri kach'alal ri ye beyoma' chi ma tiquinimirisaj ta qui'.* Y tabij chuka' chique chi ma ticoyobej ta chi ri beyomel ronojel utz nuc'om pe chique, ruma ri beyomel xa niq'uis. Xa can tiquicukuba' quic'u'x riq'ui ri c'aslic Dios ri niya'o pe chake ronojel ri utz. Ruma Riya' nrajo' chi niquicot ri kánima riq'ui ri sibilaj q'uiy ruya'on chake. 18 Tabij chique ri beyoma' chi quequibanala' q'uiy utzil, y ye beyoma' ta chubanic ri utz chique nic'aj chic. Chi ma tiquiq'ueq'uej ta yequito' nic'aj chic ri nic'atzin quito'ic. Xa can quequito' jabel.

‡ **6:6** Sal. 37.16. § **6:7** Job 1.21; Sal. 49.17. * **6:8** Gn. 28.20. † **6:9** Pr. 15.27. ‡ **6:12** 2 Ti. 4.7. § **6:12** Fil. 3.12. * **6:13** 1 Ti. 5.21. † **6:14** 1 Ts. 3.13. ‡ **6:15** Ap. 17.14. § **6:16** Ex. 33.20; Dt. 4.12; Jn. 1.18. * **6:17** Ro. 11.20.

19 Riche (rixin) chi queri' niquiyec
ta apo ri quibeyomal riche (rixin)
chicaj ri xtic'atzin chique achi'el
jun cimiento, riche (rixin) chi
queri' ntoc quiche (quixin) ri
c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe
sek.

Ri ruq'uisbel tak ch'abel chare re wuj re'

20 Y riyit Timoteo, can tachajij c'a
ri tijonic ri ya'on ca chawe. Ma
que'ac'ul ta tzij ri xa ma riq'ui ta
ri Dios ye petenak wi, ri xa majun
utz nuc'om pe chawe. Ma que'ac'ul
ta chuka' tzij ri xa itzel yech'o chrij
ri ruch'abel ri Dios, tzij ri nibix chi
nim etamabel quic'amom pe, y xa
ma kitzij ta chi queri'.† 21 Yec'o
xeniman ri tzij ri'. Y rumari' xe-
sach, y xe'el el chupan ri kas kitzij
ruch'abel ri Dios ri quiniman chic.
Ya ta c'a ri rutzil ri Dios xtic'oje'
awuq'ui riyit Timoteo. Amén.

† **6:20** Ro. 1.22; 1 Co. 3.19.

Ri ruca'n wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Pablo chare ri Timoteo

Yare' ri ruca'n wuj ri xutek ri apóstol San Pablo chare ri Timoteo. Ri Pablo nubij chare ri Timoteo chi ma tisach ta ruc'u'x chupan ri tijoj pokonal ri ye oconek pa ruc'aslen. Nubij c'a chare chi tutija' ruk'ij chi nuben ri nrajo' ri Dios y queri' riya' can ntoc c'a jun utzilaj rusamajel ri Dios. Y nimatioxin chuka' chare ri Dios ruma ri Timoteo can jabel ruchajin ruc'aslen, can jun utzilaj samajel y cukul chuka' ruc'u'x riq'ui ri Dios.

Chupan ri tanaj 1 y napon c'a pa mocaj 13 chare ri tanaj 2, ri Pablo nubij chare ri Timoteo chi tucukuba' ruc'u'x y ma tuxibij ta ri' chuwech ri tijoj pokonal ri xquepe pa ruc'aslen, xa jabel tuchojmirisaj ri' riche (rixin) chi ntoc jun utzilaj rusoldado ri Cristo Jesús.

Chupan ri tanaj 2 mocaj 14 y napon c'a pa mocaj 5 chare ri tanaj 4, ri Pablo nubij chare ri Timoteo chi ma chak tunim ta ri' chupan tzij ri xa majun quejkalen, ruma wi queri' xtuben, xa c'o oyowal ri xtuc'om pe chiquicojol. Y nubij chuka' chare chi tuchajij ri' y can tutzekelbej ri utzilaj tijonic can achi'el ri rac'axan pe tek c'a co'ol na.

Y chupan ri tanaj 4 mocaj 6 y napon c'a pa mocaj 22, ri Pablo nutzijoj chare ri Timoteo ronojel ri achique ruc'ulwachin ruma ri rusamaj ri Dios. Ri Pablo nubij chuka' chi nibison juba' ruma nik'at tzij pa ruwi' cuma ri aj k'atbel tak tzij, pero niquicot chuka' ruma retaman chi xa nakaj chic c'o wi chi nberutz'eta' ruwech ri Dios.

Ri San Pablo nutek el rutzil ruwech ri Timoteo

1 Riyin ri Pablo, yin ru'apóstol ri Jesucristo ruma queri' ri xrajo' ri Dios riche (rixin) chi ntzijoj ri nutzuj (nusuj) chique ri winek. Y ri' ya ri c'aslen* ri nuya' chique ri winek ri xa jun chic quibanon riq'ui ri Cristo Jesús. 2 Y ntz'ibaj c'a el re wuj re' chawe riyit Timoteo, ri can yit achi'el nuc'ajol† y sibilaj yatinwajo'. Y ri utzil, ri joyowanic y ri uxlanibel c'u'x ri nuya' ri Katata' Dios y ri Kajaf Jesucristo xtic'oje' ta c'a pan awánima.

Can nic'atzin chi nak'alajsaj ri Cristo

3 Riyin ri Pablo, nmatioxij c'a chare ri Dios awuma riyit Timoteo, chare ri Dios ri nben ri rusamaj riq'ui jun ch'ajch'ojlaj wánima‡ achi'el xquiben ri kati't kamama' ri ojer ca. Y can yanatej c'a chuwe y rumari' ma yitane' ta chi nben orar pan awi' chi pak'ij chi chak'a'. 4 Y nbij chuka' chawe riyit Timoteo chi más yatoka chinuc'u'x chi xinawok'ej tek xinel pe awuq'ui. Y can nwajo' yinapon chic jun bey awuq'ui riche (rixin) chi queri' xtinoj ri wánima riq'ui quicoten. 5 Y chuka' yatoka chinuc'u'x chi can kitzij acukuban ac'u'x riq'ui ri Dios, achi'el ri xquiben ri awati't Loida y ri ate'§ Eunice. Riye' ri nabey ri xquicukuba' quic'u'x riq'ui ri Dios. Y riyin wetaman chi riyit chuka' can kitzij chi acukuban ac'u'x riq'ui ri Dios.

6 Y rumari' nbij chawe chi ri uchuk'a' ri xyatej* chawe ruma ri Dios tek xinya' ri nuk'a' pan

* **1:1** Jn. 5.24, 39, 40; 6.40, 54; 10.28; 17.2; Ro. 5.21; Tit. 1.2. † **1:2** 1 Co. 4.17; 1 Ti. 1.2. ‡ **1:3** Hch. 23.1. § **1:5** Hch. 16.1. * **1:6** 1 Ti. 4.14.

awi', ma taya' ta k'ij chi nichuptej ka; xa can tacusaj c'a ri uchuk'a' ri' chubanic ri rusamaj ri Dios. 7 Ruma ri Espíritu ri ruya'on ri Dios chake riyoj ri kaniman chic Riya', ma riche (rixin) ta chi nikax-ibij ki'.† Ri Espíritu ri' can nuya' wi kachuk'a',‡ y nuben chake chi yekajo' quinojel y nuben chuka' chake chi yojcowin nikak'il ka ki' riche (rixin) chi ma nikaben ta ri mac.

8 Rumac'ari' ma caq'uix ta chi nak'alajsaj ri ruch'abel ri Kajaf.§ Ni ma caq'uix ta chuka' nabij chi awetaman nuwech riyin, astape' riyin yin ya'on pa cárcel ruma ri rubi' Riya'. Y ma tapokonaj ta nak'axaj tijoj pokonal ruma natzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. Xa can tacoch'o' c'a ronojel riq'ui ri uchuk'a' ri niya'ox (nya') chawe ruma ri Dios. 9 Ri Dios xojrucol chupan ri kamac, y xojrusiq'uij (xojroyoj) riche (rixin) chi nikac'uaj jun lok'olaj c'aslen.* Y ronojel re' xuben, ma ruma ta chi c'o utz ri kabanon riyoj,† xa can ruma ri rutzil Riya' y ruma chuka' can queri' ruch'obon pe chikij.‡ Ojer ca tek c'a ma jane c'o ta re ruwach'ulef,§ ri Dios xuch'ob yan chi nuya' ri rutzil chake riyoj ri xa jun chic kabanon riq'ui ri Cristo. 10 Y wacami ri utzil ri' k'alajsan chic chkawech. Ruma xpe ri kacolonel Jesucristo riche (rixin) chi xorelesaj ruchuk'a' ri camic* y xutzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic riche (rixin) chi xuk'alajsaj chkawech achique rubanic ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.

11 Ri Dios xirucha' riche (rixin) chi ntzijoj ri lok'olaj ch'abel ri', y xuben chuka' chuwe chi xinoc apóstol y jun tijonel quiche (quixin) ri winek ri ma ye israelitas ta.† 12 Y rumari' ntij re pokonal re'.‡ Pero ma yiq'uix ta. Ruma can wetaman wi achique ri nuniman y can cukul wi nuc'u'x riq'ui Riya' chi nuchajij ri wánima ri njachon pa ruk'a'. Y wetaman chuka' chi can xtuchajij wi apo, y can c'a que na ri' rubanon chare tek xtapon ri k'ij tek xtipe chic jun bey Riya'.

13 Y riyit Timoteo, nbij c'a chawe chi ma taya' ta ca ri utzilaj tak ch'abel achi'el ri awac'axan wuq'ui.§ Can tik'alajin c'a chi can acukuban wi ac'u'x y ye'awajo' quinojel ruma xa jun chic abanon riq'ui ri Jesucristo. 14 Can tachajij c'a ronojel ri yatajnek chawe ruma ri Dios. Y ya ri Lok'olaj Espíritu ri c'o pa tak ánima* ri xtito'o awuche (awixin).

15 Riyit awetaman chi quinojel ri kach'alal ri yec'o pa tak tinamit riche (rixin) ri Asia yin quiya'on chic ca. Can achi'el xquiben ri kach'alal Figelo y ri Hermógenes, can queri' chuka' xquiben riye'. 16 Pero ri kach'alal Onesíforo ma que ta ri' xuben. Ri Ajaf xtu-joyowaj ta c'a quiwech ri yec'o pa rachoch, ruma riya' ma xq'uix ta xinorutz'eta' wawe' pa cárcel. Xa q'uiy mul xorucukuba' nuc'u'x. 17 Pero tek ri kach'alal Onesíforo xoka wawe' pa tinamit Roma, sibi-laj c'a xirucanoj y c'arunaj xiril. 18 Y riyit jabel awetaman chuka' chi riya' sibilaj xojruto' tek xojc'oje' pa tinamit Efeso. Ri Ajaf xtu-joyowaj ta c'a ruwech† chupan ri ruq'uisbel k'ij.

2

Jun utzilaj rusamajel ri Cristo

1 Nbij c'a chawe riyit Timoteo ri can yit achi'el nuc'ajol: Can tic'oje'

† **1:7** Ro. 8.15. ‡ **1:7** Lc. 24.49. § **1:8** Mr. 8.38; Ro. 1.16. * **1:9** Ef. 1.4; 1 Ts. 4.7. † **1:9** Tit. 3.5. ‡ **1:9** Ro. 8.28. § **1:9** 1 P. 1.20. * **1:10** 1 Co. 15.54, 55; He. 2.14. † **1:11** 1 Ti. 2.7. ‡ **1:12** 2 Ti. 2.9. § **1:13** Tit. 1.9. * **1:14** 1 Co. 3.16. † **1:18** Mt. 5.7. * **2:1** Ef. 6.10.

c'a awuchuk'a'* riq'ui ri utzil ri nac'ul riq'ui ri Cristo Jesús. 2 Y ri xinbij chawe chiquiwech ye q'uiy kach'alal, can ya c'a chuka' ri' tac'utu' chiquiwech ri nic'aj chic kach'alal achi'a' ri can cukul wi ac'u'x quiq'ui chi yecowin yequitijoj jabel ri nic'aj chic.

3 Y ma tapokonaj ta natij pokon ruma naben ri samaj ri nrajo' ri Jesucristo. Xa tacoch'o' ronojel,† achi'el nuben jun utzilaj soldado.‡ 4 Jun soldado tek c'o pa cuartel, riya' ma ntel ta el riche (rixin) chi nberubana' jun chic rusamaj, ruma nic'atzin chi nic'oje' chiri' riche (rixin) chi nuben ri bin chare, y can c'o chi nunimaj rutzij ri uc'uayon quiche (quixin). 5 Y que chuka' ri' jun ri oconek pa jun etz'anen.§ Wi xa ma nutij ta ruk'ij chi pa ruchojmilal nuben ri etz'anen, ma nich'acon ta. 6 Achi'el chuka' nuben jun samajel pa juyu'. Riya' riche (rixin) chi nril jun utzilaj cosecha c'o chi nisamej nabey. 7 Tach'obo' c'a jabel ronojel re', y ri Ajaf xtuben ta c'a chawe chi xtik'ax chawech jabel.

8 Toka chac'u'x chi ri Jesucristo xc'astej pe chiquicojol ri caminaki', Riya' jun chique ri ye riy rumam ca ri rey David.* Y yari' ri nbij tek ntzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. 9 Y ruma ntzijoj ri lok'olaj ch'abel ri',† ntij pokon, y hasta xixim re pa tak cárcel. Y xban chuwe achi'el jun itzel achi. Yac'a ri ruch'abel ri Dios ma ximil ta. 10 Y ruma can yenwajo' ri ye cha'on chic ruma ri Dios chi yecolotej, rumari' tek riyin ncoch' ronojel tijoj pokonal.‡ Riche (rixin) chi queri' can niquil wi ri colotajic ri nuya' ri Cristo Jesús. Y riye' xquebe chila' chicaj y can xtic'oje' quik'ij quic'ojlen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.

11 Kas kitzij wi c'a ri nibix:

Wi riyoj ri kaniman chic ri Jesucristo can xojcom yan riq'ui Riya' tek xcom chuwech cruz,
can xkojbec'ase' chuka' riq'ui Riya',§ ruma Riya' can q'ues wi.
12 Wi xtikacoch' ri tijoj pokonal ruma kaniman Riya', napon na jun k'ij tek junan xkojk'ato tzij riq'ui.
Y wi xa xtikapokonaj nikabij chi yoj riche (rixin) chic Riya', chuka' Riya' xtubij chi ma yoj riche (rixin) ta.*
13 Astape' riyoj ma yoj choj ta riq'ui Riya', Riya' can choj wi kiq'ui riyoj.
Ruma Riya' can ma nujel ta ri ruch'abel.†

Tatija' c'a ak'ij riche (rixin) chi yatoc jun utzilaj samajel chuwech ri Dios

14 Tanataj ronojel re' chique ri kach'alal, y tabij chuka' chique pa rubi' ri Ajaf Dios chi ma tiquiben ta oyowal chrij ch'abel ri xa ma yec'atzin ta, ruma xa majun utz nuc'om pe chique.‡ Xa nuyoj quic'u'x ri ye'ac'axan. 15 Can tatija' c'a ak'ij riche (rixin) chi yatoc jun utzilaj samajel chuwech ri Dios, y majun achique ruma chi yaq'uix, ruma can pa ruchojmil natzijoj ri kas kitzij ruch'abel ri Dios. 16 Y man c'a que'ac'ul ta ch'abel ri ma riq'ui ta ri Dios ye petenak wi, ri xa ye riche (rixin) re ruwach'ulef y majun utz niquic'om pe.§ Ruma ri winek ri jabel yequic'ul ch'abel ri achi'el ri', xa yebe más chupan ri itzel c'aslen. 17 Ri tijonic ri' can nuben achi'el nuben ri itzel yabil chi nik'ey ri ch'aculaj ruma. Y jojun chique ri yeya'o ri tijonic ri'

† **2:3** 2 Ti. 4.5. ‡ **2:3** 1 Ti. 1.18. § **2:5** 1 Co. 9.25. * **2:8** Ro. 1.3, 4. † **2:9** 2 Ti. 4.17. ‡ **2:10** 2 Co. 1.6. § **2:11** Ro. 6.5-8; 2 Co. 4.10. * **2:12** Mt. 10.33; Lc. 12.9. † **2:13** Nm. 23.19. ‡ **2:14** 1 Ti. 1.4. § **2:16** 1 Ti. 6.20.

ye ri Himeneo y ri Fileto. 18 Riye' can ye elenak chic el chupan ri kitzij, ruma niquibij chi xec'astej yan el ri caminaki', y xa ma que ta ri'. Y rumari' xquiben chique nic'aj chic chi xa xuben ca'i' quic'u'x chupan ri ruch'abel ri Dios. 19 Yac'a ri Dios rubanon c'a chake riyoj ri kacukuban kac'u'x riq'ui ri Jesucristo achi'el jun cimiento ri cof c'o, y tz'ibatajnek jun tzij chuwech ri nubij: Ri Ajaf retaman quiwech* ri ye riche (rixin) chic Riya'. Y chuka' nubij chi que'el pe chupan ri etzelal quinojel ri yeya'o ruk'ij ri rubi' ri Ajaf.

20 Chupan c'a jun nimalaj jay q'uiy ruwech lek y bojo'y yec'o. Yec'o ri ye banon riq'ui k'anapuek, yec'o ri ye banon riq'ui sakapuek, yec'o ri ye banon riq'ui che', y yec'o ri ye banon riq'ui ulef. Yec'o ri ye'ucusex chare ri cosas nima'k quejkalen, y yec'o chuka' ri ye'ucusex chare ri ma can ta c'o quejkalen. 21 Y wi riyoj yoj-el pe chupan ronojel ri etzelal, can yoj achi'el ri cosas ri ye'ucusex chare ri nima'k quejkalen, yoj ch'ajch'ojsan chic ruma ri Ajaf, y yojc'atzin chare riche (rixin) chi nikaben ronojel ruwech utzilaj tak samaj. 22 Rumari' riyit catanmej chuwech ri itzel tak raynic ri nipe pa quic'aslen ri c'a ye c'ajola' na. Riyit xa can tatija' ak'ij chi nac'uaj ri c'aslen choj. Can tacukuba' ac'u'x riq'ui ri Dios. Que'awajo'† quinojel. Y can tic'oje' uxlanibel c'u'x chicojol quiq'ui ri nic'aj chic ri can riq'ui jun ch'ajch'ojlaj cánima niquiya' ruk'ij ri Ajaf. 23 Man c'a que'ac'ul ta ch'abel ri majun quejkalen y xa majun utz niquic'om pe chawe,‡ ruma ya tzij ri achi'el ri' ri yec'amo pe oyowal. 24 Ruma jun rusamajel ri Ajaf Dios,§ ma utz ta chi nuben oyowal. Can nic'atzin chi utz runa'oj quiq'ui quinojel. Y nic'atzin chuka' chi nicowin yerutijoj jabel ri kach'alal, y nicoch'on. 25 Y nic'atzin chi riq'ui ch'uch'ujil tubij chique ri winek ri xa itzel yech'o chrij ri ruch'abel ri Dios chi tiquijala' ri quina'oj. Riq'ui c'a juba' ri Dios xa xtuben na chique ri winek ri' chi xtitzolin pe quic'u'x y xtiquetamaj ri kitzij. 26 Riche (rixin) chi xquecolotej pe pa ruk'a' ri itzel winek. Ruma xa can yec'o wi chic pa ruk'a', y riya' can nuben chique chi niquiben xabachique ri nrajo'.

3

Ri xquebanalox cuma ri winek chupan ri ruq'uisbel tak k'ij chare re ruwach'ulef

1 Nic'atzin c'a chi ma tamestaj ta, chi chupan ri ruq'uisbel tak k'ij chare re ruwach'ulef xtipe q'uiy ruc'ayewal.* 2 Ruma chupan ri ruq'uisbel tak k'ij ri' ye q'uiy chique ri winek ri xaxu (xaxe) wi riye' xticajo' ka qui' y ma xque'oka ta chiquic'u'x ri nic'aj chic. Can xtibe cánima chrij ri puek. Sibilaj xtiquinimirisaj qui'. Xtiquiben chi c'o quik'ij. Can xqueyok'on. Ma xtiquinimaj ta quitzij ri quite' quitata'.† Ma xtiquimatioxij ta ri utzil ri niban chique. Q'uiy etzelal ri xtic'oje' ri pa tak quic'aslen. 3 Riye' ma xtiquijoyowaj ta quiwech ri nic'aj chic winek, ni ma xquecuyun ta. Xa xtiquik'abaj tzij chiquij ri nic'aj chic. Ma niquik'il ta qui' chubanic ri mac, nik'ax ruwi' ri etzelal xtiquiben chique xabachique winek. Can xtiquetzelaj wi ri utz. 4 Riye' xquequitzujuj (xquequisujuj) ri cachibil. Ma xtiquich'ob ta juba' achique ri niquiben. Sibilaj nima'k niquina' ka qui'. Más xticajo' ri quicoten riche (rixin) re

* **2:19** Nah. 1.7. † **2:22** 1 Ti. 6.11. ‡ **2:23** 1 Ti. 1.4. § **2:24** 1 Ti. 3.2, 3; Tit. 1.7. * **3:1** Jud. 18. † **3:2** Ro. 1.30.

ruwach'ulef, que chuwech chi xticajo' ta ri Dios. 5 Riye' xtiquiben achi'el chi quiniman chic ri Dios;‡ pero xa ma que ta ri', ruma ma quiya'on ta k'ij chare ri Dios chi rujalon ta ri quic'aslen. Man c'a tayuj ta awi' quiq'ui ri winek ri yebano queri'. 6 Ruma chiquicojol c'a riye' yepe wi ri ye'apon pa tak jay y niquitzijoj ch'abel ri xa ma ye kitzij ta. Y ya ri ixoki' ye nacanek ri yeka pa quik'a', ixoki' ri can quijachon qui' chupan ri mac y ye uc'uan ruma ri itzel tak quiraybel. 7 Ri ixoki' ri' can ma yetane' ta chiretamaxic c'ac'ac' tak na'oj, pero ri kas kitzij xa majun bey xtiquetamaj ta.§ 8 Y can achi'el xquiben ri Janes y ri Jambres ri ojer ca,* chi xquetzelaj ri xubij ri Moisés, can que wi chuka' ri' niquiben ri achi'a' ri', niquetzelaj ri kas kitzij. Yojtajnek ri quina'oj ruma ri etzelal.† Can k'alaj chi ma cukul ta quic'u'x riq'ui ri Dios. 9 Pero chuka' ma can ta xquenimex, ruma chanin xtibek'alajin pe chiquiwech quinojel, chi riye' xa ye nacanek riq'ui ri quich'obonic, can achi'el xbanatej quiq'ui ri Janes y ri Jambres ri ojer ca, chi xk'alajin pe chi riye' xa ye nacanek.‡

10 Yac'a riyit Timoteo, animan ri utzilaj ch'abel ri nc'ut riyin.§ Awetaman chuka' chi xinc'uaj jun utzilaj c'aslen y can nwajo' nben ronojel ri chilaben chuwe ruma ri Dios. Awetaman chi can nucukuban wi nuc'u'x riq'ui ri Dios, yicoch'on,* y yenwajo' quinojel. 11 Nk'axan pe tijoj pokonal† pa quik'a' ri winek, y c'a yitajin na chuk'axaxic c'a wacami. Y chuka' riyit awetaman ronojel ri xban chuwe chupan ri oxi' tinamit, ri Antioquía, ri Iconio y ri Listra. Ronojel c'a ri' ncoch'on pe. Y chupan ronojel ri' ri Ajaf can yin rucolon wi pe.‡ 12 Y kas kitzij na wi, quinojel c'a ri ye'ajowan niquic'uaj jun utzilaj c'aslen ri nika chuwech ri Cristo Jesús, can xtiquik'axaj q'uiy tijoj pokonal§ pa quik'a' ri winek. 13 Yac'a ri winek ri quic'uan jun itzel c'aslen, xa ma ya ta ri kas kitzij ri niquitzijoj, y xa más c'a ye'oc itzel tak winek. Riye' yequik'ol ri winek y xa queri' chuka' niban chique riye'.

14 Yac'a riyit Timoteo, ma taya' ta ca* ronojel ri utz ri awetaman y acukuban ac'u'x riq'ui. Ruma riyit jabel awetaman ri achoj riq'ui xawetamaj wi re'. 15 Y awetaman chuka' chi can c'a yit co'ol na tek xawetamaj pe ri tz'ibatal ca chupan ri lok'olaj ruch'abel ri Dios. Y ri ch'abel ri' xuc'ut chawech chi c'o chi xanimaj† ri Cristo Jesús riche (rixin) chi xacolotej chupan ri amac. 16 Ronojel c'a ri tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri Dios, can ya wi c'a ri Dios‡ ri xucusan quiche (quixin) ri winek chutz'ibaxic. Y rumari' nic'atzin riche (rixin) chi yetijox ri quiniman chic y ri ma jane quiniman ta ri Dios. Nic'atzin nucusex riche (rixin) chi yek'il ri winek chi ma tiquiben ta ri xa ma utz ta. Nic'atzin riche (rixin) chi nibix chique ri winek achique rubanic niquichojmirisaj ri quic'aslen, y utz chuka' nucusex riche (rixin) chi nic'ut achique ruc'uaxic jun c'aslen choj chuwech ri Dios. 17 Rumari' ri tz'ibatal ca nic'atzin chi netamex cuma quinojel ri ye rusamajel§ ri Dios riche (rixin) chi queri' nic'oje' jun na'oj tz'aket quiq'ui riche (rixin) chi yecowin niquiben ronojel

‡ **3:5** Is. 29.13; Ez. 33.30-32. § **3:7** 1 Ti. 2.4. * **3:8** Ex. 7.11. † **3:8** Ro. 1.28. ‡ **3:9** Ex. 8.18. § **3:10** 1 Ti. 4.13. * **3:10** Hch. 11.23; Tit. 2.2. † **3:11** Hch. 13.45; 14.2. ‡ **3:11** Sal. 34.19. § **3:12** Hch. 14.22. * **3:14** 2 Ti. 1.13; 2.2. † **3:15** Jn. 20.31; Ro. 10.17. ‡ **3:16** He. 3.7; 2 P. 1.20. § **3:17** 1 Ti. 6.11. * **3:17** 2 Ti. 2.21.

ruwech utzil.*

4

Ri Pablo nubij chare ri Timoteo chi tutzijoj ri ruch'abel ri Dios

1 Y chuwech ri Dios* y ri Ajaf Jesucristo ri xtipe chic jun bey, ri xtik'alajin chi can c'o wi rajawaren, y xtoruk'ata' ka tzij pa quiwi' ri ye q'ues, y pa quiwi' chuka' ri ye caminek chic el, nbij c'a chawe riyit Timoteo: 2 Can ma catane' ta riche (rixin) chi natzijoj ri ruch'abel ri Dios, chique ri ye'ajowan niquic'axaj y chique ri ma nicajo' ta chuka'. Tabij chique† ri winek chi tiquik'ila' qui' chi ma tiquiben ta chic achique ri xa ma utz ta. Tabij chique ri quic'uan jun itzel c'aslen, chi tiquijala' quic'aslen. Y que'apixabaj quinojel riq'ui jun coch'onic y riq'ui ri utzilaj tijonic. 3 Ruma xtapon na wi jun k'ij tek ri winek xa ma xticajo' ta chic chi yetijox riq'ui ri utzilaj tak ch'abel.‡ Xa can xtibe cánima chrij ri xa ma ye kitzij ta ri yec'ut chiquiwech, y xquequicanoj c'a ye q'uiy ri yetijon quiche (quixin) riq'ui ri achi'el ri nicajo' ka riye' chi niquic'axaj. 4 Xa ma xticajo' ta chic xtiquic'axaj ri kitzij chi ruch'abel ri Dios, ruma xa nibe cánima chrij ch'abel ri yetzijox ri xa majun quejkalen.§ 5 Yac'a riyit tach'obo' jabel ronojel ri naben. Tacoch'o' ri tijoj pokonal ri nipe chawij. Ma catane' ta chutzijoxic ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. Tabana' c'a ronojel ri samaj ri ya'on chawe ruma ri Dios.

6 Ruma riyin xa can xu (xe wi) chic c'a woyoben ri k'ij chi yicamisex.* Ri k'ij riche (rixin) chi yibe† y nya' ca re ruwach'ulef, xa nakaj chic c'o wi. 7 Sibilaj ntijon nuk'ij‡ chubanic ri nrajo' ri Dios, y nbanon ronojel ri samaj ri ya'on chuwe ruma ri Dios.§ Y can ma nya'on ta ca ri cukbel c'u'x. 8 Rumari', ri más chkawech apo can c'o jun lok'olaj sipanic* ri xtinc'ul ruma xinc'uaj jun c'aslen choj, y ya ri Ajaf, ri utzilaj aj k'atbel tzij, ri xtiya'o ri sipanic ri' chuwe chupan ri k'ij tek xtipe chic jun bey. Y ma xu (xe) ta wi chuwe riyin xtuya' wi ri lok'olaj sipanic ri', xa can xtuya' chuka' chique quinojel ri ye'ajowan y coyoben† chi nipe chic jun bey.

Ri pixa' ri xubij ca ri Pablo chare ri Timoteo

9 Riyit Timoteo, can tatija' ak'ij chi yape wuq'ui chanin, riche (rixin) chi yino'atz'eta' juba'. 10 Ruma chi ri Demas‡ xa xbe pa tinamit Tesalónica. Xiruya' ca, ruma xa xbe ránima§ chrij ri nutzuj (nusuj) re ruwach'ulef. Ri kach'alal Crescente benak ri pa tak tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Galacia. Y ri kach'alal Tito chuka' benak pa tak tinamit ri yec'o pa rucuenta ri Dalmacia. 11 Re wacami xa can xu (xe) wi chic ri kach'alal Lucas ri c'o ca wuq'ui. Tac'ama' c'a pe ri kach'alal Marcos* tek xcape, ruma riya' nic'atzin chuwe riche (rixin) chi yiruto' chupan ri samaj. 12 Ri kach'alal Tíquico† xintek el pa tinamit Efeso. 13 Tek xcape, tac'ama' pe ri nuchaqueta ri xinya' ca riq'ui ri kach'alal Carpo pa tinamit Troas. Y que'ac'ama' pe chuka' ri nuwuj. Pero ri más nic'atzin chuwe chi nac'om pe ye ri tz'um ri ye tz'iban ruwech.

14 Ri Alejandro‡ ri aj ch'ayol ch'ich', q'uiy c'a etzelal ri rubanon chuwe. Y ya c'a ri Ajaf ri xtiya'o ri rutojbalil§ chare, can achi'el ri

* **4:1** 1 Ti. 5.21. † **4:2** 1 Ti. 4.13; Tit. 1.13. ‡ **4:3** 1 Ti. 1.10. § **4:4** 1 Ti. 1.6. * **4:6** Fil. 2.17. † **4:6** Fil. 1.23. ‡ **4:7** 1 Ti. 6.12. § **4:7** Hch. 20.24. * **4:8** Ap. 2.10. † **4:8** Sal. 31.19. ‡ **4:10** Col. 4.14; Flm. 24. § **4:10** 1 Jn. 2.15. * **4:11** Hch. 12.25; 15.37; Col. 4.10. † **4:12** Hch. 20.4. ‡ **4:14** Hch. 19.33; 1 Ti. 1.20. § **4:14** 2 S. 3.39; Sal. 28.4.

yerubanala'. 15 Rumari' riyit, can tachajij c'a awi' jabel chuwech, ruma riya' sibilaj nretzelaj ri ruch'abel ri Dios ri nikatzijoj riyoj.

16 Ri nabey mul tek xinto' pe wi' chuwech ri aj k'atbel tzij, can majun chic jun ri xch'o ta pa nucuenta, xa xinquiya' ca nuyonil. Yac'a riyin nwajo' chi ri Dios man ta xtuya' ruq'uexel* chique ri xa ma xinquito' ta. 17 Pero ri Ajaf can xiruto' wi.† Xuya' wuchuk'a'. Y rumari' xicowin xinq'uis ruk'alajsaxic ri ruch'abel ri Dios chique quinojel ri winek ri ma ye israelitas ta y ruma chi xiruto' ri Ajaf, rumari' tek xicolotej pe ri pa ruchi' ri jun achi'el coj. 18 Y riyin wetaman chi ri Ajaf xticolo wuche (wixin) chuwech ronojel etzelal ri nipe chuwij. Wetaman chi xquiruchajij‡ riche (rixin) chi queri' xquinoc pa rajawaren chila' chicaj. Ri Ajaf can xtiya'ox (xtya') ta c'a ruk'ij ruc'ojlen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Amén.

Ri ruq'uisbel tak ch'abel chare re wuj re'

19 Taya' rutzil quiwech ri kach'alal Prisca y Aquila,§ y chuka' quinojel ri yec'o pa rachoch ri kach'alal Onesíforo.* 20 Ri kach'alal Erasto† xc'oje' ca pa tinamit Corinto, y ri kach'alal Trófimo‡ xinya' ca pa tinamit Mileto ruma yawa'. 21 Ÿ riyit Timoteo, tatija' c'a ak'ij chi yape wuq'ui§ tek c'a ma jane ruk'ijul ta ri job.* Ri kach'alal Eubulo nutek el rutzil awech. Y chuka' ri kach'alal Pudente, ri Lino, ri Claudia, y quinojel ri kach'alal wawe' niquitek el rutzil awech.

22 Ri Ajaf Jesucristo xtic'oje'† ta c'a pan awánima riyit. Y chi'iwonojel ri yixc'o chiri' xtic'oje' ta c'a ri rutzil ri Dios iwuq'ui. Amén.

* **4:16** Hch. 7.60. † **4:17** Sal. 22.21; 109.31; Mt. 10.19; 2 P. 2.9. ‡ **4:18** Sal. 121.7. § **4:19** Hch. 18.2. * **4:19** 2 Ti. 1.16. † **4:20** Hch. 19.22. ‡ **4:20** Hch. 20.4. § **4:21** 2 Ti. 4.9. * **4:21** Quela' pa Roma, ri acuchi (achique) xc'oje' wi ri Pablo pa cárcel, ri "invierno" ma ruk'ijul ta ri job, xa ruk'ijul ri tef. † **4:22** Ga. 6.18.

Ri wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Pablo chare ri Tito

Wuj ri xutek ri apóstol San Pablo chare ri Tito. Ri Tito jun pastor pa jun iglesia ri c'o pa jun ti ruwach'ulef ri c'o pa ya' ri Creta rubi'. Tek ri Pablo xutzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic chupan ri ti ruwach'ulef ri', benak chuka' ri Tito riq'ui y tek ri Pablo xel el chiri', xuya' c'a ca ri Tito riche (rixin) chi yerutijoj y yerupixabaj ri quiniman chic ri Dios. Chupan ri ti ruwach'ulef ri' yec'o ca'i' oxi' iglesias, pero xa majun utz quibanon, ruma xa xquichop niquixolk'otij ri ruch'abel ri Dios. Rumari' tek ri Pablo xutek re wuj re' chare ri Tito riche (rixin) chi nunataj chare ri achique rusamaj tek c'o ca chiri' pa Creta.

Chupan ri tanaj 1 mocaj 5 y napon c'a pa mocaj 15 chare ri tanaj 3, ri Pablo nubij chare ri Tito ri achique rubanic quic'aslen ri nicajo' ye'oc uc'uey bey chupan ri iglesias ri yec'o chiri' pa Creta. Nubij chuka' chi ma tiquiya' ta quixquin chare ri xa ma ruch'abel ta ri Dios. Y nubij chuka' chare ri Tito chi querupixabaj ri xa nicajo' niquiya' ca ri kitzij chi ruch'abel ri Dios.

Ri San Pablo nutek el rutzil ruwech ri Tito

1 Riyin ri Pablo, yin jun rusamajel ri Dios y jun ru'apóstol ri Jesucristo. Riya' xirutek c'a chiquito'ic ri ye cha'on ruma ri Dios, riche (rixin) chi queri' niquicukuba' más quic'u'x riq'ui. Y xirutek quiq'ui chuka' riche (rixin) chi niquetamaj jabel ri kitzij,* ri yaruc'uaj chupan ri utzilaj c'aslen ri nrajo' ri Dios.† 2 Y riq'ui ri' can coyoben c'a ri utzilaj c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek, y ya c'aslen ri' ri tzujun (sujun) pe ruma ri Dios ojer ca, tek c'a ma jane c'o ta re ruwach'ulef.‡ Y can nuya' wi, ruma ri Dios can nuben wi ri rubin. 3 Y xapon c'a ri k'ij ri ruch'obon pe ri Dios Kacolonel chi xuk'alajsaj ri ruch'abel y can xk'alajin wi c'a ri ruch'abel ruma ri samaj ri nben riyin tek ntzijoj§ ri ch'abel ri xuchilabej chuwe chi ntzijoj. 4 Y ntz'ibaj c'a el re wuj re' chawe riyit Tito,* ri can kitzij chi yit achi'el nuc'ajol ruma can junan chi kacukuban kac'u'x riq'ui ri Jesucristo. Ri utzil, ri joyowanic y ri uxlanibel c'u'x ri nuya' ri Katata' Dios y ri Kajaf y Kacolonel Jesucristo xtic'oje' ta c'a pan awánima.

Ri utz chi ye'oc ancianos y diáconos riche (rixin) ri iglesia

5 Y xatinya' c'a ca pa Creta ruma xinwajo' chi nachojmirisaj ri nic'atzin chi nichojmirisex. Y chuka' xinbij chawe: Ronojel tinamit ri can yec'o kach'alal, que'acha' c'a achi'a' chiquicojol ri ye'oc ancianos, riche (rixin) chi ye riye' ri ye'uc'uan quiche (quixin)† ri kach'alal. 6 Y jun anciano‡ riche (rixin) ri iglesia nic'atzin chi ruc'uan jun utzilaj c'aslen, riche (rixin) chi queri' majun tzij nibix ta chrij. Y chuka' nic'atzin chi xaxu (xaxe wi) jun rixjayil c'o y ri ralc'ual can quiniman ta ri Jesucristo. Y man ta quic'uan jun itzel c'aslen y can yeniman ta tzij. 7 Ruma jun anciano riche (rixin) ri iglesia jun rusamajel ri Dios, y can yatajnek pa ruk'a' chi nuben cuenta§ ri iglesia, rumari' can nic'atzin chi ruc'uan jun utzilaj c'aslen riche (rixin) chi queri' majun tzij nibix ta chrij. Chuka'

* **1:1** 2 Ti. 2.25. † **1:1** 1 Ti. 6.3. ‡ **1:2** 2 Ti. 1.9; Ap. 17.8. § **1:3** Hch. 9.15. * **1:4** 2 Co. 2.13; Ga. 2.3. † **1:5** Hch. 14.23. ‡ **1:6** 1 Ti. 3.2-7. § **1:7** Mt. 24.45; 1 Co. 4.1, 2.

nic'atzin chi ma nunimirisaj ta ri', chi man ta chanin nipe royowal, jun ri ma nik'aber ta,* ma banoy ta ch'a'oj, y ch'ajch'oj ta ruch'aquic rurajil nuben. 8 Y nic'atzin chuka' chi can jabel yeruc'ul apo ri kach'alal pa rachoch, ri xa c'a pa jun chic tinamit yepe wi. Nic'atzin chi xaxu (xaxe wi) ri utz nurayij chi nuben. Y nic'atzin chi nuch'ob jabel ri yerubanala'. Nic'atzin chi ruc'uan jun c'aslen choj chiquiwech ri winek, y jun ch'ajch'ojlaj c'aslen chuwech ri Dios y ma tuya' ta k'ij chare ri mac. 9 Y ri anciano riche (rixin) ri iglesia, nic'atzin chi can cukul ruc'u'x riq'ui ri kas kitzij utzilaj ch'abel ri c'utun chuwech. Y riq'ui ri' nicowin yerupixabaj ri kach'alal chupan ri utzilaj tijonic,† y nicowin chuka' nubij pa ruchojmil chique ri winek chi tiquiya' ca ri ch'abel ri yec'ut chiquiwech ri xa ma ye kitzij ta.

10 Ruma yec'o ye q'uiy ri ma yeniman ta tzij. Ri winek ri' niquitzijoj ch'abel ri majun rejkalen y can yequik'ol wi ri winek. Y ri más yebano queri', xa ye ri nuwinak aj Israel ri yebin chi ri kach'alal achi'a' can rajawaxic chi niban ri circuncisión‡ chique riche (rixin) chi yecolotej. 11 Y yec'ari' ri utz chi nikatz'apij xequey ruma ye q'uiy ri yequik'ol. Y hasta c'o jantek can quinojel ri yec'o pa jun jay ri yek'olotej pa quik'a' ruma niquic'ut ch'abel chiquiwech ri xa ma ruc'amon ta chi niquic'ut. Queri' niquiben xa riche (rixin) chi niquich'ec quirajil. Pero xa ma utz ta ruch'aquic niquiben.

12 Xc'oje' c'a jun quiwinak ri aj Creta ri ojer ca, ri can quiprofeta ka riye'. Ri achi c'a ri' quere' xubij ca: Ri nuwinak aj Creta majun bey kas kitzij ta yech'o. Xa can ye achi'el itzel tak chicop. Can más yewa' nicajo', y xa ma nicajo' ta yesamej. Queri' xubij ri jun achi ri'. 13 Y can kitzij wi ri xubij ca. Rumac'ari' nbij chawe riyit Tito, chi que'apixabaj ri winek ri' riq'ui cowilaj tak ch'abel,§ riche (rixin) chi choj quec'oje' chupan ri quicukbel c'u'x.* 14 Chuka' tabij chique chi ma tiquiya' ta quixquin chare ri ch'abel ri nic'ut chiquiwech ri xa majun rejkalen, achi'el ri niquibij† ri israelitas chi c'o chi niban ri circuncisión chique riche (rixin) chi yecolotej. Y chuka' ma tiquinimaj ta quitzij nic'aj chic winek ri xa niquetzelaj ri kas kitzij.

15 Ri winek ri ch'ajch'oj ri quic'aslen, utz niquitz'et ronojel ri utz. Yac'a ri winek ri ma ch'ajch'oj ta ri quic'aslen y ma quiniman ta chuka' ri Dios, ronojel ri utz xa itzel niquitz'et chare, ruma xa yojtajnek ri quina'oj y ma niquina' ta pa cánima chi ma utz ta ri quic'aslen chuwech ri Dios.‡ 16 Niquibij chi quetaman ruwech ri Dios, pero can nik'alajin chi ma kitzij ta, ruma xa itzel ri niquibanala'.§ Ma utz ta yetz'etetej. Ma yeniman ta tzij. Y majun utzil ri niquiben ta.

2

Ri utzilaj tijonic ri nic'atzin chi niquetamaj ri kach'alal

1 Yac'a riyit Tito, can tac'utu' ri utzilaj tak ch'abel* chiquiwech ri kach'alal. 2 Ri rijita'k tak achi'a' can tiquich'obo' jabel ri yequiben, nic'atzin chi niquic'uaj jun utzilaj c'aslen chiquiwech ri winek, y can tiquik'ila' qui' chare ri mac, can choj quec'oje' chupan ri quicukbel c'u'x, can tic'oje' ri ajowabel† quiq'ui, y can quecoch'on. 3 Queri' chuka' ri

* **1:7** Lv. 10.9; Pr. 31.4, 5. † **1:9** 1 Ti. 1.10. ‡ **1:10** Hch. 15.1. § **1:13** 1 Ti. 5.20. * **1:13** Tit. 2.2. † **1:14** Is. 29.13. ‡ **1:15** Lc. 11.39. § **1:16** Ez. 33.31; 1 Ti. 5.8. * **2:1** 1 Ti. 1.10; 6.3. † **2:2** 2 Ti. 3.10.

rijita'k tak ixoki', yek'alajin ta chi can quic'uan jun utzilaj c'aslen chuwech ri Dios, man ta yek'aban tzij chiquij winek, man ta yek'aber, y niquic'ut ta jun ch'ajch'ojlaj c'aslen‡ chiquiwech ri winek. 4 Y chuka' tiquic'utu' chiquiwech ri ixoki' ri c'a ye k'opoji' na chi quecajo' ri cachijlal y quecajo' ri cal,§ 5 chi can tiquik'ila' qui' chare ri mac, tiquic'uaj jun c'aslen ch'ajch'oj, can tiquibana' cuenta rupan ri cachoch, utz quina'oj tiquibana' quiq'ui quinojel, y quequinimaj ri cachijlal,* riche (rixin) chi man ta niyok'otej ri ruch'abel ri Dios.

6 Que'apixabaj chuka' ri ye c'ajola',† chi can tiquik'ila' qui' chare ri mac. 7 Y riyit Tito, rajawaxic chuka' chi can tac'uaj jun utzilaj c'aslen riq'ui ronojel ri ye'abanala', riche (rixin) chi queri' yatoc c'ambel na'oj chiquiwech. Can que'abanala' c'a utzil, y tek ye'atijoj chare ri ruch'abel ri Dios, can pa ruchojmil tabana' chare. Y tik'alajin chi can c'o rejkalen ri nabij. 8 Can tana' na c'a awi' riq'ui ri nabij tek ye'atijoj,‡ y ronojel ri nabij can pa ruchojmil tabana' chare, riche (rixin) chi majun itzel nibix ta chrij. Y ri ye'etzelan riche (rixin) ri ruch'abel ri Dios xa xqueq'uixbitej, ruma majun itzel niquil ta ri xtiquibij chiwij riyix kach'alal.

9 Y ri kach'alal ri ye oconek mozo, que'apixabaj chi tiquinimaj quitzij ri quipatrón.§ Y jabel tiquibana' chare ronojel ri samaj ri nibix chique. Y ma tiquitzolij ta ruwech ri quitzij ri quipatrón. 10 Ni majun tiquilek'aj el riq'ui ri quipatrón, xa can tiquitija' quik'ij chi ye'oc utzilaj tak mozos riche (rixin) chi queri' ri quipatrón can xtucukuba' ruc'u'x quiq'ui. Queri' tiquibana' riche (rixin) chi queri' ri winek can xtiquiya' c'a ruk'ij* ri ruch'abel ri Dios ri Kacolonel.

11 Ruma ri rutzil ri Dios xok'alajin wawe' chuwech re ruwach'ulef† riche (rixin) chi yojcolotej konojel riyoj ri yoj winek. 12 Y ri' nuc'ut chuka' chkawech chi tikaya' ca rubanic ronojel ri ma nika ta chuwech ri Dios y ronojel ri itzel tak raynic riche (rixin) re ruwach'ulef. Re c'a yojc'o na re wawe' chuwech re ruwach'ulef, ma tikaya' ta k'ij chare ri mac, xa tikac'uaj jun c'aslen choj;‡ jun c'aslen ri nika chuwech ri Dios. 13 Ruma can koyoben ri utzil§ ri rutzujun (rusujun) ca ri Dios chi nuya' chake chupan ri k'ij tek xtipe chic jun bey ri nimalaj ka-Dios y Kacolonel Jesucristo, ri can petenak riq'ui nimalaj ruk'ij ruc'ojlen. 14 Riya' can ma xupokonaj ta xuya' ri' pa camic kuma riyoj, riche (rixin) chi xojrucol chuwech ronojel ruwech mac y riche (rixin) chuka' chi xuch'ajch'ojsaj ri kac'aslen.* Queri' xuben chake riche (rixin) chi xoj-oc jun tinamit riche (rixin) Riya',† jun tinamit ri can riq'ui ronojel kánima nikarayij nikaben ri utz.

15 Ya c'a ronojel re' ri c'o chi nabij chique; que'apixabaj chi ma tiquiya' ta ca ri utzilaj c'aslen y que'apixabaj chi tiquiya' ca ri itzel c'aslen. Man c'a taxibij ta awi' nabij pa ruchojmil chique riche (rixin) chi queri' majun xtetzelan ta ri nabij.‡

3

Ruma ri rutzil ri Dios tek majun chic kamac yojrutz'et

‡ **2:3** 1 Ti. 2.9, 10; 1 P. 3.1-6. § **2:4** 1 Ti. 5.14. * **2:5** Col. 3.18. † **2:6** 1 Jn. 2.13, 14. ‡ **2:8** 1 Ti. 6.3. § **2:9** Ef. 6.5; 1 Ti. 6.1, 2. * **2:10** 1 Ti. 6.1. † **2:11** Jn. 1.9. ‡ **2:12** Lc. 1.75. § **2:13** Col. 1.5, 23; 3.4. * **2:14** Mal. 3.3; Mt. 3.12; Hch. 15.9; He. 9.14; Stg. 4.8. † **2:14** Dt. 7.6; 14.2. ‡ **2:15** 1 Ti. 4.12.

1 Can tabij c'a chique ri kach'alal
chi can quequinimaj ri aj k'atbel
tak tzij.* Can tiquinimaj c'a ri
nibix chique, y riq'ui ronojel
cánima tiquibana' ronojel utzilaj
tak samaj. 2 Y tabij chuka' chique
chi ma tiquibij ta itzel tak tzij chrij
jun chic winek,† y chi ma tiquiben
ta oyowal,‡ xa can utz quina'oj
tiquibana' quiq'ui quinojel, y xa
can tiquic'utu' ch'uch'ujil quiq'ui
quinojel ri winek. 3 Ruma tek
rubanon ca,§ riyoj chuka' yoj
nacanek riq'ui ri kana'oj. Ma
xojniman ta tzij. Sibilaj yoj
sachnek. Xa can yoj ximil pa
ruk'a' ri itzel raybel; y xbe kánima
chrij ri quicoten riche (rixin)
re ruwach'ulef. Sibilaj itzel ri
kac'aslen xkac'uaj. Itzel xkana'
chique nic'aj chic ruma chi utz
yec'o. Chikachibil ki' xketzelaj ki',
y ruma chi ma utz ta ri kac'aslen,
xojetzelex cuma ri winek. 4 Yac'a
ri Dios ri Kacolonel xuc'ut ri
rutzil chkawech, y xketamaj
c'a chi Riya' quinojel ri winek
yerajo',* 5 tek xojrucol pe chupan
ri kamac. Ma ruma ta chi c'o
utz kabanon.† Ma que ta ri'. Xa
ruma xujoyowaj kawech. Y riche
(rixin) chi xojrucol can xuben
chake chi achi'el xojalex chic jun
bey ruma ch'ajch'oj xuben chare
ri kánima. Y xuben chuka' c'ac'ac'
chare ri kac'aslen, ruma ri Lok'olaj
Espíritu‡ xoc pa tak kánima. 6 Ri
Dios xuya' ri Lok'olaj Espíritu
chake,§ y can pa ruq'uiyal* xuya'
chake y ya ri Kacolonel Jesucristo
ri xucusaj riche (rixin) chi xuya' pe
ri Lok'olaj Espíritu chake. 7 Riche
(rixin) chi queri' tek kac'ulun chic
ri rutzil ri Dios, Riya' yojrutz'et chi
majun chic kamac.† Y queri' xuben
chake riche (rixin) chi ntoc kiche
(kixin)‡ ri c'aslen riche (rixin) xtibe
k'ij xtibe sek, can achi'el wi ri
koyoben.§

8 Ronojel re ch'abel re' can kitzij
wi,* y yec'are' ri nwajo' chi can
cukul ac'u'x chubixic chi can kitzij
wi ri nabij riche (rixin) chi queri'
ri quiniman ri Dios can niquitij
ta quik'ij chi niquiben utzilaj tak
samaj, ruma re' utz y nic'atzin
chique quinojel ri winek. 9 Yac'a
ri tzij ri xa majun quejkalen,
achi'el ri tzij ri nitzijox chiquij
ri winek ri xec'oje' ojer ca,† ma
que'awac'axaj ta. Y chuka' ri
oyowal ri yequiben ri winek ri
xa ma junan ta niquich'ob chrij ri
nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés,
ma que'awac'axaj ta chuka', ruma
ronojel ri tzij ri achi'el ri' xa majun
utz nuc'om pe.‡

10 Y wi c'o jun ri nuc'ut ch'abel
ri xa nuyoj quic'u'x ri kach'alal,
y rumari' ri kach'alal niquichop
niquitaluj el qui', tapixabaj y tabij
chare chi ma tuben ta chic queri'.
Y wi abin chic jun bey chare y
ma yarunimaj ta, tabij chic jun
bey chare. Y wi can ma nini-
man ta, man chic tac'om (tac'ul) ta
ruwech.§ 11 Ruma ri nibano queri',
nimacun; can nik'alajin wi* chi xa
sachnek riq'ui ri ruch'obonic, y xa
ruyon riya' nusiq'uij (nroyoj) ka
ruc'ayewal pa ruwi'.

Ri nrajo' ri Pablo

12 Y riyin xtintek el ri kach'alal
Artemas awuq'ui o ri kach'alal
Tíquico.† Y tek xtapon awuq'ui
jun chique riye', chanin yape pa
tinamit Nicópolis. Ruma nch'obon
chi yibec'oje' chiri' pa ruk'ijul

---

* **3:1** Ro. 13.1; 1 Ti. 2.2. † **3:2** Ex. 20.16. ‡ **3:2** Ef. 4.31. § **3:3** Ef. 5.8. * **3:4** Ef. 2.7. † **3:5** Ro. 3.20; Ga. 2.16. ‡ **3:5** Jn. 3.3, 5. § **3:6** Jl. 2.28. * **3:6** Jn. 1.16. † **3:7** Ro. 3.24. ‡ **3:7** Ro. 8.17. § **3:7** Tit. 1.2. * **3:8** 1 Ti. 1.15; Tit. 1.9. † **3:9** 1 Ti. 1.4. ‡ **3:9** 2 Ti. 2.23. § **3:10** Mt. 18.17; 2 Co. 13.2; 2 Ti. 3.5; 2 Jn. 10. * **3:11** 1 Ti. 5.24. † **3:12** Hch. 20.4; 2 Ti. 4.12. ‡ **3:12** Quela' chupan ri lugar ri c'o wi ri Pablo, ri “invierno” ma ruk'ijul ta ri job, xa ruk'ijul ri tef.

ri job.‡ 13 Y ri kach'alal Zenas ri nik'axan rubixic ri nubij ri ley y ri kach'alal Apolos,§ can tatija' ak'ij chi naya' el ronojel ri nic'atzin chique riche (rixin) ri quibey, riche (rixin) chi queri' c'o ronojel ri nic'atzin chique. 14 Y ri kach'alal tiquetamaj c'a niquiben utzilaj tak samaj. Quequito' c'a ri nic'atzin quito'ic,* riche (rixin) chi niwachin† jabel ri quic'aslen.

Ri ruq'uisbel tak ch'abel chare re wuj re'

15 Quinojel c'a ri kach'alal ri yec'o wuq'ui niquitek el rutzil awech. Y taya' c'a chuka' rutzil quiwech ri can yojcajo', ri can junan kawech quiq'ui ruma kacukuban kac'u'x riq'ui ri Jesucristo.

Ri rutzil ri Dios xtic'oje' ta c'a iwuq'ui chi'iwonojel. Amén.

§ **3:13** Hch. 18.24. * **3:14** Ef. 4.28. † **3:14** Fil. 1.11; Col. 1.10.

Ri wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Pablo chare ri Filemón

Wuj ri xutek ri apóstol San Pablo chare ri Filemón. Tek ri Pablo tek xutz'ibaj re wuj re', riya' ya'on pa cárcel ri pa tinamit Roma, y c'o c'a jun achi ri rubini'an Onésimo ri xapon chupan tinamit ri' y xretamaj ruwech ri Pablo ri chiri' pa cárcel. Ri Pablo xutzijoj ri ruch'abel ri Dios chare ri achi ri' y riya' xunimaj ri Dios y xoc jun kach'alal. Y ya riya' ri xoc rutako'n ri Pablo ri chiri' pa cárcel. Pero ri Pablo xunabej chi ri Onésimo xa jun chique ri ye rumozos ri Filemón y xa animajnek pe, ruma nibix chi c'o jun alek' rubanon riq'ui ri rupatrón. Y ri Filemón jun achi ri can runiman wi ri Dios, y cachibil ri kach'alal ri niquimol qui' pa tinamit Colosas. Ri Pablo xa jabel retaman ruwech ri Filemón, ruma tek ri Pablo xutzijoj ri ruch'abel ri Dios chupan ri tinamit ri', ri achi ri' xunimaj ri Dios.

Y ri Pablo xubij c'a chare ri Onésimo chi titzolin chic riq'ui ri rupatrón, y xutz'ibaj el jun wuj chare ri Filemón chi jabel c'a ruc'ulic tubana' chare ri Onésimo. Ruma wacami can xoc chuka' jun ralc'ual ri Dios y xtzolin pe ruc'u'x y ma nuben ta chic achi'el ri rubanon ca. Rumari' ri Pablo nubij c'a chare ri Filemón: Wi xa c'a c'o ruc'as ri Onésimo awuq'ui, riyin ri Pablo xquitojo chawe, pero wacami jabel c'a tac'ulu', tabana' achi'el chi can ta yin c'a riyin ri yinapon awuq'ui.

Ri San Pablo nutek el rutzil ruwech ri Filemón

1 Riyin ri Pablo, yin ya'on c'a wawe' pa cárcel ruma ri rubi' ri Jesucristo.* Y wachibilan c'a ri kach'alal Timoteo tek ntz'ibaj el re wuj re' chawe riyit Filemón. Y sibilaj yitkajo' ruma kachibil ki'† chupan ri samaj. 2 Nikatek el rutzil ruwech ri kach'alal Apia. Y chuka' nikatek el rutzil ruwech ri kach'alal Arquipo‡ kachibil chupan ri samaj, y chuka' chique ri quiniman ri Jesucristo ri niquimol qui'§ pan awachoch. 3 Y ya ta c'a ri utzil y ri uxlanibel c'u'x ri nuya' ri Katata' Dios y ri Ajaf Jesucristo xtic'oje' ta pa tak iwánima* chi'iwonojel.

Ri Filemón can cukul ruc'u'x riq'ui ri Jesucristo, y yerajo' ri kach'alal chuka'

4 Riyin ri Pablo ma yitane' ta chi nmatioxij† chare ri nu-Dios awuma riyit Filemón. Y chuka' binakil yatoka chuwe y nben orar pan awi'. 5 Ruma riyin can nwac'axaj wi chi riyit can nawajo' ri Ajaf Jesús y acukuban ac'u'x jabel riq'ui y can ye'awajo' chuka' ri lok'olaj tak kach'alal.‡ 6 Riyin nc'utuj c'a chare ri Dios,§ ruma chi riyit acukuban ac'u'x riq'ui ri Jesucristo, ruma ta c'a ri' xtetamex ri utzil ri quic'ulun chic quinojel ri c'o ri Cristo Jesús pa tak cánima. Can ta nibanatej jun utzilaj samaj ruma ri acukuban ac'u'x. 7 Wach'alal Filemón, sibilaj quicoten c'o pa kánima y can nacukuba' kac'u'x ruma kac'axan chi ye'awajo' quinojel ri lok'olaj tak kach'alal y can acukuban quic'u'x.*

Ri Pablo nuc'utuj jun utzil pa rucuenta ri Onésimo

8 Rumari' riyin, astape' can c'o uchuk'a' ya'on pa nuk'a'† ruma ri Cristo, riche (rixin) chi nbij chawe

* **1:1** Ef. 4.1; 2 Ti. 1.8. † **1:1** Fil. 2.25; 4.3. ‡ **1:2** Col. 4.17. § **1:2** Ro. 16.5; 1 Co. 16.19.
* **1:3** Ef. 1.2. † **1:4** Col. 1.3; 1 Ts. 1.2; 2 Ts. 1.3. ‡ **1:5** Ef. 1.15; 1 Jn. 3.23. § **1:6** Fil. 1.9.
* **1:7** 2 Co. 7.13; 2 Ti. 1.16. † **1:8** 1 Ts. 2.6.

ri achique ruc'amon chi naben,
9 pero riyin xa ma ncusaj ta c'a
re wacami. Riyin xa jun utzil
nc'utuj chawe ruma ri ajowabel c'o
kiq'ui. Riyit awetaman chi riyin
xa yin ri'j chic, y ma xu (xe) ta
wi chuka' ri', xa can awetaman
chuka' chi wacami yin ya'on pa
cárcel‡ ruma ri rubi' ri Jesucristo.
10 Riyin nc'utuj c'a jun utzil chawe
ruma ri Onésimo.§ Ruma astape'
pa cárcel yinc'o wi, can xintzijoj ri
ruch'abel ri Dios chare y riya' xu-
cukuba' ruc'u'x riq'ui ri Jesucristo,
y rumari' xoc achi'el jun walc'ual.*

11 Y tek rubanon ca, riya' jun
amozo ri majun utz xuc'om pe
chawe. Yac'a re wacami jun mozo
ri can c'o utz nuc'om pe chuwe
riyin y chawe riyit. 12 Y ntek c'a
el awuq'ui. Y nc'utuj jun utzil
chawe chi jabel tac'ulu', achi'el
can ta yin c'a riyin ri yinapon
awuq'ui. 13 Riyin nwajo' chi ri
Onésimo nic'oje' ta wuq'ui riche
(rixin) chi yirunimaj yirilij† wawe'
pa cárcel, achi'el jun aq'uexel.‡
Riyit can awetaman c'a chi yin
ya'on pa cárcel xa ruma ntzijoj ri
lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic.
14 Pero ma nwajo' ta c'a nbij chare
chi can tic'oje' wawe' wuq'ui, ruma
riya' can amozo wi riyit. Y c'a
yit na riyit xcabin, wi nic'oje' ca
wawe' wuq'ui. Ruma can c'a ya na
ri pan awánima riyit xtalex wi,§ y
ma ruma ta chi can yin c'a riyin ri
yic'utun chawe.

15 Ri Onésimo xel c'a pe jun ca'i'
oxi' k'ij awuq'ui. Pero ma xu (xe)
ta wi k'axon xuc'om pe chawe;
riq'ui juba' xa c'o utz ri xuc'om pe
chawe,* ruma re wacami xtitzolin
chic jun bey awuq'ui y majun bey
chic xtanmej ta pe. 16 Tek xan-
mej pe awuq'ui, can c'a ma jane
kach'alal ta, xa jun mozo ri can
ximil pa samaj awuq'ui. Yac'a re
wacami can kach'alal chic.† Riyin
sibilaj nwajo' riya', yac'a riyit can
sibilaj c'a chuka' xtawajo', ma xaxu
(xaxe) ta wi ruma chi can amozo,‡
ma que ta ri', riyit can xtawajo'
chuka' ruma can runiman chic ri
Ajaf.

17 Wi junan c'a kawech awuq'ui,
tac'ulu' c'a jabel§ ri Onésimo, can
achi'el ta yinac'ul riyin. 18 Y wi
c'o pokon rubanon ca chawe, o wi
c'o ruc'as awuq'ui, tabij c'a chuwe,
y riyin xtintoj. 19 Riyin ri Pablo
can riq'ui c'a nuk'a' ntz'ibaj el
chawe chi can xtintoj wi ri ruc'as,
astape' wetaman chi riyit achi'el
yit jun aj c'as wuq'ui, ruma chi
can wuma riyin tek xawil ri utzilaj
c'aslen riq'ui ri Jesucristo. 20 Queri'
wach'alal, ruma chi kach'alal ki' pa
rubi' ri Ajaf, rumac'ari' nwajo' chi
naben ri utzil ri nc'utuj chawe, chi
tac'ulu' c'a jabel ri Onésimo. Y riq'ui
ri' xtaya' quicoten pa wánima* y
chuka' can xtik'alajin chi xa jun
chic kabanon riq'ui ri Cristo.

21 Riyin xintz'ibaj re wuj re'
chawe ruma can cukul wi nuc'u'x
awuq'ui chi can xtaben wi ri
xinc'utuj chawe.† Y ma xu (xe)
ta wi ri utzil ri' xtaben, xa can
wetaman wi chi c'o chic nic'aj utzil
ri xtaben. 22 Can tachojmirisaj
yan c'a apo ri acuchi (achique)
xquibec'oje' wi, riche (rixin) chi
tek xquinel el wawe' pa cárcel,
yinapon chila' awuq'ui. Ruma
riyin can woyoben chic chi ri Dios
can xtuben wi achi'el ri ic'utun
chare pan oración.‡

Ri ruq'uisbel tak ch'abel chare re wuj re'

‡ **1:9** Ef. 3.1. § **1:10** Col. 4.9. * **1:10** 1 Co. 4.15; Ga. 4.19. † **1:13** Fil. 2.30. ‡ **1:13** 1 Co. 16.17. § **1:14** 1 Cr. 29.17; Sal. 110.3; 2 Co. 8.12; 9.7; 1 P. 5.2. * **1:15** Gn. 45.5, 8; Ro. 8.28. † **1:16** Mt. 23.8; 1 Ti. 6.2. ‡ **1:16** Ef. 6.5-7; Col. 3.22. § **1:17** 2 Co. 8.24. * **1:20** Flm. 7. † **1:21** 2 Co. 2.3; 7.16; 8.22. ‡ **1:22** 2 Co. 1.11. § **1:23** Col. 1.7.

23 Ri kach'alal Epafras§ ri c'o
wuq'ui wawe' pa cárcel ruma
ri rubi' ri Cristo Jesús, nutek el
rutzil awech. 24 Y queri' chuka' ri
kach'alal Marcos,* ri Aristarco,† ri
Demas‡ y ri Lucas§ ri ye wachibil
pa samaj, niquitek chuka' el rutzil
awech.
25 Y ri rutzil ri Kajaf Jesucristo
xtic'oje' ta c'a pa tak iwánima
chi'iwonojel.* Amén.

* **1:24** Hch. 12.12. † **1:24** Hch. 19.29. ‡ **1:24** Col. 4.14. § **1:24** 2 Ti. 4.11. * **1:25** Ga. 6.18.

Ri wuj ri tz'iban ca chique ri kach'alal ri ye Hebreos

Ri hebreos yeri' ri winek ri quibini'an chuka' israelitas ri ye rutinamit ri Dios. Y xtak re wuj re' chique jumoc ri quiniman chic ri Jesús y quiniman chic chuka' chi ya Riya' ri tzujun (sujun) pe ruma ri Dios. Tek xtz'ibex re wuj re', riye' xa juba' ma niquiya' ca ri quicukbel c'u'x riq'ui ri Jesús y xa nicajo' yetzolin chic chubanic ri nubij ri ley riche (rixin) ri Moisés.

Pero ri xtz'iban re wuj re'* nubij chique ri quiniman chic ri Jesús, chi ri Jesús c'o más rejkalen que chuwech ri ley riche (rixin) ri Moisés, c'o más rejkalen que chiquiwech ri ángeles, y c'o chuka' más rejkalen que chuwech ri Abraham y ri Moisés.

Y chupan ri tanaj 4 mocaj 14 y napon c'a pa mocaj 18 chare ri tanaj 10, nubij chi ri hebreos, can k'alaj chi c'a ma jane quicukuban ta quic'u'x riq'ui ri Jesús, ruma xa nicajo' yetzolin chubanic ri nubij ruley ri Moisés. Y nubij chuka' chique chi c'o más rejkalen ri samaj ri xuben ri Jesús que chuwech ri quisamaj ri nimalaj tak sacerdotes ri ye tiquirnek pe c'a riq'ui ri Aarón.

Y pa tanaj 10 mocaj 19 y napon c'a pa mocaj 18 chare ri tanaj 13, nubij chi wacami jakel chic ri bey chiquiwech riche (rixin) chi yejel apo riq'ui ri Dios, ruma quicukuban chic quic'u'x riq'ui ri Ajaf Jesús. Chupan ri tanaj 11, nuk'alajsaj chuka' chi ri ojer, can ye q'uiy chique ri ye cati't quimama' ri xquicukuba' quic'u'x riq'ui ri Dios y ruma ri quicukbel c'u'x tek utz xetz'etetej ruma ri Dios. Chupan ri tanaj 12, nuk'alajsaj chi rajawaxic niquicukuba' quic'u'x riq'ui ri Dios y riq'ui ri Ajaf Jesús, astape' ta chi c'o tijoj pokonal ri nicajo' ye'oc pa quic'aslen. Ruma wi ma cukul ta quic'u'x, xa xtika ri ruc'ayewal pa quiwi'. Y chupan ri tanaj 13, nuk'alajsaj ri achique nika chuwech ri Dios chi nuben chupan ruc'aslen jun winek ri runiman chic ri Dios.

Ri Dios ya ri Ruc'ajol ri xucusaj riche (rixin) chi xuk'alajsaj ri ruch'abel

1 Ri ojer ca, ri Dios q'uiy c'a mul xch'o quiq'ui ri ye kati't kamama'. Y tek xch'o quiq'ui, xerucusaj c'a profetas, achi'a' ri xek'alajsan ri ruch'abel, y q'uiy c'a rubanic xerucusaj wi ri achi'a' ri' riche (rixin) chi xuk'alajsaj ri ruch'abel chique ri kati't kamama'.† 2 Yac'a chupan re ruq'uisbel tak k'ij chare re tiempo‡ re yojc'o wi, ri Dios can ya c'a ri Ruc'ajol ri xucusaj riche (rixin) chi xuk'alajsaj ri ruch'abel chkawech. Y pa ruk'a' c'a ri Ruc'ajol xujech wi ronojel§ y can majun ri man ta xujech pa ruk'a'. Y pa ruk'a' chuka' ri Ruc'ajol xuya' wi riche (rixin) chi xuben re ruwach'ulef y ri caj. 3 Riq'ui ri Ruc'ajol nik'alajin wi ruk'ij ruc'ojlen ri Dios. Ri Ruc'ajol can junan wi c'a riq'ui Riya'. Y ya c'a ri C'ajolaxel ri uc'uayon riche (rixin) ronojel ri cosas ri yec'o; riq'ui ri ruchuk'a' ri ruch'abel ruchapon wi. Y Riya' xcom riche (rixin) chi xrelesaj ri kamac; y xc'astej. Y xbetz'uye' chila' chicaj pa rajquik'a'* ri nimalaj Dios. 4 Ri Ruc'ajol ri Dios sibilaj xnimirisex

* **:** Ma nilitej ta achique xtz'iban re wuj re'. Yec'o yebin chi ya ri Pablo ri xtz'iban ca, pero yec'o chuka' yebin chi nic'aj chic achi'a' ri xetz'iban ca. † **1:1** Nm. 12.6. ‡ **1:2** Ga. 4.4. § **1:2** Sal. 2.8. * **1:3** Sal. 110.1. † **1:4** Fil. 2.9.

ruk'ij que chiquiwech ri ángeles, y chuka' ri rubi'† Riya' can más wi nim rejkalen que chuwech ri quibi' ri ángeles.

Ri Ruc'ajol ri Dios más nim ruk'ij que chiquiwech ri ángeles

5 Can ketaman wi chi sibilaj nim ruk'ij, ruma ri Dios majun bey rubin ta chare jun ángel:

Yit c'a riyit ri Nuc'ajol.‡
Rumari' wacami nya' ac'aslen.
Y chuka' majun bey rubin ta:
Yin c'a riyin ri Rutata',§
y ya Riya' ri Nuc'ajol.
Majun bey rubin ta queri' chare jun ángel.

6 Y tek ri Dios xutek pe ri Ruc'ajol chuwech re ruwach'ulef, xubij chi quinojel ri ru'ángeles tiquiya' ruk'ij* ri Ruc'ajol. 7 Chiquij c'a ri ángeles, ri tz'ibatal ca xaxu (xaxe) wi nubij:

Ri ru'ángeles ri Dios sibilaj yebiyin
chubanic ri rusamaj,†
ruma nuben chique chi ye achi'el
ri cak'ik' y nuben chique ri
rusamajela' chi ye achi'el ri
ruxak k'ak'.

8 Yac'a chare ri C'ajolaxel, ri Dios nubij:

Riyit can yit Dios riche (rixin) xtibe
k'ij xtibe sek
y can choj wi yak'ato tzij.‡

9 Awajowan c'a ri chojmilal y awetzelan ri etzelal.

Y rumari' riyin ri a-Dios nya'on
quicoten§ pan awánima.
Más quicoten nya'on chawe riyit
que chuwech ri quicoten ri
nya'on chique ri nic'aj chic.

10 Y chuka' ri Dios xubij chare ri Ruc'ajol:

Ajaf, riyit pa rutiquiribel pe xaben
ri ruwach'ulef,
y ak'a' chuka' riyit xbano ri caj.*
11 Ri ruwach'ulef y ri caj xqueq'uis,
yac'a riyit majun bey xcaq'uis ta.
Ri ruwach'ulef y ri caj xa can
xquerijix wi, achi'el nirijix
jun tziek.
12 Ri ruwach'ulef y ri caj can
xque'ajel c'a,
achi'el niban chare jun tziek ri xa
ma utz ta chic.
Y can xque'abot wi c'a el;
yac'a riyit majun bey xcajalatej ta.
Majun bey xtiq'uis ta ri ac'aslen.
Queri' xubij ri Dios.

13 Y ri Dios majun bey xubij ta chare jun ángel:

Catz'uye' pa wajquik'a',†
c'a ya tek xquenya' na pan ak'a'
pan awaken ri ye'etzelan
awuche (awixin).‡
Ri Dios ma xubij ta queri' chare jun ángel.

14 Ri ángeles§ can ye espíritu y ye rusamajel ri Dios. Y can yetak wi ruma ri Dios riche (rixin) chi yequito' ri winek ri yatajnek chique chi xtiquil na ri colotajic.

2

Jun nimalaj colotajic

1 Ruma chi ri Ruc'ajol ri Dios más nim ruk'ij* que chiquiwech ri ángeles, rumac'ari' rajawaxic chi nikatzekelbej ri ruch'abel ri kac'axan riche (rixin) chi ma yoj-el ta el chupan ri kabey. 2 Ruma ri ch'abel ri xtzijox cuma ri ángeles† can kitzij xk'alajin chi c'o rejkalen, y ri winek ri ma xquinimaj ta, y xa xquik'ej ri ley ri', can xka c'a ri ruc'ayewal pa quiwi'. Chiquijujunal xquic'ul ri rutojbalil ri quimac. 3 Queri' c'a chuka' riyoj, ¿achique ta cami rubanic xtikaben chi yojcolotej, wi xa ma nikaya' ta rejkalen ri nimalaj colotajic‡ ri xtzijox ca nabey ruma ri Ajaf,

‡ **1:5** Sal. 2.7. § **1:5** 2 S. 7.14. * **1:6** Sal. 97.7. † **1:7** Sal. 104.4. ‡ **1:8** Sal. 45.6, 7. § **1:9** Is. 61.1, 3. * **1:10** Sal. 102.25. † **1:13** Lc. 20.42. ‡ **1:13** Sal. 110.1; Mt. 22.44; Mr. 12.36; Hch. 2.34, 35. § **1:14** Gn. 28.12; 32.1, 2; Sal. 103.20, 21; Lc. 1.19, 26; 2.9, 13; Hch. 12.7. * **2:1** He. 1.6. † **2:2** Hch. 7.53. ‡ **2:3** Is. 45.17; Lc. 1.69.

y xtzijox chuka' chake cuma ri xe'ac'axan riche (rixin)? 4 Ri Dios can xuc'ut c'a chkawech chi kas kitzij wi ri xquibij ri xetzijon ri ruch'abel chake. Ruma Riya' xuben chique chi xecowin xquiben milagros ri xk'alajsan ri nimalaj ruchuk'a' ri Dios. Y xuben chique chi xecowin xquiben nic'aj chic samaj riq'ui ri ruchuk'a' ri Lok'olaj Espíritu.§ Queri' xuben chique chiquijujunal, riche (rixin) chi xecowin xquiben ri samaj ri nrajo' Riya' chi xquiben.

Ri Jesucristo xoc winek achi'el riyoj y xoc Kacolonel

5 Ruma ri ruwach'ulef ri xtic'oje' re chkawech apo ri yojtajin chutzijoxic chiwe; ri Dios ma rubin ta chi pa quik'a' ángeles xtuya' wi, riche (rixin) chi niquik'et tzij pa ruwi',* ma que ta ri'. 6 Ruma chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, c'o c'a jun achi ri biyon ca:

Ajaf Dios, ¿achique ta c'a ruc'ojlen ri winek riche (rixin) chi can noka chac'u'x?
¿Y achique ta c'a chuka' ruk'ij ri xa riq'ui winek alaxnek wi, riche (rixin) chi can nanataj pe?†

7 Ri winek xa akasan juba' ruk'ij que chiquiwech ri ángeles.
Pero ma riq'ui wi ri' can xaben chare ri winek chi can c'o ruk'ij ruc'ojlen,
ruma pa ruk'a' riya' aya'on wi ronojel ri cosas ri abanon.
8 Ronojel ri cosas abanon xaya' pa ruk'a' pa raken.

Queri' nubij chupan ri tz'ibatal ca. Y tek nubij chi ri Dios ronojel xuya' pa ruk'a' ri winek, ntel chi tzij chi can ronojel ruya'on chic pa ruk'a'.‡ Pero wacami ma jane nikatz'et ta chi ronojel c'o chic pa ruk'a'. 9 Pero nikatz'et chuka' chi ri Jesús xa majun más ruk'ij xban chare que chiquiwech ri ángeles. Pero xa ma q'uiy ta k'ij ri xban queri' chare, y wacami ya'on chic ruk'ij ruc'ojlen§ ruma chi xutij pokonal y ruma chuka' chi xcom.* Y ruma c'a ri rutzil ránima ri Dios pa kawi' tek ri Jesús xcom kuma konojel.

10 Yac'a ri Dios ri xbano ronojel. Y ronojel ri xuben Riya', can riche (rixin) chi niquiya' ruk'ij.† Y ruma chi ri Dios nrajo' chi can ta ye q'uiy ralc'ual yebe chila' chicaj riq'ui Riya' y nic'oje' c'a quik'ij quic'ojlen, rumari' can ruc'amon c'a chi ri xc'amo pe ri colotajic xuk'axaj tijoj pokonal‡ riche (rixin) chi queri' tz'aket xuben ri ruc'aslen ri xuc'uaj re wawe' choch'ulef y queri' xk'alajin chi can kitzij chi Colonel. 11 Ruma ri nibano ch'ajch'oj chare ri kac'aslen, can Ruc'ajol wi ri Dios. Y riyoj ri banon chic ch'ajch'oj chare ri kac'aslen, yoj ralc'ual chic ri Dios.§ Rumari' ri Jesús ma niq'uix ta nubij wach'alal* chake. 12 Can achi'el nubij chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, tek ri Jesús xubij chare ri Dios:

Ajaf Dios, riyin xtintzijoj c'a ri abi' chique ri wach'alal.
Xtinbixaj ri abi' quiq'ui ri niquimol qui' riche (rixin) chi niquiya' ak'ij.†

13 Y nubij chuka':

Riyin cukul nuc'u'x riq'ui ri Dios.‡

Y nubij chuka':

Wawe' yinc'o wi, ye wachibilan ri ye ralc'ual ri Dios ri ye ruya'on ri Dios chuwe,§

nicha'.

14 Y ruma chi riyoj ri yoj ralc'ual chic ri Dios xa yoj winek, c'o

§ **2:4** 1 Co. 12.4, 11; Ef. 4.8, 11. * **2:5** He. 1.2, 4, 8. † **2:6** Job 7.17, 18; 15.14; Sal. 8.4. ‡ **2:8** 1 Co. 15.27; Ef. 1.22; Fil. 3.21. § **2:9** Mt. 16.28; Fil. 2.7-9. * **2:9** 2 Co. 5.15; 1 Ti. 2.6; 1 Jn. 2.2. † **2:10** Pr. 16.4; Is. 43.21. ‡ **2:10** Lc. 24.46; He. 12.2. § **2:11** Ro. 8.29. * **2:11** Mt. 28.10; Jn. 20.17. † **2:12** Sal. 22.22. ‡ **2:13** Sal. 18.2; Is. 12.2. § **2:13** Is. 8.18; Jn. 10.29.

kabakil y c'o kaquiq'uel; rumari' ri Jesús xoc chuka' winek achi'el riyoj y xcom riche (rixin) chi xch'acon* chrij ri itzel winek, ri rajawalul ri camic. 15 Ri Jesús xcom chuka' riche (rixin) chi yerucol ri winek ri can ronojel k'ij yec'o pa ruk'a' ri xibinri'il† ruma niquixibij qui' chuwech ri camic.‡ 16 Y kas kitzij wi chi ri Jesús ma xpe ta chiquicolic ri ángeles. Riya' xa can xpe chkacolic riyoj ri yoj riy rumam ca ri Abraham. 17 Rumari' c'o chi xoc winek can achi'el wi riyoj, y can ruc'amon wi chi xoc Nimalaj Sacerdote riche (rixin) chi queri' nujoyowaj kawech.§ Riya' can nuben wi ri samaj ri' chuwech ri Dios riche (rixin) chi nicuyutej y nisachatej ri kil kamac. 18 Queri' nbij chiwe ruma Riya' tek xutij pokonal, y tek xban chare chi xtzak ta pa mac,* can ma xch'acatej ta. Y rumari' Riya' can nicowin wi yojruto' riyoj tek najowex niban chake chi yojtzak pa mac.

3

Ri Jesús más nim ruk'ij que chuwech ri Moisés

1 Rumari', riyix lok'olaj tak wach'alal ri yix siq'uin (oyon) chuka' ruma ri Dios riche (rixin) chi yixbec'oje' riq'ui chila' chicaj, can tich'obotej c'a chiwech chi ya c'a ri Cristo Jesús ri rutako'n* ri Dios y ya chuka' Riya' ri Kanimalaj Sacerdote riyoj ri kaniman. 2 Ri Cristo Jesús can xuben wi ri samaj ri xya'ox (xya') pe chare ruma ri Dios, achi'el xuben ri Moisés.† Ri Moisés can utz quic'uaxic xuben chique ri ye ralc'ual ri Dios. 3 Y rumari' ri Moisés c'o ruk'ij. Pero ri Jesús yari' ri c'o más ruk'ij ruc'ojlen, ruma Riya' can achi'el jun aj banoy jay.‡ Y ketaman wi chi ya ri aj banoy jay ri más c'o ruk'ij, que chuwech ri jay ri nuben. 4 Ruma ronojel jay xa winek ri nibano, yac'a ronojel ri yekatz'et, ya ri Dios ri banayon.§ 5 Ri Moisés jun utzilaj rusamajel ri Dios, can utz quic'uaxic xuben chique ri ye ralc'ual ri Dios. Ri Moisés xeruk'alajsaj* yan c'a ri c'a ma jane yebanatej ta chupan ri tiempo ri'. 6 Ri Cristo chuka' can utz quic'uaxic nuben chique ri ye ralc'ual ri Dios. Pero Riya' ma xu (xe) ta c'a rusamajel ri Dios, achi'el ri Moisés. Ri Cristo can Ruc'ajol wi ri Dios. Riyoj chuka' yoj ralc'ual chic ri Dios, pero wi cof xkojc'oje' chupan ri kacukbel c'u'x† y nbekaq'uisa' c'a pa ruwi', y wi riq'ui quicoten nikoyobej apo ri k'ij tek xtibekila' ronojel ri utzil ri koyoben.

Ri uxlanen riche (rixin) ri rutinamit ri Dios

7 Ruma chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, ri Lok'olaj Espíritu‡ nubij c'a:

Wi xtiwac'axaj ri ruch'abel ri Dios
wacami,
8 man c'a ticowirisaj§ ta ri iwánima,
ma tiben ta achi'el xquiben
ri iwati't imama' ojer ca, tek
xquiyec woyowal ri pa de-
sierto.
Xcajo' xquitz'et, wi kas kitzij chi
nika ruc'ayewal pa quiwi'.
9 Ruma, cawinek juna' xquitz'et
ri milagros ri xenbanala'
chiquiwech.
Ma riq'ui wi ri' xa xinquitojtobej,
ruma q'uiy etzelal xquiben
riche (rixin) chi nicajo'
niquetamaj wi kas kitzij
chi xtinya' ruc'ayewal pa
quiwi'.

* **2:14** Ro. 8.3; 2 Ti. 1.10; 1 Jn. 3.8. † **2:15** Lc. 1.74. ‡ **2:15** Sal. 33.19. § **2:17** He. 4.15, 16; 5.1, 2. * **2:18** He. 4.15, 16. * **3:1** Mt. 15.24. † **3:2** Nm. 12.7; 1 S. 12.6. ‡ **3:3** Zac. 6.12; Mt. 16.18. § **3:4** Ef. 2.10. * **3:5** Dt. 18.15, 18, 19. † **3:6** Mt. 10.22. ‡ **3:7** 2 S. 23.2; Mt. 22.43; Mr. 12.36; Hch. 1.16; 28.25. § **3:8** Sal. 81.11; 95.8, 9; Is. 55.2, 3.

10 Rumari' xpe woyowal chique ri
winek ri xebano queri'.
Y riyin xinbij c'a: Ri cánima re
winek re' xa ma wuq'ui ta
riyin c'o wi, xa chiquij nic'aj
chic benak wi.
Can niquiben chi ma quetaman
ta ri utzilaj bey ri nc'utun
chiquiwech.
11 Y xinben jurar ruma ri woyowal
y xinbij:
Kas kitzij chi ma xque'oc ta chupan
ri uxlanen ri nya' riyin.
Queri' nubij ri tz'ibatal ca.
12 Wach'alal, tichajij c'a ri ic'aslen
chi'iwachibil iwi', riche (rixin)
chi can ta cukul ic'u'x riq'ui ri
Dios, y chi man ta c'o etzelal ri
pa tak iwánima, riche (rixin) chi
queri' ma xtiya' ta ca ri c'aslic
Dios. 13 Rajawaxic chi k'ij k'ij
nipixabala' iwi' chi'iwachibil iwi',*
ruloman chi wacami c'a ya'on
na tiempo chake. Queri' tibana'
riche (rixin) chi majun xticowir
ta ri ránima chupan ri k'oloj riche
(rixin) ri mac. 14 Riyoj xa can jun
chic c'a kabanon riq'ui ri Cristo,
ruma xkacukuba' kac'u'x riq'ui tek
xkanimaj. Pero rajawaxic chi cof
yojc'oje' chupan ri kacukbel c'u'x y
nbekaq'uisa' c'a pa ruwi'.† 15 Ruma
chupan ri ruch'abel ri Dios nubij:
Wi xtiwac'axaj ri ruch'abel ri Dios
wacami,‡
man c'a ticowirisaj ta ri iwánima,
ma tiben ta achi'el xquiben
ri iwati't imama' tek xquiyec
woyowal,
nicha' ri Dios.
16 ¿Achique c'a ri xeyaco royowal
ri Dios§ astape' can quic'axan
chic ri ruch'abel? Ri xebano
queri', quinojel ri xe'el pe ri pa
ruwach'ulef Egipto, ri xecolotej
pe ruma ri Moisés. 17 ¿Achique
cami winek ri can cawinek juna'
xpe royowal ri Dios chique? Ri'
chique ri xemacun y xecom ca
ri pa desierto,* y ri quich'acul
xabacuchi (xabachique) xecanaj
wi ca. 18 ¿Achique cami winek ri
can xban jurar chique ruma ri Dios
chi can ma xque'oc ta chupan ri
uxlanen ri nuya' Riya'? Ri' chique
ri winek ri xa ma xeniman ta tzij.
19 Y riq'ui ri', riyoj nikatz'et chi
riye' ma xecowin ta xe'oc chupan
ri uxlanen ri'† ruma ma xquinimaj
ta ri Dios.

4

1 Y wacami ri Dios c'a ntajin na
nutzuj (nusuj) chake riyoj chi yoj-
oc chupan ri uxlanen ri ruchoj-
mirisan Riya'. Rumac'ari' tikaxibij
c'a ki', man xa tibanatej chi c'o jun
chiwe riyix ri xa ma xtoc ta* chu-
pan ri uxlanen ri'. 2 Ruma ri utzilaj
ruch'abel ri Dios tzijon chake riyoj,
can xtzijox chuka' chique ri kati't
kamama' ri ojer ca. Xa yac'a chi
riye' xa ma xquinimaj ta† ri utzilaj
ruch'abel ri Dios, y rumari' majun
utz xuc'om pe chique. 3 Y ri Dios
xubij c'a chiquij ri ma xeniman ta
riche (rixin):
Riyin xinben jurar ruma ri woy-
owal y xinbij:
Kas kitzij chi ma xque'oc ta chupan
ri uxlanen ri nya'‡ riyin.
Queri' xubij ri Dios.
Riq'ui ri' nik'alajin chi riyoj ri kan-
iman, yoj-oc chupan ri uxlanen
ri nuya' ri Dios. Y ri uxlanen
ri' xuchop pe tek ri Dios xuq'uis
rubanic re ruwach'ulef. 4 Y chu-
pan ri ruch'abel ri Dios tz'ibatal
ca, chrij ri ruwuk k'ij nich'o wi tek
nubij: Ri Dios xuxlan§ chupan ri
ruwuk k'ij, tek xc'achoj ronojel re
ruwach'ulef y ri caj. 5 Y chuka' ri
Dios c'o nubij chupan ri ruch'abel

* **3:13** He. 10.24, 25. † **3:14** He. 3.6. ‡ **3:15** He. 3.7. § **3:16** Nm. 14.2, 4, 11, 23, 30; Dt. 1.34, 35. * **3:17** Nm. 26.65. † **3:19** He. 4.5, 6, 11. * **4:1** He. 12.15. † **4:2** He. 3.18. ‡ **4:3** Sal. 95.11; He. 3.11. § **4:4** Gn. 2.2; Ex. 20.11.

ri tz'ibatal ca, chiquij ri kati't kamama': Ma xque'oc ta chupan ri uxlanen ri nya' riyin, nicha'. 6 Pero wacami c'a ya'on na k'ij chi yec'o ye'oc chupan ri uxlanen ri'. Ri kati't kamama' xquic'axaj ri utzilaj ruch'abel ri Dios, pero riye' ma xquiben ta ri xquic'axaj, rumari' ma xe'oc ta chupan ri uxlanen ri'.* 7 Y q'uiy chic tiempo quek'ax wi el ri kati't kamama' chuwech re ruwach'ulef, tek ri Dios xutzuj (xusuj) chic jun bey ri uxlanen chique ri winek. Y xuya' pa ránima ri rey David ri tzij ri xkatz'et yan ka, ri nubij:

Wi xtiwac'axaj ri ruch'abel ri Dios
wacami,†
man c'a ticowirisaj ta ri iwánima.

Quec'ari' ri ch'abel ri xuya' ri Dios pa ránima ri David.

8 Y ri uxlanen ri kanatan pe, ma nich'o ta chrij ri uxlanen ri xquil wawe' ri kati't kamama' tek ye c'amom pe ruma ri Josué.‡ Ma ya ta ri'. Ruma xa ye chic ri ye quiy quimam ca riye' ri yec'o re wawe' tek ri Dios xutzuj (xusuj) chic jun bey ri uxlanen. 9 Y rumari' ketaman chi c'a c'o na jun uxlanen quiche (quixin) ri ye rutinamit ri Dios.§ 10 Y tek jun winek oconek chic c'a chupan ri uxlanen ri nuya' ri Dios, nuxlan chuka' chare ri rusamaj, achi'el xuben ri Dios, tek c'achojnek chic chubanic re ruwach'ulef y ri caj, Riya' xuxlan.

11 Rumari' can tikatija' c'a kak'ij riche (rixin) chi yoj-oc chupan ri uxlanen ri' riche (rixin) chi queri' ma xtikaben ta achi'el xquiben ri kati't kamama' ojer ca; riye' ma xquinimaj ta ri rutzij ri Dios, y rumari' ma xe'oc ta* chupan ri uxlanen ri'. 12 Ruma ri ruch'abel ri Dios can c'o ruc'aslen, y c'o ruchuk'a'.† Can sibilaj q'uiy ri nicowin nuben, que chuwech jun espada‡ ri can pa ca'i' c'o wi rey. Ruma ri ruch'abel ri Dios napon c'a pa ránima§ y pa ru'espíritu ri winek y nunic'oj ronojel ri nuch'ob y ri nurayij. Y napon c'a chupan ri bak y ri acuchi (achique) quitunun wi qui'. Can más wi ruchuk'a' que chuwech ronojel espada ri can pa ca'i' c'o wi rey. 13 Can majun c'a jun ri winakirsan ri xticowin ta chi nrewaj ri' chuwech ri Dios, ni majun chuka' ri man ta nutz'et Riya'. Ruma Riya' can ronojel nutz'et. Y chuwech Riya' c'o chi nikajech na cuenta.

Ri Jesús ri Ruc'ajol ri Dios, yari' ri Kanimalaj Sacerdote

14 Riyoj can c'o c'a jun Kanimalaj Sacerdote* ri aponak chila' chicaj, y ri' ya ri Jesús ri Ruc'ajol ri Dios. Rumac'ari' ma tikaya' ta ca, xa can cof kojc'oje' chupan ri kanimabel c'u'x. 15 Ruma riyoj c'o jun Kanimalaj Sacerdote ri can nicowin nujoyowaj kawech, ruma Riya' retaman ri acuchi (achique) oc napon wi ri kachuk'a' riyoj winek. Y Riya' jabel retaman, ruma tek xoc'oje' ka wawe' chuwech re ruwach'ulef, can xajowex chi xka ta pa mac. Xa can ronojel ruwech tojtobenic ri nikak'axaj riyoj,† can xuk'axaj chuka' Riya', xaxu (xaxe wi) c'a chi Riya' ma xmacun ta.‡ 16 Rumari' man c'a tikaxibij ta ki' yojjel apo riq'ui ri Dios,§ riche (rixin) chi queri' nujoyowaj kawech y riche (rixin) chuka' chi xtuya' pe ri rutzil ránima pa kawi' riche (rixin) chi queri' tek c'o jun xtikac'ulwachij, Riya' can yari' c'o pe kiq'ui riche (rixin) chi yojruto'.

* **4:6** He. 3.19. † **4:7** Sal. 95.7. ‡ **4:8** Hch. 7.45. § **4:9** Is. 11.10; 60.14, 18. * **4:11** He. 3.12, 18, 19. † **4:12** Jer. 23.29. ‡ **4:12** Ap. 1.16; 2.16. § **4:12** 1 Co. 14.24, 25; Ef. 5.13. * **4:14** He. 3.1; 7.26. † **4:15** Is. 53.3; Lc. 22.28. ‡ **4:15** 2 Co. 5.21; 1 P. 2.22. § **4:16** He. 10.19, 22.

5

1 Quinojel ri ye'oc nimalaj tak
sacerdotes chiquicojol ri israelitas,
can ye cha'on wi riche (rixin) chi
yech'o riq'ui ri Dios pa quicuenta
ri winek. Yequicamisaj chicop
riche (rixin) chi yequitzuj (yequi-
suj) chuwech ri Dios,* chicop ri
niquiya' ri winek ruma ri quimac.
Y yequitzuj (yequisuj) chuka' nic'aj
chic cosas chare ri Dios, ri niquiya'
ri winek. 2 Ri nimalaj sacerdote ri'
chuka' xa jun relic winek; xa can
rusutin chuka' ri' ri mac chrij riya',
y rumari' tek retaman nujoyowaj†
quiwech ri winek ri xa ma queta-
man ta achique ri ruraybel ri Dios,
ri xa ye sachnek riq'ui ri quina'oj.
3 Y ruma chi ri nimalaj sacerdote
xa jun relic winek, rumari' riya'
rajawaxic chi yerucamisaj chicop
riche (rixin) chi yerutzuj (yerusuj)
chuwech ri Dios, y ma xu (xe) ta
wi ruma ri quimac ri winek, xa can
ruma chuka' ri rumac riya'.‡

4 Majun c'a winek ri chak ta
queri' ntoc nimalaj sacerdote y
nic'oje' anej ruk'ij, xa can c'o chi
ya ri Dios nicha'o riche (rixin)§
achi'el xban chare ri Aarón ojer ca.
5 Queri' chuka' ri Cristo, ma chak
ta queri' xoc Nimalaj Sacerdote y
xc'oje' ruk'ij,* can ya c'a ri Dios ri
xcha'o riche (rixin). Ruma ri Dios
xubij c'a chare:

Yit c'a riyit ri nuc'ajol.†
Rumari' wacami nya' ac'aslen.

6 Y c'o chuka' jun chic tzij chupan ri
ruch'abel ri Dios ri nubij:

Yit c'a riyit ri Sacerdote‡ ri majun
bey xcajalatej ta,
can achi'el ri sacerdote'il riche
(rixin) ri Melquisedec ri
xc'oje' ojer ca.

Queri' ri xubij ri Dios chare ri
Cristo.

7 Y tek ri Cristo xc'oje' wawe'
chuwech re ruwach'ulef can
xubanala' wi orar§ y xuc'utuj
ruto'ic chare ri Dios. Retaman c'a
chi ri Dios can nicowin wi nuto'
chuwech ri camic. Riya' can riq'ui
c'a ronojel ruchuk'a' xch'o riche
(rixin) chi xuben orar, y chuka'
xok'. Y ri Dios can xrac'axaj wi ri
Cristo, ruma ri Cristo can ruya'on
wi ruk'ij ri Dios, ri Rutata'. 8 Y
astape' ri Cristo can Ruc'ajol wi
ri Dios, pero xretamaj xunimaj
rutzij ri Dios,* hasta chupan chuka'
ri tijoj pokonal ri xuk'axaj. 9 Y
tek can runiman chic c'a rutzij ri
Dios chupan ronojel,† Riya' xoc
kitzij chi Colonel ri can nicowin
wi nuya' colotajic riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek chique quinojel
ri yeniman rutzij. 10 Ri Dios
can xuben wi c'a chare chi xoc
Nimalaj Sacerdote;‡ can achi'el
ri sacerdote'il riche (rixin) ri
Melquisedec ri xc'oje' ojer ca.

Ma tikaya' ta ca ri Cristo

11 C'o más nikajo' nikabij chiwe
chrij ri rusamaj ri Cristo, ri Nimalaj
Sacerdote, pero c'ayef (cuesta)
chi nikil rubixic chiwe, ruma
xa ma yix q'uiyinek ta chupan
ri ruch'abel ri Dios ri iwac'axan
pe.§ 12 Y xa utz ta chic, chi yix
ta riyix ri yixtijon quiche (quixin)
ri nic'aj chic riq'ui ri ruch'abel ri
Dios. Ruma q'uiy yan chic tiempo*
yixc'o pa ruch'abel, pero riyix xa
c'a nic'atzin na itijoxic chupan ri
nabey tak tijonic chare ri ruch'abel
ri Dios. Ruma ri ibanon wacami
xa c'a yix achi'el na jun ac'al† ri
xa c'ari' nalex, ri xa c'a xu (xe wi)
tz'umaj nrajo' y c'a ma jane nutij
ta wey. 13 Jun ac'al ri c'a nitz'uman
na, ma jane nik'ax ta chuwech ri
nubij ri ruch'abel ri Dios.‡ Ma

* **5:1** He. 8.3, 4. † **5:2** He. 2.17; 4.15. ‡ **5:3** Lv. 4.3. § **5:4** Ex. 28.1; 1 S. 13.9-14. * **5:5** Jn. 8.54. † **5:5** Sal. 2.7; Hch. 13.33. ‡ **5:6** Sal. 110.4. § **5:7** Sal. 22.1; Mt. 26.53; Jn. 17.1. * **5:8** Fil. 2.8. † **5:9** He. 2.10. ‡ **5:10** He. 6.20. § **5:11** 2 P. 3.16. * **5:12** He. 6.1. † **5:12** Ga. 4.3. ‡ **5:13** 1 Co. 14.20.

retaman ta achique ri' ri choj y achique ri' ri ma choj ta. Rumari' nbij chiwe chi riyix c'a yix achi'el na jun ac'al. 14 Yac'a ri can jabel nik'ax chiquiwech ri ruch'abel ri Dios, can ye achi'el c'a jun winek ri can nicowin chic nutij wey. Riye' quitijon qui' riche (rixin) chi can quetaman chic achique ri utz y achique ri ma utz ta.§

6

1 Rumari' ri nabey tak tijonic chare ri ruch'abel ri Dios ri xkac'ul tek xkanimaj ri Cristo, ri' xketamaj yan. Wacami tikatija' kak'ij chi niketamaj más chrij ri Cristo riche (rixin) chi can nitz'aket ri na'oj kiq'ui, y mani chi xaxu (xaxe wi) chupan ri nabey tak tijonic yojcanaj wi ka, achi'el tek xbix chake chi rajawaxic chi nitzolin pe kac'u'x chupan ri itzel tak banobel ri xa camic nuc'om pe chake,* y achi'el chuka' ri tijonic chrij ri cukbel c'u'x riq'ui ri Dios, 2 y achi'el chuka' ri tijonic chrij ri bautismo,† y ri achique nic'atzin wi tek ri ancianos riche (rixin) ri iglesia niquiya' quik'a' pa kawi',‡ y ri c'astajbel quiche (quixin) ri caminaki', y ri ruc'ayewal riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek ri xtuya' ri Dios pa quiwi' ri winek ri ma quiniman ta Riya'. Ronojel re' xa ketaman chic. 3 Y re' can xtikaben, wi ri Dios nuya' k'ij chake.

4 Ri winek ri sakirisan chic ri quic'aslen, ri quic'ulun chic ri utzil riche (rixin) chila' chicaj y c'o chic ri Lok'olaj Espíritu quiq'ui,§ 5 y quina'on chic chi sibilaj utz ri ruch'abel ri Dios, y chuka' quina'on chic chi sibilaj nim ruchuk'a' ri tiempo petenak chkawech apo,* 6 wi niquetzelaj† ca jurayil ri Cristo, can majun c'a ri nicowin nibano ta chique chi nitzolin chic pe quic'u'x riq'ui ri Dios, ruma xa can achi'el yetajin niquicamisaj‡ chic jun bey ri Ruc'ajol ri Dios chuwech cruz, y niquiya' (niquitzek) ruq'uix chiquiwech ri winek. 7 Ketaman c'a chi wi jun ulef q'uiy job nika pa ruwi'§ y can nuya' jun utzilaj tico'n ri can c'o wi utz nuc'om pe chare ri rajaf ri ulef, ri ulef ri' can ruc'ulun wi rutzil ri Dios. 8 Pero jun ulef ri can xu (xe) wi itzel tak k'ayis y q'uix nipe chuwech,* can majun nic'atzin wi. Xa juba' chic nrajo' chi nimalix ca ruma ri Dios y xa xtiporox ca ruwech.

9 Yac'a riyix kach'alal ri sibilaj yixkajo', astape' c'o ch'abel ri xkabij yan ka chiwe, riyoj can kacukuban kac'u'x iwuq'ui chi riyix ma xtiben ta queri', xa can kacukuban kac'u'x iwuq'ui chi ri ic'aslen niwachin jabel† chuwech ri Dios y riq'ui ri' nik'alajin chi yix colotajnek chic pe chupan ri imac. 10 Ri Dios can choj wi, y rumari' ma xtumestaj ta ri samaj ri ibanon. Ri Dios retaman chi riyix niwajo' Riya'. Y can queri' nik'alajin ruma ye ito'on pe ri lok'olaj tak ralc'ual ri Dios, y c'a yixtajin na ye'ito' wacami. 11 Y nikarayij chiwe chi'ijujunal chi can achi'el ye ito'on pe ri kach'alal, can que ta c'a ri' xtiben c'a pa ruq'uisbel, riche (rixin) chi queri' chi'iwonojel cukul ic'u'x xtiwoyobej ri utzil ri xtibewila' chila' chicaj. 12 Rajawaxic chi riyix niben queri' riche (rixin) chi ma nipe ta ik'oral. Riyix xa can titzekelbej quic'aslen ri can ruma chi quiniman ri Dios y yecoch'on,‡ rumari' tek niquic'ul ri rubin ri Dios chi yeruya'.

13 Queri' tibana', ruma tek ri

§ **5:14** 1 Co. 2.14, 15; Ef. 4.13. * **6:1** He. 9.14. † **6:2** Hch. 19.4, 5. ‡ **6:2** Hch. 8.14, 17; 1 Ti. 4.14. § **6:4** Mt. 12.31; He. 2.4. * **6:5** He. 2.5. † **6:6** Mt. 23.31, 32; He. 10.29. ‡ **6:6** Lc. 11.48. § **6:7** Sal. 65.10. * **6:8** Is. 5.6. † **6:9** Fil. 1.6, 7; He. 10.34, 39. ‡ **6:12** He. 10.36.

Dios xutzuj (xusuj) ri utzil chare ri Abraham ri ojer ca, Riya' majun chic achoj pa rubi' xuben wi jurar, ruma majun chic ri más ta nim que chuwech ri Dios. Rumari' can pa rubi' ka Riya' mismo xuben wi jurar§ chi can nuya' wi ri rutzil chare ri Abraham. 14 Y ri Dios xubij c'a chare ri Abraham: Kas kitzij ri nbij chawe chi xtinya' ri wutzil pan awi' y can pa ruq'uiyal xtinya' chawe y xquec'oje' q'uiy awiy amam,* xcha' ri Dios chare ri Abraham. 15 Y ri Abraham can xroyobej c'a riq'ui coch'onic, y xuc'ul na wi ri utzil ri rutzujun (rusujun) ri Dios chi nuya' chare. 16 Ri winek ya c'a ri rubi' ri Dios ri niquinataj riche (rixin) chi niquiben jurar. Niquinataj ri rubi' ri Dios ruma yari' ri más nim ruk'ij, y riq'ui ri queri' niquiben, can yenimex y majun chic nibix ta chique. 17 Y que chuka' ri' ri Dios xuben c'a jurar chare ri Abraham chi nuya' ri rutzil chare. Queri' xuben ruma nrajo' chi can más k'alaj nuben chiquiwech quinojel ri xquec'ulu chuka' ri utzil ri',† chi Riya' ma nujel ta ri achique ri ruch'obon‡ pe pa quiwi'. Can nuben wi c'a ri nubij. 18 Y can c'o ca'i' rubanic xuben ri Dios ri nik'alajsan chkawech chi Riya' ma nujel ta ri rutzij. Jun, can c'o ri xutzuj (xusuj) chake, y jun chic, Riya' can xuben wi jurar chi nuya' ri rutzujun (rusujun) chake. Y ruma chi ri Dios majun bey nutz'uc ta tzij, rumari' cukul kac'u'x chi nikoyobej apo ri k'ij tek xtikac'ul ronojel ri rubin chi nuya' chake. 19 Y ri oyobenic ri' nuben chare ri kánima chi can cof yukul riq'ui ri Dios. Achi'el niban chare jun lancha ri niyukbex riq'ui jun ancla ri nic'ak ka chuxe' ya' riche (rixin) chi cof nic'oje' ri lancha. Quec'ari' riyoj ronojel ri koyoben nuben chake chi can chupan ri nimalaj Lok'olaj lugar riq'ui ri Dios§ ri yukul wi apo kac'u'x. 20 Y chiri' oconek wi ri Jesús riche (rixin) chi nuc'utuj utzil chare ri Dios pa kawi' riyoj, ruma ya Riya' ri Nimalaj Sacerdote* ri majun bey xtijalatej ta, can achi'el ri sacerdote'il riche (rixin) ri Melquisedec. Ri Jesús xunabeysaj yan el ri',† riche (rixin) chi riyoj yojcowin chuka' yojapon riq'ui ri Dios.

7

Ya ri Jesucristo ri Kanimalaj Sacerdote

1 Ri Melquisedec ri yitajin ntzijoj chiwe yari' ri rey riche (rixin) ri tinamit Salem, y chuka' sacerdote riche (rixin) ri nimalaj Dios.* Ri Melquisedec ri', xbe c'a chuc'ulic ri kamama' Abraham y xuben chuka' bendecir, tek ri Abraham tzolijnek pe chubanic ri ch'a'oj ri xuben quiq'ui ri reyes y xch'acon ca chiquij. 2 Y ri Abraham ronojel ri cosas ri relesan pe chique ri reyes ri xeruch'ec, riya' xrelesaj c'a ri rudiezmo chare ronojel ri cosas ri' y yac'ari' ri xuya' chare ri Melquisedec. Y ri bi'aj Melquisedec ntel c'a chi tzij chi rey ri choj nik'ato tzij. Y ruma riya' rey riche (rixin) ri tinamit Salem, ntel c'a chi tzij chi riya' rey riche (rixin) ri uxlanibel c'u'x. 3 Ri Melquisedec ma tz'ibatajnek ta ca wi xec'oje' rute' rutata', ni ma tz'ibatajnek ta ca chuka' wi xec'oje' rati't rumama'. Ma nik'alajin ta wi xalex y wi xcom. Rumari' tek nik'alajin chi riya' jun sacerdote ri majun bey xtijalatej ta,† can achi'el ri Ruc'ajol ri Dios.

4 Tich'obo' na pe' jabel, chi ri Melquisedec can más wi nim

§ **6:13** Gn. 22.16. * **6:14** Gn. 22.16, 17. † **6:17** Ro. 8.17. ‡ **6:17** Job 23.13, 14; Is. 14.24; Jer. 33.20, 21, 25, 26; Ro. 11.29. § **6:19** Lv. 16.15; Sal. 130.7; He. 9.7. * **6:20** He. 5.6. † **6:20** He. 3.1; 4.14. * **7:1** Gn. 14.18. † **7:3** Sal. 110.4.

ruk'ij que chuwech ri kamama' Abraham. Rumari' ri kamama' Abraham can lajuj c'a xuben chare ronojel ri relesan pe chique ri reyes, y jun c'a chique ri lajuj ri' xuya' chare ri Melquisedec.‡ 5 Y ri ley riche (rixin) ri Moisés nubij chi ri ye riy rumam ca ri Leví, yeri' ri ye'oc sacerdotes, y can ya'on ca ri pixa' chique chi ye riye' ri yec'ulu ri diezmo ri niquiya' ri quiwinak;§ astape' ri quiwinak ri' can ye riy rumam wi ca chuka' ri Abraham. 6 Pero ri Melquisedec, astape' ma riy rumam ta ca ri Leví, xuc'ul ri diezmo chuwiruk'a' ri Abraham. Y riya' xuben bendecir ri Abraham, Abraham ri can c'o wi tzujun (sujun) chare ruma ri Dios.* 7 Ri Melquisedec can sibilaj nim ruk'ij. Ruma ketaman chi ri niya'o ri bendición más nim ruk'ij que chuwech ri nic'ulu ri bendición. 8 Y ri ye riy rumam ca ri Leví ri niquic'ul ri diezmo, xa yecom. Yac'a ri Melquisedec ri xc'ulu ri diezmo chuwiruk'a' ri Abraham, nibix chrij chi riya' ma nicom ta.† 9 Tek ri Abraham xuya' ri diezmo chare ri Melquisedec, ntel chi tzij chi xuya' yan pa quiq'uexel ri ye riy rumam ri Leví, ri xque'oc sacerdotes, y chique c'a riye' ri' niya'ox (nya') wi ri diezmo, 10 astape' ma jane talex ri Leví tek ri Melquisedec xbe chuc'ulic ri Abraham.

11 Ri ley riche (rixin) ri Moisés xjach chique ri kati't kamama' pa quitiempo ri sacerdotes ri ye riy rumam ca ri Leví. Pero ri quisamaj ri sacerdotes ri', ma xcowin ta xuben chique ri kati't kamama' chi xetz'etetej ta ruma ri Dios chi majun quimac,‡ y rumari' xc'atzin c'a chi xpe jun chic Sacerdote can achi'el ri sacerdote'il riche (rixin) ri Melquisedec, y man achi'el ta ri Aarón y man achi'el ta ri nic'aj chic sacerdotes ri ye riy rumam ca ri Leví. 12 Ruma wi yejalatej el ri sacerdotes, nic'atzin chuka' chi nijalatej ri ley. 13 Ruma ri Jesucristo ma riy rumam ta ca ri Leví, Riya' can riy rumam ca jun chic achi. Y ri ye riy rumam ca ri achi ri' majun bey ye oconek ta sacerdotes. 14 Y ri Sacerdote ri xpe, ya ri Kajaf Jesucristo, y nik'alajin chi Riya' riy rumam ca ri Judá.§ Y ri ley riche (rixin) ri Moisés ma nubij ta chi ye'oc sacerdotes ri ye riy rumam ca ri Judá.

15 Y riq'ui c'a chi ri Jesucristo xoc Sacerdote, ri can achi'el ri Melquisedec, can xk'alajin c'a chi ri quisacerdote'il ri ye riy rumam ca ri Leví xa xtibeq'uis na. 16 Ri ley riche (rixin) ri Moisés rubin pe chi can xu (xe) wi ri ye riy rumam ca ri Leví ri ye'oc sacerdotes, y ri Jesucristo xa ma riy rumam ta ca ri Leví. Pero Riya' xoc Sacerdote, ruma c'o ruc'aslen ri can c'o ruchuk'a', jun c'aslen ri majun bey xtiq'uis ta. 17 Achi'el ri ruk'alajsan ca ri Dios chrij Riya' tek xubij chare:

Yit c'a riyit ri Sacerdote ri majun bey xcajalatej ta,*
can achi'el ri sacerdote'il riche (rixin) ri Melquisedec ri xc'oje' ojer ca.
Queri' ri ruk'alajsan ca ri Dios.

18 Y majun chic rejkalen ri nubij chupan ri ley chrij ri sacerdote'il ruma majun ruchuk'a' y ma xcowin ta xerucol ri winek chupan ri quimac.† 19 Ruma ri ley ri' xa can ma xcowin ta xuben chique ri winek chi yetz'etetej ruma ri Dios chi majun quimac.‡ Yac'a re wacami xa yoj royoben jun utzil ri

‡ **7:4** Gn. 14.20. § **7:5** Nm. 18.21, 26. * **7:6** Gn. 12.2, 3; 13.14-17; 17.4; 22.17, 18; Hch. 3.25; Ro. 4.13; Ga. 3.16; He. 6.13; 11.17. † **7:8** He. 5.6; 6.20. ‡ **7:11** Ga. 2.21; He. 8.7. § **7:14** Gn. 49.10; Is. 11.1; Mt. 1.1, 3. * **7:17** Sal. 110.4. † **7:18** Ro. 8.3; Ga. 4.9. ‡ **7:19** Hch. 13.39; Ro. 3.20; Ga. 3.21, 24. § **7:19** Ro. 5.2.

can más jabel.§ Y ri utzil ri' nuben chake chi yojcowin yojjel apo riq'ui ri Dios.

20 Ri Dios xuben jurar riche (rixin) chi xk'alajin chi kas kitzij chi ri Jesús xoc Sacerdote. 21 Yac'a tek ri ye riy rumam ca ri Leví xe'oc sacerdotes, ri Dios majun ri xuben ta jurar. Pero tek ri Jesús xoc Sacerdote, yari' tek ri Dios xuben jurar. Achi'el ri nubij chupan ri ruch'abel ri tz'ibatal ca:

Ri Ajaf Dios xuben jurar y ma xtujel ta ri ruch'obonic.*
Riya' xubij c'a: Yit c'a riyit ri Sacerdote ri majun bey xcajalatej ta,
can achi'el ri sacerdote'il riche (rixin) ri Melquisedec ri xc'oje' ojer ca.

Queri' xubij ri Dios chare ri Jesús.

22 Rumari' tek ya ri Jesús ri xpa'e' chuwech ri trato ri xuben ri Dios kiq'ui. Y re trato re' más utz† que chuwech ri xuben quiq'ui ri kati't kamama'.

23 Yac'a ri nic'aj chic sacerdotes ri ye riy rumam ca ri Leví, can ye q'uiy wi ri xe'oc sacerdotes ruma ma xecowin ta xec'oje' jurayil, xa xecom el. 24 Yac'a ri Jesús can jun Sacerdote ri majun bey xtijalatej ta ruma Riya' can jurayil chi c'o ruc'aslen. 25 Y rumari' Riya' can benak ruwech chi nicowin yerucol ri yejel apo riq'ui chucanoxic ri Dios. Ruma Riya' jurayil chi c'o ruc'aslen riche (rixin) chi ma nitane' ta chi nuc'utuj rutzil‡ ri Dios pa quiwi'.

26 Y ya c'a ri Jesús ri can ruc'amon (takal chrij) chi xoc Kanimalaj Sacerdote,§ ruma Riya' can lok'olaj wi.* Majun bey xuben ta jun mac.† Majun etzelal c'o pa ruc'aslen y ma junan ta quiq'ui ri aj maqui', y can ya'on wi más ruk'ij chila' chicaj.‡ 27 Riya' ma nuben ta achi'el niquiben ri nimalaj tak sacerdotes ri ye riy rumam ca ri Leví. Riye' ronojel k'ij yequicamisaj chicop riche (rixin) chi yequitzuj (yequisuj) chuwech ri Dios.§ Queri' niquiben ruma ri quimac riye' y ruma chuka' ri quimac ri quiwinak. Yac'a ri Jesús ma rajawaxic ta chi q'uiy mul c'o ta ri nutzuj (nusuj) chuwech ri Dios.* Ruma Riya' xa jun bey c'a ri c'o chi xcom chuwech ri cruz y can riche (rixin) ronojel tiempo nic'atzin. 28 Ri Jesús man achi'el ta c'a ri nimalaj tak sacerdotes ri ye riy rumam ca ri Leví. Ruma riye' xa ye winek y ma can ta c'o quichuk'a'. Pero ma riq'ui wi ri', ri ley riche (rixin) ri Moisés nubij chi ye'oc nimalaj tak sacerdotes.† Yac'a ri Jesús can Ruc'ajol wi ri Dios. Y astape' can c'o chic ri ley, ri Dios can xuben jurar chi ri Jesús xoc Nimalaj Sacerdote. Ruma ri Jesús can tz'aket‡ wi riq'ui ronojel riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.

8

Ri Dios ya ri Jesucristo ri xucusaj riche (rixin) chi xuben jun c'ac'ac' trato quiq'ui ri winek

1 Riq'ui ronojel ri kachapon pe rubixic chiwe, rajawaxic chi nik'ax chiwech chi can c'o jun Kanimalaj Sacerdote riyoj, y Riya' xtz'uye' chila' chicaj pa rajquik'a' ri lok'olaj ch'aquet ri acuchi (achique) tz'uyul wi ri Dios.* 2 Y nisamej chila' chicaj, chupan ri kitzij rachoch ri Dios, ri banon ruma ri Ajaf Dios y ma winek ta ye banayon.† 3 Wawe' chuwech re ruwach'ulef ri nimalaj tak sacerdotes quiche (quixin) ri israelitas yequicamisaj chicop y c'o nic'aj chic cosas ri yequitzuj (yequisuj) chuwech ri Dios.‡ Ya samaj ri'

* **7:21** Sal. 110.4. † **7:22** He. 8.6. ‡ **7:25** Ro. 8.34. § **7:26** He. 3.1. * **7:26** Ap. 15.4. † **7:26** He. 4.15. ‡ **7:26** Ef. 1.20-22. § **7:27** Lv. 9.7; 16.15, 16. * **7:27** Ro. 6.10. † **7:28** He. 5.1, 2. ‡ **7:28** He. 2.10. * **8:1** Ef. 1.20; Col. 3.1. † **8:2** He. 9.11. ‡ **8:3** He. 5.1.

ri ya'on chique riche (rixin) chi niquiben. Y rumari' ri Jesús chuka' rajawaxic chi c'o xutzuj (xusuj)§ chare ri Dios, ruma Riya' jun Nimalaj Sacerdote. 4 Y wi ta ri Jesucristo c'a c'o ta na chuwech re ruwach'ulef, ma niyatej ta chare chi ntoc jun sacerdote, ruma can c'a yec'o na sacerdotes ri ye riy rumam ca ri Leví ri yequicamisaj chicop riche (rixin) chi yequitzuj (yequisuj) chuwech ri Dios, ri can achi'el nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Moisés. 5 Ri jay ri yesamej wi ri sacerdotes ri' y ronojel ri c'o chupan ri jay, xa achi'el jun ruwachbel o xa achi'el rumach'ach'il ri rachoch ri Dios ri c'o chila' chicaj.* Y rumari', tek ya xa niban ri jay, ri Dios xubij chare ri Moisés: Tawac'axaj c'a. Can rajawaxic chi niban† achi'el rubanic ronojel ri wachbel ri xinc'ut chawech pa ruwi' ri juyu', xcha' ri Dios chare ri Moisés. 6 Y riq'ui ronojel ri' can nikatz'et c'a chi ri rusamaj ri Jesús más nim ruk'ij que chuwech ri quisamaj ri sacerdotes quiche (quixin) ri israelitas. Y queri' chuka' ri trato ri xuben ri Dios quiq'ui ri winek‡ can más chi na nim ruk'ij, que chuwech ri c'o nabey, ruma can ya ri Jesús ri xucusaj riche (rixin) chi xuben ri trato ri' y ri c'ac'ac' trato ri' can más wi utz ri yerutzuj (yerusuj) chake. 7 Y wi ta ri nabey trato utz ta xel, man ta rajawaxic chi xban chic jun ruca'n trato.§

8 Pero xa ruma c'a chi ri Dios ma xka ta chuwech ri xquiben ri kati't kamama', ruma ma xquiben ta ronojel ri xubij chupan ri nabey trato, rumari' tek ri tz'ibatal ca nubij:

Xtapon na jun k'ij, xcha' ri Ajaf,
tek xtinben jun c'ac'ac' trato
quiq'ui ri aj Israel y ri aj Judá.*
9 Y ri c'ac'ac' trato ri xtinben
quiq'ui, ma junan ta riq'ui
ri trato ri xinben quiq'ui ri
cati't quimama',
tek achi'el xenyukej chi quik'a'
riche (rixin) chi xencol pe
pa ruwach'ulef Egipto;
ruma riye' xa ma xquiben ta achi'el
ri trato ri xinben quiq'ui,
y rumari' tek riyin xenmalij ca,
xcha' ri Ajaf.
10 Xa rumac'ari', quec'are' rubanic
ri c'ac'ac' trato ri xtinben
chic quiq'ui ri israelitas, tek
xtapon ri ruk'ijul:
Xtinya' ri nuley pa tak quich'obonic,
y xtintz'ibaj chuka' pa tak cánima.
Xquinoc qui-Dios,
y riye' xque'oc nutinamit.
Yari' ri trato ri xtinben quiq'ui.†
11 Y ri k'ij ri' majun c'a jun ri xtutijoj‡ ta jun ruc' rach'alal,
ni majun ri quec'are' xtubij ta
chare ri rach'alal: Tawetamaj c'a ruwech ri Ajaf, ma
xticha' ta chare.
Ruma chupan ri k'ij ri' can quinojel
chic ye etamayon nuwech.
Can chi ch'uti'k chi nima'k quetaman chic c'a nuwech.
12 Ruma riyin can xtinjoyowaj
quiwech y xtincuy ri
yequibanala' ri ma choj ta,
y ma xtoka ta chic chinuc'u'x
ri quimac y ri itzel ri
yequibanala'.
Queri' ri rubin ri Dios.
13 Y tek ri Dios xunataj ri c'ac'ac'
trato, riq'ui ri' xk'alajin chi Riya'
nubij chi ri nabey trato xa majun
chic rejkalen.§ Y jun cosa ri xa
majun chic rejkalen y ma nic'atzin
ta chic, xa napon yan c'a ri k'ij tek
niq'uis.

§ **8:3** Ef. 5.2. * **8:5** He. 9.23. † **8:5** Ex. 25.40; 26.30; 27.8; Nm. 8.4; 1 Cr. 28.12, 19; Hch. 7.44. ‡ **8:6** He. 7.22. § **8:7** He. 7.11, 18. * **8:8** Jer. 23.5, 7; 30.3; 31.31. † **8:10** Gn. 17.7, 8; Jer. 24.7; Ez. 37.27; Zac. 8.8. ‡ **8:11** Is. 54.13; Jn. 6.45; 1 Jn. 2.27. § **8:13** 2 Co. 5.17.

9

1 Ri nabey trato ri xuben ri Dios
quiq'ui ri kati't kamama' xubij
chique ri achique rubanic c'o chi
niquiben riche (rixin) chi niquiya'
ruk'ij ri Dios, y xubij chuka' chi
tiban jun rachoch ri Dios re wawe'
chuwech re ruwach'ulef.* 2 Y ri
rachoch ri Dios ri', ca'i' c'a rupan
xban chare. Chupan c'a ri nabey
rupan jay chiri' c'o wi ri lámpara
y c'o chuka' jun mesa. Y pa ruwi'
ri mesa ri' yec'o wi ri lok'olaj tak
caxlan wey.† Y ri nabey rupan
jay ri' nibix c'a Lok'olaj lugar
chare. 3 Y ri ruca'n rupan jay
ri c'o apo chrij ri tziek ri achoj
riq'ui jachon wi ri rupan rachoch
ri Dios, yac'ari' ri nibix ri nimalaj
Lok'olaj lugar chare, ruma ya
lugar ri' ri más nim ruk'ij. 4 Y
chupan ri nimalaj Lok'olaj lugar
ri' c'o jun altar riche (rixin) chi
niporox pon pa ruwi', y k'anapuek
ronojel rij. C'o c'a chuka' ri cáxa
riche (rixin) ri rutrato ri Dios. Y
ri cáxa ri' k'anapuek ronojel rij y
queri' chuka' ri rupan. Chupan
c'a ri cáxa c'o jun lek banon riq'ui
k'anapuek y chupan ri lek c'o juba'
maná,‡ ri wey ri xka pe chila'
chicaj. Y chupan ri cáxa ri' c'o
chuka' ri ruch'ame'y ri Aarón,§
ri xjotayin chic pe. Y chuka' c'o
ri tz'alan tak abej* ri tz'ibatal
wi ca ri trato ri xuben ri Dios
quiq'ui ri kati't kamama'. 5 Y
c'o c'a ca'i' quiwachbel ángeles ri
nibix querubín chique quiric'on c'a
quixic' pa ruwi' ri cáxa.† Ri ángeles
ri' niquik'alajsaj c'a chi chiri' c'o
wi ruk'ij ruc'ojlen ri Dios y chiri'
chuka' nicuyutej wi quimac ri
winek ruma ri Dios. Pero wacami
ma xtikabij ta c'a más chrij ronojel
re'.

6 Tek chojmirisan chic ronojel ri'
chupan ri rachoch ri Dios, ri sacer-
dotes can k'ij k'ij c'a ye'oc chupan ri
nabey cuarto chare ri jay ri', riche
(rixin) chi niquiben ri samaj riche
(rixin) chi niquiya' ruk'ij‡ ri Dios.
7 Yac'a chupan apo ri ruca'n rupan
ri jay, can xu (xe) wi ri nimalaj
sacerdote ri ntoc apo, y xaxu (xaxe)
wi jun bey ntoc chiri'§ pa jun juna'.
Y tek ntoc apo, nuc'uaj quiquiq'uel
chicop y nutzuj (nusuj) chuwech
ri Dios ruma ri rumac riya' y
ruma chuka' quimac ri winek ri
xa ma k'axnek ta chiquiwech chi
xa mac yetajin chubanic. 8 Tek
c'a nucusex na ri jun jay ri', ma
xabachique ta winek ri nicowin chi
ntoc ta apo chupan ri ruca'n rupan
jay ri nibix nimalaj Lok'olaj lugar
chare. Y riq'ui ri' ri Lok'olaj Espíritu
nuk'alajsaj chkawech chi ma jane
nik'alajin ta ri achique rubanic ri
bey riche (rixin) chi ye'apon* ri
winek c'a riq'ui ri Dios. 9 Y ronojel
ri' c'o ri nuc'ut chkawech chrij re
tiempo re'. Ri chicop y ri nic'aj
chic cosas ri xequitzuj (xequisuj)
ri winek chuwech ri Dios, ma xe-
cowin ta† xuben ch'ajch'oj chare ri
cánima ri winek ri xetzuju (xesuju)
ri cosas ri'. 10 Y ronojel ri xbix
chique xa más chrij ri ch'aculaj
nich'o wi, achi'el tek nich'o chrij
ri achique niquitij,‡ ri achique
niquikum y ri achique rubanic chi
niquich'ajch'ojsaj qui'.§ Ronojel c'a
ri' chilaben chique riche (rixin) chi
niquiben, c'a ya tek xapon jun k'ij
tek c'o chi xjalatej ronojel ri'.

11 Yac'a re wacami ya chic ri
Cristo ri Nimalaj Sacerdote riche
(rixin) ri c'ac'ac' trato ri c'amayon
pe ri utzil* ri tzujun (sujun) ojer
ca. Y ri rachoch ri Dios ri nisamej
wi ri Cristo wacami más nim y más
jabel† que chuwech ri rachoch ri

* **9:1** Ex. 25.8. † **9:2** Lv. 24.5, 6. ‡ **9:4** Ex. 16.33. § **9:4** Nm. 17.10. * **9:4** Ex. 25.16.
† **9:5** Lv. 16.2. ‡ **9:6** Nm. 28.3. § **9:7** Ex. 30.10. * **9:8** Jn. 14.6; He. 4.15, 16; 10.19, 20.
† **9:9** Ga. 3.21. ‡ **9:10** Ro. 14.17. § **9:10** Nm. 19.7. * **9:11** He. 10.1. † **9:11** He. 8.2.

Dios choch'ulef. Ruma ri jay ri' ma banon ta cuma winek y re' ntel chi tzij chi xa ma riche (rixin) ta re ruwach'ulef. 12 Ri Cristo xbe'oc c'a chupan ri nimalaj Lok'olaj lugar chila' chicaj. Y Riya' ma xutzuj (xusuj) ta quiquiq'uel q'uisic' (cabras), ni xa ta quiquiq'uel ri alaj tak wáquix chuwech ri Dios. Ri Cristo can ya wi ri ruquiq'uel‡ Riya' ri xutzuj (xusuj) chuwech ri Dios y xa jun bey xuben queri' riche (rixin) chi xcuyutej ri kamac y§ riq'ui ri' xuya' ri colotajic chake riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. 13 Chupan ri nabey trato, wi c'o jun winek ri ma ch'ajch'oj ta chuwech ri Dios, c'o chi nicamisex jun achij wáquix o jun achij q'uisic' (cabra) o c'o chi niporox jun alaj vaca. Y riq'ui ri ruquiq'uel ri achij wáquix o ri achij q'uisic' (cabra) o riq'ui ri chaj riche (rixin) ri alaj vaca ri nichiquex* chrij ri winek ri', nich'ajch'ojsex ri ruch'acul ri winek ri'. 14 Y wi c'o xc'atzin wi ri quiquiq'uel y ri chaj quiche (quixin) ri chicop, ¿c'a ta c'a ri ruquiq'uel ri Cristo† chi man ta jun nic'atzin wi? Ruma ri Jesucristo majun bey xuben ta mac. Y Riya' can riq'ui ruchuk'a' ri Lok'olaj Espíritu ri can c'o riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek, xutzuj (xusuj) ri' pa camic chuwech ri Dios riche (rixin) chi nuch'ajch'ojsaj ri kánima chare ri mac ri xa camic nuc'om pe chake, riche (rixin) chi queri' yojcowin nikaben ri rusamaj ri c'aslic Dios.

15 Rumac'ari' tek yatajnek chare ri Cristo chi ya Riya' nichojmirisan ri c'ac'ac' trato ri nuben ri Dios quiq'ui ri winek. Y ruma chi xcom ri Cristo tek nicuyutej ri mac ri xbanatej chupan ri nabey trato.‡ Y riyoj ri yoj siq'uin (oyon)§ ruma ri Dios wacami can nikil chuka' ri utzil ri tzujun (sujun) ruma Riya' ojer ca; y ri' jun herencia ri nuya' ri Dios riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. 16 Y can rajawaxic chi xcom ri Cristo riche (rixin) chi xkac'ul ri herencia ri'. Achi'el tek jun winek rubanon jun wuj y rubin chupan chi tek xticom el, ronojel ri rubeyomal ntoc ca riche (rixin) jun chic winek. Pero ri winek ri' ma nijach ta na ri herencia chare, nic'atzin chi nroyobej na, c'a ya tek nicom na el ri banayon ca ri wuj, c'ac'ari' nijach ri herencia pa ruk'a'. 17 Ruma tek c'a q'ues na ri winek ri banayon ri wuj, majun rejkalen ri wuj, pero tek caminek chic el, c'ac'ari' c'o rejkalen ri wuj ri'. 18 Y queri' chuka' tek ri Dios xuben ri nabey trato quiq'ui ri kati't kamama', can xucusex wi ri quic'.* 19 Ruma tek ri Moisés rubin chic chique ri winek ronojel ri nubij chupan ri ley ri c'o chi niquiben,† xberuc'ama' c'a pe quiquiq'uel ri alaj tak wáquix, quiquiq'uel ri achij tak q'uisic' (cabras), y xuxol juba' ya' riq'ui, c'ac'ari' xberuc'ama' pe juba' rusmal carne'l ri quek banon chare y juba' k'ayis ri hisopo rubi', y c'ac'ari' xuchicaj pa ruwi' ri wuj ri tz'ibatal wi ri ley‡ y xuchicaj pa quiwi' quinojel ri winek chuka'. 20 Y xubij chique: Riq'ui c'a re quic' re' can nik'alajin wi chi yare' xuchop ri trato§ ri xubij ri Dios chi nikaben, xcha' ri Moisés chique ri winek. 21 Y ri Moisés xuchicaj chuka' ri quic' chrij ri rachoch ri Dios y chrij ronojel ri cosas ri nucusex pa rusamaj ri Dios.* 22 Y can achi'el nubij chupan ri ley, chi xa juba' ma ronojel xch'ajch'ojsex riq'ui quic'. Y kas kitzij wi, chi man ta nitix quic',† man ta nicuyutej ri mac.

‡ **9:12** Ap. 1.5. § **9:12** Dn. 9.24; Zac. 3.9. * **9:13** Lv. 16.14; Nm. 19.2, 17, 18. † **9:14** 1 Jn. 1.7. ‡ **9:15** Ro. 3.25. § **9:15** He. 3.1. * **9:18** Ex. 24.6. † **9:19** Ex. 24.5-8. ‡ **9:19** Lv. 14.4; 16.14, 15, 18. § **9:20** Ex. 24.8; Mt. 26.28. * **9:21** Ex. 29.12; Lv. 8.15. † **9:22** Lv. 17.11.

Ruma rucamic ri Jesucristo tek nicuyutej ri mac

23 Achi'el xkabij yan ka, ri
rachoch ri Dios ri xquiben ri kati't
kamama', xa achi'el jun ruwachbel
ri rachoch ri Dios ri c'o chila' chicaj.
Y ri rachoch ri Dios ri xquiben riye'
y ronojel ri c'o chupan, xchiquex
na c'a quiquiq'uel chicop chiquij
riche (rixin) chi xech'ajch'ojsex y
c'ac'ari' xe'ucusex pa rusamaj ri
Dios. Pero ruma ri rachoch ri Dios
ri c'o chila' chicaj‡ más nim ruk'ij,
rumari' nic'atzin quic' riche (rixin)
Jun ri can más nim rejkalen que
chiquiwech ri chicop. 24 Ri oconek
wi ri Cristo wacami ma chupan
ta ri rachoch ri Dios ri xa banon
cuma winek, jay ri xa ruwachbel
ri kas kitzij chi rachoch ri Dios
ri c'o chila' chicaj. Riya' can c'a
chila' chicaj xbe'oc wi, y can riq'ui
c'a apo ri Dios c'o wi y nich'o apo
pa kacuenta riyoj.§ 25 Y ri chila'
chicaj ri Cristo ma nuben ta achi'el
nuben ri nimalaj sacerdote quiche
(quixin) ri israelitas re wawe'
choch'ulef. Ruma ri nimalaj sacer-
dote ri' ronojel juna' ntoc chupan
ri nimalaj Lok'olaj lugar ri c'o chiri'
pa rachoch ri Dios y nutzuj (nusuj)
quic',* pero ma ruquiq'uel ta riya'
ri nutzuj (nusuj). Yac'a ri Cristo
xa jun bey xutzuj (xusuj) quic' y
can ruquiq'uel wi Riya' ri xutzuj
(xusuj). 26 Xa ta xc'atzin chi q'uiy
mul xuk'axaj tijoj pokonal, q'uiy ta
mul xcom, rutiquiriban ta pe tek
xban re ruwach'ulef. Pero ma que
ta ri'. Ruma Riya' xa jun bey xutzuj
(xusuj) ri ruquiq'uel† riche (rixin)
chi nic'atzin ronojel tiempo. Y xa
c'a chupan re ruq'uisbel tiempo‡
riche (rixin) re ruwach'ulef, tek
xpe y xcom riche (rixin) chi
nrelesaj ri kamac. 27 Riyoj winek
ya'on c'a pa kawi' chi xaxu (xaxe
wi) jun bey yojcom, y c'ac'ari'
xtik'at tzij pa kawi'. 28 Y queri'
chuka' ri Cristo, xaxu (xaxe wi)
jun bey c'o chi xcom riche (rixin)
chi xrejkalej ri kamac.§ Y xtapon
na wi jun k'ij tek Riya' xtipe chic
jun bey. Pero ma riche (rixin) ta
xticom chic jun bey ruma ri kamac,
ma que ta ri', xa can riche (rixin)
chi yojrucol el riyoj ri koyoben apo
Riya'.

10

1 Ri ley riche (rixin) ri Moisés
xa achi'el jun rumach'ach'il ri utzil
ri xquepe chkawech apo. Ruma
ma xuc'om ta pe ri utzil achi'el
ri kas kitzij chi utzil ri nuc'om
pe ri Cristo. Y xa rumari' ri
chicop ri xetzuj (xesuj) chuwech ri
Dios ronojel juna', ma xecowin ta
xuben chique ri winek chi xe'apon
ta riq'ui ri Dios, chi man ta jun
quimac xetz'et ruma ri Dios. 2 Wi
ta can xch'ajch'ojir ri cánima cuma
ri chicop ri xequitzuj (xequisuj),
man ta c'a yetajin na chi yequitzuj
(yequisuj), ruma niquina' chi ma-
jun chic quimac. 3 Pero xa rono-
jel juna'* yequitzuj (yequisuj), y
riq'ui ri', noka c'a chiquic'u'x chi
c'a c'o na ri quimac.† 4 Ruma ri
quiquiq'uel ri achij tak wáquix y ri
achij tak q'uisic' (cabras)‡ can ma
nicowin ta niquelesaj ri mac.

5 Rumari', tek ri Cristo xpe wawe'
chuwech re ruwach'ulef, xubij
chare ri Dios:

Riyit man chic c'a nawajo' ta chi
yetzuj (yesuj) chicop y nic'aj
chic cosas chawe,§

rumari' tek xaya' jun nuch'acul
achi'el ruch'acul ri winek.

6 Ri chicop ri yeporox chawech,
y chuka' ri chicop ri yet-
zuj (yesuj) chawe ruma

‡ **9:23** He. 8.5. § **9:24** Ro. 8.34; He. 6.20; 7.25; 1 Jn. 2.1. * **9:25** Lv. 16.34. † **9:26** He. 7.27; 10.10; 1 P. 3.18. ‡ **9:26** 1 Co. 10.11; Ga. 4.4; Ef. 1.10. § **9:28** Ro. 6.10; 1 P. 2.24. * **10:3** He. 9.7. † **10:3** Lv. 16.21. ‡ **10:4** Mi. 6.6. § **10:5** Sal. 40.6.

quimac ri winek, ma xeka
ta chawech.
7 Rumari' xinbij: Ajaf Dios, riyin
xipe riche (rixin) chi nben ri
araybel riyit,
can achi'el ri tz'ibatal ca chuwij
chupan ri boron wuj,
xcha' ri Cristo.
8 Achi'el ri xkabij yan ka, ri Cristo
xubij chare ri Dios: Riyit man chic
c'a nawajo' ta chi yetzuj (yesuj)
chicop y nic'aj chic cosas chawe.
Ri chicop ri yeporox chawech, y
chuka' ri chicop ri yetzuj (yesuj)
chawe ruma quimac ri winek, ri
can achi'el ri ye chilaben chupan
ri ley ri ya'on chare ri Moisés, ma
xeka ta chawech, xcha' ri Cristo.
9 Y chuka' can yari' tek ri Cristo
xubij: Ajaf Dios, riyin xipe riche
(rixin) chi nben ri araybel riyit,
xcha'. Re' ntel chi tzij chi ri Dios
nrelesaj el ri nabey trato. Y ri
c'ac'ac' trato xtic'oje' pa ruq'uexel
ri nabey. 10 Can ruraybel wi c'a ri
Dios chi ri Jesucristo xcom* kuma
riyoj, y ruma c'a ri raybel ri' tek
xch'ajch'ojir ri kánima chupan ri
mac.† Y ri Jesucristo xa jun bey c'a
xuya' ri ruch'acul pa camic riche
(rixin) chi nic'atzin ronojel tiempo.
11 Ri sacerdotes quiche (quixin)
ri israelitas, k'ij k'ij yequicamisaj
chicop riche (rixin) chi yequitzuj
(yequisuj) chuwech ri Dios‡ ruma
quimac ri winek. Pero ri niquiben
ma nicowin ta nrelesaj el ri quimac
ri winek. 12 Yac'a ri Cristo xaxu
(xaxe wi) jun bey xuya' ri' pa
camic, y ri' nic'atzin chi ronojel
tiempo riche (rixin) chi nicuyutej
quimac ri winek. Y tek xc'astej
el, xbetz'uye' pa rajquik'a' ri Dios
chila' chicaj.§ 13 Y chila' c'o
wi, royoben ri k'ij riche (rixin)
chi yejach pa ruk'a' pa raken,*
quinojel ri ye'etzelan riche (rixin).
14 Ruma ri Cristo xaxu (xaxe) wi
jun bey xutzuj (xusuj) ri' pa camic,
y riq'ui ri' xuben chique quinojel ri
ye ruch'ajch'ojsan chic† chi majun
quimac yetz'etetej ruma ri Dios
riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. 15 Y
queri' chuka' nuk'alajsaj ri Lok'olaj
Espíritu chake,‡ tek nubij:
16 Xtapon na wi jun k'ij tek xtinben
jun c'ac'ac' trato quiq'ui ri
winek, y ri trato ri' quec'are'
rubanic:
Xtintz'ibaj ri nuley pa tak cánima,§
y chuka' xtinya' pa tak quich'obonic,
nicha' ri Ajaf.
17 Y xubij chuka':
Xtincuy ri quimac y ma xtoka ta
chic chinuc'u'x ri itzel ri
yequibanala'.
Queri' rubin ri Dios, ri nuk'alajsaj
ri Lok'olaj Espíritu.
18 Y rumac'ari' can nik'alajin wi chi
ma nic'atzin ta chic chi yekatzuj
(yekasuj) chicop chuwech ri Dios
ruma ri kamac. Ri kamac xa cuyu-
tajnek chic.

19 Kach'alal, ri Jesús can xcom
y xbiyin ri ruquiq'uel kuma riyoj,
y rumari' tek cukul kac'u'x yoj-
jel apo chupan ri nimalaj Lok'olaj
lugar ri acuchi (achique) c'o wi
ri Dios.* 20 Can xujek wi c'a
jun c'ac'ac' bey chkawech,† bey
ri riche (rixin) c'aslen; tek Riya'
xcom chuwech ri cruz. Xretzetej
(xtzeretej) c'a pa ca'i' ri tziek ri
achoj riq'ui jachon wi ri nimalaj
Lok'olaj lugar chiri' pa rachoch ri
Dios. Y ri' nuk'alajsaj chkawech
chi wacami majun nik'ato kiche
(kixin) riche (rixin) chi yojjel apo
c'a riq'ui ri Dios. 21 Y chuka' ri
Jesús yari' ri Nimalaj Sacerdote ri
c'o pa kawi' riyoj ri yoj ralc'ual
chic ri Dios. 22 Y rumac'ari' riyoj
ri kaniman chic, ma tuben ta ca'i'

* **10:10** Jn. 19.30. † **10:10** Zac. 13.1; Jn. 17.19; He. 13.12. ‡ **10:11** Nm. 28.3; He. 7.27. § **10:12** Col. 3.1; He. 1.3. * **10:13** Sal. 110.1; Hch. 2.35; 1 Co. 15.25; He. 1.13. † **10:14** He. 10.1, 10. ‡ **10:15** 2 P. 1.21. § **10:16** Jer. 31.33. * **10:19** Ro. 5.2; He. 4.16. † **10:20** Jn. 10.9; 14.16; He. 9.8.

kac'u'x chi yojjel apo c'a riq'ui ri Dios, riyoj xa can ta riq'ui ronojel kac'u'x yojjel apo riq'ui.‡ Y can ta yojjel apo riq'ui jun kánima ch'ajch'ojsan§ chic chare ri etzelal, y can ch'ajch'ojsan ta chuka' ri kach'acul riq'ui jun ch'ajch'ojlaj ya'. 23 Y riyoj ri yojbin chique ri winek chi koyoben ri nimalaj utzil ri xtuya' ri Dios pa kawi', cof kojc'oje' chupan ri kacukbel c'u'x y ma tuben ta ca'i' kac'u'x chiroyobexic ri koyoben. Ruma ri Dios rubin chi xtuya' ri nimalaj utzil pa kawi'. Riya' can nuya' wi ri nutzuj (nusuj).* 24 Y chikajujunal tikacanoj c'a achique rubanic nikaben riche (rixin) chi nikatola' ki' konojel, riche (rixin) chi más ta nalex pa tak kánima chi yojajowan, y riche (rixin) chuka' chi más ta na nikaben ri utzil. 25 Ma tikamalij ta kac'u'x chi nikamol ki', ma tikaben ta achi'el niquiben nic'aj chic ri xa xc'uluj chique chi ma ye'apon ta iwuq'ui tek nimol iwi'.† Pa ruq'uexel chi queri' niben, xa can tipixabala' iwi' chi'iwachibil iwi'. Y más rajawaxic chi niben queri' ruma iwetaman chi xa napon yan ri k'ij‡ tek xtipe chic jun bey ri Ajaf.

Ri quiniman chic ri Dios, wi c'a riq'ui na quiraybel yemacun, can c'o ruc'ayewal xtipe pa quiwi'

26 Ruma riyoj ri ketaman chic ri kas kitzij y can kac'ulun chic pa tak kánima, wi xa can riq'ui chic karaybel yojmacun§ y ma nikaya' ta ca rubanic, xa can majun chic c'a xticom ta riche (rixin) chi xkojrucol pe chupan ri kamac.* 27 Xaxu (xaxe wi) chic c'a koyoben apo ri nimalaj ruc'ayewal ri xtuya' ri Dios pa kawi' ri petenak chkawech apo, y chuka' can koyoben chic apo tek xkojapon chupan ri nimalaj k'ak', ri c'a acuchi (achique) xquebeka wi ri ye'etzelan riche (rixin) ri Dios.† 28 Ri winek ri ma nunimaj ta ri ley riche (rixin) ri Moisés, can ma nijoyowex ta ruwech, xa can nicamisex‡ tek yec'o ca'i' o ye oxi' yebin chi ma nunimaj ta ri ley. 29 Y wi queri' nibanatej, ¿la ma nich'ob ta cami riyix chi más ruc'ayewal nika pa ruwi' ri winek ri nuxolk'otij ri rubi' ri Ruc'ajol ri Dios, y can nretzelaj chuka' ri Lok'olaj Espíritu§ ri niya'o utzil pa kawi', y nuben chuka' chi achi'el xa majun rejkalen ri ruquiq'uel* ri Cristo ri xtix tek xc'achoj ri c'ac'ac' trato, quic' ri xch'ajch'ojsan ri ruc'aslen ri winek ri'? 30 Queri' nbij chiwe ruma riyoj ketaman achique ri' ri biyon re ch'abel re': Pa nuk'a' riyin c'o wi riche (rixin) chi nya' rutojbalil† chique ri yemacun. Y c'o chic jun ri tz'ibatal ca, ri nubij: Ri Ajaf xtuk'et tzij‡ pa ruwi' ri rutinamit. Queri' ri tz'ibatal ca. 31 Juyi' oc ruwech§ ri winek ri nika pa ruk'a' pa raken ri c'aslic Dios, ruma sibilaj ruc'ayewal ri xtuc'ulwachij.

32 Tinatej c'a chiwe ri k'ij ri xek'ax yan ca, tek riyix xa c'a juba' tisakirisex ri ic'aslen. Can xk'ax c'a ruwi' ri pokonal ri xitij* chiri'. Pero can xicoch'. 33 Ruma riyix can kitzij wi chi xicoch' ronojel ri pokon ri xban y ri xbix chiwe, y ri winek xa can jabel xecayen pe chiwij. Pero ma xu (xe) ta wi ri' xiben, riyix xa can xixoc chuka' cachibil nic'aj chic ri yetajin niquik'axaj tijoj pokonal. 34 Queri' nbij chiwe ruma xijoyowaj quiwech ri ye tz'apel pa cárcel ruma rubi' ri Dios. Y tek ri icosas xe'elesex chiwe, ma xipokonaj ta xiya' el. Xa can riq'ui

‡ **10:22** Stg. 1.6. § **10:22** Ez. 36.25; 2 Co. 7.1. * **10:23** 1 Co. 1.9. † **10:25** Hch. 2.42. ‡ **10:25** Ro. 13.11; 2 P. 3.9. § **10:26** Nm. 15.30. * **10:26** 2 P. 2.20. † **10:27** Ez. 36.5. ‡ **10:28** Dt. 17.2, 6. § **10:29** Mt. 12.31. * **10:29** 1 Co. 11.29. † **10:30** Dt. 32.35; Sal. 94.1; 96.13. ‡ **10:30** Dt. 32.36; Sal. 50.4; 96.13. § **10:31** Is. 33.14; Lc. 12.5; 21.11. * **10:32** Ga. 3.4. † **10:34** Hch. 5.41.

quicoten xiya' el.† Ruma iwetaman chi xtiya'ox (xtya') jun iwerencia chila' chicaj,‡ y ri' más utz que chuwech ri beyomel riche (rixin) re ruwach'ulef, y chuka' majun xtelesan ta chiwe. 35 Rumac'ari' man c'a tiya' ta ca ri icukbel c'u'x riq'ui ri Dios, ruma can c'o jun nimalaj rajel ruq'uexel ri xtic'ul. 36 Ruma can rajawaxic c'a chi yixcoch'on,§ riche (rixin) chi queri' riyix yixcowin niben ri nrajo' ri Dios, y tek ibanon chic ri nrajo' ri Dios xtic'ul* ri utzil ri tzujun (sujun) chiwe. 37 Ruma chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, nubij:

Ri Jun ri xtipe, chanin xtoka.†
Xa nakaj chic c'o pe ri k'ij riche (rixin) chi nipe.
38 Y ri winek ri rucukuban ruc'u'x wuq'ui,‡ can majun rumac xtintz'et chare, y can xtril ri kitzij c'aslen.
Pero wi yiruya' ca, ma xtiquicot ta wánima riq'ui,
nicha' ri Dios.

39 Yac'a riyoj ma yoj cachibil ta ri yeya'o ca ri Dios ri xa pa ruc'ayewal xquebeka wi. Riyoj yoj cachibil ri quicukuban quic'u'x riq'ui ri Dios riche (rixin) chi yojcolotej.

11

Ri cukbel c'u'x riq'ui ri Dios

1 Ri cukbel c'u'x quec'are' rubanic: Jun ri can rucukuban ruc'u'x riq'ui ri Dios, can riq'ui ronojel ránima nroyobej ri tzujun (sujun) chare, y can retaman chi can xtuc'ul wi ri royoben, astape' ma nutz'et ta* riq'ui runak' ruwech. 2 Quec'ari' xquiben ye q'uiy chique ri ye kati't kamama' ri xec'oje' ojer ca. Xquicukuba' quic'u'x riq'ui ri Dios,† y ri Dios utz xerutz'et ruma queri' xquiben.

3 Y riyoj ruma chi kacukuban kac'u'x riq'ui ri Dios, rumari' tek nik'ax chkawech chi can ya wi ri Dios ri xbano‡ re ruwach'ulef y ronojel ri c'o chicaj. Y riche (rixin) chi xuben ronojel re' ma xucusaj ta ni jun cosa tz'etetel. Xaxu (xaxe wi) xubij chi quec'oje' y can yari' tek xec'oje'.

4 Y queri' chuka' ri Abel ruma chi rucukuban ruc'u'x riq'ui ri Dios,§ rumari' riya' xutzuj (xusuj) jun ofrenda chare ri Dios ri más utz xtz'et ruma ri Dios que chuwech ri ru'ofrenda ri Caín. Y ri Dios can xuk'alajsaj wi c'a chi ri ofrenda ri xuya' sibilaj utz, y riq'ui ri' can xk'alajin chi ri Abel xtz'etetej ruma ri Dios chi majun rumac. Y astape' ri Abel caminek chic, achi'el chi xa can nitzijon na pe kiq'ui wacami ruma xucukuba' ruc'u'x riq'ui ri Dios.

5 Y queri' chuka' ri Enoc* ruma chi rucukuban ruc'u'x riq'ui ri Dios, rumari' tek ma xcom ta, xa can q'ues xuc'uex el chila' chicaj† ruma ri Dios. Y ma xilitej ta chic chuwech re ruwach'ulef, ruma q'ues xuc'uex el, pero tek c'a c'o na wawe' choch'ulef, ri Dios xuk'alajsaj chi can niquicot ránima riq'ui ri Enoc ri'. 6 Can rajawaxic wi chi nikacukuba' kac'u'x riq'ui ri Dios. Ruma wi ma xtikacukuba' ta kac'u'x riq'ui,‡ majun bey yojcowin ta nikaben ri nika chuwech. Ruma ri winek ri nrajo' nijel apo riq'ui ri Dios, c'o chi nunimaj chi ri Dios can c'o wi,§ y c'o chi nunimaj chuka' chi nuya' utzilaj rajel ruq'uexel chique ri yecanon riche (rixin).

7 Y queri' chuka' ri Noé ruma chi can rucukuban ruc'u'x riq'ui

‡ **10:34** Mt. 5.12. § **10:36** Lc. 21.19. * **10:36** Col. 3.24. † **10:37** Hab. 2.3, 4. ‡ **10:38** Ro. 1.17. * **11:1** 2 Co. 4.18. † **11:2** He. 11.4, 5, 39. ‡ **11:3** Jn. 1.3. § **11:4** Gn. 4.4; Mt. 23.35; 1 Jn. 3.11, 12. * **11:5** Lc. 3.37; Jud. 14. † **11:5** Gn. 5.22, 24. ‡ **11:6** Nm. 14.11; 20.12; Sal. 78.22, 32; 106.21. § **11:6** Jn. 3.18, 36.

ri Dios, rumari' tek xunimaj ri xubij ri Dios chare chi xtuya' pe jun nimalaj k'ekal job chuwech re ruwach'ulef,* y ri' astape' c'a ma jane ntajin ta ri job. Y can riq'ui xibinri'il xuben jun nimalaj barco riche (rixin) chi xerucol ri ye aj pa rachoch. Y ruma ri cukbel c'u'x riche (rixin) ri Noé, can xbek'alajin pe chi ri nic'aj chic winek xa ma quicukuban ta quic'u'x riq'ui ri Dios, y ya chuka' ri cukbel c'u'x ri' ri xbano chare ri Noé chi majun rumac xtz'etetej† ruma ri Dios.

8 Queri' chuka' ri Abraham can xucukuba' ruc'u'x riq'ui ri Dios, y rumari' riya', tek xsiq'uix (xoyox) ruma ri Dios riche (rixin) chi nibe c'a pa jun chic ruwach'ulef ri xtisipex chare, can xunimaj tzij y xbe, astape' ma retaman ta achique ruwach'ulef ri xtapon wi.‡ 9 Y ruma chuka' chi can rucukuban ruc'u'x riq'ui ri Dios, rumari' xc'oje' chupan ri ruwach'ulef ri tzujun (sujun) chare ruma ri Dios; pero riya' xuben chi achi'el xa ma riche (rixin) ta ri ruwach'ulef ri'. Y rumari' xa pa tak manteada xc'oje' wi.§ Queri' chuka' xquiben ri Isaac ri ruc'ajol y ri Jacob ri rumam; astape' can tzujun (sujun) chuka' chique riye' chi ntoc quiche (quixin) ri ruwach'ulef ri'. 10 Ri Abraham queri' xuben, ruma can royoben ri jun tinamit ri can cof c'o ri rucimiento y majun bey xtiq'uis ta, tinamit* ri can ya wi ri Dios xch'obo achique rubanic nuben chare y can ya chuka' Riya' banayon.†

11 Ri Sara‡ ri rixjayil ri Abraham, ruma chi can rucukuban chuka' ruc'u'x riq'ui ri Dios, rumari' tek can xunimaj wi chi can kitzij ri xubij ri Dios chi riya' xtic'oje' jun ral, y rumari' xuc'ul uchuk'a' riche (rixin) chi xpe alanic chrij. Y can xalex na wi ri ac'al riq'ui ri Sara, astape' riya' can ti ri'j chic y ma alanel ta.§ 12 Y rumari' ri Abraham ye q'uiy riy rumam ri xec'oje' ca. Can sibilaj ye q'uiy, achi'el ri ch'umila' ri yec'o chicaj, y achi'el chuka' ri sanayi' ri c'o chuchi' ri mar ri majun ri nicowin najlan ta quiche (quixin). Sibilaj ye q'uiy ri riy rumam ca ri Abraham astape' riya' ri'j chic tek xc'oje' ri ralc'ual.*

13 Quinojel c'a riye' c'a cukul na quic'u'x riq'ui ri Dios tek xecom el, astape' c'a ma jane c'a tiquic'ul ri rutzujun (rusujun) ri Dios chique. Xa c'anej c'a xquitzu' wi apo. Pero xa can niquicot ri cánima ruma xquinimaj el chi kas kitzij wi ri xutzuj (xusuj) ri Dios chique chi can xtuya' na wi. Riye' can xquik'alajsaj wi c'a chi ma ye riche (rixin) ta re ruwach'ulef, xa xquibij chi xa ye k'axel el† chuwech. 14 Y riq'ui ri queri' xquibij, xk'alajin chi coyoben ri kas kitzij chi xtoc quitinamit.‡ 15 Xa ta c'a niquich'ob na chi ri ye elenak wi pe, yari' ri quitinamit, can xecowin ta xetzolin chic jun bey. 16 Pero riye' coyoben jun chic quitinamit ri más utz, y ri' ya ri c'o chila' chicaj,§ y rumari' ri Dios ma niq'uix ta nubij chi ya Riya' ri qui-Dios;* ruma rubanon chic ruchojmil ri quitinamit ri acuchi (achique) xquec'oje' wi.

17 Ri Abraham ruma chi can rucukuban ruc'u'x riq'ui ri Dios, rumari' tek can xunimaj ri xbix chare ruma ri Dios chi tucamisaj ri Isaac, riche (rixin) chi nutzuj (nusuj) chare ri Dios.† Ri Dios queri' xubij chare ruma xrajo' xutz'et wi ri Abraham kas kitzij

* **11:7** Gn. 6.13. † **11:7** Ro. 3.22; Fil. 3.9. ‡ **11:8** Gn. 12.1, 4. § **11:9** Gn. 12.8. * **11:10** Ap. 21.2. † **11:10** Is. 14.32; 2 Co. 5.1. ‡ **11:11** Gn. 17.19. § **11:11** Lc. 1.36. * **11:12** Ro. 4.19. † **11:13** Gn. 47.9. ‡ **11:14** He. 13.14. § **11:16** Fil. 3.20. * **11:16** Ex. 3.6, 15. † **11:17** Gn. 22.1, 2; Stg. 2.21.

chi rucukuban ruc'u'x riq'ui. Y ri Abraham can xuchojmirisaj wi ri' riche (rixin) chi nucamisaj ri Isaac riche (rixin) chi nutzuj (nusuj) chare ri Dios, astape' xa can xu (xe) oc ri jun ruc'ajol ri' c'o, ri bin chrij ruma ri Dios chi ruma riya' tek xquec'oje' riy rumam ri Abraham. 18 Ri Dios can xubij c'a chare ri Abraham: Ri ye awiy amam ri xquepe ruma ri Isaac, ye riye' ri xquec'ulu ri utzil ri xtinya',‡ xcha' ri Dios chare ri Abraham. 19 Rumari' ri Abraham can xch'obotej chuwech chi ri Dios can c'o ruchuk'a' riche (rixin) chi nuc'asoj§ pe ri Isaac chiquicojol ri caminaki', y yojcowin nikabij chi ri Isaac xcom y xc'astej pe, ruma ri Abraham xuc'om chic pe ri ruc'ajol.

20 Ri Isaac ruma chi can rucukuban ruc'u'x riq'ui ri Dios, rumari', tek ri'j chic, xubij ca chique ri Jacob y ri Esaú, ri ye ruc'ajol, achique chi utzil ri petenak chiquiwech apo.* 21 Ri Jacob chuka' can rucukuban ruc'u'x riq'ui ri Dios, y rumari' riya' tek ya xa nicom yan ka, can xeruben bendecir chiquijujunal ri ye ruc'ajol ri José.† Y lucul pa ruwi' ri ruch'ame'y‡ xuya' ruk'ij ri Dios. 22 Ri José chuka' can rucukuban ruc'u'x riq'ui ri Dios, y rumari' riya' tek ya xa nicom yan ka, xunataj c'a chique ri ye rech israelitas chi xtapon na wi jun k'ij tek ri quiy quimam xque'el el pan Egipto.§ Y xuchilabej ca chique chi tiquic'uaj el ri rubakil tek xquebe.*

23 Ri rute' rutata' ri Moisés ruma chi can quicukuban chuka' quic'u'x riq'ui ri Dios,† rumari' xquewaj ri Moisés oxi' ic'‡ tek xalex. Queri' xquiben ruma ri Moisés jun ti ac'al ri jabel oc.§ Y riye' ma xquixibij ta qui' chuwech ri rey Faraón ri biyon chi quecamisex* quinojel ri tak c'ajola' (alaboni') ri xa c'a calaxic. 24 Y ri rumi'al ri rey Faraón xuben achi'el ral chare ri Moisés.† Pero ri Moisés ruma chi can rucukuban ruc'u'x riq'ui ri Dios, rumari' tek ya intera achi chic ma xrajo' ta chic chi xbix ral ri rumi'al ri Faraón chare. 25 Queri' xuben ruma riya' can xuch'ob chi más utz‡ chi nberutija' pokonal quiq'ui ri ruwinak, ri can rutinamit wi ri Dios, que chuwech chi niquicot ka chupan ri quicoten ri nuc'om pe ri mac, jun quicoten ri xa k'axel.§ 26 Queri' xuben ri Moisés, ruma riya' xch'obotej chuwech chi más nim rejkalen ri pokonal* ri xtuk'axaj ruma nucukuba' ruc'u'x riq'ui ri Cristo, que chuwech ri beyomel ri xtuc'ul chiri' pa ruwach'ulef Egipto. Ruma riya' can ya wi ri nimalaj rajel ruq'uexel ri xtuc'ul ri rutzuliben chic apo. 27 Y ruma chuka' chi can rucukuban ruc'u'x riq'ui ri Dios, rumari' xel pe pan Egipto,† y xbe. Y astape' ri rey yacatajnek royowal chrij, riya' ma xuxibij ta ri' chuwech. Ri Moisés can cukul wi c'a ruc'u'x riq'ui ri Dios; can achi'el xa ta can nutz'et, astape' ri Dios ma tz'etetel ta.

28 Ri Moisés ruma chuka' chi can rucukuban ruc'u'x riq'ui ri Dios, rumari' can xutiquiriba' ca rubanic ri nimak'ij Pascua‡ y xubij c'a chique ri rech israelitas chi quequicamisaj carne'l riche (rixin) chi tiquiquicha' ri quiquiq'uel ri chicop ri' chi' tak cachoch, riche (rixin) chi ma yecamisex ta ri ye nimalaxel tak c'ajola' (alaboni') tek xtipe ri jun chiquicamisaxic.

‡ **11:18** Gn. 21.12. § **11:19** Ro. 4.17, 19, 21. * **11:20** Gn. 27.27-29, 39, 40. † **11:21** Gn. 48.5. ‡ **11:21** Gn. 47.31. § **11:22** Gn. 50.24. * **11:22** Ex. 13.19. † **11:23** Sal. 56.4; 118.6; Is. 8.12, 13. ‡ **11:23** Ex. 2.2. § **11:23** Hch. 7.20. * **11:23** Ex. 1.16. † **11:24** Ex. 2.10, 11. ‡ **11:25** Sal. 84.10; Mt. 5.10-12. § **11:25** 2 Co. 4.17. * **11:26** He. 13.13. † **11:27** Ex. 10.29; 12.37. ‡ **11:28** Ex. 12.21.

29 Y ri winek israelitas ruma chi
can quicukuban quic'u'x riq'ui ri
Dios, rumari' xecowin xek'ax chu-
pan ri Mar Rojo. Ri winek choj
c'a xek'ax chucojol ri ya', achi'el
xa ta can pa chaki'j ulef yebiyin
wi.§ Y ri winek aj Egipto xcajo'
chuka' xquiben ta queri', pero riye'
xa xejik'.

30 Y tek ri winek israelitas
xe'apon pa tinamit Jericó, wuku'
k'ij xesutin chrij ri tinamit, y pa
ruwuk k'ij xtzak ri nimalaj tz'ak*
ri rusutin ri' chrij ri tinamit. Queri'
xbanatej ruma chi ri israelitas can
quicukuban quic'u'x riq'ui ri Dios.
31 Chupan ri tinamit ri', xc'oje'
jun ixok ri Rahab rubi'. Ri jun
ixok ri' tek rubanon ca ma utz
ta chi c'aslen ruc'uan. Pero riya'
jabel xeruc'ul pa rachoch ri ca'i'
israelitas ri xe'apon pa tinamit pan
ewel riche (rixin) chi xebenachan
ca.† Queri' xuben ruma chi can
xucukuba' wi ruc'u'x riq'ui ri Dios,
y rumari' ma xcamisex ta tek
xecamisex quinojel ri winek ri xa
ma xeniman ta chare ri Dios.

32 Y c'a yec'o na más ri quiya'on
ca jun utzilaj c'ambel na'oj
chkawech chrij ri cukbel c'u'x
riq'ui ri Dios. Pero ma nuya' ta
tiempo riche (rixin) chi yentzijoj
chiwe, achi'el chrij ri Gedeón,‡
ri Barac,§ ri Sansón,* ri Jefté,†
ri David,‡ ri Samuel§ y queri'
chuka' ri profetas ri xek'alajsan ri
ruch'abel ri Dios ojer ca. 33 Riye'
ruma chi can quicukuban quic'u'x
riq'ui ri Dios, rumari' xech'acon
chiquij nic'aj chic tinamit. Pa
ruchojmil xek'ato tzij. Xquic'ul ri
xetzuj (xesuj) chique ruma ri Dios.
Xquitz'apij xequey ri coj.* 34 Tek
xec'ak pa tak k'ak',† ma xec'at ta.
Xecolotej pa quik'a' ri xe'ajowan
xecamisan quiche (quixin) tzan
espada,‡ xya'ox (xya') quichuk'a'
tek xec'oje' pa tak ruc'ayewal.§
Xech'acon chiquij nic'aj chic
tinamit ri xebano ch'a'oj quiq'ui, y
xecokotaj el.* 35 Yec'o chuka' ixoki'
ruma chi can quicukuban quic'u'x
riq'ui ri Dios, rumari' xec'asox ri
quicaminak† ruma ri Dios.

Pero yec'o chuka' nic'aj chic
winek, ruma chi can quicukuban
quic'u'x riq'ui ri Dios, rumari'
xeya'ox (xeya') pa tijoj pokonal.
Pero ma xquipokonaj ta xe'apon
pa camic, ruma quetaman chi
xtibequila' jun c'aslen más utz.
Ma xquiya' ta ca ri Dios, riche
(rixin) chi xquito' ta qui' chuwech
ri camic. 36 Yec'o c'a nic'aj chic,
ruma chi can quicukuban quic'u'x
riq'ui ri Dios rumari' tek q'uiy
xquic'ulwachij, ruma yec'o ri
xetze'ex y xech'ay, y ma xu (xe)
ta wi ri', yec'o chuka' xexim riq'ui
cadena, y yec'o xetz'apix pa tak
cárcel. 37 Yec'o nic'aj ri xecamisex
chi abej,‡ y nic'aj chic xekupix
riq'ui sierra. Yec'o ri xban chique
chi xquiya' ta ca ri Dios, pero ma
xquiya' ta ca. Yec'o xecamisex tzan
espada. Yec'o ri xe'okotex el pa tak
cachoch y xebe quela' xebe quela',
xaxu (xaxe wi) chic quisale'y
carne'l y quisale'y q'uisic' (cabras)
ri xquicusaj riche (rixin) chi xoc
quitziak.§ Can majun c'o quiq'ui.
Q'uiy pokonal xquitij. Y q'uiy etze-
lal ri xban chique. 38 Ri winek ri xa
riq'ui re ruwach'ulef quicukuban
wi quic'u'x, xa ma ye ruc'amon
ta (takal ta chiquij) chi yec'oje'
ri utzilaj tak winek chiquicojol.
Rumari' ri quicukuban quic'u'x
riq'ui ri Dios xebe quela' xebe

§ **11:29** Ex. 14.22-29. * **11:30** Jos. 6.20. † **11:31** Stg. 2.25. ‡ **11:32** Jue. 6.11. § **11:32** Jue. 4.6. * **11:32** Jue. 13.24. † **11:32** Jue. 11.1. ‡ **11:32** 1 S. 16.1, 13. § **11:32** 1 S. 1.20. * **11:33** Dn. 6.22. † **11:34** Dn. 3.25. ‡ **11:34** 1 S. 20.1. § **11:34** 2 R. 20.7. * **11:34** 1 S. 14.13. † **11:35** 1 R. 17.22. ‡ **11:37** 1 R. 21.13; 2 Cr. 24.21. § **11:37** 2 R. 1.8. * **11:38** 1 S. 23.15, 19; 24.1.

quela' ri pa tak desierto,* ri pa tak juyu', y ri pa tak jul,† ruma ri ruc'ayewal ri xquil.‡

39 Quinojel c'a riye' can xquicukuba' wi quic'u'x riq'ui ri Dios,§ y rumari' tz'ibatal ca chi xquicot ránima ri Dios quiq'ui. Pero tek xecom, can c'a ma jane c'a tiquic'ul ri rutzujun (rusujun) ri Dios chique. 40 Ruma ri Dios ruch'obon chi nuya' jun utzil ri más utz chupan re katiempo riyoj riche (rixin) chi queri' junan c'a xtikac'ul ri utzil ri' quiq'ui ri kati't kamama', ri can xquicukuba' chuka' quic'u'x riq'ui ri Dios. Y queri' nitz'aket ronojel ri rutzujun (rusujun) ri Dios chi nuya' chake.

12

Ya ri Jesús tikatzu'

1 Y ruma chi can ye q'uiy ri achi'el quisutin qui' chikij ri niquic'ut chkawech chi can xquicukuba' quic'u'x riq'ui ri Dios, quec'ari' tikabana' riyoj, tikaya' ca ri mac y xabachique ri yojk'ato, ri nuben chake chi ma yojbiyin ta jabel riq'ui ri Dios. Y xa tikatija' kak'ij* yojbiyin riq'ui coch'onic, riche (rixin) chi queri' yojcowin nbekaq'uisa' ri bey ri c'a c'o na chkawech. 2 Yac'a ri Jesús ri tikatzu'† ronojel k'ij. Ruma ya Riya' ri nibano‡ chake chi nikacukuba' kac'u'x riq'ui ri Dios. Y ya Riya' ri nibano chake chi nitz'aket ri kacukbel c'u'x riq'ui ri Dios. Riya' ma xupokonaj ta xcom chuwech cruz,§ astape' ri camic chuwech cruz q'uixbel, ruma Riya' retaman chi sibilaj quicoten xtril. Can xucoch' c'a ronojel. Y xbetz'uye'* chila' chicaj pa rajquik'a' ri Dios ri c'o ronojel uchuk'a' riq'ui.

3 Tich'obo' na pe' chi utz ri achique ri xuben ri Jesús tek c'o ri xuc'ulwachij pa quik'a' ri aj maqui'. Riya' xucoch' ronojel.† Quec'ari' tibana' riyix. Ticoch'o' ronojel. Man c'a quixcos ta,‡ ni ma timalij ta ic'u'x. 4 Kitzij wi chi itijon ik'ij chrij ri mac, pero c'a ma jane ik'axan ta jun tijoj pokonal§ ri can ta yix ruc'uan pa camic. 5 Riyix xa imestan ca ri pixa' ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca. Ri ruch'abel can yojrupixabaj c'a achi'el jun tata'aj nupixabaj ri ralc'ual. Ruma nubij:

Ma itzel ta tana' tek ri Ajaf Dios
yaruya' pa jun tijoj pokonal*
riche (rixin) chi yarupix-
abaj.
Ma tamalij ta ac'u'x tek ri Ajaf can
nuc'ut chawech chi ma ya ta
ri yatajin chubanic.

6 Ruma ri Ajaf yeruya' pa tijoj
pokonal ri yerajo',† riche
(rixin) chi yerupixabaj.
Can quec'ari' nuben quiq'ui ri ye
ralc'ual chic.
Quec'ari' ri tz'ibatal ca.

7 Ticoch'o' c'a ronojel ri tijoj pokonal ri nuya' ri Dios chiwe, ruma Riya' nuben c'a chiwe achi'el nuben jun tata'aj.‡ Ruma, ¿la c'o cami jun tata'aj ri man ta nuya' xc'a'y chique ri ralc'ual? 8 Y rumari', wi ri Dios ma yixruya' ta pa tijoj pokonal riche (rixin) chi yixrupixabaj, xa can nik'alajin chi ma yix ta ralc'ual, ni majun itata' ri nitijon iwuche (iwixin). 9 Tek riyoj c'a yoj cocoj na, ri katata' xquiyala' xc'a'y chake, y ma xeketzelaj ta. Xa can xkaya' quik'ij. ¿Y la ma más ta cami utz chi nikanimaj rutzij ri

† **11:38** 1 S. 22.1; 1 R. 18.4. ‡ **11:38** 1 R. 19.9. § **11:39** He. 11.2, 13. * **12:1** 1 Co. 9.24. † **12:2** Zac. 12.10; 2 Co. 3.18. ‡ **12:2** Tek nubij "autor de la fe", re' ntel chi tzij chi ya ri Jesucristo ri xjako ri kabey chi yojapon c'a riq'ui ri Dios. § **12:2** Fil. 2.8; 1 P. 1.11. * **12:2** Sal. 110.1; Lc. 24.26; He. 1.3; 8.1. † **12:3** Jn. 15.20. ‡ **12:3** Ga. 6.9. § **12:4** He. 10.32-34. * **12:5** Job 5.17. † **12:6** Sal. 94.12; Stg. 1.12. ‡ **12:7** Dt. 8.5.

Katata' Dios, ri achoj riq'ui petenak wi ri c'aslen riche (rixin) ri kánima? Ruc'amon chi nikanimaj rutzij, y queri' can xtikil wi ri c'aslen. 10 Ri katata' xquiya' xc'a'y chake riche (rixin) jun ca'i' oxi' k'ij, y can ya c'a ri xcajo' riye', yari' ri xquiben chake. Yac'a ri Katata' Dios yojruya' pa tijoj pokonal, riche (rixin) chi c'o utzil nuc'om pe ri pa kac'aslen; riche (rixin) chi yoj-oc lok'olaj§ tak winek, y yoj-oc ta achi'el Riya', ri can Lok'olaj wi. 11 Kas kitzij wi chi tek yojc'o pa jun tijoj pokonal, ma nuya' ta quicoten chake, xa yoj-ok' ruma. Pero can c'o utz ri nuc'ut ca chkawech, ruma nuben más choj chake y nuya' ri uxlanibel c'u'x* chake riyoj ri can nikacoch' ri tijoj pokonal ri'.

Ri ye'etzelan ri rutzil ri Dios

12 Rumac'ari', ticukuba' ic'u'x riq'ui ri Dios, riche (rixin) chi nic'oje' chic el iwuchuk'a'; riche (rixin) chi ri ik'a' iwaken nic'oje' chic el quichuk'a'.† 13 Nic'atzin c'a chi tic'uaj jun bey choj, riche (rixin) chi queri' ri kach'alal ri xa ca'i' quic'u'x quibanon riq'ui ri Dios, riq'ui chi niquitz'et ri ic'aslen‡ riyix, xquec'achoj, y ma xque'el ta el chupan ri bey riche (rixin) ri Dios, xa xtiquichop chic jun bey niquic'uaj jun c'aslen choj.

14 Titija' ik'ij chi nic'oje' ta ri uxlanibel c'u'x chicojol,§ y chi nich'ajch'ojir ta apo ri ic'aslen.* Ruma xabachique winek ri ma xtich'ajch'ojir ta ri ruc'aslen, ma xtutz'et ta ruwech ri Ajaf Dios. 15 Can tibana' c'a cuenta chi'iwach'alal iwi' riche (rixin) chi queri' chi'iwonojel niwil ri rutzil ri Dios. Ma tiya' ta k'ij chi ntoc ri etzelal pan ic'aslen, ri xa achi'el jun c'ayilaj k'ayis ri xa nuben q'uey chare ronojel. 16 Man xa tibanatej chi yec'o kach'alal achi'a' y kach'alal ixoki' niquicanoj qui' riche (rixin) chi yemacun y xa ma quic'ulaj ta qui'. Y can majun bey tikaben chare ri nusipaj ri Dios chake chi majun rejkalen achi'el xuben ri Esaú ri ojer ca. Riya' can c'o ta wi jun bendición nim ri xuc'ul, ruma ya riya' ri nimalaxel, pero xa majun bendición ri xuc'ul, ruma yari' ri xuya' chuwech ri jun wa'in.† Can majun c'a rejkalen xuben chare chi ya riya' ri nimalaxel. 17 Y can iwetaman c'a chi tek riya' xrajo' chi xya'ox (xya') ta ri bendición pa ruwi' ruma ri rutata'; xa xbix chare chi majun chic bendición riche (rixin) riya'; y astape' can xok' chuc'utuxic,‡ pero majun ri xcowin ta ri xuben riche (rixin) chi xuc'ul ta chic ri bendición ri'.

18 Riyix ri iniman chic ri Jesucristo, ma chuxe' ta ri juyu' Sinaí rubi' yixc'o wi apo.§ Man achi'el ta xquiben ri kati't kamama' ojer ca. Riye' xec'oje' chiri' y c'o c'a jun k'ij tek xquitz'et chi ruwi' ri juyu' ri' nijino pa k'ak'. Y xquitz'et chuka' chi pa ruwi' ri juyu' xoc k'eku'm y c'o jun nimalaj cak'ik' rachibilan coklajay.* 19 Xquic'axaj c'a chi xk'ajan trompeta, y xquic'axaj chuka' tek xch'o pe ri Dios quiq'ui. Pero riye' xquic'utuj utzil chi man chic tich'o ta pe quiq'ui,† 20 ruma ma niquicoch' ta chic ri xibinri'il, ruma xbix chique chi xabachique ri xtipalben ri juyu' ri', wi jun‡ winek o jun chicop, can xticamisex wi chi abej o chi lanza. Queri' ri bin chique. 21 Ri xtz'etetej c'a pa ruwi' ri juyu', can nuya' wi xibinri'il.§ Rumari' hasta ri Moisés, ri uc'uayon quiche (quixin) ri kati't kamama', xubij:

§ **12:10** Lv. 19.2. * **12:11** Stg. 3.18. † **12:12** Is. 35.3. ‡ **12:13** Ga. 6.1. § **12:14** Ro. 14.19. * **12:14** Mt. 5.8; 1 Ts. 4.3. † **12:16** Gn. 25.33, 34. ‡ **12:17** Gn. 27.34. § **12:18** Ex. 19.12; Ro. 6.14; 8.15; Ga. 4.24, 25. * **12:18** Ex. 20.18. † **12:19** Ex. 20.19; Dt. 5.24; 18.6. ‡ **12:20** Ex. 19.12, 13. § **12:21** Ex. 19.16.

Yibarbot (yibaybot) ruma nxibin wi', xcha'.

22 Yac'a riyix ri iniman chic ri Jesucristo, chuxe' ri juyu' Sion rubi' yixc'o wi apo. Yixc'o chic nakaj chare ri tinamit riche (rixin) ri c'aslic Dios, ri nibix Jerusalem chare, y chila' chicaj c'o wi,* ri acuchi (achique) quimolon wi qui' pa tak mil chi ángeles. 23 Riyix yixc'o chic chuka' apo quiq'ui ri nabey tak ralc'ual† ri Dios ri tz'ibatajnek chic quibi'‡ chila' chicaj. Yixc'o chic apo riq'ui ri Dios ri nik'ato tzij pa quiwi' quinojel. Y yixc'o chic chuka' apo quiq'ui ri cánima ri majun quimac yetz'etetej ruma ri Dios ri ye caminek chic el y can choj chic banon chare ri quic'aslen. 24 Riyix yixc'o chic apo riq'ui ri Jesús ri chojmirisayon ri c'ac'ac' trato ri xuben ri Dios quiq'ui ri winek. Riya' xcom y ri ruquiq'uel§ ri xbiyin, yari' ri nich'ajch'ojsan ri kánima, y ri ruquiq'uel Riya' más rejkalen* que chuwech ri ruquiq'uel ri Abel.

25 Tikachajij ki' riche (rixin) chi man ta niketzelaj ri nubij ri Dios chake. Ma tikaben ta achi'el xquiben ri kati't kamama' ojer ca. Riye' xquetzelaj ri pixa' ri xbix chique chuwech re ruwach'ulef, rumari' xka ri ruc'ayewal pa quiwi'.† Y wi riyoj xtiketzelaj ri pixa' ri petenak c'a chila' chicaj, más nim ri ruc'ayewal ri xtika pa kawi'. 26 Tek ri Dios xch'o pa ruwi' ri juyu', ri juyu' xsilon.‡ Yac'a re wacami nubij: Xtapon c'a jun k'ij tek ma xu (xe) ta chic ri ruwach'ulef ri xtinsiloj, xa can xtinsiloj chuka' ri caj,§ xcha'. 27 Y ri nubij chi xa yesilon, ri' ntel chi tzij chi xquejalatej* c'a el ronojel ri xa ye k'axel y ri xa ye banon. Riche (rixin) chi queri' xa can xu (xe wi) xquecanaj ca ri majun bey xquejalatej ta. 28 Y rumari' tikamatioxij chi kiche (kixin) chic riyoj ri k'atbel tzij ri can majun nisilon ta riche (rixin). Y riche (rixin) chi yojmatioxin chare ri Dios, tikabana' c'a ri rusamaj, can achi'el ri nika chuwech Riya'. Tikaxibij c'a ki' chuwech y tikaya' chuka' ruk'ij. 29 Ruma ri ka-Dios can achi'el jun k'ak' ri yeruq'uis† ronojel ri ma ye utz ta.

13

Ri nika chuwech ri Dios chi nikaben

1 Wach'alal, sibilaj utz ri ibanon pe, chi iwajowan pe iwi'.* Man c'a tiya' ta ca ri ajowabel ri'. 2 Y can nchilabej c'a chiwe chi tek yec'o ri ye'apon chi'iwachoch, ma tipokonaj ta chi niya' quiposada,† xa can jabel c'a quic'ulic tibana'. Ruma c'o jantek banatajnek chi yec'o ángeles‡ ri ye aponak pa tak jay, y ri xec'ulu quiche (quixin) ma xquinabej ta wi ye ángeles ri xquiya' quiposada.

3 Y ma que'imestaj ta ri ye tz'apel pa tak cárcel.§ Tina' k'axon pa tak iwánima,* achi'el ta xa can yix tz'apel chuka' riyix pa cárcel. Y chuka' ma que'imestaj ta ri banon chique chi yec'o pa tijoj pokonal. Ruma riyix iwetaman achique ri' ri tijoj pokonal.

4 Tiya' c'a ruk'ij ri c'ulanen† chi'iwonojel. Ri achi y ri ixok ma ruc'amon ta chi nic'oje' jun ruch'ajmac (rech aj mac). Ruma ri achi'a' y ri ixoki' ri niquicanoj qui' riche (rixin) chi yemacun‡ y xa ma

* **12:22** Sal. 68.17; Ga. 4.26; Fil. 3.20. † **12:23** He. 2.12. ‡ **12:23** Lc. 10.20. § **12:24** 1 P. 1.2. * **12:24** He. 7.19; 8.6. † **12:25** Nm. 16.1-50. ‡ **12:26** Ex. 19.18. § **12:26** Hag. 2.6. * **12:27** Sal. 102.26; Mt. 24.35. † **12:29** Sal. 21.9; 2 Ts. 1.8. * **13:1** Ro. 12.10; 1 Jn. 3.10, 11, 18. † **13:2** Mt. 25.35. ‡ **13:2** Gn. 19.1, 2. § **13:3** Mt. 25.36. * **13:3** Ro. 12.15; 1 Co. 12.26. † **13:4** 1 Co. 7.38; 1 Ti. 4.3. ‡ **13:4** 1 Co. 5.9-11.

quic'ulaj ta qui', y queri' chuka' ri achi ri c'o chic rixjayil y nucanoj jun chic ixok, y ri ixok ri nuc'om ruwech jun chic achi, ri Dios can xtuk'et c'a tzij pa quiwi' ri yebano queri'.

5 Ma tibe ta iwánima chrij ri puek, xa can tiquicot ri iwánima riq'ui ri c'o iwuq'ui. Ruma ri Dios rubin: Can ronojel k'ij yinc'o iwuq'ui§ y majun bey xquixinya' ta ca.* Queri' rubin ri Dios. 6 Y rumari' can riq'ui c'a ronojel ic'u'x yixcowin nibij:

Riyin ya ri Ajaf ri nito'o wuche (wixin).
Rumari' ma nxibij ta wi' chiquiwech ri winek ri nicajo' niquiben xabachique pokon chuwe.†

7 Quenatej c'a chiwe ri pastores‡ ri can xquitzijoj ri ruch'abel ri Dios chiwe. Tich'obo' c'a rij achique rubanic ri c'aslen ri xquic'uaj riye', ruma can xcuke' wi quic'u'x riq'ui ri Dios. Can tibana' c'a achi'el ri xquiben riye'.

8 Ri Jesucristo majun bey nijalatej ta. Riya' can achi'el ri iwir, can queri' chuka' wacami y queri' chuka' riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.§ 9 Ma tiya' ta k'ij chi yixuc'uex ruma ch'abel ri yec'ut cuma ri winek, ri man achi'el ta nubij ri ruch'abel ri Dios. Más utz chi riyix ticukuba' ic'u'x riq'ui ri ch'abel ri nich'o chrij ri rutzil ri Dios, y ma riq'ui ta ri ch'abel ri niquic'ut ri winek ri nich'o chrij ri yetij.* Ruma yec'o winek ri ye uc'uan ruma ri ch'abel ri nich'o chrij ri yetij y xa majun utz nuc'om pe chique.

10 Riyoj c'o c'a jun ka'altar, pero ma junan ta riq'ui ri altar ri yetzuj (yesuj) chicop pa ruwi' chiri' pa rachoch ri Dios. Riyoj can ya ri Cristo ri xcom kuma riche (rixin) chi xcuyutej kamac. Rumari' ri yesamej pa rachoch ri Dios, ma yatajnek ta chique chi niquitij ri nitzuj (nisuj) pa ruwi' ri ka'altar riyoj.† 11 Queri' nbij chiwe ruma ri nimalaj sacerdote nuc'uaj apo quiquiq'uel ri chicop y ntoc c'a chupan ri nimalaj Lok'olaj lugar ri c'o chupan ri rachoch ri Dios y chiri' nutzuj (nusuj) wi ri quic' chuwech ri Dios riche (rixin) chi nicuyutej quimac ri winek. Pero ri quich'acul chicop ma chak ta queri' nicanaj ca, xa ye'elesex el c'a chuchi' el ri tinamit y yeporox.‡ 12 Y rumari' ri Jesús c'o chi queri' ri xuc'ulwachij. Riya' can xuc'uex wi c'a el§ c'a chuchi' el ri tinamit, xapon chupan ri rupokonal y xcom. Can xbiyin wi ri ruquiq'uel kuma riyoj, riche (rixin) chi xuch'ajch'ojsaj ri kánima. 13 Rumac'ari' can koj-el c'a el chupan ri tinamit y jo' c'a chuchi' el ri tinamit ri acuchi (achique) c'o wi Riya'. Y ma tikapokonaj ta nikak'axaj tijoj pokonal* ruma chi ya Riya' ri katzekelben. 14 Ruma ri katinamit chuwech re ruwach'ulef xa ma riche (rixin) ta xtibe k'ij xtibe sek.† Yac'a ri tinamit ri koyoben apo can riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek y chiri' xkojc'oje' wi. 15 Y ruma ya ri Jesús xcom kuma riyoj, ma yekatzuj (yekasuj) ta chic c'a chicop chuwech ri Dios. Ri nikaben wacami ya ri nikaya' ruk'ij.‡ Can ma kojtane' ta chi nikaya' ruk'ij, tikabixaj ri rubi' y tikak'alajsaj riq'ui ri kachi' chi ya Riya' ri kaniman. 16 Y ma tikamestaj ta chi nikaben ri utz y ma tikamalij ta chuka' quito'ic ri c'o

§ **13:5** Gn. 28.15. * **13:5** Sal. 37.25. † **13:6** Sal. 27.1; 118.6. ‡ **13:7** Tek nubij "pastores", nich'o chiquij ri apóstoles y ri nic'aj chic ri xetzijon ri ruch'abel ri Dios chiquicojol ri kach'alal. § **13:8** Jn. 8.58; He. 1.12; Ap. 1.4. * **13:9** Ro. 14.17; Ef. 4.14. † **13:10** 1 Co. 9.13; 10.18. ‡ **13:11** Ex. 29.14; Lv. 4.11, 12; 6.30; 9.11. § **13:12** Jn. 19.17. * **13:13** He. 11.26. † **13:14** Mi. 2.10. ‡ **13:15** Sal. 50.14; Ef. 5.19. § **13:16** 1 Ti. 6.18.

rajawaxic chi yekato'.§ Ruma yari' ri más nika chuwech ri Dios chi nikaben, que chuwech yekatzuj (yekasuj) chicop chuwech.

17 Can que'inimaj ri kach'alal pastores.* Can tinimaj titakej ri quitzij ruma ye riye' ri yechajin ri iwánima, y quetaman chi c'o chi nbequijacha' na cuenta chuwech ri Dios. Tinimaj c'a quitzij ri kach'alal ri', riche (rixin) chi queri' can riq'ui quicoten nbequijacha' cuenta chuwech ri Dios. Ruma wi xa riq'ui bis nbequijacha' cuenta, ri' xa ruc'ayewal nuc'om pe chiwe riyix.

18 Kach'alal, tibana' c'a orar pa kawi',† ruma can nikana' chi ri kánima utz rubanon chuwech ri Dios y can c'o karaybel chi ya ta ri utz ri nikaben ronojel mul. 19 Y ya c'a ri oración pa nuwi' riyin ri más nchilabej chiwe, riche (rixin) chi queri' yicowin yinapon yan chic iwuq'ui.

Ri ruq'uisbel tak ch'abel chare re wuj re'

20 Ri Dios c'a ri niya'o uxlanibel c'u'x chiwe, ya chuka' Riya' ri xc'ason el chiquicojol ri caminaki' ri Nimalaj Kaj Yuk'‡ ri Kajaf Jesús. Queri' xuben ruma ri Jesús xcom y xbiyin ri ruquiq'uel riche (rixin) chi xc'achoj ri c'ac'ac' trato ri xuben ri Dios kiq'ui,§ trato ri can riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. 21 Ri Dios xtuya' ta c'a ronojel rutzil chiwe, riche (rixin) chi xquixcowin ta xtiben ri ruraybel Riya'. Y riq'ui ri rusamaj ri Jesucristo ri nuben pa tak iwánima, ri Dios xtuben ta c'a chuka' chiwe chi riyix can niwajo' niben ri nika chuwech Riya'. Y can xtiya'ox (xtya') ta c'a ruk'ij ruc'ojlen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.* Amén.

22 Wach'alal, riyin nc'utuj c'a utzil chiwe chi can tic'ulu' c'a chi utzil re ch'abel riche (rixin) pixabanic re ntek el rubixic chiwe chupan re wuj re'. Ruma xa ma nim ta c'a rubanic xinben el chare. 23 Riyin nya' c'a rutzijol chiwe chi ri kach'alal Timoteo† elenak chic pa cárcel; y wi xtipe yan chanin, nwachibilaj el tek xquibe chi'itz'etic.

24 Tiya' rutzil quiwech quinojel ri kach'alal pastores‡ y ri nic'aj chic lok'olaj tak kach'alal. Ri kach'alal aj Italia§ niquitek chuka' el rutzil iwech.

25 Ri rutzil ri Dios xtic'oje' ta c'a iwuq'ui chi'iwonojel. Amén.

* **13:17** Ez. 3.17; 33.2, 7. † **13:18** 1 Ts. 5.25; 2 Ts. 3.1. ‡ **13:20** Is. 40.11; Ez. 34.23; 37.24; Jn. 10.11. § **13:20** Zac. 9.11; Mt. 26.28; Lc. 22.20. * **13:21** Ga. 1.5. † **13:23** Hch. 16.1-3; 1 Ts. 3.2; Flm. 1. ‡ **13:24** He. 13.7. § **13:24** Fil. 4.21, 22.

Ri wuj ri xutz'ibaj ca ri Santiago

Wuj ri xutek ri Santiago* chique ri quiniman chic ri Dios ri quiquiran qui' chuwech re ruwach'ulef. Riya' nich'o chrij ri achique rubanic chi nic'oje' jun na'oj ri can tz'aket kiq'ui. Y nubij chuka' chi tek kas kitzij chi kaniman chic ri Dios, can c'o rujalon ri' pa kac'aslen.

Chupan ri tanaj 1, nuk'alajsaj chkawech ri achique ruc'uaxic nikaben chare ri c'ac'ac' kac'aslen ri ruya'on ri Dios chake. Nubij chi ya ri na'oj ri nipe riq'ui ri Dios tikacanoj, ma tikanimirisaj ta ki', tikacoch'o' kawech tek nipe tojtobenic pa tak kac'aslen, tikaya' kaxquin chare ri kitzij chi ruch'abel ri Dios y can tikasamajij ri nubij ri Dios chake.

Ri tanaj 2 mocaj 1 y napon c'a pa mocaj 17 chare ri tanaj 4, nich'o chrij ri achique ri utz y ri ma utz ta chi nuben jun winek ri can runiman chic ri Dios. Achi'el tek nubij: Ma ruc'amon ta chi nikatzu' ri achique rubanic jun winek, chuka' nubij chi ma ruc'amon ta chi nibe kánima chrij ri raybel riche (rixin) re ruwach'ulef. Yac'a tek nikabij chi kaniman ri Dios, can tikac'utu' riq'ui ri kac'aslen, y rajawaxic chi nikak'il ki' riq'ui ri kach'abel tek yojtzijon.

Y ri tanaj 5, nubij chi ri yoj ralc'ual ri Dios can jabel tic'oje' ri coch'onic pa tak kánima y can tikoyobej riq'ui quicoten ri k'ij tek xtipe chic jun bey ri Kajaf Jesús.

Ri Santiago nutek el rutzil quiwech ri kach'alal

1 Riyin ri Santiago, yin jun rusamajel ri Dios y ri Ajaf Jesucristo. Y riyin ntz'ibaj c'a el re wuj re' chiwe riyix ri yix quiy quimam ca ri cablajuj† ruc'ajol ri Israel ri xec'oje' ojer ca, ri ma yixc'o ta chic chupan ri ruwach'ulef ri can iwuche (iwixin) wi riyix, xa pa tak quiruwach'ulef nic'aj chic winek yixc'o wi. Tic'ulu' c'a ri rutzil iwech ri ntek el riyin.

Ri rejkalen ri tijoj pokonal

2 Wach'alal, xa sibilaj tiquicot c'a ri iwánima tek yixtojtobex riq'ui q'uiy ruwech tijoj pokonal. 3 Ruma can iwetaman chi ri tijoj pokonal‡ ri nipe pa tak ic'aslen, can riche (rixin) wi chi yixtz'etetej, wi can cukul ic'u'x riq'ui ri Dios. Y ri tijoj pokonal ri' nuc'om pe coch'onic§ chiwe. 4 Y majun bey tiq'uis ta ri coch'onic pa tak iwánima riche (rixin) chi can nuben jun samaj tz'aket,* riche (rixin) chi queri' ri ic'aslen niq'uiy, nitz'aket y man ta c'a nrajo' na juba'.

5 Y wi c'o jun kach'alal chicojol ri nuna' chi c'a c'o na na'oj ri nic'atzin chare, tuc'utuj† c'a chare ri Dios. Y Riya' can ma xtupokonaj ta xtuya' pe q'uiy. Queri' nuben quiq'ui quinojel ri yec'utun, y majun achique ta xtubij chique. 6 Pero rajawaxic chi can cukul ruc'u'x riq'ui ri Dios tek nuc'utuj, y ma riq'ui ta c'a ca'i' ruc'u'x.‡ Ruma wi xa riq'ui ca'i' ruc'u'x tek nuc'utuj, xa nuben c'a achi'el nuben ri ruwi' ri mar pa ruk'a' ri cak'ik', nibe quela' y nibe quela'. 7 Y ri winek ri xa queri' nuben, man c'a tuch'ob ta chi ri Ajaf Dios xtuya' pe chare ri nuc'utuj. 8 Ruma jun winek wi xa ca'i' ruc'u'x§ tek nuc'utuj chare

* **:** Re Santiago re' yec'o yebin chi rach'alal ri Kajaf Jesús. † **1:1** Hch. 26.7. ‡ **1:3** 1 P. 1.7. § **1:3** Ro. 5.3. * **1:4** Mt. 5.48. † **1:5** 1 R. 3.9; Pr. 2.3; Jn. 15.7. ‡ **1:6** Mt. 21.21. § **1:8** Stg. 4.8.

ri Dios, nik'alajin chi ma cukul ta
ruc'u'x riq'ui ri ntajin chubanic.
9 Y ri kach'alal ri majun quik'ij
chuwech re ruwach'ulef, xa
tiquicot c'a ri cánima ruma can
c'o wi quik'ij* chuwech ri Dios
ruma can quiniman chic Riya'.
10 Y queri' chuka' ri kach'alal
beyoma', xa tiquicot c'a ri cánima
ruma k'axnek chiquiwech chi
xa majun quik'ij y rajawaxic chi
niquikasaj qui' chuwech ri Dios
ruma xa ma yeyaloj ta el chuwech
re ruwach'ulef, xa ye achi'el jun
rusi'j k'ayis.† 11 Ruma ya tek nipe
ruchuk'a' ri k'ij, yac'ari' tek ri k'ayis
nichaki'j y niq'uis ka.‡ Xa nitzak
c'a el ri rusi'j y niq'uis, astape' can
jabel nitzu'un ri pa nabey mul. Can
que wi c'a ri' jun beyon. Riya' xa
chanin nicom el y nuya' ca rumolic
ri rubeyomal.

Ticoch'o' ri tojtobenic

12 Jabel c'a ruwaruk'ij ri winek
ri can rucukuban ruc'u'x riq'ui ri
Dios y nucoch' ri tijoj pokonal§ ri
nipe chrij. Ruma tek rucoch'on
chic ronojel, ri Dios xtuya' ri
lok'olaj sipanic* chare, ri utzilaj
c'aslen ri majun bey xtiq'uis ta.
Ya lok'olaj sipanic ri' ri rubin ca ri
Dios chi xtuya' chake ri yojajowan
riche (rixin). 13 Yac'a wi c'o jun ri
nrajo' nuben chawe chi yaka pa
mac, man c'a tabij ta chi ya ri Dios
ri nibano queri' chawe. Ruma ri
Dios can ma nuben ta chare jun
winek chi nika pa mac, y chuka'
majun nicowin nibano ta chare ri
Dios chi nika ta pa mac. 14 Ruma
wi riyit nana' raybel chi naben jun
mac, ri' xa awuq'ui c'a riyit nipe wi.
Xa ya ri itzel tak raybel† ri yec'o
awuq'ui ri yebano queri' chawe.
15 Y wi naya' k'ij chare ri itzel tak
raybel, chiri' nipe wi ri mac.‡ Y pa
ruq'uisbel nuc'om pe ri camic.§
16 Wach'alal ri sibilaj yixinwajo',
man c'a quixk'olotej ta. 17 Ruma
chila' chicaj riq'ui ri Katata' Dios
nika wi pe ronojel ri jabel tak
sipanic. Riq'ui Riya' petenak wi
ronojel ri sakil. Achi'el ri k'ij,
ri ic' y ri ch'umila', ri niquijalala'
qui'. Y xa can xu (xe) wi c'a
ri Dios ri ma nijalatej ta.* 18 Y
riq'ui ri ruraybel Riya' xuya' jun
c'ac'ac'† kac'aslen tek xkanimaj ri
kas kitzij ruch'abel, y xoj-oc achi'el
ri nabey‡ tak cosecha chare ronojel
ri ruq'uiytisan ca ri Dios.

Quixoc banoy ri utz

19 Rumari', wach'alal ri sibilaj
yixinwajo', riyin nbij c'a chiwe
chi'ijujunal chi riq'ui ronojel
iwánima tiwac'axaj ri ruch'abel ri
Dios.§ Can jabel tich'obo' achique
ri nubij. Ruma riyix nic'atzin
chi jabel iwetaman el nabey,
c'ac'ari' nitzijoj. Y chuka' nbij
chiwe chi man ta xtipe iwoyowal
chanin.* 20 Ruma ri coyowal ri
winek xa ma nuc'om ta pe jun
c'aslen choj achi'el ri nrajo' ri Dios.
21 Rumac'ari' tiya' ca ronojel ri ma
ch'ajch'oj ta y ronojel ri etzelal.
Y can tikasaj iwi' chi ninimaj ri
ruch'abel ri Dios ri c'o chic pa tak
iwánima. Ruma ya ch'abel ri' ri
nicolo† iwuche (iwixin).
22 Y ma xu (xe) ta c'a tiwac'axaj
ri ruch'abel ri Dios, xa can tibana'‡
chuka' ri nubij. Ruma wi xa can
xu (xe wi) niwac'axaj ri ruch'abel
ri Dios y ma niben ta ri nubij, xa
iyon riyix nik'ol ka iwi'. 23 Ruma
wi c'o jun ri nrac'axaj ri ruch'abel
ri Dios, y xa ma nuben ta§ ri nubij,

* **1:9** Mt. 23.12. † **1:10** Is. 40.6; 1 P. 1.24. ‡ **1:11** Is. 40.7. § **1:12** Mt. 5.11, 12; He. 10.32-34.
* **1:12** 2 Ti. 4.8; 1 P. 5.4; Ap. 2.10. † **1:14** Mt. 5.28. ‡ **1:15** Sal. 7.14. § **1:15** Ro. 5.12.
* **1:17** Nm. 23.19; Mal. 3.6. † **1:18** Jn. 1.13; 3.3, 5. ‡ **1:18** Jer. 2.3; Ap. 14.4. § **1:19** Ec. 5.1.
* **1:19** Pr. 14.29. † **1:21** Hch. 13.26; Ro. 1.16; Ef. 1.13; He. 2.3. ‡ **1:22** Ro. 2.13. § **1:23** Ez. 33.31. * **1:23** Mt. 7.26.

xa junan* c'a riq'ui jun winek ri nutzu' ri' pa jun espejo, can nutzu' wi ri' achique rubanic. 24 Pero tek xa c'a juba' tutzu' ca ri' pan espejo, xa ma noka ta chic chuc'u'x ri achique rubanic nitzu'un. 25 Yac'a ri nac'axan ri ruch'abel ri Dios, y ma xu (xe) ta wi nrac'axaj, xa can nunimaj y nuben† ri nubij ri ch'abel ri', y can ma nuya' ta ca, can jabel c'a ruwaruk'ij. Ruma ri ruch'abel ri Dios can tz'aket wi. Y can nuben chake chi yojcolotej riche (rixin) chi yojcowin nikaben ri nrajo' ri Dios.

26 Wi c'o jun nibin chi nuya' ruk'ij ri Dios y xa ma nuk'il ta ri' riq'ui ri itzel tak ch'abel,‡ ruyon riya' nuk'ol ka ri'. Y xa majun utz nuc'om pe chare tek nubij chi riya' can nuya' wi ruk'ij ri Dios. 27 Ruma ri winek ri can kitzij nuya' ruk'ij ri Dios, yerutola' ri malcani' tak ixoki' y ri ac'ala' ri xa majun chic quite' quitata' ri yetajin niquik'axaj tijoj pokonal, y chuka' ma nutz'ilobisaj§ ta chic ri' chupan ri etzelal riche (rixin) re ruwach'ulef. Chuwech ri Dios ri yebano queri', yeri' ri can kitzij y pa ruch'ajch'ojil chi niquiya' ruk'ij.

2

Ma ruc'amon ta chi nikatzu' achique rubanic jun winek

1 Wach'alal ri iniman chic ri Kajaf Jesucristo ri sibilaj nim ruk'ij ruc'ojlen,* riyin nbij c'a chiwe chi ma titzu'† ta achique rubanic jun winek. Xa tikana' c'a ki' chi xa yoj junan konojel. 2 ¿Achique ta niben riyix xa ta c'o jun achi beyon ri napon iwuq'ui tek imolon iwi' pa rubi' ri Dios, y ri achi beyon ri' rucusan el puk'a' (napak'e') banon riq'ui k'anapuek, chuka' ye rucusan ta el jabel tak tziek? ¿Y que ta chuka' ri' ntoc ta apo jun achi ri can nik'alajin chi xa pobre y xa can ti lawalo' chic ri rutziak? 3 Riyix xa ya ri achi beyon ri nitzu' nabey, nilok'ok'ej, y niya' jabel ruch'acat. Yac'a chare ri achi ri xa pobre, riyix majun ruch'acat niya' y xa nibij chare: Capa'e' chiri', o xa nibij chuka' chare: Catz'uye' re chikaken. 4 Wi queri' niben, can nik'alajin wi chi riyix xa nitzu' achique rubanic jun winek, y yixoc c'a achi'el jun itzel aj k'atbel tzij y ma nina' ta ka iwi' chi xa yix junan chi'iwonojel. Xa can niben chi jun winek más rejkalen que chuwech jun chic, y ri' xa jun itzel na'oj.

5 Wach'alal ri sibilaj yixinwajo', tich'obo' c'a jabel re xtinbij chiwe. Ri Dios ye ri pobres‡ ri ye rucha'on riche (rixin) chi ye riye' ri' ri can nic'oje' jun quicukbel c'u'x riq'ui ri Dios ri can achi'el jun nimalaj beyomel. Y ye chuka' ri pobres ri ye rucha'on ri Dios riche (rixin) chi niquic'ul ri herencia pa rajawaren ri Dios can achi'el ri rutzujun (rusujun) chique ri ye'ajowan riche (rixin). 6 Pero riyix xa ikasan quik'ij§ ri pobres, y ye ri beyoma' ri iya'on quik'ij. ¿Can ma noka ta cami chi'ic'u'x chi xa ye ri beyoma' ri ye banayon chiwe chi yixc'o pa ruc'ayewal? ¿La ma noka ta chi'ic'u'x chi xa ye chuka' riye' ri yixkiriren apo pa tak k'atbel tzij?* 7 ¿La ma noka ta c'a chi'ic'u'x chi xa ye chuka' riye' ri yeyok'o† ri utzilaj rubi' ri Jesucristo, ri natan pan iwi'?

8 Chupan c'a ri ley ri xuya' ri Dios ri ka-Rey, tz'ibatal c'a ca jun tzij ri nim rejkalen, y nubij: Can achi'el nawajo' ka awi' riyit,‡ queri' chuka' que'awajo' ri awuc' awach'alal. Queri' nubij chupan ri ley. Y wi can niben c'a ri', can utz. 9 Yac'a

† **1:25** Jn. 13.17. ‡ **1:26** Stg. 3.2, 3. § **1:27** Is. 1.16. * **2:1** Hch. 7.2; 1 Co. 2.8; Fil. 2.9. † **2:1** Lv. 19.15; Dt. 1.17; 16.19. ‡ **2:5** Lc. 6.20. § **2:6** 1 Co. 11.22. * **2:6** Hch. 8.3; 13.50. † **2:7** Hch. 13.45. ‡ **2:8** Lv. 19.18; Mt. 22.39.

wi xa xtitzu' achique rubanic jun winek, yixmacun y xaxu (xaxe wi) chic tiwoyobej chi nika ruc'ayewal pan iwi', ruma riyix xa ma niben ta ri nubij chupan ri ley riche (rixin) ri Dios. 10 Ruma wi c'o jun nubij chi can nuben ronojel ri nubij ri ley, pero xa c'a c'o na jun tzij ri ma nuben ta chare ri nubij ri ley, nik'alajin chi ma ronojel ta nunimaj chare ri ley. Xa can jun aj mac wi§ c'a nbec'ulun chuwech ri ley. 11 Ruma tek ri Dios xuya' ri ley, xubij: Riyit achi ri c'o awixjayil, man c'a tacanoj ta jun chic ixok. Y chuka' riyit ixok ri c'o awachijil, man c'a tac'om ta ruwech jun chic achi. Y ri Dios mismo xubij: Ma cacamisan ta.* Y wi riyit ma nacanoj ta jun chic ixok,† pero xa nacamisaj jun winek, nik'alajin chi can ma nanimaj ta ri ley ri ruya'on ca ri Dios. 12 Rumac'ari', can tibana' y tibij achi'el ri nubij chupan ri ley ri xuya' ri Jesucristo. Ruma ri ley ri' xuben chiwe chi yix colotajnek chic riche (rixin) chi yixcowin niben ri nrajo' ri Dios y ya chuka' ley ri' xtik'ato tzij pan iwi'. 13 Ruma wi ma xtijoyowaj ta quiwech ri nic'aj chic winek,‡ ri Dios ma xtujoyowaj ta chuka' iwech riyix chupan ri k'ij tek xtuk'et tzij. Yac'a wi xtijoyowaj quiwech ri nic'aj chic, xquixch'acon, ruma ri Dios chuka' xtujoyowaj iwech riyix chupan ri k'ij ri'.

Ri nubij chi runiman ri Dios y xa majun utzil nuben, xa achi'el jun caminek

14 Wach'alal, wi c'o c'a jun ri nibin chi runiman chic ri Dios, y xa majun utzil nuben ta, xa majun c'a nic'atzin wi ri nubij chi runiman. Ruma xa ma xtril ta c'a rucolotajic xaxu (xaxe wi) riq'ui ri nubij chi runiman chic ri Dios. 15 Achi'el ta jun kach'alal ri nic'atzin rutziak y nic'atzin ruway. 16 Y riyit xa nabij el chare: Cabiyin. Ma tachajij ta pena chare ri atziak y ri away. Xa tacusaj atziak y cawa' jabel, yacha'§ el chare. Y xa ma naya' ta el ri nic'atzin chare, xa majun nic'atzin wi ri xabij el chare. 17 Y queri' chuka' wi nabij chi animan chic ri Dios, y xa majun utzil naben ta, majun nic'atzin wi ri nabij chi animan chic. Xa yit achi'el jun caminek ri xa majun nicowin nuben.

18 Riq'ui juba' c'o jun ri xtibin chuwe: Riyit Santiago, nabij chi ma xu (xe) ta wi nic'atzin chi nanimaj ri Dios, xa can rajawaxic chi nabanala' chuka' ri utzil. Yac'a riyin, xticha' ri jun, riq'ui ri nuniman chic ri Dios, majun chic nic'atzin chi nben. Yac'a riyin ri Santiago nbij c'a chare ri jun ri nibin queri'; riyin, riq'ui ri utzil ri nben, yicowin nc'ut chawech* chi kitzij nuniman ri Dios. Y riyit ¿achique c'a rubanic naben chi nac'ut chinuwech chi animan chic ri Dios, wi xa majun utzil naben ta? 19 Riyit nanimaj chi can xu (xe wi) jun Dios c'o. Ri' can utz wi. Pero ma xu (xe) ta wi ri' ri rajawaxic. Ruma ri itzel tak espíritu chuka' can niquinimaj† chi can xu (xe wi) jun Dios c'o y chuka' yebarbot (yebaybot) chuwech ruma xibinri'il. 20 Sibilaj yit nacanic riq'ui ri ana'oj. Xtinc'ut na pe' chawech wacami. Wi riyit nabij chi animan chic ri Dios y xa majun utzil‡ naben ta, can majun nic'atzin wi tek xabij chi xanimaj. Xa yit achi'el jun caminek ri majun nicowin nuben. 21 Ri kamama' Abraham§ ri xc'oje' ojer ca, can xuben wi ri xubij ri Dios chare.

§ **2:10** Dt. 27.26; Mt. 5.19; Ga. 3.10. * **2:11** Ex. 20.13. † **2:11** Dt. 5.18; Mt. 5.27, 28. ‡ **2:13** Mt. 6.15; Mr. 11.26. § **2:16** 1 Jn. 3.17, 18. * **2:18** Mt. 7.16, 17; Ga. 5.6. † **2:19** Mt. 8.29; Mr. 1.24; 5.7; Lc. 4.34; Hch. 16.17. ‡ **2:20** Ga. 5.6. § **2:21** Gn. 22.9.

Y ma xupokonaj ta xuya' ri Isaac ri ruc'ajol pa ruwi' ri altar riche (rixin) chi nuya' chare ri Dios. Y rumari' ri Abraham xtz'etetej ruma ri Dios chi majun rumac.
22 Chuka' ri Abraham ma xu (xe) ta wi xunimaj ri Dios, xa can xuben* chuka' ri xbix chare ruma ri Dios. Y riq'ui ri' can xutz'akatisaj ri rucukbel c'u'x ri c'o riq'ui ri Dios.
23 Y riq'ui ri' chuka' xbanatej ri nubij chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, tek nubij: Ri Abraham can xunimaj ri Dios y rumari' xtz'etetej ruma ri Dios chi majun rumac.† Queri' nubij chupan ri tz'ibatal ca. Y ri Abraham xbix chare chi kas junan quiwech riq'ui ri Dios.‡
24 Can nik'alajin c'a chi riche (rixin) chi yatz'etetej ruma ri Dios chi majun amac, c'o chi naben ri nrajo' Riya', y ma xu (xe) ta wi nabij chi animan.
25 Y chuka' ri ixok ri Rahab§ rubi' ri xc'oje' ojer ca, astape' ma utz ta ruc'aslen xuc'uaj, pero xtz'etetej ruma ri Dios chi majun rumac ruma ri xuben. Ruma riya' xerewaj ri ca'i' achi'a' israelitas ri ye takon el ruma ri Josué, y xerutek el pa jun chic bey riche (rixin) chi majun xquic'ulwachij.
26 Rumari' riyoj ri kaniman chic ri Dios, wi xa majun utzil nikaben ta, xa yoj achi'el jun caminek y majun nic'atzin wi nikabij chi kaniman. Xa yoj achi'el jun ch'aculaj ri man c'o ta chic ri ránima riq'ui.

3

Tichajij iwi' riq'ui ri ch'abel ri nibij

1 Wach'alal, ma chak tirayij chi q'uiy chiwe riyix yixoc ti-jonel* quiche (quixin) ri nic'aj chic kach'alal. Ruma chi riyoj ri yojtijon, ketaman wi xa ma nikaben ta ri yec'o chupan ri tijonic ri yekaya', can más na ruc'ayewal ri xtikac'ul.
2 Konojel, q'uiy mul ma ya ta ri yekaben.† Y wi ta c'o jun ri majun bey nimacun‡ riq'ui ri ruch'abel, ri jun ri' can tz'aket ri ruc'aslen. Ruma wi nicowin nuben chi ma nimacun ta riq'ui ri ruch'abel, can nicowin chuka' nuben queri' riq'ui ronojel ri ruch'acul.
3 Y tikaya' na pe' pa cuenta chi queri' chuka' nikaben quiq'ui ri quiej chi nikaya' ch'ich' pa quichi' riche (rixin) chi yekak'et. Ruma xaxu (xaxe wi) riq'ui ri ch'ich' ri', ri quiej yojquinimaj y yojquic'uaj acuchi (achique) ri nikajo' yojbe wi.
4 Achi'el chuka' ri barcos ri yebiyin pa ruwi' ri ya'. Sibilaj ye nima'k y ye uc'uan ruma cak'ik' ri sibilaj ruchuk'a'. Pero xaxu (xaxe wi) riq'ui ri ti timón, ri ye uc'uan ri barcos yecowin yequic'uaj achique lugar ri nicajo' yebe wi riye'.
5 Achi'el chuka' jun ti k'ak', astape' sibilaj co'ol oc, can nicowin nuq'uis jun q'uechelaj. Y queri' chuka' ri awak'.§ Ma nim ta, pero riq'ui ri ch'abel ri nubij q'uiy nicowin nuben.
6 Ri kak' achi'el jun k'ak', y nubij ronojel ruwech itzel tak ch'abel. Ri kak' jun chique ri ruk'a' raken ri kach'acul ri ya'on pe chake, xa yac'a chi xa nutz'ilobisaj* ronojel ri kach'acul, y xa nuya' ri kac'aslen pa ruc'ayewal. Y ronojel ri' xa ruma chi ri itzel winek ri rajawalul ri k'ak' ri nucusan riche (rixin).
7 Ri yoj winek can c'o kachuk'a' pa quiwi' quinojel ri chicop ri yec'o chuwech re ruwach'ulef, ri aj xic' tak chicop, ri cumatz, y chuka' pa quiwi' ri nic'aj chic chicop ri yec'o chupan ri mar.
8 Pero ri kak' ma yojcowin ta nikak'il. Xa achi'el jun itzel cumatz ri ruc'uan veneno riche

* **2:22** He. 11.17. † **2:23** Gn. 15.6; Ro. 4.3. ‡ **2:23** 2 Cr. 20.7; Is. 41.8. § **2:25** Jos. 2.1.
* **3:1** Mt. 23.8. † **3:2** 1 R. 8.46; Pr. 20.9; Ec. 7.20. ‡ **3:2** Mt. 12.37; 1 P. 3.10; 1 Jn. 1.8. § **3:5** Sal. 12.3, 4; 73.8, 9. * **3:6** Mt. 15.11; Mr. 7.15, 20, 23.

(rixin) chi nicamisan. 9 C'o jantek
nikaya' ruk'ij ri Katata' Dios riq'ui
ri kak'. Y c'o jantek xa nikacusaj
riche (rixin) chi nikabij itzel tak
ch'abel chique ri winek. Y riye' can
ye ruwachbel ri Dios.† 10 Can pa
kachi' c'a ye'el wi utzilaj tak tzij, y
pa kachi' chuka' ye'el wi itzel tak
tzij. Wach'alal, ma ruc'amon ta
chi queri' nikaben. 11 Ruma riyix
iwetaman chi chupan jun ralaxbel
(rutz'ucbel) ya', xa jun ruwech ya'
ntel pe, ma xtel ta pe utzilaj ya' y
chuka' c'ayilaj ya'. 12 Wach'alal,
queri' chuka' ri che' higo rubi',
ma xtuya' ta aceituna. Ni ri uva
ma xtuya' ta higo, chuka' pa jun
ralaxbel (rutz'ucbel) ya' ma xtel ta
pe tzaylaj ya' y utzilaj ya'.

Ri na'oj ri nipe riq'ui ri Dios

13 Wach'alal, ri chicojol riyix,
¿yec'o cami ri can c'o quina'oj y
c'o etamabel quiq'ui? Wi queri',
sibilaj utz. Pero can tiquic'utu'
c'a chi c'o utzil yetajin chubanic
ruma quic'uan jun utzilaj c'aslen.
Y ronojel ri utzil ri niquibanala'‡
can tiquibana' riq'ui ch'uch'ujil, y
riq'ui ri' nik'alajin chi c'o quina'oj.
14 Yac'a riyix wi xa jani' na itzel
nuna' ri iwánima chare jun chic
winek ruma chi utz c'o,§ y niwajo'
chi can xu (xe) ta wi riyix ri c'o utz
nic'om ca chare ronojel cosa; wi xa
queri' niben, man c'a tibij ta chi c'o
utzilaj na'oj iwuq'ui. Ruma riq'ui
jun ibanobal queri', can nik'alajin
wi chi xa ma kitzij ta ri na'oj ri
c'o iwuq'ui. 15 Ruma re na'oj re',
ma petenak ta chila' chicaj riq'ui
ri Dios. Xa can riche (rixin) re
ruwach'ulef. Xa quiche (quixin)
winek. Xa riche (rixin) ri itzel
winek. 16 Ruma wi riyix xa itzel
nina' chare jun chic ruma chi utz
c'o, y niwajo' chi can xu (xe) ta
wi riyix ri c'o utz nic'om ca chare
ronojel cosa, nik'alajin chi ma xu
(xe) ta wi ri' ri niben. Xa can niyec
oyowal,* y yix banoy c'a ronojel
ruwech etzelal. 17 Pero wi ya ri
na'oj ri petenak† chila' chicaj riq'ui
ri Dios ri c'o iwuq'ui, nabey nuben
c'a chiwe chi nic'oje' jun iwánima
ch'ajch'oj, c'ac'ari' nuben chiwe chi
ma niben ta oyowal, utz ina'oj
niben quiq'ui quinojel, ye'ic'ul y
ye'iwac'axaj jabel ri winek, y nijoy-
owaj quiwech quinojel. Can nuben
chi niwachin jabel ri ic'aslen, ma
ca'i' ta ic'u'x, ni ma ca'i' ta ipalej‡
chuka'. 18 Ri winek ri riq'ui uxlani-
bel c'u'x niquitij quik'ij chi man ta
jun oyowal chiquicojol ri winek,§
riye' can achi'el yetajin chutiquic
jun utzilaj ija'tz ri nuc'om pe jun
c'aslen choj, ruma chi can niquitij
quik'ij chi nicajo' nic'oje' uxlanibel
c'u'x chiquicojol ri winek.

4

Ri itzel tak raybel y ri itzel tak banobel

1 ¿Achique ta c'a nibano chiwe
tek ye'ibanala' ch'a'oj y oyowal?
Ri nibano c'a chiwe tek c'o ch'a'oj
y oyowal chicojol ya ri itzel tak
raybel* ri yec'o iwuq'ui y nicajo'
yixquich'ec. 2 Riyix xa can nirayij
chi iwuq'ui ta riyix c'o wi ronojel
cosas, y rumari' hasta yixcamisan.
Pero xa ma niwil ta. Niben ch'a'oj y
oyowal. Y can q'uiy oyowal niben.
Pero ma niwil ta ri achique nirayij,
ruma ma nic'utuj ta chare ri Dios.†
3 O nic'utuj chare ri Dios, pero ma
nuya' ta chiwe,‡ ruma riyix ma utz
ta ri nic'utuj. Ruma ri nic'utuj, ma
utz ta rucusaxic niben, ruma xa
nicusaj riche (rixin) chi niben ri
itzel tak iraybel. 4 Riyix ri xinimaj
ri Dios y wacami ichapon chic niya'
ca, ¿la ma iwetaman ta c'a chi tek

† **3:9** Gn. 1.26; 5.1; 9.6; 1 Co. 11.7. ‡ **3:13** Ga. 6.4. § **3:14** Ro. 13.13. * **3:16** 1 Co. 3.3. † **3:17** 1 Co. 2.6, 7. ‡ **3:17** 1 P. 1.22. § **3:18** Mt. 5.9. * **4:1** 1 P. 2.11. † **4:2** Sal. 10.4. ‡ **4:3** Sal. 66.18. § **4:4** 1 Jn. 2.15.

nibe iwánima chrij ri raybel riche (rixin) re ruwach'ulef,§ nik'alajin chi niwetzelaj ri Dios? Rumari', riyix ri benak chic iwánima chrij ri raybel riche (rixin) re ruwach'ulef, can nik'alajin c'a chi riyix ntoc ic'ulel ri Dios, ruma xa niwetzelaj ca. 5 Y man xa tich'ob chi man ta kitzij ri tz'ibatal ca chupan ri ruch'abel ri Dios, tek nubij chi ri Lok'olaj Espíritu ri rutakon pe ri Dios riche (rixin) chi nic'oje' pa tak ránima sibilaj yojrajo', y can ruraybel chi xaxu (xaxe) ta wi ri Dios ri nikajo'. Queri' nubij ri tz'ibatal ca. 6 Y ri Dios sibilaj q'uiy rutzil nuya' pa kawi'. Achi'el nubij chupan ri ruch'abel ri tz'ibatal ca, chi ri Dios nupaba' ri' chiquiwech ri niquinimirisaj qui'. Yac'a ri niquich'utinirisaj qui', Riya' nuya' ri rutzil pa quiwi'.* Queri' ri tz'ibatal ca. 7 Rumari' tiya' iwi' chuxe' rutzij ri Dios, y tipaba' iwi' chuwech ri itzel winek.† Y ri itzel winek xtanmej c'a el chiwech. 8 Quixjel apo riq'ui ri Dios,‡ y Riya' chuka' xtijel pe iwuq'ui.§ Riyix ri xixmacun chuwech ri Dios, tich'ajch'ojsaj c'a ri ic'aslen achi'el nich'ajch'ojsaj ik'a'. Riyix ri ca'i' ic'u'x riq'ui ri Dios, tich'ajch'ojsaj c'a ri iwánima. 9 Tina' c'a k'axon pa tak iwánima, quixbison y quixok' ruma ri imac. Riyix ri yixtze'en ruma ri quicoten riche (rixin) re ruwach'ulef, ma quixtze'en ta chic. Xa quixok'. Riyix ri sibilaj quicoten ina'on chuwech re ruwach'ulef, xa quixbison pa tak iwánima. 10 Tich'utinirisaj iwi' chuwech ri Ajaf, y Riya' xtunimirisaj ik'ij.*

Ma itzel ta quixch'o chrij jun iwach'alal

11 Wach'alal, ma itzel ta quixch'o chrij jun chic kach'alal.† Ruma wi xtibij itzel chrij jun chic kach'alal, can chrij ri ley riche (rixin) ri Dios yixch'o wi. Wi xtibij chi jun kach'alal ma utz ta ri ruc'aslen chuwech ri Dios, niben c'a chare ri ruley ri Dios chi ma utz ta. Y riq'ui ri' ma niben ta ri nubij ri ley. Xa niben achi'el yix aj k'atbel tzij chrij ri ley. 12 Y ri ley ri' xaxu (xaxe wi) jun ri yayon pe y xaxu (xaxe) chuka' Riya' ri nicowin yojcolo y xaxu (xaxe wi) chuka' Riya' ri nicowin yojtako pa k'ak'.‡ Yac'a riyit, ¿achique ta c'a abanic chi nak'et tzij pa ruwi' jun winek?

Majun winek ri etamayon ta ri chua'k cabij

13 Y wacami tiwac'axaj c'a riyix ri yixbin:§ Wacami o chua'k yojbe pa jun chic tinamit y yojc'oje' chiri' jun juna', y yojlok'on y yojc'ayin y nikach'ec karajil. 14 Chiwech riyix jabel ri nich'ob, pero xa ma iwetaman ta achique xtic'ulwachij ri chua'k cabij. Ruma ri kac'aslen* xa achi'el ri moyef ri nika pe. Nic'oje' el juba', y chanin niq'uis el. 15 Rumac'ari' tek riyix c'o ri niwajo' niben, más utz tibij: Wi ri Ajaf xtuya' k'ij y wi c'a nuya' na kac'aslen, can yekabanala' wi c'a ri', quixcha'. 16 Yac'a riyix xa ma que ta ri' nibij. Xa can nibij chi riyoj nikaben ri'. Xa can ninimirisaj iwi' chuwech ri Dios. Y ri queri' niben ma utz ta chuwech ri Dios. 17 Ruma wi awetaman achique ri utz, y xa ma naben ta, yamacun chuwech ri Dios.†

5

Ri nipe chiquij ri beyoma' ri ma utz ta niquiben

* **4:6** Pr. 3.34; 1 P. 5.5. † **4:7** Mt. 4.10; Lc. 4.8; Ef. 4.27; 6.11-13; 1 P. 5.8, 9; Ap. 12.9, 11. ‡ **4:8** Gn. 18.23; 2 Cr. 15.2; Sal. 73.28; 145.18. § **4:8** Is. 55.6, 7; Os. 6.1, 2; Zac. 1.3; Mal. 3.7. * **4:10** 1 P. 5.6. † **4:11** Mt. 7.1. ‡ **4:12** Mt. 10.28. § **4:13** Lc. 12.18-20. * **4:14** Job 7.7. † **4:17** Lc. 12.47; Jn. 9.41; 15.22. * **5:1** Lc. 6.24.

1 Wacami tiwac'axaj na c'a
riyix beyoma'* chi can ruc'amon
chi yixok', can tiraka' ichi' chi
ok'ej, ruma sibilaj q'uiy ri tijoj
pokonal ri xtipe pan iwi'. 2 Ri
ibeyomal k'ayinak chic,† y ri
itziak chicopirnek chic. 3 Ri irajil
pusirnek chic. Y riq'ui ri' can
nik'alajin chi ma xe'ito' ta ri winek.
Xa choj ximol. Y ri pus ri riche
(rixin) ri irajil xquixruporoj. Q'uiy
irajil imolon, y xa yojc'o chic
chupan ri ruq'uisbel tak k'ij.‡ 4 Y
q'uiy irajil imolon ruma ma ye
itojon ta§ chi utz ri imozos ri
xesamej riche (rixin) chi xquimol
ri icosecha. Y ri Ajaf xixrutz'et
riq'ui ri ik'oloj chi ma ye itojon ta
chi utz ri imozos. Ri nimalaj Ajaf,
ri Rajaf ronojel, can xerac'axaj c'a
ri mozos chi ye'ok'* ruma ma ye
tojon ta chi utz. 5 Riyix beyoma',
can jabel benak ri iwánima riq'ui re
ruwach'ulef. Can yixtajin nic'usaj
ic'u'x riq'ui ri itzel tak iraybel.
Jabel xixtiojir, ruma nitij ri nurayij
ri iwánima, xa yac'a chi ri camic xa
nipe yan chiwij.† 6 Riyix beyoma'
nik'abaj tzij chiquij ri winek ri choj
quic'aslen, y can yecom pan ik'a'. Y
ri choj quic'aslen majun niquiben
riche (rixin) chi niquito' ta qui', xa
choj niquiya' qui' pan ik'a'.

Quixcoch'on y chuka' tibana' orar

7 Wach'alal, nbij c'a chiwe chi
quixcoch'on, y ma tiya' ta ca ri
coch'onic ri', c'a ya tek xtapon ri
k'ij tek xtipe chic jun bey ri Ajaf.
Achi'el nuben ri jun aj ticonel
pa juyu', nicoch'on y nroyobej ri
nabey y ruq'uisbel tak job, c'ac'ari'
nuben cosechar ri lok'olaj tico'n.‡
8 Y queri' chuka' tibana' riyix.
Quixcoch'on. Can ticukuba' ic'u'x
riq'ui ri Dios, ruma chanin xtapon
ri k'ij tek xtipe chic jun bey ri Ajaf.§
9 Wach'alal, man chic c'a titzujula'
(tisujula') ta iwi' chi'iwachibil iwi'
riche (rixin) chi queri' man ta
xtiwil ruc'ayewal tek xtapon ri
k'ij tek ri Ajaf xtuk'et tzij. Ruma
nakaj chic c'o pe ri k'ij* tek ri
nik'ato tzij xtuc'ut pe ri'. 10 Can
quixcoch'on c'a. Achi'el xquiben
ri profetas ri xec'oje' ojer ca, ri
xerutek pe ri Ajaf ri xek'alajsan
ri ruch'abel, can xquicoch'ola' c'a
ri tijoj pokonal.† Y queri' chuka'
tibana' riyix wach'alal. 11 Ruma
ketaman chi ri yek'axan tijoj
pokonal jabel ruwaquik'ij. Achi'el
ri Job, ri jun achi ri xc'oje' ojer
ca, riyix iwac'axan chi Riya' can
xucoch' wi ri sibilaj tijoj pokonal ri
xuk'axaj.‡ Y can iwetaman chuka'
ri xuben el ri Ajaf riq'ui ri Job ri pa
ruq'uisbel. Rumari' ketaman chi
ri Ajaf sibilaj utz y can nujoyowaj
kawech.§

12 Pero ri más nic'atzin wach'alal,
nbij c'a chiwe wacami chi tek riyix
c'o jun ri niwajo' nibij, choj tibij,
wi kas kitzij o xa ma kitzij ta.
Pero majun bey tinataj ta ri caj,
re ruwach'ulef y nic'aj chic cosas
riche (rixin) chi niben jurar* chi
can kitzij ri nibij. Riche (rixin) chi
queri' majun ruc'ayewal xtika pan
iwi' tek xtapon ri k'ij tek ri Dios
xtuk'et tzij.

13 Y wi c'o jun chicojol ri c'o pa ti-
joj pokonal, tubana' c'a orar. Wi c'o
jun niquicot ri ránima, tubixaj rubi'
ri Dios.† 14 Wi c'o jun yawa' chico-
jol, querusiq'uij (queroyoj) c'a ri
ancianos‡ riche (rixin) ri iglesia y
ri ancianos tiquibana' oración pa
ruwi' ri yawa',§ y pa rubi' ri Ajaf
tiquijica' pan aceite olivo. 15 Y

† **5:2** Mt. 6.20. ‡ **5:3** Ro. 2.5. § **5:4** Lv. 19.13; Dt. 24.15; Jer. 22.13; Mal. 3.5. * **5:4** Job 34.28. † **5:5** Jer. 12.1-3. ‡ **5:7** Dt. 11.14. § **5:8** Fil. 4.5. * **5:9** Mt. 24.33. † **5:10** Mt. 5.12. ‡ **5:11** Job 1.21, 22. § **5:11** Ex. 34.6; Nm. 14.18; 1 Cr. 21.13; Job 42.10; Sal. 25.6, 7; Dn. 9.9; Lc. 6.36. * **5:12** Mt. 5.34. † **5:13** Ef. 5.19. ‡ **5:14** 1 Ti. 5.17; 1 P. 5.1. § **5:14** Mr. 6.13.

wi riq'ui ronojel quicukbel c'u'x
niquiben orar, ri yawa' nic'achoj.
Ri Ajaf can nuc'achojsaj. Y wi
c'o mac rubanon ri yawa' ri', xa
can nicuyutej* chuka' ri rumac.
16 Y riyix man c'a tiwewaj ta pa
tak iwánima wi c'o mac ri ibanon.
Xa tik'alajsala' chiwech, y titola'
iwi' riq'ui oración,† riche (rixin)
chi yixchojmir. Ruma jun winek
ri can choj ruc'aslen chuwech ri
Dios, tek nuben orar riq'ui ronojel
ránima, can q'uiy ri xtic'ul chare
ri Dios. 17 Achi'el xuben ri Elías,
riya' jun winek ri can achi'el wi
riyoj. Pero riq'ui ronojel ránima
xuben orar. Xuc'utuj chare ri Dios
chi ma tuben ta job, y can queri'
wi xbanatej. Oxi' juna' riq'ui waki'
ic' ri ma xuben ta job‡ pa ruwi'
re ruwach'ulef. 18 Y c'ac'ari' tek
ri Elías xuben chic orar jun bey y
xuc'utuj chare ri Dios chi tubana'
chic job§ pa ruwi' re ruwach'ulef y
can queri' wi xbanatej. Y ri tico'n
xewachin chic jun bey.

19 Wach'alal, wi c'o jun chiwe ri
sachnek y xa ma rutzekelben ta
chic ri kitzij chi ruch'abel ri Dios
y wi riyix nibeyaca' pe, ri' sibilaj
utz.* 20 Can tiwetamaj c'a, chi wi
nitzolij chic pe ruc'u'x ri jun aj mac
ri', y riya' nuchop jun c'aslen utz,
can xiben c'a chare chi nicuyutej
ri janipe' chi mac ri ye rubanon,†
y nicolotej chuwech ri camic ri
ruc'amom pe ri mac.

---

* **5:15** Is. 33.24; Mt. 9.2. † **5:16** Gn. 20.17; Nm. 11.2; Dt. 9.18. ‡ **5:17** 1 R. 17.1. § **5:18** 1 R. 18.42, 45. * **5:19** Mt. 18.15. † **5:20** Sal. 32.1; 51.9; Pr. 10.12.

Ri nabey wuj ri xutz'ibaj ca ri apóstol San Pedro

Yare' ri nabey wuj ri xutek ri apóstol San Pedro chique ri quiniman chic ri Dios ri yec'o pa Galacia, pa Ponto, pa Capadocia, pan Asia y pa nic'aj chic lugar. Tek xutek re wuj re', ri kach'alal can yetajin niquik'axaj tijoj pokonal ruma chi quicukuban quic'u'x riq'ui ri Dios. Y nubij c'a chique chi tiquicukuba' más quic'u'x riq'ui ri Dios, ruma ri Dios can xerucol yan pe pa ruk'a' ri mac. Y nubij chuka' chi ma tisach ta quic'u'x, ruma ri Dios can ronojel k'ij yeruchajij ri niquinimaj y niquiben ri nika chuwech Riya'.

Chupan ri tanaj 1 mocaj 3 y napon c'a pa mocaj 10 chare ri tanaj 2, ri Pedro nich'o chrij ronojel ri utzil ri ruya'on ri Dios chique y rumari' nic'atzin chi can riq'ui quicoten nicoyobej ri nutzuj (nusuj) chique. Nubij chuka' chi ri Dios nrajo' chi ri ye ralc'ual chic niquic'uaj ta jun c'aslen ri can choj y ch'ajch'oj.

Chupan ri tanaj 2 mocaj 11 y napon c'a pa mocaj 19 chare ri tanaj 4, ri Pedro nuk'alajsaj chiquiwech chi ri tijoj pokonal ri xuk'axaj ri Ajaf Jesucristo, yari' jun c'ambel na'oj chi tiquicoch'o' quiwech chupan ri tijoj pokonal ri ntajin niquik'axaj. Yerupixabaj ri patrones y ri mozos. Yerupixabaj ri ye c'ulan chi tiquic'uaj jun utzilaj c'aslen pa cachoch. Nubij chuka' chi rajawaxic chi ticajo' qui', ruma quiniman chic ri Dios.

Y chupan ri tanaj 5, ri Pedro nipixaban chique ri ancianos quiche (quixin) ri iglesias y chique chuka' ri c'a ye c'ajola' na y nubij chi tiquicukuba' quic'u'x riq'ui ri Dios, ruma xtapon na jun k'ij tek ri Dios xtrelesaj el ri tijoj pokonal, xtuya' ri rutzil pa quiwi' y xtuben ch'ajch'oj chare ri quic'aslen.

Ri San Pedro nutek el rutzil quiwech ri kach'alal

1 Riyin ri Pedro, yin ru'apóstol ri Jesucristo. Y ntz'ibaj c'a el re wuj re' chiwe riyix ri ma yixc'o ta chic chupan re ruwach'ulef ri can iwuche (iwixin) wi riyix, xa yixc'o ri pa tak tinamit ri yec'o chiri' pa rucuenta ri Ponto, ri yec'o pa rucuenta ri Galacia, ri yec'o pa rucuenta ri Capadocia, ri yec'o pa rucuenta ri Asia* y ri yec'o chiri' pa rucuenta ri Bitinia. 2 Ri Katata' Dios xixrucha'† c'a riyix, ruma can queri' wi ri ruch'obon pe chiwij. Y can ya ri Lok'olaj Espíritu ri nelesan el ri itzel ri c'o pa tak ic'aslen. Xixrucha' riche (rixin) chi queri' yixniman tzij, y riche (rixin) chuka' chi nuchop nich'ajch'ojir el ri ic'aslen. Ruma ri ruquiq'uel ri Jesucristo ri xbiyin tek xcom,‡ yari' ri nich'ajo el ri imac. Y ri Dios can pa ruq'uiyal ta c'a ri utzil y ri uxlanibel c'u'x xtuya' chiwe.

Ri c'ac'ac' kac'aslen nuben c'a chake chi can nikacukuba' apo kac'u'x

3 Nikaya' c'a chuka' ruk'ij ri Dios ri Rutata' ri Kajaf Jesucristo. Riya' can sibilaj xujoyowaj kawech, y rumari' tek xutek pe ri Jesucristo riche (rixin) chi xcom y xc'astej§ pe chiquicojol ri caminaki', riche (rixin) chi xuya' jun c'ac'ac' kac'aslen. Y re c'ac'ac' kac'aslen* re' can nuben c'a chake chi can q'ues chikac'u'x chi koyoben jun nimalaj utzil ri xtikac'ul

* **1:1** Hch. 2.9. † **1:2** 2 Ts. 2.13. ‡ **1:2** He. 12.24. § **1:3** 1 Ts. 4.14. * **1:3** Stg. 1.18.

ri chkawech apo. 4 Y nuben chuka' chake chi ri chila' chicaj xtikac'ul jun kaherencia ri ma xtik'ey ta,† ma xtitz'ilob ta, ni ma xtuc'ulwachij ta achi'el ri cotz'i'j ri xa nichaki'j ka. Ri herencia ri' can iwuche (iwixin) riyix tek yacon chila' chicaj. 5 Y riyix can yix chajin ruma ri ruchuk'a'‡ ri Dios ruma can icukuban ic'u'x riq'ui Riya'. Queri' rubanon ri Dios chiwe ruma nrajo' chi ntoc iwuche (iwixin) ri colotajic ri can ruchojmirisan chic Riya'. Y re' can xtik'alajin na wi tek xtapon ri ruq'uisbel k'ij. 6 Y yare' ri nibano chi niquicot ri iwánima,§ astape' c'o c'a jun ca'i' oxi' k'ij ri nik'axaj tijoj pokonal ruma yixapon chupan q'uiy ruwech tojtobenic, wi queri' nrajo' ri Dios. 7 Y re' can nic'atzin wi riche (rixin) chi queri' nik'alajin chi c'o icukbel c'u'x riq'ui ri Dios. Nic'atzin chi yixtojtobex,* achi'el nitojtobex ri ch'ich' rubini'an k'anapuek.† Ri ch'ich' ri' nik'axex pa k'ak' riche (rixin) chi queri' nik'alajin pe wi kas kitzij k'anapuek y nelesex ca ri xa ma k'anapuek ta. Y riyix yixtojtobex chupan ri tijoj pokonal, riche (rixin) chi queri' nik'alajin ri icukbel c'u'x riq'ui ri Dios ri can más wi nim rejkalen que chuwech ri k'anapuek, ri xa niq'uis. Y tek xixtojtobex yan y xicoch' ronojel, xtibix c'a chiwe chi utz ri cukbel c'u'x c'o iwuq'ui. Y xtic'oje' c'a chuka' ik'ij, tek xtipe chic ri Jesucristo.

8 Y astape' majun bey itz'eton ta‡ ri Jesucristo, can niwajo' wi, y astape' chuka' ma nitz'et ta re wacami, can icukuban wi ic'u'x riq'ui. Y can yixquicot wi pa tak iwánima riq'ui jun nimalaj quicoten ri ma niwil ta chuka' rubixic. 9 Y ruma can icukuban ic'u'x riq'ui, can nic'ul na wi ri colotajic riche (rixin) ri iwánima.

10 Ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, can c'o xquibij ca chrij ri utzil ri xtuya' ri Dios chiwe riyix ri yixc'o chupan re tiempo re'.§ Riye' can xquitij quik'ij chi xcajo' chi xquetamaj ta más chrij ri colotajic re nikatzijoj wacami. 11 Sibilaj c'a xcajo' chi xquetamaj ta más chrij ri xubij ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Cristo chique. Ruma ri Lok'olaj Espíritu ri', ri c'o pa tak cánima,* xubij yan c'a chique chi ri Cristo can xtutij wi pokon† y tek ruk'axan chic ri tijoj pokonal, xtic'oje' ruk'ij ruc'ojlen. Xa yac'a ri ma xk'alajin ta achique tiempo y achique winek ri', y riye' yari' ri sibilaj xcajo' chi xquetamaj ta. 12 Pero can xk'alajsex chique ri achi'a' ri' chi ronojel ri xquibij ri xtuc'ulwachij ri Cristo, ma ya ta chupan ri quitiempo riye'‡ ri xtibanatej wi. Xa c'a ya re pa katiempo riyoj xbanatej wi. Y yac'a ch'abel ri' ri nitzijox chiwe riyix wacami cuma ri achi'a' ri can ye to'on ruma ri Lok'olaj Espíritu ri takon pe chila' chicaj, tek niquitzijoj ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic. Y ronojel c'a re' hasta ri ángeles sibilaj nicajo' niquetamaj.

Ri Dios yojrusiq'uij (yojroyoj) riche (rixin) chi yoj-oc lok'olaj tak winek riq'ui ri kac'aslen

13 Rumac'ari' riyix, can ticusaj ri etamabel ri c'o iwuq'ui riche (rixin) chi nich'ob jabel ri achique niben riche (rixin) chi nichajij jabel ri ic'aslen. Y can riq'ui c'a chuka' ronojel iwánima tiwoyobej ri utzil ri xtic'amer pe chiwe tek xtipe chic ri Jesucristo.§ 14 Y

† **1:4** Mt. 6.20. ‡ **1:5** Jn. 10.28. § **1:6** Mt. 5.12; Ro. 12.12. * **1:7** Sal. 66.10. † **1:7** Is. 48.10. ‡ **1:8** Jn. 20.29; 2 Co. 5.7; 1 Jn. 4.20. § **1:10** Gn. 49.10; Dn. 2.44; Hag. 2.7. * **1:11** Ro. 8.9; Ga. 4.6. † **1:11** Sal. 22.6; Is. 53.3; Dn. 9.26. ‡ **1:12** Dn. 12.9; He. 11.39. § **1:13** Lc. 17.30.

ruma yix ralc'ual chic ri Dios, can ruc'amon c'a chi tinimaj rutzij. Man c'a tiben ta chic achi'el ri xirayij riyix* tek c'a ma jajun iwetaman ta chrij ri Jesucristo. 15 Xa can quixoc c'a achi'el ri xsiq'uin (xoyon) iwuche (iwixin), ruma ri xsiq'uin (xoyon) iwuche (iwixin) can lok'olaj wi. Riyix can quixoc c'a chuka' lok'olaj tak winek riq'ui ronojel ri ic'aslen.† 16 Can tibana' c'a achi'el ri nubij ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca: Chi quixoc lok'olaj tak winek riq'ui ri ic'aslen,‡ ruma riyin can yin lok'olaj wi, nicha' c'a ri Dios.

17 Y wi riyix ya ri Dios Tata'ixel ri nisiq'uij (niwoyoj) riche (rixin) chi yixruto', can tixibij c'a iwi' yixmacun chuwech Riya' ronojel k'ij re xquixc'oje' el chuwech re ruwach'ulef, ruma Riya' ma ya ta ri achique rubanic ri winek ri nutzu'§ riche (rixin) chi nuk'et tzij pa ruwi'. Ruma wi utz yequibanala' ri winek, utz ruq'uexel nuya' chique, wi ma utz ta yequibanala', ma utz ta ruq'uexel nuya' chique. 18 Y riyix iwetaman chi xixcol pe chupan ri jun c'aslen ri xa majun rejkalen,* ri c'utun ca chiwech cuma ri iwati't imama' ri xec'oje' ojer ca. Y tek xixcol pe chupan ri itzel c'aslen ri xic'uaj, ma xixcol ta c'a pe riq'ui jun cosa ri xa niq'uis achi'el ri k'anapuek o sakapuek. 19 Xa can riq'ui c'a ri lok'olaj ruquiq'uel ri Cristo xixcol wi pe.† Riya' can achi'el jun alaj carne'l ri nicamisex chuwech ri Dios;‡ carne'l ri majun ruyabil y jabel ch'ajch'oj. 20 Y can c'a ma jane c'o ta re ruwach'ulef, tek ri Dios ruch'obon chic pe chi nutek pe ri Cristo.§ Pero xa c'a ya re ruq'uisbel tak k'ij riche (rixin) re tiempo re' xoka ri Cristo, xpe c'a chuwech re ruwach'ulef* ruma sibilaj yixrajo'. 21 Y ruma iniman ri Cristo, rumari' can iniman chuka' ri Dios ri xbano chare ri Cristo chi xc'astej pe chiquicojol ri caminaki'. Y ya chuka' Riya' ri xbano chi c'o ruk'ij ruc'ojlen ri Cristo. Queri' xuben ruma xrajo' chi can nicukuba' ic'u'x riq'ui Riya' y niwoyobej ri utzil ri xtuya' pan iwi'.

22 Y tek xinimaj ri nubij ri kitzij, ri iwánima xch'ajch'ojir† ruma ri rusamaj ri Lok'olaj Espíritu, riche (rixin) chi queri' ma riq'ui ta ca'i' ipalej ye'iwajo' ri nic'aj chic kach'alal. Y can tiwajo' iwi' riq'ui ronojel iwánima,‡ y riq'ui chuka' ch'ajch'ojlaj iwánima. 23 Ruma riyix c'o jun c'ac'ac' ic'aslen.§ Y ri c'aslen ri' ma ya ta ri jun c'aslen ri xa niq'uis, ri xic'ul tek xixalex, ma que ta ri'. Ri c'ac'ac' ic'aslen, yari' ri xic'ul tek xinimaj ri ruch'abel ri Dios, ch'abel ri majun bey xtiq'uis ta, y can c'o wi c'aslen riq'ui. 24 Y chupan c'a ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca, nubij:

Ri ruc'aslen ri winek chuwech re ruwach'ulef, xa achi'el ri k'ayis.

Ruma ri k'ayis nichaki'j y niq'uis ka.

Y ri ruk'ij jun winek, xa xtuben achi'el nuben rusi'j jun k'ayis.

Ruma ri rusi'j jun k'ayis xa nitzak el.*

25 Yac'a ri ruch'abel ri Ajaf Dios majun bey xtiq'uis ta, xa can c'o riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.†

Y ri' ya ri Lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic ri xtzijox chiwe.

---

* **1:14** Ef. 4.18; 1 P. 4.2-4. † **1:15** 2 Co. 7.1; 1 Ts. 4.7; 2 P. 3.11. ‡ **1:16** Lv. 11.44. § **1:17** Stg. 2.1. * **1:18** Ez. 20.18; 1 P. 4.3. † **1:19** Ap. 5.9. ‡ **1:19** Jn. 1.29. § **1:20** 2 Ti. 1.9; Tit. 1.2, 3; Ap. 13.8. * **1:20** Ga. 4.4. † **1:22** Hch. 15.9; Stg. 4.8. ‡ **1:22** He. 13.1; 1 P. 3.8. § **1:23** Jn. 1.13; 3.3; Stg. 1.18; 1 Jn. 3.9. * **1:24** Stg. 1.11. † **1:25** Is. 40.6-8.

2

1 Y ruma chi riyix ichapon el
ri c'ac'ac' c'aslen, rumari' tiya' c'a
ca ronojel ruwech etzelal.* Ma
que'ik'ol ta chic ri winek. Y wi ca'i'
ipalej xiben tek rubanon ca, tiya'
c'a ca rubanic. Man c'a itzel ta tina'
chare jun winek ri utz c'o. Ni man
c'a que'ibila' ta tzij chiquij† nic'aj
chic winek xaxu (xaxe wi) riche
(rixin) chi nikasaj quik'ij. 2 Riyix
can tibana' c'a achi'el niquiben
ri tak ac'ala'‡ ri c'a calaxic, can
niquirayij ri quitz'un, y riq'ui ri'
yeq'uiy. Y queri' chuka' riyix,
can tirayij niwac'axaj y nisiq'uij
ri kitzij ruch'abel ri Dios ri ma-
jun k'oloj ruc'uan riche (rixin) chi
queri' yixq'uiy y niwil colotajic.
3 Ruma riyix can iwetaman chic c'a
chi sibilaj utz ránima ri Ajaf.§

Ri Cristo achi'el jun abej pero c'o ruc'aslen

4 Y rumac'ari' can quixjel apo
riq'ui ri Jesucristo, ri can achi'el
jun abej pero c'o ruc'aslen. Riya'
ma xucusex ta cuma ri achi'a',
ruma xa xquetzelaj. Xa xquiben
achi'el ri niquiben ri achi'a' ri ye
aj banoy tak jay, tek ma utz ta
niquitz'et chare jun abej, niquiya'
ca. Y queri' xquiben riq'ui Riya'.
Yac'a chuwech ri Dios, ri Jesucristo
can cha'on wi, y c'o rejkalen.
5 Y ruma yixc'o chic riq'ui ri
Jesucristo, riyix chuka' yix achi'el
abej pero c'o ic'aslen, ri yixucusex
riche (rixin) chi yixoc rachoch* ri
Lok'olaj Espíritu. Y can yix lok'olaj
tak sacerdotes,† riche (rixin) chi
nitzuj (nisuj) ri ic'aslen‡ riyix
mismo chare ri Dios. Y Riya' can
xquixruc'ul c'a ruma can yix riche
(rixin) chic ri Jesucristo. 6 Ruma
chupan ri ruch'abel ri Dios ri
tz'iban ca, nubij:

Riyin xtinya' c'a jun achi'el Abej
ri pa tinamit Sion. Y re
achi'el Abej re' can cha'on
wi. Can c'o wi rejkalen,
y can xtic'atzin wi chare ri
xquina riche (rixin) ri jay,
riche (rixin) chi ma nitzak
ta.§

Y ri winek ri xqueniman riche
(rixin) Riya', majun achique
ruma xqueq'uixbitej.

Queri' nubij chupan ri tz'ibatal ca.

7 Rumari' riyix ri ninimaj Riya',
can c'o wi rejkalen chiwech. Yac'a
ri winek ri ma niquinimaj ta,
niquiben c'a achi'el ri tz'ibatal
chupan ri ruch'abel ri Dios, tek
nubij:

C'o c'a jun abej ri ma xka ta chiqui-
wech chi xquicusaj ri nic'aj
aj banoy tak jay.

Pero re abej re' can c'o wi xucusan
chare ri xquina riche (rixin)
ri jay, riche (rixin) chi ri jay
ri' ma nitzak ta.*

8 Y chupan ri ruch'abel ri Dios, ri
tz'ibatal ca, nubij chuka':

Yec'o c'a q'uiy winek ri xa
xtiquipaxij qui' chuwech ri
achi'el Abej ri' y xquetzak.†

Queri' nubij ri tz'ibatal ca.

Quec'ari' xtiquic'ulwachij ri winek
ri', ruma can ma niquinimaj ta
ri nubij ri ruch'abel ri Dios. Y
chuka' can queri' rubin ri Dios chi
xtiquic'ulwachij.

Ri can ye riche (rixin) wi ri Dios

9 Yac'a riyix can yix jumoc winek
ri can riy cha'on‡ chic, y yix sacer-
dotes riche (rixin) ri nimalaj Dios.
Y riyix chuka' can yix jun lok'olaj
tinamit, y can banon chiwe chi yix
oconek rutinamit ri Dios. Queri'
rubanon ri Dios chiwe ruma nrajo'
chi nitzijoj chi Riya' sibilaj utz
iwuq'ui. Y ya Riya' ri xelesan pe
iwuche (iwixin) chupan ri k'eku'm

* **2:1** Ef. 4.31. † **2:1** Stg. 4.11. ‡ **2:2** Mt. 18.3. § **2:3** Lc. 6.35. * **2:5** Ef. 2.21, 22. † **2:5** Is. 66.21. ‡ **2:5** Os. 14.2. § **2:6** Is. 28.16. * **2:7** Sal. 118.22. † **2:8** Is. 8.14; Ro. 9.32. ‡ **2:9** Dt. 10.15.

y xixruya' chupan ri lok'olaj sakil ri c'o riq'ui Riya'. 10 Y tek rubanon ca, ma yix ta rutinamit ri Dios. Yac'a re wacami, can yix rutinamit chic.§ Y tek rubanon ca chuka', majun ri xjoyowan ta iwech. Yac'a re wacami ri Dios can rujoyowan chic iwech.

Tibana' c'a achi'el ri nrajo' ri Dios

11 Riyix wach'alal ri sibilaj yixinwajo', nc'utuj c'a jun utzil chiwe. Riyix, ruma chi ma yix riche (rixin) ta re ruwach'ulef y xa yix k'axel el chuwech, rumari' ma tiya' ta k'ij chi niben ri itzel ri nurayij* ri ich'acul. Ruma xa ya ri itzel ri nurayij ri ich'acul, xa yari' ri nutij ruk'ij riche (rixin) chi nrajo' nuch'ec ri iwánima. 12 Y can tic'uaj jun c'aslen utz† chiquicojol ri winek ri ma quetaman ta ruwech ri Dios. Riche (rixin) chi queri' astape' niquimol pe tzij chiwij y niquibij chi ma utz ta ri ic'aslen, pero tek ri winek ri' xtiquitz'et chi xa utz ri ye'ibanala',‡ xtiquiya' c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Dios, tek xtapon ri k'ij tek ri Dios xtorubij chake ronojel ri ye kabanon.

13 Y chi'iwonojel tinimaj c'a quitzij quinojel ri aj k'atbel tak tzij ri yec'o,§ ruma ri Ajaf queri' nrajo' chi niben. Tinimaj c'a rutzij ri aj k'atbel tzij ri nibix rey chare, ruma ya riya' ri aj k'atbel tzij ri c'o más ruk'ij. 14 Y tinimaj c'a chuka' quitzij ri nic'aj chic aj k'atbel tak tzij ri ye ya'on chicojol ruma ri rey. Ruma ye riye' ri ye ya'on riche (rixin) chi niquic'ajsaj quiwech ri winek ri ye banoy riche (rixin) ri etzelal* y riche (rixin) chuka' chi niquiya' quik'ij ri winek ri yebano ri utz. 15 Quec'ari' tibana' ruma can ruraybel ri Dios chi riyix ya ta ri utz ri nibanala', y riq'ui ri', niben chique ri winek ri majun quetaman chrij ri Dios y ma yech'obon ta jabel, chi majun yecowin niquibij chiwij.

16 Riyix yix totajnek chic,† pero ma riche (rixin) ta chi niben ri etzelal, ma que ta ri'. Ruma xa can yix rusamajel chic ri Dios, riche (rixin) chi niben ri nrajo' Riya'. 17 Tiya' quik'ij quinojel ri winek. Tiwajowala' iwi' chi'iwonojel riyix ri iniman chic ri Jesucristo. Tixibij c'a iwi' yixmacun chuwech ri Dios. Tiya' c'a ruk'ij ri aj k'atbel tzij ri nibix rey chare.

18 Y riyix mozos, can tich'utinirisaj c'a iwi' y tinimaj quitzij ri ipatrón.‡ Y wi jabel quina'oj iwuq'ui, can tinimaj c'a quitzij. Y wi xa itzel quina'oj iwuq'ui, chuka' can tinimaj c'a quitzij. 19 Ruma wi riyix yixka pa jun tijoj pokonal§ y xa majun imac ibanon, y wi ruma chi iya'on ri Dios pan iwánima tek nicoch' runojel ri', ri' can nika wi chuwech ri Dios. 20 Pero wi yixch'ay xa ruma can c'o imac xiben, majun ik'ij xtic'ul astape' can xticoch'. Pero wi riyix nic'ulwachij jun tijoj pokonal ruma jun utz ri xiben,* y nicoch', ri' can nika wi chuwech ri Dios. 21 Ruma can riche (rixin) wi chi niben queri' tek xixsiq'uix (xixoyox) ruma ri Dios. Ruma ri Cristo xutij chuka' pokon kuma riyoj.† Y riq'ui ri' xuc'ut ca chkawech chi tikacoch'o' ri tijoj pokonal‡ achi'el ri xuben Riya'. 22 Ri Cristo can majun bey xuben ta jun mac.§ Y chuka' majun bey xucusaj ta jun tzij riche (rixin) chi xuk'ol jun winek. 23 Riya' tek xebix pokon tak ch'abel chare cuma ri winek,* ma xutzolij ta ruq'uexel

§ **2:10** Os. 2.23; Ro. 9.25, 26. * **2:11** Stg. 4.1. † **2:12** Fil. 2.15. ‡ **2:12** 1 P. 3.16. § **2:13** Mt. 22.21; Ro. 13.1. * **2:14** Ro. 13.4. † **2:16** 1 Co. 7.22; Ga. 5.1. ‡ **2:18** Ef. 6.5. § **2:19** Mt. 5.10. * **2:20** 1 P. 3.14. † **2:21** 1 P. 3.18. ‡ **2:21** Hch. 14.22. § **2:22** Is. 8.46; 53.9. * **2:23** Is. 53.7.

riq'ui pokon tak ch'abel. Y tek c'o xban chare, majun xubij ta ránima chi nuya' ruq'uexel chique. Xa pa ruk'a' ri Dios xuya' wi ronojel ri xquiben ri winek chare. Ruma ri Dios choj nik'ato tzij. 24 Y ya c'a ri Cristo xuc'uan ri kamac† tek xcom chuwech ri crusin che', riche (rixin) chi xuben chake riyoj chi xojcom yan chuwech ri mac, riche (rixin) chi nikac'uaj jun c'aslen choj. Ruma yac'a Riya' ri xcom y xsocotej riche (rixin) chi xchojmir ri kac'aslen. 25 Ruma riyix tek rubanon ca, yix achi'el tak carne'l, ri ye sachnek ca.‡ Yac'a re wacami tzolijnek chic pe ic'u'x riq'ui ri Cristo. Y ya Riya' ri Kaj Yuk' y nuchajij ri kánima.§

3

Ri nic'atzin chi niquiben ri ye c'ulan

1 Y queri' chuka' riyix ixoki' ri iniman ri Dios, can tinimaj c'a quitzij ri iwachijlal. Riche (rixin) chi queri', wi ri iwachijlal ma quiniman ta ri ruch'abel ri Dios, ruma ta jun utzilaj c'aslen ri ic'uan riyix, riye' xtiquinimaj ta* chuka' ri ruch'abel ri Dios. Y ma rajawaxic ta na chi nitzijox chique. 2 Xaxu (xaxe wi) riq'ui ri niquitz'et chi ic'uan jun ch'ajch'ojlaj c'aslen y yixniman tzij, riye' xtiquinimaj ri Jesucristo. 3 Y riyix ixoki', can utz wi chi niwik iwi', pero ma riq'ui ta cosas ri ye banon riq'ui k'anapuek, ni ma rajawaxic ta nicusaj tziek ri sibilaj jabel nitzu'un, ni ma rajawaxic ta chi sibilaj ruchojmirisaxic ri rusmal tak iwi' niben. 4 Xa titija' ik'ij riche (rixin) chi ya ta ri iwánima jabel wikil chuwech ri Dios.† Tiwika' iwi' riq'ui jun c'aslen ch'uch'uj y riq'ui jun c'aslen ri nuc'ut chi jabel ina'oj. Ruma ri wikbel ri' ma xtiq'uis ta, y yari' ri más rejkalen chuwech ri Dios. 5 Ruma ri ojer ca, queri' chuka' xquiwik qui' ri lok'olaj tak ixoki' ri xcoyobej ri rutzil ri Dios. Xquiwik jabel ri cánima y xquinimaj chuka' quitzij ri cachijlal.‡ 6 Achi'el xuben ri Sara; riya' can xunimaj rutzij ri Abraham ri rachijil, y wajaf chuka' xcha' chare.§ Y riyix kach'alal ixoki' ruc'amon chi nibix riy rumam ca ri Sara chiwe, pero wi can nic'uaj jun utzilaj c'aslen y ma nixibij ta iwi' xabachique ri nipe chiwij.

7 Y queri' c'a chuka' riyix achi'a', can riq'ui c'a na'oj tic'uaj iwi' quiq'ui ri iwixjaylal.* Tiya' quik'ij achi'el ri ruc'amon chi niben quiq'ui, ruma riye' ma junan ta quichuk'a' iwuq'ui riyix y ruma chuka' chi junan xtoc iwuche (iwixin) ri utzilaj c'aslen ri nuya' ri rutzil ri Dios chiwe. Queri' tibana' quiq'ui riye' riche (rixin) chi queri' ri i'oraciones choj napon riq'ui ri Dios.

Ri niquitij pokon ruma chi niquiben ri utz

8 Pa ruq'uisbel nbij c'a chiwe chi'iwonojel chi can junan iwech tibana'.† Wi c'o jun chiwe ri c'o nuc'ulwachij, can tina' c'a chuka' riyix ri k'axon ri nuna' riya' pa ránima. Tiwajo' iwi'‡ chi'iwach'alal iwi'. Tijoyowala' iwech.§ Utz ina'oj tibana' quiq'ui quinojel. 9 Y tek niban jun pokon chiwe, man c'a titzolij ta ruq'uexel. Y tek nibix ch'abel ri sibilaj ye pokon chiwe, man c'a chuka' titzolij ta ruq'uexel, xa tic'utuj chare ri Dios chi tuto'* ri winek ri nibano queri' chiwe. Ruma ri Dios can yix rusiq'uin (royon) wi riche (rixin) chi nic'ul

† **2:24** Is. 53.5. ‡ **2:25** Ez. 34.6. § **2:25** Ez. 37.24; Jn. 10.11. * **3:1** 1 Co. 7.16. † **3:4** Ro. 2.29. ‡ **3:5** Ef. 5.22. § **3:6** Gn. 18.12. * **3:7** 1 Co. 7.3; Ef. 5.28, 29. † **3:8** Ro. 12.16. ‡ **3:8** 1 P. 1.22. § **3:8** Ef. 4.32; Col. 3.12. * **3:9** Mt. 5.39, 44.

bendición.† 10 Ruma quec'are' nubij ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca:
Wi c'o jun winek nrajo' jun c'aslen riche (rixin) quicoten,
y wi nrajo' chuka' nberila' k'ij ri sibilaj jabel,
tuk'ila' ri rak' riche (rixin) chi ma nubij ta ch'abel ri xa ma ye utz ta,
ni ma tucusaj ta chuka' ri ruchi' riche (rixin) chi nubij tzij riche (rixin) chi nik'olon.
11 Tuya' c'a ca rubanic ri etzelal, y ya ri utz ri tubana'.
Tucanoj ri c'aslen riche (rixin) uxlanibel c'u'x y yari' tutzekelbej.
12 Ruma ri Ajaf can yerutzu' ri winek choj quic'aslen.
Y can nrac'axaj‡ ri qui'oración.
Yac'a ri yebano etzelal, ma utz ta nutz'et chique.§
Queri' nubij ri ruch'abel ri Dios ri tz'ibatal ca.
13 Majun xtibano pokon chiwe, tek riyix xa can ya ri utz ri yixtajin chubanic.* 14 Pero wi ruma ri chojmilaj ic'aslen, riyix niwil pokonal, jabel ruwa'ik'ij.† Y rumac'ari' ma tixibij ta iwi'‡ chiquiwech ri yebano queri' chiwe. Ni ma tisach ta chuka' ic'u'x. 15 Can tiya' ruk'ij ri Dios ri Iwajaf pa tak iwánima, ruma Riya' can lok'olaj wi. Y can tichojmirisaj iwi' riche (rixin) chi nitzijoj ri achique ruma tek iwoyoben ri rutzil ri Dios, tek c'o jun ri nic'utun chiwe. Y xabachique c'a ri nic'utun chiwe, riq'ui ch'uch'ujil§ y riq'ui ronojel iwánima tibij chare achique ruma tek can cukul ic'u'x iwoyoben ri nutzuj (nusuj) ri Dios. 16 Y tek niben queri' can ta yix ch'ajch'oj, man ta jun etzelal iwuq'ui ri xa nuben chi nik'axo ri iwánima. Riche (rixin) chi queri', wi c'o jun winek itzel nich'o chiwij ruma iniman ri Cristo y nubij chi ma utz ta ri ic'aslen, ri itzel nich'o chiwij, xa xtiq'uix ka ruma ri ic'aslen xa utz.* 17 Ruma wi ruraybel ri Dios riche (rixin) chi riyix nitij pokonal† astape' ya ri utz ri yixtajin chubanic, ri' sibilaj jabel, que chuwech nitij pokonal xa ruma c'o etzelal ibanalon.

18 Toka chi'ic'u'x chi ri Cristo xutij chuka' pokon astape' ri ruc'aslen Riya' can choj wi. Riya' xcom c'a kuma riyoj ri ma choj ta kac'aslen. Riya' xaxu (xaxe wi) jun bey xcom ruma ri kamac, riche (rixin) chi queri' yoj-oc riche (rixin) ri Dios.‡ Riya' kitzij wi chi xcom ri ruch'acul, pero ri ru'espíritu ma xcom ta. 19 Y ri ru'espíritu xapon quiq'ui ri nic'aj chic ánima ri ye tz'apin§ y c'o ri xberutzijoj chique. 20 Ri ánima ri ye tz'apin, ri ma xquinimaj ta el rutzij ri Dios ojer ca, ri xec'oje' pa rutiempo ri Noé,* tek xban ri nimalaj barco, ri Dios sibilaj q'uiy tiempo xuya' chique riche (rixin) chi xeroyobej. Pero ma xtzolin ta pe quic'u'x. Y ri xe'oc chupan ri barco, ye ri winek ri xeniman y xa ma ye q'uiy ta, xa can xu (xe) wi ri ye wakxaki' ri xecolotej. Ri Dios ya' c'a ri xucusaj riche (rixin) chi xecolotej ri winek ri' ruma ri barco xli'e' pa ruwi' ya'. 21 Y quec'ari' nic'atzin wi ri ya' chake riyoj wacami. Tek yojban bautizar yojcolotej ruma ri ruc'astajbel ri Jesucristo.† Pero tek yojban bautizar, ma riche (rixin) ta chi nuch'ej el ri tz'il riche (rixin) ri kach'acul, ma que ta ri', xa riche (rixin) chi nuc'ut c'a chi riyoj nikajo' nikaben ri utz, nikajo'

† **3:9** Mt. 25.34. ‡ **3:12** Jn. 9.31. § **3:12** Sal. 34.12-16. * **3:13** Pr. 16.7. † **3:14** Mt. 5.10. ‡ **3:14** Is. 8.12; Jer. 1.8. § **3:15** Col. 4.6; 2 Ti. 2.25. * **3:16** Mt. 5.44; 1 P. 2.12. † **3:17** 2 Ti. 3.12. ‡ **3:18** Col. 1.21. § **3:19** Is. 42.7. * **3:20** He. 11.7. † **3:21** 1 P. 1.3. ‡ **3:21** Ef. 5.26; Tit. 3.5.

chi ch'ajch'oj‡ ri kánima chuwech ri Dios. 22 Ri Jesucristo xbe chila' chicaj, y wacami c'o pa rajquik'a' ri Dios.§ Can pa ruk'a' c'a Riya' yec'o wi ri ángeles, y pa ruk'a' c'a Riya' yec'o wi ri aj k'atbel tak tzij, y pa ruk'a' chuka' Riya' yec'o wi ri c'o nima'k tak uchuk'a' pa quik'a'.

4

Koj-oc c'a utzilaj tak rusamajel ri Dios

1 Tek ri Cristo xc'oje' chuwech re ruwach'ulef, xutij pokon ruma ri kamac riyoj. Y can ya chuka' na'oj ri' tic'oje' iwuq'ui riyix, ma tipokonaj ta nik'axaj tijoj pokonal. Ruma wi nik'axaj tijoj pokonal ruma iniman ri Cristo, can nik'alajin wi chi iya'on chic ca ri mac.* 2 Que ta c'a ri' ri na'oj nic'oje' iwuq'ui riche (rixin) chi queri' ronojel k'ij ri xquixc'ase' el, ya ta c'a ri ruraybel ri Dios ri niben el y man ta ya ri nirayij riyix.† 3 Ma tiben ta chic ri yeka chiquiwech ri winek ri ma quetaman ta ruwech ri Dios.‡ Ruma ri tiempo ri' xek'ax yan ca chiwe riyix. Tek ma xixq'uix ta xibanala' ronojel ruwech etzelal. Can xe'ibanala' ronojel ri xirayij. Xixk'aber. Xe'ibanala' ma utzilaj tak nimak'ij ta. Ximolola' iwi' riche (rixin) chi xitij ya'. Xiyala' quik'ij§ dios ri xa ye banon cuma winek, y yac'are' ri xa ma ruc'amon ta chi niben chic riyix wacami. 4 Y rumari' ri winek ri ma quetaman ta ruwech ri Dios, xa can achique chic na chi winek yixquitz'et, ruma riyix ma nibanala' ta chic ri itzel ri c'a niquibanala' na riye'. Y rumari' tek ri winek ri' itzel yech'o chiwij.* 5 Pero ri winek ri' c'o chi xtiquijech na cuenta chuwech ri Dios ri can ruchojmirisan chic ri' riche (rixin) chi nuk'et tzij pa quiwi'.† Ri Dios can xtuk'et na wi tzij pa quiwi' ri winek ri ye q'ues, y pa quiwi' chuka' ri ye caminek chic el, tek xtapon ri k'ij. 6 Ruma can xtzijox ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic chique ri ye caminek chic el,‡ riche (rixin) chi queri' nik'atatej tzij pa quiwi' can achi'el nik'atatej tzij pa quiwi' quinojel winek, pero xtzijox chuka' riche (rixin) chi xquil ta c'a ri c'aslen riq'ui ri Dios.

7 Y can chanin c'a chuka' xtapon ri ruq'uisbel§ tak k'ij riche (rixin) re ruwach'ulef. Rumac'ari' riyix, can tich'obo' c'a jabel ri achique ye'ibanala' y ma quixtane' ta c'a chi niben orar. 8 Y riyix nic'atzin chi can sibilaj tiwajo' iwi'. Ruma tek niwajo' iwi', can q'uiy mac ri yixcowin nicuy.* 9 Wi c'o jun chiwe riyix ri napon pa jun chic tinamit o c'o jun ri petenak pa jun chic tinamit, tiyala' c'a iposada† riq'ui ronojel iwánima. 10 Can chi'ijujunal c'o c'a jun samaj ri yatajnek pe chiwe, ruma ri nimalaj rutzil ri Dios. Rumari' can tikabana' c'a ri samaj ri yatajnek pe chake ruma ri Dios, riche (rixin) chi yekato' ri nic'aj chic ri quiniman ri Dios. Koj-oc c'a utzilaj tak samajel riche (rixin) chi nikaben ri q'uiy ruwech chi samaj ri ruya'on pe ri Dios chake. 11 Y wi can yatajnek chawe ruma ri Dios chi natzijoj ri ruch'abel, can ruch'abel c'a Riya' ri tatzijoj.‡ Wi yatajnek chawe chi yacowin ye'ato' ri nic'atzin quito'ic, can tabana' c'a riq'ui ri uchuk'a' ri ya'on chawe ruma ri Dios. Riq'ui ronojel ri naben can ta xtiya'ox (xtya') ruk'ij ruc'ojlen ri Dios,§ ruma ri

§ **3:22** Sal. 110.1; Ro. 8.34; Ef. 1.20; Col. 3.1; He. 1.3. * **4:1** Ro. 6.2, 7; Ga. 5.24; Col. 3.5. † **4:2** Ro. 6.11-13; Tit. 2.12. ‡ **4:3** Ef. 4.17-19. § **4:3** Ga. 5.20. * **4:4** 1 P. 3.16. † **4:5** Hch. 10.42; 17.31; Ro. 14.10. ‡ **4:6** 1 P. 3.19. § **4:7** Ro. 13.12; Fil. 4.5; He. 10.25. * **4:8** Pr. 10.12; 1 Co. 13.7; Stg. 5.20. † **4:9** 1 Ti. 3.2. ‡ **4:11** Jer. 23.28. § **4:11** 1 Ti. 6.16; 1 P. 5.11; Ap. 1.6.

Jesucristo. Ruma ri Dios can c'o wi ruk'ij ruc'ojlen ri ruk'atbel tzij riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Amén.

Ticoch'o' c'a ri pokonal, ruma can iniman wi ri Cristo

12 Wach'alal ri sibilaj yixinwajo', man c'a tisach ta ic'u'x chupan ri tijoj pokonal ri yixc'o wi ri can achi'el xa ta yixk'axex pa jun k'ak' riche (rixin) chi yixtojtobex.* Ruma ri tojtobenic ri' man c'a yix ta riyix ri yixc'ulwachin nabey quere'. 13 Rumari' riyix xa quixquicot chupan ri k'axomal ri yixc'o wi,† ri can achi'el ri k'axomal ri xuk'axaj ri Cristo. Riche (rixin) chi queri' tek xtapon c'a ri k'ij tek xtik'alajin chi ri Cristo can c'o wi ruk'ij ruc'ojlen, riyix can sibilaj c'a xtiquicot ri iwánima. 14 Y wi ruma iniman ri Cristo, rumari' nibix pokon tak tzij chiwe, jabel ruwa'ik'ij,‡ ruma ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Dios can c'o pan iwi'. Lok'olaj Espíritu ri c'o ruk'ij ruc'ojlen. Riyix can niya' wi ruk'ij re Lok'olaj Espíritu re', yec'a ri yeyok'on chiwij riyix xa can chrij chuka' ri Lok'olaj Espíritu yeyok'on wi. 15 Tichajij c'a iwi' chi'ijujunal ruma ma utz ta chi riyix nik'axaj tijoj pokonal xa ruma yixcamisan o yixelek', o xa ruma niyuj apo iwi'§ quiq'ui nic'aj chic winek. Y ma tiben ta ni jun ruwech etzelal. Ruma wi nitij pokon xa ruma niben jun mac, ma utz ta. 16 Pero wi nitij pokon ruma iniman ri Cristo, man c'a quixq'uix ta. Xa tiya' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios ruma can yix riche (rixin) wi chic ri Cristo.* 17 Ruma xoka ri tiempo riche (rixin) chi nikak'axaj tijoj pokonal pa kac'aslen riyoj ri yoj ralc'ual chic ri Dios, riche (rixin) chi nikachojmirisaj ki' y wi ri Dios nuya' k'ij riche (rixin) chi nikak'axaj tijoj pokonal pa kac'aslen riyoj, ¿achique ta cami ri man ta xtiban chique ri ma xquinimaj ta ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic? Can xtik'ax wi ruwi' ri tijoj pokonal ri xtika pa quiwi'.† 18 Y:

Riyoj ri yojniman riche (rixin) ri Cristo, ri can nikajo' nikac'uaj jun c'aslen choj, riq'ui ruc'ayewal yojcolotej.

C'a ta c'a ri aj maqui', ri can ma quic'uan ta jun utzilaj c'aslen chuwech ri Dios, can xtika wi ri nimalaj ruc'ayewal pa quiwi'.‡

19 Y riyoj ri kaniman chic ri Dios y nikatij pokon ruma can queri' ri nrajo' Riya', xa can tikajacha' c'a ki' pa ruk'a' ri Dios ri q'uiytisanel riche (rixin) ronojel ri majun bey yojruya' ta ca, y can tikabana' c'a ri utz.

5

Ri yix ancianos quiche (quixin) ri iglesias, can ruc'amon chi ye'ichajij ri kach'alal

1 Wacami c'o c'a nwajo' nchilabej chique ri ancianos quiche (quixin) ri iglesias. Y riyin, yin jun chuka' chique riye'. Y riyin can xintz'et* tek xutij pokon† ri Cristo. Y yin jun chuka' chique ri xquetz'eto ri ruk'ij ruc'ojlen ri Cristo tek xtik'alajin pe. 2 Riyix c'a ri yix ancianos quiche (quixin) ri iglesias, can que'ichajij c'a ri kach'alal. Ruma riye' ye riche (rixin) chic ri Dios, y ya ri Dios ri yayon re samaj re' chiwe. Que'ichajij c'a, can achi'el nuben jun aj yuk' quiq'ui ri tak rucarne'l.‡ Y can riq'ui c'a chuka' ronojel iwánima tibana'. Y ma xaxu (xaxe) ta wi ruma c'o

* **4:12** 1 P. 1.7. † **4:13** Ro. 8.17; 2 Co. 1.7; Ap. 1.9. ‡ **4:14** Mt. 5.11; 2 Co. 12.10; Stg. 1.12; 1 P. 2.19, 20. § **4:15** 2 Ts. 3.11. * **4:16** Hch. 5.41. † **4:17** Is. 10.12; Lc. 10.12. ‡ **4:18** Pr. 11.31. * **5:1** Lc. 24.48. † **5:1** Ro. 8.17. ‡ **5:2** Jn. 21.16. § **5:2** 1 Ti. 3.3, 8.

chi niben queri'. Ni ma riche (rixin) ta chi nirayij nich'ec q'uiy irajil.§ Xa can que'ichajij ri kach'alal riq'ui ronojel iraybel. 3 Pero ma ruma ta chuka' chi yix c'a riyix ri yixchajin quiche (quixin), ruma ta ri' nik'ax ruwi' ri niben chique.* Ma que ta ri'. Xa can tic'uaj jun chojmilaj c'aslen chiquiwech, riche (rixin) chi queri' riye' niquetamaj niquic'uaj chuka' jun chojmilaj c'aslen. 4 Y wi choj c'a xtiben riyix chiquiwech y jabel ye'ichajij, xtic'ul c'a jun lok'olaj sipanic ri majun bey xtiq'uis ta, y rumari' riyix xtiya'ox (xtya') c'a ik'ij tek xtoc'ulun chic ka ri Cristo, ri cajawalul ri pastores.†

5 Y queri' chuka' riyix c'ajola', tinimaj titakej c'a quitzij ri ancianos riche (rixin) ri iglesia. Y chi c'ajola' y chi rijita'k chi'iwonojel tinimaj titakej c'a iwi'.‡ Ma tinimirisaj ta iwi'. Ruma chupan ri ruch'abel ri Dios ri tz'iban ca, nubij:

Ri Dios nupaba' ri' chiquiwech ri niquinimirisaj qui'.
Yac'a ri niquich'utinirisaj qui', Riya' nuya' ri rutzil pa quiwi'.

6 Rumac'ari', can tich'utinirisaj iwi'§ xeruk'a' xeraken ri Dios, ruma Riya' can c'o wi ruchuk'a'. Tich'utinirisaj c'a iwi' chuwech, riche (rixin) chi queri' tek xtapon ri k'ij Riya' xtunimirisaj ik'ij. 7 Y ronojel ri k'axon ri c'o pa tak iwánima,* tiya' pa ruk'a' ri Dios, ruma Riya' can yixruchajij wi.

8 Can tich'obo' c'a jabel ri achique niben. Y can tichajij chuka' ri ic'aslen y ma quixwer ta ka. Ruma ri itzel winek, ri kac'ulel can nisutin pe chikij. Can achi'el nuben jun coj ri nurek pe ruchi' queri', tek nucanoj achique ri nutij. Can queri' nuben ri itzel winek† chake riyoj. 9 Y can tipaba' iwi' chuwech ri itzel winek riche (rixin) chi ma nich'acon ta chiwij, y can cof quixc'oje' chupan ri icukbel c'u'x. Ruma can iwetaman chi ma xu (xe) ta wi riyix ri yixk'axan tijoj pokonal,‡ xa can queri' chuka' ri nic'aj chic kach'alal ri quiquiran qui' chuwech re ruwach'ulef. 10 Y tek riyix ik'axan chic ri ca'i' oxi' k'ij chupan ri tijoj pokonal ri yixc'o wi, ri Dios ri c'o ronojel ruwech utzil riq'ui y ri can yoj rusiq'uin (royon) konojel ri xa jun chic kabanon riq'ui ri Jesucristo riche (rixin) chi yojbec'oje' chupan ri nimalaj ruk'ij ruc'ojlen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek, Riya' mismo xtuchojmirisaj ta c'a ic'aslen, xtuben ta c'a chiwe chi q'uiy ri yixcowin nicoch', xtuya' ta c'a iwuchuk'a' y xtuben ta c'a chi cof yix pa'el chupan ri icukbel c'u'x. 11 Y Riya' can ta xtinimirisex ruk'ij ruc'ojlen ri ruk'atbel tzij riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.§ Amén.

Ri ruq'uisbel tak ch'abel chare re wuj re'

12 Riyin cukul c'a nuc'u'x riq'ui ri kach'alal Silvano,* ruma riya' can riq'ui ronojel ránima nuben ri rusamaj ri Dios. Rumari' riyin xinc'utuj c'a utzil chare riya' chi tuc'uaj el chiwe re wuj re', ri xa ma nim ta xinben el chare,† riche (rixin) chi nbij el chupan chi can kitzij wi ri rutzil ri Dios ri achoj riq'ui icukuban wi ic'u'x. Y rumari' majun bey tiya' ca.

13 Y wacami c'a, ri yixc'o chiri', tic'ulu' ri rutzil iwech ri niquitek el ri kach'alal ri yec'o wawe' pa tinamit ri nibix Babilonia chare,‡ kach'alal ri can ye cha'on wi ruma ri Dios, can achi'el ri xixrucha'

* **5:3** Ez. 34.4; Mt. 20.25. † **5:4** He. 13.20. ‡ **5:5** Ef. 5.21. § **5:6** Mt. 23.12; Stg. 4.10. * **5:7** Sal. 55.22; Mt. 6.25; Fil. 4.6. † **5:8** Mt. 4.1-11; Jn. 8.44; Ef. 4.27; 6.11; Stg. 4.7. ‡ **5:9** Hch. 14.22. § **5:11** 1 P. 4.11. * **5:12** 2 Co. 1.19; 2 Ts. 1.1. † **5:12** He. 13.22. ‡ **5:13** Ap. 17.15; 18.10, 21.

riyix ri chiri'. Chuka' tic'ulu' ri rutzil iwech ri nutek el ri jun ri can achi'el nuc'ajol, ri Marcos§ rubi'. 14 Chi'ijujunal tiyala' rutzil iwech riq'ui jun lok'olaj tz'uban (tz'uman) chi'ij, riche (rixin) chi queri' nik'alajin chi can niwajo' iwi'. Y xtic'oje' ta c'a uxlanibel c'u'x ri pa tak iwánima chi'iwonojel riyix ri xa jun chic ibanon riq'ui ri Jesucristo. Amén.

§ **5:13** Hch. 12.12.

Ri ruca'n wuj ri xutz'ibaj ca ri apóstol San Pedro

Yare' ri ruca'n wuj ri xutek ri apóstol San Pedro chique quinojel ri quiniman chic ri Dios, ri niquimol qui' xabachique ta na lugar. Chupan ri tiempo ri' can pa ronojel ri iglesias xeyacatej achi'a' ri xa ma ya ta chic ruch'abel ri Dios niquic'ut, rumari' yec'o ri xa ntajin niquiya' ca ri utzilaj ruch'abel ri Dios. Ri Pedro nrajo' chi tiquicukuba' quic'u'x riq'ui ri tijonic ri quic'utun ca ri apóstoles. Ruma ri apóstoles can xquetamaj wi ruwech ri Ajaf Jesús, rumari' tek can quetaman chi ri Ajaf xtipe na chic jun bey wawe' chuwech re ruwach'ulef. Ri nic'aj chic achi'a' ri xa ma ye kitzij ta chi ye rusamajel ri Dios, niquibij chi ri Jesucristo ma nipe ta chic, ruma ri tiempo xa ntajin nik'ax y majun bey nipe ta ri Jesucristo.

Chupan ri nabey tanaj nubij chi ri ralc'ual ri Dios rajawaxic chi nucukuba' ruc'u'x, nuc'uaj jun c'aslen ri can achi'el nrajo' ri Dios, c'o runa'oj, nicowin nuk'il ri' chuwech ri etzelal, c'o coch'onic pa ránima, can nuya' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios, ch'uch'uj ránima y can najowan.

Chupan ri ruca'n tanaj nubij chi ma tiquiya' ta quixquin chique ri xa ma kitzij ta chi ye rusamajel ri Dios. Ruma ri winek ri' xa xtika ri nimalaj ruc'ayewal pa quiwi'.

Y chupan ri rox tanaj nuk'alajsaj chi can nipe na wi ri Kajaf Jesucristo, y nubij chuka' ri achique ruma chi c'a ma jane nipe ta ri Ajaf. Ruma ri Dios nrajo' chi quinojel ta ri winek nitzolin ta pe quic'u'x riche (rixin) chi yecolotej.

Ri San Pedro nutek el rutzil quiwech ri kach'alal

1 Riyin ri Simón Pedro, yin jun rusamajel ri Jesucristo, y yin jun chuka' ru'apóstol Riya'. Tic'ulu' c'a re wuj re ntz'ibaj el chiwe riyix ri can yatajnek* chiwe chi xc'oje' jun lok'olaj icukbel c'u'x† riq'ui ri Jesucristo achi'el kabanon riyoj. Quec'ari' rubanon ri Dios ri Kacolonel Jesucristo chake ruma Riya' can choj wi nuben. 2 Can pa ruq'uiyal ta c'a ri utzil y ri uxlanibel c'u'x ri xtic'ul, ruma jabel iwetaman ruwech ri Dios y ri Kajaf Jesús.

Ri rubanic quic'aslen ri quiniman chic ri Cristo

3 Ri Dios riq'ui c'a ri ruchuk'a' ruya'on pe chake ronojel ri nic'atzin riche (rixin) chi nikac'uaj jun utzilaj c'aslen chuwech Riya'. Ruya'on c'a pe ri nic'atzin chake ruma ketaman chic ruwech‡ Riya' ri can xojrusiq'uij (xojroyoj) riq'ui ri ruk'ij ruc'ojlen y riq'ui ri ruchuk'a'. 4 Y ruma ronojel ri' tek can c'o chuka' ri xutzuj (xusuj) chake ri sibilaj jabel y nim rejkalen. Y ruma c'a ri xutzuj (xusuj) chake tek yojcolotej pe chuwech ri etzelal ri c'o wawe' chuwech re ruwach'ulef, etzelal ri nibanatej ruma ri itzel tak raynic. Y xutzuj (xusuj) chuka' chake chi nujel ri kac'aslen§ y can yoj-oc c'a achi'el Riya'. 5 Rumac'ari' nbij c'a chiwe chi can titija' ik'ij chubanic ri xtinbij chiwe wacami riche (rixin) chi niben chare ri ic'aslen riq'ui ri Dios chi niq'uiy* y niwachin. Riyix can c'o icukbel c'u'x riq'ui ri Dios pero wacami titija' ik'ij chi nik'alajin chuka' ri ruchuk'a' ri

* **1:1** Hch. 11.17. † **1:1** Ef. 4.5. ‡ **1:3** Jn. 17.3. § **1:4** 2 Co. 3.18. * **1:5** 2 P. 3.18.

Dios pa tak ic'aslen. Tiwetamaj chuka' ri kas nika chuwech ri Dios. 6 Tik'ila' iwi' chuwech ri mac.† Tic'oje' coch'onic‡ pa tak iwánima. Tic'uaj ri ic'aslen achi'el ri nrajo' ri Dios.§ 7 Que'iwajo' ri kach'alal ki' quiq'ui ruma kaniman ri Dios.* Y can riq'ui ronojel iwánima que'iwajo' quinojel ri winek.

8 Y wi ronojel c'a re' c'o iwuq'ui, y ruchapon q'uiyen, riyix niwetamaj más ruwech ri Kajaf Jesucristo. Y ri ic'aslen niwachin y c'o rejkalen. 9 Pero wi c'o jun ri xa man c'o ta ronojel re' riq'ui, ri winek ri' xa achi'el jun moy o xa achi'el jun ri ma nej ta nitzu'un wi. Ruma ri winek ri' xa ma ninatej ta chic chare chi ye ch'ajch'ojsan chic el† ronojel ri rumac ri ye rubanon pe ojer ca. 10 Y rumac'ari' wach'alal, can titija' ik'ij riche (rixin) chi can nik'alajin chi kitzij yix siq'uin (oyon)‡ y yix cha'on ruma ri Dios. Ruma wi niben achi'el re ntz'ibaj chiwe, majun bey xquixtzak ta. 11 Wi queri' niben, can jabel ic'ulic xtiban chila' chicaj, ri acuchi (achique) can ya ri Kajaf y Kacolonel Jesucristo ri aj k'atbel tzij.§ Y ri k'atbel tzij ri' can riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.

12 Rumari' riyin can majun bey xquitane' ta chi nnataj* quere' chiwe, astape' ta na riyix can iwetaman wi y chuka' can cukul wi ic'u'x riq'ui re kitzij ch'abel re ntz'ibaj chiwe. 13 Chinuwech riyin, ruloman chi c'a yin q'ues na, can utz wi chi nnataj ca q'uiy pixabanic chiwe. 14 Ruma riyin can wetaman chic c'a chi xaxu (xaxe wi) chic ca'i' oxi' k'ij ri nuc'aslen c'o,† ruma queri' xk'alajsex chinuwech‡ ruma ri Kajaf Jesucristo. 15 Riyin can c'o c'a ri nwajo' nben ca, riche (rixin) chi queri' astape' riyin xa ma yinc'o ta chic iwuq'ui ruma xa yibe yan, riyix can xtinatej chiwe ronojel re nbij el chiwe.

Ri xetz'eto ruk'ij ri Cristo

16 Y ma tz'ucun tak na'oj ta ri xkatzijoj chiwe chrij ri ruchuk'a' ri Kajaf Jesucristo. Y chuka' ma tz'ucun tak tzij ta ri xkabij chiwe chi ri Jesucristo xtipe chic jun bey. Ruma riyin y ri ye wachibil can xkatz'et wi§ chi ri Jesucristo sibilaj nim ruk'ij. 17 Ruma tek xya'ox (xya') ruk'ij ruc'ojlen ruma ri Dios Tata'ixel, c'o c'a jun ch'abel ri xbix pe acuchi (achique) c'o wi ri lok'olaj ruk'ij ruc'ojlen ri nimalaj Dios y xubij: Yare' ri Nuc'ajol ri sibilaj nwajo' y nucukuban nuc'u'x riq'ui, xcha'.* 18 Y riyoj can xkac'axaj ri ch'abel ri xbix pe chila' chicaj tek xojc'oje' riq'ui ri Jesucristo ri chiri' pa ruwi' ri lok'olaj† juyu'.

19 C'o chuka' kiq'ui ri ch'abel ri tz'ibatal ca cuma ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca, ri can nucukuba' kac'u'x. Y yari' ri can tiya' ixquin chare ruma can nuben achi'el jun k'ak' ri nisakirisan‡ pa jun k'eku'm c'a ya tek xtisaker chkawech, achi'el tek ntel pe ri nimach'umil riche (rixin) rusekeric, queri' xtuben ri sakil pa tak kánima. 20 Y riyix nabey c'o chi niwetamaj chi majun winek ri nicowin ta nik'alajsan§ ri achique nubij ri ruch'abel ri Dios, wi xa man c'o ta ri Lok'olaj Espíritu riq'ui ri nito'o riche (rixin). 21 Ruma can ya c'a ri Lok'olaj Espíritu ri xucusan* quiche (quixin) ri lok'olaj tak achi'a' ri ye riche (rixin) ri Dios,

† **1:6** Hch. 24.25. ‡ **1:6** Stg. 1.3. § **1:6** 2 P. 3.11. * **1:7** Ga. 6.10; 1 Jn. 4.21. † **1:9** He. 9.14; Ef. 5.26. ‡ **1:10** He. 3.1. § **1:11** 2 Ti. 4.8. * **1:12** 1 P. 5.12. † **1:14** Dt. 4.21, 22; 31.14; 1 R. 2.2. ‡ **1:14** Hch. 20.23. § **1:16** Mr. 9.2; Lc. 9.32. * **1:17** Mt. 3.17; 17.5. † **1:18** Ex. 3.5; Jos. 5.15. ‡ **1:19** 2 Co. 4.4. § **1:20** Ro. 12.6. * **1:21** 2 Ti. 3.16.

chuk'alajsaxic ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Y ma quiyon ta riye' xquitz'uc anej ri xquibij.

2

Ri winek ri xa ma ya ta ri kitzij niquic'ut

1 Ri ojer ca, chiquicojol ri nuwinak israelitas xec'oje' achi'a' ri xquibij chi can ye takon pe ruma ri Dios riche (rixin) chi niquik'alajsaj ri ruch'abel. Pero xa ma que ta ri'. Y queri' chuka' chicojol riyix wacami. Yec'o c'a winek ri xquebec'ulun pe,* y xtiquibij chi ya ri ruch'abel ri Dios ri niquic'ut, y xa ma kitzij ta. Ruma xa na'oj quiche (quixin) winek ri niquic'ut chiwech y majun ninaben ta tek yequiyala' apo chicojol. Y ri winek ri' xa can ma xtiquinimaj ta chic chi ri Ajaf xcom riche (rixin) chi xutoj ri quimac. Xa quiyon c'a riye' niquisiq'uij (nicoyoj) ruc'ayewal pa quiwi'. Ma niquinabej ta c'a tek noka. Tek c'a xtiquina' xa pa k'ak' chic yec'o wi. 2 Y ye q'uiy c'a ri xquetzekelben ri itzel c'aslen ri quic'uan ri achi'a' ri'. Y cuma c'a riye' tek xtiyok'otej ri kitzij bey.† 3 Y ri winek ri' ruma chi can benak cánima chrij ri puek,‡ xtiquibij c'a chi can riche (rixin) wi ri Dios ri ch'abel ri niquic'ut. Y xa ma que ta ri'. Y riq'ui chi queri' niquiben can xtiquelesaj el puek chiwe. Y ri winek c'a ri yebano queri', can yec'o chic c'a chi xqueq'uis, ruma can ojer ojer ri' rubin pe ri Dios chi xtuya' ruc'ayewal pa quiwi'. Ri ruc'ayewal ri' can nipe wi.

4 Ruma ri Dios, ni xa ta ri ángeles§ xucuy quimac tek xemacun. Xa xeruq'uek chupan ri lugar riche (rixin) tijoj pokonal. Xeruq'uek c'a chupan ri lugar riche (rixin) k'eku'm.* Chiri' ye yacon wi, coyoben ri k'ij tek xtik'at tzij pa quiwi'. 5 Y chuka' ma xucuy ta chic quimac ri winek ri xemacun ri ojer ca. Xa xutek pe jun nimalaj k'ekal job pa quiwi' quinojel ri ma utz ta quic'aslen xquic'uaj chuwech Riya'. Pero xucol ri Noé† y ri wuku' chic winek. Y ya ri Noé ri xya'o rubixic chique ri winek achique ruc'uaxic jun c'aslen choj chuwech ri Dios. 6 Y ri Dios can xuk'et chuka' tzij pa quiwi' ri ye aj pa tinamit Sodoma y Gomorra. Xa xubij chi c'o chi yeq'uis. Y can queri' wi xbanatej. Riya' xeruq'uis ri ca'i' tinamit ri' riq'ui k'ak';‡ chaj xuben chique. Ri xbanatej quiq'ui ri winek ri' can jun c'ambel na'oj chiquiwech ri winek ri xquec'oje' chiquij ca riye'; wi ma utz ta c'aslen xtiquic'uaj chuwech ri Dios, xtika chuka' jun nimalaj ruc'ayewal pa quiwi' riye'. 7 Ri Dios can xeruq'uis wi ri aj Sodoma y ri aj Gomorra. Pero xucol pe§ ri jun achi ri choj ruc'aslen ri xubini'aj Lot chuwech ri ruc'ayewal ri'. Ri Lot xk'axo c'a ri ránima tek xc'oje' chiquicojol ri winek ri' ruma xerutz'et chi xquic'uaj jun itzel c'aslen. 8 Y ri chojlaj achi ri' xc'oje' c'a chiquicojol ri winek ri'. Y ruma chi k'ij k'ij xrac'axaj y xutz'et ri etzelal ri xequibanala' ri winek, sibilaj c'a xk'axo* ri ránima, ruma ri ránima Riya' can choj wi. 9 Y riq'ui c'a ronojel re' nik'alajin chi ri Ajaf can retaman yerucol† ri ye uc'uayon jun c'aslen achi'el ri nrajo' Riya', tek yetojtobex pa jun tijoj pokonal. Yac'a ri winek ri ma quic'uan ta jun c'aslen choj, ri Ajaf xa yeruyec c'a apo riche (rixin) ri k'ij tek xtik'at tzij pa quiwi'. 10 Y más chi na ruc'ayewal nika pa quiwi' ri winek

* **2:1** Dt. 13.1; Mt. 24.11. † **2:2** Hch. 19.9. ‡ **2:3** 1 Ti. 6.5; Tit. 1.11. § **2:4** Job 4.18; Jud. 6. * **2:4** Ap. 20.3. † **2:5** Gn. 7.1. ‡ **2:6** Gn. 19.24. § **2:7** Gn. 19.16. * **2:8** Sal. 119.53, 136, 158. † **2:9** Sal. 34.17; 1 Co. 10.13. ‡ **2:10** 2 P. 3.3.

ri yebano ri itzel tak raybel‡ riche (rixin) ri ch'aculaj, y ri yequetzelaj xabachique chi k'atbel tzij. Can ye yaquel apo riche (rixin) chi nik'at tzij pa quiwi' ruma ri Dios.

Ma yeq'uix ta niquiben ri etzelal y ma niquixibij ta chuka' qui' niquiben xabachique ri nicajo' niquiben. Y ma niquixibij ta qui' chi niquibij tzij chiquij ri nima'k quik'ij. 11 Y astape' ri ángeles can más wi q'uiy quichuk'a' y más q'uiy ri yecowin niquiben, majun bey niquibij ta chare ri Dios chi tuya' ruc'ayewal§ pa quiwi' ri yebano etzelal, y majun bey niquibij ta apo itzel tzij chuwech ri Ajaf Dios chiquij ri yebano etzelal.

12 Pero ri winek ri ma niquixibij ta qui' yech'o chiquij ri nima'k quik'ij, can ye achi'el c'a chicop* ruma ma yech'obon ta jabel. Y astape' jun cosa ri xa ma k'axnek ta chiquiwech, itzel yech'o chrij. Y riq'ui ri' niquisiq'uij (nicoyoj) ruc'ayewal pa quiwi' y c'a chupan ri ruc'ayewal ri' xquebeka wi. Achi'el niquic'ulwachij ri chicop tek yechapatej pe y yecamisex. Ruma can queri' ri quic'aslen. 13 Ri winek ri' xtiquic'ul c'a rutojbalil† ri itzel yequibanala' ruma can jabel niquina' chi k'ij k'ij niquiben ri itzel tak raybel ri nurayij ri cánima. Ri winek c'a ri' can ye achi'el ri tz'il ri c'o chrij jun tziek, y can q'uixbel ri yequibanala'. Ruma riye' tek niquimol qui' iwuq'ui ri pa tak wa'in, xa riche (rixin) chi yixquik'ol. Y jabel niquina' tek niquiben queri'.

14 Y xabachique ixok ri niquitz'et, can niquirayij chi yec'oje' ta riq'ui. Ma nic'o ta quic'u'x chubanic ri mac. Niquiben c'a chuka' chique ri c'a ma jane cukul ta jabel quic'u'x riq'ui ri Dios chi yemacun. Can c'o quina'oj chiquibanic chi niquiben ronojel ruwech k'oloj, riche (rixin) chi niquimol q'uiy puek. Riye' can ye riche (rixin) chic chi xtika ri ruc'ayewal pa quiwi'. 15 Y quiya'on chic c'a ca ri bey riche (rixin) ri chojlaj c'aslen. Can ye sachnek wi ca. Y can quic'uan c'a jun c'aslen achi'el xuc'uaj ri jun achi ri xc'oje' ojer ca, ri xubini'aj Balaam,‡ ruc'ajol ri Beor. Ri Balaam hasta xubanala' ri ma utz ta ruma sibilaj xurayij chi xuch'ec ta ri puek. 16 Y ruma c'a ri etzelal ri xuben ri Balaam, xbix chare chi ma utz ta ri xuben. Y can ya ri ruquiej ri xch'o chare. Y astape' jun quiej ma nicowin ta nich'o, pero xch'o pe§ chare achi'el nich'o jun winek, riche (rixin) chi queri' xuk'et ta ri profeta ri' chi ma tuben ta ri itzel ri xuch'ob chi nuben.

17 Y ri winek ri ye sachnek, can ye achi'el jun ralaxbel (rutz'ucbel) ya' ri xa chaki'j chic. Chuka' can ye achi'el sutz'* ri ye ruc'amom pe cak'ik'. Ri winek c'a ri', can ye oyoben wi† ruma ri lugar ri sibilaj k'eku'm k'eku'm rupan riche (rixin) tijoj pokonal. Y xquebe chiri' riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. 18 Y niquibanala' chi c'o quina'oj pero xa ch'abel ri majun quejkalen ri yequibila'. Y riche (rixin) chi yequik'ol ri xa c'a juba' quecolotej pe‡ chiquicojol ri ye uc'uayon jun itzel c'aslen, niquibila' c'a chique chi c'o modo yequibanala' xabachique ri niquirayij riye'. 19 Riye' niquibij chi yecowin yequicol ri winek chiquiwech ri yetakanoj pa quiwi', pero riye' xa ma ye colotajnek ta, ruma xa ye kajnek pa ruk'a' ri etzelal.§ Y ketaman wi c'a jabel chi ri ye ch'acatajnek, xa can ye kajnek

§ **2:11** Jud. 9. * **2:12** Jud. 10. † **2:13** Is. 3.11; Ro. 2.8, 9; 2 Ti. 4.14. ‡ **2:15** Nm. 22; Ap. 2.14. § **2:16** Nm. 22.28. * **2:17** Jud. 12. † **2:17** Jud. 13. ‡ **2:18** Hch. 2.40. § **2:19** Jn. 8.34; Ro. 6.16.

wi c'a pa ruk'a' ri xch'aco quiche (quixin). 20 Y can kitzij c'a ri nbij chiwe chi ri winek ri', wi quetaman chic ruwech ri Kajaf y Kacolonel Jesucristo, y ye colotajnek chic c'a pe chupan ri etzelal riche (rixin) ri ruwach'ulef y wi niquisuk' chic qui' jun bey chupan ri c'aslen ri ye elenak wi pe, y wi yetzak chic c'a jun bey pa ruk'a', ri quic'aslen ri winek ri' más lawalo'* xtuben que chuwech ri xuben tek c'a ma jane tiquinimaj ri Jesucristo. 21 Ruma xa más ta utz chi man ta xquetamaj achique rubanic riche (rixin) chi niquic'uaj jun c'aslen choj chuwech ri Dios que chuwech chi xa quetaman chic† y xa xquiya' ca ri lok'olaj tak pixa' ri xeruya' ri Dios chique. 22 Y wawe' can kitzij na wi chi nibanatej achi'el ri nubij jun tzij: Ri tz'i' nberutija' chic pe ri ruxa'oj.‡ Y wawe' can nibanatej chuka' achi'el ri nubij jun chic tzij: Ri ak astape' jabel atinisan chic el, xa nberuquicha' chic pe ri' pa ch'abek.

3

Can xtapon na wi ri k'ij tek xtoka ri Ajaf

1 Yac'are' ri ruca'n wuj ri ntz'ibaj el chiwe riyix wach'alal ri sibilaj yixinwajo', riyix ri can c'o ch'ajch'ojlaj ch'obonic iwuq'ui. Chupan c'a re ca'i' wuj re', can nnataj* c'a chiwe chi quixch'obon jabel. 2 Can que'ich'obo' c'a jabel ri ch'abel ri quibin ca ri lok'olaj tak profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel ri Dios ojer ca. Y chuka' man c'a timestaj ta ri rupixa' ri Kajaf y Kacolonel, ri katzijon riyoj chiwe ri yoj apóstoles.†

3 Y ri nabey ri nwajo' nnataj chiwe re wacami ya ri nich'o chiquij ri winek ri xquepe chupan ri ruq'uisbel tak k'ij‡ ri xa can xu (xe) wi ri etzelal§ niquirayij niquiben. Ri winek ri' xa xtiquitze'ej ri nubij ri ruch'abel ri Dios. 4 Y xtiquibila' c'a: Wi rubin ca ri Cristo chi nipe chic jun bey, ¿acuchi (achique) c'a c'o wi ri retal chi can nipe wi?* Ruma janipe' tiempo ri ye caminek ri kate' katata' majun jalatajnek ta chuwech re ruwach'ulef. Can achi'el tek xban re ruwach'ulef, can c'a que na ri' rubanon re wacami, xquecha'. 5 Ri winek ri' can niquiben chi achi'el ma quetaman ta ri xuben ri Dios ojer ca tek ri Dios xubij chi tic'oje' ri caj,† y xubij chuka' chi tel pe ri ruwach'ulef pa ya'.‡ Y re' can nuc'ut wi c'a chkawech chi re ruwach'ulef pa ya' c'o wi. 6 Pero xapon jun k'ij ri ya' ri' xq'uiy ruma ri nimalaj job, y ri winek ri yec'o chuwech re ruwach'ulef ri ma xquinimaj ta ri Dios, xeq'uis§ ruma ya'. 7 Y re ruwach'ulef y ri caj re yekatz'et wacami, ri Dios can rubin chic chi ye yaquel apo riche (rixin) chi yec'at pa k'ak'* tek xtapon ri k'ij tek ri Dios xtuk'et tzij y xtuya' ruc'ayewal pa quiwi' ri winek ri xa itzel quic'aslen.

8 Pero riyix wach'alal ri sibilaj yixinwajo', nbij c'a chiwe chi ma timestaj ta chi chuwech ri Ajaf Dios, jun k'ij achi'el jun mil juna'. Y mil juna' xa achi'el oc jun k'ij.† 9 Ri Ajaf xa can nipe na wi.‡ Y ma rumestan ta, man achi'el ta niquich'ob ri nic'aj chic, chi sibilaj q'uiy tiempo tik'ax y majun rutzijol chi nipe. Ma que ta ri'. Xa ruma chi can sibilaj yoj rucoch'on,§ y ma nrajo' ta chi c'o ta jun ri nicom chupan ri rumac.* Rumari' can

* **2:20** Mt. 12.45; Lc. 11.26; He. 10.26, 27. † **2:21** Lc. 12.47; Jn. 9.41. ‡ **2:22** Pr. 26.11. * **3:1** 2 P. 1.13-15. † **3:2** Jud. 17. ‡ **3:3** 1 Ti. 4.1, 2. § **3:3** 2 P. 2.10. * **3:4** Jer. 17.15; Ez. 12.22. † **3:5** Sal. 33.6. ‡ **3:5** Gn. 1.6. § **3:6** Gn. 7.11, 21-23; 2 P. 2.5. * **3:7** Mt. 25.41; 2 Ts. 1.8. † **3:8** Sal. 90.4. ‡ **3:9** Hab. 2.3; He. 10.37. § **3:9** Ro. 2.4. * **3:9** Ez. 18.23.

c'a ruya'on na k'ij chique ri winek riche (rixin) chi nitzolin pe quic'u'x riq'ui.

10 Y can xtipe na wi ri k'ij ri rubin ca ri Ajaf. Y can achi'el tek jun alek'om† nuben alek' chak'a', y majun etamayon ta, can queri' chuka' tek xtipe ri k'ij riche (rixin) ri Ajaf. Y ri caj can xtibiril. Ri ye ucusan chi ye banon ronojel cosas, xquejino c'a pa k'ak' y xqueq'uis. Re ruwach'ulef re' y ronojel ri c'o pa ruwi', xquec'at c'a chuka'.

11 Y ruma chi can xtiporox c'a ronojel ri', rumari' riyix sibilaj rajawaxic chi can nic'uaj jun lok'olaj c'aslen,‡ jun c'aslen ri nika chuwech ri Dios. 12 Can tiraybej apo y tixac'a' apo iwi' chiroyobexic ri nimalaj k'ij riche (rixin) ri Dios. Ri k'ij c'a ri' can xtic'at ri caj y xtiq'uis.§ Y ri ye ucusan riche (rixin) chi ye banon ronojel, xqueyi'er* pa ruk'a' ri ruk'ak'al ri k'ak'. 13 Yac'a riyoj ri kaniman ri Jesucristo, can koyoben c'ac'ac' caj y jun c'ac'ac' ruwach'ulef† ri rutzujun (rusujun) ca ri Dios, ri acuchi (achique) ri can ruyon pa ruchojmilal ri nibanatej.

14 Rumac'ari' wach'alal ri iwoyoben ronojel re', titija' c'a ik'ij chi man ta jun tz'il c'o pa tak iwánima, y man ta jun chuka' imac tek yixorila' ka ri Ajaf.‡ Y c'o ta c'a chuka' uxlanibel c'u'x iwuq'ui. 15 Can tik'ax c'a chiwech chi ri Ajaf ma jane tipe, ruma chi can sibilaj yoj rucoch'on,§ y rumari' tek c'a ruya'on na k'ij chique ri winek chi yecolotej. Y ri kach'alal Pablo ri sibilaj nikajo', can quere' chuka' ri rutz'iban el chiwe, can achi'el ri na'oj ri ruk'alajsan ri Dios chare riya'. 16 Y chupan ronojel ri wuj ri ye rutz'iban ca c'o tzij ri nich'o chrij ronojel re'. Y yec'o c'a chique ri tzij ri' ri c'ayef (cuesta) chi yek'ax chkawech. Y ri winek ri ma can ta c'o quetamabel y ri ma can ta cukul quic'u'x riq'ui ri Dios, xa niquijel rubixic. Y can queri' chuka' niquiben riq'ui ri nic'aj chic ruch'abel ri Dios ri ye tz'ibatal ca. Y xa camic c'a niquisiq'uij (nicoyoj) ka chiquij.

17 Rumac'ari' riyix wach'alal ri sibilaj yixinwajo', can tichajij* c'a ri ic'aslen ruma iwetaman chic ronojel re'. Can tichajij c'a ri ic'aslen riche (rixin) chi ma yixk'olotej ta pa quik'a' ri winek ri ye uc'uayon jun itzel c'aslen. Riche (rixin) chi queri' riyix ri cof yixc'o riq'ui ri Dios, man ta yixtzak cuma riye'. 18 Pa ruq'uexel chi yixtzak, xa can tiwetamaj más chrij ri Kajaf y Kacolonel Jesucristo, y quixq'uiy† c'a riq'ui ri utzil ri ruya'on chake. Y Riya' xtiya'ox (xtya') ta c'a ruk'ij ruc'ojlen‡ re wacami y riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Amén.

† **3:10** Mt. 24.43. ‡ **3:11** 1 P. 1.15. § **3:12** Sal. 50.3. * **3:12** Mi. 1.4. † **3:13** Is. 65.17. ‡ **3:14** Fil. 1.10. § **3:15** Ro. 2.4; 1 Ti. 1.16; 1 P. 3.20. * **3:17** Mt. 7.15; 16.6; Fil. 3.2; Col. 2.8; 2 Ti. 4.15. † **3:18** Ef. 4.15; 1 P. 2.2. ‡ **3:18** Ro. 11.36.

Ri nabey wuj ri xutz'ibaj ca ri apóstol San Juan

Yare' ri nabey wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Juan. Re wuj re' nubij chi tek jun winek can c'o ajowabel pa ránima, yari' ri nic'utu pa ruc'aslen chi can runiman wi ri Dios. Ruma ri Dios can sibilaj wi c'a najowan. Y tek jun winek can yerajo' ri ruc' rach'alal, nik'alajin chi kitzij runiman ri Dios y retaman chuka' jabel achique ri' ri Dios.

Chupan ri tanaj 1, nubij chi ri quiniman chic ri Dios can nic'atzin chi niquic'uaj jun ch'ajch'ojlaj c'aslen, jun c'aslen ri can nisakirisan, ruma ri Dios can sakil wi. Y rajawaxic chuka' chi niquic'utuj cuybel quimac chare ri Dios, y wi queri' niquiben, ri Dios can xtuben wi ch'ajch'oj chare ri quic'aslen.

Ri tanaj 2 mocaj 1 y napon c'a pa mocaj 6 chare ri tanaj 4, nubij chi ri quiniman chic ri Dios nic'atzin chi nicajo' qui', can achi'el tek riye' ye'ajowex ruma ri Dios. Nubij chuka' chi tiquibana' cuenta qui' chuwech tijonic ri xa ma kitzij ta chi ruch'abel ri Dios. Ruma yec'o winek niquibij chi ri Cristo ma ya ta Riya' ri tzujun (sujun) pe ruma ri Dios chi yerucol ri winek chupan ri quimac. Rumari' tek nubij chi quinojel ri quicukuban chic quic'u'x riq'ui ri Dios, can ya ri ruch'abel ri Dios ri tiquinimaj. Y nubij chuka' chi wi c'o jun napon quiq'ui y nubij chi can jun rusamajel ri Dios, nabey nic'atzin chi tiquich'obo' rij ri nuc'ut ri winek ri', ruma ma quinojel ta ye rusamajel ri Dios.

Y ri tanaj 4 mocaj 7 y napon c'a pa mocaj 12 chare ri tanaj 5, nubij chi ri Dios can yerajo' wi c'a quinojel ri winek y rumari', jun ri can runiman chic ri Dios, ma nuxibij ta ri' chuwech ri ruc'ayewal ri xtipe pa ruwi' re ruwach'ulef. Y wi ma nuxibij ta ri', can nich'acon wi c'a ruma runiman chic ri Cristo. Y nubij chuka' chi ri Kajaf Jesucristo can xtipe na wi, ruma can c'o wi retal chi nipe na.

Ya ri Jesucristo ri niya'o ri c'aslen

1 Ntz'ibaj c'a chiwe chrij ri Cristo
ri can c'o chic pe* tek c'a ma jane
c'o ta re ruwach'ulef. Y can ya wi
Riya' ri Ch'abel† ri niya'o c'aslen,
y riyoj can xkac'axaj ri xubij. Can
xkatz'et‡ c'a ruma xkatzu' riq'ui ri
runak' tak kawech. Y can xkachop
riq'ui ri kak'a'. 2 Ri niya'o c'aslen§
xoc'ulun c'a, y xkatz'et ruwech. Y
nikatzijoj chiwe ri xkatz'et. Nikatz-
ijoj chiwe ri c'aslen riche (rixin)
xtibe k'ij xtibe sek, ri can c'o riq'ui
ri Katata' Dios, y xoc'ulun chkaco-
jol. 3 Riyoj ya c'a ri xkatz'et y ri
xkac'axaj yari' ri nikatzijoj chiwe,
riche (rixin) chi riyix y riyoj junan
kawech nikaben, y can kitzij wi
chi junan kawech* nikaben riq'ui
ri Tata'ixel y riq'ui ri Jesucristo ri
Ruc'ajol. 4 Y nikatz'ibaj c'a rono-
jel re' chiwe ruma can nikajo' chi
tz'aket ta c'a ri quicoten xtic'oje'
iwuq'ui.†

Ri Dios can sakil wi

5 Y wacami c'a nikatzijoj chiwe
ri xubij ca ri Jesucristo chake riyoj,
chi ri Dios can sakil wi,‡ y ma-
jun k'eku'm ri c'o ta riq'ui. 6 Y
wi nikabij chi junan chic kawech

* **1:1** Mi. 5.2; Jn. 1.1. † **1:1** Ap. 19.13. ‡ **1:1** Lc. 24.39; 2 P. 1.16. § **1:2** Jn. 1.4. * **1:3** Jn. 17.21. † **1:4** Jn. 15.11. ‡ **1:5** Jn. 1.9; 8.12; 9.5. § **1:6** Jn. 12.35.

riq'ui ri Dios, y xa kac'uan jun c'aslen riche (rixin) ri k'eku'm,§ ma kitzij ta* c'a ri nikabij chi junan kawech riq'ui ri Dios, y xa ma nikaben ta ri kitzij. 7 Ri Dios can c'o pa nimalaj sakil, y wi riyoj yojbiyin pa sakil, can junan c'a kawech chikonojel ri kaniman chic. Y chuka' ri ruquiq'uel† ri Jesucristo ri Ruc'ajol ri Dios yojruch'ajch'ojsaj chare ronojel ri kamac.

8 Y wi nikabij chi can majun kamac,‡ kayon riyoj nikak'ol ka ki'. Y ri kitzij xa man c'o ta kiq'ui. 9 Y wi nikak'alajsaj c'a ri kamac§ chuwech ri Dios, ri Dios can choj wi nuben kiq'ui y can nuben wi achi'el nubij ri ruch'abel chi can nucuy ri kamac y nuch'ajch'ojsaj ri kánima chare ronojel ri etzelal ri yekabanala'. 10 Y wi nikabij chi majun kamac, can nikaben chare ri Dios chi xa jun aj tz'ucuy tzij.* Y ri ruch'abel man c'o ta pa kánima.

2

Ri Jesucristo nuc'utuj utzil pa kacuenta riyoj chuwech ri Dios

1 Wach'alal, riyix ri can yix achi'el tak walc'ual, ntz'ibaj c'a el ronojel re' chiwe riche (rixin) chi queri' ma quixmacun ta chic. Pero wi c'o jun chiwe ri xtimacun, c'o Jun* ri nic'utun utzil chare ri Tata'ixel riche (rixin) chi nicuyutej kamac. Y ri Jun ri' ya ri Jesucristo, ri can choj wi. 2 Ya Riya' ri xcamisex kuma, riche (rixin) chi nicuyutej ri kamac.† Y ma xu (xe) ta wi ruma ri kamac riyoj, xa can ruma chuka' quimac quinojel‡ ri winek ri yec'o chuwech re ruwach'ulef.

3 Y wi riyoj nikaben§ ri nubij ri rupixa' ri Dios, can nik'alajin c'a chi ketaman chic ruwech Riya'. 4 Wi c'o jun ri nibin: Riyin wetaman ruwech ri Dios, nicha', pero wi xa ma nuben ta ri nubij ri rupixa' ri Dios, ri nibin queri' can jun aj tz'ucuy tzij,* y ri kitzij xa man c'o ta pa ránima ri winek ri'. 5 Yac'a ri winek ri nuben ri nubij ri rupixa' ri Dios, kitzij chi can tz'aket ri ajowabel riche (rixin) ri Dios c'o riq'ui. Y wi queri' nikaben, ketaman chi xa jun chic kabanon riq'ui Riya'.† 6 Y wi c'o jun nibin chi xa jun chic rubanon riq'ui ri Jesucristo, c'o chi nuc'uaj jun c'aslen achi'el ri c'aslen ri xuc'uaj ri Jesucristo.‡

Ri rubanic ri c'ac'ac' pixa'

7 Wach'alal, riyin ma ntz'ibaj ta c'a jun c'ac'ac' pixa' chiwe.§ Ruma re pixa' re' xa can c'o chic ri ojer ca, y re ch'abel re' can xiwac'axaj yan pe riyix ri pa rutiquiribel tek xinimaj ri Dios. 8 Pero ma riq'ui wi ri', riyin nbij chi re pixa' re' c'ac'ac'* chiwe riyix. Ruma ma jane ojer ta tik'alajsex ca ruma ri Jesucristo. Y xa c'a juba' tinimaj riyix. Y ma jane ojer ta chuka' tuchop chi niq'uis el ri k'eku'm y queri' chuka' ma jane ojer ta tuchop nisakirisan ri kitzij sakil.†

9 Pero wi c'o jun ri nibin chi c'o pa sakil, y xa nretzelaj ri rach'alal, nik'alajin chi xa c'a c'o na pa k'eku'm. 10 Y ri jun ri can nrajo' ri rach'alal, can c'o c'a pa sakil, y majun c'a ri xtibano chare chi nitzak ta pa mac.‡ 11 Yac'a ri netzelan ri rach'alal, can pa k'eku'm c'a c'o wi, y can chupan c'a ri' nibiyin wi. Y ma retaman ta acuchi (achique) benak wi,§ ruma

* **1:6** 1 Jn. 2.4, 11. † **1:7** Hch. 20.28; Ap. 7.14. ‡ **1:8** 1 R. 8.46; Ec. 7.20; Stg. 3.2. § **1:9** Lv. 26.40-42. * **1:10** 1 Jn. 5.10. * **2:1** Ro. 8.34; 1 Ti. 2.5; He. 7.25. † **2:2** Jn. 1.29; Ro. 3.25; 1 Jn. 4.10. ‡ **2:2** Jn. 4.42; 1 Jn. 4.14. § **2:3** Jn. 14.15. * **2:4** 1 Jn. 1.6. † **2:5** 1 Jn. 4.13. ‡ **2:6** Mt. 11.29. § **2:7** 1 Jn. 3.11; 2 Jn. 5. * **2:8** Jn. 13.34. † **2:8** Jn. 1.9; 8.12; Ro. 13.12; Ef. 5.8; 1 Ts. 5.5. ‡ **2:10** 2 P. 1.10. § **2:11** Jn. 12.35.

ya ri k'eku'm ri banayon chare chi moyirnek.

12 Riyix ri achi'el tak walc'ual,
ntz'ibaj ronojel re' chiwe, ruma
riq'ui ri xuben ri Jesucristo,
wacami cuyutajnek chic ri imac.*
13 Riyix ri can yix tata'aj chic,
ntz'ibaj ronojel re' chiwe ruma
iwetaman chic ruwech ri Cristo
ri can c'o chic pe† tek ma jane
c'o ta re ruwach'ulef. Y riyix
c'ajola' ntz'ibaj re' chiwe ruma
yix ch'aconek chic chrij ri itzel
winek. Y riyix ri achi'el tak
walc'ual, ntz'ibaj chuka' chiwe
ruma iwetaman chic ruwech ri
Tata'ixel. 14 Riyix ri can yix tata'aj
chic, ntz'ibaj c'a chiwe ruma can
iwetaman wi chic ruwech ri Cristo
ri can c'o chic pe tek c'a ma
jane c'o ta re ruwach'ulef. Riyix
c'ajola' ntz'ibaj c'a chiwe ruma
c'o iwuchuk'a',‡ y ri ruch'abel ri
Dios c'o pa tak iwánima,§ y can yix
ch'aconek wi chrij ri itzel winek.

15 Y chiwe iwonojel nbij wi:
Man c'a tibe ta iwánima chrij re
ruwach'ulef, ni chrij ronojel ri
ye riche (rixin) re ruwach'ulef.
Ruma wi xtibe iwánima chrij
re ruwach'ulef,* nik'alajin chi
xa ma niwajo' ta ri Tata'ixel.
16 Ruma ronojel ri c'o chuwech re
ruwach'ulef, xa ya ri itzel tak ray-
bel riche (rixin) ri ch'aculaj, ri itzel
tak raybel riche (rixin) ri runak'
tak kawech, y ri nikanimirisaj ki'.
Y ronojel ri' xa ma riche (rixin) ta ri
Katata' Dios, xa ye riche (rixin) re
ruwach'ulef. 17 Y re ruwach'ulef
xa xtik'ax, y chuka' ronojel ri
itzel tak raynic riche (rixin) re
ruwach'ulef xa xtiq'uis. Yac'a ri
winek ri can nuben ri ruraybel ri
Dios, can xtic'oje' ruc'aslen riche
(rixin) xtibe k'ij xtibe sek.†

Ri ye'etzelan riche (rixin) ri Cristo

18 Riyix ri can yix achi'el tak
walc'ual, yojc'o chic c'a chupan
ri ruq'uisbel tak k'ij.‡ Y riyix
iwac'axan chic chi xtipe jun
k'olonel ri netzelan riche (rixin) ri
Cristo§ y nuben chi can ya riya' ri
Cristo. Y wacami ye q'uiy chic ri
ye queri'. Y rumari' ketaman chic
chi yojc'o chupan ri ruq'uisbel tak
k'ij. 19 Xec'oje' kiq'ui, pero ma ye
kachibil ta. Ruma wi ta ye kachibil,
can ta xec'oje' kiq'ui jurayil. Y
xe'el c'a el kiq'ui, riche (rixin) chi
xek'alajin* chi xa ma quinojel ta
chi ye kachibil.

20 Pero riyix can ya'on chic ri
Lok'olaj Espíritu† chiwe ruma ri
Lok'olaj‡ Cristo, y rumari' c'o chic
etamabel iwuq'ui chi'iwonojel.
21 Ronojel re' ntz'ibaj chiwe, pero
ma ruma ta chi ma iwetaman ta
ri kitzij, ma que ta ri', xa ruma
chi iwetaman ri kitzij y chuka'
iwetaman chi majun tz'ucun tak
tzij petenak ta riq'ui ri kitzij.

22 ¿Y achique cami c'a ri aj
tz'ucuy tzij? ¿La ma ya ta cami ri
nibin chi ri Jesús ma Cristo ta, chi
ma takon ta pe ruma ri Dios? Ri
nibin queri', can nretzelaj wi ri
Cristo y nuben chi can ya riya'§
ri Cristo. Can nubij wi c'a chi ri
Tata'ixel ma kitzij ta. Y queri'
chuka' nubij chrij ri C'ajolaxel.
23 Xabachique winek ri nibin chi
ri C'ajolaxel ma kitzij ta, ya winek
ri' ri man c'o ta ri Tata'ixel riq'ui.
Yac'a ri winek ri nik'alajsan chi ri
C'ajolaxel can kitzij wi y chuka' can
nuc'ul pa ránima, ya winek ri' ri can
c'o chuka' ri Tata'ixel* riq'ui.

24 Rumac'ari' riyix, can tic'oje' pa
tak iwánima ri ch'abel ri iwac'axan
pe tek xinimaj ri Dios.† Y wi

* **2:12** Lc. 24.47. † **2:13** 1 Jn. 1.1. ‡ **2:14** Ef. 6.10; Fil. 4.13; Col. 1.11. § **2:14** Sal. 119.11; Jer. 31.33. * **2:15** Stg. 4.4. † **2:17** Sal. 125.1. ‡ **2:18** He. 1.2. § **2:18** Mt. 24.5; 2 Ts. 2.3. * **2:19** 1 Co. 11.19. † **2:20** Is. 44.3; Jn. 14.26; 16.13. ‡ **2:20** Mr. 1.24. § **2:22** 1 Jn. 4.3; 2 Jn. 7. * **2:23** Jn. 14.7. † **2:24** 2 Jn. 6.

ri ch'abel ri' can xtic'oje' pa tak iwánima, can xquixc'oje' c'a riq'ui ri C'ajolaxel y ri Tata'ixel. 25 Y ya c'a ri' ri rutzujun (rusujun) ca ri Jesucristo chake. Ri rutzujun (rusujun) c'a ca Riya', ya ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.‡

26 Riyin xintz'ibaj c'a el ronojel re' chiwe, xa cuma ri winek ri nicajo' yixquik'ol. 27 Yac'a ri Lok'olaj Espíritu ri ic'ulun riyix ri ya'on chic chiwe ruma ri Jesucristo can c'o wi pa tak iwánima. Y ma nic'atzin ta c'a chi c'o ta jun chic nitijon iwuche (iwixin), ruma ri Lok'olaj Espíritu yixrutijoj chare ronojel.§ Y ri nuc'ut Riya' chiwech, can kitzij wi. Majun ri nuc'ut ri man ta kitzij. Y can achi'el ruc'utun Riya' chiwech, can queri' tibana'; can quixc'oje' riq'ui ri Cristo.

28 Y wacami riyix ri can yix achi'el tak walc'ual, can quixc'oje' c'a riq'ui ri Jesucristo. Riche (rixin) chi tek xtipe chic jun bey,* can cukul ta apo kac'u'x riq'ui. Y man ta xkojq'uixbitej el† chuwech tek xtapon ri k'ij ri'. 29 Y riyix iwetaman chi ri Jesucristo can choj wi.‡ Rumari' iwetaman chuka' chi xabachique winek ri ruc'uan jun c'aslen choj, ri winek ri' can ruc'uan chic ri c'ac'ac' alaxic ruma can ralc'ual chic ri Dios.

3

Ri rubanic ri quic'aslen ri ye ralc'ual chic ri Dios

1 Can tich'obo' c'a chi utz ri nimalaj ajowabel ri c'o riq'ui ri Dios Tata'ixel, ruma sibilaj yojrajo', y rumari' tek kabini'an chi yoj ralc'ual* ri Dios. Rumac'ari' ri winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x, ma quetaman ta kawech chi yoj ralc'ual chic ri Dios, ruma riye' ma quetaman ta ruwech ri Dios. 2 Wach'alal ri sibilaj yixinwajo', wacami yoj ralc'ual chic ri Dios. Xa yac'a chi ma jane nik'alajin ta ri kas mero kabanic ri xtibekabana' re chkawech apo, pero ketaman chi tek xtipe chic jun bey ri Jesucristo, can xkoj-oc achi'el Riya',† tek xtikatz'et‡ achique rubanic Riya'. 3 Y quinojel ri can coyoben ri k'ij ri', quichapon niquiben ch'ajch'oj§ chare ri quic'aslen. Ruma ri Jesucristo can ch'ajch'oj wi.

4 Quinojel ri yemacun, ma niquinimaj ta ri nubij ri ruley ri Dios. Ruma can mac wi ri' tek nixalk'otix ri ruley ri Dios.* 5 Y riyix iwetaman chi ri Jesucristo xpe riche (rixin) chi xorelesaj ri kamac,† y Riya' ma aj mac ta. 6 Y quinojel ri xa jun chic quibanon riq'ui ri Cristo, ma yemacun ta chic. Pero wi c'a yemacun na, can nik'alajin chi ma quitz'eton ta ni ma quetaman ta ruwech ri Jesucristo.‡ 7 Riyix ri can yix achi'el tak walc'ual, man c'a quixk'olotej ta. Ri winek ri ruc'uan jun c'aslen choj, can choj wi, achi'el ri Jesucristo chi can choj wi. 8 Pero achique c'a ri c'a nika na chuwech nuben ri mac, xa can c'a riche (rixin) na ri itzel winek.§ Ruma ri itzel winek can pa rutiquiribel ruchapon pe nimacun. Y xa rumac'ari' tek xpe ri Ruc'ajol ri Dios, riche (rixin) chi xuyoj ri rusamaj ri itzel winek.*

9 Quinojel ri ye alaxnek chic riq'ui ri Dios, quiya'on chic ca rubanic ri mac,† ruma ri Dios xuya' jun c'aslen chare ri can achi'el ri ruc'aslen Riya' y xujel ri runa'oj. Y ruma chi ri c'aslen ri c'o riq'ui ri winek ri' can riq'ui ri Dios petenak

‡ **2:25** Jn. 17.3. § **2:27** Jn. 14.26; 16.13. * **2:28** 1 Jn. 3.2. † **2:28** 1 Jn. 4.17. ‡ **2:29** Hch. 22.14. * **3:1** Jn. 1.12. † **3:2** Sal. 17.15. ‡ **3:2** Job 19.26; Sal. 16.11; Mt. 5.8. § **3:3** 2 Co. 7.1. * **3:4** Ro. 4.15; 1 Jn. 5.17. † **3:5** Is. 53.5; Mt. 1.21; 2 Co. 5.21; He. 1.3. ‡ **3:6** 3 Jn. 11. § **3:8** Mt. 13.38; Jn. 8.44. * **3:8** Gn. 3.15. † **3:9** 1 Jn. 5.18.

wi, nuben c'a chare chi ma nimacun ta chic. 10 Y can nik'alajin wi c'a ri ye ralc'ual ri Dios. Y nik'alajin chuka' ri ye ralc'ual ri itzel winek. Xabachique winek ri ma ruc'uan ta jun c'aslen choj y ma yerajo' ta ri kach'alal, yari' ri ma riche (rixin) ta ri Dios.

11 Ruma re ch'abel re' can iwac'axan wi pe pa rutiquiribel tek xinimaj ri Jesucristo, ch'abel ri nubij chi can tikajo' ki'.‡ 12 Y man c'a tikaben ta achi'el xuben ri Caín ojer ca. Riya' can riche (rixin) wi ri itzel winek, y xucamisaj ri ruchak'.§ ¿Y achique c'a ruma xucamisaj? Ruma ri yeruben ri ruchak' ye choj. Y ri yeruben riya' xa ye itzel.

13 Wach'alal, wi yixetzelex* cuma ri winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x, man c'a tisach ta ic'u'x. 14 Riyoj can yoj elenak chic pe chupan ri camic, riche (rixin) chi xojk'ax chupan ri c'aslen,† ketaman chi queri' ruma can nikajo' chic ki' chikach'alal ki'. Yac'a ri ma nrajo' ta ri rach'alal, can c'a caminek na chupan ri rumac. 15 Ruma xabachique ri netzelan ri rach'alal,‡ ri winek ri' can achi'el jun camisanel.§ Y riyix iwetaman chi majun c'a jun camisanel ri c'o ta ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek riq'ui. 16 Ri Jesucristo ma xupokonaj ta xuya' ri ruc'aslen kuma riyoj.* Y riq'ui ri' xuc'ut chkawech achique ri' ri ajowabel y riyoj chuka' nic'atzin chi ma nikapokonaj ta nikaya' ki' pa camic cuma ri kach'alal, wi can nic'atzin. 17 Yac'a wi c'o jun ri can c'o ronojel riq'ui ri nic'atzin chare, y nutz'et jun kach'alal ri majun ruway,† o majun rutziak, y can ma nubij ta ri ránima chi nuto', can nik'alajin chi majun ajowabel riche (rixin) ri Dios riq'ui. 18 Riyix ri can yix achi'el tak walc'ual, quekajo' quinojel pero ma xaxu (xaxe) ta wi riq'ui ri kach'abel. Xa can quekato' chuka' riq'ui ronojel ránima‡ y ma riq'ui ta ca'i' kapalej.

19 Y wi yekajo' quinojel, niketamaj c'a chi yoj riche (rixin) ri kitzij,§ y re' nucukuba' ka kac'u'x chuwech ri Dios. 20 Y wi nikana' ka pa ránima* chi c'o mac kabanon, ri Dios can retaman wi, ruma ri Dios más nim que chuwech ri ránima. Ruma Riya' can retaman ronojel. 21 Wach'alal ri sibilaj yixinwajo', wi nikana' ka pa ránima chi majun kamac chuwech ri Dios, can majun c'a xibinri'il kiq'ui riche (rixin) chi yojapon apo chuwech.† 22 Tek nikaben c'a orar, Riya' nuya' chake ronojel ri nikac'utuj chare‡ ruma yekanimaj ri rupixa', y chuka' nikaben ri yeka chuwech. 23 Y ri rupixa' Riya' ya ri tikanimaj§ ri rubi' ri Jesucristo ri Ruc'ajol, y tikajo' ki' achi'el ri rubin ca chake chi tikabana'. 24 Ri nibano ri nubij ri rupixa' ri Dios, xa can jun chic quibanon riq'ui ri Dios.* Y chuka' ri Dios can c'o chic pa ránima riya'. Y riyoj ketaman chi can c'o chic Riya' pa ránima, ruma c'o ri Lok'olaj Espíritu† ri ruya'on chake.

4

Can yek'alajin ri ye riche (rixin) ri Dios y chuka' yek'alajin ri ma ye riche (rixin) ta ri Dios

1 Wach'alal ri sibilaj yixinwajo', ma que'inimaj ta* quinojel ri yebin chi ya ri Espíritu k'alajsayon

‡ **3:11** Jn. 13.34, 35; 15.12; Ef. 5.2. § **3:12** Gn. 4.8. * **3:13** Jn. 15.18, 19. † **3:14** Jn. 5.24. ‡ **3:15** 1 Jn. 4.20. § **3:15** Mt. 5.21, 22; Ga. 5.21; Ap. 21.8. * **3:16** Jn. 3.16; Ro. 5.8; Ef. 5.2, 25. † **3:17** Dt. 15.7; Lc. 3.11. ‡ **3:18** Ro. 12.9. § **3:19** Jn. 18.37. * **3:20** 1 Co. 4.4; 11.28. † **3:21** Job 22.26; He. 10.22. ‡ **3:22** Mt. 21.22; Mr. 11.24; Jn. 14.13. § **3:23** Jn. 6.29. * **3:24** Jn. 17.21. † **3:24** Ro. 8.9. * **4:1** Jer. 29.8; Mt. 24.5.

chique ri ch'abel ri niquibij. Can tiwac'axaj na jabel y tich'obo' na wi kitzij chi ya ri Espíritu riche (rixin) ri Dios ri k'alajsayon chique ri ch'abel ri niquibij. Ruma ye q'uiy winek yec'o chuwech re ruwach'ulef ri niquibij chi ya ri ruch'abel ri Dios ri niquik'alajsaj y xa ma kitzij ta. 2 Y re' niwetamaj c'a, wi can riq'ui ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Dios ri ye petenak wi, o xa ma que ta ri'. Wi niquibij chi ri Jesucristo xoc winek achi'el riyoj, nik'alajin c'a chi ya ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Dios yayon ri ch'abel† chique. 3 Yac'a wi niquibij chi ri Jesucristo tek xpe wawe' chuwech re ruwach'ulef ma xoc ta winek achi'el riyoj,‡ nik'alajin chi ma ya ta ri Lok'olaj Espíritu riche (rixin) ri Dios ri yayon ri ch'abel chique. Xa ya ri espíritu riche (rixin) ri itzel ri yayon ri ch'abel chique. Ri espíritu ri netzelan riche (rixin) ri Cristo y nuben chi can ya riya' ri Cristo. Ya c'a espíritu re' ri iwac'axan ri c'o chi nipe na, y wacami xoka yan c'a chuwech re ruwach'ulef.

4 Riyix c'a ri can yix achi'el tak walc'ual, yix riche (rixin) chic ri Dios, y xixch'acon yan chiquij ri winek. Ruma ri Lok'olaj Espíritu ri c'o pa tak iwánima riyix can más wi nim ruchuk'a' que chuwech ri c'o pa tak cánima ri winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x. 5 Ri yek'olon can ye riche (rixin) wi re ruwach'ulef.§ Y rumari' ri tzij ri niquibij, xa tzij riche (rixin) re ruwach'ulef.* Y quinojel ri winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x can niquic'axaj ri niquibij. 6 Yac'a riyoj can yoj riche (rixin) chic ri Dios.† Ri retaman chic ruwech ri Dios utz nrac'axaj ri nikabij chare.‡ Yac'a ri ma riche (rixin) ta ri Dios ma utz ta nrac'axaj ri nikabij chare. Y riq'ui ri' nik'alajin achique winek ri c'o ri Espíritu riche (rixin) ri kitzij riq'ui. Y chuka' nik'alajin ri winek ri xa espíritu riche (rixin) ri k'oloj ri c'o riq'ui.

Ri Dios sibilaj yojrajo'

7 Riyix kach'alal ri sibilaj yixinwajo', nbij c'a chiwe: Tikajo' c'a ki'. Ruma ri ajowabel can riq'ui ri Dios petenak wi. Xabachique winek ri c'o ajowabel riq'ui, nik'alajin chi ruc'uan ri c'ac'ac' alaxic. Y chuka' retaman chic ruwech ri Dios. 8 Yac'a ri majun ajowabel riq'ui, nik'alajin chi ma retaman ta ruwech ri Dios. Ruma ri Dios can ajowabel wi. 9 Y ri Dios xuc'ut chkawech chi can yojrajo' wi,§ ruma xutek pe* ri Ruc'ajol chuwech re ruwach'ulef. Y ri Dios can xu (xe wi) ri jun Ruc'ajol c'o, pero xutek pe riche (rixin) chi xuya' ri c'ac'ac' c'aslen† chake. 10 Y can xk'alajin c'a chi ri Dios sibilaj yojrajo'.‡ Y can ya c'a ri Dios ri xojajowan nabey§ y ma yoj ta riyoj xojajowan riche (rixin) ri Dios nabey, y ruma chi sibilaj yojrajo', rumari' xutek pe ri Ruc'ajol riche (rixin) chi ya Riya' ri xcom kuma, riche (rixin) chi nicuyutej ri kamac.

11 Riyix wach'alal ri sibilaj yixinwajo', wi ri Dios can queri' kajowaxic ri xuben, riyoj can c'o c'a chuka' chi nikajo' ki' chikachibil ki'. 12 Majun winek tz'eteyon ta* ruwech ri Dios. Pero wi nikajo' ki', nik'alajin chi ri Dios can c'o pa tak kánima. Y ri ajowabel riche (rixin) ri Dios can tz'aket ri c'o kiq'ui.

13 Y chuka' ketaman chi xa jun chic kabanon riq'ui ri Dios y Riya' can c'o pa tak kánima,†

† **4:2** 1 Co. 12.3. ‡ **4:3** 2 Jn. 7. § **4:5** Jn. 15.19; 17.14. * **4:5** Jn. 3.31. † **4:6** Jn. 8.47. ‡ **4:6** Jn. 18.37. § **4:9** 1 Jn. 3.16. * **4:9** Jn. 3.16. † **4:9** 1 Jn. 5.11. ‡ **4:10** Tit. 3.4. § **4:10** Jn. 15.16. * **4:12** Ex. 33.20; Jn. 1.18; 1 Ti. 6.16. † **4:13** Jn. 14.20.

ruma can ruya'on ri Rulok'olaj Espíritu chake. 14 Y riyoj can xkatz'et ri Ruc'ajol ri Dios,‡ y rumari' nikatzijoj chique quinojel ri winek chi can kitzij wi chi ri Katata' Dios xutek pe ri Ruc'ajol ri Colonel quiche (quixin) quinojel ri winek ri yec'o chuwech re ruwach'ulef.§ 15 Y xabachique c'a winek ri nik'alajsan* chi ri Jesús Ruc'ajol ri Dios, ri winek ri' can c'o wi ri Dios pa ránima, y riya' chuka' xa jun rubanon riq'ui ri Dios.

16 Y riyoj can ketaman y kacukuban kac'u'x riq'ui ri Dios, chi can c'o wi ri rajowabel pa kawi'. Ruma ri Dios can ajowabel wi. Y xabachique winek ri c'o ajowabel pa ránima, xa can jun chic rubanon riq'ui ri Dios y ri Dios can c'o wi chuka' pa ránima. 17 Y riq'ui ri' nik'alajin chi tz'aket ri ajowabel riche (rixin) ri Dios ri c'o kiq'ui riche (rixin) chi queri' ma xtikaxibij ta ki'† tek xtapon ri k'ij tek ri Dios xtuk'et tzij. Ma xtikaxibij ta ki' ri c'a yojc'o na chuwech re ruwach'ulef ruma kac'uan c'a jun c'aslen achi'el rubanic ri ruc'aslen ri Jesucristo. 18 Y wi can nikajo' c'a ri Dios, majun achique ta ruma nikaxibij ki' chuwech.‡ Ruma jun ajowabel ri can tz'aket nrelesaj el xibinri'il pa tak ránima. Yac'a ri nuxibij ri' chuwech ri Dios, ma tz'aket ta ri ajowabel ri c'o pa ránima, y re' nuc'om pe ruc'ayewal chare.

19 Riyoj can nikajo' ri Dios, ruma chi Riya' can xojrajo' nabey. 20 Y wi c'o jun nibin chi nrajo' ri Dios y xa nretzelaj jun rach'alal, ma kitzij ta ri nubij.§ Ruma wi ma nrajo' ta ri rach'alal ri can nutz'et, ¿la nicowin cami nrajo' ri Dios* ri xa ma nutz'et ta? 21 Rumac'ari' ri Dios ruya'on ca ri pixa' chi quekajo' ri kach'alal. Y wi nikajo' ri Dios, can quekajo' c'a chuka' ri kach'alal. Queri' nubij ri pixa' ri'.

5

Wi can kacukuban kac'u'x riq'ui ri Jesucristo, yojch'acon chrij ri etzelal riche (rixin) re ruwach'ulef

1 Xabachique winek ri niniman chi ri Jesús yari' ri Cristo* ri takon pe ruma ri Dios, yari' ri ruc'uan chic ri c'ac'ac' alaxic.† Y tek c'o jun ri sibilaj nrajo' jun tata'aj, can yerajo' c'a chuka' ri ye ralc'ual ri tata'aj ri'. 2 Y riq'ui ri' ketaman, wi can nikajo' ri Dios, y yekaben ri nubij ri rupixa', can yekajo' wi c'a ri ye ralc'ual chic Riya'. 3 Y wi can nikajo' ri Dios, can yekaben ri nubij.‡ Y ri nubij chake, majun ruc'ayewal nikana' chare chi nikaben.§ 4 Xabachique winek ri can ruc'uan ri c'ac'ac' alaxic riq'ui ri Dios nich'acon chrij ronojel ri etzelal riche (rixin) re ruwach'ulef.* Y yojch'acon ruma kacukuban chic kac'u'x riq'ui ri Jesucristo. 5 ¿Achique c'a winek ri nich'acon† chrij ri etzelal riche (rixin) re ruwach'ulef? Ya c'a ri can runiman chi ri Jesús can Ruc'ajol wi ri Dios.

Ri nuk'alajsaj ri Lok'olaj Espíritu chrij ri Jesucristo

6 Ri Jesucristo xpe wawe' chuwech re ruwach'ulef; riq'ui ya' xban wi bautizar; xcom chuwech ri cruz y xbiyin ri ruquiq'uel.‡ Ma xu (xe) ta wi xban bautizar, xa can xbiyin c'a chuka' ri ruquiq'uel. Y re' can ya ri Lok'olaj Espíritu ri nik'alajsan chkawech, ruma ri Lok'olaj Espíritu can xu (xe) wi ri kitzij nubij.§ 7 Ruma ri chila' chicaj yec'o c'a oxi' ri yek'alajsan

‡ **4:14** Jn. 1.14. § **4:14** Jn. 3.17. * **4:15** Ro. 10.9. † **4:17** 1 Jn. 2.28. ‡ **4:18** Ro. 8.15. § **4:20** 1 Jn. 2.4. * **4:20** 1 Jn. 3.17. * **5:1** Mt. 16.16; Jn. 1.12; 1 Jn. 2.22, 23. † **5:1** 1 Jn. 3.9. ‡ **5:3** Jn. 14.15; 2 Jn. 6. § **5:3** Mt. 11.30. * **5:4** Jn. 16.33. † **5:5** 1 Co. 15.57. ‡ **5:6** Jn. 19.34. § **5:6** Jn. 15.26.

riche (rixin) ri Jesucristo, y ri ye oxi' ri' ya ri Tata'ixel, ri Jesucristo mismo ri nibix Ch'abel* chare y ri Lok'olaj Espíritu. Y re ye oxi' re' xa ye jun.† 8 Y chuka' wawe' chuwech re ruwach'ulef yec'o oxi' ri yek'alajsan riche (rixin) ri Jesucristo: Ri Lok'olaj Espíritu, ri ya' riche (rixin) chi xban bautizar, y ri ruquiq'uel Riya' mismo ri xtix chuwech ri cruz. Re ye oxi' re' junan ri niquik'alajsaj chkawech, chi ri Jesucristo can kitzij wi chi Ruc'ajol ri Dios. 9 Riyoj can nikanimaj y nikacukuba' kac'u'x riq'ui ri niquibij ri winek chake. ¿C'a ta c'a ri nubij ri Dios chi man ta nikanimaj y man ta nikacukuba' kac'u'x riq'ui?‡ Ruma Riya' can ya c'a ri ch'abel ri nich'o chrij ri Ruc'ajol re ntajin nubij chake. 10 Ri niniman riche (rixin) ri Ruc'ajol ri Dios, ri ránima nubij chare chi kitzij ri nubij ri Dios chrij ri Ruc'ajol.§ Yac'a ri winek ri ma nunimaj ta ri Dios, xa nuben chi ma kitzij ta ri nubij ri Dios, ruma ma nunimaj ta ri nubij chrij ri Ruc'ajol. 11 Yac'are' ri nuk'alajsaj ri Dios, chi ruya'on chic ri kac'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek, y re c'aslen re' riq'ui c'a ri Ruc'ajol nikil wi.* 12 Y ri ruc'ulun chic ri Ruc'ajol ri Dios pa ránima,† c'o chic ri ruc'aslen‡ riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Yac'a ri winek ri ma ruc'ulun ta ri Ruc'ajol ri Dios pa ránima, majun ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.

Rajawaxic chi nawetamaj wi kas kitzij chi c'o ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek awuq'ui

13 Riyin ntz'ibaj c'a ronojel re' chiwe riyix ri yixniman pa rubi' ri Ruc'ajol ri Dios, riche (rixin) chi niwetamaj chi c'o chic ic'aslen§ riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek y riche (rixin) chi nicuke' ic'u'x riq'ui ri Ruc'ajol ri Dios.

14 Y riyoj can cukul kac'u'x riq'ui ri Dios* chi wi c'o nikac'utuj chare, y wi can achi'el ri ruraybel Riya' ri nikac'utuj,† Riya' can yojrac'axaj wi. 15 Y wi ketaman chi ri Dios nrac'axaj ri nikac'utuj chare, ketaman chuka' chi nuya' wi pe ri nikac'utuj chare.

16 Wi c'o jun kach'alal xatz'et chi nimacun, y ri mac ri nuben ri kach'alal ma riche (rixin) ta chi nibe pa camic, tac'utuj chare ri Dios‡ chi nuya' ta jun utzilaj c'aslen chare. Y re' xaxu (xaxe wi) pa ruwi' ri kach'alal ri nuben jun mac ri ma riche (rixin) ta chi nibe pa camic.§ C'o mac can riche (rixin) yaruc'uaj pa camic, y re' ma nbij ta chi tic'utuj* utzil pa ruwi'. 17 Ronojel ri yekaben ri ma ye choj ta, ye mac.† Pero c'o mac ri ma nuc'uan ta pa camic.

18 Y riyoj ketaman chi xabachique winek ri ruc'uan ri c'ac'ac' alaxic riq'ui ri Dios, ruya'on chic ca rubanic ri mac.‡ Ruma ri Ralc'ual ri Dios can nuchajij wi ri winek ri'. Y ri itzel winek majun nicowin nuben chare.

19 Ketaman chuka' chi yoj riche (rixin) chic ri Dios. Yec'a ri winek ri xa riq'ui re ruwach'ulef quicukuban wi quic'u'x, c'a yec'o na pa ruk'a' ri itzel winek.

20 Y ketaman chuka' chi xoc'ulun yan ka ri Ruc'ajol ri Dios chuwech re ruwach'ulef. Riya' xuya' na'oj chake§ riche (rixin) chi xketamaj ruwech ri kitzij Dios.* Y wacami riyoj xa jun chic kabanon riq'ui ri Dios, ruma can jun chic kabanon riq'ui ri Jesucristo ri Ruc'ajol. Riya' can kitzij Dios wi, y riq'ui Riya'

* **5:7** Jn. 1.1. † **5:7** Dt. 6.4; 1 Co. 12.4-6. ‡ **5:9** Jn. 8.17, 18. § **5:10** Jn. 3.33. * **5:11** Jn. 1.4. † **5:12** 1 Jn. 2.23, 24. ‡ **5:12** Jn. 5.24. § **5:13** Jn. 20.31; 1 Jn. 1.1, 2. * **5:14** 1 Jn. 3.21. † **5:14** Stg. 4.3. ‡ **5:16** Job 42.8. § **5:16** Mt. 12.31; Mr. 3.29; Lc. 12.10. * **5:16** Jer. 7.16; 14.11. † **5:17** 1 Jn. 3.4. ‡ **5:18** 1 Jn. 3.9. § **5:20** Lc. 24.45. * **5:20** Jn. 17.3.

petenak wi ri c'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. 21 Riyix ri can yix achi'el tak walc'ual, tibana' cuenta iwi' chiquiwech ri dios† ri xa ye banon cuma ri winek. Amén.

† **5:21** 1 Co. 10.14.

Ri ruca'n wuj ri xutz'ibaj ca ri apóstol San Juan

Yare' ri ruca'n wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Juan y xutek el chare jun ixok ri runiman chic ri Cristo. (mocaj 1). C'o ca'i' ch'obonic pa ruwi' re wuj re'. Yec'o yebin chi ri ixok ri' xa nich'o chrij jun iglesia, y c'o chuka' yebin chi can kitzij wi chi chare jun ixok ri can runiman chic ri cristo ri xutek wi re wuj re'. Ri Juan xretamaj quiwech ral ri ixok ri' y xretamaj chuka' chi can quiniman wi ri Dios y rumari' tek xutek el re wuj re'. (mocaj 4). Pero kitzij chi re wuj re' can nuk'alajsaj wi ri achique chi c'aslen ri c'o chi niquic'uaj ri quiniman chic ri Dios. Nubij chi cof quec'oje' chupan ri kitzij y can tic'oje' ri ajowabel pa tak cánima. Nubij chuka' chi ma tiquiya' ta quixquin chique ri xa ma kitzij ta chi ye rusamajel ri Dios.

Ri San Juan nutek el rutzil ruwech jun kach'alal

1 Riyin ri Juan, yin anciano* chiquicojol ri kach'alal, ntz'ibaj c'a el re wuj re' chawe riyit wach'alal ixok ri can yit cha'on ruma ri Dios, y chique chuka' ri awal. Riyin can kitzij chi yixinwajo'.† Y ma xu (xe) ta wi riyin ri yinajowan iwuche (iwixin), xa can yixcajo' chuka' quinojel ri nic'aj chic kach'alal ri quetaman chic ri kitzij.‡ 2 Y ruma c'o ri kitzij ri pa tak kánima, rumari' nikajo' ki'. Y ri kitzij xtic'oje' c'a kiq'ui riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. 3 Y ri utzil, ri joyowanic y ri uxlanibel c'u'x ri nuya' ri Dios Tata'ixel y ri nuya' chuka' ri Ajaf Jesucristo ri Ruc'ajol ri Dios Tata'ixel, yari' ri xtic'oje' ri pa tak iwánima. Can xtic'ul wi c'a ronojel re', ruma icukuban ic'u'x riq'ui ri kitzij y ruma chuka' chi can c'o ajowabel pa tak iwánima.

Can ronojel tiempo quixc'oje' chupan ri kitzij tijonic riche (rixin) ri Cristo

4 Riyin sibilaj quicoten xuya' pa wánima tek xenwil chi yec'o nic'aj chique ri awal quitzekelben ri kitzij,§ can achi'el ruchilaben ri Katata' Dios chake. 5 Y wacami wach'alal, nchilabej c'a chawe chi tabana' ri nubij ri Dios, chi can tikajo' ki' chikach'alal ki'. Y re pixa' re' ma c'ac'ac' ta.* Xa can yare' ri xchilabex pe chake pa rutiquiribel tek xkanimaj ri Dios, chi tikajo' ki'. 6 Ri ajowabel quec'are' rubanic: Wi c'o ri ajowabel† riche (rixin) ri Dios kiq'ui, can nuben chake chi nikac'uaj jun c'aslen achi'el nubij ri rupixa' ri Dios. Y ri rupixa' ri Dios nubij chi tiwajo' iwi' chi'iwach'alal iwi' y re pixa' re', yari' ri xiwac'axaj pa rutiquiribel tek xinimaj ri Dios.

7 Ye q'uiy c'a winek yebiyaj chuwech re ruwach'ulef ri xa ma ya ta ri kitzij ri niquibij, ruma niquibij chi ri Jesucristo tek xpe wawe' chuwech re ruwach'ulef ma xoc ta winek achi'el riyoj. Y ri nibin queri' chrij ri Jesucristo,‡ yac'ari' ri k'olonel ri netzelan riche (rixin) ri Cristo y nuben chi can ya riya' ri Cristo. 8 Yac'a riyix ri jabel ibanon pe ri rusamaj ri Dios, tichajij c'a ri ic'aslen, riche (rixin) chi queri' man c'a xtitz'ila' ta ri rutojbalil ri isamaj. Xa can ta tz'aket ri rajel ruq'uexel§ ri xtic'ul.

9 Xabachique winek ri ntel el chupan ri kitzij tijonic riche (rixin) ri Cristo y xa nuya' ca, ri winek ri' xa majun c'a ri Dios riq'ui. Yac'a ri

* **1:1** 1 P. 5.1. † **1:1** 1 Jn. 3.18. ‡ **1:1** 2 Ts. 2.13. § **1:4** 3 Jn. 3. * **1:5** 1 Jn. 2.7, 8. † **1:6** 1 R. 3.3; Jn. 14.15, 21; Ro. 13.8; 1 Jn. 5.3. ‡ **1:7** 1 Jn. 2.22. § **1:8** He. 10.32, 35.

winek ri can nic'oje' chupan ri utzilaj ch'abel ri xuc'ut ri Cristo, can c'o c'a ri Tata'ixel y ri C'ajolaxel riq'ui.
10 Wi c'o jun xtapon chi'iwachoch y ma ya ta ri lok'olaj ch'abel* ri xuc'ut ri Cristo ri ruc'uan apo chiwe, man c'a tic'ul ta pan iwachoch y ma tic'om ta ka ruwech.
11 Ruma wi xtic'om ka ruwech, can xtiwejkalej† chuka' riyix ri etzelal ri yerubanala' ri jun winek ri'.

Ri Juan nrajo' chi napon quiq'ui ri kach'alal

12 Y c'o q'uiy ri nwajo' nbij chiwe.‡ Xa yac'a ri ma nwajo' ta ntz'ibaj el ronojel chupan re wuj re'. Ruma can nrayij chi yinapon na iwuq'ui riche (rixin) chi yojtzijon chi utz, riche (rixin) chi queri' nitz'aket ri quicoten pa tak kánima.§
13 Ri ye ral ri awach'alal, ri cha'on ruma ri Dios, niquitek c'a el rutzil awech. Amén.

* **1:10** Ro. 16.17; Ga. 1.8, 9. † **1:11** 1 Ti. 5.22. ‡ **1:12** 3 Jn. 13. § **1:12** Jn. 15.11.

Ri rox wuj ri xutz'ibaj ca ri apóstol San Juan

Yare' ri rox wuj ri xutz'ibaj ri apóstol San Juan y xutek chare ri kach'alal Gayo. Ri Gayo jun chique ri quiniman chic ri Dios y can nuben wi ri ruraybel ri Dios. Riya' can sibilaj ch'uch'uj ránima quiq'ui quinojel ri quiniman ri Dios. Ri kach'alal ri' can ye ruto'on wi c'a quinojel kach'alal ri yetzijon ri ruch'abel ri Dios. Ye ruto'on riq'ui chi nuya' quiposada, ye ruto'on chuka' riq'ui ri nic'atzin chique. Ri Juan nubij chi ri Gayo can jun utzilaj c'ambel na'oj chiquiwech quinojel ri quiniman chic ri Dios.

Ri Juan nubij chare ri Gayo chi xutek yan el jun wuj chique ri kach'alal, pero ri jun achi ri Diótrefes rubi' ma nunimaj ta ri nubij chupan ri wuj ri', chuka' xa majun utzil nuben chique ri kach'alal, can nika chuwech chi nunimirisaj ri' y ma nuya' ta k'ij chique ri nic'aj chic kach'alal chi niquiben utzil. Pero c'o chuka' jun kach'alal ri Demetrio rubi'. Riya' can c'o utz ri ntajin chubanic y ri Juan can nuya' ruk'ij ri kach'alal ri'.

Ri San Juan nutek el rutzil ruwech ri kach'alal Gayo

1 Riyin ri Juan, yin anciano chiquicojol ri kach'alal, ntz'ibaj c'a el re wuj re' chawe riyit wach'alal Gayo,* ruma can kitzij chi yatinwajo'.

2 Wach'alal ri sibilaj yatinwajo', riyin nwajo' chi can ta utz ntel chawech ronojel ri nasamajij, y man ta jun ayabil. Can ta achi'el ri ac'aslen chuwech ri Dios chi can utz wi benak. 3 Riyin sibilaj xiquicot,† ruma yec'o nic'aj kach'alal ri xoquitzijoj chuwe chi can kitzij chi atzekelben ri kitzij. 4 Y can majun chic jun quicoten ri más rejkalen que chuwech re', tek nwac'axaj chi ri ye achi'el tak walc'ual‡ jabel quitzekelben ri kitzij.

Ri kach'alal Gayo can yeruto' ri nic'aj chic kach'alal

5 Wach'alal Gayo, riq'ui c'a ri utzil ri yatajin chubanic, can nac'ut c'a chi can acukuban wi ac'u'x riq'ui ri Dios. Riyit can naya' c'a ri nic'atzin chique ri kach'alal ri yec'o pan atinamit y queri' chuka' naben quiq'ui ri kach'alal§ ri yepe nej. 6 Y riye' can xquitzijoj c'a chique ri kach'alal tek quimolon qui'. Xquitzijoj ri ajowabel ri c'o pan awánima. Rumari' riyin nc'utuj c'a jun utzil chawe chi ronojel mul tek yek'ax awuq'ui, taya' el ri nic'atzin chique. Can utz wi chi queri' naben ruma riye' can niquiben wi ri rusamaj ri Dios. 7 Riye' quichapon bey ruma nicajo' niquitzijoj ri rubi' ri Jesucristo chique ri winek ri ma jane quiniman ta, y majun achique quic'utun* ta chique ri winek ri'. 8 Rumac'ari' nic'atzin chi yoj c'a riyoj ri yojya'o ri nic'atzin chique riche (rixin) chi queri' riyoj chuka' nikaben juba' ri rusamaj ri Dios, ruma yekato' el tek ye benak chutzijoxic ri kitzij.

Ri ma utz ta ri ntajin chubanic ri Diótrefes

9 Xintek yan el jun wuj chique ri kach'alal ri nibix iglesia chique ri yec'o chiri' pan atinamit. Yac'a ri achi ri Diótrefes rubi' ma xunimaj ta ri xinbij, ruma can runimirisan ri' y nika chuwech chi ruyon riya' ri c'o ruk'ij chiquicojol ri kach'alal. 10 Rumac'ari' wi xquinapon iwuq'ui, xtinbij c'a

* **1:1** Hch. 19.29; 20.4; Ro. 16.23; 1 Co. 1.14. † **1:3** 2 Jn. 4. ‡ **1:4** 1 Co. 4.15; Flm. 10. § **1:5** Ga. 6.10. * **1:7** 1 Co. 9.14; 9.14, 15.

chiquiwech ri kach'alal ri nuben riya', chi c'o ri yerubila' chikij y xa ma ye kitzij ta. Y ma xu (xe) ta wi ri' ri yeruben. Chuka' ma yeruc'ul ta ri kach'alal ri yek'ax pe riq'ui. Y ma nuya' ta chuka' k'ij chique ri nic'aj chic kach'alal chi yequic'ul ri ye'apon quiq'ui. Y wi ma niquinimaj ta rutzij, yerelesaj el chiquicojol ri kach'alal.

Ri utzilaj ruc'aslen ri kach'alal Demetrio

11 Wach'alal, ri sibilaj yatinwajo', nbij c'a chawe: Ma tatzekelbej ta ri xa ma utz ta.† Xa tatzekelbej ri utz.‡ Ruma ri nibano ri utz, can riche (rixin) c'a ri Dios. Yac'a ri nibano ri xa ma utz ta, ma retaman ta ruwech ri Dios.§ 12 Quinojel c'a yebin chi can utz ri ruc'aslen ri kach'alal Demetrio,* y can kitzij nik'alajin chi queri'. Y can ya chuka' ri' nikabij riyoj. Y riyix iwetaman chi riyoj ma nikatz'uc ta tzij tek nikabij ri'.

Ri ruq'uisbel tak ch'abel chare re wuj re'

13 C'o q'uiy ri nwajo' nbij chawe. Xa yac'a ri ma nwajo' ta ntz'ibaj el ronojel chupan re wuj re'.† 14 Ruma can nraybej chi yinapon yan awuq'ui y c'ac'ari' xkojtzijon chi utz‡ awuq'ui.

15 Xtic'oje' ta c'a uxlanibel c'u'x pan awánima. Ri kach'alal ri yec'o wawe' niquitek el rutzil awech. Y riyit tabana' c'a utzil, taya' rutzil quiwech chiquijujunal ri kach'alal ri yec'o chiri'.

† **1:11** Sal. 37.27; Is. 1.16, 17. ‡ **1:11** 1 Jn. 2.29. § **1:11** 1 Jn. 3.6. * **1:12** 1 Ti. 3.7. † **1:13** 2 Jn. 12. ‡ **1:14** 2 Jn. 12.

Ri wuj ri xutz'ibaj ca ri apóstol San Judas

Wuj ri xutek ri Judas* chique ri ruca'n sol winek ri can quiniman chic ri Dios. Xubij el chique ri achique ruc'amon chi niquiben pa tak quic'aslen ri quiniman chic ri Dios.

Chupan ri mocaj 1 y napon c'a pa mocaj 16, nubij chique chi ma tiquiya' ta quixquin chique ri xa ma ye kitzij ta chi ye rusamajel ri Dios, ruma ri winek ri' xa jun wi chic chi tijonic ri niquic'ut. Ma tiquitzekelbej ta quibey ri winek ri', ruma xa ruc'ayewal ri xtika pa quiwi'. Y nubij chuka' chique chi can tiquitija' quik'ij chi niquito' ri lok'olaj ch'abel ri quiniman.

Y ri mocaj 17 y napon c'a pa mocaj 23, can nuya' jun pixabanic chique ri kach'alal chi cof quec'oje' riq'ui ri lok'olaj tak tijonic ri xequic'ut ca ri apóstoles. Y nubij chuka' chi can ta ya ri ajowabel ri nipe riq'ui ri Dios ri nisamej pa tak quic'aslen, chi tiquibana' orar, y chi riq'ui quicoten ticoyobej tek xtipe chic jun bey ri Ajaf Jesucristo.

Ri San Judas nutek el rutzil quiwech ri kach'alal

1 Riyin ri Judas, yin jun rusamajel ri Jesucristo y yin rach'alal chuka' ri Jacobo.† Ntz'ibaj c'a el re wuj re' chiwe riyix, ri yix siq'uin (oyon) chic, y yix ch'ajch'ojsan chic ruma ri Katata' Dios. Y can yix ruchajin‡ chuka', ruma xa jun chic ibanon riq'ui ri Jesucristo. 2 Y ri joyowanic, ri uxlanibel c'u'x y ri ajowabel ri nuya' ri Dios, xtic'oje' ta c'a ri pa tak iwánima. Y can pa ruq'uiyal ta c'a ri xtiya'ox (xtya') chiwe.

Ri yec'utu ch'abel ri man achi'el ta nubij ri ruch'abel ri Dios

3 Wach'alal ri sibilaj yixinwajo', can sibilaj c'a wajowan chi ntz'iban ta el jun wuj chiwe ri nich'o chrij ri kacolotajic. Yac'a re wacami tek ntz'ibaj el re wuj re' chiwe, ma chrij ta chic ri kacolotajic. Ruma nic'atzin chi riyin nbij chiwe chi ma tiya' ta k'ij chare ch'abel ri xa ma ye achi'el ta nubij ri ch'abel ri xjach chake§ riyoj ri yoj lok'olaj tak ralc'ual ri Dios tek xkanimaj ri Jesucristo, ch'abel ri majun bey xtijalatej ta ri nubij. Rumac'ari' can titija' ik'ij chi nito' ri lok'olaj ch'abel ri'. 4 Ruma yec'o nic'aj achi'a' ri ekal ye oconek chicojol y niquic'ut ch'abel* ri man achi'el ta nubij ri ruch'abel ri Dios, y tek niquic'ut ri ch'abel ri' chiwech, ma ninabej ta. Ri achi'a' ri' can ojer chic tibix pe ruma ri Dios chi xtipe nimalaj ruc'ayewal pa quiwi', ruma itzel c'aslen quic'uan chuwech ri Dios. Y ruma chi ri Dios ruya'on rutzil† pa kawi' y rucuyun kamac, riye' xa can ma niquixibij ta chic qui' chi yequibanala' ronojel ruwech etzelal. Chuka' ri achi'a' ri' can ma niquiya' ta pa cuenta ri Dios chi xaxu (xaxe) wi Riya' ri c'o ruk'atbel tzij pa kawi', y ma niquiya' ta chuka' pa cuenta ri Kajaf Jesucristo.

5 Y riyix, astape' can jabel iwetaman re xtinbij chiwe, yac'a re wacami nwajo' c'a nnataj chiwe ri xuben ri Ajaf Dios ojer ca. Riya' xerelesaj pe ri israelitas pan Egipto, y tek ye colotajnek chic pe, yec'o ri ma xeniman ta chic rutzij,

* **:** Re Judas re' rach'alal ri Santiago y yec'o yebin chi rach'alal chuka' ri Ajaf Jesús (Mateo 13.55).
† **1:1** Lc. 6.16. ‡ **1:1** Jn. 17.11. § **1:3** Fil. 1.27. * **1:4** 2 P. 2.1. † **1:4** Tit. 2.11. ‡ **1:5** Nm. 14.29.

y rumari' xeruq'uis.‡ 6 Y nwajo' chuka' nnataj chiwe ri xuben ri Dios chique ri ángeles ri xa xquiya' ca ri samaj ri ruya'on pa quik'a' y xe'el pe pa cachoch chila' chicaj. Wacami ri Dios ye ruya'on chupan ri lugar riche (rixin) tijoj pokonal,§ ri acuchi (achique) ruyon k'eku'm c'o. Chiri' ye yaquel wi ronojel k'ij, coyoben ri nimalaj k'ij tek xtik'at tzij* pa quiwi'. 7 Y queri' chuka' xuben ri Dios chique ri ojer tak winek ri xec'oje' pa tinamit Sodoma y pa tinamit Gomorra y chique ri winek ri xec'oje' ri pa tak tinamit ri yec'o apo chiquinakajal. Ri winek ri' xquiben achi'el ri nic'aj ri yitajin ntzijoj chiwe. Chi achi'a' chi ixoki', can xquicanola' c'a qui' riche (rixin) chi xemacun y xa ma quic'ulaj ta qui'. Can xk'ax wi c'a ruwi' ri etzelal ri xequibanala'. Ruma ri achi'a' ma xu (xe) ta chic ixoki' xequirayij, xa quech achi'a' ri xequirayij.† Y ri Dios xeruq'uis riq'ui k'ak'.‡ Y riq'ui ri' niketamaj chi xabachique winek ri nuc'uaj jun itzel c'aslen, xtibe chupan ri k'ak' ri can ma xtichuptej ta riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.

8 Y ri achi'a' ri ye oconek chicojol, astape' riye' quetaman ri xuben ri Dios chique ri xa ma xquinimaj ta tzij ri ojer ca, riye' xa can queri' chuka' yetajin chubanic, xa achi'el ri ye'achic' ruma can ye sachnek riq'ui ri quina'oj. Can quijachon ri quich'acul chupan ri mac, ma nicajo' ta niquinimaj tzij, y xa yeyok'on chiquij ri nima'k quik'ij.§ 9 Hasta ri arcángel Miguel* ma xuben ta achi'el niquiben ri achi'a' ri'. Ruma ri arcángel ri' tek xquiben ch'a'oj riq'ui ri itzel winek chrij ri ruch'acul† ri Moisés, ni xa ta xubij ri ránima chi xubij ta‡ pokon tak ch'abel chare ri itzel winek. Xaxu (xaxe) wi c'a xubij chare: Ri Ajaf xtichapon§ c'a chawe, xcha' chare. 10 Pero ri achi'a' ri' can yeyok'on chiquij ri ni xa ta quetaman rubanic. Yac'a ri cosas ri can quetaman achique rubanic, xa can niquitz'ilobisaj qui' chupan,* can ye achi'el ri chicop ri ma yech'obon ta chi utz y rumari' xa pa ruc'ayewal xquebeka wi.

11 Juyi' oc quiwech ri achi'a' ri', ruma xa can niquitzekelbej ri itzel bey ri xuc'uaj ri Caín† ojer ca. Ruma chuka' chi nicajo' niquich'ec quirajil can quinimon qui' chupan ri itzel na'oj ri xuc'uaj ri Balaam‡ ojer ca. Y niquiben chuka' achi'el xuben ri Coré§ ojer, tek xyacatej chiquij ri ye rusamajel ri Dios. Rumari' can c'a pa ruc'ayewal xquebeka wi. 12 Ri achi'a' ri' can nik'alajin wi chi itzel ri niquibanala', ruma tek riyix junan niben jun wa'in* riche (rixin) chi nic'ut chi can niwajo' iwi', riye' yec'oje' apo iwuq'ui, pero xa ye achi'el jun tz'il chrij jun tziek, ruma xaxu (xaxe) wi riye' ri niquitzuk ka qui'. Xa ye achi'el ri sutz' ri yek'alajin chi can ye riche (rixin) job, pero xa majun job niquiya', xa chak ye uc'uan† ruma cak'ik'. Xa ye achi'el chaki'j tak che' ri ma niquiya' ta chic quiwech. Xa ye achi'el che' ri ye c'uktajnek chic. Ma niquiya' ta chic quiwech ruma xa ye caminek chic. 13 Y can yek'alajin wi ri etzelal ri yequibanala' ri achi'a' ri', yequibanala' ri sibilaj q'uixbel. Xa ye achi'el ri nima'k tak ruwi' ri mar nisilon.‡ Can nibolko't y niwoko. Ye achi'el chuka' ch'umila' ri ye elenak chic

§ **1:6** Ap. 20.10. * **1:6** 2 P. 2.4. † **1:7** Ro. 1.27. ‡ **1:7** Gn. 19.24; Dt. 29.23. § **1:8** 2 P. 2.10. * **1:9** Dn. 10.13. † **1:9** Dt. 34.5, 6. ‡ **1:9** 2 P. 2.11. § **1:9** 1 Cr. 12.17; Zac. 3.2. * **1:10** 2 P. 2.12. † **1:11** Gn. 4.5; 1 Jn. 3.12. ‡ **1:11** Nm. 22.7; Dt. 23.4; Jos. 24.9; 2 P. 2.15. § **1:11** Nm. 16.1, 2. * **1:12** 1 Co. 11.21. † **1:12** Ef. 4.14. ‡ **1:13** Is. 57.20.

el chupan ri quibey. Riye' xa can ye oyoben chic ri acuchi (achique) c'o ri nimalaj k'eku'm, ri acuchi (achique) xquebec'oje' wi riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.

14 Y ri Enoc§ c'o chuka' ri ruk'alajsan ca chiquij ri achi'a' ri', achique ri xtiquic'ulwachij ri achi'a' ri ye queri'. Y ri Enoc ri' jun c'a riy rumam ca ri Adán, ri xalex chiquicojol ri ruwuk sol winek ri xec'ase' chrij ca ri Adán. Ri Enoc c'a ri' rubin ca: Tiwac'axaj c'a, chi ri Ajaf can xtipe ye rachibilan pe pa mil chi lok'olaj tak ru'ángeles, 15 riche (rixin) chi xtuk'et tzij* pa quiwi' quinojel, y riche (rixin) chi xtuya' ruc'ayewal pa quiwi' ri winek ri quic'uan jun c'aslen ri ma utz ta chuwech ri Dios. Xa quic'uan jun itzel c'aslen. Y yequibila' pokon tak ch'abel chrij ri Dios. Xaxu (xaxe wi) chic coyoben chi nika ri ruc'ayewal pa quiwi', ruma can ye aj maqui' wi. Queri' xubij ri Enoc. 16 Riye' yexebexot (yexebeloj) c'a chrij ronojel, majun bey c'a niquicot ta ri cánima. Xaxu (xaxe wi) ri itzel tak quiraybel yequibanala' y yequibila' c'a chuka' ch'abel riche (rixin) chi niquinimirisaj qui'. Y yequinimirisaj chuka' quik'ij nic'aj chic winek,† pero xa ruma c'o nicajo' chique.

Ri Judas yerupixabaj ri quiniman chic ri Jesús

17 Yac'a riyix wach'alal ri sibilaj yixinwajo', can tinatej c'a chiwe‡ ri bin ca cuma ri ru'apóstoles ri Kajaf Jesucristo chrij ri xquebanatej. 18 Riye' xquibij chi chupan ri ruq'uisbel tak k'ij xquepe winek ri xa xtiquitze'ej ri nubij ri ruch'abel ri Dios,§ y can xu (xe) wi ri itzel tak quiraybel ri yequibanala'. 19 Y yec'a winek ri' ri yebano chique ri kach'alal chi ma junan ta quiwech niquiben. Y can xu (xe) chuka' ri c'aslen riche (rixin) re ruwach'ulef ri niquich'ob. Man c'o ta ri Lok'olaj Espíritu quiq'ui.

20 Yac'a riyix wach'alal ri sibilaj yixinwajo' can c'o chic ri lok'olaj icukbel c'u'x y pa ruwi' ri' can quixq'uiy c'a chupan ri ic'aslen riq'ui ri Dios.* Y can tibana' c'a orar achi'el nrajo' ri Lok'olaj Espíritu.† 21 Y can quixc'oje' c'a chupan ri ajowabel riche (rixin) ri Dios ri c'o pan iwi'. Y tiwoyobej c'a apo‡ ri k'ij tek ri Kajaf Jesucristo xtujoyowaj c'a iwech y xtuya' ri ic'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.

22 Y riyix tik'alajsaj c'a ri kitzij chiquiwech ri winek ri xa ca'i' quic'u'x quibanon chi achique ri' ri kas kitzij. 23 Y yec'o chic c'a nic'aj ri nic'atzin chi ye'icol chuwech ri k'ak'.§ Y yec'o chuka' nic'aj chic ri nic'atzin chi riyix nijoyowaj quiwech, pero xa can tichajij iwi' chuwech ri quimac. Can itzel c'a titz'eta' chare ri quimac, can achi'el nitz'et chare jun tziek ri sibilaj tz'il.*

Ri ruq'uisbel tak ch'abel chare re wuj re'

24 Ri Dios sibilaj nim ruchuk'a', y can nicowin wi yixruchajij riche (rixin) chi ma yixtzak ta pa mac, y can nicowin chuka' nuben chiwe chi majun imac tek xquixapon chuwech† ri nimalaj ruk'ij ruc'ojlen, ri acuchi (achique) sibilaj xtiquicot wi ri iwánima. 25 Can xu (xe) wi c'a Riya' ri Dios Etamanel y majun chic jun, y ya chuka' Riya' ri Kacolonel. Y can xu (xe wi) ta c'a Riya' ri niya'ox (nya') ruk'ij ruc'ojlen,‡ can xu (xe)

§ **1:14** Gn. 5.18. * **1:15** Dn. 7.10; Mt. 25.31, 32. † **1:16** Pr. 28.21; Stg. 2.1, 9. ‡ **1:17** 2 P. 3.2. § **1:18** 2 P. 3.3. * **1:20** Col. 2.7; 1 Ti. 1.4. † **1:20** Ro. 8.26; Ef. 6.18. ‡ **1:21** Tit. 2.13. § **1:23** Ro. 11.14; 1 Ti. 4.16. * **1:23** Zac. 3.4. † **1:24** Ef. 3.20; Col. 1.22. ‡ **1:25** 1 Ti. 1.17.

ta c'a Riya' ri Rey pa kawi' y can ya ta c'a Riya' ri nik'ato tzij y c'o ta chuka' ronojel uchuk'a' pa ruk'a' re wacami y riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Amén.

Ri xek'alajsex chuwech ri apóstol San Juan

Chupan re wuj ri Apocalipsis rubi' tz'ibatal wi ri xk'alajsex chuwech ri apóstol San Juan ruma ri Jesús. Re wuj re' nuk'alajsaj chi ri Jesucristo can xtuk'et na wi tzij pa quiwi' ri ma xqueniman ta ri rutzij. Yac'a ri xqueniman riche (rixin) Riya', can xtiquil c'a ri colotajic. Tek xtz'ibex re wuj re', ri nabey tak kach'alal can c'o tijoj pokonal ri ntajin niquik'axaj, y ri Apocalipsis xtz'ibex riche (rixin) chi nuc'ut chiquiwech ri achique rubanic ri sipanic ri xtuya' ri Dios chique quinojel ri xtiquicoch' quiwech chupan ri tijoj pokonal.

Chupan ri tanaj 1 y napon c'a pa tanaj 3, nich'o chrij ri Cristo ri can ruc'ulun chic ruk'ij ruc'ojlen, y nich'o chuka' chrij ri wuj ri xtz'ibex chique ri wuku' iglesias y nubij chique chi tiquipaba' qui' chuwech ri itzel tak tijonic ri xa k'axon nuc'om pe.

Ri tanaj 4 y napon c'a pa tanaj 5, nubij ri achique nibanatej pa rajawaren ri Dios chila' chicaj y nubij chi c'o jun boron wuj y nubij chuka' achique ri ruc'amon (takal chrij) chi nujek ri boron wuj ri'.

Ri tanaj 6 y napon c'a pa mocaj 5 chare ri tanaj 8, nubij ri achique xquebanatej tek xtijak ri wuku' sellos, ri achoj riq'ui k'olin wi ri boron wuj.

Ri tanaj 8 mocaj 6 y napon c'a pa ruq'uisbel chare ri tanaj 14, nubij ri xquebanatej tek xquexupux chiquijujunal ri wuku' trompetas. Nubij chuka' ri oxi' nimalaj tak ruc'ayewal ri xquepe pa ruwi' re ruwach'ulef.

Ri tanaj 15 y napon c'a pa ruq'uisbel chare ri tanaj 16, nubij ri xquebanatej tek ri wuku' vasos ri c'o ri royowal ri Dios chiquipan xquebetix chi jojun chi jojun cuma ri ángeles pa quiwi' ri ye'etzelan riche (rixin) ri Dios.

Ri tanaj 17 y napon c'a pa ruq'uisbel chare ri tanaj 20, nubij chi xoka ri k'ij tek niban ri ruq'uisbel k'atoj tzij pa quiwi' quinojel ri winek.

Y ri tanaj 21 y napon c'a pa ruq'uisbel chare ri tanaj 22, nubij chi xtiq'uis re nabey ruwach'ulef y nubij chi c'o jun c'ac'ac' ruwach'ulef y jun c'ac'ac' caj. Chuka' xtic'oje' jun c'ac'ac' tinamit Jerusalem.

Ri Jesucristo xeruk'alajsaj ri xquec'ulwachitej ri chkawech apo

1 Ri Dios xuk'alajsaj chuwech ri Jesucristo ri xquebanatej yan chanin riche (rixin) chi ri Jesucristo nuk'alajsaj chiquiwech ri ye rusamajel. Rumari' ri Jesucristo xutek c'a jun ru'ángel* riq'ui ri Juan ri rusamajel, riche (rixin) chi xuk'alajsaj† chuwech ronojel ri'.
2 Y ri Juan can xuk'alajsaj wi c'a chi can kitzij wi ri ruch'abel ri Dios, chi can kitzij ri xubij ri Jesucristo chare, y can kitzij chuka' ronojel ri xutz'et.‡
3 Can jabel c'a ruwaruk'ij ri winek ri nisiq'uin ri ch'abel ri k'alajsan ca wawe', y can jabel chuka' ruwaquik'ij ri winek ri ye'ac'axan§ y can niquinimaj ri nubij.* Ruma can nakaj chic c'o ri k'ij tek xquebanatej ronojel ri tz'ibatal ca wawe'.

Ri Juan nutek el rutzil quiwech ri wuku' iglesias

* **1:1** Dn. 8.16; 9.21; Ap. 22.6, 16. † **1:1** Jn. 12.49. ‡ **1:2** 1 Jn. 1.1. § **1:3** Pr. 8.34; Lc. 11.28.
* **1:3** Ap. 22.7.

4 Y riyin ri Juan ntz'ibaj c'a el re
wuj re' chiwe chi yix wuku' iglesias
ri yixc'o ri chiri' pa ruwach'ulef
Asia, y tic'ulu' c'a ri utzil y ri uxlani-
bel c'u'x ri nuya' ri Dios; Dios ri
can c'o wi pe,† c'o re wacami y
xtic'oje' re xtibe apo. Y tic'ulu' ri
utzil y ri uxlanibel c'u'x ri niquiya'
ri wuku' utzilaj tak espíritu ri yec'o
apo chuwech ri Dios ri tz'uyul
pa lok'olaj ruch'acat. 5 Y can
tic'ulu' c'a chuka' ri utzil y ri uxlani-
bel c'u'x ri nuya' ri Jesucristo ri
nik'alajsan ri kas kitzij,‡ ri nabey
ri xc'astej pe§ chiquicojol ri cami-
naki' y ri c'o pa quiwi' quinojel ri
aj k'atbel tak tzij ri yec'o chuwech
re ruwach'ulef. Riya' yojrajo'* y ru-
mari' xcom y xbiyin ri ruquiq'uel,
riche (rixin) chi xuch'ej ri kamac.†
6 Y xuben c'a chake chi xoj-oc
reyes y sacerdotes‡ riche (rixin)
chi nikaben ri rusamaj ri Dios ri
Rutata'. Y can quec'ari', chi ya ri
Jesucristo ri c'o ruk'ij ruc'ojlen y
c'o ruk'atbel tzij riche (rixin) xtibe
k'ij xtibe sek. Amén. 7 Rumari',
tiwetamaj chi ri Cristo can xtipe
na wi pa sutz'.§ Y quinojel
xquetz'eto riche (rixin). Hasta ri
winek ri xetek'un el ri ruch'acul ri
Jesucristo hasta riye' xtiquitz'et na
chuka'. Can quinojel c'a ri winek
ri yec'o chuwech re ruwach'ulef
xque'ok' tek xtiquitz'et Riya'.* Ja'
(je), can que wi ri' xtibanatej.
8 Quec'are' nubij ri Ajaf: Yin
c'a riyin ri Alfa y Omega, ri yin
rutiquiribel y ri ruq'uisbel chare
ronojel.† Riyin can yinc'o pe pa
rutiquiribel, yinc'o re wacami y
yinc'o riche (rixin) xtibe k'ij xtibe
sek, y can c'o uchuk'a' pa nuk'a'
riche (rixin) chi yicowin nben
ronojel, nicha' ri Ajaf.

Tek ri Jesucristo xuk'alajsaj ri' chuwech ri Juan

9 Y riyin ri Juan ri yin iwach'alal,
can yin iwachibil c'a chupan ri
tijoj pokonal,‡ can yin iwachibil
chupan ri rajawaren ri Dios, y
can junan chuka' xkac'ul ri nuya'
ri Jesucristo chake riche (rixin)
chi nikacoch' ri tijoj pokonal.
Riyin xic'oje' c'a pa ti ruwach'ulef
Patmos rubi', jun ti ruwach'ulef
ri c'o pa ya'. Chiri' xic'oje' wi
ruma ri ruch'abel ri Dios y ruma
chuka' chi xink'alajsaj ri Jesucristo.
10 Pero chupan ri jun k'ij riche
(rixin) ri Ajaf, riyin xinben c'a jun
achi'el achic'§ ruma ri ruchuk'a'
ri Lok'olaj Espíritu, y xinwac'axaj
c'a chi c'o jun ri nich'o pe chuwij
ri can riq'ui ruchuk'a' nich'o, can
achi'el tek nik'ajan jun trompeta.
11 Y xubij c'a chuwe: Yin c'a riyin ri
Alfa y ri Omega, ri yin rutiquiribel
y ri ruq'uisbel chare ronojel.*
Tatz'ibaj c'a pa jun wuj ronojel ri
natz'et, y tataka' el pa ruwach'ulef
Asia chique ri wuku' iglesias ri
yec'o chiri', chique ri aj Efeso,† ri aj
Esmirna, ri aj Pérgamo, ri aj Tiatira,
ri aj Sardis, ri aj Filadelfia y chique
ri aj Laodicea, xcha' chuwe.

12 Yac'a tek xinpiscolij wi' chuwij
riche (rixin) chi ntz'et achique
ri nich'o pe wuq'ui, yac'ari' tek
xentz'et wuku' candeleros ri ye
banon riq'ui k'anapuek.‡ 13 Y pa
quinic'ajal ri wuku' candeleros
ri', pa'el c'a jun ri can achi'el
ri C'ajolaxel ri xalex chkacojol,§
rucusan jun rutziak ri napon c'a
chraken ka. Y ri chuwaruc'u'x
k'axnek jun ximibel ri banon riq'ui
k'anapuek. 14 Ri rujolon (ruwi') y ri
rusmal tak ruwi' sek sek, achi'el
rusakil ri lana y ri chumatef ri

† **1:4** Ex. 3.14; Jn. 1.1. ‡ **1:5** Jn. 8.14. § **1:5** Ef. 1.20; Col. 1.18. * **1:5** Jn. 13.34. † **1:5** He. 9.14. ‡ **1:6** Ap. 15.10; 20.4, 6. § **1:7** Dn. 7.13. * **1:7** Zac. 12.10; Jn. 19.37. † **1:8** Is. 41.4; 43.10. ‡ **1:9** Ro. 8.17. § **1:10** Hch. 10.10. * **1:11** Ap. 1.17; 2.8; 22.13. † **1:11** Hch. 18.19. ‡ **1:12** Ex. 25.37; Zac. 4.2. § **1:13** Ez. 1.26, 28; Dn. 7.13; 10.5; Fil. 2.7, 8; He. 2.14; Ap. 14.14.

nika. Y ri runak' tak ruwech achi'el ruxak tak k'ak'.* 15 Yac'a ri raken nitz'itz'an achi'el ri ch'ich' bronce tek jabel josk'in ruwech.† Can niperek'un (nirapak'un), achi'el ta pa jun k'ak' c'o wi. Y ri ruch'abel can sibilaj c'a niwajin, achi'el yewajin ri raken tak ya'.‡ 16 Y ri pa rajquik'a' ye ruc'uan wuku' achi'el ch'umila'. Y ri pa ruchi' ntel pe jun achi'el espada§ ch'ut rutza'n y pa ca'i' c'o wi rey. Y ri nitzu'un can jani' niperek'un (nirapak'un) achi'el ri k'ij tek c'o más ruchuk'a'.

17 Tek xintz'et c'a riyin ri', xitzak ka chuwech,* achi'el yin jun caminek. Pero Riya' xuya' ri rajquik'a' pa nuwi'† y xubij c'a chuwe: Ma taxibij ta awi', ruma yin c'a riyin ri nabey‡ y ri ruq'uisbel. 18 Y yin c'a riyin ri Jesucristo ri yin q'ues. Xicom, pero re wacami c'o nuc'aslen§ riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Amén. Y c'o chuka' k'atbel tzij pa nuk'a' riche (rixin) chi pa nuk'a' riyin c'o wi rulawa'il ri camic y pa nuk'a' riyin c'o wi rulawa'il ri lugar ri yec'o wi ri caminaki'. 19 Tatz'ibaj c'a ri xatz'et, ri ntajin yebanatej chic, y chuka' ri xquebanatej re xtibe apo. 20 Nk'alajsaj c'a chawech achique rubanic ri wuku' ch'umila' ri xatz'et pa wajquik'a' y ri wuku' candeleros ri ye banon riq'ui k'anapuek. Ri wuku' ch'umila' ri yec'o pa wajquik'a', yeri' ri wuku' ángeles ri yec'o pa quiwi' ri wuku' iglesias. Y ri wuku' candeleros ri ye banon riq'ui k'anapuek, yeri' ri wuku' iglesias.

2

Ri nubij ri Jesucristo chare ri iglesia ri c'o pa tinamit Efeso

1 Tatz'ibaj c'a el chare ri ángel ri nichajin quiche (quixin) ri yin quiniman riyin, ri yec'o chiri' pa tinamit Efeso,* y tatz'ibaj c'a el chare, chi riyin ri yec'o ri wuku' achi'el ch'umila' pa wajquik'a' y riyin ri yibiyaj chuka' chiquicojol ri wuku' candeleros ri ye banon riq'ui k'anapuek. nbij c'a:

2 Riyin wetaman† ronojel ri ye'ibanala'. Wetaman chi sibilaj yix samajnek, y wetaman chi can icoch'on iwech chupan, y wetaman chuka' chi ma ic'amon ta ka quiwech ri winek ri xa can ye itzel. Y xe'itojtobej ri yebin chi ye apóstoles y xe'itz'et chi xa ma ye kitzij ta,‡ xa quiyon ye tz'ucuy tak tzij. 3 Icoch'on ik'axan tijoj pokonal, y sibilaj yix samajnek wuma riyin y ma yix k'itajnek ta.§ 4 Xa yac'a chi can c'o ri ma ya ta chic ri yixtajin chubanic, ruma ma yiniwajo' ta chic* achi'el tek xiniwajo' nabey. 5 Rumari' toka c'a chi'ic'u'x acuchi (achique) yix tzaknek wi. Chiri' c'a chuka' titzolin wi pe ic'u'x. Can tibana' chic c'a achi'el xiben ri nabey mul. Ruma wi xa ma que ta ri' xtiben, chanin c'a xquinapon iwuq'ui y xtinwelesaj el ri icandelero ri acuchi (achique) c'o wi. Y queri' xtinben chiwe wi ma xtitzolin ta pe ic'u'x.† 6 Can c'a nik'alajin na c'a juba' chi c'o utz pan ic'aslen, ruma ma ic'amon ta ka quiwech ri winek ri nibix nicolaítas chique‡ ruma ri itzel niquibanala'. Can utz wi c'a chi queri' ibanon, ruma riyin chuka' can itzel ntz'et ri yequibanala' riye'. 7 Rumac'ari', achique ri c'o rac'axabel, can trac'axaj§ c'a ri nubij ri Lok'olaj Espíritu chique ri iglesias. Ruma

* **1:14** Dn. 7.9; Ap. 2.18. † **1:15** Ez. 1.7. ‡ **1:15** Ez. 43.2. § **1:16** Is. 49.2. * **1:17** Ez. 1.28. † **1:17** Dn. 8.18. ‡ **1:17** Is. 41.4; 44.6. § **1:18** Sal. 68.20; Ro. 6.9. * **2:1** Hch. 19.1. † **2:2** Sal. 1.6; Mt. 7.23. ‡ **2:2** 2 P. 2.1; 1 Jn. 4.1. § **2:3** Ga. 6.9; He. 12.3, 5. * **2:4** Jer. 2.2. † **2:5** Mt. 21.41; 24.48-51; Mr. 12.9; Ap. 3.3. ‡ **2:6** Ap. 2.15. § **2:7** Mt. 11.15; Ap. 13.9.

achique c'a ri xtich'acon, xtinya' c'a k'ij chare riche (rixin) chi nutij ruwech ri che' ri riche (rixin) c'aslen,* ri c'o pa runic'ajal ri lugar riche (rixin) quicoten ri c'o wi ri Dios.

Ri nubij ri Jesucristo chare ri iglesia ri c'o pa tinamit Esmirna

8 Y tatz'ibaj c'a el chare ri ángel ri nichajin quiche (quixin) ri yin quiniman riyin, ri nibix iglesia chique ri yec'o chiri' pa tinamit Esmirna, y tatz'ibaj c'a el chare, chi riyin ri can yinc'o pe pa rutiquiribel† y c'a pa ruq'uisbel, ri xicamisex y xic'astej, nbij c'a ronojel re':

9 Riyin wetaman ronojel ri ye'ibanala' y wetaman chuka' chi nik'axaj tijoj pokonal y nik'axaj ri meba'il, pero chinuwech riyin xa can yix beyoma' wi.‡ Wetaman chuka' chi ri winek ri yebin chi ye israelitas§ y xa ma ye israelitas ta, q'uiy itzel ri niquibij chiwij. Pero ri' xa ye jumoc winek ri xa ye riche (rixin) ri Satanás. 10 Man c'a tixibij ta iwi'* chuwech ri tijoj pokonal ri xtiwil ri chiwech apo. Ruma ri itzel winek xtuben chiwe chi yec'o ri xqueruya' pa cárcel y can nutz'et na c'a wi can cukul ic'u'x riq'ui ri Dios. Lajuj c'a k'ij ri xquixc'oje' pa tijoj pokonal. Pero can ticukuba' c'a ic'u'x riq'ui ri Dios, astape' ta xquixapon pa camic. Y riyin xtinya' ri lok'olaj sipanic chiwe, ruma can xtic'ul c'a ri ic'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.† 11 Rumac'ari', achique ri c'o rac'axabel, can trac'axaj‡ c'a achique ri nubij ri Lok'olaj Espíritu chique ri iglesias. Ruma achique c'a ri xtich'acon, ma xtapon ta c'a chupan ri tijoj pokonal riche (rixin) ri ruca'n camic.§

Ri nubij ri Jesucristo chare ri iglesia ri c'o pa tinamit Pérgamo

12 Y tatz'ibaj c'a el chare ri ángel ri nichajin quiche (quixin) ri yin quiniman riyin, ri nibix iglesia chique ri yec'o chiri' pa tinamit Pérgamo, y tatz'ibaj c'a el chare, chi riyin ri yin uc'uayon ri espada ch'ut rutza'n ri can pa ca'i' c'o wi rey,* nbij c'a:

13 Riyin wetaman ronojel ri ye'ibanala'. Wetaman chi ri acuchi (achique) yixc'o wi, chiri' tz'uyul wi ri Satanás. Pero ma riq'ui wi ri', c'a q'ues na ri nubi' pa tak iwánima, y majun bey imalin ta ca ri icukbel c'u'x wuq'ui, ni xa ta xinimestaj ta ca chupan ri k'ij tek xcamisex ri Antipas. Riya' can jun achi ri can xuk'alajsaj ri nuch'abel, y rumari' riya' xcamisex chiri' ri acuchi (achique) c'o wi ri ruch'acat ri Satanás. 14 Xa yac'a chi c'o juba' yixtajin chubanic ri ma nika ta chinuwech. Ruma yec'o nic'aj chicojol ri ma niquiya' ta ca rubanic ri ch'abel ri xeruc'ut ca ri Balaam chuwech ri Balac, ri xa man achi'el ta nubij ri ruch'abel ri Dios. Ruma ri Balaam xubij chare ri Balac chi tubana' chique ri israelitas chi yetzak pa mac,† achi'el tek niquitij cosas ri xa yetzujun (yesujun) chiquiwech dios ri xa ye banon cuma winek y achi'el chuka' tek ri achi'a' y ri ixoki' niquicanola' qui' riche (rixin) chi yemacun y xa ma quic'ulaj ta qui'.‡ 15 Chuka' yec'o nic'aj chicojol ri ma nicajo' ta niquiya' ca ri ch'abel ri niquic'ut ri winek ri nibix nicolaítas chique. Y ri itzel tak ch'abel ri', xa can ma yeka ta chinuwech riyin.§ 16 Rumac'ari', tiya' ca ri tijonic ri xa man achi'el ta nubij ri ruch'abel

* **2:7** Gn. 2.9. † **2:8** Ap. 1.8. ‡ **2:9** Lc. 12.21; 1 Ti. 6.18; Stg. 2.5. § **2:9** Ro. 2.17. * **2:10** Is. 41.10, 14. † **2:10** Mt. 10.22; 24.13; Stg. 1.12. ‡ **2:11** Ap. 13.9. § **2:11** Ap. 20.14. * **2:12** Jos. 5.13; Is. 11.4; He. 4.12; Ap. 1.16; 19.15, 21. † **2:14** Nm. 31.16; 2 P. 2.15; Jud. 11. ‡ **2:14** Nm. 25.1; Hch. 15.29; 1 Co. 6.13. § **2:15** Ap. 2.6.

ri Dios, y titzolin c'a pe ic'u'x. Ruma wi ma que ta ri' xtiben, can yac'ari' tek xquinapon iwuq'ui. Y xtinben c'a ch'a'oj quiq'ui ri ma xtitzolin ta pe quic'u'x wuq'ui. Y can ya ri espada ri ntel pe ri pa nuchi* ri xtincusaj chiquij. 17 Rumac'ari', achique ri c'o rac'axabel, can trac'axaj c'a ri nubij ri Lok'olaj Espíritu chique ri iglesias. Ruma achique c'a ri xtich'acon, can xtinya' c'a k'ij chare chi nutij ri maná ri yacon ca. Y chuka' xtinjech c'a jun ti abej sek chare, ri acuchi (achique) tz'ibatal el jun c'ac'ac' bi'aj.† Y re c'ac'ac' bi'aj re', xaxu (xaxe wi) c'a ri nic'ulu riche (rixin) ri netaman.

Ri nubij ri Jesucristo chare ri iglesia ri c'o pa tinamit Tiatira

18 Y tatz'ibaj c'a chuka' el chare ri ángel ri nichajin quiche (quixin) ri yin quiniman riyin, ri nibix iglesia chique, ri yec'o chiri' pa tinamit Tiatira, y tatz'ibaj c'a el chare, chi riyin ri Ruc'ajol ri Dios, ri can achi'el ruxak k'ak'‡ ri runak' tak nuwech y can niperek'un (nirapak'un) ri waken achi'el bronce, nbij c'a:

19 Riyin wetaman ronojel ri ye'ibanala'. Wetaman chi can c'o ajowabel iwuq'ui, chi can cukul ic'u'x wuq'ui, chi can yixto'on, chi can iwetaman wi yixcoch'on, y chi can más wi ri yixtajin chubanic wacami que chuwech ri nabey mul. 20 Xa yac'a chi c'o juba' yixtajin chubanic ri ma nika ta chinuwech, y ri' ya ri ma ibin ta chare ri ixok Jezabel§ chi xa ma utz ta ri ntajin chuc'utic. Riya' nubij chi can nuk'alajsaj ri ruch'abel ri Dios, pero xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi yeruk'ol ri nusamajel y nuben chique chi yeka pa mac. Can nubij c'a chi tiquitija' ri cosas ri tzujun (sujun) chic chiquiwech dios ri xa ye banon cuma winek y chi ri achi'a' y ri ixoki' ri xa ma quic'ulaj ta qui' tiquicanola' qui' riche (rixin) chi yemacun. 21 Y riyin can nya'on c'a tiempo chare riche (rixin) chi tuya' ca rubanic ri mac,* achi'el ri mac ri nubanala' quiq'ui ri achi'a'; y titzolin pe ruc'u'x wuq'ui. Pero riya' xa ma nrajo' ta nuya' ca rubanic ri mac. 22 Y ruma c'a ri ma nuya' ta ca rubanic ri rumac ri nuben quiq'ui ri achi'a', rumac'ari' xtinben c'a chare chi nika pa ch'at ruma jun yabil. Y chuka' ri janipe' ri ye kajnek pa mac riq'ui, can xtiquik'axaj q'uiy tijoj pokonal. Y can queri' xtinben chique wi ma niquiya' ta ca rubanic ri mac y wi ma nitzolin ta pe quic'u'x wuq'ui. 23 Y quinojel c'a ri ye ral xquencamisaj, riche (rixin) chi tiquetamaj quinojel iglesias chi riyin nnic'oj ronojel ri niquich'ob y ri c'o pa tak cánima quinojel ri winek.† Y can achi'el c'a ri yequibanala' chiquijujunal, can queri' c'a chuka' ri rajel ruq'uexel ri xtiquic'ul.‡ 24 Yac'a chiwe riyix, y chique ri nic'aj ri yec'o pa tinamit Tiatira ri ma itzekelben ta ri ch'abel ri nuc'ut ri Jezabel, y ma iwetaman ta chuka' ri nibix chi nimalaj runa'oj ri Satanás, riyin majun chic c'a ri nchilabej ta chiwe.§ 25 Xaxu (xaxe wi) c'a nwajo' chi ma tiya' ta ca ri utzilaj tijonic ri ya'on chiwe. Y can c'a ya ta na ri' yixtajin chubanic tek riyin xquipe chic jun bey. 26 Ri winek ri xtich'acon y can xtuben wi ri xtinbij chare y c'a que na ri' ntajin tek xtapon na ri ruq'uisbel k'ij riche (rixin) ri ruc'aslen chuwech re ruwach'ulef, can xtinya' c'a k'atbel tzij pa ruk'a' chi ya riya' ri

* **2:16** Is. 11.4. † **2:17** Is. 65.15; Ap. 19.12, 13. ‡ **2:18** Ap. 1.14. § **2:20** 1 R. 16.31; 18.4, 13. * **2:21** Ro. 2.4. † **2:23** 1 S. 16.7; 1 Cr. 28.9; 29.17; Sal. 7.9. ‡ **2:23** Sal. 62.12; Mt. 16.27; 2 Co. 5.10. § **2:24** Hch. 15.28. * **2:26** Mt. 19.28; Lc. 22.29; 1 Co. 6.3.

xtik'ato tzij* pa quiwi' ri winek.
27 Can xtinben c'a chare achi'el
ri banon pe chuwe riyin ruma ri
Nata', chi can ya'on pe uchuk'a'
pa nuk'a' riche (rixin) chi nk'et tzij
pa quiwi' ri winek. Riyin xtinjech
c'a uchuk'a' pa ruk'a' riche (rixin)
chi nuk'et tzij pa quiwi' ri winek.
Y can xtuk'et tzij riq'ui jun vara
ri can ch'ich', can xtuben chique
ri winek achi'el niban chique ri
bojo'y tek yepaxix.† 28 Y chuka'
can xtinjech c'a ri nimach'umil‡ pa
ruk'a'; nimach'umil ri ntel pe ri pa
rusekeric. 29 Rumac'ari', achique
ri c'o rac'axabel, can trac'axaj c'a ri
nubij ri Lok'olaj Espíritu chique ri
iglesias.

3

Ri nubij ri Jesucristo chare ri iglesia ri c'o pa tinamit Sardis

1 Tatz'ibaj c'a el chare ri ángel
ri nichajin quiche (quixin) ri yin
quiniman riyin, ri nibix iglesia
chique ri yec'o chiri' pa tinamit
Sardis, y tatz'ibaj c'a el chare, chi
riyin ri c'o ri ye wuku' espíritu riche
(rixin) ri Dios wuq'ui y ri ye wuku'
ch'umila', nbij c'a:

Riyin wetaman ronojel ri
ye'ibanala'. Wetaman chi nibix
chiwe chi yix q'ues, pero xa ma
que ta ri'. Xa can yix caminek.*
2 Rumac'ari', can nbij c'a chiwe
chi can quixc'ase' y tiya' ruchuk'a'
ri ca'i' oxi' utz ri c'a yec'o na
iwuq'ui ri xa quichapon yecom
ka. Ruma riyin can ntz'et wi c'a
chi ri ye'ibanala' riyix ri yixc'o pa
tinamit Sardis, ma tz'aket ta; y xa
can ma tz'aket ta wi chuwech ri
Dios. 3 Can toka c'a chi'ic'u'x ri
ruch'abel ri Dios ri xic'ul nabey
mul y can iwac'axan wi chuka'.
Can titzolin chic c'a pe ic'u'x
wuq'ui y titzekelbej chic jun bey
ri ruch'abel ri Dios. Ruma wi xa
ma yix q'ues ta apo, xquipe pan
iwi' achi'el nuben jun alek'om†
tek nuben alek' y ma xtiwetamaj
ta c'a achique hora tek xquinoka.
4 Pero chicojol riyix ri yix nimayon
wuche (wixin) ri chiri' pa tinamit
Sardis, can c'a yec'o na jojun
ri can ye ch'ajch'oj. Can ma
quitz'ilobisan ta qui'.‡ Y yec'a
riye' ri' ri xquebiyin wuq'ui riyin,
quicusalon sek tak tziek,§ ruma
can ruc'amon (takal) wi chiquij.
5 Achique c'a ri xtich'acon, can
xtiban chare chi xtucusaj sakilaj
tak tziek. Y ma xtinwelesaj ta ri
rubi' chupan ri wuj ri riche (rixin)
c'aslen.* Y chuka' can xtinbij c'a
chare ri Nata'† y chique ri ángeles,
chi ri jun winek ri' can wuche
(wixin) riyin. 6 Rumac'ari', achique
ri c'o rac'axabel, can trac'axaj c'a ri
nubij ri Lok'olaj Espíritu chique ri
iglesias.

Ri nubij ri Jesucristo chare ri iglesia ri c'o pa tinamit Filadelfia

7 Tatz'ibaj c'a chuka' el chare ri
ángel ri nichajin quiche (quixin) ri
yin quiniman riyin, ri nibix igle-
sia chique ri yec'o chiri' pa tinamit
Filadelfia, y tatz'ibaj c'a el chare,
chi riyin ri can yin lok'olaj wi,‡ ri
yin kitzij y ri yin uc'uayon chuka' ri
llave riche (rixin) ri David, llave ri
tek nujek can majun ri nitz'apin ta
y tek nutz'apij majun ri nijako ta,§
nbij c'a:

8 Riyin wetaman ronojel ri
ye'ibanala'. Rumac'ari' can njakon
jun puerta chiwech,* ri majun
nicowin ta nitz'apin; ruma astape'
ma q'uiy ta oc ri iwuchuk'a' c'o,
riyix can ninimaj wi ri nuch'abel y
ma xiwewaj ta chi iniman ri nubi'.

† **2:27** Sal. 2.8, 9. ‡ **2:28** 2 P. 1.19; Ap. 22.16. * **3:1** Lc. 15.24, 32; Ef. 2.1; Col. 2.13; 1 Ti. 5.6; Stg. 2.26; Jud. 12. † **3:3** Lc. 12.39. ‡ **3:4** Jud. 23. § **3:4** Is. 52.1; 61.3, 10; Ap. 7.9, 13. * **3:5** Ex. 32.32; Sal. 69.28; Fil. 4.3; Ap. 21.27. † **3:5** Mt. 10.32. ‡ **3:7** Is. 6.3; Lc. 1.32; Hch. 3.14. § **3:7** Job 12.14; Is. 22.22; Mt. 16.19; Ap. 1.18. * **3:8** 2 Co. 2.12.

9 Titz'eta' na pe', riyin can xtinben
chique ri jumoc winek riche
(rixin) ri Satanás chi xquexuque'†
chiwech, winek ri yebin chi ye
israelitas y xa ma que ta ri'. Y
quere' xtinben chique riche (rixin)
chi riye' tiquetamaj chi riyin
can yixinwajo' wi. 10 Riyix can
iniman wi ri nuch'abel chi tic'oje'
coch'onic iwuq'ui. Y rumac'ari'
can xquixinchajij c'a chuwech ri
ruc'ayewal tek xtoka;‡ ruc'ayewal
ri xtika pa ruwi' ri ruwach'ulef,
riche (rixin) chi yetojtobex c'a
quinojel ri winek. 11 Titzu' na pe',
riyin xquipe yan chic jun bey.§
Can tichajij c'a jabel ri iyacon
pa tak iwánima, riche (rixin) chi
majun xtelesan ta chiwe ri lok'olaj
sipanic.* 12 Y ri xtich'acon, xtinben
c'a chare chi riya' xtoc achi'el jun
chique ri lok'olaj tak raken jay ri
ye riche (rixin) ri rachoch ri nu-
Dios, y majun bey xtel ta pe chiri'.
Y chiquij c'a riye' xtintz'ibaj† wi
rubi' ri nu-Dios y rubi' chuka' ri
rutinamit ri nu-Dios. Y ri tinamit
ri' ya ri c'ac'ac' Jerusalem,‡ ri nika
pe chila' chicaj riq'ui ri nu-Dios.
Y chiri' xtintz'ibaj c'a chuka' ri
c'ac'ac' nubi' riyin. 13 Rumac'ari',
achique ri c'o rac'axabel, can
trac'axaj c'a ri nubij ri Lok'olaj
Espíritu chique ri iglesias.

Ri nubij ri Jesucristo chare ri iglesia ri c'o pa tinamit Laodicea

14 Y tatz'ibaj c'a el chare ri
ángel ri nichajin quiche (quixin)
ri yin quiniman riyin, ri nibix
iglesia chique ri yec'o chiri' pa
tinamit Laodicea, y tatz'ibaj c'a el
chare, chi riyin ri yik'alajsan ri
kas kitzij,§ ri yinc'o chuka' riq'ui
ri Dios pa rutiquiribel tek xban re
ruwach'ulef,* nbij c'a chique:

15 Riyin wetaman achique ri
ibanon, ni xa ta yix tef, ni xa ta
yix mek'en. Más ta utz chi can
ta yix mek'en o can ta yix tef.
16 Pero ruma c'a chi ma yix ta
mek'en, chuka' ma yix ta tef, xa
yix liloj, rumari' xquixinxa' c'a
el. 17 Ruma riyix can nibij c'a
chi yix beyoma',† nibij chi can
ronojel c'o iwuq'ui y majun chic
c'a ri rajawaxic ta chiwe. Y ma
iwetaman ta chi xa ti lawalo' oc
ibanon, xa majun c'o ta iwuq'ui.
Juyi' oc iwech ruma ri ibanon,
ruma achi'el yix ch'anel, y chuka'
yix achi'el moyi'. 18 Rumac'ari'
nya' jun utzilaj ina'oj, chi tek riyix
nilok' k'anapuek, tilok'o' c'a ri c'o
wuq'ui riyin,‡ riche (rixin) chi
queri' can yixoc wi beyoma'.§
Ruma ri k'anapuek ri c'o wuq'ui
riyin, can utz wi, ruma k'axan chic
pa k'ak'. Can majun chic c'a tz'il
c'o riq'ui. Tek riyix nilok' chuka'
tziek, can tilok'o' c'a ri sakilaj tak
tziek ri c'o wuq'ui riyin, riche
(rixin) chi nucuch ri iq'uixbal.
Y queri' chuka' chi wuq'ui riyin
tilok'o' wi ri ak'om riche (rixin)
chi niya' ri pa runak' tak iwech,
riche (rixin) chi yixtzu'un jabel.
19 Riyin can yichapon c'a chare
jun winek y chuka' can nc'ajsaj
ruwech tek ma utz ta ri yeruben,
ruma can nwajo'* wi ri winek
ri'. Rumac'ari' riyix can riq'ui
ronojel iwánima titzolin chic pe
ic'u'x wuq'ui. 20 Y riyin can
yac'are' yinc'o apo chuchi' jay y can
yisiq'uin (yinoyon) apo. Achique
c'a ri xtac'axan pe wuche (wixin) y
nujek pe ruchi' ri jay chinuwech,†
xquinoc c'a apo‡ riq'ui y xquiwa'
riq'ui. Y chuka' riya' xtiwa' wuq'ui
riyin. 21 Achique c'a chuka' ri can
xtich'acon, can xtinya' c'a k'ij chare

† **3:9** Is. 49.23; 60.14. ‡ **3:10** 2 P. 2.9. § **3:11** Ap. 2.25; 22.7, 12, 20. * **3:11** Ap. 2.10. † **3:12** Ap. 14.1; 22.4. ‡ **3:12** Ga. 2.26. § **3:14** Is. 55.4. * **3:14** Pr. 8.22; Jn. 1.1, 2. † **3:17** Os. 12.8. ‡ **3:18** Is. 55.1. § **3:18** Mt. 13.44. * **3:19** Job 5.17; Pr. 3.11; He. 12.5, 6. † **3:20** Cnt. 5.2; Is. 1.18. ‡ **3:20** Jn. 14.23.

riche (rixin) chi nitz'uye' junan wuq'ui ri acuchi (achique) yin tz'uyul wi pa lok'olaj nuch'acat.§ Can achi'el ri xban chuwe riyin tek xich'acon, can xitz'uye' wi apo riq'ui ri Nata' Dios ri acuchi (achique) tz'uyul wi pa lok'olaj ruch'acat. 22 Rumac'ari', achique ri c'o rac'axabel, can trac'axaj c'a ri nubij ri Lok'olaj Espíritu chique ri iglesias.

4

Ri Dios niya'ox (nya') c'a ruk'ij ruc'ojlen chila' chicaj

1 Tek bitajnek chic ronojel ri', yac'ari' tek riyin ri Juan xintz'et c'a chic chi ri chicaj jakel jun puerta, y xinwac'axaj c'a jun ch'abel. Yari' ri nabey ch'abel ri xinwac'axaj, y ri ch'abel ri' can achi'el c'a ri nik'ajan jun trompeta.* Y xubij c'a pe chuwe: Cajote' pe wawe', y riyin xtinc'ut c'a chawech ri xquebanatej ri xtibe apo.† 2 Y can yac'ari' tek xinna' chi ya ri Lok'olaj Espíritu‡ ri uc'uayon wuche (wixin). Xintz'et c'a chi ri chicaj c'o jun lok'olaj ch'aquet§ y pa ruwi' ri ch'aquet ri' c'o c'a Jun ri tz'uyul. 3 Y ri tz'uyul pa ruwi' ri lok'olaj ch'aquet ri', can achi'el c'a nitzu'un ri abej ri nibix jaspe y cornalina chique, can sibilaj c'a nitz'itz'an. Ri lok'olaj ch'aquet ri' sutin c'a pe rij ruma jun xcok'a'.* Y ri xcok'a' ri' rex c'a nitzu'un, achi'el ri abej ri nibix esmeralda chare. 4 Y ri tz'uyul pa lok'olaj ch'aquet sutin c'a rij riq'ui juwinek caji' chic ch'aquet.† Y yec'o chuka' juwinek caji'‡ rijita'k tak achi'a' ri can c'o quik'ij y jojun ye tz'uyul pa quiwi' ri ch'aquet ri', ye quicusalon c'a sakilaj tak tziek§ y ye quicusalon chuka' coronas ri ye banon riq'ui k'anapuek. 5 Yac'a ri pa nic'aj acuchi (achique) c'o ri Jun ri tz'uyul pa lok'olaj ch'aquet, yebe'el c'a pe coyopa',* coklajay y ch'abel. Y chuwech apo yec'at c'a wuku' lámpara.† Y ri k'ak' ri', yeri' ri wuku' espíritu riche (rixin) ri Dios.

6 Ri chiri' chuwech apo ri lok'olaj ch'aquet, c'o c'a jun achi'el mar‡ ri can achi'el vidrio nitzu'un y can junan riq'ui ri cristal. Pa nic'aj c'o ri lok'olaj ch'aquet, y sutin apo rij cuma ye caji'§ ri can q'uiy runak' tak quiwech c'o. Can nojnek c'a quij riq'ui ri runak' tak quiwech. 7 Ri nabey c'a chique ri ye caji' ri' can achi'el c'a rubanic jun coj. Ri ruca'n achi'el c'a jun alaj wáquix. Ri rox achi'el c'a rupalej jun winek. Y yac'a ri rucaj, can achi'el c'a jun xic ri ruric'on ruxic' benak chicaj.* 8 Y ri caji' ri', c'o waktek quixic'† chiquijujunal, y can nojnek wi c'a ri quij y ri ruxe' tak quixic' riq'ui ri runak' tak quiwech. Y chi pak'ij chi chak'a' niquiya' ruk'ij ri Dios, y niquibij: Lok'olaj, lok'olaj, lok'olaj wi ri Ajaf. Dios ri can c'o uchuk'a' pa ruk'a' riche (rixin) chi nicowin nuben ronojel. Riya' can c'o wi pe ri pa rutiquiribel, c'o re wacami, y xtic'oje' chuka' re xtibe k'ij xtibe sek, yecha' c'a.

9 Y tek quec'ari' niquibij ri ye caji' ri' riche (rixin) chi niquiya' ruk'ij ruc'ojlen ri tz'uyul pa lok'olaj ruch'acat, y riche (rixin) chuka' chi yematioxin c'a chare ri c'o riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek, 10 can yac'ari' tek ri juwinek caji' rijita'k tak achi'a' ri can c'o quik'ij yexuque' yemaje' ka chuwech ri tz'uyul pa lok'olaj ch'aquet. Can niquiya' c'a ruk'ij ri can c'o riche

§ **3:21** Mt. 19.28; 1 Co. 6.2; 2 Ti. 2.12; Ap. 2.26. * **4:1** Ap. 1.10. † **4:1** Ap. 1.1, 19. ‡ **4:2** Ez. 3.12; Ap. 1.10; 17.3; 21.10. § **4:2** Is. 6.1; Jer. 17.12; Ez. 10.1; Dn. 7.9. * **4:3** Ez. 1.28. † **4:4** Ap. 11.16. ‡ **4:4** Ap. 5.6, 8, 14. § **4:4** Ap. 3.4. * **4:5** Ez. 1.13. † **4:5** Ex. 37.23; 2 Cr. 4.20; Zac. 4.2. ‡ **4:6** 1 R. 7.23; Ap. 15.2. § **4:6** Ez. 1.5. * **4:7** Ez. 10.4. † **4:8** Is. 6.2.

(rixin) xtibe k'ij xtibe sek. Y ri rijita'k tak achi'a' ri' niquelesala' c'a ri quicoronas y yequiya' apo chuwech ri tz'uyul pa lok'olaj ch'aquet, y niquibij c'a chuka': 11 Kajaf Dios, can ruc'amon (takal chawij) chi nac'ul ak'ij ac'ojlen y chuka' ri uchuk'a',‡ ruma yit c'a riyit ri xabano y xaq'uiytisan ronojel ri cosas ri yec'o, ruma can queri' wi ri araybel.§

5

Ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l can ruc'amon (takal chrij) chi nujek ri boron wuj

1 Y riyin ri Juan xintz'et c'a chi ri Jun ri tz'uyul pa lok'olaj ch'aquet, c'o jun wuj* boron ri ruchapon riq'ui ri rajquik'a'. Ri wuj ri', c'o tz'ibatal chuwech y chrij, y k'olin riq'ui wuku' raken sellos† riche (rixin) chi ma nisolotej ta. 2 Y can yac'ari' tek xintz'et jun ángel ri c'o sibilaj ruchuk'a', y nurek ruchi' chubixic: ¿La c'o ta cami jun ri can ruc'amon (takal chrij) chi nrelesaj ri wuku' sellos ri achoj riq'ui k'olin wi ri wuj y nujek? xcha'. 3 Pero majun. Xa can majun wi c'a ri ruc'amon (takal chrij) chi nujek ka ri wuj. Majun chuwech ri caj, ni xa ta pa ruwi' y ni xa ta chuxe' ri ruwach'ulef. Astape' ta chi xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi nutzu' juba'. 4 Y riyin can sibilaj c'a yinok', ruma can majun c'a ri ruc'amon (takal chrij) riche (rixin) chi nujek ri wuj y nusiq'uij. Can majun c'o, astape' chi xaxu (xaxe) ta wi riche (rixin) chi nutzu' ka juba'. 5 Y jun chique ri rijita'k tak achi'a' ri can c'o quik'ij, xubij chuwe: Ma catok' ta chic, tatz'eta' chi ri jun ri achi'el coj,‡ ri riy rumam ca ri Judá§ y riy rumam ca chuka' ri rey David, Riya' can ch'aconek chic riche (rixin) chi nicowin nrelesaj ri wuku' sellos y nujek ri wuj, xcha' chuwe.

6 Yac'ari' tek xintz'et chi c'o Jun ri achi'el Alaj Carne'l, ri socotajnek y k'alaj chi k'axnek chic pe pa camic.* Riya' pa'el c'a chiri' pa quinic'ajal ri lok'olaj tak ch'aquet, y pa quinic'ajal ri ye caji' ri c'o q'uiy runak' tak quiwech, y pa quinic'ajal ri rijita'k tak achi'a' ri can c'o quik'ij. Y ri achi'el Alaj Carne'l ri' c'o wuku' ruc'a' y wuku' chuka' runak' tak ruwech.† Y ri wuku' runak' tak ruwech ri', ye ri wuku' espíritu riche (rixin) ri Dios ri ye takon chi nej chi nakaj‡ chuwech ri ruwach'ulef. 7 Xpe c'a ri Jun ri achi'el Alaj Carne'l xberuc'ama' pe ri boron wuj pa rajquik'a' ri Jun ri tz'uyul pa lok'olaj ch'aquet. 8 Y yac'a tek c'o chic ri boron wuj pa ruk'a', ri ye caji' ri can c'o q'uiy runak' tak quiwech y ye cachibilan ri juwinek caji' rijita'k tak achi'a' ri can c'o quik'ij, xexuque' xemaje' ka chuwech ri achi'el Alaj Carne'l. Y ri rijita'k tak achi'a' ri' quic'ualon c'a arpa§ y quic'ualon chuka' achi'el vasos ri ye banon riq'ui k'anapuek ri quiyalon pon chupan. Y ri pon ri', ruq'uexewach ri qui'oraciones* ri lok'olaj tak ralc'ual ri Dios. 9 Y ri rijita'k tak achi'a' ri' c'o c'a jun c'ac'ac' bix ri niquibixaj,† y ri bix ri' nubij c'a: Riyit ri can yit achi'el jun Alaj Carne'l, can ruc'amon wi (takal wi chawij)‡ chi xbe'ac'ama' pe ri wuj, y can ruc'amon (takal chawij) chuka' chi ye'awelesaj ri sellos ri achoj riq'ui k'olin wi; ruma riyit can xacamisex, y riq'ui ri

‡ **4:11** Ap. 5.9, 12. § **4:11** Ap. 10.6; 14.7. * **5:1** Is. 29.11; 34.16; Ez. 2.9; Ap. 6.1. † **5:1** Is. 8.16; Dn. 12.4. ‡ **5:5** Gn. 49.9. § **5:5** He. 7.14. * **5:6** Is. 53.7; Jn. 1.29. † **5:6** Zac. 3.9. ‡ **5:6** Zac. 4.10; Ap. 4.5. § **5:8** Ap. 14.2; 15.2. * **5:8** Sal. 141.2; Ap. 8.3, 4. † **5:9** Sal. 40.3. ‡ **5:9** Ap. 4.11. § **5:9** Mt. 26.28; Hch. 20.28; Ro. 3.24-26; He. 9.12; 2 P. 2.1; 1 Jn. 1.7.

aquiq'uel§ xojacol konojel riche (rixin) chi xoj-oc riche (rixin) ri Dios; xabachique ta na ri ye kati't kamama' y xabachique ta na ri kach'abel, y xabachique ta na chuka' ri katinamit y xabachique ta na ri karuwach'ulef.* 10 Xaben c'a chuka' chake chi xoj-oc reyes y sacerdotes† riche (rixin) ri Katata' Dios, y junan xkojk'ato tzij pa ruwi' ri ruwach'ulef.

11 Y c'ac'ari' xintz'et y xinwac'axaj quich'abel sibilaj q'uiy ángeles, ri quisutin qui' chrij ri lok'olaj ch'aquet, chiquij ri caji' ri c'o q'uiy runak' tak quiwech, y chiquij ri rijita'k tak achi'a' ri can c'o quik'ij, y ri ángeles can pa millones‡ ri yec'o chiri'. 12 Y riye' can niquirek quichi' chubixic: Ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l ri xcamisex, can ruc'amon wi (takal wi chrij) chi c'o ruchuk'a',§ chi c'o rubeyomal y chi c'o etamabel riq'ui. Riya' ronojel nicowin nuben. Y chuka' ruc'amon (takal chrij) chi niya'ox (nya') ta ruk'ij ruc'ojlen, y chi xtinimirisex ta ri rubi'.

13 Y xenwac'axaj c'a chuka' quinojel ri ye ruq'uiytisan ri Dios ri yec'o chuwech ri caj, ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef, ri yec'o chuxe' ri ruwach'ulef, y ri yec'o chupan ri mar, niquibij c'a: Ri tz'uyul chupan ri lok'olaj ch'aquet y ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l, can xtinimirisex ta c'a rubi', can xtiya'ox (xtya') ta c'a ruk'ij y que ta chuka' ri' ri ruc'ojlen, y xtik'alajin ta c'a ri nimalaj ruchuk'a'* riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek, xecha'. 14 Y ri ye caji' ri c'o q'uiy runak' tak quiwech, xquibij c'a: Amén. Y ri juwinek caji' rijita'k tak achi'a' ri can c'o quik'ij can yac'ari' xexuque' xemaje' ka riche (rixin) chi xquiya' ruk'ij† ri can c'o ruc'aslen riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.

6

Tek ri Jesucristo xuchop rujakic ri wuj ri k'olin riq'ui wuku' raken sellos

1 Y riyin xintz'et chi ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l, xrelesaj ri nabey sello ri achoj riq'ui k'olin wi ri boron wuj.* Yac'ari' tek xinwac'axaj chuka' chi xch'o jun chique ri ye caji' ri c'o q'uiy runak' tak quiwech. Ri rubanic ri nich'o, can achi'el c'a nik'ajan ri coklajay, y xubij c'a: ¡Catam pe! ¡Tatz'eta' na pe'! xcha' chuwe. 2 Y can yac'ari' riyin xintz'et c'a jun quiej sek rij,† ch'ocolben ruma jun ri ruc'uan jun ch'ab pa ruk'a'.‡ Xjach jun ru-corona.§ Y riya' xbe riche (rixin) chi nbech'acon, y can xtibech'acon wi.

3 Tek ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l xrelesaj ri ruca'n sello ri achoj riq'ui k'olin wi ri boron wuj, xinwac'axaj c'a chi xch'o ri ruca'n chique ri ye caji' ri c'o q'uiy runak' tak quiwech, y xubij c'a: ¡Catam pe! ¡Tatz'eta' na pe'! xcha' chuwe. 4 Y xbec'ulun pe jun quiej quek rij.* Y ri ch'ocolbeyon riche (rixin), xjach c'a uchuk'a' pa ruk'a' riche (rixin) chi nuya' ch'a'oj chiquicojol ri winek ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef, riche (rixin) chi queri' tiquicamisala' na qui'. Y xjach chuka' el jun nimalaj espada pa ruk'a'.

5 Tek ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l xrelesaj ri rox sello ri achoj riq'ui k'olin wi ri boron wuj, xinwac'axaj c'a chi xch'o ri rox chique ri ye caji' ri c'o q'uiy runak' tak quiwech, y xubij c'a: ¡Catam pe! ¡Tatz'eta' na pe'! xcha' chuwe. Tek xitzu'un apo, xintz'et jun quiej

* **5:9** Dn. 4.1; 6.25. † **5:10** Ex. 19.6. ‡ **5:11** Dt. 33.2; Sal. 68.17; Dn. 7.10; He. 12.22. § **5:12** Ap. 7.12. * **5:13** 1 Cr. 29.11; Jn. 5.23; Ef. 3.21; Fil. 2.10. † **5:14** 1 Cr. 16.36; Ap. 19.4. * **6:1** Ap. 5.5, 7. † **6:2** Zac. 6.3. ‡ **6:2** Sal. 45.4, 5. § **6:2** Ap. 14.14. * **6:4** Zac. 6.2. † **6:5** Zac. 6.2.

k'ek† rij, ch'ocolben ruma jun ri ruc'uan jun pajbel pa ruk'a'. 6 Y xinwac'axaj c'a chuka' jun ch'abel ri acuchi (achique) yec'o wi ri ye caji' ri c'o q'uiy runak' tak quiwech, y nubij c'a: Ri ca'i' libras trigo can jun denario chic rajel, y can jun denario chuka' chic rajel ri waki' libras cebada. Yac'a ri aceite olivo y ri ruya'al uva majun taben ca chare.

7 Tek ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l xrelesaj ri rucaj sello ri achoj riq'ui k'olin wi ri boron wuj, xinwac'axaj c'a chi xch'o ri ruq'uisbel chique ri ye caji' ri c'o q'uiy runak' tak quiwech, y xubij c'a: ¡Catam pe! ¡Tatz'eta' na pe'! xcha' chuwe. 8 Yac'ari' tek xintz'et apo jun quiej k'en rij y ch'ocolben el ruma jun ri rubini'an Camic. Y chrij ri Camic ri' tzeketel c'a el ri jun ri ruq'uexewach ri lugar ri ye'apon wi ri caminaki'. Y pa ruk'a' c'a ri Camic y pa ruk'a' ri ruq'uexewach ri lugar ri ye'apon wi ri caminaki', xjach c'a uchuk'a' chique riche (rixin) chi quequicamisaj jun rucaj parte chique ri winek ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef riq'ui espada, riq'ui wayjal, riq'ui yabil y quiq'ui ri chicop ri ye c'uxnel.‡

9 Tek ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l xrelesaj ri ro' sello ri achoj riq'ui k'olin wi ri boron wuj, xintz'et c'a chi chuxe' ri altar§ chiri' c'o ri cánima ri winek ri ye camisan ruma xquitzijoj ri ruch'abel ri Dios y ruma chuka' chi riye' can xquik'alajsaj qui'* chi quiniman ri Dios. 10 Y ri cánima ri winek ri yec'o chuxe' ri altar ri', can niquirek c'a quichi' chubixic: Lok'olaj y kitzij Kajaf, ¿Ajan (jampe') c'a nak'et tzij pa quiwi' ri winek ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef? ¿Ajan (jampe') c'a naya' ruq'uexel chique ruma xojquicamisaj riyoj?† yecha'. 11 Y yac'ari' tek xjach quitziak sek chiquijujunal riche (rixin) chi niquicusaj, y xbix chuka' chique chi c'a ticoyobej na juba' chic, ruma c'a yec'o na cachibil pa rusamaj‡ ri Cristo, y cach'alal qui' quiq'ui pa rubi' ri Dios, ri c'a ma jane quecamisex ta cuma ri winek, can achi'el ri xquic'ulwachij el riye'.§

12 Yac'ari' tek xintz'et chi ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l xrelesaj ri ruwakak sello ri achoj riq'ui k'olin wi ri boron wuj, y can yac'ari' tek xuben jun nimalaj silonel.* Y ri k'ij ma xtzu'un ta chic, xa xk'eker achi'el jun pim tziek ri banon riq'ui rusmal jun chicop k'ek rij, ri tziek ri nucusex tek c'o bis. Y ri ic' quic' quic' nitzu'un.† 13 Y ri ch'umila'‡ xebetzak pe ri chicaj y xeka pa ruwi' ri ruwach'ulef, can achi'el tek yebetzak pe ri ruwech ri higo ruma jun nimalaj cak'ik'. 14 Y ri caj xec'ol el§ achi'el tibor el jun wuj. Y quinojel juyu'* y ri ruwach'ulef ri yec'o pa tak ya' xe'el el ri acuchi (achique) yec'o wi. 15 Y ri reyes ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef, ri nic'aj chic aj k'atbel tak tzij, ri beyoma', ri ye capitanes quiche (quixin) achi'a' ri ye riche (rixin) ch'a'oj, ri winek ri c'o uchuk'a' pa quik'a'; chuka' quinojel ri mozos ri ye ximil pa samaj riq'ui jun patrón y quinojel ri ma ye ximil ta pa samaj, xquewaj c'a qui' pa tak jul y chucojol tak abej ri chuwech tak juyu'.† 16 Y quinojel c'a ri winek ri' yech'o c'a chique ri juyu' y ri abej, y niquibila' c'a: Quixtzak pe‡ chikij

‡ **6:8** Lv. 26.22; Ez. 14.21. § **6:9** Lv. 4.7; Ap. 8.3; 9.13. * **6:9** Fil. 2.17; 2 Ti. 1.8; Ap. 12.17; 20.4. † **6:10** Gn. 4.10; Zac. 1.12. ‡ **6:11** Ap. 14.13. § **6:11** He. 11.40. * **6:12** Jl. 2.10; Ap. 16.18. † **6:12** Jl. 3.15; Mt. 24.29; Hch. 2.20. ‡ **6:13** Ap. 8.10; 9.1. § **6:14** Sal. 102.26; Is. 34.4; He. 1.12. * **6:14** Jer. 3.23; 4.24. † **6:15** Is. 2.19. ‡ **6:16** Os. 10.8; Lc. 23.30.

y kojiwewaj chuwech la tz'uyul pa lok'olaj ch'aquet. Y kojiwewaj chuwech ri ruc'ayewal ri xtuya' ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l. 17 Ruma xoka yan ri k'ij§ tek nika pe ri royowal y majun c'a xticowin xtipa'e' ta ca,* xecha'.

7

Ri 144,000 israelitas ri xya'ox (xya') quetal chi nic'aj tak quiwech

1 Tek banatajnek chic ronojel ri', yac'ari' tek riyin ri Juan xentz'et ye caji' ángeles.* Jojun ángel ye pa'el pa jojun ruxquina'il ri ruwach'ulef, quik'aton ruwech ri caji' cak'ik',† riche (rixin) chi ma nipe ta ri cak'ik' ri' pa ruwi' ri ruwach'ulef, pa ruwi' ri mar, y pa quiwi' ri che'. 2 Y xintz'et chuka' chi c'o jun chic ángel ri nijote' chicaj quere' pa relebel k'ij, ruc'uan ri sello pa ruk'a' riche (rixin) ri c'aslic Dios. Y ri ángel ri' xurek apo ruchi' chique ri ye caji' chic ángeles, ri can ya'on wi pe uchuk'a' chique riche (rixin) chi nbequiya' ruc'ayewal pa ruwi' ri ruwach'ulef y ri mar. 3 Y xubij c'a ri jun ángel chique ri ye caji': Majun na pake' ruc'ayewal‡ niya' pa ruwi' ri ruwach'ulef, ni xa ta pa ruwi' ri mar y ni xa ta pa quiwi' chuka' ri che', ruma nabey c'o chi nikaya' na quetal§ ri ye rusamajel ri Katata' Dios chi nic'aj tak quiwech, riq'ui ri sello.

4 Yac'ari' tek riyin ri Juan xinwac'axaj* c'a chi ye ciento cuarenta y cuatro mil† israelitas ri xya'ox (xya') quetal. Yec'ari' ri xecha'ox (xecha') chiquicojol ri winek riche (rixin) ri cablajuj tinamit ri rubanon ri nimalaj tinamit Israel. 5 Ye cablajuj mil chique ri ye riy rumam ca ri Judá. Ye cablajuj mil chique ri ye riy rumam ca ri Rubén. Ye cablajuj mil chique ri ye riy rumam ca ri Gad. 6 Ye cablajuj mil chique ri ye riy rumam ca ri Aser. Ye cablajuj mil chique ri ye riy rumam ca ri Neftalí. Ye cablajuj mil chique ri ye riy rumam ca ri Manasés. 7 Ye cablajuj mil chique ri ye riy rumam ca ri Simeón. Ye cablajuj mil chique ri ye riy rumam ca ri Leví. Ye cablajuj mil chique ri ye riy rumam ca ri Isacar. 8 Ye cablajuj mil chique ri ye riy rumam ca ri Zabulón. Ye cablajuj mil chique ri ye riy rumam ca ri José, y ye cablajuj mil chique ri ye riy rumam ca ri Benjamín. Y yec'a quinojel ri' ri xya'ox (xya') quetal chi nic'aj tak quiwech.

Ri quicusalon sakilaj tak tziek ye ri ye colotajnek chic pe chupan ri nimalaj tijoj pokonal

9 Tek ntz'eton y wac'axan chic ka ronojel ri', yac'ari' tek riyin ri Juan xintz'et chuka' sibilaj ye q'uiy chi winek ri ma junan ta ruwach'ulef yepe wi, ma junan ta ri ye cati't quimama', ma junan ta quitinamit y ma junan ta quich'abel. Quinojel c'a ri winek ri' yec'o c'a apo chuwech ri tz'uyul chupan ri lok'olaj ch'aquet y chuwech chuka' apo ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l. Y ri winek ri' can majun c'a ri nicowin ta najlan quiche (quixin), ruma can sibilaj ye q'uiy.‡ Y sek c'a ri quitziak§ ri ye quicusan, y ye quic'ualon ruxak palma pa tak quik'a'. 10 Y quinojel niquirek quichi' y niquibij: Re xojcolotej,* can ya c'a ri ka-Dios ri tz'uyul† pa lok'olaj ch'aquet ri xbano, y chuka' ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l, yecha'. 11 Y quinojel c'a

§ **6:17** Is. 13.6; Sof. 1.14. * **6:17** Sal. 76.7. * **7:1** Sal. 34.7; He. 1.14. † **7:1** Ex. 15.10; Sal. 147.18; Is. 27.8; Dn. 7.2; Jon. 1.4. ‡ **7:3** Ap. 6.6; 9.4. § **7:3** Ez. 9.4; Ap. 13.16; 14.1; 22.4. * **7:4** Ap. 9.16. † **7:4** Ap. 14.1. ‡ **7:9** Ap. 5.9. § **7:9** Ap. 3.5. * **7:10** Sal. 3.8; Is. 43.11; Jer. 3.23; Os. 13.4. † **7:10** Ap. 5.13.

ri ángeles ye pa'el quisutin qui' chrij ri lok'olaj ch'aquet, y quisutin qui' chiquij ri rijita'k tak achi'a' ri can c'o quik'ij y ri ye caji' ri c'o q'uiy runak' tak quiwech.‡ Y riche (rixin) c'a chi niquiya' ruk'ij ri Dios, can xexuque' xemaje' ka chuwech. 12 Y niquibij c'a: Amén. Can ya c'a ri rubi' ri ka-Dios ri xtiya'ox (xtya') ta c'a ruk'ij. Ruma Riya' can c'o wi ruc'ojlen, y ya Riya' ri Rajaf ri na'oj. Ya chuka' Riya' ri ruc'amon (takal chrij) chi nic'ulu ri matioxinic. Riya' can c'o ruk'ij, can ronojel wi nicowin nuben, y can c'o ruchuk'a' riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.§ Amén, yecha'.

13 Yac'ari' tek jun c'a chique ri rijita'k tak achi'a' ri can c'o quik'ij xuc'utuj c'a chuwe: ¿Awetaman ye achique c'a chi winek la', la sek sek quitziak quicusan? ¿Y awetaman chuka' acuchi (achique) yepe wi? xcha' chuwe.

14 Y riyin ri Juan xinbij c'a chare: Ajaf, Riyit jabel awetaman achique chi winek la', xicha'. Y Riya' xubij c'a chuwe: Yec'are' ri ye elenak chic pe chupan ri nimalaj tijoj pokonal chuwech ri ruwach'ulef, y quich'ajch'ojsan pe qui' y quibanon pe sek* chare ri quitziak, ruma quich'ajon pe chupan ri ruquiq'uel ri Jesucristo† ri achi'el Alaj Carne'l. 15 Y rumari' yec'o apo riq'ui ri Dios, chupan ri rachoch, y chi pak'ij chi chak'a' niquiben rusamaj. Y ri Dios tz'uyul c'a chupan ri lok'olaj ruch'acat ye ruchajin,‡ ruma can quiq'ui c'o wi. 16 Re winek c'a re' man chic xquewayjan ta, ni man chic xtichaki'j ta quichi'. Man chic xquec'at ta chuwak'ij, ni ma xtiquina' ta chuka' ni jun c'aten.§ 17 Ruma can ya ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l, ri c'o chuka' pa runic'ajal ri acuchi (achique) c'o wi ri lok'olaj ch'aquet, can ya wi Riya' ri nichajin quiche (quixin) ri winek ri'. Y can yeruchajij* achi'el yechajix ri carne'l, y can yeruc'uaj c'a chuka' riche (rixin) chi nuya' quiya' ri pa tak ralaxbel (rutz'ucbel) ya' riche (rixin) c'aslen. Y ri Dios can xtusu' c'a el ri ruya'al quiwech.†

8

Ri xbanatej tek ri Jesucristo xrelesaj ri ruq'uisbel sello ri achoj riq'ui k'olin wi ri boron wuj

1 Y yac'a tek ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l xrelesaj ri ruwuk sello ri achoj riq'ui k'olin wi ri boron wuj,* ri chila' chicaj achi'el xa jun nic'aj hora ri majun xk'ajan. 2 Y xentz'et c'a ri ye wuku' ángeles ri ye pa'el apo chuwech ri Dios. Y chique c'a ri wuku' ángeles ri' xjach jojun trompeta.† 3 Y can yac'ari' tek xintz'et chi xpe jun chic ángel‡ ruc'amom pe jun puc'bel (ponobel) ri banon riq'ui k'anapuek, y xbepa'e' chuwech apo ri altar.§ Y xbejach c'a pe q'uiy pon chare, riche (rixin) chi queri' nuporoj pa ruwi' ri altar ri banon riq'ui k'anapuek, ri c'o apo chuwech ri lok'olaj ch'aquet. Ri pon nrachibilaj ri' riq'ui ri qui'oraciones ri lok'olaj tak ralc'ual ri Dios. 4 Y ri rusibil ri pon y ri qui'oraciones ri lok'olaj tak ralc'ual ri Dios, can nik'alajin wi c'a chi pa ruk'a' ri ángel ye'el wi el* y ye'apon anej c'a chuwech ri Dios. 5 Can yac'ari' tek ri ángel xberuc'ama' chic pe ri puc'bel (ponobel) y xberuya' pe rachek k'ak' chupan, ri c'o pa ruwi' ri altar. Y c'ac'ari' xuq'uek ri k'ak' c'a pa ruwi' ri ruwach'ulef xintz'et

‡ **7:11** Ap. 4.6. § **7:12** Ap. 5.13. * **7:14** Is. 1.18; Zac. 3.3-5; He. 9.14; Ap. 1.5. † **7:14** 1 Jn. 1.7. ‡ **7:15** Is. 4.5, 6. § **7:16** Sal. 121.6; Is. 49.10. * **7:17** Sal. 23.1. † **7:17** Is. 25.8. * **8:1** Ap. 5.1. † **8:2** Lv. 25.9, 10. ‡ **8:3** Hch. 7.30. § **8:3** Ex. 30.1. * **8:4** Sal. 141.2. † **8:5** Sal. 18.13; Is. 30.30; He. 12.18, 19.

riyin. Y yari' tek xepe coklajay,† ch'abel, coyopa', y xuben chuka' jun nimalaj silonel.‡

Tek ri ángeles xquixupuj ri trompetas

6 Y ri wuku' ángeles ri ye uc'uayon trompetas, can yac'ari' xquichojmirisala' qui' riche (rixin) chi yequixupuj ri trompetas.

7 Y tek ri nabey§ ángel xuxupuj ri rutrompeta, can yac'ari' tek xka sakboch y c'o chuka' k'ak' xolon riq'ui quic' ri xc'ak pa ruwi' ri ruwach'ulef.* Y xa juba' ma pa nic'aj chare ronojel ri che'† xec'at y queri' c'a chuka' ronojel ri k'ayis‡ xec'at ruma ri k'ak'.

8 Yac'a tek ri ruca'n ángel xuxupuj ri rutrompeta, can xintz'et c'a jun achi'el nimalaj juyu' ntajin nic'at ri xc'ak pa mar. Y xa juba' ma pa nic'aj chare ri mar xpotej chi quic'.§ 9 Y rumari' chi xa juba' ma pa nic'aj chique quinojel ri chicop ri yec'o pa mar xecom, y xa juba' ma pa nic'aj chique ri barcos ri ye benak pa ruwi' mar xeq'uis.

10 Y tek ri rox ángel xuxupuj ri rutrompeta, xintz'et c'a chi jun nimalaj ch'umil nibiro pa k'ak' xbetzak pe chila' chicaj.* Y ri ch'umil ri' xka c'a pa raken tak ya' y xa juba' ma pa nic'aj chique ri raken tak ya' y ri ralaxbel (rutz'ucbel) tak ya'† ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef ri xka wi. 11 Ri ch'umil c'a ri' c'ayilaj k'ayis rubi', y xa juba' ma pa nic'aj chique ri ya' q'uey q'uey‡ xuben chique. Y rumari' ye q'uiy c'a winek ri xecom.

12 Y ri rucaj ángel xuxupuj c'a ri rutrompeta, y xa juba' ma pa nic'aj chare ri k'ij, xa juba' ma pa nic'aj chare ri ic' y xa juba' ma pa nic'aj chuka' chique ri ch'umila', xemayamo'. Ma xetzu'un ta chic jabel.§ Y xuben chi xa juba' ma nic'aj k'ij ri ma xtzu'un ta chic ri k'ij. Y can queri' c'a chuka' xuc'ulwachij ri ak'a'. Xa juba' ma pa nic'aj chuka' ri ma xtzu'un ta chic ri ic' y ri ch'umila'.

13 Y yac'ari' tek xintz'et y xinwac'axaj chuka' chi tiropop benak jun ángel pa runic'ajal ri caj, y can nurek c'a ruchi' chubixic: Juyi' oc quiwech, juyi' oc quiwech ruma sibilaj ruc'ayewal* c'a ri xtiquic'ulwachij ri winek chuwech ri ruwach'ulef, tek xquek'ajan pe ri oxi' chic trompetas ri xa yexupux yan cuma ri ángeles, xcha'.

9

1 Y can yac'ari' tek ri ro' ángel xuxupuj ri rutrompeta, y xintz'et c'a chi c'o jun ch'umil ri xtzak pe chila' chicaj y c'a chuwech ruwach'ulef xka wi. Y ri ch'umil ri' xjach c'a pa ruk'a' ri rulawa'il ri itzel jul ri k'eku'm rupan.* 2 Y ri ch'umil ri', xberujaka' pe ri ruchi' ri itzel jul ri k'eku'm rupan. Y chupan c'a ri jul ri' xbe'el c'a pe sibilaj sib, achi'el sib riche (rixin) jun nimalaj horno. Ri sib c'a ri xbe'el pe chupan ri itzel jul ri k'eku'm rupan, xutz'apij c'a ruwech ri k'ij,† y xunojsaj ruwech ri caj. 3 Y chupan ri sib ri' xebec'ulun c'a pe sac',‡ y xebe pa ruwi' ri ruwach'ulef. Y ri sac' ri' xya'ox (xya') c'a uchuk'a' chique riche (rixin) chi can yecowin niquiben achi'el niquiben ri alacrán (k'asna'j). 4 Y xbix c'a chique chi majun ruc'ayewal§ niquiya' ta pa ruwi' ri che', ni xa ta pa ruwi' ri tico'n o ri k'ayis* ri c'o chuwech ri ruwach'ulef. Xaxu (xaxe wi) pa quiwi' ri winek ri

‡ **8:5** 2 S. 22.7-9; 1 R. 19.11; Hch. 4.31; Ap. 11.19; 16.18. § **8:7** Ap. 16.2. * **8:7** Ez. 38.22. † **8:7** Is. 2.13. ‡ **8:7** Ap. 9.4. § **8:8** Ez. 14.19. * **8:10** Ap. 9.1. † **8:10** Ap. 16.4. ‡ **8:11** Ex. 15.23; Jer. 9.15; 23.15. § **8:12** Is. 13.10; Am. 8.9. * **8:13** Ap. 9.12; 11.14. * **9:1** Ap. 17.8; 20.1. † **9:2** Jl. 2.2, 10. ‡ **9:3** Ex. 10.4. § **9:4** Ap. 6.6; 7.3. * **9:4** Ap. 8.7.

ma ya'on ta quetal chi nic'aj tak quiwech† ruma ri Dios. 5 Pero ri uchuk'a' ri ya'on chique ma riche (rixin) ta chi yequicamisaj ri winek, xaxu (xaxe wi) riche (rixin) chi yequiya' pa k'axomal wu'o' ic'. Y ri k'axomal c'a ri', can achi'el c'a ri k'axomal ri niquiya' ri alacrán (k'asna'j) tek niquiti' (niquich'op) jun winek. 6 Yec'a k'ij ri' tek ri winek xtiquicanola' ri quicamic ruma ri k'axomal ri niquik'axaj, pero xa ma xquecom ta. Can sibilaj c'a xtiquirayij ri quicamic,‡ pero ri camic xa xtanmej el chiquiwech.

7 Y ri quibanic c'a ri sac' ri', achi'el ri quiej§ ri banon chic el quichojmil riche (rixin) chi yebe pa ch'a'oj. Ri pa quijolon (quiwi') quic'uan c'a achi'el jun corona ri banon riq'ui k'anapuek, y ri quipalej can achi'el c'a quipalej winek. 8 Can c'o c'a chuka' rusmal tak quiwi' achi'el ri rusmal quiwi' ri ixoki'. Y ri quey achi'el quey ri coj.* 9 Ri quij can achi'el c'a ch'ich'. Ri quixic' can sibilaj c'a nik'ajan, achi'el yek'ajan ye q'uiy carruajes ye kiriren cuma quiej y jun anin (anibel) ye benak riche (rixin) chi yebe pa ch'a'oj.† 10 Ri quijey achi'el quijey ri alacrán (k'asna'j), y c'o ri quich'utal chutza'n. Y riq'ui ri quich'utal ri' yecowin c'a yequiya' ri winek pa k'axomal, wu'o' ic'. 11 Y ri qui-rey‡ ri sac' ri', ya ri ángel ri rajawalul ri itzel jul ri k'eku'm rupan. Ri qui-rey ri sac' ri' Abadón c'a nibix chare ri pa ch'abel hebreo y Apolión c'a nibix chare ri pa ch'abel griego.

12 Xk'ax c'a ri jun nabey ruc'ayewal ri',§ pero c'a c'o na chic ca'i' yecanaj ca.

13 Y tek ri ruwakak ángel xuxupuj ri rutrompeta, xinwac'axaj c'a jun ch'abel ri xel pe chiquicojol ri caji' uc'a' ri yec'o chare ri altar ri banon riq'ui k'anapuek,* ri c'o apo chuwech ri Dios. 14 Y ri ch'abel ri' xubij c'a chare ri ruwakak ángel ri xxupun ri trompeta: Que'aquira' c'a ri caji' ángeles ri ye ximil ca chuchi' ri nimalaj raken ya' Eufrates,† xuche'ex.

15 Y quec'ari' tek xebequir ca ri caji' ángeles, riche (rixin) chi yequicamisaj ri winek. Can chojmirisan c'a ruma ri Dios achique hora, achique k'ij, achique ic' y achique juna' yequir ri caji' ángeles ri'. Y xa juba' ma pa nic'aj chique ri winek ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef ri xquequicamisaj. 16 Xinwac'axaj c'a ri janipe' chi achi'a' ri ye riche (rixin) ch'a'oj ri ye ch'ocol chiquij tak quiej,‡ ri yec'o quiq'ui ri ángeles ri', y xinwac'axaj c'a chi yec'o ca'i' ciento millones.

17 Y can chupan c'a ri achi'el wachic' ri xinben, xentz'et c'a ri quiej.§ Y ri ye ch'ocol chiquij, ye quicusalon c'a ch'ich' ri niquitobej ri ruwa tak quic'u'x, y ri ch'ich' ri' quek, k'en y azul c'a ri yetzu'un. Y ri quijolon (quiwi') ri quiquiej xa achi'el quijolon (quiwi') ri coj.* Y k'ak', sib y azufre ri ntel c'a ri pa tak quichi'. 18 Y ri k'ak', ri sib y azufre ri ye'el ri pa tak quichi' ri quiej, ya c'a ri' ri xeq'uiso quiche (quixin) xa juba' ma pa nic'aj chique quinojel ri winek ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef. 19 Ri uchuk'a' ri ya'on chique ri quiej ri', can pa tak quichi' y tzan tak quijey† c'o wi, ruma ri quijey can c'o rujolon (ruwi') achi'el cumatz, y yari' niquicusaj tek niquiben pokon chique ri winek.

† **9:4** Ez. 9.4; Ap. 14.1. ‡ **9:6** Job 3.20-22; 7.15; Is. 2.19; Os. 10.8; Ap. 6.16. § **9:7** Jl. 2.4. * **9:8** Sal. 57.4; Jl. 1.6. † **9:9** Jl. 2.5. ‡ **9:11** Jn. 8.44; 12.31; 14.30; Ef. 2.2; 2 Ts. 2.3-10. § **9:12** Ap. 8.13. * **9:13** Ex. 30.3; Ap. 8.3. † **9:14** Gn. 2.14; 2 S. 8.3; Jer. 51.63; Ap. 16.12. ‡ **9:16** Ez. 38.4. § **9:17** Is. 5.28. * **9:17** 1 Cr. 12.8. † **9:19** Is. 9.15.

20 Yac'a ri winek ri ma xecom ta
astape' chi can xka ri ruc'ayewal
ri' pa quiwi', riye' can man c'a
xtzolin ta pe quic'u'x. Xa can c'a
xequibanala' na ri etzelal.‡ C'a
xequiyala' na quik'ij ri itzel tak
espíritu,§ xequiyala' na quik'ij ri
dios ri xa ye banon cuma winek,
ri ye quibanon* riq'ui k'anapuek,
sakapuek, abej, che' y riq'ui ri
ch'ich' ri nibix bronce chare. Yeri'
ri xequiya' quik'ij ri winek ri', y xa
ye dios ri ma yetzu'un ta, ni ma
ye'ac'axan ta y ni ma yebiyin ta
chuka'. 21 Ma xtzolin ta pe quic'u'x
ruma ma xquiya' ta ca ri banoj
camic, ri banoj itz y ri banoj alek',
y ri achi'a' y ri ixoki' ri xa ma
quic'ulaj ta qui' ma xquiya' ta ca chi
niquicanola' qui' riche (rixin) chi
yemacun.

10

Ri ángel ri uc'uayon jun ti alaj libro

1 Y yac'ari' tek riyin xintz'et chic
c'a jun ángel, ri can c'o ruchuk'a'
y ruchapon c'a pe rukajen chicaj
tek xintz'et. C'o pa jun sutz', y
c'o jun xcok'a'* pa ruwi'. Xintz'et
c'a chuka' chi ri rupalej ri ángel ri'
can achi'el c'a nitzu'un ri k'ij.† Y
ri raken achi'el ruxak tak k'ak'.‡
2 Y c'o jun ti libro jakel ruc'uan pa
ruk'a'. C'ac'ari' ri raken ri c'o pa
rajquik'a' xuya' pa ruwi' ri mar, y
ri raken ri c'o pa rajxocon xuya' pa
ruwi' ri ruwach'ulef. 3 Ri ángel§ c'a
ri', can nurek ruchi' tek nich'o, can
achi'el tek nurek ruchi' jun coj. Y
tek ch'onak chic ka, yec'o c'a wuku'
achi'el coklajay* ri xebech'o pe. 4 Y
tek ye ch'onak chic c'a pe ri wuku'
achi'el coklajay ri', can yac'ari' tek
riyin ya xa nchop ka rutz'ibaxic ri
xquibij. Pero c'o c'a jun ch'abel ri
xinwac'axaj ri petenak chila' chi-
caj, y xubij c'a pe chuwe: Xaxu
(xaxe wi) awuq'ui riyit† tic'oje' wi
ka ri ch'abel ri xquibij ri wuku'
achi'el coklajay, y man c'a tatz'ibaj
ta.

5 Y ri ángel ri ruya'on jun raken
pa ruwi' ri mar y jun raken pa
ruwi' ri ruwach'ulef, xintz'et c'a chi
xuyec‡ ri ruk'a' chicaj, 6 y xubij c'a:
Riyin nben jurar chuwech ri can
c'o wi petenak k'ij, petenak sek y
c'o riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek,§
ri xbano ri caj y ri yec'o chuwech,
ri xbano ri ruwach'ulef y ri yec'o
chuwech, ri xbano ri mar y ri yec'o
chupan; can chuwech c'a Riya'
nben wi jurar chi ma xtik'ax ta chic
más tiempo. 7 Ruma can ya tek
xtuxupuj ri rutrompeta ri ruwuk*
ángel, can yac'ari' tek xtibanatej
ri ewatel pe ruma ri Dios. Can
xtibanatej achi'el ri xubij ca chique
ri ye rusamajel ri xek'alajsan ri
ruch'abel ojer ca, ri nibix profetas
chique, xcha'.

8 Y ri ch'abel ri petenak chila'
chicaj ri xinwac'axaj yan ka, xch'o
chic c'a pe chuwe jun bey y xubij:
Cabiyin y jac'ama' pe la jun ti li-
bro jakel ri ruc'uan pa ruk'a' la jun
ángel la ruya'on jun raken pa ruwi'
ri mar, y la jun chic ruya'on pa
ruwi' la ruwach'ulef, xcha' chuwe.

9 Can xibe wi c'a apo riq'ui ri
ángel, y xinc'utuj ri ti alaj libro
chare. Y ri ángel xubij c'a chuwe:
Tachapa' c'a re wuj re' y tatija'.† Y ri
pan achi' xtana' chi achi'el ruqui'il
ri cab‡ xtuben. Yac'a ri apan q'uey
q'uey xtuben, xcha' chuwe.

10 Y riyin can xbenc'ama' c'a pe
ri ti libro pa ruk'a' ri ángel, y xintij
ka. Y xinna' na wi chi ri pa nuchi'

‡ **9:20** Dt. 31.29; 2 Cr. 28.22; Jer. 5.3. § **9:20** Dt. 32.17; Sal. 106.37. * **9:20** Sal. 115.4; Is. 2.8; Jer. 44.8; Dn. 5.23; Hch. 17.29. * **10:1** Ez. 1.28. † **10:1** Mt. 17.2. ‡ **10:1** Ap. 1.15, 16. § **10:3** Ap. 15.1, 7. * **10:3** Ap. 8.5; 14.2. † **10:4** Dt. 29.29; Is. 8.16; 29.11; Dn. 8.26; 12.4. ‡ **10:5** Dn. 12.7. § **10:6** Jer. 10.10; Dn. 12.7; Ap. 1.18; 4.9. * **10:7** Ap. 11.15. † **10:9** Ez. 2.8; 3.1. ‡ **10:9** Sal. 19.10; 104.34; Jer. 15.16. § **10:10** Ez. 3.3.

can achi'el ruqui'il ri cab§ xuben, pero ri nupan can q'uey q'uey na wi xuben. 11 Y ri ángel ri' xubij c'a chuwe: C'o c'a chi nak'alajsaj jun bey chic ri nubij ri Dios chawe chiquij ye q'uiy tinamit, chiquij cocoj y nima'k tak tinamit ri yec'o chuwech re ruwach'ulef, chiquij ri aj k'atbel tak tzij, y chiquij ri winek ri ma junan ta quich'abel, xinuche'ex.

11

Ri ye ca'i' ri yek'alajsan ri ruch'abel ri Dios

1 Y xbejach c'a pe jun aj chuwe,* ri achi'el jun che' riche (rixin) etabel.† Y xbix c'a chuka' chuwe: Cabiyin y tawetaj rupan ri rachoch ri Dios, tawetaj ri altar, y que'awajlaj pe ri janipe' ri yeya'o ruk'ij ri Dios chiri'. 2 Yac'a ri ruwajay‡ ri riche (rixin) ri rachoch ri Dios, ma tawetaj ta, ruma xa jachon chic pa quik'a' ri winek ri ma ye israelitas ta. Cawinek ca'i' ic'§ ri xtiquipalbej* ri lok'olaj tinamit. 3 Y riyin xtinya' c'a el uchuk'a' chique ri ye ca'i' nusamajel ri xquek'alajsan ri nuch'abel.† Y oxi' juna' riq'ui nic'aj‡ ri xtiquitzijoj ri nuch'abel chique ri winek, y quicusalon c'a chuka' tziek riche (rixin) bis, xinuche'ex.

4 Y ri ye ca'i' c'a ri' ri xquetzijon ri xtuk'alajsaj ri Dios chique, ye junan riq'ui ri ca'i' che' olivos,§ chuka' ye junan riq'ui ri ca'i' candeleros, ri yec'o apo chuwech ri Dios ri Rajaf ri ruwach'ulef. 5 Y wi c'o c'a jun winek ri nrajo' nuben jun etzelal chique ri ye ca'i' ri', ma xticowin ta chiquij. Ruma ri ye ca'i' ri', can ntel c'a k'ak'* pa tak quichi' riche (rixin) chi yequiq'uis ri yec'ulu'an quiche (quixin). Y ri jun ri can c'o c'a nrajo' nuben chique, can xtiq'uis wi c'a ruma ri k'ak' ri ntel pa tak quichi' ri ye ca'i' ri'. 6 Can ya'on c'a chuka' uchuk'a' chique ri ye ca'i' ri', riche (rixin) chi niquitz'apij ri caj, riche (rixin) chi queri' ma nika ta job† chupan ri tiempo tek riye' niquik'alajsaj ri nibix chique ruma ri Dios. Y ya'on c'a chuka' uchuk'a' chique riche (rixin) chi niquiben quic'‡ chare ri ya', y riche (rixin) chuka' chi niquiya' xabachique ruwech k'axomal pa ruwi' ri ruwach'ulef tek nicajo'. 7 Y tek ri ye ca'i' ri' quiq'uison chic ruk'alajsaxic ri yatajnek chique chi niquik'alajsaj, ri itzel chicop ri ntel pe chupan ri itzel jul ri k'eku'm rupan, xtuchop c'a ch'a'oj quiq'ui ri ye ca'i' ri', y xqueruch'ec§ y xquerucamisaj. 8 Y ri quich'acul xquec'oje' ca ri pa nimabey riche (rixin) ri nimalaj tinamit. Tinamit ri acuchi (achique) xcamisex wi chuwech ri cruz ri Kajaf Jesucristo,* tinamit ri nibix chuka' achi'el Sodoma chare y nibix chuka' achi'el Egipto chare. 9 Y oxi' c'a k'ij riq'ui nic'aj xquec'oje' ri quich'acul ri achi'a' ri' chiquiwech ri winek ri ma junan ta quitinamit, ma junan ta ri ye cati't quimama', ma junan ta quich'abel y ma junan ta quiruwach'ulef.† Y ri winek ri' can ma xtiquiya' ta c'a k'ij chi xquebemuk ca ri caminaki'‡ ri'. 10 Y ri winek c'a ri' can sibilaj xquequicot ruma ri ye ca'i' profetas xecom. Y ruma ri sibilaj quicoten ri', can xquequibanala' c'a sipanic ri chiquiwech ka riye'; ruma can xquitij c'a pokon pa quik'a' ri ye ca'i' ri xek'alajsan ri ruch'abel ri

* **11:1** Ez. 40.3. † **11:1** Zac. 2.1. ‡ **11:2** Ez. 40.17. § **11:2** Ap. 13.5. * **11:2** Dn. 8.10; Lc. 21.24. † **11:3** Ap. 19.10. ‡ **11:3** Ap. 12.6. § **11:4** Sal. 52.8; Zac. 4.3. * **11:5** Jer. 5.14. † **11:6** 1 R. 17.1; Stg. 5.16, 17. ‡ **11:6** Ex. 7.19. § **11:7** Dn. 7.21; Zac. 14.2. * **11:8** He. 13.12. † **11:9** Ap. 17.15. ‡ **11:9** Sal. 79.2, 3. § **11:10** Ap. 11.3. * **11:11** Gn. 2.7; Ez. 37.5, 14.

Dios.§ 11 Yac'a tek k'axnek chic ri oxi' k'ij riq'ui nic'aj, ri Dios xuben c'a chi xebec'astej pe* ri ye ca'i' achi'a' ri'. Rumari' riye' can xepa'e' chic c'a el jun bey. Y ri winek ri xetz'eto quiche (quixin), can sibilaj c'a xquixibij qui'. 12 Y ri ye ca'i' ri xek'alajsan ruch'abel ri Dios ri xec'astej el, xquic'axaj c'a chi c'o jun ri nich'o pe chique riq'ui ruchuk'a' ri chila' chicaj,† y nubij c'a pe chique: Quixjote' pe wawe', xcha'. Y ri ye ca'i' ri' can xebe c'a el chicaj pa jun sutz'.‡ Y ri winek ri xe'etzelan quiche (quixin), can xequitz'et c'a el tek xebe chila' chicaj. 13 Y can yac'ari' tek xpe jun nimalaj silonel§ chuwech ri ruwach'ulef, y jun c'a chique ri lajuj partes riche (rixin) ri tinamit xwulutej. Y ye wuku' mil winek ri xecom ruma ri silonel. Yac'a ri nic'aj chic winek ri yec'o chupan ri tinamit ri', ri ma xecom ta, xpe c'a nimalaj xibinri'il chique. Y xquiya' c'a ruk'ij ruc'ojlen ri Dios ri c'o chila' chicaj.

14 Y quec'ari' xk'ax ca ri ruca'n ruc'ayewal pa ruwi' ri ruwach'ulef. Y can ya chic c'a ri' chanin petenak ri rox ruc'ayewal.*

Tek ri ruwuk ángel xuxupuj ri rutrompeta

15 Y yac'ari' tek ri ruwuk ángel xuxupuj ri rutrompeta.† Y yec'o ri riq'ui quichuk'a' xech'o pe ri chila' chicaj, y xquibila' c'a: Ri tinamit ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef, wacami ye riche (rixin) chic ri Kajaf Dios y ye riche (rixin) chic chuka' ri Cristo ri cha'on pe ruma ri Dios. Y can ya Riya' ri xtik'ato tzij riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek,‡ xecha'. 16 Y ri juwinek§ caji' rijita'k tak achi'a' ri can c'o quik'ij ri ye tz'uyul apo chuwech ri Dios, can yac'ari' tek xexuque' xemaje' ka riche (rixin) chi xquiya' ruk'ij. 17 Y tek yetajin c'a chuya'ic ruk'ij ri Dios, niquibij c'a: Kajaf Dios, matiox nikaya' chawe riyit ri can c'o uchuk'a' pan ak'a' riche (rixin) chi yacowin naben ronojel y can yitc'o wi pe ri pa rutiquiribel, yitc'o wacami, y xcac'oje' chuka' re xtibe apo.* Matiox nikaya' chawe ruma wacami achapon rucusaxic ri nimalaj awuchuk'a', yit c'a riyit ri nimalaj Aj K'atbel Tzij. 18 Ri tinamit ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef yacatajnek c'a coyowal chawij riyit, pero xa can xoka ri k'ij riche (rixin) chi riyit naya' ri awoyowal pa quiwi'. Y can yac'a chuka' re' xoka ri k'ij riche (rixin) chi riyit nak'et tzij† pa quiwi' ri caminaki'. Pero chique ri asamajel ri yek'alajsan ri ach'abel ri nibix profetas chique y chique ri lok'olaj tak awalc'ual y ri yeya'o ak'ij, can xtaya' c'a utzilaj rajel ruq'uexel chique, chi ch'uti'k chi nima'k. Y can xoka c'a chuka' ri k'ij chi riyit naq'uis quik'ij ri winek ri yetajin niquiq'uis ruk'ij ri ruwach'ulef, xecha' ri juwinek caji' rijita'k tak achi'a' ri can c'o quik'ij.

19 Y yac'ari' tek ri rachoch ri Dios chila' chicaj, xjakatej ri ruchi'. Y can nik'alajin c'a pe ri cáxa‡ ri riche (rixin) ri rutrato ri Dios. Y xepe c'a coyopa', ch'abel, coklajay, jun nimalaj silonel, y nima'k tak sakboch.

12

Ri ixok y ri itzel chicop ri nibix dragón chare

1 Y c'o c'a jun retal ri xbanatej chuwech ri caj. Xk'alajin c'a pe jun ixok ri can achi'el k'ij nitzu'un

† **11:12** 2 R. 2.1; Is. 14.13. ‡ **11:12** Is. 60.8; Hch. 1.9. § **11:13** Ap. 16.19. * **11:14** Ap. 8.13. † **11:15** Is. 27.13. ‡ **11:15** Dn. 2.44; 4.3, 34; Mi. 4.7; Lc. 1.33. § **11:16** Ap. 4.4. * **11:17** Ap. 1.4. † **11:18** Dn. 7.9; Hch. 10.42; 2 Ti. 4.1; 1 P. 4.5; Ap. 6.10. ‡ **11:19** Ex. 25.21, 22; Nm. 4.5; He. 9.4-8. * **12:1** Is. 60.19.

ri rutziak y ya ri ic' ri oconek ru-
palbel.* C'o c'a jun corona ru-
cusan, y ri corona ri' ye ruc'uan
c'a cablajuj ch'umila'. 2 Y ri ixok
ri' can nik'alajin chi nralaj yan
jun ac'al.† Can ruchapon chic c'a
jiloj. Can sibilaj c'a k'axomal ri
nuk'axaj. 3 Y c'o chic c'a jun retal
xbanatej chuwech ri caj. Xk'alajin
c'a pe jun itzel chicop quek rij ri
nibix dragón chare, jun nimalaj
chicop ri majun bey tz'eton ta,
ruma c'o wuku' rujolon (ruwi'),
lajuj ruc'a' y chi wuku'‡ rujolon
(ruwi') c'o jojun corona. 4 Y ri
itzel dragón ri', riq'ui ri rujey§
xerumes pe xa juba' ma pa nic'aj
chique ri ch'umila'* ri yec'o chi-
caj, y xeruq'uek c'a pa ruwi' ri
ruwach'ulef. C'ac'ari' xbec'oje' apo
chuwech ri ixok† ri nic'oje' yan ral,
ruchajin apo ajan (jampe') xtic'oje'
ri ac'al, riche (rixin) chi queri' nu-
tij.‡ 5 Ri ixok ri' can xralaj wi jun
ti c'ajol (ala'), y ri ti ac'al ri' xmaj
el chuwech, y xuc'uex chare ri Dios
ri tz'uyul pa lok'olaj ruch'acat. Y
ya ri ti ac'al ri' ri xtik'ato tzij§
riq'ui jun vara ri can ch'ich' pa
quiwi' ri tinamit ri yec'o chuwech
ri ruwach'ulef. 6 Y ri ixok ri xc'oje'
ral, xanmej c'a, y xbe c'a pa jun de-
sierto, ruma can ya lugar ri' ri cho-
jmirisan ruma ri Dios riche (rixin)
chi chiri' nilix wi oxi' juna' riq'ui
nic'aj.*

7 Y ri chila' chicaj xbanatej c'a jun
nimalaj ch'a'oj. Ri arcángel Miguel†
ye rachibilan ri ru'ángeles, xquiben
ch'a'oj riq'ui ri itzel dragón y
quiq'ui ri ye itzel tak ru'ángeles.
8 Pero ri itzel dragón y ri ye itzel
tak ru'ángeles ma xech'acon ta, y
ma xya'ox (xya') ta k'ij chique chi
xec'oje'‡ chila' chicaj. 9 Can xc'ak
c'a pe§ ri itzel dragón ri quek rij
ye rachibilan ri itzel tak ru'ángeles
c'a pa ruwi' ri ruwach'ulef. Xc'ak
pe ri dragón ri nibix chuka' itzel
winek y Satanás chare. Ya c'a riya'
ri xoc jun cumatz* ojer ca, y ya riya'
ri nik'olo quiche (quixin) ri winek
chuwech ronojel re ruwach'ulef.

10 Y yac'ari' tek riyin ri Juan
xinwac'axaj c'a jun ch'abel chila'
chicaj y riq'ui ruchuk'a' nubij c'a:
Wacami xoka yan ri colotajic,† ri
uchuk'a' y ri rajawaren ri Dios. Y
queri' chuka' xoka yan ri k'ij chi
nik'alajin ri ruk'atbel tzij ri Jesu-
cristo ri cha'on pe ruma ri Dios.‡
Ruma ri notzujun (nosujun)§
chiquij ri kach'alal chuwech ri Dios
chi pak'ij chi chak'a', xc'ak yan el.
11 Y ri kach'alal ri' xech'acon* c'a
chrij ri itzel winek, ruma chi ri
ruquiq'uel ri Jesucristo ri achi'el
Alaj Carne'l, ye ruch'ajon chic
chare ri quimac, y ruma chuka'
chi ri ch'abel ri niquibij riye'
can nuk'alajsaj chi quiniman ri
Jesucristo. Y ma xquipokonaj ta chi
xe'apon c'a pa camic ruma ri rubi'
ri Ajaf. 12 Rumari' riyix ri yixc'o
chila' chicaj, tiquicot c'a ri iwánima.
Yac'a riyix ri yixc'o chuwech ri
ruwach'ulef† y riyix ri yix benak pa
ruwi' tak ya', juyi' oc iwech. Ruma
ri itzel winek xxule' ka iwuq'ui, y
yacatajnek royowal ruma retaman
chi xa ma q'uiy ta chic k'ij ri ya'on
chare.

13 Ri itzel dragón xc'ak c'a pe,
y tek xuna' chi chuwech chic
re ruwach'ulef c'o wi, yari' tek
xuchop c'a rokotaxic ri ixok ri
xc'oje' ri ti ral.‡ 14 Y rumari' ri
Dios xuya' juc'ulaj ruxic' ri ixok
ri' y can achi'el quixic' ri xic ri

† **12:2** Is. 66.7. ‡ **12:3** Ap. 17.3. § **12:4** Ap. 9.10. * **12:4** Dn. 8.10. † **12:4** Ap. 17.18. ‡ **12:4** 1 P. 5.8. § **12:5** Sal. 2.9; Ap. 2.27; 19.15. * **12:6** Ap. 11.3. † **12:7** Dn. 10.13; 12.1. ‡ **12:8** Lc. 10.18; 2 P. 2.4. § **12:9** Lc. 10.18; Jn. 12.31. * **12:9** Gn. 3.1. † **12:10** Ap. 19.1. ‡ **12:10** Ap. 11.15. § **12:10** Job 1.9; 2.5; Zac. 3.1. * **12:11** Ro. 8.37; 16.20. † **12:12** Ap. 8.13. ‡ **12:13** Ap. 12.5.

sibilaj ye nima'k, riche (rixin) chi queri' nicowin nixic'an y nanmej el chuwech ri itzel cumatz y napon c'a pa desierto,§ ri lugar ri chojmirisan chic ruma ri Dios riche (rixin) chi chiri' nilix wi ri ixok ri' oxi' juna' riq'ui nic'aj.* 15 Y ri itzel cumatz ri' xel c'a achi'el jun raken ya'† pa ruchi' y xuchubaj chrij ri ixok, riche (rixin) chi nukirirej el. 16 Pero can ya c'a ri ruwach'ulef ri xto'o riche (rixin) ri ixok riche (rixin) chi majun xuc'ulwachij chupan ri achi'el raken ya' ri xuq'uek ri dragón, ruma ri ulef xjakatej y xubik' chanin ri ya' ri'. 17-18 Y ruma c'a chi ri dragón ri' ma xcowin ta chrij ri ixok, sibilaj c'a xyacatej royowal. Rumari' xbe, y xberuchapa' ch'a'oj quiq'ui ri nic'aj chic ral ca ri ixok. Ruma ri nic'aj chic ral ri ixok can niquinimaj wi ri nubij ri rupixa' ri Dios y chuka' can niquik'alajsaj ri rubin ca ri Jesucristo.‡

13

Ca'i' itzel tak chicop

1 Y riyin ri Juan nna' c'a chi xipa'e' pa ruwi' ri sanayi' ri c'o chuchi' ri mar, y xintz'et c'a chi chupan ri ya' xbe'el pe jun itzel chicop. Y ri chicop ri' c'o c'a wuku' rujolon (ruwi') y lajuj ruc'a'. Y pa quiwi' ri lajuj ruc'a' ri chicop ri', c'o c'a jojun corona. Y pa quiwi' jojun rujolon (ruwi') ye tz'ibatal c'a jojun bi'aj. Y riq'ui c'a ri bi'aj ri' nuyok' rubi' ri Dios.* 2 Ri chicop ri xintz'et, achi'el c'a nitzu'un jun balam.† Xa yac'a ri raken ye achi'el raken ri chicop ri nibix oso chare. Y ri pa ruchi', achi'el pa ruchi' coj. Xpe c'a ri itzel dragón‡ ri quek rij xuya' c'a ruchuk'a' y ruk'atbel tzij pa ruk'a' ri chicop ri'. 3 Y ri chicop ri c'o wuku' rujolon (ruwi'), xintz'et c'a chi jun chique ri rujolon (ruwi') xuc'ulwachij jun socotajic ri can riche (rixin) chi nicom. Pero xa ma xcom ta, y rumari' ri winek ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef, can xel quic'u'x tek xquitz'et chi xa xc'achoj y rumari' can xquitzekelbej.§ 4 Y ri winek ri' can xquiya' c'a ruk'ij ri itzel dragón ri xya'o k'atbel tzij chare ri chicop. Y xquiya' chuka' ruk'ij ri chicop, y tek niquiya' ruk'ij, niquibila' c'a: ¿La c'o ta cami jun ri junan* riq'ui re chicop re'? ¿Y la c'o ta cami jun ri xtich'acon chrij? Majun, yecha'.

5 Ri chicop ri' xya'ox (xya') c'a chuka' k'ij chare riche (rixin) chi nunimirisaj ri' riq'ui ri ruch'abel, riche (rixin) chi niyok'on chrij ri Dios,† y riche (rixin) chuka' chi cawinek ca'i' ic'‡ nitakanoj pa quiwi' ri winek. 6 Y can que wi c'a ri' xuben ri chicop ri'. Xuchop xyok'on chrij ri Dios; xuyok' rubi' ri Dios, y xyok'on chrij ri rachoch ri Dios y chiquij ri yec'o chila' chicaj. 7 Chuka' ri chicop ri' xya'ox (xya') c'a k'ij chare chupan ri tiempo ri' riche (rixin) chi xyacatej y xuchop c'a ch'a'oj quiq'ui ri lok'olaj tak ralc'ual ri Dios, riche (rixin) chi xeruch'ec.§ Xya'ox (xya') c'a chuka' k'atbel tzij pa ruk'a' riche (rixin) chi can ya ri nubij riya' ri c'o chi niquiben ri winek; xabachique ta na chi winek astape' ma junan ta ri ye cati't quimama', ma junan ta quitinamit, ma junan ta quich'abel y ma junan ta quiruwach'ulef. 8 Can quinojel wi c'a ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef, xquiya' ruk'ij ri chicop ri'. Pero ri winek ri xebano queri', ye ri ma tz'ibatal ta quibi' chupan ri wuj riche

§ **12:14** Ap. 17.3. * **12:14** Dn. 7.25. † **12:15** Sal. 18.4; Is. 59.19. ‡ **12:17-18** Gn. 3.15; Ap. 1.2, 9. * **13:1** Dn. 7.2, 7. † **13:2** Dn. 7.6. ‡ **13:2** Ap. 12.9. § **13:3** 2 Ts. 2.3. * **13:4** Ap. 18.18. † **13:5** Dn. 7.23-25; 11.36. ‡ **13:5** Ap. 11.2. § **13:7** Dn. 7.21. * **13:8** Dn. 12.1; Fil. 4.3; Ap. 21.27. † **13:8** Jn. 1.29, 36; 1 P. 1.19; Ap. 5.6-13.

(rixin) c'aslen,* wuj riche (rixin) ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l,† ri xcamisex ruma can queri' ri ruch'obon pe ri Dios pa ruwi', tek can c'a ma jane c'o ta re ruwach'ulef.‡

9 Ri c'o rac'axabel, can trac'axaj c'a§ ri nibix chare: 10 Ri winek ri nibano chare jun chic riche (rixin) chi ntoc preso, can queri' c'a chuka' xtiban chare riya'. Y ri nicamisan riq'ui ri espada, can riq'ui c'a chuka' espada nicamisex wi riya'.* Rumac'ari' ri lok'olaj tak ralc'ual ri Dios, xaxu (xaxe) wi c'a quecoch'on y ticuke' más quic'u'x.†

11 Y riyin ri Juan xintz'et c'a chi c'o chic c'a jun itzel chicop‡ ri xbe'el pe ri pan ulef. Y ri jun chic chicop ri' c'o ca'i' ruc'a' achi'el ruc'a' jun nimalaj carne'l. Yac'a ri ruch'abel can achi'el ri ruch'abel jun dragón. 12 Ri chicop ri' ya'on k'atbel tzij pa ruk'a' ruma ri nabey chicop, y can chuwech c'a ri nabey chicop ri' tek nucusaj ri k'atbel tzij ri ya'on pa ruk'a' riche (rixin) chi nuben chique ri winek ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef chi can tiquiya' ruk'ij ri nabey chicop,§ ri xsocotej riche (rixin) chi nicom, pero xa xc'achoj. 13 Y chuka' ri chicop ri' q'uiy c'a milagros ri majun bey ye tz'eton ta ri yerubanala'.* Can nuben c'a chi nika pe k'ak' chila' chicaj riche (rixin) chi nika pa ruwi' ri ruwach'ulef. Y can chiquiwech c'a ri winek nubanala' wi queri'. 14 Y ruma chi can ya'on k'ij chare ri chicop ri' chi chuwech apo ri nabey chicop yerubanala' wi ri majun bey ye tz'eton ta,† ri winek ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef can xek'olotej wi pa ruk'a'. Y xubij c'a chique ri winek chi tiquibana' jun ruwachbel ri nabey chicop ri xc'achoj chare ri socotajic ri xban riq'ui espada. 15 Y ri ruca'n chicop ri' xya'ox (xya') c'a k'ij chare riche (rixin) chi tuya' ruc'aslen ri ruwachbel ri nabey chicop, riche (rixin) chi ri wachbel ri' tich'o y tutaka' quicamisaxic ri ma yeya'o ta ruk'ij.‡ 16 Xuben c'a chuka' chi tiyalox quetal§ ri winek chrij tak cajquik'a' o chi nic'aj tak quiwech. Chi ch'uti'k chi nima'k; chi winek beyoma', y chi pobres; chi winek ri ye ximil pa samaj riq'ui jun patrón o ma ye ximil ta. 17 Y majun c'a chique ri winek ri nicowin ta nuben jun rulok'oj o jun ruc'ayij, wi xa majun retal chrij ri ruk'a' o chi nic'aj ruwech.* Y ri quetal ri' can ya c'a ri rubi' ri nabey chicop ri tz'iban riq'ui letras o banon riq'ui números. 18 Y ri runúmero ri nabey chicop ya ri waki' cientos riq'ui sesenta y seis; y ri' jun número riche (rixin) winek. Can q'uiy c'a na'oj nrajo' riche (rixin) chi netamex achique ntel wi chi tzij. Rumari' ri winek ri c'o runa'oj,† can tucusaj c'a riche (rixin) chi nuch'ob rij ri runúmero ri nabey chicop.

14

Ri bix ri niquibixaj ri 144,000

1 Yac'ari' tek xintz'et chic c'a chi ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l,* pa'el pa ruwi' ri juyu' ri Sion rubi', y yec'o c'a ciento cuarenta y cuatro mil winek riq'ui. Y quinojel ri winek ri' c'o ri rubi'† ri Jesucristo y c'o chuka' ri rubi' ri Rutata' ri Jesucristo chi nic'aj tak quiwech. 2 Y yac'ari' tek xinwac'axaj jun ch'abel chila' chicaj, y ri rubanic, can achi'el

‡ **13:8** Ef. 1.4. § **13:9** Ap. 2.7. * **13:10** Gn. 9.6; Is. 33.1; Mt. 26.52. † **13:10** Ap. 14.12. ‡ **13:11** Ap. 16.13. § **13:12** Ap. 13.2, 3, 14. * **13:13** Mt. 24.24; 2 Ts. 2.9; Ap. 16.14. † **13:14** Ap. 19.20. ‡ **13:15** Ap. 20.4. § **13:16** Ap. 15.2; 16.2. * **13:17** Ap. 14.11; 15.2. † **13:18** Sal. 107.43. * **14:1** Jn. 1.29. † **14:1** Ap. 7.3, 4. ‡ **14:2** Ap. 1.15.

c'a tek sibilaj yewajin q'uiy raken tak ya',‡ o achi'el tek niwulul jun nimalaj coklajay, o can achi'el tek yek'ojomex sibilaj q'uiy arpas.§ 3 y niquibixaj c'a jun c'ac'ac' bix chuwech apo ri lok'olaj ch'aquet ri acuchi (achique) tz'uyul wi ri Dios y ri acuchi (achique) yec'o wi ri rijita'k tak achi'a' ri can c'o quik'ij y ri ye caji' ri sibilaj q'uiy runak' tak quiwech c'o. Y jun c'ac'ac'* bix c'a ri niquibixaj. Y can majun c'a chuka' ri nicowin ta netaman ri bix ri', xa can xu (xe) wi c'a ri ciento cuarenta y cuatro mil ri ye colotajnek chic el chuwech ri ruwach'ulef. 4 Yere' ri ma xeka ta pa tak mac quiq'ui ixoki', xa can ye ch'ajch'oj wi,† y can quitzekelben ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l xabacuchi (xabachique) nibe wi. Yere' ri nabey‡ ri xecol pe chiquicojol ri winek, riche (rixin) chi ye'oc achi'el nabey ofrenda chare ri Dios y chare ri Jesucristo ri can achi'el Alaj Carne'l. 5 Y can majun tz'ucun tzij§ xilitej chi elenak ta pa quichi' riye', can ye ch'ajch'oj wi* chuwech ri Dios ri tz'uyul pa lok'olaj ch'aquet.

Ri niquik'alajsaj ri ye oxi' ángeles

6 Y riyin ri Juan xintz'et chic c'a chi pa runic'ajal ri caj nixic'an petenak jun ángel ruc'amom pe ri lok'olaj ch'abel ri niya'o colotajic, ch'abel ri can riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek,† riche (rixin) c'a chi nuya' rutzijol‡ chique quinojel ri winek ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef; xabachique ta na ruwach'ulef yec'o wi, xabachique ta na ri ye cati't quimama', xabachique ta na quich'abel y xabachique ta na tinamit yec'o wi. 7 Y can nurek c'a ruchi' chubixic: Tixibij iwi' y tinimaj rutzij ri Dios, y tiya' chuka' ruk'ij, ruma ri k'ij riche (rixin) chi nuk'et tzij xa xoka yan. Tiya' c'a ruk'ij§ ri banayon* ri caj, ri banayon ri ruwach'ulef, ri banayon ri mar y ri ralaxbel (rutz'ucbel) tak ya'.

8 Y yac'ari' tek xbec'ulun pe jun ruca'n ángel, y xubij: Xtzak yan ri nimalaj tinamit Babilonia.† Xtzak yan ri nimalaj tinamit ri xbano chique quinojel ri winek chuwech re ruwach'ulef chi xquiya' ca ri Dios y xquiyec royowal ri Dios pa quiwi', ruma ri tinamit ri' xuben chique quinojel ri winek chi can achi'el xeruk'abarisaj chi ma niquina' ta chic chi niquiben ri mac, achi'el ri mac tek ri achi'a' y ri ixoki' niquicanola' qui' chi yemacun y xa ma quic'ulaj ta qui'.

9 Y can yac'ari' tek xbec'ulun pe jun rox ángel, y can nurek ruchi' chubixic: Wi can c'o c'a niya'o ruk'ij ri nabey chicop y nuya' chuka' ruk'ij ri ruwachbel, y can nika chuwech chi nuc'ul retal chi nic'aj ruwech o chrij ruk'a',‡ 10 ri xtibano chuka' queri', can xtika wi c'a ri royowal ri Dios pa ruwi'. Ruma ri winek ri yebano queri', ri Dios can ma xtujoyowaj ta quiwech, xa can xtuya' pe ronojel ri royowal pa quiwi'.§ Y can chiquiwech apo ri lok'olaj tak ru'ángeles ri Dios y chuka' chuwech ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l, ri xtiquitij wi pokonal chupan ri k'ak' y ri azufre, ruma chi yacatajnek pe royowal ri Dios chiquij. 11 Y ri k'ak' ri nibano chique chi niquik'axaj tijoj pokonal, majun bey xtichuptej ta, y ri rusibil* pa'el chicaj riche (rixin)

§ **14:2** Ap. 5.8. * **14:3** Ap. 5.9. † **14:4** Sal. 45.14; 2 Co. 11.2. ‡ **14:4** Stg. 1.18. § **14:5** Sal. 32.2; Sof. 3.13. * **14:5** Ez. 5.27; Jud. 24. † **14:6** Tit. 1.2. ‡ **14:6** Mt. 28.19; Ef. 3.9. § **14:7** Ex. 20.11; Neh. 9.6. * **14:7** Sal. 33.6; 95.5; 124.8; Hch. 14.15. † **14:8** Is. 21.9; Jer. 51.8; Ap. 16.19; 17.5; 18.2. ‡ **14:9** Ap. 13.15, 16. § **14:10** Sal. 75.8; Is. 55.17; Jer. 25.15. * **14:11** Is. 34.10.

xtibe k'ij xtibe sek. Y ri xeya'o ruk'ij ri nabey chicop y ri ruwachbel, y quinojel chuka' ri quic'uan retal ri chicop ri' chi nic'aj tak quiwech o chrij tak quik'a', can majun bey c'a xque'uxlan ta juba' chuk'axaxic tijoj pokonal chi pak'ij chi chak'a'.

12 Rumac'ari', ri ye oconek lok'olaj tak ralc'ual ri Dios ri niquic'axaj y niquinimaj ri nubij ri rupixa' ri Dios y ri can quicukuban quic'u'x† riq'ui ri Jesús, rajawaxic chi quecoch'on.

13 Y riyin ri Juan xinwac'axaj c'a jun ch'abel chila' chicaj y xubij c'a chuwe: Tatz'ibaj c'a re xtinbij chawe: Ya c'a tiempo re nuchop el wacami chi can jabel ruwaquik'ij quinojel ri can xa jun chic quibanon riq'ui ri Ajaf tek xquecom el,‡ xcha'. Ja' (je) can kitzij wi, xcha' ri Lok'olaj Espíritu. Ruma can xque'uxlan§ chare ri quisamaj, y xtiquic'ul c'a ri rutojbalil ri utzilaj tak quisamaj.

Ri ruc'ayewal ri xtipe pa ruwi' ri ruwach'ulef

14 Y tek riyin xitzu'un chic apo, xintz'et c'a jun sutz' sek. Y pa ruwi' c'a ri sutz' ri' tz'uyul c'a jun ri can achi'el ri C'ajolaxel ri xalex chkacojol.* Riya' rucusan c'a jun corona ri banon riq'ui k'anapuek, y ri pa ruk'a' ruc'uan jun jos (wos) ri c'o sibilaj rey. 15 Y can yac'a chuka' ri' xbe'el pe jun chic ángel chiri' pa rachoch ri Dios, y can nurek apo ruchi' chare ri tz'uyul pa ruwi' ri sutz'. Y nubij c'a apo chare: Tacusaj c'a la ajos (awos) y tak'ata' la tico'n,† ruma ya xoka yan ri hora y can k'en chic ri tico'n riche (rixin) ri ruwach'ulef. 16 Y ri tz'uyul pa ruwi' ri sutz' can que wi ri' xuben, xuk'axaj ri rujos (ruwos) chuwech ri ruwach'ulef, y xuben c'a el ri k'atoj.

17 Y c'ac'ari' xbe'el chic pe jun ángel ri pa rachoch ri Dios ri c'o chila' chicaj, ruc'amom pe chuka' jun jos (wos) ri c'o sibilaj rey. 18 Y riq'ui ri altar xbe'el c'a pe chuka' jun ángel ri can ya'on uchuk'a'‡ chare riche (rixin) chi nicowin nitakanoj pa ruwi' ri k'ak'. Y can nurek apo ruchi' chare ri ángel ri uc'uayon ri jos (wos)§ ri c'o sibilaj rey y xubij: Tacusaj c'a la ajos (awos), que'akupij pe pa tak tzekaj ri uva. Ruma ri uva ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef chek' chic.

19 Y ri ángel ri uc'uayon ri jos (wos) can que wi ri' xuben, xuk'axaj ri rujos (ruwos) chuwech ri ruwach'ulef, y xerukupij el pa tak tzekaj ri uva. C'ac'ari' xeruya' pa jun nimalaj achi'el pila ri acuchi (achique) niyitz' wi ri ruya'al chi aken. Y re yitz'oj re' nuk'alajsaj c'a chkawech ri rubanic ri nimalaj ruc'ayewal ri xtuya' ri Dios.* 20 Ri uva ri xerukupij ri ángel, can c'a chuchi' el† ri tinamit xbeyitz' wi. Y ri pila ri xyitz' wi ri uva, tek xbe'el pe ri ruya'al ri uva chupan, ya xa can quic' chic. Y can sibilaj q'uiy, ruma ri raken xapon c'a pan oxi' ciento kilómetros. Y ri quic' ri' ntel anej c'a pa quichi' ri quiej ri acuchi (achique) niya'ox (nya') wi ri freno.

15

Ri ángeles ri xqueya'o ri wuku' ruq'uisbel tak ruc'ayewal pa ruwi' re ruwach'ulef

1 Y c'ac'ari' riyin ri Juan can xintz'et c'a chi c'o chic jun nimalaj retal ri xbanatej chila' chicaj, ri majun bey tz'eton ta. Yec'o c'a wuku' ángeles ri xek'alajin y ri wuku' c'a ángeles ri' chiquijujunal

† **14:12** Ap. 12.17; 13.10. ‡ **14:13** Ec. 4.1, 2; 1 Co. 15.18; 1 Ts. 4.16; Ap. 20.6. § **14:13** Is. 57.1, 2; 2 Ts. 1.7; He. 4.9. * **14:14** Ez. 1.26; Dn. 7.13; Ap. 1.3. † **14:15** Jer. 51.33; Jl. 3.13; Mt. 13.39. ‡ **14:18** Ap. 16.18. § **14:18** Jl. 3.13. * **14:19** Ap. 19.15. † **14:20** Is. 63.3; Lm. 1.15; He. 13.12. * **15:1** Ap. 14.10; 16.1; 12.9.

jachon pa quik'a' jojun chique ri wuku' ruq'uisbel tak ruc'ayewal.* Y riq'ui ri wuku' ruc'ayewal ri', xtz'aket ri royowal ri Dios ri nuya' pa quiwi' ri winek.

2 Y riyin xintz'et c'a chuka' chi c'o jun achi'el mar ri achi'el vidrio nitzu'un,† xolon c'a riq'ui k'ak'. Y yec'o c'a ri ye pa'el pa ruwi'. Quinojel ri' yec'a ri ma xeka ta pa ruk'a' ri nabey chicop‡ y ri ma xquiya' ta ruk'ij ri ruwachbel, ni ma xcajo' ta chi xya'ox (xya') quetal chi ye riche (rixin) ri chicop ri' ni ma xcajo' ta chuka' ri número riche (rixin) ri rubi'. Quinojel ri' ye pa'el c'a pa ruwi' ri mar ri', y ye quic'ualon arpa ri ye riche (rixin) ri Dios. 3 Y niquibixaj c'a ri rubix ri Moisés ri rusamajel ri Dios y ri rubix ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l. Y ri bix quec'are' ri niquibij: Ajaf Dios, riyit ri can c'o ronojel uchuk'a' pan ak'a', y can ya c'a ri nima'k tak samaj ri yacowin nabanala',§ can kitzij y choj ri abey,* y yit c'a riyit ri Rey quiche (quixin) quinojel ri lok'olaj tak awalc'ual. 4 ¿Achique ta c'a jun ri man ta xtuxibij ri' chawech?† ¿Y achique ta c'a jun ri man ta xtuya' ak'ij, riyit Ajaf? Ruma xaxu (xaxe) wi c'a riyit ri can yit lok'olaj wi. Y rumari' ronojel ri ruwach'ulef xquepe chuya'ic ak'ij, ruma xk'alajin yan chi can choj wi ri k'atoj tzij xaben. Queri' niquibij ri bix ri'.

5 Y tek riyin ri Juan ye ntz'eton chic ka ronojel ri', xintz'et chi xjakatej‡ ri lok'olaj lugar ri kas kitzij chi rachoch ri Dios§ ri c'o chila' chicaj, ri acuchi (achique) yaquel wi ri nik'alajsan ri rutrato ri Dios ri xuben quiq'ui ri winek. 6 Y chiri' xebe'el wi pe ri wuku' ángeles ri jachon jojun ruc'ayewal pa quik'a'. Y ri quitziak ri ye quicusalon, ya c'a ri tziek ri nibix lino* chare, jun tziek ri sek sek y can nitz'itz'an c'a chuka'. Y ri chuwaquic'u'x k'axnek c'a chuka' ximibel ri banon riq'ui k'anapuek. 7 Y can yac'ari' tek jun chique ri ye caji' ri sibilaj q'uiy runak' tak quiwech† c'o, xuyala' c'a el jojun vaso pa quik'a' chiquijujunal ri wuku' ángeles, vasos ri ye banon riq'ui k'anapuek, y ye nojnek riq'ui ronojel ri royowal ri Dios, Dios ri can q'ues riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek. 8 Ri rachoch c'a ri Dios ri c'o chicaj xnoj‡ c'a riq'ui jun achi'el sib§ ruma ri ruk'ij ruc'ojlen y ri ruchuk'a'* ri Dios. Y can majun c'a ri nicowin ta ntoc apo ri chiri'. Xa can c'a ya tek yatajnek chic ca ri wuku' ruc'ayewal cuma ri ángeles; c'ac'ari' tek utz chic niban apo oquen.

16

Ri wuku' vasos ri c'o el royowal ri Dios chupan

1 Yac'ari' tek riyin ri Juan xinwac'axaj c'a chi c'o jun nimalaj ch'abel ri xch'o pe chila' pa rachoch ri Dios y xubij c'a chique ri wuku'* ángeles: Quixbiyin jebe'itixa' c'a pa ruwi' ri ruwach'ulef ronojel ri royowal† ri Dios ri yec'o el chupan ri wuku' vasos.

2 Y can yac'ari' tek xbe ri nabey‡ ángel y xberutixa' ca pa ruwi' ri ruwach'ulef ri c'o el chupan ri vaso ri ruc'uan. Can yac'ari' tek ri winek ri quic'uan retal ri nabey chicop y can niquiya' chuka' ruk'ij ri ruwachbel ri nabey chicop ri', xe'el pe itzel tak ch'a'c§ chiquij.

† **15:2** Ap. 4.6. ‡ **15:2** Ap. 13.15. § **15:3** Ex. 15.1. * **15:3** Dt. 32.4; Os. 14.9. † **15:4** Ex. 15.14. ‡ **15:5** Ap. 11.19. § **15:5** Nm. 1.50. * **15:6** Ex. 28.6; Ez. 44.17. † **15:7** Ap. 4.6. ‡ **15:8** Ex. 40.34; 1 R. 8.10; 2 Cr. 5.14. § **15:8** Is. 6.4. * **15:8** 2 Ts. 1.9. * **16:1** Ap. 15.1. † **16:1** Ap. 14.10. ‡ **16:2** Ap. 8.7. § **16:2** Ex. 9.9; Dt. 28.27; 1 S. 5.6, 9.

3 Queri' c'a chuka', ri ruca'n ángel xberutixa' c'a pa ruwi' ri
mar ri c'o el chupan ri vaso. Y
ri mar xchuwir, xuben achi'el ri
ruquiq'uel jun caminek, y rumari'
quinojel ri chicop ri yec'o chiri',
xecom.*
4 Y ri rox ángel xberutixa' c'a
ca ri ruc'uan el chupan ri vaso
pa quiwi' ri raken tak ya' y pa
quiwi' ri ralaxbel (rutz'ucbel) tak
ya'.† Y ri ya' ri' xpotej chi quic'.‡
5 Y riyin xinwac'axaj c'a chi ri
ángel ri ya'on uchuk'a' chare riche
(rixin) chi nitakanoj pa quiwi' ri
ya', xch'o c'a y xubij: Ajaf Dios,
riyit ri can yitc'o wi pe§ y can
yitc'o wacami, riyit ri can yit choj*
y can yit lok'olaj wi, can pa ru-
chojmilal c'a yatajin yak'ato tzij,
xcha'. 6 Ruma ri xecamisan quiche
(quixin) ri lok'olaj tak awalc'ual
y ri xecamisan quiche (quixin) ri
profetas ri xek'alajsan ri ach'abel,†
riyit can xaya' rutojbalil chique. Y
can utz wi c'a rubanic chique chi
niquikum quic',‡ ruma can queri'
ruc'amon chi naben chique.
7 Y yac'ari' tek riyin ri Juan
xinwac'axaj chi c'o jun ri nich'o
pe riq'ui ri altar, y nubij c'a: Can
kitzij wi chi riyit Ajaf Dios, ri can
c'o ronojel uchuk'a' pan ak'a' riche
(rixin) chi yacowin naben ronojel,
can nik'alajin wi c'a chi can kitzij y
can choj§ wi yak'ato tzij.
8 Yac'ari' tek xpe ri rucaj* ángel
xutix ri c'o el chupan ri vaso pa
ruwi' ri k'ij. Y ri k'ij can xjach wi
uchuk'a' pa ruk'a' chi queruporoj
ri winek riq'ui ri ruk'ak'al. 9 Y
can que wi c'a ri' xc'ulwachitej, ri
k'ij can xeruporoj ri winek, y ma
riq'ui wi ri' ri winek can ma xubij
ta juba' ri cánima chi xtzolin ta pe
quic'u'x riq'ui ri Dios riche (rixin)
chi xquiya' ta ruk'ij ruc'ojlen. Pa
ruq'uexel chi que ta ri' xquiben, xa
xquiyok'† ri rubi' ri Dios, Dios ri
takayon pe ri ruc'ayewal.
10 Ri ro' ángel xberutixa' c'a ca
ri ruc'uan chupan ri vaso pa ruwi'
ri ruch'acat ri nabey chicop y xka
c'a jun nimalaj k'eku'm‡ pa quiwi'
quinojel ri yec'o chuxe' rutzij. Y
ruma c'a ri ruc'ayewal ri yetajin
chuk'axaxic ri winek ri', rumari'
can niquicach'ach'ej ri cak'. 11 Pero
ma riq'ui wi ri' ri winek xa can
ma xtzolin ta pe quic'u'x riq'ui ri
Dios riche (rixin) chi xquiya' ta ca
rubanic ri etzelal. Xa pa ruq'uexel
chi que ta ri' xquiben, xa xquiyok'
ri Dios ri c'o chila' chicaj, ruma
ri k'axomal y ri itzel ch'a'c ri c'o
chiquij.§
12 Ri ruwakak ángel xberutixa'
c'a ca ri ruc'uan el chupan ri vaso
pa ruwi' ri nimalaj raken ya' ri
Eufrates* rubi'. Y ri raken ya' ri'
xchaki'j† ka riche (rixin) chi xcho-
jmitej jun bey ri xquek'ax wi ri
aj k'atbel tak tzij ri ye petenak pa
relebel k'ij.‡
13 Yac'ari' tek riyin xintz'et chi
ri dragón,§ y ri nabey chicop y
ri achi ri nubij chi nuk'alajsaj ri
ruch'abel ri Dios y xa ma kitzij
ta chi profeta,* xe'el c'a pe jo-
jun ri achi'el xpek (ranas) pa tak
quichi'. Y ri oxi' achi'el xpek
(ranas) ri', xa ye oxi' c'a itzel tak
espíritu. 14 Ri oxi' itzel tak espíritu
ri', riq'ui c'a ri itzel winek ye pete-
nak wi† y can yequibanala' c'a mi-
lagros.‡ Y yebe c'a quiq'ui quinojel
ri aj k'atbel tak tzij riche (rixin) ri
ruwach'ulef. Yequimol apo riche

* **16:3** Ap. 8.9. † **16:4** Ap. 8.10. ‡ **16:4** Ex. 7.17, 20. § **16:5** Ap. 1.4, 8; 4.8; 11.17. * **16:5** Sal. 97.2. † **16:6** Mt. 23.34. ‡ **16:6** Is. 49.26. § **16:7** Ap. 14.10; 19.2. * **16:8** Ap. 8.12. † **16:9** 2 Cr. 28.22; Is. 8.21; Jer. 5.3; Dn. 5.22. ‡ **16:10** Ex. 10.21. § **16:11** Ap. 16.2. * **16:12** Ap. 9.14. † **16:12** Jer. 50.38; 51.36. ‡ **16:12** Is. 41.2, 25. § **16:13** Ap. 12.3. * **16:13** 1 Jn. 4.1. † **16:14** Stg. 3.15. ‡ **16:14** 2 Ts. 2.9; 1 Ti. 4.1. § **16:14** Ap. 20.8.

(rixin) ri k'ij tek xtiquiben ch'a'oj§ riq'ui ri Dios, Dios ri can c'o wi ronojel uchuk'a' pa ruk'a' riche (rixin) chi nicowin nuben ronojel.
15-16 Y can xequimol c'a quinojel ri aj k'atbel tak tzij riche (rixin) ri ruwach'ulef. Xequimol c'a pa jun lugar ri Armagedón nibix chare pa ch'abel hebreo. Yac'ari' tek xch'o pe ri Jesucristo, y xubij: Tiwac'axaj c'a. Riyin tek xquipe xtinben achi'el nuben jun alek'om,* ma xtinya' ta na rutzijol.† Y can jabel ruwaquik'ij ri can quichajin ri quic'aslen y ye ch'ajch'oj, ri can quicusan ri quitziak riche (rixin) chi ma xtiquiya' (xtiquitzek) ta quiq'uix chiquiwech ri winek.

17 Y can yac'ari' tek ri ruwuk ángel xuquiraj pa cak'ik' ri ruc'uan chupan ri vaso, y xinwac'axaj c'a chi c'o nich'o pe pa rachoch ri Dios chila' chicaj ri acuchi (achique) c'o ri lok'olaj ruch'acat ri Dios. Y can riq'ui c'a ruchuk'a' nubij pe: Ya xc'achoj‡ c'a la'.

18 Y xu (xe wi) xubij ri ch'abel ri', can yac'ari' tek xepe c'a coklajay, coyopa' y nic'aj chic ch'abel. Y xuben c'a jun nimalaj silonel ri majun bey banatajnek§ ta janipe' ri yec'o wi pe winek chuwech ri ruwach'ulef. 19 Y ri nimalaj tinamit pan oxi' c'a xel wi ruma ri nimalaj silonel ri'. Y ri nic'aj chic nima'k tak tinamit ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef, can xetzak wi c'a chuka' pan ulef. Ri Dios can xnatej wi c'a chare ri nimalaj tinamit Babilonia,* riche (rixin) chi can nuya' rutojbalil chique ri winek aj chiri'. Rumari' ri Dios xuben chique chi niquitij† pokon ruma ri royowal Riya'. 20 Y ruma chuka' ri nimalaj silonel ri xuben, ri ruwach'ulef ri yec'o pa tak ya' xebe chuxe' ya'. Y ri juyu' ma xetz'etetej ta chic.‡ 21 Chuka' chupan ri tiempo ri' xka c'a pe sakboch ri chila' chicaj. Y jojun c'a sakboch§ achi'el jojun quintal calal. Y ruma c'a ri jun nimalaj sakboch ri', ri winek sibilaj c'a niquiyok' ri Dios; ruma ri ruc'ayewal ri xuya' ri Dios pa quiwi' ri winek ri', can jun nimalaj ruc'ayewal.

17

Ri ruc'ayewal ri xka pa ruwi' ri ixok ri ma utz ta ruc'aslen

1 Y jun c'a chique ri wuku'* ángeles ri ye uc'uayon jojun vaso, xoch'o wuq'ui y xorubij c'a chuwe: Catam pe wuq'ui y xtinc'ut c'a chawech ri achique chi ruc'ayewal ri xtika pa ruwi' ri ixok† ri ma utz ta ruc'aslen ri tz'uyul‡ pa quiwi' q'uiy ya'. 2 Can ya c'a riq'ui re ixok re' ye tzaknek wi pa mac ri nima'k aj k'atbel tak tzij ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef. Y can rumac c'a chuka' re ixok re' tek ri winek ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef ye tzaknek pa mac. Can achi'el ye ruk'abarisan ruma can ma niquina' ta chic niquiben ri mac, achi'el ri mac tek ri achi'a' y ri ixoki' niquicanola' qui' chi yemacun y xa ma quic'ulaj ta qui'.§

3 Y chupan c'a ri jun achi'el achic' ri xinben ruma ri ruchuk'a' ri Lok'olaj Espíritu, xinna' chi ri ángel xiruc'uaj c'a pa jun desierto. Y chiri' xintz'et c'a jun ixok ch'ocol chrij jun chicop quek rij, ri c'o wuku' rujolon (ruwi') y lajuj ruc'a'.* Ri chicop ri' ruyon c'a bi'aj tz'ibatal chrij, riche (rixin) chi nuyok' ri rubi' ri Dios. 4 Y ri ixok ri' rucusan c'a tziek quek y morado. Ye rucusan chuka' nic'aj chic cosas ri ye banon riq'ui k'anapuek,†

* **16:15-16** Mt. 24.43; 2 P. 3.10. † **16:15-16** 1 Ts. 5.2. ‡ **16:17** Ap. 21.6. § **16:18** Dn. 12.1. * **16:19** Ap. 14.8. † **16:19** Is. 51.17; Jer. 25.15, 16. ‡ **16:20** Ap. 6.14. § **16:21** Ap. 11.19. * **17:1** Ap. 21.9. † **17:1** Nah. 3.4. ‡ **17:1** Jer. 51.13. § **17:2** Jer. 51.7. * **17:3** Ap. 12.3, 6; 13.1. † **17:4** Jer. 51.7.

riq'ui jabel tak abej y ri tak abej chuka' ri nibix perla‡ chique, riche (rixin) chi ruwikon ri' jabel. Y ri pa ruk'a', ruc'uan c'a jun vaso ri banon riq'ui k'anapuek. Y ri vaso ri' can nojnek el rupan riq'ui ri itzel ri ye rubanalon chuwech ri Dios, y riq'ui chuka' ri tz'ilolaj tak mac ri ye rubanalon quiq'ui achi'a'. 5 Y ri ixok ri' c'o jun bi'aj tz'ibatal chi nic'aj ruwech. Y ri bi'aj ri' ma can ta c'a k'alaj achique ntel wi chi tzij, pero quec'are' ri nubij: RI NIMALAJ TINAMIT BABILONIA, QUITE' RI IXOKI' RI MA UTZ TA QUIC'ASLEN Y QUITE' CHUKA' RI WINEK RI YEBANO ETZELAL.§ 6 Tek riyin xintz'et c'a ri ixok ri', can xsach c'a nuc'u'x ruma xa can k'abarnek riq'ui ri quiquiq'uel ri lok'olaj tak ralc'ual ri Dios ri ye rucamisan* y riq'ui ri quiquiq'uel ri can xquitij el pokon ruma xquinimaj ri Jesús.

7 Y ri ángel ri uc'uayon wuche (wixin), xubij c'a chuwe: ¿Achique ruma nisach ac'u'x? Riyin xtink'alajsaj c'a chawech ri achique ntel wi chi tzij ri ixok ri ch'ocol chrij ri chicop. Y can xtinbij wi c'a chuka' chawe achique ntel wi chi tzij ri nimalaj chicop ri c'o wuku' rujolon (ruwi') y lajuj ruc'a'. 8 Ruma ri chicop ri xatz'et, xa jun chicop ri xc'oje' ojer ca y wacami majun chic. Pero ma riq'ui ta chi xa majun chic, xa can xtibec'ulun chic c'a pe.† Xtel c'a pe chupan ri itzel jul ri k'eku'm rupan.‡ Y c'ac'ari' xtibe pa k'ak'. Y ri winek ri yec'o chuwech re ruwach'ulef,§ ri can pa rutiquiribel pe riche (rixin) re ruwach'ulef tek man c'o ta quibi' chupan ri wuj riche (rixin) c'aslen, ri winek ri' can xtisach c'a quic'u'x ruma ri niquitz'et. Ruma ri chicop ri' xc'oje' ojer ca y xa ma tz'eton ta chic, pero can xbec'ulun chic c'a pe jun bey.

9 Re' can q'uiy c'a etamabel* nrajo' riche (rixin) chi nik'ax chawech, ruma ri wuku' rujolon (ruwi')† ri chicop, xa ye wuku' c'a juyu' ri acuchi (achique) tz'uyul wi ri ixok ri'. 10 Chuka' ri wuku' rujolon (ruwi') ri chicop, xa ye wuku' c'a aj k'atbel tak tzij ri nibix reyes chique. Ye wu'o' c'a chique ri aj k'atbel tak tzij ri' ye tzaknek chic. Ri ruwakak, yari' ri nik'ato tzij wacami. Yac'a ri ruwuk aj k'atbel tzij ma jane toc'ulun ta. Pero tek xtoc'ulun, xa man c'a xtiyaloj ta xtik'ato tzij. 11 C'ac'ari', can ya ri chicop ri xc'oje' ojer ca ri majun chic tz'eton ta, yac'ari' ri xtoc ri ruwakxak aj k'atbel tzij. Riya' can junan wi c'a runa'oj quiq'ui ri wuku' itzel aj k'atbel tak tzij ri ye tzaknek chic. Chuka' riya' xtuk'et tzij, y c'ac'ari' xtibe pa k'ak'.

12 Y ri lajuj ruc'a'‡ ri chicop ri xatz'et, xa ye lajuj c'a aj k'atbel tak tzij ri c'a ma jane yek'ato ta tzij. Ri ye lajuj aj k'atbel tak tzij ri' cachibilan ri chicop, can xtijach wi c'a k'atbel tzij§ pa quik'a', pero ri k'atbel tzij ri xtijach chique, xa man c'a xtiyaloj ta. Xa jun oc hora xtuben. 13 Ri lajuj aj k'atbel tak tzij ri c'a ma jane yek'ato ta tzij, can junan wi c'a quich'obonic. Y chi ye lajuj xtiquiya' c'a chiquiwech riche (rixin) chi niquiya' ri quik'atbel tzij y ri quichuk'a' pa ruk'a' ri chicop ri'. 14 Ri ye lajuj ri' can xtiquiben c'a chuka' ch'a'oj* riq'ui ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l y Riya' can xtich'acon chiquij. Ruma ya Riya' ri rey pa quiwi'† quinojel reyes y ya Riya' ri nimalaj Ajaf pa quiwi'

‡ **17:4** Ap. 18.12. § **17:5** 2 Ts. 2.7. * **17:6** Hch. 22.20; Ap. 2.13; 6.9; 12.11. † **17:8** Ap. 13.1. ‡ **17:8** Ap. 11.7. § **17:8** Mt. 25.34; Jn. 17.24; Ef. 1.4. * **17:9** Dn. 12.4; Mt. 13.11; 24.5; Ap. 13.18. † **17:9** Ap. 13.1. ‡ **17:12** Dn. 7.20; Ap. 12.3; 13.1. § **17:12** Dn. 2.40; 8.20, 24; Zac. 1.18, 21. * **17:14** Ap. 16.14. † **17:14** Dt. 10.17; Jer. 50.44; 1 Ti. 6.15.

quinojel ajaf. Y quinojel ri yec'o riq'ui can ye siq'uin (oyon) y ye cha'on ruma ri Dios y can cukul wi chuka' quic'u'x.

15 Y ri ángel ri uc'uayon wuche (wixin) xubij c'a chuka' chuwe riyin ri Juan: Ri ya' ri xatz'et ri acuchi (achique) tz'uyul wi ri ixok ri ma utz ta ruc'aslen, xa ye sibilaj q'uiy tinamit, y ye sibilaj q'uiy winek, ri ma junan ta quich'abel y ma junan ta quiruwach'ulef.‡ 16 Y ri lajuj ruc'a' ri chicop ri xatz'et, xa xtiquetzelaj c'a ri ixok ri xa ma utz ta ruc'aslen. Y xtiquiya' c'a ca ruyon. Rumari' xqueyacatej chrij y ronojel ri c'o riq'ui xtiquelesaj chare. Can niquich'anaba' ca. Y ri ruch'acul ri ixok ri', c'o nic'aj ri xtiquitij, y c'o nic'aj ri xtiquiporoj pa k'ak'.§ 17 Ri Dios xuya' c'a pa cánima ri lajuj aj k'atbel tak tzij chi junan quich'obonic xquiben riche (rixin) chi xeyacatej chrij ri ixok ri ma utz ta ri ruc'aslen, y chuka' junan quich'obonic xquiben riche (rixin) chi xquijech ri k'atbel tzij ri c'o pa quik'a' riye' chare ri chicop. Y can queri' xtiquiben, ruma c'o chi nibanatej na ri ye rubin ca ri Dios chi yebanatej.* 18 Y ri ixok† ri xatz'et, yac'ari' ri jun nimalaj tinamit‡ ri c'o pa quiwi' ri aj k'atbel tak tzij riche (rixin) ri ruwach'ulef.

18

Tek xtzak ri itzel tinamit Babilonia

1 Tek banatajnek chic ca ri', yac'ari' tek riyin ri Juan xintz'et c'a chuka' jun chic ángel; jun ángel ri can c'o sibilaj k'atbel tzij pa ruk'a', y ruchapon c'a nika pe chila' chicaj. Ri ángel chuka' ri', ruma ri rusakil,* can xusakirisaj ri ruwach'ulef. 2 Y can nurek c'a ruchi' chubixic: Wacami xtzak, wacami xtzak ri nimalaj tinamit Babilonia.† Wacami xa oconek chic cachoch ri demonios y cachoch quinojel ri itzel tak espíritu. Y chuka' oconek quisoc quinojel ri aj xic' tak chicop‡ ri sibilaj ye tz'il y sibilaj ye itzel. 3 Ruma xa ya ri Babilonia ri xbano chique ri nic'aj chic ruwach'ulef riche (rixin) chi xquiyec royowal ri Dios pa quiwi', ruma xuben chique chi xquiya' ca ri Dios. Can achi'el xeruk'abarisaj ruma can ma niquina' ta chic niquiben ri mac, achi'el ri mac tek ri achi'a' y ri ixoki' niquicanola' qui' chi yemacun y xa ma quic'ulaj ta qui'. Ya chuka' ri Babilonia ri xbano chique ri aj k'atbel tak tzij quiche (quixin) nic'aj chic ruwach'ulef riche (rixin) chi xeka chupan ri mac ri'.§ Y can ya chuka' ri Babilonia ri xbano chique ri yec'ayin chi xebeyomer ruma ri c'ayij ri xquibanala', ruma ri aj Babilonia xquic'uaj jun itzel c'aslen y rumari' xquisachala' sibilaj q'uiy puek, xcha' ri ángel.

4 Yac'ari' tek xinwac'axaj c'a chi c'o jun ri nich'o pe chila' chicaj y nubij: Riyix ri can yix wuche (wixin) chic riyin, quixel c'a pe* ri pa tinamit Babilonia, man xa quixka chuka' pa mac y xquixilon chuka' riyix riq'ui ri ruc'ayewal ri xtika pa quiwi' ri winek aj chiri'. 5 Ruma ri quimac ri winek riche (rixin) ri tinamit ri', sibilaj q'uiyinek chic, xa can juba' ma napon anej chuwech ri caj. Y ri Dios can noka wi c'a chuc'u'x ri quimac ri winek ri' y can nuya' wi ruc'ayewal pa quiwi'.† 6 Pero riyix, xcha' c'a ri ch'abel ri petenak chila' chicaj chique ri yeya'o ruq'uexel chare ri Babilonia, can tiya' c'a

‡ **17:15** Is. 8.7; Ap. 13.7. § **17:16** Ez. 16.37-44; Ap. 18.8. * **17:17** Ap. 10.7. † **17:18** Ap. 12.4. ‡ **17:18** Ap. 16.19. * **18:1** Ez. 43.2. † **18:2** Is. 13.19; 21.9; Jer. 51.8. ‡ **18:2** Is. 14.23; 34.14; Jer. 50.39. § **18:3** Ap. 14.8; 17.2. * **18:4** Gn. 19.12; Is. 48.20; 52.11. † **18:5** Gn. 18.20; Jon. 1.2. ‡ **18:6** Sal. 137.8; Jer. 50.15.

ruq'uexel‡ chare, achi'el ri xuben riya'. Can achi'el c'a ri rubanon riya', quec'ari' chuka' ri tibana' chare. Pero camul ruchuk'a' ri ruc'ayewal ri tibana' chare, que chuwech ri xuben riya'. Riya' xa jun vaso ri ruc'ayewal ri xuya', pero riyix ca'i' vaso tiya' chare riche (rixin) chi niya' ruq'uexel chare y tutija' na pokonal. 7 Y achi'el chuka' chi riya' runimirisan ri'§ y rusachon q'uiy puek riche (rixin) chi ruc'usan ruc'u'x chupan ri itzel c'aslen, queri' chuka' tibana' chare; tich'ujirisaj y tibana' chare chi nuk'axaj ok'ej. Ruma riya' nubila' c'a pa ránima: Yin c'a riyin ri can achi'el reina yin tz'uyul wawe'. Ni ma yin malca'n ta, ni ma xtink'axaj* ta ok'ej, nicha'. 8 Y ruma queri' nubij, rumari' xa pa jun k'ij xquepe ronojel ruwech k'axomal pa ruwi'. Xtipe camic, ok'ej y wayjal. Y xtic'at pa k'ak'. Y can que wi c'a ri' ri xtibanatej, ruma can ya ri Ajaf Dios ri can c'o wi ruchuk'a'† ri xtik'ato tzij pa ruwi'.

9 Y ri aj k'atbel tak tzij‡ ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef ri xek'olotej pa ruk'a' ri tinamit Babilonia riche (rixin) chi xeka pa mac, achi'el ri mac tek ri achi'a' y ri ixoki' niquicanola' qui' chi yemacun y xa ma quic'ulaj ta qui', y ri xeka chupan ri itzel tak c'aslen ri acuchi (achique) xquisachala' wi quirajil. Xticok'ej§ y xtiquibisoj* c'a ruwech ri tinamit ri' tek xtiquitz'et ri sib nijote' chicaj, ruma can ntajin ruc'atic. 10 Pero ruma c'a ri niquixibij qui' chuwech ri ruc'ayewal ri kajnek pa ruwi' ri tinamit, can c'anej c'a xepa'e' wi pe chare ri tinamit ri' y xquibij c'a: Juyi' oc† ruwech ri nimalaj tinamit Babilonia; jun tinamit ri c'o ruchuk'a' riche (rixin) chi xc'oje' pa quiwi' quinojel. Juyi' c'a oc ruwech ruma xa pa jun hora xq'uis pa ruk'a' ri ruc'ayewal ri xka pe pa ruwi', xquecha'.

11 Y ri ye c'ayinel‡ ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef, can sibilaj c'a xticok'ej y xtiquibisoj c'a ri tinamit ri', ruma majun chic c'a xtilok'o riche (rixin) ri quic'ayij ri ye quic'ualon apo riche (rixin) chi nbequic'ayij ca chiri'. 12 Y ri nbequic'ayij ri ye c'ayinel ri', ya ri k'anapuek, ri sakapuek, cosas ye banon riq'ui cobre y riq'ui ch'ich'; ri abej ri sibilaj ye jabel, ri mármol, y ri abej ri nibix chuka' perla chare; ri tziek ri sibilaj ye jabel, ye banon riq'ui lino y riq'ui seda, y ri tziek morado y quek; ri cosas ri ye banon quiq'ui jabel tak che', che' ri sibilaj jubul ruxla'; y nbequic'ayij chuka' cosas ri ye banon quiq'ui bak. 13 Quic'ualon chuka' canela, y ak'om ri niya'ox (nya') chrij ri ruquil wey, pon, mirra y nic'aj chic ak'om ri sibilaj jubul ruxla'; ri ruya'al uva, aceite, q'uej (harina) ri sibilaj jabel y trigo. Ye quic'ualon apo chuka' riche (rixin) chi yebequic'ayij ca, carne'l, quiej y nic'aj chic chicop, carruajes, y chuka' yequic'ayij winek.§ 14 Wacami ri winek ri xec'oje' ri pa nimalaj tinamit, man chic c'a xquequitij ta quiwech che' ri jabel ye qui' ri sibilaj xeka chiquiwech. Y xq'uis c'a ronojel ri jabel tak cosas ri yec'o quiq'ui, y can xq'uis chuka' ri quibeyomal.

15 Y ri ye c'ayinel ri xe'apon pa Babilonia riche (rixin) chi xebequic'ayila' ri cosas, ri xebeyomer* chuka' ruma, xquixibij c'a qui' chuwech ri ruc'ayewal ri kajnek pa ruwi' ri tinamit. Rumari' c'anej c'a xepa'e' wi apo. Can sibi-

§ **18:7** Ez. 28.2. * **18:7** Is. 47.7, 8. † **18:8** Sal. 62.11; Is. 27.1; Jer. 50.34; Ap. 11.17. ‡ **18:9** Ap. 17.2. § **18:9** Jer. 50.46. * **18:9** Ez. 26.16, 17. † **18:10** Is. 21.9; Ap. 14.8. ‡ **18:11** Ez. 27.27. § **18:13** Ez. 27.13. * **18:15** Ez. 27.33.

laj c'a xcok'ej y xquibisoj ruwech.
16 Y xquibij: Juyi' oc ruwech ri nimalaj tinamit Babilonia, ruma ri rubanon ca, can achi'el c'a jun ixok ri ruwikon ri' riq'ui tziek ri sibilaj jabel. Ruwikon ri' riq'ui tziek ri lino rubi', y quiq'ui ri tziek ri quek y morado yetzu'un. Y xerucusaj c'a chuka' k'anapuek, perlas y nic'aj chic quiwech abej ri sibilaj ye jabel. 17 Y xa pa jun hora xq'uis ri jani' chi beyomel ri c'o riq'ui.

Y ri achi'a' ri ye'uc'uan quiche (quixin) ri barcos y ri nic'aj chic ri yesamej pa tak barcos, ri winek ri ye petenak pa tak barcos, y can quinojel wi c'a ri winek ri yesamej pa ruwi' ya', man c'a xejel ta apo chunakajal ri tinamit Babilonia. Xa can c'anej xepa'e' wi apo.† 18 Ruma xquitz'et ri sib nibuku jotol chicaj; ruma ntajin nic'at ri tinamit. Y riq'ui c'a quichuk'a' xech'o, y xquibij: ¿La can c'o ta cami jun tinamit ri junan riq'ui re nimalaj tinamit re'?‡ xecha'. 19 Y ri winek c'a ri ye riche (rixin) pa tak barcos y ri ye samajel ri riche (rixin) pa tak ya', xquiyala' c'a ulef§ pa tak quijolon (quiwi'), ye'ok' y yebison c'a, y riq'ui quichuk'a' niquibij: Juyi' oc ruwech ri nimalaj tinamit Babilonia. Can riq'ui c'a ri rubeyomal riya' xebeyomer c'a quinojel rajaf tak barcos. Y xa pa jun hora xq'uis ronojel, xecha'.

20 Y yac'ari' tek xac'axatej jun ch'abel y xubij: Riyix ri yixc'o chicaj, riyix apóstoles, riyix profetas ri xixk'alajsan ri ruch'abel ri Dios y riyix chuka' ri yix lok'olaj tak ralc'ual ri Dios, quixquicot c'a,* ruma ri Dios can rutz'eton wi pe ri xik'axaj pa ruk'a' ri Babilonia, y wacami xuya' rutojbalil chare.†

21 Y yac'ari' tek jun ángel ri can c'o sibilaj ruchuk'a', xberuli'ej c'a pe jun nimalaj abej, ri achi'el jun ca' rubanic. Y ri ángel ri' riq'ui ronojel ruchuk'a' xuq'uek ri abej‡ c'a pa mar, y xubij c'a: Quec'are' ri xtiban chare ri nimalaj tinamit Babilonia riche (rixin) chi xtiq'uis chiri'. Ri tinamit ri' ma xtitz'etetej ta chic. 22 Ni majun bey chic c'a xtac'axex ta§ chi yec'o ri yetajin niquik'ojomaj ri arpas, ri trompetas y ri xul. Ni ma xquec'oje' ta chic chuka' ri yebano xabachique samaj chiri'. Y man c'a chuka' xquek'ajan* ta chic pe ri ca' riche (rixin) ri qui'en. 23 Majun chic c'a k'ak' riche (rixin) nisakirisan ri xtitz'etetej ta chupan ri tinamit ri'. Ma xtac'axatej ta chic c'a chuka' chi c'o ta jun c'ulanen nibanatej. Ruma ri nima'k tak c'ayinel† ri xec'oje' chiri' nima'k xquina' qui'. Y chuka' ruma ri itz‡ ri xeban chiri', xek'olotej c'a quinojel ri winek ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef.

24 Y can chupan c'a chuka' ri tinamit Babilonia xbiyin wi quiquiq'uel quinojel ri ye rusamajel ri Dios, ruma chiri' xecamisex wi§ ri profetas ri xek'alajsan ri ruch'abel, y ri nic'aj chic lok'olaj tak ralc'ual ri Dios, y quinojel ri ye camisan chuwech re ruwach'ulef.

19

Ri Dios can niya'ox (nya') ruk'ij chila' chicaj

1 Y tek banatajnek chic ronojel ri', yac'ari' tek riyin ri Juan xinwac'axaj chi can sibilaj c'a quich'abel winek ri niwajin chicaj. Y ri winek ri' riq'ui c'a quichuk'a'

† **18:17** Is. 23.14; Ez. 27.29. ‡ **18:18** Ez. 27.30, 31. § **18:19** Jos. 7.6; 1 S. 4.12; Job 2.12. * **18:20** Sal. 48.11; 58.10; 96.11-13; Jer. 51.47, 48. † **18:20** Is. 26.21; Ap. 19.1-3. ‡ **18:21** Ex. 15.5; Nah. 9.11; Jer. 51.63, 64. § **18:22** Is. 24.8; Jer. 7.34; 16.9; 25.10. * **18:22** Ez. 26.13. † **18:23** Is. 23.8. ‡ **18:23** 2 R. 9.22; Nah. 3.4. § **18:24** Jer. 15.49. * **19:1** Ap. 7.10; 12.10.

niquibij: Tinimirisaj rubi' ri Kajaf Dios, ruma riq'ui Riya' petenak wi ri colotajic,* riche (rixin) Riya' ri uchuk'a', y can c'o chuka' ruk'ij y ruc'ojlen.† 2 Tinimirisaj c'a rubi' ri Dios‡ ruma ri ruk'atbel tzij can kitzij y can choj wi; ruma can xuya'§ wi ruc'ayewal pa ruwi' ri ixok ri itzel ruc'aslen, ri xbano chique ri winek ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef chi xquiya' ca ri Dios ruma xeka pa mac, achi'el ri mac tek ri achi'a' y ri ixoki' niquicanoj qui' chi yemacun y xa ma quic'ulaj ta qui'. Y ri Dios, xuya' c'a ruq'uexel chare ri ixok ri itzel ruc'aslen, ri yerucamisaj ri ye rusamajel ri Dios, xecha' ri winek ri'.

3 Yac'ari' tek ri winek ri niwajin quich'abel ri chicaj, xquibij c'a chuka': Tinimirisaj c'a rubi' ri Dios, ruma ri Babilonia ntajin nic'at pa k'ak', y ri rusibil* can nijote' c'a chicaj riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.

4 Y chi juwinek caji'† rijita'k tak achi'a' ri can c'o quik'ij ri yec'o chicaj y ri ye caji' ri c'o q'uiy runak' tak quiwech, can yac'ari' xexuque' xemaje' ka pan ulef riche (rixin) chi xquiya' ruk'ij ri Dios ri c'o pa lok'olaj ruch'acat. Y ri rijita'k tak achi'a' y ri ye caji' ri sibilaj q'uiy runak' tak quiwech c'o, xquibij c'a: Amén.‡ Can xtinimirisex c'a ri rubi' ri Dios, xecha'.

5 Y yac'ari' tek can c'o c'a jun ri xbech'o pe acuchi (achique) c'o wi ri lok'olaj ruch'acat ri Dios, y quec'are' ri nubij: Chi'iwonojel riyix rusamajel ri Dios, can tiya' c'a ruk'ij ri ka-Dios.§ Y riyix chuka' ri ninimaj rutzij ri Dios, y riyix chi ch'uti'k chi nima'k, can tiya' c'a ruk'ij.

6 Y riyin ri Juan can xinwac'axaj c'a chuka' chi achi'el quich'abel sibilaj q'uiy winek ri niwajin chicaj. Ri quich'abel can niwajin c'a achi'el yewajin raken tak ya',* y chuka' achi'el nik'ajan ri coklajay. Y niquibij c'a: Tinimirisaj rubi' ri Ajaf ri ka-Dios, ri can c'o ronojel uchuk'a' pa ruk'a' riche (rixin) chi nicowin nuben ronojel, ruma ya Riya' ri Aj K'atbel Tzij. 7 Can kojquicot† c'a y can qui' kac'u'x tikaya' ruk'ij ruc'ojlen ri Dios; ruma xoka yan c'a ri k'ij riche (rixin) chi nibanatej ri nimalaj c'ulanen‡ riche (rixin) ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l. Y ri k'opoj can ruchojmirisan chic ri' riche (rixin) chi nic'ule'. 8 Can xya'ox (xya') c'a k'ij chare ri k'opoj chi xuwik ri' riq'ui tziek§ ri can sibilaj ch'ajch'oj y nitz'itz'an, tziek ri nibix lino chare, ri sibilaj jabel. Y ri tziek ri', yari' ri utzil ri ye quibanon* ri lok'olaj tak ralc'ual ri Dios.

Ri nimalaj wa'in ri xtibanatej chupan ri ruc'ulanen ri Jesucristo

9 Y ri ángel ri benak wuq'ui, xubij c'a chuwe: Tatz'ibaj c'a, chi jabel ruwaquik'ij† ri ye siq'uin (oyon) chupan ri nimak'ij riche (rixin) ri ruc'ulanen ri Jesucristo ri can achi'el Alaj Carne'l, xcha'. Y ri ángel ri' xubij c'a chuwe: Re tzij re xinbij chawe, kitzij ruma re' can ruch'abel ri Dios. 10 Y riyin can yac'ari' xixuque'‡ ximaje' ka xeruk'a' xeraken ri ángel ri' riche (rixin) chi nya' ruk'ij, pero riya' xubij c'a chuwe: Ma caxuque' ta chinuwech. Ma taya' ta nuk'ij riyin. Ya ri Dios ri taya' ruk'ij. Ruma riyin xa yin jun rusamajel ri Dios achi'el riyit, yin ju-

† **19:1** Ap. 4.11. ‡ **19:2** Dt. 32.43; Ap. 6.10. § **19:2** Ap. 18.20. * **19:3** Is. 34.10; Ap. 14.11. † **19:4** Ap. 4.4, 6, 10. ‡ **19:4** Neh. 5.13; 8.6. § **19:5** Sal. 134.1; 135.1. * **19:6** Ez. 1.24. † **19:7** Is. 44.23. ‡ **19:7** Mt. 22.2; 25.10. § **19:8** Sal. 45.13. * **19:8** Sal. 132.9. † **19:9** Lc. 14.15. ‡ **19:10** Hch. 10.26; Ap. 22.8.

nan chuka' quiq'ui ri ye awach'alal pa rubi' ri Jesús, ri can niquitzijoj chuka' ri ruch'abel ri Jesús, ruma ri yek'alajsan ri ruch'abel ri Jesús can ya ri Lok'olaj Espíritu ri niya'o ri quich'abel, riche (rixin) chi niquik'alajsaj ri nubij ri Dios.

Ri ch'ocol chrij jun quiej sek rij

11 Yac'ari' tek xintz'et c'a ri caj jakatajnek. Y xintz'et c'a jun quiej sek rij, y c'o c'a jun ri ch'ocol chrij ri nibix choj y kitzij§ chare, y can nuben wi ri nubij. Y can riq'ui c'a ruchojmilal nik'ato tzij* y can pa ruchojmilal nibano ch'a'oj. 12 Ri runak' tak ruwech can ye achi'el c'a ruxak tak k'ak'.† C'o c'a q'uiy coronas rucusan, y chiri' chuka' tz'ibatal el jun bi'aj.‡ Y ri bi'aj ri', can majun c'a achoj chuwech nik'ax wi, xa can xu (xe wi) c'a chuwech Riya'. 13 Ri rutziak c'a ri rucusan, mu'ul pa quic'.§ Y Riya' can c'o c'a jun rubi', y ri bi'aj ri' ntel chi tzij, Ruch'abel* ri Dios. 14 Y ri banoy tak ch'a'oj ri ye riche (rixin) chicaj can ye benak riq'ui, quicusan tziek ri nibix lino chare, tziek ri sibilaj jabel. Tziek ri sibilaj sek y ch'ajch'oj.† Y can quinojel c'a ri banoy ch'a'oj ri', ye ch'ocol chiquij quiej ri sek quij. 15 Y ri pa ruchi'‡ ntel c'a pe jun espada ri c'o sibilaj rey. Y can riq'ui c'a ri' xquerusoc§ wi ri winek ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef. Y can ya c'a Riya' ri xtik'ato tzij* pa quiwi' ri winek riq'ui jun vara ri can ch'ich'.† Y can xtuben c'a chique, achi'el tek niyitz' ri uva chi aken chupan ri achi'el pila, can quec'ari' ri xtuben Riya' chique. Can nuk'alajsaj c'a chkawech ri rubanic ri nimalaj ruc'ayewal ri xtuya' ri Dios, ri Dios ri can c'o ronojel uchuk'a' pa ruk'a' riche (rixin) chi nicowin nuben ronojel. 16 Y ri Jun ri Ruch'abel ri Dios rubi', chrij c'a ri rutziak y pa ruwi' anej ri ruch'ec tz'ibatal c'a re bi'aj re': Rey pa quiwi' quinojel reyes y Ajaf pa quiwi' quinojel ajaf.‡

17 Y can yac'ari' tek xintz'et jun ángel pa'el pa ruwi' ri k'ij. Ri ángel c'a ri' can nurek ruchi' chubixic chique ri aj xic' tak chicop ri yebiyaj chicaj: Quixam pe. Timolo' pe iwi', ruma ri Dios nuya' c'a jun nimalaj wa'in chiwe.§ 18 Ri wey c'a ri xtuya' ri Dios chiwe ya ri quich'acul ri reyes, quich'acul ri capitanes, y quich'acul c'a chuka' ri achi'a' ri c'o sibilaj quichuk'a'; quich'acul c'a chuka' quiej y ri ye ch'ocol* chiquij; can quich'acul c'a quinojel winek, chi ye ximil pa samaj riq'ui jun patrón o ma ye ximil ta, chi ch'uti'k chi nima'k, xcha' ri ángel.

19 Y yac'ari' tek riyin ri Juan xintz'et chic ri nabey chicop y xentz'et ri aj k'atbel tak tzij riche (rixin) ri ruwach'ulef chuka', y can ye q'uiy c'a chuka' achi'a' banoy ch'a'oj ri ye cachibilan el. Y quinojel ri' can quimolon c'a qui' riche (rixin) chi niquiben ch'a'oj† riq'ui ri Jun ri ch'ocol chrij ri quiej sek rij y quiq'ui chuka' ri ye tzekelbeyon riche (rixin). 20 Y xchapatej c'a el ri nabey chicop, rachibilan ri jun achi ri nibin chi profeta ri nik'alajsan ri ruch'abel ri Dios y xa ma kitzij ta chi profeta. Ri jun c'a achi ri', xa aj tz'ucuy tzij, can ye rubanalon c'a pe milagros chuwech ri chicop ri'. Y riq'ui c'a ri', ye ruk'olon ri winek riche (rixin) chi xquic'ul ri quetal. Y ri winek ri' can xquiya' c'a chuka'

§ **19:11** Jn. 14.6; Ap. 3.14. * **19:11** Is. 11.4. † **19:12** Ap. 1.14. ‡ **19:12** Ap. 2.17. § **19:13** Is. 63.2, 3. * **19:13** Jn. 1.1; 1 Jn. 5.7. † **19:14** Ap. 3.4. ‡ **19:15** Is. 11.4; Ap. 1.16. § **19:15** Sal. 2.9. * **19:15** Ap. 12.5. † **19:15** Is. 63.3. ‡ **19:16** Sal. 72; Dn. 2.47; 1 Ti. 6.15; Ap. 17.14. § **19:17** Ez. 39.17. * **19:18** Ez. 39.18, 20; Ap. 17.16. † **19:19** Dn. 7.21; Ap. 13.1.

ruk'ij ri ruwachbel ri chicop. Y rumari' ri chicop y ri achi ri xbano ri k'oloj chique ri winek, can ye q'ues c'a xec'ak chupan ri k'ak'‡ xolon riq'ui azufre ri can achi'el jun nimalaj choy ri ntajin nic'at. 21 Y yec'a ri nic'aj chic winek ri ye cachibil ri ye ca'i' ri', xecamisex c'a quinojel. Xecamisex c'a riq'ui ri espada ri ntel pe pa ruchi' ri ch'ocol chrij ri quiej sek rij. Y ri quich'acul c'a quinojel ri xecamisex, can yec'a ri aj xic' tak chicop ri xetijo.§ Can xnoj c'a quipan riq'ui ri ti'ij ri'.

20

Ri jun mil juna'

1 Yac'ari' tek riyin ri Juan xintz'et c'a jun ángel ri ruchapon pe rukajen ri chicaj y ruc'amom pe ri rulawa'il ri itzel jul ri k'eku'm rupan.* Y ruc'amon c'a pe chuka' jun nimalaj cadena pa ruk'a'. 2 Ri ángel ri' xberuchapa' c'a pe ri itzel dragón ri quek rij, ri nibix chuka' itzel winek y Satanás† chare, ri xoc jun cumatz ojer ca. Xxim c'a ca ruma ri ángel, riche (rixin) chi nixime' na jun mil juna'. 3 C'ac'ari' xberuc'aka' ca chupan ri itzel jul ri k'eku'm rupan, xutz'apij ca y xuya' ca jun retal ri acuchi (achique) niban wi oquen, riche (rixin) chi majun nijako. Queri' xban ca chare, riche (rixin) chi ma yeruk'ol ta chic más ri winek ri yec'o pa ronojel ruwach'ulef,‡ hasta que nitz'aket na jun mil juna'. Yac'a tek k'axnek chic ri jun mil juna' ri', yac'ari' tek c'o chi nbejak pe juba', pero ma riche (rixin) ta q'uiy tiempo.

4 Y xintz'et c'a chi yec'o ch'aquet quiche (quixin) aj k'atbel tak tzij,§ y chiri' ye tz'uyul wi ri ya'on chic k'atbel tzij pa quik'a' riche (rixin) chi niquik'et tzij. Xentz'et c'a chuka' ri cánima ri yecamisan el ruma xtzaq'uix quikul. Riye' xecamisex el ruma xquik'alajsaj ri xuben ri Jesús y xquitzijoj ri ruch'abel ri Dios.* Quinojel c'a ri', yeri' ri ma xeya'o ta ruk'ij ri nabey† chicop y ri ruwachbel. Ni ma xcajo' ta chuka' chi xya'ox (xya') retal ri chicop ri' chi nic'aj tak quiwech o chrij tak quik'a'. Y riye' xec'astej y junan c'a yek'ato tzij riq'ui ri Cristo,‡ chupan ri jun mil juna'. 5 Y yari' ri nabey c'astajbel§ ri xtibanatej. Yac'a ri nic'aj chic caminaki' ma xquec'astej ta na. Xa nik'ax na jun mil juna', c'ac'ari' tek xquec'astej pe. 6 Can lok'olaj c'a ri quic'aslen y jabel chuka' ruwaquik'ij ri janipe' xquec'astej chupan ri nabey c'astajbel; ruma ma xticowin ta ri ruca'n camic chiquij.* Riye' can xque'oc c'a sacerdotes† riche (rixin) ri Dios y riche (rixin) ri Cristo. Y junan c'a xquek'ato tzij riq'ui ri Cristo chupan ri jun mil juna'.

7 Y yac'a tek k'axnek chic ri jun mil juna', ri Satanás xtisk'opix c'a pe chupan ri lugar ri tz'apel wi.‡ 8 Y xtel chic c'a jun bey riche (rixin) chi yeruk'ol§ ri winek ri yec'o chuwech ri caji' ruxquina'il ri ruwach'ulef. Y ri winek aj Gog y aj Magog,* can xqueruk'ol wi. Can yerumol c'a el riche (rixin) chi niquiben ch'a'oj.† Y can sibilaj ye q'uiy, xa can ye achi'el ri sanayi' ri c'o chuchi' ri mar. 9 Ri winek ri quimolon qui' quinojsan‡ c'a el ruwech ri ruwach'ulef xejote' el y xbequisutij rij ri acuchi (achique) yec'o wi ri lok'olaj tak ralc'ual ri Dios. Y xbequisutij rij ri tinamit ri sibilaj najowex ruma ri Dios. Pero

‡ **19:20** Dn. 7.11; Ap. 20.10. § **19:21** Ap. 19.17. * **20:1** Ap. 9.1. † **20:2** Ap. 12.9. ‡ **20:3** Mt. 24.24; Ap. 12.9; 13.14; 16.14. § **20:4** Dn. 7.9; Mt. 19.28; Lc. 22.30; 1 Co. 6.2, 3. * **20:4** Ap. 6.9. † **20:4** Ap. 13.12. ‡ **20:4** 2 Ti. 2.12; Ap. 5.9, 10. § **20:5** 1 Ts. 4.16. * **20:6** Ap. 21.8. † **20:6** Is. 61.6. ‡ **20:7** Ap. 20.2. § **20:8** 1 P. 5.8. * **20:8** Ez. 38.2. † **20:8** Ap. 16.14. ‡ **20:9** Is. 8.8.

ri Dios xuben chi xbeka pe k'ak' pa quiwi', y xeruq'uis. 10 Y ri itzel winek ri xk'olo quiche (quixin) quinojel ri winek ri', xc'ak c'a chupan ri k'ak' xolon riq'ui azufre, ri can achi'el jun choy ri ntajin nic'at, ri acuchi (achique) chuka' xec'ak wi ri chicop rachibilan ri jun achi ri xbin chi jun profeta ri xk'alajsan ri ruch'abel ri Dios y xa ma kitzij ta chi profeta. Y chiri' chupan ri k'ak' xtiquitij c'a pokonal chi pak'ij chi chak'a' y can riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.§

Ri nimalaj k'atoj tzij ri xtibanatej

11 C'ac'ari' riyin xintz'et c'a jun sakilaj ch'aquet y xintz'et c'a chuka' ri tz'uyul chupan. Y ri caj y ri ruwach'ulef xquic'ol c'a el qui' chuwech ri tz'uyul chupan ri lok'olaj ch'aquet ri'. Y man c'a xe'ilitej ta chic pa quic'ojlibel.* 12 Y xentz'et ri caminaki', chi ch'uti'k chi nima'k ye pa'el apo chuwech ri Dios.† Xejakalox c'a ri wuj,‡ y xjak c'a chuka' ri jun wuj riche (rixin) ri c'aslen. Quinojel c'a ri caminaki' ri' can xk'at c'a tzij pa quiwi',§ y can achi'el ri xequibanala', queri' chuka' ri k'atoj tzij ri xban pa quiwi'. Achi'el ri ye tz'ibatal chupan quinojel ri wuj ri'. 13 Y ri mar xerujech c'a pe ri caminaki' ri yec'o chupan. Queri' chuka' ri camic y ri lugar ri acuchi (achique) yec'o wi ri caminaki', xequijech pe ri caminaki' ri yec'o chiri' y quinojel c'a ri' xk'at tzij pa quiwi'* chiquijujunal; can achi'el ri xequibanala', can queri' ri k'atoj tzij xban pa quiwi'. 14 Y can yac'ari' tek ri camic y ri lugar† acuchi (achique) xec'oje' wi ri caminaki', xec'ak chupan ri nimalaj k'ak' ri can achi'el jun choy ri ntajin nic'at. Yac'are' ri ruca'n camic. 15 Y can chupan c'a chuka' ri k'ak' ri' xec'ak wi quinojel ri winek ri ma tz'ibatal ta quibi' chupan ri wuj ri riche (rixin) c'aslen.

21

Ri c'ac'ac' caj y ri c'ac'ac' ruwach'ulef

1 Y riyin ri Juan xintz'et jun c'ac'ac' caj y jun c'ac'ac' ruwach'ulef. Ri caj y ri ruwach'ulef ri xec'oje' pa nabey mul, xa ye majun chic.* Xejal el. Can majun chic c'a chuka' ri mar. 2 Y riyin ri Juan xintz'et c'a ri lok'olaj tinamit, ri c'ac'ac' Jerusalem.† Xintz'et c'a chi ri tinamit ri', ruchapon nika pe chila' chicaj riq'ui ri Dios. Y can jabel c'a chojmirisan y wikon pe,‡ can achi'el nuben jun k'opoj tek nuwik ri' jabel riche (rixin) chi más nika chuwech ri c'ajol ri achoj riq'ui nic'ule' wi. 3 Y yac'ari' tek xinwac'axaj chi c'o jun ri can riq'ui ruchuk'a' nich'o pe chila' chicaj y nubij c'a: Tatzu' na pe' chi ri Dios c'o quiq'ui ri winek, wacami ri Dios can nic'oje' chiquicojol. Yec'a riye' ri ye'oc rutinamit,§ y ya c'a Riya' ri qui-Dios. 4 Y ri Dios can xtusu' c'a el* ri ruya'al runak' tak quiwech, y can xtuben chi xtiq'uis el ri camic, ri ok'ej, ri jiloj† y ri k'axomal. Ruma ronojel ri xec'oje' ojer xeq'uis, xcha' ri ch'abel ri'.

5 Yac'ari' tek ri Jun ri tz'uyul‡ pa lok'olaj ch'aquet xch'o c'a y xubij: Riyin yenben c'ac'ac'§ chare ronojel ri cosas, xcha'. Y chuka' xubij c'a chuwe: Que'atz'ibaj c'a re ch'abel re xquenbij chawe, ruma can ye kitzij wi y can utz chi nacukuba' ac'u'x riq'ui. 6 Y xubij c'a chuka' chuwe: Ronojel c'a

§ **20:10** Ap. 20.14, 15. * **20:11** 2 P. 3.7. † **20:12** Jn. 5.25. ‡ **20:12** Sal. 96.28; Dn. 7.10; 12.1; Fil. 4.3. § **20:12** 2 Co. 5.10. * **20:13** Jer. 17.10; Mt. 16.27; Ro. 2.6. † **20:14** 1 Co. 15.26. * **21:1** Is. 65.17; 66.22. † **21:2** Ga. 4.26. ‡ **21:2** Is. 52.1; 61.10. § **21:3** Lv. 26.11; Ez. 43.7. * **21:4** Is. 25.8. † **21:4** Is. 35.10. ‡ **21:5** Ap. 4.2, 9. § **21:5** Is. 43.19.

xc'achoj. Yin c'a riyin ri Alfa y ri Omega, ri yin rutiquiribel y ri ruq'uisbel chare ronojel. Y achique ri nichaki'j ruchi', riyin xtinsipaj c'a ya' chare, ya' ri elesan pe chupan ri ralaxbel (rutz'ucbel) ya'* riche (rixin) c'aslen. 7 Achique c'a ri xquech'acon chrij ri etzelal, chique c'a riye' xtinya' wi† ronojel ri cosas. Yin c'a riyin ri xquinoc qui-Dios‡ y yec'a riye' ri xque'oc walc'ual. 8 Yec'a ri ma yinquinimaj ta y ri xa niquixibij qui' niquik'axaj tijoj pokonal wuma riyin, xquentek pa k'ak'. Y can queri' c'a chuka' xtinben chique ri ma utz ta ri quic'aslen, ri yecamisan, ri achi'a' y ri ixoki' ri xa ma quic'ulaj ta qui' y niquicanoj qui' riche (rixin) chi yemacun, ri aj itza', ri yeya'o quik'ij dios ri xa ye banon cuma winek y ri ye tz'ucuy tak tzij. Can xquentek c'a pa k'ak'; k'ak' ri rachibilan azufre,§ ri can achi'el jun nimalaj choy ri ntajin nic'at. Y yac'ari' ri ruca'n camic.

Ri c'ac'ac' tinamit Jerusalem

9 Yac'ari' tek jun c'a chique* ri ye wuku' ángeles ri xeya'o ri wuku' ruq'uisbel tak ruc'ayewal pa ruwi' ri ruwach'ulef, ruc'ayewal ri ye quic'ualon pa tak vaso, xoch'o wuq'ui y xubij c'a chuwe: Catam pe, y nc'ut chawech ri k'opoj ri nic'ule' riq'ui ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l.

10 Y chupan c'a ri jun achi'el achic' ri xinben, ruma ri ruchuk'a' ri Lok'olaj Espíritu,† ri ángel ri xoch'o wuq'ui xiruc'uaj c'a pa ruwi' jun nimalaj juyu' ri nej jotol chicaj, y chiri' c'a yojc'o wi tek xuc'ut chinuwech ri lok'olaj tinamit Jerusalem ruchapon nika pe chila' chicaj riq'ui ri Dios. 11 Y ri tinamit c'a ri', can nitz'itz'an ruma ri nimalaj sakil riche (rixin) ri Dios;‡ can achi'el tek nitz'itz'an ri jaspe,§ jun abej ri sibilaj jabel. Ri tinamit can achi'el vidrio nitzu'un. 12 Y chrij c'a el ri tinamit ri' c'o c'a jun tz'ak ri rusutin ri' chrij. Jun nimalaj tz'ak ri nej jotol wi chicaj y ruc'uan cablajuj puertas. Y pa ronojel ri puertas ri' yec'o c'a jojun ángel. Ri pa tak puertas ri', ye tz'ibatal c'a jojun quibi' ri cablajuj tinamit ri quiche (quixin) ri cablajuj ruc'ajol ri Israel.* 13 Y ri puertas ri'; oxi' c'a nitzu'un pa relebel k'ij, oxi' ri pa rukajbel k'ij, oxi' ri pa jotol, y oxi' ri pa xulan. 14 Y ri ye oconek c'a ri rucimiento† ri tz'ak ri', c'o c'a cablajuj abej y chrij c'a ri abej ri' c'o quibi' ri ye cablajuj ru'apóstoles‡ ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l.

15 Y ri ángel ri nich'o wuq'ui, ruc'uan c'a jun achi'el aj riche (rixin) etabel,§ y ri etabel ri' can riq'ui c'a k'anapuek banon wi. Y ri ángel ri' ruc'uan c'a ri etabel ri' riche (rixin) chi nretaj ri tinamit Jerusalem, ri cablajuj rupuertas y ri tz'ak.* 16 Ri tinamit Jerusalem cuadrado ri rubanon. Can junan wi c'a raken riq'ui ri ruwech. Y xpe ri ángel xretaj c'a ri tinamit, y ri tinamit ri' xbe'el c'a cablajuj mil estadios. Can quec'ari' ri ruwech, ri raken y ri jotol chicaj. 17 Y ri ángel xretaj c'a ri janipe' jotol ri tz'ak. Y ri tz'ak ri' jotol c'a sesenta y cuatro metros chicaj. Quec'ari' ri xretaj ri ángel riq'ui ri jun etabel ri can junan quiq'ui ri etabel riche (rixin) re ruwach'ulef.

18 Y ri tz'ak c'a ri rusutin rij ri tinamit, can riq'ui c'a ri abej ri jaspe rubi' banon wi. Y ri tinamit ri', can riq'ui k'anapuek banon wi,

* **21:6** Is. 12.3. † **21:7** Ro. 8.17. ‡ **21:7** Zac. 8.8. § **21:8** Ap. 19.20. * **21:9** Ap. 17.1. † **21:10** Ap. 17.3. ‡ **21:11** Ez. 43.2, 4. § **21:11** Ap. 4.3. * **21:12** Ez. 48.31-34. † **21:14** 1 Co. 3.10, 11; Ef. 2.20. ‡ **21:14** Mt. 10.2-4; 16.18; Ef. 3.5; 4.11; Jud. 17; Ap. 18.20. § **21:15** Is. 28.17; Ez. 40.3; Zac. 2.1; Ap. 11.1, 2. * **21:15** Ez. 42.15, 20.

can achi'el vidrio ri ch'ajch'ojsan jabel. 19 Y ri rucimiento ri tz'ak riche (rixin) ri tinamit q'uiy c'a rutz'abalul banon riq'ui ronojel ruwech abej† ri sibilaj ye jabel. Ri nabey rucimiento, ya c'a ri jaspe; ri ruca'n, zafiro; ri rox, ágata; ri rucaj, esmeralda; 20 ri ro', ónice; ri ruwakak, cornalina; ri ruwuk, crisólito; ri ruwakxak, berilo; ri rubelej, topacio; ri lajuj, crisoprasa; ri julajuj, jacinto; y ri cablajuj ya ri amatista. 21 Y ri cablajuj puertas ri' ye abej. Y ri jojun puertas ri' ye banon riq'ui jojun abej ri nibix perla chare. Yac'a ri nimabey‡ riche (rixin) ri tinamit, can riq'ui c'a k'anapuek banon wi, y can achi'el vidrio nitzu'un.

22 Y riyin ri Juan majun c'a rachoch ri Dios ri xintz'et ta chupan ri tinamit ri', ruma ri Ajaf Dios ri can c'o ronojel uchuk'a' pa ruk'a' riche (rixin) chi nicowin nuben ronojel, ya c'a Riya' ri oconek jay§ pa ruwi' ri tinamit ri'. Y can queri' c'a chuka' rubanon ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l. 23 Ri tinamit ri' man c'a rajawaxic ta ri rusakil ri k'ij y ri ic' chare, ruma ri nisakirisan riche (rixin), ya ri nimalaj sakil riche (rixin) ri Dios y riche (rixin) ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l. 24 Y ri ye petenak pa ronojel ruwach'ulef, ri ye colotajnek chic, can ya c'a riq'ui ri nimalaj sakil riche (rixin) ri tinamit ri xquetzu'un wi riche (rixin) chi yebiyin.* Y ri aj k'atbel tak tzij riche (rixin) ri ruwach'ulef xquequic'uala' c'a apo chupan ri tinamit ri' ronojel ri quibeyomal ri banayon chique chi c'o quik'ij quic'ojlen. 25 Ri chiri', can majun bey c'a xquetz'ape' ta† ri puertas ri niban wi apo oquen ri pa tinamit, ruma chiri' majun bey xtoc ta ak'a'. 26 Quinojel ri tinamit ri yec'o chuwech ri ruwach'ulef, xtiquic'uaj c'a apo chupan ri tinamit ri', ronojel ri quibeyomal ri banayon chique chi c'o quik'ij quic'ojlen. 27 Pero ronojel c'a ri xa tz'il,‡ can majun bey c'a xtoc ta apo chupan ri tinamit ri'. Ni majun chuka' winek ri nibano etzelal chuwech ri Dios ri xtoc ta apo chiri'.§ Ni xa ta chuka' ri ye aj tz'ucuy tak tzij ri xque'oc ta apo chiri'. Xaxu (xaxe wi) c'a ri tz'ibatal quibi' chupan* ri wuj riche (rixin) c'aslen, ri ruwuj ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l, xaxu (xaxe wi) riye' ri xque'oc chiri'.

22

1 Yac'ari' tek ri ángel ri uc'uayon wuche (wixin) xuc'ut c'a chinuwech jun ch'ajch'ojlaj raken ya'; raken ya' ri niya'o c'aslen. Ri raken ya' ri', achi'el vidrio nitzu'un y nalex pe* ri acuchi (achique) c'o wi ri lok'olaj ruch'acat ri Dios y ri ruch'acat ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l. 2 Pa nic'aj c'a chare ri nimabey riche (rixin) ri tinamit, chiri' nik'ax wi ri raken ya' ri niya'o c'aslen. Y chi ca'i' ruchi' ri raken ya' ri', yec'o c'a ri che'† ye tiquil, ri yeya'o chuka' c'aslen, y can cablajuj c'a mul yewachin pa jun juna', y can chi ic' chi ic' yewachin. Y ri quixak ri che' ri', ye ak'om riche (rixin) chi niquicusaj ri winek ri ye petenak pa ronojel ruwach'ulef.‡ 3 Y ri chiri' majun chic c'a ri xtika ta ruc'ayewal§ pa ruwi', ruma can majun chic mac. Can chiri' c'a xtic'oje' wi ri lok'olaj ruch'acat ri Dios y ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l. Y quinojel c'a ri ye rusamajel xtiquiya' c'a

† **21:19** Is. 54.11, 12. ‡ **21:21** Ap. 22.2. § **21:22** 1 R. 8.27; Is. 66.1; 1 Co. 15.28. * **21:24** Is. 60.3. † **21:25** Is. 60.11. ‡ **21:27** Is. 35.8; 52.1; Ap. 22.14, 15. § **21:27** Jl. 3.17; Fil. 4.3. * **21:27** Sal. 69.28; Dn. 12.1; Ap. 3.5; 13.8. * **22:1** Ez. 47.1; Zac. 14.8; Jn. 7.38, 39. † **22:2** Gn. 2.9; Ap. 2.7. ‡ **22:2** Ap. 21.24. § **22:3** Zac. 14.11; Ap. 21.4.

ruk'ij. 4 Y ri chiri', can xtiquitz'et c'a ruwech.* Y chuka' xtiquic'uaj c'a ri rubi' chi nic'aj tak quiwech. 5 Ri chiri' chupan ri tinamit ri', majun bey c'a xtik'ekumer ta riche (rixin) chi ntoc ak'a'. Y quinojel c'a ri yec'o chupan ri tinamit ri', man c'a xtic'atzin ta chic ri sakil riche (rixin) ri k'ak' chique y ma xtic'atzin ta chic ri sakil riche (rixin) ri k'ij chique. Can majun chic. Ruma can ya c'a ri Ajaf Dios ri xtisakirisan quiche (quixin).† Y quinojel c'a ri' xquek'ato tzij riche (rixin) xtibe k'ij xtibe sek.‡

Ri Jesucristo nipe yan

6 Y ri ángel c'a ri uc'uayon wuche (wixin) xubij chuwe: Re ch'abel re' can ye kitzij wi y utz chi nacukuba' ac'u'x riq'ui. Ruma can ya c'a ri Ajaf, ri Dios quiche (quixin) ri profetas§ ri xek'alajsan ri ruch'abel, can ya chuka' Riya' ri takayon riche (rixin) ri ru'ángel riche (rixin) chi nuk'alajsaj chique ri ye rusamajel ri xquebanatej yan chanin.

7 Y ri Jesucristo xch'o c'a y xubij: Riyin xa yipe yan.* Jabel c'a ruwaquik'ij quinojel winek ri yeniman† ri nuk'alajsaj ri Dios chupan re jun wuj re'.

8 Y riyin ri Juan, can xinwac'axaj y xintz'et‡ c'a chuka' ronojel ri'. Y yac'a tek ye wac'axan y ye ntz'eton chic ka, yac'ari' tek xixuque' ximaje' ka xeruk'a' xeraken ri ángel ri xc'utu ronojel ri' chinuwech riche (rixin) chi nya' ruk'ij.§ 9 Pero ri ángel ri' xubij chuwe: Man c'a taya' ta nuk'ij riyin. Riyin xa yin jun chuka' rusamajel ri Dios can achi'el riyit, y xa yin achi'el chuka' ri nic'aj chic, ri awach'alal awi' quiq'ui pa rubi' ri Jesús ri yek'alajsan ri ruch'abel ri Dios, ri nibix profetas chique, y yin achi'el chuka' ri yeniman re ch'abel re ye tz'ibatal chupan re wuj re'. Can ya c'a ri Dios taya' ruk'ij, xcha' chuwe.

10 Y ri ángel ri' xubij c'a chuka' chuwe: Ri ruch'abel ri Dios tz'ibatal chupan re jun wuj re', man c'a tawewaj ta. Can tak'alajsaj.* Ruma ri k'ij riche (rixin) chi nibanatej ri nubij, xa can nakaj chic c'o pe. 11 Rumari' ri ma choj ta ruc'aslen, can tubana' na c'a ri xa ma choj ta. Y ri uc'uayon jun c'aslen tz'il, can tubana' na c'a ri nurayij.† Yac'a ri choj ruc'aslen, can ma tujel ta c'a rubanic. Y ri can ruc'uan jun lok'olaj c'aslen, can quec'ari' tubana' apo.

12 Y ri Jesucristo xch'o c'a y xubij: Riyin xa yipe yan. Y can c'o c'a rutojbalil nc'om pe chique quinojel. Y can achique c'a rubanic ri yequibanala' chiquijujunal,‡ can queri' c'a chuka' ri rutojbalil ri xtiquic'ul. 13 Y can yin c'a riyin ri Alfa y ri Omega. Ntel c'a chi tzij chi can yin c'a riyin ri rutiquiribel pe chare ronojel y can yin c'a chuka' riyin ri ruq'uisbel§ chare ronojel.

14 Can jabel c'a ruwaquik'ij* ri niquich'ajch'ojsaj ri quic'aslen; ruma can yeri' ri niyatej chique chi niquitij ruwech ri che' ri niya'o c'aslen, y yecowin chuka' ye'oc ri pa tak puertas riche (rixin) ri c'ac'ac' tinamit. 15 Yac'a ri can ye achi'el tz'i' ruma quic'uan jun itzel c'aslen, ma xquecowin ta xque'oc apo chupan ri tinamit. Y queri' chuka' xtiban chique ri aj itza', ri achi'a' y ri ixoki' ri xa ma quic'ulaj ta qui' y niquicanoj qui' riche (rixin) chi yemacun, ri ye camisanel, ri yeya'o quik'ij dios ri xa ye banon cuma winek y ri can

* **22:4** Mt. 5.8; 1 Co. 13.12; 1 Jn. 3.2. † **22:5** Sal. 36.9; 84.11. ‡ **22:5** Dn. 7.18, 27; Ro. 5.17; 2 Ti. 2.12; Ap. 11.15. § **22:6** He. 1.1. * **22:7** Ap. 22.12, 20. † **22:7** Ap. 1.3. ‡ **22:8** Ap. 21.2. § **22:8** Ap. 19.10. * **22:10** Dn. 8.26; 12.4, 9. † **22:11** Ez. 3.27; 2 Ti. 3.13. ‡ **22:12** Is. 40.10; Mt. 16.27; Ro. 2.6-11. § **22:13** Is. 44.6. * **22:14** Sal. 106.3, 5; 119.1, 6; Is. 56.1, 2; Dn. 12.12.

nika chiquiwech niquitz'uc tzij, quinojel ri' can ma xque'oc ta† wi ri pa c'ac'ac' tinamit.

16 Y riyin ri Jesús ntakon c'a el ri nu'ángel riche (rixin) chi nberuk'alajsaj ca ronojel re' chiquiwech ri iglesias. Y can yin c'a riyin ri rusi'j rujotay ca ri rey David.‡ Y can yin chuka' riyin ri Jun ri achi'el nimach'umil ri ntel pe ri pa rusekeric.

17 Y ri Lok'olaj Espíritu y ri k'opoj ri nic'ule' riq'ui ri Jesucristo ri achi'el Alaj Carne'l, niquibij c'a: Catam pe Jesús. Y ri ye'ac'axan, can tiquibij chuka': Catam pe Jesús. Y ri nichaki'j ruchi' y can nrajo' c'a nipe, tipe c'a y tukumu' ri Ya' riche (rixin) c'aslen.§ Y re Ya' re' xa nisipex.

18 Y nbij c'a chique quinojel ri ye'ac'axan ri nuk'alajsaj ri Dios chupan re jun wuj re': Wi c'o c'a jun ri nuya' ruwi',* can queri' chuka' xtiban chare ri ruc'ayewal ri xtuya' ri Dios pa ruwi' ri nibano queri'; ri ruc'ayewal ri ye tz'ibatal chupan re jun wuj re'. 19 Y wi c'o c'a jun ri xa nrelesaj ruchuk'a' o nujel rubixic ri nuk'alajsaj ri Dios chupan re jun wuj re', ri Dios can xtuben c'a chare ri winek ri' chi ma nuc'ul ta† ri utzil ri niquic'ul ri winek ri tz'iban quibi' chupan ri wuj riche (rixin) c'aslen, y ma xtuya' ta chuka' k'ij chare riche (rixin) chi ntoc apo chupan ri lok'olaj tinamit, ni ma xtiyatej ta chare ri utzil ri nubij chupan re wuj re'.

20 Y ri nik'alajsan c'a ronojel re', can nubij c'a chuka': Ja' (je), can kitzij wi chi yipe yan,‡ nicha'. Y riyin ri Juan nbij: Can que ta c'a ri' xtibanatej. Catam pe c'a, Ajaf Jesús.

21 Y ri Ajaf Jesucristo xtuya' ta c'a ri rutzil pan iwi' chi'iwonojel. Amén.

† **22:15** Ap. 21.8. ‡ **22:16** Is. 11.1; Jer. 23.5, 6; Zac. 6.12. § **22:17** Is. 55.1; Jn. 7.37. * **22:18** Dt. 4.2; 12.23; Pr. 30.6. † **22:19** Ex. 32.33. ‡ **22:20** He. 9.28.